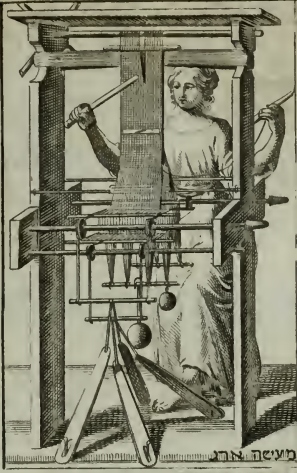

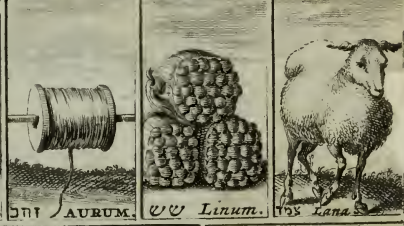
כגרי כהנים
DE VESTITU
SACERDOTUM HEBRÆORUM.

AUCTORE
JOHANNE BRAUNIO
PALATINO.

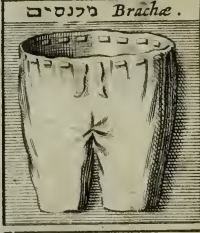
מלכות כוכבים Coccyus תבואת ארץ Tyrus יספינתים Jacynthus & Purpura. מעשה ארץ

אורח AURUM. שש Linum. צמר Lana

מעיל Pallium.

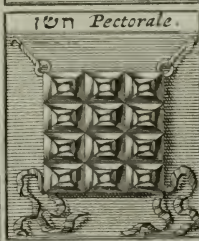
מנסיים Brache.

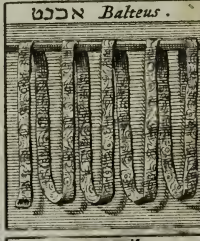
אפוד Ephodum.

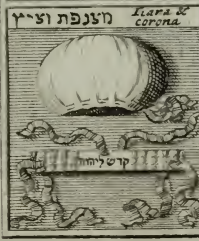
כתונה Tunica.

חשוך Pectorale.

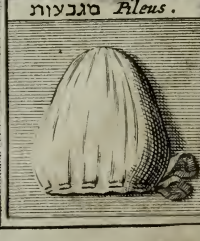

באטעס Bateus.

מלנפת וציץ Kapa & COPONA קרליים

B. Stoopendaal Schulp.

פגנעווער Ficus.

A M S T E R D A M J,
A N N O M D C L X X X X V I I I

בגד'י כהנים

ID EST

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

SIVE

COMMENTARIUS AMPLISSIMUS

IN

EXODI CAP. XXVIII. ac XXXIX. & LEVIT. CAP. XVI.

Aliaque loca S. Scripturæ quam plurima.

LIBER PRIMUS.

AUCTORE

JOHANNE BRAUNIO, Palatino.

S. S. Theologiæ Doctore & Professore,

Cum INDICIBUS locupletissimis & TABULIS
æneis elegantissimis.

Altera Editio, priori auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,

Apud ABRAHAMUM a SOMEREN.

Anno clō Iōc xcviii.

VESTITUS
SACERDOTALIS

Digitized by the Internet Archive
in 2014

Nobilissimis, Illustrissimis & Amplissimis Viris

JOHANNI van JUL- EGBERTO CLANT.
SINGA op Tacken- Dom: in Schelkema
borgh, Toparchæ in Nyenstein, in Sand-
Garmer Wolde, Ten weer, Uythuysen &
Buur, Thesinge cum Cantes, cum annexis.
annexis. Reipub. Nobili & Hovelingio,
Gron. Consuli & Se- Omland: inter Amis-
natori Seniori, am & Lauwers Sena-
tori & Præsidi.

REMBERTO de ID- JOHANNI CLANT;
DEKINGE, Reip. Domino in Aduardt
Groninganae Senatori Omlandorum inter A-
Societatis Indiae Oc- misiam & Lauwers Se-
cidentalis Directori. natori.

WIGBOLDO GRUYS HENRICO PIC-
in Uythuysen & Uyt- CARDT. Domino in
huystermeden, No- Schlochteren Colham
bili Toparchæ ac Ci- & Utriusque Harkstee-
vitatís Groninganae de, Trium Catarracta-
Senatori. rum Delf zylensium
Praefecto Hæreditario,
Omlandia Consiliario
& Syndico.

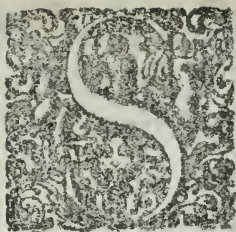
Academiae

GRONINGÆ & OMLANDIÆ

Curatoribus Magnificis, Sapientissimis, Literatissimis, Domi-
nis & Fautoribus suis omni observantia Colendis

S. P. D.

JOHANNES BRAUNIUS

Nullus fuit, Viri Nobilissimi atque Amplissimi, cui, omni neglecta ambitione, amicorum commendatione, omnibusque remotis artibus, oblata fuit Professio, is ego sum; ut & in hoc, quemadmodum in toto meæ vitæ curriculo, singularis emicuerit Dei Providentia. Ante septendecim annos, cum de Professore Theologiæ Hebrææque Linguæ Nobiles atque Præpotentes hujus Reipublicæ Ordines, cum Nobilissimis atque Amplissimis Academiae Curatoribus erant solliciti, nemini per totam hanc Regionem fui notus. Domi habitabam mecum, ab omni eruditorum turba longe remotus. Splendidissimam vestram Groningam, jucundissimum beatissimumque Omlandorum agrum vestramque Academiam Celeberrimam nunquam videram. Tamen, quo fato, quibusque causis nescio, vobis innotui. Nobiles enim atque Præpotentes, cum Urbani, tum & Omlandici, ut quilibet in suo Collegio, ita & in Ordinum Comitibus eodem die inter viros doctos alios, me Professioni non fore ineptum unanimi consensu existimarunt; eodemque die unoque voto eam mihi decreverunt. Notus autem factus sum, non sola amicorum commendatione, Sed viri Illustres, Patres Patriæ, solita sua in rebus agendis, (quo-

tics

ties de Reipublicæ salute, de Academia emolumento agitur) Sapiencia, Prudentia atque cura, de me meisque studiis, laboribus, diligentia aut desidia, deque mea aptitudine aut ineptitudine, quid mei valeant humeri, quid ferre recusent, magna diligentia atque sollicitudine inquisiverunt. Traditum est Nobilissimis Amplissimisque Curatoribus hoc meum *De Vestitu Sacerdotum Hebræorum Opus*, me etiam, cum nondum ad umbilicum deductum fuerit, invito. Placuit quibusdam ex vobis, Viri Nobilissimi atque Amplissimi, in se laborem suscipere, ut illud evolverent atque percurrerent, Sipienti prudentique suo examini atque limato iudicio subjicerent. Qualecunque hoc meum opus fuerit, non displicuit: immo placuit materia quam pertracto, atque modus agendi, ut vel inde conjecerint, me Professioni Theologiæ Hebrææque Linguæ, in sua Academia, non fore inutilem. Quamobrem hac sola de me, ex hisce meis laboribus, concepta opinione moti, me magna humanitate atque honorifice ad se invitarunt. Quomodo me jam, per septendecim fere annos, inter vos gesserim: utrum expectationi vestræ, Academia voto & juventutis desiderio satisfecerim, vestro, viri Nobilissimi atque Amplissimi, relinquo iudicio. Me autem vobis non displicuisse, mihi certissime persuadeo: Cum toto
hoc

hoc temporis spacio , ut me primum magna huma-
nitate , amore, atque favore complexi estis, ita &
benevolum animum paternamque curam variis
modis abunde estis testati. Ardentissimis votis op-
tasset, esse in me, quo vobis, viri Illustrissimi,
debitam gratiam, non solum agere, sed & referre
possem. Cum autem hoc opus, qualecumque sit,
vobis ita placuerit, ut vel eo solo moti me ad vos
invitaveritis, meque tanto amore, benevolentia,
ac benignitate exceperitis, atque haestenus foveritis,
quilibet mecum agnosceret illud nemini quam vobis
deberi. Vobis itaque, viri Nobilissimi, Illustrissimi,
atque Amplissimi, holce meos labores meque to-
tum, omniaque mea gratissimo animo, debitaque
veneratione, offero, consecro, & dedico.

Deum Optimum Maximum submissis preci-
bus veneror ut vobis, omnibusque qui vobis sunt
carissimi, omnia fausta atque felicia, ad praesen-
tem & futuram vitam abunde largiatur, Patriæ,
Ecclesiæ atque Reipublicæ Literarię multos in an-
nos incolumes conservet. Valete, viri Nobilissimi,
Illustrissimi atque Amplissimi, vestraque benevo-
lencia atque favore me prosequi pergite, Dabam
Groningę. Iphis Cal. Aug. c1717xcvii.

Erudito atque humano

LECTORI SALUTEM

Raterierunt sedecim secula, & quod ex-
currit, ex quo Templum Dei destructum
& totum Sacerdotium abolitum est. Au-
gustissimum illud & ad miraculum mag-
nificum ædificium jacet. Splendidissima
marmora, pulcherrimæ columnæ fractæ atque dirutæ,
Pretiosæ atque æternæ cedri in cineres redactæ sunt, Au-
rum superbum, argentum & æra mirifica arte elaborata,
gemmæ inestimabilis pretii, opera Phrygionica acupicta ar-
tificiofissima, divinæ artis texture, altaria, mensæ,
lampades, vasa, & tota sacra suppellex, uno verbo,
quicquid ingenium humanum ab ipso Deo edoctum excogita-
re & conficere potuit, ultima sensit fati, simul cum ipsis vi-
ctimis, oblationibus, & sacerdotibus. Stupendum istud
Dei palatium, omniaque ejus ornamenta, vasa, sacrifici-
a & ipsi Pontifices, cum fuerint imagines atque umbre
venturi Christi salvatoris nostri, non debuerunt nec po-
tuerunt existere eo præsentem. Quemadmodum enim um-
bræ necessaria naturæ lege dissipantur simul ac sol oritur,
ut in radiante ejus luce neuiquam subsistere queant, ita
& Christus verus atque æternus Sol justitiæ dispellit pla-

neque dissipat templum cum toto isto caerimoniarum chora-
gio, tanquam tot umbras legis. Caerimoniae veteres atque
umbræ adeo dissipatae sunt, ut in aeternum non sint rediturae.
Cum enim Christus novo suo mundo, Ecclesiae semper sit
praesens omnibus horis, singulis momentis quasi oriatur
tanquam oriens ex altissimo, stellaque matutina, ita ut
nunquam occidat, nunquam radios divinae praesentiae nobis
subtrahat, nec Templum, nec altaria, nec mensae nec sacri-
ficia, nec sacerdotes exspectandi sunt amplius. Est vana
certe Judaeorum superstitio, solis eorum carnalibus deside-
riis digna, Templum, sacrificia, sacerdotes, & peri-
turam gloriam postliminio revocatam exspectare. Nibi-
hilominus non est inanis labor, si quis caerimoniae legis,
totumque Sacerdotium Aharonis perscrutetur, serio exa-
minet, & nobis explanare suscipiat. Quemadmodum e-
nim necessarios putamus labores, eorum qui nobis leges ci-
viles & forenses explicant, qui historias a prima creatio-
ne usque ad Christi adventum exponunt, qui ritus, qui
mores & reliqua omnia mysteria Judaeorum, cum poluie-
tum Ecclesiae, nobis ob oculos ponunt, quamvis hodie non
obstricti simus ad ea servanda, cum jam per Christum vin-
dicem nostrum a legis servitute in libertatem vindicati si-
mus; ita sane magnam quoque adfert utilitatem orbi Chri-
stiano, is qui caerimoniae Sacerdotii nobis exponit, quam-
vis sacerdotium ipsum hodie apud nos nullum habeat lo-
cum. Hac ratione clarius perspectam habemus naturam
foederum quae Deus cum populo suo ab initio creationis pe-
pi-

pigit, variasque œconomias, secundum quas tanquam sapien-
 tissimus atque benignus pater familias spiritualem suam fa-
 miliam regit, & in æternum rectorus est. Quicumque
 recte intellexerit sacerdotium Aharonis, is intellexerit sa-
 cerdotium Christi. At intelligere sacerdotium Christi, Non-
 ne illud est intelligere summa univærsæ Theologiæ myste-
 ria? Omnes enim promissiones Dei, omnes prædictiones
 Mosi & Prophetarum, omniaque mysteria redemption-
 nis nostræ per ejusmodi cærimonias tanquam per tot hiero-
 glyphicas imagines clarissime depicta fuerunt. Totum e-
 nim sacerdotium veteris Testamenti eo unice collineat, ut
 nos certissimo gradu duceret ad Christum, nostrum ~~deus~~
 & Salvatorem, utque vivis coloribus (quod alias ne ip-
 sius quidem Apellia nec Zeuxidis manu, nec Angelorum
 arte elegantius exprimi potuisset) depingeret ejus naturam
 divinam atque humanam, ejus munera, Regium scilicet,
 Sacerdotale & Propheticum, ejus passiones, plagas, vi-
 bices, dolores, ejus sanguinem & mortem, ejus peccata
 quibus nostra causa onustus fuit; ejus amorem erga electos
 suos, & curam erga Ecclesiam; ejus sanctitatem, justi-
 tiam, resurrectionem, vitam, gloriam, in nos collata
 beneficia. Ut nemo, mea opinione, utilius in interpre-
 tanda S. Scriptura versari queat, quam qui veram Sa-
 cerdotii Dei sub veteri Testamento ex tot cærimonia-
 rum involucris & velamentis evolvit & explicat naturam.
 In hoc Vires intendunt omnes auctores sacri. Incredibile est
 quam laudabiliter, quanto cum fructu atque utilitate in

hoc operatus sit magnus gentium Apostolus Paulus. Nec mirum, cum a Spiritu Sancto actus egerit. Ideo hanc materiam præ reliquis dignissimam censui, cui indagandæ me traderem. Quum autem jam ante aliquot annos varia habuerim quæ in publicum ederem, non tantum aliquot Codices Talmudicos, sed & alia quorum quædam controversias, alia interpretationem Sacræ Scripturæ spectabant, nonnulla etiam humaniores litteras, & cum satis diu multumque hesitaverim, quid evulgari, quid suppressi a nobis debuerit, ob gravissimas causas, in animum tandem induxi nihil novi tractare, sed vetustissima tantum, ea scilicet quæ ob antiquitatem omnem hominum cognitionem longe fagisse videbantur, præsertim autem sanctum illud & Augustissimum כהונה יהוה SACERDOTIUM DEI. Opus illud in quatuor omnino partes divisi. Prima pars erit hoc ipsum volumen, quod agit de Vestibus sacris. II. De Tabernaculo in Deserto, & Templo Salomonis. De vasis sacris, id est, De Tota sacra suppellectili. III. De Sacrificiis & oblationibus. tandem IV De ipsis Sacerdotibus. De eorum origine, institutione, Familia, Nativitate, Successione, Honore, Muneribus, Juribus, Privilegiis, Prærogativis, & id genus alia. In his omnibus mihi observandam proposui eandem methodum, quam observavi in hac prima parte; ut primum exponam sensum literalem ex optimis & vetustissimis scriptis, non tantum Hebræorum, sed & Graecorum ac Romanorum aliorumque,

rumque, præsertim ex sacra Scriptura. Deinde examinabo sensum Typicum & Mysticum, inquirendo in mysteria quæ hisce caerimoniis, quasi tot involucris velisque involuta sunt; Christum scilicet & ipsius Ecclesiam; Ejus munera ac in nos collata beneficia. Priorem hanc partem in duos iterum distinxi Libros, ut prior agat de Vestitu in genere, de vestium sacrarum Origine, numero, genere, de earum materia, colore, Textura & ornamentis. Alter de vestibus singulis seorsum, De Brachis, Tunica, Balteo, Pileo totius sacerdotum turba; De pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & Corona Pontificis Maximi; De modo vestiendi vestes sacras, de earum Pretio, Usu; ultimo de Typis & Significatione. Continet igitur hoc volumen amplissimum Commentarium in capita XXVIII. & XXXIX. Exodi ut & XVI. Levitici, aliaque; Scripturæ loca quamplurima. Incipiendum mihi esse existimavi a rebus exterioribus, quæ sensibus maxime sunt obvia, ideoque a Vestitu sacro, atque inde pergendum esse ad ea quæ intus latent, & quæ Christum manifestius exhibent; scilicet ad Templum, sacra Vasa, ad Sacrificia & Sacerdotes. Quod si Deus mihi concesserit vitam atque otium, ut hæc absolvam, omnia mysteria, etiam altissima, totam Theologiam Judaicam, Christianam & Gentilem, præcipuamque Theologiam Typicam me absolvisse credidero. Hoc quoque argumentum præ reliquis eo magis tractandum selegi, quod viderem illud hætenus parce admodum examinatum explicatumque fuisse.

Non quidem inficior, apud viros doctos quaedam reperiri
De Templo, de Sacrificiis, de Sacerdotibus. de
vestibus sacris alisque rebus quæ Sacerdotium Dei
spectant: sed obiter tantum & quasi per transfennam ea at-
tigerunt auctores. Nemo enim data opera omnia ista exa-
minavit satis accurrate, ut ex sacra Scriptura, & ex ve-
tustissimis scriptoribus, Hebræarum rerum peritis, erue-
ret verum sensum literalem, multo minus Typicum &
Mysticum. Maxime autem neglecta sunt ea quæ de ve-
stitu sacro dicenda erant. Quasi vestes sacræ essent res
nullius momenti; aut potius quasi in verbo Dei quicquam
revelatum esset dignum ut a nobis sperneretur, intactum
præteriretur, oblivioni incitiaeque in æternum traderetur:
cum tamen integra sacra Scriptura sit $\text{De6\pi\upsilon\delta\varsigma}$, a nobis
sedulo perscrutanda, ut omnia Dei consilia summa cum
fidelitate annunciarentur Ecclesiæ. Ingens quidem volu-
men De ornatu Aharonis conscripsit Vidacus del
Castellio. Sed nihilo per istum librum doctior evadet
lector. Johannes Hieronymus Sopranis multa etiam
concessit De Vestitu sacro. Sed Tropologiis & Alle-
goriis unice delectatur. Sensum literalem & verum sen-
sum Mysticum vix prioribus attigit digitulis. De iisdem
multa habet Arias Montanus, ut & Lichtfootius
in suo Libro Anglico De Templo & ministerio Tem-
pli. Samuel Lee etiam Anglus, integrum volumen An-
glice edidit: De Templo & Sacerdotio; nec non
Leo Judæ aliique multi, qui priores auctores satis
male

male exscripserunt, & multo pejus ediderunt. At quantum nos juvare potuerint omnes isti auctores, tu, erudite Lector, judicabis ubi omnia examinaveris. Quam misere, quæso, hætenus (ut jam aliquid dicam tantum de vestibus sacris) hallucinati sunt interpretes, etiam doctissimi celeberrimique nostri seculi, in vertenda & exponenda sacra Scriptura, præsertim ubi de ceremoniis Sacerdotii agitur! Nihil morantur etiam doctissimi Viri, si ponant Xylinum aut Sericum pro Byffo & Lino; Sericum pro Lana. Viridem aut Flavum colorem pro Hyacinthino; Purpureum pro Coccino, & Coccinum pro Purpureo; immo si Mosi obrudant colores, talemque vestimentorum materiam, aliaque de quibus Moses forte nunquam cogitavit, quæ istis temporibus ignota fuerunt, saltem de quibus Spir. Sanct. nusquam in verbo suo mentionem facit. Quam acriter quæso hætenus disceptatum est de Textura veterum? Quam misere desudatum in exponenda sola Tunica ἀπὸ φασίας inconsutiles Salvatoris nostri? De Textura vestium Sacerdotum quidem non erant solliciti, quamvis Moses docuerit eas fuisse textas, non minus quam tunica Christi texta dicitur ab Evangelistis. Si verba Mosi de sacro vestitu satis accurate perpendissent auctores, si intellexissent mentem ejus de Opere Textoris, proculdubio eorum questiones de Tunica Christi cessassent, tam fœde disputatiunculis suis non lacerassent egregium istud vestimentum, cui etiam milites Romani pepercerunt. Cum autem hætenus nemo verum sensum Spiritus Sancti super
hac

hac materia assequutus fuerit, quot sane capita tot sententia. Magnus Hieronymus, ὁ πάλιν Salmasius alique bene multi, plenis buccis affirmare ausi sunt ἀδύνατον esse ut ejusmodi vestis in sola tela per texturam, absque sutura, absque acus opera absolveretur. Multi, ut sacram Scripturam suo ingenio exponerent, satis ingeniose effinxerunt novas etiam artes, quæ istis temporibus in rerum natura non fuerunt. Adeo verum est: ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος τὴν ἀνάγκην ἐπέειπεν: Immo nonnunquam, ut sententiam suam tuerentur auctores, Sacrae etiam Scripturae mens detorquenda erat, in sensus ab ea alienissimos, contra expressissima verba Spiritus Sancti: Nam tunica Christi, cum a Johanne dicatur ἀπαρασφύτου inconlutilis, Salmasio dicitur Tunica consuta, acus opera scilicet per suturas concinnata, sed absque fibulis. Nihil jam dicam de sententia Casauboni, Ferrarii, Rubenii & totius omnium scriptorum agminis. Quod autem hactenus nemo intellexit, quod summi viri impossibile factu pronunciarunt, id nos possibile esse luculentissimis exemplis probavimus. Sed ulterius progressi sumus, & ipsam præterea veterum artem texendi, qua ejusmodi vestimenta rotunda, manicata & undique clausa detexi solebant, docuimus. Non quod nostri quidem ingeni id fuerit foetus, (tantam enim gloriam nobis non arrogamus) sed quod optimos vetustissimosque auctores Hebræos, Græcos aliosque exposuerimus, istamque artem texendi, jam plane deperditam, ex antiquitatis spississimis tenebris in lucem protraxerimus. Libuit etiam ar-

tem istam non tantum ex veterum scriptis eruere, & nostris commentariis explicare, sed eandem simul tabulis æneis elegantissimis ad oculum demonstrare, ut in posterum a nomine amplius ignorari posset, nisi ab iis qui omnia ignorare, præclaraque inventa contemnere, sibi gloriæ ducunt. Addam ipsos etiam artifices, modo certa spes lucri non deesset, novas jam artes exercere posse, antea in Europa ignotas; Et fortassis non erit inutile inventum, modo socordia atque ignavia non negligatur. De Gemmis sacris vix ullus commentatus est. Nonnulli de iis quidem mentionem fecerunt: sed ita ut earum nomina nec noverint plerumque nec recensuerint. Diceres eos nihil aliud fecisse, quam quod solent rerum pretiosarum ignari & parum curiosi, qui eas manibus quidem cum aliqua voluptate contrectant, colorum elegantiam, ignem & insignem splendorem totamque dotem mirantur, sed statim e manibus deponunt, nulli solliciti de earum nominibus, loco natali, natura, virtute & pretio. Tam arduum hæcenus visum est de Gemmis sacris tractari, ut etiam materia ista recensita sit inter istas S. Scripturæ res, quæ explicari non posse existimantur. Epiphanius nonnulla De Gemmis commentatus est, illiusque commentaria summo-pere laudantur ab Augustino, tanquam eruditissima & docto Episcopo dignissima. Sed quoties deceptus fuerit doctissimus Epiphanius, manifestum erit omnibus iis, qui vel parum in istis rebus sunt versati. Scilicet maluit vir magnus in medium proferre ea quæ habuit, quam plane ni-

hil dixisse. Nihilominus tanta auctoritate valet apud doctos, ut vix ullus hactenus contra hiscere ausus fuerit? ideoque ejus expositiones avide tanquam indubitatas veritates arripiunt, & magna socordia in iis exponendis eum ἑ πόδας sequuntur. Ludovicus de Dieu, vir in linguis Orientalibus versatissimus, laboris indefessi, plura & quidem doctiora in lucem edidit de Gemmis. Sed librum istum nobis non contigit videre, nisi postquam nostra jam typis fuerunt mandata. Immo si vel maxime ejus commentaria a nobis lecta fuissent, eo tamen non minus dicenda fuissent, quæ de isto argumento diximus. Accuratiorem enim videbantur requirere indaginem & uberio-rem expositionem.

Quam male hactenus veram formam vestium sacrarum auctores intellexerint, patet ex picturis & tabulis, quas non solum Christiani, sed & ipsi Judæi ediderunt. Nihil jam dicam de vulgo pictorum, quibus non minus quam ipsis Poëtis:

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. Sed inspiciantur tabulæ quæ auctores habent doctissimos viros, Ariam Montanum, Arnoldum Andillensem aliosq; & quæ passim in Bibliis occurrunt; præsertim etiam illæ quæ attribuuntur doctissimo Bertramo, olim Genevæ Linguae Hebrææ Professore celeberrimo. Examinentur tandem & Tabulæ ipsius Leonis Judæ, & quas alii non ita pridem ex eo pejus effingi, multoque sordidius libris suis inferciri curarunt. Sane diceres viros istos vetustissi-

morum Judæorum, præsertim Talmudicorum scripta, sine quibus istam Corinthum adire nemini datum est, vix summus degustasse labris, & quod imprimis faciendum erat, Sacram Scripturam nunquam cum attentione, & qua oportuit *ἀνελεῖται* legisse. Sed & eo usque audaces fuimus, ut non tantum Sacrarum vestium novam descriptionem concinnare & in publicum edere susceperimus, sed & erudito orbi ob oculos ponere ausi fuerimus omnia vestimentorum genera, in tabulis æneis, depict.: ut non tantum verbis, sed & picturis doceremus, utque simul eadem via errores nostri, si forte a nobis erratum est, manifestius deprehenderentur.

Si hæc, quæ in hoc opere de vestibus sacris diximus, bene examinentur, constabit parum abesse quin pertractaverimus totam rem vestiariam, de qua fit mentio in Sacra Scriptura. Nam præcipuas vestes, de quibus verbum Dei loquitur, attigimus: materiam, colores, texturam, ornamenta, formam, & ejusmodi alia, quæ huc spectant, sub incudem revocavimus. Et quamvis fortassis omne punctum non tulerimus, nec rem, uti dici solet, acu semper tetigerimus, tamen plura, & nisi vehementer fallor, veriora ex veterum monumentis, præsertim ex Judæorum sapientia, ac, quod ante omnia fieri debuit, ex Sacra Scriptura, erruimus, quam reliqui auctores qui materiam istam hæctenus attigerunt. Quid quid est, in magnis aliquid volumus, & forte aliis viam monstravimus, qua propius ad veritatem accederent.

Modo tu, eruditissime Lector, conatibus nostris annuas,

nostrosque labores excipias tanta humanitate, quanto a nobis sunt editi in bonas literas amore atque studio, & modo dignos eos censeas, quod in dias exierint auras, facti non pœnitebit. Censuram tuam non reformido, immo humanissime a te peto, ut si quid tua animadversione dignum observasti, id me latere ne patiaris. Utilitatibus Reipublicæ Litterariæ inserviet, & ego id mihi gloriæ reputabo, si quis ex viris doctis me erroris monere dignatus fuerit, ubi errorem deprehenderit. Errare humanum est. Quis in opere satis grandi, & in quo tractandæ veniunt tot res, quæ non tantum acre iudicium defœcatumque animum, sed & multiplicem eruditionem postulant, sibi ab errore cavere possit? Unicum tantum hoc peto, ut illud fiat eadem modestia atque humanitate, qua nos in notandis aliis usi sumus. Nam & hoc a nobis sæpius factum esse, negare non possumus. Non nunquam nostri sæculi lumina, viros incomparabiles, & immortalis gloriæ notare lapsusque monere coacti fuimus. Eorum manibus libentissime pepercissem, nisi existimassem scripta nostra erudiendo orbi evulganda esse, & nisi credidissem in boni viri officium peccari, ubi quis tacet, quando lector monendus est. Quo deinde graviores auctores habet error, eo magis monendus est lector, cum facilius se abripi patiatur a viris magnis, quam a semidoctis, qui nullius sunt famæ inter eruditos. Eandem igitur libertatem, qua nos usi sumus, aliis libentissime concedimus:

Scimus & hanc veniam petimusque damusque vicissim, Cæterum fascino malevolorum hominum depellendo
mul-

multum præfari, mihi semper visum est indicium humilis atque nimis meticulosi animi, gravioribus scriptoribus vix digni. Nihilominus justissimam habeo causam conquerendi, de sciorum quorundam invidia atque malevolo animo. Nihil jam moror calumnias nugacissimasque nugæ quorundam Philosophastrorum & Theologastrorum calumniantium, nos hoc opere non Theologum nos probasse, sed Literatorem & criticum tantum; quasi doctissimi etiam Theologi nullam bonarum Literarum & Criticæ sacræ possint & debeant habere notitiam. Sed maxime displicet quod isti homines sibi stolide persuadeant, omnem scaturiginem sapientiæ, jam esse exhaustam, nihilque in publicum a Theologis proferri debere præter dogmata fidei, sine quibus salus nostra consistere nequit. Sane diceres Doctissimi Philippi Melanchtonis, magni Erasmi Rotterodami, aliorumque tempora rediisse, de quibus viri eruditi toties conquesti sunt. Præsertim autem Erasmus in libello De ratione veræ Theologiæ, ubi in hac erumpit verba: Jam si gentium, apud quas res gesta narratur, sive ad quas scribunt Apostoli, non situm modo, verum etiam originem, mores, instituta, cultum, ingenium ex historicorum litteris didicerimus, dictum mirum, quantum lucis, & ut ita dicam vitæ sit accessurum lectioni, quæ prorsus oscitabunda mortuæque sit oportet, quoties non hæc tantum, sed & omnium pæne rerum ignorantur vocabula. Adeo ut nonnunquam vel

impudenter addivinantes, vel sordidissimos consulentes dictionarios, ex arbore faciant quadrupedem, e gemma piscem, e citharædo fluvium ex oppido fruticem, e sydere avem, ex brassica bracam. Abunde dictum videtur istis, si tantum adjecerint; est nomen gemmæ, aut est species arboris; aut est genus animantis, aut si quid aliud mavis. Atqui non raro ex ipsa rei proprietate pender intellectus mysterii. Cum iisdem plane Lemuribus & Lamiis hodie nobis conficiendum est. Jam sæpius audiivi ejusmodi homines, qui labores nostros solita sua impudentia atque inscitia, allatrare & traducere ausi sunt, etiam antequam vel apicem operis nostri viderint. Usque adeo sunt iudices iniqui, ut non tantum altera, sed utraque parte inaudita, judicent. Scilicet de totius operis utilitate atque vanitate judicant ex solo argumento, descriptionisque genere. Vanus enim & inutilis visus est labor, si quis De Sacerdotio Dei, ideoque De vestibus sacris scribat. Cui inquit usus? Cui bono? Nonne hæc tuto ignorare possumus absque salutis dispendio? Quorsum igitur tot volumina? Tam magni libri? Hæc & ejusmodi alia multa blaterones isti in vulgus spargunt. Sane hujusmodi hominum maledicentissima lingua sæpe remoras injecit præclaris & piis conatibus virorum doctorum, magno Reipublicæ litterariæ & Ecclesiæ damno. Testis nobis est nostri sæculi Samuel Bochartus, qui Librum suum De Paradiso non alia de causa suppressit, quam

quam ob cavillas sciolorum , & propter eorum sinistrum
judicium. Dicitur non potest quantum inde Ecclesia Christi
detrimenti capiat. Et quamvis homunciones isti a viris
doctis tanti fieri non debeant , ut propter eorum livorem &
inscitiam Ecclesia optimaque studia laborarent , nihilominus ta-
men durum est , pro tritico lolium , pro suavi fructu laudis ,
& pro gratiarum actione , nihil nisi vituperationis contem-
ptusque spinas atque tribulos metere. An dices , Eru-
ditissime Lector , in ejusmodi hominibus vel micam inesse
sapientie ? vel nomen solidae eruditionis eis unquam inno-
tuisset ? Si quis forte scripserit Scombro metuentia
& thus. Si bonas horas perdiderit in vertendis qui-
busdam auctoribus , Anglis aut Gallis , & ex iis quidem
non optimis & doctioribus , si controversias triviales millies
recoctas exscripserit , orbique erudito apposuerit ; Si ran-
cidulum quiddam balbo de nare locutus fuerit. Si
de Patrie calamitatum causis , de pileis altis , de brachis
laxioribus aut strictis , de colli loris , de puellularum denta-
tis fimbriis , & ejusmodi quisquiliis aliis multa ridicule
effutiverit ; si casus conscientie , quibus vetularum puel-
lularumque mentes intricatiores redderentur , angerentur ,
& ad desperationem redigerentur , magna subtilitate &
solicitudine effinxerit , si lamentabili sermone proposuerit :
ut suspiria & gemitus infirmiorum pectoribus excuteret ; si
classicum cecinerit , aut classicum canentes sequutus fuerit ;
Si Theologicis discordiis , & domesticis disidiis excitan-
dis fovendisque operam locaverit ; si fratres otiosis & odio-
sis

sis disputatiunculis & argutiunculis fatigare, laceffere
 profcindereque noverit; si longum Catalogum heresum &
 hæreticorum: etiam eorum qui sunt fratres, qui ean-
 dem habent fidem atque stationem, contexuerit, si mag-
 no gaudeat luadere tumultu Hamibalem jam ad por-
 tas esse; si pulmones excercuerit; si magna laterum
 contentione, & importunis clamoribus, ad raucedinem
 usque clamitaverit, ut proceribus persuaderet aliquid mon-
 stri ali, Ecclesiæ & Reipublicæ impendere ingenis malum a
 novatoribus & novaturientibus; si impio inhumanoque ausu viros pios, doctos, pacis amantes, verboque
 Dei unice incumbentes, procerum iræ atque odio exponere
 omnibus viribus elaboraverit, ut tanquam hæretici proscri-
 berentur, ex Ecclesia & Patria ejicerentur ac eliminarentur;
 Tandem si turpi inscitia, aut detestanda hyprocrisi
 politiora studia contemserit, nugivendorumque quisquilias
 laudaverit, ὄχι ἀνὴρ! Heu quantus vir fuerit! Quan-
 tus Theologus! Quantus scriptor! Dignus sane ut ad
 altiora promoveretur; non tantum ut templum gloriæ con-
 scenderet, sed ut in ipso etiam adyto tanquam inscitie ido-
 lum ab imperita plebecula adoraretur. Sed scruta sua
 laudent scrutarii. Vescantur isti homines glandibus, &
 victitent lolio, etiam tam vili tritico. καὶ τὸ ἐπιβεβαῖον σιτοῦ
 καὶ τὸ ἄσπερον. Sint ingrati hujus sæculi pusiones Deorumque
 minorum gentium inferiorisque eruditionis Ganymedes, per
 me licet. Nihil tamen sunt doctiores, nec majorem glo-
 riam consequuti erunt, nisi gloriam Acheranti. Et si
 vel

vel maxime sapientur a vulgo, a doctis tamen nunquam sapientum in censum referentur. Aliter sane suos aliter catuli olent. Eorum fortunam non equidem ego in video, sed miror magis, viros, qui a parentibus, qui a Republica, qui ab Ecclesia, qui ab ipso Deo consecrati videntur bonis literis, solidaque eruditioni, ut indies tanquam fidi patres familiarum nova atque vetera ex ditissimo S. Scripturae thesauro, ex Linguarum & Antiquitatis inexhausto fonte, ex fecundissimo sane rationis horto, assidua lectione, seria longaque meditatione, ad edificationem Ecclesie, & Reipublice tranquillitatem, depromerent, delectari tantum tricis, quisquillus, vitiliugis, eruditionem solidioremque Theologiam, ipsum etiam verbum Dei respuere, negligere, illiusque amatores atque interpretes canae & angue pejus odisse, crudeliterque prosequi importunis suis clamoribus, & eristicis nugis. Miseros homines! se cum frustrantur, frustrari alios stolide existimant. Sane illi, quibus cor modeste situm est, quamvis forte ad interiora severioris eruditionis non penetraverint, veram tamen sapientiam in aliis venerantur, doctisque suam laudem non praeipiunt, Sed quicquid isti homines, quorum mens tam laeva est, de nostris lucubrationibus iudicent, sive eas laudent, sive vituperent, ne ciccum interduum. Immo gravior nobis erit eorum contemptus, quam laudes. Turpe enim est a turpi laudari. Istiusmodi hominum venenosis morsibus medela erit ipsa veritas, & eruditorum equum iudicium. Satius mihi erit vel tribus tantum placuisse doctis, quam ingenti turbæ imperitorum.

Modo viri boni officio non defuero, modo conscientia satisfecero, nã ego voti compos factus fuero, & si bonam famam mihi servasso sat ero dives.

Non si quid turbida Roma

Elevet, accedas: examenve improbum in illa

Castiges trutina: nec te quãsiveris extra

Sed si hoc genus scriptionis adeo ineptum, adeo inutile est, quid dicemus de summis totius orbis ingeniis, viris immortalis glorie, qui sunt πρώτοι ἢ δεύτεροι ἢ τρίτοι! Quid judicabimus de Salmasiis, de Lipsiis, de Casaubonis aliisque bene multis, qui (ut jam nihil dicam de Templis, de Sacrificiis & de Sacerdotibus) multa commentati sunt, de vestimentis Græcorum & Romanorum, & qui de iisdem rebus plura edidissent, prout id promiserant, nisi leto abrepti fuissent, magno Republicæ litterariæ damno. Quid dicemus de Bayfiis, de Manutiis, de Ferrariis, de Rubeniis, de Doniis, alius, quorum præclara commentaria De Toga Romana, aliisque veterum vestimentis, hodie omnium doctorum manu versantur nocturna, versatur diurna, magna cum voluptate? Nonne ἀπρόβηδες ταῦτ' ἐστὶ ἢ σωύματα! inanes logi? vanaque cantilenæ, dignæ ut pueris in cunis vagientibus a vetulis præcinerentur? At, inquam, Viri isti non erant Theologi, Sed Theologos Theologica tractare decet. Quid dicent de Magno Bocharto, viro stupendæ eruditionis, qui scripsit de variis populis & nationibus, ut & de animalibus, de quibus fit mentio in

Sa-

Sacra Scriptura? Quid iuvat nosse gentium origines & transmigrationes? Quales populos intellexerit Moses? utrum Hispanos, Gallos, Germanos, Italos, Anglos Græcos, Afros, Pœnos, Ægyptios, Æthiopas, Assyrios, Armenos, Schytas, Messagetas, Arabas, Indos & Insulanos, an alios? Qualia animalia memorentur in verbo Dei? Nonne hæc omnia & sexcenta alia æque possumus ignorare absque salutis dispendio? Ideone indigna ut a Bocharto tractarentur? an Bochartus non fuit Theologus pariter atque vir pius? Tandem quid dicent de ipso Hieronymo, viro doctissimo & sanctissimo? Nonne etiam De vestibus Sacerdotum scribere dignatus est, in docta sua Epistola ad Fabiolam? An non vir magnus ille erat Theologus? Nonne Theologica tractamus quoties Sacram Scripturam exponimus, cum hæc sit unica via, u posteritas tandem aliquando verbi Dei perfectam habeat versionem. Est autem, uti dixi, totum hoc volumen De Vestitu Sacro nihil aliud quam Amplissimus Commentarius in Capita xxviii. ac xxxix. Exodi, & xvi. Levitici, aliæque S. Scripturæ loca quam plurima. Nec est quod calumnientur optimorum studiorum istæ pestes, præter critica nihil in hoc opere contineri. Esto. Nonne cum summa laude critica tractantur, præsertim sacra? Is mihi semper visus est Reipublicæ Literariæ utilissimus, qui vel solis auctoribus profanis illustrandis incumbit. Hac enim ratione barbaries dispellitur, scientiæ disciplinæque eruantur, optimaque

ingenia excoluntur, quæ sint utilia Patriæ, utilia agris, belli pacisque rebus agendis. Sed laude mihi semper visus est dignissimus, qui, præter ista, auctoribus sacris, qui ipsi Scripturæ facem accendit, aut potius qui lucentem istam lucernam sub modio protrahit, mensæque imponit, ut toti Dei familiæ luceret. Sed an nihil præter Criticæ tractamus? An is qui verum sensum literalem verbi Dei exponit, Criticæ tantum tractat? Quis, inquam, intelliget mysteria quæ in S. Scriptura latent, nondum explanato vero sensu literali? Quomodo ad verum sensum, sive literalem, sive mysticum perveniemus, nisi hac via? Si iniqui isti Censores, aliam viam faciliorem & breviorē noverint, per omnia Musarum sacra eos rogo, ut eam nobis ostendant. Ipsum sane sensum mysticum exposuimus, quantum ex Analogia fidei, & ex verbo Dei id fieri posse credimus: & proculdubio plura diximus quam reliqui omnes qui hoc argumentum ante nos attigerunt. Oportuit certe homines istos præceps suum iudicium suspendisse, atque de opere nostro non temere iudicasse, antequam ipsis lectum fuit. Legant tantum ultimum caput, si non dignentur reliqua examinare, fatebuntur proculdubio nos etiam tractasse ea quæ sunt maxime Theologica, cum ibi explicaverimus Typos & significationes sacri vestitus. Forte suis importunis nugacibusque interrogatiunculis satisfactum animadvertent, nec amplius interrogabunt, cui usui? Agnoscant non de nihilo fuisse, quod Deus ejusmodi præcepta dederit sub Vet. Testamento. Evanescent eorum profana præjudicia

cia & impie cogitationes, quasi in verbo Dei multa essent
 revelata inutilia, quæ cum majori laude ignorantur quam
 sciuntur, & in posterum de Deo, ejusque consiliis nihil
 cogitabunt, quod non sit magnificum, quod non sit altis
 mysteriis plenum ac Deo dignum. Uno verbo fatebuntur,
 nisi omnium mortalium sint pertinacissimi, hæc omnia in
 S. Theologia ad tractandas controversias, pietatisque
 πει&iv, magnum habere usum. Numquam enim cum ma-
 jori fructu tractantur controversiæ & pietatis officia, quam
 ubi S. Scripturæ verus sensus est explanatus. Ubi ve-
 ritas se ipsam ultro prodit, ut clare cuilibet pateat, abs-
 que disputantis argutis, hominum animis sese facile in-
 sinuat, ut etiam pertinacissimi veritatis hostes atque ne-
 quissimi homines ad fidem & pietatem adducantur. Nam
 si operosa tantum argumentatione adversariis os obturetur,
 id proprie imbecillitati ac disputantis strophis magis adscri-
 bunt, quam ipsi veritatis vi atque luci. Ubi au-
 tem S. Scriptura clare est explanata, fit ut non tantum
 solidissima argumenta ad probandam veritatem sese ultro
 offerant, sed eadem via simul infinitæ controversiæ præ-
 scindantur, & si quædam remaneant sophistarum stro-
 phæ, facili negotio deteguntur, contradicentiumque argu-
 tiuncula enervantur, ut etiam adversarii, antequam campum
 disputationis ineant, languescant, veritatis vim splendo-
 remque sustinere nequeant, immo plane concidant.

Nihil respondebo ad ineptias quas effutire solent, sci-
 licet illa non esse tractanda quæ absque salutis dispendio igno-

rari possunt. Nam nec eorum odia, & in fratres dictoria,
& calumnie, immo nec eorum quidem controversiæ spi-
nosique casus conscientia, aliaque nuga tractari debent.
An non omnia ista absque dispendio salutis ignorare possu-
mus? Immo sane ad majorem tranquillitatem Ecclesiæ, &
ad quietem conscientia pleraque ignorare deberemus. Uno
verbo, omnes controversiæ, omniaque quæ mores, quæ
praxim pietatis tractant, etiam doctissima, uno jactu ex
Ecclesia ejicienda essent. Sola enim S. Scriptura, prout
hodie vulgi manibus teritur, clare satis superque docet cum
dogmata fidei, tum pietatis officia. Nec poterunt nega-
re politionum studiorum pestes, controversias aliaque quæ
vitæ praxim spectant ad salutem necessaria, jam ante sæ-
culum abunde esse exposita a viris doctis, ut secundum
sinistra eorum iudicia labores omnium Theologorum, qui
hoc sæculo scripserunt, & qui in posterum scripturi erunt
sint vanissimi, dignique ut a toto orbe exhibillarentur.
Hoc unicum, ut tritum ita & verissimum, addam: Ar-
tem non habere inimicum nisi ignorantem, &
homine imperito nihil unquam fuisse injustius, quia quod
ipse non fecit, nihil rectum putat. Cogita quæso, eru-
ditissime Lector, quinam sint illi studiorum hostes, quo-
rum iras & superba fastidia patimur? Sane non sunt illi
quibus ex meliori luto finxit præcordia Titan,
qui pleno pectore sapiunt, aut qui unquam quidquam vi-
ro docto dignum præstiterunt, sed qui corticem exterius
lambunt, medullam solidæ eruditionis nunquam attingunt;
qui

qui non nisi trivialia, & vix pueris, qui nondum manum ferule subduxerunt, digna tractare solent. Si forte quosdam secum rapiant viros qui sapiunt supra vulgus, & quod imprimis dolendum est, etiam cordatos atque Reipublicæ proceres, quibus optimorum studiorum cura demandata est, id in proceribus excusari potest, cum magni viri alius curis atque negotiis distracti, studia quæ edificationi Ecclesiæ maxime inserviunt; a tritis & vulgi ineptiis distinguere nequeunt. Plerumque sane fit, ut magni viri de optimis literis, præsertim de studio Theologico, judicare non possint, nisi ex aliorum relatu. Beati sane, terque quaterque beati, si incidant in manus virorum qui solidam amant eruditionem! Beatæ sunt Scholæ, Ecclesiæ & Academiæ! Sed infelices sunt proceres, si suis consiliis comites habeant eos qui sunt optimorum studiorum hostes atque perniciës; sive oderint solidam eruditionem per ignorantiam, sive per invidiam, & propter nescio quas latentes causas, forte ut imperium facilius excercerent in fratres, forte etiam ne aliquid didicisse viderentur eo demum tempore, quo omnem eruditionis fontem jam diu exhaustisse videri volebant. Infelices sane sunt Scholæ, Ecclesiæ & Academiæ. Nam quid ex ejusmodi Scholis, Ecclesiis & Academiis prodire poterit, præter ingenia inculta, præter barbariem, incitiam, & nugas? aut si quid inde prodit, quod non plane est contemnendum, id nihil faciet ad profectum, studiorumque culturam. sed talia tantum erunt quæ a doctis jam diu tradita fuerunt, ut non opus sit

sit eadem ab illis iterum recoqui.

Hoc vellem omnes viros cordatos serio cogitare: aut studia Theologica plane esse negligenda, ideoque Theologos certis quibusdam tantum capitibus, libris formalisque alligandos esse; aut si omnia mysteria quæ in verbo Dei latent eruenda sint, etiam concedendam esse libertatem, ut, adhibitis omnibus adminiculis, quæ Deus ipse nobis tam benigne suggerit, totum Dei consilium in sacra Scriptura revelatum, tandem aliquando Ecclesie auncietur.

Missum te facerem, Eruditissime Lector, nisi crederem rationem paucis reddendam esse tam longæ moræ, cum nostri commentarii ultra septenium sub prælo sudaverint. Sane habent sua fata Libelli. Habuit hic liber, si unquam ullus, sua fata. Vix initium factum erat impressionis, quin in ipsis etiam cunis videretur opprimendus, luctuosissimo scilicet hoc septennali bello, quo Europa miserrime turbata fœdissimeque devastata est. Ut inter arma leges, ita sane & musæ silere solent. Nihil jam dicam quam gravia passi simus nos, in hoc nostro Batavorum Oppido, non tantum ab hostium solita vexatione, & militum insolentia; sed & ab ipsorum quorundam nostrorum civium furore atque inhumano odio. Quo factum est, ut omnino alia nobis meditanda agendaque essent, quam ut in excudendis libris multum occupati hereremus. Non enarrabo quoties Bibliothecæ nostræ usu nobis interdictum fuerit: cum maximam partem libri nostri in Hollandia

(quo

(quo deportati fuerunt ob metum hostilis depraedationis) laterent, quamdiu res in hac civitate adhuc incertae erant; ut fere per integrum biennium totum opus oblivioni traditum, & quasi ad orcum relegatum fuerit. Ab imitibus nostris hospitibus hac civitate jam liberata, ad opus redire sedulo cogitavi, gressusque aliquot jam feci; Sed quot iterum obstacula? quot remora! Dixisses omnia conspirasse ut hoc opus aeternis traderetur tenebris. Hinc negotia domestica, varia lites causeque forenses, musarum pestes, quae mihi multum temporis surripuerunt, non tam meis quam affinium utilitatibus. Illinc ministerii munera quae etiam isto tempore plus solito aucta fuerunt, nec non privata Exercitia Theologica & Hebraica, quae petitioni quorundam denegare non poteram. Nova iterum impedimenta attulerunt illustrissima totoque terrarum orbe celeberrima comitia, quae in hac urbe habentur ad conciliandam pacem. Inde ob reficiendas aedes per annum & semestrem Bibliotheca mea iterum carere debui. Nihil jam dicam, quod interea alia quaedam ediderim ad defendendam Patriam contra iniquissimas nequissimorum hominum calumnias. Nihilominus inter ipsos armorum fragores, inter tot bellorum strepitus, inter militum clamores vexationesque, inter tot negotia quibus tantum non obrutus fui, a suscepto labore non recessi, quin omnibus viribus annisus sum ut, quod semel inceptum fuerat, ad finem perduceretur opus. Ideo nos perpetuo Typographum rogare, monere, hortari, immo orare & obtestari, ut, omnibus moris ruptis, in

excudendo opere pergeret. Sed lapidi plerumque loquutus fueram. Non plane opus deseruit, sed tam lente festinauit, ut sese vix movere videretur. Aliquando integro mense, nonnunquam trimestri, immo saepe semestri unicum tantum folium excudebatur: ut etiam amicorum nonnulli vix sibi persuadere potuerint nos serio agere, in evulgando, hoc opere, quasi magno hiatus multa tantum promissemus, sed nihil fuisset praestituri. Quae fata etiam habuerit ipse Typographus, & quomodo, neglecta omni librorum & Typographiae cura, aliis negotiis sese tradiderit, omnibus, qui eum noverunt, manifestum est: ut tandem de alio Typographo mihi dispiciendum esset, qui opus perficeret, adeo ut jam per semestre plus sit praestitum quam antea per sexennium.

Deinde dici non potest quam difficilis fuerit structura tele Textoris, in qua vestimenta rotunda, undique clausa & manicata a veteribus detexi solebant. Incredibile est quantum laboris molestiaeque praeterea nobis creaverint tabulae aeneae, quibus non tantum istam artem texendi, sed & vestimentorum sacrorum formam ad oculum demonstraremus. Nobis enim non erat datum ea ex aliis depingere, cum eadem forma nusquam essent apud auctores. Omnia de novo erant conficienda, & ad mentem spiritus sancti, vetustissimorumque auctorum effingenda, ideoque via nobis incunda erat minime trita, quamque ante nos nemo calcaverat. Nemo tam clare mentem suam unquam exprimet pictoribus, quin decies sint repetenda corrigendaque, ea quae nobis clarissima

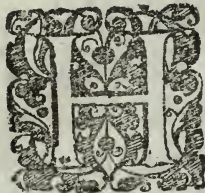
videntur, antequam quid intelligamus capiant & satis accurate exprimant, Præterea quod pictor utcumque expressit, id non satis accurate poterat assequi sculptor, præsertim cum tot minutie observandæ sint, & cum sculptoribus non potuerim esse præsens, sed eorum errata non nisi per Epistolas corrigere. Ut si cogitem quantum super sit difficultatis atque molestiæ in depingenda vera structura Tabernaculi, Templi, vasorum sacrorum, & quæ ulterius ad Sacerdotium Dei requiruntur, sola ista difficultate ab opere fere absterear. Igitur si occurrant quædam in tabulis, quæ non ex asse cum nostra descriptione conveniunt, aut quæ ad nostram mentem non satis sunt expressa, id Eruditus & curiosus Lector mecum æqui bonique consulat; ex nostra descriptione ipse omnia emendabit: Pictorum enim Sculptorumque errata mihi imputari nolo. Erratorum etiam typographicorum plus satis reperies, eo magis cum opus excusum sit me absente. Sane Leopardus citius catulos pariet sine maculis, quam illiusmodi homines libros excuderent absque erratis, præsertim ubi auctor non est præsens qui omnia ad unguem castigaret, Sub calcem cujuslibet Libri hujus operis graviora errata correximus, leviora consulto præterimus. Cætera quæ nos fugerunt tu ipse corriges. Hisce frueri, eruditissime & humanissime lector, ubi animadvertero te nostris conatibus annuere, currenti calcem addideris, ut, modo Deus nobis vitam & otium concedat, quam primum id fieri poterit, primæ huic parti de Sacerdotio Dei, secundam quæ aget de Tabernaculo & de Templo Salomonis subjungam. VALE.

Ad

LECTOREM

Eruditum & benevolum altera

P R Æ F A T I O

Abes hic, Lector Erudite atque Benevole, alteram hujus operis, jam per aliquot annos tantopere desideratam atque expetitam editonem, duobus integris Capitibus, (*De Vestium Sacrarum Textoribus, deque iis qui in Vestibus Conficiendis operabantur, vestiumque Sacrarum numero*; Libro scilicet primo, Cap. XVIII. Deinde *De בני לֵבָן Vestibus albis Sacerdotis vaccam comburentis*, Libro secundo, Cap. XXIV.) aliisque rebus multis, cum quibusdam tabulis auctam atque emendatam. Solent enim secundæ curæ esse meliores. Placuisse hoc opus viris inter eruditos primi nominis, non est quod multis probem. Testantur eorum, præter ad me datas Epistolas humanissimas, omni laude refertissimas, opera publica, quibus omnia summopere laudant atque approbant. Vel hoc unicum mihi est Testimonium luculentissimum, quod tam brevi temporis spatio fuerit distractum, tantoque fervore atque desiderio, ut denuo excuteretur, docti, jam diu petierint. Adde, viros, non populari tantum scientia, sed qui solidam amant sapientiam, cum publice, tum privatim, suis calculis me incitare conatos fuisse, ut in hoc Scriptionis genere pergerem, ea, quæ de Tabernaculo, de Templo, de Sacrificiis, de Sacerdotibus Totoque Sacerdotio, dum majori, quam ab hinc aliquot annis, fruebar otio, me præstiturum, præcedente Præfatione promisi, publici quoque facerem juris. Nisi enim hæc placuissent. nihil in quod bonas eollocarent horas a me expectassent. Nihil dicam de pluribus in Germania, in Belgio & alibi, ab eo tempore editis libris, ubi Tabulas ex meis ubique desumptas videbis, Veteribus quasi deletis æternæque oblivioni traditis. Testantur id Biblia Weimarensia in Germania, aliaque in Belgio edita. Testatur id auctor non contemnendus Belga Goeræus, in suo quod edi-

edidit *De Republica Hebræorum* opere, & altero majori, uti vocat, **De Joodsche Outheden**. Testatur idem doctissimus Leufdenius in *Philologo Hebræo*, secundæ Editionis; ac clarissimus Witzius in *Miscellaneis Sacris*, qui Tabulas De Summo Pontifice aliisque Sacerdotibus ex meis depingi suaque iis ornari curarunt, quamvis meo, tamquam sibi prorsus ignoto, suppresso nomine, quæ causa fuit, ut ridiculi quidam scioli magna ignorantia atque impudentia effutire ausi fuerint, mea ex illorum virorum operibus Tabulisque fuisse desumpta, quamvis opus meum lucem, triennio minimum ante eorum Conscriptiones viderit; notumque sit omnibus, me primum fuisse, qui hanc materiam, data opera, ex spissis Antiquitatis tenebris, erui, demonstravi, hisceque Tabulis exhibui. Inficias tamen ire non possum, quod valde miror, Clarissimum Witzium, quamquam in *Miscellaneis, Libro II. Dissert. II. De Sacerdotio Aharonis & Christi*. pag. 484. meas addiderit Tabulas, tamen alibi in eodem opere, exhibuisse Sacerdotes minores alio prorsus habitu, nulla scilicet *Tunica תשנן tessellata*, nullo *balteo* floribus distincto, quales gestasse Sacerdotes a me ample atque clare demonstratum est: immo, quod magis miror, duabus eos induisse *tunicis*, altera interiori, altera exteriori, uti videre est pag. 412. & 416. Summum quoque Pontificem exhibuisse vestibus לבן *albis, balteo* prorsus alio, quam eum habuisse, a me probatum est. *Goereus* quoque in majori suo opere **De Joodsche Outheden**. lib. III. pag. 270. Summi Pontificis Ephodo dedit *fibulas*, Hebræorum Antiquitati, in vestitu Sacro, ignotas. Quas autem habuerint viri docti rationes, ut ejusmodi Sacerdotum habitum fingere placuerit, vellem eos addidisse, ut solidæ Eruditionis curiosum Orbem melius quam hactenus a me factum est, edocuissent. Forte tanti non existimabant, ut Sacerdotes vero vestitu exhibuissent. Præstaret tamen, mea opinione, ut nihil diceretur, quam male; ut nullæ haberentur Tabulæ, quam adulteræ quibus veritatis avidus lector deciperetur. Humanissime itaque oro auctores, ut in posterum, aut rectas, cum veritate accurate convenientes adhibeant Tabulas, quibus lector edoceatur: aut ab iis prorsus abstineant, ne rerum indagatores, falsis conceptis opinionibus a vero se abduci patiantur. Non enim, uti existimo, imagunculæ tabulæque doctorum virorum operibus infarciri debent, ad operis ornatum, vel ad puerorum oblectamenta, vel ad Commendandum sculptoris ingenium

raramque artem, aut forte ad augendum lucrum, sed ut veritas clarius eluceret, & ut hac via, mens per sensus externos a per-versis abstrahatur opinionibus.

Plurima variaque porro mihi dicenda forent, si omnia, quæ hujus operis prior Editio passa est, ad incudem revocare liberet. Quanta imperitorum malevolorumque hominum ignorantia, livor & invidia inde mihi creaverint mala, cuilibet notum est. Montes quidem, si potuissent, mali in me ardentis conjecissent. Hinc Epistolæ clanculum, sed & impudentes mendacesque, in me conscriptæ sunt. Occulta arte atque aperto Marte potentiores in me concitantur. Nihil tamen mihi accidit non expectatum: πολλά διδάσκει γὰρ μὴ ὁ πολὺς βίος. Jam diu novi, & id mihi semper fuit solatio, natos esse, inter mortales, alios qui egregia præstent Reipublicæ Literariæ; alios qui bonorum diligentiorumque vituperent virtutes, nec non utilissimos laudatissimosque labores; hisce maxime temporibus, ubi non unus Ligurinus μῶμ@. Perstringendus depexendusque mihi esset ante omnes obtrektor quidam malevolus, Strigibus Lamiisque noctu volitantibus, quam honesto viro similior, qui nativum foetum parenti, qui cum magna cura atque labore edidit, crudeliter suffurari, aliisque nequissime supponere impie conatus est. Intactas tamen ejus criminationes, furta atque mendacia præteribo; cum propriam habeat conscientiam sceleris carnificem: ut non dubitem, quin nequitia nunc ipsi displiceant auctori. Hoc unicum addam, ineptissimum Contemptorem laudes meas atque famam, magis quam vituperium proir ovisse: coactus enim fuit, ipsis nugolis suis accusationibus, fateri, hoc meum opus doctum habere parentem, dignum esse, ut a nobilioribus ingeniis ametur, legatur, ac in pretio habeatur.

Nihil est quod huic aliisque obtrektoribus magis displicuit quam præcedens Epistola ap Lectorem. Sed judicent solide eruditi, qui non pueriles nugas, non auram popularem, non famam minorum magistrorum, sed severiora studia, opera præclara, ære perenniora amant, & ex animo desiderant; eaque omnibus viribus commendare solent, quid in ea tanta ira atque indignatione dignum contineatur. Ferre non potuerunt, quod adfirmare ausus fuerim (audax facinus!) hoc argumentum hæcenus a nemine, data opera, ex imis Antiquitatis latibulis fuisse erutum, sufficienterque pertractatum. Sed & magnum habetur

scelus quod nugivendulis, qui, ut sapientes haberentur a vulgo, non ab eruditis, vitam transigunt in vertendis libris, non optimis, sæpe nullius utilitatis, qui crambem centies recoctam denique recoquunt, ob oculis posuerim, se magno conatu magnas agere nugas. Conscribendi itaque fuerunt, & in lucem edendi, præter clanculas Epistolas surdaque verba, Libelli Virulentissimi, ad commovendos Deos majorum minorumque Gentium. Flectendi erant Superi & Acherunta movenda, contra tantum nugarum contemptorem, veræque Sapientiæ amatorem, laudatorem ac commendatorem.

Omniùm primus qui in hoc meum opus bilem publice evo-
muit Lucifuga quidam fuit *Christianus Liberius Germanus*, in sua
farragine, quam vocat *Biblophiliam*. Prodiit, post editum hoc
meum opus, primo anno, octuagesimo nempe hujus sæculi pri-
mo. Scatet libellus, præter injurias intolerandas, mendaciis &
maledictis, ut ignorantia auctori luculentum reddat testimoni-
um. Magna ira atque animi impotentia invehitur in viros pri-
mi nominis, auctores celeberrimos, Ecclesiæ & Academiarum
Columina, quos in censum refert novatorum, quod partibus non
studeant, classicum canentes non sequantur, quod malos negli-
gant auctores, bonos solos legant atque commendent, quod se-
cum nugas pro solida eruditione, umbram pro corpore, nubem
pro Junone amplecti non ament; quod crambem toties recoctam,
recoquere non velint, quod petant doctores, qui veram doceant
Sapientiam, quæ hætenus latuit, non sua auctoritate lectorem
puerili credulitate ad quælibet credenda obstringant, ac si vera
Eruditio tota esset exhausta, nihilque a nobis posterisque ut in-
dies augetur, in posterum præstari posset. Quicumque id exi-
stimat, nescit quid sit scire; nescit in profundissimo mari, pre-
tiosissimos latere uniones: uno verbo, fundamenta ponit solida.
Scholæ inscitia atque ignorantia. Hæc inter alia de me effutire
ipsi placuit. *Vix inquit, quidquam agit aliud, quam ut splendidis-
sima Theologorum lumina, Hieronymos, Epiphianos, Didacos Del Cas-
tello, Ar. Momanos. Salmasios, Casanbonos, Leones Juda, Licht-
footios &c. intollerando supercilio despiciat & exagitet, & quæ sermo-
ne maledicente addidit. At si accusasse sufficiat, quis innocens
erit? Splendidissima ista Theologorum lumina me umquam de-
spexisse, tenebrio in æternum non probasset, si id probare sus-
cepisset. Splendidissima ego Lumina ex animo semper sum ve-*

neratus, eaque venerabor dum Spiritus hos regit artus. Nunquam de
iis in meis operibus sum loquutus, quin debitum ipsis honorem exi-
stimationemque testatus sim. A magnis luminibus *Hieronymis*, *Epi-*
phantis, *Ar. Montanis*, *Salmasius*, *Casanbonis*, *Lichtfootis* me mul-
ta didicisse, atque indices ab eis multa discere, lubentissime confi-
teor. Si tamen aliquoties coactus fui ab ipsis recedere, eorum-
que lapsus indicare, ne in errore ab eis deceptus lector remaneat;
si dixi, eos de Vestitu Sacro, data opera, non egisse, immo
circa istam materiam viros magnos aliquoties dormitasse, nemo
sanæ mentis id mihi vertet vitio; rem enim ita se habere, ne-
mo, nisi rerum ignorantissimus, negabit. Si tantus fuit vir *Li-*
berius Germanus lucifuga, cur errores meos non indicavit? cur
mundum eruditum non melius edocuit? Facilius fuit carpere,
contemnere, fugillare, furorique imperitorum honestum expone-
re Virum, quam solidis rationibus eum erroris convincere. So-
let genus imperitorum hominum affectare auctoritatem; eaque
lubentius utitur, quam indubitata ratione. Nullus est labor ut
sua auctoritate lectorem ignorantem ac credulum astringeret;
at ut firmissimis, ex sana ratione, Antiquitate obstrusa, Scrip-
turaque Sacra, desumptis argumentis edoceret atque convinceret
veræ eruditionis avidum, hoc opus, hic labor est. Si esset in
vivis criminator, omnes ejus in me cavillationes recenserem, atque
ad eas $\text{ἔ} \text{π} \text{ό} \text{δ} \alpha$ responderem; sed cum abierit ad plures, parco
ipsius manibus. Non possum tamen silentio præterire crassam
ipsius ignorantiam, quod inter splendidissima Theologorum lu-
mina ponat *Didacum Del Castellio*. Ausim adfirmare eum nun-
quam ab eo fuisse visum, multo minus lectum. Non enim mihi
possum persuadere, eousque processisse viri inscitiam, ut ejus-
modi hominem laudasset, si vel per transfennam ipsius fabulas vi-
disset. Est sane auctor non nisi ab inscitæ amatoribus desidi-
busque ventribus legendus. Unum dabo exemplum. Ubi ipsi
agendum est de *Pallio S. Pontificis*, tribus verbis, satis imperite,
absolvit quæcumque ad rem credit dicenda. Inde illico alio mag-
nis passibus excurrit; *De immaculata scilicet virginis Conceptione*,
ad nauseam usque garrit, ut nihil minus quam sacras Vestes per-
tractasse credendus sit. Hunc tamen criminatorem inter *splendidissi-*
ma Theologorum ponit *lumina*. Ostendit sane sibi placere quicun-
que ineptias tractat, si eum legerit, si non legerit.

Ineptia: *Liberius Germanus* quantum potest, ansam tamen de-

dit & alii criminatori, ut & suam in me effutiverit maledicentiam: is est, uti dicitur, *Tenzelius*, auctor Libri cujusdam Germano sermone conscripti, cui Titulus: *Monastische unterredmgen / von allerhande Bucheren / und anderen annehmenen Geschichtien*. Is, qualiscunque sit auctor, Mense Januario anni *CIDIOXCX*. pag. 14. & 16. opus meum allegat, illud summopere laudat, quod & ab eo fit ad annum *CIDIOCLXXXIX*. Mense Julio. pag. 741. & 742. & alibi. Eo usque, ut rotundo ore dixerit, materiam istam *tam accurate a me esse pertractatam, ut ei nihil addi possit*. Tamen incredibili impudentia atque audacia in me invehitur; scilicet quod Lutheri aliquot ostendere ausus sum errores. Is enim voces quasdam male vertit. Ex *lino* fecit *sericum*, ex colore *caruleo*, *flavum*. Ego vero demonstravi satis ample, temporibus Mosis, sericum apud Israelitas non fuisse notum, flavumque colorem, nisi in auro, in toto sacro vestitu nullum fuisse. Ipse narrator fateri coactus fuit; me voces illas recte exposuisse, male Lutherum. Non potuit tamen sibi temperare pecus Arcadicum, quin, ad me respiciens rauca voce rudat, *Sus Minervam*. Si peccavi ostendendo sphalmata quaedam Lutheri, non minus sane peccavi, quod Calvino alisque viris magni nominis lapsus recensuerim. At non ego solus recedo a Lutheri versione, multi ex ipsis fratribus Lutheranis, fatente ipso auctore maledico, id diu ante me fecerunt. Grande itaque nefas, si quis cum Luthero aut Calvino in omnibus non consentiat. Quicumque hoc existimat, viam sternit levi puerilique credulitati, ignorantiae, inscitiae, & tandem lectistermium facit barbarici. Unde praeteritorum seculorum spissae tenebrae? nisi a ventribus pigris, ab imperitorum levi credulitate qui tamquam tot mancipia adstricta fuerunt aliorum placitis atque auctoritati. Quis igitur isti obtrectatori non dicet, **ASINUS AD LYRAM.**

Idem Narrator, eodem libro, Anno 1689. Mense Julio. pag. 741. & 742. postquam meum opus non leviter laudasset; postquam dixisset, illud hodie ab omnibus approbari, veteres errores inde emendari; Tabulas meas additas esse Bibliis Weimarensibus, & ejusmodi alia, immo *materiam istam tam accurate a me esse pertractatam; ut ei nihil addi possit*, ut laudes augeat, addit: *Cl. Bynaum* libro suo *De Calcibus Hebraeorum*, in Titulo posuisse *Sum. Pontificem ex meis tabulis*. Ita fari ipsi placuit. Sed iterum vehementer errat. Verum est Clariss. *Bynaum* in Tituli Tabula ha-

bere Summum Sacerdotem stantem ante altare aureum, thymiama facientem, cum thuribulo in manu dextra Vestitus quidem ibi est, ex meis tabulis; Sed falsum est, me ejusmodi illi unquam dedisse thuribulum. Ejusmodi Pontificem S. cum thuribulo videbis etiam apud *Goeraum*, in opere belgico *de Rep. Hebraeorum*, lib. 1. pag. 168. Ex *Goerao* & sua habuerunt proculdubio *Clar. Witzius Miscellan. Sacr. pag. 485.* Et ex eodem *Clar. Leusdenus in Philologicis Dissert. 38. pag. 268.* De Summo Pontificis Thuribulo, sive vestitus fuerit octo vestimentis aureis, ante altare aureum, in loco sancto, sive amictus vestibus albis, in loco sanctissimo, a clarissimis viris *Bynao, Witzio, Goerao, ac Leusdeno*, omnibusque quos hactenus vidi, toto caelo disto Hoc thuribulum fuisse desumptum ex vulgi tabulis, ut hactenus apud *Vilalpandum, Ar. Montanum, apud alios auctores, & in Bibliis*, cujusmodi habere solent, adhuc usque diem in Ecclesia Romana, notum est. At tale unquam usum fuisse S. Pontificem, nunquam somnivi. Prorsus aliud eum habuisse in Templo, in meis ad Septimum sigillum Exercitationibus, quæ, volente Deo, brevi submittentur prælo, jam manifesto, ex Antiquitate Judaica, ac Talmudicis Traditionibus, demonstravi. Peto itaque ne mihi affingantur quæ nunquam docui.

Quemadmodum *Germanus Liberius* Auctori *Der Monastichen Unerredungen*, ita hic cavilandi ansam dedit, cuidam *Casparo Baumio Hasso*. Is in Libello quem edidit anno *MDCCXCI*. Cujus solus Titulus horret barbarie, scilicet *Actus Reflexus Cartesianorum*. Is, inquam, præter alia quæ hinc inde in me habet, pagina 554. eisdem *Sermones menstruos*, sive *Monastische Unerredungen* in meam, (Si Diis placet) allegat perniciem: postquam enim inepta multa, pro more, immo plaustra convitiatorum in caput omnium Cartesianorum & Coccejanorum conjecisset, præcipue in viros Clarissimos Theologos, qui nostri temporis sunt *πρωτοι, δευτεροι η τεττοι*, præ quibus cavilator non est dignus ut figat palum in parietem, *Wittichios, Burmannos, Mommam, Gulichium, Groenewegen, Grandium, Allingam, quidni Coccejum, Cartesianum*, tandem in me, invehitur: *Conf. inquit, Collocutiones Menstruas, Monastische unerredungen, judicio in D. Braunium, ex anno. 1690.* At quid movit lepidum caput, ut *Collocutiones Menstruas* in me alleget, in sua ineptiarum farrigine? cum ibi ne *πεδ* quidem de Cartesianismo & Coccejanismo adversus me habeant?

Cum

Cum potius opus meum, uti jam supra ostendi, summopere laudibus extollant pluribus in locis, modo excipias ea quæ spectant quasdam Voces Lutheri? Multos, fateor, me legisse contra Cartesianos Coccejanosque jam per quadraginta annos, libellos ridiculos, rixis, nugis, vitiligis, crassis erroribus falsitatibusque repletissimos, tamen barbarum, maledicentem huic similem nunquam reperi. Si quis delectetur sordibus, fœtore, inscitia, barbarie, obscuritate, ineptiis, mendaciis, calumniis, hunc legat. Ex animo doleo juventutem Casselanam, traditam esse (est enim, ut audio, ibi, uti vocatur, Scholæ Conrector) ejusmodi homini. O! infelices Juvenes, qui incidunt in manus eorum, qui stipendia trahunt, non ut rudiores poliant, ad solidam Eruditionem, virtutem bonosque mores formen; sed ut optima ingenia corrumpant, eaque ab omni elegantia, nitore, poliori sapientia, a virtute cultioribusque moribus alienos reddant. Opporiet sane, quod toto corde, in bonum Reip. & Ecclesiæ, opo, ut alios nanciscantur doctores & Præceptores, qui magno labore atque molestia eos tandem doceant, dediscere nugas, falsitates, obscuritates, barbariem & calumniandi artem. Nihilominus non satis possum mirari, ejusmodi hominem habuisse Approbatorem Theologum. Sed & hoc novi, tam malam nullam esse causam, quæ, non reperiat suum Advocatum atque Patronum. Sed missum faciamus ejusmodi chartarum fœdatorem.

Inter viros celeberrimos, quibus placuit nonnulla ex hoc opere carpere, est clarissimus *Vuringa*, Academiae Franckeranæ S. Theologiæ Professor, amicus integerrimus, quem ideo non minus omni honore, amore atque existimatione persequar. Licet enim inter amicos aliquando dissentire; Quæ ad ipsius difficultates responderim paucis: leges paragrapho DCXL. Placuit & clarissimo *Bynæo* me aliquoties convellere, in suo *De Calceis Hebræorum* libello. Ad eum quid noverim, reperies hujus editionis paragraphis. xxxvii. xlvii. xlviii. cccxxiii. Nullus est qui majori inhumanitate, rusticitate majorique crista & confidentia, data opera, me cavilaverit quam Bernhardus Anglus, vir Momo mordacior, in suis ad Josephum criticis, quæ lucem viderunt ante paucos annos. Ad ejus autem errores, injurias atque convitia meas leges Responsiones paragraphis. cccxxii. cccxxiii. usque ad cccxxvi. Ita & cccxxvii. cccxxviii. cccxcii. dccxxvi. & sequentibus.

An equam finiam te monere debeo, Lector benevole, atque erudite, pagina 393 in Tabula depictum stare *Eumenium Rhetorem*, in manu habentem pateram repletam *pisciculis*. Ira ab aliquot annis credebam rem se habere. Sed memoria videor deceptus: non enim, ut ab aliis edoceor, nisi *unicus* pateræ imposuius est *piscis*, carpæ, uti dicitur, similis.

Brevi, ut spero, typis aliud tradam opus, ubi varia habebis Philologico-Theologica, plurimam partem, uti puo, hactenus inacta, lectori curioso, ut existimo, non ingrata. Si Deus, quas hactenus mihi sua benignitate concessit vires, ad aliquot annos conseruet, quæ de Hebræorum Sacerdotio promisi, quædam me præstiturum non despero. Deus Optimus Maximus viræ rerumque nostrarum supremus arbiter tibi mihi que ad veram scientiam, quæ est κατ' ἄριστον promovendam, ad hujus vitæ tranquillitatem, æternamque beatitatem cumulate atque clementer omnia largiatur. VALE.

Ad Reverendum Doctissimumque

VIRUM

D. JOANNEM BRAUNUM

Cum suos de vestibus sacris commentarios in
lucem emitteret.

G Allia nunc docti non laudet scripta Bayssi,
Ferrarium sileat Gens Patavina suum.
Schaldis ovans latos Rubeni non jactet honores,
Nescio quid, Brauni pagina, majus habet.
Hac gemmis, auroque gravis, byssoque superbit,
Et nitet innumeris arcula synthesibus.
Materiam superavit opus, quo, pollice dextro
Hic rediviva micat Betsaleelis acus.
Non hic Santonicus glomeratur Bardocucullus,
Hic non virgari Gallica burra sagi.
Non trabea, pretexta, chlamis, non jussa Lacerna
Assyriam toties evacuare Tyrum.
Non latus clavus, signis ingentibus aptus,
Panula nec canos apta fovere senes.
Vana nec Ausonia Gentis toga, gloria, nec que
Fibula rugosos mordet adunca sinus.
Hic nec anaxurides, Scythicae nec tegmina braccæ,
Quaque tegunt pelles, hispida terga, Getas.
Non que cistiferos, ornavit candida Mystas
Vestis, nec Pharia mystica palla Deæ.
Tenuia nec Serum, queis culta, vellera, lanæ
Ostentant potius, quam sua membra tegunt.
Nec torques, manica, redimicula, nec Saraballa
Gentis Achemenia luxuriantis opus.
Hic mitra sublimis apex, veneranda Tiara,
Inscripta & sancti nomine Lamna Dei.
Hic Ephod, & summi vera internuncia cœli
Urim, fatidicis fulgida Luminibus,
Hic stola candenti verrens vestigia Limbo;
Cujus & in vario mira colore latent.
Pallia, queis cedunt pictorum pallia Regum;
Balticus, & stringens Zona superba latus,
***** 3

Qua tibi culius adest, cunctis, Deus Alme, calendis
 Thura litans sacros Grex pius ante focos
 Hec promit Solyms Braunnus quasi natus in ipsis,
 Nec procul a Templo, per sua scripta sumus.
 Sunt magni Conclave Dei, quo sancta supellex
 Conditur, & sacri pompa ministerii.
 Scilicet insanos abhorret Jova Lupercos,
 Guita quibus casti nulla pudoris inest.
 Improbat & Salios, & turpia Numina Faunos,
 Sacraque Belphegoris propudiosa Dei.
 Casto casta placeant, & puris vestibus ornat.
 Pontifices summos, qui sua sacra colunt.
 Has iterum mira Braunnus contexit arte,
 Qua sibi perpetuum consuit ipse decus.
 Artis Arachneæ laudatur nomine Dorcas
 Idalias, Dorcas que superavit acus.
 Dorcas, Niliacas qua torto stamine matres,
 Et fuso, Coas vincere docta nurus.
 Textura sed Braune tua laudesque, decusque,
 Pollicis & mollis fama volabit, ovens,
 In mare purpureum violentus qua ruit Indus,
 Quaque Tagus ruitas in mare voluit opes.
 Et si non falsa fallunt presagia mentis,
 (Nec vero vates fallere Musa solet)
 Te manet in docta, vestis, qua Virginis arce
 Ornat Palladios non temeranda Patres.
 Donec nobilior candentes vestiat armos
 Numinis aeterna, purpura picta manu.
 Angelicis cum tu tandem sociabere turbis,
 Et duces latos jam super astra choros.
 Tunc tua caelesti radiabunt tempora vitta,
 Pulsabisque levi sydera fulva pede,
 Ornabuntque manus, sanctorum gloria, palma,
 Palma prostrata symbola certa necis.
 Atque toga gemmis, aureaque rigente, superba
 Obvius in sponsi brachia sancta ruens,
 Semper Nectareo Divum satiabere victu,
 Et tua latitia proluet ora liquor.

STEPHANUS LE MOYNE

In Academ. Lugduno Batav. S. S. Theol.

Doct. & Professor.

JOHANNIS BRAUNII,

DE VESTITU

Sacerdotum Hebræorum

Commentarios.

Qui veterum Grajorum habitus, veterumque *Quiritum*
Erunt, & truum non prius iuit iter,
Rubenius, doctique fuit Ferrarius oris;
Et tenuit palmam victor uterque suam.
Defuit Hebraus: laceraque in veste Sacerdos
Stabat, & antiquus cesserat ille nitor.
Non linum, non byssus, & albi lana coloris.
Illum qua tegeter, sordida lana fuit.
Vellera nulla suo Libye ungebat abeno
Nulla venenabat vellera prisca Tyros.
Si qua fuit vestis, nullo resplenduit auro:
Nulla Semiramia picta nitebat acu.
Pallia pileolique, & qui latus ambit utrumque
Balteus, & tunica, & bracca jacebat humi
Squalidus ex humeris Ephodi pendebat amictus;
Nec, qui munimen pectoris esset, erat.
Pectore de medio nullus pendebat iaspis.
Non hic chrysolithus, non radiabat onyx:
Non adamas, amethystus, acre rubens hyacinthus
Quisque in honore pari est, in pretioque lapis.
Aurea non capis splendebat, ut ante, corona:
Cingebat sacras nulla tiara comas.
Viderat hoc alacer, quid enim non ille videret,
Braunius, Hebræa rore rigatus aqua?
Ille antistitibus vestes, solitumque nitorem
Reddit, & horrentem tergit ab ore suum

Fulget apex, radiant velamina, splendet achates
Puniceusque nitet, purpureusque color.
Docta redit Babylon coccumque interluit auro:
Pontificique suis continuatur honos.
Quin & de tenebris amissam protrahis artem,
Lanificum digitis & moderatur opus.
Quin & sacrae vestis mysteria pandis
Omnia, venturi praescia signa Dei.
Vestibus hoc satis est. At in doctissime Brauni,
Quae tibi, quae tanto palma parata viro?
Non tibi Rubenius, non se Ferrarius aequat
Quis tanto scriptis major es ipse tuis,
Hebraeus quanto Graecum Latinumque Sacerdos
Anticit, & ornatus vincit honore sui.

PETRUS FRANCIUS.

EPI-

EPISTOLA

Summi Literatoris, & toto orbe celeberrimi Viri,

JOHANNIS FREDERICI GRONOVII

AD AUCTOREM

Reverendo & Eximio Viro *Johanni Braunio*
Johannes Fredericus Gronovius S.P.D.

volvi, & quantum hoc minime nobis vacuum tempus
 atque hac inolita mihi ex morbi reliquiis studendi pi-
 gruita permisit, exegi doctas chartas tuas. Legisti uti-
 que materiam tum elegantia & Φιλικαδία tua, tum
 humana qua parte locatus es in te, ut canit Persius,
 dignissimam: & in ea sic elaborasti, ut ubique ingenii,
 eruditionis, industria micent veluti structura. Quare propitiam eis
 Lucinam opto, ut, quae modo libavi, in ea me mox penitus ingur-
 gitem & quasi Threicia amyctide proluam. De Scarlato, quod lin-
 gua vulgares appellant, non possum conjectura tua non diffidere. Non
 est enim purpura, multo minus Tyria. Quod si quis magistrorum
 ea voce usus sit, is non ex Hebraismo eam, sed ex hodierno tot gen-
 tium sermone vernaculo accepit. Denique mitto ad te, quae ad Pli-
 nium in hanc rem notavi, quibus si acquiesces, (me certe nondum il-
 lorum pœnetet) bene est: sin, salva amicitia, quod cuique placet,
 tenebimus. Si quid mihi credis, tunicam illam ἀρραφον Domini glo-
 ria. nunquam aliam sum imaginatus quam totam textilem, sine su-
 tura aut acus opera. Memineram enim togas induramentum rotundum,
 & undique clausum, textas fuisse. Unde apud Tuinnium: quae in-
 ter decem annos nequissimi togam unam detexere. Horatius lib. 1.
 ep. 19. Exiguæque togæ simul et textore Catonem. Ideo vix ulla
 apud melioris aevi scriptores Romanos sartoris mentio, quod non ex
 sectis lanis, ut hodie, suebantur vestes, sed totas in tela parabant.
 Centones & pannucea suebantur: unde illud, Sarcinatorum esse pro-
 bium, suere centonem optime. Refrigerabat tamen non nihil, quod
 videbam ambiguum fieri. an ἡ ὑφωλήν ἢ τὸ ὑφαίνειν ἢ τὸ δῶρα Ἐρ-

γάνυς δάμνον & ad tantum miraculi sufficerent, legeramque apud pri-
mum in literis virum, a nemine hactenus non desudatum quarendo
& investigando, quam ratione tale detexi potuerit vestimentum,
quod futuram non haberet; non posse enim per artem in tela hujusmo-
di vestimentum fieri. Huic terriculamento per te allatum remedium
est, qui, qua sagacitate es atque fortuna, eruisti & insperantibus
stupentibusque tam honesti, frequentis, docti sodalium oculis subjecisti,
iunica instar, indusum egregie manicatum, omne a barbarica tela,
omne textorii operis, sine ullo vestigio ῥάφιδος, sine sarcinatricis
manus suspicione. Cujus spectaculi & tunc omnes, qui aderamus,
ingentem cepimus voluptatem, & ego nunc quoque libentissime recor-
dor. Tam preclari inventi & ἑστῆτων & μῦθων tibi semper debe-
bimus, & hac quaestio decisa crit una, haud quaquam diluissima.
Ex purpuris, quibus pretiosum polymitum, quod cum maxime artifi-
cis radio & pectine properas, cultius & conspectius habebitur. Vale
vir Reverende ac disertissime, & incepta perage feliciter. Lugduni
Batavorum a. d. V. Cal. Novembr. a clo I h c LXXI.

INDEX

I N D E X

locorum S. Scripturæ,

quæ in toto hoc opere citantur & explicantur.

Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
	<i>Genesis.</i>				
1	3	616	2	16	702
	21	411		21	621
2		784	3	5	36
	12	151. 592. 594. 596		6	792
3	21	57		22	12
3	7	12	5	3	290
	22	12	7	19	123
4		756	9		333. 517
	22	224		31	92
6	9	617	10	13	616
10		149. 224		15	173
17		766. 788	12		372
18	4	43		5	617
19	2	43		37	100
25		100	13	16	53
	15	62		20	208
	18	61	17	3	661
28	31	419	19	4	411
30	35	561		6	702. 792
35	37	519		22	749
37	3	278	23	23	766
38	1. 2	75. 208	24		517. 521. 531
41	14	751		6	211. 658
	42	94		10	519. 521. 523
	50	702	25		109. 138. 140. 172. 177
49		609		3	72
	3	475		4	72
	13	540		5	72. 92. 212
	17	553		7	592
	19	562		9	595
	21	571		14	632
			26		208
				1	270. 272. 264. 284
				31	264. 284.
				35	140
				(a) 2	26
		447			

Exodus.

Index locorum S. Scripturæ

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
26	36	264. 269. 272. 277. 284	28	39	250. 269. 340. 346 423. 454. 745
27		619		40.	78. 97. 378. 695. 792
	7	595		42	311. 312. 319.
	9	284	29		27. 53. 567
	16	269		8	27
	17	212		8. 9.	28
	18	284		10	768
28		11. 13. 25. 167. 208		29	78
		294. 316. 474. 537		30	27
		539. 627. 631. 632	30	8	284
		651. 656. 675. 744.	31		294
	2	26. 36. 250. 695		10	294
	3	293. 709	34		635
	4	26. 336. 341. 353	3		208
		406. 434		5	212
	5	13. 26. 78. 79. 82. 150. 167. 264.		6	212
		433. 439. 440		9	594
	8	264. 289. 441		25	292
	9	444		26	292
	10	447. 592. 594	36	27	592
	11	259. 669		28	270
	13	11. 18. 259		31	284
	14	460		31	<i>ibid.</i>
	15	264. 284. 454		35	264
	16	456. 633		37	284
	17	470. 471. 633. 635	37		208
	18	269. 633	38	15	385
	19	633	39		97. 167. 208. 218
	20	<i>ibid.</i>			633. 661
	21	<i>ibid.</i>		2	264
	22	153. 460. 633		3	159. 264. 289.
	23	459		6	592. 594
	24	461		8	264. 284
	28	462		9	353
	30	621. 644. 645		13	604
	31	406. 409. 422		15	153
	33	344		22	218
	34	406. 429		24	284. 290. 406
	35	709		27	340. 345
	36	654. 656. 661. 662. 668		28	312. 353. 378. 383
				29	269
				30	656
37		153. 666. 672		40	353

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
<i>Leviticus</i>			17	8	778
6		53	18		304
	3	84	19		208. 686. 691
	31	12		6	769
8		633		11	475. 478
	6	406	20	5	422. 785
	7	443	25		7
	8	60	26		642
	9	656	27	21	619. 646. 650
	13	12	28		304
10	11	614	31	6	647
13		304. 792	35	25	733
14		208. 212	<i>Deuteron.</i>		
	4	770	6	8	53
	6	212	8	8	422
	19	212	16	14	126. 304
15	4	96	17	8	614
16		19. 21. 45. 67. 98. 106	18	9	<i>ibid.</i>
		644. 690. 691			791
	4	340. 719		15	786
	6	769	19	17	614
	14	107	21	13	751
	23	718	22		80
	49	211		11	74
19		37. 73. 77. 80. 81.		12	411
		136	23		<i>ibid.</i>
21	10	27		8	742
23		304		19	181
25	30	8		30	208
<i>Numer.</i>			25	30	208
		628	27	12. 13	447
1		749	28	39	208
	60	468	29		304
2		208	31	9	614
4		173. 174	32	35	339
	7	425	33	10	614
6	5	639		12	607
7	8. 9	422		17	600
13	23	183. 412		19	184
15		411	38	17	600
	28	54	<i>Iosua.</i>		
	38		2	4	208
			(a)	2	2

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
2	6	92	30	8	952
	18	215. 769			
	21	769		I I Samuelis	
6		647			
7		145	I		208
11	21	124		9	271
14	16	789		10	658
				24	215
				14	443
				15	451
2		637	8	18	702
5	22	539	10	4	781
	26	<i>ibid.</i>	13	18	278. 479. 443
	30	269	15		46
7	12	133		24	642
14	12	101		32	349
15	14	91	19	13	139
16	2	616	20	16	702
	14	225	21	19	218. 225
17		452	22	40	370
	5	647			
18		451		I Regum.	
				I	75
				2	734
				5	789
					<i>ibid.</i>
				18	778
				32	<i>ibid.</i>
				35	<i>ibid.</i>
			6	7	467
				20	151
			7	49	778
			8	12	792
			10	10	123
				17	588
				18	151
				22	<i>ibid.</i>
				22	588
			19	12	639. 792
			22	49	588
				II Regum.	
			I	8	64. 355
					3

Judicium.

I. *Samuelis.*

I *Regum.*

II *Regum.*

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
22	6	208	4	1	139
24		36. 781		3	208. 215. 422
45		158. 764		13	785
	8	783	5		333
	10	775		2	349
	14	251. 252. 258. 750		10	771
	15	269. 750		11	760
50	12	797		14	468. 478. 486. 506
60	10	44			509. 516. 521. 524
68		783			539. 558. 568. 574
	14	411			578. 586. 605. 760
69	32	61			768. 772.
72	7	779	7	5	770
	27	280	8	2	785
84	12	617		6	790
92	8	779			
103	15	659. 779			<i>Esaias</i>
	16	779			
104	2	766	1	6	755
106		8		18	146. 208. 209. 211
110		762			212. 215. 475. 769
114		787			770
	15	790	3	18	256
118	22	<i>ibid.</i>		23	792
132	9	781		24	102
	16	781	5	6	619
133	1	775. 785	6	2	792
146	8	392	7	14	467
147		51	9	5	788
			10	5	782
				17	467
			11	1	778
				12	411
			14	2	208
			16	5	782
			18	8	211
			19	9	91. 99. 118. 221
				33	212
			22	21	370. 371. 374. 782
			27	6	779
			28	8. 19. 33.	212
			30	20	435
				22	452
					36

Proverbia

3	19	787
27	26	65
31		308
	13	73
	17	371
	21	212
33	31	478

Canticum.

1	4	789

Index locorum S. Scripturæ

Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
36	8	212	7	2	411
39	1, 2.	<i>ibid.</i>	9	2, 3	758
40	3	793		11	<i>ibid.</i>
	6	779	10	2	758
	7	<i>ibid.</i>		6, 7,	<i>ibid.</i>
41	7	539		9	574
44	13	480	11		517
50	10	616	15	1	758
51	5	784		19	<i>ibid.</i>
52	10	<i>ibid.</i>	16	10	269, 274, 750
53		756, 759		13	269
54	11	506, 509, 516, 790.		16	<i>ibid.</i>
58	8	778		18	<i>ibid.</i>
59	5	220	20	25, 26,	785
	17	417	21	17	791
61	10	406, 784		21	648, 649
62	1	417		31	792, 793
	3	.792	23	15	370
63	3	770, 784	26	16	506
65		69	27		146
<i>Jeremias.</i>				7	99, 196
				10	495
3	5	745		16	255
4	30	108, 215	28	24	269, 416,
10	9	152			579,
11	18	759		13.	472, 474, 475, 485
13	23	105, 269			516, 533, 574, 592
15		628			594, 602, 604.
34		59		17	46
48	9	659	30	15	103
<i>Lamentatio</i>			34	20	65
			40	7	779
				12	<i>ibid.</i>
2	10	102, 145	42	14	709
4	7	519	43	13	456
<i>Ezechiel.</i>				17	<i>ibid.</i>
			44	17	80, 92, 131, 709
				18	312, 319
1	16	574	46	17	709
	24	768	47	13	789
	26	521, 523	<i>Daniel.</i>		
5	2	616			
6	4	8	3		329

Index locorum S. Scripturæ.

Ex Novo Testamento.

Cap.	Vers.	Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
	<i>Matthæus.</i>			63	709
			15	17	195. 199
			16		771
3	4	65. 133		<i>Lucas</i>	
	10	355			
	11	44			
	16	643	I	9	749
5	18	787		10	<i>ibid.</i>
6	20	704		17	65
9	16	230. 773		33	756
10		786		35	793
	9	39	2	49	39
	10	<i>ibid.</i>	3	16	44
	14	43	5	36	230
11	27	791	9	29	766
13		76	10	I	787
16		774. 790		17	<i>ibid.</i>
	2	511	16		54
	18	785		19	126
17	5	723	24	19	786
21	7.8.	75	25	22	751
	42	790			
22	11	751		<i>Iohannes</i>	
23	24	40			
	35	295	I		
26	65	709		4	791
27	28	199. 211		5	779. 791
28	3	771		9	791
	10	786		11	<i>ibid.</i>
				14	756
				18	784
				29	756
				29	759
I	3	793	2	17	792
	24	<i>ibid.</i>	3	14	768
	38	786	4	44	789
	39	<i>ibid.</i>	5	23	792
11	16	716		32	791
	21	230	6	23	768
14	51	101		53	785

Index locorum S. Scripturæ

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
8	12	791	12	1	797
	56	795		2	ibid.
9	1	753		3	792
	4	791		<i>I ad Corinth.</i>	
	23	233			
	24	233			
	36	773	I	2I	773
10	14	788		24	ibid.
14	2	775		29	790
17		790. 791		30	791. 793
	3	779. 792	2	8	792
	6	786	3	2	790
	19	793		7	785
20	12	771		10	293
21	18	372		12	787
			4	6	792
	<i>Acta.</i>		6	20	763
			11	4	792
I	10	771		10	ibid.
2	27	793	I2	12. I3	780
4	26	782	14	40	775
5	36	792	15	47	768
	38	773		48	ibid.
7		293		49	ibid.
10		690		<i>II. ad Corinth.</i>	
11	47	789			
17	31	791	I	5	765
23		709	3	7	779
				8	779
	<i>Ad Romanos.</i>			9	ibid.
				10. II	ibid.
3	I	791		18	792
3		792	5	3. 4.	750
	I	791		10	791
	3	756. 790		17	795
	4	790	7.	13	773
	15	749		14	ibid.
28 & 29		797	8	9	764
	32	781		<i>Ad Galatas.</i>	
	33	781. 786. 791			
	39	783	3	13	769
10	17	787		16	779
	18	786		18	ibid.
				27	797

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
4	4	792		II <i>ad Timoth.</i>	
	<i>Ad Ephesios.</i>		2	19	788
1	3	779	4	8	754
	5	754		13	213
	8	764	<i>Ad Hebraos</i>		
	12	779	I	3	787-791
	13	764	3	1	749
	20	792		2	783
2		757	4	14	783
	6	788		15	793
	7	764		16	<i>ibid.</i>
	8	794	5	2	791
	13	749		4	762
	20	790		6	<i>ibid.</i>
3	15	39		7	785, 786
4		370	7		794
	4	785		I, 2	762
5	25	788, 796		8	795
	26	796		9, 10	<i>ibid.</i>
	27	<i>ibid.</i>		16, 18	785
	32	773		23	762
6		372		24	<i>ibid.</i>
	14	782		26	796
<i>Ad Philippenses</i>				27	749
2		756, 763		28	791
	7, 8.	792, 796	8	1	749, 762
	9	668, 671		7	<i>ibid.</i>
	10	792		26	<i>ibid.</i>
	11	<i>ibid.</i>	9	4	778
	12	776		5	792
4	18	797		8	797
<i>Ad Colossenses.</i>				9	762
2	8	784		10	762
	9	791		12	749, 762
	10	<i>ibid.</i>		13	763
	20	782		14	762, 796
3	3	764		15	762
	1 <i>ad Timoth.</i>			19	211, 759, 769
2	5	756, 773, 784		23	790
3	16	784		24	749
4	8	682		26	796
6	13	786	10	37	64, 65
				I	785
			(b) 3		16

Index locorum S. Scripturæ.

Cap.	Verf.	[Pag.	Cap	Verf.	Pag.
10	5	763	2	7	779
	12	762		10	754
11		51	3	4	771
	4	793		5	<i>ibid.</i>
	6	<i>ibid.</i>		18	60. 80. 750. 754. 763
12	10	785			764. 766
	23	790		19	785
	24	749	4		579. 584
13	8	766		3	478. 502. 584
	15	793. 797		4	771
	21	793	5		759
	<i>Epist. Iacobi.</i>		6		<i>ibid.</i>
1	17	293. 766		8	118
4	12	753		11	771
	<i>I Petri.</i>		7		759
		251		9	771
1	5	764		13	<i>ibid.</i>
	7	372. 782		14	751. 770. 785
	13	763. 790	8	2. 3	797
	18	759. 790		3	795
	19	779		4	<i>ibid.</i>
	24	793	9	12	199
2	5	783. 790.	13	8	759
	9	80. 783	15	6	164. 372. 375. 749
	24	769			758
4	12	764		8	758
	<i>II Petri</i>		16	15	750
	2	762	17	4	195. 211
	12	773		5	671. 674
	18	796	18	12	127. 195
	<i>I Iohannis.</i>			16	211
	7	770	19		758
	16	753		14	758. 766
	1	786		16	273
2	2	790	21		472. 507. 534. 552. 558
	6	521		12	789
5	<i>Apocalypsis</i>			18	764. 785
	4	766. 770		19	790
	6	783		20	553. 580. 790
	13	355. 372. 374. 375		27	796
		749	22	11	779
	14	146			

Index omnium Auctorum,

*qui in toto hoc opere allegantur, aut notantur,
aut explicantur & illustrantur.*

A Barbanel. 82. 97. 109. 115. 117	Apollonius Rhodius	166. 357
132. 140. 177. 193. 209. 217	Apollonius Thianæus	94
389. 391. 413. 416. 419. 420. 429	Appianus	47. 147. 155. 164. 274. 508
438. 440. 441. 442. 445. 447. 461	Apulejus	94. 164. 285. 371. 373. 397
465. 468. 469. 476. 489. 493	Aquilas	116. 172. 198. 199. 279. 319
512. 534. 539. 545. 553. 558. 567	433. 536. 596. 618	
576. 593. 595. 607. 619. 638. 642	Arabs interpres	65. 88. 96. 177. 185.
651. 668. 669. 714.	198. 199. 210. 218. 239. 264. 269.	
Aben Bitar	278. 184. 311. 335. 353. 378. 406.	
Aben Ezra. 12. 73. 82. 92. 109. 115	433. 454. 473. 517. 533. 593. 613.	
138. 172. 173. 209. 210. 217. 270	616.	
272. 278. 320. 389. 425. 519. 520	Archelaus	474
521. 534. 537. 539. 567. 578. 619	Arias Montanus	473
627. 647. 656. 662	Aristenerus	270
Abraham Ben David, 193. 195. 389.	Aristobulus	474
412. 655. 656	Aristophanes	67. 204. 390. 408. 680.
Abraham Scheba	Ejus Scholiastes	380. 381. 390
631	Aristoteles	89. 121. 133. 138. 182. 549
Achilles Tatius: Vide Tatius	679.	
Ælianus. 67. 135. 139. 144. 147. 182	Arnoldus Andillensis	327. 343. 344.
205. 220. 229. 230. 231. 268. 355	665. 677	
359. 513. 532. 549. 618.	Artemidorus	239. 242. 274. 307
Æschylus	Asarias	622. 633. 723
227	Asterius Lazarus	271. 275
Æschinus	Athenæus	47. 70. 89. 145. 164. 190.
164	279. 355. 357. 359. 371. 382. 348	
Agatarchides Samius. 474. 488. 492	404. 499. 500. 670. 679	
493	Augustinus	37. 44. 233. 315. 629
Agrariae Rei Auctores	631. 719. 744	
394	Aufonius	101. 337
Agricola	Baal Aruch	88. 128. 509
570	Baal Hatturim	12. 43. 278. 293. 468.
Alcmanus	470. 621. 637	
201	Baifius	103. 173. 208
Alcoranus	Balduinus	36. 39. 44. 375
9	Bartenora.	29. 30. 34. 87. 100. 105.
Alexander Hieronymus	119. 146. 306. 461. 681. 705. 714.	
394. 397	715.	
Alexander Aphrodisiensis	Barfelonius	16. 84. 163. 320. 332. 341
474	357. 655. 714	
Alexander Polyhistor		
488		
Alexius Pedemontanus		
519		
Altingius Jacobus		
412. 545		
Ambrosius		
175. 177. 311		
Anastafius		
154		
Anaxagoras		
474		
Angli interpretes		
73. 85. 473. 487. 518		
534. 546. 569. 580		

Index omnium Auctorum.

Basilii Presbyter	409.	Cassalius	375
R. Bechai	470. 626. 638. 642.	Cassianus	350.
Beydavus	9.	Cassiodorus	307
Belgæ interpretes.	73. 85. 102. 109. 115.	Castellio	738
120. 125. 172. 185. 198. 213.		Celsus	67
262. 264. 269. 272. 278. 311. 336.		Censorinus	255
478. 378. 406. 424. 433. 454. 473.		Cerda	315
487. 495. 506. 518. 534. 536. 546.		Chaldaeus interpretes.	91. 96. 98. 102
559. 569. 575. 636. 757. 669.		116. 117. 120. 122. 123. 125. 139	
Beluentis Andreas	140.	140. 145. 146. 159. 185. 208. 264	
Bernhardus Auctor Anglus.	322.	269. 270. 272. 280. 384. 286	
Ejus ineptia, 323. & seqq. 437. 438.		311. 319. 336. 337. 340. 253. 378	
492. 716. & seqq. ad finem capituli.		392. 425. 433. 441. 451. 454. 468	
Ejus error de Urim & Thummim. ib.		473. 455. 478. 486. 499. 506. 509	
Bertramus	357. 719.	536. 544. 558. 593. 497. 614. 657	
Biblia Genevensis	344. 357. 362.	661. 42.	
Biblia Complutensis	173.	Charisius	354
Biblia Regia	509.	Choulius. 9. 47. 49. 373. 386. 394. 402	
Biblia Veneta	ibid.	463	
Biblia Hannoviensis	6. 5.	Christophorus castri	623. 627
Binæus	37. 45. 48. 333.	Chronicon Alexandrinum	268
Bocchos	474.	Christostomus. 239. 241. 244. 308. 390	
Bocchartus. 73. 83. 82. 85. 93. 107.		618. 631.	
118. 122. 182. 190. 193. 194. 201.		Ciampinus (Johannes)	249
207. 208. 467. 474. 492. 501. 521.		Cicero. 3. 5. 6. 145. 147. 164. 175	
536. 561. 578. 587. 588. 597. 598.		188. 197. 218. 244. 246. 279. 307	
600.		308. 316. 321. 351. 371. 385.	
Bodæus	194. 205.	Claudianus	67. 161. 362. 701
Boetius. 174. 467. 493. 494. 499. 505.		Clemens Alexandrinus	417. 544.
512. 513. 514. 519. 527. 531. 532.		Clitus	139. 145
541. 548. 554. 555. 562. 563. 564		Coccejus	214. 521. 575. 579. 584.
568. 572. 590. 591. 608.		Codex Justinianus	196. 308
Cæcilius	204.	Codex Theodosianus	196. 255. 374
Cæsar	45	Codinus	157
Calvinus	213. 647. 744.	Coetius Rhodiginus	67
Caneparius	194	Columella	146. 176
Capellus	122. 208	Columna Trajani	373
Caph Nachat	34. 714	Cornelius a Lapide	643
Caphtor Liber	621	Corpus Juris	704
Capitolinus	110	Cortefius	268
Cardanus	591	Cofri liber	723
Carolus Clusius	537	Cotovicus	207
Casaubonus. 46. 133. 154. 164. 199		Crægius	208
229. 231. 232. 234. 236. 238. 311		Cratinus	379.
263. 321. 335. 373. 384		Ctefias	104. 135
			Cunæus

Index omnium Auctorum.

Cunæus	16. 18. 97. 648. 656	Euripides	66. 274. 328. 330. 548
Cuperus	274	Eusebius	508
Curtius	371. 382. 384	Eustathius	182. 193. 268. 352. 362
Cyryllus	76		370. 387. 526. 661.
Cyrylli Lexicon	200	Euthymius	234
Dalechampius	86	Faber Tanaquillus	7
Dallaus	719	Ferarius	47. 82. 154. 234. 236. 263.
Danzæus	487		326. 339. 359. 373. 375. 407. 408
Delaetius	467. 504		410
Democritus	474	Festus	4. 8. 66. 148. 190. 197. 200. 239
Demosthenes	233. 680		274. 385. 395. 402. 404
Demsterus	6	Flavius Vopiscus	99. 155. 157. 190. 259
Diodatus	91. 172. 185. 198. 213. 226		266. 273. 350. 359. 360. 408. 671.
	250. 251. 262. 264. 269. 278. 336.	Florus	48. 52
	406. 433. 473. 507. 534. 546. 569	Frifius	34. 375. 665. 677
	576. 595. 606.	Fronto Consularis.	168. 169
Diodorus Siculus	12. 103. 124. 255. 321	Fulgentius	403
	394. 488. 492. 493. 615. 618	Fullerus	116. 119. 120. 268
Diogenes Laertius	39. 102. 144. 146	Galenus	219. 227. 228. 234. 390
Dion Cassius	110. 111. 112. 147. 175	Gallica versio	102. 115. 185. 213. 226
	196. 231. 274. 374		250. 252. 264. 269. 271. 278. 284
Dionysius Halicarnassæus	197. 373. 402		286. 311. 336. 341. 353. 378. 406
	463		507. 518. 424. 433. 454. 473. 475.
Dioscorides	93. 176. 193. 194. 202		478. 533. 546. 559. 569. 580. 595
	532		605. 669
Dodonæus	194. 205	R. Levi Ben Gamaliel	344
Donius	213	Garcias ab Horto	513. 514. 531
Dorothanus Chaldaus	474	Gclenius	206. 241. 327. 344. 399. 665
Doufa	50		717
Durandus	427	A. Gellius	164. 168. 351. 359. 402
Du Dieu	487. 488. 496. 540	Genadius	57
Eginhardus	307	Germanica versio	102. 177. 487
R. Elias	509	Gesnerus	178. 180. 547. 576. 628
R. Eliezer	37	Gevartius	386
Empedocles	474	Gigæus Arabs	235. 389. 454. 501
Ennius	404	Glossa Basilicon	267. 661
Epigrammata vetera Græca	51. 371	Glossæ veteres Græcæ	200. 225. 268
Epiphanius	174. 199. 318. 427. 472. 475		359. 475
	478. 482. 487. 494. 502. 505. 507	Golius	88. 135. 201. 536
	508. 510. 513. 526. 527. 529. 533.	Gratius	91. 118. 120. 208
	546. 547. 549. 552. 554. 556. 559	Gregorius Nazianzenus	57
	562. 569. 570. 576. 580. 605. 607	Gregorius Nyssenus	33. 177. 197. 744
	608. 611. 628. 629. 645. 719.	Gronovius	206. 237
Etymologus	101. 193	Grotius	25. 81. 115
Eupolis	197	Gruteri Inscriptiones	373
		(c)	Qual-

Index omnium Auctorum.

Gualtherus Rudolphus	197. 226. 240	225. 256. 259. 270. 272. 289. 316
Heynckerus	57. 82.	319. 327. 328. 341. 342. 391. 392
Heracitus Sicyonius	474	407. 413. 416. 420. 422. 425. 429
Hermogenes	266	437. 439. 440. 441. 442. 443. 446
Herodianus	47. 266. 352. 360	460. 461. 465. 469. 509. 536. 614
Herodotus	10. 47. 92. 99. 101. 102	647. 662. 666. 674. 675. 677. 712
	131. 147. 222. 239. 308. 361. 362	718. 723
	379. 382. 402. 602. 625	R. Jom Tob
Hesiodus	239. 244. 307. 380	105. 391
Hefychius	84. 102. 116. 103. 104.	R. Jona
	229. 231. 240. 251. 254. 267. 211	194
	273. 275. 280. 316. 318. 333. 339.	Jonathan 105. 181. 184. 339. 473. 478
	355. 356. 357. 361. 382. 390. 414	506. 507. 509. 517. 519. 533. 539
	421. 436. 528.	546. 548. 558. 568. 576. 593. 605
Hieronymus	8. 22. 69. 84. 116. 121	609. 621. 647. 662. 673. 675. 699
	162. 167. 172. 175. 177. 185. 195	Jornandes
	198. 210. 213. 214. 215. 227. 231	402
	232. 236. 268. 314. 319. 320. 322	R. Joseph
	326. 339. 340. 341. 345. 353. 361	389. 391
	373. 391. 393. 397. 398. 399. 406	Joseph Ben Gorion
	413. 419. 423. 427. 433. 436. 438.	723
	451. 454. 472. 474. 475. 478. 487	Josephus 14. 19. 23. 25. 28. 45. 52. 79
	495. 507. 508. 518. 520. 533. 536	80. 84. 92. 131. 145. 157. 162. 163
	538. 543. 546. 547. 550. 552. 559	167. 172. 174. 177. 185. 195. 198
	569. 575. 580. 595. 605. 618. 627	207. 210. 215. 231. 236. 241. 245
	697. 744	251. 277. 287. 311. 314. 327. 330
Hippocrates	230	337. 340. 341. 343. 344. 345. 347
Homerus	56. 124. 131. 169. 182. 187	353. 356. 357. 358. 359. 361. 362
	213. 233. 239. 242. 307. 355. 357	375. 376. 378. 383. 387. 389. 392
	361. 362. 370. 371. 374. 387. 396	322. 295. 296. 304. 393. 397. 398
	500. 526. 661	399. 403. 406. 413. 414. 418. 420
Horatius	121. 137. 164. 200. 281. 316	421. 424. 433. 436. 438. 440. 444
	359. 370. 373. 392. 475. 697	446. 454. 456. 469. 470. 472. 475
Hottinger	635	477. 487. 517. 533. 546. 558. 568
Huetus	57	580. 595. 596. 602. 605. 606. 630
Jarchias R.	317. 333. 578	631. 633. 639. 654. 657. 663. 665
Jalkut	470. 637. 644	666. 667. 675. 677. 681. 682. 696
Jamblichus	49	703. 709. 711. 713. 714. 716. 717
Janus Cornarius	427	719. 723. 726. 729. 730. 732. 742
Japhet R.	172	744. 751.
R. Jarchius	8. 12. 19. 43. 57. 62. 73	Isidorus Hispalensis 58. 88. 92. 118
	80. 82. 91. 92. 96. 98. 100. 104.	121. 122. 127. 175. 176. 199. 204
	105. 106. 107. 115. 118. 120. 123	216. 219. 221. 227. 228. 230. 233
	127. 128. 129. 138. 145. 146. 147	239. 242. 254. 255. 257. 267. 277
	159. 169. 172. 173. 176. 194. 217	315. 339. 341. 350. 362. 370. 373
		402. 408. 427. 478. 479. 488. 490
		492. 502. 563. 607. 662. 699.
		Isidorus Pelusiota
		239
		Sepher Juchasin liber Rab.
		688
		R. Juda Leo
		254
		Julius Cæsar
		67

Index omnium Auctorum.

Junius & Tremellius	85. 87. 88. 115	Manilius	375
118. 198. 213. 226. 250. 254. 262		Marcellinus Ammianus	67. 88. 275. 285
264. 272. 278. 311. 319. 345. 353		385. 386. 387	
378. 399. 406. 433. 473. 478. 480		Marcellus Empiricus	673
506. 520. 534. 553. 559. 569. 576		Marmora	47. 49. 335. 370. 373. 374
595. 606.		375. 385. 394	
Justinus	45. 67. 292. 383	Martialis	44. 101. 103. 116. 139. 169
Justinus Martyr	46. 427	175. 190. 191. 200. 207. 216. 258.	
Juvenalis	34. 45. 46. 94. 139. 190. 213	268. 271. 272. 332. 335. 374. 386.	
255. 308. 318. 384. 398. 410. 602.		438. 503. 602. 699.	
697.		Maimonides	89. 15. 16. 18. 21. 22. 23
Ejus Scholiastes	147. 398. 402	25. 27. 29. 30. 33. 34. 35. 37. 44. 53	
R. Joseph Karo	725	55. 74. 75. 77. 87. 92. 96. 97. 119	
Joseph Misna	193. 470	131. 133. 137. 138. 143. 144. 146	
R. Kimchius	80. 115. 119. 120. 111	217. 245. 260. 262. 272. 286. 289	
123. 125. 139. 177. 193. 194. 256		306. 310. 314. 319. 320. 328. 332.	
319. 408. 413. 438. 439. 451. 456		341. 342. 343. 345. 357. 388. 391	
479. 519. 536. 627. 642.		392. 412. 418. 4. 0. 422. 423. 426	
Aelius Lampridius	III. 148. 154. 313	427. 437. 440. 441. 447. 456. 462	
350. 615. 699. 704		469. 470. 528. 631. 637. 638. 643	
Lactantius	7	644. 650. 655. 656. 682. 703. 706	
De Laetius	174. 483. 488. 499. 505	708. 709. 710. 713. 714. 716. 718	
512. 519. 527. 529. 541. 599. 609		720. 721. 724. 725.	
Lee Samuel Anglus	260. 344. 347	Mafora	284. 287. 290. 423
Leo Juda	320. 328	Mathenoth Cohanin	57
Leufdenus	18. 23. 97. 254. 320	Mathiolus	194. 205
Lichtfootius	43	Meletius	222
Lipsius	87. 121. 364. 614	R. Menachen	129
Livius	4. 32. 59. 148. 395. 463	Menagius	339. 371
Lucanus	268	Menander	500
Lucianus	66. 104. 230. 274. 385. 387	Metrodorus	550
390. 396		Meurfius	208
Lucilius	230	Mikotzius	27. 713. 717
Lucretius	66. 223	Minhagin Libellus	45
Lutherus	73. 83. 85. 96. 109. 115. 116	Le Moyne	344. 723
172. 185. 198. 213. 226. 250. 252		Molchus	9
264. 269. 278. 284. 286. 311. 336		Moses Ben Nachman	391. 392. 429
341. 378. 406. 408. 422. 424. 433		Muretus	371
454. 473. 478. 480. 507. 512. 518		Nævius	204
534. 536. 546. 559. 569. 575. 595		Nemesianus	91. 221. 362
613. 618. 657		Nicias Malotes	474
Machiavellus	7	Nigronius	39. 335
Macrobius	288	Nonnius	175. 227. 244. 268. 271. 350
Magdeburgenses Centuriæ	712	414	
Magius	34. 424/426. 719	Nummi	47. 49. 361. 370. 373. 375
		(c) 2	386

Index omnium Auctorum.

386. 390. 394. 395. 463	
Olaus Magnus	56
Onkelosius 473. 486. 506. 509. 517	
533. 539. 546. 548. 558. 568. 576	
593. 607. 609	
Oppianus	91. 253. 255. 259. 548
Origenes 7. 57. 177. 488. 709. 743	
744. 769	
Orpheus 66. 478. 488. 499. 535. 560	
565. 607	
Ovidius 48. 67. 105. 116. 121. 131	
147. 161. 164. 165. 175. 187. 190	
191. 197. 215. 225. 226. 240. 271	
276. 307. 326. 351. 371. 375. 382	
384. 402. 410. 524. 526. 549	
Palephatus	190
Palladius	118. 255
Paschalius	404. 660
Patinus	394
Paulus Juris consultus	230
Paulus Venetus	135
Pausanias 66. 90. 118. 147. 200. 203	
221. 224. 233. 246. 370. 381	
Perfius 34. 147. 156. 184. 602. Ejus	
Scholiasfes	431
Petronius	145. 697
Philo Judæus 13. 162. 172. 177. 178	
185. 195. 210. 215. 228. 311. 413	
417. 424. 430. 433. 522. 594. 631	
657. 661. 673. 702. 719. 742. 743	
744. 747	
Philostratus	94. 203
Photius	492
Pierius	394. 396
Pigius	363. 8c.
Piscator	473
Piske Thofaphoth	716
Plato 161. 246. 307. 360. 271. 374	
Plautus 68. 88. 229. 231. 271. 275. 308	
318. 359. 374. 381. 384. 408. 414	
425. 524.	
Plinius 9. 10. 12. 36. 45. 56. 85. 86. 90	
91. 94. 98. 104. 105. 110. 112. 113	
118. 121. 126. 131. 139. 145. 146.	
155. 158. 159. 161. 164. 175. 178	
179. 180. 182. 184. 186. 188. 189	
190. 191. 192. 193. 196. 197. 199.	
200. 202. 203. 207. 214. 216. 217	
220. 221. 224. 233. 253. 255. 263	
267. 271. 273. 285. 290. 315. 360	
384. 396. 475. 479. 481. 487. 488	
490. 492. 493. 501. 510. 517. 526	
527. 528. 529. 535. 538. 541. 547	
548. 549. 550. 553. 554. 555. 560	
563. 564. 565. 567. 568. 570. 571	
573. 576. 577. 581. 587. 588. 590	
599. 600. 602. 608. 611. 661. 680	
673. 697. 699. 701.	
Plutarchus 4. 5. 10. 34. 39. 51. 66. 67	
70. 101. 131. 145. 147. 188. 213	
220. 233. 274. 355. 373. 396. 401	
402. 403. 424. 463. 549. 596. 602	
625. 699	
Politianus	47
Pollux 67. 85. 86. 88. 89. 92. 100. 102	
104. 147. 190. 197. 213. 219. 221	
225. 226. 233. 240. 255. 275. 280	
281. 287. 316. 355. 356. 357. 379	
382. 387. 435. 436	
Pomarius	118. 178. 181. 193. 194
Pomponius Fortunatus	176
Pomponius Mela	59. 86. 104. 326
Porta	116. 381
Porphyrius	373
Posidonius Stoicus	279
Prifcianus	354
Procopius	59. 102. 268. 279
Propertius	66. 67. 121. 409
Prosper	427
Prudentius	6. 49. 375
Pfellus 488. 492. 494. 503. 505. 508	
515. 538. 540. 547. 554. 570. 573	
591. 600. 607. 608. 611	
Publius Syrus	268
Ptolomæus	598
Pythagoras	94
Quintilianus	216. 374
Rabboth 62. 473. 480. 518. 529. 533	
538. 545. 577. 637	
Rabboth Brefehith 12. 57. 62. 65. 130	
184	

Index omnium Auctorum

184. 278. 279. 699	Septuaginta Interpretes	91. 102. 116
Rabboth Schemoth 151. 468. 470. 477	120. 122. 139. 172. 174. 198. 210	
491. 507. 555. 569. 576. 577. 597.	212. 213. 214. 215. 218. 226. 227	
605	252. 311. 312. 316. 319. 340. 353	
Rabboth Bemidbar 468. 478. 489. 501	378. 406. 413. 419. 423. 430. 433	
502. 511. 529. 540. 553. 562. 571	451. 454. 456. 461. 465. 472. 475	
600. 609. 647	478. 487. 507. 533. 535. 546. 569	
Rabbag. R. Levi Ben Gerson 125. 262	575. 580. 594. 595. 605. 606. 613	
451. 642. 647	618. 657. 661.	
Reynesium 535. 680	Servius 10	
Rhodium 230. 444	Sidonius Apoll., 9. 94	
Rivetus 632. 643	Sigonius 296	
Rogierius 50	Silius Italicus 84. 94. 98. 148. 352	
Rofinus 6	383. 385. 402	
Rubenus 192. 197. 199. 229. 238	Simcon ben Lakisch 62	
255. 259. 273. 361. 386. 304. 397	Siphre Liber Rab. 470. 637. 687	
436	Smetius 673	
Ruæus (Franciscus) 483. 527. 541. 591	Solerius 404. 665	
Ruellius 206	Solinus 49. 175. 253. 508. 527. 530	
Rufinus 444	549. 553. 563. 602. 697	
Rykius 274	Sotacus 474	
Saadias 109. 332. 474. 576. 579	Ezechiel Spanheimius 390	
Samaritanus Interpres 635	Ælius Spartianus 213. 231. 360. 436	
Salmastius 39. 44. 74. 99. 110. 121.	Johannes Spencerus 620. 627. 639. 647	
127. 145. 148. 157. 188. 190. 199.	648. 649	
200. 202. 204. 205. 222. 229. 232	Stadius 190. 362	
234. 235. 236. 238. 253. 255. 257	Stephanus 90. 119. 122. 333. 384. 420	
259. 268. 271. 280. 281. 291. 321	488	
350. 402. 407. 409. 410. 481. 528	Stobæus 596	
535. 536. 554. 599	Strabo 7. 45. 49. 56. 69. 99. 102. 103	
Salustius 67	122. 145. 155. 361. 383. 390. 492	
R. Samuel fil. Nachmani 57	493. 547.	
Sariph 201	Strada 389. 399	
Scaliger 339. 354. 571. 671	Stuckius 38. 338	
Schechithoth Wedikoth Libellus 9	Sudines 474. 599	
Schefferus 662	Suidas 116. 164. 193. 194. 213. 233	
Scheringham 16. 18. 97. 99. 103. 105	251. 273. 316. 333. 355. 380. 382	
169. 715. 716	390. 436. 438. 453	
Schilte Haggiborim liber, Ejus auctor,	Suetonius 45. 46. 47. 111. 165. 175	
304.	192. 197. 216. 263. 307. 316. 373	
Seldenus 8. 16. 27. 28. 79. 296. 697	374. 385. 670. 680. 699	
715. 716.	Sulpitius Severus 164	
Seneca 44. 94. 110. 112. 162. 166.	Sylburgius 197	
187. 190. 191. 219. 220. 228. 240	Symmachus 116. 172. 198. 326. 495	
244. 293. 390. 402. 697.	535. 575	
	(c) 3	Synefius

Index omnium Auctorum.

Synefius	409	Middoth	306. 706. 716. 769
Syrus Ioterpres	122. 133. 195. 199.	Moet Katon	118
	211. 235. 239. 511. 617	Nazir	425
Tatius Achilles	182	Nedarim	169
Tacitus	67. 88. 121. 317. 385. 389	Negaim	133
Tacitus	155	Nidda	73. 316. 327. 329. 333. 424

T A L M U D

*Illius Codices qui allegantur, cum
ex Babylonica, tum ex Je-
rusalemitano.*

B ava Metzia	93. 697	Schabbath	53. 61. 87. 118. 119. 128 129. 146. 184. 291. 339. 414. 422 424. 720
Bava Batra	18.. 642	Schekalim	34. 306. 707
Bechoroth	136	Semacoth	46
Berachoth	35. 41. 42. 74. 134. 173 329. 359. 577. 716	Sevachim	27. 29. 30. 33. 53. 55. 92 286. 288. 319. 342. 374. 422. 426 427. 674. 675. 710. 720. 746. 769
Chagiga	128. 129	Sotah	127. 129. 447. 467. 711. 723 724
Cholim	9. 93. 194. 207. 260. 269 303. 467. 697	Succoth	260. 506. 720
Erachim	713	Thaanith	295. 298. 305. 711. 716. 723
Gittim	54. 467	Tamid	291. 300. 712. 714. 715
Harajoth	27	Tanchuma liber	626. 642
Jebamoth	35. 37. 716	Targum Jerusal.	278. 311. 321. 468 473. 478. 486. 507. 518. 533. 545 558. 568. 576. 593. 605
Joma	16. 18. 21. 22. 25. 34. 45. 96 98. 101. 102. 105. 106. 107. 151 163. 169. 211. 245. 270. 272. 286 288. 291. 300. 308. 309. 324. 343 345. 357. 375. 391. 430. 462. 616 631. 636. 639. 650. 652. 682. 686 696. 697. 707. 711. 712. 715. 716 718. 720. 721. 723. 725. 745. 769 796	Targum Szeni	105. 129. 161. 424 431. 704
Kelim	321. 716	Tavernerius	493. 514. 542. 590
Kerithoth	718	Terentius	230. 266. 414
Kidduschim	725	Tertullianus	34. 44. 46. 110. 145. 149 161. 165. 180. 202. 213. 216. 220 222. 223. 224. 253. 271. 374. 409 410. 414. 415. 680
Kilaim	73. 74. 75. 78. 83. 85. 87. 92 127. 128. 131. 133. 136. 194. 698	Teffemakerus	363
Maafer Szeni	716	Theocritus	384
Maccoth	54	Theodoretus	8. 57. 76. 139. 177
Megillath Esther	699	Theodotion	116. 536. 575
Menacoth	145. 177. 181. 184. 678	Theophanes Cerameus	231. 236. 241
	699	Theophilus	474
		Theophrastus	86. 164. 189. 194. 205

Index omnium Auctorum.

379. 478. 504. 505. 508. 510. 526	Vitringa	640
527. 529. 547. 551. 555. 563. 564	Vlietius	91. 375
570. 571.	Ulpianus	233
Titinius	Vossius (Dionysius)	8
233. 244	Vossius (Joh. Gerhardus)	67. 139. 339
Tollius	356	
514	Vossius (Isaacus)	86. 121
Thorath Cohanim	16	
Thotaphoth 43. 53. 126. 129. 182. 291	Urfinus	394
333. 710. 725	Vulcatius	370
Tibullus 9. 121. 190. 233. 307. 697	Vulgatus 116. 120. 122. 172. 174. 174	
Trallianus	198. 213. 214. 215. 226. 250. 252	
673	267. 269. 278. 284. 286. 317. 336	
Trebellius Pollio 99. 271. 275. 285	341. 353. 378. 420. 424. 433. 454	
355. 360. 373.	472. 475. 478. 487. 533. 546. 569	
Turnebus 202. 203. 208. 255	580. 595. 605	
Valerius Maximus 3. 165. 385. 387.	Waserus	696
414	De Witte Ernestus pastor apud Indos	247
Varro 75. 118. 122. 138. 146. 271	Wolfius	233
338. 335. 404. 408. 414	Xenageras	124
Vartomannus (Lud:)	Xenophon 90. 91. 99. 131. 184. 231	
513	273. 379. 382. 390. 699.	
Vilalpandus 409. 665. 677	Xiphilinus	231. 285
Virgilius 4. 10. 32. 59. 66. 67. 68. 118	Zacharias	674
131. 145. 147. 155. 156. 157. 187	Zenothemis	474. 568. 599
190. 197. 199. 213. 219. 242. 262	Zohar Liber	621. 626. 631
285. 287. 291. 307. 360. 361. 362		
370. 373. 398. 402. 403. 463. 475		
488. 524. 548. 680.		

INDEX

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI.

- CAPUT I. De ORIGINE Vestium sacrarum.
CAP. II. De GENERE & NUMERO Vestium sacrarum.
CAP. III. De DEFECTU Vestium sacrarum, & DE VESTIBUS REDUNDANTIBUS.
CAP. IV. De MATERIA Primorum Vestimentorum.
CAP. V. De MATERIA Vestium sacerdotum. Et primo quidem de LANA.
CAP. VI. De שש SCHESCH, LINO. Vestium sacrarum.
CAP. VII. De לבן לבני VESTIBUS ALBIS Pontificis Maximi.
CAP. VIII. De SERICO Veterum.
CAP. IX. De צמר LANA, & ejus variis Generibus.
CAP. X. De זהב AURO in Vestibus sacris.
CAP. XI. De COLORIBUS sacrarum vestium.
CAP. XII. De COLORE AURI in Vestibus sacris.
CAP. XIII. De תכלה COLORE COERULEO.
CAP. XIV. De ארגמן PURPURA TYRIA.
CAP. XV. De חולצה שני COCCINO.
CAP. XVI. De משה ארנ TEXTURA VETERUM.
CAP. XVII. De שש משור SCHESCH MOSCHZAR, VARIIS LICIIIS in sacro vestitu. De תשבץ TASCHBETZ, FUNDIS & TESSELLIS. De מעשה חשב OPERE ARTIFICIOSISSIMO. Et de מעשה רקם OPERE PHRYGIONICO.
CAP. XVIII. De Vestium sacrarum TEXTORIBUS, deque iis qui in Conficiendis vestibus operabantur.

JOHANNIS BRAUNII

PALATINI.

DE

VESTITU

SACERDOTUM HEBRÆORUM

LIBER PRIMUS,

CAPUT PRIMUM.

DE ORIGINE VESTIUM SACRARUM.

Cur homines nudi nascantur? Cur vestiantur? Sacra qua nudo corpore fiebant. Luperci & Lupercalia. Antonii Consulis scelus, libertatem nudi inter Lupercos prodiuri. Arcadium Lycea. Moabitarum & Amonitarum sacra. Baal Peoris turpitude. Herculis Lindii & Persarum sacra cum execratione. Belphegor Machiavelli fabula. Septuag. Βελφεγός. Priapus. Iupiter Stygius, Saturnus. Arabum sacra nudo corpore. Baal Peoris cultores se detegunt. Fœdus ejus cultus crepitu ventris & stercoribus. Dii 𐤀𐤋𐤁𐤁 stercorei. Iupiter Βροϋτῶς & πορδῶς. Crepi. Nudi sacerdotes, popæ & sacrificantes. Koreischûta nudi sacra faciebant. Ita & Britanni. Laniones Hebræorum nudo corpore mactare vetitum. Dii veterum nudi. Vestes sacerdotales in usu apud Ethnicos. Cinctus Gabinus: vestium, quibus utebantur Hebræorum sacerdotes, origo. De vestibus Adami è foliis, & pellibus, an sacerdotales? Vestes sacerdotum, cum ipso Tabernaculo & sacerdotio Levitico, initium sumpserunt.

- I. IRAMUR sæpe, cum cætera animantia fere omnia squamis, coriis, pilis, lana & plumis vestita, cornibus, dentibus, unguibusque armata nascantur, per quæ tempestatum injuriis resistent, hostesque procul a se depellant, hominem (animal nobilissimum juxta & tenerrimum, tot casibus

bus tot tantisque inimicis perpetuo agitarum) solum inermem & nudum procreari. *Nudi enim ex utero matris*, id est ex terra, *exeunt, & nudi illuc redibunt*: ut cum Jobo, singularis patientiæ viro, loquar. At si consilium summi Numinis, atque sapientissimi creatoris propius introspiciamus, omnis admiratio è cordibus nostris facile evanescit. *Θεῶν γὰρ ἡὺς ἐσμεν*. Ad imaginem ejus & similitudinem conditi, perfecta eramus ornati justitia & sanctitate, quam omnes creaturæ venerabundæ suspiciebant, atque ita imperio nostro tranquille parebant. Nullus syderum ardor, nullum frigus, nullus morbus, nullus denique hostis nos unquam impugnasset, si in nostra perstitissemus integritate, ita ut nec armis ullis, nec vestibus, ad corporis tutelam, nobis unquam opus fuisset. Nec ad ornatum quicquam præterea desiderabatur, sive corpus, sive mentem respicias; *Quid enim pulchrius corpore humano? Quæ partium concinnitas major? Quæ structura admiratione dignior? Quæ forma elegantior? Nil non laudabile videmus*, ut in re seria, serio cum ludibundo tamen Poeta loquar. Nullus serici splendor, nulla lini & Xylini subtilitas atque candor, nulla lanæ mollietis, nullus auri atque argenti, gemmarumque fulgor, nulla tandem purpura, sive arte, sive natura pretiosa; corpus humanum vel tantillum ornatius reddere putuisset. Suum sibi innatum habebat decus atque ornamentum. Sed quid mente præstantius? *divina est particula aura*, in qua ipsa divinitas clarissime relucebat. Cum ergo nihil plane ad mentis corporisque ornatum & felicitatem desideraretur, utique mirum nemini videri debet, hominem nudum & inermem à creatore suo conditum fuisse; consilio enim & mente sola, omnia jucunde in profundissima pace & tranquillitate regebantur, omni vi atque crudelitate longissime remotâ. Peccati ergo luculentissimum testimonium est vestis pariter & arma. Signum sceleris & servitutis, ut, quotiescunque vestes nostras aspiciamus, rebellionis nostræ in Deum admoneamur. Inde factum est, ut, quoties nos nudos contemplamur, corporis & mentis foeditatem animadvertamus, atque ad omne nefas proni, corpore facile abutamur.

II. Postquam igitur peccatum hominum corda tetra labe infecisset, ipsa honestas, quæ homines non tantum à brutis animantibus, sed & ab ipsis hominibus secernit, corpora hominum certis quibusdam tegumentis, plantarum & animalium spoliis obtegi voluit. Non tantum ut miserrima corpora, jam ob peccatum mille calamitatibus obnoxia, ab æstu atque frigore, aliisque temporum injuriis defende-

derentur, sed ut simul cum corporis nuditate, mentis foeditas aliquo saltem modo occultaretur. Ideo politiores populi non minus amicum quam victum solícite quæsierunt. Ab ipso primo peccatore & in Deum credente Adamo, per continuatam seriem, inter omnes populos, nec solum apud illam gentem, quæ Dei peculium erat, vestes semper in usu fuisse, constat. Vix ad hunc usque diem ulla repta est gens, tam fera & tam barbara, etiam in calidioribus regionibus, quæ non speciem aliquam vestium habuerit. Et quamvis inter aliquot nationes, plurima pars hominum, nudi instar pecudum pervagentur, nihilominus eorum Reguli & principes vestibus quibusdam, sive avium aut ferarum spoliis, tegi student: usque adeo verum est, omnes mortales cum ipso Adamo, statim, post funestissimam in Deum rebellionem, didicisse, nuditatem mentis & dedecus corporis animadvertere. Quid mirum! cum primus noster parens, etsi solus cum uxore in toto terrarum orbe vixerit, vestibus sibi opus esse perspexerit. Hinc in sacris & profanis rebus vestibus uti consuevere omnes populi.

III. Fateor equidem impurum illum Dæmonem ita mentis aciem perstrinxisse quibusdam gentibus, etiam nobilissimis, ut honestatem atque decus in rebus sacris minus quam in ipsis profanis colerent, adeoque ipsam Religionem non tantum falsis opinionibus, sed & detestanda impuritate conspurcarunt, scortis & lupanaribus, magis quam Deo & templo, digno modo. Hinc factum est, ut ipsi terrarum principes populi aliquando, etsi alias nefas credidissent in publicum prodire nudos, tamen cum sacra faciebant, ut Deos suos stercoreos honorarent, omnibus vestimentis sepositis, colere eos, illisque sacrificia & victimas offerre, ausi sint nudo corpore. Et quemadmodum summum scelus visum fuisset ordinario vitæ cursu nudo corpore incedere, *flagitii enim principium est, nudare inter cives corpora*, uti loquitur gravissimus auctor Cicero *lib. IV. Quest. Tuscul.* sic impium factum credidissent, si vestiti sacra fecissent coram Deo. Scilicet ut Deo Opt. Max. mentis & corporis ornatus placet, ita Dæmones omnem impuritatem atque dedecus summopere amant.

IV. Hinc plurima sacra & sacrificia olim fiebant nudo corpore, nec aliter fieri absque piaculo potuere. Ejusmodi fuere *lupercalia*. Nam lupercos nudos per plateas cursitasse, plus satis notum est. *Lupercalium mos*, inquit Val. Max. *lib. II. cap. II. à Romulo & Remo inchoatus est, tunc cum letitia exultantes, quod his avus Numitor,*

rex Albanorum, eo loco, ubi educati erant, urbem condere permiserat sub monte palatino, hortatu Fāstuli educatoris sui, quem Evander Arcas consecraverat: factis sacrificiis, castisque capris, epularum hilaritate, ac vino largiore provecti, divisa pastoralis turba, cincti pellibus immolatarum hostiarum, jocantes obvios petiverunt. Ubi notandum est, quum Valerius dicit lupercos immolatarum hostiarum pellibus cinctos fuisse, id non esse ita intelligendum, ac si toto corpore pellibus tecti fuissent, ut quidam Veterum pellibus vestiri confuevere; sed ab ilibus tantum, nam ad illa semper fuere nudi. Hæc clarius docet Plutarchus in Romulo, ubi lupercalia satis fufe describit, ad quem etiam lectorem remitto. Εξ ἧ τέρτα τὰ δέρματα, inquit, ἔ αἰγῶν κατατεμόντες, ἀγέθεισιν ἐν πειζήματι γυμνοί; τοῖς σῴτεσι τὸν ἐμποδῶν παύοντες. Post hæc dissectarum caprarum pellibus cincti, nudi currentes scmicis obvios cadunt. Sic etiam in Vita C. Cæsaris, ἔ δὲ ὁρῶν νεανίσκων ἢ ἀρχόντων πολλοὶ ἀγέθεισιν ἀνὰ τὴν πόλιν γυμνοί, σῴτεσι λαοίσι τὰς ἐμποδῶν ἐπὶ παιδιᾷ ἢ γέλωτι παύοντες. Multi juvenes nobiles & principes nudi currunt per urbem, hirsutis scmicis obvios per jocum & risum cadentes. Livius quoque Romanæ historiæ princeps, ejusdem turpitudinis mentionem facit. *Lib. I. cap. v.* Ferunt, inquit, ibi Evandrum, qui ex eo genere Arcadium multis ante tempestatibus ea tenuerat losa, solenne allatum ex Arcadia instituisse, ut nudi juvenes Lycaum Pana venerantes per lusum atque lasciviam currerent. Virgil. *Aneid. lib. VIII.*

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos.

Sic Festus in voce *Crepus*. *Crepus*, inquit, *Romani Lupercos dicebant à crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes. Mos enim erat Romanis in lupercalibus nudos discurrere, & pellibus obvias quasque feminas ferire.*

V. Non tantum sacrificuli & viles popæ nudi aliquando erant, nec solum lascivi juvenes per urbes vagabantur, sed ipsi etiam ἀρχόντες principes, uti modo ex Plutarcho, in *vita C. Cæsaris*, audivimus. Quid? ipse Ἀντωνίου, inquit eodem loco, ἔ θεόντων ἔ ἱερὸν δρόμον εἰς ἦν. (ἢ ἢ ἱππῶν) Antonius, etiam quum consul esset, inter lupercos discurrerat. Pudet sane hic meminisse, quod gravissimi auctores, Cicero, Suetonius, & Plutarchus de hoc monstro hominis ad hanc rem tradunt. Nequissimum hunc consulem, infami adultione, Cæsari regium diadema inter lupercos obtrudere conatum fuisse, pro concione, nudo corpore. Scilicet instar salacissimi proci in stabulo

ad genua impuri scorti provolutus erat, & quo facilius veneris artibus amicam in amorem alliceret, ut sese ei manciparet, suam populi que Romani libertatem promptius pessundaret, (forfan ut postea coram sua Cleopatra) nudum se conspiciendum præbuit. Nudus etiam hæc scelera ausus erat, quasi Sacro Senatui populoque Romano omnem majestatem una cum uestibus suis detracturus, & consulatum secum ludibrio expositurus. Propudium hominis! Reipublicæ pestem, pacis atque otii omnisque felicitatis hostem! Audiamus Reipub. Romanæ libertatis acerrimum vindicem, fidelissimum Consulem & tranquillitatis custodem gravissimum Ciceronem, *Sedebat, inquit, (in divina illa philippica, voluitur à prima que proxima) in rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus, ascendis accedis, ad sellam. Ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes, diadema ostendis, gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam, & cogitatum scelus, &c. & paulo post: O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! quid hoc turpius? quid fœdus? quid supplicii omnibus dignius?* Sed de hac infami adulatione & turpi lascivia, plura vide apud Plutarchum in vita C. Cæsaris, loco jam laudato.

VI. Nefariam istam Religionem apud Arcadas olim etiam obtinuisse, indeque ad Romanos allatam, cum Livio, loco citato, docet quoque Plutarchus in *vita C. Cæsaris*. η μηδ' ἔδ, inquit, ἡ τ' ἀπερικαλίων ἑορτὴ, πρὸ ἧς πολλαὶ γράφουσιν, ὡς ποιμνίων τὸ παλαιὸν εἶναι ἢ τὴν ἢ περὶ τῶν τοῖς Ἀρκάδιοις Λυκαίοις. *Erant enim Lupercalia, de quibus multi iradunt fuisse olim festum pastorum, conveniunt etiam cum Arcadicis Lycais.* Percutiebant autem Luperci pellibus, præcipue fæminas, ut iidem auctores docent, περὶ σπλάγχνους πρὸς διτοκίαν κούσας, ἀγνοοῖς ἢ πρὸς κήσιν ἀγαθὸν εἶναι, *credentes id multum facere ad facilem partum prægnantibus, & ad conceptum infœcundis.* Ideo etiam principes fœminæ, non tantum avide expectabant donec percuterentur, sed ultro sese obtulerunt, manumque porrigebant, instar puerorum, ut à ludimagistro plagam acciperent. Et sane non tantum scuticis aut pellibus feriebant, sed etiam ferula, scilicet pellibus instar ferulæ plicatis: hinc Plutarchus πολλὰ ἢ ἢ τ' ἐν τέλει γυναικῶν δῆτ' ἰδὲς ἑπαντῶσαι παρὲν ὡς περ ἐν διδασκαλίᾳ, τῷ χεῖρε ταῖς πληγαῖς. *Multi principes fœmina ultro sese offerunt, ac manus ferientibus*

tibus sicut in ludo literario cadunt. Prudentius lib. II. in Symmach. expresse mentionem facit ferula.

Inde Lupercales ferula, nudique petuntur

Discursus juvenum.

Non est ergo cur miretur Demsterus ad Antiq. Rom. Rosini, lib. III. cap. II. Lupercis à Prudentio ferulas assignari, ex Plutarcho quo sensu dicatur, & rationem satis clare ediscere potuisset, si attendisset.

VII, At nefanda ista sacra non tantum fiebant apud Arcadas & Romanos, sed etiam apud Moabitas & Midianitas. De hisce Moses Num. cap. xxv. *Tum manebat Israel Schittimis, ubi capit populus scortari cum filiabus Moabitarum. Nam invitaverunt populum ad sacrificia Deorum suorum; comedebatque populus, ac incurvabat se diis illarum. Sic copulato Israele cum Baal-Pehor, accensa est ira Domini in Israelem.* Habes hic Baal-Peoris sacrificia, habes etiam scortationem populi Israëliti. Hunc Baal-Peorem fuisse omnis turpitudinis Idolum, minime dubito, eo magis, cum tam expresse illius occasione scortationis mentionem faciat Moses. Hinc Isidorus Orig. l. VIII. *Beel-Phegor interpretatur simulacrum ignominie.* Et Origenes in *Numeros Homil. xx. Beel-Phegor idoli nomen est, &c. interpretationem nominis ipsius, cum requireremus attentius inter Hebraea nomina hoc tantum invenimus scriptum, quod Beel-Phegor sit species Turpitudinis.* Sed quale genus turpitudinis fuerit fatetur se ignorare. Ego minime dubito fuisse scortationem; Et forsantalem, quæ prope in publico fiebat, sacerdotibus & sacrificantibus nudis in publicum discursitantibus: hisce enim deliciis dæmones vehementer delectantur. Talia erant etiam sacrificia Herculis Lindii, quæ maledictis & diris imprecationibus fiebant, teste Laëtantio lib. I. cap. xx. Et Persarum sacra, de quibus satis fere Strabo lib. xv. nullum enim fit sine execratione. Ideo exsertis verbis Moses scortationis in Baal-Peoris sacris meminit. Sic & Hoseas Propheta cap. ix. com. x. *Venerunt ad Baal-Pehor, & separarunt se נשׁבׁח ad turpitudinem, ut committerent abominanda pro amore suo.* Baal-Peor igitur patronum libidinis atque scortationis fuisse, constat. Hinc Machiavellus in lepidissima illa fabula (quam etiam politissimum ingenium, Faber Salmurienſis sermone gallico elegantissime reddidit) in qua dæmon introducit uxorem ducens in Italia; qua etiam fabula ingenium & importunitatem libidinosæ, & luxu

luxui deditæ foeminæ vivis suis coloribus depingere voluit, quem dæmonem, inquam, *Belphegor* vocat, qua voce nihil aliud significat quam *Baal-peor*, quemadmodum eum etiam septuaginta Num. xxv. & alibi, *βελφεγορ* reddunt.

VIII. Sed Idololatrias sese coram hoc idolo detexisse, quum sacra illi faciebant, Hebræorum magistri clare docent. Sic in *Sanhedrin. cap. vii. halacha. vi.* ubi de vario cultu idolorum, de *Baal-peor* hæc habent: הפוטר עצמו לבעל פוטר זו היא עבודתו. *Si quis se detegat coram Baal-Peor, nam is illius cultus est.* Magnus Moses Maimonides, qui primus inter verpulos delirare desuisse dicitur, in *More Nevochim parte III. cap. xlv.* idem docet: וכבר ידעת פרוסום עבודה פוטר בזמנים ההם אשר היתה בגלוי הטורה מפני זה צוה הכהנים לעשות מכנסים לכסות בשר ערוה בעת העבודה ושלא יעלה למזבח עם כל זה נמשלות; אשר לא הגלה ערוהך עליו: *Iam nosti manifesto cultum peoris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; Ideo precepit Deus sacerdotibus, ut facerent sibi brachas ad tegendam nuditatem tempore ministerii; eadem de causa prohibitum fuit ad altare ascendere, per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Quidam crediderunt hunc *Baal-Peor* fuisse *Priapum*, ut *Isidorus Origin. libro VIII.* Et *Hieronym. ad cap. iv. Osee.* Alii *Iovem Stygium*, eo quod *Psalm. cvi.* dicatur *& unius sunt Baal-peor, & comederunt sacrificia mortuorum.* ubi per mortuorum sacrificia intelligunt victimas, quæ mortuorum gratia Jovi stygio offerentur. Alii denique, ut *Theodoretus, Saturnum* crediderunt. Videtur idem doceri ab Arabibus. Arabes enim *Saturnum* dicuntur adorasse, cum *Amonitis & Moabitis.* Sed *Horum Deus* fuit *Baal-Peor.* Vidde *Hotting, Histor. Or. l. i. c. vii.* Jam vero *Saturnum*, ut videre est apud eundem pag. *clv.* adorabant nudi. *Nudi ac tonsis capitibus thura dabant:* hic vero cultus *Peoris.* Vide etiam eundem *Maimonidem, de Idolatria cap. III.* ubi reperies eadem ex *Misna Sanhedrim* desumpta. At non solum coram *Baal-Peor* nudos se sistebant, sed, si magistris credendum, ut ei etiam turpe suffimentum, flatu Ventris, facerent, & stercorebus eum conspergerent. *Doctor Salomon Jarchi ad Num. xxv. Com. III.* hoc *Idolum* על שם שפוטרין לפניו פי הטבעת ומוציאין רטי זו היא עבודתו vocari dicit: *Quia distendunt anum coram eo, & stercore emittunt, hic enim ejus cultus est.* Si hoc verum est (etsi enim à doctissimis viris negetur, cur tamen verum esse non possit, fateor me non videre, nam ut impurus ille spiritus imprecationibus, & execrationibus delectatur, ita forsan

forſan ſtercoribus aliisque inquinamentis) non mirum, ſi ejuſmodi dii vocantur, גלולי id eſt *ſtercorei*, ut quidam vocem iſtam exponunt. Levit. xxvi. com. xxx. Ezech. vi. verſ. iv. & alibi. Sunt etiam, qui hoc idolum à crepitu (ventris ſcilicet) *Peor* dictum volunt, quaſi eſſet Jupiter *βρονχῶδης tonans*, aut etiam *πορδῶδης pedens*. Sane ut in multis aliis conveniunt *lupercalia* & *sacra Peoris*, ſic etiam quoad nomen. *Crepos enim Romani Lupercos dicebant a crepitu pellicularum, quem faciunt verberantes*. Vide Feſtum in *Crepos*. De Baal Peore plura qui deſiderat, adeat Eruditiffimum Seldenum, de *Diis Syris*, cap. v. *Synt.* i. & notas elegantiffimi Juvenis, ſed immatura morte, proh dolor! erepti, Dionyſii Voſſii, ad *Majemon. de Idol.* c. iii.

IX. Sed olim popas & ſacrificantes, dum ſacrificabant & victimas immolabant, fuiſſe nudos, manifeſto conſtat, cum ex numiſmatibus, tum ex marmoribus. Videatur nummus æneus Neronis, apud Choulium pag. clxiii. Et conſtantini Claudiique pag. clxiv. Et Domitiani cclxxxiv. Et Hadriani cccii. Et columna Trajani, quæ eſt Romæ pag. cccxxiv. Et pag. cclxxxiii. Et marmor Romæ repertum apud eundem pag. cccci. ubiquè reperies, non tantum popas, ſed & ipſos ſacerdotes & ſacrificantes nudos victimis & altaribus adſtantes. Niſi mavelis, in quibuſdam ex nummiſ illis, imagines eſſe ipſius dei Genii Auguſti & pop. Romani, aut exercituum potius, quam poparum aut ſacrificantium. Docet etiam doctiſſimus Hottingerus in *Hiſt. Orient. de Religione veterum Arabum lib. i cap.*

vii. *Koreiſchitas ante Iſlamifimum ſacra ſua celebraſſe nudos, atque ita Edem Meccanam circuiſſe*; quod ex Alcorano & Beidavi probat. Prætereundem non eſt, quod narrat Plinius *libro xxii. cap. i. Britannorum conjuges nuruſque toto corpore glaſto oblitæ quibuſdam in ſacris, & nudas inceſſiſſe, Ethiopum colorem imitantes*. Ergo moſ ille nudo corpore ſacrificandi ſatis frequens fuit apud veteres Ethnicos, ubique locorum. Hinc factum eſt, ut Deus non tantum de veſtibus ſacerdotalibus præceperit, ut iſtius moris contrarium fieret, ſed etiam ut vetuerit, & ſacerdotibus & populo, ullum cultum Deo præſtare, vel nudo tantum capite. Prohibent quoque magiſtri precari ad maſtationem, aut maſtare lanionem nudum, ne videretur cultus idololatricus, quemadmodum nefas etiam pronunciant ſi quis in navi maſtaret, ita ut ſanguis in mare deſluat, ne Neptuno ſacrificafſe crederentur, aut in foſſam, ne diis inferiis maſtaſſe quis putet.

putet. De hisce vide libellum *Schechitoth*, qui agit de ritu mactandi. *Massechet Cholim cap. II. misna IX.* De piaculo in mare, fluvios, vasa, & fossam mactandi, vide etiam *Majmon: Hilehot Schechitoth, cap. II. Halacha v.* Sed non mirum spurcissimos homines gentiles aliquando nudos sacra fecisse, cum & ipsos Deos sæpe nudos, & fœdo admodum more in templis & in publico collocaverint. Ipsum *Iovem conservatorem, custodem, Statorem, victorem, Saturnum, Neptunum. Apollinem, Martem, Mercurium, Herculem, Esculapium,* & nescio quem non. Ante omnes meminisse, oportuit obscœni illius *Priapi*, de quo *Tibullus c. I. El. IV.*

Nudus & hyberne producis frigora bruma

Nudus & æstiva tempora sua canis.

& *Cupidinis*, de quo *Moschus Eidyll. I.*

Γυμνὸς μὴ τόγε σῶμα, νότ' ὃ οἱ ἐμπεινάσται.

Et *Veneris*. nam,

Nuda Venus, fœcunda Pales, Phœtrata Diana.

Sidon. Apol. carm. VII. quod clarissime etiam constat, cum ex optimis auctoribus, tum ex innumeris marmoribus atque nummis. Cum igitur ipsi Dii nudos se conspiciendos præbuerint in Templis & ubique locorum, utique mirum non est, sacerdotes eorum & sacrificantes eadem forma sacra fecisse. Et quod alias dicit *Dei vates Oseas cap. IV.* ככה כסו *qualis populus talis sacerdos:* dicamus & nos, *quales Dii tales sacerdotes.*

X. Tamen non omnes Sacerdotes nudi sacra faciebant. Plerumque aliter fiebat. Inmo complures non minus videntur fuisse solliciti, ut sacerdotes simul & sacrificantes vestibus quibusdam sacris amicerentur, quam ipsi Hebræi. Nonnulli multo magis vestiti erant. Nam a capite ad calcem, ad ipsas plantas pedum fere, semper recti administrabant, cum Hebræorum Sacerdotes nudis pedibus sacra semper facerent, ut iusfra clarius demonstrabitur. *Herodotus de Sacerdotibus Ægyptiorum libro II. cap. xxxvii.* ἐθῆτα, inquit, φορέσκει οἱ ἱεῖες λινέω μέντω ἢ ποδάρα βύβλινα. *Lineam vestem tantum gestant Sacerdotes & calceos papyraceos.* Idem docet *Plinius de Ægyptiorum sacerdotibus libro XIX. c. I.* *Nec ulla, inquit, sunt eis* (loquitur de quibusdam generibus lini & gossypii) *candore mollitiave preferenda: vestes inde sacerdotibus Ægypti gravissima.* Sed de vestitu sacerdotum multa etiam habet *Plutarchus quæst. Rom. Seneca Oed. I. I. I. Vates amictu corpus & frontem quatit.* Notus est cin-

Ans gabinus; nam a vestitu Sacerdotum originem trahit. De vestibus Sacerdotum Romanorum, vide apud Festum, in Voce *pura*. Virgilium *Æneid. libro XII. vers. Clxix.* & ad eundem locum Servium. Sed vix ullus reperitur auctor, qui non aliquid de vestitu Sacerdotum habeat, & vix ullus de sacrificiis & sacerdotibus agit, qui non simul de vestibus eorum mentionem faciat. Pleraque igitur sacrificia apud eos non poterant rite fieri absque vestibus, ita ut non levior vestimentorum quam sacrificiorum ipsorum cura fuerit. Inspiciantur nummi & marmora veterum, quæ sacerdotum & sacrificantium imagines exhibent, multo plures reperies vestitos quam nudos. Ne vero lectorem multis testimoniis hic sine causa onerem, remittam eum ad illa quæ deinde dicentur. Quicquid est, Hebræorum sacerdotes, expresso Dei mandato, adstrictos fuisse vestibus quibusdam amiciri, antequam ad sacra properarent, ex verbo Dei clarissime constat. De hisce jam agere suscepimus.

XI. Cæterum de origine vestium sacerdotalium apud Hebræos, non est quod solícite quæramus, quandoquidem initium sumpsere cum ipso sacerdotio, uti videre est, Exodi *xxviii*. Quum enim Deus populum suum electum, strictioribus legibus a reliquis populis totius terrarum orbis, secernere statuisset, sacerdotium, & tabernaculum, & peculiaria quædam sacrificia, & vasa, & instrumenta varia, & sacerdotes & sacerdotum vestes, & mirificum cerimoniarum choragium, & sacrificandi ritus simul imperavit, totumque ministerium certis quibusdam locis, temporibus, familiis & personis astringi voluit. Quandoquidem vero omnia ista, & Tabernaculum, & sacrificia, & ipsi sacerdotes significationem rerum spirituum & cælestium habuere, vestes simul confici iussit, quæ eadem significarent; ut ita nihil in toto sacerdotio reperiretur, quod non esset spirituale quid, & a rebus mundanis segregatum. Nam etsi ante cultum Mosaicum sacrificia facta fuerint, a certis quibusdam hominibus, veluti a Patribus familiarum, aut a primis genitis, nusquam tamen legimus eos vestes sacras gestasse a reliquis distinctas, quemadmodum certo alicui loco aut tempori non fuerunt alligati. Sabbatha enim & novilunia & ejusmodi multa alia, ut initium, ita & finem habuere cum Mose. Fateor equidem, ut sacrificia sine vasis & instrumentis fieri non potuere, ita etiam credibile esse, peculiaria quædam, tractu temporis, quamvis simplicissima, ut lignea & testacea, adhibita fuisse in Ecclesia patriarcharum, ante tempora Mosis; atque

atque ita merito aliquem conjecturare posse, eisdem etiam usos fuisse vestibus sacris, a profanis, scilicet ab iis, quas vulgaris usus ferebat, distinctis, quamvis tamen id hæcenus probatum non sit, nec facile probari possit. Sane tam necessario Hæbræorum magistri vestes sacerdotum, cum ipso sacerdotio jungunt, ut credant, ne Adamum quidem, Cainum, & Abelem sine vestibus sacerdotum sacrificasse. Docent igitur verpuli, primas illas vestes, quas Deus Adamo fecit, fuisse vestes sacerdotales.

XII. Legimus cap. III. Geneseos com. VI. primos parentes, lege Dei violata, nuditatem agnovisse, & statim *consuis foliis ficulneis subligacula sibi confecisse*. Primæ ergo vestes, quibus mortales unquam usi sunt, ex arborum foliis factæ erant, primosque homines earum inventores atque textores fuisse constat; ita ut earum originem gentiles frustra quærant apud Pelasgum, aut Mercurium, aut Minervam, aut Arachnem, ut Diodorus lib. V. Plinius, & alii. Sed cum hæc nihil ad rem vestiariam sacram faciant, de illis hic quæstionem instituere non opus est. Ergo Deum ipsum auctorem vestium credunt Hebræi, easque ex pellibus factas fuisse tradunt. Legimus enim Genes. III. com. XXII. *Fecit dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, quibus vestivit eos*. Has vestes sacerdotales fuisse, auctor est Baal-Turim, ad hunc locum; quod duplici argumento (saltem suo more) conatur probare. Primo, quia Moses eadem phrasi hic utitur ac Levitic. VI. versu. XXI. ubi de vestibus Aaronis & ejus filiorum, nam in utroque loco reperitur verbum *וילבישם* Et vestivit eos tunicis. Deinde, quia in hoc versu XXI. scilicet Genes III. octo reperiuntur voces (quales sunt *ויעש יהוה אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם* ad indicandum octo vestus sacerdotum: octo enim sunt numero, ut deinde patebit. Sed audiatur ipse Baal-Turim: *הכ' ואריך* inquit, *שנים במס' הכ' ואריך* נבי אהרן וילבישם כתנות מלמד שששה הקנה לאדם הראשון בגדי כהונה ואיתא הכ' שבתן היו עוברין הבכורות וח' חיבות כוה הפסוק כנגד שמונה: כהונה: *Vox וילבישם bis reperitur in Scriptura: hic semel, & alibi, quando de Aarone dicitur: & vesties eos tunicis. (Levit. viii: xiii.)* Inde discimus Deum Optimum Maximum Adamo, primo homini, fecisse vestes sacerdotales. Docet quoque Bereschit Rabba, quod primogeniti etiam in iis sacra fecerint. Octo præterea voces reperiuntur in hoc versu ad indicandum octo vestes sacerdotum. Plura reperies apud R. S. I. & aben Esra, & in Bereschit Rabba fol. XXIV. a. unde

Baal-Turim & cæteri commentatores sua desumpserunt. Sed quam sint mirificæ omnes istæ interpretationes, & quam ridiculæ, & quid per pelles istas (quibus Deus primos parentes vestivit) intelligendum sit; utrum revera vestes sacerdotales fuerint, ex pellibus animalium & victimarum, quas Adam post peccatum mactavit, ad sancendum fœdus gratiæ, quod Deus cum eo pepigit post lapsum, uti fere in omnibus fœderibus fieri solet; an vero ideo Adam primus sacerdos fuerit, cui pelles victimarum cedere solebant, prout id Deus postea expressa lege sanxit Lev. VI. XXXI. atque an hanc ob rationem Deus eum pellibus victimarum illarum vestire voluerit, ut sacerdotem, & an ipsa Eva, uxor Adami, sacerdos fuerit, & sacerdotali veste amicta, de hisce omnibus, inquam, fusius agemus infra, ubi de materia vestium nostrarum. Quicquid est, apparet Hebræorum saltem doctores in ea fuisse sententia, Deum ipsum esse vestium sacerdotalium auctorem, primumque hominum sacerdotem, & vestibus sacerdotum vestitum fuisse. Utrum autem hoc verum sit, an falsum, operose non disputabimus. Et utrum primi geniti ante legem Mosaicam ejusmodi vestibus, uti Adamus, usi fuerint in sacris, ut *Bereschit Rabba* & *Baal-Turim* citatis locis docent, an aliis quibusdam peculiaribus ad hunc usum destinatis ordinaria veste, jam non disquiro: cum hæc omnia a clara hominum cognitione sint longe remotissima, nec quicquam certi de iis pronunciare possimis, nec de earum numero, materia, forma, figura & colore quicquam constet.

XIII. Ergo de vestibus sacris, prout a Mose in deserto Capite XXVIII. Exodi, cum ipso Tabernaculo, aut potius *Φορετῶν ἱερῶν portatili illo templo*, ut Philonis verbis utar, (nam tabernaculum illud cum Templo postea a Salomone constructo, si formam & usum spectes, unum idemque fuisse, certum est) & toto sacerdotio simul præscribuntur, quæstio institui debet. De hisce igitur vestibus acturi. Primum de iis quædam in genere commentabimur; deinde de singulis, ut & de earum usu, typis & significatione, quoque dicemus. Ante omnia vero de genere & numero vestium, postea de materia, colore, textura, aliisque rebus quamplurimis, quæ circa Rem vestiariam sacram examinandæ veniunt, agemus.

CAPUT, II.

DE GENERE ET NUMERO VESTIUM
SACRARVM

Genera vestium sacrarum quot? Iosephus emendatus. Pontificis M. vestes aurea. R. Levi Bārseionii & Seldeni error circa numerum vestium aurearum. Vestes aurea cur ita dicta? Quid כהן & שש. Cunai, Schevinghami, Leusdenii & aliorum error. Pretium vestium albarum. Linum pelusiacum & Indicum. Majmonides de כהן & שש. Vestes alba. Cur ita dicta? Balteus vestium albarum. Duplices vestes alba, matutina & vespertina. Utrum id de Tunica tantum intelligendum sit, an de omnibus? Tunica Ismaelis & Eleazaris. Vestes alba unico die tantum inserviebant. Quaedam de illarum usu. Vestes reliquorum sacerdotum quot? Cur non dicantur aurea? Leusdenius notatus. Cur non dicantur alba? Earum balteus coloratus. Pontificis, M. & reliquorum sacerdotum vestes distincta. Alter alterius induere non poterat. Numerus vestium sacerdotum. An novem? an duodecim? an sedecim? Mitznephet & migbaoth. Octo fuisse tantum. Error Grotii de numero septenario. Lex de octo vestibus ubi extet? Aharon & ejus filii, qui? Nullum sacerdotium sine vestibus sacris. Consecratio sacerdotum, per oleum unktionis, & per vestes sacras. מחוסר כהנים Vestibus Carens in Talmude quid?

XIV. **V**estes sacerdotum commode quidem distribui possunt, in tot genera, quot fuerunt ordines sacerdotum. At duos tantum fuisse eorum ordines constat, Pontificem M: scilicet & reliquos Sacerdotes. Ille ab Hebræis vocabatur כהן גדול *Cohen Gadol*. aut Chaldaice כהנה רבנה *Chabana Rabba*, *Sacerdos Magnus*. Hi vero כהן הדיוט *Cohen hediot*, quasi diceres ἱερός ἰδιώτης. *Sacerdos Idiota*, passim apud auctores recensiores, sacerdos vulgaris, & sacerdos gregarius, quod tamen cultior latinitas respuit. Chaldaice כהנה ut & Hebraice כהנים *sacerdotes* tantum dicuntur. In tot genera etiam sacerdotum & eorum vestes distribuit Iosephus, *Antiquitatum libro III. cap. VIII.* γίνονται δὲ inquit, καὶ τοῖς ἱερέσιν στολαί, πᾶσι τε τοῖς ἄλλοις ἐς χαναιάς καλῶσι, καὶ δὴ καὶ τῶ ἀρχιερεῖ, ὃν ἀναπαράχλυ

ἄραγορῶσι. *Faciebant etiam vestes, tam ceteris sacerdotibus omnibus, quos Chaneas vocant, quam Pontifici M. quem dicunt Anarabachen.* Silentio hic non est prætereundum, sacerdotes vocari a Josepho *χανάας*, & Pontificem M. *ἀναγελάχλω*, sed voces istas esse corruptissimas, quemadmodum sunt fere omnes voces Hebrææ per totum illud caput, quibus vestes sacras vult designare, ut postea ad singulas voces ostendemus, ubi eo deventum fuerit. Legendum igitur est pro *χανάας*, *χανάς*, sive *χάνας* a Chaldæo כהנא *Chabana sacerdos*. Et pro *ἀναγελάχλω* lege *χάνα* sive *χάνα ראבבא*, Chaldaice כהנא רבא *Chabana Rabba*. i. e. כהן גדול *sacerdos magnus, sive Pontifex M.*

XV. Duo igitur sunt genera sacerdotum, & duo genera vestium secundum Josephum. Sed notandum hic est, ipsum Pontificem M. duo genera vestium habuisse. Primum scilicet genuserant בגדי זהב *vestes aurea*. Alterum בגדי לבן *vestes alba*, ut si duo hæc genera Pontificis M. jungantur cum vestibus, quæ omnibus sacerdotibus sunt communes, tria omnino genera vestium habituri simus. Primum Pontificis M. *aurea*. Secundum, vestes S. Pontificis *alba*. Tertium vestes *omnibus sacerdotibus communes*. Hanc distinctionem etiam usurpavit doctissimus Maimonides in המקדש כלי הלכות *cap. VIII*. Sic enim ille: בגדי כהונה שלש מינים. בגדי כהן הדיוט. ובגדי זהב ובגדי לבן בגדי כהן חריוט הם ארבעה כלים כתנת ומכנסים ומגבעות ואכנטי וארבעתן של פשתן לבנים וחושן כפול ששה והאכנט לברו רקום בצמרי בגדי זהב הן בגדי כהן גדול והם שמגה כלים הארבעה של כל כהן ומעיל ואפוד וחושן וציץ ואכנטו של כהן גדול מטשה רוקם הוא והוא דומה במזושי לאכנט כהן הדיוט ומצנפת האמורה באהרן היא המגבעות האמורה בכניו אלא שכהן גדול צונף בה כמו שלופף על השבר ובניו צונפין בה ככובט ולפיכך נקראת מגבעות בגדי לבן הם ארבעה כלים שמשמש בהן כהן גדול ביום הכפורים. כתנת ומכנסים ואכנטי ומצנפת וארבעתן לבנים וחושן כפל ששה ומן הפשתן לברו הם *Vestium sacerdotum tria sunt genera. Vestes omnibus sacerdotibus communes Vestes aurea & vestes alba. vestes omnibus sacerdotibus communes, sunt quatuor. Tunica, Braccha, Pileus & Balteus, que omnes sunt ex lino albo, & filo sextuplo contorio, balteus vero solus lana ornatus est opere phrygionico. Vestes aurea, sunt vestes Pontificis M. quarum sunt octo: quatuor scilicet illa sacerdotibus omnibus communes, præterea tunica exterior, Ephod, pectorale & lamina. Balteus Pontificis M. etiam factus est opere phrygionico, balteo sacerdotum reliquorum opere non abfimilis. Cidaris vero Abaronis, est instar pilei filiorum ejus, nisi quod Pontifex M. caput obnubat, quasi quis membrum aliquod diffractum*

diffRACTUM obvolvaret. Et filii ejus eo caput obvolvunt instar galeæ, *ideoque* vocatur *Migbaot*. Vestes albae quatuor sunt, quibus Pontifex *Max.* ministerium peragit die expiationum: suntque tunica, brachæ, baltens, & cidaris. omnes vero albae sunt, filo sextuplo contorto & ex lino tantum. Ecce tria genera vestium sacerdotium. Duo genera vestium Pontificis, M. vestes aureæ, vestes albæ, & unum genus sacerdotum reliquorum. Sed de hisce singulis, de quolibet nempe genere seorsum, plura.

XVI. Primi ergo generis vestes, Pontificis Max, כנרי זהב *vestes aurea*. Hæ octo sunt numero, uti modo ex Maimonide audivimus. *Feminalia*, tunica, baltens, Cidaris, pallium, Ephod, pectorale & lamina. Quatuor priores cum reliquis sacerdotibus habuit communes, cæteræ Pontificem Max. solum ornabant. Hæ *vestes aureæ* כנרי זהב vocantur, proculdubio propter quatuor istas vestes, quas sibi peculiare habebat Pontifex M. veluti אפורי השין וצין *Pallium*, Ephod, pectorale & lamina. quia vel solido auro constabant, ut lamina; vel aurum solidum appensum habebant, ut pallium tintinnabula aurea, vel fila aurea intexta, ut Ephod & pectorale. Sed & ipsa cidaris aliquomodo aurea vocari potest, cum ob ornamentum Vittarum hiacynthinarum, tum ob auream laminam, quam etiam adnexam habebat. Tandem *aureæ* merito dici possunt, ob ingens pretium gemmarum, & aurearum catenularum in pectorali & Ephodi humeralibus. Ob quatuor ergo istas vestes, quas S. pontifex solus gestabat, reliquæ omnes aureæ vocabantur, prout ad hunc usque diem inter nos nil familiarius, quam dicere: hic totus auro fulget, totus auro vestitus est, quamvis unica tantum veste aurea ornatus sit, veluti pallio aut toga cæteris vestibus injecta, ut spectantium oculos perstringat. At reliquæ vestes quatuor *feminalia*, tunica, baltens & Cidaris, si proprie loqui velimus, neutiquam possunt dici aureæ. Hinc est, ut quidam auctores gravissimi per vestes aureas quatuor solummodo intellexerint: inter quos est eruditissimus Seldenus, libro II. de success. in Pontific. Hebræor. cap. VII. Distinguit enim vestes sacerdotales nobiscum, aut potius cum Hebræorum magistris, in tria genera, *vestes sacerdotis gregarii*, (uti ipse loquitur, id est, in vestes omnibus sacerdotibus communes) *in vestes aureas*; & *vestes albas*. Cuilibet generi quatuor vestes tantum assignat. *Primi generis*, inquit, *quatuor fuerunt*, Tunica, Fæmoralia, pileus & Cingulum. *Secundi* (scilicet vestes aureæ) *item quatuor*, אפורי וצין *pallium*

lium cui appensa tininnabula & mala punica, Ephod seu Epomis (quo nomine tamentunica sacerdotum etiam & Levitarum interdum denotata, ut alibi monitum est,) Pectorale seu Rationale iudicii, in quo sanctissimum illud oraculum. & demum Lamina qua nomen tetragrammaton inscriptum fronte eminebat, &c. Ecce quatuor tantum recenset vestes aureas. In eadem sententia fuerunt alii quoque inter verpulos, ut Doctor levi Barfelonius; præcepto xcix. בנישח נגדי כהן distinguunt enim vestes lineas pontificis Max. Nam antequam agat de בני לכן vestibus albis pontificis M, prius de ejus vestibus loquitur, quibus per totum annum induitur, quas distinguit quasi in duas species, nempe in lineas, quas cum reliquis sacerdotibus communes habet; deinde in aureas, sic enim ibi sermōcinari pergit: ועוד היו לו ארבעה אחרים של זהב ושמש: *Etiam præterea quatuor alia aurea, quorum nomina sunt: Pectorale, Ephod, pallium & Lamina.* Ergo quatuor tantum statuit aureas; expressis enim verbis dicit: ארבעה אחרים של זהב *quatuor alia aurea.* Sed errat doctissimus Seldenus, cum omnibus Hebræorum magistris, a quibus deceptus est. Optimo jure ergo a doctissimo Scheringhamo ad *Massechet Ioma cap. III. pag. LIV. & LV.* erroris redarguantur. Nam etsi in quatuor istis pretiosis vestimentis tantum, aurum reperiatur, nihilo minus tamen octo omnes aureæ vocantur. Exsertis enim verbis Maimonides, loco citato, octo numerat: sic enim ille: בני כהן גדול הם ישמנה כלים *vestes aurea, sunt vestes Pontificis Max. & quidem octo.* Sed ne quis dubitet quæ nam sint illæ octo, statim addit: הארבעה של כל כהן: *Quatuor scilicet omnibus sacerdotibus communes, & præter has, Pallium Ephod, pectorale & lamina.* Sed per totum opus Talmudicum, quotiescunque Pontifex Max. dicitur vestes aureas induere, id semper intelligendum est de octo vestibus, quas omnibus diebus totius anni induit, præter diem expiationum, quoties ingreditur S. Sanctorum. Videatur præsertim *codex Ioma cap. III. & Torath Cohanim Paras. Achare Moth cap. VI.* ubi sexcenties ferere peries Pontificem Max. mutare vestimenta aurea cum vestimentis albis, & vestimenta alba, cum vestimentis aureis, sed per aurea semper intelligunt omnes vestes, quas per totum annum, excepto die expiationis in S. sanctor. induere solebat, cum vero illæ octo fuerint, sequitur omnes aureas vocatas fuisse. In eadem fuit sententia doctissimus Cunæus, de *Republica Hebræorum libro II. cap. I.* ubi sententiam Rabinorum optime affectum (uti solet) ostendit. *Fuere autem*

autem, inquit *hujus generis* (de *vestibus aureis* loquitur) *indumenta*^a *octo*, quibus *e quatuor* quidem *erant communia pontifici cum cæteris sacerdotibus*. כְּתָנִי וּמִכְנָסִים וְאֵבֶנֶת וּמִגְבֵּעוֹת *tunica talaris, brachæ, balteus, & infula: quatuor autem propria pontificis erant.* כִּסְיָו וְאֵפֶד וְהֶשֶׁן וְצִיץ
Pallium hyacinthinum cum uninnabulis & malis punicis; uem amiculum humerale sive Ephod; Tum pectorale sive ephoschen; & postremo lamina aurea, quæ infula apponebatur.

XVII. Cæterum, ex iis quæ jam a nobis dicta sunt, satis manifesto apparet, qua de causa, vestes illæ *aureæ* vocentur, nempe ob quatuor illas, quas nemini, præter Pontificem Max. vestire licuit, *Pallium, Ephod, Pectorale, & Lamina*. Nam revera omnia ista vestimenta aurea erant. Nullum erat quod non ex solido auro constiterit, ut *Lamina*; aut quod solidum aurum non habuerit appensum, ut *Pallium hyacinthinum tintinnabula aurea*; aut intextum, ut *Ephod & pectorale*, quod suo loco clarius demonstrabimus. Atque hanc ob causam, quia pontifex Max. ob quatuor istas vestes totus *aureus* apparebat, omnes illius vestes aureæ vocabantur. Sunt tamen qui credebant (& viri quidem doctissimi) vestes Pontificis Max. *aureas* vocari, non tantum ob quatuor istas auro & gemmis splendentes, sed etiam ob reliquas, quæ illi cum sacerdotibus cæteris communes erant quales sunt *brachæ, tunica, balteus, & cidaris*, ob illarum pretium scilicet; putabant enim vestes pontificis Max. quibus per totum annum vestitus ministrabat, pretiosiores fuisse vestibus albis, quas induebat die Expiationum: quamvis ex lino tantum fuerint, nec quicquam auri admixtum habuerint, tamen aureas vocari ob pretium, quia fuerunt ex *שׁשׁ* quod *byssum* interpretantur, cum vestes albæ diei expiationum, & cæterorum sacerdotum dicantur fuisse ex *לָוַי* quod *linum* vulgare, & minus pretiosum fuisse existimant.

XVIII. In hac sententia doctissimus fuit Cunæus de *Repub. Hebræor. libro II. cap. I.* *Ea*, inquit, *Talmudici* כְּתָנִי וְהֶשֶׁן *vestimenta aurea* vocant, non hercule quod intextum omnibus aurum esset. sed quod ornatiora essent. Et paulo post: Neque vero dicat aliquis, ex octo illis indumentis, priora quatuor videri eadem esse cum illis, quorum usum ante diximus fuisse peculiarem in sancto sanctorum. Nam & ex pretiosiore lino erant, quæ pontifex extra adytum gerebat, & balteus fuit opere phrygiano. Quæ manifeste cernet, qui contulerit, quæ leguntur in Exodi capite vicesimo octavo, & quæ extant in Levitici capite decimo sexto. Nam etsi lineæ sint, quæ describuntur utrobique, tamen *לָוַי* vulgare
 C
 linum

linum est, cum ww byssis exquisitissimi generis sit. Doctissimus Cunæus videtur etiam alios auctores, minime vulgares, decepisse, ut Scheringhamum, Leusdenium *Philol. Heb. pag. 179. 180.* aliosque. Sic enim Scheringham *ad cap. III. Jomæ pag. LV. Octo autem vestes istæ dicuntur aureæ, non quod singulis aurum intexerunt sed quod cæteris ornatiores & splendidiore fuerint.* Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit, hi omnes errarunt errorem satis crassum. Nam illas vestes, quæ aureæ vocantur, & tamen nihil auri admixtum habebant, *cæteris ornatiores & splendidiore* fuisse nondum probatum est. Nec scio cur doctissimus Cunæus dicat loco citato, vestes quas pontifex Max. extra adytum gerebat ex pretiosiore lino fuisse, quam vestes albas, cum contrarium sit verissimum. Nam si magistris Hebræorum standum est, (nec rationem video cur ab eorum sententia recedamus) adeo verum est, vestes albas diei Expiationum, ex pretiosiore lino fuisse, quam linum cæterarum vestium extra adytum, quam quod est verissimum. Docent enim doctores Misnici *Massechet Joma cap. III. halacha VII.* vestes albas constituisse ex lino *Pelusiaco & Indico*, quo pretiosius nullum reperitur. Addunt etiam doctores, vestes albas, quas Pontifex Max. mane induebat, valuisse octodecim, vespere vero duodecim minas, quod pretium etiam in immensum augent doctores Gemarici, ita quidem, ut pretiosius fuisse linum, minime credendum sit. Sed nil omnino probant, eo quod linum vestium albarum dicatur בן alterum vero שש, Non enim בן semper *linum vulgare* significat, nec שש *byssum exquisitissimi generis*, uti fermocinatur doctissimus Cunæus, utrumque enim byssum subtilissimam significat, ut vel ex solo Maimonide constat, *Hilch. Kele Hammikdash. cap. VIII. sectione XIII.* כל מקום שנאמר בחורה שש או בן הוא הפשתים והוא הכוי. *Ubique in lege dicitur שש aut בן linum significatur & quidem byssus.* Ergo nulla differentia est inter utrumque. Sed de omnibus clarius & fufius differemus infra, ubi de materia vestium.

XIX. Hæc jam sufficiant ad probandum, vestes illas *aureas* vocari, non ob ornatum aut pretium lini, sed propter aurum solummodo & pretium gemmarum, & alia ornamenta, si quid, præter aurum & gemmas, illarum pretium augere potest. Et sane R. S. I. ad Levitic. cap. XVI. videtur innuere, vestes aureas, non aliam ob causam ita dici, nisi שהן זהב שש *quia illis aurum inerat*, nempe in quibusdam ex octo illis, quod supra jam ostendimus:

Ideo.

Ideoque vestes albas diei expiationis Josephus libro VI. de bello Indai-
co cap. xv. ἐσθῆτα λιτοτέραν (ubi male in Genevensi editione λιθοτέραν)
vestem simpliciore[m] vocat. Manifestum igitur jam est, cur aurea
vestes illæ vocatæ fuerint, & quot numero. Octo scilicet: *Femi-
nalia, tunica interior, balteus, & cidaris*, quas cum reliquis sacer-
dotibus communes habuit, præterea *Tunica exterior sive pallium,
Ephod, Pectorale & Lamina aurea*. Hebræis מכנסי' כהנוד' אבנט' וצפנת' משי' אפור' חשן וציץ.
Has autem vestes omnes induere debe-
bat Pontifex Max. per totum annum, nec poterat officio suo fungi,
si vel unica defecisset, excepto x. Tisri, magno die piaculari,
quum adytum intrabat.

XX. Vestes secundi generis, sunt בגדי לבן *vestes albae*. Hæ sunt
quatuor tantum numero, tot vestes gerere solebat tota sacerdotum
turba מכנסי' כהנוד' אבנט' וצפנת' *Feminalia tunica, Balteus & Ci-
daris*. Hæ vestes לבן *alba* vocantur, quia revera albæ erant, scili-
cet ex lino albißimo simul & tenuissimo. Et quamvis vestes omnium
sacerdotum etiam albæ fuerint, & ex lino albo, ac satis tenui, ni-
hilominus *alba* non vocantur. Sed quotiescunque magistri in Tal-
mude & alibi loquuntur de בגדי לבן *vestibus albis*, semper intelli-
gendæ sunt vestes pontificis Max. diei piacularis, non vero ve-
stes universi ordinis. *Alba* igitur vocantur, quia revera albæ sunt,
ex lino albo. *Alba* respectu cæterarum vestium Pontificis Max.
quæ אבנט' *aurea* vocabantur, & propter aurum & colores, albæ mi-
nime vocari poterant. Denique *alba* vocabantur etiam, si quis eas
contulerit cum ipsis vestibus linæis Summi pontificis, quas per to-
tum annum gerebat, & quas aureis etiam adnumerant, quamvis
nihil auri eis infuerit, & cum vestibus sacerdotum turbæ. Multo
enim erant illis puriores, vel propter solum balteum; nam in
omnibus vestibus sacerdotalibus, cum S. pontificis, tum toti or-
dini communibus, balteus semper acupictus erat, & duplicis ma-
teriæ, ex lino & lana. Sed in vestibus לבן *albis* Summi pontificis
nulla erat omnino lana; nam ex lino tantum constabant, & ipse
quidem balteus, ut clarius ostendemus infra, quando de materia
harum vestium differemus.

XXI. Notantum etiam est, Pontificem Max. die expiationum,
quum adytum intrabat, duplici vestimento usum fuisse. Aliis enim
vestibus mane induebatur, aliis vero vesperi, aliæ etiam aliis pre-
tiosiores fuere; matutinæ dicuntur valuisse octo minas, vespertinæ

vero duodecim, ut docet codex *Ioma cap. III. halacha VII.* ubi etiam animadvertendum est, misnicos doctores loqui tantum de vestibus in genere, ita ut merito inde quis concludere possit, omnes vestes albas cum duplices habuisse, id est, duas *tunicas*, duo *Feminalia*, duos *balteos*, & duas *Cidares*: בשחר, inquit, היה לובש

פלוסין של שנים עשר מנה ובין הטרביים הנרויין של שמנה מאות זוז דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הטרביים של שנים עשר מנה הכל שלשים מנה אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף משלו:

Mane induebatur Pelusiaticis (vestibus, nam in præcedenti halacha de בני לכן, vestibus albis locutus erat) *qua duodecim minas. & vesperi Indicis, qua octingentas dragmas valebant, auctore doctore Meir: sed sapientes dicunt, mane induebatur Vestibus qua octodecim, & vesperi qua duodecim minas valebant. tota summatriginta minarum erat, qua populo irogabatur. Si vero quid addere volebat Pontifex Max. de suo addebat.* Apparet ergo alias vestes Summam pontificem habuisse mane, alias vesperi, quum adytum ingrediebatur. Sed utrum omnes & singulas quatuor istas vestes vesperi mutaverit, an vero tunicam tantum, misna non exprimit. Maimonides videtur id intelligere de *Tunica* כתונה ac si duos tantum habuisset tunicas, aliam mane, aliam vesperi, non vero duas *brachas*, duos *balteos*, & duos *pileos*. Sic enim in *Hilch: Kele Hammikdash cap. VIII.* שתי כחונות אחרות היו לו לכהן גדול ביום הכפורים.

אחת לובשה בשחר ואחת בין הטרביים ושתיים בשלשים מנה משל הקדש ואם רצה להוסיף משלו ומקדש התוכפת וגו. *Duas alias tunicas habuit Summus Pontifex die Expiationnm. Alteram induebat mane, alteram vero vesperi; ambae autem triginta minas valebant, quod de sanctuario sumebatur; si vero quid addere volebat, de suo addebat &c.* Hæc ex Misna modo allegata desumpta esse vides. Vides etiam eam duarum *tunicarum* mentionem facere. De duabus *brachis*, duobus *balteis*, duabus *cidaribus* ne verbulum quidem. Fortassis Maimonides auctoritate Gemaræ motus hoc de tunica tantum intellexit. Nam illi de *tunica* pretiosa etiam loquuntur, nulla mentione facta de cæteris vestibus. Solas enim tunicas Ismaëlis & Eleazaris, quas matres illorum eis faciebant, multo majoris existimabantur, quam octo aut duodecim minarum, ut postea fusius de hisce agemus, ubi de pretio vestium sacrarum. Hæc vestes albas non nisi semel veltiebat Summus Pontifex, uno scilicet die expia-

expiationum. Expiatione autem facta, deponeretur, nec unquam postea eas indueretur denuo, quemadmodum vestes aureas easdem quotidie resumebat, uti suas etiam ipsi sacerdotes reliqui. Nec ulli alii usui inserviebant, ut cætera vestimenta trita, quemadmodum id de singulis suo loco ostendemus.

XXII. De usu harum vestium jam non multa commentabor, donec deventum fuerit ad caput de Usu Sacerdotum habitus. Lectorem nunc tantum monitum velim, Pontificem Max. hæc vestes induisse die Piaculari, nempe decimo Tisri, quem vocant יומא id est *diem*. Ita dictus est hic dies excellentiore significato, quia erat dies sane singularis inter Hebræos; vel etiam הכפורים *dies expiationum*, scilicet quando Pontifex Maximus sacra adyta intrabat, (Hebræis *Sancta Sanctorum*) ut sua populique peccata, per totum annum commissa, expiaret: nefas enim erat in adyto coram Deo sese sistere aliis vestimentis, quam hisce albis, uti videre est Levit. cap. xvi. Hæc petraçant Talmudici doctores, per totum codicem quem vocant *Ioma*, præcipue cap. III. quæ omnia paucis egregie comprehendit doctissimus Maimonides, *Hilehoe Kele Hammikdash*, cap. VIII. בגדי לבן הם ארבעה כלים

שמש בהם כהן גדול ביום הכפורים כחתי ומכנסים ואבנט ומצנפת שמש בהם כהן גדול ביום הכפורים כחתי ומכנסים ואבנט ומצנפת והם *vestes albae sunt quatuor, quibus ministerium peragit Pontifex Max. die expiationum, Tunica, feminalia, balteus & cidaris. Et omnes quatuor albae sunt, filo sexuplo contorto, & ex lino tantum.*

XXIII. Tertiæ generis vestes sunt, vestes totius sacri ordinis, כהן הדיוט ut verpuli nostri loquuntur. Hæ fuerunt etiam quatuor, totidem quot fuerunt vestes albæ Pontificis Max. fere ejusdem nominis ac formæ, scilicet ומגבעת אבנט ומכנסים ומצנפת *Feminalia, tunica, balteus, & pileus*. Sic enim Majmonides *Kele Hammikdash*. cap. VIII. ומגבעת אבנט ומכנסים ומצנפת בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים כחתי ומכנסים ואבנט ומצנפת *vestes sacerdotibus communes sunt quatuor: Tunica, Feminalia, Pileus & balteus*. Hæc desumpta sunt ex codice *Ioma* cap. VII. *Halach*. v. כהן גדול משמש בשמנה כלים וההריוט בארבעה בכתנות ומכנסים ומצנפת ואבנט *Pontifex Max. operabatur in octo vestibus, sed reliqui sacerdotes in quatuor, scilicet in Tunica, feminalibus, Pileo & balteo*. Hæ vestes non dicuntur *aureæ*, ut Pontificis M. quia nihil omnino auri intextum habebant; multo minus ex auro solido constabant,

bant, vel solidi auri quicquam appensum habebant; fuerunt enim לבנים של פשתן ארבעתן *omnes quatuor ex lino, & alba.* ut ait Majmon. citato loco; adeo ut capere non possim, quid velit doctissimus Leusdenus, apud Ultrajectinos Hebrææ Linguæ Professor, in suo *Philologo Hebræo mixto pag. CLXXX.* ubi vestes illas aureas vocat. *gregarii sacerdotes*, inquit, *quatuor vestibus aureis (nisi supra eas descripsimus) munus suum obierunt.* Sed nec בגדי לבן vestes alba dici poterant, ut vestes Pontificis Max. die expiationum; nam etsi ex albo lino factæ fuerint, ut sacra Scriptura & Hebræorum magistri docent, quemadmodum modo ex Majmonide audivimus, & clarius infra demonstrabimus, quando de materia & colore dicendum erit, nihilo minus tamen balteus ex solo lino non constabat, sed ex lana & lino simul; erat enim ששנתו sive כלאים non unius materiæ, nec albus erat, sed variis coloribus atque figuris opere polymito, instar serpentis exuviarum variegatus, teste Josepho *Annuq. libro III. cap. VIII.* "Αθη, inquit de balteo loquens, δ' εις αυτων ενυφανται φινικιοι & πορφυρα & δαυλιαι & βύσσς πεποικιλμενα. *Floribus etiam ornatur, puniceis, purpureis, hyacinthinis & byssinis.* Hoc ipsum est quod vult Majm. loco toties jam laudato: והאבנט לבדו רקום בצמר *Et balteus solus lana acurpielus est, sive opere phrygionico ornatus.* Ex Josepho fere eadem descripsit Magnus Hieronymus, de vestitu sacerdotum, sive in Epistola ad Fabiolam. *Textum est autem, inquit, cingulum hoc subtegmine (male in editione Froben. subtegmine) cocci, purpura, hyacinthi, & stamine byssino, ob decorem & fortitudinem: atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitreris.* Balteus igitur non erat albus ut cæteræ sacerdotum vestes, aut etiam S. Pontificis diei Expiationum, sed coloratus variis coloribus. Ideo vel ob solum balteum, sacerdotum vestes לבן alba, ut pontificis Max. quibus intus administrabat, vocari non poterant; nec aurea, quia nihil auri habebant intextum nec appensum.

XXIV. Habuit ergo vestes suas distinctas Pontifex Max. a vestibus reliquorum sacerdotum, ita ut alter alterius vestes induere non potuerit, sine piaculo. Et si forte accidisset, ut Pontifex Max. operatus fuisset vestibus cæterorum sacerdotum, aut sacerdos vestibus Pontificis, Max. sacrificium illegitimum fuisset. Sed de hisce quoque postea. Pontifex Max. ergo suas habuit vestes, & Sacerdos totius ordinis sibi suas. כהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ועבר שבורתי פכולה

כהן הרויט שלבש בגדי כהן גדול ועבר עבודתו פסולה. *Si Pontifex M. indueret vestes sacerdotibus reliquis communes, ut in iis ministerium perageret, ministerium ejus illegitimum esset. Sacerdos, si indueret vestes Pontificis Maximi ut in iis ministerium præstaret, ministerium ejus illegitimum esset. Vide Gemaram Babylon. ad Massechet Sevachim capit. II. fol. xviii.* Sic etiam Majmonides Hulch. Kele Haumikd. cap. x. sect. v. כהן הרויט שלבש בגדי

כהן גדול ועבר הרי זה מחלל העבודה וחייב מית בידי השמים *Si Sacerdos sese vestiret vestibus Pontificis Max. & in iis operaretur, ecce ille ministerium profanaret, & dignus esset, quem Deus morte puniret.*

XXV. Ex hisce quilibet facili negotio colligere poterit, quot fuerint vestes sacerdotum? octo scilicet. Verum est, si nomina spectemus, posse alicui dubium remanere, an non fuerint novem, immo annon etiam plures. Nam quod nomina attinet, Novem reperimus Exodi cap. xxviii. ubi sacra hæc lex vestaria extat. Scilicet præter חֶשֶׁן אֶפֶר מִטִּיל צִיץ וְאֹנֶס כַּהֲנֹה וּמִכְנֵסִים Pectorale, Ephod, Pallium, Laminam, balieum, tunicam & feminalia, quæ sunt numero septem. Præterea duarum vestium fit mentio מצנפת Cidarid S. pontificis & מגבעות pilei sacerdotum reliquorum tegumentum erat quamvis nomine & forma diversum, Itaque hæc duo capitis tegumenta cæteris septem juncta conficiunt novem. sed quia utrumque capitis

ut unica tantum vestis considerantur. Quid? Si respiciamus ad octo ^{tegmentum erat quibus nomine et forma diversum}

vestes S. Pontificis, jam sæpius enumeratas, quas extra adytum induebat, & ad quatuor albas, quibus intus ministerium præstabat, duodecim Pontificis M. habebimus. Et si hisce jungas quatuor vestes Sacerdotum universi ordinis, sedecim minimum reperies. Eo magis diversæ vestes videntur, quoniam illæ pontificis M. hæc vero reliquorum Sacerdotum fuere. Immo ipsius S. Pontificis diversæ dici possunt, pro vario usu, quia aurea per totum quidem annum inserviebant, alba vero die piaculiari tantum. Et sane quandoquidem vestes illæ omnes genere differunt, non mirum esset, si quis diceret eas, etiam differre numero. Sed triobolari Logico has distinctiones & subtilitates excutiendas relinquimus; nihil enim ad nostrum institutum faciunt: nam quotcunque sint genera vestium, quæcunque nomina sortiantur, & cuicunque usui destinantur, certissimum est, Pontificem M. nunquam plures quam octo simul induisse, & sacerdotes reliquos non plures quam quatuor, & quia

omnes istæ vestes conveniebant, nomine & forma, exceptis solis מצנפת ומגבעות *Cidare & pileo*, & quia eandem corporis partes tegebant, tam in sacerdotibus reliquis, quam in Pontifice Max. tam intus, quam extra adytum, optime omnes octo hisce nominibus comprehenduntur, ideoque optimo jure octo fuisse vestes dicitur. Hinc tritissimum illud Talmudicum כהן גדול הם שמנה בגדי כהן מצנפת ומגבעות *vestes S. Pontificis sunt octo*, & *vestes sacerdotum reliquorum quatuor*. Sed audiamus Misnam *Massechet Ioma cap. VII.*

כהן גדול משמש בשמנה כליים וההדיוט בארבע בכהונה ומצנפת ואבנט מוסיף עליו כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ *Pontifex Maxime operabatur in octo vestibus, at sacerdotes reliqui in quatuor; scilicet in Tunica, feminalibus, Cidari & balteo, Pontifex Max. hisce addebat pectorale, Ephod, pallium & Laminam*. Eadem jam audivimus ex *Maimonide Kele Hammikd cap. VIII.* Sed martius lucus apud Romanos non notior est, quam hæc traditio apud Hebræos. Sane *Iosephus Antiq. libro III. cap. VIII.* ubi quædam tractat de uestitu Sacerdotum, omnes has octo nominatim recenset & describit. Idem etiam facit ejus imitator in hac materia *Hieronymus, in Epistola ad Fabiolam*. Nescio igitur quid moverit doctissimum Grotium, ad *Exodi cap. xxviii. iv.* ut a receptissima omnium Hebræorum & Christianorum opinione recedere atque statuere voluerit Pontificis M. vestes septem tantummodo fuisse etiam si laminam annumeres. Sic enim ille: *Septem vestimenta, si laminam annumeres, pro septem lychnis. Duodecim gemma pro duodecim panibus. Cum his autem ornamentis Pontifex ille non procedebat extra urbem, nisi in gravissimo periculo, ut Alexandri Macedonis temporibus*. Enimuero septem suis lychnis nihil probabit, nec multum lucis opinioni suæ affundet: de vestium vero sacrarum significatione, postea suo loco.

XXVI. Octo illæ vestes omnes præscribuntur expressa lege Dei per Mosen lata, *Exodi cap. xxviii.* hoc quidem ordine: post legem hanc generalem versu II. *Et facies vestes sacras Aaroni fratri tuo, ad gloriam & ornamentum. Quapropter tu edicito omnibus peritis artificibus, quorum animum spiritu sapientiæ replevero, ut faciant vestes Aaharonis, ad consecrandum eum, quo sacerdotio fungatur mihi*. Et paucis præfloratis de præcipuis vestibus, & de majore parte, commate IV. hoc inquam ordine singulæ præscribuntur. Primo אפוד *Ephod* versu VI. *Primum facturi sunt amiculum illud*

illud ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & lino internexo opere artificiosissimo, & quæ sequuntur usque ad Comma xv. Secundo פָּתוֹן sive Pectorale Commate xv. Item facies pectorale iudicii opere artificiosissimo, sicut opus Ephodi facies illud. Ex auro hyacintho, & purpura, & coccino, & lino internexo facies illud &c. usque ad Comma xxxi. Tertio פָּלְיָוּם Pallium, versu xxxi. Facies pallium ipsius amiculi totum hyacinthinum &c. usque ad Comma xxxvi. Quarto לַמִּנְיָן Aurea lamina Commate xxxvi. Facies laminam ex auro puro: & insculpes ei sculpturam sigilli SANCTITAS DOMINI. &c. usque ad Comma xxxix. Quinto כִּתְרוֹת Tunica. Sexto צִדָּרִים Cidararis. Septimo בַּלְטֵיִם balteus. Comma. xxxix. lacularam facies tunicam ex lino, faciesque cidarim ex lino: & balteum facies opere phrygionico. Octavo: כִּנְסוּיִם feminalia Comma xlii. Fac quoque eis feminalia linea ad tegendum carnem nudam, a lumbis usque ad femina sunio. Ergo octo illæ vestes omnes, nec plures nec pauciores, lege Dei iubentur Sed ipsa distinctio etiam inter vestes S. Pontificis & sacerdotum alterius ordinis, eodem capite fundata est. De Pontificis M. vestibus intelligendum est, quidquid de septem prioribus dictum est, a Commate quarto usque ad trigessimum nonum. Aharon enim solus dicitur eos vestire. Jam vero Aharonem Pontificem M. fuisse, & quoties fit mentio de eius filiis, intelligendum esse sacerdotes reliquos, in confesso est. Ergo habes septem vestes pro S. Pontifice tantum. Ephod, Pectorale, Pallium, Laminam, Tunicam, Cidarim & balteum. Sed ut hæ vestes factæ dicuntur pro Aharone sive Pontifice Max. sic etiam iubetur Aharon cum filiis suis, id est, cum sacerdotum turba ut indueret feminalia Comma xlii. Fac quoque eis feminalia linea ad tegendam carnem nudatis, a lumbis usque ad femina. Jam vero si feminalia addas cæteris vestimentis septem, habebis octo. Atque hæ sunt, illæ vestes summi Pontificis toties decantatæ apud Hebræorum doctores. $\text{בְּגָדֵי כֹהֵן גֹּדֵל שֶׁמֶרָה}$ vestes S. Pontificis sunt octo, sexcenties in Talmude occurrit. Sacerdotes quatuor tantum habuisse vestes, nec plures nec pauciores, eodem quoque capite nititur. Primo כִּתְרוֹת Tunica. Secundo בַּלְטֵיִם balteus. Tertio כִּנְסוּיִם Pileus præscribitur Commate xl. Filius autem Aharonis (filius Aharonis sacerdotum turbam significasse, jam indicavimus) facies tunicas, & balteos & pileos. ad gloriam & ad ornatum. Ergo tres jam habemus vestes pro sacerdotibus, Tunicam, Balteum, & Pileum. Jam vero hisce jungunda sunt feminalia:

cum tam sacerdotes reliqui, quam Pontifex M. jubeantur feminalia induere, quod jam diximus, quod clare constat ex versibus XLII. & XLIII. Igitur quatuor vestes habemus destinatas sacerdotibus: id etiam toties ab Hebræorum magistris repetitur. כגרי כהן תריס ארבעה *vestes Sacerdotum sunt quatuor.*

XXVII. Omnia hæc vestimenta adeo necessaria fuere Hebræorum sacerdotibus, ut absque illis sacerdotio fungi nemini licuerit. Immo ne sacerdotes quidem reputabantur, sed ut Laici habebantur, quamdiu vestibus sacris carebant. Hinc tritissimum illud Talmudicum בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין כהונתם עליהם. *Quamdiu vestibus suis vestiti sunt, sacerdotes reputantur, quamdiu vero vestibus carent, pro sacerdotibus non habentur.* Vide *Massechet Sevaachim cap. II. in Gamara. fol. xvii.* Hæc eadem ex hac Gemara descripsit Maimonides *Kele Hammikd. c. x. halacha iv.*

בזמן שבגדיהן עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהן עליהן אין כהונתם עליהם אלא הרי הם כזרים ונאמר והור הקרב יומת: *Quo tempore Vestibus suis induti sunt sacerdotium eorum super illos est, sed quo tempore Vestibus non sunt induti, Sacerdotium eorum non est super illos. Sed ecce sunt instar laicorum, dictum etiam est: laicus qui appropinquaverit, morietur.* Ergo Sacerdotibus non magis permittebatur sacerdotio fungi, absque vestimentis sacris, quam laicis, immo mortis, tam illi quam hi, rei fuerunt coram Deo. Eadem iisdemque verbis docet *Mikotzius, precept. affirmat. cclxxiii. fol. ccxi.* Verba ejus, cum sint eadem quæ Maimonidæ, recensere superfedeo. Hinc etiam factum est, ut Pontifex M. sub templo secundo, alio ritu non fuerit initiatus, quam octo illis Vestibus indutus. Notum enim est, eum sub primo Templo ungi solitum fuisse, quum primum ad munus Summi Pontificis reciperetur, secundum expressam legem Dei, *Exodi c. xxxix. com. viii. Et accipies oleum unktionis & fundes super caput ejus, sic unxeris eum.* Ideo etiam כהן המשוח כהן *Sacerdos unctus* vocabatur. Jam vero nemo nescit, *oleum unktionis* quoq; defecisse sub Templo secundo: Sic enim Gemara Hierosolymitana *Massechet Maccotb. fol. xxxii. col. i.*

אלו הן דברים שחזר ממקדש אהרון ממקדש ראשון ואילו הן אש. ארון. אורים ותומים. *Quinque res defuerunt in Templo secundo, quæ fuere in templo primo: scilicet Ignis, Arca, Urim & Thumim, Oleum unktionis, & spiritus sanctus.* Idem etiam traditur, Gemara Hieros. *Horajoth Cap. iii. fol. xlv. col. iii.* ubi oleum illud vocatu

vocatur שמן הקודש *oleum sanctum*, nisi legendum sit שמן המשחה *Oleum unctiois*, cum doctissimo Seldeno, de *Succeffione in Pont Hebr* Cap IX. Cum ergo sub secundo Templo oleum unctiois de fuerit, sacerdotesque eo ungi & initiari amplius non potuerint, solis octo Illis vestimentis summi Pontifices initiari solebant. Ita ut Vestes Pontificis M. induere, fuerit Pontificem Max. creari. Sic docet Maimonides *Hilch: Kele Hammikd. Cap. I. Halach. VIII.*

בבית שני שלא היה שם שמן המשחה היה כהן גדול מתרבה בלביש כנגדים. בלכר *Sub Templo secundo, quia nullum erat oleum unctiois, Pontifex M. initiabatur amictu vestium; modo vestiretur vestibus summi sacerdotii.* Sed hæc clarius exponit *cap. IV. Halacha x I.* אותו בשמן המשחה ומלבישין אותו כנגדי כתונה גדולה שני.

זהכחן הגדול מאתיו אשר יוצק וגו' ואם אין שם שמן המשחה מרכין אותו בכנגדי כתונה גדולה בלכר שני אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבוש את הכנגדים. כשם שמתרבה בשמן המשחה כך מתרבה בכנגדים. כיצד מרכין אותו בכנגדים. לובש שמנה כנגדים ופושטן וחוזר ולובשן למחר שבעת ימים יום אחר יום שני ושבעה ימים ילכשם הכהן תחתיו מבניו. וכשם שרבו כנגדים שבעה כך משיחה בשמן שבעה יום אחר ואם עבר קודם שיתרבה כנגדים כל שבעה יום או קודם שימשח כל שבעה עבודתו כשרה הואיל ונתרבו או נמשח פעם אחת *Ungunt eum*, (Pontificem M. de quo sermo) *oleo unctiois, & vestiunt eum vestibus summi sacerdotii, quia dicitur* (Levit. XXI. x.) *Sacerdos Magnus ex fratribus suis unctus, &c. Sed si non adsit oleum unctiois, initiantur Vestibus sacerdotii summi tantum: quia dicitur* (Levit. XXI. x.) *Cujus capiti infusum est oleum unctiois, & consecravit ministerium ejus Vestibus. Quemadmodum initiantur oleo unctiois, sic etiam initiantur Vestibus. Sed quomodo initiant eos Vestibus? Induit octo vestes, deinde Vestibus eum denudant, ille iterum induit manc. septem continuis diebus quia dicitur* (Exodi XXIX. xxx.) *Septem dies induet eos sacerdos ex filiis ejus pro eo. Et quemadmodum Vestibus septies initiatur, sic unctio olei fit septem diebus consecuturis. Si tamen ministerium praestitisset antequam septies Vestibus initiatus fuisset, aut antequam septies unctus fuisset, ministerium nihilominus legitimum fuisset. Nam etsi semel tantum Vestibus consecratus fuisset, aut semel tantum unctus, esset, tamen sacerdos M. creatus. Patet ex locis illis quæ allegavit Maimonides in hac halacha, veluti ex Levit. XXI. & XXIX. & Exodi XXIX. aliisque, Pontificem S. in sacerdotium summum*

consecratum fuisse, oleo unctionis & Vestibus, ex lege Mosaiica. Sed cum hoc oleum sub Templo secundo defecerit, id factum fuisse solo vestitu.

XXVIII. Ad hæc optime jam observavit Eruditissimus Seldenus, de *Success. in Pontif.* inde factum esse, quod Jonathan Harmonæus Pontifex M. designatus, Pontificalem stulam induerit festo Tabernaculorum, consecrationis, scilicet suo ritu usus; ut videre est apud Josephum libro XIII. cap. v. & I Maccab. x. XXI. Et cum Agrippa Rex Summum Pontificatum denuo Jonathæ Anani filio reddere vellet, Ἀπαξ, inquit ille renuens, ἐνδύναμι στολισμὸν ἱερὸν ἀργεῖμα, *Mibi sacrum illum amictum semel sumfisse satis est.* Sacrum amictum enim induere, pro Pontificem Max. creari usurpabatur sub Templo secundo. Sed ipsi etiam sacerdotes reliqui, ex lege Dei, alio ritu non solebant sacris initiari, quam amictu quatuor vestium. Lex estat Exodi cap. XXIX. vers. 8, 9. Nam postquam de consecratione Aharonis, id est Pontificis M. mox de ejus filiorum, id est cæterorum sacerdotum consecratione hæc jubet: *Postea filios ejus jubens accedere, indues eos tunicis; Et cingens eos balteo, Aharonem & filios ejus, alligabis eis tiaras, ut sit eis sacerdotium decreto perpetuo: sic consecraverit ministerium Aharonis, & ministerium filiorum ejus.* En consecrationem utriusque ministerii. Sed solis Vestibus uterque tam Pontifex Max. quam totus sacerdotum grex initiatus fuit. Sed ex hisce omnibus manifesto patet, quam necessariæ vestes fuerint ad sacerdotium, & absque hisce neminem aulum fuisse sacerdotio fungi.

XXIX. Sed ne unica quidem Vestis deficere potuit. Si Pontifex M. septem, aut alius sacerdos tribus tantum operatus fuisset, deficiente scilicet balteo, aut pileo, aut quavis alia, sacrificium illegitimum fuisset; atque talis sacerdos vocatus fuisset מְחוֹסֵר בְּגָדָיו *deficiens Vestibus.* Hinc Magistri, in sacris suis Pandectis, vetant ejusmodi sacerdotem sacra facere. Vide *Massechet Sevachim cap. II. halach. I.* מְחוֹסֵר יוֹם טָבוֹל יוֹם מְחוֹסֵר: *Omnia sacrificia quorum sanguinem excipit laicus, aut sacerdos lugens, eodem die lavandus, aut qui vestibus caret, illegitima sunt.* Vides igitur מְחוֹסֵר בְּגָדָיו *Vestibus carentem* eodem loco habendum, quo lugens, polutus, & ipse laicus. Hæc autem verba מְחוֹסֵר בְּגָדָיו Bartenora sic explicat: כִּהֵן הָרִיט שֶׁשֶׁמֶשׁ נִפְחוֹת מֵאַרְבַּעָה: *Sacerdos, qui sacra facit in pau-*

in paucioribus quam quatuor vestibus, & Pontifex Max. qui pauciores habet quam octo vestes. Eodem modo locum istum etiam exponit Maimonides. Idem repetit Hilch. Kele Hammikd. cap. x. hal. iv. Hæc jam de genere & numero vestium sacrarum sufficiant.

CAPUT III.

DE DEFECTU VESTIUM SACRARUM,
ET DE VESTIBUS REDUN-
DANTIBUS.

Vestibus superfluis Vestitus, sive יתר בנדים. Parvulum ligamentum, Emplastrum. Vestis id quod tres digitos longum, & totidem latum est. Hebræorum sacerdotes nullas habuere Chirothecas. Fidei sacra albo panno velatis manibus fiebant. Calceos nullos habuere sacerdotes Hebr. Nudis pedibus in sanctuario standum erat. Supra nulla alia re. Morbi sacerdotum. Varicosus Haruspex, & Varicosus Centurio. Pontificis Maximi convivium decimo Tisri. Præfectus agrotorum. Medicus sacerdotum. Plurarchi error de νοβορως Pontificis M. Hebræorum. Empedoclis calcei. Frisii, aut alterius sculptoris error. Calcei in Templo laicis vetiti. Moses jubetur calceos extrahere. Calcei Mosi quales? Suave inventum Spina ex quibus corona Christi. Vera ratio cur Mosi mandatum, calceos extrahere. Templi sanctitas an congenita? Destructo templo locus sanctus reputatur à Talmudicis. Adamus ibi altare struxisse creditur. Eodemque loco Patriarchas sacrificasse docent verpuli. Augustini sententia de nudis pedibus. Morticinia. Calcei ex papyro. Usus Calceorum. Templum domus Dei, & Paris I. C. Christus quomodo in Templo sedisse dicatur? Locus Matth. x. 9, 10. explicatus. Totus orbis templum Dei. Templum intrari cum baculo, calceo, crumena, pecunia, &c. Vetitum. Locus Marci x. 17. explicatus. Templum conspui, & pedibus Templo pulverem inferri vetitum. ἐπιβαλεῖν τὸ νοβορὼν Matth. x. 14. quid? Pulvis Idololatriæ. Locus Genes. xviii. 4. explicatus. Calcei pretiosi veterum & Pape. Calcei plerumque vestes

viles & sordida. Calceos afferre, custodire, solvere signum servitutis. Locus Luca III. 16. explicatus. Nudis pedibus incedere, signum submissionis & abjecti animi coram Deo. Tempore Iejunii, Decimo Tisri, Tischa beaf. In funeribus & luctu magno. Sabbathum quo sensu jejunium apud Hebraeos? Iuvenalis defensus. Augusti, Strabonis, Iustini & aliorum error. Superstitio veterum nudis pedibus contra crucas. Gentilium sacerdotes calceati. Aegyptiorum sacerdotum calcei papyracei. Phœnicum linei. Dialis sacerdos & Flaviales crepidati. Habitus Domitiani. Atheniense & Alexandrinorum sacerdotum calcei albi. Phœnacia. Gentilium sacerdotes etiam discalceati. Herculis & Diana sacerdotes nudis pedibus. Cretense, & apud Castabala quoque. Sic & vates Cimbrorum. Pythagore symbolum. Nummi & marmora veterum. Mos calceos exuendi ante templum apud Turcas. Apud Indorum Bramines, sive Brachmanes. Apud Pontificios. Error Plutarchi de pelle Hinnuli Pontificis Maximi Hebraorum. Sacra Bacchi. Historia Indiha de sacco & cinere sacerdotum. Eiusmodi quid apud Iosephum. תפלין Phylacteria sacerdotibus licita. Manus phylacteria ventra. מציץ fimbria. Longa. Benzazith Haccissath quis? Locus Matthai XXIII. 5. explicatus. μεγαλύνει τὰ νεύρα ποδῶν quid? Fimbria in Vestibus sacerdotum.

XXX. **M**Anifestum igitur jam satis est, tria fuisse genera Vestium sacrarum, & Pontificis M. quidem numero octo, cæterorum autem sacerdotum quatuor. Ostendimus etiam adeo necesse fuisse, sacerdotes omnibus hisce Vestibus indui, quum sacerdotio fungebantur, ut sine illis ne sacerdotes quidem dici poterint, multo minus ut ministerium peragerent, etiamsi vel unica tantum defuisset Sed quemadmodum tam Pontifici Max. quam reliquis sacerdotibus, veste aliqua carere, vetitum erat, ita nec pluribus licuit^{et} uti inter ministrandum. Non enim defectus tantum, sed & redundantia fuit prohibita. Diximus eum, qui pauciora vestimenta habebat, dictum fuisse מחוסר בגדים *vestibus deficientem*. Sic is qui plures induebat vocabatur יותר בגדים *redundans vestibus*. Sed uterque a sacris arcendus erat. Quemadmodum enim non licebat sacerdoti ministerium obire absque feminalibus, aut balteo,

aut

aut quacunquē alia veste, ita prohibitum ei fuit, ad altare accedere cum duobus balteis, aut duabus tunicis, aut quovis alio vestimento duplici. Hoc sensu interpretes & glossarum auctores explicant Mifnam, quam modo capite præcedenti allegavimus ex codice *Sevachim*, cap. II. ubi dicitur vetitum esse, מגורס מחוסר בגדים *deficientem vestibus*, sanguinem suscipere; nam idem etiam dictum volunt, si quis sit בגדים יתר *plures habens vestes*. Sic enim Bartenora ad Mifnam illam. כהן הרוט ששמש בפחות מארבעה, וכן מחוסר בגדים, כהן גרוט ושמש ששמש בפחות משמנה וכשם שמחוסר בגדים פסול כך מיוחד בגדים וכהן גרוט ששמש בפחות משמנה וכשם שמחוסר בגדים פסול: *Deficiens vestibus est sacerdos, qui operatur paucioribus quam quatuor vestibus; aut Pontifex Max. quum operatur paucioribus octo. Et quemadmodum is qui vestibus defuit illegitimus est, sic & ille qui plures habet.* Idem etiam docet Maimonides, & adhuc clarius: *Kele Hammikd. cap. x. Halach v.* שמש שמחוסר בגדים חייב מיתה ופסול הטבורה: כך היתר בגדים כגון שלבש שחי כתנור או שחי אנגטי: *Quemadmodum is, qui vestibus caret, reus mortis est, & ministerium illegitimum reddit, ita & ille qui plures habet; veluti si haberet duas tunicas, aut duos balteos.* Sed hæc omnia. cum Bartenora, tum Maimonides desumpserunt ex *Massechet Sevachim* cap. II. in *Gemara* fol. xviii. b. לכש שני מכנסים שני אנגטי. חסר אחת יתר אחת ושטר עבודתו פסולה. *Si quis induat duo feminalia, aut duos balteos, aut si deficiat vestis, aut si plures habeat & ministret, ministerium ejus illegitimum est.*

XXXI. Adeo solliciti fuerunt verpuli, ne quis sacerdotio fungeretur pluribus vestibibus amictus, quam lex divina postulabat, ut etiam inter vestes superfluas, minutissima quæque reputare viderentur: qualia sunt *emplastra*, *ligamenta* in digitis, aut manu læsa, aut alibi. Ante omnia autem inter vestes redundantes reputatur, quicquid est tres digitos longum & latum. quod dicunt אם היה בו היה שלש. שלש אצבעות על שלש אצבעות: *Massechet Sevachim* cap. II. in *Gemara* fol. xviii. b. loco modo citato: חסר אחת יתר אחת או שהיתה לו רשיה על מכה כשרו תחה בגדו *Si unica* (ex vestibibus) *defuerit, redundaverit, aut si detur emplastrum super vulnus sub vestibus.* id scilicet פסולה *illegitimum* erit. Et folio sequenti a. תנן ההם כהן שלקח באצבעו כורך עליו גמי במקדש אבל לא במדינה ואם להוציא ממנה דמן כאן וכאן אסור אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן הוי יתור בגדים ורבי יוחנן אמר לא אמרו יתור בגדים אלא במקום

גו' לא הוי יתור וגו' *Alibi legimus ; Sacerdos , qui digitum percussit , junco eum involvit , in sanctuario , sed non in Provincia. Si vero id fecerit ut sanguinem educeret ubique illicitum fuerit. Dixit doctor Iebuda , filius doctoris Chaja : hoc non traditur nisi de junco , sed parvulum ligamentum est vestis superflua. Doctor Iohannes dicit ; vestis superflua non dici potest nisi in loco vestium ; sed quod non est in loco vestium , non habetur pro veste superflua. Hæc eadem etiam docet Maimonides Kele Hammikd. cap. x. quæ forsan alibi allegabimus , ubi de rebus illis , quæ vestes a carne separare creduntur , quod vetitum putant. Notandum hic est. Gemaram & Maimonidem in locis hisce docere ; id quod non est in loco vestis , non esse vestem , quod vero est in loco vestis , esse vestem. Hinc quidam magistri concludunt , juncum , emplastrum , parvulum ligamentum , & filum inter vestes & carnem pendens , non esse reputanda inter vestes superfluas , sed inter res quæ vestes a carne separant. Quicquid est , apparet , nec secundum legem Dei , nec secundum sententiam doctorum , licitum fuisse sacerdotibus , præter octo vestes supra recensitas , quicquam gerere , quod ullo modo pro veste haberi poterat.*

XXXII. Chirothecas igitur nullas habuere , nam præterquam quod vestes superflue fuissent , separationem fecissent inter carnem & sancta , quod æque vetitum fuit. Sed multo minus licebat illis calceos habere , ob easdem rationes , nec tibialia. Igitur vestimenta manuum & pedum nulla habuere. Legimus tamen Flamines Fidei sacra fecisse tectis , & ad digitos involutis manibus. Livius libro 1. Cap. XXI. Ubi de Religione Numæ : *Et soli Fidei solenne instituit ad id sacrarium flamines bigis , curru arcuato vehi iussit , manuque ad digitos involuta rem divinam facere. Et Servius En. lib. I. ad hæc Virgillii : Cana fides : quod ei albo panno involuta manus sacrificatur , per quod ostenditur fidem debere esse secretam. unde & Horatius ,*

Et albo rara fides colitur velata panno.

vide etiam ad *librum VII*. Sed de manibus non est quod multa dicamus , cum in eo nihil fuerit peculiare sacerdotibus ; vix enim ullum opus tectis manibus homines solent præstare.

XXXIII. Ita non est comparatum cum pedibus : plerique enim mortalium pedes tectos atque munitos , fere ubique locorum & in omnibus operibus , habere solent. Sed cum sacerdotibus nostris res sese

fese ita non habet; nam nudis pedibus omnia peragebant, a genibus enim, ubi feminalia finiebant, usque ad calces nudis pedibus in cedebant; nisi quod tunica pedes utcumque tecti fuerint, quamvis tamen inter ministrandum ad calces usque non fuerint tecti, tunica enim sursum retracta balteo cingebatur, ut expeditiores in ministerio essent, uti ad balteum demonstrabimus. Igitur ubique locorum in templo, in atrio, & in sanctuario, quum sacra faciebant, super pavimento semper nudis pedibus standum erat; ita quidem, ut, si forte quis inter ministrandum stetisset, etiam super vestem aliquam aut aliud instrumentum, quod forte ibi jacebat, aut super bestiam, ut agnum, aut tale quid, immo vel super pedes socii sui, totum sacrificium prohibitum fuisset. Sic enim docetur *Codice Sevachim cap. VII. misna 1. עומר על גבי כלים על גבי בהמה*. *Si quis steterit super instrumenta, aut super bestiam, aut super pedes alterius, illegitimum reddiderit sacrificium.* *Caph Nachat* hujus traditionis rationem reddit: שצריך inquit, *Quia necesse est ut nihil reperiat quod pedes sacerdotis a pavimento seperet.* Debebant igitur sacerdotes *stare super pavimento.* vide etiam Maimonidem *Hilch. במסכת המקדש cap. v. Halach. XVII.*

מסבורת המקדש צדן ושהיה עומר על הרצפה ואם היה דבר חוצץ בינו ובין הקרקע *Quicumque ministerium Sanctuarii prestat, debet in pavimento stare, si vero aliquid reperiat quod eum a pavimento separet; veluti si stet super aliquo instrumento, aut bestia, aut super pedes alterius, sacrificium illegitimum erit.* Idem quoque videtur docere Gregorius Nyssenus *Orat. in Cantic. volens hoc ipsum, inquit, pedi Sacerdotali cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset, quia scilicet istis in sacro consistendum pavimento.*

XXXIV. Atque hinc præcipue cum etiam ob tenues tunicas, quibus leviter tantum vestiebantur, sæpissime in graves admodum dolores atque morbos incidebant sacerdotes, quod ipsam etiam Ethnicorum sacerdotibus accidisse docet Juvenales *Satyra VI.* Ubi *Haruspicem*, i. e. sacerdotem (erant enim plerumque Sacerdotes Haruspices, quod etiam de Hebræorum Pontifice Max. aliquo modo dici potest) *varicosum* vocat: cujus rei hanc rationem reddit vetus Scholiastes. *Multum stando, inquit, Dum Deos, aut extra consulit.* Huc fortassis etiam referri potest, quod habet Persius *Satyra*

v. de *varicosis centurionibus*. Ob eandem causam Pontifex, M. decimo Tifri die piaculari, quando in pace exierat e Sanctuario, convivium dedit amicis, ut docet *Misna Massechet Ioma cap. VII.* יוֹם טוֹב-הַיָּה *Et convivium fecerat amicis suis quo die exiverat in pace ex sanctuario*. Ideoque inter plurimos Templi praefectos, quos recenset codex *Schekalim cap. v. M. I.* & Maimonides *Kele Hammikdasch cap. VII.* habuerunt quoque: *Præfectum agrotorum*: id est Medicum quendam, aut talem, qui sanitatis aliquam curam haberet. Sic enim habet Codex *Schekalim cap. v. misna I.* ubi omnes praefectos, templi recenset, & inter cæteros de hoc praefecto hæc tradit: *Filius Achia constitutus erat, ut curam haberet eorum, qui viscerum dolore laborant*. Hunc locum optime explicat Bartenora his verbis: *לפי שהכהנים הולכים יחפים על הרצפה ואוכלין בשר הרבה ושוחים מים היו משהיו מתקלקלין וצריכין הרופא לומר להם זה הסם טוב למשים: Quia Sacerdotes semper discalceati incedunt super pavimentum, multas carnes comedunt, & aquam bibunt, sæpe viscerum dolore laborant; Ideo necesse est, ut semper habeant medicum; qui illis dicat: hoc medicamentum bonum est visceribus*. Eodem plane modo explicant *Caph Nachat*, & cæteræ glossæ. Eadem fere tradit Maimonides: *Hileh, Kele Hammikd. cap. VII. sect. XIV.* הכהנים מפני שהן שוחים על הרצפה תמיד ואוכלים בשר הרבה ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד הם חלין במעדתן לפיכך מטמדין ממונה אחד שהייה מבק' אותן ומרפא *Sacerdotes, quia perpetuo stabant super pavimentum, & multas carnes comedebant, nec aliis vestibus induti erant quam unica tantum tunica, sæpius viscerum dolore laborabant: Hanc ob causam præfectum aliquem constituiebant, qui eos perscrutaretur, eorumque morbis mederetur. Atque in hoc jugiter operabatur ipse, cum illis, qui ei suberant*. Turpissime igitur deceptus est Plutarchus, libro IV. *Symposiacion*, sub finem libri, quemadmodum sæpe ei accidit, ubi de rebus Hebræorum differit. Docet enim ibi, Pontificem Max. Hebræorum festis diebus *καθόρους* sacra fecisse. Sed de hoc loco plura dicemus sub finem hujus capituli. Decepit proculdubio magnum virum mos patrius: gentiles enim crediderunt Judæos Bacchum adorasse, in quo errore ipse fuit Plutarchus, uti ex libro citato constat: Jam vero,

vero, solenne erat Ethnicis, Bacchi sacra celebrare, æncis crepidis, & tympanis, de quibus plura inferius Thef. LI. Ejusmodi calceamenta quoque habuit Empedocles ille Philosophus, de quo Tertullianus, *de pallio cap. iv.* Pro libertate pictoris etiam factum est, quod Frisius, sive alius, in Opusculo Magii *de Tinabinulis*, S. Pontifici Hebræorum thymiamata facienti, appinxerit calceos. vide pag. XLV. Eadem alios pictores ausos fuisse, alibi etiam reperies.

XXXV. Sed non solis sacerdotibus erat vetitum Templum ingredi cum calceis, at ipsis etiam laicis. Sic enim docet Misna in *Massechet Berachot. cap. ix.* ubi non tantum Sacerdotibus, sed omnibus Israelitis præscribitur officium circa loca sacra, atque inter alia hæc habet Misna ultima istius capituli: לא יכנס להר הניה במקלו ובמנעלי ובפנדוהו ובאבק שטרל רגליו ולא ישה קפנדריג וקיקה
Nullus intrabit in montem Templi cum baculo, aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes suos, nec brevioris via gratia, nec spuro inquinabit illum. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Gemara Bab. Ievamoth c. i. fol. vi. b.* Et in *Gemara Berachoth cap. citato fol. LXII.* Hæc recitantur quoque a Maimonide *Hilch. Berh Habbechira cap. VII.* additis tantum, quæ etiam leguntur in *Gemara Berachot fol. LXI.* unde Maimonides ea hausit, his verbis: ובטעה הצרוך לו בכריו *Et pecunia ligata in linteo.*

XXXVI. Fateor equidem expressis verbis calceos Sacerdotibus a Deo non prohiberi; sed quoniam cum cæteris vestibus non jubentur, & quia Deus claris verbis dixit: *hisce vestibus sacerdotio fungentur mihi.* Exodi cap. XXVIII. vers. IV. dubitandum non est, quin nullos omnino habuerint calceos; ita ut etiam silentio illo, de calceamentis conficiendis, revera vetitum fuerit sacerdotibus ea facere, ac gestare inter ministrandum. Rationem nihilominus quidam dare conantur hujus rei: Nempe quod Deus Mosi, ad rubum ardentem, ex quo eum compellavit, accedenti jusserit calceamenta solvere: *Solve, inquit, calceamentum de pedibus tuis, quia locus in quo stas sanctus est,* Exodi III. commate v. Idem jussum quoque est Jehoschux cap. v. versu ultimo lib. Josuæ, quum coram principe militiæ Domini staret. Uterque igitur tam Moses, quam Josua jussus est calceos extrahere, non tantum solvere: verbum enim שלל *spoliandi & extrahendi* significationem habet, quum Deus eos alloquebatur. Qualesnam fuerint illi calcei
 E 2 Mosis,

Mosis, & qua de causa Deus iusserit eos exui, varia comminiscuntur passim auctores, sed pleraque vana & falsa. Dicere enim calceamenta Mosis fuisse straminea, aut ex junco, aut sparto, quales etiam fuerunt calcei pastorum Ægyptiorum, inter quos Moses numerari poterat, & rusticorum apud Hispanos, & alibi, de quibus Plinius *Hist. Nat. lib. XIX. cap. II.* ideoque deponendos fuisse ne forte igne, ad quem Moses accedebat, consumerentur, plane ridiculum est. Nec magis probare possum ingeniosum illud inventum, quod lepidissimus quidam, etsi doctissimus, ut eum vocat Balduinus de *Calceo Antiquo cap. III.* pro concione effutiit; calceos scilicet Mosis ex eodem junco compactos fuisse, ex quo postea Christi corona spinea facta est: ideoque iussisse Deum, ut Moses calceos exueret, *quod indignum videretur seruum pedibus calcare, quo ipsius dominus aliquando esset coronandus.* Spinosum sane plus satis est hoc commentum. Sic solent hi homines *Ἐπεφρονεῖν παρὰ τὸ θεῖον φρονεῖν.* Cur ejusmodi spinosas rationes tam longe peteremus, cum sacra Scriptura nos melius edoceat? Ob insignem namque loci istius sanctitatem Deus voluit id fieri. Exsertis enim verbis utrique, tam Mosis quam Josuæ dicitur: *כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמה קדש הויה* *Quia terra istius loci, in quo stas, sancta est.* Non quod terra illa sanctior fuerit, cæteris partibus terræ, est enim totius terræ una eademque materia, ejusdem dignitatis & sanctitatis, cum eundem Deum habeat Creatorem & dominum; *Tota enim terra Domini est, & tota plenitudo ejus.* *Psalmo XXIV.* Sed sancta dicitur terra illa in qua stabant Moses & Josua, ob singularem præsentiam Dei, qui sanctissimus est, & qui in illis locis se manifestans, sanctitatem suam certis quibusdam operibus voluit declarare, ut non nisi cum timore & sanctitate homines illum accederent: eodem plane modo, quo Tabernaculum, & Templum, & sacra vasa, & Sacerdotes, & Sabbathata, & Novilunia, & omnia quæ ad Dei cultum destinabantur, sancta dicta erant.

XXXVIII. Nec fingenda nobis est ejusmodi, qualem sibi fingunt Judæi sanctitatem Templi, quasi Mons Moriah innatam aliquam haberet, præ cæteris locis totius universi, sanctitatem: adeo etiam ut locus ille Templi, ad hunc usque diem, sanctus sit, idem etiam honor ac reverentia ei debeatur, ac olim quum Templum illæsum steterat: ut ne hodie quidem ulli permissum sit, per locum istum,

in

in quo olim sanctissimum illud ædificium steterat, ambulare cum calceis, aut baculo, aut pecunia, aut caput ibi detegere, aut screare, spueri & facere ejusmodi sexenta alia, quæ stante æde a magistris vetita erant. Hæc credat *Judæus Apella*, non ego. Dicunt nihilominus, ut sunt audaculi, *Codice Iebamoth. cap. 1. fol. 6. b.* לא יכנס

אדם בהר הבית במקלו במנעל בפגרתו ובאבק שעל רגליו ולא יטשנו קפגרייא ורקיק מקיו ואין לי אלא בזמן שנית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מניין תלמוד לומר את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראי מה שמיר' *Nemo intrabit montem ædis cum calceo, cum baculo, cum crumena, & cum cinere super pedibus nec via brevioris causa, nec screabit. Sed hoc mihi non videtur habere locum, nisi, stante Templo, Templo destructo, quomodo id probabitur? Scriptura dicit: Sabbata mea custodies, & Templum meum honorabis. (Lev. xix.) Sed quemadmodum id intelligendum est, de custodia Sabbati in æternum, sic etiam de reverentia Templi in æternum.* Hæc eadem docet Maim. in *Beth Habbechira cap. vii. Halach. vii.* & clarius quam Gemara. Nec mirum loco illi talem sanctitatem quasi congenitam ascribi, cum in eo creatus fuerit (si diis placet,) Adamus, altare ibi struxerit, in quo sacrificaverit, quod etiam polteris eodem fine inferviebat, ut Caino, Habeli, Noacho, Abrahamo, Davidi, Salomoni &c. donec tandem ibi Templum ædificatum fuerit a Salomone, de quibus vide R. Eliezer in *Pirke cap. xxxi.* Maimon. *Beth Habbechira cap. 1. Hal. 1. 11.* Et in *More Nevochim par. 111. cap. xlvi.* Sed liræ, liræ, gerræ germanæ. Non tamen rejiciendam puto rationem, quam quidam dant viri docti, nempe Mosen jussum fuisse calceamenta solvere, ut disceret peccata & mentis inquinamenta esse rejicienda, & mortuis operibus renunciandum, ut eleganter D. Augustinus *Serm. xlii. de sanct. cap. vi.* *Quid tam terra sancta, inquit, quam Ecclesia? In illa ergo stemus & calceamenta solvamus, id est, mortuis operibus renunciemus.* Igitur ob loci sanctitatem Deus calceos solvi voluit a Mose & Josua.

Hæc & sequentia, pertio tam hanc Thesin, displicent doctissimo Binao, in opusculo De Calceis Hebræorum. lib. 11. cap. 111. § v. ubi crisin suam excercet, quod hanc sententiam Augustini aliorumque non omnino improbaverim: quare verba mea allegat, eaque improbat atque carpiit, ut opusculum cresceret. Sed Lector B. judicet, an ideo, quod non fuerim audaculus, ut e vestigio omnia operose refutarem, quæ a mea sententia recedunt, censura vexandus

sim? Si ita est, ignoscat peccanti. Certissimum tamen est, me in præcedentibus; & in sequentibus ostendisse veram causam, cur sacerdotes in Templo discalceati fuerint, fuisse loci sanctitatem, quod hic exsertis verbis dixi, & toties repetii. Lege sequentem paragr. XLVII. Ut, quid virum doctum, ut me tam libere carpat, moverit, capere neutiquam possim.

XXXVIII. Sed an ob eandem causam Sacerdotibus quoque calcei prohibiti fuerint, merito quis dubitare potest, cum Scriptura id non doceat claris verbis. Sane de calceis, eorum significatione, nudisque pedibus varii varia fingunt, quæ jam non libet recensere. Non opus est ad *Tropologias, Allegorias, & Anagogias* recurrere, cum sacræ Scripturæ ejusmodi sensus non sit attribuendus, nisi Spiritus Sanctus ipse id indicet, quod sæpius factum constat. Sacerdotibus calceos fuisse prohibitos. ideo quia ex cadaverum pellibus constabant, *quæ secundum legem immunda haberi poterant*, quod videtur innuere Stukius *de Conviviis cap. xxvii. lib. II.* non probo, nam de pellibus cadaverum Hebræis non interdictum fuit, quod sciam. Docet quidem Servius: *non licuisse Flamincas, nec calceos neque soleas morticinas habere*, ut observat Salmasius in notis suis *ad Tertullianum de Pallio*. Sed hæc nihil plane ad pelles cadaverum, multo minus ad calceos Sacerdotum Hebræorum. Eadem lex de morticinis, quæ Hebræorum Sacerdotibus, ipsis quoque laicis data fuit. Deinde ex alia materia quam ex corio calceos gestare potuissent, veluti ex ligno, subere, lino aut papyro, ut Sacerdotes Ægyptiorum, quemadmodum docet Herodotus & gentiles alii.

XXXIX. Improbare tamen omnino non possum, rationem quam quidam reddunt: sc. nullos fuisse calceos Sacerdotibus, ut in Templo moram, & abstinentiam ab extraneis negotiis sic imperatam scirent: quoniam domestica opera nudis pedibus, forensia calceati curabant. Enimvero milites aliosque, qui rebus forensibus operam dabant, calceatos, domi vero plerumque discalceatos fuisse antiquos, ex Balduino, Nigronio, Salmasio, aliisque Auctoribus, qui *de calceo* tractarunt, constat. Quid? nonne & nos hodie, quam diu domi latitamus, sive viri, sive femine, discalceati solemus incedere, aut, si quid pedes munit, soleis, sive mulleis, aut *Pantoufflis*, uti vocamus, quæ inter calceos hodie numerare non solemus, utimur; cum calceos induamus, quamprimum foras exspa-

expaciāmur. Cum vero Sacerdotes, quamdiu in Templo occupati erant, reputarentur domi esse, rem patris cœlestis, & sanctæ istius familiæ, cujus πατρίδα ἐν ἑβραίοις ἢ ἐπὶ γῆς ὀνομάζουσι. *Tota patria nominatur in cœlis & in terra.* Ephes. cap. III. xv. curare, unde etiam Christus, (quod obiter notare velim) quum in Templo sedebat inter doctores (id est in porticu subdialis Israelitarum, ut quidam id explicant, aut potius in Synagoga, quæ erat in ipso circuito Templi, ut postea clarius demonstrabimus; nam in ipso Templo sedere non licebat) dixit, ἐν τοῖς τῆ πατρὸς μου οἴκῳ. *Oportet me esse in iis quæ sunt Patris mei*, id est, in יְהוָה בְּיָדוֹ בְּבֵיתוֹ *domo Patris mei*, ut optime id vertit Syrus, Lucæ II. XLIX calceos gestare non debebant, ut nulli alii negotio intricati. Hinc non tantum calceos deponere jubentur, sed & baculum, quo inter perigrinandum per vias uterentur; nec pecuniam involverent, secum ferre licebat; his enim uti solebant iter facientes, & ii qui negotiis urbanis inhærebant. Unde etiam Christus Matth. x. vers. IX. x. Discipulis suis, postquam eos per totum terrarum urbem, ad prædicandum Evangelium, misisset, vetuit ne more solito facerent. Μὴ κτήσεσθε χρυσόν, μηδὲ ἀργύρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνων ὑμῶν μὴ πήραν εἰς ὁδόν, μεδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μεδὲ ῥάβδον. *Ne possideatis aurum, neque argentum, neque as in zonis vestris, neque peram ad iter. neque duas tunicas, neque calceos, neque baculum.* Eodem igitur habitu eos voluit, ^{quasi} ituros ad Templum rem divinam facturos, quia revera totus orbis, si officium spectes, iis quasi domus Dei, atque sanctissimum aliquod Templum fuit, prout ipse Diogenes id olim agnovit, ad superbientem & delicatulum istum juvenem Lacedæmonicum, de quo alibi apud Plutarchum. Ubique enim locorum supremi δισσώτης Christi, æternitatis Patris, rem faciebant. Hæc fortassis etiam causa fuit, ob quam verpulorum magistri tam expresse vetuerint populo, Templum ingredi: במקלו ובמנעלו ובפונרתו ובאבק שטר רגליו ולא יטה : במקלו ובמנעלו ובפונרתו ולא במטור הצרוך לו בסרינו : *cum baculo, aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes, nec compendii causa, nec pecunia ligata linteo.* Ut supra demonstravimus, paragrapho xxxv. Ad quam traditionem etiam videtur respexisse ipse Salvator apud Marcum cap. XI. Commate XVI. Καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦμα ἢ ἰσθῆτα *Et non permisit instrumentum, aut vasa per Templum deportari.*

XL. Sane non possum hic non animadvertere, quam apposite, & quam scite Christus, summus ille doctor, prohibuerit vasa deportari per Templum, quemadmodum id a Marco notatur. Marcus postquam narrasset versu præcedenti, Jesum ingressum in Templum, cæpisse ejicere eos, qui vendebant & emebant sancto illo in loco mensasque numulariorum, & cathedras vendentium subvertisse: mox addit; & non permisit instrumentum ullum per Templum deportari. Vix dubito, quin Christus exfertis verbis allegarit traditionem istam patrum, qua prohibentur intrare Templum cum baculo, aut calceo, aut crumena, aut pecunia ligata in linteo. Argumentum enim fecit Salvator ad hominem, ut cum Logicis loquar; nam quia ipsi tam severe prohibuerunt populo *montem Templi ingredi cum baculo, cum marsupio, aut cum pecunia in linteo*: nonne summæ impietatis fuit, eos ipsos videre in Templo *vendentes & ementes*? Nonne eadem lex multo magis prohibere debuisset *mensas numulariorum, & cathedras vendentium*; usque adeo verum est, quod Christus cœcis istis ducibus exprobarat, Matthæi cap. **xxiii**. vers. **xxiv**. fuisse eos διωρίζοντες τὸν κώνωπα, τὸν ἢ κάμελον καταπίνοντες. Hic verus sensus est, mea opinione, istorum verborum: ἢ ὅτε ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σὸς & σὺ τὰ ἱερὰ, quod eruditus lector mecum judicabit. Sed hæc in transitu dicta sunt, e diverticulo in viam redeamus, ad Sacerdotes nostros discalceatos.

XL I. Qua vis igitur solum silentium de conficiendis calceis, sufficiat ad discalceandos sacerdotes, nec ulla alia lex data fuerit, quæ claris verbis calceamenta Sacerdotibus prohibuerit, non tamen vana erit conjectura, mea quidem sententia, si quis dicat easdem rationes nudis pedibus operandum fuisse Sacerdotibus, ob quas & Moses & Josua jussi sunt calceos detrahere, quum coram Deo stabant: nempe ob singularem præsentiam Dei qui sanctissimus est, & qui omnia sanctitate sua replet. Sane, si ista loca, in quibus stabant Moses & Josua, sancta fuerunt reputata ob præsentiam Dei, quis non videt multo sanctius fuisse Templum, cum Deus ibi præsentiam suam atque sanctitatem augustiori modo manifestaverit? Hinc ædes Dei בית המקדש *sanctuarium*, sive *Ædes sancta* vocantur. Quid? nonne in eodem Templo קדש הקדשים *sanctum sanctorum* fuit? Sane Hebræorum doctores hanc præcipuam dant rationem; quia scilicet Deus Mosi dixit: *Hic locus in quo stas sanctus est*. Argumentantur igitur מוקד ומור uti loquuntur, a *minori ad majus*. Nempe quia

locus

locus in quo stabat Moses sanctus fuit, atque ideo calcei extrahendi erant: multo magis in Templo, quod multo sanctius. Sic Gemara Babyl. ad hæc verba, *capitis IX. Berachot fol. LXII. b. לא יכנס אדם להר הבית וכי nemo ingreditur montem adis &c.* probant calceis in Templo non fuisse utendum, eo quod dixerit Mosi Exodi III. *solue calceamenta tua de pedibus tuis.* Addunt præterea vetitum ipsis fuisse, calceos gerere in Templo, non vero in Synagoga, uti etiam vetitum fuit spuere aut screare in Templo. Spuere vetitum fuisse ob contemptum, calceos vero ob mandatum; tandem sic de calceo concludunt: *ומה מנעול שאין בו דרך בנין אמרה הורה של נטליך מטל רגלך? Dixit lex, solve calceamenta de pedibus tuis.*

XLII. Sed propter eandem sanctitatem loci, vetitum fuit populo non tantam Templum ingredi cum calceis, sed etiam Templum conspuere, aut pulverem super pedibus inferre; aut quicquam facere, quod contemptum significare, aut munditiam minuere, aut sancta polluere inter homines, & sanctitati repugnare per legem censeretur. Hæc omnia ex locis sæpius jam laudatis, satis constant; ibi enim non tantum prohibentur, montem ædis ingredi cum calceis, sed etiam in Templo spuere, aut inferre pulverem super pedibus. Jam vero spuere summum contemptum fuisse, apparet, vel ex solo ritu circa jus leviratus, cum in faciem recusantis spueretur; unde etiam Christus a petulantibus militibus conspuitur. Hinc Gemarici ad *Massechet Berachot fol. LXII. b.* notant in Templo spuere vetitum fuisse *quia est aliquis contemptus.* Et mox addit: *מאוסה לפני מלך מלכי המלכים quia est contemptus coram Rege Regum.*

XLIII. Pulverem vero super pedibus immunditiam & contemptum quoque denotasse, præsertim apud Hebræos, vel inde constat, quod Christus jufferit, Apostolos, contra civitates & domos, quæ illorum sermonem non essent recepturæ satis digne, *ἐπιβάλλοντες τὸ σκουριόπον τῶν ποδῶν αὐτῶν. pulverem excutere de pedibus suis.* Matthæi cap. x. commate XIV. Ideo toties manus & pedes lavare debebant Sacerdotes. Non tamen ignoro apud Hebræos, moris fuisse sollicite cavere, ne pulverem inferrent Templo super pedibus: quia timebant scilicet, ne pulvis sepulcri, aut ex Terra Ethnica & Idololatrica esset; ideo non tantum in Templum, sed in totam quidem terram Israeliticam non inferendus erat. Prohibuerunt itaque Talmudici etiam olera e terra ethnica inferri terræ Israeliticæ. *Massechet*

Sanhedrin fol. XII. a. אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו החירו מאי בנייהו אמר ר' ירמיה חוששין לגושיהן איכא בנייהו :
Non afferunt olera (quæ sunt) extra terram in terram (Israelitarum) Sed doctores nostri id permisserunt. Sed in quanam re differunt? dixit doctor Ieremiab, timent ne sit gleba terre, (pulvis) inter olera ista. Hæc glossa ita exponit:

חוששין לגושייהו שמא יביא עמה מגוש ארץ הטמים שמטמא באהל ויטמא טהרות
 ' *Timent ne afferetur cum eo (id est olere) gleba terra Ethnicorum, quæ polluat tentorium, atque ita ne pollueretur mundities terra Israelis.* Ejusmodi quid reperitur in codice אהלות Et שנה, de quibus vide *Thosephoth* ad hunc locum. Sed hæc omnia, meo iudicio, desumpta sunt ex capite xviii. Geneseos, commate iv. ubi Abraham tribus istis viris, qui ei apparuerunt in planitie Mammræ, dixit: *Sumetur jam parum aque, inde lavate pedes vestros.* Ad hæc verba observant Doctor Salomon Jarchi, & Baal Hatturim: Abrahamum timuisse viros istos Arabas, ideoque idololatrias, fuisse, atque sic eos rogasse, ut pedes lavarent, antequam tentorium suum intrarent, ne forte inferrent palverem super pedibus, cui sese incurvassent, atque sic ne Idololatriam asportarent. Secus autem fecisse Lot, quum illi apparuerunt duo angeli ad portam Sodomi, Geneseos cap. xix. vers. 11. rogavit enim ut pernoctarent secum, antequam pedes lavarent, quia eadem cura scilicet eum non sollicitavit. Sic enim sermocinatur Baal-Hatturim

והצו רגליכם ב' במסורה הכא ואורך כהאי פרשתא נבי לוט • מהכא ילפינן שחשש לעזי מדלוט הקרים לינה לרחיצה ואברהם הקדים רחיצה ללינה מלמר שהיה

Hæc verba: Et lavate pedes vestros, bis reperuntur in Scriptura: hic atque alibi in hac sectione, ubi de Lot sermo fit, (Gen. xix.) Ex hoc loco discimus timendam fuisse idololatriam, cum Lot ante sollicitus fuerit de pernoctatione, quam de lotione, Sed Abraham curam habuit lotionis ante pernoctationem: unde discimus eum timuisse, ne essent Arabes, atque idololatriam domui suæ inferrent. Eadem fere reperies apud R. S. I. quem consule. De hisce etiam quædam reperies erudite observata a doctissimo Lichtfootio, ad cap. x. Matthæi v. xv.

XLIV. Notandum etiam est calceamentum vilissimum vestimenti genus fuisse: Nam etsi alias veteres etiam luxum non medicrem in calceis ponerent, plerumque tamen viles erant. Reperies sane calceos aureos, argenteos, margaritis aliisque gemmis distinctos,

ctos, apud Curtium, Senecam, Plinium, Lampridium & alios Scriptores, immo & soleas aureas jumentorum, de quibus satis fufegit Balduinus de Calceo Antiquo cap. IV. Qualia etiam sunt calceamenta Imperatoris Diocletiani & Pontificis Romani. Pretiosissimi etiam fuerunt colores, purpurei scilicet & coccinei, punicei & albi &c. Quid? insignes fuerunt calcei mullei triumphantium, & insignis cultus prifcorum Regum Romanorum. Noti sunt calcei lunati, fignum Senatoriæ dignitatis. Diebus feftis, in honorem Deorum, Julius Cæfar, & alii pretiofis calceis, etiam aliquando luxuriabantur. Nihilominus tamen vix ullum veftimenti genus fuit, quod vilius haberetur calceo, adeo etiam ut *immundiffimam pedum tutelam* dixerit Tertulianus de pallio, fcilicet cum ob pedum sudorem odoremque, (quia in calceis pedes fordidi olidique aura non exspirante, ut quidam id explicant, quod tamen Salmafius ineptiffimum cenfet) tum ob pulveris & luti forditatem; unde Martialis:

Quam vetus a crassa calceus udus aqua.

& Querolus non Plautinus:

Sume laneos cothurnos, femp̄ refluos calceos,

Quos pluvia folvat, pulvis compleat,

Cannum & fudor glutinet.

Sume calceos humili fluxos tegmine.

Quos terra revocet, fraudet limus concolor.

Vide Salmafii notas ad Pallium Tertull. Ad hæc etiam refpexit Tertullianus de *cultu fœminarum* Cap. VII. Ubi mulierum luxum perstringit his verbis: *Et peronibus uniones emergere de luto cupiunt.* Nota quod dicat: *cupiunt de luto emergere*, quia perones five calcei plerumque in luto hæerere folent. Ideo maximam partem ex crasso corio, ligno & alia materia vili fiebant, vili fane pretio, ut quatuor etiam denariis empta fuerint Philofophorum phæcafia, ut auctor eft Seneca libro VII. de beneficiis, Cap. XXI. ubi de quodam Pythagorico. Sane viliori pretio ullum veftimentum apud Judæos conftitiffe, quam calceos, vix credibile eft: ideo quæritur Deus apud prophetam Amofum. quod *egentem pari calceorum vendiderint, aut emerint*; quali homines viliffimos, de lapide emptos, & nullius pretii, Amof. II. VI. & VIII. VI. Inde factum effe, ut alicui calceos afferre, aut folvere, aut extrahere, inter viliffima ministeria recenferetur; ideo moris fuit inter Judæos, cum aliquem fervum emerant, non alia oppigneratione uti, ut conftaret eum

Jam in alterius domini potestatem migrasse, quam ut ei (novo domino, aut emptori) calceos solveret servus, aut indueret; adeo ut alicui calceamenta solvere, aut ligare, significaret in ejus potestatem redactum, aut ejus servum esse. Hæc docet Gemara Babylonica. *Massechet Kidduschim*, cap. I. fol. xxii. b.

סבר קטן כנהמרה דמי חנו רבנן כיצד בחוקה החריר לו מנעלו או הולך כליו אחריו : *Parvus servus est veluti jumentum, tradunt Magistri nostri. Quomodo possideatur servus apprehensione? Si solvat (emptori) calceos, aut si portet ali-quod instrumentum ad balneum, si vestem illi extrabat, si eum laveret, ungeret, fricaret, si vestiatur cum, calceum induat, aut tollat.* Eadem docet etiam Maimonides in מכירה cap. II. Nullus dubito, quin Johannes ad hæc respexerit apud Lucam cap. III. vers. xvi. & ὅσα ἐπιῖνανός λῦσαι ἢ ἰμάντα ἢ ὑποδημάτων αὐτοῦ. *Cujus, nempe Christi, non sum dignus, ut solvam corrigiam calceorum.* Idem habes apud Marcum & Johannem: sed apud Matth. cap. III. vers. xi. reperies ὑποδήματα βαστάσαι, calceos portare, pro λῦσαι ἢ ἰμάντα ἢ ὑποδημάτων. *Solvere corrigiam calceorum;* sed sensus idem est, utrumque igitur idem significat; ac si Johannes dixisset: *Non sum dignus, ut sim servus ejus.* Hic sane genuinus sensus est hujus loci; nam quod quidam veterum, ut Gregorius, Augustinus & alii, id de incarnationis mysterio, aut prædicatione Evangelii explicare conati fuerint, animadversione vix dignum est. Vilissimum igitur omnium vestimentorum est calceus; Hoc vel inde patet, quod calceos in aliquem projicere sit signum extremi contemptus. Hinc Psalmo lx. vers. x. *Super Edomam projiciam calceum meum:* id est, nihili eum facio, calceum meum ei projiciam, ut vili servo, quem mihi, ut domino suo curet, & custodiet, atque sic sub potestate mea erit servus, & ego ipse dominus & herus ero.

XLV. Hisce addi potest, dis-calceatum incedere apud Hebræos, signum fuisse submissionis & abjectissimi animi coram Deo, cui ministrabant. Hinc non tantum sacerdotes, sed totus populus dis-calceatus incedebat diebus jejunii, quod maxime observabant magno illo die expiationum, quem vocant יומה, id est diem, καὶ ἕξοχον, vel etiam יום הכפורים diem expiationum, ut constat ex *Massechet Ioma* cap. VIII. Idem etiam fiebat in Tischa be Af. de

de quo vide eorum *Minhagin*, id est ritus. In Germanica editione hæc reperies : מן דארף קיין שוין אן אן מן *Man darf kein Schuh an thun. Non licet calceis uti.* Vide *Minhagin* in תש"י ב"ב fol. xxxv. b. de quo vide etiam Buxtorfii *Synag. Ind. cap. xxx.* Ad hæc videtur alluisse Juvenalis *Satyra VI.* ubi de hoc Judæorum ritu, & fortassis de ipsa Berenice Regis Agrippæ sorore, uti quidam existimant, de qua Joseph. *de Bello Ind. l. cap. II. xv.*

Observant ubi festa mero pede Sabbata Reges.

Ergo nudo pede observant *Sabbata*, id est *jejunia*, præsertim diem expiationum, qui vocatur שבת שנתן, quasi diceres, *Sabbatum quietis.* Levit. cap. xvi. quod velim criticos observasse, ne Juvenalem impostero in scitæ accusarent, quasi per *Sabbata* intellexisset, diem illum, qui singulis hebdomadibus recurrit, id est, diem Saturni, quo die sane non jejunabant, nec etiam nudo pede incedebant: mallent enim, si ipsis facultas daretur, potius aurum eo die calcare quam corium, immo pretiosioribus calceis uterentur, credo, quam ipse Julius Cæsar, Popæa, Diocletianus, aut Papa R. cum sit magnum מצוה *meritum*, hunc diem gula & vestium luxu honorare. Augustum tamen, ut ex Suetonio constat, Strabonem lib. xvi. & Justinum libro xxxv. in illo errore fuisse, Judæos *Sabbatum*, id est, septimum diem observasse, ut diem jejunii, certum est. Alii inter Ethnicos de ritibus Judæorum melius edocti fuerunt.

Hicce adnumero Juvenalem, virum excellentem, qui Religionis Iudaica ignarus esse non poterat; eo minus, cum in Ægypto, ubi non pauciores Iudæi quam Gentiles, milite præfectus fuerit. Juvenalem adeo rerum Iudaicarum fuisse ignorantem, ut scire non potuerit esse aliquod Jejunium, quod Iudæis Sabbathum dicitur, Clariss. Bynæus, qui hæc mea perstringit, De calceis Hebræorum, lib. 2. cap. 4. nondum probavit. Eruditus judicet lector, utrum contradicendum sit, nisi evidentissime contrarium probetur.

XLVI. Hoc fecisse in luctu & diebus jejunii creduntur, ad exemplum Davidis, II *Sam. cap. xv.* ubi eum, in magno mœnore legimus ascendisse per montem olivarum, flentem, capite operio, & discalceatum. Idem etiam observarunt in funeribus, ubi discalceari oportere lugentes ob mortuum discimus, prout id satis fuse docet Buxtorfius in *Synag. Iudaica cap. xlix.* quæ doctissimus vir hausit, cum ex aliis ritualibus, tum ex *Massechet Semachot.* Sic enim

enim *cap. I.* וְעַן דַּרְר מִתּוֹךְ שֵׁשׁ שָׂמוֹת אֵין קוֹרְטֵין וְאֵין חוֹלְצִין וְכִי טַר שֶׁחַ שִׁמּוֹת *Non lacerabunt vestes, nec calceos extrahent antequam obierit.* Et in *Minhagin Germanicis Hilchot Avaloth*, hæc quoque leges : וְעַן דַּרְר מִתּוֹךְ שֵׁשׁ שָׂמוֹת אֵין קוֹרְטֵין וְאֵין חוֹלְצִין וְכִי טַר שֶׁחַ שִׁמּוֹת *wen der Mith noch nit zu Zeburah ts kommen tar der abel nit die schuch auß tun.* *Non opus est ut lugens calceos exuat, antequam mortuus ad sepulcrum delatus fuerit.* Et hoc observatum fuisse jam a temporibus Prophetarum, patet ex Ezechiele *cap. xxiv. vers. xvii. clamare desiste, mortuorum luctum ne facio; tiamam usam alliga tibi: & calceos tuos apponito pedibus tuis.* Erge in mortuorum luctu calceos exuebant, in lætitia secus fiebat. Id ipsum etiam sæpissime si non semper, observatum fuisse a Romanis, ut in funeribus nudis pedibus incederent, testatur Suetonius, *in vita Augusti cap. c. Reliquias legerunt primores equestris ordinis, tunicati & discincti pedibusque nudis, ac in Mausoleo condiderunt.* Elegans apud Casalium *De urbe & imperio Romano, part. II. cap. xxi.* existat marmor in quo nudis incedunt pedibus funus deducentes. Sed in publicis calamitatibus gentiles nudis pedibus solitos fuisse incedere, docet Tertullianus: *cum stupet cælum & aret annus, nudipedalia denunciantur.* Et Juvenalis *Satyra vi.*

inde superbi

*Totum regis agrum, nuda ac iremebunda cruentis
Erepet genibus.*

Memoranda est etiam superstitio, de qua Plinius libro *xviii.* *Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas, a muliere incitati mensis nudis pedibus recincta.* Hunc ritum gentiles didicisse a Mose scribit Justinus in *Apologia secunda.* Vide Casaubonum *ad Suetonium in vita Aug. cap. c.* Nudis pedibus & hodie videre est Judæos currere ad Synagogam die piaculari, decimo *Tisri*, & die *Tischa beaf*, aut laneis vel lineis foccis.

XLVII. Apud gentiles Sacerdotes & sacrificantes, aliquando calceati, aliquando discalceati sacrificabant. Sæpissime calceatos sacra fecisse, manifestum est. Sacerdotes apud Ægyptios gestasse *ὑποδήματα βύβλινα calceos papyraceos*, testatur Herodotus. *libro II. cap. vii.* Phœnicum Sacerdotes *lineos* habuere, auctore Herodiano, *libro v.* ubi de quodam sacrificio *cap. xiii.* τὰ δὲ σπλάγχνα τῶν ἱεραγγιθέντων, τότε ἀρώματα ἐν χρυσοῖς σιβάσειν ὑπὲρ κεφαλῆς. σὺν οἰκέται

οἰκέται δὲ τινες, ἢ ὀυτελεῖς ἄθραυποι ἔφερον ἀλλ' ὅτι ἔπαρχοι ἢ στρατοπέδων, ἢ οἱ ἐν ταῖς μεγίσταις πράξεσιν : ἀνεζωσιμῶλοι οἱ μὲν χιτῶνας ποδήρης ἢ χειρδαλῆς, νόμῳ Φοινίκων, ἐν μέσῳ φέροντες μίαν πορφύραν : ὑποδήμασί τε λίνας πεποιημῶλους ἔχευοντο, ὡσπερ οἱ καὶ ἐνεῖνα τὰ χωρία περὶ Φηλόουτες. *Extra vero vittimarum, & aromata, vasis aureis capiti imposita, gestabant; Non quidem famuli aliqui, & viles sed primi inter milites, & ii qui rebus maximis incumbebant: Induti tunica talari & manuleata, Phœnicum more, (quæ verba νόμῳ Φοινικῶν, doctissimus Politianus non expressit) unamque in medio purpuram ferentes; lineis autem calceamentis utebantur, ut vases in illis regionibus solent.* Dialis Sacerdos & Flaviales crepidati erant, saltem tempore Domitiani, & forte ejus jussu, eodem enim habitu quo Domitianus amicti fuerunt, teste Suetonio *in vita Domitiani, cap. IV. Certamini, ait, presedit crepidatus, purpureaque amictus toga Germanica, capite gestans coronam auream cum effigie Iovis, ac Junonis, Minervæque: assidentibus Diali sacerdote & collegio Flavialium pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat & ipsius imago.* Larensum Pontificem calceatum tradit Athenæus *libro VII. ἐσθῆτάς τε, inquit, ἔχομεν ἢ ὑποδέσας ὀυτελεῖς.* Appianus *de bello civili, libro V. docet: Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes calceamenta alba gestasse, quæ phæcasia vocabant. Καὶ στολήν εἶχε, loquitur de Antonio, τετράγωνον ἐκλυκὴν ἀντὶ τῶ πατεῖς, ἢ ὑπόδημα ἦν αὐτῷ λευκὸν Ἀττικόν, ᾧ ἢ Ἀθλωαίων ἔχεσθιν ἱερεῖς ἢ Ἀλεξάνδρέων, ἢ λαλῶσι Φαικῆσιον.* *Habuit autem stolam quadratam græcicam, pro patria, & calceum induit album Atticum, quibus Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes utuntur, & quos phæcasia vocant.* Sed phæcasia calceamenta fuisse Philosophorum & Sacerdotum, jam diu demonstratum est a doctissimo Balduino *de calceo, cap. XIX. Plurimos Sacerdotes & sacrificantes reperies in nummis antiquis calceatos: ut in nummis Heliogabali, aut potius Algabali, Antonini Pii, Aurelii & aliorum, vide Choulum de Religione antiquorum Romanorum pag. LXXVII. & CCXVII. & CCLXXIX. Et in marmore Romæ reperto, apud eundem pag. CCXCVIII. Ejusmodi sacrificulum calceatum vide apud Ferarium, de Re vest. lib. I. cap. X.*

XLVIII. Sed quamvis plurimum calceati, sæpissime tamen discalceati, operabantur gentilium Sacerdotes. Silius Italicus *de bello Punico libro III, Herculis sacerdotem nudis pedibus introducit. Sicieni de toto illius vestitu:*

nec discolor ulli

*Ante aras cultus; velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.
Discinctis mos ibura dare, atque e lege parentum.
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsæque comæ, castumque cubile,
In restincta fociis servant altaria flamma.*

Sane virgines vestales nudis sacrificasse pedibus, patet ex Floro, libro I. I. cap. XIII. ubi narrans ob Gallos imminens periculum, inter alia autem hæc habet: *virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur.* Ovidius libro VI. *Fastor:* tradit, matronas Romanas ædes vestæ Deæ nudis pedibus adiisse.

Hæc pede matronam nudo descendere vidi.

Virgines vestales sacra fecisse, nudis pedibus, non approbat doctissimus Bynæus. De calceis Hebr. lib. 2. cap. 5. Putat scilicet, id quod Florus habet, de vestalibus, nudo incedentibus pede, intelligendum esse de fuga, ob imminens a Gallis periculum, & quod apud Ovidium legatur, factum esse certo Religionis & superstitionis ruin. Eadem ab alio viro docto mihi jam fuere proposita. Cum tamen talia apud auctores legantur, quemadmodum ostendi, & cum omnes imagines, non solum vestæ Deæ, sed & ipsarum vestalium virginum, hæctenus a me aliter conspectæ non sint, quam nudis pedibus, in mea perstabo sententia, donec contrarium demonstratum fuerit. Notandum est, Florum exsertis verbis dixisse: Virgines simul ex sacerdotio vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. Sunt verba Flori. Inde colligo, Virgines nudo pede sacra fecisse Vestæ jam ante fugam, ut non opus habuerint, nudare pedes ad fugam. Sed & calceata multo commodius fugissent, quam nudis pedibus. Si forte dicas: calceos eas exuisse, ut honore afficerent sacra: respondeo eadem sacra eundem exegisse honorem, in faciendis sacrificiis. Adde non admodum esse verisimile, instans periculum multum concessisse temporis ad denudandos pedes. Tandem, si vel maxime ego peccassem, inde conjiciendo, virgines vestales nudis pedibus sacra fecisse, quid peccaverunt Casaubonus & Balduinus? qui nihil habent, nisi gentiles plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos posuisse. Sunt verba Casauboni ad Aug. cap. c. Vellem doctissimus Bynæus tantis saltem viris pepercisset, cum iis contradicendum non sit, nisi rationes habeamus clarissimas atque indubitatas, quæ lectorem penitus convincant.

Tales

XLIX. Tales quoque fuisse postea Augustaes, patet ex nummo Caligulae ænæ Choulii pag. cclxviii. Dianæ sacra nudis pedibus facta fuisse, colligere quis potest ex Solino *Polyhistore cap. xvii.* Creies, inquit, *Dianam religiofissime venerantur, Βειδομάστω genuliter nominantes, quod sermone nostro sonat virginem dulcem. Eadem naminis præterquam nudus vestigia nullus licito ingrediuntur.* De iisdem Dianæ sacerdotibus discalceatis mentionem quoque facit Strabo libro xii. *Εν τοῖς Κασταβάλοις, inquit, ἐστὶ τὸ Ἱερεῖας Ἀγριμίδου ἱερὸν, ὅπερ φασι τὰς ἱερείας γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι' ἀνθρακίας βεδίξιν ἀπαθεῖς.* Apud Castabala Parasia Diana fanum est, ubi narrant sacrificulas nudas pedibus, per prunas ambulare, illas; ubi notandum est, interpretem Latinum, non satis mentem auctoris assequutum fuisse, quum dicit, *illasis pedibus tantum*, non vero *nudis pedibus*, quod tamen textus Græcus, & religio Dianæ postulat. Idem Strabo lib vii. loquitur etiam de mulierculis quibusdam vatibus canis, apud Cimbricos, quæ castra sequebantur, *ζῶμα χαλκῶν ἔχουσι. Cinctu æreo & discalceata.* Notatur etiam Triumphales coronatos & nudis pedibus sacra fecisse. Nihil jam addam de nudipedalibus. Notissimum etiam est Symbolum illud Pythagoræ: *ἀνοπόδησθαι ἢ περὶ τῶν ποδῶν.* *Discalceatus sacrificia & adora.* vide Jamblichium de vita Pythagoræ, *Symb. lli.* Hoc sibi etiam vult Prudentius, *Peristeph. hym. xiv.*

Nudare plantas ante carpenum scio

Proceres togatos matris Ideæ sacris, &c.

In antiquis marmoribus atque nummis reperies multos popas, & sacerdotes quosdam, imo genios & Deos, toto corpore nudos, de quibus capite primo egimus: alios etiam nudis pedibus tantum; veluti Claudii, Marci Antonii, Domitiani, in Græco Hadriani, Vespasiani, Juliae piæ, Clodii, Faustinae & aliorum. vide Choulium de *Relig. Antiquorum Rom. pag. clxiv. & clii. ccxxxv. & ccxxxvii. & cclxxxiv.* vide etiam marmora apud eundem *Pag. cclxxxvii. ccci. ccxii. ccxv. ccxxxiv. ccxxxvi. ccxxxix. & alibi.* Sed multi alii discalceati fuerunt, veluti veneficæ in sacris magicis, quæ altero pede nudæ erant. Virgilius *Aeneid. lib. iv.*

Unum exuta pedem vinculis in veste recincta.

Et Ovidius; *metam. lib. vii.* Ubi de Medea.

*Tectis egreditur vestes induta recinctas ,
Nuda pedem . nudos humeros infusa capillos .*

Et Seneca de eadem Medea, in *Medea. Act. IV. Sc. II.*

*Tibi more gentis vinclo solvens comam ,
Secreto nudo nemora lastravi pede .*

De hisce plura vide apud Balduinum, *de Calceo Antiquo.*

L. Igitur non solum Hebræorum sacerdotes nudis pedibus sacra faciebant in Templo, ob insignem loci sanctitatem, sed ne laicis quidem calceatis templum ingredi licuit. Atque id ipsum etiam observatum fuit apud gentiles, eadem de causa. Quid? apud Turcas crimen esset morte piandum, propter eandem sanctitatem, si diis placet, loci. Vide Georg. Doufæ *Iter Constantinop.* pag. xxxvi Ubi semetipsum calceos extrahere coactum fuisse, ante Templum Sophiæ, ut intrare ipsi liceret, fatetur. Ipsi etiam Brachmanes apud Indos eadem superstitione hodie laborare, docet Rogerius, olim pastor Societatis Indiæ apud istos populos, in libro sane non contemnendo, quem de Braminum, aut Brachmanum ritibus & Relig. conscripsit. Narrat enim eos *pagoda*, id est Tempa aut Deorum suorum delubra non ingredi, nisi detractis calceis ob sanctitatem. *Libro II. cap. x.* Sed quis nescit id ipsum, ad hunc usque diem, aliquando observari a Pontificiis? Hinc non tantum maxima pars monachorum nudis pedibus, aut unica tantum solea pedibus aligata, incedunt, nec vulgus solum in sacris publicis, quas processiones vocant, calceos negligunt, sed ipsi etiam Episcopi & antistites calceos exuere jubentur, si cum Pontifice R. sacellum ad adorandam crucem intrare velint. Sane non possum hic silentio præterire, quod hoc ipso die IV. Cal. Mai. anni MDCLXXI. legi, in *novellis*, quas vocant, aut etiam *currantibus* Harlemlensibus. Narratur ibi, die Veneris ante festum Paschatis, Episcopos, qui Romæ erant, cum Pontifice sacellum intrasse, ut crucem, patrio ritu, venerarentur, relictis Episcoporum calceis ante fores sacelli: proculdubio, quia locus sanctus reputabatur. Sed de calceo satis.

LI. Inter vestes superfluas, possumus etiam numerare: quæ summo Pontifici Hebræorum falso attribuit Plutarchus, loco supra jam a nobis laudato, *lib. IV. Symposiacion*; ubi, præter calceos, sive cothurnos, docet eum tectum fuisse pelle hinnuli auro contenta. Nam ut probaret Judæos Baccho sacrificasse, sic fermocinatur:

cinatur: πρώτον μὲν ὁ ἀρχιερεὺς ἐλέγχῃ, μιτροφόρος τε περιῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἢ νεβρίδα χρυσοπάστον ἐνημυλῶς χιτῶνα δὲ ποδήρη φορῶν ἢ κοθόρυνος. κώδονες ἢ πολλοὶ κατακρέμανται τῷ ἐσθῆτι, ὑποκομπέντες ἐν τῷ βαδίζῃν (ὡς ἢ παρ' ἡμῖν ψόφοις χρωῶνται περὶ τὰ νῦν τέλεια) ἢ χαλκοδρυτῆς ἢ θεῶ τήφνας πρσαγορῶν (ἢ ὁ δεικνύμενος ἐν τοῖς ἐναντίοις ἢ μελέων θύρος ἐλετυπωμύς ἢ τύμπανα. ταῦτα γὰρ ἐδενὶ δῆπερ ἐν ἄλλῃ θεῶ ἢ Διονύσω περιήκν. *Primum enim hoc arguit Pontifex Max. qui diebus festis mitatus ingreditur, hinnuli pellem auro contextam indutus, tunicamque calarem & cothurnos gestans: multa autem tintinnabula dependent de veste, que inter ambulandum strepitum edunt (ut & apud nos sonitibus nunc utuntur in sacris) & aratas Dei nuntices appellant, monstranturque in adversis sublimi thyrus expressus, & tympana, que sane non alii Deo, quam Baccho conveniunt.* En totum fere vestitum Summi Hebræor. Pontificis, secundum Plutarchum. Baccho quidem omnia conveniunt ista, ut optime ipse testatur. Non quod adfirmen Sacerdotes Bacchi aut Bacchantes tintinnabula vestibus habuisse appensa; quamvis in Regum Persarum vestibus, non minus quam in Iudæorum S. Pontificis pallio, appenderentur, ut ex *Targum Scheni Esteris cap. vi. x. infra lib. II. cap. v. docemus; sed quod uterentur cymbalis & tympanis, quocunque id factum fuerit modo, in pedibus, variisque aliis modis. Bacchantes, Galantes & Corybantes multis in suis ritibus, usos fuisse sonitibus tympanis & tintinnabulis, luculenter testatur Strabo lib. xv. Geogr. Διονυσιακὸν δὲ, ἢ τὸ σινδονοφορεῖν, ἢ τὸ μιτροῦσθαι ἢ μυροῦσθαι ἢ βαπτειῶσθαι ἀνθίνα, ἢ τὰς βασιλείας κωδωνοφορεῖσθαι ἢ τυμπανίζεσθαι ἢ τὰς διεξόδους. *Bacchicum est, sindonem & mitras gestare, & ungui, & floribus tingi, & Reges, quando exeundum, ferre tintinnabula & tympana aut, ut vertit Xylander, tympana ac tintinnabula exeuntem Regem precedere. Nusquam clarius, quam apud eundem Strabonem Geogr. libro x. ὡς δὲ τύπω εἰπεῖν, ἢ ἢ τὸ πλέον ἀπαντας ἐνθουσιαστικῆς τινος ἢ βακχικῆς, ἢ ἐνοπλίῳ κινήσει, μὲν θορύβου, ἢ ὕψους, ἢ κυμαλῶν, ἢ τυμπάνων, ἢ ὀπλων, ἐτι δ' αὐτῆς ἢ βοῆς ἐκπλητόντας ἢ τὰς ἱερουργίας. *Ut paucis dicam, omnes embusiastici & Bacchantes armata saltatione, cum intulit & strepitum, tintinnabulis, tympanis, armis tibia, & clamore in sacrificiis perterreat homines. Paulo post citat carmina Pindari de Bacchicis, ubi iterum fit mentio de Cymbalis atque crepitaculis. Et Æschyli versus: ubi de iisdem. Baccho itaque tintinnabula,***

tympana, & ejusmodi instrumentorum sonitus fuit familiaris, ut apud Plutarchum. Vehementer tamen deceptus est magnus vir, religionis Hebræorum minime intelligens, Deus enim ipsi statuta sua non revelavit, ut populo suo electo soli, Psalmo cXLVII. Sed & alium errat errorem, nempe quod Judæorum religioni adscribat *Thyrsum*, qui in Bacchi ritibus vix abesse poterat, ut ubique testantur Poetæ; & ipse etiam Strabo, loco modo citato. Decepti sunt Plutarchus aliique ex Gentilibus, ut est admodum verisimile, quod in festo Tabernaculorum observaverint, Judæos magna frequentia sumere, non procul a civitate Hierosolomitana, in loco dicto מוֹזֵז *Moze*, fascium ramices prælongas, easque magno ritu atque gaudio deferre per civitatem in Templum, quas altari apposuerunt, ita ut cuspides in altare inclinarentur. De quo legatur Codex *Succah*, cap. 1. & 4. Forte quod viderint Judæos in templo, & in Synagogis, eodem festo, circumferre & agitare ad quatuor plagas mundi לֵלֵל *Lulaf*, fasciculum. De quo in eodem codice. Duo igitur vestimenta Pontifici M. attribuit, quæ ille tamen nunquam gerebat, *cothurnos*, & *pellem hinnuli*. De cothurnis supra. Figmentum fuisse satis apparet, cum sacerdotes Hebr. nullum calceamenti genus habuerint. De pelle hinnuli idem plane judicandum est. Nam ex falsissimo præjudicio S. Pontifici utrumque adscribit: Putavit enim Hebræos Baccho sacrificasse, iisdemque ritibus, quibus ipsi Ethnici solebant, adeoque ipse addit: *ὡς ἢ παρ' ἡμῶν: ut & apud nos*. Moris etiam fuisse, Bacchum & Bacchantes pelle hinnuli vestiri, certum est. Hinc ipse Bacchus Νεβρώδης, id est, *pelle hinnuli vestitus*, vocatur in veter. Epigram. εἰς Βάκχον, ubi fere omnia epitheta ejus recensentur. Et in Orphei hymnis vocatur, νεβριδότολος. vide τειλεηικὸν θυρίαμα δρώματα. Nec prætereundum, veteres Hebræorum pellibus vestitos fuisse, ut testatur Apostolus Epistola ad Hebræos cap. xi. forsitan antiquissimus ille mos Plutarchum in errorem induxit. Miseri enim Ethnici religionis Hebræorum non valde periti, fortassis colligebant, eorum etiam Sacerdotes ejusmodi pellibus indutos sacra fecisse. Interim Plutarchus hic verba facit, non de quavis pelle hinnuli, aut Leopardi, ut in sacris Bacchi fieri solebat, sed pelle χερσού-
πάστο αὐτο τετα.

LII.] Tandem circa hunc numerum vestium non tantum gentiles errarunt, sed ipsi quoque Judæi, si tamen Judæi fuerunt, qui h-
storiam

storiam Judithæ concinnarunt. Legimus *capite IV. vers. IX. & XVI. XVII. Et Iojakim Sacerdos magnus, omnesque qui astabant coram Domino Sacerdotes, & qui ministrabant Domino, ciliicis accincti lumbos suos offerrent holocaustum iuge; & vota, & voluntaria dona populi. Et versante cinere super ipsorum cidares, inclamarent Dominum omnibus viribus, ut benigne respiceret in totam domum Israelis.* Sed quam suspecta sit historia ista, doctis notum est. Miror sane, si non omnia a Græculo quodam, rerum Hebræarum nescio, prolata fuerint. Hebræi ejusmodi exempla omnia ignorant. Et præterquam quod inquinamenta cinerum cum sanctitate & munditie sacerdotii, templique non conveniant, saccus apud eos esset רַב־בְּנָוִי *redundantia vestium.* Si tamen hæc vera est historia, non fabularis Philosophia, quod multo verisimilius, id tum factum fuit proculdubio præter morem, in summa calamitate, & fortassis expresso mandato Dei: quemadmodum ejusmodi quid factum est, a Pontifice M. Jaddo, sive Symeone Justo, tempore Alexandri Magni, de quo infra plura dicemus, ubi de vestibus sacris extra templum disseremus. Reperio tamen apud Josephum historiam, quæ non multum a Judithæ discrepat. *Libro II. De bello Iudaico cap. xv.* Pontificem M. & reliquos Sacerdotes, postquam omnia tentassent, ut Judæos moverent, militibus Cæsarea venientibus, obviam ut irent, prout Florus id postulavit, quo tandem a furore ac sævitia desisteret: tandem, ubi viderunt se nihil profecisse, sparsis cineribus capitibus, & pectora, disruptis vestibus, nuda monstrasse. *Τὸς δὲ, inquit, ἀρχιερεῖς αὐτοὺς ἦν ἰδεῖν καταραμύχους μὲν ἢ κεφαλῆς κόνιν, γυμνοὺς δὲ τὰ στήθεα ἢ ἐσθῆτων περιρρηγμένων.* *Erat autem videre ipsos principes sacerdotum, sparsis cinere capitibus, & laceratis vestibus pectora nuda ostendere.* Hæc in ipso Templo facta esse, ex antecedentibus satis liquido constat. Sacerdotes enim eis τὸ ἱερόν τὴν πληθὺν συναγάγουσες, *multiitudine in Templo convocata hæc fecerunt. Omnes etiam Sacerdotes, omnesque Levite sacra vasa proferentes ornatumque Templi* (Græce ἢ ἢ κόσμον ἐν ᾧ λίσσεγαῖν ἔβη, id est, *vestes in quibus fiebat ἡ ἱερὰ λειτουργία ministerium*) *citharista etiam & cantores cum Musicis organis procidebant ante multiundinem, ut illum Templi honorem custodivum esse velent, neque ad direptionem vasorum sacrorum Romanos conumeliis incitarent.*

LIII. Cæterum etsi Hebr. Sapientes solícite admodum caverint,

ne sacerdos כהן יהוה effect, id est, plures haberet vestes quam lex permisit, docent nihilominus eos etiam inter ministrandum תפלין sive phylacteria gestasse, quemadmodum & ipsi faciunt laici. Nota sunt verba Moysis Exodi C. XIII. vers. XVI. והיה לאות על ירכה *Et erit pro signo super manu tua, & pro totaphoth inter oculos tuos.* Et Deuter. cap. VI. VII. וקשרתם לאות על ירך והיו *Et ligabis ea pro signo ad manum tuam, & erunt pro totaphot inter oculos tuos.* Nolo jam operose disputare de significatione vocis *Totaphot*, utrum significet ἀσάλωτα ut volunt seniores; an *mobilia*, ut potius velle videtur vulgatus. An *conspicilla*, an *frontallia*, ut alii. Dicam tantum Talmudicos, ut sunt ingeniosi, phylacteria inde exoptatos esse. Quatuor scilicet schedulas, quibus inscriptæ sunt sectiones quædam, sive versiculi ex libris Moysis, quas quatuor ex corio cellulis includunt instar amuleti, (unde etiam in *Gemara Schabath*, c. I. fol. LIV. b. dicuntur *totaphoth*. חומרתא דקטפיהא *alligamenta ad abscindendum*, sc. periculum ab hoste, vel invido, quomodo etiam tradunt recutiti, necesse esse ut phylacteria in precibus adhibeantur, בשביל להבריח *ad fugandos nocentes.* *Tal. Hieros. fol. II.*) ex hac voce probari putant. Dicunt enim טט in Kalpe significare *duo*, & פה in Aphrica totidem, ut טטפח sit quasi *duo duo*, aut *bis duo*, i. e. *quatuor*, ob quatuor schedulas. Duo etiam habent phylacteria, quorum quædam manui sinistrae, quædam vero fronti alligant, ideo quia dicitur: erunt pro signis *super manus*, & *inter oculos*. Chaldæus תפלין habet: unde & hodie non aliter vocantur à Judæis. Distinguunt igitur inter תפלין של יד *phylacteria manus*. & תפלין של ראש *phylacteria capitis*. illa manui sinistrae, ut diximus, hæc fronti applicant. vide *Menachot. fol. xxxiv. b. R. S. J.* ad Exodi cap. XIII. & Deut. VI. Et Buxtorfii Lexicon, ad vocem טטפח. Ex hisce locis igitur sibi fabricarunt (quo jure qua injuria, jam non disquiro) ejusmodi amuleta, quæ manui & capiti alliganda sint Sacerdotibus, Levitis & Israelitis, de quo vide etiam *Tosephoth. ad Gemarara cap. VI. Schabath*. Hisce hodie non utuntur, nisi quando statas suas preces deblaterant; sed olim sanctiores semper fronti annexa habuere, ideo magno fastu atque superbia iis ornati in publicum exspatiabantur, quo exactiores legis & traditionum observatores a vulgo haberentur. Quod jam inde a Christi temporibus observatum fuisse a Scribis & pharizæis, ex Evangelio Matth. cap. XXI.

v. constat, quam superstitionem & hypocrisim etiam ipse Salvator iis exprobat his verbis: *πλατύνετε τὰ φυλακτῆρα ἀντῶν*. Tradunt igitur Hebr. Doctores, Sacerdotes potuisse etiam inter ministrandum fronti applicare ejusmodi phylacteria ראש פלין של *phylacteria capitis*, Sed non יד של פלין *phylacteria manus*, quia manibus operandum erat: Sed tunc phylacteria res sanctas a manibus separassent, cum tamen nulla חיצרה *separatio* esse debuerit inter sacerdotis carnem & sancta. De his vide Gemaram Babyl. *Massechet Sevachim, cap. II. fol. XIX.* Ubi docent sacerdotem liberum esse a phylacteriis, id est, posse eum illa gerere tempore ministerii, si velit, exceptis tamen phylacteriis manus, quæ tunc necessario debent deponere, propter separationem, tandem sic concludunt: מאי שנא

דיר דכתב ילבש על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינו לבשרו דראש נמי כתיב ושמה המצנפת על ראשו חנא שטרו היה גרי בין ציץ למצנפת ששם מניחין חפלין: *Sed quid manus differt? (a capite) quia scriptum est: Et vestiet super carnem suam. Lev. VI. & Exodi XXIX. Ne quid separaret vestes a carne. Sed de capite etiam dictum est: Et pones cidarim super caput ejus. Docent capillos Pontificis M. conspici inter laminam & cidarim, ubi ponunt phylacteria.* Hinc etiam Maimonides *Hilch. Kele. Hammikdas. cap. X. VI.* אין הכהן יכול לעבוד בהפלין של יד שהרי חוצצת אכל של ראש אינה חוצצת ואם רצה

: *Pontifici non licet ministerium peragere cum phylacteriis manus, quia daretur separatio. Sed capitis phylacteria non separant, ideo, si ea applicare fronti voluerit, tempore ministerii, licitum erit.* Et *Hilch. Thephillin cap. IV. Hal. XII:* כהנים בשעת העבודה והלויים כשעה שאומרים השיר על הרוקן וישראל: *Sacerdotes tempore ministerii, & Levita quum recitant canticum e suggestu, & Israelita quando stant in sanctuario, liberi sunt a precatione & a phylacteriis.* Quomodo Pontifex M. phylacteria fronti alligaverit, infra docebimus, ubi de lamina aurea & cidari verba faciemus.

LIV. Hebræorum doctores fere semper eodem loco habent חיצת *peniculantia*, quo phylacteria. Ideo Sacerdotes ea gerere debuissent, etiam tempore ministerii, non minus ac cæteros Judæorum, videtur. Quid sint חיצת videre est Numer. c. xv. v. xxxviii.

ועשו להם חיצת על בנפי בגדיהם לרווחם ונחנו על חיצת הכנף פתיל תכלת:

Faciunt sibi peniculamentum in oris vestimentorum suorum per generationes suas; & adhibebunt peniculamenta ipsius ora filum hiacinthinum. Non dicam quanto studio & quam ingeniose fieri soleant, quanta subtilitate iis. significant sexcenta tredecim præcepta, quæ תרה solent vocari; quorum CCLXIII. sunt השנה *jubentia*, quot numerant membra in corpore humano, quia homo omnibus membris mandata Dei præstare debet. Et cccxv. השנה א' præcepta *prohibentia*, pro numero dierum anni; quia Deus jubet ne ullo die homo a tuis mandatis recedat. Sic igitur habent præcepta jubentia & prohibentia DCXIII. Tot autem debent esse præcepta; quia תרה *LEX*, totidem significat בגיטרא, geometricè uti ajunt, in *Massechet Maccob*, *Gemara fol. xxiii. b.* & alibi. Magnum igitur mysterium sub his fimbriis, sive peniculamentis, latet, nec minor religio & sanctitas, si diis placet, quam in phylacteriis; Ideo pallio semper adnexa esse debebant. Hinc non minori fastu ac hypocrisis hisce utebantur, quam illis. Fimbrias etiam producebant, quemadmodum phylacteria dilatabant, id est, longas fimbrias gestabant, sive ipsæ fimbriæ revera longæ fuerint, & longiores quam hodie (nam hodiernæ quindecim digitorum longitudinem non excedunt) sive in longa veste, qualem divites & viri honorati gestare solebant, longiores propenderint, quo sanctiores & devotiores viderentur apud vulgus. Ut videre est vel in solo illo בן ציצית הכהן *Ben zizit Haacissab.* qui ita vocabatur: שהיה ציציתו נגורה על גבי כסותו *quia peniculamenta ejus traherentur super pulvinaribus.* Nempe ditissimus civis erat Jerusalemitanus, qui non nisi tapetibus substratis inambulabat; forte instar divitis illius epulonis, de quo Christus Lucæ cap. xvi. Sed de longis illis & superbis fimbriis vide *Gemaram Codicis Guim, fol. lvi. a.* Ad ejusmodi etiam fimbrias respexisse Salvatorem, apud Matthæum cap. xxii. vers. v. Nullus dubito. *μεγαλύνει τὰ κέρατα τῶν ἱματίων αὐτῶν* *producunt fimbrias palliorum suorum.* Hunc morem fuisse Scribarum ac Phariseorum, atque hoc illis exprobrasse Christum, audacter afirmo. *μεγαλύνει* enim *κέρατα αὐτῶν*, id est, secundum *Gemaram*, admodum longas fecerunt fimbrias illas, שהיה ציציתו נגורה על גבי כסותו *ut traherentur fimbria ejus usque ad solium aut ad pulvinaria ejus.*

L V. Cum vero tanta religione verpuli hisce uterentur, mirum non esset, si quis conjecturaret, ipsos sacerdotes, qui sancti.

sanctitate nemini cedere volebant, idem quoque fecisse. Sane id factum fuisse colligi posse videtur ex Mose Maimonide, *Hileb. Kele Hammikd. cap. x. Hal. ultima.* כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשורת עבודה אפילו במקדש לוקן מפני האכנש שהוא כלאים ולא הותרו בו *Sacerdotes, qui induti erant vestibus sacerdoti extra tempus ministerii, etiamsi factum fuerit in Sanctuario, vapulabant, propter balteum, quia ex materia duplici constabat, nec permittebatur nisi tempore ministerii, quia est preceptum jubens, ut & fimbriæ.* Videtur igitur Maimonides sacerdotibus fimbrias attribuere, non minus quam balteum, & statuere, licitas fuisse tempore ministerii, etsi in iis etiam mixti quid fuerit. Sed forte alia fuit mens Maimonidæ. Docent etiam recuti כצורה לא דוחה מצוה *mandatum mandato non destrui.* Cum igitur fimbriæ mandentur, non minus quam ipsæ vestes sacræ, verisimile est, sacerdotes perinde ad illas quam ad has obligatos fuisse. Nec ulla ratio dari posse videtur, ob quam magis prohibita fuerint fimbriæ quam phylacteria. Verum: מצוה פוטר מן המצוה *mandatum a mandato liberat.* ut Gemara *Massechet Sevachim cap. II.* ad phylacteria tradit. Sed illud tantum ita intelligendum est: alterum alteri contrarium est, aut alterum ab altero liberat, cum simul consistere non possint; veluti phylacteria manus sacerdos, gerere non potest, quia separarent res sacras a carne, id est a manu sacerdotis, ut modo docuimus; ideo magistri remonent phylacteria manus a sacerdote, non vero capitis, quia nihil impediunt. Sed utrum revera habuerint fimbrias sacerdotes, & utrum fimbriæ appensa fuerint in ipsis כהונה בבגדי *vestibus sacerdotalibus,* & cui parti vestium, an alio modo id factum fuerit, fateor me nescire, cum hactenus ejusmodi quid in Judæorum pandectis, me legisse, non meminerim, nec sat otii jam detur, illa ulterius inquirendi.

CAPUT IV.

DE MATERIA PRIMORUM VESTIMENTORUM.

Prima vestes e foliis ficulneis. Ulysses foliis vestitus apud Homerum. Vestes Americane. Septentrionales. Vestes ex avium spolis e freto Davis. folia ficulnea maxima & umbrosa. Vestes pelliceae primorum parentum. Vestes e foliis חררה cuius forme? utrum ἄζωματα, succinctoria? כתונה Tunica pellicea cuius forme? Instar turris, flamma candela ardentis, aut pastinaca. Locus Maabnoth Cobanim tentatus. Ex quam materia vestes pelliceae? Quid נור apud Mosen. An legendum אור? Sensus Berescheith Rabba. Quo sensu vestes pellis. Rabinorum sementia. Origenis, Gregorii Nazianseni, Genadii, Theodoreti & aliorum. Ex pedibus animalium. Corium ab Hebreo נור Gomorrha à עברה & Corvus a ערב. Pellis, vellus, vel fel, בליג / בלג / pelg / pellisson & peletier, apud Germanos, Belgas & Gallos. Scortum. Hinc scortum, Belgice, een Del / pro meretrice. Pelles vestium Adami unde. Utrum create? an ab Adamo animalibus detracta? Fuerunt pelles victimarum ad fœdus gratia. Signa notabilia in fœderibus. כרה בריה fœdus ferire & secare. Fœda porca. Fœdus & fides a פֶּדוּ. Mos porcum saxo siliice percutiendi. Sancire fœdus. Utrum a sanctitate an a sanguine? Sanctum a sanguine victimarum. Sanguis fœderis Christi. Pelles primarum victimarum Adamo relicta, ut Sacerdoti. Lex Levitici cap. viii. viii. vestes pelliceae signum gratia Dei. Prima victima utrum hirci? an boves? Bos quem Adamus primum mactavit, unicum cornu habuit. Vestes Adami ex pellibus hircorum. Eisdem in sacris usi sunt Abel, Noachus, Abrahamus, Isaacus, Iacobus, Iosephus & omnes primi genitii ad Abaronem usque. Earum vestium vis. Venerunt in manus Nimrodi. Esavus, Nimrodo occiso, eas abstulit, בני החמרות Geneseos xxvii. quo sensu dicantur. Eisdem Rebecca Iacobum vestivit. Earum odor Genes. xxvii. Odor Paradisi. Alium odorem super Iacobum quam super Esavum habuere. Iosephus

eas dono recepit a patre Iacobo. Tunica Eva nuper e Cælo missa ad uxorem novi illius impostoris Sabbathi Zebi. Vera sententia de earum odore. Typus suavi odoris Christi. Vestes pelliceas sacerdotales fuisse ridiculum. Eva utrum sacerdos? Fœmina sacerdotes nulla apud Hebræos. Vestis pellicea natura congruens. Veterum Hebræorum vestes ex pellibus. Locus ad Hebræos XI. XXXVII. Prophetarum habitus. Elie II. Reg. I. VIII. Vestes Iohannis Baptistæ Matthæi III. IV. Hebræi in edificiis & victu lautiores quam in vestibus. Vestes ex pilis Camelorum in usu apud Hebræos. Præseorum Herorum vestes pelliceæ. Bacchi, Palladis, Hærenlis, Nisi, Camille, Primorum Senatorum Romanorum, Rusticorum Græcia, Comitorum, Schytharum, Germanorum, Getarum, Hunnorum, Hungarorum. Lorica ἰσάριον. Tabernacula milium pellicea, & lecti sub pellibus hyemare. Scuta scortica. Scutum οὐράριον. hinc cutis. Aegis αἰγὸς, galea &c. Fabula de pelle hians. Suppellex. Gentiles pellibus in sacris etiam utebantur. Falsorum Prophetarum habitus toga villosa. Pellibus victimarum incubare ad capiendam somnia. Iovi incubare. Dermire pro dormire a δέρμα pelle. Hieronymi expositio loci Esaia cap. LXV. Riis pellibus incubandi falso Sirabo Mosi attribuit. Fons erroris pelles Tabernaculo in deserto adhibita. Nefas Carmenta sacello pellem inferre. Larensi Pontificis pileus ex ovilla pelle. Homines pellibus lecti in marmoribus. Pelles in Lupercalibus. Error Plutarchi Pontificem M. Hebræorum Hinnuli pelle auro tecta vestium fuisse. Post exiium ex Ægypto nulla vestes pelliceæ in usu, apud Sacerdotes Hebræorum.

LVI. **H**Actenus egimus de vestium sacerdotalium origine, de earum defectu, & redundantia. Ordo, quem nobis in hoc opere proposuimus, postulat, ut jam de earum materia agamus. Et primo quidem de materia vestimentorum sacrorum in genere quædam dicemus; Deinde de materia vestimentorum Pontificis M. sub exâmen revocabitur. Jam primo capite monuimus, primas vestes, quarum memoria exstat inter mortales, factas fuisse ex arborum foliis. Enimvero nulla materia paratior est ad conficiendas vestes, siquidem nulla Arachne, nulla Minerva, nullogue textore indigent folia, natura ipsa omnia pulcherrime concinnante. Folia illa fuisse ficulnea do-

cet Moses ; Ex eadem quoque arbore folia sumpſiſſe Adamum , tradunt Hebræorum Magiſtri , ex qua fruſtum vetitum decerpiſit Eva. Quod utrum verum an falſum , nolo propius examinare. Interim non mirum , Adamum in medio Paradifi , inter arbores latitantem , folia ſibi aptaſſe ad tegendum corpus , cum obvia fuerint. Eodem plane modo , quo legimus apud Homerum *Odyſſea libro VI.* Ulyſſem nudum errantem inter arbores in denſa ſylva , ne nudus deprehenderetur a Nymphis , aut quæcunque illæ fuerint mulieres , quarum clamores audiverat , ramum & folia decerpiſſe , quibus corporis pudenda tegetet.

————— Ἰάμνων Ἐπεδύσαστο δὲ τὸ Ὀδυσεύδης,
 Ἐκ πυκνῆς δ' ἤλθε πλόθρον κλάσσε χερσὶ παχέῃ
 Φύλλων , ὡς ῥύσαίλο πρὸς χροῖ μίθεα Φωτός.

————— *Arbustis clam egreditur divus Ulyſſes ,*
Ex denſa autem ſylva ramum fregit manu crassa
Folius ut tegetet circa corpus pudenda viri.

Quo quælibet res paratu facilior eſt , & magis obvia ; eo illius ulus communior frequentiorque. Cum in America infinita , omnis generis avium multitudo ſit , ejuſdem terræ incolæ ex avium plumis & ſpoliis , veſtes quam maxime ſibi conficiunt. Indiæ populi Ichtiophagi , ædificia , naves & id genus alia , conſtruunt ex cetorum , quorum ibi eſt magna copia , oſſibus , auctote Strabone libro xv. Quod idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis teſtatur Olaus Magnus *libro XXI. cap. XXI.* Ejuſmodi veſtes elegantes , & cymbas ex freto Davis , magna copia , Fliffingam alatas , aliquando vidimus , & quaſdam etiam poſſidemus. Ficulnea autem folia ſumpſit Adamus præ ceteris , aut quia magis obvia erant , illiſque propius adſtabant , aut quia aptiora videbantur. Solent enim calidioribus regionibus magis apud nos luxuriare , ut etiam aliquando inſtar panni , non exigui , fruſti , ſe conſpicienda præbeant. Plinius *libro XVI. cap. XXVI.* *Fico folium maximum umbroſiſſimumque.* Quicquid eſt , folia arborum , materiam præbuiſſe primis omnium , quæ inter homines memorantur , veſtibus , certum eſt. Sed hæc non cenſentur ſacerdotalia. Deinde cum in iis parum præſidii contra tempeſtatum inclementiam fuerit , ea non diu geſtabant primi noſtri parentes : mox enim , illis detractis , aliis amiciebantur , ab ipſo Deo O. M. ſapientiſſimoque , qui multo melius quam

illi, quæ inter mortales ad victum & vestitum necessaria futura essent, novit.

L VII. Primæ igitur vestes, quæ revera nomen vestium merentur, & quas Deus O. M. ipse Adamo & Evæ concinavit, ex pellibus factæ erant; ut prima omnium vestium materia pelles fuerint animalium. Sic enim Moses Genes. III. XXI. *Et fecit Dominus Deus Adamo & uxori ejus tunicas pelliceas, & vestivit eos.* Sed hæc ab Interpretibus varie explicantur. Tunicas fuisse constat. Isidorus Orig. libro XIX. cap. XXII. *Primum autem fuisse pellicea tunica quibus offensam & ejectionem de Paradiso Adam & Eva induti sunt.* Textus habet כְּתוּנָה *chetuna, tunicas.* Septuaginta χιτώνας, quod est ipsum כְּתוּנָה & Latinum *tunica*: Nam *Tunicam* & χιτών originem habere ab Hebræo כְּתוּנָה dubitare nemo sanus potest, quod suo loco clarius demonstrabimus. Quidam tamen *feminalia*, alii *succinctoria* exposuere. Vestes fuisse ad tegendum corpus constat, eo magis, quod Moses statim addiderit, וְיִלְבָּשׁוּ *Et vestivit eos.* Sed utrum femina tantum velaverint, ut feminalia & succinctoria solent, qualem habitum etiam aliquando reperimus apud veteres popas & sacerdotes, non facile crediderim. Id fortassis inde quis colliget, quod Moses antea commate VII. dixerit Adamum & Evam sumplisse folia ficuum, & tegumentum inde sibi confecisse; ubi habetur vox חַגְרָה quam *succinctoria* reddiderunt Interpretes. Seniores habent ἑξήματα. Quid autem fuerint perizomata docet Origenes, libro XIX. cap. XXII. *Perizomatium, inquit, id est succinctorium, quo tantum genitalia conteguntur. Hoc primum primi mortales e foliis arborum sibi fecerunt, quando post prævaricationem erubescens pudenda velabant. Cujus usum quaedam barbaræ gentes, dum sunt nude, usque hodie tenent: ideo Belgæ Schooten exponunt.* Quidam igitur credebant כְּתוּנָה *Chetunoth* tunicas pelliceas succinctoria fuisse, quasi Deus postea pellicea succinctoria illis substituisset, loco priorum, quæ ex foliis facta erant. Sed pelliceas tunicas vestes fuisse; quæ totum corpus tegerent, non est quod dubitemus, hac enim plerumque significatione venit vox כְּתוּנָה *Chetunah*, ut & χιτών *tunica.* Bereschit Rabbah fol. XXIV. formam ejus etiam explicare conatur שהם רומין לבנים רחבים מלמטה וצרין מל מעלה: *Similes sunt turri inferne ample, & superne angusta.* Et in Mathnoth Cohanim comparantur cum ardente candela, & cum forma herbæ, quæ in Aruch vocatur רוטא *Ruta.* Quid sit רוטא

fateor me ignorare, nam de *ruta* herba, id dici non potest. Suspicor igitur scribendum esse כרוטא *Carotte*, & Belgice *Crooten* aut Germanice רוטא *Mäbe* quod pastinacam significat, aut רפא *Rapa*, quæ omnia figuram turris revera habent. Jarchius, ut Mathnoth Cohanim quoque docet, habet פנס *pinfab*, *tuniculam*. Sed præcipua quæstio est de materia, ex quam constiterit illa tunica? Moses quidem habet עור *ghor*, *pellem*. Bereschit Rabbah ex mente Doctoris Meir, docet legendum esse כתונה אור *Tunica lucis*. Atque hinc etiam colligit qua fuerit forma: nempe (ut explicat ibi *Mathnoth Cohanim*) instar candelæ quæ flammam habet, inferne ampliorem, superne vero acuminatam, instar turris, ut modo audivimus. Putant igitur, ut sunt faceti, vestes Adami primo ex luce fuisse, deinde lucem אור à Deo mutatam in עור *pellem*. Vide ibi *Mathnoth Cohanim*. Alii aliter. יצחק רביא אומר חלוקים : Isaac Rabia dicit *glabras fuisse, ut unguilas, & elegantes, ut margaritas*. Dixit etiam Doctor Isaac, fuisse: ככלי פשתן הדקים הכאים מביא שאן *Inftar vestimentorum, ex lino subtilissimo, qua afferuntur ex Beitschan*. Docetur etiam ibi, istas *tunicas pelliceas* ita vocari שהן דבוקין לשור *quia pelli adherent*; talis est quælibet tunica interior. Doctor Samuel filius Nachman putat quod: צמר גמלים וצמר ארנבים היו כתונה שור. *Lana Camelorum & lana Leporum fuerint vestes pellium*. Quare? שהן באין מזור? *quia cum pellibus crescunt, aut e pellibus proveniunt*. Hæc sunt præcipuæ sententiæ Judæorum de tunicis pelliceis Adami, prout a Rabboth recensentur. Sed nolo nugas illas diutius prosequi, adeat ipsam Rabboth cui datum est. Utrum igitur illæ vestes revera ex animalium pellibus factæ fuerint, non facile quis inde colliget. Sed nec inter Christianos semper fuit eadem opinio. Origenes *tunicas pelliceas*, mortalia & caduca corpora interpretatur. Indignum enim putat ex Deo facere alutarium. Hæc sententia quoque fuit ridiculi Præadamitarum auctoris, Gregorius Nazianzenus corporis nuditate exprimi vult, immortale prius, & nullis obnoxium morbis, Adami corpus; vestibus vero, mortalitatem, gravitatem, ac infirmitatem, quæ corpus illud invaserunt. De hisce vide *Origeniana* doctissimi Huetii, libro 11. *Quæst. XII*. Heidegerum de *vina Patriarcharum*, parte 1. pag. clviii. Genadius arborum *corlices* fuisse putat, quasi Deus pro prioribus foliis, corlices arborum dedisset. Sed a Theodoro doctè refutatur. Sa-

ne *ghor* nunquam corticem arborum significasse, cum aliis non ausim adfirmare. Saltem apud Rabinos pro cortice aliquando sumi, notissimum est.

L. VIII. Sed quicquid alii nugentur, *רר* plerumque pelles significare in sacra Scriptura, certum est. Derivatur enim a radice: *ררה gharah*, quod nudandi habet significationem. Hinc quia pelles ab animalibus, & cortices ab arboribus detractæ, ea nudant, *ררר ghoroth*, vocantur. Forte ipsa vox *cortex* nihil aliud est quam *corium*. Isidorus libro xvii. cap. vi. *Corticem Veteres coruicem vocabant. Dicitur autem cortex, quod corio lignum regat.* Igitur *cortex* quasi *corio regens*. Sed utrumque Hebræum est. *Corium* enim fluxisse ab Hebræo *רר*; *ghor*, nullus dubito, mutato solummodo *v* in *G.* ut in *ררה Gomorba*, aut potius in *C.* ut *רר Corvus*. Atque sic *corium* est ipsissimum *רר* nam a *caro* derivatum esse *corium*, ut vult Isidorus, minime credo. Non tamen æstimandum est, Hebræum *רר* significare id, quod proprie *corium* dicere solemus, pellem scilicet arte alutaria subactam, pilis detractis; unde nobis calcei & ejusmodi alia, quod Galli *cuire* vocant, Germanice *leuer*, & Belgice *leer*. Habet autem vox *רר* significationem generalem, quamlibet pellem denotans, quemadmodum Latinorum *pellis*, quæ nihil aliud significat, quam exuvias alicujus animalis, sive pelles crudas, quales ab animalibus detrahuntur, sive arte alutaria præparatas, sive glabras, detractis pilis, sive villosas. Talem significationem etiam obtinet Germanorum & Belgarum *felvel* & *vlies*; quæ omnia a *pelle* originem habere dubitandum non est, levi mutatione *p.* in *f.* & *u.* quod insolens non esse norunt ii, qui in auctoribus vel parum versati sunt. Ipsum etiam Latinorum *vellus* nihil aliud est, quam *pellis*, nam *vellus* a *vellendo* dicitur, ut vult Isidorus, nequeo credere. Sæpius *pellis* ut & *רר* significant pellem crudam recēter ab animali detractam. Sæpissime tamen pellem arte alutaria subactam, ab omni corruptione præservatam, quo esset gratior, & usu diuturnior. Et inter subactas, quædam pilis nudatæ præparantur, undique glabræ, quod proprie *corium*, *cuire* & *leeder* dicimus. Inter quas duriores & crassiores calceis conficiendis destinantur, aliæ vestibus, chirothecis. Quædam auro etiam, argento, aliisque pigmentis & coloribus, ornantur, quas Græci *χρυσόπαιδες* vocarunt, unde hodie nobis magna supellex; & parietibus contegendis ornandisque, magna copia adhi-

adhibentur. Has pelles plerumque dicere solemus *corium*, aut etiam *scortum*, unde *scortum* sive meretrix, ut & Belgice *een vel*. Sed non rarius $\gamma\gamma$ & pellis sumitur pro pelle villosa, arte alutaria ita concinnata, ut pili aut lana firmius & ornatus adhæreant, qualem Germani cum superiores, tum inferiores *tsch* & *pels* vocant, Galli *pelisson*. Hinc & *pelletier*, alutarius, qui ejusmodi pelles præparat, quæ omnia etiam a *pelle* ita dicuntur. Ejusmodi pelles villosas fuisse, ex quibus factæ erant tunicæ primorum parentum, vix ego dubito. Nec ab hac opinione alieni sunt Judæi: statuunt enim fuisse ipsas illas vestes Esavi, quibus mater Rebecca filium Jacobum amicitavit, ad fallendum patrem Isacum, de quo postea plura dicemus; Sed Jacobus villosis pellibus vestitum fuisse, ut parentem tutius, sub persona Esavi, adiret, sacer textus docet.

LIX. Quales autem pelles, & unde desumptæ fuerint, sacra Scriptura non clare exprimit. Ex nihilo creatas fuisse testatur Procopius. Quidam id factum credebant Angelis ministrantibus. Sed cum Spiritus Sanctus de hisce sileat, nihil temere affirmandum est. Quid absurdi si quis diceret, ipsum Adamum, animalibus prius mactatis, detraxisse pelles, Deo Optimo Maximo, pro paternæ suæ cura, ipsi hoc monstrante & jubente; adeo ut Adamus vestes pelliceas fecisse diceretur, quia ei mandatum erat animalia mactare, illisque pelles detrahere, quibus pro vestibus uteretur, eo modo quo honestas, necessitas & tempestatum inclementia id maxime requirebat? Quicquid enim de creatione istarum pellium, aut de ministerio Angelorum circa eas, in medium proferant, eadem facilitate, qua dicitur, a nobis negari potest. Pedibus igitur eo in sententiam illorum, qui statuunt fuisse pelles victimarum, quas Adamus mactaverat, quum Deus cum eo fœdus gratiæ pepigerat. Constat siquidem in plerisque fœderibus intercedere signa quædam notabilia, quæ habent aptitudinem aliquam commonefaciendi, vel generalem de fœdere & sanctione ejus, vel specialem per similitudinem rei promissæ. Sic, ut Deus imperium & jus suum testaretur in peccatores, quibuscum fœdus facit, ut ostenderet, inquam, se jus & potestatem habere, igne, fulminibus cæterisque suppliciis puniendi fœdifragos & peccatores, ignes etiam & fulmina & tonitrua, cum horribili fragore & coruscatione, emisit e monte Sinai. Exodi XIX. Quo fortassis respexit Virgilius *Æn*, libro XII.

Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine sancit.

Sic plerumque in fœderibus sacrificatum, & animalia immolata sunt, quo significaretur, Deo idem jus esse in peccatores ac in victimas, peccatorem eadem morte dignum esse, mortisque reum, si legem transgressus fuerit. Hinc Hebræorum כרת כרת *carath be-rith*, *-ferire vel secare fœdus*, qua locutione ipsi etiam Ethnici utuntur, in pangendis fœderibus & victimis immolandis: de qua vide Briffonium *de formulis*. Ideo quidam etiam fœdus a feriando, scilicet a ferienda victima, dictum volebant, aut etiam a fœda porca, quia, secundum sententiam Servii & Pomponii, fœde & crudeliter in fœderibus occidi solebat. Hinc Virgilius *Æn. libro III. Casa pangebant fœdera porca*. Sed quo ritu Tullus Rex Romanorum fœdus cum Albanis pepigerit, porcum saxo silice percutiendo, notum est ex Livio *libro I cap. cxxiv*. Non tamen dubito, quin fœdus, & fides, & fido, a Græco πείθω derivata fuerint. Idem etiam significare videtur sancire fœdera: *Sanctionem* enim a sanguine victimarum dictam putant, nisi cum quibusdam mavelis a sancto, quia fœdera sancta sunt. Sed ipsum sanctum a sanguine dici vix dubito. De comminatione, in sanciendo fœderibus, per occisa animalia, vide etiam Jeremiam xxxiv. & I Sam. II. In fœderibus Dei, immolatæ victimæ præterea significant sanguinem fœderis, J. Christi sponsoris & salvatoris nostri, quo ab ira Dei, & morte liberantur.

LX. Quando igitur Deus cum Adamo statim post peccatum fœdus gratiæ pepigit, non esset absurdum, si quis diceret, eodem etiam momento victimas mactasse Adamum, quibus admoneretur mortis, quam meruerat, simulque sanguinis promissi feminis, Jesu Christi, qui, ut illius vindex & גואל *goel* serpenti quidem caput esset contriturus, sed ita tamen, ut calcaneum ipsi quoque contereret serpens, nempe ut Romanos & Judæos ad sanguinem fundendum incitaret. Interim has victimas Adamus non poterat rite offerre, nisi expresso mandato Dei edoctus; fide namque offerre debuit, non minus quam Abel, omnesque credentes, at fides nititur mandato Dei. Deus igitur primum Adamo de mactandis victimis, ad sacrificia, præcepit. Victimis autem mactatis, pelles cessit Adamo ut sacerdoti, quod etiam originem dedisse legi quæ extat Levit. vii. viii. *Sacerdos, qui offert holocausti victimam, habebit ejus pellem*, verisimile est: nam Adamum primum
I
fuisse,

fuisse Sacerdotem, vestesque illas pelliceas sacerdotales fuisse, Hebræorum magistros docuisse supra capite primo, ex Baal Hatturim & Rabboth, demonstravimus. Addi potest, Deum pelles, ut paratissima vestimenta post peccatum statim dedisse Adamo, ut externis illis vestimentis ipsi statim testaretur gratiam suam, qua ipse peccata tecturus esset, ne ob sensum peccati & mœrorem animus labasceret; vestes enim gratiæ Dei quoque Symbolum esse apparet ex Apocalypseos capite III. commate xviii. prout & præteritio peccatorum in veteri Testamento exprimitur per verbum כפר *Kiper*, peccata *obducere*, aut *tegere*.

LXI. Hactenus tamen nondum constat cujusnam generis fuerint animalia illa, ex quibus Adamus primas victimas obtulit Deo? ut merito quis querere posset, ex quo genere animalium pelles illæ desumptæ fuerint, quæ materiam primi parentis vestibus præbuerunt? Fuerunt ex verpulis, qui crediderunt Adamum bovem Deo primum sacrificasse, & bovem quidem, qui unicum tantum cornu habuerit. Sic enim Gemara ad *Codicem Schabath folio xxviii. b.*

ר' יהודה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שני ותישב לה
 x כפ : *Doctor Iehuda dixit: Bos, quem obtulit Adam primus, cornu unicum habuit in fronte, sicut dicitur, Gratius erit Domino, quam bos aut vitulus, cornu habens & ungulas scissas, Psalmo LIX. xxxii. Hircum tamen fuisse multo verisimilius est. Eo magis id colligi posse videtur, quod frequentiora sacrificia non fuerint, quam ex capris & hircis, adeoque Deum Opt. Max. statim Adamo adumbrare voluisse semen promissum, Christum veram victimam, qui toties sub lege per hircos repræsentatur, præsertim magno die piaculari x. Tisri; unde etiam agnus Dei sub Novo Testamento vocatur, qui tollit peccata mundi, & agnus mactatus ante jacta fundamenta mundi. Quicquid est; si vestes primorum parentum factæ fuerunt ex pellibus victimarum, quas Adamus primum obtulit, hœdos, vel hircos fuisse dicendum est, secundum sententiam magistrorum. Nam vestes illius pellicæ ex pellibus hircorum fuerunt; si quidem vestes Esavi, Jacobi &c. (ut mox ostendemus) ex ejusmodi pellibus erant. Adde quod Geneleos cap. xxvii. versu xviii. legamus Rebeccam quum filium Jacobum vestiret (vestibus scilicet Adami) ut patrem falleret *pellibus hœdorum lactentiam induisse manus ejus, & glabritiem colli ejus.**

LXII. Parum igitur esset recutitis, docere vestes Adami pelliceas fuisse sacerdotales, sed & ad alias fabulas lepidissimas inde delabuntur. Docent enim in iisdem vestibus sacrificasse Abelem, Noachum, Abrahamum, Isaacum, Esavum, Jacobum, immo omnes primos genitos ad Aharonem, usque. Bereschit Rabba loco jam sæpius laudato, folio xxiv. Inter multas & vanas opiniones doctorum, quas recenset, addit sententiam Doctoris Simeonis Ben Lakisch: scilicet: *ובתן היו בכרות משחמים* Et in iis ministrabant primi geniti. Docent præterea vestibus illis tantam fuisse vim, ut omnes feræ & bestię, quamvis truculentissimæ, ad earum conspectum exhorruerint, & sese subjecerint. Tandem venisse in Manus Nimrodi, celeberrimi istius venatoris, quarum virtute etiam felicissime venatus esset? Esavum vero eas desiderasse, Nimrodo occiso, suas fecisse. Hinc vocatas credunt בגרי החמורה vestes desideratissimas. Genes. xxvii. com. xv. נמרוד מן אותן מן נמרוד *quoniam eas desideravit a Nimrodo*, ut explicat Jarchias, & Rasche in Parascha Tholdoth fol. lxxiii. שחמד מנמרוד והרגו ונטלן *Quia desideravit eas a Nimrodo, & occidit eum, & arripuit eas*. Hac via igitur ad manus Esavi pervenerunt. Eadem fuisse vestimenta, quibus Rebecca Jacobum filium amicit, ut fraude, Deo tamen divina suo providentia, ex æterno decreto omnia sic dirigente, vota, quibus Isaacus Esavum beare voluit, interciperet. Odorem autem gratissimum illum, qui patrem exhilarabat, sumpsisse in ipso Paradiso, atque inde conservatum ad tempora usque Esavi & Jacobi. Nam ad verba illa Gen. xxvii. versu xxvii. ירח את ריח בגריו *Et odoratus est odorem vestimentorum ejus*, interrogat Rabboth in Parascha Tholdoth fol. lxxiv. Quomodo id fieri potuerit, ut tam gratum haberent odorem, quandoquidem odor hircorum est naribus molestissimus. (veluti Latine *hircum olet*. Et *hircum ab aliis*) Respondent sapientes, id inde factum esse, quod esset odor Paradisi.

אמר רבי יוחנן אין לן דבר שריחו קשרה מן השמץ הזה של עוים ואת אמרת וירח את ריח בגריו ויברכהו אלא בשעת שנכנס יעקב אבינו אצל אביו נכנס עמו גן עדן הדרה דאל ראה ריח בני כירה שדה ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנס : *Doctor Johannes docet, nihil reperies quod graviorem odorem emittat, odore hircorum. Quando igitur dicitur (Gen. xxvii.) Et odoratus est odorem vestimentorum ejus, & fausta illi præcatus est, id intelligendum est: Quod, quando pater noster Iacobus ingressus est, ad patrem suum*

simul cum eo ingressus fuerit hortus Eden. Et hoc quidem illud est quod dicitur. Et odoratus est odorem filii sui, ut odorem agri: Sed quum Esauus ad patrem ingressus est, ingressa simul cum eo fuerit Gebenna, quia dicitur (Prov. XI. 11.) Si advenerit superbus, advenerit ignominia. Idem sensit Jarchius ad Geneleos locum citatum.

והלא אין אין ריח רט יותר משטף העוים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח : והלא אין אין ריח רט יותר משטף העוים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח : *Nonne verum est, pejorem non esse odorem, odore hircorum? Sed docemur quod cum eo ingressus fuerit odor horti Edenis. Et ad hæc verba quæ mox addit Isaacus: ריח כני כריח אשר ברבו יהוה: Odor filii mei est instar odoris agri, quem Deus beavit. sic commentatur: שנתן בו ריח טוב והוה שרה תפוחים כך דרשו רז"ל: Quia Deus illis indidit gratum odorem, & hic quidem est ager pomorum, sic enim exponunt doctores nostri beatæ memoria. Hæc valeant quantum poterunt.*

Mea quidem sententia, per odorem illum, nihil aliud intelligi voluit Spiritus sanctus, quam in regionibus illis moris fuisse, suavissimis odoribus veltes condiri, non tantum, ut adversus corruptiones tutiores essent, sed ut & cerebrum corroboraretur: stultos ideoque esse eos, qui odores gratos, aut quævis alia dona Dei, quæ pro paterna sua bonitate mortalibus largitus est, fastidiose simul & superstitiose spernere solent. Sed & typus erat suavissimi illius odoris Christi, fratris nostri primi geniti, cujus justitia, tanquam pretiosis vestimentis, suavissimum odorem spirantibus, amicti, grati effemus Deo patri, quem accedere nobis liceret cum omni fiducia, ad impetranda omnia bona spiritualia in Coelis: Ephes. 1. Sed has vestes pelliceas primi parentis, tandem pervenisse ad manus Josephi in Ægypto, docet Targum Jerusalemitanum, in parascha ויחי five capite XLVIII. Geneleos, ubi de precibus Jacobi, quibus vota concepit pro Josepho, inter alia Jacobus promittere dicitur Josepho vestem, quam gestavit Adamus, ut rem quæ pretio superat, etiam ea quæ carissima & desideratissima sunt mortalibus. ואנא יהתיב לך חולק חד יותר על אחך

לנשיה דאדם קרמאה נסיב יתיה אברהם אבוי דאנא מן ידוי דנמרוד רשיטא ויהב יתיה ליצחק אנא ויצחק אנא יהב יתיה לשעו ואנא נסבית יתיה מן ידוי רשעו אחי לא

Ego autem dabo tibi partem aliquam supra fratres tuos, vestem Adami primi nostri parentis, quam accepit avus meus, e manibus Nimrodi impii. & dedit Isaa-

so patri meo, & Isaac dedit Esauo. Ego vero accepi eam ex ma-

nibus

nibus Esavi fratris mei non quidem gladio aut arcu meo, sed meritis meis & bonis operibus.

LXIII. Toti terrarum orbi notam esse credo, putidam fabulam, quæ & hodie inter Judæos, qui quascunque fabulas credunt, pro vera historia narratur; ante paucos annos, uxorem, novi istius impostoris *Sabbathi zebi*, tunicam pelliceam, quam Eva ante fere sex M. annos gerebat, e cœlo dimissam nactam fuisse, plurimis sanctorum & Patriarcharum nominibus depictam, & aureis literis ornata, in quodam campo, in quem a parentis genio, qui Judæus fuerat, ea tamen non aliter sciente quin Christiana nata fuerit, nuda deducta erat, stupendo plane miraculo. Utrum vero cœleste illud vestimentum illæsum, a nova illa nupta, novi Messix, in arca servatum fuerit, an detritum & jam lacerum alicubi in angulo, inter sordidos verpulos jaceat, & cui usui hodie inserviat, fatcor me nescire. Sane nœnias illas, dignas ut a vêtula pueris in cunis vagientibus præcinantur, a recutitis, sibi pulchre de novo suo Messia blandientibus, narratas accepi. Sed vestes illas Adami pelliceas, sacerdotalem habitum fuisse Adami & posteris ejus, ut verpuli garrunt, ridiculum esse non vereor dicere. Saltem primo sacrificio inservire non poterant, si verum est, eas ipsis primis victimis fuisse detractas, nam a Deo creatas fuisse ex nihilo, supra jam refutatum est. Igitur quidquid dicant, oportet, ut Adamus sacrificium istud nudus, aut si quod vestimentum habuit, arborum tantum foliis reclusus, fecerit; atque sic non nisi cæteris sacrificiis, quæ sequebantur, adhiberi poterant. Deinde nunquam sacerdotales fuisse, satis manifesto probari posse existimo: cum Deus non tantum Adamum vestiverit, sed ipsam etiam Evam. Eiusdem igitur naturæ fuerunt vestimenta Evæ ac Adami. Dicendum itaque est, vestes Adami non fuisse sacerdotales, aut Evæ tunicam quoque fuisse sacerdotalem, Evamque sacerdotem, & sacerdotio functam fuisse; quod tam est absurdum, quam quod est absurdissimum. Fœminas enim sacerdotes, populus Dei, nec ante legem in Ecclesia Patriarcharum, nec sub lege unquam, agnovit, etsi apud reliquas gentes illud fuerit frequentissimum. Ex claris igitur verbis Mosis aliud nihil colligi potest, quam Deum primos nostros parentes pellibus vestivisse, detractis ex foliis succinctoriis, ad tutamen corporis, contra tempestatum inclementiam; ad velandam nuditatem. Cætera vero, quæ diximus de typo & significatione rerum spiritua-

lium, non nisi ex analogia fidei, prout bona temporalia plerumque beneficia spiritualia credentibus ob oculos ponere solent, colliigi possunt.

LXIV. Interim mos ille pelliceas vestes gestandi, simplicissimus, & naturæ maxime congruens fuit. Hinc plerique veterum, sive exemplum Adami primi parentis (nam *preminimus vestigia patrum*) secuti, sive natura ipsa hoc postea monstrante, pelliceis vestimentis amictos fuisse, constat. Patriarchis nulla materia, in re vestiaria magis nota, nec frequentior fuit, quam pelles: plerique enim pellibus tecti incedebant, quod paucis verbis etiam nos docet Apostolus ad Hebræos Capite XI com. XXXVII. Ubi tradit veteres (de sanctis loquitur) ambulasse *ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγαίοις, ἢ οὐίλλῃς & caprinis pellibus*. Hunc prophetarum habitum fere ordinarium fuisse, quibusdam creditur. Plerumque villosa etiam eorum vestimenta fuerunt. Sane Elias II. Regum cap. I. VIII. dicitur: *איש בעל שער ואור אור במחניו vir pilosus, & cingulo pelliceo accinctus lumbos suos*. Zacharias etiam ita sermonem instituit de prophetis, præcipue ubi de falsis prophetis loquitur, ac si extra villosam vestem non prophetassent, sed vestes illas expresse induissent, ut in iis prophetarent. *Ita, ait, erit die illo, ut erubescant isti prophetae, quisque a visione sua, quam prophetaverit, neque induant כחן כחן וּגָמַם יָגֻמַם יָגֻמַם togam villosam ad mentiendum*. Zachariæ cap. XIII. com. IV. Hunc habitum non fuisse rarum apud gentilium vates, iūfra patebit.

LXV. Eodem fere habitu creditur quoque amictus Johannes Baptista, quo & Elias: atque id non absque singulari Dei providentia factum fuisse, quidam autumant. Nam quandoquidem cum spiritu & virtute Eliæ venerat Lucæ I. XVII. etiam habitu aliquo exteriori Eliam referre debuisse credunt. Hinc Mathæus capite III. commate IV. *ἔῃχε τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ ὁμοίωτον τοῦ καμήλου, ἢ ζώου δερματίνου πρὸς τὴν ὀσφυῖ αὐτοῦ. Habuit vestimentum ex pilis cameli, & Zonam pelliceam circa lumbos suos*. Sed utrum hæc vestimenta fuerint ex camelorum pellibus, an ex pannis crassioribus, qui ex eorum pilis, sive lana, fieri solebant, (vestes enim ex lana camelorum, non adeo raras fuisse apud Judæos, tempore Christi, postea patebit) jam non disputo. Sanè molles fuisse vestes, prout auctores etiam mentionem faciunt de lana camelorum, quæ vel milesias lanas mollitie æquet, non puto: Nam parum id convenisset

set cum ejus victu, qui erat parvus & agrestis, quamvis alias Hebræi in ædificiis & in victu multo lautiores esse debuerint, quemadmodum id docet Bereschit Rabba, fol. xxiv. sect. xx. Pelliceam tamen zonam circa lumbos habuisse, atque sic habitum Prophetarum aliquomodo imitatum fuisse, certum est. Tamen non constat, utrum zona villosa, an vero, pilis arte alutaria detractis, corium fuerit. Ex Syri verbis nihil quoque colligi potest; nam sequitur fere כִּי פֹדֵא textum Græcum. ἰνδῶν σιλοσδ ἰοσι

$\text{ἰοσι, ἰνδῶν ἰνδῶν ἰνδῶν ἰνδῶν}$ Erat vestimentum pi-

lorum Camelorum, & cingulum pelliceum, super lumbos ejus. Vox

ἰνδῶν proculdubio est ipsissimum Græcum πέσκα . Eadem voce etiam Paulus utitur in Epistola ad Hebræos cap. xi. commate xxxvi. ubi tamen Apostolum loqui de villis, multi credunt. Nec aliter locum Matthæi vertit Arabs quam Syrus: *Erant autem vestimenta Iohannis ex pilis Cameli, & zona corii super lumbos.* Quidquid est, vestimenta pellicea usitatissima fuisse apud Hebræos, neutiquam dubitandum est. Huc quidam referunt verba Jobi xxxi. versu ii. *De vellere agnorum meorum incaluit.* Ezechielis xxxiv. xx. *Adipem comeditis & lanam induitis.* Et Prov. xxvii. versu xxvi. *Agni erunt ad vestimentum tuum;* quamvis loca illa intelligi possint etiam de pannis ex lana confectis, non minus quam de integris pellibus.

LXVI. Ejusmodi vestimenta usitatissima fuisse apud cæteras gentes manifesto constat. Prisci Heroes (quorum maximam partem ipsos Hebræorum Patriarchas fuisse, ab aliis jam est demonstratum) apri, tigridis, leonis aut hinnuli exuviis, aut Lybistidis ursæ, aut nebride, id est hinnuli, aut bassari, id est vulpis pelle recti per orbem vagabantur. Hinc Apolonii Rhodii *Scholiastes* libro. i. $\text{σύνθηδες τοῖς ἥρωσι τὸ δερμαλοφορεῖν. Solenne est Heroibus pelles gestare.}$ De Baccho, pelle hinnuli vestito (unde etiam Νεβρώδης & νεβρωδοστόλος) ex Plutarcho, *veteribus Epigrammatis,* & *Orphei hymnis,* supra capite iii. quædam diximus. Herculem pelle Leonis vestitum, neminem ignorare credo. Euripides in *Hercule insano.*

$\text{Στολήν τε θηρὸς ἀμφίβαλες σὺ κάρη
Λέοντος, ἥπερ ἀτὸς ἐξωπλίζετο.}$

Hinc

Hinc est, quod Lucianus in *Necyomania*, Menippum ad inferos mittat, pelle Leonis vestitum, ipsique mandet, ut se Herculem diceret. Καὶ ἐνεκδύσασε τῷ πύλῳ ἢ τῇ λεοντῇ ἢ περὶ τῇ λύρα ἢ ἀσθακαλδύσατο ἢν ἢ λέγην Ἡρακλέα ἢ ἢ Ὀδυσσεῖα ἢ Ὀρφέα. *Ei ornavit pileo, & leonis Exuviis & insuper lyra, jussit etiam, ut si quis nomen roget, me non Menippum quidem, sed Herculem, aut Ulysses, aut Orpheum dicerem.* Hanc vestem etiam Lucianus *μηδικὴν Medorum* vocat. Festus: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneamur. Lugentes quoque diebus luctus in pellibus sunt.* Ubique fere in nummis reperies Herculem, Leonis pelle vestitum. Sed ipsæ quoque Heroinæ pellibus tectæ erant. Ut Juno Sospita, quæ pelle caprina semper vestita fuit, Cicero *De Natura Deorum libro I.* Neomagi anno *CIICICLXXIII.* a Gallis elegantissimus effusus est nummus argenteus *L. ROSCI FABATI*, ubi Juno Sospita hædina pelle egregie vestita est. Ejusmodi & apud Urinum conspicitur huic valde similis. Videtur & Pallas ita vestita, tectæ enim erat ægide, id est pelle caprina; quamvis non negem & arma sæpe notasse, quo sensu & ipsi Jovi *ægis* adscribitur, quare & *munimentum pectoris æreum* dicitur, idemque est ac *lorica* ut habet Servius, ad virgil. *Æn. VIII.* At sive ex pelle, sive ex ære fuerit *ægis*, certum tamen est, antiquissimis temporibus ex pelle caprina fuisse indeque ortum habuisse; veterum enim arma æque ac vestes, plerumque ante bellum Gallicum, fuisse ex pellibus, nullus doctorum dubitabit. De hisce mox plura. Virgilius *Æn. VIII.*

*Ægidaque horrificam, turbata Palladis arma,
Cæratim squamis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues.*

Idem etiam de Camilla, libro XI.

————— *pro magna regmine palla*

Tigridis exuvia per dorsum a vertice pendens

Primos homines pelles gestasse ex Festo, loco jam modo allegato patet, quum dicit: *Pellem habere Hercules fingitur, ut homines cultus antiqui admoneantur.* Clarius Lucretius lib. V

*Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.*

Et mox:

*Tunc igitur pelles nunc aurum & purpura curis
Exercent hominum vitam belloque fatigant.
Quo magis in nobis (ut opinor) culparesidit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas.*

Pausanias in Phocicis, ubi de agro Locrorum. λέγεται ὅτι οἱ πρῶτοι τῆς Μαύθᾶ ἀνθρώπων ἦσαν αὐτόχθονες. ἐδῆτα ὅτι οἱ ἑπιστάμηνοι πῶς ὑφάνεον, σκέπῳ πρὸς τὸ εἶγος θηρίων δέρματα ἐποίησαν ἀδέψητα, τὸ δασὺ τῶν δερμάτων ἐς τὸ ἐκλῶς ὑπὲρ ἀπρεπείας τρέποντες. *Dicitur autem homines illos indigenas fuisse: Eosque quam nondum noverrant vestem texere, solitos fuisse corpora amicuiffe ferarum pellibus crudis, pilis extrorsum conversis, ob decorem.* Idem fuit habitus priscorum Senatorum Romanorum, ut videre est apud Propertium *Eleg. lib. I. IV.*

*Curia prætexto que nunc nitet alta senatu
Pellitos habuit, rustica corda patres.*

Hinc Lucanus :

pretiosaque vestis

Hirtiam membra super Romani morte Quiritis.

Induxisse togam.

LXVII. Media in græcia rusticos senes ab Aristophane in Νεφέλαις ἀετ. I. scena I. & Polluce libro IV. cap. XIX. comicis dici διφθερίας, pelle vestitos, Seneca Epistola XC. *Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum & aliorum animalium a frigore satis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleraque gentes tegunt corpora? Non avium plumæ in usum vestium conferuntur? Non hodieque magna Schytharum pars tergis vulpium induitur ac murium? quæ tactum mollia, & impeneabilia ventis sunt? Videatur etiam Justinus libro II. cap. II.* Salustius auctor est, *Germanos intellectum rhenonibus, id est, agnitis pellibus, corpus habere; Et Tacitus de Moribus German. Gerunt, inquit, ferarum pelles, proximi ripæ negligentius, ulteriores exquisitius.* Et Julius Cæsar de Bello Gallico libro VI. *Pellibus aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.* Getas etiam pellitos vocat Ovidius, de Ponto & alibi. Et Claudianus Getarum Curiam pellitam dicit, libro de bello Getico.

*Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
Curia.*

De Hunnis & Hungaris idem testantur Ammianus Marcellinus, Jornandes, & alii. Hodieque illis gentibus, ut & Schytis Moscovitis, nihil familiarius. Lectis, Tegumentis, Tabernaculis, armis & sexcentis aliis rebus pelles adhibebantur. Juvenalis *Sat.*

VI.

*Sylvestrem montana thorum cum sterneret uxor.
Frondebis, & culmis, vicinarumque ferarum
Pellibus.*

Propertius :

*Atque hinnuli pellis totos operibat amantes
Altaque natio creverat herba thoro.*

Et Ælianus libro XIII. *Hist. cap. 1. de Atalanta* : ἦν δὲ ἀγροῦ τῆς Ἀταλάντης στρωμνὴ μὲν αἰ δορῶν ἔτεθροεμβύων. Stratis autem lectoque uiebantur ferinis pellibus. Venatoribus quoque solenne erat cervorum aliarumque ferarum exuviis sese tegere, quæ fraude facilius feras deciperent. Vide Plutarchum de *Fortuna Alexandri*. Et Ovidium *Metam. libro 1.* ubi de Nympha Peneide. Cicero *Orat. pro L. Murena* : *Tabero ille homo eruditissimus & stoicus, in funere Scipionis Africani, cum epulum populo Romano nomine Q. Maximi daret, stravit pelliculis hadinis lectulos punicanos, & exposuit vasa samia.* Tabernacula militum pellibus tecti erant. Ideo & milites sub pellibus hyemare dicebantur antiquitus. Vide Cæsarem de *bello civili libro III.* & Taciti *Annales lib. XIII.* Et Curtium *lib. VII.* Nihil etiam usitatus militibus, quam habere arma, scuta scorteæ & pellicea. Hinc Maro *libro XI.* de Ornyto.

*Cui pellis latos humeros exempla juuenco
Pugnatori operit.*

Hinc *lorica a loro*, nisi ita dicatur *lorica* quasi *δωρήκα*, littera θ in λ abeunte, ut monet Magnus Vossius de *Idol. libro III. cap. LXX.* Hinc *Scutum σκῦτον* & *cutis* germanice & belgice, *haut, huit.* *Ægis* quia e pelle αἰγός *capra.* Et *galea γαλή*, quia e corio *muflæ*, & *κυνέτω* dicunt ex pelle *canis* & *λυκῆν*, quia ex *lupinis.* & sic de cæteris. Notum etiam est Ægyptiorum commentum, vulnerari non posse eum qui indutus sit pelle hyænxæ. Sed de hisce vide Vossium de *Idol. libro III. cap. LXX.* Tandem omnibus fere rebus inserviebant pelles apud veteres; hinc etiam factum est, ut fere omnia vasa & instrumenta, quibus domi forique uti solebant, *supellex* vocarentur: quod etiam animadvertit Celsus jurisconsultus

CAP. IV. SACERDOT. HEBRÆOR. 75
tus, *Digestis de supellestili legata.* Vide Cælium Rhodiginum li-
bro xxvii. cap. xiv. & alios bene multos.

LXVIII. Non tantum rebus prophanis, sed & sacris infer-
viebant pelles. Diximus jam supra, Hebræorum prophetis in
more positum fuisse vestes pelliceas, & quidem villosas gerere,
quod exemplo Eliæ demonstratur; & exemplo falsorum prophe-
tarum, de quibus Zacharias cap. xiii. Commate iv. ubi Deus
minatur: *Eos non amplius indui toga villosa ad mentiendum*, sci-
licet ad prophetanda falsa pro more suo. Unde non sine causa col-
ligi quidam putant, togam villosam falsis prophetis propriam fuis-
se. Fortassis respexit propheta ad morem adeo receptum inter
prophetas idololatrias, qui pellibus victimarum tegebantur iisque
in fanis, in Templis, aut sepulcris substratis incubabant, ut futu-
ra prædicerent. Pausanias in Atticis, ubi de Amphiarao, cui ari-
etem immolant. Καὶ inquit, τὸ δέρμα ἑποστρωσάμενοι, καθύπερ-
σιν ἀναρβούτες δήλωσιν ὀνειδέσθαι *Substrata pelli incubantes, per som-
nia exspectant interpretamenta.* Virgilius *Æn.* libro vii.

*Hinc Itala gentes omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
Quum iulit, & cesarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur avernis,
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat rite bidentes,
Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus.*

Hinc Deo alicui, ut Iovi, *Æsculapio* &c. incubare dixerunt
veteres, pro incubare victimarum pellibus, in Deorum illorum
Templis aut Fanis. De quo vide Servium ad hunc locum Virgi-
lii, Plautum in *Curculione*, & Ciceronem de *divinatione* libro i.
Strabo libro xi. mentionem quoque facit quorundam *μαντεῖς ἐνοπι-
μαρῶν* oraculi incubantium in urbe *Ναξάρα* prope mare Caspium.

LXIX. A vetustissimo illo ritu verbum dormire initium sump-
sisse, docti non dubitant, nisi tamen ab Hebræo דרם. Nam a *δέγ-
μα* pelle fit dormire, i. e. pelli incubare. *Dormire* etiam antiqui
dixere, pro dormire, ut *bennus*, *bonus*: *hemo*, *homo*, Hunc ritum

non ignoravit B. Hieronymus Esaiæ cap. LXV. ad hæc verba prophetæ: *Qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum. Nihil, ait, fuit sacrilegii, quod Israel populus pratermitteret; non solum in hortis immolans, & super lateres thura succendens: sed sedens quoque, vel habitans in sepulchris, & in delubris idolorum dormiens; ubi stratis pellibus hostiarum incubare soliti erant, ut somniis futura cognoscerent. Quod in sano Esculapii usque hodie error celebrat Ethnicorum, multorumque aliorum, quæ non sunt alia, nisi tumuli mortuorum* Stultum istum ritum pellibus victimarum incubandi, & ad interpretanda oracula, Mosi & Hebræis insulse adscribere ausus est Strabo, libro XVI. ubi tradit, Mosen inter alia multa præcepta docuisse: Eos qui caste vivunt, pro se & pro aliis dormituros in templo, ut bona somnia haberent. Ἐγκοιμᾶσθαι, ait, δὲ ἢ αὐτὸς παρὰ ἑαυτῶν τε, ἢ παρὰ τῶν ἄλλων, ἄλλως τὰς βονείρας. ἢ προσδοκᾶν δὲν ἄρα τὸ θεῶν, ἢ δῶρον αἰεὶ τε, ἢ σημεῖον τὰς σωφρόνως ζώσας ἢ μὴ δικαιοσύνης. τὰς δὲ ἄλλας μὴ προσδοκᾶν. *Dormiendum illis esse, pro se & aliis, quin bonis somniis capiendis apti essent; Et expectandum a Deo aliquod donum, aut signum, si iuste vivant: cæteris autem nihil expectandum esse.* Sed miser in hunc errorem abductus est proculdubio, quia audiverat Sacerdotibus & Levitis in templo dormiendum fuisse, secundum suas custodias. Aut forsân quia ipsi narratum fuerat, aut in Hebræorum monumentis legerat: Tabernaculum, & mensam, & vasa sacra pellibus tecta fuisse.

LXX. Nec eorum prophetæ & vates soli, sed & ipsi sacerdotes pellibus aliquando tecti erant. Scio equidem, nefas fuisse sacello Carmentæ pellem inferi, quemadmodum canit Ovidius *Fastorum libro I.*

Scortea non illi fas est inferre sacello,

Ne violent puros exanimata focos.

Sed hoc aut intelligendum est, de morticiniis, non de pellibus quæ ab animalibus mactatis trahebantur, aut dicendum est, id sacra Carmentæ tantum postulasse, non vero cæterorum Deorum: contrarium enim, ex iis quæ modo diximus, satis apparet. Sane Larenus Pontifex cum suis apud Athenarum libro VII. pileum habuit ex ovilla pelle. Ἐδμήτας τε ἔχομεν ἢ ὑποδέσφας, βιταλῆς, πλῆρες τε τῶν κεφαλῶν περικείμεθα πρὸς ἑαυτῶν δερμάτων δασεῖς. *Exigui pretii amictus calceatusque nobis est: pileo capui opertum ex ovium pelle villosa.* Reperies etiam in marmoribus homines ab ilibus

ilibus pelle tectos, qui, victimam ducunt immolandam. De usu pellium in sacris lupercalibus, supra capite primo ex Plutarcho, Valerio Maximo & aliis satis diximus.

LXXI. Quidquid est, Hebræorum sacerdotes pelliceas vestes nullas agnoverunt. Putidissimam igitur fabulam orbi obtrudere conatus fuit Plutarchus, *symposiacon libro v.* (de quo vide supra capite III.) ubi, ut suis persuaderet, Judæos Bachum adorasse, multis argumentis, quæ quidem speciem aliquam habebant, quamvis ipse, eorum quæ in medium profert, veritatem ac fontem, ob ignorantiam linguæ hebrææ, & imperitiam in Religione Judaica, assequi non potuerit, pueriliter adfirmat, Pontificem Max. apud Judæos vestitum fuisse *βεβήδα χρυσόπαστον. hinnuli pellem auro connectam.* Sed nœnias illas supra jam plus satis refutavimus. Ideoque si vestibus quibusdam pelliceis usi sunt Hebræi, dum sacerdotio fungebantur, id factum fuisse solummodo in Ecclesia Patriarcharum, ante legem Mosaicam, sed non post exitum ex Ægypto, dicendum est. Sed satis fute jam docuimus ex magistrorum placitis, Adami vestes pelliceas fuisse sacerdotales, inque illis primos genitos sacra fecisse. Sed hæc valeant quantum poterunt. Quæstio nobis est, de vestimentis sacris tantum, prout a Deo per Mosen præscribuntur Aharoni & filiis ejus, & quatenus in Republica Judaica, inde a tabernaculo ad usque tempora Christi, observatum fuit.

CAPUT V.

DE MATERIA VESTIUM SACERDOTUM, ET PRIMO DE LANA.

Tabernaculi in deserto & sacrarum vestium eadem materia Eodem tempore initium sumpserunt. Lana & lino apud Hebræos & alios vulgarissima materia. Levit. 19. לָוַי וְלִינָא quid? Levigare, Carminare, Kammen, hekelen, nere, texere. Sententia Talmudicorum. Tirentay. Filo lineo non sunt consuenda vestimenta lanæ. Cannabum, Bochari sententia de Etymo Schaatnez Quid proprie sit Schaatnez? Ex lana & lino mixtum,

um, non ex serico, gossipio &c. Schaatnez quale vetitum ex sententia patrum ad evitandas offensas. כִּי, pinna & πιννικόν. כִּי sive vestis quid? David quo sensu vestibus reclusus. Locus I. Reg. I. explicatus. Delirium Indæorum de pœna Davidis ob laceratum pallium Saulis. Vestis ἐσθῆς, vox generalis. Locus Matthæi cap. XXI. explicatus. Et II. Reg. IX. vers. XIII. Quousque licuerit Indæis commercium habere cum Schaatnez? Cui à Deo vetitum? In zizib fuisse schaaenez. Cuilibet permissum fuit vestem schaaenez publice lacerare. Vestimenta sacerdotum an fuerint schaaenez? Regula Talmudica Vestes sacerdotum nulla ex serico, gossipio, lana camelorum, leporum, aut caprarum. Baltens erat schaaenez, ut & Ephod & pectorale. Iosephi sententia de vestibus duplicis materia. Seldeni explicatio hujus loci. Ejus error. קָסם & חָשֵׁב differunt. Quo sensu baltens dicatur קָסם. Bocharii error. Iosephus explicatus & vindicatus. Cur sacerdotibus V. T. jussim Vestem aliquam duplicis materia sacerdotum, signum rerum mundanarum sub V. T. Indæorum & Ethnicorum uniendorum per Christum. Signum peccati veterum. Flaminica tunicam laneam lino consutum habere vetitum.

LXXII. **V**estes igitur sacerdotales, de quibus hic quæstio instituitur, initium cum ipso Tabernaculo in deserto, post exitum ex Ægypto, sumpsisse, supra capite primo diximus. Sed ejusdem quoque materiæ fuisse, ex capite xxviii. Exodi, cum capite xxv. collato, constat. Excipio tantum, præter lignum, quod in re vestiaria usum commodum nullum habere potest, argentum, æs & pelles. Materia Tabernaculi describitur Exodi capite xxv. vers. III. IV. V. וְאֵת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת הָאֵדָם וּבִכּוֹף וּנְחֹשֶׁת : וְהַכֹּלֵל וְהָאֲרָגָמָן וְהוֹלֵטָה שְׁנֵי וְשֵׁשׁ וְעֻזִים : וְטוֹרוֹת אֲלִים מֵאֲדָמִים : וְטֹרֵת הַחֹשִׁים וְעֻצֵי שֵׁשִׁים : *Hæc autem est oblatio illa, quam accipietis ab iis, aurum & argentum, & æs, & hyacinthina, purpuram, & coccinum, & byssum, & caprarum lanas; Et pelles arietum rubras, & pelles Tachschim, & ligna Schittim.* En totam materiam Tabernaculi. Eadem est materia vestium sacerdotalium Hæc enim leges eodem libro capite xxviii. commate v. וְהֵם יִקְחוּ : *Et illi acceperunt, aurum & hyacinthinum, & purpuram & coccinum & byssum.* En materiam

materiam vestium sacerdotium: additis tantum lapidibus pretiosis in pectorali & humeralibus Ephodi Pontificis Maximi, qui tamen plus ad ornatum, quam ad vestes ipsas, contulerunt, de quibus suo loco plura. Apparet igitur ut initium, sic & eandem fere habuisse materiam vestes sacras & Tabernaculum. Sed de materia Tabernaculi alibi fusius, si Deus longiorem vitam & otium nobis concedat, in nostro Opere de Tabernaculo, & templo, cum sacra supellectili. Notandum etiam est, in his verbis capituli xxviii. materiam omnium vestium, tam Pontificis Max. quàm cæterorum sacerdotum simul comprehendere; Alias varie examinari posse materiam vestium, pro vario ordine sacerdotum, Aliter enim vestitus erat כהן גדול Pontifex Max. qui & ipse duo genera vestium habuit, albas scilicet, quibus die Expiationum sacra faciebat, & aureas, quibus cæteris diebus totius anni operabatur, ut a nobis jam demonstratum est; Aliter כהנים הרושם *sacerdotum turba*. Sane quantum Regum ornatus subditorum centones & panuceas superare solet, tantum habitus Pontificis Max. pretiosior, splendidior & cultior erat, quam vestes totius sacerdotum cœtus.

LXXIII. Nihil majorem usum unquam habuit in re vestiaria, quam *lana & linum*. Utrumque autem valde abundasse in terra Israelis, ad conficiendas vestes, manifesto constat ex sacra scriptura. Hanc ob causam lana & linum fere semper junguntur, ut videre est Levit. xiiii. lxx. Prover. xxxi. xliii. Osee ii. ix. & alibi pluribus in locis. Adeo quidem ut lana & linum sæpissime sumantur pro ipsis vestimentis, quæ ex iis confici solent. Sed hic silentio non est prætereundem, omnes vestes Hebræorum lanæas & lineas ex sola lana aut ex solo lino constitisse, non autem ex utroque simul. Nota est lex vestiaria, quæ extat Levit. c. xix. de non conficiendis vestibus ex materia duplici, id est ex lana & lino, quam barbari, philosophico stilo, *heterogeneam* vocare solent. כהן גדול כלאים שטמו *vestimentum mixtum, duplicis materia non erit super te*. Quid hic intelligendum sit per vocem כלאים *Kilaim*, non est quod operose inquiramus, est enim in confesso, nihil aliud quam mixtum significare. Sic explicat Aben Ezra ad istum locum. כלאים inquit, שני מינים *Kilaim est id, quod constat ex duabus speciebus*. Ideo Chaldæus pro כלאים habet ערוובין *Eruvim*, *mixta*. Seniores ἐκ δύο ὑφαιμασίων quasi diceret *ex duabus speciebus textum*.

Hac voce etiam utitur Moses, non tantum in re vestiaria, sed etiam in omnibus rebus, quas Deus misceri vetuit, ut præsertim ex lege agraria patet, eodem loco. Majorem difficultatem peperit vox quæ additur שׂטנׁו *Schatnez*. Chaldæus eandem vocem retinet, Septuaginta id exprimere videntur per κίθηλον. Lutherus, Von wolleſen unde ſemen geweten. Belgæ, **tweederlep ſtoffe dooz een vermengt**. Sic fere & Angli. Quod autem Etymologiam שׂטנׁו *Schaatnez* attinet. Jarchius animadvertit, quosdam credidisse, dici שׂטנׁו scilicet: שהוא שׂט שׂטו ונו *quia est levigata, neta & texta*. שׂט enim *levigare carminare*, belgice **Stammen & heerehelen** significat. שׂט autem *Neta*, & נו *Texere*, ut *Schaatnez* sit id, quod ex diversis speciebus est carminatatum, netum & textum, id est mixti quid. Hoc Jarchius hausit ex *Codice Kilaim cap. ultimo*: שׂטנׁו דבר שהוא שׂט שׂטו ונו *Schatnez est res, qua est carminata, neta & texta*. Videt etiam *massechet Nidda fol. LXI*. Ex tribus istis vocibus concludunt, rem etiam tribus modis, in re vestiaria fieri posse *Schaatnez*, sive mixtam. Primo per שׂטנׁו *carminationes*: ut si linum & lana in unum lævigentur, aut carminentur. Deinde טירׁו *Nendo*: ut si quis linum & lanam in unum pereret, aut ejusmodi duo fila in unum torqueret: quod Germani *gewirrt* dicunt. Tandem per נו *Texturam* ut si lana & linum in unam telam texerentur, quod hodie vocamus *Tyrentay*, quando scilicet stamen est ex lino, & subtemen ex lana. Sed pro *Schaatnez* etiam habetur omne id, in quo netum sive filum cum texto jungitur. videatur *Codex Kilaim cap. ultimo*: אין אסור משום כלאים אלא שׂטו וארוג *Nil est prohibitum propter mixturam, nisi netum & textum*. Hinc etiam vetitum est filum lineum ducere per laneam telam, & lanea consuere filis lineis, id Judæi inter פשתים *pistim, lina* non reputant, unde etiam hodie magna mercatûra fili cannabei, Judæis Metensibus cum Amstelodamensibus & Francofurtensibus. Aliam tamen hujus vocis originem dat celeberrimus Bochartus de *Animalibus. libro I. cap. XLV*. Putat enim vocem illam hybridam esse ex arabico sive שׂט *sata, miscere*, pro שׂט litera *v* in *s* permutata, ut in Syro טׁ pro טׁ & ex hæbræo נו *nez, textum*.

LXXIV. Sed non omne mixtum est *Schaatnez*. Apparet enim ex Magistrorum interpretatione, aut potius ex ipsis verbis Mosis Deut. xxii. xi. id proprie in re vestiaria mixtum, sive *Schaatnez* esse,

esse, quod constat ex lana & lino. Ideo lex non tantum prohibet τὸ *Schaatnez*, sed statim addit, *Ex lino & lana*, quasi clarius exponeret, quid pro *Schaatnez* habendum sit: scilicet omne id quod ex lino, & lana mixtum est, non quæ ex aliis materiis miscentur. Igitur *Schaatnez* plus significat quam *kilaim*, non quidem quodlibet כלאים *Kilaim mixtum*, sed illud speciatim quod constat ex lana & lino, ut species simul exprimerentur, quæ in re vestiaria misceri non possunt. Sic enim Moses Deuteron. cap. xxii. commate xi. לא תלבש שטמן צמר ופשתים יהו: *Non indues Schaatnez, lanam & linum juncta.* Itaque quamvis plures aliæ species possent misceri præter lanam & linum, ut gossypium, sericum, & id genus alia, sive cum aliis miscerentur, sive cum lana, aut cum lino, nihilominus pro *Schaatnez* non haberentur; sola enim mixtura lini & lanæ *Schaatnez* dicitur. Hoc etiam ex fertis verbis docet *Massechet Kilaim cap. ix*: אין אסור משום כלאים אלא צמר ופשתן *Nihil vetitum est propter mixturam, nisi lana & linum.* Et per lanam istam speciatim intelligenda est lana ovilla, non autem camelorum, caprarum &c. quemadmodum ex *codice Berachot*, Maimonide & aliis postea, ubi de lana in sacris vestibus, docebimus. Sane ex lege nihil aliud mixtum vocari in re vestiaria potest, ideoque vetitum dici non debet. Nihilominus propter externam speciem, & quia offendunt infirmos, multa alia pro mixtis & vetitis habentur, non ex lege quidem, sed ex doctrina magistrorum. Si linum & gossypium texerentur in unam relam, quod hodie quidam *bombacium & bombasijn* vocant, etsi id ex diversis speciebus constaret, tamen *Schaatnez* non esset, secundum legem, sed sanctiores eo vestiri non deberent, propter externam speciem, quia infirmiores forsan crederent, id esse ex lana & lino contextum. Idem manifesto docet de sercio & pinna *codex Kilaim, Capite ix. halacha II.* השריים והכלך אין בהם משום מראית העין: אבל אסורים מפני מראית העין: *Sericum & pinna non prohibentur ob mixturam, sed tantum propter externam speciem.* Hæc eadem etiam observavit, & clarius exposuit Maimonides, *Hilch. Kilaim capite X. halach. I.* ויש בכרכי הים כמו צמר שגדל על האבנים שנים המלח תבניתו הותב והוא רך ביותר וכלך שמו ואסור עם הפשתן מפני מראית העין שהוא דומה לצמר רחלים וכן השריים והכלך אסור מפני מראית העין: *Est in urbibus maritimis quedam lana, qua nascitur in lapidibus, in mari salso, aurei coloris & tenerissima, nomine calach: Illam cura*

lino misceri vetitum est, propter externam speciem, quia similis est lana agnorum. Sic etiam sericum & calach non licet misceri propter externam speciem. De calach כרך pinna πιννακον, sive lana marina, (quod in transitu lectorem monitum velim) plura qui desiderat, adeat Magnum Salmasium, ad Tertullianum de pallio, pagina CCXVIII. Ejusmodi lana mihi missa est, a Clarissimo meo Collega Gouffetio, Dordraco, cum inter exules ibi esset pastor, anno CIOIOXC.

LXXV. Hic etiam notandum est, Hebræos per כרך solere intelligere non tantum vestimenta sic proprie dicta, sed quæcumque quibus ad tegendum corpus utimur, aut etiam quæ delitiis & luxui inserviunt, quibus substratis lautiores solent insedere, incubare & inambulare, qualia sunt pulvinaria, lecti, stragula, tapetes, & id genus alia. Sic David, I. Regum cap. I. com. I. dicitur in senectute tectus, etiam כרךי *vestibus*. Non quidem vestimentis sic proprie dictis, quemadmodum pauperiores, tempore intensioris frigoris, pannuceis & centonibus suis, tunicis, brachis, palliis & aliis vestibus, sese tegere non raro coguntur, sed stragulis, pulvinaribus & ejusmodi rebus, quæ senem fovere possent. Nam potentissimum Regem vestibus opus habuisse, ad tegendum corpus, quemadmodum homines tenuioris fortunæ, ridiculum foret, si quis cogitaret. Quod etiam quidam dicant, Davidem vestimentis proprie dictis tectum fuisse, nec tamen iis calefieri potuisse, eo quod pallium Saulis laceraverit, quemadmodum magistri verpulorum docent, id est suaviter delirare. Sed vestis est vox generalis, quodlibet tegumentum, & quæ ad ornatum faciunt, significans. Hoc sensu & a Græcis, præsertim in novo Testamento, sumitur, vox ἐσθῆς *vestis*. Mathæi XXI. VII. VIII. *Plurima turba straverunt vestimenta sua in via &c. & turba quæ sequebatur clamabat, Hosanna filio Davidis.* Utrum autem vestes revera in ipsa terra, aut semita stratiæ fuerint, prout mos est & hodie apud Europæos, pedibus Regum & Imperatorum, quo die coronantur, tapetes substernere, an vero juxta viam tentoria & tabernacula ex vestibus arborum ramis impositis, confecerint, ad morem festi scenopægiæ, ut quidam id explicant, non ausim affirmare. Utrumque enim, mea sententia fieri poterat, absque equitantis periculo, & sæpe ita factum fuisse constat. Fere ejusmodi quid factum fuisse legimus II. Reg. IX. v. XIII. Docemur ibi populum, *Iehu Regi*

Regi supposuisse vestes in fastigio graduum, & clangentes buccina dixisse: regnas Iehu. Ubi per vestes iterum nihil aliud intelliges, quam stragula, tapetes & ejusmodi alia. Sed & apud ipsos scriptores Romanos vestis lato admodum sensu sumitur, pro qualibet re, quæ tegendi & substernendi usum habet; *vestis enim generaliter dicitur, ut stragula, forensis, muliebris &c.* ut auctor est Terentius Varro. Sed quando in lege Dei *Schaatnez*, sive duplex materia ex lino & lana prohibetur, id intelligendum est de vestibus ita proprie dictis, sive de corporis tegumentis, quæ confici solent ad tempestatum inclementiam, frigus, ardorem & pluviam arcendam, non de quacunque supellectili, quæ ex lana & lino confici potest: quod satis fuse docetur, *codice Kilaim capite ultimo, & Maim. Hilch. Kele Hammikdasch capite x. hal. XI. & XII.* Multa tamen præterea ex traditione patrum vetita sunt, quæ lege permittuntur, ut magistri ibidem docent. Nec prohibitum volunt sibi, quo minus ejusmodi vestimenta conficerent, emerent & divenderent, & ex uno loco in alium portarent; modo id fieret absque intentione, ut in iis calefierent, aut ut iis uterentur tanquam vestimentis, ut ibidem satis fuse docetur.

LXXVI. Patet igitur quid Judæi intelligant per *כִּלְיָיִם Kilaim* & *שְׂצֵמָה Schatnez*, nempe mixtum in vestimentis ex lino & lana. Rationem autem, ob quam sapientissimus legislator hanc legem populo suo tulerit, operose investigare supersedeo. Non tamen vanos puto, eos qui credunt, id factum fuisse eadem de causa, qua eodem capite XIX. Lev. Deus omnem mixturam in agris, in fatis, in animalibus, prohibuit. Scilicet, ut, quemadmodum Deus omnes opiniones monstrosas, & hæreses, omnem hypocrisim, omnemque mixturam veri & falsi, boni & mali, impiorum & piorum, in agro suo spirituali, id est in Ecclesia, prout Ecclesia ibi per agrum repræsentatur, quod etiam ab ipso Salvatore factum fuisse constat, Matthæi capite XIII. ferre non potest; ita etiam eum magnopere cupere, ut unusquisque omnes vires intendat, ne mens vitia contrahat, & impietatem cum virtutibus copulet. Ne animus sit duplex, aut detestanda hypocrisis tanquam veste duplicis materiæ tectus, sed ut omnia sint simplicia sincera & nuda ante oculos Dei. Veram charitatem siquidem Deus, cum simplicitate & integritate, erga Deum & proximum, amat. Hanc etiam fuisse sententiam veterum, ex Theodoro in *Levit. questione xxvii.* Cyrillo & aliis, apparet.

LXXVII. Tradunt tamen Judæi, etiam lege sibi permissum fuisse, ut aliquo saltem modo gestarent *Schaatnez* duplicem materiam, nempe זיזית *Zizith*, sive *sacras fimbrias*, quas Deus populo suo mandavit eodem capite decimo nono Levitici: *Zizith* enim sive fimbriæ lanæ adnecti possunt vestimento lineo, quod illis est *Schaatnez*, & in cæteris rebus fieri non potest. Animadvertunt etiam, Deum Levit. xix. postquam prohibuisset *Schaatnez*, statim adjecisse præceptum illud de *zizith*, *fimbriis*, quasi dixisset; Etsi vetitum vobis sit, ne vestem duplicis materiæ gereretis, licet tamen habere sacras fimbrias, ita vestimentis adnexas, ut sit *Schaatnez*. De hisce vide Talmudicos. Sed præcipue Maimonidem *Hilchoth Zizith cap. III. Sectione VI. & albi*. Sed præter has *zizith*, *Schaatnez* sive veste duplicis materiæ populo plane interdictum fuit, nec sine piaculo quisquam, cujuscunque fuerit conditionis aut dignitatis, eam gerere potuit. Adeo quidem, ut, si quis judæum vidisset tali veste amictum in publico ambulans, præsertim si fuisset *Schaatnez* secundum legem, & non tantum secundum traditiones patrum, integrum illi fuisset, talem virum aggredi, vestem ei detrahere, illamque lacerare, uti docet Gemara *Berachot capite tertio, folio XIX*. Sed clarius Maimonides *Hilch. Kilaim capite ultimo, sect. XXIX. הוואה כלאים של תורה על חנרו* אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורטו עליו מיד אפילו היה רבו שלמרו חכמה.

Si quis videret vestem duplicis materiæ super aliquem, etiamsi ambularet in foro, eum aggredetur, & vestem super eum laceraret, etiamsi esset ipse magister, qui sapientiam eum docet. Videatur etiam sectio ultima ejusdem capituli, ubi idem docetur de sacerdote, si ejusmodi vestimento indutus esset extra tempus ministerii. Nam extra ministerium eidem legi adstricti fuerunt sacerdotes, nec eorum vestes a vestimentis vulgi discernebantur, ut suo loco clarius demonstrabimus, tunc enim ut זרים *privati* tantum considerabantur.

LXXVIII. Jam vero operæ pretium erit hic inquirere, utrum Sacerdotibus nostris, qua sacerdotibus, & tempore ministerii, id non permissum fuerit? Id est utrum vestimenta sacerdotalia non fuerint *Schaatnez*, *duplicis materiæ*? Infra manifestius ostendemus, sacro vestitui lanam & linum tantum præbuisse materiam, (de auro & gemmis jam nihil dico, cum magis ornamento quam materiæ inservierint) sericum & gossypium nullum usum habuisse: secundum

dum generalem istam regulam Talmudicam, quæ extat *Massechet Kilaim cap. IX.*: אין הכהנים לובשים לשמש בניה המקדש אלא צמר ופשתים: *Sacerdotes non vestiuntur, ad ministrandum in sanctuario, nisi lino & lana.* Quod non ita intelligendum est: quasi omnes vestes sacerdotales constiterint ex lino & lana mixtis & contextis, atque ita quod omnes fuerint *Schaatnez duplicis materia*, aut ex lino tantum, aut ex sola lana. Sed hoc sensu accipiendum est: omnes vestes sacerdotales constituisse ex sola lana & lino, ut non constiterint ex ulla alia quoque materia, nec ex serico, nec gossypio, nec lana camelorum, caprarum & ejusmodi rebus aliis. Sed quasdam ex sola lana factas fuisse, ut pallium Pontificis Maximi, aut ex solo lino, ut omnes vestes Pontificis Maximi die piaculari, & cæterorum sacerdotum feminalia, tunicam & cidarim: aut etiam ex lana & lino, ut fuit Balteus, Ephod & pectorale, quæ erant vestimenta duplicis materiæ. Ita etiam Misnam illam explicat glossa R. M. ואמר בכנדי כהונה כלם שלא יהו אלא מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור או: *Dicitur etiam de vestibus sacerdotalibus, quod nulla fuerint, nisi ex hyacintho, ex purpura, coccino, & lino retorto; scilicet constabant ex hisce omnibus, aut ex uno eorum.* Quæ ex uno illorum tantum constabant non erant quidem *Schaatnez*, sed quæ ex illis omnibus fiebant, *Schaatnez* fuere proculdubio. Ex hisce omnibus autem, id est ex lana & lino, constabant primum *balteus*, tam Pontificis Maximi (excepto tantum x. Tisri) quam cæterorum sacerdotum. Deinde *Ephod & pectorale* Pontificis Maximi Balteum *Schaatnez* sive ex lana et lino fuisse, Hebræi in Talmude, et alibi sexcentis in locis, clamant. Nec mirum cum id sacra scriptura clare doceat. Exodi xxviii. xl. ואבנט העשה מעשה רקם: *Et facies balteum opus Rokem.* Ubi talmudici docent *Rokem* significare opus phrygionicum ex lino & lana. Carius cap. vigesimo nono: com. xxix. ואת האבנט שש משור והכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רקם כאשר צוה: *Fecit etiam balteum ex lino retorto, ex hyacinthino & coccino, opere phrygionico, quemadmodum Deus mandavit Mosi.* Idem dicitur de Ephod & Pectorali. De Ephod vide cap. xxviii. commate vi. ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה חשב: *Facies autem Ephod ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & lino retorto, opere artificiosissimo.* De pectorali com. xv. ושית חשן משפט. מעשה חשב כמעשה אפוד תשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור מעשה אהו: *Facies etiam pectorale judicii opere artificiosissimo, sicut opus Ephod facies*

facies illud, ex auro, hyacinthino, purpura, coccino & lino retorto. Tria igitur illa vestimenta, *Baltheus, Ephod & pectorale* ex lino & lana (hyacinthinum enim, purpuram & coccinum lanam esse postea docebimus) constabant, erant itaque *Schaatnez*. Hoc etiam manifestius fiet Libro secundo, ubi de qualibet veste seorsum agemus.

LXXIX. Omnes igitur sacerdotes vestem aliquam gestasse duplicis materiæ, tam manifestum est, quam quod manifestissimum. Huc respexisse credo Josephum *Antiquitatum Libro IV. cap. VIII.* ubi de lege vestiaria, de non gestandis vestibus duplicis materiæ, quæ extat Levit. XIX. *μηδεις, inquit, εξ υμων καλωσ την εξ ερω η λινω στολιν φορειτω. Τοις δ ιερδσι μονοις ταυτλω αποδειχθη.* *Nihilus ex vobis veste ex lana & lino utatur: Hæc enim solis sacerdotibus est concessa.* Sane solus Pontifex Max. balteum, Ephod & pectorale ex lino & lana gestabat, et soli sacerdotes cæteri balteum ejusdem materiæ habuere. Id præter eos nemini concessum erat. *Hunc locum Iosephi, ait doctissimus Seldenus De Synedriis libro III. capite II. Genebrardus sic dictum innuere videtur Tunicas, stolas & indumenta sacerdotum reliqua fuisse ex lino & lana confecta.* quibus mox addit: *Nes forte ex ipso sermone sacro aliud rite elicendum,* ad quod probandum citat Exodi cap. XXVIII. v. et XI. Et cap. XXXIX. II, etc. Sed non capio quomodo id ex verbis Genebrardi aut etiam Gelenii, quos citat auctores, elici possit. Deinde nec ex sacro sermone, quem laudat. Ex sacro siquidem sermone Exodi cap. XXVIII. et XXXIX. nihil aliud concludi potest, quam id ipsum quod jam docuimus: nempe balteum omnium sacerdotum, ut et Ephod cum Pectorali Pontificis Max: duplicis fuisse materiæ, non autem, ut ait vir doctissimus, *Tunicas, stolas, & indumenta sacerdotum reliqua.* Non possum etiam silentio præterire, quod ibidem doceat, Talmudicos credidisse balteum solum fuisse *Schaatnez*, reliqua autem indumenta omnia fuisse lineæ. *Sed Talmudici, inquit, reliqua ajunt fuisse ex lino puro* ואננו : *רק בצמר צנוו לבדו רק בצמר צנוו* *Cingulum autem solum acupictum esse lana colorata.* Nam hisce verbis Talmudici non intelligunt solum balteum *Schaatnez* fuisse, quasi illud negarent de Ephod & Pectorali, sed tantum solum balteum fuisse *רק בצמר צנוו* *opus acupictum, & משה חשב משה חשב* *opus artificiosissimum,* quod nos fusius exponemus, ubi de textura sacro-

sacrorum vestimentorum : utrumque tamen fuit *Schaatnez*, quia in utroque fuit lana & linum, ut ex locis supra laudatis constat. Deinde quum etiam Talmudici alicubi dicunt, balteum solum esse acupictum, aut duplicis fuisse materiæ, id intelligunt proculdubio tantum de vestibus totius Sacerdotum turbæ, qui revera nullam aliam vestem *Schaatnez* habent, quam balteum solum, nam Tunica, feminalia & Infulæ ex lino tantum constabant. Sed de vestimentis Pontificis Maximi idem dici non potest, cum præter *Balteum* haberit *Ephod* & *Pectorale* duplicis materiæ.

LXXX. Non satis possum mirari, quod reperio apud Magnum Bochartum, *De Animalibus Libro II. cap. XLV.* ubi hæc verba Josephi ita explicat, ac si docuisset, legem Levit. XIX. et Deut. XXII. *ubi vestis heterogenea usus interdicitur*, (sunt ipsissima illius verba) *non tam Sacerdotes & Levitas respexisse, quam reliquas Iudaorum tribus.* Ideo eum dicit, *legum interpretem quandoque pessimum.* Sane Josephus ex regia stirpe, ipse sacerdos, & istarum rerum oculus testis, illisque vestibus sæpius indutus, usque adeo fungus non erat, ut tam apperte falsa orbi obtrudere conatus fuerit. Non enim illius mens fuit, Sacerdotibus licuisse extra tempus ministerii vestes duplicis materiæ gestare, quum per urbem, aut per Provinciam ambulabant ut privati. Nec etiam reliquos Sacerdotes, præter Pontificem Max. in ipso ministerio veste duplicis materiæ amictos fuisse, alia præter balteum. Ipse enim *libro III. cap. VIII.* ubi de vestitu sacro ex professo agit, & ubi singulas vestes seorsum describit, satis manifesto docet; nullas vestes sacerdotales, totius scilicet sacerdotum turbæ, constituisse ex lino et lana præter balteum. Quum igitur dicit. *Solis sacerdotibus fuisse concessum, vestem ex lino & lana gerere*, id tantum intelligendum censeo, de balteo omnibus Sacerdotibus commune, & de *Ephod* & *Pectorali* Pont. Max. tempore ministerii, atque sic Sacerdotes revera distinguebantur a reliquis Israelitis, cum his nunquam concessum fuerit, id quod sacerdotibus tempore ministerii permittebatur. Quando etiam loquitur *ὅτι στολῆς de Stola*; hinc concludendum non est, ipsius mentem fuisse, omnibus Sacerdotibus concessam fuisse *tunicam*, quæ sæpe per *stolam* designatur, aut togam ex duplici materia. Utitur tantum hac voce *στολῆ*, ut significaret *Ephod* & *Pectorale* Pontificis Max. aut etiam metonymice, ut cum Rhetoribus & Philosophis loquar, specie pro genere, ad signi-

significandam quamlibet vestem; ut perinde fuerit, ac si dixisset: *Sacerdotibus concessum fuisse, aliquam vestem ex lino & lana gestare.* Sed admirationem fere in stuporem vertit, quod mox addit Eru-
ditissimus vir. *Et vero, inquit, licet Sacerdoti varia vestes assignen-
tur, byssina, purpurea, coccinea, hyacinthina; tamen illarum nulla
pars ex tali mistura constituit; Quam cerii ministerii tempore lanearum
vestium usus Sacerdotibus prorsus fuit interdictus. Ezech. XLIV.
XVII. Cum ingrediemur portas interiores arii, vestes lineas induent,
nec laneum indumentum gerent. Ad verbum, Non ascendet super
eos lana, cum ministrabunt in portis interioris arii.* Hæc eruditif-
simus Bochartus. Sed vellem hæc non dixisset, cum sacra scriptu-
ra expressis verbis contrarium doceat, uti jam supra a nobis demon-
stratum est. Fallitur doctissimus vir, quum dicit: *illarum vestium
nulla pars ex tali mistura constituit.* Nonne balteus ex tali mistura
constitit? Nonne Ephod & Pectorale ejusdem fuerunt materiæ?
Nunquam ministrarunt sacerdotes quin aliquam vestem habuerint
duplicis materiæ. Nec intelligo quodnam fuerit illud ministerii
tempus, quo *lanearum vestium usus sacerdotibus prorsus fuerit inter-
dictus*, ut loquitur vir doctissimus, nisi intelligat solum diem pia-
cularem, x. Tisri. Illo enim die Pontifex Max. lineis vestibus tan-
tum indutus fuit, adeo quidem ut ipse balteus etiam ex lino tantum fue-
rit. His lineis vestibus tamen non toto die, nec in omnibus ministeriis
illo die, utebatur; sed tantum quum sacra faciebat, quæ dies ille
pro expiatione requirebat, quum sancta sanctorum ingrediebatur,
nam quum sacrificia jugia faciebat eodem die, vestibus ordinariis
indutus fuit, ut suo loco clarius patebit. Ita etiam locum illum
Ezechielis exponunt Jarchius & Kimchius. Sed locus ille mystice
intelligi debet proculdubio. Et per lineas illas vestes nihil aliud de-
signare voluit propheta, quam sanctitatem & munditiam creden-
tium sub novo Testamento, qui, ut sacerdotes βασιλεὺς ἱερατώμα-
τῶν Regii illius Sacerdotii, de quo Petrus prioris Epistolæ Capite
II. com. IX. puri & sancti esse debent, tanquam Christi sponсорis
& summi sacerdotis toga justitiæ, quæ est candidissima et ab omni
labe pura, vestiti: quo etiam respexisse videtur locus Apocalypseos
capite III. vers. XVII. *consulo tibi ut emas a me vestimenta, al-
ba, ut induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ.* Ita quidem ut
nulla lana, nullus color et mistura in vestimentis nostris spirituali-
bus appareat, quemadmodum in vestimento sacerdotum veteris

Testamenti, quæ signa erant rerum mundanarum, et peccati quo adhuc poluti erant veteres, vera expiatione nondum facta; de quibus plura dicemus libro II. ubi de usu & significatione vestium. Stat igitur sententia Josephi nostraque: *concessum fuisse sacerdotibus solis, vestes duplicis materia gerere, non vero privatis.*

LXXXI. Rationes autem investigare, ob quas Deus Sacerdotibus veteris Testamenti, non tantum permiserit, sed etiam jusserit vestes duplicis materiæ, non magni laboris erit, modo cogitemus, tempore cultus Levitici, Judæos omnes, tam Sacerdotes, quam privatos, adhuc sub pædagogia fuisse, & elementis mundi implicitos, variam igitur istam materiam in sacerdotum vestibus argumentum fuisse, duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, per solum Christum, summum Pontificem & Internuncium, Deo conciliandorum, vero illo sacrificio, quod Christus oblaturus esset præstitato tempore. Deinde misturam aliquam legalem etiam significasse, dici potest: scilicet Judæos, pro quorum peccatis sacerdotes illis vestibus quotidie sacrificabant, nunquam perfecte fuisse purificatos a peccatis, sed semper illis aliquam adhæsisse labem, quemadmodum vestes non ex puro lino, albo & nitido, sed coloribus & diversa materia variegatæ fuerunt, ut hac ratione peccatorum suorum semper essent memores, & ad verum sacerdotem sacrificiumque mentem dirigerent. Sed nec prætereundum censeo, quod docet Servius, *ad ultimum Æneidos*, citante Grotio, ad caput XIX. Levit. *Romanos credidisse, si Flaminica inventa esset, tunicam laneam lino habuisse consutam, ob eam causam piaculum esse commissum.* Sane si hoc verum est, apud gentiles sacerdotibus quibusdam prohibitum fuisse vestem duplicis materiæ habere, mirum utique non est, si Deus hoc Sacerdotibus suis permiserit, immo mandaverit; cum D. O. M. in Religionis negotio plerumque soleat, jubere, ea quæ Idololatrarum ritibus plane contraria essent, quo mentem magis ab omni idololatriâ abstraherent, & ad verum Deum converterent. Sed hæc de materia in genere sufficiant.

CAPUT VI.

DE שֵׁשׁ SCHESCH, LINO VESTIUM
SACRARUM.

Lex de Materia vestium sacerdotum Exodi xxviii. Thechelet, Argaman & Tholaath Schani, *urum materiam an colorum significant?* בּוּן byssus aliquando color. *Quid sit color?* Lana tineta per Thechelet &c. intelligitur. *In vestibus sacris nulla materia prater lanam & linum.* *Lex Talmudica.* Cannabum, gossipium, Xylinum, Sericum, pili camelorum, caprarum & leporum &c. non adhibentur. Luberus, Iunius & alii notati. *Vestes totius cœtus sacerdotum lineæ.* כְּרוּ בַר *Levit. vi. iii. quid?* כְּרוּ *Græcorum* μανδύας, *Sententia Iosephi, Hieronymi.* *Quale linum* שֵׁשׁ & בַר. *Male leguur* בַר *pro* בַר. *Error Luberi qui שֵׁשׁ sericum putat.* *Versio Belgica.* Iunii, Scheringhami & aliorum error de Xylino. *Vestes Sacerdotum Egypti ex Xylino.* *Plinius Reprehensus ab Ulitio.* *Egyptius Xylini ferax.* *Et Iudæa.* *Locus Talmudis male intellectus a Bochario.* עֵשׂוֹן. *verus sensus,* גַּפְן צִמְרָן lana vitis Baumwol. ἐρίφορος & lanigeræ arborum significat. *Pro שֵׁשׁ & בַר* Arabs Caton. Gallice, Belgice, *Italice.* Coton, Catone, Merketon pro melicoton, & malum cotoneum. כִּטּוֹן molle Bombaggio, bombace, βαμβάξ & βαμπάτζι. **bombaspu.** *Error Lypsi distinguentis bombycina a sericis.* *bombycum vermium netum.* *Eruca.* Cea & Coa differunt. *Isidorus defensus contra Lypsum.* *Conjectura de כִּטּוֹן caton.* *an idem quod כְּתוֹן & כְּתוֹן.* *linum.* βύσσος & βύσσος, *βύσσος & βύσσος differunt.* *Byssus an sericum aut gossipium?* *Pollux de Byssinis.* *Byssus est linum.* *Byssus Eliaca.* κενόφαλλος. *Plaga, retia &c. ex lino.* *Et funes Simsonis.* *Lino multum firmitatis.* *Plaga cumano.* *Auctores Rei venaticæ de lino ad consicienda retia.* *Locus Esaie xix. ix. explicatus.* שְׂרִיקוֹת & חוּרֵי חוּרֵי *quid?* Iarchius; Opianus, Kimchius, Diodatus. *Verba byssina.* שֵׁשׁ & בַר *Hebrais.* פֶּשֶׁתִּין. *Locus Ezechielis xliv. xvii. laudatus.* *Quid piscium Talmudicis?* קַנְבוֹס *קנבוס* Κένωβις. *cannabum.* קַנְבוֹס *פֶּשֶׁתִּין* λίνος *κανόβειος* *Polluci.* *Lutera* פֶּ K. C. H. *permutantur ut* halm, culmus, aut calamus. Cutis

Cutis Haut, Hes, Katz, Catti & Helsen. *κάναλις* קנבוט Haut.
 Henep, chanvre, Canefas. Flachs, Filace. *Isidorus notatus.*
δδώνη. Vestes Sacerdotum ex lino optimo. *Chald.* כחנא *Iosephi*
χελόν. כחנא רומא Linum Romanum. *Afris & Pœnis* *linum*
בשתא. *Dioscoridis* ζεεραφδus. *Locus ille emendatus* ζεεραφιστω.
 תתה זרע תמני לני. *Gentilium Sacerdotes lino vestiuntur.* *Gos-*
sipio Brachmannes in India. Et amianto sive Asbestino. *Her-*
cules Sacerdotes. An Pythagoras lini inventor. *Linum in usū*
tempore Moſis.

LXXXII.

○ Mnis sacrorum vestimentorum materia comprehen-
 ditur Exodi capite xxviii. com. v. his verbis;
 והם יקחו את הזהב ואת תכלת ואת הארגמן ואת חולצת השני ואת השש
 quæ verba sic reddunt seniores: Καὶ αὐτοὶ λήψονται τὸ χρυσίον, ἢ
 τὴν ὑάκινθον, ἢ τὴν πορφύραν, ἢ τὸ κόκκινον, ἢ τὴν βύσσον. *Ipsi au-*
tem accipient aurum, hyacinthinum, purpuram, coccinum, & bys-
sum. Quæritur autem, utrum hæc omnia colorem tantum, an
 vero materiam significant? Materiam, non autem colorem, esse
 intelligendum, videtur innuere vox והב aurum, cum aurum
 sit materia, non color. Idem iudicium esto de הש, quod linum,
 sive βύσσον & בוך, ut habet Chaldaeus, significat, non colorem.
 Non tamen ignoro, secundum quosdam, illud הש βύσσον, & בוך,
 non semper apud auctores, præsertim in sacra scriptura, denota-
 re linum, sed etiam colorem aliquem, puta purpuram, ut ex He-
 sychio & Suida probare conatur ὁ πάνυ Bochartus in suo *Phaleg li-*
bro III. cap. IV. quamvis de eo dubitare videatur doctissimus Fe-
 rarius de *Re vest. parte II. lib. IV. cap. XII.* Sane aliquando co-
 lorem significasse, aut saltem byssum colore purpureo infectam, ne-
 gare non ausim. Nequeo tamen probare quod quidam in sacra
 scriptura והבגן השש toties repetitum exponant, per *byssum purpu-*
ream, quæ etiam est opinio, post Bochartum, Summi Theologi,
 & in Hebraicis versatissimi viri, Heidegeri. *Hist. Patr. parte*
II. Exercit. xx. duæ enim res, mea quidem sententia, semper si-
 gnificant *byssum & purpuram.* Sed hoc *lanam*, illud *linum.* Utram-
 que tamen pretiosissimum, quale viros honoratos & divites decet.
 Certissimum quidem est, & infra clarius patebit, omnes istas voces,
 quæ in dubium vocari possunt, coloremne significant, an materiam,
 ut והבגן חולצת השני colorem significare. Cum tamen omnis color

merum sit accidens, ut Philosophi vulgares loquuntur, aut, si mavis, cum colores nihil aliud sint, quam certæ quædam figuræ, istarum particularum, ex quibus corpora constant, unde fit ut aer, aut potius globuli cœlestes, pro variis figuris, quæ in particulis ejusmodi corporis reperiuntur, nervos opticos moveant vario modo, quos varios motus varios colores vocamus, dicendum necessario est, illud accidens, sive illas figuras esse in aliquo corpore aut materia, cum revera ab ipsa materia separari non possint. Materiam igitur & colorem simul significant, aut, si mavis, materiam quandam coloratam, quæ etiam mens est Hebræorum, dicunt enim ista omnia *כלת חולת שני ארגון* esse צבוי *lanam tinctam*. Videantur Jarchius & Aben Esra, in commentariis ad Exodi caput xxv. com. iv. & Abarbanel *super legem fol. cxc.* Igitur circa voces illas, examinanda primum est materia, deinde colores.

LXXXIII. Nullam aliam materiam vestimentorum sacerdotum doctores nostri agnoverunt, quam *linum & lanam*: cætera enim ut aurum & gemmæ plus faciunt ad ornatum Pontificis Max. quam ad ipsam vestium materiam. Optime itaque Hebræorum magistri, *codice Kilaim capite ix. misna prima: אין כהנים לובשים לשמש בבית: המקדש אלא צמר ופשתים: Sacerdotes non vestiuntur ad ministrandum in Templo, nisi lana & lino*, quæ verba apud Maimonidam & alios sæpius repetuntur. Ergo nec canabum, nec gossipium sive Xylinum, nec sericum, nec pili camelorum, leporum, aliorumque ullum prorsus usum habuerunt in vestimentis sacris, etsi alias non raro in re vestiaria, iis uterentur Hebræi. Ideoque turpissime aliquando decepti sunt auctores alias non contemnendi, ut Lutherus, Junius, cæterique in interpretanda S. Scriptura, ubi ponunt *Xylinum, sericum*, & ejusmodi alia quæ sacer textus non agnovit; Sed de hisce suis locis plura dicemus. Linum igitur & lanam tantum adhibuere Hebræor. sacerdotes in vestibus sacris, nec quicquam præterea ex verbis illis Exodi xxviii. modo allegatis, erui potest. *Linum* quidem denotatur voce *שש*. *Lana* cæteris *כלת ארגון חולת שני*: quæ nihil aliud significant quam צבוי *lanam tinctam*, ut optime magistri. Ex his quidem contextuntur omnes vestes sacræ, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De lineis primum differemus, deinde de laneis.

LXXXIV. Supra jam docuimus plura dari genera vestimentorum, ut plura genera Sacerdotum. Alius enim totus cœtus Sacer-

do.

dotum, alius Pontifex maximus. Ita aliæ sunt vestes illorum, quam hujus. Vestes totius cœtus lineæ erant præter balteum, qui ex lana & lino mixtus. Capite xxviii. Exodi, materia illarum vestium quidem non exprimitur, nisi feminalium tantum, quæ כנסי בר *feminalia linea* dicitur. At capite xxxix. com. xxvii. & sequentibus, exsertis verbis omnes vestes filiorum Aharonis, id est totius turbæ pontificum, dicuntur lineæ. ועשו את הכתנות שש

משה ארג לאהרן ולבניו: ואת המצנפת שש ואת פארי המנבעת שש ואת המכנסי וגו' *Fecerunt tunicas illas ex lino, opere textili: Aharoni & filiis ejus. Et cidarim illam ex lino, & tiaras illas ex lino internexo. Et balteum illum ex lino internexo &c.* habes, igitur omnes quatuor vestes sacerdotum ex lino. Idem docetur Levitici capite vi. iiii. ubi mentio fit non solum כנסי בר *feminalium linearum*, sed מדי בר quoque, i. e. *tunica*, aut *vestimenti linei*: vocem enim explicat, & rationem simul reddit cur ita vocentur כמדהו *quia tunica est quasi mensura ejus*, id est ad mensuram corporis composita. Hinc proculdubio Græcorum *μανδύας* quod est *ἔδος ἱματίος περισσῶν πολεμικὸν ἢ μαντείας*, *genus vestimenti quo Persa utuntur in bello, aut in vaticiniis*, ut ait Hefychius; nisi legendum sit ἢ *μάντυας* pro ἢ *μαντείας*; tunc quod hic de vaticiniis positum est, delendum esset: aut *λωρίκιον*, ut explicat Suidas. Barfelonius *præcepto κχιξ.*, postquam de quatuor vestibus sacerdotum egisset, ita tandem concludit: *Et quatuor istæ vestes ex lino erant albo.* In eadem sententia fuerunt cæteri Hæbræorum doctores omnes. Josephus, qui ob antiquitatem, & tanquam testis oculatus, primus allegandus fuit, *libro iii. Antiq. cap. viii. feminalia* vocat *διάζωμα ἐν βύσσῳ κλωστής. Tunicam* *λιναῖον ἔνδυμα διπλῆς σινδῶνος βυσσίνης. Cidarim*, *λιναῖον* quoque & *σινδῶνας* dicit. *Balteum* etiam floribus byssinis constitisse docet, immo *στήμων* ait ἐστὶ μόνη βύσσος. Hieronymus Josephum secutus, ut solet, omnes istas vestes lineas vocat: loquitur enim de *linetis feminalibus*, de *tunica ex lino*. De *Balteo* cujus *stamen linum* dicit, & de *pileo byssino*. Vide ejus *Epistolam ad Fabiolam*.

LXXXV. Sed quæritur cujusnam generis fuerit linum illud, ex quo factæ erant vestes sacerdotales? Et sane non immerito; cum multa passim reperiantur apud auctores, quæ linum vocantur, nec eodem sensu exponantur voces illæ ab interpretibus. Textus He-

bræus quidem habet שש & בר, *Bad*, pro quo nonnulli pessime legerunt בר *bar*, ut animadvertit Hieronymus ad Fabiolam. Lutherus vocem illam שש Exodi xxviii. Versu v. Et capite xxxix. vers. xxvii. & sequentibus, exponit per *weisse sende / sericum album*; sic etiam habet vetus versio Belgica. Sed accuratius versio anni c10 כ10c xviii, ubi *fijn linnen* leges, quemadmodum in Anglica. Sed de serico nos fusius infra, ubi ostendemus sericum apud Hebræos, tempore Mosis, non fuisse notum, multo minus usum habuisse in vestibus sacris. Junius & Tremellius fere semper habent *Xylinum*, & ab his decepti Scheringham in suo Opere *Joma* aliique multi. *Xylinum* gossipion esse optime docet Plinius *Libro xix. capite i.* Inde etiam factas fuisse vestes sacerdotum Ægyptiorum ibidem tradit: *Superior pars Ægypti*, inquit, *in Arabiam vergens, gignit frumicem, quem aliqui gossipion vocant, plures. Xylon, & ideo lina inde facta Xylina. Parvus est, similemque barbata nucis defert fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo neitur. Nec ulla sunt eis candore molliiave preferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægyptii gratissima.* Putat tamen doctissimus Ulitius in suis notis ad auctores Rei venaticæ, Plinium falli in hoc loco; eum hæc desumpsisse ex Herodoto, qui de lino intelligit ea quæ Plinius de gossipio habet. Sed Plinii verba satis sunt clara, & fortassis sacerdotes Ægypti tam scrupulose non distinguebant gossipium a lino, ut utroque uterentur in vestibus. Deinde Ægyptum satis feracem fuisse ejusmodi lini, sive Xylini, non tantum ex Plinio, sed & ex Polluce aliisque auctoribus constat. Hinc vicina loca, ut ipsa Judæa, ejusmodi arboribus lanigeris consista erant, quod patet vel ex solo codice *Kilaim capite vii.* ubi Magistri disputant an liceat serere ejusmodi arbores lanigeras inter vites, unde uvæ colliguntur. Quem locum (ut & hoc in transitu notarem) male intellexit doctissimus Bochartus, in sua *Phœnicia libro 1. cap. xlv.* Putat enim ibi disputari an gossipium possit adhiberi ad usum vestimentorum, quasi ibi ageretur de mistura in vestibus, cum quæstio sit tantum de feminibus mixtis in agris; de mistura autem in vestibus postea capite nono agitur. Talmudicis dicto loco & alibi Xylinum vocatur צמר גפן *lana vitis*, quia revera lanæ speciem refert, hinc & Germanis *Baum-wol / lana arboris*. Ideo & Græcis ἐλεον, & arbores in quibus nascitur ἐλεόφοροι, Latinis *lanigera*. Fortassis *Xylinum* & *Xylina* dicitur, quia ξύλον etiam arborem

borem significat, ut hæbræum רב, *EX'* quod utrumque, cum lignum tum arborem denotat.

LXXXVI. Nec mirum ab Hebræis vocari רב רב *lanam vitis*, cum arbores illæ, in quibus nascitur, viti non admodum sint absimiles. Hinc Theophrastus *libro IV. capite IX.* ταῦτα δὲ φύλλον μὲν ἔχειν (loquitur enim de arboribus illis laniferis) ὅμοιον τῇ ἀμπέλω πᾶσι μικρόν. quæ verba sic vertit Plinius *libro XII. capite X.* *His folia infœcunda, quæ ni minora essent, vitium poterant videri.* Et Idem Theophrastus ejusdem libri *capite IV.* πόρροθεν ἀφορῶσιν ἀμπέλοι φαίνονται. quæ Plinius iterum *libro XII. capite VI.* *nec est gratior villarum aspectus.* Audiamus Plinium: *Sed unde vestes lineas faciunt, foliis, moro similis, calyce porri cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior ullarum aspectus.* Doctissimus Vossius ad Pomponium Melam *libro III. cap. VII.* hunc locum optime emendavit, scribendo *villarum* pro *ullarum*; *villa enim*, inquit, *diminutivum vineæ.* Ideo etiam Plinius ejusmodi arbores inter Aminæarum vitium genera recēset, *libro XIV. capite II.* *Quantum genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eam vestit.* Ad quem locum optime Dalechampius: *Ernex est humilis, foliis latis, aliis incisiss, viti aut alceæ quadantenus similibus sed minoribus.* Non mirum igitur gossypion ab Hebræis vocari רב רב *lanam vitium.* Non tamen omnes istæ arbores lanigeræ plaq̄e eadem fuere, sed quasi diversæ species, ut ex Plinio & aliis constat, quod etiam ab oculatis testibus confirmatur. Quædam lanuginem circa fruticem habebant: Quas Plinius vocat Gossampinos, *libro XII. cap. XI.* *Arbores vocant gossampinos, fertiliore etiam Tulo minore, quæ distat X. M. pas. luba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis præstantiora.* Aliæ vero fructuum ferunt similem barbata nuci, ex cujus interiore bombyce lanugo necur. Plinius *Libro XIX. capite I.* Pollux. *Libro VII. cap. XVII.* quod caput quidam male inscripserunt. ἄξι βουσίμων, cum etiam de aliis rebus agat. τῶ δένδρῳ καεπὸς δὴ πφύεται, καρῶν μάλιστα προσσεικῶς, τριπλῶ τὴν διάφυσιν, ἧς διαστήσης, ἐπειδὴν ἐνανθῆ τὸ ὡς περ κάρου, ἐνδοθεν ἐξαίρεται, τὸ ὡς περ ἔριον *Arbori fructus enascitur, nuci similis, triplici cortice munitus, qua dirempta postquam instar nucis floruerit, interius quid instar lanae reperitur, quod eximitur.* Quædam ferunt comonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas. *Libro XII. cap. X.* Nec mirum, cum

cum vix ullum genus fructuum reperitur, quod non plures habeat quasi species. Quot obsecro sunt species pomorum, pyrorum, nucum, avalenarum, ficuum, immo vitium &c?

LXXXVII. Fortassis Junius, Tremellius & alii, qui has voces שש & בר reddiderunt per *Xylinum*, decepti sunt ab Arabe: Is enim fere ubique locorum, præsertim Exodi cap. xxviii & xxxix. habet *Coton*, sive *coton*. Sane etsi omnibus fere linguis notum sit *coton*, dicimus enim gallice *du coton*, Italice *corone*, belgice **Catoen** (inde fortassis etiam *malum cotoneum*, ita dictum scilicet a lanugine, quæ pelliculæ adhærere solet, & nostrum *Merketon*, pro *melicoton*, aut *malum cotoneum*) certum tamen est vocem esse arabicam, & ex Arabia forsan primum ad Hispanos, deinde ad cæteras gentes in Europa delatam. Hæc sententia est Maimonidæ, in lingua Arabica viri peritissimi, ad *Massechet Kilaim capite vii.* ad hunc locum modo a nobis laudatum: רבי מאיר: רבי מאיר אומר אף צמר גפן אסור *Rabbi meier dicit, etiam lana vitium prohibita est.* Sic enim ad hæc verba Maimonides: רבי מאיר אומר אף צמר גפן אסור *Lana vitis arabice dicitur coton.* Cæteri tamen omnes fere Glossatores habent בלעו *barbare.* Bartenora ad *caput vii. Kilaim* צמר גפן מוך שקירין קוטון *lanam vitis*, exponit per מוך *Much.* מוך גפן שקירין קוטון *Lana vitis est much, quod vocant Coton.* Sed notum est מוך *Hebræis* esse, omne id quod est molle, ut docet glossa in *Massechet Schabath*, capite *iv.* כל דבר דך קרוי מוכין *Omnis res mollis vocatur Much.* Cum vero *gossipion*, sive *Xylinum* sit mollissimum (nihil enim ei *candore molliave præferendum*, uti supra ex Plinio audivimus) mirum non est, מוך sive *molle* vocari.

LXXXVIII. Quicquid est, *Koton* nihil aliud significat quam *gossipium*, sive *Xylinum*. Hinc Golius in suo Lexico *Italice Corone.* Id ipsum Italis etiam *bombaggio* & *bombace* dicitur. Hinc Baal Aruch vocem קוטון dicit significare: מוך ובלעו נבנצי *Much & barbare Bombace.* Ideo Græcis & Græco-barbare βαμβάξ & βαμβάκι. Germanis & Belgis **bombasijn** / quamvis per suum **bombasijn** plerumque intelligant id cujus stamen est linum, & subtemen gossipium, quale est id de quo Pollux *libro vii. capite xvii.* unde (nempe ex arborum lana) *subtemen conficitur, stamen autem illi subtemendant lineum.* Et fortassis ita vocatur *bombace*, & **bombasijn** quia e nuce, tanquam ex *bombyce erumpit*, ut habet Plinius, loco supra laudato. Alias non sine magno errore gossipium ita vocari

cari poterit, cum bombycina revera sint *serica*, ita dicta a bombyce verme, a quo sericum netur. Ideoque male admodum distinguit Lipsius inter *bombycina* & *Serica*. Ad Taciti *Anal.* II. *Nolim*, inquit *erres*, *distincta genera vestium olim Byssina, serica. Byssina e lino, Bombycina e verme, Serica ex arborum lana confecta. Bombycina eadem est cum Cea sive Coa (nihil enim interest) manetque hodie: reliquorum nihil superest) nisi nomen, Byssum cum serico imperite confundit Philostratus lib. II. & vult ex arbore Indica nasci, qua a litudine quidem populos aequet, foliis salici non absimiles. Sericum debuisset dicere. Nam byssus e terra gignitur ut linum, circa Elidem precipue Achaie urbem. Eadem imperitia Bombycinam, Sericum facit Isidorus lib. XIX. Si tamen imperitia est, & non opinio inferioris avi. Sed crassum errorem & multiplicem (pace magni viri dictum sit) erravit Lipsius. Dum alios erroris satis libere insinuat, ipse turpiter lapsus est. Fallitur quando distincta genera facit vestium olim, *bombycina* & *Serica*: nam sericum non minus est opus vermium, sive Βομβύκων quam id quod *Bombycinum* vocat. Et quamvis de serico loquantur auctores, tanquam de foetu, aut etiam lana arborum, prout Virgilius ea vocat *vellera Serum*, id non obstat, que minus sint texturæ quædam vermium: a vermibus enim in illis Regionibus netur. Si quidem arbores ascendunt & pensa sua absolvunt absque cultura, sola enim natura ministra earundem arborum folio nutriuntur, donec sese contra frigus munire & vestes conficere conentur, atque sic mollissima juxta & gratissima lana involvant. Plane eodem modo, quo apud nos erucæ, nequam illæ & damnificæ bestię, (ut cum Plauto nostro loquar) quæ arbores quoque ultro invadunt, tamquam tot coloni vi omnia occupantes, ubi eas conficerent nidos, non quidem tanto lucro ut apud Seres, sed mala quadam peste, folia, flores et fructus depascere, tristes plus satis videremus, ut non sine magno labore eas inde detrudere cogamur, nisi arborum proventu nos plane privari patiamur, pro vana & sordida infecti quadam saliva. Nec est quod quis mireretur veteres, Plinium, Marcellinum & alios dixisse, frondium canitiem aqua debuisse perfundi, ut vellera depecti possent. Nam id sane cum foetu bombycum etiam convenit. Norunt enim artifices, qui hodie serico texendo dant operam, non nisi aqua suffusos nidos & glomères posse redordiri. Errat Lipsius quum confundit *Cea* &*

Coa. Toto enim cœlo distant illæ Insulæ. *Cea* est Insula Europæ circa Eubœam, *Co* sive *Kw* Asiatica, prope cariam, ut norunt ii, qui norunt patriam Hypocratis. Non est igitur imperitia Isidori, nec *opinio inferioris ævi*, quod Bombycinum Sericum fecerit. Quicquid dicatur, nostrum $\psi\psi$ & $\gamma\gamma$ non est *Xylinum*, sive *gossypium*, non magis quam *Sericum*, atque ideo male Arabs, Junius & alii *Koton* & *Xylinum* reddiderunt. Quid tamen? si dicamus, falli eos qui $\kappa\omega\pi$ *Koton* vocem arabicam, atque ideo *Xylinum* significare volunt. An adeo absurda esset conjectura, si quis diceret $\kappa\omega\pi$ nihil aliud esse quam Chaldæorum $\kappa\eta\eta$ & $\kappa\eta\eta$ *Kitan* & *Kinna*, quod denotat linum; Atque sic ferri posset versio Arabica pro $\psi\psi$ & $\gamma\gamma$ *lino*.

LXXXIX. Optime Septuaginta, qui $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$ *Byssum*, ut & versio vulgata. Sed hi proculdubio secuti sunt Chaldæum, qui etiam habet $\beta\upsilon\chi$ & $\beta\upsilon\chi$ *buxa*, quod nihil aliud est quam ipsissima *byssus*, ut vel ex solis literis & sono vocis patet, ita ut Græcum $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$ derivatum sit a Chaldæo $\beta\upsilon\chi$. Quid autem sit *byssus* iterum quæritur. Sunt qui lanam etiam *Byssum* vocatam crediderunt, alii $\pi\iota\upsilon\upsilon\iota\omicron\upsilon\delta\omicron\upsilon$, quia lanæ valde est similis. Atque id conantur probare ex Aristotele, quod dicat $\alpha\iota\ \pi\iota\upsilon\upsilon\iota\omicron\upsilon\delta\omicron\upsilon\ \phi\upsilon\upsilon\omicron\upsilon\tau\alpha\iota\ \epsilon\upsilon\ \xi\ \beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$. Sed locum illum male intellexerunt, non animadvertentes differentiam inter $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$ & $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$. Illud enim $\delta\omicron\zeta\upsilon\tau\omicron\upsilon\omega\varsigma$ genus lini aut colorem, hoc vero $\beta\alpha\epsilon\upsilon\tau\omicron\upsilon\omega\varsigma$ *profunditatem*, significat, ut Suidas animadvertit. Aristoteles de hoc, non de illo loquitur; revera enim ex profundo mari extrahitur pinna, ut suo loco ostendemus. Ideo Athenæus habuit $\epsilon\upsilon\ \xi\ \beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$, pro $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$. Nam $\epsilon\upsilon\theta\omicron\delta\omicron\varsigma$ & $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\delta\omicron\varsigma$ idem significant. Alii putabant communiter nomine byssi venire etiam bombycinum sive gossypium & sericum, & auctorem allegant Pollucem; ideo quod *libro VII. cap. XVII.* gossypium & sericum comprehendat sub bysso. Caput enim inscripsit *de byssinis*, & simul agit de gossypio & serico. Sed inscriptio illa est à nescio quo sciolo, non autem ab ipso Polluce. Sed eodem capite hæc opinio refellitur, cum Pollux non tantum clare distinguat inter $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$, $\xi\epsilon\iota\omicron\upsilon\ \xi\upsilon\lambda\omicron\upsilon\upsilon$ & Bombycinum sive sericum, sed insuper expresse addat $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon$ esse *speciem lini Indici*. $\eta\ \eta\ \beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon\ \lambda\iota\upsilon\varsigma\ \tau\iota\ \epsilon\iota\delta\omicron\upsilon\ \pi\alpha\delta\epsilon\ \text{I}\nu\delta\omicron\iota\varsigma$.

XC. Linum igitur est byssus, & non omne quidem linum, sed certa quædam species $\beta\upsilon\sigma\sigma\omicron\upsilon\upsilon\ \lambda\iota\upsilon\varsigma\ \tau\iota\ \epsilon\iota\delta\omicron\upsilon$, ait Pollux. Nulla byssus

sus magis ab auctoribus celebratur, quam illa quæ circa Elim nascitur. Ideo inter pretiosa lina eam numerat Plinius, & post limum asbeston, primum ei dat locum, *Libro XIX. cap. I. Huic lino* (asbestino) *principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maxime delictis circa Elim in Achaia genito.* Fufius Pausanias *Eliacor. Prior. sive libro I.* Θαμάσαι δ'άντις ἐν τῇ Ἠλείᾳ τὴν τε βύσσον, ὅτι ἐν ταύτῃ μόνον, ἐτέρωθι ἢ ἑδαμῶς τῆς Ἑλλάδος φύεται. Et paulo post. Ἡ δὲ βύσσος ἢ ἐν τῇ Ἠλεί, λεπτότητος μὲν εἴνεκα σὺν ἀποδεί τῆς Ἑβραίων, ἐστὶ δὲ ἐχ' ὁμοίως ξανθή. *Inter Elei Miracula etiam byssus est. Hic tantum, nuspium alibi in Gracia nascitur. Byssus Elei est tenuissima. non cedit Hebraorum, non tamen est aque flava.* Vide eundem libro sexto & septimo. Byssus Indica tamen etiam est celebris, testante Polluce, loco modo à nobis laudato. Ἡ βύσσος, inquit λίνος τὶ ἔδ' παρ' Ἰνδοῖς. *Byssus est species lini ex india.* Sed apud Hebræos optima byssus erat, ut ex eodem Pausania apparet; comparat enim Eliacam cum Hebraica: tamen huic illam præfert. *Byssus enim Eliaca est tenuissima, Hebraorum bysso non cedit, sed minus flava est.* Sed omnis byssus, & Eliaca, & Hebræa & Indica linum est subtilissimum & pretiosissimum, etsi alii id etiam de serico & gossipio explicent. Sane Pausanias *Eliacor. poster. sive lib. VI.* byssum Eliacam dicit feri ut canabum, & ex stirpe provenire. Ἡ ἢ Ἠλεία χάρει τὰ ἢ ἀπὸ ἐστὶν ἐς καρπὸς ἢ τὴν βύσσον ἐχ' ἤκιστα ἐκτρέφειν ἀγαθή. τὴν μὲν δὲ καναβίδα ἢ λίνον ἢ τὴν βύσσον σπείρεισιν. *Est autem ager Eliacus ut & caterarum rerum, ita & byssi ferax. Cannabem quidem, linum & byssum ferunt.* Linum & Cannabem feri manifestissimum est. Sed & opera, quæ inde conficiuntur, id docent: Non enim vestibus tantum præbet materiam, quod etiam facit sericum, lana & gossipium, sed & retibus: ut idem Pausanias docet in *Achaicis.* Βίβς ἢ, inquit, αὐτῶν ταῖς πιπᾶϊς ἐστὶν ὑπὸ τῆς ἐν Ἠλιδι φουομένης κεκρυφάλης τὲ ἢ ἀπ' αὐτῆς ἢ ἐοθῆτα ὑφαίνουσι τὴν ἀπην. *Earum plures Eliaca bysso dant operam, texentes reticula & alias vestes.* Ubi notandum, quamvis vox κεκρυφάλης significet reticulum, quo mulieres compescunt crines, tamen etiam sæpissime sumi pro plaga, sive reti venatorio, in quod feræ incidunt, ut Stephanus ex Xenophonte optime notavit.

XCI. Retia autem, sive ejusmodi plagas ex lino fieri, non ex gossipio (quod parum habeat firmitatis, ut quotidiana experientia plus satis docet) certum est. Debent enim plagæ esse tenaces

& firmæ, ad retinendas feras. Nihil autem plus habet firmitatis quam linum. Ideo funes, quibus ligabatur Simson Judic. xv. xiv. fuerunt ex פשתים *lino*: scilicet credebant Philistæi istam materiam firmissimam tenacissimamque esse, ideoque funibus conficiendis aptissimam. Audiatur Plinius oculatus testis, qui *plagas se vidisse adfirmat, tanta tenuitatis, ut annulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua salius cingeretur. Nec id maxime mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare.* Sic de plaga Cumana. *Sed Cumane plaga concidunt apros, & hæc cassesve ferri aciem vincunt.* Libro xix. capite I. Has plagas auctores rei venaticæ ex lino fieri jubent. M. A. Ol. Nemesianus, in Cynogetico suo: & Gratius, qui *linum tenax* vocant. Vide etiam Opianum & alios, ac Ulitii doctissima commentaria. Xenophon *lib. de venatione.* τὰς ῥ, inquit, ἀγρῶας Φασιανῶν ἢ καρκαδονίῳ λεπίῳ λίνας *Retia ex phasiano aut Carthaginensi lino tenui fieri debent.* Id ipsum & Hebræis notum erat. Esaias capite xix. commate 10. *Egyptios retia sua ex lino fecisse docet.* : וישו עובדי פשתים שריקה ואורגים חורי *Et pudescent opifices linorum subtilium & textores retium.* Ita locum istum interpretor; Non enim placet versio Junii & aliorum, qui habent *linearum generosorumque, & textores alborum operum.* שריקה enim non significat *generosa*, ut ille interpretatur. Quid sibi vult τὸ *generosa*? Nec חורי *alba opera*: sed *retia*, ut ex ipso contextu facile colligi potest. Nam versu precedenti, mentione facta de piscatoribus, mox addit: *Textores retium perituros.* Id est merces istæ cum toto linificio, unde Egyptiis magnus quæstus, peribunt. Sic exponunt optimi auctores. Jarchius שריקה inquit, ווארגין מהם, Scherikoth est *linum quod pectunt, & ex quo conficiunt retia piscium, qua ita facta sunt ut habeant multa foramina.* חורי exponunt per *foramen* a חרר perforare, non vero a חור *albescere*: quia retia revera multa habent foramina; Ideo Opianus *lib. I.* ea vocat πολύστρωμα δέσμα (aut si aliam lectionem retinere velis πολυστρωμαδεσμά) *multiforatile textum.* Ita etiam locum istum exponit Kimchius, ubi docet, *Egyptios pectere linum pectine, optimum autem pulcherrimumque adhibere ad conficienda retia, dictumque esse a propheta חורי ואורגים חורי quia: הרשתות הן עשויות: אורגים חורי quia: retia facta sunt cum multis foraminibus.* Qui חורי ואורגים חורי exposuerunt, proculdubio decepti sunt a septuaginta,

ginta, qui ἐγγαζομένους τὴν βύσσον *operantes byssum reddidere*: byssus scilicet natura est alba & candidissima. A quibus etiam deceptus est Diodatus, qui *sine toile blanche* posuit. Sed hunc locum fusius exponemus infra, capite VIII. ubi de serico aliquid dicendum nobis erit. Igitur Chaldæi בויץ & Græcorum vulgatique βύσσος & *byssus*, nihil aliud est quam *linum*, sed linum subtilissimum pretiosissimumque: hinc mollia byssina vocari solent, unde & *verba byssina*, id est *mollissima*, qualia postulat Regina Parisatis, in Regum alloquio. Cum vero nostrum שש & בר interpretentur בויץ βύσσος & *byssus*, patet eos per voces istas intellexisse *linum*.

XCII. Sed Hebræorum magistrorum doctissimi illud שש & בר nunquam aliter exponunt quam פשתים aut פשתן Idcirco Exodi xxv. v. שש הוא הפשתן Schesch est *linum* sive *pistan*. Aben Ezra שש הוא Schesch הכר מן ממיני פשתים ימצא במצרים לבדו רק הוא לבן ואינו צבוע: idem est quod bad, species quadam lini, quod nascitur in *Egypto tantum, tenue est, & album, & non tingitur*. Sed in opere Talmudico nunquam aliter vertitur בר & שש quam per פשתן. Vide Maimonidem cum in *Jad Chafakab*, tum in notis ad *Kilaim*, & alibi. Imprimis videatur *Hilchoth Kele Hammikd. capite VIII. ubique in lege dicitur Schesch aut bad, intelligitur pischtan, id est byssus*. Nec mirum, cum auctorem & doctorem habeant ipsum Prophetam Ezechielem capite XLIV. vers. xvII. & seq. ubi loquitur de sacris vestimentis, quæ omnia dicit fuisse פשתים loco שש & בר uti habet Moses. והיה כבואם אל שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבוש וליא יעלה עליהם צמר בשרתם וגו' פארי פשתים יהיו על ראשם ומכנסי Et erit quum intrabunt arrium interius ut vestiantur vestibus pischtim, nec lana tegentur inter ministrandum. Pileos Pischtim habebunt super caput, & feminalia pischtim circa lumbos. Quid pischtim sit explicant Talmudici, in Gemara babilonica, *Massechet Sevachim, capite secundo*: Nempe cujus femem unicum tantum fert culmum. אמר רב יוסף בר' חנינא דבר השולה מן הקרקע בר כנר: Dixit Doctor Ioseph, verbis doctoris Chanina, bad est quod seorsum surgit ex terra. Quod Jarchius ita exponit: *Culmus unicus ex quolibet trunco, nec duo culmi surgunt ex trunco uno*. Vide etiam *Glossam ad caput IX. Massechet Kilaim*. בר שש הוא פשתים יחידים קנה אחר: אחר גרנר ואין שני קנים עולים מגרעין אחר:

libet grano seminis unicum culmum, nec surgunt duo culmi ex grano uno. Jam vero פשתים linum significare Hebræis, certissimum est: Nam in culmum crescit, & stipulas habet. Exodi ix. versu xxxi. & Josuæ capite II. versu vi. Verum quidem est, idem dici posse de *canabo*, ideo & inter species *pischtim* קנבוס *Kanbos* censetur: sed magnam ponunt differentiam inter utrumque. Nec *pischtim* absolute vocatur *Canabum*, sed קנבוס פשתים *Pischtim canabum*, ut Herodotus apud Pollucem *Lib. VII. c. xvii.* λίνος κανάβειος. Hinc proculdubio (quod in transitu etiam dictum volo) nostrum κανάβειος *canabum*, sive *canabis*, Germanice, Belgice & Gallice, hanf / **hennep** / *Chauvre*, & *Cannefas*, mutata tantum littera ρ K. aut C. in H. ut Germanis halm / pro *culmus* aut *calamus*, hant pro *cutis*. *Hes* pro τὰς / *felis*, unde & *Catti* & *Hessen* dicti sunt: ut male Isidorus *canabum* dictum voluerit a *similitudine canna*: sive a Græca Etymologia, Græcorum enim κανάβειος est ipsum Hebræum קנבוס. At ejusmodi linum non fuit nostrum כר & שש sed optimum & subtilissimum, quod *stachys* & *filace* dicimus, Græce proprie ἰδόνην & βύσσον aut בוצא *buzā* Chaldaice; debebat enim esse מן המוכתר *ex selecto*, ut cætera omnia quæ templo & sacerdotio consecrabantur. Talmudicis *Gemara Bab. Massechet Sevachim capite II.* non tantum exponitur כר sive βύσσον, sed etiam ביתנה. Hoc vero *linum* significare vel Josephus docet *Antiq. libro tertio cap. οὐτάγο.* χεθὸν ᾧ τὸ λίνον ἡμεῖς καλεῖμεν. *Nos autem linum chethon vocamus.* Sexcentis in locis apud paraphrastas habebis כתנא pro פשתים.

XCIII. Inter pretiosissimas vestes etiam recensentur כלי פשתן כחנא רומיתא *Vestes lini*, sive *ex lino Romano*. vide *Gemaram bab. Massechet Bava Metzia capite II.* אמר רבי יוחנן מי שהניח לו אביו מעור הרבה ורוצה *Doctor Iohannes dicit si alicui pater magnam pecuniam reliquerit, & si eam cito dilapidare voluerit, vestiat se vestibus pischtan.* Et mox additur: ילבש בכלי פשתן כחנא רומיתא *vestiatur vestibus pischtan, id est lino Romano.* Eadem reperies codice *cholin capite VI.* atque sic *pishtan* illis semper est *linum*. Supra jam demonstravimus funes fortissimos & retia, quæ ex lino fieri solent, ex פשתן fuisse facta: cujus rei exemplum habemus in funibus Simsonis, & in operibus mercibusque Ægyptiorum. Sed ipsis quoque Afris *linum* פשתן vocatum fuisse, videtur posse probari ex Dioscoride. Nam in iis quæ notha censentur, mentione facta

ἄτα de quodam lino quod *λινοκαλαμὴν* vocant, dicit Afros illud vocare *ζεεφφοῖς*, quam vocem optime eruditissimus Bochartus restituit per *ζεεφφοιστὰ* quasi *הַשֶּׁבֶשֶׁב זֵרָא* *Zera phischtah*, id est, *semen lini*. Vide Bocharti *Phœniciam libro II. capite xv.* Sane cum plurima in nothis illis Dioscoridis corruptissima reperiautur, non mirum esset si quis diceret, librarios imperitos, præsertim in rebus exoticis, quales sunt voces Afræ aut Pœnæ, scripsisse *ζεεφφοῖς* pro *ζεεφφοιστὰ*, aut potius *ζεεφφοιστὰ*. Notandum etiam est, *capite cxxv. libri II.* unde notha illa desumpta sunt, quæstionem esse, non tam de *lino* ipso quam de *semine lini*: cum ibi agatur de medicamentis, quibus semen lini adhibetur. vides ergo quid sibi velit *ζεεφφοιστὰ* *הַשֶּׁבֶשֶׁב זֵרָא* *semen lini*? Stat igitur sententia nostra *שֶׁבֶשֶׁב* & *בָּד* nihil aliud esse quam *linum* tenuissimum & pretiosum, atque ita vestes Sacerdotum nostrorum lineas fuisse.

XCIV. Eiusdem quoque materiæ plerumque fuerunt Ethnicorum vestimenta sacra. Supra jam audivimus ex Herodoto, Sacerdotes Ægyptios lino fuisse vestitos. Hinc *linigeri* dicti sunt, & *grex liniger*. Vide *Juvenalem* & *Lucanum*. Apulejus testatur quoque *libro Metam. Antistites sacrorum proceres, candido linteamine injectos fuisse*. Et *libro XI. in Pompa Isis viros feminasque, ait, fuisse linteæ vestis candore luminosas*. Hanc ob causam *Otho sacra Isis in linteæ religioſaque veste propalam celebrasse fertur*. Vide Suetonium in *vita Othonis*. Plinium tamen *libro XIX. cap. I.* docere eos Xylino sive Gossypio usos fuisse, supra memoravimus. Sed aut fallitur Plinius, aut utroque usi sunt. Lineæ tamen vestes magis fuerunt in usu apud Sacrificulos. Seneca de *brevitate vitæ, sacerdotem quendam linteatum senem* vocat. Sic Apollonius Thianæus, quum illi objectum fuerat, se præter morem linea veste uti, exemplo Pythagoræ & sacrificantium, sese defendit, quod scilicet sibi *communis vestis fuerit, cum Pythagora & cum sacrificantibus*. Vide Philostratum *libro VIII. cap. III.* Tales etiam fuisse vestes Brachmanum in india, quarum scilicet *materia fuerit linum*, testatur idem Philostratus *libro II. cap. IX.* Eosdem tamen Brachmanes vestes gestasse ex lapide amianto, (quod Plinius asbestinum vocat, inter lini genera ponit) reperies apud Hieroclem, *χρῶνται δὲ, inquit, ἐσθῆτι λινῇ τῇ ἐκ πετρῶν. λίθων τὰ μηρύματα μαλακὰ ἢ δέρματα, ὃ δὴ συνφαίνεσιν, ἐξ ὧν ὑφάσματα γίγνεται, μήτε πυρὶ καίόμενα, μήτε ὕδατι καθαίρομενα αἰὲν ἐπὶ δὴν ῥύσσε ἢ κηλίδῃ ἐμπληθῆ, ἐμβλήθεντα εἰς φλόγας*.

γα, λδκαὶ ἡ δεφανῆ γίνεται. *Utuntur veste linea ex lapidibus. Quod quidem texunt. Mollia sunt lapidum stamina, & membrana ex quibus panni fiunt, qui neque igne exuruntur, neque aqua expurgantur, sed cum sordes & maculas contraxerunt, in flammam injecti albesunt.* Herculis Sacerdotes apud Silium Italicum, libro III. de Bello Punico, lino vestiti erant.

————— *velantur corpora lino,*

Et Pelusiaco praeferet stamine vertex,

Coronidis loco hic addam, turpiter deceptos fuisse Gentiles, Plinium, & Apolonium apud Philostratum; qui crediderunt, Pythagoram lini inventorem fuisse, vide Plinium libro VII. capite LVI. & Philostratum, loco modo a nobis citato, cum jam ante tempora Mosis fuerit in usu apud Ægyptios: nam ipsum Josephum, Jacobi filium, bysso tectum fuisse legimus, Geneleos capite XLI. versu XLII. Sed fortassis Pythagoras primus lino usus est inter Græcos.

CAPUT VII.

DE לבן בגדי VESTIBUS ALBIS PONTIFICIS MAXIMI.

Pontificis Max. vestium aurearum quedam linea. לבן בגדי vestes albæ P. M. Balteus diei expiationis totus lineus, non Schaatnez Quale linum illo die adhibitum? varia sententia. Error Cunai, Scheringhami, Leusdenii & aliorum de שש & בר. Nulla differentia inter שש & בר ratione materia. Utrumque פשתן, בוץ, & βύσσος & vocatur. linum cur dicatur בר? cur שש. Bad texium unius filii. Schesch sextuplicis filii. Schesch. linum Ægyptiacum linum die piaculari preciosissimum. בר Chaldæo בוצא Sententia Talmudicorum. Pelusium a πήλας, Hebr. פין a luto Linum pelusiacum. Plinius, Silius Italicus de lino Pelusiaco. Error Scheringhami. Linum Pelusiacum non est Xylinum. Plinius explicatus & contra Scheringham vindicatus. Terra pinguis, rigua & humida lino ferendo apta. Palladius, Gratus & Xenophon. Ægyptus optimi lini ferax. Ægyptii Linyphones linitextores. Sententia Hebr. de lino Pelusiaco רמסס Ramses Pelusii: שש & בר Ægypto tantum. Sindon Ægyptiaca Pollucis. Sindon sape
pro

pro veste. Locus Marci XLV. LI. explicatus, & Mathei XXVIII LIX. סרינים Iudic. XIV. XII. Sindon aliquando materiam significat saepe crassam & vilem. Olor Sindone vestitus Ein Zidel. Martialis de Endromide. Sindon lanca, Milesia, Tyria. Sericum, Satin. gossipium. Sindon linum Pelusiacum. Crates Sindone amictus. Bacchantes Sindone vestiuntur. Ita & Brachmanes. Sindon mulieribus propria. Sindon male ab urbe Zidone. Error Baifii & magni Etymologia. Conjectura de Sindone, an סין urbe Pelusio & Pelusium monumentum Aegypti. Ezech. XXX. VIII. XV. Linum הנרוין Indicum. Errat Scheringham id de Xylino explicans. Cressas explicatus & vindicatus. Indicum linum in Talmude quid? סבון linum proprie dictum. In Bengala multum Gossipii. India olim lini ferax. India. Aethiopia, Arabia. Iope urbs Indica dicta. Linum die expiationis pretiosissimum. Ejus pretium ingens. Xylinum satis vile. Linum in vestibus albis diei Expiationum pretiosius quam cæteris diebus. Rationes Hebræorum doctorum. Hodie pretiosissima lina Cameracensis & Harlemensis. Eorum pretium. Humilitas diei expiationis vilius linum non postulabat. Illo die omnia sumptuosius fiebant. Velum byssinum diei expiationis inter populum & Pontificem Maximum.

XCV. **N**ON tantum Sacerdotes minores, sed & ipse Pontifex Maximus, linea habuit vestimenta. Alias quidem habuit vestes aureas, alias albas. Inter aureas numerantur lineæ quædam, ut *feminalia*, *tunica interior*, & *Cidaris*. Sed supra jam demonstravimus, has vestes Pontifici Maximo cum cæteris communes fuisse. Idem enim præceptum datum est Aharoni, quod filii ejus, id est Pontifici M. quod toti pontificum turbæ, ut scilicet omnes haberent vestes lineas. כחונה ומצנפה *feminalia*, *tunicam* & *cidarim* ברך & שש ex lino, sive *byss*o tenuissima. Cur hæ vestes Pontificis Maximi aureæ vocentur, supra monuimus. Et de earum materia postea plura dicemus. Quicquid est, easdem vestes lineas habuit Pontifex Maximus singulis diebus totius anni, quas habuere cæteri Sacerdotes. Sed præter has vestes quibus singulis diebus vestitus erat, & quæ aureæ etiam dicebantur, habuit & alias, quas semel tantum in anno induebat, decimo scilicet Tisri, magno die expiationis.

XCVI. Atque hæ vocantur בגדי לבן *vestes albae*. Hoc die Pontifex

tifex Maximus lino tantum vestitus erat, immo multo magis quam ipsi Pontifices minores: nam cum totus sacerdotum cœtus haberet balteum, cui lana inest, summus Sacerdos balteum habuit ex lino tantum, ut non fuerit שטטנ *Schaatnez mixta materia*, nec quicquam intermixtum habuerit. Expressis verbis hoc docetur, Gemara Jerusalemitana *Massechet Ioma, capite septimo, Halacha IV.*

הנו לא נחלקו ר' ורבי אליעזר בי ריש טל אכנטו של כהן ביום הכפורים שהוא
 יגרי לכן הם ארבע כלים ששמש בהם כיג ביום : *Traditur: questionem non esse inter doctores nostros, & doctorem Eliezarum nomine doct. ris Simeonis, super balteo Pontificis Maximi, die expiationis, quia est ex bysso, & balteo caterarum dierum anni, qui mixta est materia? &c.* Balteus igitur Summi Pontificis diei expiationum est ex bysso tantum, non vero mixtæ materiæ. Atque sic die illo, totus lineus est Pontifex Maximus. Ita Maimonides Hilch. Kele Hamikd. capite. VII. *vestes albae sunt quatuor vestimenta, quibus Pontifex Maximus operatur die expiationum, & omnes quatuor albae sunt, & ex lino tantum.* Barfelonius præcepto *Quatuor ista sunt ex lino albo tantum.* Sed hæc sexcenties in Talmude & alibi apud magistrōs reperies. Nec mirum, cum Deus ipse ita fieri mandaverit. *Levit. xv. iv.* כהנת בר קרש ילבש ומכנסו בר יהוה טל בשרו *Tunica sancta linea vestitus erit, & feminalia linea erunt super carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & Cidari linea caput obvolveth.* Ad hunc locum optime observat Jarchius, Pontificem M. in sanctuario, non nisi quatuor vestimentis tantum operari, ut Sacerdotes minores, & addit: *Et illa omnes sunt ex bysso.* Seniores in hoc loco ubique habent *λίνον. vulgatus lineum.* Et Lutherus ipse, tetnen. Chaldæus iterum *byssus.* Atque sic omnes fere interpretes *linum* interpretantur. Solus Arabs retinet vocem *Coton*; ut fere dubitem, utrum Arabs per suum *coton* non intelligat linum, sive byssum; nam cum adeo recepta fuerit sententia, ut apparet, vestes istas lineas fuisse, vix credibile est solum Arabem id ignorasse, & eum solum credidisse *Xylinum* sive *Gossypium* fuisse.

XCVII. Sed merito quaeri potest, quale linum fuerit vestium diei expiationis, sunt enim qui credunt magnam differentiam fuisse inter linum illud, & linum totius anni, alterum altero fuisse
 subti.

subtilius & pretiosius. Plurimifex auctoribus recentioribus sibi aliifque persuadere conabantur, linum illud, quo induebatur Pontifex Maximus die piaculari, vilius fuisse eo, quod gerebat cum vestibus aureis, per totum annum. Atque hanc ob causam, linum vestium albarum dictum fuisse כר ut, Levitici capite xvi. videre est, sed linum aurearum vestium שש, ut Exodi xxviii. & alibi. כר autem vulgare linum putant, & שש linum subtile & prætiosissimum, qualis est *byssus*. In hoc errore fuerunt Cunnæus de Republica Hebræorum libro i. cap. i. Leusdenius Philol. Hebr. pag. clxxix. & seq. Scheringham ad Jomæ caput iii. & alii quam plurimi, ut jam ostendimus supra capite ii. Sunt etiam qui putant debuisse Pontificem Maximum viliori lino vestiri die expiationum, quam cæteris diebus, ob animi submissionem: quoniam scilicet illo die extraordinarie sese coram Deo debebant submittere, cum pro se & pro populo precari debuerit, ut peccata expiantur. Nihilominus omnes falluntur. Certissimum enim est, nullam dari differentiam inter כר & שש ratione materiæ; nec vilioris fuisse materiæ vestes quas Pontifex Max. intra adytum gerebat, quam eas quibus extra vestiebatur. Utrumque; tam כר quam שש non tantum a Judæis פשתן *linum* vocatur, sed & a Chaldæo כור, a Græcis βύσσος, & vulgato *byssus* dicitur. Sine discrimine & eodem sensu sumuntur voces כר & שש, nam quod in uno לוכס כר vocatur, alibi dicitur שש. Hinc כר ככני כר dicuntur quoque שש משור Exodi xxxix. versu xxviii. quod optime reddidit vulgatus: *feminalia linea, byssina*. Utrumque Hebræorum Magistri *byssum* vocant, ut patet ex eorum commentariis, a nobis supra allegatis. Sed imprimis repetere lubet expositionem Maimonidæ, *Hilch: Kele Hamikd. capite viii. כר כקום שנאמר בתורה שש או כר* ככל מקום שנאמר בתורה שש או כר *ubicunque in lege occurrit Schesch aut bad, intelligitur linum, & quidem byssus*. Non ausim tamen adfirmare nullam omnino differentiam fuisse inter כר & שש. Sane voces illas aliqua in re differre, docent magistri. Non ratione quidem materiæ, aut pretii, sed tantum ratione texturæ. כר enim tradunt esse linum unius filii, aut cujus textura sit ex simplici filo. Dictum enim sic volunt a כר id est *solum*, tum quod solum ex terra crescat, ex quolibet grano feminis scilicet unicus tantum culmus, ut supra docuimus, tum quod non retorto, nec bilici, nec trilici filo, sed simplici, texatur. שש autem ita dictum volunt, quod texatur

tur ex filo retorto, & quidem *sexuplo*, nempe ex sex filis, prout שש *sex* significat. Ideo aliquando additur משור *retortum*. Audiamus Maimonidam *Hilch. Kele Hammikd. capite VIIII.* בל מקום שנאמר בתורה שש או שש משור צריך שיהיה החוט כפול ששה ומקום שנאמר : *Ubicunque in lege dicitur Schesch, aut Schesch Mofchfar, necesse est ut sit ex filo sex duplici. Sed ubicunque dicitur bad, si unius tantum sit fili, legitima erit vestis.* Et Abarbanel super *legem c. xxv. Gen.* שש הוא פשתן מצרי שהוא משובח מאד במינו וכשהוא כפול ששה חוטים ביחד נקרא שש או שש ומשור וכשהוא חוט אחד לבדו נקרא בד כי בד מורה על היחידים כמו שש שמורה על ששה *Schesch est linum Egyptianum, quod est pretiosissimum inter species lini. Quum vero retortum est sex filis in unum, vocatur Schesch aut Schesch Mofchfar, Sin ex unico filo tantum, dicitur bad: cum bad referatur ad singulare, quemadmodum Schesch Mofchfar, ad sex. Nomen autem ipsius materiae vocatur Pifchtim aut butz, linum aut byssus.* Aliam differentiam inter שש & בד magistri non agnoscunt. Error igitur est בד *bad*, vulgare linum significare, שש *Schesch*, autem pretiosissimam byssum.

XCVIII. Sed vestes albæ die piaculari etiam ex subtilissimo lino, aut pretiosissima bysso factas fuisse, non minus verum est. Omnes enim Magistri uno fere ore fatentur, eas fuisse בוך *byssinas*. Jarchius ad locum Levitici capite XVI. וכלן של בוך *Et illa omnes ex bysso erant.* Sane hæc mens fuit quoque Chaldæi, nam pro בד in isto loco semper habet בוצא Ubi Hebræus habet : כתנת בד מכנסי : כתנא רבוצא מכנסין רבוץ המינא רבוץ Chaldæus ponit בד אכנט בד ומצנפת בד : *Tunicam byssinam, feminalia byssina, balteum byssinum, & Cedarim byssinam,* sed supra jam ostendimus ipsum בד *bad*, non minus byssum & pretiosum linum significare quam שש *Schesch*, Quid? vestes albas non solum ex pretioso lino, sed ex optimo, fuisse, & quidem ex pretiosiori, quam cæteris diebus anni, satis manifesto docent Talmudici, *Massechet joma. capite III. balach. VII.* Ubi tradunt ex lino Pelusiaco & Indico, ac non nisi ingenti pretio emi solitas fuisse. היה לוכש *ait Misna*, פלוסין של שנים עשר מנה ובין ההערבים הנדויין של שמנה מאות זוז דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמנה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנת הכל שלשים מנה אלו משל וצבור ואם רצה להוסיף מוסף משלו

*Mane induebat vestes Pelusiacas, quæ duodecim minas; vesperi Indicas, quæ octingentas drachmas valebant, teste Doctore Meir. Sed sapientes iradunt, mane induebat vestes quæ octodecim, & vesperi, quæ duodecim minas valebant; tota igitur summa triginta minarum erat, quæ populo quidem irrogabatur; si vero ipse quid addere volebat de suo, addebat. Pelusium urbem fuisse Ægyptiam ad Nili ostium Pelusiacum versus Orientem, constat. Ita dictum, non quidem a Rege Peleo, sed Ἰσὶδὸς ἔκ τε πηλῶς a lino, & Hebræis פֶּלֶשׁוֹת quod etiam *lutum* significat. Sed hanc urbem, cum ob antiquitatem, munitiorem, & alia multa, tum ob elegantissimum linum, celeberrimam fuisse, non minus certum est. Plinius *Libro XIX. capite I. Ægyptio lino minimum firmitatis, inquit, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniicum, ac Pelusiacum; Baticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in quibus nascuntur.* De hoc lino mentionem facit Silius Italicus, loco supra a nobis laudato:*

————— *Velantur corpora lino.*

Et Pelusiaco præfulgei stamine vertex.

XCIX. Hoc linum Pelusiacum doctissimus Scheringham ad *Ioma cap. III, Misnam VII. gossipium, sive Xylinum* contendit; & ad hoc probandum adducit locum istum Plinii. *Ex lino illo, inquit, vestes quadam sacerdotis Magni, quibus ad sacra processit; concinnata erant, & propterea Pelusiace vestes vocabantur. Linum hoc ex Gossipii sive Xili arboris lana factum fuisse, tradidit Plinius istis quæ in loco citato sequuntur.* Sed fallitur doctissimus vir. Nec id ex Plinio probari potest. Mentionem quidem facit in illis quæ sequuntur de *Xylino*, cui nulla lanugo candore mollioriæ preferenda sit, & ex quo Ægypti sacerdotibus vestes gratissima fuerint. At supra jam ostendimus Plinium forsitan errasse, quum dixerat, Ægypti sacerdotibus vestes fuisse *Xylinas*: Id de lino potius intelligendum esse, ut ex Herodoto videtur posse probari. Quicquid est, Plinius magnam ponit differentiam inter linum Pelusiacum, & Xylinum, sive gossipium, ex quo Ægypti sacerdotibus vestes tradit. Toto sane cœlo differunt *Pelusiacum*, & *Xylinum*, cum ob naturam, tum ob agrum in quo nascitur. Gossipion enim *in superiori parte Ægypti in Arabiam vergente, gigni* ait: cum Pelusiacum linum gignatur circa urbem Pelusium, versus mare ad ostium Nili, Pelusiacum quoque dictum. Ex quonam auctore probaverit Scheringham, circa Pelusium nasci

Xylinum, nescio. Sed agrum illum feracissimum esse lini, novi: Aptissimus enim fuit lino, non autem ligno, aut arboribus, quia paludosus erat: inde Pelusium ἀπὸ τῆς πληθῆς a luto aut paludibus dictum esse, docet Strabo Libro xvii. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηλῶσιον κύκλω περιεκείμενα ἔχει ἔλη, ἀτινὲς βάροθρα καλῶσι, ἢ τέλματα. *Ipsum Pelusium autem cinctum est lacubus, quae nonnulli Barabtra vocant, & paludibus.* Ὀνομάσται, addit, ἀπὸ τῆς πληθῆς. *Nomen habet a luto.* Jam vero in locis paludosis & riguis nascitur linum. Ideo Palladius de cannabo, quod est species lini; *Mense februario ultimo cannabum seres, terra pingui, stercoreata, rigua atque humida.* in Cyneget:

————— *Ne quid cunctere paludes*

Lina dabunt.

Nec hoc ignoravit Xenophon de Atheniensi Rep. ἐδέμια, ait, πόλις δύο τέτων ἔχει εὐδ' ἐστὶ τῇ αὐτῇ ξύλα ἢ λίνον. ἀλλ' ὅπως λίνόν ἐστι πλείστον λέϊα χῶρα, ἢ ἄξυλῳ. *Nulla utrumque habet, nec suppetunt eadem ligna & linum. Sed ubi maxima lini est copia, ibi regio plana est, & lignis caret.* Nota *linum & lignum* non crescere in eodem loco; ergo nec *Xylinum* ubi *linum*, quia *Xylinum* in arboribus crescit. Nullum igitur *Xylinum* Pelusium ferebat, sed *linum*, Græcis proprie ὀδόνη dictum, Hebræis עֵבֶרָא & Gallis *Filace*, Germanice *Flachs*. Nulla sane merx frequentior celebriorque fuit in Ægypto, quam *linum & Stupæ*. vide *Flavium Vopiscum* in *D. Aureliano*. Hinc optimum *linum Ægyptiacum* dicitur apud *Trebellium Pollionem* in *Gallieno*. *Quid? sine lino Ægyptiaco esse non possumus?* Et *Ægyptii Linyphones linitextores*, ut exponit *Salmastus* in *Flav. Vopisc.* *Herodotus* quoque tradit libro secundo: in Ægypto *linum* fieri, ut in *Colchide*. Sed nec a Prophetis id silentio præteritur: *Esaias. xix. ix.* quem locum jam citavimus; *Et erubescunt opifices linorum, & textores retium.* Hic non agi de *generosis*, nec de *albis operibus*, sed de *lino*, & *retibus*, supra jam demonstravimus, ut demonstraturi sumus, de *serico* quoque non agi. Et *Ezechiel cap. xxvii. vii.* mentionem facit מַצְרַיִם בְּרַקְמָה מִמִּצְרַיִם *Lini & opere phrygiano ex Ægypto*. Et *Proverb. cap. vi. vers. xvi.* mentio fit מַצְרַיִם מִן מִצְרַיִם *funiculi sive linei ex Ægypto*. Ægyptum etiam mercatura lini celebrem fuisse, patet ex *i Reg. x. xxviii. ii.* *Chron. i. xvi.* de quo plura infra cap. viii. Et inter ea quibus maxime damna illata sunt, famosis

famosis

mosis illis plagis in Ægypto, tempore Mosis, etiam פשתה *linum* recensetur. Exodi IX. XXXI. Lini igitur imprimis ferax fuit Ægyptus, præsertim circa Pelusium.

C. Eiusmodi itaque linum fuit illud pelusiaticum, non *Xylinum*. Et sane Hebræorum magistri ad Misnam illam Jomæ, nunquam aliter explicant, quam פשתן id est *linum*, & כוץ *byssum* Jarchius: : פשתן שהוא חשיב ומשולה *Linum ex provincia Pelusiaca, quod est optimum & laudatissimum*. Et Bartenora in suis glossis: פשתן הוא מוצץ רעמסס הרגום, *Linum ex provincia Pelusiaca, quod est optimum & laudatissimum*. Et Bartenora in suis glossis: פשתן הוא מוצץ רעמסס הרגום, *Pelusiaticum, est byssus tenuis & elegans, que adfertur ex terra Ramses. Targum Ierusalemitanum id vocat Ramses pelusii*. Ramses autem urbem fuisse Ægypti, ex qua profecti sunt Israelitæ, cum tyrannidem Pharaonis effugerent, Exodi XI. XXXVII. plus satis notum est. Sane si Ramses non fuit ipsa urbs Pelusium, saltem non multum ab ea distabat. Sed omne linum quod Sanctuario adhibebatur, פשתן a Mose dictum, Ægyptiacum fuisse tradit Abarbanel. Ad Legem, capite xxv. Geneseos. פשתן הוא : פשתן הוא מוצץ רעמסס הרגום, *Schesch est linum Ægyptiacum, præstantissimum omnis generis lini*. Quod videtur didicisse a Jarchio, qui fere eodem modo ad locum istum, Exod. xxv. פשתן הוא : פשתן הוא מוצץ רעמסס הרגום, *Schesch, est bad, sive linum, species quadam lini: Reperitur autem in Ægypto tantum*. Nota quod dicat: *Reperitur in Ægypto tantum*, quasi alibi tam pretiosum non fuerit. Unde etiam colligi potest, in toto sanctuario Judæos nunquam in rebus sacris alio lino usos fuisse, quam Ægyptiaco, non Judaico, non Eliaco, aut alio. Sed falluntur cum etiam Indico usi fuerint, ut Talmudici, in Misna supra allegata, docent. Fortassis ejusdem generis linum intelligit Pollux, libro VII. capite XVI. ubi de *Sindone Ægyptiaca* sermonem facit, Sed operæ pretium erit, de *Sindone* etiam aliquid hic memorasse.

CI. Verum quidem est, *Sindonem* sæpius sumi, pro veste potius, quam pro certa quadam materia. Hoc sensu videtur usurpari a Polluce: σινδών, ἔστιν Αἰγυπτία μίτρα, περιβόλαιον δ' ἂν εἴη τὸ νυν δίκροσσον καλέμενον. *Sindon est Ægyptiaca, estque amiculum, quod jam utrinque fimbriatum vocatur*. Igitur Polluci *Sindon* vestis est. Eodem modo, quo apud Marcum, Capite XIV. vers. LI. legimus; *Sindonem*, quam habuit Juvenis ille, qui noctu aufugiebat. Ὀβελόλαιον *vestem* fuisse: Dicit enim eum Ὀβελόλαιον σινδῶνα fuisse

amictum Sindone. Ideo *σινδών* Matthæi capite xxviii. vers. lix. & alibi Syro est כננת quod proprie significat *unicam*, aut *ἑλ-
κόλαιον* quo aliquid circum-volvitur. Sed Sindones vestes fuisse
quidem pretiosas, patet ex triginta illis סדינים *Sindonibus*, quas
Simfon deponebat. Judicum xiv. xii. Sed apud Talmudicos
סדין sæpius sumi pro veste, certum est. Videatur *Massechet Ioma*,
capite. III. Sect. vi. ubi reperies שדין סדין *Sindon ex bysso*,
id est, *vestis*, aut *velum bysstinum*: prout & ipse Herodotus habet
σινδὼνα βυσσίνω. Et Ausonius *linream Sindonem*

Puer eja surge, calceos & linream da Sindonem.

Et quemadmodum סדין & *σινδών* vestem significat, ita etiam sæ-
pissime materiam aliquam, ex qua vestes fiunt. Vilem aliquando
non magni pretii. De hac sermonem facit Plutarchus de *Fortuna
Alexandri*, ubi narrat: pauperrimum quendam olitorem *Sindone
vestitum* adductum fuisse ad Alexandrum, Ista Sindon, cum olitor
ille pauper fuerit, ut etiam aliorum auxilio indigeret ad vitam
sustentandam, proculdubio vilis fuit admodum. Forsan tunica erat ex
crassiori lino, ut nostrorum rusticorum & aurigarum, quas Ger-
manice *Etu Kidel* dicimus. Ad ejusmodi Sindonem fortassis respe-
xit Martialis, *libro iv. de Endromide.*

Ridebis ventos hoc munere tectus & imbres.

Non sic in Tyria Sindone tectus eris.

nisi cum quibusdam legas *cultus eris*, & tunc quidem subtilem &
pretiosam vestem significabit.

CII. Ex varia etiam materia fiebant *Sindones*. Aliquando ex
lana. Hinc Chaldæus Lamentat. II. xx. סדינין דמילטא *Sindones Mi-
lesia*: ubi proculdubio lana, aut mollissimus pannus, ex lana Mi-
lesia, significatur, de qua nos plura infra, ubi de lana in vestibus
sacris sermo fiet. Ejusmodi forsitan etiam fuit *Sindon Tyria* apud
Martialem & alibi, si verum est eam pretiosam, & cultui desti-
natam fuisse. Nam panni purpura Tyria infecti apud Tyrios sunt
celeberrimi; sed an idem de bysso aut lino dici possit nescio. Im-
mo *sericum* aliquando significare sindon, non ausim negare. Et
inde forsitan nostrum *satin*, certum quoddam genus panni serici;
nisi *satin* ita dictum sit a *seta*, unde & Germanice & Belgice *seyde*,
Gallice *soye*. Et *gossipium* Sindon dicitur, ut ex Strabone & aliis
doceri puto. Plerumque tamen per סדין *σινδών* & *Sindon*, pretio-
sam linum aut byssum intelligunt auctores, aut vestem ex lino,
aut

aut bysso. Ideo eadem vestis, quam Matthæus capite XXVII XLIX. *Sindonem* vocat, Johanni capite XIX. XL. dicitur ὀθόνη *linum*. Hesy chius ὀθόνη, Σινδών. Ὀθόνια λιναῖα ἱμάτια. Et Pollux *libro septimo capite XVI. Sindonem Aegyptiacam* inter *lina* numerat. Quando Sindon pro lino sumitur, fere semper intelligitur subtilissimum & pretiosissimum Mulierum luxui destinatum. Legimus apud Diogenem Laertium, Ἔδiles Atheniensium Crateti succensusse, ἢ σινδώνα ἡμφίεστο: quod *Sindone esset amictus*, proculdubio quia cultus tanti pretii Philosopho non conveniebat. Bacchantes muliebriter egisse, & instar mulierum sumptuose excultos fuisse, notum est. Ideo eis Strabo & alii mitras & Sindones attribuunt, & ubi de Brachmanum luxu, post ætatem triginta & septem annorum, differit: eos quoque Sindonibus vestitos fuisse, docet. ἔτη δ' ἐπὶ αὐτῶν τριάκοντα &c. Civiliores apud Indos, ait, ἐδοῦντι λευκῆν χερσίδην ἢ σίνδοσιν, *veste alba & Sindonibus uti*. Vide Strabonem libro quinto decimo, Hesy chius, in voce ὀθόνη, Σινδώνα ponit inter γυναικεῖα ὀθόνια λεπία. *muliebria vestimenta ex lino tenui*. Atque sic *Sindone amictiri*, est nota luxus, & fere muliebris superbie. Unde necessario colligi debet, Sindonem plerumque significare lino tenue & pretiosum, qualis est byssus. Ideo *byssus* vocatur a septuaginta interpretibus Esaiæ cap. III. vers. XXIV. Nam pro Hebræo סריני Seniores habent βύσσον. Hinc Herodotus σινδώνας βυσσίνω. Et Misna Codicis *Ioma* סרין של כותן *Sindon byssina*.

CIII. Sindonem autem lino Pelusiacum fuisse, aut saltem inde sic dictum, vix dubitare possum. Scio equidem Baesium *de Re vestiaria*, credidisse Sindonem ita dictam esse ab urbe Sidone, ita forsan edoctus ab Etymologo. Σινδών, ἔστι Σιδώνος ἢ πόλεως. Οἱ δὲ Σιδώνες ἐφῄθον πρώτοι κάμνην σινδώνας. *Sindon ob urbe Sidone Primi enim Sidones artem invenerunt elaborandi Sindones*. Eo videtur respexisse Martialis loco citato, ubi de Tyria Sindone. mentionem facit. Sed & hi fortassis falluntur. Multo enim verisimilius est *Sindonem* dici ab urbe סין *Sin*, quam ab urbe Sidon. Scribendum enim esset cum γ *zade*, non cum ס *Samech*. Sidon urbs non scribitur סידון sed צידון *Zidon*. Sed nostra *Sindon* per ס, ut סרין, Syris סרינא. Jam vero סין est urbs Ægypti: ut videre est Ezechielis cap. xxx. xv. Sed illam urbem esse *Pelusium*, supra jam diximus, & ab aliis clarius demonstratum est. *Pelusium* dictum ἔστι Πηλῶς a *luto*, ut docet Strabo. Sic & סין Hebraice & Chaldaice *lutum* denotat, uti patet ex Paraphrasi Ps. xviIII. xxxiv. Est

etiam revera Pelusium משה מצרים *Mumimentum Aegypti*, ut ait Propheta; cum Pelusio Ægyptus sit δυσείσβολος & *accessu difficilis*. testibus Strabone *libro xvii*. Diodoro Siculo *libro xv*. & aliis. סדין. *Sadin* five *Sindon* ergo esset ab urbe *Sin* Pelusio, per augmentum literarum Heemanticarum, quemadmodum fit in verbis: ut זכרון *memoria* זכרון *gluma*. ראשון *primus* &c. ששון *gaudium*. Et eliso nun in medio סדין pro סרון nisi quod litera ך debet esse dageschata, ut in הודו *Hoddo* pro הונדו *Hondo*, vel הינו *Hindo*, *India*. מידו *Middo* pro *Mindo*, Græce *μανδύας*. Sic celeberrima illa *Sindon*, σινδών & סדין, si originem spectes, nihil aliud esset, quam optimum *linum Pelusiacum*, De quo *Plinius*, *Silius Italicus*, *Talmudici*, & alii bene multi. Sed nihil temere ausim adfirmare, eo minus cum ne hæc quidem etymologia satis sit legitima: æquus & eruditus lector iudicet. Quidquid est, ex his omnibus mihi videtur constare, בלוסין *vestes Pelusiacas*, Pontificis Maximi, fuisse ex optimo & pretiosissimo lino Pelusiaco, non ex *Xilino*, five *Gossipio* ut Scheringham male exposuit.

CIV. Sed non feliciter affecutus est mentem Misnæ, circa *linum הודו Indicum*. Ἐνδὸς ἀτόπας δοθέντες τ' ἄλλα ἔπειτα, *erant*, inquit, *vestimenta hæc ex lino Indico contexta*, (hactenus bene) *quod & ipsum ex Gossipii five Xyli arboris lanugine factum erat*. Hæc male. Male etiam citat Ctesias ἱμάτια ξύλινα, *Pomponium Melam* & *Lucianum*. Memorat quidem Ctesias ξύλινα ἱμάτια, *vestimenta Xylina*, quæ a Cynocephalis emuntur. Sed quid hoc ad *linum Indicum*? Mela & Lucianus quoque de *lino* aut veste Indica loquuntur, & ex iisdem locis, quæ allegat Scheringham, patet, *linum* in ipsa *India* a *Gossipio* distingui. Quomodo igitur probabit *linum Indicum Xylinum* fuisse? Sane *linum*, five ὀρόνλω fuisse, docent Hebræorum magistri in suis Glossis ad istam Misnam. Jarchius הודו inquit, של ארץ הודוין *quod est Pischtan, ex terra India*. Sed supra disputavimus *pischtan* esse ὀρόνλω *linum*. Verum quidem est, hodie non multum lini in *India* nasci, & pretiosum. Saltem ejusmodi merces nobis non asportantur magna copia. Inde tamen non potest colligi, olim non magis fuisse feracem. Nam & *Elis* & *Pelusium* hodie lini nihil nobis mittit. Sane *Indiam* olim multum lini habuisse constat, & byssum quidem, tenuem & pretiosam. Hinc Pollux βυασον vocat λίνω τὴν εἶδ' παρ' Ἰνδοῖς. *Lini speciem apud Indos*. Et Ctesias indicis ait inter Cynocephalos ditissimos, quorum sunt pauci, *linum gestare*. Οἱ ἡ πλεσιώτατοι αἰτών

αὐτῶν λιναὶ Φορσίν. ἔτιοις εἰσὶν ὀλίγοι. *Ditissimi eorum linum ferunt.*
Hi autem sunt pauci. Sic Plinius, Pomponius Mela, Lucianus &
 multi alii de Indico lino loquuntur, & inter præstantissima gene-
 ra linorum ponunt. Quod *Xylinum* attinet, totam fere Indiam
 hodie ejus esse feracissimam constat. Integræ enim sylvæ reperi-
 untur arborum ἐλεοφόρων *lanigerarum*. Certe quam abundans
 Gossipii sit Bengala, aliæque Regiones Indiæ, mercatores no-
 stri, Indiæ Societatis, testabuntur. Naves onerarias plenas,
 hodie totius Orbis Thesaurus, & incomparabile emporium Am-
 stelodamum exhibebit Gossipii.

CV. Interim notandum est quid per הנדוין *Indiam* intelligant
 Magistri? Negari quidem non potest הנדוין significare *Indiam*.
 Sic Bartenora ad istam Mishnam הנדוין expōnit per ארץ הודו. Sed הודו
hodu, *Indiam* esse, eliso tantum; ut in מדרו, *Mado* supra jam
 ostendimus. Videatur de hisce fusius Bocharti *Phœn: libr. I. cap.*
xvii. Sed Jarchius *Indiam* explicat per ארץ כוש *terram Æthio-*
piæ. שהיו פשתן של ארץ הנדוין והיא ארץ כוש כדמתרגם יונתן בן
 נחמיהו הודו, *Indicum, est linum ex terra India,*
qua Æthiopia est, ut exposuit Ionathan filius Uzielis: An
Æthiops mutabit pellem? (Jerem. cap. xiii. xxiii.) *id est India.*
 Sic enim הנדוין habet Chaldæus pro כוש quasi *Indum* pro *Æthio-*
pe. Hæc eadem observata reperies in Tosephot Jom Tos, ubi
 addit se legisse in Targum Ester: כוש מן הינדוא רבא ודר כוש
Ex India usque ad Æthiopam, id est ex India Magna usque ad
Æthiopiam, quasi India magna tantum distingueretur ab Æthio-
 pia. Mirum non est verpulos in ea fuisse opinione, Æthiopiam
 quoque dictam fuisse *Indiam*, & tempore prophetæ Jeremiæ *Ind-*
iam & *Æthiopiam* eandem fuisse Regionem, cum constet apud
 veteres *Indiam* etiam vocari, quidquid erat extra mare mediter-
 raneum, ut *Arabiam*, *Æthiopiam*, immo ipsâ *Judæam*. Ideo *Ioppe*
 quæ est urbs Phœnicia *Indica* dicitur ab Ovidio, *de arte Aman.*
di libro primo:

Andromedam Perseus nigris portarat ab Indis.

Sed *Andromeda* advecta fuit ex civitate *Joppe*, testantibus Plinio
lib. ix. cap. v. & Strabone *lib. I. & xvi.* Obstat tamen quod
 Poeta de *nigris Indis* loquatur, nam etsi *Judæi* non valde albi
 fuerint, an tamen *Nigri Indi* a Poeta dicantur, dubitari potest.
 Ideo ad *Arabas* aut *Æthiopes* eum respexisse, forsan aliquis dicet.
 Quocumque modo sumatur, certum est, veteres per *Indiam* intel-

tellexisse, Arabiam & Aethiopiam praesertim temporibus Jeremias, cum tunc temporis India proprie dicta, vix nota fuerit inter Judaeos. Nec opus erat hominem nigrum, qui pellem mutare non poterat, ex India accerferre; cum nigri propiores fuerint, ut Aethiopes & Arabes. Linum igitur Indicum, de quo Misna *Codicis Ioma*, secundum doctores, est *Aethiopicum*, aut *Arabicum*. Atque iterum male Scheringham, qui id *gossipium* putat, quemadmodum de *Pelusiaco* judicaverat: quod ex sacra scriptura probari non potest, & patrum traditioni aperte repugnat: Nam אֵין לַכֹּהֲנִים לְשֵׁשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֵלָּא צִמְרֹת וּפְשֵׁתָן: *Non vestimtur Sacerdotes, ad ministrandum in Templo, nisi lino & lana.*

CVI. Linum illud vestium albarum, die expiationum pretiosissimum fuisse, & non vilius lino vestimentorum aureorum, ideoque כָּרַב & שֵׁשׁ tenuitate & pretio non differre, mihi manifesto constat. Linum enim Pelusiacum pretiosissimum erat teste Plinio. חֶשֶׁב וּמְעוּלָה *laudatissimum & pretiosum*, ut supra ex Jarchio audivimus. Enimvero si cogitemus pretium earum vestium, prout tradunt Talmudici, ubinam quæso pretiosius reperiemus? Mane enim vestiebatur lino duodecim minarum, vespere autem octo minarum; Aut, secundum Sapientes, mane octodecim minarum, Vespere duodecim, quæ faciunt summam triginta minarum. Si hæc referantur ad nostram monetam, summa octodecim minarum Sanctuarii, ubi duplum intelligitur, ut in sacris sumi solet, faciet quadringentos quinquaginta imperiales, (quorum quilibet octo Schellingios Brabanticos facit) secundum computationem quorundam. Et hoc quidem populo irrogabatur. Si quid addere volebat, ad augendum pretium, de suo addebat, ut pergit Misna; ut doceret, Pontificem M. aliquando etiam pretiosiora vestimenta habuisse. Hoc factum fuisse, expressis verbis docent Gemarici ad eandem Misnam. Ibi enim, ut de magnis majora loquuntur, tradunt Ismaeli filio Papæ matrem tunicam fecisse centum minarum. Quid? Eliezeri matrem fecisse tunicam duarum myriadam, id est vigesies mille minarum. Cogita an pretiosior tunica, ex lino tantum, excogitari possit? Sed nugentur licet verpuli, inde tamen patet, vestes albas omnium pretiosissimas fuisse. De pretio ipso nos fusius infra differemus. Sane Xylinum Indicum aut Aegyptiacum tam carum fuisse non puto: saltem nostra ætate. Multo enim vilius apud nos, etiam tenuissimum & pretiosissimum Xylinum quam mediocre nostrum linum est: ut vel ex solo pretio colligi possit, vestes sacerdotales ex Xylino

non fuisse. Gemarici ad dictam Misnam codicis Joma, probare conantur, vestes albas ex pretiosiore lino fuisse, quod quater repetatur (scilicet Levitici cap. xvi.) vox בר. Sic enim solita sua subtilitate arguantur: אמר רבי הונא בריה רב עילאי אמר קרא בר בר כר בר מוכח בר: *Docet doctor Huna filius doctoris Ilai, Scriptura dicit linum, linum, linum, linum, quia est optimum linum.* Hinc Jarchius: בר בר ארב: *Linum, זמני כתב בלבישה בגדי שהריח למימר דהוי בר בר המוכח בר: Linum, quater scribitur in vestitu vestium matutinarum, ut doceremur linum, linum, optimum esse ex omni genere lini.* Hæc Tolephoth adhuc fusius explicat. בר בר בר נראה לי חד לגופיה וחד בר לשון לחד שאין לובש עמהם בגדי זהב כדרך שהוא עושה כל ימות השנה ובר שלישי לומר יוחר טוב: מכר של שאר ימות השנה הרביעי לומר שטוב משל טרביית אינמי בר שלישי: ורביעי מיריש הכי בר המוכח שבכר: *Bad, Bad, Bad, Bad, sive linum, linum, linum, linum. Mihi videtur semel positum esse linum propter se ipsum, ut prima voce lini significaretur, quod debeat esse vestis ex lino: Alteram vocem lini esse ad ostendendum, eum non debere vestiri vestibus aureis, ut ceteris diebus anni. Tertiam vocem lini docere, tunc præstantius esse linum quam ceteris diebus. Quartam vocem lini indicare hora matutina linum pretiosius fuisse quam hora vespertina. Dicit etiam potest: Tertium & quartum linum ita exponi debere, ut significaretur fuisse omnium generum linorum pretiosissimum.* En ex ipso præcepto Levitici cap. xvi. subtiles nostri logici exterebare noverunt; linum vestimentorum alborum, die expiationum, non solum pretiosum, sed pretiosius fuisse lino vestium aurearum, & matutinum quidem pretio & bonitate præponi vespertino. At quamvis linum vestium aurearum, immo ipsorum sacerdotum minorum, etiam doceretur, בר שש & ביון, *linum & byssus*, tamen aliud alio præstantius fuit. Scilicet ut pretiosum fuerit cæterorum sacerdotum, pretiosius Pontificis Maximi, in vestimentis aureis. Pretiosissimum vestium albarum: omnibus tamen præferendum matutinum istius diei. Sic & hodie inter pretiosissima & tenuissima lina Cameracensia & Harlemonsia datur quidam gradus pretii & bonitatis. Habebis enim Harlemonsie linum duorum florenorum nostræ monetæ, & vilius, habebimus & v. vii. x. immo olim ulnam cujusdam lini Harlemonsie viginti florenis constitisse, quod Princeps Arausiacus serenissimæ suæ sponsæ in Angliam misit, mihi de pretiosissimo lino inquirenti, ab ejusmodi mercatoribus narratum est. Eodem plane modo concluden-

dum esse puto: Quamvis omnis byffus sacerdotii pretiosa fuerit, tamen præstantissimam fuisse eam ex qua fiebant vestes albæ.

CVII. Nec obstat huic sententiæ, quod quidam dicant: Magno illo die piaculari Pontificem Maximum omnem debuiffe fugere factum atque superbiam, cum ministerium istius diei postularer, ut sese profunde coram Deo submitteret, ad deprecanda sua populi que peccata. Sane negari non potest istum diem submissionem imprimis postulasse. Hinc tot præcepta, quæ submissionem mandant, non tantum in lege, sed & in ipsa traditione patrum, ut videre est in codice *Ioma*. Ideo & hodie verpuli die Hackipurim non nisi linteis suis sepulchralibus, & lineis, aut laneis foccis, aut etiam calceis ex coactili materia, quod *felirum* vocamus, induti visuntur per vias & in Synagogis. Quid? Sola abjectionis causa Pontificem M. vestibus aureis sacra adyta intrare non ausum fuisse, sed lineis, quia scilicet simplex accedebat, cum supplicem non deceat superbire, aut ex reo fieri accusatorem, tradunt magistri. Videatur Jarchius ad versum quartum capituli decimi sexti Levitici. ubi prohibitum docet Summo Pontifici Sancta Sanctorum vestibus aureis ingredi: שאין קמינור נעשה קמינור *ne accusator fieret procurator*. Profunda tamen illa submitfio Pontificis Max. qua oportebat animum abjectum & vere contritum Deo sistere, cum toto populo, non impediēbat, quo minus cætera omnia splendide & sumptuose fierent; quod vel inde patet, quod eo die etiam carius lavaret manus & pedes, quam cæteris diebus anni, ex aureo scilicet, quum reliquis diebus ex æreo labro tantum fieret. Et quæ cæteris diebus aureis vasis fieri solebant, ex auro viridi, hoc die fiebant ex auro rufo, quod pretiosius erat. Videatur *Massechet Ioma, capite quarto, Halacha quarta & quinta*. Libet verba integra proponere. בכל יום היה חוהה בשל כסף ומטרה בחוך של זהב ובה היה מכנים בכל יום חוהה בשל ארנט קבין ומטרה בחוך של שלשה קבין והיום חוהה כשל שלשה קבין ובה היה מכנים ר' יוסי אומר בכל יום חוהה בשל סאה ומטרה בחוך של שלשה קבין ובה היה מכנים בכל יום היתה כנדה והיום קלה בכל יום היתה ירה קצרה והיום ארוכה בכל יום היה זהבה ירוק והיום אדום דברי רבי מנחם בכל יום מקריב פרס בשחירת ופרס בין הערביים והיום מוסף מלא חפניו בכל יום היתה דקה והיום דקה מן הדקה בכל יום כהנים שולין במזרחו של כבש ויורדים במזרחו והיום כהן גדול שולה באמצע ויורד באמצע ויורה אמר לשולם כהן גדול שולה באמצע ויורד באמצע בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מן הקיתון של

זהב רבי יהודה אומר לעולם כהן גדול מקדש יריו מן הקיתון של זהב בכל יום היו שם ארבע מטרכות והיום חמש דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר בכל יום שלש והיום ארבע רבי יהודה אומר בכל יום שהיום והיום שלש: *Omnibus diebus deprompsit thuribulo argenteo, & in aureum infundebat: hodie deprompsit aureo, & intrabat cum eo. In omni die deprompsit thuribulo quod quatuor cabos continebat, & in alterum infundebat quod tres cabos capiebat. Hodie deprompsit thuribulo trium caborum, & intrabat cum eo. Doctor Iose dixit: Omnibus diebus thuribulo deprompsit quod Seam continebat, & infundebat in alterum quod tres cabos capiebat, & intrabat cum eo. In omni die erat grave, hodie leve. Omnibus diebus manus ejus (thuribuli) brevis erat, hodie longa. Omnibus diebus ex auro viridi erat, hodie rufo, docente Doctore Menachem. Omnibus diebus offerebat dimidiam libram mane, & dimidiam libram vesperi, hodie addebat plenum pugillum. Omnibus diebus tenue erat, hodie tenue ex tenui. Omnibus diebus ascendebant Sacerdotes, ab Oriente, & descendebant versus plagam Occidentalem, hodie autem ascendebat & descendebat in medio. Omnibus diebus Pontifex Maximus lavabat pedes & manus suas ex labro aneo, hodie ex pollubro aureo. Doctor Iehuda tamen dixit: Summum Pontificem semper manus & pedes lavasse ex pollubro aureo. Omnibus diebus quatuor erant lignorum ordines, hodie quinque, secundum sententiam Doctoris Meir. Sed Doctor Iose dicit omnibus diebus tres, hodie quatuor. Iehuda vero; omnibus diebus duo, hodie tres. Et capite tertio, Misna decima legimus: מונבו המלך עשה כל יודות: מונבו הכיפורים של זהב. *Mombas Rex fecit omnia manubria vasorum diei expiationis ex auro.* Desinant igitur Viri docti in posterum adfirmare, בר, præsertim die expiationis, esse vulgare linum, שש autem vestium aurearum fuisse byssum pretiosissimam. Desinant statuere, id postulasse contritum animum, qui illum diem decebat. Desinant tandem שש & בר per *Xylinum* interpretari.*

CVIII. Coronidis loco, antequam materiam vestium albarum missam faciam, ut omnibus adhuc clarius constaret, linum illud, in quo Pont. Max. ministerium obibat die piaculari, byssum, & ex optima fuisse, addam quod observant Misnici Doctores Codice *Ioma capite tertio, sectione sexta*, jam toties a nobis allegata: הביאורו נבירר הפרווה ובקדש היתה פרטו סדין של כוז בניו לבין העם. *Adducebant cum (scil. Pont. M.) ad domum Happarvah, que in sancto erat. Extendebant sindonem byssinam inter ipsam & populum.*

pulum. Sindon ista extendebatur inter Pontificem Maximum & populum, ut honestius pedes & manus lavaret. Nota hic, Sindonem sumi pro velo, ut jam supra docuimus, eam sæpius vestem significare: Et observa simul eam ex bysso fuisse, ut ostendimus plurimum sindonem significare linum tenuissimum. Gemara ad hunc locum docet die piaculari aliquid immutatum fuisse: Cæteris enim diebus ejusmodi sindonem non tendebant, sed hoc die tantum, ut constaret & diem expiationum fuisse, & omnia ministeria istius diei fieri debere vestibus byssinis מאי שנא של בוך אמר רב כהנא כרי שיכר עבודת היום בנגרי בוך: *Quid sibi vult byssinum? Doctor Chabana dixit, hoc fieri ad ostendendum ministerium hujus diei fieri in vestibus byssinis.* En igitur vestes albas Pontificis Maximi, tam die piaculari quam cæteris diebus totius anni, ex bysso fuisse, perinde ac totius Sacerdotum turbæ; omnesque illas voces שש יכרין & βύσσος, *linum*, aut *byssum* significare tenuissimam & pretiosissimam: Ita tamen ut vestes aureæ Summi Pontificis ex pretiosiori fuerint, quam vestes Sacerdotum minorum, & vestes albæ diei piacularis iterum ex pretiosiori quam vestes aureæ, quas vestitus erat cæteris diebus anni. Sed hæc de materia vestium linearum, cum cæterorum omnium Sacerdotum, tum Pontificis Maximi, sufficiant. Sequitur jam materia vestium aurearum.

CAPUT VIII.

DE SERICO VETERUM, UTRUM NOTUM TEMPORE MOSIS.

: *qualem materiam significant? Error Lutheri* אבן עזרא, אברבנאל & aliorum, qui sericum exponunt. *Regula Talmudica huic opinioni contraria. Sericum pretiosissimum apud veteres. Magnatum Fœminarum, Bacchi & Bacchantum ornatus. Ex eo vestes tenuissima. Barbarica mollities. Lex Senatus sub Tiberio contra vestes sericas. Subserica & holoserica. Sericum rarum apud Romanos usque ad augustum. Sericum ἰσόχρυσον, Auro contra carum. Lex Rodia. Sericum ad Romanos advectum ex India, Assyriaca, & Kw. Ratio conficiendi sericum apud Romanos innotuit demum sub Iustiniano. Bombyces an in Insula Co nascantur? Pamphila Latoi filia quo sensu*

sensu dici possit sericum invenisse in Insula Co? Camelot de Hol-
lande, quo sensu sic dicatur? Bombyx Coa quo sensu distingua-
tur ab Abyssyria? Sericum apud Hebraeos & Aegyptios tempore
Mosis ignotum. In toto Veteri Testamento nulla serici sit men-
tio. כוש apud Ezechielem cap. x. xliii. Iarchii, Iunii, Lube-
ri, Grotii, Gallorum & Belgarum lapsus, id de serico expo-
nenium. Lutheri Scydenhe schleyer. Fulleri error. Et Grotii de περι-
τάσσοι sericis. Sericum in Tabernaculo nullum usum habuit.
כוש posterioribus Iudais Sericum. Aquile ἀνθών, floridum pal-
pabile. βαπλόν pro ἀπλόν. Simachus, Hieronymus, Theodotion.
Gracorum τεύχαστον. Hieronymi sententia de τεύχαστον. Ful-
leri & Hesychie sententia. Crinale Ovidii. Capillare ποδύμιτον.
Crinale aurum. Hesychie & Suida. opiniones de τεύχαστον. Por-
ta & Lutheri. Lapsus Suida. Vera sententia Hesychie. כוש Chal-
dao vestes tinctæ. Nostra conjectura. כוש Chaldaeus de Vestibus
Pont. Max. intelligit. שריקו Esaiæ xix. ix. Iunio & Buxtorfio
generosa. Sed male. Aliquando colorem significat. Et quidem
Rubrum, Coccineum, Minium. σσεκόν. סרק Syrico tingere.
Fucus mulierum. Bocharto color flavus. Linum flavum. vario-
rum colorum. Byssus Eliaca minus flava quam Hebraea. Candi-
dum linum retibus minus apium. Grotii sententia. שרוק Zacha-
ria i. quid? Equi fulvi aut Gilvi, non rari in Dania. Locus
Apocal. vi. viii. explicatus. שריקו apud Esaiam materiam
significat. Male Buxtorfius & Fullerus sericum volunt.
Σσεκόν Rabinis סיריקין η pro u. Hebrais per Chireck longum aut
per Zere scribitur. Alferac a Kimchio male Arabicum dicitur.
Gracum est: ut & מלקונויα μελαγχολία. Arabes & Medici qui?
שריקו Esaiæ linum. סרק, סורק & ספיק. Peclinator. Peclen.
Septuag. λίνον γιστόν. Versio vulgata, Lutheri & Chaldaei.
Buxtorfsii mens emendata. Locus i Reg. ii. xxviii. explicatus.
& ii Chron. i. xvi. מוקה pro כוש male a Vulgato & Hierony-
mo. Co Insula Asianca. Isidorus emendatus. Male Coa con-
funditur cum Cea. Ars sericum conficiendi in Co inventa a
Pamphila creditur. Vestes Coa. Utrum ex lana, an ex serico?
כוש, sive Co Hebrais. כוש Bochartus laudatus מוקה non est מוקה
Latous Pamphyla pater an ante Salomonem vixerit? Gracorum
Ἐκ θεουε, quasi תוקה, Ἐκ ασε, & ἐξ εουε. Syro Aphelia. ἀφ-
λιωτισ ventus. מוקה pro מוקה à Linea. Luthero Wasyc. Multiundo

equorum. Germ. Ein stute Collectio aquarum. נקוה Bochario ve-
 digal. Chaldaeis מנביחא & גבא. Aegyptus Equorum abundans.
 Testimonium ex II Reg. xvii. xxiv Homero, Diodoro & aliis
 Aegyptus lini ferax. Ius a Pharaone Salomoni concessum, de
 educendis ex Aegypto equis & nero linco. Hebraorum sententia.
 Versio Chaldaea. Belgica. Verus sensus istius loci. Ubi-
 cunque in Veteri Test. fit mentio de vestibus, id de lino & lana tantum in-
 telligendum est. Sententia Maimonida. In summo luxu Scrip-
 tura lana & lini tantum meminit. Loci Esthæra cap. i. viii. &
 cap. viii. xvi explicati. Traditio Talmudica de summo
 luxu fœminarum in lino. Belgarum Proverbium **op sijn best
 Paesch-pronck**. Veterum Iudaorum quidam carne letabantur.
 Plusculum sese vino invitabant. Tempore Christi sericum adhuc ra-
 rum apud Iudaos. Locus Lucae xvi. xix. explicatus. Omnes voces
 quibus Rabini sericum exprimunt Græce: quales sunt שיראה' מטכסא
 & סיריקון שיראה est ipsissimum σήρ. σήρες σατάραες & Ἰνδύαες. Ge-
 mara Ierusalemiana de שיריים & מטכסא כלך est sericum. Pro
 σερμαδὸν Apocal. xviii. xii. Syrus habet שירא פגל מטכסא
 & מטכסין Græcis μέταξα. Μέταξα antiquitus Græcis omne filum
 subtemen. μέταξα quasi μετόταξις & μετὰ τὰ ἄλλα a τείωσι. Hinc
 Rabinorum פריס ordinare, ordire, Isidoro Texere. Pannus
 dictus a πύνη Trama. Μέταξα tandem sericum significavit apud
 Græcos, sic & apud Hebraeos. סיריקון sapius in Talmude. Seric-
 um voces & res Iudaicis innotuisse videtur demum sub Imperio
 Græcorum. כלך quibusdam stupa serici, Nostrum **Filesel**. Iar-
 chii פולוייל. Locus ille tentatus. כלך Misna non est sericum:
 Est pinna. פוטטוטו עגסוט, Lana marina. Verpulorum delirium
 Sericum Hebrais omni ævo notum fuisse. Menachem cum lxxx.
 paribus discipulorum Serico vestitus. Menachem vixit sub Au-
 gusto. Vestes Assueri Estera i. viii. vi. viii. ix. & viii. xv. Ex
 serico fuisse docet mirumque Targum. Targum Scheni. In usu fuisse
 sub Templo primo docet Gemara. Sericum Parnadinum. Targum
 emendatum. Difficultas Thosephot. Sericum in Aegypto notum
 fuisse tempore Abrahami fabulatur Beresebit Rabba. Lepidissima
 fabula de Sara in Arca abscondita. Ejus mirabilis splendor.
 Nullum sericum in usu in sanctuario nisi Religione depravata. Va-
 ne dicitur in usu tempore Salomonis.

CIX. **S**ummi Pontificis בגדי זהב *vestes aureas* constituisse, præster aurum & gemmas, ex הכלה ארגמן תולעת שני supra, ex capite vigesimo octavo Exodi, jam demonstravimus. Ostendimus simul voces istas significare cum materiam tum colorem. Utrumque jam sub incudem revocandum est. Et primum quidem de materia dicendum erit, deinde de colore. Quod ad materiam attinet, sunt qui *sericum* fuisse credebant. Lutherus & verus versio Belgica, Exodi xxviii. commate iv. מעיל sive *pallium* Summi Pontificis vocat: *seyden roek / tunicam ex serico*. Et הכלה semper reddit per gele *seyde sericum flavum* versibus seqq. quemadmodum & vocem שש *seyde / sericum* interpretatur, ut supra audivimus. חולעת שני Aben-Ezræ etiam est *sericum*; Exodi capite xxv. Aut saltem refert, multos credidisse, id *sericum* significare. אמר בו קרימיו כי הוא אדום רק אינו בצבע הארגמן ובעבור והגאון *Excellentissimus vir Saadias* (sic enim virum istum וזאת *κατ' ἐξοχλῶν* vocare solet Aben-Ezra, quod etiam est commune epitheton, summorum doctorum.) dicit: *inest illi Kermes, quia est rubrum, sed non colore Argaman, ideoque multi dicunt חולעת שני esse sericum*. Abarbanel super legem capite xxv. Exodi, omnia vult significare *sericum*, & הכלה & ארגמן & חולעת שני. Sic enim ibi disputat: והרליבג כתב שהיה כל זה צמר הצבע במראות והצבעים ההם ואינו נכון כי הצמר קרא אותו הכתוב שום אבל הכלה וארגמן וחולעת שני הם כלם משי והתכלת היא המשי הצבוע בצבע דומה לים והארגמן הוא משי הצבוע אדום והחולעת שני הוא המשי שהוא נאה כפי הולדתו: *Doctor Levi Gersomius scripsit, hac omnia significare lanam tinctam: Sed non recte: scriptura enim vocat lanam שום* (id est caprarum.) *Nam omnia sericum denotant. Et Techelet, quidem est sericum tinctura colore, qui mari similis est. Argaman est sericum tinctum rubrum, sed Tholaat Schani est sericum, quod natura sua elegans est, nec habet colorem aliunde. In hac opione quoque sunt multi Judæi hodierni. Germani nostri fere aliter non explicant quam seyde & gezwtene seyde / Sericum, & sericum retortum, quod etiam aliquando de שש intelligi volunt.*

CX. Sane Christianos aliquos reperiri, qui Sacerdotes Sericatos voluerint, tantopere mirari non debemus, cum plurima pars nec voces hebraicas intellexerint, nec Judæorum ritus & traditiones perspectas habuerint: Sed id aliquibus etiam Judæis, & quidem inter eos Viris doctis, accidisse, excusari vix potest, cum

deberint didicisse illud effatum, ex Talmude, quasi ex tripode, depromptum : אין הכהנים לובשים לשמש בבית המקדש אלא צמר : *Sacerdotes non vestiuntur ad ministerium peragendum in sanctuario nisi lana & lino.* Sericum igitur nullum prorsus usum habere potuit. Inter recentiores sunt qui putant sericatos fuisse, eo quod sericum pretiosissima fuerit materia, ex qua sacerdotum vestes fieri debuerint, cum facta fuerint, *ad gloriam & ad honorem.* Sed cum hæc nullis argumentis probent, non est quod a receptiori sententia magistrorum recedamus. Nec ulla ratio est, cur sericum potius quam lanam statueremus. Quid quæso plus tribuisset, sive ad ornatum Pontificum, sive ad mytheria representanda quam lana, quæ sane nec pretio nec splendore a serico superabatur ? Nec minus lanæ quam serici in Regum, qui omnibus deliciis fluunt, ita & luxu superbiunt, ornatu adhiberi solet. Fateor equidem sericum apud antiquos pretiosissimam fuisse materiam ad conficiendas vestes, nec unquam adhibitum nisi mollissimis & delicatissimis mulierculis, & inter viros, his, qui pæne muliebriter ornari volunt. Plinius libro II. capite xxiii. *Nec puduit has vestes usurpare etiam viros levitate propterea æstiva, in tantum a lorica gerenda discessere mores ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce ad huc fœminis cedimus.* Et capite xxii. *Telas aranearum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum, quæ bombycina appellatur.* Meminit quoque Capitolinus, M. Antonium Philosophum in foro Trajani, cum multis aliis ornamentis Imperatoriis, vendidisse quoque vestem uxoriam sericam & auratam. Uxor D. Aureliani, ut auctor est Flav. Vopisc. ab Imperatore petiit *ut unico pallio blatteo vii sibi liceret.* Et Dion Cassius libro xliiii. mulierculis luxui deditis sericum attribuit. Πρὸς ἡμᾶς ἐς τρυφήν τῶν πάντων γυναικῶν περὶ τὴν ἐσπεφοίτηκεν. *Ad nos pervenit muliebriter plane deliciis fluens.* Ideo & χλιδὴν βάρβαρον barbaricam mollitiem vocat. Seneca De Beneficiis libro vii. cap. ix. *video sericas vestes, si vestes vocanda sunt, in quibus nihil est in quo defendi, aut corpus, aut pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido, se nudam non esse jurabit.* -Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronæ quidem nostræ, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendunt. Ob eandem causam vestis serica indicium fuit viri effœminati & inglorii. Ideo non tantum fœminis, sed & Baccho & Bacchantibus, qui plane,

muliebriter agere solent, adscribitur, ut docet Salmastius ad Tertullianum, de pallio. Et Empedocles philosophus ille. Hoc innuit lex a senatu sub Tiberio lata, apud Tacitum; Annalium libro primo, qua serico viris interdictum est: *Ne vestis serica viros fœdaret*; quasi summum fuisset dedecus serico vestiri. Vide Dionem lib. LVII. Vix Imperatoribus eo uti honestum fuit, & id eorum etiam uxoribus aliquando negatum. Flavius Vopiscus in vita *Divi Aureliani*: *vestem holosericam*, inquit, *neque ipse in vestiario suo habuit, neque alicui mendum dedit. Et quum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blatto meretur, ille respondit, absit ut auro fila pensetur: libra enim auri tunc libra serici erat.*

CXI. Omnium apud Romanos Virorum, veste serica primum usum fuisse Heliogabalum, docet Ælius Lampridius. *Primus Romanorum holoserica veste usus fertur, quum jam subserica in usu essent.* Negari quidem non potest, jam diu ante tempora Heliogabali sericum in usu fuisse apud Romanos: nam Galigula (monstrum sane hominis) omnis luxus atque spurcitiei magister & patronus, sericatus quidem dicitur Suetonio. Et apud Dionem libro LIX. *ἢ ἐπ' αὐτῷ χλαμύδα σημεῖον ἀλσεγγὴ ἐπέβου Chlamidem sericam purpurei coloris induit.* Sed forsitan subserica tantum fuit. Magna enim differentia erat inter *holosericam* & *subsericam* vestem. Illa ex serico tantum constabat, hæc mixtæ erat materiæ, cujus stamen erat linum, subtemen sericum, qualia & hodie reperiuntur ex serico & lino, aut serico & lina contexta, ut panni quidam serici, quos *ferandin* vocamus. Fuisse tamen etiam holoserica, rarum admodum erat exemplum, cum & ipse Suetonius observet fuisse *vestem extraneam*. Sic Dio Cassius, loco modo a nobis laudato, postquam dixisset Augustum spectaculis vela serica tendi curasse, statim addit id fuisse *χλιδῆς βασιλέως ἔργον barbarica molliuiei opus*. Alexander Severus, ut ex Lampridio in vita ejus discimus, *vestes sericas raras habuit; holosericas nunquam induit, subsericam nunquam donavit.*

CXII. Constat igitur apud Romanos sericum innotescere cepisse, demum circa tempora Augusti, Holosericam vestem raram admodum fuisse ad Tempora usque Heliogabali, subsericam ipsam, etsi usitatior fuerit, viris tamen illo tempore raro concessam: Cum ob molliem, quæ viros non decebat, (forti enim viro lorica magis quam sericum conveniebat) tunc ob ingens pretium, *ισόχρηστον*, utique erat tunc tem-

poris. Nam libra ferici libra auri fuit, temporibus D. Aureliani. *Abfit*, inquit generosus Imperator, *ut auro fila pensentur, libra enim auri tunc libra ferici erat: quod de holoferica, non subferica, est intelligendum, ut patet ex Lege Rhodia: ὁλοσηρικὰ ὁμοία τῷ χρυσῷ* *Holoferica auro contra cara sunt.* Non mirum est, ad tempora illa tam rarum atque carum fuisse sericum, apud Romanos & Græcos: cum non nisi ex locis satis remotis, ad eos delatum fuerit. *Tam multiplici*, ait Plinius, *opere tam longinquo orbe petitur.* Et Seneca: *Hæc ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur.* Ideo a Dione *χλιδῆς βαρεῖαρος ἔργον* dicitur. Ex India scilicet, a Seribus, ex Assyria & Coe mittebatur. Nec serici cultura & conficiendi ratio apud Romanos, Græcosque nota fuit ante tempora Justiniani. Narrat Procopius cum summo studio Imperator moliretur, ut commercium cum Æthiopicis stabiliret, ut scilicet sericum inde Romam adferri posset, stante bello Persico, duos Monachos ex India reventos fuisse, qui se omnem serici conficiendi artem novisse dixerunt, atque id in Europa fieri posse: ideoque eos ab Imperatore missos in Indiam, ut inde bombycum ova adferrent, quo facto, bombyces, & serici conficiendi rationem Byzantii, & postea per totam Europam innotuisse.

XXIII. Nec est quod quem moretur, quod Plinius dixerit *libro xi. capite xxiii* in Insula Coe etiam bombycas nasci: itaque non opus fuisse tempore Justiniani eas ex India accersi. Nam non adfirmat Plinius exsertis verbis, bombycas in ista insula nasci, sed tantum id tradi dicit. Et sane cum toties legamus apud auctores Coas mulieres vestes, & sericas quidem texere, mirum esset tam raro mentionem fieri Coarum bombycum, si verum esset bombycas in insula Coe nasci. Plurima pars auctorum mentionem faciunt tantum de arte redordiendi & texendi vestes ex serico, non de sericum ipsum conficiendi ratione, aut bombycum cultura. Plinius *Capite xxii. libri xi.* loco a nobis modo allegato, postquam de Assyria bombyce loquutus esset, mox addidit nidos earum redordiri, & vestes inde texti in Coe insula, quam inventionem Pamphilæ Latoi filiæ attribuit. *Primas eas redordiri*, inquit *rursusque texere invenit Insula Coe mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitata rationis, ut denudet feminas vestes.* Hoc Plinius habet ex Aristotele *libro v. Animal. capite xix.* *ὅτι ἢ τέρας ἔστι ζῷον καὶ τὰ βομβυκία ἀναλύει τὰ γυναικῶν*

κῶν τινὲς ἀναπλωζόμενα, καίπετα ὑφάινεσι. πρώτη ἣ λέγεται ὑφάννα ἐν Κῷ Παμφίλῃ Λατῶς θυγατρὸς. Nota quod Aristoteles non dicat Pamphilam in Coa quicquam aliud invenisse quam ex serico aliquid texere. Πρώτη λέγεται ὑφάννα. Itaque suspicor, an non a Seribus & Afsyriis ad Insulam Coon delata tantum fuerint nemata, & lanugines bombycum, & an ibi a foeminis Cois non solita fuerint redordiri & texi, adeoque an hanc ob causam non dicta fuerit vestis Coa, quemadmodum & hodie optimi panni, qui in Hollandia conficiuntur, sæpius dicuntur Hollandici, quamvis lana ex Hispania afferatur.

CXIV. Est etiam aliud genus panni, quod dicunt Galli *Camelot de Hollande*, quasi *Zemalotti Hollandicum*, quia in Hollandia texitur, quamvis fila asportentur ex Ægypto aliisque locis. Et quamvis sericum Afsyriacum a Coa distingueretur, ut Afsyria bombyx pretiosior diceretur Coa, fortassis tamen una eademque materia atque bombyx fuit, siquidem ab Afsyriis subtilius fiebat quam a Cois: ut & hodie Angli & Galli serica subtiliora conficiunt, quam Belgæ aut Germani, quamvis illis a Belgis ex India & Persia advehatur. Sed ne de hisce multum disputemus, certum est, apud Græcos & Romanos sericum diu multumque ignotum fuisse, carissimum & rarissimum ad usque tempora primorum Imperatorum, culturam bombycum, totamque rationem serici conficiendi, in Europa citra tempora Justiniani tantum innotuisse. Hinc colligo, apud Hebræos & Ægyptios sericum tempore Mosis plane ignotum fuisse. Qui enim credibile esset tam diu latuisse Græcos & Romanos, si jam inde Judæis familiare fuisset? Nec ullus reperietur auctor probatus inter Hebræos, quantum sciam, qui serici mentionem faciat, quo natio sua vestita fuerit ante tempora Christi, & priorum Imperatorum. In toto Veteri Testamento de serico ne ἄλλο quidem, quod dignum observatu censeo.

CXV. Sunt tamen qui sericum in sacra Scriptura reperiri putent. Et primo quidem occurrit vox משי *meschi*, apud Ezechielem Prophetam capite sexto decimo, versibus x. & xiii. Hæc ibi habet Propheta: ואלבשך רקמה ואנעלך חרש ואחכשך בשש ואכרך משי *Et vestivi te opere prygiانو, & calceavi te melinis, Et accinxi te bysso, & operni te Meschi.* ומשי ומשי ומלבושך ששי ומשי *Et vestimentum unum fuit byssus & Meschi.* Hanc vocem משי Jarchius interpretatur *sericum*.

בלטן *vulgo dicitur Soye*, id enim Gallis est sericum. Hanc interpretationem secuti sunt *Iunius, Lutherus, Galli, Belgæ, Grotius* & alii multi. Lutherus non contentus materiam exprimere, simul etiam genus vestimenti indicare tentavit; habet enim *setdene schleper* / ab ornatu nostrarum mulierum. Vestimentum muliebre fuisse certum est, sed an præcise ejusdem generis, docti viderint. Fullerus etiam *Sericum* esse vult, in *Misc. lib. II. c. XI.* Grotii interpretatio minime ferri potest: *Id est, inquit e serico feci tibi lecti* *ἑταπετάσματα.* *Hic significantur ornamenta sacri tentorii.* Hæc ibunt quo poterunt, saltem ego nullis conditionibus adducar, ut ei assentiar: cum sericum in sacro tentorio nullum prorsus usum habuerit. Sane vocem *מש* Hebræis posterioribus *sericum* esse, patet, non tantum ex iis quæ jam dicta sunt, sed ex *Kimchio, Aben Ezra, Abarbanele,* & ex omnibus grammaticis & Interpretibus. Atque sic jam temporibus *Sedecix*, apud Hebræos sericum in usu fuisset.

CXVI. Sed ab omnibus interpretibus pro serico non sumitur, nec puto ita sumi debere. Aquila *ἀνθινῶ florido*, sive *palpabili*, quasi *מש* esset a *מש* *maschafsch*, *palpare.* Sed forsân Aquila *βασίλον* pro *ἀπλον* scripsit, ut censet doctissimus Fullerus, loco citato. *Symachus indumentum* habet. Hieronymus *subtilia.* Sic & vulgatus *vers. x. sed. polymium.* *vers. XIII.* Theodotion ipsum verbum hebraicum *מש* *Meschi* retinet. Adeo ut viri docti dubio animo hærent, quid per *מש* intellexerit propheta? Seniores in utroque versu habent *τείχασλον.* Sed quid est *τείχασλον*? Obscurum per obscurius interpretari videntur. Porro non minus Græcorum *τείχασλον* quam Hebræorum *מש* torfit magnum Virum Hieronymum. *Cum diligenter, inquit, inquirerem, quid sibi vellet vocabulum Trichapti; quod septuaginta transtulerunt; & a nullo Græcorum nec Etymologiam possem invenire sermonis: tandem didici a septuaginta esse compositum.* (*Rebus enim novis nova fingenda sunt nomina*) *Quod tanta subtilitatis fuerit vestimentum, ut pilorum & capillorum tenuitatem habere credatur. Unde & ego volens tenuitatem exprimere vestimenti, pro Trichapto subtilibus transtuli: quod tenui stamine atque subiegmine (lege subtemine) textum erat.* Quid igitur per Græcorum *τείχασλον* intelligeremus, cum id ne ipse quidem Hieronymus intellexerit? Ex Hieronymo saltem patet, eum non credidisse *מש* significare materiam, alias eam expressisset, sed certum aliquod vestimenti genus, & ex materia quidem aliqua subtilissima,

ut etiam *pilorum & capillorum tenuitatem habere* crederetur. Sed quod subtile, ideone sericum? Ita fermocinatur Fullerus & alii. At nonne & byssus subtilissima, & pellucida, adeo ut corpus magis detegere quam tegere videretur? Sane & experientia & Hebræorum doctores id docent. Pro genere vestimenti sumit etiam Hesychius: Et pro capitis quidem ornamento, quod latini *crinale* dicerent: ut Ovidius *de Ponto* III.

————— *Nec habens crinale capillo.*

Optime quidem: nam *τείχες* Crines & capilli sunt. Ideo & Martiali *capillare*. Hesychius etiam & Suidas *πολύτιμον pretiosum* dicunt. Ideone ex serico? non sequitur, cum posset aureum esse, nam ex auro quoque crinale fiebat, unde Maro *crinale aurum*. Ex serico tamen *τείχαπλον* fuisse existimarunt Hesychius & Suidas. τὸ βαμβύκινον ὕφασμα ὑπὲρ τῶν τεύχων τῆ κεφαλῆς ἀπτόμενον, ἢ πολύτιμον. Ita Hesychius. Suidas fere eodem modo: *τείχαπλον*, inquit, τὸ βαμβύκινον ὕφασμα ἱμάτιον πολύτιμον. Igitur *βαμβύκινον ὕφασμα* est *τείχαπλον*, id est *bombycum texium*, quod nihil aliud esse quam sericum, liquido constat. Silentio hic præterire non possum, illud *ἱμάτιον πολύτιμον* apud Suidam, a Porta exponi per *Pallium valde pretiosum*. Atque sic *τείχαπλον* non erit ornamentum capitis, sed totius corporis tegumentum. Ideo Lutherus etiam *sesteyer* reddidit, quod non tantum capitis ornamentum, sed certum aliud quod velum, quod toti corpori injicitur, significat apud Germanos. Deinde id ipsum *τείχαπλον* sic exponit: *Ex crinibus contextus factum vestimentum*. Sic materia & *τευχάπτε crines* essent. Sed lapsus est doctissimus vir: nomen enim habet *τείχαπλον* quidem *ἀπὸ τῶν τεύχων a crinibus*, non quod huic vestimento materiam darent crines, sed quod crines tegerentur; scilicet quia erat *ὑπὲρ τῶν τεύχων τῆ κεφαλῆς ἀπτόμενον*. *Super crines capitis alligatum*, ut optime Hesychius. Chaldæus pretium & ornamentum & *שׁוֹר* consistere facit, in colore magis quam in materia, aut vestimenti forma; Reddidit enim per *שׁוֹר שׁוֹרֵי Vestes tinctas, sive coloratas*; eodem plane modo, quo Aquila qui *ἀνθινὸν floridum* habet, & Hieronymus cum vulgato, quum *Polymitum* interpretantur: quia *polymitum* variis coloribus distinctum est. Tamen nondum constat quid significet vox *שׁוֹר*. Sericum significare, vix adduci possum ut credam, cum mihi nondum sit probatum, id tempore Ezechielis inter Hebræos notum fuisse. Nihil aliud igitur denotare

tare existimo, quam, aut tegumentum aliquod muliebre, variis coloribus distinctum, atque ea de causa pretiosum, qualia sunt polymita, mulierum deliciae, (vestimenta enim colorata mulieribus propria esse, constat iis, qui in litteris vel parum versati sunt) aut capitis aliquod ornamentum, qualia sunt crinalia, auro & gemmis pretiosa. De *Serico* nihil certi ex hoc loco probari potest.

CXVII. Cæterum silentio præterire non possum, mirum non esse, Abarbanalem & alios vestes sacerdotales Sericas contendisse, si verum esset כשי sericum in hoc loco significare. Nam quod Ezechiel dicit de vestimentis illis pretiosis, id Chaldæus de vestibus Sacerdotalibus, & summi quidem Pontificis, vult intelligi. Nam pro כשי Chaldæus habet: ויה כהנה רנה בלושי צבטוניים
Et Pontificem maximum (vestiam) *vestibus tinctis*, aut *polymitis*. Igitur si כשי apud Ezechielem *sericum* significaret, Chaldæum summi Pontificis vestes sericas credidisse sequeretur. Dicendum etiam esset, Abarbanelem & alios ab eo seductos fuisse, cum dicerent *Argaman* in *S. Vestitu*, *thechelet* & *Tholaat Schani* significare non lanam, sed sericum. Sed quamvis forte vestimenta illa per figuras, non tantum de toto populo Israelitico, sed de summo Pontifice intelligi debeant, ex Chaldæo tamen probari non potest, ea fuisse ex serico, cum ea tantum dicat לבושי צבטוניים *vestimenta tincta*, sive *florida אידוה*, & *polymitum*, ut habent Aquila, Hieronymus, & versio vulgata, uti supra ostendimus.

CXVIII. Quidam conantur sericum eruere ex Esaiæ capite XIX. versu II. : ובשו עברי פשתים שריקורי ואורנים חורי *Et pudefunt opifices linorum subtilium & textores retium*. Hæc verba supra jam allegavimus, & ex parte ventillavimus, capite VI. ubi ostendimus חורי non esse *alba opera*, ut interpretes putant, sed *retia*. De voce שריקורי jam plura dicenda sunt. Junius *generosa* vertit, scilicet a שרק viti generosa derivatum putat, ex quo fonte fluxisse etiam Buxtorfius credidit in suo Lexico Hebraico. Sed quid per suum *generosa* intellexerint auctores, fateor me ignorare, nec forsitan ipsis interpretibus constabat. Alii pro colore sumunt, alii pro materia. In Talmude טרק colorem significare certum est. In *Massechet Schabbath folio xc. a.* & *Moed Katon fol. ix. b.* לא העביר : *Mulier non ilinet faciem stibio ad tingendum*. Jarchius טרק ait esse צבע אדום *colorem rubrum*. Pomari

rius *coccineum* : שרוק צבוב מצבב חולט שני *Sarak tinctum est colore coccineo*. Hinc etiam vox שרוק *Zachar. I. VIII.* Chaldæo (ut quidam legunt) est שרוק, quod viri docti κόκκινον putant. Minium igitur significat, eundem nempe colorem quem Græci στυμακόν vocant, ex sinopide & sandice factum, de quo *Plinius lib. xxxv. c. vi.* hinc verbum שרוק *Syrice tingere* : ut στυμακόν sit ab Hebræo שרוק, aut Hebræorum שרוק a Græco στυμακόν. Ejusmodi minio & rubris coloribus veteres, præsertim mulieres, sese pinxisse, *Plinius & alii* tradunt. Hanc vocem autem colorem significare apud *Esaïam*, docet *Bochartus de Animalibus libro I. capite VII.* Sed flavum contendit : Ideoque שרוק פשהים exponit per *linum flavum*; eo magis quod *Plinius libro XIX. cap. I.* dicat linum apud Italos, natura sua flavum esse. *Apud nos*, Inquit *maturitas lini duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flavescente.* Enimvero omne linum maturum non flavescit. Est quod nigricat, est quod subrufum est, Est & aliud subalbum & splendens, ut ipse *Plinius* ibi testatur. Flavum optimum linum esse videtur statuere *Pausanias in Eliacis, libro primo.* Η δὲ βύσος ἐν τῇ Ἡλιδί λεπτότετη μὲν εἰνεκα ὄσπυ σαποδαί τῶν Ἑβραίων ἔστιν δὲ ἐχ' ὁμοίως ξάνθη. *Byssus autem in Elide nascitur tenuissima, quæ Hebræorum non cedit, sed non est aque flava.* Linum autem ex quo fiunt retia non debet esse candidum & splendescens, ideo a *Gratio* in *Cynegetico* rejicitur, & *damnosus candor* vocatur.

Ipse in materia damnosus candor inertii

Ostendit longe fraudem atque exterruit hostes.

Quamvis *Gratius* de Retibus venatorum, non de piscatorum, loquatur. Sane colorem significare vocem שרוק *Zachariæ* capite primo, negari non potest, cum cæteræ vocēs quæ huic junguntur versu octavo, veluti אדמים & לבנום. Et fulvum quidem aut gilvum fuisse colorem, cum *Magno Bocharto* facile crediderim. De equis ejusmodi coloris mentionem faciunt *Varro*, *Palladius*, *Virgilius*, *Servius*, *Isidorus*, alii. Nec adeo rari sunt hodie in *Dania*. Sed an ex nostro שרוק apud *Esaïam* id probari possit, dubito; cum ibi non agatur de colore, sed de materia, ut mox ostendemus. *Johannis Theologi* testimonio, in *Apocalypsi* capite VI. commate octavo, magis moveor : cum ἵππον χλωρὸν equum *fulvum*, aut *gilvum*, vocet, ubi fortassis respicit ad equum שרוק *Zachariæ*.

CXIX. Assentior Nihilominus iis qui שריקו apud Esaiam materiam significare volunt, non vero colorem. *Sericum* existimat Buxtorfius in suo lexico Hebræo, forte sequutus Stephanum, qui in priori editione quoque habet *sericum*. In eadem sententia fuit Fullerus, *Miscell. Sacr. libro 11. capite 11. Sericum*, inquit, *apud Esaiam prophetam reperimus cap. 19. 10. ubi vestes Serikoth memorat*. Sed male hi omnes. Fortassis solo sono decepti sunt, quia שריקו quasi σερικόν sonat. Sericum sive σερικόν Hebræis etiam vocari שריקן certum est. Videatur *Massechet Schabbath fol. xx. b.* Idem docet Kimchius in radice שרק. Sed hanc significationem obtinuit a Talmudicis. Non autem sic dictum puto ante tempora Christi hebraice; ut facile crediderim שריקן vocem esse peregrinam nempe Græcam, a σερικόν, quod vel ipsa scriptio docet: prima enim syllaba סר nihil aliud est quam Græcorum σης, siquidem η Magistris per chirek longum exprimitur, quod & hodie multi alii populi observant, & ipsi Græci barbari ita pronunciant, non enim dicerent, *psyche* sed *psyschi* pro ψυχή. Sed ita exprimentur etiam per Zere. Terminatio quoque est Græca. Et quamvis Kimchius loco modo citato dicat וכן יקרא בלשון ערבי אלשרק *Et sic vocatur lingua Arabica Alserak*, eo non minus est Græca vox: cum non insolens sit Arabibus, voces Græcas sua civitate donare, suasque facere, ut manifesto constat vel ex voce Μελαγχολία, quam vocem Maimonides ad Codicem *Schabbath capite secundo, misna quinta*, docet Arabicam esse. רוח רעה קוראין לכל מיני החולין הנקרא כערכי *Spiritus Malus dicitur omnis species morbi, dicitur autem Arabibus Melancholia, quia est species morbi.* Nota vocem istam מלקוניה corruptam esse, quod Hebræis non est insolens, aut depravatam scriptiōnem, & scribendum esse מלנקוליא. Ejusmodi voces plures reperiuntur, quæ ex Græcis Arabes factæ sunt, ut apud Hebræos. Tales esse creduntur *Almanac Alambix, Alchymista &c.* Videtur, ut & hoc moneam, vocum istarum quædam a Judæis ad Arabas esse delatas, hosque eas didicisse ab illis. Nam revera per Arabas & Medos, Magistri sæpius intelligunt Judæos inter Arabas & Medos habitantes. Sic ad eundem Codicem *Schabbath cap. vi. Misna vi.* ubi fit mentio מדינות ארביה & מדינות ארביה & *Medorum*, Bartenora & Maimonides notant id intelligendum esse de Mulieribus, aut filiis Israelis, quæ in Arabia aut Media habitant. Hæc eo tantum fine dicta sunt, ut constaret, quam-

quamvis *σημαδὸν* Arabibus & Hebræis שריקון & אפרקא dicatur, nihil tamen ob stare, quo minus credatur vox Græca, aut saltem non Hebræa, aut Arabica. Si quis de vocibus istis Græcis, sive Arabibus *Almanac*, *Alambix*, *Alchimista* & ejusmodi aliis scire desideret, adeat Scaligerum, Salmasium de *Annis Climactericis*, Bochartum *Phaleg. l. IV. cap. I.* Vossium de *vitiis Sermonis l. II. c. II.*

CXX. Pedibus igitur eo in sententiam eorum, qui שריקון apud Esaiam nec *colorem*, nec *sericum*, sed *linum* significare credunt, non quodvis quidem *linum*, sed *linum bene pexum & carminatum*, id est *optimum & tenuissimum*. שריקון itaque non debet deduci a שרץ *pectere*, quæ radix, quamvis in sacra scriptura non reperitur, non minus tamen est Hebræa, ut multæ aliæ voces, quarum radicem S. Scriptura ignorat. טרק pro *pectere* est vox Hebræis familiarissima. Hinc טרק *Pectinator*, & מטרק *Pecten* מטרק של פשתן. *Pecten lini*, & מטרק של צמר *Pecten lane*. & טרוק *Pectinatum*. Quis igitur non videt פשתים שריקון esse *linum pectinatum*? Nec aliter exponit Jarchius: שריקון inquit שריקון פשתים שריקון Scherikoth est *linum quod pectunt*. Sic & ipse Kimchius hunc locum exponit: (ut male adductus fuerit a Fullero, ad probandum Esaiam loqui de *Serico* שריקון כלומר שמטרקין הפשתן במטרק והטוב והיפה שבו ושין ממנו רשהח: Scherikoth, quasi diceret qui *pectunt linum, nam optimum & pulcherrimum adhibetur ad conficienda retia*. En igitur שריקון *Linum pectinatum*, tenue & retibus conficiendis aptissimum. Supra, capite scilicet sexto, ostendimus id de retibus piscatorum esse intelligendum. Debet autem esse *linum optimum*, λίνον λεπτόν *linum tenue & tenax*, nam quo tenuius & subtilius est, eo subtilius netur, & multiplici filo facilius contorquetur, ut retia fierent firmiora, quod supra ex Plinio & aliis ostendimus. Et quamvis retia etiam fiant ex cannabe, ut tradit Grotius, *linum tamen tenue magis aptum est*. Septuaginta sane tam emunctæ naris non fuerunt, ut apud Esaiam *sericum* olfacerent. Ideo non habent *σημαδὸν*, quam vocem absque studio ponere potuissent, si tale quid credidissent, cum nulla vox illis familiarior fuerit, sed λίνον ἄσπιδόν, *Linum divisum*, scilicet quia bene depexum est; quo enim magis & subtiliori pectine pectitur, eo filamenta ejus magis seperantur, dividuntur, & eo subtilius fit. Quicquid est, illi nihil agnoverunt præter *linum*. Bene itaque & accurate vulgatus: *Qui operantur linum, plectentes* (forlan

scribendum est *pectenes*) & *texentes subtilia* Bene & Belgæ: **De werkers in sijn slag: qui operantur in lino ienni.** Sed omnium optime Lutherus, quamvis alias sæpissime sibi imponi patiatur a Græcis: *Die da gute garn utreten, Und nege stretten.* Hæc a Chaldaeo didicisse potuit; Sic enim ille: ויכהתון פלחי כהנא דפריקין ומתן מניה: מצרן *Et pudefient facientes linum pexum, & texentes ex eo retia.* Optime etiam Doctissimus Buxtorfius mentem emendavit, in suis Concordantiis, & Lexico Chaldaico-Rabivico, ut alibi, sed *selecta vel pectinata lina* exposuit. Tandem igitur colligo, illud שריקת apud Esaiam non esse Sericum, sed linum optime pexum & carminatum, retibus conficiendis aptissimum, ut nec ex hoc loco probari possit, sericum fuisse notum & in usu apud Hebræos, tempore prophetarum.

CXXI. Tertius occurrit locus in Veteri Testamento, ex quo, sericum in usu fuisse apud antiquos Hebræos, jam inde a temporibus Salomonis, conantur probare. Locus extat primo libro Regum capite decimo, commate Vigesimo octavo. ומוצא המוסים אשר: לשלמה ממצרים ונקוה סחרי המלך יקרו נקוה במהרי: Hæc verba sic translulit Vulgatus, & Hieronymus: *Et educebantur equi Salomonis de Egypto & de Coa. Negotiatores enim Regis emebant de Coa.* Eadem verba repetuntur II Chron. capite I. versu XVI. Nisi quod ibi scribatur cum א. Sed literæ מתחלפים אהוי *Permutantur*, ut ad locum istum notat Kimchius. Quid negotiatores Regis emebant de Coa? *Sericum*; nam in ista Insula fiebat. Videtur igitur vulgatus credidisse, jam tempore Salomonis, sericum Hebræis notum & in usu fuisse, atque de Coa eis advectum fuisse. *Co* Insula est Asiatica Cariam contra, patria Medicorum Dei Hippocratis. *Coos*, ait Isidorus *libro XIV. Orig. capite VI. Insula adjacens Provincia Attica, in qua Hippocrates Medicus natus est.* Errat tamen Isidorus si putat *Coon* Atticam Insulam esse, cum revera sit Asiatica. Sed fortassis vitium est librariorum, & scribendum *Asiatica*, pro *Attica*, levi mutatione. Hic error tamen & alios doctissimos viros in errorem induxit, ut putarent *Coon* Græcam & Europæam Insulam esse. Ideo confundunt Insulam *Coam* cum *Cea*; quod fecit Lipsius ad *librum II, Annalium Taciti*; ut supra demonstravimus. Sed & Salmasius ipse hic manes suos passus est, in Inscriptione Herodis, ubi *Simonidem* *Coom* facit, & *Coam* Insulam confundit cum *Cea* quasi una eademque esset, cum tamen toto cœlo

cœlo distent; Hæc scilicet Europea est circa Eubœam; illa Asiatica, prope Cariam, uti jam observatum est a docto Literatore Isaaco Vossio, ad Pomponium Melam. Error forsan inde ortus, quod in Plinio quoque male scribatur *Cea* pro *Coa*. libro XI. cap. XXII. In hac insula ars & ratio sericum conficiendi & texendi notissima fuit, & inventa a Phamphila Laroi filia, ut docet Aristoteles, libro V. *Animal*. cap. XIX. Et Plinius libro XI. cap. XXI. videatur etiam caput XXIII. quæ loca supra jam allegavimus. Idem docet Isidorus *Originum* libro XIV. cap. VI. *Coos Insula &c. est, quæ, ut Varro testis est, arte lanificii prima in ornamenta fœminarum inclaruit.* Et libro XIX. cap. XXII. *Bombycina est a bombyce vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in Insula Coa.* Huc plerumque referunt auctores ista omnia quæ de veste Coa decantantur a Poetis. Tibullus lib. II. *Eleg.* VI.

*Illæ gerat vestes tennes, quæ fœmina Coa
Texuit.*

Propertius lib. II. *ad Mecanatem*

*Sive togis illam fulgentem incedere Cois,
Hoc totum a Coa veste volumen erit*

Ovid. lib. II. *de Arte Amandi*

Sive erit in Cois, Coa placere puta.

Horatius Sat. II.

Ut nudam. --- Coas tibi pane videre est.

CXXII. Possent quidem aliquis dubitare, utrum auctores isti de serico loquantur omnes, an non etiam de pannis, aut vestibus ex lana? Plurima pars auctorum id quidem de serico intelligunt. Nihilominus videtur etiam de lana posse intelligi. Sane Isidorus ex Varrone de *Lanificio* videtur intelligere. *Libro XV. cap. VI. Coos Insula &c. est quæ ut Varro testis est arte lanificii prima in ornamentum fœminarum inclaruit.* Varro aut de pannis ex lana tantum loquitur, aut per lanificium intelligit etiam artem conficiendi sericum. Fortassis utrumque ibi viguit, solet enim ars artem trahere in urbibus mercatura celebribus: Ita tamen ut forte lanificium ventustius fuerit, quam ars sericum conficiendi, in Insula Coa, quod demonstratu non impossibile credo. Hanc Insulam *Coam* ab Hebræo ꝑ dici, multis argumentis eruditissime probavit Bochartus in *Phœnicia* libro I. capite VII. ꝑ Hebræis est *filum*, ut *Etsiæ* LV.

VI. Chaldaeus habet קון דעכוּבַתּוּן *fila araneorum*. Et apud talmudicos קוּבַתּוּן sunt *textiores*. Atque sic Insula *Kω, Co*, sive קוּ דִּיכְּתָא est quasi a *filo*, & arte textorum, aut lanificio, quod ibi maxime claruit. Videtur igitur vulgatus suum *de Coa* fecisse ex verbo קוּבַתּוּן, quasi duæ essent voces, ita ut כּוּ esset una ex litteris בְּנִלְמָה, id est præpositio מן *Ex*, non vero littera *haemantica*, aut radicalis, & קוּ vel *Kō* Insula *Coa*: ut קוּבַתּוּן sit quasi קוּבַתּוּן מן *ex Coa*. Cum igitur sericum maxime *in insula Coa* confici crederetur, mirum non esset, si quis colligeret sericum Salomoni inde allatum fuisse, si interpretatio vulgati vera est. Sed vehementer erravit vulgatus, & quicumque eum sequuntur. קוּבַתּוּן enim non esse duas voces קוּבַתּוּן מן dignoscere potuisset si puncta inspexisset, modo punctata tunc Biblia habuerint, de quo jam non disputo. Nam nullum Dagesch reperitur in littera ק ad compensandum י elisum, quod leges punctorum requirunt. Deinde Salomonis temporibus Insulam istam notam fuisse sub nomine *Kω, & קו*, verisimile non est, cum antiquitus *Κῶων πόλις Ἀστυπάλαια* urbs *Coorum Astypalea* diceretur, teste Strabone libro XIV. & Stephano *de Urbibus*. Si tamen verum est ita dictam fuisse a קו *filo* aut arte texendi & sericum præparandi, id factum fuit tantum a temporibus Pamphila Latoï filia, quæ istam artem ibi invenit. Sed Latoum vixisse ante Salomonem vix credo. Ante tempora Aristotelis vixisse, certum est; sed ante Salomonem, nusquam reperio. Græci hanc vocem קוּבַתּוּן etiam sumpserunt pro urbe aut Regione aliqua, sed plane aliter videntur legisse, ac vulgatus, & aliter quam in Hebræo, nempe קוּבַתּוּן pro קוּבַתּוּן, habent enim Ἐκ Θεκεῖ: quod miror magnum Criticum Capellum non animadvertisse. Quamvis tamen non nesciam, quosdam codices habere Ἐκ κεῖ, vel ἐξ Ἐκεῖ, etsi nec hoc *Coon* significet, cum *Co* Græcis non sit Κεῖς nec Ἐκεῖ sed *Kω*. קוּבַתּוּן pro loco etiam sumptum videtur a Syro, qui habet

Ⲁⲩⲃⲏⲛ ⲁⲩⲃⲏⲛ ⲉⲩⲥⲟⲟ Et *Ex Provincia Aphelia*. quæ videtur Æ-

gypti pars ἀφελιώτις vel ἀπηλιώτις. unde ventus ἀπηλιώτης, qui fiat ab ortu æquinoctiali, quasi קוּבַתּוּן esset קוּבַתּוּן a linea æquinoctiali. De quo vide Bochartum *de Animal. lib. II. cap. IX*. Sed male vulgatus Syrus & Græci, cum nomen loci non fuerit, ut non sit legendum: nec *De Coa*, nec Ἐκ Θεκεῖ aut ἐκ Κεῖς, sed mercem aliquam significare non dubito.

CXXIII. Melius Lutherus *Wahre/merces*. Nondum tamen exprimit quales merces fuerint. Jarchius מיקוה pro multitudine equorum sumit. מיקוה, inquit, וקורין לו בלשון אשכנז שמואל Mikveh, *Congregatio est equorum in Ægypto, quam Germanice Lintut vocant.* Lintut sicut Germanis est multitudo equorum, ubi alter alterius caudæ fune alligatur, quemadmodum hodie videre est in nundinis equorum, quum magna copia ad forum, & inde alio deducantur. Kimchius idem videtur intelligere ad secundum librum Chron. cap. I. versu XVI. מיקוה לישן קבוץ Mikveh significat congregationem. Et revera collectionem notat, ut & Exodi VII. XIX. מיקוה מים *Collectio aquarum.* ad I Reg. cap. X. tamen aliter accipit. Sensus igitur horum verborum erit: *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & quidem multitudinem per mercatores Regis.* Celeberrimus Bochartus de *Animalibus lib. II. cap. IX*, מיקוה pro collectione & pro vestigali putat posse accipi hoc loco, simul pro societate mercatorum: ita ut Hebræum מיקוה credat idem esse, quod Chaldæum מגביה, Chaldæis enim גביה idem significat, quod Hebræis מיקוה colligere; atque sic מגביה & מיקוה collectionem scilicet tribui significare. Itaque sensus talis esset, *Et eduxit equos Salomoni ex Ægypto, & vestigal quod attinet, mercatores Regis vestigal illud accipiebant pretio redemptum a Rege Ægypti.* Hæc etiam videtur esse sententia Jarchii ad I Reg. cap. X. Saltem ille accipit מיקוה quod prius occurrit, pro societate mercatorum, ideo notatum animadvertit accentu *Sakeph Gadol*, quia vox stat per se, nec alteri jungitur.

CXXIV. Merces hic intelligi per מיקוה non dubito, sed non Coas, multo minus fericum, aut æquorum multitudinem, sed aliam, nempe Ægyptiæcam, quæ inde adducebatur cum equis, *linum, fila, sive netum* ex lino. Sane id significat vox מיקוה & מיקוה ut videre est Jos. II. XXI. Job. VII. VI. Optime quod Equi & netum jungantur, & Salomoni ex Ægypto adduci dicantur, nam utrumque ferebat Ægyptus. De optimis equis constat ex secundo libro Regum cap. XVII. versu XXIV. *Equi Ægyptiorum sunt caro, & non spiritus.* Ideo Deus: *Vae illis, qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, & innuntantur equis, & equitibus, cum sunt numerosi valde.* Sic Sedekias Rex equos per legatos petiit ab Ægyptiis. Thebas, quæ Ægyptia urbs fuit, equis abundasse testatur Homerus *Iliad. I.*

Αἰδ' ἑκατόμυλοι εἰσι, διηκόσιον δ' ἄν' ἐνάστω
Ἄνερες ἐξοιχνύσσι σὸν ἵπποισιν, ἢ ὄχεσφι.

*His solido porta sunt centum ex aere, virosque
Curribus insignes, & equis, dat quaque ducentos,*

Diodorus libro I. narrat ex relato aliorum, ex foliis illis Thebis, ad bella exiisse δι' ἑξήκοντα ἄρματα *viginti millia curruum*. Apud Apollonii Scholiasten Xenagoras Chronologus tradit: ἵππους τῆς Αἰγυπτίας ἀρχαιότατους γεγενῆσθαι, *Ægyptios equos antiquissimos esse*. (modo legendum sit ἵππους, non, ut alii habent, ἵππους. Sensus enim profus alius esset, nempe *Hippum* historicum cum Xenagora aliisque tradidisse: *Ægyptios homines esse antiquissimos*) Apud eundem Scholiasten legimus: Σεσογγασίδα πρῶτον ἀρεσέναι ἵππων ἀνθρώπων Ἰππαιίδην, οἱ ἦ ταῦτα εἰς Ὀρον ἀναφέρουσι. *Sefonchosidem primum invenisse equum conscendere, quamvis alii ad Oron referant*. Sed *Ægyptum*, vel inde a temporibus Mosis equis abundasse, & hoc nomine apud omnes populos semper celebrem fuisse, atque in hoc, ut & in aliis rebus multis, Hollandiæ similem fuisse, quamvis tandem apud eos equitatus in desuetudinem abierit, tota *Ægypto* jam facta inaccessa equitatu, quemadmodum apud Batavos, fufius explicavimus in nostra *Historia Gelrica*, quam sermone Gallico conscripsimus, & quæ lucem vedebit, quam primum Deo pacis ita visum fuerit.

CXXV. Sed ut *Ægyptus* equis abundabat, ita & lini feracissima erat, & optimi quidem & pretiosissimi, unde vestes sacerdotales, & omnis byssus quæ in sanctuario adhibebatur. Hæc jam plus satis probavimus duobus capitibus præcedentibus. Et quemadmodum optimi equi educebantur ex *Ægypto*, sic etiam pretiosissimum linum, aut lini netum. Sunt ex Hebræorum Interpretibus, qui מקוה non quidem *netum* exponunt, sed שש aut *byssum* ex filo, aut neto *Ægyptiaco*. Hujusmodi ergo netum aut byssus Salomoni asportabatur ex *Ægypto*: quemadmodum & equi inde educebantur, unde magnus quæstus Salomoni per mercatores ejus accessit. Salomon enim ita cum Pharaone *Ægypti* Rege convenerat, ut sibi soli jus esset equos & netum inde deducendi, quod jus certo pretio acquisiverat, equos autem illos & netum is deinde solus per suos mercatores divendebat cæteris populis, quo factum ut magnas corraserit divitias. Sane de neto intelligit Kimchius חוט מקוה *Est filium* sive netum lini, quod in *Ægypto* esset pretiosissimum. Et Doctor Levi Gersomius, de vestibus byssinis exponit: בני שש, inquit, כן תקוה יקרא מהחוט כי כמו שהחוט מקוה והנה היו במצרים בני פשתן חשובים מאד כמו יקרא הנארג מהחוט מקוה והנה היו במצרים בני פשתן חשובים מאד כמו שנהפרכו *Sunt vestes byssine, nam quemadmodum filium dicitur Thikveh,*

veh, sic & id quod ejusmodi filis textum est, Mikveh vocatur. Erant autem in Ægypto vestes lineæ pretiosissima quemadmodum constat. Plura addit de equorum & byssi mercatura in Ægypto, & de jure habendi equos, & vestes byssinas gestandi inter Judæos, quæ brevitati studens non addo. Legat qui volet. Chaldæus plane in eadem fuit sententia, ideo vocem מקוה retinuit, cum idem significet, quod apud Hebræos, nempe *netum*. חרי מלכא זבנון מקוה ברמון
Et Mercatores Regis emerunt netum pro pecunia. Belgæ, *De Troop lieden des Koninx namen het Linne gaeren booz den Pijls.* Significantius dici possit: *booz een gestelden pijls.* Ad clariorem intelligentiam horum verborum, hic notatum velim, videri certum aliquid pretium constitutum fuisse pro neto, non pro equis; quod facile fieri poterat, cum optimum linum ejusdem pretii fuerit: pro equis autem tale pretium statui non poterat, cum proculdubio alter alteri multum anteferendus fuerit. Ideo in sacro textu tam expresse hæc verba adduntur: חרי מלך יקרו מקוה במחיר
Et Mercatores Regis acceperunt, sive emerunt netum pro pretio; id est, certo aliquo pretio noto, prout ante cum Rege conventum fuerat. Hic ergo erit sensus integer istorum verborum, mea quidem sententia, *Et educebant Salomoni equos ex Ægypto, & netum:* Et quidem quod ad *netum* attinet, mercatores Regis, illud emebant pro constituto pretio, de quo jam conventum fuerat cum Rege. Nihil itaque de Co, aut serico temporibus Salomonis ex hoc loco erui potest.

CXXVI. Sic manifesto patet, in toto U Testamento sericum non reperiri, ideoque non esse verisimile, in usu fuisse tempore Prophetarum, multo minus tempore Aharonis, ut in cultu Pontificum adhiberetur. Sane si Maimonidæ credendum, facile autem ipsi assentiar, Scriptura nunquam mentionem facit, cum de Re Vestiaria est quæstio, quam de lino & lana tantum, Hilch. Zizib cap. III. בכל נגדים האמורים בתורה סתם אינם אלא צמר ופשתים
Ubicunque Scriptura loquitur de vestibus absolute, intelligi debet lana & linum tantum. Nec silentio prætereundem cenfeo, quoties de summo luxu in vestitu, in aulais & aliis rebus fit mentio, auctores sacros tantummodo memorare lanam & linum, purpuram scilicet & byssum, quod patet vel ex solo loco Esteræ, capite primo, commate octavo, ubi de ornatu vere Regio, & pæne inaudito, tamen nullius serici fit mentio, sed tantum:

ארנקן וברוך *hyacinthi, purpura & byssi*. Et capite octavo commate xvi. Mordecai vestitus dicitur vestibus Regis, nihilominus textus non meminit nisi ברוך וברוך *hyacinthi, albi & byssi*. Nihil enim pretiosius fuit lana purpurea, & bysso: hæc enim per תכלת ארנקן וברוך significantur, ut supra satis fusc ostendimus. Digna observatu est traditio Talmudicorum, *Massechet Pesachim fol. cix. a*, ubi ad mulierum luxum, quando scilicet sumptuosissime vestiuntur diebus festis, præsertim die Paschatis, nullo ornatu neglecto, quasi Belgice diceres, *op sijn best Paeschvrouck*; nihil fere requiritur quam byssus. De serico altum est silentium. היר חייב אדם לשמח בנו ובני ביהו ברנגל שני ושמחה בחגך כמה משמחים בין ר' יהודה אומר אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן אנשים בראוי להן בין ונשים במאי הוי רב יוכפ ככל בכגרי צבטונן במאי : בכגרי פשחן מנהצין : *Docent Doctores nostri: Debet homo exhilarare filios suos, & filios familia sua diebus festis, ut scriptum est: (Deuteron. xvi. xiv.) Et lætaberis in festo tuo. Sed quibus rebus lætabitur? Vino. Doctõr Iehudab dicit, viri, eo quod viros decet & mulieres, eo quod decet mulieres. Viros decet vino exhilarari; Mulieres autem quanam re? Doctõr Ioseph dicit: Babylonia vestibus coloratis, & in Terra Israelis vestibus lineis de albatis.* Tosephot hoc tantum vult intelligi post Templum destructum, non vero stante adhuc sanctuario, cum tunc temporis viri carne magis lætarentur, quam vino. Quamvis etiam temporibus antiquissimis, verpuli sese aliquando vino plusculum invitaverint. בומן הוה, inquit, בומן : *Hoc quidem tempore, sed temporibus Sanctuarii non lætabantur nisi carne.* Sed quocunque tempore sumas, mirum eset in summo hoc ornatu, serici, quod alias in ornamentum foeminarum excogitatum fuit, ut ait Plinius, nullam fieri mentionem, si apud Hebræos in usu fuisset tempore Prophetarum. Sed temporibus Christi, etsi non ausim affirmare, sericum prorsus nullum usum habuisse apud Judæos, tamen adhuc valde rarum fuisse credo, quod probari posse puto ex Parabola Christi de divite isto Epulone, qui ut lautus fuit in victu, ita & splendidus in vestitu, tamen aliter vestitus a Salvatore non dicitur, quam πορφύρεον ἢ βύσσον *purpuram & byssum*, id est Hebraice שש quæ lanam & limum tantum significare, toties jam a nobis repetitum est. Ideo Syrus בוצה וארנקת. Lucæ xvi. com. xix. Si serico vestitus fuisset proculdubio σιγαμόν scripsisset Lucas, non πορφύρεον, sed eo non indutus fuit, quod non valde usitatum tunc temporis apud Hebræos fuerit.

CXXVII. Imprimis etiam notandum est, omnes voces illas, quibus Rabbini sericum exprimere solent, Græcas esse, quales sunt שררה מטכסא & סריקן. Quis non videt שררה esse ipsissimum סרס vel סרס, hac enim voce uti solent Græci, ut vermes sericum nentes exprimerent. Hinc apud Pausaniam σῆρες ἢ οἱ σαώλαρες. Et alii סרס Ἰνδὸς habent. In Talmude Hierosolymitano, Gemara *Massechet Kilaim* cap. ix. *Misna* II. הסריים explicatur per מטכסא, *Metaxa* idem est quod שררה. Sed metaxam sericum esse mox patebit. Gemarici Bab. *Massechet* fol. xx. b. כלך explicant per שררה. Sed & כלך sericum esse contendunt. Jarchius ad hunc locum & Sotah. cap. ix. fol. XLVIII. שררה dicit esse מין משי *speciem serici*. Sed ante omnia observari debet locus Apocalypsis capite decimo octavo versu duodecimo. Ubi Syrus Græcum σεσακὸν vertit שררה. Idem iudicium esto de מטכסא. Hanc vocem Græcam esse nemo nescit, nisi qui in Græcis plane perigrinus est. Est enim id ipsum μέταξα. Ideo & alibi integrum scribuntur מטכסא & מטכסן. Sed μέταξαν sericum esse doctissime demonstravit Magnus Salmasius, in suis notis ad *Terintiani Pallium* & ad *Scriptores Hist. Aug.* Verum quidem est, ut docet Salmasius ad *Capitolinum*, in *vita Pertinacis*, & ad *Flavium Vopiscum*, in *vita Aureliani*, apud vetustiores Græcos nihil aliud significasse quam omne filum subtemen, sed posterioribus pro serico usurpatum fuisse. Optime quidem Salmasius; nam si originem spectes, apparet μέταξαν dici quasi μετάταξι, aut μετατακτὸν, rem ordine dispositam, a verbo τάσσω & τάξις, cum in stamine aut subtemine fila pulcherrimo ordine disponantur. Inde etiam vox Rabinica טכס ordine disponere. Hinc forsan Latinis *ordire* quod Hidoro *texere* significat, fortassis est *stamen ordinare*. Credibile est *ordire* venisse ab *ordine*, non minus ac *ordinare*. Tandem vero usus voluit, ut omne filum sericum, & pannus sericus μέταξα diceretur quemadmodum nunc πῆνη sive pannus sumitur pro texto integro, ex stamine & subtemine, & hodie per πῆνη Græci sericum intelligunt, quamvis antiquitus *tramam* tantum significarit. Sed ut μέταξα Græcis sericum significat, ita & Hebræis. Ideo Hebræorum Glossæ in Talmude מטכסא exponunt per משי *sericum*, & quidem המוכתר & מן המוכתר *optimum*.

CXXVIII. Sericum Judæorum sapientes etiam vocant סריקן, quod plurimis in locis Gemaræ occurrit. Videatur imprimis *Masseche*

Schabbath cap. II. fol. xx. & Chagiga fol. xvi. Sed & istam vocem Græcam, & quidem *αυτότατον σημάδον* esse, supra jam demonstravimus. Omnes itaque illæ voces, & שריקה & שכסס & שריקה Græcæ sunt *σῆγε, μέταξα & σημάδον*. Proculdubio quod sericum sub Imperio Romanorum aut Græcorum, ipsis demum innotuerit, ut voces simul cum re didicerint. Occurrit prætera vox כלך *Massechet Schabbath capite secundo, & Kilaim cap. ix.* Hac voce Gemara quidem & aliæ glossæ etiam sericum volunt. Sed non omnes consentiunt. Sunt enim, ut ait *Baal Aruch*: מפרשים כלך פסולה של כשי אוהן: *qui interpretantur qui interpretantur qui interpretantur* קליפות שנאמרו מן המשי שמוציאן החולטין ואין נודין לטוה; כלך *stupam serici aut cortices, ex quibus erumpunt bombyces, sunt autem ad nendum inepti.* Idem docet Jarchius ad *Massechet Schabbath. cap. II.* ubi vocem גושקרא qua Gemarici כלך exponunt, dicit esse *stúpam serici משי פסולה של בית החולט, דהשוי ככובעים והוא בית החולט, וקורין לו פולוייל ונפוצים אוהו וטוין ושושן אוהו ממנו בגד: Est immundities sive stupa serici, instar galearum, suntque nidi bombycum, quos vocant pulviel. Eos excutiant, nent, & vestes inde conficiunt.* Idem videtur esse ac hodie nostrum *filefel*. Hoc puto intelligere Jarchium (ut & hoc obiter notem) per suum פולוייל, in quo mendium suspicor, & scribendum esse פילוייל *levi* mutatione *filefel* a filamentis. Quid enim *pulvel* aut *pulviel* significet, fateor me nescire. Sed nec hoc quidem puto Misnam intellexisse per suum כלך, mirum utique esset, sericum ipsum non fuisse prohibitum. Nisi quis dicat, mentionem de ipso serico Misnam quidem non fecisse, quod optime noverit, id esse pretiosissimum & auro contra venire, ideo homines eo non facile abufuros in conficiendis elychniis ad lucernam Sabbathicam; quod de stupa serici præsumi non potuit: cum tanti pretii non fuerit. כלך tamen Misnæ non esse sericum sed *pinnam*, τὸ πινναδὸν ἕλαον, sive πινναδὸν, *lanam marinam*, docet Maimonides *Hilch: Kilaim cap. xi.* quem locum supra jam allegavimus capite quinto.

CXXIX. Si tamen verpulis credamus, sericum ab omni ævo inter Judæos fuit notum, usumque habuit in Re vestiaria. Gemarici in *Chagiga cap. II. fol. xvi. b.* Menachem tradunt, cum octoginta paribus discipulorum serico vestitum fuisse. יצא כנחם: *Exivit Menachem ut ministraret Regi, & exiverunt cum eo octoginta pares discipulorum, vestivi sericum.* Nota hunc Menachem vixisse circa tempora

pora Hillelis, id est circa tempora Christi, aut initium imperii Augusti. Has vestes Jarchius ad istum locum בגדי מלכות *vestes Regias* dicit, quippe quod sericum rarum & carissimum fuerit tunc tempris. Ipsas vestes Afsueri, de quibus libro Ester Cap. I. VIII. Et VI. VIII. IX. X. Et VIII. XV. ex serico fuisse docet utrumque Targum; nam quas Textus Hebræus vocat ארומן Cap. I. VI. Targum מטכסין id est *sericas*; aut potius: בארגונוא *metaxam* sive *sericum purpura infectum*. Sed audiamus Targum Scheni Capite sexto vers. x. אמר מלכא להמן סרהיב ושיל לבית גנוי רמלכא וכס מחמן. חד מן כסויא דארגונוא טבין וכס מחמן לבושא שיראה טכא פרגין דמטכס באבנין טבין ומרגליין וחלין בארבע קרנתיא דיריה ונגא דרהבא ורימונא לכל רוחא ורוחא: Et dixit Rex Hamani, *Abi cito ad Thesaurum Regium, & accipe inde unum ex tegumentis purpureis optimis, & accipe inde vestes sericas optimas peraginas (lege parnadinas) Et Metaxam cura lapidibus pretiosis, margaritis appensis in quatuor angulis ejus, & unminabulis aureis & malogranatis undique appensis.* Sericum pretiosissimum, immo pretiosius quam hodiernum jam in usu fuisse delicatulis Judæis, stante Templo primo tradunt Gemarici, *Massechet Sorab. Capite XI. fol. XLIX.* משהרב מקדש ראשון כטל שירא פרנדא: Ex quo vastatum fuit Templum primum, desit sericum Parnadinum. Parnadinum est sericum optimum, ut patet ex Gemara Schabbath. CII. Ubi de כלן doctores dicunt: אןן שירא פרנדא קרינא ליה. Nos id vocamus sericum Parnadinum. Ita quoque legendum est in Targum Scheni, loco modo citato, פרגין non vero פרנדא. Sed Tosephot jure difficultatem movet Gemaricis ad Massechet Schabbath; Quomodo optimum sericum Parnadinum dici potuerit tunc temporis, cum Parnadinum jam sub Templo secundo non amplius existerit, ut ex capite IX. Codice Sorab patet? Quem nodum suo modo tamen conatur solvere, dicendo nondum plane deperditum fuisse.

CXXX. Quid? Jam temporibus Abrahami sericum fuisse in usu apud Ægyptios, docet Berschit Rabbah, Parascha XL. איל מטכסין. Dixerunt illi, tu portas metaxam. Sed quia fabula satis lepida est, & fortassis digna ut pureis in cunis vagientibus aliquando præcinatur, lubet integram transcribere. יהי כבוד אברהם מצרימה ויראו מצרים ושרה היכן היה התנה בתיבה ונשל בפניה כיון דמטא למכסא אמרין ליה הב מכסא אמר אנא יהיב מכסא. אמרין ליה מאנין את תעין אמר אנא יהיב דמאנין איל רחב את תעין אמר אנא יהיב דמי דרחב איל מטכסין את תעין אמר דמטכסין אמר

אנא יהיב מרגלן אח טעין אמר אנא יהיב דמרגלן אמרין ליה לא אפשרי אלא :
Accidit cum Abraham in Egyptum proficisceretur, ut cum viderent Aegyptii. At ubi erat Sarah? Reposita erat in arca reclusa. Quum accederet ad Telonem dixerunt ei da vestigal. Respondit (Abraham) ego dabo vestigal. Dixerunt ei vestimenta portas; Respondit dabo de vestimentis. Dixerunt ei aurum portas; Respondit solvam de auro. Dixerunt ei metaxam portas; Respondit solvam de metaxa. Dixerunt ei margaritas portas; Respondit solvam de margaritis. Dixerunt illi hoc fieri non potest, sed aperi & ostende nobis quid sit in arca. Quum autem aperiretur (arca) splendebat tota terra Aegypti ex splendore ejus, scilicet Saræ. En Saram stupenda pulcritudine egregie fulgentem, ut instar fulguris uno ictu totam Aegyptum suo fulgore repletet. En Saram in arca, instar horrendi alicujus monstri, quod hodie nobis ab Afris aut Indis visendum advehitur, inclusam. Sed ecce etiam inter pretiosissimas merces sericum sive metaxam; adeo ut vestimentis & auro pretiosius æstimaretur; nam quasi per gradus procedit: primum ad vestimenta, deinde ad aurum, tandem ad metaxam, solis margaritis cedit. Interim vides sericum in Aegypto inde a temporibus Abrahami notum fuisse. Sed nugæ nugacissimæ. Sericum notum fuisse jam tempore Salomonis atque ad ejus ornatum fuisse adhibitum, fabulantur Mahumedani, in fabula; De formicia cum Salomone sermonem habente in ultimis foliis psalterii M. S. S. quod habetur in legato Scaligeri Bibliotheca Leydensis; quam leget lector apud Iobum Ludolphum, in Grammatica Aethiopica pag. IV. & v. Aethiopicis simul & Arabicis literis.

Quicquid magistri nugentur, ex illis quæ dicta sunt, manifesto patet, probari non posse sericum in usu fuisse apud Judæos, stante primo Templo, multo minus temporibus Aharonis, ut vestibus sacris adhiberetur. Ideoque sericum nullam materiam præbuisse vestitui Hebræorum Pontificum, aut si factum fuerit, id accidisse tantum sub Templo secundo, Religione jam depravata, omnibus sacris & profanis jam in deterius vergentibus.

CAPUT IX.

DE צמר LANA, EJUSQUE VARIIS GENERIBUS.

Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani non esse sericum, sed צמר צבוי lanam tinctam. Regula Talmudica. Balteus Schaatnez. Ex eadem lana, ex qua balteus, funi & cetera vestes. Quid Schaatnez? Iosephi sententia. Locus Ezechielis XLIV. XVII. laudatus. Lana & linum antiquis notissimum. Toga Seruii Tullii. Qualis lana hic intelligenda? Occasio quaestionis Abbarbanel. Varia genera lana. Lana Camelorum. Vestes Iohannis Baptiste Matthai III. IV. Versio Syri. Utrum intelligenda Camelorum villa, an lana? Debere Lanam intelligi. Iudaea & vicina loca abundant Camelis. Panni ex lana Camelorum in usu apud Iudaeos. Error Casauboni id negantis. Iohannes quo sensu pilis Camelorum vestitus? Locustas, mel agreste comedis & in deserto predicasse dicitur. Ορεινὸν ἰμώτιον vestimentum montanum Polluci. Camelorum mollissima lana in caspio. In Arabia vestes ex Camelorum lana. Arabes, more Iudeorum miscent lanam Camelorum, cum pilis caprarum, aut lana ovilla. Arabibus quid? Zambilotti ex pilis Camelorum. Vestes Iohannis ex Camelorum lana, non molliori sed crassiori. Westphalorum peye. Hec lana vestibus Sacris inepta. Camelorum lana cum lino mista non facit Schaatnez. Ethnicorum Sacerdotes vestes habuere ex lana Camelorum. Lana Caprina. Ex illa vestes apud Hebraeos. Regula Talmudica de lana Caprarum. Lana Caprae quae ab hircō & ove, aut ariete & capra progeneritur. Caprarum lana alia crassior, alia mollior. צמר ער crassior נוצה flos, mollior. Virgilius, Varro, Aristoteles laudati. Cilicia, sive sacci unde dicti. Plinius emendatus. Syrtes male pro Syrias aut Scyrum. כביר I Sam. XIX. XIII. quid? non Hepar, non Uter, non Pulvinar, non Corium, nec Lagena, sed Galerculus. Per ruque. πλωκον. Cincinni & comarum Cirri ex Caprarum pilis apud antiquos. Ita & apud Lusitanas, Belgas & alias feminas. Caprarum lana mollissima & splendidissima. Bellunenensis Merhafi, pro Amerhazi: צמר ער Mescha, Caprarum lana in

Egypto & alibi in Oriente pretiosissima. Locus Exodi xxv. ubi de caprarum lana ad usum Tabernaculi explicatur. Germanice chn geiss, & Belgice ceu geit a voce w. Chaldaei wv. Ejusmodi lana ex Oriente nobis adfertur, sed crassior. Neum & filum ex ista lana, magna copia. Camelot de Hollande. Keemels haar. Zambelotti. Ejusmodi capras olim vidimus prope Ultrajectum, in villa aqussimi mercatoris l' Epol. Geitenstein quasi Capræ. Non nisi Castrate ad nos mittuntur. Istarum caprarum brevis descriptio, a disertissimo viro N. Colvio apud Amstelodamenses pastore ad nos missa. Lana Caprarum ad vestes sacras inepta. Non tingitur Thechelet. nec ex ea fiunt Zizith, nec Schaatnez. Virum lana arietum requiratur? Talmud Ierusalem. Expositio loci II. Regum III. IV. Lana foeminarum, secundum quosdam, mollior, Ovicula conteguntur ad conservandam lana munditiem. Sic & arietes. Lana ovilla sola hiacynthino tingendo apta. Sola inficitur lepra. Sola ad Zizith adhibetur, per eam solam fit Schaatnez. Lana pretiosissima ad usum sacrum. Hodie mollissima lana. Vigonia ex India Occidentali, & Persia. Pilei mollioris Vigonii ex pilis castoris & ejusmodi lana. Demicastors, subcastorei. Castors entiers Holocaustorei. In lanificio optima Hispana. Leydenses optimi panni ex lana Hispanica. Apud veteres lana Apula, Milesia, Gallica, Tarentina, Altinates, & Selgica. In S. Scriptura celebratur Damascena. Locus Ezechielis xxvii. xviii. explicatus. Chaldaeus Vinum coctum. Geseuwerker weth. Ad libamina ineptum. Vinum Chelbon totius Syria præstantissimum. Lana Milesia omnium celeberrima. Miletum urbs Ionia. Optime Capræ ex Scyro. Oves ex Mileto. Milesia Hebrais notissima. כרם & כרית. Omne genus lana pretiose Hebrais Milesia dicitur, ut Cuprum, Chalybs, Sericum, Caricæ, Phasiani, Asturcones, ex Cypro, &c. dicuntur. Pallium Sinhar ex Milesia. Chaldaeus Estera I. vi. Milesiam memorat. Et Lament. II. xx. Sindones Milesiæ. Veteres utebantur pannis ex lana mollissima pro limeis. Trimalcio apud Perironium. In terra Sancta oves tegebantur veste ob pretium lana ut alibi. Megarensium stultitia. Eam ridet Diogenes. Oves die sabbathi exire possunt cum veste qua teguntur. Cur oves tegantur? Lana natura colorata tinctura inepta, præsertim hiacynthina.

thina. In vestitu sacro adhiberi nequit. Alba requirebatur. Lana alba in S. Scriptura saepe mentio. Apud Gentiles quidam sacerdotes laneas vestes gerere non poterant. Valle versio Herodoti. Quidam sapius lana vestiti erant. Lana succida Cereris ara porriciebantur. Lapis lana succida velatus in Templo Apollinis. Deorum imagines lana vestite. Caspiorum Sacerdotes lana Camelorum vestiti. Apud Romanos & alibi lana. Aenea apud Virgilium. Servii explicatio. Varroni lana quid? Festus χλαῖνον putat. Iuvenalis Scholiastes. Caesaris ut Pontificis Vestis πύρφουρος ἱερή. Et δι'ελάφω Sacerdotes vestiebantur. Vestales purpura. Rica Flaminica. Laticlavia Herculis Sacerdos. Severus prætexta. Lex Pontificis secundum Livium. Omnes illa vestes laneæ, Flaminibus lana peculiaris. Virga lanata in eorum pileis. Filum laneum. Hinc Servio Flamines quasi Filamines. Arabum Sapiens صوفي. Cur ita dicantur? صوف lana. Hinc Σοφὸς & ἤσας: Astrologus, Sapiens, Philosophus, & Sacerdos. Lanificium in usu tempore Mosis. Id Egyptii Isidi attribuant. Tempore Ammonis a Mercurio fortuito reperta ratio lanam vendi. Osiris, Mizraim, Ammon, Cham. Error Iustini qui lanificium Athenis attribuit.

CXXXI. **E**X his quæ jam dicta sunt manifesto constat תכלה ארגמן non esse *sericum*, ut *lanam* significare necessario dicendum sit. Ideoque ista omnia, a doctissimis interpretibus, si paucos tantum excipias, dicuntur צמר צמור *lana inlata*. Solum locus, jam toties a nobis laudatus, huic opinioni firmandæ sufficiet: *Kilaim c. ix.* אין הכהנים לובשים לשמש בניהו המקדש אלא צמר ופשתים: Sacerdotes non vestiuntur ad ministrandum in sanctuario nisi lana & lino, quæ pœne verbotenus repetuntur a Maimonide *Hilch. Kele Hammikd. Capite VIII.* Dubitandum non est, quin *Thechelet, Argaman, & Tholaath Schani*, in cæteris vestibus Pontificis idem fuerit, quod in baltheo. Sed in baltheo lanam fuisse tam manifestum est, quam quod manifestissimum, שטטן enim erat, id est, duplicis materiæ. Sed apud magistros nihil reputatur pro *Schaatnez*, nisi quod constiterit ex lino & lana: scilicet אין אסור: Nihil pro veste duplicis materia habendum est, quod eo nomine sit prohibitum, nisi lana & linum. Optime igitur Josephus libro IV. cap. VIII. τὴν ἐξ ἱερῶν ἢ λίνου στολὴν τοῖς ἱερέσσι μόνους ἀπεδείχεσθαι.

Vestem ex lana & lino solis Sacerdotibus concessam esse. Sed hæc fatis fuisse petra et avimus supra capite v. Nec præmittendum est, quod dicat Ezechiel XLIV. XVII. *Et lana non ascendet super eos*, postquam dixerat, omnia vestimenta debere esse *linea*. Ex quo facile colligi potest, vestes Pontificis Maximi, ut die expiationum ex solo constabant lino, nulla lana admixta, ita cæteris diebus constitisse ex lana & lino; de Xylino, serico & ejusmodi rebus, quæ alias in Re vestiarum usum suum habent, ne quod quidem, eo quod omnibus notum fuerit, præter linum & lanam nihil usum habuisse in vestibus sacris. Quid? Nonne Maimonides docet: ubicunque in sacra Scriptura fit mentio de vestibus, intelligendum esse linum & lanam? Et optimo quidem jure id dici potest, de temporibus Mosis; cum tunc temporis vix ulla alia materia fuerit rit. Quemadmodum linum vulgatissimum fuit, apud auctores profanos, ita & lana. Videantur vetustissimi scriptores. Homerus, Xenophon, Herodotus, Plautus, Virgilius, Ovidius, Plinius, tot alii. Ideo prætiosissimæ vestes antiquorum Regum & principum ex lana factas fuisse docemur. Serv. Tull. Regis vestis lanea erat, teste Plinio, *lib. VIII. Cap. XLVIII. Lana cum colo & fusso Tanaquillus, qua eadem Caja Cecilia vocata est, in Templo Sangui durasse prodente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam Regiam, undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus.*

CXXXII. At quæritur hic cujusnam generis fuerit lana ista, ex qua constabant Summi Pontificis vestimenta? Quæstio quidem non est de voce lanæ, ut aliquando sumitur apud Græcos & Romanos, cum non raro intelligant per lanam omne id quod speciem aliquam lanæ præ se fert, nempe quod habet aliquam lanuginosam naturam, ut sericum & gossypium, quæ ideo sæpissime nomine lanæ veniunt: Sed de lana ita proprie dicta, quæ a bestiis detondetur, & ad texturam lanificiumque apta est. Huic quæstioni discutiendæ præsertim ansam dedit Abarbanel, ut supra innuimus in suis commentariis super legem, ubi Scripturam per *וּלְבָשׁוּ* intelligere *וּלְבָשׁוּ* contendit, ut secundum ejus opinionem nulla lana adhibita fuerit ad ornatum Sacerdotii, præter lanam caprarum.

CXXXIII. Apud Hebræos varia memorantur lanarum genera. Et primo quidem lanam camelorum apud eos in usu fuisse constat, ex Codice *Kilaim c. IX* ubi disputatur, an & quousque lana agnorum, si cum lana camelorum mixta esset, misceri posset cum lino, ne
pec-

peccaretur in legem de vestibus duplicis materiæ non gestandis. צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים כותר ואם רוב מן הרחלים אסור מחציה עם מחציה אסור וכן הפשתן והקנבס שטרפן זה בזה: *Lana Camelorum & lana agnorum, si mixta fuerint, ita ut plurima pars esset Camelorum, licitum erit, (scilicet ut cum lino texteretur) sin plurima pars fuerit lana agnorum, vetitum. Si fuerit equalis utriusque quantitas, vetitum quoque erit. Idem statuitur de lino & cannabe si misceretur.* Idem docent *Masschet Negaim Capite II. Misna II.* Et Maimonides *Hileb. Kilaim cap. x. & טומאת צרעה cap. xiiii.* ubi fere totidem verbis eadem repetentur. Ad tempora usque Christi lanam Camelorum in usu fuisse, videre est in vestimentis Johannis Baptistæ, Matthæi Capite III. IV. Fuerunt enim *ἀπὸ τερχῶν καμήλας ex pilis Camelorum.* Hebræi dicerent *צמר גמלים ex lana Camelorum.* Syrus quidem habet *פילוס קמילא pilis Camelorum.* Hunc locum nonnulli ex interpretibus intelligunt de villis Camelorum, id est de pellibus, quibus pili adhærent, prout veteres, cum Hebræi, tum cæteræ gentes villosas & hirsutas pelles gestare solebant, de quibus Capite quinto fusius disputavimus. Cum nihil temere adfirmandum sit, nolim pro certo statuere, has vestes Johannis fuisse ex ipsa lana Camelorum, non vero ex eorum pellibus. Tamen multo magis propendeo ad sententiam illorum, qui putant vestes illas revera fuisse, non ex pellibus, sed ex pannis, qui e Camelorum pilis netis & textis constabant. Eo magis, cum tam expresse dicat textus, *ἀπὸ τῶν τερχῶν ex pilis,* non vero *ἀπὸ τῶν δερμάτων ex pellibus,* & cum manifesto constet per auctores Talmudicos, lanam, sive pilos Camelorum, apud Hebræos magnum usum habuisse, in conficiendis pannis ad vestitum. Quam magna fuerit copia Camelorum in Iudæa, & vicinis Regionibus, plus satis constat, cum ex sacra Scriptura, ut Jobi cap. I. III. XLII. XII. Judic. VII. XII. tum ex profanis auctoribus, præsertim ex Aristotele, *Histor. Animal. libro IX. cap. L.* Sed non attinet hæc jam dicere. Meridiana luce clarius est, pannos & vestimenta ex pilis Camelorum apud Hebræos non fuisse insolita. Ut non satis possim mirari hæc tam manifesta, potuisse latere Magnum Casaubonum in Exercitationibus ab Baronium, *Exercitat. XIII. anni xxxi.* ubi exsertis verbis dicit: *vestem e pilis Camelorum in aliquo usu fuisse apud Indæos,*

nullo testimonio probari posse e Bibliis, aut alio scriptore veteri. Atque hinc colligi putat, vestes Johannis Baptistæ non fuisse ex pilis Camelorum contextas, nec ea, quæ de Johanne narrantur, ad communem vitæ rationem posse revocari. De vestimentis ex pilis Camelorum constat, non tantum ex Evangelistis, sed & ex Talmude, ea communem vitæ rationem tulisse.

CXXXIV. Idem dicendum est de ejus victu. Locustis enim vescabatur, qui cibus satis communis in Judæa, non minus quam in Africa aliisque Regionibus; sed pauperibus tantum expetitus, ut etiam dubitari merito possit, utrum victus vocandus sit. Hinc Talmudici, cum Reliquos cibos omnes precationibus consecrari vellent, antequam iis vescerentur, disputant quibus precationibus utendum sit circa locustas. *Massechet Berachot, Cap. vi.* Mel agreste, aut sylvestre, alii etiam pauperiores comedebant, non minus quam ille. Tandem quod dicitur prædicasse in deserto, id non debet intelligi, nec de loco ἀοικήτω *inhabitabili*. nec de Regione Montana, sed de quolibet pago Judææ extra urbem Jerusalem, id enim ἔρημος, aut ערבה apud Hebræos significat, quod ex plurimis locis, cum Scripturæ tum Talmudicis, satis manifesto demonstrari potest; ut præter officium, nihil de Johanne dictum fuerit, quod ipsi non fuerit commune cum reliquis Judæis tenuioris fortunæ, qui in agro extra urbem habitaverunt. Fateor tamen vestes illas optime convenisse patriæ Johannis, quæ erat Regio Montana; ut docet Matthæus Cap. primo. Montana siquidem loca rudes vestes requirebant. Pollux *libro vii. Cap. xiv.* τὸ ὄ ἀναμπλον ἰμάθιον, ὄρνθὸν ἰμάθιον οἱ μέσοι κωμικοί, ὡσπερ ἐν ὄρθ ἐργασμῶν, ἥτοι ἐκναμχλον. *Vestem autem non politam, vestimentum Montanum vocant medii Comici, veluti in monte confectum, aut expolium.*

CXXXV. Lana Camelorum textilia dedit ad amictum, non solum Judæis, sed & aliis. Ælianus *Histor. libro xvi. cap. xxxiv.* meminit in Caspiis olim fuisse Camelos, ex quorum pilis mollissimæ vestes, non nisi delicatioribus, fiebant. Κάμηλοι, inquit, δ' ἀριθμῶνται πλείους, αἱ μέγιστα ἢ τὰς ἵππους τὰς μεγίστας, ὄτριχες ἀγαν. ἀπαλαὶ γὰρ εἰσι σφόδρα αἱ τέτων τέριχες ὡς ἢ τοῖς μιλησίοις ἐρείοις ἀνληκρῖνεσθ' τλιῦ μαλακότητα. ὅσα ἐν ἐν τέτων οἱ ἱερεῖς. ἢ οἱ ἜΚασπιῶν πλεσιώτατοι τε ἢ δυνατώτατοι. *Cameli (in Caspio) magno numero reperiuntur, quorum maximi ad maximorum equorum magni-*

*nitudinem accedunt. Optimos habent pilos; eorum enim villi sunt valde molles, ut etiam Milesis lanis mollitie certent. Ex iis non solum Sacerdotes, sed ditissimi & potentissimi Caspiorum vestes habent. Id ipsum narrat Ctesias, ut auctor est Apollonius Mirabil. cap. xx. Κτησίας ἡ ἐν τῇ δεκάτῃ Περσικῶν καμήλας τιναὶ ἐν τῇ χώρῃ γίνονται, αἷς ἔχον τεύχεα πρὸς Μιλήσια ἔλαι τῇ μαλακότητι ἐν ἡ τέτων τὰς ἱερῆς ἢ τὰς ἄλλας δυνάσας τὰς ἐοδῆτας φέρειν. Ctesias Persicorum libro decimo narrat, in ea Regione esse Camelos, quorum pili mollitie lanas milesias æquent, sacerdotesque & alios proceres, vestes ex eis gestare. Apud Arabas id quoque fiebat: Nec tantum vestes habuere ex pilis Camelorum, sed & more Hebræorum, pilos cum lana ovium aut caprarum misceri, apud eos non insolens fuit. Hinc Arabicum **الس** quod significat lanam, vel solam, vel cum pilis Camelorum aut caprarum mixtam. de quo vide *Lexicon Golii*. Sed nusquam cameli lanam ferebant tanta mollitie, quam in Caspiis: nam Milesias, quas mollissimas fuisse omnium postea patebit, fere superabant. Eiusmodi quid auctores moderni narrant de panno Zambilotte, ex pilis Camelorum, quo vix pulchrior in mundo invenitur, ut Paulus Venetus libro I. Cap. LXIII. At non ejusdem mollitei aut pretii fuit Camelorum lana apud Judæos, & tam delicatæ non fuerunt vestes Johannis Baptistæ. Sed crassa & durior lana, non nisi rusticis montanis, & pauperibus vestimenta præbuit, qualia forsan fuerunt veterum Christianorum Cilicia e pilis Camelorum, aut caprarum, ut postea patebit, contexta, quibus utebantur in pietatis exercitio. Tales crassiores nostri panni hodie, quorum nobis magnam copiam mittit Weltphalia, pauperibus & rusticis, qui nivi & pluviis perpetuo exponuntur, contegendis destinati: quos Belgice *pepe* dicimus, quasi *pili*, eliso e medio *l*. Unde Hebræi, ut pannos illos paulo molliores redderent, pilos Camelorum cum lana ovium aut etiam caprarum solebant miscere, ut ex Talmude, locis supra citatis, & eorum glossis, liquido constat.*

CXXXVI. Vestes autem sacras, Hebræorum sacerdotibus ex ejusmodi lana Camelorum, etiamsi fuisset mollissima, & Milesias superasset, fieri, fas non erat. Debuit enim ejusmodi lana adhiberi in vestibus sacerdotalibus, quæ cum lino mixta faciebat *Schaatnes*, contra legem Levit. Cap. XIX. qua prohibetur lana cum lino misceri. Sed lana Camelorum, salva lege, cum lino misceri

misceri & texti potuit, ita quidem, ut etiam pars aliqua lanæ ovillæ cum ea mixta, modo mediam partem non attigisset, lino intexti potuerit, uti docet Codex *Kilaim Cap. ix.* ut proprieloquendo pro צמר lana (etsi aliquando a Talmudicis ita dicatur) pili Camelorum habendi non sint, ideoque usum in vestibus sacris habere non poterint. Secus fiebat apud gentiles. Nam vestes Sacerdotum apud Caspios ex lana Camelorum mollissima factæ fuerunt, ut & cæterorum procerum, testibus Æliano, Ctesia, locis modo a nobis citatis.

CXXXVII. Hebræi quoque mentionem faciunt de Caprarum lana, quam Horatius *Lanam caprinam* dicit. צמר שׂים. Alias etiam שׂים שׂים pili caprarum. שׂים Capras esse, non dubitatur, hinc Germanis Ein Gess, mutato v in G. ut in *Gomorrhæ*, pro עמורה. Quæstio quidem nobis hic erit de Lana caprina, sed non plane inutilis disputatio, cum non parum luminis allaturam credam locis quibusdam sacræ Scripturæ. Ex Caprarum lana vestes fuisse factas apud Hebræos, quemadmodum ex lana Camelorum, non minus constat. Disputant Talmudici, utrum pili caprarum lino intexti, pro שׂים Schaaimez haberi debeant, & utrum is qui tales vestes gestat, quadraginta plagis cædi mereatur? Deinde an vestes ex pilis caprarum lepra infici possint, quemadmodum vestes ex lana ovium, Audiamus *Massechet Bech. c. II. Gemara f. xvii.* בר אחא בר יעקב הכל מודים דאין לוקין על צמרו משום כלאים שנאמר לא חלבש שׂטמו *Doctor Acha filius Iacobi dicit: Omnes fatentur neminem vapulare ob lanam ejus, quasi gestasset Kilaim, uti dicitur non sumes vestem duplicis materiae.* Et mox: אמר רב פפא הכל מודים שצמרו פסול לחללת וגו' אמר רב נחמן בר יצחק הכל מודים שאין צמרו מטמא בנגעים שנאמר בכגור Dixit *Doctor Papa, omnes fatentur lanam ejus illegitimam esse ad tingendum Thechelet &c.* Dixit *Doctor Nachman filius Isaaci, Omnes fatentur, lanam ejus lepra non infici, quia dicitur: In veste lane, aut veste lini.* Sed hic quæstio est de Capra, quæ ab Hirco & ove genita est: nam etsi videretur ovis, tamen quia hircum habet patrem, magis pro capra quam pro ove habetur. Idem intelligitur de ove, quæ capræ speciem præ se fert. Idem multo magis intelligendum est de Capra, quæ plane nihil de ove participat. De vestibus ex lana caprarum loquitur etiam Maimonides in *Hilch. Zizith. cap. III. Sect. II. Kilaim cap. x.* Et *Hilch. Thomath Zarath. cap. xi II.* In omnibus istis locis mentio fit de

fit de vestibus ex caprarum lana. Aulæa tabernaculi Exodi cap. xxv. ex ejusmodi lana fuisse mox docebimus.

CXXXVIII. Ut vero Camelorum alia crassior alia mollior fuit, sic & caprarum lana. Ipsi Hebræi distinguere videntur; crassior enim פילוס *pilos*, molliorem autem נוצה *quasi florem*, vocant. Hac voce, cum Talmude, utuntur cæteri doctores, ut Maimonides, locis modo citatis, & Jarchius ad Cap. xxv. Exodi, ubi מוצה exponit per פילוס נוצה *florem*, sive *plumas caprarum*, quod fit quasi flos pilorum caprarum, aut mollis instar plumæ; quamvis Aben-Ezra tantum פילוס נוצה *pilos caprarum* habeat. De caprarum pilis crassioribus, & ex iis vestibus loquitur Virgilius *Georg. libro III.*

Nec minus interea barbas incanaque menta

Cynphii tondet hirci, setasque Comantes,

Usum in Castrorum, & miseris velamina nautis.

De hisce Varro de *Re Rustica lib. II.* sub finem libri. *Sic capra pilos ministrat, ad usum nauticum, & ad bellica tormenta, & fabrilis vasa. Nec non quadam nationes harum pellibus sunt vestite, ut in Gerulia, & in Sardinia. Cujus usum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quod tragediis senes ab hac pelle vocantur* διφθερέων &c. Et mox: *Tondentur, quod magnis villis sunt in magna parte Phrygia, unde Cilicia, cætera ejus generis fieri solent. Sed quod primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adjecisse dicunt. De eadem tonsura Arist. Hist. An lib. VIII. Cap. XXI.* ἐν κιλίκια αἱ αἰγῆς κείρονται ὡσπερ τὰ πρόβατα ὡρῶν τοῖς ἄλλοις. *In Cilicia Capra etiam tondentur ut oves apud alios. Ex quibus locis discimus, non tantum capras tonderi apud alias gentes, sed etiam morem istum initium sumpsisse a Cilicia, atque inde dicta esse Cilicia, faccos istos, quibus utebantur sancti, quum ad pietatem convertebantur.*

CXXXIX. Ejusmodi lana crassior caprarum apud Hebræos & alios vicinos in usu fuisse, præter Talmudicos supra citatos, mentionem facit Plinius libro VIII. capite L. *In Cilicia, inquit, circaque Syrias* (ita libentur cum aliis lego non Syrtes, nisi tamen legendum sit *Scyrum*, nam in Insula Scyro optimæ erant capræ, ut patet ex Clitò in libro de Miletò) *villo consili vestiuntur. Ex ejusmodi pilis factum fuisse כביר I Samuelis capite XIX. X. I. non dubito. Nam id explicare de hepate caprarum, cum Septua-*

ginta & Theodoro effat errare: non enim legitur כנר quod *hepar* significat, sed כנר. Nec probo Chaldæi נורא *urem*, nec Kimchii כר *pulvinar*, nec aliorum *corum* aut *lagenam*. Sed omnino puto significare galericulos istos, quos *Une perruque* Gallice dicimus, quibus capillitium mentiuntur ii, quibus capilli defluerunt. Et fortassis inde ipsum Gallicum *perruque*, per literarum metathesin & mutationem. כרר *Berich*, & *Perich*, *Pernch*, *Perruque*, nisi a Græco πηνίχη, ut existimat Vossius *de viuis Sermonis. Libro II. cap. XV.* Ex ejusmodi enim pilis caprarum fieri solebant apud Judæos, ut ex Cant. IV. I. constat, *capillitium tuum est ut gregis caprarum*, Martialis *Epigrammate XLV. libri. XII.*

Hædina tibi pelle contegenti

Nuda tempora vertexque calve.

Ideo Ælianus *Hist. lib. XVI. Cap. xxx.* pilos caprarum dicit esse quasi *βασρύχας & ἑλικας κόμης* *cincinnos & comorum cirros*. Quid? adhunc usque diem apud Judæos ejusmodi cirris ex caprarum pilis mulierculæ superbiore ornantur, præsertim inter Lusitanos. Sed mos ille hodie totam Galliam & nostrum Belgium invasit, ubique enim videbis mulieres & virgunculas caprarum spoliis ornatas. sive ut viros hac deformitate, quasi horribili terriculamento & *μορμολυκείω* absterrent, & sui fastidium darent, sive ut per lascivi animalis spolia, innatam quoque lasciviam procis suis in publico indicarent. Unde apparet nil novi esse in ridiculis istis ornamentis quibus mulierculæ nostræ faciem deformare amant, cum id tot retro seculis jam in usu fuerit, apud plures gentes, ut optime Poeta.

Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat

Posteritas: eadem cupient facientque minores.

CXL. Non tamen omnis lana caprarum rudis & crassa fuit. Reperiebatur alia, quæ mollior & delicatior erat, immo quæ molliæ & splendore cum serico certare videretur. De tali loquitur Ælianus *Histor. libro XVI. Cap. xxx.* Ἐν λυκίᾳ λέγει Καλλισθένης ὁ Ολυνθίῳ κείρεσθαι ἢ τὰς αἰγας, ὡσπερὲν πανταχῆ τὰ πρῶτα, γίνεσθαι ἢ δασυτάτας ἢ ὄπριχας θνήσκαι τὰς αἰγας, ὡς εἰπεῖν βωσρύχας, ὅς ἴνας ἑλικας κόμης ἐξηγεῖσθαι αὐτῶν. *In Lycia dicit Callisthenes Olinthius etiam capras tonderi, ut oves ubique locorum, ibi enim esse hirsutissimas & egregiis villis, ita ut ab iis cincinnati & tanquam retorti capilli dependere videantur.* Molliorem hæc caprarum lanam Hebræi

bræi vocant נוצה עיים *florem* aut *plumas caprarum*. Andreas Bellunensis eam *merhazi* vocat. Lana, inquit, *Merhazi*, est lana caprarum subtilissima, ex qua fiunt Zambelotti, & alia vellera subtilia. Scribendum esset *Amerhazi* pro *Merhazi*, Chaldaice עמר עיים lana capræ. Idem auctor docet *Mescha* rudis esse panni genus, contextum ex pilis afinorum & caprarum, & interdum ex folis caprinis, ex quo, qui diferta habitant Arabes, tentoria & faccos sibi conficiunt. Hujusmodi lanam pretiosam ex capris tonderi in Ægypto & aliis locis Orientis, docet Abarbanel, ad Legem Parafcha ויקחו לי הרומה, quando contendit Scripturam nullam lanam ad usum sanctuarii agnoscere quam caprarum, adeo etiam ut in locis istis lanam caprarum ovilli multum anteferendam putet. לא זכר צמר הרחלים והכבשים לפי שבארץ מצרים וגם, בשראר ארצות המורה צמר העיים הוא משוכח מאד וצמר הרחלים הוא פחות ונכזב: *Ecce non memorat (Moses) lanam Agnorum & Ovirum, quod in Ægypto & ceteris Regionibus Orientis lana caprarum valde aestimetur, cum lana ovila sit vilis & contempta.* Exodi cap. xxvi. & xxxv. legimus, Mosen mandasse populo, ut inter alia dona etiam afferrent caprarum lanam, & mulieres nevisse lanam caprarum ad conficienda aulæa Tabernaculi. Verum quidem est Mosen dixisse, populum attulisse עיים, quæ vox nihil aliud significat quam *Capras*, quod supra ostendimus. Ideoque dubitari potest, utrum id non sit intelligendum de capris ad sacrificium an de pellibus caprarum integris, an vero de earum lana? Sed cum dicatur, mulieres sedisse & nevisse *capras*, manifestum est id intelligi de lana earum, lana enim netur. Ideo Interpretes optime suppleunt per vocem עמר *pilos*, aut נוצה *florem*, aut etiam *plumas*, quia earum lana est mollis instar floris aut plumarum. Sicque legendum erat, עיים עיים vel נוצה עיים id est *pili*, aut *flos caprarum*. Hinc Chaldaeus מריו quasi עיים מן quod *provenit de capris*, ut optime observatum Jarchio, ad caput xxv. Exodi. נוצה של עיים לכן הרגם אונקלוס ומריו הבא מן העיים, וטעמו: *Et Capras, id est flos, sive mollior lana caprarum: Ideo Onkelos vertit ומריו. Et de Capris, id quod venit de capris, non autem capras ipsas.*

CXLI. Hanc autem lanam caprarum, a Mose ad ornatum tabernaculi jussam, aliam fuisse non puto, quam illam, quæ nobis hodie magna copia asportatur Smirna & aliis locis Orientis, per nostros mercatores Hollandos. Non multum quidem lanæ nobis adfertur,

nisi crassior & pileis conficiendis apta, etsi tam firmiter non coeat in coactione, quemadmodum lana ovilla. Pretiosiores autem apud se retinent, ibique neri curant, nec nisi raro ditione sua exire sinunt lanam. Sed ex ejusmodi lana, netum & filum quod in ipsis istis Regionibus netur, plenis fere navibus onerariis ad nos mittitur quotannis. Atque inde fiunt optimi panni, molles & egregie splendentes, ut vix serico cedant mollitie & splendore, quo maxima pars in hisce Regionibus utuntur ii qui serico parant, quia diuturnior, aut etiam quia superbiam & muliebrem luxum minus præ se ferre creditur. Hos pannos Galli dicunt *Camelot de Hollande*, quia in Hollandia ex neto isto texuntur, præcipue Lugduni Batavorum. Belgæ *Remels hay* / pilos *Camelorum*, ideo scilicet, secundum quosdam, quod e pilis *Camelorum* fiant; aut, ut alii volunt, quod revera sit caprarum lana, sed *Camelis* ex Ægypto & aliis locis Orientis Alexandriam & Smirnam delata. Sed falluntur quicumque hoc credunt. *Remels hay* / belgice dici pro *Camelot*, ex quo vulgus, rerum ignarum, ut solet, facile suum *Remels hay* / fabricavit. At id ipsum *Camelot* corruptum est ex *Zambelotti*, ut *Bellunensis* & alii id vocant.

CXLII. Nostris Capris Europæis non sunt plane similes, sunt enim grãdiore & ferociore. Tales ipse vidi ante septennium prope *Ultrajectum*, in villa eximii viri *L'Espaul*, *Amstelodamensis* mercatoris nobilissimi. qui ex ejusmodi neto, & alia mercatura, quam prudentissime & felicissime exercuit, splendidas sane & lautissimas sibi divitias contexit, & in memoriam hujus mercaturæ, & egregiæ fortunæ capras quas ex illis *Amstelodamum* adduci, & in pratis suæ villæ pasci curavit. Villamque istam eandem ob causam *Geitenstein*, id est, *Caprarum lapidem*, (quasi diceret *Capreas*) vocavit. Cæterum uterque tam hircus quam capra genitalia exsecta habebat, cum Barbari nullas suis terris exire sinant, nisi castratas. Initio quum primum in has Regiones appulerunt lanam gerebant quidem satis mollem & splendens; sed, seu aere, seu pastu, seu denique ætate, natura paulatim immutata, degenerem etiam lanam gerebant. Non possum quin addam descriptionem harum caprarum, prout ex relatu cujusdam mercatoris *Armeni*, Reverendus & disertissimus vir *Nicolaus Colvius*, apud *Amstelodamenses Ecclesiæ Gallo-Belgicæ Pastor dignissimus*, & mihi veteri amicitia arctissime junctus, quem honoris causa nomino,

eam

eam conceptam ad me misit, postquam humanissime eum rogaveram, ut de ejusmodi rebus inquirere vellet meo nomine. Præcipui loci in Armenia, ubi aluntur, sunt *Angori*, *Bigbazar*, *Silvyzar* & *Grabazar*, urbes sub Imperio Turcarum, ubi tondentur & earum lana netur. *Bigbazaris*, aut lana jam detonsa, aut etiam netum, saponem lavatur, quod in aliis locis adeo vulgare non est. Fœminarum lana mollior est marium. In dorso & circa latera mollissima reperitur. ubi bidentes (aut si mayis *biennes*) factæ fuerint tonderi incipiunt, deinde singulis annis semel tondentur, usque ad quintum sextumque annum mollior est. A sexto ad decimum annum fit crassa, nec amplius expetitur. Eadem ætate pariunt, semel tantum singulis annis, at hœdos tres aut quatuor uno partu, circa mensem Martium, aut Aprilem. Sunt feroculæ & cornupetæ.

CXLIII. Quamvis autem capræ mollissimam & pretiosissimam lanam gerant in istis locis, ut etiam ad ornatum Tabernaculi adhiberetur, vestes sacerdotales tamen inde fieri non poterant. Ista enim lana quæ cum lino mixto nullum faciebat שמנון contra legem de veste duplicis materiæ, vestibus Sacerdotalibus inepta est, Balteus enim, & cæteræ fere omnes vestes Pontificis Maximi, debent esse *Schaatnez* ut supra demonstratum est. At lana caprarum *Schaatnez* non facit. Deinde lana ista quæ ad vestes Sacerdotales adhibebatur apta debet esse, ut fieret הכלה *thechelet*, *hiacynthina*. Nam in Balteo & cæteris vestibus Pontificis M. præcipuus color erat *Thechelet*. Lana vero caprarum inepta erat ad *Thechelet*. Ideo & ad vestes sacerdotales. Ineptam autem fuisse ut ex ea fieret *Schaatnez* & *Thechelet*, docetur *Messechet Bechoroth*. Maimonides in *Hilch. Zizith*. in *Kilaim*, *Tomath Zarath*. Locis supra citatis paragrapho quinto. Nulla itaque lana vestibus sacris adhiberi potuit, quam lana ovilla.

CXLIV. Talmud Jerusalemitanum, *Messechet Kilaim capite nono*, videtur statuere, lanam in sacra Scriptura sic proprie dictam, esse lanam arietum, eo quod II Reg. cap. III. vers. IV. dicatur: *Mescha Rex Moabitarum erat pecuarius, pendeat Regi Israelis centena millia agnorum & centena millia אילים צמר Arietum lanatorum*. ideo Arietum vellera lanam proprie dictam existimat. Sic fermocinantur Magiltri: אמר רבי יהושע בן לוי כתיב ומישע מלך מואב היה נוקדי מוחו נוקד רושה והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים בלבד

Dixit Doctor Iehosua

*hofsua filius Levi, scriptum est: & Mescha Rex Moabitarum erat Noked. quid est Noked? Pastor. Et adducebat Regi Israelis Centena millia ovium & centena millia arietum lanatorum. Nulla vocatur lana, nisi sola lana arietum. Sed hæc est expositio Rabinnica, & non magni momenti. Sacra scriptura, nec ullus, quod sciam, hæctenus definivit, cujus generis lana ista esse debuerit, utrum ovium arietum, fœminarum an marium? hæc, inquam, nemo hæctenus definivit. fœminarum tamen molliorem esse marium contendit Maimonides in suis *Glossis ad caput v. Schabbath, ad Misnam* 11. Ideo solæ fœminæ, uti tradit, teguntur ad conservandam lanam puram, non autem mares. Quod tamen vix credo. Saltem id ubique non observatum fuit, & arietes ligabantur, aut tegebantur non minus quam fœminæ, si Diogeni Cynico credimus, referente Laertio *lib. vi.* ubi innuit non tantum *δέχεται οves*, tectas fuisse, sed & *ἀριον* arietem. de quo mox dicemus. Ovillam requiri certissimum est, quia ubique in sacra Scriptura quando de lana sermo est, ovilla semper intelligitur, quia sola prohibetur cum lino misceri; sola Techelet tingendo apta est, & sola lepra infici potest, & peniculamentis indiget. Duo tamen circa hanc lanam observari animadverto a Talmudicis. Primum quod debeat esse ex optimo lanarum genere. Oportet enim ut omnia, quæ Deo consecrantur in sanctuaria sint *מן המוכר* ex optimo. Ideo linum, quod *נר* & *שש* dicitur, ex præstantissimo & tenuissimo constabat, idcirco *בין byssus* vocatur, ut a nobis satis fuscè demonstratum est.*

CXLV. Hodie omnium lanarum, mollissima & pretiosissima est, quam nobis Hispani ex India Occidentali advehunt, & quam nostri mercatores **Vigogue wol** lanam *Vigonianam* vocant. Huic proxime accedit lana Persica, quam Societas Indiæ Orientalis ante non multos annos adferri curavit. Sed utraque tam Persica quam Indica pannis conficiendis adhiberi nequit, ut inepta coactioni. Vigonia illa pileis conficiendis aptior quidem est, imprimis si cum pilis Castoris, aut cuniculi miscetur, quos pileos *demy-castors*; (*subcastoreos* dicerem) cum cæteros qui ex folis castoris pilis fiunt, *Castors entiers* (*holocastoreos* ego) vocare soleant Galli. Omnium tamen mollissima & pretiosissima, quæ lanificio in Europa adhibetur, est Hispana. Ex illa hodie panni conficiuntur in Hollandia, præsertim Lugduni Batavorum, quos non tan-

tantum tota Europa, sed totus terrarum Orbis, apud cultiores populos, novit & expetit. Hinc purpura, Regum & Principum ornatus, luxus in Oriente & Occidente. ut vix credibile sit, veterum Minervam molliores & pretiosiores contexuisse unquam. Antiqui nihilominus suas habebant lanas, mollissimas & valde pretiosas. Videatur imprimis Plinius *libro VIII. cap. XLVIII. Apula & Milesia plurimum commendantur. Apulam* citato loco Plinius omni lanarum generi anteponit. Columella tamen *Gallicam* præfert. *Tarentina & Alinates* multum quoque æstimantur. *Selgicam* celebrem fuisse docet Salmasius contra depravatores ad Tertullianum de Pallio. In sacra Scriptura maxime laudatur lana Damascena. Ezech. xxvii. xviii. *Damascus est negotiatrix tua vino Chelbon & lana candida.* Chaldæus reddit חמר כנשר *vinum coctum*, quod Germani *geseiwertter wetri* vocant: quale vinum satis erat in usu apud Hebræos, ut patet ex *capite octavo Codicis Menachot.* Sed cum vinum *Chelbon* optimum fuerit totius Syriæ, ut patet ex Strabone, Plutarcho, Athæneo & aliis, coctum dici non potest, quia tale non legitimum erat ad libamina, ut videre est dicto loco *Menachoth.* Lanam melius exposuit, nempe per Milesiam, quæ sane omnium est pretiosissima. Nullum enim genus lanæ apud Scriptores veteres magis laudatum commendatumque fuit, quam lana *Milesia*, ita vocata a Mileto urbe Joniæ. Clitus in libro *de Mileto* testatur, Policratem Sami Tyrannum, exquirentem quid in qualibet Regione eximum esset, Responsum habuisse inter alia: *Ἄγλας ἐν Σκύρο, ἐν ᾗ Μιλήτη θεύματα.* *Capras ex Scyro, & oves ex Mileto.* Athenæus libro XII. *Ἐφόρευ δ' οἱ Συβαρίται ἐν ἱμάτια ἐν Μιλήσιων ἐσίων πεποιμηθία.* *Ferebant Sybarites vestes ex Milesiis lanis factas.* Ælianus libro xvii. *capite xxxiv.* Milesiam lanam pretiosissimam statuit: de quo nos supra, ubi de lana Camelorum. Virgilius *Georg. III.*

———— *Quamvis Milesia Magno*

Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.

Quem locum sic exponit Servius: *Lana pretiosissima. Nam Milesus civitas asia est, ubi tinguntur lana optima.* Ita Servius. An omnia recte alii viderint. Nec ignota Ciceroni in verrem: *Quid a Milesiis lana sustuluerit.* Nec Tertulliano neglecta *de pallio*, & de *habitu fœminarum.* Quid? tonsoribus fere & lippis nota fuit. Hujus pretium & mollities adeo cognita Hebræis, ut quodlibet genus

genus lanæ molle ac pretiosum מלט *lanam Milesiam* vocaverint. Ideo Chaldæus Ezechiel. *cap. xxvii.* lanam *Damascenam*, מלר *Milesiam* interpretatur, sc. ob bonitatem & pretium; Idem factum esse ex Thalmude, ubique constat. Non dubito quin apud auctores profanos omne genus lanæ pretiosæ ita sæpissime dicatur. Nam quemadmodum omne *Cuprum*, *Chalybs*, *Sericum*, *Carica*, *Phasiani*, *Asturcones*, non veniunt ex *Cypro*, *Chalybum* Regione a *Scribis*, ex *Caria*, ex *Phasi* & *Austuribus*. Nec omne opus *Phrygionicum*, & *Babylonicum* fit a *Phrygibus*, & *Babyloniis*, & ejusmodi sexcenta alia, quæ ex vulgari modo loquendi allegare possumus, ita non omnis lana *Milesia*, est, revera lana ex *Mileto*. Optime igitur cum doctissimo *Bocharto Phaleg libro i. capite iv.* colligimus, apud *Hebræos* & alios auctores, מלר sive *Milesiam*, non quidem esse lanam ex *Mileto*, sed quamlibet aliam, quæ cum *Milesia* possit bonitate certare. Ideo pretiosissimæ quælibet vestes *Milesiæ* dicuntur. Pallium illud *Sinhar*, celebre & pretiosum interdictum *Jerichuntis*, quod *Achan* ad furtum impulit *Iosue vii.* ex lana *Milesia* fuisse magistri docent. *Jarchius* illud vocat, non tantum מצילא כבלי *sokalw βακυλονιδω Stolum Babyloniam*, cum *Iosepho*, sed & דמילה *Milesiam*. In Regio illo luxu *Esteræ cap. i. vi.* secundum *Paraphrasten*, fuit pannus ex *Milesia* lana. אויב יהוון עלוי שרסן דמלתין דמחחן על דרגשין דנקלי תיהון דרהב פב *Et accumbere eos fecit super strata Milesia extensa super lectos, quorum postes erant ex auro optimo.* Et *Lamentat. ii. xx* ubi lugetur miseria infantulorum delicatiorum. עולמיא רגימיא דהון מלפפן בסריגין דמילהא *Pueri in cumis involuti Sindonibus Milesiis.* Nota quod dicatur pueros involutos esse *Sindonibus Milesiis*; unde apparet, quod in transitu quoque notatum velim, veteres usurpasse etiam pannos ex lana mollissima pro linteis. Idem patet ex lautissimo isto & molli *Trimalcione* apud *Petronium*, qui in balneo unguento perfusus, *Non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis, tergebatur.* Et hoc forsitan ut sanitati consulere, ut pori essent apertiores, utque vapores facilius evaporarent. Sed hæc Medicis relinquo.

CXLVI. At quemadmodum *Mileti* fuit lana mollissima & pretiosissima, ita & in *Terra Israelis*. Et sane eadem cura lana apud *Judæos* excolebatur, qua apud alias Gentes. *Varronem* quidem de *Re Rustica*, libro *ii.* docet: *Oves pellitas propter lanæ bonitatem, ut sunt Tarentina & Alinates, pellibus*

Pellibus, integri, ne lana inquinaretur. Vide etiam Columellam de *Re Rustica libro VIII. capite IV.* Idem obtinuit apud Megarenses, ut patet ex Diogene Laertio *lib. VI.* Qua de causa lepidissime eorum stultitiam & inhumanitatem erga liberos risit Diogenes Cynicus. Ἐν Μεγαροῦσιν, inquit, ἰδὼν τὰ μὲν πρῶτα τοῖς δέρμασιν ἐσκευασμένα, τὰς δὲ παῖδας αὐτῶν γυμνὰς, ἔφη: λυσιτελέστερόν ἐστι Μεγαρέως εἶναι κριὸν ἢ υἱόν. *Videns apud Megarenses oves pellibus tectas, eorum vero liberos nudos; dixit, Præstat Megarensium arietem esse quam filium.* Eodem modo Judæi oves tegere solebant, quod constat ex Gem. *Massechet Schabbath c. v. fol. LIV.* מכבנין קשרין בגד כניבו למילת Circumligant ovem propter Milat, id est, ut fieret pretiosa, instar Milesiæ. Eo proculdubio respexit Chaldæus, loco supra laudato ex Ezechiele cap. xxvii. ubi lanam Damascenam dicit כניבא מילת *Lanam Milesiam ligatam.* Jarchius omnium celeberrimus Glossarum conditor, ad hæc loca sic commentatur: שמכבנין קשרין בגד כניבו ביום שנולד שצמרו נקי ומשמרו צמרו שלא יטנף: *Ligant vestem circa eam* (scilicet ovem) *quo die nascitur, ut lana ejus pura esset, & custodiunt lanam ejus ne inquinaretur.* Hæc edocti sunt magistri ex capite v. *Codicis Schabbath, Misna II.* ubi permittitur ovem die Sabbathi exire כנונה *ligatam.* De quibus vide Maimonidem & Bartenoram ad locum illum. Ut autem lana illa mollissima & tennerrima erat, sic & candidissima. Atque hanc ob causam præcipue pellibus aliisque tegumentis oves in campo ligantur; non quidem ut immunes essent a lupis, quemadmodum quidam in Gemara Schabbath disputant, sed ut earum lana a sordibus præservaretur. Ideo Jarchius נקי שצמרו ut *earum lana pura esset.* Et שלא יטנף *Ne inquinaretur;* quæ etiam sunt ipsissima verba Varronis. In eodem codice Schabbat, quidam ex Gemaricis id explicant de עזר לבן *lana alba.* Verum enimvero multi passim traduntur lanarum nativi colores. Est lana nigra, sunt oves variæ, & punctatæ, Hebræis: כקורי עקורי כקורי Est & fusca, & rubra. Sed de his nihil jam dicam, cum certum sit ejusmodi lanam natura coloratam, colores, qui in vestibus sacerdotalibus requiruntur, imbibere non posse. *Lanarum nigra nullum colorem bibit,* ait Plinius *libro octavo cap. XLVI II.* Idem sane dicendum est de aliis. Et si forsan colorem aliquem imbibant, proculdubio Infectorem fallunt, & non nisi languidum & Adulterum recipiunt. At lana illa quæ vestitui sacro adhiberi potuit, apta debuit esse hyacinthino, ut supra demonstratum est. Ergo

alba requirebatur. In sacra Scriptura plurimum fit mentio lanæ albæ, & talis maxime laudatur vide. Esaia capite I. XVIII. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, similia lana erunt, id est alba.* Et Danielis VII. IX. *Et pili capitis ut lana munda.* Et Apocal. I. XIV. *Caput ejus & capilli erant candidi ut lana alba tanquam nix.* Ideo lana, de qua Ezechiel cap. XXVII. *וְהָיָה כְּלֶן* id est, *לבן alba*, uti exponit Jarchius, dicitur. Concludo igitur lanam illam ex qua factæ erant vestes Sacerdotum, fuisse ejusmodi pretiosam & mollissimam albam, solo infectu coloratam.

CXLVII. Apud veteres gentiles, quorundam Sacerdotes laneas vestes absque piaculo in sacris gestare non poterant. Tales fuere Sacerdotes Isis apud Ægyptios, ut docet Plutarchus in *Iside*. *Ἐ μὲν ἑρῶν, ὡσπερ ἔ κρεῶν, σεβομένης τὸ πρῶτον ἀπέχεσθαι λέγεται.* &c. Herodotus libro II. cap. LXXXI. *Ἐνδεδύκασιν ἢ κινῶνας λινοῦς, πρὸς τὰ στέλεα θυσιαστικὰς ἐς καλέσκει καλασίεας. Ὅτι τῶτοις ἢ εἰρήνεα εἶματα λυσιὰ ἐπαναβληδὸν φορέσκει ἔ μὲν τοι ἐς γε τὰ ἱερὰ ἐσφύεται εἰρήνεα, ἔ δὲ συγκατὰ θάπτεται σφι. ἔ γὰρ ὄσιον* *Amicituntur vestibus lineis, circa femina fimbriatis quas vocant Calasiris, illisque vestimentum laneum album injectum habent:* (Nota Vallam omittere hoc *εἰρήνεα laneum*; Ideoque nullas laneas omnino gestarunt, aut id factum fuit tantum extra Templum, quod & Hebræorum Sacerdotum turba minor observavit) *Lanea enim vestes nec in sacris gestantur, nec cum mortuo sepeliantur. Id enim profanum censeretur.* Lineis igitur vestibus plerumque utebantur, ut supra ostendimus. Id tamen ubique, & apud omnes non obtinuit. Lanæ, non illæ quidem ad lanificii opus purgatæ, sed plane succidæ, & suis sordibus referta vellera, ad Cereris aram porrici solebant. *Pausanias in Arcadiis. In Phocicis* narrat, in Templo Apollinis Delphis, lapidem quendam, quem Saturnus pro puero devoraverat, & postea vomitu ejecerat: *Ἐ ἐοῦσιν ἐνάσιω ἑτα Ἰπτιθίασκει τὰ δργά.* *singulis festis lana succida velant.* Deorum quoque Imagines lana vestiebant. Pollux libro VII. cap. XIV. *ἔσι ἢ ἐξ ἑρῶν πύλημα φοιμῶν, ᾧ φαιδρύνσκει τὰ ἔδη ἔ θεῶν.* *Est autem è lana contextus pileus Phœnicens, quo Deorum statuas exornant.* Sed Sacerdotes Gentilium sæpissime lana vestitos fuisse, adeo certum est, ut nihil certius. Audivimus supra ex Æliano, Sacerdotes Caspiorum, lana Camelorum amictos fuisse. Notum etiam est Sacerdotes in lana sacra fecisse. Cicero de claris Oratoribus; *M. Pompilius, cum Consul esset, eodemque tempore sacrificium*

cium publicum cum lana faceret, quod erat Flamen Carmentalis, plebis, contra patres concitatione & seditione nunciata, ut erat Lena amictus, ita venit in concionem. Apud Virgilium libro IV. Ænead. Lena quoque amictus erat Æneas.

— Tyrioque ardebat murice Lana
Demissa ex humeris.

Hoc Servius de veste Sacerdotali explicat. *Est autem, inquit, proprie toga duplex: amictus inangularis. Alii amictum rotundum, alii togam duplicem in qua Flamines sacrificant insubulati. Jam vero læna plerumque lanca vestis erat, unde & lana dicta videtur, quasi lanca. Varro libro IV. de Lingua Latina. Lana quod ex lana multa: quamvis Festus & alii a Græco χλαῖνα dictam credant. Hinc vetus Scholiastes Juvenalis ad hæc verba:*

— — quem Coccina lana.

notat, *Antiquos Amphimallum lanam appellasse, id est uringue villosam. Ipse etiam color lænæ indicat eam ex lana fuisse factam; erat enim, ut ait Virgilius Tyrio murice tincta, & coccina lana, secundum Juvenalem. Aut hyacinthina lana, ut habet Persius. Cæsaris quoque vestis, non tantum ut Imperatoris, sed ut Pontificis Max. πορφύρα ἐρη sacra purpura dicitur, Cassio & Appiano, lib. IV. Civil. Sed isti colores non reperiebantur, nisi in vestibus laneis & sericis. Et secundum Jarchium illis coloribus nihil infici potest, nisi lana & sericum. Sed lænam, de qua hi auctores, non credo fuisse ex serico. Διὰ φω Sacerdotes etiam vestiebantur, quod indicat Cicero libro XI. Epistola IX. ad Atticum, his verbis: Denique etiam Vatinius strumam sacerdotii διὰ φω vestiant. Et purpuream habebat sacerdos, de quo Ovidius libro IV. Fastorum.*

Illic purpurea canus cum veste Sacerdos.

Bacchantes, Gallantes & μυτεργυρῆντες purpureis aque ac sericis aureisque Vestibus rectos fuisse, & Bacchanalia celebrasse, vide apud Salmasium de Pallio.

CXLVIII. Talis erat & Rica; videatur Festus libro XVI. *Rica est vestimentum quadratum, simbriatum, purpureum, quo Flaminiæ pro pallio nuntur, alii dicunt quod ex lana fiat succida alba, quod conficiunt Virgines ingenuæ patrimæ matrimæ cives. Laticlaviam quoque gerebant, quod videre est in Sacerdote Herculis, de quo Silius Italicus de Bello Punico libro III.*

*Discinētis ihura dare, atque e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.*

Sic & prætextam, ut Alexander Severus, auctore Lampridio, in vita ejus. *Acceptit, inquit, prætextam etiam cum sacra faceret, sed hoc Pontificis Maximi, non Imperatoris.* Lex enim Pontificis postulabat togam prætextam, ut docet Livius libro xxxiii. cap. xlii. His triumviris, ut Pontificibus lege datum togæ prætextæ habendæ jus. Sed omnes istas vestes, & tunicam laticlaviam, & togam prætextam, & Ricam & trabeas, laneas fuisse, præsertim illo tempore de quo Livius, non puto quemquam sanæ mentis dubitare. Denique Flaminiibus lavam peculiarem fuisse videtur inde posse colligi, quod in eorum pileo fuerit apex sive virga lanata. Et si forte pileos deponere vellent, propter æstum, debebant minimum capita filo religare, unde etiam *Flamines*, quasi *Filamines* dicti a nonnullis creduntur. Servius *Æn. libro ii. Flamines in capite habebant pileum, in quo erat virga brevis, desuper habens lana aliquid, quod cum æstus ferre non possent, filo tantum capita religare ceperint; nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde a filo, quo utebantur, Flamines dicti sunt, quasi filamines.* Apud Arabas Sapientes & Sacerdotes lana vestitos fuisse, apparet vel ex solo nomine; dicuntur enim eorum sapientes *صوفي* a voce *صوف* lana, unde forsân & Græcorum σοφός & Hebræum קהן quod significat *Astrologum*; Antiquorum enim sapientes plerumque Sacerdotes, Philolophi & Astrologi erant.

CXLIX. Ex his omnibus manifestum est, Lanificium in usu. esse jam inde a temporibus Mosis. Quidni? cum Ægyptii id attribuant Isidi, & Osiridi. Tertullianus de Pallio: *Cedo jam de vestro, quod Ægyptii narrant, & Aalexander digerit, & Afer legit, ea tempestate Osiridis, qua ad illum ex Lybya Ammon vasit ovium divos: denique cum ipsis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delactatum deglubasse oviculam: namque perentat quod facilitas materie suadebat tractu prosequente filum eliquasse, & in vestis pristina modum, quam phylira tenui vinxerat, tenuisse.* Scilicet ante tempora ista alias vestes non agnoverunt mortales, præter pelles animalium, aut ex papyro, aut foliis arborum, aut etiam ex phylira, id est tenui membrana tilix arboris, quas in modum rektis solebant torquere, & ex iis inter se nexis & plexis in retis modum vestes conficere. Sed tempore Amonis & Osiridis

ridis fortuito factum est, ut Mercurius oves Ammonis palpans, & mollitie lanæ delectatus floccum traheret & torqueret, unde didicit lanam posse torqueri in modum philyræ, & neri, ut inde vestes conficerentur, quod Osiridem docuit aut Isidem. Atque inde initium lanificii. Sed *Osiris* ille est ipse *Mizraim* Chami filius, de quo Moses Geneleos cap. x. Ideoque patrem dicitur habuisse *Ammonem*, qui & ipsissimus *Cham* merito creditur. Lanificium igitur initium sumpsit tempore Chami, multis seculis ante Mosen; ut male Justinus Athenis attribuit illud inventum, cum Athenæ multa secula post conditæ fuerint.

CAPUT X.

DE זָהָב AURO IN VESTIBUS SACRIS.

Vestes Pontificis Maximi auro & gemmis ornata. Ideo בגדי זהב vestes aureæ. Ephod & Pectoral ex auro, Catenulæ & annuli aurei. Pallium hyacinthinum. Tintinnabula aurea habuit. צִיץ corona ex solido auro. Varia genera auri Talmudicis. Aurum viride & Rufum. Aurum Tob, Tahor, Sagur, Mupaz, Mesukak, Schachut, Parvaim & Ophir. Ex quibus locis Scriptura probentur. Unde quodlibet genus auri sic dicatur? Tabrobane idem quod פרוים quasi פרון טף littus Parvan. Aurum catenarum, coronæ, tintinnabulorum טהור Tohor dictum in S. Scriptura. Virum textilia in sacro vestitu ex eodem genere auri? Textilia constituisse videntur ex auro שחוט Schachut. Aurum in S. vestitu purissimum, nulli alii metallo mistum. Draps d' or & Brocars. Braeteola argentea & aenea inaurata. Tenuissimas braeteolas ab altera tantum parte inaurare noverunt. Lanæ vestes solum aurum intextum habebant, non lineæ. Hujus rei ratio. Lineæ aliquando aurea apud Romanos. Id ut rem stultam damnavit Alexander Severus. Casauboni & Ferarii dissidium super loco Lampridii. Ab utroque Anastasii locus male allegatur. Usus auri in vestibus communis apud Veteres. Leges Aureliani, Taciti, & Severi contra abusum auri. Apud Persas præter vestes etiam peristromata & vela aurea. Pelles auro-

ta. *Triumphantes auro vestiti. Vestimentis aurea tintinabula appendebant Persæ. Agrippinæ Paludamentum ex auro textili, sine alia materia. aurea armilla, in aures, torques &c. Cyclade non licuit uti quæ plus auri, quam sex uncias haberet. Lex Severi. Sacerdotes gentilium & sacrificantes aureis vestibus indui. flaminum lænæ auratæ. Asellus Prator sacrificans auro vestitus. In sancto multum auri adhibebatur. Argenti in re vestitaria apud veteres nullus usus. Hinc majus damnum auri quam argenti tempore D. Aureliani. Ars argentum in fila deducendi & vestibus intexendi, sub ultimis Imperatoribus apud Græcos in usu. Syrmatina. $\sigma\upsilon\gamma\mu\alpha\tau\acute{\iota}\nu\omicron\nu$ argenteis textum filis. Ars aurum vestibus intexendi antiquissima. Aneas auro vestitus. Helena & Leda vestes aureæ. Error Plinii qui istius artis inventorem facit in Asia Atalum Regem. Locus Psalm XLV. laudatus. Pallium Sinhar tempore Iosua aureum, secundum Iosephum. Tempore Aharonis ars ista cognita. Quomodo ex auro facta fuerint filamenta docet Moses. Quem explicant Chaldeus, & Iarchius, Exodi XXVIII. V. & cap. XXXIX. III. Veteres eadem arte, quæ hodie, metalla in rotunda filamenta instar nei deducere, non noverunt. Klinkant. Tempore primorum Imperatorum illa ars in usu. Tempore Mosis aliter fiebat. Gemmæ in vestitu Pont. M. Exod. c. XXVIII. versibus XVII. XVIII. XIX. XX. Veterum luxus in gemmis. In Armillis &c. In vestimentis. Margarita Clopatræ. Persarum Regum vestes margaritis & aliis gemmis ornata. Totum corpus gemmis tectum ex plinio probatur. Calcei, Perones, Cinguli & vaginæ gemmata. Heliogabali stulta superbia. Parthorum & Medorum luxus. Iulius Cæsar, Severus & alii Imperatores gemmas prohibuerunt. Pontifices gentilium vestimenta gemmis ornarunt. Ægyptiorum Sacerdotes. Cælia virgo vestalis.*

CL. **H**æc de lino & lana, sacerdotialium vestimentorum, sic proprie dicta materia, sufficiant. Alia occurrit materia, sed quæ magis ad ornatum; quam ad vestitum facit, *aurum* scilicet & *lapides pretiosi*: quamobrem etiam vestes Pontificis Max. בגדי זהב *vestes aureæ* dicuntur. Has vestes non tantum ex lino & lana, sed & ex auro constituisse, manifestum est, Exodi capite XXVIII. ubi aurum simul cum lino & lana præscribitur, & in vestimentis factis

facris adhiberi jubetur; vide versum v. Sed præter legem istam generalem, habemus etiam leges speciales, quæ mox sequuntur, ubi de certis quibusdam vestimentis tantum fit mentio. versu vi. *וַעֲשׂוּ אֵת אֵפוֹד זָהָב* *Et facient Ephod illud ex auro.* De Pectorali: *וַעֲשִׂיה חֶשֶׁן מִשְׁפַּט מִשְׁפַּח חֶשֶׁן כַּמְעָשָׂה אֵפוֹד חֲשֵׁנוּ זָהָב וָזָוִי* *Et facies Pectorale iudicii opere artificiosissimo; ut opus Ephodi facies illud ex auro &c.* Ergo Ephod & Pectorale ex auro erant: id est filamenta aurea, cum hyacinthinis, purpureis & coccineis adhibebantur, & vestimentis illis intexebantur, de quibus nos plura infra, ubi ad genus texturæ deventum fuerit. Non tantum intexebatur aurum, verum etiam solidum aurum exterius in ornamenta appendebatur. In Ephodi humeralibus, & in Pectorali iudicii erant *catenule aureæ* & *annuli aurei*, quibus humeralia & pectorale, quasi fibulis adnectebantur. *מִטְרָא* sive *Pallium* Pontificis Max. nihil quidem auri textum habuit, erat enim *תְּכֵלֶת כָּלִיל* *totum hyacinbinum* commate xxxi. *Aurum* tamen appensum habuit, ut *tintinnabula aurea*. com. xxxiv. Præter hæc omnia, quæ aurum vel intextum vel annexum habebant, aliud genus vestimenti memoratur, quod ex solido auro, absque ulla alia materia, constabat: nempe *צִיץ* sive *corona* sacra in fronte Pont. Max. versu xxxvi. Sed de hisce omnibus plura, libro secundo, ubi quodlibet vestimentum seorsum examinabimus.

CLI. Varia auri genera memorant magistri, plurimis in locis, quæ usum habuerint in sacris. *Massechet Ioma cap. iv. Halacha iv.* loquitur Misna de auro viridi & rufo: *בְּכָל יוֹם זָהָב יֵרוֹק וְהַיּוֹם אֵרוֹם* *Semper erat aurum viride, sed hoc die* (nempe die expiationum) *erat rufum.* Gemarici in utraque Gemara, cum Jerusalemiana, tum Babylonica, super hac Misna, non tantum duo, sed septem genera auri recensent. *שְׁבַעֲרֵה זָהָבִים הֵן זָהָב טוֹב זָהָב טָהוֹר זָהָב סָגוּר* *Septem sunt genera auri.* *Aurum Tob, aurum Tabor, aurum Sagur, aurum Mupaz, aurum Mesukak, aurum Schachut, aurum Parvaim.* Ita enumerantur a Jerusalemitanis, quæ fere iisdem verbis repetuntur in Sche-moth Rabboth, *parascha xxxv. fol. clii.* Babylonici ad eandem Misnam addunt *זָהָב אֹפִיר* *aurum Ophir*, neglectis tamen *זָהָב טָהוֹר* *aurum Tabor*, & *זָהָב מוֹקֵק* *aurum Mesukak.* Hæc omnia didicisse videntur ex Sacra Scriptura; ista namque epitheta auro, in sacro textu attribuuntur. *Aurum Tob* eruunt ex capite **II.** Geneseos, versu

והב הארץ היה טוב. *Et aurum istius terre est Tob* versu XII. *aurum Tabor* pluribus in locis reperitur, etiam hoc capite XXVIII. Exodi. ויצפהו זהב כגור. *aurum Sagur*. I Reg. VI. XX. זהב כגור. *Et obduxit illud auro Sagur*. זהב מופו. *aurum Mupaz* I Reg. X. XVIII. זהב מווקק. *Et obduxit illud auro Mupaz*: זהב מווקק. *Mesukak* I Chron. XXVIII. XVII. זהב שחוט. *aurum Schasbut*. זהב פרויים. *Scuta ex auro Schachut* I Reg. X. XVII. זהב שחוט. *aurum Parvaim*. 2 Chron. III. VI. זהב פרויים. *Et aurum illud erat aurum Parvaim*. זהב אופיר. *aurum Ophir*, quod memorat Gemara Babylonica, reperitur I. Chronicor. XXIV. IV. De hisce omnibus generibus auri, vide alibi pluribus in locis.

CLII. Cunctæ illæ species auri ita vocantur, aut a natura & bonitate auri, aut a loco unde eruitur. Talmudici tradunt aurum *Tob* sic dici a bonitate, prout טוב *Tob* bonum significat, quia revera bonum & utilissimum. זהב טוב כמשמעו. *aurum Tob*, ita dicitur secundum significationem vocis. *Tabor*, quod purissimum, & plane nihil admixtum habet. *Injiciunt illud in ignem*, sed plane nihil amittit; *Tabor* enim mundum significat. *Sagur* dicitur à claudendo: enim claudere est: scilicet quod occludatur ob pretium; aut etiam quod omnes tabernæ (præsertim nummulariorum) claudantur quando hoc venale exponitur, quæ opinio est Babyloniorum נסגרות החנויה כל הנסגרות *quando venale exponitur, omnes taberne clauduntur*: nullum enim aliud aurum tunc divendi poterat, ut etiam exponit glossa. מופו. *Mupaz*, quia est instar paz, ut loquuntur Babylonii, aut מצהיב כמרגליות לפו מצהיב *quia splendet instar Margaritarum*, ut habet glossa. *Est instar ignis ardentis sulphere*. Sed multo verius quod addit ipsa Gemara, scilicet ita dici a loco. מקומו הוא נקרא זהב מאופו. *Secundum nomen loci ita vocatur, quasi aurum ex Uphas*. Jerem. cap. X. IX. מווקק. *Mesukak*: שהיו טוחין בו אה הכתלים *quia hoc auro obducunt parietes*, ut habet Rabboth & Talmud Jerusalemitanum. שחוט. *Schasbut*, quia netur instar fili, ut habet Gem. Babylonica, aut, uti ait Jerusalemitana, נמשך כשטוחה *quia ducitur instar cere*, quæ Rabboth, dicto loco, sic contraxisse videtur: זהב שחוט שהיה נמשך כחוט והיה ככין בו כשטוחה הנתינה על גבי פינקט. *Aurum Schachut, quia deducitur instar filamenti, & quo aliquid regi potest instar cere, qua tabula obducitur*. שהיה *Parvaim*, פרויים.

פר *quia est rubrum, ut sanguis juvenci.* Vide utramque Gemaram & Rabboth: sed rectius dixissent ita vocari a loco, unde afferebatur, veluti ex *Tabrobane*, aut aliis locis: Ipsum si quidem פרוים nil aliud esse creditur, etiam doctissimis viris, quam *Tabrobane*, quasi טף פרון *littus Parvan.* אופיר *Ophir*, דאחי מאופיר *quod venit ex Ophir.* Fortassis una eademque species auri est, illud ומופו פרוים, & אופיר, sed de hilce omnibus fusius disputabimus, ubi de Templo & sacris vasis.

CLIII. Cæterum ubi mentio fit de auro, quod in sacro vestitu adhibetur, veluti Exodi xxviii. xxii. xxxvii. & cap. xxxix. xv. xv. xxv. xxx. præsertim quando sermo est de rebus illis quæ ex solido auro constabant, quales sunt *catenula aurea* in pectorali, *Corona & sintinnabula*, vocatur semper זהב טהור *aurum Tabor.* Utram autem diversæ istæ voces, quas jamjam recensuimus & explicavimus, revera diversa genera auri significant, & an omnia vestimenta sacra, etiam textilia opera, ex auro *Tabor* constiterint, nemo facile probaverit. Fortassis aurum *Tabor* adhibitum fuit tantum istis rebus, de quibus expresse dicitur. Textilia autem opera facta fuisse potius ex auro *Schachut*, credibile est, ut ejusmodi operibus aptissimum: erat enim valde ductile, & facilius quam ullum aliud in filamenta deduci poterat, unde & שחוט *Schachut* dictum כחוט טהור *quia nebitur in filamentum.* Ex tali itaque auro facta fuisse filamenta, quæ cum lana hyacinthina, purpurea & coccinea torquebantur, quis conjecturare merito poterit. Purissimum itaque & præstantissimum aurum adhibebatur, quod alterius metalli nihil admistum habuit, nec erant filamenta & bracteolæ, quibus nostri artifices hodie utuntur, in suis texturis aureis, quas pannos aureos, *drap d'or & brocars*, fortasse a *bracteolis* vocant, in qua arte exercitatissimi sunt Veneti, qui non tantum tenuissimas bracteolas ducere norunt ex argento & alio metallo, & inaurare ut alii; sed & ab una parte solum sciunt inaurare, altera parte auro nudata, arte sane ingeniosissima, quæ ars cæteros populos, fere per totum orbem latet, facilius enim est ab utraque parte, quam ab una tantum, laminas tam minutas auro tegi.

CLIV. Lanæ vestes solæ, ut ex dictis satis apparet, aurum intextum habebant, non autem lineæ, nam feminalia, tunica & insulæ nullum agnoverunt: nec mirum, cum moris non fuerit aurum intexi, nisi laneis aut sericis, non autem lineis. Et ratio ma-

nifesta est : aurum enim rigidas reddit vestes , & cum corpori nudo maxime adhærere soleant lineæ , multum illi molestiæ adferrent. Optimo igitur jure vestes illas ut stultas damnavit Alexander Severus , referente Lampridio , in vita ejus. *Boni, inquit, linteaminis appetitor fuit , & quidem puri , dicens si lintei , idcirco sunt ut nihil asperum habeant , quid opus est purpura ? in linea aurem aurum miti etiam dementiam judicabat , quum asperitati adderetur rigor.* Eo enim dementiæ venerant homines tunc temporis , luxui dediti , ut , non contenti sericis vestibus auro & purpura ornatis , etiam lineas purpura & auro clavatas gestarent , quæ carni nudæ adhæreres , asperitate purpuræ , & rigore auri corpus facile lædebant. Ejusmodi vestium meminisse Anastasium in vita Benedicti Tertii , docet Casaubonus ad dictum locum Lampridii. Has autem vestes Casaubonus non ad usum comparatas credidit , verum ad ornatum ædium sacrarum. Refutatur tamen a doctissimo Ferrario de *Re vestiaria libro III. cap. v. Nihil aliud , inquit , illæ Camisia fuerunt , quam lineæ tunica sacrificantium , & ad usum sacrorum , non ad ornatum templorum.* Sed quid vestes illæ lineæ , de quibus Alexander Severus apud Lampridium , ad vestes sacras Anastasii ? cum fuerint *Camisia alba sigillate holoferica , cum Chrysoclavo.* Audin holofericas fuisse , non lineas ? Ideo non mirum si aurum intextum habuerint. Utut sit , nullas vestes lineas nostrorum sacerdotum aurum intextum habuisse certum est. Rarum id etiam fuit in vestimentis gentilium.

CLV. Secus res sese habebat in vestibus laneis & sericis. Tempore Aureliani , ut auctor est Vopiscus in vita ejus , tantus fuit abusus auri in Cameris , in tunicis & in pellibus exornandis , ut Imperator in animo habuerit legem dare , *ut aurum neque in Cameras , neque in tunicas , neque in pellibus , neque in argentum mitteretur , dicens plus auri esse in rerum natura , quam argenti : sed aurum per varios bractearum , filorum liquationum usus perire.* Hujus autem rei illi auctor fuit Tacitus Imperator , ut tradit Vopiscus in *vita Taciti: Auro clavatis vestibus , inquit , idem interdixit , nam & ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur , ut aurum a vestibus & pellibus subtraheret.* Alexander Severus ut immoderatum istum luxum , & auri damnum tandem reprimeret , ut refert Lampridius , voluit *Regias matronas contentas esse uno reticulo , atque inauribus , & baccato monili , & corona cum qua sacrificium*
face-

facerent, & unico pallio auro sparso, & cyclade qua sex uncias auri plus non haberet. Apud Persas non tantum vestes aureas, sed & peristromata, & vela aurea in usu fuisse certum est. Videatur imprimis Briffonius de Regno Persarum libro III. & alibi. Pelles auratas Græci χρυσοπάσης vocabant. Vestes præterea pro vario ornatu clavorum, virgarum, litterarum & signorum χρυσοπήνες, χρυσοσήμις, & Chrysoclavatas dicebant. Vestes aureas Regum & Magnatum, præsertim feminarum, ornatum fuisse, evidens est magis quam ut probatione egeat. Virgilius *Æn. lib. I.*

— Palliam signis auroque rigentem.

Et *Æn. lib. III.*

Fert picturatas auri subtemine vesteis.

Apud ipsos Gallos, præceres gestasse vestes tinctas & auro variegatas tradit Strabo libro IV.

*Aurea casarics illis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.*

Triumphantes auro vestitos docet Appianus libro I. *Punicor.* Ἐσαλταται ἢ ἐς τὸν πάτερνον τόπον πορφυράν ἀσέρων χρυσαῖν ἐνυφασμένον. Induitur togam purpuream aureis stellis intextam. Hinc & ii qui funus viri Triumphalis comitabantur gestarunt ἐσθήτας διαχρύσεως vestes aureas. Nec aurum vestibus tantum intextum & adpictum habuerunt, sed & adpensum, ut tintinnabula aliaque ornamenta, quemadmodum in Pallio Pontificis M. præsertim Persarum Reges. Sed de his plura suis locis. De coronis aureis, quas sacrificantes & alii gestarunt, etiam aliquid dicemus, ubi eo devenum fuerit. Nebatur etiam aurum & tenebatur lana modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum, ex Verrio docet Plin. lib. xxxIII. c. III. Nos vidimus Agrippinam Claudi Principis, edente eo navalis prælii spectaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materia. Vide ibidem. Taceo aureas armillas, inaures, torques, annulos, crinalia, & id genus infinita. Ut uno verbo absolvam, fuit abusus auri in vestibus, ut etiam Imperator Alexander Severus, teste Lampridio, prohiberit uti Cyclade, qua plus auri haberet, quam sex uncias, quem locum modo allegavimus.

CLVI. Porro vestes aureas habuerunt non tantum Hebræorum Pontifices Maximi, sed & Ethnicorum Sacerdotes & sacrificantes.

Flaminum lænas purpureas & auratas fuisse, colligi potest ex Virgilio *Aeneid libro IV.* ubi Æneam ut Flaminem introducit auro vestitum :

————— *Et tenni telas discreverat auro.*

Et Appianus libro primo de Bello Civili, ubi de Afellio, Prætorum, ait, sacrificantem *ἢ ἱερῶν, ἢ Πάριον εὐθὺς ὡς θυσιᾶς ἀπέχεσθαι.* *Sacram atque auro intextam vestem, ut in sacris, indutum.* Nota quod dicat *ὡς θυσιᾶς*, ut constaret moris esse inter sacrificandum ejusmodi vestibus uti. Et libro *II.* *ἢ θύει μὲν αὐτὸν αἰεὶ θριαμβῶς ἡμφιεσμένον.* *Et sacrificando triumphali veste utebatur.* Sed modo ostendimus ex eodem auctore, triumphantes *πορφύρεον ἀσέπων χρυσοῦν ἐνυφασμένον,* *purpuram aureis stellis intextam* habuisse. At in rebus sacris aurum satis fuisse familiare, sive in vestibus, sive aliis in rebus, colligi quoque potest, ex Persio, Satyra Secunda.

Dicite Pontifices in sancto quid facit aurum ?

Sane quam commune fuerit aurum in Templo Jerusalemitano, præter vestes Pontificis Maximi, sive ad ipsius Templi ornatum, sive ad vasa & instrumenta, omnes sciunt, modo non sint plane peregrini in Sacra Scriptura. Sed plane stupendam fuisse copiam auri, & cæteris populis fere inauditam, in sacro hoc ædificio, fusius docebimus alibi, in nostro Opere de Templo & vasis sacris, nec non in nostris observationibus ad auctores de Re Numaria. De auri colore vide infra, ubi de coloribus.

CLVII. Argentum vestibus sacris non intexebatur, nec id notum fuit apud veteres. Temporibus Aureliani *argentum in usu suo manebat,* non autem aurum, quod *peribat per varios bracteatum, florum & liquationum usus.* *Habuit in animo,* ait Vopiscus de Divo Aureliano in vita ejus, *ut aurum neque in Cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neque in argentum mitteretur, dicens plus auri esse in rerum natura, quam argenti: sed aurum per varios bracteatum, florum & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere.* Ad quæ verba optime Magnus Salmasius adnotavit: nondum ætate Aureliani inventum fuisse ut argentum in fila deduceretur, id vero sub ultimis Imperatoribus apud Græcos multum in usu fuisse; eaque *Syrmatina* dicta fuisse a *Syrmate*, hoc est filo argenteo. & apud Codinum *συρματίνον* argenteis textum filis, & argentatum significare, quod ibi multorum Græcorum testimoniis probat.

CLVIII. In.

CLVIII. Interim ars aurum vestibus intexendi antiquissima est: Æneas enim & alii illis temporibus auro vestiti dicuntur a Virgilio, ut supra audivimus. Et apud Trojanos talia ornamenta non fuisse ignota, constat ex eodem Virgilio *Æn. libro primo.*

*Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet: pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helena, quos illa Mycenis,
Pergamo cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Leda mirabile donum.*

En jam temporibus Helenæ & Ledæ palla auro rigens nota fuit. Hujus artis inventorem facit in Asia Regem Attalum, Plinius *libro octavo, capite XLVIII.* *Aurum*, inquit, *intexere in eadem Asia invenit Attalus Rex: unde nomen Attalicis.* Sed vehementer fallitur Plinius: nam multum ante viguit ars aurum intexendi. Tempore Salomonis jam in usu fuisse docet Psaltes Psalmo XLV. si quidem sponsa ejus *והב לבושה במשבוץ* *vestibus laculatis aureis vestita erat.* Si Josepho credimus, ipsum pallium Sinhar, interdictum Jerichunticum aureum erat. *Antiq. lib. v. cap. I.* ubi illud vocat *χλαμύδα βασιλίδον ἐν χρυσοῦ καὶ πᾶσαν ὑφαέσθηται.* *Paludamentum regium ex auro totum intextum.* Sed quid opus ista omnia referre; cum ex vestibis Aharonis constet, id tempore Mosis jam repertum fuisse? Attalus igitur istius artis primus inventor non fuit, saltem non in Asia. Et si quid præstitit præter cæteros, id forsan in Græcia factum fuit, nisi forte probari potest, etiam ante tempora illius, jam in Græcia notam fuisse artem aurum intexendi vestibus.

CLIX. Tradit præterea Mosis quomodo aurum in filamenta deductum fuerit, Exodi capite xxxix. III. *וירקשו אה פחי והב וקצץ* *Extendebant laminas auri & scindebant filamenta, ut essent inter hyacinthina &c.* Chaldæus habet: *וירקשו אה פחי והב וקצץ* *Extendebant, vel ducebant laminas, aut bracteas auri, & scindebant filamenta.* Hisce verbis idem exponit Jarchius ad Exodi caput xxviii. v. *היו מרדין אה ההב* *כמין מסין דקין וקוצצין פחילין מהם וטוין אותה חוט של* *Extendebant aurum instar bractearum tenuium, & ex iis scindebant filamenta, & nebant filamentum aureum cum byssino, &c.* Hic constare videtur veteres, tempore Mosis, eandem ar-

tem metalla deducendi & nendi, quæ hodie viget apud nos, non habuisse; scilicet ut ex metalli massa, satis crassa instar longioris bacilli, filamenta subtilissima & rotunda quidem ducerent, sive id fieret mola, sive alia arte, uti fit Aquisgranis, Venetiis, in Westphalia & alibi, cum prius laminas tantum tenues, sed latiores duxerint, ex quibus minores & angustiores bracteolas scindebant, ita quidem ut fuerint filamenta non rotunda, sed in modum laminarum minutissimarum, quales sunt bracteolæ illæ nostræ aureæ & argentæ, quæ cum serico nentur, unde textilia opera fiunt, & quas etiam *Klinkant* vocamus. Apud nos ducuntur ex metallo filamenta tenuissima & rotunda, infinitæ longitudinis, quæ deinde eadem fere arte planæ fiunt ad formam laminarum. Tempore priorum Imperatorum artem æs & alia metalla in rotunda filamenta deducendi, cognitam fuisse satis constat ex veteri suppellectili quæ subinde eruitur, quales sunt *stili*, *fibula*, & alia opera satis nota, ac omnium fere manibus trita. Si aurum textile fuit, ut inde vestimenta, sine ulla alia materia, fierent, ut supra ex plinio libro xxxiii. audivimus, proculdubio ars aurum in filamenta rotunda deducendi, tunc temporis nota fuit. Saltem in nostro vestitu sacro, aurum eadem arte qua hodie, prius in filamenta rotunda deductum fuisse, quæ deinde in bracteolas planas formarentur, non liquet, immo contrarium constat. Prius laminas satis latas faciebant; sed tenues, ex qua postea aliis instrumentis scinderentur angustiores bracteolæ quæ cum hyacinthino &c. torquebantur & texebantur.

CLX. Tandem ut vestes sacræ ornatiores & pretiosiores fierent, ad majorem pontificis gloriam atque decorem, non solum mollissima lana, tenuissimum linum & purissimum aurum adhibebatur, sed præterea etiam gemmæ ingentis pretii in Ephodi humeralibus, & in pectorali; ut præter duos lapides pretiosos שׁוהם *Schobam*, quibus Ephodi humeralia, quasi fibulis, in humeris necebantur, adhuc duodecim alios gestaverit in pectorali iudicii. In quatuor autem ordines dispositi erant, prout recensentur Exodi cap. xxviii. versibus xvii. xviii. xix. xx. אֲרָם פְּטָרָה וּבִרְקָתָה נֶפֶךְ סְפִירָה וַיְהִי אֹהֶם : אֲרָם : *Odem*, *Pidah*, & *Bareketh*, *Nophech*, *Saphir* & *Iabalom*, *Lefchem*, *Schebo*, *Achlama*, *Tarschisch* & *Schobam* & *Iaschpe*. Quales autem hæ gemmæ fuerint, accuratius examinabimus libro secundo, ubi ad pectorale deventum fuerit.

CLXI. Nec gentilium vestimenta sacra monilibus & gemmis carebant. Veteres siquidem non minori luxu superbire solebant, in gemmis, quam in auro & aliis ornamentis, præsertim nequior sexus. Nihil jam dicam de gemmis, quas Veteres gerebant a vestimentis sejunctas, quales sunt torques, armillæ, annuli, inares, crinalia, id genus plus satis; de quibus Ovidius libro I. de *Remedio Amoris*.

Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur

Omnia, pars minima est ipsa puella sibi.

Et Martialis lib. v. Epigr. XI.

Sardonichas, Smaragdos, adamantas, Iaspidas uno

Versat in articulo stella, Severe meus.

Unde Tertullianus, de *Habitu muliebri*: uno lino decies sestertium inseritur, & Salus & Insulas, tenera cervix fert. Brevissimis loculis patrimonium grande profertur. Ut taceam Margaritam Cleopatraræ, quæ plus centies sestertium valuit. Ipsa etiam vestimenta, non tantum auro sed gemmis ornabant. Persarum Reges habuisse vestes scricas, cum lapidibus pretiosis & margaritis undique adpensis, capite VIII. ex Targum Scheni, jam demonstravimus. Audiatur Plinius Sed quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchyliæ, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi Maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore a sceminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusq; cum velere? Non recte recepit hæc nos rerum natura, nisi nudos, Esto si tanta ventri cum eo societas, quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Tam immoderato luxu quidam effusi erant, ut gemmas, tanquam naturæ vilia mûnera, ad fordidos calceos, perones & crepidas deprimerent, quasi parum esset caput, collum brachia, pectus, tergum, latera, cingulos & gladiatorum vaginas ornare, nisi & calceamenta iis onerassent. Lampridius, de monstro hominis Heliogabalo, habuit in calceamentis gemmas, & quidem (quod stultitiam auxit) sculptas, quod risum omnibus movit; quasi possent sculptura nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhererent. Luculentus testis erit & Tertullianus, de *Habitu Muliebri* cap. VII. Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Rome, de fastidio Parthorum & Medorum, caterorumque gentilium suorum, coram matronis erubescens, nisi quod ad ostensionem fere habentur. Latent in cingulis Smaragdi & cylindricos vagi-

vagina sua, solus gladius sub sinu novit? & in peronibus unione^s emergere de luto cupiunt, jam gemmatum habent, quod gemmatum esse non debet, si non comparet: aut ideo comparet ut neglectum quoque ostendatur. Claudianus libro II. de Raptu Proserpina.

Parthica que tantis variantur cingula gemmis,

Regales junctura sinus.

Julius Cæsar, Severus & alii Imperatores, intollerabilem hanc superbiam non semel reprimere conati sunt. De quo videantur Suetonius, Lampridius, alii. Pontifices autem gentilium gemmis pretiosissimis vestitum suum ornasse, infra, ubi de Ephodo & pectorali dicendum erit, clarius patebit, ubi Sacerdotes Ægyptiorum, Cæliam virginem vestalem, & alios ejusmodi gemmis & monili ornatas fuisse, demonstraturi sumus. Sed hæc de materia sacrarum vestium fatis; tempus postulat, ut & de coloribus aliquid dicamus.

CAPUT XI.

DE COLORIBUS SACRARUM VESTIUM.

De coloribus non nisi haviolando, ut cæci de coloribus, judicare possumus. Septuaginta interpretibus, Iosepho, Philoni, Hieronymo & aliis non semper credendum. Eorum testimonia tamen ponderanda. Quinque colores in vestitu sacro recenset Iosephus. Vestes totius sacerdotum turba albæ. Sic & Pontificis Max. die Expiationum. כִּנְוֵי לבן vestes albæ. Ha magis alba quam cæterorum sacerdotum, cum balteus tunc quoque albus, cæterorum vero Sacerdotum coloratus semper. velum album inter Pont. Max. & populum die Expiationis. Vacca Rufa vestibus albis comburebatur. Gentilium Sacerdotes etiam albas vestes gestarunt. Sic & Ægyptiorum & Atheniensium. Δαμπερόν apud Theophrastum idem quod λευκόν. Sic in Apocalypsi xv. vi. Ὁλοθυμὸς scurris Atheniensibus sacrificans. Demosthenes albis vestibus bovem mactat. Gallorum Druidæ albis vestibus. Virgines Vestales. Cereris sacra alba veste. Flamen Dialis album habuit Galerum. Fratres Arvales albas infulas. Fœmina sacerdotes Germanorum

λευκίμυρες. Fidei sacra fiebant manu involuta albo panno. Cana Fides Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes calceos albos habebant. Albus color Diis gratissimus. Dii Gallorum vestibus albis recti. Alba Gallice une aube in Ecclesia Romana. Privatorum alba vestes. Candidati veterum Romanorum & Christianorum. Dominica in albis. Cretati. Vestes creta dealbare opera fullonum. Principum ministri albis vestibus. Dictum Domitiani. Codex de vestibus holoveris. Aliquando gentiliura sacerdotes nigras vestes gestabant. Vellus nigrum. Palla lugubris. Bellona vestes nigra.

CLXII. **D**E coloribus, quorum apud Veteres, cum sacros dum profanos auctores fit mentio, non nisi admodum parce, & hariolando sermocinari licet: ut de rebus illis vix aliter quam cœci de coloribus, judicare possimus. Et sane si quid ex Veterum artibus interiit (multa autem interierunt) inter res deperditas, maxime colores ponendi sunt, præsertim cum ars inficendi, cum antiquis infectoribus, sæculo nostro, quasi invida fortuna, aut potius irato numine, quod immoderatum luxum inter mortales diutius ferre non potuerit, erepta sit. Certissimum esse, quod ait Seneca, homines facilius credere visui quam auditui, experientia tot retro sæculis plus satis docuit: multo enim clarius percipere solemus veritatem rerum, quæ oculis nostris sese produnt, quam earum, quas auribus percipimus. Cum igitur nullus sensus de coloribus nos edocere possit, præter visum, veteres autem colores ad nos non pervenerint, mirum utique non est, si in hac re cæcutiamus. Et quod difficultatem auxit, in hac nostra materia, ubi de vestitu sacro quæstio instituitur, illud est, quod tot & tam luculentos auctores non habeamus, quam in rebus profanis. Quis, quæso, nostram purpuram, quis coccinum, tandem hiacynthinum sacri vestitus oculis usurpavit? Seniores, Josephus, Philo Judæus, Hieronymus, alique, de coloribus in suis scriptis passim sermocinantur; sed quis eorum vidit eos, aut si nonnulli viderint, ut de Josepho sane dubitandum non est, eorumne libri casti, & sinceri ad nos pervenerunt? Quot enim nothi, pro legitimo foetu nobis non obtruduntur? Nihilne adulteravit sciorum inscitia, librariorum incuria, & interpretum sive præceps judicium, sive linguarum & rerum, præsertim in Religione & sacris ritibus, igno-

rantia? utinam nullum mendum in Josepho, Philone & Senioribus unquam animadversum fuisset! sane ut testes omni exceptione majores libentissime eos adducere, fidemque eis haberemus, ut oculatis testibus, cæteris omnibus anteferendis. At cum toties nos fallant, non nisi admodum caute audiendi sunt. Ideo non plane rejiciendi, sed cum verpulorum cæteris magistris examinandi, eorumque omnium consensus & testimonium ponderandum. Et si conjecturis aliquid dandum, hisce multum concedendum esse, certum est.

CLXIII. Quinque omnino colores in sacro vestitu recenset Iosephus, de Bello Judaico Libro VI. χρῶσ τε ἢ παρφύρεος, ἢ κόκκους, βύσσου ἢ ἰακίνθου. *Auri, purpura, cocci, Byssi & Hyacinthi.* De singulis jam agendum est, & primo quidem de *albo*. Plus satis jam ostendimus duo genera fuisse vestimentorum, alias lineas, laneas alias: lineas vestitam fuisse totam sacerdotum turbam juxta & Pontificem Max. die piaculari, x. Tisri. Has fuisse albas, nemo dubitabit, siquidem omne linum natura sua album est. Fateor expressis verbis non constare, cujus fuerint coloris vestimenta sacerdotum minorum, sed cum dicatur lino eos vestitos fuisse, nulla mentione facta de colore, meridiana luce clarius est, eorum vestes fuisse albas. Ubi Scriptura loquitur de lino, nulla mentione facta de colore, color albus intelligendus est. Audiamus Maimonidem *Hilch. Kele Hammikdasch cap. VIII.* בגדי כהן הדיוט הם ארבעה כלים כתר: ומגנטים ומגנטות ואכנשי וארבעתן של פשתן לבנים *Vestes Sacerdotum minorum sunt quatuor, tunica, feminalia, pileus & balteus, que omnes fiunt ex lino, suntque albae.* Doctor Levi Barselonius, *præcepto xcix.* ubi de vestibus Sacerdotum turbæ, *albas* eas quoque affirmat. *וארבעת כלים אלה של פשתן היו לבנים. Et quatuor illa vestes linea sunt & quidem alba:* Eiusdem plane coloris fuerunt vestimenta Pontificis Maximi, quibus amiciebatur, quum sacra adyta intrabat magno die expiationum, ejusdem namque erant materiæ; cum ex bysso fuerint, nisi fortassis ex subtiliori & pretiosiori. Hinc excellentiori significato vocantur בגדי לבן *vestes albae.* Nec immerito, nam multo magis *alba* dici possunt, quam sacerdotum reliquorum vestes, cum hæ non omnes albæ fuerint: habuerunt enim colores alios admistos, quod in balteo videre licuit, qui constabat non tantum ex lino albo, sed & ex lana hyacinthini, purpurei, & coccinei coloris: at vestes Pontificis Ma-

ximi die Expiationum omnino nullum alium colorem agnoverunt . etiam in ipso balteo, qui illo die ex albissimo & purissimo lino constabat, non minus quam feminalia, tunica & cidaris. Immo ut constaret, ministerium illius diei fieri debere in vestimentis albis, velum quoque byssinum id est *album* pandebatur iter Pontificem Max. & populum, quum vestes mutabat, quod cæteris anni diebus fieri non solebat, quod jam ex codice *Ioma*, *capite III.* probavimus. Vaccam rufam albis vestimentis comburi solere, docet *Mitna Massechet Parah capite IV.* de quibus nos fusius, ubi Codicem illum, quem cum pluribus aliis, qui de sacrificiis & oblationibus, latinitate donavimus, & commentariis illustravimus, publico dederimus.

CLXIV. Cum gentilium sacerdotes etiam lineas vestes gestaverint, uti supra demonstravimus, eorum vestes quoque albas fuisse propter eandem causam, certum est. Ægyptiacum linum hoc nomine præcipue laudatur a Plinio, *libro XIX. capite I.* ubi de Gossypio: *Nec ulla (id est lina) sunt eis candore mollitiave præferenda. Vestes inde Sacerdotibus Ægypti gratissima.* Plinio adstipulatur Apulejus *libro XI. de Asino aureo*, ubi de sacris Isis: *viros feminasque, ait habuisse lineas vestes, atque ita candore luminosos fuisse omnes. Antistes sacrorum proceres, addit candido lineamine cinctum pectorale adusque vestigia strictum injecti, potentissimorum domini proferebant insignis exuvias.* Apud Athenienses, qui rem divinam faciebant, alba veste amicti erant, ut patet ex Theophrasti *Characteribus, capite XXI.* ubi *μικροφιλότιμον* quendam introducit, qui inter alia etat *ἄριστον ἀσάρκῳ ἱμάτιον λαμπρὸν, vestimentum album*, non tantum *splendidum* sed *album*, quod etiam τὸ λαμπρὸν significat. Idem patet ex Apocalypsi *cap. XV. VI.* & alibi. Ideo vestis *λαμπρὸς, καθαρὸς & λευκὸς* est una atque eadem. Usque adeo vestis alba propria videbatur sacrificantium apud Athenienses, ut etiam scurræ eos, qui candidati in publicum prodire solebant, *ὀλολυγμὸς* vocarent, quasi dicas *sacrificantes*. Anaxandrides in Ulysse apud Athenarum *libro VI cap. IX.*

— — — λαμπρὸς ἢ ἐξ — — —
Ἐλήλυθεν, Ὀλολυγμὸς ἕως ἔστιν.

————— Si quis splendidus
progreditur, sacrificans is est.

id est, si quis *albus* progreditur &c. Sed ad hunc locum vide do-

Ætiffimum Casaubonum. Demosthenes ab Æschino dicitur, σεφανω-
 σάμην & ἢ λούκην ἐδοῦτα λαβῶν coronam & albam vestem sumens,
 atque sic ἐβεδύτη bovem maculavit. Nec aliter Gallorum Druidæ ac
 Sacerdotes amicii. Plinius libro XVI cap. XLIII. Sacerdos candida
 veste cultus arborem scandit. Falce aurea demerit. Candido id exci-
 piunt sago. Tum deinde victimas immolant. Non nisi alba veste vir-
 gines vestales amiciri poterant, ut testis est Suidas, in Νεμῶς Πομ-
 πιλίῳ. Καί, inquit, δὲ τῆτο ἔ μύρω, ὅτι ἀνθεῖν, ἐχ ἱματίω χερῶ-
 δὲ συνεχώρητο, πλὴν λούκῃ. Aique ideo nec unguento, nec floribus,
 nec veste nisi alba mi, ipsis concessum fuit. Cereris sacra albis fic-
 bant vestibus. Ovidius libro x. Metamorph.

Festa pie Cereræ celebrabant annua matres

Illa quibus nivea velata corpora veste.

Et Libro IV. Fastorum.

Alba decent Cererem, vestes cerealibus albas

Sumite, nunc pulli velleris usus abest.

libro VI. cap. VII. & libro x. cap. xv. de Flamine Diali, ex
 Varrone hæc habet. Is solus album habet Galerum, vel quod Ma-
 ximus est, vel quod Iovi immolata hostia alba fieri oportet. Et Fra-
 trum Arvalium Sacerdotii insigne est spicea corona & alba infula.
 Fœminæ Sacerdotes apud Germanos castra sequebantur, λούκίμηνες,
 καρπασίνας ἐφαπίδας ἑπιπεπορημίαι, albis vestibus carbasinis sup-
 paris desuper fibulis affixis. Supra capite III. ostendimus Flami-
 nes Fidei sacra fecisse tectis manibus. Sed albo panno manus ad
 digitos involutas habebant. Hinc cana fides: quod ei albo panno
 involuta manu sacrificatur, explicante Servio. Unde Horatius:

Et albo rara fides colitur velata panno.

Et calceos albos & phæcasia habebant Sacerdotes Atheniensium &
 Alexandrinorum. Vide Appianum de Bello Civili, libro v. ubi de
 Antonio. Καί, inquit, πολλῶ εἶχε τετράγωνον ἑλλωτικῶ ἀντι τῷ πα-
 τρῆς, ἢ σπόδημα μὲν αὐτῷ λούκῳ Ἀπικόν, ᾧ ἢ Ἀθλωαίων ἐχρῆσθαι ἱε-
 ρεῖς ἢ Ἀλεξανδρέων, ἢ καλῆσι Φαικάσιον. Habuit autem stolam qua-
 dratam Græcicam, pro patria, & calceum induit album auticum,
 quibus Atheniensium & Alexandrinorum Sacerdotes munitur, & quos
 phæcasia vocant. Nec prætermittendus locus apud Artemidorum
 libro II. cap. II. ubi albas vestes solis sacrificantibus conferre, do-
 cet. Quid mirum cum albus color Diis gratissimus reputaretur,
 ut docet Plato Νόμων 16. χρώματα δὲ λούκα, inquit, πρέποντ' ἀνθεῖς
 εἶη

εἷη καὶ ἀποδοῖ καὶ ἐν ὕψῃ. *Colores albi Diis decori sunt, cum in caeteris, tum in textili.* βάρμματα ἢ addit μὴ προσφέρειν, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς πολέμους κοσμήματα. *Tincta non nisi bellicis ornamentis adhibebantur: quæ repetuntur a Cicerone fere totidém verbis, libro II. de Legibus. Color autem albus præcipue decorus Deo est, tum in caeteris, tum maxime in textili. Tincta vero absint, nisi a bellicis insignibus.* Hinc & ipsi Dii Deæque albis vestibus & velamine tegi aliquando solebant. Sulpitius Rhetor libro I. de Vita Martini, *Quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo simulacra Demonum, candido recta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.* Nihil jam addam de victimis albis, quæ Jovi, Junoni, Herculi aliisque diis immolabantur. Hæc fusius pertractamus in nostro opere de sacrificiis, & de vacca Rufa. Nonne hic ritus pervenit ad Ecclesiam Romanam, ut sacrificuli sacra non aliter facerent, nisi veste aliqua alba vestiti? Inde *Alba & Gallice une aube.*

CLXV. Non soli tamen sacerdotes albis vestibus amiciebantur, sed & privati. Noti imprimis sunt *Candidati* apud Romanos, qui forsitan originem dederunt veterum Christianorum candidatis, & *dominica in albis.* Nec minus *cretati*, unde & proverbium. Veterum mos vestes lavare, & creta quidem dealbare opera fullo- num, lippis & tonforibus notus est. Hinc toties mentio de fullo- nibus qui vestes lavarunt, unde etiam apparet, eos vestes habuisse albas laneas non minus quam lineas. Principum & magnatum quoque ministri albis vestibus & aliquando auro distinctis ornabantur, cum ministeria sua obierunt. Suetonius de Domitiano refert in vita ejus: quod generum fratris indigne ferens & ipsum albos ministros habere, exclamaverit, *ὄκ ἀγαθὸν πιλυκορονίη.* Notat Valerius Maximus lib. VI. cap. I. *Imperatoribus in prælium exeun- tibus paludamentum album aut purpureum dari solere.* Christus ideo vestimento albo induitur. Luc. XXIII. II.

LXVI. Nigras tamen vestes veterum Sacerdotes etiam sæpissime habuere, imprimis quando Diis inferiis immolabant, quorum vi- sionis quoque nigræ erant, cum Jupiter, Venus, Ceres & alii magis albis gauderent. Apollonius libro III. *Argon.*

Ἐπλάκι ἢ Βελμὸν κροτορόφον ἐγκαλέσασα,
Βελμὸν νυκτιπόλιον χροσίλω, ἐνέροιζιν ἀνασασαν
Αυγαίη ἐνὶ νυκτὶ σὺν ὀρφάνοις φαρρέεσσιν.

*Tunc alba Brimo stans terque quaterque vocavit,
Brimo nocturnam, terrestrem, quae imperat umbris,
Indua obscuram per noctem vestibus atris.*

Ex Ovidio modo audivimus.

*Alba decent Cererem, vestes Cerealibus albas
Sumite, nunc pulli velleris usus abest.*

Ergo pulli vestes erant aliquando. Et Seneca *Oed. III. I.* vatis pallam lugubrem dicit.

Vates amicti corpus & frontem quatit.

Lugubris imos palla perfundit pedes.

Tandem nigrum vestitum Bellonæ attribuit Tertullianus, ut Cere-ri candidum. Vide ejus Opus de Pallio. Cur, inquit, istos non spectas, vel illos item habitus qui novitati suae stare religionem mentiuntur? Cum ob cultum omnia candidatum, & ob notam vitæ, & privilegium Galeri Cereri initiantur, cum ob diversam affectionem tenebrica vestis & tetrici supra caput velleris, in Bellona mentis fugantur. De cæteris coloribus in vestitu sacro plura in sequentibus.

CAPUT XII.

DE COLORE אָהַרְי אַוּרִיִּין וֵעִסְטִיבִּיבִּיבִּין סַאֲכְרִיִּין.

Vestes Pontificis Maximi plures habuere colores. Iosephus quinque recenset, quales & Moses. Philo quatuor. Auri color Fulvus. Quid fulvum docet Fronto consularis apud Gellium. Fulvum ex rufo & viridi. Misna & Martialis explicati de auro viridi. Scheringhamius notatus. Aurum viride dicitur Martiali a repercussu Smaragdorū. אָהַרְי Hebræorum non semper viride, sed & flavum significat. Locus Nedarim & Jarchius allegati אָהַרְיִין אֶתְרִיִּין, aurigo &c. Color auri in sacro vestitu subnivalis ex flavo & rufo mistus, instar ardentis ignis. Πυρρός Birrus vestimenti genus, ab igne & colore rubro. Iosephus laudatus.

CLXVII. **V**estes Pontificis Maximi per totum annum, quas aureas diximus, & Hebræi אָהַרְיִין בְּגָדֵיִּין plures habuerunt colores, ut & balteus omnium Sacerdotum, tum Summi, tum Minorum.

Iose-

Josephum quinque colores recensere in sacro vestitu, capite præcedenti demonstravimus: *auri* scilicet, *purpureæ*, *Cocci*, *Byssi* & *Hyacinthi*. Hieronymus tamen in Epistola ad Fabiolam post Philonem, de Congressu quærendæ Eruditionis gratia, aliique multi, immo ipse Josephus Antiquit. libro III. cap. VIII. quatuor tantum colores statuunt, propter quatuor elementa, nempe *album* in lino, *hyacinthinum*, *purpureum* & *coccinum* in lana: atque sic *auri color* non numeratur, quasi ei nullus esset. Suum tamen peculiarem sibi habuisse colorem aurum, dubitari non potest, cum non *album* fuerit, nec idem cum *hyacinthino*, *purpureo*, & *coccino*. Quinque itaque colores recensendi sunt necessario, prout Josephus alibi eos enumerat: χρυσῶν, πορφύρεας, κόκκας, βύσσας, καὶ ὑακινθῶν. Et Moses Exodi capite xxv. & xxvIII. & xxxix. ubi habet: וַשׁוּשׁוֹ וְהַיַּחֲמִיחַ אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה *Aurum*, *Hyacinthinum*, *purpuram* *coccinum* & *byssum* quæ omnia colores significare, non minus quam materiam, jam docuimus. De albo actum est, nunc de cæteris, & primo quidem de aureo, deinde de aliis, eodem ordine quo recensentur a Mose, Exodi xxvIII. versu VI.

CLXVIII. De auri colore non opus est ut operose disputemus, cum vix ullus sit inter mortales, a quo ignoretur superbum hoc metallum, & a quo non summopere appetatur: cujus enim pectora non torfit,

--- auri sacra fames?

Fulvi coloris esse aurum plus satis constat, sed ita ut non nihil participet de rubore, & quo magis rutilum eo præstantius est. Qualis sit color fulvus, & cur aurum fulvum dicatur, docet Fronto Consularis apud A Gellium libro II. capite xxvi. *Fulvus*, inquit, *videtur de rufo atque viridi mistus, in aliis plus rufi habere: sicut Poëta verborum diligentissimus, fulvum aquilam dicit, & Iaspidem, fulvos Galeros, FULVUM AURUM, & arenam fulvum & fulvum leonem.* Color itaque fulvus ex rufo & viridi mistus est, atque ille verus est & nativus color auri, quamvis reperitur, in quo plus rufi sit quam in alio.

CLXIX. Talmudici in Misna *Ioma* capite IV. Halacha IV. mentionem faciunt de auro quod sit *viride*, & de alio quod sit *rufum*, quem locum allegavimus capite præcedenti, ubi de generibus auri disputavimus; וְהָיָה יָרוֹק וְהָיָה אָדָם וְהָיָה כָּל יוֹם *semper erat aurum viride, sed hoc die (die expiationum) erat rufum.*

rum. En aurum *rufum* & *viride*. Supra jam docuimus ex Gemaricis, cum Babiloniis tum Ierusalemitanis, & ex Raboth, cur dicatur *rufum*? nempe quia est *רומה לים הפרים* *simile sanguini iuvenorum*, ideoque dici פרום זהב *aurum Parvaim*, 2 Chron. III VI. & alibi, quamvis ibidem alii verius statuunt, ita dici a loco, ubi reperitur, qualis forsan est *Tabrobane*. De colore *viride*, quem Misna auro etiam adscribit, cæteri magistri fere omnes silent. Doctissimus Scheringhamius ad hunc locum, allegat Martialem *lib. XII. Epigram. xv.*

*Miratur Scythicas virentis auri
Flammas Iupiter, & stupet superbus
Regis delicias.*

quasi Martialis per illud *virens* intellexisset, revera in rerum natura dari aurum *viride*. Sed fallitur doctissimus Scheringhamius, nam Commentatores optime notant, aurum dici *virens* a Martiali, non quod reperiatur aurum coloris viridis, sed tantum a repercussu Smaragdorum, aureis imaginibus & poculis infertorum, quæ explicatio eo facilius accipi potest, quod mox addat:

*Hæc sunt pocula, quæ decent tonantem
Hæc sunt, quæ Phrygium decent ministrum.*

Sive itaque pocula ista aurea, viridia dicantur a Poeta, ob Smaragdos virides, quibus ornabantur, sive ab alia materia viride, certum est, talem colorem proprie loquendo auro non attribui; saltem fateor me in scriptis veterum nunquam tale quid legisse, nec ab ullo mortali, quamvis plures auri fabros nostri temporis consuluerim, quicquam audivisse, quod vel minimam suspicionem de *auro viridi* mihi injicere potuisset. Quicumque in Rabbiorum scriptis vel parum versatus est, facile capiet quid Magistri intelligant per suum aurum *viride*, nempe *flavum*, id enim significat *רֹד*; nam etsi sæpius viride intelligatur per istam vocem, tamen aliquando etiam flavum significare, non dubito. Hoc sensu usurpatur Massechet *Nedarim capite VII.* בצלים שיררו עליהם גשמים וצמחו. אם היו עלין שלהן שחורין אסורין הוריקן מותרין: *Cepæ super quas descendit pluvia, si germinent, quamdiu earum extremitates nigrescunt, non leguimus sunt, quando flavescunt, leguimus.* Sic enim exponit Jarchius: שהן כמו כמישים ירוקין והכסיפו פניהן הוריקן *Quando flavescunt, tunc Iaruk dicuntur: & facies earum fit pallida.* Quod autem Jarchius de cepis dicit הכסיפו, idem quoque dicitur de auro

auro, quod pallefcit, uti alibi animadvertimus. Quis nescit *רַרַי* significare *Rubiginem*, *pallorem*, *Auriginem*, *Ictericum* aut *morbum regium*, quæ omnia flavum colorem denotant - *Eodem sensu apud Græcos sumitur vox χλωρός, quæ viride quidem significat; sed non minus notat flavum. Apud Homerum Il. λ. μέλι χλωρόν mel flavum. Et Apoc. cap. vi. com. viii. ἵππος χλωρός equus flavus. non enim nec mel, nec equus est viridis.* Igitur non mirum, si aurum a Talmudicis *רַרַי* dicatur, cum nihil aliud intelligant Magistri quam auri nativum colorem, qualis est flavus, eo magis cum color flavus sit species viridis, & quasi viride dilutum & moriens, unde & folia arborum, & herbæ, & alia viridis coloris, ubi incipiunt flaccessere & arboribus decidere, ex viridibus flava fiunt, quod *feuille morte*, quasi folium emortuum, dicimus. Nec ignorant infectores se vix quidquam colore viridi inficere posse, nisi prius flavum reddiderint. ut optime Fronto consularis, uti modo audivimus, *Fulvus videtur de rufo & viridi mixtus.* Nihil igitur miror *virens aurum* Martialis, ad explicandum *רַרַי* *הַרַי* *Misnæ*, cum aliud nihil dicat, nisi singulis diebus totius anni, sacra vasa, de quibus fit mentio, fuisse ex auro minus pretioso, etsi pretiosum fuerit, quale est aurum flavum: die autem piaculari, ut tunc omnia pretiosius fieri solebant, esse ex auro rufo, id est pretiosissimo, quod *plus rufi habet*, ut ait Fronto, unde magistris *simile* dicitur *sanguini juvencorum.*

CLXX. Proculdubio aurum illud in sacro vestitu, non fuit viride, aut potius flavum, sed optimum & pretiosissimum, nam non nisi pretiosissimum & purissimum in filamenta deduci solet, ideo facile crediderim fuisse illud *שַׁחַח הַרַי aurum Schachut*, ita dictum quia netur instar fili, de quo capite præcedenti. Videtur igitur color auri in sacro vestitu subrutilus, ex flavo & rufo mistus, lucidissime micare, ut suo splendore atque flamma oculos spectantibus perstringeret, instar ardentissimi ignis, prout color ruber græcis *πυρρός*, *ἀπὸ τοῦ πυρός* ab igne dicitur, unde & *birrus* vestimenti genus a colore rubro. Hoc videtur innuere Josephus *Antiq. libro III. cap. viii.* ubi aurum vestibus sacris intextum putat *ἐξ τῆν προσέσην ἀπασιν ἀυγῆν, propterea quod omnibus insit splendor.*

KAPUT XIII.

DE תכלת COLORE CÆRVLEO.

Colores artefacti in lana תכלת ארגמן חולעני שני. Circa hos major difficultas quam circa nativos. Thechelet varia interpretationes. Plurima per ὑάκινθον, cæruleum volunt, alii flavum, sunt qui nigrum, alii viridem. Thechelet non est flavus color. Lutherus notatus. Gallica versio pourpre, quo sensu? Non fuit nigrum. Iaphet notatus. Non Viride. Iarchius & Aben-Ezra notati. Quo sensu excusari possint? קורן quid? viride, flavum, fortassis & cæruleum. Cæruleum viride esse docet Baius. Sine cæruleo viride tingi non potest. Rusticus ab insectoribus Delphensibus lapide deceptus. Ejus tibialia ex viridibus subito cærulea facta. Iarchius קורן a viridi videtur distinguere. Inter viride & cæruleum difficilis distinctio. Vetustissimi interpretes תכלת ὑάκινθον hyacinthum interpretantur. Græci semel ὀλοπόρφυρον & πορφυρῶν. Thechelet sive hyacinthus lapidem & florem significat. Quid lapis hyacinthus auctoribus modernis? Iacinte la belle. hyacinthus varii coloris. Boetius & de Laet laudati. Epiphanio quinque genera hyacinthorum. Error nostrorum lapidariorum. Confundunt hyacinthum, chrysolithum, carbunculum, amethystum, sapphirum &c. Hyacinthus Veterum colore violaceo & cæruleo, qualem sapphiro hodie attribuunt. cœli colorem refert & maris. מרשש Hieronymo mare. Epiphanio ταλαοσίτης. Martiano flucticolor. Cœli & maris color cæruleus. Cumatilis κύμα fluctus. ἀλγυγίς & ἀλιπόρφυρα conchyliata vestis. Viride marinum, ultramarinum. Cæsum, quasi cœlium. Flos hyacinthus lapidi concolor. Hujus floris varii colores. Fabula de hyacintho ex Ajacis sanguine. Flos argenteus, Albus, & cæruleus. Thechelet esse cæruleum confirmatur auctoritate veterum. Quatuor colores in S. vestitu ad quatuor elementa relata. Thechelet sive hyacinthina ad aera, ad cælum, ad firmamentum, ad mare & ad sapphirum. Veterum testimonia. Arabi اسم أزجونا celestis color. Iudæi Germanis Himmel blauw Sic & Belgis. Thechelet non est cæruleum valde dilutum, quale Bleu-mou-
rant.

rant. sed pressum & nigricans. **Donker blautw.** Testimonia veterum. חילון *vermis niger*. Spuma Indica. Indicum Hispanis indigo. Philoni thechelet in pallio P. M. aera nigricantem refert. Hodie unica ratio tantum est tingendi caruleum & purpuram. Herbis. Antiquitus herbis & pisce fiebat. vestis conchyliata a conchylio. κόχλι & conchylium a חבלה. Antiquorum ars geminam purpuram & conchylium tingendi interit. conchylium & purpura veteribus diversa. Bleu & **Blacuto** a barbaro bluto, quod ab abluto aut diluto. Quia caruleum diluta purpura. Colla pavonis carulea. Conchylii & purpure infectura eadem materia, sed temperamento diversa. Thechelet nostrum ex conchylio sive murice. Hebrais conchylium חילון *chilzon*. Paraphrasis Ionathans Deuteron. xxxiii. vers. xix. chilzon in mari mediterraneo capitur. Maimonides a Bocharto notatus. Urum explicari possit? חבלה ים mare mortuum. חילון ים nauta a salugine maris. Capi dicuntur in mari Zabulonis. Septem maria terra Israelis secundum Talmud. Ibi mare mortuum ים של סדום Mare Sedom. Nulla ibi fit mentio חבלה ים Maimonides in Talmude doctissimus. Chilzon viva capi, & uno ictu viva contudi debent. Ratio tingendi thechelet apud Maimonidem. Sola chilzon adhiberi potest. Non autem indicum. Iudaei hodierni nulla filamenta carulea adhibent in sacris fimbriis contra legem Num. xv. Thechelet color pretiosus. Chilzon thesaurus. Res laudatissima in terra Israelis. Hyacinthina, conchyliata magnatum ornatus. Hyacinthina lana.

CLXXI. **C**olores, de quibus jam egimus, lini & auri scilicet, nativi erant, sola natura ministra, nulla artificis opera intercedente, ideoque omnibus mortalibus notissimi, res enim naturales, nulla adhibita arte, cuilibet ex æquo patefcunt, ut operosa dilquisitione non opus sit, qua homines edoceantur. Major difficultas occurrit circa colores cæteros, qui in lana reperiuntur, non nativos sed arte factos quales sunt: חבלה וחגמן Thechelet, Argaman, & Tholaat Schani. De his nunc agendum est, & primo quidem de חבלה: de cæteris duobus capitibus sequentibus.

CLXXII. Primus igitur color in lana, dicitur a Mose חבלה, Chaldæus eandem vocem sua dialecto retinet, חבלה. Septuaginta,

Josephus, Philo Judæus, Aquila, Symmachus, Theodotion, vulgatus, Hieronymus, cæterique veterum ὑάκινθον *hyacinthum*. Sic & Diodati. Belgæ *hemels blaew*. Lutherus gele seyde, *sericum flavum*. Vetus versio gallica *pourpre, purpuram*. Sunt ex Hebræorum magistris qui *nigrum*, alii qui *viridem* statuere videntur. *Nigrum* fuisse credidit Japhet quidam, referente Aben Ezra ad Exodi cap. xxv. אמר יפת שהוא כרמוח שחרוה כי הוא חכלית כל הצבועים : *Dixit Japhet, esse colorem similem nigro, quia perficit omnes colores, & quia omnes in nigrum converuntur, hic vero nunquam in alium converti poterit, arte humana. Viridem* fuisse credidit ipse Aben Ezra, eodem loco, ubi se Japheto opponit : נסמך על רי ול שאמרו, וואני inquit, *Sed ego assentior doctoribus nostris b. m. qui statuunt fuisse viridem, & quidem in lana.* In eadem sententia est Jarchius, ad eundem locum. תכלה צמר צבוע בדם חלזון וצבוע ירוק והוא צמר : *Thechelet est lana sanguine Chilzon infecta, coloris viridis.*

CLXXIII. Sed horum plures decepti sunt. Sane duplicem errorem erravit Lutherus. Primum quod *sericum* crediderit, cum tamen lanam fuisse certum sit. Deinde quod *flavum* dixerit, quod falsum esse mox satis patebit. Nec *purpura* veteris versionis Gallicæ ferenda est, nisi nostrum *ibechelet* ad genus purpurarum referre velimus, quod commode fieri potest, præsertim si respiciamus piscem, cujus cruore tingitur. Ideo forte a Græcis Num. iv. vii. ὀλοπόρφυρον & πορφυρεῖν, ut habet Complutensis editio, vocatur. *Nigrum* fuisse minime ferendum est, nec facile crediderim ullum inter Judæos reperiri, qui id credat, nisi Aben Ezra affirmasset. Putassem ipsum etiam Japhetum per suum שחרוה non intellexisse *nigrum*, sed potius cæruleum exsaturatum, ut sæpe, quod demonstraturi sumus. Hanc tamen non fuisse ejus sententiam, inde colligendum est, quod dicat: *hic color perficit omnes colores, & omnes in eum convertuntur, ille autem in nullum alium*, quod de nigro sane intelligendum est, sed non de cæruleo, aut aliis. Nec erat *viride*, ut explicare videntur Jarchius & Aben Ezra, per suum ירוק. Fateor equidem hanc vocem plerumque significare viride, tum in S. Scriptura, tum in scriptis Magistrorum. Hinc color herbæ ירוק, immo herba ipsa, ut olus, hoc nomine venit, quoniam natura viride. vide Job xxxix. xi. Exodi x. xv. & alibi. Sæpe tamen alium significat colorem, *flavum* scilicet, ut capite præ-

præcedenti demonstravimus. Aliquando etiam *cæruleum*. Atque id significasse Aben Ezræ & Jarchio, vix dubito, eo magis quod Jarchius Ex. cap. xxv. dicat הלה בדם החלזון tingi *sanguine chilzon*. At non potuit ignorare, sanguinem Chilzon cæruleum colorem habuisse, non viridem. Quis crederet doctissimos hos Rabinos, Talmudis tam diligentes indagatotes, & ad miraculum in hoc genere studiorum versatos, ignorasse, qualis fuerit color *Techelet*, solosque credidisse viridem esse, cum experientia & omnes Talmudici contrarium clament? ut facile crediderim, eos per suum כח cæruleum, non viride intellexisse, eodem plane sensu, quo & Galli hunc colorem, *viride marinum* vocant. Cæruleum colorem, viridem vocari sustinet etiam Baifius, *de Re vestiaria capite II. viridis vero color*, inquit, *appellatur quoque cæruleus, qui a Græcis glaucus dicitur, unde Pallas γλαυκῶπις dicta a veteribus anemlatinis cæsa quasi cælia, a colore cæli, ut inquit P. Nigidius, Ausonius quoque de Biffula latine dixit:*

Oculos cærulea, flava comas.

Nec mirum si viridis vocaretur, cum sine eo viridis color vix tingi possit, ut viridis ex flavo & cæruleo mistus sit. Quæ viridia tinguntur, prius flavo colore inficiuntur, deinde cæruleo. Quid? nonne notum est pannos, quos cæruleo colore tingunt infectores, quum primum e cortina extrahuntur, virides esse, quam diu calefcunt, cæruleo colore succedente tantum ubi refrixerint, & sicci facti fuerint? Sane non possum silentio præterire, lepidissimam non minus quam verissimam historiolum, quam mihi narravit optimus vir, Henricus Gromæus, Delphis Batavorum infector celeberrimus, & meus olim hospes dilectissimus, atque ad hunc diem mihi veteri amicitia junctus, de quodam rustico, a servis infectoribus jucundissima fraude decepto. Quum rusticus quidam, homo rudis & ineptus, servos ejus accederet, eosque vehementer urgeret, ut quam citissime sibi tibialia colore viridi tingerent, etsi ipsi sæpius dixerint, id uno instanti fieri non posse, sed tempore opus esse ad hanc infecturam (oportet enim ut prius flavum colorem imbibant, deinde cæruleum) tandem ut importuni nebulonis stultiam punirent, eique simul satis fecisse viderentur, cortinæ cærulei coloris tibialia immittebant, eodemque momento, postquam satis temporis ibi remanserant, ad imbibendum colorem, extrahebant, & stulto homini obtrudebant, quæ miser egregio virore

Splendens videns, sacculo magna festinatione indidit, & pretio infecturæ soluto, domum aufugit. iratus infectorum mendaciis, quasi eum deludere voluissent, nec dignati fuissent ei tam cito satis facere, & simul lætus ob tam promptum successum, Domum autem reversus, tibialibus sacco extractis & jam frigefactis, mirabile spectaculum sese oculis exhibuit, quæ enim viridia crediderat, & modo ejusdem coloris viderat, ecce repente cærulea facta fuerant, quod non sine stupendo miraculo, immo non sine suspitione magiæ, & dæmonis arte factum credidit, de quo etiam conquestus est apud amicos. Cum igitur tanta sit convenientia inter viride & cæruleum, non mirum Aben-Ezram, Jarchium & alios *thechelet* de quo agimus vocasse ירוק, atque hac voce intellexisse cæruleum, non autem viride. Et sane Jarchius distinguit alibi inter viride & ירוק. dicit quidem *techelet* esse ירוק sed quod accedat ad viride. תכלת inquit, ירוק הוא וקרוב לצבע כרתי שקרוין פור' יש, *Thechelet est Iaroc, & accedit ad colorem Kerati, quem vocant porrinum. Berachoth. cap. 1.* Videtur igitur statuere *techelet* non esse viride, sed aliquomodo ad illud accedere: prout revera cæruleum prope accedit ad viride, immo sine eo viride infici non potest, & nisi clara luce alterum ab altero discerni. Quod si revera crediderunt viridem colorem non cæruleum fuisse תכלת, vehementer errarunt: cum *thechelet* & viride in Talmude manifesto distinguantur, & sibi opponantur, quasi diversi colores. Hoc nemo negabit quicumque vel primum caput Thalmudis, nempe *Berachot cap. 1. hal. 11.* legerit: מאימתי קרוין אה שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר"א אומר בין תכלת לכרתי: *Quando legendum est Schema mane? quando discerni potest inter Thechelet & album. Doctor Eliezer dicit, quando discerni potest inter thechelet & viride.* כרתי significare viride certum est. Differunt igitur viride & *thechelet*.

CLXXIV. Nec erat virde Hebræorum *thechelet*. Inquirendum itaque qualis fuerit color? Vetustissimi Scriptores inter Græcos & Latinos eum vocant ὑακινθινόν *hyacinthum*, ut Josephus, Philo, Septuaginta & vulgatus: nisi quod septuaginta habeant ὀλοπόρφυρον aut πορφυρῶν. Num. IV. VII. *Hyacinthinum* igitur fuisse nullus dubito, cum uno ore id omnes fateantur quotquot sunt veterum. At nondum constat qualis fuerit color hyacinthinus. Manifestum est, duo reperiri in rerum natura quibus illud nomen conveniat, & florem & lapidem, ut verum colorem *thechelet* ignoremus, quam-

quamdiu ignoramus colorem istorum florum & lapidum. Hyacinthinorum lapidum genera varia recensentur. Apud modernos auctores plerumque significat lapidem qui rutilat instar ignis, & cocci colorem refert, minii nativi, aut sanguinis admodum biliosi instar, quem Galli *jacinte la belle* vocant; ideo ad carbunculi genera refertur. Est qui rubore croci flavescit. Alius qui succini flavi colorem exacte ostendit. Alius qui fulvum & cæruleum mixtum habere dicitur. Aut etiam qui nihil prorsus ruboris in se habet, quicque albus pellucidus succini colorem refert, de quibus vide Boetium libro II. de *Lap. & Gem. cap. xxix, & xxx.* Et de Laet de *Gem. & Lap. lib. II. cap. vi.* Epiphanius in *Libello de Gemmis in veste Aharonis*, plura numerat: Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος, inquit, καλεῖται ταλασσίτης: ὁ δὲ δεύτερος, ῥοδιός. ὁ τρίτος, νάτιος. ὁ τέταρτος λέγεται χαρκῆος. ὁ δὲ πέμπτος ἀείλανος. *Primus autem lapis vocatur talassites, secundus Rhodinus, tertius Naibus, quartus Chancæus, & quintus perileucus.*

CLXXV. Nostri lapidarii hodie vehementer errarunt, circa nomina veterum gemmarum, ut huic nomen illius indiderint. Ita factum est, ut eorum *hyacinthus*, hodie nihil aliud sit, quam veterum *chrysolithus*, aut *carbunculus*; veterum autem *hyacinthus*, ipsis *Amethystus* aut *sapphirus*. *Hyacinthus* autem veterum fuit colore violaceo & cæruleo, qualem hodie sapphiro ascribunt. Pli-
nius libro xxxvii. cap. ix. *Multum ab ea distat hyacinthus, tamen e vicino descendens. Differentia hac, quod ille emicans in amethysto fulgor violaceus, diluus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore.* Accinit Isidorus in *Originibus lib. xv. cap. ix. Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia reperitur cæruleum colorem habens.* Solinus cap. xxxiii. *De Æthiopia. Inter hæc qua diximus nitore cæruleo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis reperitur. Cæli color ei adscribitur.* Hieronymus *Ezech. i. xvi. Aquila, inquit, hyacinthum posuit, qui lapis, cæli habet similitudinem.* Ambrosius in *Apocal. xxi. xx. Hyacinthus, cujus species hyacinthino colori nomen imposuit pretiosissimus est, cæli sereni colorem habens, sicut sapphirus.* Sed ut huic lapidi color cæli aut aeris attribuitur, sic & maris. Ideo *ישׁתׁו* *Ezech. i. xvi.* Hieronymus *mare vertit.* Proculdubio hanc ob causam ab Epiphanio,

nio, loco modo citato *ταλαοσίτης marinus* dicitur. Martianus: *nec flucticolor hyacinthus credebatur abesse profunditas*. Et Hieronymus ad Demetriadem, Epistola VII. *Ut taceam de inaurium pretio, candore margaritarum, smaragdorū virore, cerauniorum flammis, hyacinthinorum pelago*. Ideo Græcis *άλειργής*, & *άλιπόρφυρον*, a mari. Et pro *conchyliata veste*, apud Suetonium, Dio habet *ἐσθητα αλειργῆ*. At cœli sereni, & maris colorem cœruleum esse nemo negabit, nisi *τοφλὸς ἐν γενετῆς*. Egregie utrumque expressit Sulmonensis Poeta de *Arte Amandi lib. III*.

Aeris ecce color ium cum sine nubibus aer

Nec tepidus pluvias concitat auster aquas.

Ecce tibi similis qui quondam Phryxon, & Helle

Diceris Inois eripuisse dolis.

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis

Crediderim Nymphas hac ego veste tegi.

Maris colorem cœruleum esse docet Nonnius in voce *purpurassit*, ex Cicerone *Academ. lib. II*. *Quid mare nonne cœruleum? Nonne eadem de causa cumatilis dicitur a κῶμα fluctibus? unde Ovidius:*

Hic undas imitatur, habet quoque nomen ab undis.

Idem est *viride marinum*, & *ultramarinum*, pictoribus notissimum. Et *cœruleum* a quibusdam dictum *caesium* quasi *cœlium*. Quidquid est, veterum hyacinthus lapis cœrulei coloris est, ut, si *thechelet* a lapide isto ita dictum sit, *thechelet* quoque cœruleum sit.

CLXXVI. Idem statuendum, si nomen fortitum credatur a flore, cum ejusdem sit coloris. Fateor equidem omnes flores illius nominis, cum apud veteres, tum apud nos, non unius esse coloris. Tot enim & fere iidem colores in flore reperiuntur, qui hodie vulgo lapidi adscribuntur. Est *Hyacinthus rubens*. virg. *Ecclog. III*.

Munera sunt lauri, & suave rubens hyacinthus.

Et Ovidius *Metamorph. libro X*.

——— *Tyrioque nitentior ostro*

Flos oritur, formamque capit quam lilia, si non

Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Hunc fortassis Dioscorid. & Athenæus *purpureum* vocant. *πλήρη πορφυροεδῆς*, & *δάκινθον πορφυρέω*. Athen. *libro XIV*. An iidem flores, quibus in Gallia hyginum pro cocco tingi solebat? Plinius *libro XXVI, cap. XVII*. *Hyacinthus in Gallia optime provenit,*

hoc

hoc ibi pro cocco hyssinum tingitur. Hinc forsitan origo fabulæ: hyacinthos ex Ajacis cruore editos, de quo vide, inter alios, Pomponium Fortunatum, ad Carmina Columellæ. Sunt *argentei* coloris, ut ex Ovidio jam jam audivimus. Et *albi*, de quibus vide Columellæ Carmina de cultu Hortorum. Sed & *Carulei* ut ipse docet Columella.

Nec non & niveos & caruleos hyacinthos.

Ideo & Isidorus, ut dictum est: *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur, caruleum colorem habet.* Sive igitur color thechelet וָאֲכִינֹתֹס *hyacinthus* dicatur a lapide, sive a flore, necessario dicendum est, *cæruleum esse colorem.*

CLXXVII. Id ipsum confirmatur auctoritate omnium fere veterum. Josephus, Philo Judæus, & alii non contenti תכלה per וָאֲכִינֹתֹס vertisse, præterea referunt, quatuor colores hyacinthinum, purpureum, coccinum & bysstinum, in sacro vestitu, & in Tabernaculo, ad quatuor elementa, & hyacinthum quidem dicunt *aera significare.* Josephus *Antiquit. lib. III. cap. VIII. † † ἀέρος βέλεται δηλῶν ὁ ὑάκινθος.* *Aera significare vult hyacinthus.* Et mox ὁ ὑάκινθος † πόλον. *Hyacinthus polum refert.* Philo in libro de *Congressu quærenda Er. gr. ἀέρος † ὑάκινθος † μέλας † ἕτος φύσος.* *Hyacinthus aeris nigricantis naturam refert.* Et de vita *Mosis libro III.* ubi de tunica exteriori Pontificis Max. quæ a Mose כליה תכלה tota hyacinthina dicitur, ἕτος ὁ χρωτῶν σύμπας ἐστὶν ὑάκινθου, ἀέρος ἐκμαγεῖον. *Hæc tunica tota hyacinthina est, aeris simulacrum.* Hos sequuntur Origenes, Hieronymus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius, Theodoretus, alii. Nec ab his discrepant reliqui Hebræorum Magistri, cum omnibus, paucis tantum exceptis, de quibus supra, תכלה sit cæruleum. Abarbanel ad cap. xxv. Exodi. ים תכלה הוּא הַמַּשׁ הַצָּבוּי בַצֵּבַע דוּמָה לַיָּם *Thechelet est sericum, infectum colore qui mari similis est.* Kimchius exprimit per *Ultramarinum & Azur*, quæ eximie sunt cærulea. הוּא הַתֵּן שְׁקוּרִין לוֹ בְּלֹשׁ אֲזוּרוֹ אֹלְטְרִי מְרִין *Hic est color, quem vernaculo vocant Azur, ultramarinum.* Et Maimonides *Kele Hammikdash, cap. VIII. balach. XIII.* ubi de sacris vestimentis. ותכלה inquit, והאמורה בכל מקום הוא הצמר הצבוע בצעם שמים שהיא פתוח מן הכותל; *Thechelet de quo fit mentio (in sacra Scriptura) ubique significat lanam tinctam colore cæli, mixtura e stibio.* Et Hilch. zizith, cap. II. ubi de thechelet in sacris fimbriis, clarius. תכלה האמורה בתורה בכל

בכל מקום היא הצמר הצבוע בפתוך שבכוחל וזו היא דומה הרקיע הנראין לעין השמש
 Thechelet de quo mentio fit, ubique significat lanam
 tinctam mistura quæ est in stibio, & quidem similis est firmamento,
 quemadmodum sol apparet, in firmamento sereno. Hæc didicisse
 videtur ex Gemara *Menachot cap. IV.* חלה מה נשתנה חלה

ר"מ אומר מה נשתנה חלה ר"מ אומר מה נשתנה חלה
 מכל מיני צבטונין מפני שהחלה דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא
 הכבוד שנאמר וחתת רגליו במעשה לבנה הספיר ובעצם השמים לטהר:

*Doctor Mejer dixit: quid differt color thechelet a reliquis colorum
 speciebus? (quod scilicet Deus iusserit præcise hunc colorem, præ
 cæteris omnibus in sacris fimbriis adhiberi, uti exponit Jarchius)*

*Quod thechelet sit similis mari, & mare firmamento & firmamen-
 tum throno gloria, ut dicitur (Exodi xxiv. x.) Sub pedibus ejus
 tanquam sapphirini lateres, qualis est cæli sereni aspectus. Optime
 igitur Arabs Exodi xxv. اسماء جونا quasi cælestis
 color. Et hodierni Judæi Germani Himmel blauw/ ut & Belgæ he-
 melz blauw.*

CLXXVIII. Observandum etiam est hunc colorem dici similem
 cælo sereno, ad indicandum non fuisse colorem remissum sive di-
 lutum, qualis est ille cæruleus quem gallice *bleu-mourant, caruleum
 moriens* vocamus, Sed intensissimum, exsaturatum & nigricantem,
 Belgice *doncker blaeu* / nam quo cælum magis est serenum, eo
 intensior est ipsius color, ut quasi in nigricantem abyssum intro-
 spiciamus. Sane tale fuisse *thechelet* satis colligi potest ex Maimo-
 nide *Hilch. zizith. cap. II. hal. VII.* ubi quæstio est, si quis ha-
 beat pallium totum hyacinthinum, ex quo colore fimbriæ fieri de-
 beant? Et respondetur nigrum colorem adhibendum non esse,
 quia nigrum videtur esse illud ipsum *thechelet*. השחור נראה חלה. In
 eodem capite ait sanguinem הלון *Chilzon*, quo *thechelet* infici de-
 bet, ut mox docebimus, esse שחור כדיו *Nigrum instar atramenti*,
 ideo colorem istum inter המשחירין *nigros* enumerat. Inde forsan quod
 Pomarius dicat, *chilson vermis niger est*. Idem animadvertisse videtur
 Vitruvius *libro VII. cap. III.* ubi de variis purpuræ generibus,
 & inter alias mentionem facit purpuræ coloris atrii. *Quod legitur,*
inquit, Ponto & Gallia, quod hæc regiones sunt proxime ad septentrionem,
est atrum. Gesnerus in *Historia Aquatillum*, ad hunc locum optime notat,
 illud atrum esse *caruleum*. *Hic animadvertendum, purpuram nigram sumi pro violacea exsatu-
 rata.*

rata. Sic enim saepe a veteribus nigrum sumi, alibi demonstravimus. Sane talis nativus color cæruleus est, si sit exsaturatus, non tantum sanguinis Chilson, sed & indici, Hispanis indigo; quo enim nigrius apparet, quo præstantius. Immo & maceratum & in liquorem redactum, in cortina, atramentum videtur, quod noverunt infectores. De hujusmodi vide quoque Plinium libro xxxv. cap. vi. Ex India, inquit, venit harundinum spuma adhaerente lino, cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpure caruleique mirabilem reddit. Hunc colorem vulgo auctores vocant austerum & exsaturatum. Plinius libro ix. c. xxxvi. Unde conchyliis pretia, quis viris grave in fuce, color austerus in glauco, & irascenti similis mari; Et libro xxi. cap. viii. Tertius est qui proprie conchyliis intelligitur, multis modis; unius in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior: alius in malva, ad purpuram inclinans, alius in viola serotina, conchyliorum vegetissima. Talis igitur fuit color thechelet, cæruleum exsaturatum in suo genere, quasi nigrum instar atramenti, ut optime Philo, de hyacinthino dixerit: ἀέγ@ μέλας ᾧ εἶ@ φύσ@ aeris nigricantis naturam refert.

CLXXIX. Notandum est, non omne cæruleum a Judæis reputari pro *thechelet*, nec omnem infecturam legitimam fuisse ad tingendum *thechelet*, Sed infici debet solo sanguine conchylii, quod est genus quoddam purpuræ. Hodie quidem unica ratio tantum supersupereff tingendi hyacinthinum, aut cæruleum, *Indico* scilicet; aut si quid præterea adhibeatur, eolor nec adeo tenax, nec tam pressus, nec æque pretiosus erit. Antiquitus autem tingebatur *indico* aliisque herbarum succis, aut *murice*, sive *conchylio*. Idem de purpura dicemus capite sequenti; nam cum olim murice & herbis tingeretur, hodie non nisi herbis, id est cocco, & certis quibusdam radicibus, Ita ut tota ars genuinam purpuram tingendi, plane interierit. Herbis cæruleum tinctum fuisse aliquando a veteribus, ex Plinio libro xxxv. cap. vi. modo audivimus. *Ex India venit harundinum spuma adhaerente limo, cum teritur nigrum: at in diluendo misturam purpure caruleique mirabilem reddit.* vide in eodem capite de *indico* plura. Et libro xxii. cap. ii. *Transalpinga Gallia herbis Tyrium atque conchylium (cæruleum) tingit.* Et lib. xvi. cap. xvii. *Est & in Apennino frutex qui vocatur corinnus, ad lineamenta modo, conchylii colore insignis.*

CLXXX. Non omnis tamen color cæruleus herbis tingebatur

antiquitus, sed certo quodam genere purpuræ, sive piscis. Ideo color ille *conchylium*, & *conchyliata vestes* dicuntur cæruleæ. Notandum itaque est, *conchylium* & *purpuram* apud auctores fere semper distingui veluti apud Plinium *lib. IX. xxxv. Conchyliæ & purpuræ, omnis ora atterit.* Eadem reperies sexcentis aliis in locis, & apud auctores. Purpura rubra erat, at conchylium cæruleum. Et inter purpurarum genera conchylium minimam habuit austeritatem, ut ut aliquando color pressus & floridus, maximeque dilutus, unde gallice *bleu* ab infima latinitate *blurum* pro *ablutum* sive *dilutum*. De hoc colore Tertullianus *de Pallio cap. III.* ubi eum comparat cum collo pavonis. *Omni conchylio pressior qua colla florent.* colla autem pavonis cærulea esse nemo negabit. Ideo *conchylium* cæruleum. *Libro IX. cap. xxxvi. Unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuce, color austerus in glauco, & irascenti similis mari?* Et *libro XXI. cap. VIII.* ubi tria genera ponit conchyliorum, quorum colorum *conspicietur alius heliotropio, alius in malva, & tertius in viola serotina, conchyliorum vegetissima.* De hoc genere purpuræ intelligi vult Gesnerus, intelligi ea quæ habet vitruvius *libro VII. cap. III. Quod legitur, inquit, Ponto & Gallia, quod hæ regiones sunt proxima ad septentrionem, est atrum.* Et sane ne quis erret & putet hunc colorem vocari quidem conchylium, revera autem non esse ex concha sive conchylio, aut purpura, fictum, sed ex herbis aut alia materia, *libro XXI. cap. II.* postquam dixerat: *transalpinam Galliam conchylium tingere herbis,* statim addit: *Nec quarit in profundis murices.* Audin alios murices quærendos esse, quibus conchylium tingeretur? Sed clarius *libro IX. Cap. xxxix.* ubi docet eadem materia tingi conchylium, ac purpuram, differri tantum temperamento. *In conchyliata veste cætera eadem sine buccino. præterque jus temperatur aqua, & pro diverso humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus illi pallor saturitate fraudata, tantoque diluitor quanto magis vellera esuriunt.* In hoc itaque differunt conchylium & purpura: quod *purpura* tingeretur buccino conchylio admisso, sine humani potus excremento (id est sine lotio) addito etiam medicaminum duplo. Sed conchylium solo conchylio, absque buccino, addito lotio & dimidio tantum medicaminum. Utut sit, antiquitus cæruleus color, non tantum herbis tingebatur, sed etiam murice. Non possum silentio præterire (quod jam ab aliis ob-

observatum est) colorem *Thechelet* adeo convenire cum veterum *conchylio*, aut *conchyliata veste*, ut etiam hoc ex illo factum videretur. Græcorum enim *κογχύλιον* ex *κόχλη*, sive *κόχλον* aut *κόχλην* (animal quo tingitur purpura secundum quosdam) factum puto. At Græcorum *κόχλη* est illud ipsum *הכלה*, aut potius Chaldaice *תכלה* *Tichla*, mutato solummodo n in K, quod non insolens, ut in *Κίεω* pro *חינוח*.

CLXXXI. Non alius itaque color fuit Hebræorum *הכלה*, quam *conchylium*, ut uno ore omnes fatentur doctores Hæbræorum, illisque vocatur hic *murex הלון chilzon*, *Massebet Menachot*, c. 4. f. 44. הלון זה גופו דומה לים וברייחו דומה לרג ועולה אחר לשבעים שנה ודומה צובעין חלון. *Doctores nostri docent, chilzon habet corpus simile mari, nascitur similis pisci, & ascendit unus singulis septuaginta annis, & sanguine ejus tingunt thechelet, ideo sanguis ejus pretiosus est.* Jarchius ad Exodi Cap. xxv. הכלה צמר צבוע ברם חלון. *Thechelet est lana tincta sanguine chilzon.* Kimchius in Lexico. *Thechelet*, est color factus sanguine *chilzon*, additis medicaminibus notis. Idem docent Maimonides, Pomarius, & cæteri fere omnes. Hæc omnia didicisse videntur ex Deuteron. cap. xxxiii. vers. xix. Secundum paraphrasin Jonathanis (si tamen paraphrasis illa est Jonathanis) ארום על ספר ימא רבא שרן יפרנקון מן טריחא וחלונא יאחרון יצבעון מאדמיה *Quia circa litus maris magni habitant, & in deliciis habent Taritha, & Chilzona capient, cujus sanguine tingent Tichla ad fila vestium suarum*, id est ad sacras fimbrias. Hinc Jarchius sua desumpsit, in glossa ad hunc locum. Sic enim explicat verba Mosis. חול טמוני הול *quia affluentiam marium sugent, & oculos thesauros arena.* כסויי inquit, חול טריח, *Telli & oculi thesauri arena, sunt tarith & chilzon, & vitrum album, qua ex mari & ex arena proveniunt.*

CLXXXII. Docent etiam Hæbræorum sapientes murices sive *chilzon* capi in mari magno, id est in mediterraneo, ut ex Jonathanis paraphrasi, modo allegata, constat. Idem docet Maimonides *Hilch. Chitit cap. II. sectione II.* החלון הוא דג שדומה עינו לטין. *Chilzon est piscis, cujus color est instar coloris thechelet & sanguis ejus ater est instar atramenti, reperitur autem in mari salso.* Hic tamen turpiter erravit Maimonides,

fi per Mare falsum intelligat mare mortuum, nam in eo nullum animal vivere potest. Si vero mare Mediterraneum vocat ים המלח id fieri quidem potest, cum revera falsum sit, unde & nautæ מלח a falsugine maris, in quo vivunt; ut falsum dici possit opponendo illud mari Galilææ & cæteris lacubus aquæ dulcis: tamen S. scriptura ubique constanter intelligit mare mortuum per ים המלח *mare falsum*. Sed Maimonidam jam refutavit olim doctissimus Bochartus. *Hist. Animal. parte I I. lib. v. cap. IX.* vix tamen induci possum, ut credam Maimonidam ignorasse capi pisces istos in mari Zabulonis, nimius enim diligens Talmudis indagator fuit. Deinde non possum silentio præterire, quod Codice *Bava Bathra, capite quinto*, ubi septem numerantur maria terræ Israelis, mare mortuum dicatur ים של סודם *Mare Sedom*, nulla mentione facta ים המלח *maris falsi*. Ideo, etsi in Græcorum & Latinorum scriptis parum sint versati verpuli, tamen ad miraculum edoctus fuit Maimonides in Talmude, ex quo satis edoceri poterat. Sed nolo virum doctum nec accusare nec justificare. Oportet autem hæc purpuras vivas capi, & statim contundi, alias si expectes donec moriantur, cum vita succum evomunt. Vide *Massechet Schabath cap. VII.* ubi disputatur, quomodo quis sæpius peccare possit die Sabbathi. Inter alia vero disputat Gemara, utrum is, qui *chilzon* capit isto die & e vestigio conterit, unum tantum committat peccatum, an plura? חנו רבנן הצד החלזון והפוצו אינו חייב אלא אחד *Doctores nostri docent, si quis capiat chilzon, (die Sabbathi) & conterit, non peccat nisi semel.* Hujus rei optime rationem dat *Thosepbot.* Mentionem scilicet fieri de captura & contusione conchylii simul, quia mos est eam contundere statim post capturam, dum vivit. דרך inquit, לפוצו מיד אחר צרה כל זמן שהוא חי *Mos est eam contundi statim post capturam, quamdiu vivit.* Hæc didicisse potuit ex Aristotele, qui eadem plane docet de purpura *Hist. lib. v. cap. v.* Σπαστάζουσι δὲ ζώσας ἀσπίδων. ἐὰν δὲ πρὶν ἀσπίδων πρῶτον σπασθῆναι, συνεξερμῆ τὸ αἷμα. *Dant operam ut vivas contendant. Nam si, prius quam tunderis, moriantur, florem simul evomunt.* Quæ reputantur a Plinio *libro IX. cap. xxxvi.* *Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt.* Legendum videtur: *vivas captas contundunt*, q. c. v. f. e. Egregie Ælianus *de Animalibus libro XVI. cap. I.* Non lubet integrum caput exscribere. Adnotabo tantum eum toto isto capite hanc materiam tractare, docereque, si quis con-

constantem & genuinum colorem vellet fieri, opus esse ut uno saxi ictu purpuram cum testa interimat, quod si ictus repetatur inutilem fieri ad tincturam: ideo Homerum subitam mortem, si quis quasi uno ictu moriatur, πορφύρεον θάνατον *purpuram mortem* vocare. Eadem ad Homerum annotavit Eustathius *ad Iliad. lib. v.*

De purpura vide Achillem Tatium, libro II. De Amoribus Clitoph. & Leucippes, *ubi purpura originem, colorem & elegantiam docet.* Legatur quoque Alberius Gentilis cap. I. Lectionum Virgil. *Alciatus lib. II. cap. I. Parergon. Wolfzangus Lazius. lib. VII. Reip. Rom. Fabius Columma*, De Purpura.

CLXXXIII. Totam autem rationem tingendi thechelet hoc pisce docet Maimonides *Hilch. Zizub. capite II. sectione II.*

ביצר צובטין תכלת של ציצית. לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מככסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבטין עושין כדי שיקלוט את הסין ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שרומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי ונותנין את הדם ליורה נותנין שמו כממין כמו הקמוניה וכיוצא בהן כדרך שהצבטין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כסין רקיע *Quomodo fit thechelet fimbriarum?* (in vestitu sacro & in fimbriis idem color, ut sæpius diximus) *Sumunt lanam quam macerant in calce, postea lavant eam, donec sit pura, ubi elixant eam in sapone, aliisque huiusmodi rebus, pro more infectorum, ut colorem imbibat. His peractis adferunt sanguinem chilzon qui est piscis colore similis thechelet, est autem sanguis ejus ater instar atramenti, & in mari salso reperitur. Sanguine in cortinam effuso, cum variis pigmentis, cimolia, aliisque rebus, pro more infectorum, satisque elixato, lanam in eum immergunt, donec fiat color firmamenti. Et hic est thechelet, color fimbriarum.* Nullus alius color, quantumvis cæruleus pro thechelet habetur a verpulis, etiamsi flore atque dote præstantissimum thechelet superaret. התכלת. inquit Maimonides eodem capite halach prima. האמורה בציצית צריך שתהיה צביעה צביעה ידושה שעומדת ביופיה ולא השתנה וכל שלא נצבט באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כסין הרקיע כגון שצבטו באכסמים או בשחור או בשאר: *Thechelet de quo questio est in fimbriis, debet esse tinctum colore noto, qui consistat in suo nitore, nec aliter fieri potest: quicquid enim hac infectura non est tinctum illegitimum est ad fimbrias, etiamsi color ejus sit ut firmamentum, quale est indicum, aut color ater, aut cætera que nigrum reddunt; Sane illa*

omnia non sunt legitima ad fimbrias. Hinc est quod Judæi hodierni, nullum colorem cæruleum amplius habeant, in suis peniculamentis, quamvis expressa lege id mandatum fuerit a Mose. Numer. xv.

CLXXXIV. *Thechelet*, sive conchylum de quo agimus, etiam aliquando purpuram dici a veteribus, ex dictis satis constat. Ideo color pretiosus & ubique inter res pretiosas ponitur. Plinius *libro IX. cap. xxxvi.* Unde *conchyliis pretia?* Et *capite xxxix. libram violaceæ purpureæ denariis centum venisse*, tempore Divi Augusti. Sed hæc speciem conchylii fuisse puto. Codice *Menachoth cap. IV.* de quo supra, sanguis *Chilzon* dicitur יקר *pretiosus.* Quanto in pretio fuerit apud Hebræos patet, ex Megillath Ester cap. I. ubi Deus introducitur Zabuloni ad quærimonia respondens, his verbis. כולן צריכין לך על ידי חלון שנאמר ושפוני טמני חול הני רב יוסף שפוני. חלון זה Omnes illi (fratres tui) te opus habebunt, propter chilzon, quia dicitur (Deuter. xxxiii. vers. xix. de cujus paraphrasi Jonathanis, ad quam respicit, supra) *Thesauri absconditi arena. Docet doctor Ioseph שפוני Thesauri significant ibi chilzon.* Ecce inter maximos thesauros ponitur conchylum. *Bereschit Rabba, sectione xci.* inter res pretiosissimas, quæ possidet terra sancta conchylum quoque numerat. דברים שהן מומרים בשולם חלון חמר קטף וכו' אגורי. *Res (terræ Israelis) quæ maxime laudantur per totum orbem, sunt chilzon, vinum, balsamum, myrrha & oliva.* Ideo Regum & magnatum ornatus. *Perfius satyra prima.*

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lana est.

Susianæ regi Abradatæ offert uxor Panthea inter alia munera magni pretii, χτῶνα πορφυρεῖν ποδήρη σολιδωτὸν κάτω, ἢ λόφον ὑακινθινοβαφῆ, *unicam purpuream talarem, in extrema ora rugatam, & conum hyacinthini coloris.* Xenophon *Cyrop. libro VI.* Judas Maccabæus accepit aurum multum, & argentum & hyacinthum. *Macchab. IV. xxiii.* De Thechelet satis.

CAPUT XIV.

DE אַרְגָּמָן PURPURA TYRIA.

אַרְגָּמָן Argaman. *Ejus varia interpretationes. Error Lutheri & Gallica versionis. Esse purpuram. Varia genera purpura. Violacea, cœrulea, rubra, amethystina. Thechelet, Argaman & Tholaath schani purpura dici possunt. Purpura colore rubro plurimum intelligitur. Purpura rubere dicitur. Sanguis purpureus. πορφύρα & δάμαλ. Labella, ora, genæ, rosa, narcissus, vinum, uva, avis Porphyrio purpurea dicuntur. Et coccinum. In ipsa purpura varius rubor. Tria genera præcipue. Purpura rubra, sed obtusa & quasi fusca, Rubor floridus & acuo lumine splendens. Nigricans & splendens. Primum genus plebeja. Secundum Coccus. Tertium Purpura. Tyria. Iocus Augusti in purpuram nigricantem. Optima purpura in alium elata suspicienda, non aspicienda erat. Tria ista genera cum nostris purpuris collata. Crappe. Hujus ferax Zœclandia. Cramoisy. Scarlatum coccinum. Ponceau. Vetus purpura Tyria cum floribus collata. Anemonis, ranunculis, & rosis nigricantibus. Blatta. δρόμλε & ἀμάλ. Non erat violacea. Theophrasti lapis hæmatites. Purpura aliquando herbis tingebatur. & Sandice Indica. Purpura incomparabilis a persarum Rege Imp. Aureliano data. Genuina purpura solo murice tingebatur. Hinc murice rubere. Dicitur Tyria purpura, Rubor Tyrius, Tyria dibapha. Tyrius murex. Sarrana, & Sarranum ostrum. Sarra Tyros. Sar, Sara, Sarra, Zur, Tyr, Syr & Tyrus idem. Festo Tyrus Insula. Infectura purpura. Tyrus purpura inventrix. Origo hujus artis. Canis Herculis. Amica ejus Tyrus, Fons fabula. כלב & כלוב canem & infectorem significat. Hæc purpura δίσκαφα bis tinctâ. Cur ita dicta videatur Plinius docere. Hysginus cocco & murice tinctus. Color colori induci solet. Rubenius lapsus. Anguralis Trabea quid? Hysginus a cocco, אַרְגָּמָן Cujus coloris. Error Rabbi Abraham F. D. qui a textura dictum vult. אַרְגָּמָן tere. Amorgus Insula. אַרְגָּמָן אַרְגָּמָן mater textorum. Argaman color ruber ἀμόργον color ἀργεμώνη flos ruber. Argema rubor oculorum,*

lorum, a nostro Argaman. Dioscorides emendatus. *سحلان* margian Arab. corallium. Magran rubrica *سحلان* amictus purpureus *ارجوان* Argiawan, arbor flore rubro in Persia. Argaman nostrum an purpura Tyria? Error Kimbii & Pomarii qui *קמ* Carmesinum volunt. *לכא* laccam aliqui Hebraeorum. Lacca Serapionis quid? mirum *Κόγμαμον* Dioscoridis? Lacca rubra est. Codex Pefuchim emendatus qui *לכא* pro *לכא*. Sanguis avium ad laccam. Lacca corium tingitur. Elegans hodie corium rubrum Smirna advehitur. maroquin du levant. Argaman purpura Tyria præstantissima Septuaginta Argaman *πορφύρα*. Sic in *N. T.* *βύσος* & *ἡ πορφύρα* junguntur, ut *שש ווארגון*. Et *πορφύρα* ἡ *κόκκινα* pro *שני ארגון וחולת שני* Apoc. xviii. xii. Iosepho & Philoni argaman est *πορφύρα*. Ad mare referunt: quia ex ejus cochleis tingitur. *ארגון* per metathesin *ארגם* Aram gavan, color Syrius. Tyrus Syria civitas dici potest. Argaman sive purpura res pretiosissima. Loci Ezechielis xxvii. & Danielis v. allegati. Argaman præstantius quam Thechelet. Purpura solis Regibus & magnatibus concessa. *πορφύρα* *ιερεῖ* & Sacer Murex. Sacro arario tradenda. Gentilium Pontifices purpura amicti. Auguralis trabea de purpura & cocco mixta. Dialis Sacerdos & Flaviales ut Domitianus purpura vestiti. Dibaphum pro Auguratu. Rubenius notatus. Plebejam purpuram non omnes sacerdotes gestarunt.

CLXXXV. **S**ecundus ex coloribus arte factis in sacro vestitu. *ארגון* Argaman. Chaldæus habet *ארגון* Ar. *gavana* Arabs *ارجوانا* Argiavana. Septuaginta *πορφύρα*. Sic & Josephus, Philo Judæus, vulgatus, Hieronymus, & reliqui Veterum. Junius quoque *purpuram*. Diodati & Belgæ *pourpre*. Lutherus *Scharlaken*. Vetus versio Gallica *de l'Escarlante*. Sed fallitur Lutherus, cum Gallis. Rubrum quidem colorem esse, certum est: sed a *Scharlaken* nostro non parum differt, quod in sequentibus clarius demonstrabitur, præsertim capite sequenti, ubi de cocco. Purpuram esse, nullus dubito, non tantum quod ita vocetur e Josepho & Philone, qui tanquam oculati testes, cæteris omnibus præferri possent, sed ob multas alias rationes, satis evidentes, mea quidem sententia.

CLXXXVI.

CLXXXVI. Varia fuerunt olim genera purpurarum, nam & illud ipsum *thechelet*, de quo capite præcedenti, sive *conchylium*, purpura aliquando dicebatur, uti docuimus. Erat purpura violacea, & cærulea, & rubra. De utraque Plinius libro IX. cap. xxxix. *Nepos Cornelius, qui D. Augusti principatu obiit: Me, inquit, juvene violacea purpura vigeat, cujus libra denariis centum veniebat: nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Ad purpuream violaceam etiam referri posset eximius ille color amethystinus, omnibus votis expectitus, de quo Plinius eod. lib. c. xxxviii. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimieque ejus nigritia dat austeritatem nitoremque, qui queritur, cocci. Ita permistis viribus, alterum altero excitatur, aut astringitur, summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagii cxi. Ita sit amethysti color eximius ille. Et libro xxxvii. cap. ix. Indicæ absolutum felicitis purpura colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem cum aspectu leniter blandum, neque in oculos, ut carbunculi, vibrat. Eadem pæne videre est libro IX. cap. xli. ubi de hysgino. Sed hæc purpura violacea erat. testante eodem Plinio lib. xxi. cap. viii. Amethystus, qui in viola: & ipse in purpureum, quemque janthinum appellamus. Ecce purpura violacea, Rubra Tarentina & dibapha. Quicquid aliquem ruborem habebat, aut cærulei quid, sive separatim, sive mistum ex utroque, illud purpuræ nomen aliquando sortitum esse apparet, si quis auctores attentius legerit, præcipue poetas, qui licentius de rebus loqui solent. Quales hodie Belgice & Gallice dicimus *Blaeuw* / *Doncher blaewt* / *Hemel blaewt* / *Violet*, *Koninx Couleur* / *Gris de lin. Root* / *Karmesijn* / *Schar-laecken* / *Couleur de rose*, *Incarnaet*, *Couleur de feu*, *Pakce* / *Offen-bloet* / *Ponceau*, & ejusdem generis alia, quæ sunt hyacinthina, cærulea, violacea, rosacea, rubra, fusca, & obscura rubra, ignita, & florida, aut rubra nigricantia & exsaturata, ut omnes tres colores arte inducti in sacro vestitu, *Thechelet*, *Argaman* & *Tholaath sebani*, purpurei, sive purpura dici possint.*

CLXXXVII. Plurimum tamen color ruber intelligitur per purpuram, non violaceus nec cæruleus. Ideo *conchylium* a purpura distinguitur, ut cap. præcedenti dictum est. Hinc lana quæ purpura tincta est, rubere dicitur. Ovidius de *Arte Amandi* lib. III.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Virgilius *Georg. lib. III.*

— *quamvis Milesia magno*

Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.

Ita omnibus rebus rubris comparatur, veluti sanguini, genis, labellis rubentibus. Homerus *Iliade P.*

--- αἵματι δὲ χθών

Δύετο πορφύρεω

Sanguine autem terra madebat purpureo.

Et apud eandem mors dicitur πορφύρεω θάνατος *purpurea mors*, nisi ita dicta quæ fit subito & uno ictu, uti purpura uno ictu contundi solet, prout supra id demonstravimus. Ovidius *Amor. libro I.*

Purpureas tenero pollice tange genas.

Et *lib. III.*

Illic purpureis condetur lingua labellis.

Seneca *Hypol. act. II.*

Non ora tingens nitida purpureus rubor.

Et rosa & narcissus purpurei dicuntur. Veterum catalecta.

Pande puella genas roseas.

Perfusas rubro purpura Tyria.

Virg. *Ecclog. v.*

Pro molli viola, pro purpureo narcisso.

Et vinum & uva. Ovid. *de Arte Am. lib. II.*

Plenaque purpureo subrubet uva mero.

Et avis porphyrio dicta est, ob rostrum puniceum, sive rubri coloris.

Eustathius *ad Odys.* καλεῖται δὲ, inquit πορφύρεων διὰ τὸ ἔριγγας φοινικῆν. vocatur autem Porphyrio ob rostrum puniceum. Eandem ob causam coccinum aliquando purpureum dicitur, Non quod coccineus revera sit purpureus color, sed quod sit ruber, & ad purpuram prope accedat. Horatius *lib. II. Sat. XVI.*

--- rubro ubi cocco

Tincta super lectos candebat vestis eburnos.

Et paulo post de eadem veste.

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit.

En coccus purpura dicitur, scilicet quia rubet uterque color, etsi sæpius coccus & purpura distinguantur, de quo infra. Vera igitur purpura, quæ hoc nomine maxime venit apud auctores, colore rubra est.

CLXXXVIII. At ipse rubor in purpura, quæ ita dicta est, varia animadvertitur. Plutarchus in *Catone* loquitur de purpura saturi coloris & acuto rubore splendente, & de obtusa & quasi fusca. Ἐπεὶ, inquit, πορφύρεον ἴωρε πλὴν κατακόρη ἐρυθρεῖν, ἢ ὀξείαν ἀγαπᾷ μῆλον αὐτὸς ἐφόρε πλὴν μέλαιναν. Cum purpuram saturi coloris, & acuto rubore splendentem in pretio videret esse, ipse fuscam & obtusam gerebat. Hanc Cicero pro Sextio proculdubio intelligit, quam purpuram plebeiam & pene fuscam vocat. Tria genera (quæ in multas species se spargebant, ut Plinii verbis utar) purpuræ rubræ apud antiquos, in usu fuisse animadverto. Primum genus erat purpura infimi pretii, & plebeia, rubra quidem sed obtusa & quasi fusca. Secundum genus erat rubor floridus, & acuto lumine splendens, qualis micat in rosa; Tertium genus erat rubor eximius quidam, qui de utroque priorum participat. Erat enim nigricans, sed saturus, restrictus & pressus color, cum cocci lumine & acumine, instar nigricantis rosa micans. Prior purpura obtusa, fusca & plebeia dicitur a Plutarcho & Cicerone. Secundum genus, coccus est magis quam purpura. De hoc Plinius libro XXI. cap. VIII. Hos (nempe colores) animadverto tres esse principales: unum in cocco, qui in rosis micat, gratius nihil suspectu, trahitur (ita libenter lego cum Salmasio) & in purpuras Tyrias, dibaphasque ac laconicas. Ergo coccineus color instar rosæ micat, & in purpuras Tyrias trahitur. Et libro IX. cap. XXXVIII. Pelagio admodum alligantur, nimique ejus nigritia dat austeritatem illam, nitoremque, qui queritur, cocci. In cocco igitur queritur nitor, id est accutum illud lumen, & micans ignis. Tertium genus vera & genuina purpura Tyria erat. Plinius libro IX. cap. XXXVIII. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricanti aspectu, idemque suspectu refulgens, unde & Homero purpureus dicitur sanguis. Et cap. XXXVI. ejusdem libri. Lignoris hic minimi est in candida vena. Unde pretiosus ille bibitur nigricantis rosa colore sublucescens. Macrobius lib. II. Saturnal. de Augusto purpuram empturo. Cum de Tyria purpura, quam emi jusserat, obscuritate quereretur, dicente venditore: Erige altius & suspice, his salibus usus est. Quid? ergo ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum. Et, ut habet Plutarch. κατακόρη ἐρυθρεῖν ἢ ὀξείαν quærebant veteres. Unde facile dignosci potest genuinus color purpuræ. Nempe quod fuerit rubor saturus, austerus & nigricans, ita ut

Ejus dos & præstantia vix animadverteretur primo intuitu, at ubi in altum elata suspiciebatur, de medio istius nigritiæ acutissimum lumen & egregius nitor splendebat, qui cocci fulgori non cedebat: Suspectu enim tantum fulgebat, ut habet Plinius, & altius elata suspicienda erat.

CLXXXIX. Ut vero colores illos, quantum id fieri poterit, cum nostris conferam, quo facilius verus color genuinæ purpuræ, tantopere apud veteres laudatæ & decantatæ, dignosci posset. Puto primum illud genus purpuræ, quam plebeiam vocavit Cicero, non multum fuisse præstantius nostro colore rubro, quem hodie *Crappe* dicimus, ex herbis, & certis quibusdam radicibus, quarum satis dives est Zelandia; aut plurimum instar coccinei istius coloris, quem *Cramoisi*, belgice *karmesijn* / & quem a *Scarlatto* distinguimus, cum sit obtusior & magis fuscus. Secundum genus, quod antiqui coccum vocabant, colorem illum rubore florido & grato lumine micantem, austeritate tamen & nigritia fraudatam, nostrum esse coccineum, quem hodie *scharlaken* / & Galli de *l'ecarlante* dicunt, de quo capite sequenti. Sed tertium genus purpuræ, nigricantis rosæ instar, rubore austero, saturo, & simul grato lumine micantem colorem non plane absimilem fuisse nostro *Ponceau*, eximio illi & pretiosissimo colori, in cujus infectura Angli cæteras nationes hodie longe superant. Quamvis nollem adfirmare nostrum *Ponceau* ad antiquæ purpuræ præstantiam & dotem accedere, utut nigricet, & miro igne micet, & quamvis hodie pretiosissimus sit color, Veterem tamen purpuram multo plus habuisse nigritiæ & luminis, nullus dubito. Eadem etiam materia non tingitur. Liceat Veterem purpuram Tyriam conferi cum floribus nostris, quorum quosdam & nos in hortulo nostro habemus, quales sunt certæ quædam anemonæ & ranunculi rubri nigricantes saturi coloris, quos & ob colorem *offenbloet* / *sanguinem boum* vocamus, instar nigricantis rosæ. Et sane ipsis Veteribus genuina purpura dicitur sanguineo colore, & quidem instar *sanguinis concolori*, & nigricantis, & sanguis *πορφύρεος purpureus*. Servius ex hoc versu *Aneid.* VI.

Purpureasque super vestes, velamina nota,
purpuram sanguinei coloris docet. Quoniam sumptuosum erat, & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cepta est vestis mortuis injici. Hanc Scriptores Histor. Augustæ, & alii auctores

σtores posterioris ævi *blattam*, de quo sæpe apud Jurisconsultos, & ἰσχυρὸν ἀίμαλ', *grumam sanguinis*, (ui habent glossæ) vocarunt. Omnium optime Plinius libro IX. cap. XXXIX. *Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu resurgens, unde & Homero purpureus dicitur sanguis*. Vides igitur concreto & nigricanti sanguini similem esse genuinam purpuram. Omnem autem purpuram violaceam fuisse, præcipue plebejam illam, quam gerere malebat Cato, ut doctissimi etiam Viri statuunt, non possum a me impetrare ut credam; cum toties dicatur rubra, & a violacea & amethystina distinguatur, nec noverim nigricantem rosam, aut sanguinem concretum, qui sit violaceus aspectu: *nigricans quidem est aspectu*, ut ait Plinius, sed *violaceam* nusquam legi. Eodem modo Theophrastus nobis describit lapidem hæmatitem, quo Plinius purpuram. Dicit enim eum esse similem ἀίμαλι ξηρῷ πεπηγῶτι sanguini arido & concreto. Sed hæmatitem non violaceum, sed egregii & laturi ruboris esse, sciunt qui vident.

CXC. Omnis vera & genuina purpura solo murice tingebatur, aut pisce illo, quem veteres *purpuram* vocabant, unde & color *purpura* dicitur. Fateor ecquidem id aliquando herbis fieri. Plinius lib. XXI. cap. VIII. *Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit*. Ecce non solum *conchylium* (de quo plura supra) sed & *Tyrium*, id est *rubram purpuram*, herbis tingi. Sandice Indica etiam tingitur color quidam egregius, qui purpura dicitur, immo divino aliquo fulgore pretiosissimam Imperatorum purpuram, cineris specie decolorare, quale genus purpuræ postea nec ulla gens detulit, nec Romanus orbis vidit. Vopiscus in *Aureliano*. *Meministi fuisse in templo Iovis Opt. Max. Capitolini pallium breve, purpureum, lanestre, ad quod cum matronæ atque ipse Adrianus jungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur cætera, divini comparatione fulgoris*. Hoc munus Rex Persarum ab Iudis interioribus sumptum *Aureliano* dedisse perhibetur, scribens *sume purpuram, qualis apud nos est*. Mox addit: *Dicitur enim sandix Indica talem purpuram facere, si curetur*. Vera tamen & genuina purpura rubra nullis herbis, qualis *Sandyx* & aliæ: sed solo murice tingebatur. Ideo purpura dicitur *murice rubere*. Ovid. *Amor. lib. III.*

Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.

Martialis Epigram. lib. IV. ad Bassum.

*Non nisi vel cocco madida, vel murice tincta
Veste nives, & te sic dare verba putas.*

Clarius Plinius libro XXII. cap. II. *Nec quarit in profundis murices, postquam dixerat, transalpinam Galliam herbis Tyrium atque conchylium tingere.* At hæc adeo sunt cognita, ut risum lectori movere crederem, si id multis argumentis probare vellem. Addo tantum, hunc colorem pierumque *Tyrium* dici & *Tyriam purpuram*, & *Tyrium dibaphum*, & *ruborem Tyrium*, & *Tyrium muricem*. Virgil. *Georg. lib. III.*

---- *quamvis Milesia magno*

Vellera murentur Tyrios incocta rubore.

Tibullus *Eleg. VI. lib. II.*

Illi selectos certent præbere colores

Africa puniceum, purpureumque Tyros.

Statius *lib. III. Propemptico Metii Celeris.*

Qua pretiosa Tyros, qua purpura succo

Sidonius iterata vadis.

Ovid. loco sæpius laudato.

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Ideo Plinius *transalpina Gallia Tyrium* (id est purpuram Tyriam) *tingit.* vocatur *Sidonius* quoque ob vicinitatem loci. Seneca in *Her-
cule Oeïæo Actu secundo.*

Nec Sidonio mollis Ahenò

Reperita bibit lana ruborem.

Eadem reperies sæpius alibi. Sed & *Sarrana* dicitur. Hinc *Sarrano ostro dormire*, apud Virgilium *Georg. lib. II.* Et Juvenali tunica Jovis *Sarrana* dicta *Sat. x.* Vetus ejus Scholiastes ad hæc notat. *Tunicam Jovis palmatam dixit, Tyria purpura infectam.* Omnino eadem docet Servius ad istum locum Virgilii. *Sarrano ostro*, ait, *id est Tyria purpura: quæ enim nunc Tyros dicitur, olim Sarra vocabatur.* Optime quidem. Est enim *Sar* vel *Sarra* nihil aliud quam Hebræorum סַר id est *Tyrus*, levi sane permutatione literarum ז in Z . S . & T . ut ז *Zur*, Tyr . Syr . Sar , Sara , & Sarra , unum idemque sit. Nec omittendum testimonium Festi, qui *Sar*, & *Sarra* dicit esse *Tyrum Insulam*. Quomodo autem purpuram Tyriam veteres tingere soliti fuerint, vide apud Plinium *lib. IX. cap. xxxviii.* Audiamus tantum verba quæ habet sub finem istius capituli. *At Tyrius pelagio primum satiatur immatura viridique*

corina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque susceptu resurgens. Unde & Homero purpureus dicitur sanguis. De ratione purpuram tingendi plura vide apud Salmasium, in notis ad Pallium Tertulliani. Nota est fabula de inventione purpuræ, a cane scilicet Herculis, qui purpuram in petra prominentum videns, ejus carnem mordicus arripuit, qua devorata, canis fauces piscis cruore phœniceo colore tinctas cum videret Hercules amica, vestem ejusdem coloris ab Hercule petiit, si ipsius amoribus frui diutius vellet, quo facto Hercules artem purpura inficiendi vestes invenit. De his vide Athenæum, Palephatum, Pollucem & alios. Nota quod dicant auctores, Tyrios illam historiam narrare, Herculisque amicam Tyrum vocatam fuisse, unde constare videtur, istos auctores Tyro purpuram attribuisse. Sed originem hujus fabulæ detexit eruditissimus Bochartus. De Animal. parte II. lib. v. cap. XI. Syris scilicet כלב & כלב signficare canem & tinctorum, unde fabulati sunt Græculi, canem hanc artem invenisse.

CXCI. Hæc quoque purpura Tyria Græcis dicebatur διβαφα *dibapha*. Latinis *bis tincta*. Plinius libro IX. cap. xxxix. *Dibapha tunc* (Cicerone consule) *dicebatur, qua bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur.* Hoc Martialis vocat *vellus bis murice inquinatum*. Ovid. *Amor. lib. III.*

Nec qua bis Tyrio murice lana rubet.

Seneca :

Nec Sidonio mollis aheno

Repetita bibit lana rubores.

Non tantum *bis*, immo aliquando *pluries* tincta videtur, ut fere colligi potest, ex Martial, lib. II. *Epigr. xxix.*

Quaque Tyron toties epotavere lacernæ.

Audin? non tantum *bis*, sed *toties* epotavere, id est *pluries*, nisi illi *toties* significet *bis*. Plinius libro IX. capite xxxviii. ubi de infectura purpuræ, innuere videtur, cur *dibapha* dicatur, & quomodo *bis* tingatur. *Quinis*, inquit, *lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat sanie.* Cum enim lana coquendo coeat, & instar coactilis alicujus operis compingatur, inter coquendum, ita ut pars ejus intima sanie non satis abunde bibere queat, postquam *quinis* horis cocta fuit, extrahitur,

& extracta frige factaque carminatur, carminata aheno iterum immittitur, ut omnes partes, & singuli flocci lanæ saniem largius possint ebibere.

CXCII. Deinde reperitur certum aliquod genus purpuræ, quæ dibapha dici potest, quia ex duobus diversis coloribus constat, ex cocco scilicet & Tyrio, quod *Hysginum* vocant. Nam quemadmodum flavo colori, nostri infectores cæruleum ex indico inducunt, ut fieret violaceus, aut color, quem *regium* dicimus; aut rubro etiam ex croco sylvestri, coccus inducitur, ut fieret talis quem belgice *naker* vocamus, & id genus alia, ita veteres aliquando colori colorem alium inducebant, unde exsurgebat tertius aliquis mistus & ab illis distinctus. Talis fuit *Hysginus*, de quo Plinius, libro IX. cap. XLI. *Non est satis abstulisse gemma nomen amethystum, rursus absolutus (lege abluus) inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: & cum confecere conchyliis, transire melius in Tyrium putant.* Et paulo post: *Et genuina demonstrata via luxurie, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dicitur. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum.* Vides itaque hysginum ex cocco & tyrio factum, quod prius scilicet cocco tinctum sit, deinde Tyrio. Ejusmodi colorem fuisse illum, de quo Servius lib. VII. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse quirinali trabea, cinctuque Gabino.

Suetonius in libro de genere vestium, dicit tria esse genera trabearum, unum diis consecratum, quod est tantum de purpura: aliud *regium*, quod est purpureum, & habet tamen aliquid album: tertium *augurale*, de purpura & cocco mixtum; docet doctissimus Rubenius, de *Re Vest.* lib. II. cap. XIV. cui tamen assentiri non possum. Non enim dicit Servius illud *augurale* vestimentum primo cocco deinde purpura tinctum fuisse, sed tantum de purpura & cocco mixtum, scilicet quod habuerit trabeas ex cocco & purpura, sive quod purpura fuerit prætexta & coccineis trabibus distincta vestis, ut ipse id erudite explicat lib. I. cap. V. ut mirer doctissimum virum eruditioni suæ quasi vim fecisse, ut id jam de *Hysgino* explicaret. Forsan hoc voluit Suetonius apud Servium, augurale vestimentum trabeas habuisse ex filis coccineis & purpureis tortis, aut alternis textis, cum cæteræ trabeæ fuerint ex purpura tantum; aut ex purpura & albo. Hunc colorem autem *hysginum* dici a cocco, quo tingitur, priusquam

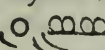

γνή. *speciem coloris ex insula Amorgon.* Eadem reperies apud Etymologum, Eustathium, Stephanum & alios. Rubrum autem fuisse hunc colorem, & purpureum quidem iidem docent. Eustathius *Odysf. 9. ἀμόργη πορφύρεα σημαίνουσα. amorge purpuram significat.* Etymologus in voce *σπυρόξεατο* vult *ἀμόργηνα ἱμάτια* esse τὰ πορφύρεα, & *ἀμόργη*, εἶδ' ὅτι *βοτάνης πορφύρας*. Nota est apud Græcos herba quædam *ἄργεμώνη*, & *argema* apud Plinium, quam nomen habere, ob colorem, ex Hebræorum *Argaman*, nullus dubito. Sunt enim rubri earum flores, puniceï coloris. Dioscorides *lib. II. cap. CCVIII.* *Ἀργεμώνη ὅλον μὲν ἐστὶ ὁμοιον ἀγέλα μήκωνι. τὸ δὲ φύλλον ἀνεμώνη ἐστὶ ὁμοιον. ἀνθ' ἐρασιμέλον, καυλὸν φοινικῶν.* *Argemone in totum Sylvestri papaveri similis est: folia habet anemones florem divisum & caulum puniceum.* Hic tamen legendum credo, ut hoc obiter notem: ἀνθ' ἐρασιμένον ἢ φοινικῶν *Flos divisus & puniceus.* Sane ita emendari potest ex Plinio *lib. XXI. cap. XXIII.* ubi de anemonis, quæ a quibusdam cum argemonis, ob similitudinem confunduntur. *Sylvestri amplitudo major, latioribus foliis, flore phæniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant, alii rursus papaver.* Vide etiam *lib. XXV. cap. XIII.* ubi *argema rubens* dicitur ulcus oculi, propter ruborem. Sane non possum silentio præterire doctissimas observationes incomparabilis viri Bocharti, in suo opere *de Animalibus, parte II. lib. V. cap. IX.* Arabibus corallium dici *مرجان margiam*, & *magram* rubricam Synopidem esse, unde etiam factum putat *ρήγ*, quod Etymologus *amiltum purpureum* explicat. Præterea arborem esse in Persiâ quæ dicitur *ارجوان Argiavvan*, ob florem qui insigniter rubet, atque ideo purpuram sic ab ea denominari.

CXCIV. Est itaque *argaman*, ut patet, ruber color, non minus quam *purpura Tyria*. Sed an plane eadem est purpura, & eadem materia tingitur? Hoc tam facile demonstratu non est. Etymologus *ἀμόργη*, εἶδ' ὅτι *βοτάνης πορφύρας.* *Amorge est species herba purpurea.* Et Suidas, *speciem coloris ex Insula Amorgon*, dicit. Kimchius & Pomarius *carmesinum* volunt: reddunt enim קרמון *Carmes*. Sed falluntur, cum *carmes* sive *Carmesinus* fiat ex cocco. At Hebræorum ארגמן non est coccinum, nam hoc potius טורח שני est, ut capite sequenti docebimus. Sunt qui docent *argaman* lacca tinctum fuisse, de quo vide Glossam ad caput IX. *Kilaim.* ארגמן inquit, נקרא בערבי ארגואן והוא הצמר הצבוע בצבע לא' כח:

vocatur Argayan, & est lana tincta, colore quem laccam vocant. Eadem habet Rabbi Jona שקורין לקא הזנב Color quem vocant lacca. De quo vide Bochartum, de Anim. p. II. lib. v. c. XIV. Quid sit lacca docent alii, scilicet est gummi arboris que nascitur in Arabia, que est similis myrrhæ, habens odorem bonum, & administratur in suffimigiis, & tinguntur ex ea panni rubei coloris, & dicitur tinctura illa Kartas, & defertur similiter ex Armenia. Hæc lacca plane eadem videtur esse cum Cancamo Dioscoridis, lib. I. cap. XXI. quamvis Dodonæus in suo herbario & multi alii contrarium asserant. Κάγκαμον δάρυδον ἐστὶν Ἀραβικῶν ξύλων σμύρνη περσεϊκῶς, βρομῶδες ἐν τῇ γῶσφι, ὡσπερ ὡς θυμιάματι χρωῶνται. Cancamum arabi ligni lachryma est, myrrhæ quodammodo similis, virosi gustus, quam ad suffimenta usurpant. Alia datur lacca, sed ficta & arte facta ex variis rebus. De quibus plura vide apud Mathiolum aliosque, imprimis apud Bodæum in Theophrastum de plantis. Sed omnis lacca semper rubra traditur ab auctoribus. Judæi variis in locis memorant laccam, ut Cholin fol. XLII. ubi etiam scribitur per לבא, sed male, nam לקא sive לבא scribendum est. Sic ubique scribitur. In Misna Pefachim capite III. quæstio est de furfure & farina aqua macerata, quibus infectores utuntur, (quam Misna, ומן & Gemara מים דחיוי aquam farina) an inter fermentata, quæ illo tempore prohibita sunt, numerari debeat? Gemara ista explicans, dicit tantum דזנב נהו לבא quia ea tingunt laccam. Jarchius hic laccam exponit per סר'נא de qua voce cap. sequenti. Sed cujus coloris fuerit inde non constat. Colore autem rubro fuisse laccam, clarius constat ex Cholim cap. II. Fol. xxv. Quæstio est de sanguine avis, utrum tegi debeat, si quis avem jugulet, non ut eam commederet, sed ut ejus sanguine uteretur, ad tingendam laccam בני ליה לרמיה ללכא Opus habet ejus sanguine ad laccam. Lacca igitur, secundum hanc gemaram, fiebat ex sanguine, aut saltem sanguine ad istam infecturam utebantur. Quidquid est, sanguinei & rubri coloris fuisse laccam, ex his constat. Hoc sensu Jarchius hanc Gemaram explicat; de rubro enim colore id intelligi vult, quamvis in corio magis, quam in pannis. זנב, inquit, בריקא color est corii rubri, quem vocant בריקא (de voce בריקא capite sequenti) At istud corium est egregii ruboris, nec coccino in pannis cedit fulgore & lumine. Procul dubio idem color & idem corium erat, quale nobis & hodie adfer-

tur Smirna & ex aliis locis Orientis, quod gallice *Maroquin du levant* dicimus. Nihil dicam de Imperatorum & triumphantium *calceis coccineis & puniceis*. Quamvis autem per *σφλ lacca* non intelligenda sit purpura Tyria, sed aut *lacca* proprie sic dicta, aut, quod multo verisimilius est, color coccineus (Nam ex cocco etiam fit genus lacca, quam vocant Itali *lacca de grana*, ut videre est apud Caneparium, in suo Opere de *Atramentis*) de quo vide cap. sequenti, rubrum tamen colorem significasse, certum est. En quocunque modo explicent nostrum *Argaman*, ex his omnibus necessario colligendum est, fuisse coloris rubri, & quidem purpurei.

CXCV. At non solum rubri coloris erat vetus *argaman*, sed, ut opinor, vera & genuina *purpura Tyria*, sive *dibapha*, nigricantis rosæ, aut concreti sanguinis instar. Nigra quidem aspectu ob saturitatem, sed suspectu vegetissimo & acutissimo lumine respluens, ideoque Tyrio murice, non herbis, nec lacca aliave materia, tincta. Primum quidem animadvertendum est, *argaman* non tantum apud Septuaginta & alios scriptores, sed & in ipso Novo Testamento, semper exponi per *πορφύρεα purpuram*, qua voce plerumque intelligitur *purpura Tyria*, immo ut per *βύσσον* intelligunt *ψ*, ita per *πορφύρεα* *μαργα*: ideoque *βύσσον* & *πορφύρεα* jungunt, ut Hebræi *מרגלית ופנין* Apocal. xviii. xii. ut & *πορφύρεα* & *κόκκινον* quod Hebræis *גרגר ופנין* Ap. xvii. iv. & alibi. Nec omittendum, quod Syrus in N. T. *πορφύρεα* vertat per *ארגמן argamana*, id est *argaman*. vide Marci cap. xv. xvii. & Johannis cap. xix. ii. Quamvis autem verpuli in scriptis suis nullam purpuram videantur agnoscere, præter *chilzon*, sive *conchylium*, de quo capite præcedenti, tamen rubram Tyriam nec negant, nec plane silent. Saltem Philo & Josephus, qui inter eos postremi non sunt, etsi eorum scripta hebræo sermone ad nos non pervenerint, id expressis verbis docent. Cum enim quatuor colores in sacro vestitu, ad quatuor elementa referant, purpuram aut potius *Argaman*, mare significare volunt, quia inde desumitur, quod nempe sanguine cochleæ, id est purpuræ, tingerentur. Philo de congressu querenda Eruditionis gratia, *ὕδατος ἢ ἡ πορφύρεα τὸ γὰρ τὸ βαφῆς αἴτιον ἐν θαλάτῃς, ἢ ὁμωνυμῶσα κογχύλη. Aquam vero representat purpura, quia causa hujus tincturae ex mare petitur, que alias conchylium dicitur.* Eadem & Josephus *Antiq. lib. iii. cap. viii.* ἢτε πόρφυρα τῶν θαλάσσιων, τῶν πεφωνίχθαι τὸ κόκκιον τῶν αἰμάτων.

αἰμαλί. *Purpura mare significat, cum ex cochlea sanguine tingatur.* Horum Simia Hieronymus, ut solet, in Epistola ad Fabiolam, *Purpura mari deputatur, quia ex ejus cochleolis tingitur.* Ergo ex sanguine cochleæ, sive muricis Hebræorum *argaman* tinctum fuit, ideoque vera purpura Tyria. Sed ipsum nomen ארגמן idem videtur significare. Est enim secundum quosdam vox ex duabus composita. Non quidem, ut vult Abraham filius Davidis, a verbo ארר *texere*, de quo supra, sed ab ארם & נן *Syria & color*, quasi diceres *color Syrius*, prout Syri & Arabes solent addere vocem נן *color*, ut *fasgon color hyssinus*, *Ismanagiun, hyacinthus color cæli.* Sic autem diceretur ארגמן *Argaman*, quasi per metathesin litterarum ארמגאן *Aramgavan, color Syrius*, quia Tyro, quæ Syriæ civitas dici potest, tingitur. Quocunque modo exponas, ex hisce omnibus, quæ hoc capite dicta sunt, satis manifesto colligi, mea sententia, potest, vetus ארגמן *argaman* nihil aliud fuisse, quam pulcherrimam & pretiosissimam purpuram Tyriam.

CXCVI. Inter res pretiosissimas hæc purpura poni solet, ideo cum auro, bysso, hyacinthino & coccino fere semper jungitur, non tantum in re vestiaria, sed & alibi, ubi fit mentio de rebus caris & pretiosis. videatur Ezech. cap. xxvii. versu vii. Et quamvis *thechelet* hyacinthinum, sive conchylum sit pretiosum, tamen *argaman* ei præfertur. Legimus Danielis cap. v. regem Assyriorum eum, quem volebat honorare, vestivisse *argaman*, nulla facta mentione de *Thechelet*, ut pretiosius crederem illud quam hoc, alias *thechelet* potius quam *argaman* eum vestivisset. Quanto autem in pretio fuerit purpura Tyria, vel inde patet, quod non nisi regibus, pontificibus aliisque magnatibus, concessum fuerit eam gestare, quæ Plinius egregie expressit his verbis. *Huic fasces securæque Romana viam faciunt: idemque pro majestate pueritiæ est. Distingunt ab equite curiam: Diis advocatur placandis: omnemque vestem: illuminat in triumphali miscetur auro, libro ix. cap. xxxvi.* Hanc ob causam a Cassio in *Oratione ad milites* πορφύρα ἱερῆ, *sacra purpura*, & ab Imperatoribus Theodosio, Arcadio & Honorio *Sacer murex* dicitur, quod tamen de conchylio quoque voluit intelligi. *Cod. lib. xi. Tit. viii. De vestibus Holoveris, & auratis, & de tinctione sacri muricis.* Privatis etiam purpurâ interdicitur

dicitur & simul iubetur, si quis purpuram possideat, eam *sacro arario tradat*. L. III. Cod. Theod. & l. IV. Cod. Justin. de vestibus holoveris. Sed de immani pretio purpuræ, deinceps plura, ubi de sacrarum vestium pretio differemus.

CXCVII. Hanc autem purpuram adhibitam fuisse ad vestitum Pontificum apud gentiles, omnes fere auctores clamant. *Diis enim advocatur placandis*, ut ait Plinius loco jamjam laudato. Unde apud Pollucem πορφυροβαφῆς ἐσθῆτας Eupolis dicit περίσημα τῆ θεῶν *ornamenta Dea*, aut si mavis cum Rodolpho Gualthero, *vestes consecrate Dea*, ut ad marginem annotat. Servius lib. VII. *Æn.* ad hunc versum.

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino.

hæc animadvertit: Suetonius in libro de genere vestium dicit tria esse genera trabearum: unum diis consecratum, quod est tantum de purpura: aliud regium, quod est purpureum, & habet tamen album aliquid: tertium augurale, de purpura & cocco mixtum. Dionysius libro VI. ubi de Saliis. Τηβέννας, ait, ἐμπεπορημένοι περλορφύρες Φοινικοπαρύρες, ἀς, καλέσι τεχέλειας. *Tebennas habent fibulis annexas, prætextas purpura & puniceis trabibus distinctas*, (aut, si cum Sylburgio, *palmis intextas*) *quas vocant trabeas*. Et Servius ad hæc *Æn. lib. IV.*

---- *Tyrioque ardebat murice lana.*

Est genus vestis. Est autem toga duplex, amictus auguralis. Idem intellexit virgilius.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Ubi purpureus amictus nihil aliud significat, quam partem illam prætextæ quam sacrificaturi, aut vota suscepturi capiti injiciebant. *Dialis Sacerdos & Flaviales vestiti erant purpura toga Germanica*, aut si mavis, *Græcanica*, nam ita amictus erat Domitianus, & eodem habitu Dialis sacerdos & Flaviales, teste Suetonio, in vita Domitiani. Nonne Cic. *Ep. IX. lib. II.* satis innuit Sacerdotes δικάφω vestitos esse? Proinde, ait, *isti licet faciant quod volent consules tribunos plebis, denique etiam vatini strumam sacerdotii δικάφω vestiant*. Et *Epistola XVI. libri II. ad Calium dibaphum pro auguratu sumit. Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur*. Ovidius libro IV. *Fastorum*. *Ille purpurea canus cum veste Sacerdos*. Et Ricam, vestimentum purpureum, gestabant, Festus lib. XVI. *Rica est vestimentum quadratum, fimbria-*
tum

um purpureum, quo Flaminicæ pro pallio utuntur. Habebant & *laticlaviam vestem & prætextam*, quod cap. IX. probavimus. Sed eas fuisse purpureas, aut minimum purpurei quid habuisse, non dubito. Ex his meridiana luce clarius apparet, sacerdotes veterum gestasse optimam & pretiosissimam purpuram, cum eadem regibus, Consulibus & imperatoribus ornamento fuerit. Non capio itaque cur exactissimus Rubenius, de *Re Vest. lib. II. cap. XIV.* crediderit; Sacerdotes plebeia tantum & vili purpura vestitos fuisse. non pretiosa & imperatoria. Nec illud colligi potest, ut putat, ex verbis Ciceronis, pro Sextio, *vestitus* (Pisō) *aspere nostra hac purpura plebeja ac pene fusca.* Nam locus ille intelligi potest, non de omnibus Sacerdotibus, sed de auguribus tantum & fortassis de quibusdam ex pontificibus. Eodem sensu intelligi potest locus, quem allegat, ex D. Gregorio Nysseno *Orat. de S. Theodoro. Me etiam imperatorum illorum miseret, quod, cum per se satis magna inter homines dignitate ob regium imperium præditi sint, pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraque purpura hujus dignitatis nomine induuntur, ad imitationem infelicium pontificum, in dignitate splendida atque illustri triste atque inamantum gestantes indumentum.* Fortasse tempore D. Gregorii res mutatae erant, ut viliores tunc habuerint purpuram pontifices, quam sub primis imperatoribus. Sane, uti audivimus, Plinius sacerdotibus eandem adscribit, quam imperatoribus. Eadem diis consecrata est, quæ sacerdotibus, secundum Servium. Dialis sacerdos & Flaviales eodem habitu, quo Domitianus, ornati erant. Tyrio murice & *διδάφω* amicti erant, eorum igitur vestitus aliquando ex purpura pretiosissima fuit. Sed de *purpura* sive אַרְגָּמָן, in sacro Hebræorum vestitu satis.

CAPUT XV.

DE תּוֹלַעַת שָׁנִי COLORE
COCCINEO.

שָׁנִי *Varia interpretationes. Vestis Christi coccinea & purpurea dicitur. Non erat hyssina contra Rubenium. Coccineus color ruber. Ignei coloris esse purpuram maxime coccinum.* *δύσχαρες*

πύλανοι Apocal. IX. XVII. Chlamys Christi λαμπρός. (اندلس)
 ἡ splendere. *Scrupulus Casaubono ablatas. Arabs*
Aquila διάφανον. ὀξεία μέτοξα. *Coccinea. Gracis ignis hodie*
λαμπρός. coccinum differt a purpura pretiosa, a plebeja, & ab
hysgino. Coccinum cocco tingitur, unde & nomen. Coccus
qualis fructus? Ejus succus facile corrumpitur, & in vermem
mutatur. Hinc vermiculus dictus. Grace σκόληξ. vermeil, &
 vermeillon. *Scolecion. قرمزي Kermes, vermis quasi قرمزي*
fermes. Apud Arabes F. & K. uno apice differunt, ut E. &
Γ. gamma & digamma apud Gracos. Kermes esse animal. Hinc
coccinum Carmesin Belg. & Gallis Cramoisy. Carmesinum
quomodo a Scarlato differat. Confectio Alkermes, sic dicta a
a cocco. Pellicula cocci. Animal sive succus in cocco. κόκκι
quia granum. κόκκι βαφικὴ granum tinctorium. Nux Indica
coccus. Itokuz noot Belgis Coccus fructus illicis. Plinius,
Dioscorides, Serapio & alii de cocco. Nasctur in Galatia, in
Armenia, Cilicia, Hispania, Gallia & Polonia. Omnium opti-
mus Galaticus. vocatur a Galatis ὄς. Inde hysginum. Pausanias
explicans. Turnebus, Hesych. & Suidas male ὄσγλω pro ὄς.
Hysginum quasi Sasginum. Syr. ܣܫܘܢ Sasgon Hebrais סס Sas,
Vermis. Hinc Grace σὺς. Sasgon, color vermis. Vermintinctum.
H. sive aspiratio assumit aut rejicit S. Sus pro ὄς, Germ. Sauw.
Hysginum dicitur quia prius cocco tingitur antequam purpura
inducatur. Cusculium, Quisquilia quid? κοσκυλλίον, κοσκυλ-
μάτια. Coccus cur quisquiliam dictus? Hodie cochenille, coc-
cenille quasi coccinulum. Coccinum hyacintho tingitur. Puni-
ceus color eximius in India animalibus instar canthari tingitur.
Coccinum hodie Scarlatum. Sententia Ruellii, Gelenii & Groen-
bovii de scarlato. Nostra conjectura. Scarlatum non dici a cu-
sculio, non a Galatico, sed a Sarlaca. Londres pro London.
Nimaigre pro Nimaigue Sar in Sarlaca Tyrus. Lacca color ruber.
סרלקא Indais quid? Iarchii פריקא & כריקא. Circa has voces Bo-
charti difficultas. A nobis explicantur. קרשא forte pro קרשא, aut
pro קרשא. Talmudicorum חוש של קרשא filum coccineum. סרלקא pro
סרלקא Sarlaca. Apices (°) pro ל extruso. Aqua farina & fur-
sure fermentata ad tincturam coccini: Corium cocco tingi. Sar-
 laca

laca quasi Tyrius rubor, aut Tyria lacca. Sic dicta non quod esset purpura Tyria, sed ob similitudinem. Corobicus laudatus. *He* voces saepe sic junguntur. Aliquando שני חולט Nonnunquam חולט absque שני. Et שני sine חולט. Tholaat saepe Vermem significat. Sape colorem. Locus Nabum cap. II. IV. explicatus contra septuaginta. Belg. & Germ. lachen ab Hebr. לען ridere. Vestes rubrae bellatores decent. Tholaat Schani qualis color? Abarbanelis error qui serici nativum putat. Est color ruber. Est coccineus. Græcis, vulgato, Iosepho & Philoni κόκκινον & φοινικῆν, & coccinum. Arabi قمره Kermes & Alkermes. Igneus rubor. Chaldæo צב וזורי Color splendidus. In Novo T. tholaath schani est κόκκινον. Loci Apocal. XVII. IV. & XVIII. XVI. Matthæi XXVII. XXVIII. & Lucæ XXI. XI. אַרְבָּנָא Syro & Chaldeo coccinum. לשן של חוריה Lingua coccinea hircis appensa x. Tisri. Paulo tholaath schani coccinum Hebr. IX. XIX. Ipsa vox חולט coccinum denotat. Est enim vermis. שנים in plurali. Sunt qui volunt שני & שנים esse duplicia, quasi esset שני & שנים a radice שנה iterare. לXX. & Germanorum Iudaorum varia interpretationes. κλωσθ, κλωσθὸν, Belgicel een Kloffe, kloffe garen. Dentelles. kanten. Falsa omnes. שני non esse κλωσθὸν, ἀνενησημένον & c. cum id exprimitur per כושר. Locus Prov. cap. XXXI. XXI. explicatus δίσαι χλαίνας. Græcorum versio vitiosa. χρορίζου pro כושן pro pernoscere. Hinc Belgis een loen / percunctator, homo deles Pœnula Pauli II. Tim. IV. XIII. χλαίνα quid Suida? Vestimentum hybernum. J. Baptista Donius laudatus. Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius, alique multi a septuaginta decepti. χλαίνας πορφύρας Homeri. Tyria læna. Coccinea, Hyacinthina. Chaldæus laudatus., Lapsus vulgati, Hieronymi, Buxtorfii, Cocceii, omniumque fere interpretum, qui coccinum dicunt dibaphum & bis tinctum. Ante Hieronymi tempora nemo sic locus est. δίσαιφον proprium epithetum est purpura Tyria. Plinius explicatus. Error Lexicographorum & interpretum. שני esse colorem Rubrum. שני quibusdam a שנה iterare. Conjectura an non a שני acutus est? Schani quasi acutum, ut Græcis ὀξύειον. Hebrais coccinum dici שן Sen, docet Hieronymus. Tholaath Schani quasi

vermiculus acutus. *Coccineus color pretiosus. Imperatorum & Magnatum vestimentis dicitur. Purpura & coccinum junguntur, & aurum χρυσοκόκκινον. Gentilium Sacerdotes cocco vestiti. Purpura, coccus & conchylium, ut pretiosissimi colores junguntur a Quintiliano. In sacris vestibus tingitur lana, non panni integri, uti apud nos.*

CXCVIII. **T**ertius colorum qui arte inducti sunt, in sacro vestitu, est **שני חלה** *Tholaath Schani*. Chaldæus habet **צבט חורי**. Septuaginta **κόκκινον Coccinum**, & **κόκκινον διπλῶν coccinum duplum**. vulgatus *coccum bis tinctum*. Josephus **κόκκινον**. Aliquando Josephus etiam & septuaginta **φοινικῶν**. Arabs **صباغ القرمزى** *Colorem alkermes*. Aquila **διάφανον** Symachus **διάθανον**, Hieronymus *coccum*. Junius *coccinea dibapha*. Lutherus **Rosin roth**. Belgæ **scharlacken** / sic & Diodati cum aliis. In multiplici ac dubia hac interpretatione, quemadmodum in reliquis coloribus, vix aliquid certi adfirmari licet. nihilominus *Coccineum* fuisse Hebræorum *Tholaath schani*, vix dubito, quod ideo probare suscepimus.

CXCIX. Capite præcedenti jam ostendimus; omnes colores, qui aliquem ruborem habebant, ab antiquis sæpe purpureos dici, ideoque ipsum coccinum, eodem nomine venire. Atque hanc ob causam Horatium *lib. II. Sat. XVI.* vestem *rubro cocco tinctam* confundere cum *purpura*. Nec immerito idem colligunt quidam inde, quod eadem vestis, qua Christus a perfidis Judæis amictus fuit, & quam Matthæus *cap. XXVII. vers. XXVIII.* vocat **χλαμύδα κοκκίνω** *chlamidam coccineam*, a Marco & Johanne dicitur **πορφύρα** & **ἱμάτιον πορφυρῶν** *purpura & vestimentum purpureum*. Marc. *xv. xvii.* Joh. *xix. ii.* Nec ulla necessitas me cogit hæc de hygino explicare, cum celeberrimo Rubenio, *de Re vest. lib. II. cap. xiv.* quasi tunica illa Christi ab uno Evangelistarum *coccinea* diceretur, ab aliis vero *purpurea*, quod cocco & purpura tincta, ideoque hygini coloris, fuerit, quod minime probabile puto. Itaque Vel inde patet, coccineum colorem rubrum fuisse, apud veteres. Sed hæc sunt cuilibet obvia. Ostendimus etiam cujusmodi ruboris fuerit coccinum, & quomodo a purpura Tyria differat? Scilicet purpuram rubram fuisse, instar nigricantis rosæ, aut sanguinis concreti, ita ut fere mixta fuerit ex austera aliqua

qua nigritia & nitente rubore: Coccinum vero rubrum fuisse, rubore florido & acuto lumine splens, instar micantis rosæ, sed nigritia ista & saturitate purpuræ fraudatum. Rosæ enim splendorem, & gratum admodum nitorem cocco adscribit Plinius *lib. ix. cap. xxxviii.* & *lib. xxi. cap. viii.* ut capite præcedenti diximus. Igneus color præterea dicitur ab aliis, & quidem non sine causa, cum instar candentis ferri, aut ardentissimi ignis iubeat & splendeat. Sane omnem purpuram ignei coloris fuisse docet Plinius *lib. xxxvii. cap. ix.* *Fulgorque quidam in illa* (gemma scilicet) *purpura non ex toto igneus.* Isidorus *purpuram* sic dictam vult, *a puritate lucis.* Et Virgilius *Æn. lib. iv. Tyrium muricem* (id est *purpuram*) *ardere* dicit. *Ardere* ignis est. Igneus tamen fulgor multo vehementius splendet in coccino quam in purpura Tyria, ideo coccino maxime attribuitur: excitatior enim & acutior color in cocco, pressior autem & astrictior in purpura rosæ nigricantis. Ideoque coccinum præcipue fulgere & splendere dicitur instar ignis. Hinc Epiphanius *ὀρέγκας πυρίνης*, Apoc. ix. xvii. exponit per *κόκκινος*, in *Alogis sect.* xxxiv. quod coccineus color sit maxime igneus. Sic chlamys coccinea, ut habet Matthæus cap. xxvii. xxviii. a Luca cap. xxiii. xi. vocatur *λαμπρῆ* *splendida*, quod de coccino omnino intelligi debet. Nec aliter intellexit Syrus, cum pro *λαμπρῆ* habeat *ܐܘܪܘܟܐ* quod est ipsissimum Chaldæorum *והורי* & *והורית* coccinum, sic dictum a *והר* *splendere*, quia instar ignis splendet. Miror itaque eruditissimum Casaubonum in *Exercit. Anni xxxiv. num. lxxix.* tam sollicitum fuisse, de hujus vocis radice & origine, cum Chaldæo & Syro coccinum ita dicatur ob ignis splendorem. His adstipulatur Arabs, nam cum potuerit reddere per *قرمز* *Kermes*, maluit tamen uti voce, quæ splendorem aut fulgorem sonaret. *ܕܪܩܐ* ab Hebræo *פולס* *fulsit*, *corruscavit.* Idem intellexisse videtur Aquila per *sunm διάφανον*, nam *διάφανα* maxime splendere solent. Non possum hic intacta relinquere doctissima observata Magni Salmasii *ad Terullianum de Pallio.* Et, inquit, *ὄξεια μετάξι in recentioribus Græcorum Imperat. constitutionibus τὸ χρυσόβελον ἐστὶν μετάξις ὄξειας ἀπηώρητο.* *Ubi ὄξεια metaxa, est coccinea.* Idem est *λαμπρὸν, λαμπρὸν χρῶμα*, de coccino dixit Plutarchus in nuptialibus præceptis. Inde *λαμπρῆ ἑσθῆς coccinea apud Evangelistam.* Latinis clara vestis, & cla-

ra purpura. *Nam purpura maxime clara τὸ λαμπρὸν habent, quod in cocco inest. Græci hodieque ignem, absolute vocant λαμπρὸν.* Meridiana luce igitur clarius est, coccineum colorem ignei splendoris fuisse. Differt itaque coccineus color a purpura Tyria pretiosa illa, a plebeja, & ab hysgino. A plebeja quidem, quod, cum sit ruber color, acutissimo tamen lumine splendeat, cum plebeja rubra quidem sit purpura, sed obtusa & pœne fusca. A Tyria, quod eodem quidem ardore fulgeat, sed eadem nigritia & saturitate fraudatus. Ab hysgino, quod eundem quidem habeat nitorem atque lumen, at non perinde sit saturatus.

CC. Coccineus autem ille color *cocco* tingitur, unde & nomen, eodem plane modo ac purpura & conchylium. Nam quemadmodum *conchylium* dicitur pro *conchyliata veste*, quia conchylio tingitur, *purpura* pro *purpurea*, quia purpura pisce; sic *coccus*, pro *coccinea*, quia cocco inficitur. Hinc *Horatius II. Sat. XVI. cocco tinctam vestem*, & *Martialis lib. VI. Ep. ad Bassum, cocco madidam*, habent. De hoc colore cocco tincto *Plinius quoque lib. XXII. cap. II. Iam vero infici vestes scimus admirabili fuco* (aut, si mavis cum aliis, *succo*, quamvis etiam dicatur *fuco* tingere) *Atque ut sileamus, Galatia, Africa, Lusitania granis, coccum*, (lege *Lusitania-cocci granum*) *Imperatoriiis dicatum paludamentis.* Est autem coccus fructus rotundus instar lentis, aut exigui pisi, qui crescit circa fruticem illicis; aut potius excrefcencia quædam est, quam verus fructus: nullum enim habet florem, ut reliqui arborum fructus, nullum pediculum, nec ejusmodi alias partes, sed ipsis ramis arctissime adhæret, qua parte exiguum habet foramen. Succus autem ejus facillime corrumpitur, & in vermem mutatur, qui pedibus & exiguis alis mobilis factus, aufugit & avolat, nisi morte præveniatur. Ideo rustici qui ejusmodi grana colligunt, quamprimum animalcula hæc animadverterint, linteo, aut sacco, cui indiderunt, leviter concutiunt, donec emoriantur. Hinc non tantum *coccus κόκκος* dicitur, sed & *vermiculus*, Græce σκόληξ. Glossæ nostræ, inquit *Salmasius. κόκκος vermiculus*, & *Lexicon Græc. Lat. Cyrilli κόκκος βάμμα vermicula, hoc coccum* Glossæ veteres *Fucus vermiculus.* Ude & *vermitinctum.* σκόληξ Γαλατίας pro cocco Galatico, & σκόληξ ὁ πόρφυρος. Inde & minium nostrum hodie *vermeil* & *vermillon*, quasi *vermiculum*. Audiamus *Plinium libro XXIV. cap. II. ubi de*

cocco. *Est autem*, inquit, *genus (cocci) ex eo in Attica fere & Asia nascens, celerrime in vermiculum se mutans, quod ideo Scolecion vocant.* Scolecion scilicet dicitur, a Græco σκώληξ, quod *vermem* significat. Sed de hoc cocco atque vermiculis fusius agit Pausanias in Phocicis. τῶν δὲ θάμνον ταύτων, Ἴωνες μὲν ἢ τὸ ἄλλο ἐπιλωπιδὸν κόκκον, Γαλάται δὲ οἱ ὑπὲρ Φρυγίας Φωνῆ τῆ Ἰπικχωρίῳ σφισίν ὀνωμάζουσιν ὕς. ἔσι δὲ αὐτῆ μέγεθος μὲν ἢ κόκκος ἢ τὸν εἰμὸν καλέμηνον, φύλλα δὲ μελάντερον μὲν ἢ μαλακώτερον ἢ ἢ χροῖν. τὰ μὲν τοι ἄλλα ἐοικότα ἔχῃ τῆ χροῖν. ὁ δὲ αὐτῆς καρπὸς ὁμοῖο τῷ καρπῷ τῆ σπύργου. μέγεθος ὀρέξ. γίνεται δὲ τοι ἐν τῷ καρπῷ τῆ κόκκου βραχὺ ζῶον. τῆτο εἰ ἀφίκοιτο, ἐς τὴν ἀέρα πεπανθέντος τῆ καρπῆ, πέπευ αὐτίκα, ἢ ἐοικὸς κώνωπι φαίνοιτο ἀν. νῦν δὲ πῶτερον πρὶν τὸ ζῶον κυθλιῶν. συζέγγυ τῆ κόκκου τῆ καρπῶν. ἢ ἔσι ἐρίοις ἢ βαφῆ, τὸ αἶμα τῆ ζῶου. *Fruicem hunc Iones, & reliqui Græci coccum, Galli qui super Phrygiam sunt, patriæ voce hys nominant. Crescit ad magnitudinem Rhamni, folio nigriore & molliore quam lentiscus, in reliquis lentisco similis ejus fructus solani fructui similis ervi magnitudinis. Gignitur in cocci fructu posillum animal; id si maturo fructu in aerem exilierit, statim volucres fit, culici simile: Sed antequam concipiatur animal, cocci fructum legunt. Adhibetur autem sanguis animalculi ad tingendam lanam.*

CCI. Hoc naimal Arabs قرمز *Kermes* vocant. De quo vide Lexicon Golii. Videtur autem dici *Kermes*, quasi *vermis*. Arabibus enim non est insolens, voces Græcas & Latinas adoptare, ut alibi demonstravimus. Possset etiam aliquis dubitare utrum ne primum Arabes قرمز *Fermes* scripserint, uno enim apice tantum differunt apud eos F & K, ut & apud Græcos F & Γ, *digamma* & *gamma*, quæ eandem fere vim habent ac C. & K. Nec insolens est litterarum mutatio V in G. aut K. *Kermes* autem animal esse docet Sariph, *Alkermes, nomen animalis incidentis super ilicem, quæ est species quercus mediocris.* Alcmanus, *Alkermes color Armenius, qui exprimitur e vermibus, in quorum visceribus later.* Alii in Abenbitare., *Alkermes est animal, quod in spinosa planta generatur, & in arbasto, ex quo sulphurata fiunt ad ignem accendendum, media magnitudinis inter herbam & fructum, ramis multis sed tenuibus. Hoc autem animal instar lentis est initio, valde parvum, sed augere non desinet, donec cicercis magnitudinem assequa-*

itur. Hæc Arabice reperies apud Bochartum *de Animalibus, parte II. lib. IV. cap. xxvii.* Est itaque *Kermes*, sive *Alkermes* Arabum *vermis*, unde factum est, ut coccineus color etiam *Carmesinus*, Gallice *cramoisy*, & Belgice *karmesijn* diceretur: ut decipiantur ii qui Karmesinum a coccino distinguunt. Hodie quidem nostri infectores discernunt *carmesinum* a *Scarlatto*, sive coccino, & intelligunt per Carmesinum coccineum quidem colorem, qui etiam cocco tingatur, sed obscuriorem, & non perinde nitentem & floridum, quemadmodum est verum coccineum, sive scarlattum, cum fiat alio temperamento & medicaminibus. Arabicum itaque *Kermes*, vel *Alkermes*, nihil aliud est quam coccus, aut cocci vermis. Inde etiam *confectio Alkermes*, adeo a Medicis decantata; ita dicta quod coccus illius sit præcipuum ingrediens: non autem sericum cocco tinctum, ut alii sustinent, sed ipse coccus adhibetur, cum pomorum succo, aqua rosarum, saccharo, ambra, sandalo, cinnamomo, lapide Lazuli, margaritis, musco, auro &c.

CCII. Duo in cocco reperiuntur. Primum pellicula, cui succus inest, ex quo animalculum nascitur. Secundum ipsum animal, sive succus a cocco separatum. Ex animalculi substantia, tanquam ex nucleo, aut medulla præstantissimum & vegetissimum colorem fieri quidam tradunt. Pelliculæ autem vacuæ & vermiculis relictae, etsi non sint ejusdem valoris, tamen non sunt plane inutiles: nam ex iis quoque color non contemnendus elicitur, Dicitur autem Græcis *Κόκκος*, quia est *granum*, hoc enim Græcis *κόκκον*, significat. Ideo Plinius *granum cocci*, & Dioscorides *κόκκον βαμφύλω* *granum tinctorium*, habent. Sed & nux Indica *coccus* dicitur & apud nos nux juglans, *kokus noot* / ob similitudinem aliquam. Nascitur hoc granum circa fruticem ilicis, quæ est genus arbusculi roburi non absimile, sed non ejusdem magnitudinis. Coccum autem fert solummodo quamdiu non fert glandem, cum adolevit, & in arborem excrevit fert glandem, etiam gallam, sed cessat coccus. Ideoque solent incolæ istorum locorum quadriennes aut adultiores stolones urere, ut proximo anno novelli resurgant, qui deinde singulis annis aliquot subsequenter, coccum ramulis in hærentem instar exiguorum pisorum gignunt colore primo albido, per maturitatem vero cineritio. De eodem genere ilicis Plinius libro xvii. viii. *Omnes tamen has ejus dotos ilex,*
Colo

Colo provocat cocco Granum hoc, primoque ceu scabies fruticis (sic libenter lego cum Turnebo & Salmasio) *parvi, aquifolia ilicis coscylium vocant: pensionem alteram tribuit pauperibus Hispania donat: gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia.* Dioscorides *lib. IV. cap. XLVIII.* Κόκκος βαφικὴ, θάμνον ἐστὶ μικρὸς φρυγανώδης, ᾧ περὶσπενται οἱ κόκκοι ὡς φακοί, οἱ τινες ἐπιλεγόμενοι συντιθενται δρῖση ἢ ἐστὶν ἡ Γαλατικὴ ἢ ἡ Ἀρμενικὴ, ἔπειτα ἢ ἐν Ἀσίᾳ ἢ ἡ Κιλικίᾳ. ἐλάτῃ ἢ πασσῶν ἢ ἐν Ἰσπανίᾳ. & *nox: γίνεται ἢ ἢ ἐν Κιλικίᾳ ἐν τοῖς ἄρσισι ὁμοίως κοχλίας μικρῶν ἢ αἱ τῆδε γυναῖκες τῶ σόματι ἀναλέγασαι κόκκον καλῶσιν.* *Coccus quo tingitur, frutex est, parvus ex cremiorum genere, cui grana ceu lentes adherent, que quidem exempta, decerpitaque reponuntur. Optimum gignitur in Galatia, & Armenia, denique in Asia & Cilicia: omnium postremum quod in Hispania provenit. Nasciitur porro in Cilicia in quercubus, exilis cochlea similitudine, quod illius regiones fœmina coccum vocant, & ore legunt. Eadem habet Serapio, c. CCCI. ubi de Kermes. Chermes, inquit, est arbutum quod administratur ad accendendum ignem, & est medium inter arborem & herbam, cujus rami sunt multum subiles, super quos sunt grana rotunda, similia lenticule, que colliguntur, & reponuntur, & conservantur, & conficiuntur ad tingendum. Ita illius interpretes. In ilice itaque, aut genere quercus crescit coccus. Sunt tamen qui docent etiam crescere in Myrrho, in saxifraga & pimpinella, quam alii etiam laccam putant. Loci in quibus provenit, sunt Galatia, Armenia, Cilicia & Hispania, ut ex Dioscoride, Plinio & Serapione audivimus. Reperitur tamen in Gallia quoque, & Polonia & alibi. Sed omnium optimus est Galaticus coccus, ut iidem docent, quibus accedit Plinius Secundus libro XXII. Coccum Galatie rubens granum circa Emeritam Lusitania in maxima laude est, ut ait iterum Plinius Hist. lib. IX. cap. XLI. Videatur etiam lib. XXII. cap. II. Tertullianus de Pallio cap. IV. latioris purpura ambiitio & Galatici ruboris.*

CCIII. Hoc granum, five hic vermis βαφικὸς a Galatis vocatur ὄς, ut ex Pausania, Phocic. lib. x. loco supra allegato, constat. Inde color *hyssiginus*, ex purpura Tyria & cocco, de quo capite præcedenti mentionem fecimus. Sunt qui apud Pausaniam legant ὄσγινω *hyssen* pro ὄς *hys*, in qua sententia etiam est Turnebus *Adversar. lib. XIX. cap. XXV.* ideo proculdubio quod Hesychius

& Suidas ὄσγης meminerint. Sed an Grammatici illi non decepti sint, jam non disputo. Saltem ego credere non possum ὄσγῳ scrip-
fisse Pausaniam, sed ὄς. Est itaque ὄσγιον sive ὄσγη vox composita
ex ὄς, aut potius οἴη pro οὐ & η, ut sit quasi *sasgon*, ut Syri
Ⲙⲟⲙ color cocci. Nam οὐ *Sas*, de quo antea jam egimus
Hebræis significat *Vermem* (unde fortassis Græcorum σῆς) & η *co-*
lorem; ut *Sasgon* nihil aliud sit quam *color vermis*, *vermitinctum*,
uti etiam coccinum vocatur. Nihil autem refert Græcis dici ὄσγι-
ον, sive ὄσγῳ, pro οὐσγιον, aut οὐσγῳ, cum aspirationi non sit
insolens σ ab initio aut assumere, aut abjicere, quod vel ex sola
voce *Sas* apparet. Factus enim est sus, porcus a Græco ὄς, aut
potius Græcum ὄς ex Germanorum *Sauw*, quod idem significat.
Prius itaque *hysginum* nihil aliud significasse ausum adfirmare,
quam coccinum, postea vero colorem mixtum, ex cocco & Ty-
ria purpura, ita tamen, ut quamvis purpura ad hanc infectu-
ram adhiberetur, non minus quam cocco, *Coccinum* tamen
diceretur potius quam *purpura*, quia cocco prius tingi sole-
bat.

CCIV. Nonnunquam *casculium* dicebatur, sive *coscylium*. Vi-
de Plinium *lib. xvi. cap. viii*. In quibusdam etiam codicibus
habetur *quisquilium*. Quid autem sit quisquilium satis notum est.
Scilicet res levis, minuta & nullius pretii, qualia sunt *terrarum*
purgamenta, & *quidquid ex arboribus surculorum*, & *foliorum mi-*
numum decidit, ut habent Varro, Festus & Isidorus. Ideo Græcis
κοσκύλλιον est minutias excrecentes præsecare, ut alibi observat Sal-
masius. Sunt etiam κοσκυλλάτια coriorum & pellium minuta præ-
segmina, ut habent Hesychius, Suidas & Aristophani Scholiastes.
Inde res quævis leves & nihili quisquiliæ dicuntur. Hinc Cæcilius,
notante etiam Festo,

Quisquilias volantes, venti spolia memorasti modo.

& Nævius in *Togularia*:

Ac deturba te saxo, quisquiliæ, non homo.

Coccus autem quisquiliæ dicitur, non quidem quod res vilis fue-
rit, erat enim satis cara & pretiosa, ita etiam ut rustici &
pauperes, in Hispania, quibus pecunia deficiebat, cocco
tributum solverent, ut ait Plinius *libro xvi. cap. viii*. Sed
quod stolonibus derasum caderet, instar minutiarum & quisqui-

liarum. Sunt tamen qui conjectant cusculium, sive quisquillas, non omnem substantiam cocci significare, sed tantum pelliculas granorum, ab animalculis desertas, quæ, si conferamus cum animalculis ipsis, revera (etsi non plane sint inutiles) sunt tantum quisquiliæ & res leves. Ex hoc nomine *cusculium* videtur nostrum *cochenille* (ita enim hodie coccum vocant Galli, & Belgæ *cocconille*) factum videtur? si modo non ex ipso cocco, ut diceretur, per diminutionem *cocconille*, quasi *cocconillum*, quia parvum granum est. Hoc cocco verus coccineus color tingitur. Narrat quidem Plinius *lib. XXI. cap. XXVI.* in Gallia etiam hyacintho pro cocco hyssinum tingi. Sed locus ille aut corruptus est, & potius legendus ut habent alii, *hoc ibi loco hyssinum tingitur*, non vero, *hoc ibi cocco h. r.* Aut si pro cocco, id tantum intelligi debet, quod colorem aliquomodo similem reddiderit coccineo, quemadmodum & *purpuram Tyriam herbis tingi* dixit.

CCV. Narrat præterea Ælianus *libro IV. cap. XLVI. animal.* Indos puniceos vestes tingi animalibus quibusdam prælongis pedibus, qui canthari magnitudinem habent. Eiusmodi fuisse purpuram illam quam Persarum Rex Aureliano misit, ut ait Vopiscus, quod capite præcedenti notavimus, fere credidissem, nisi dixisset Vopiscus, sermonem esse: *sandicem Indicam talem purpuram facere si curetur.* Sane Ælianus hunc colorem pretiosissimum dicit, & a Persis expeti. Mittitur enim Persarum Regi, inquit, *ἢ τόγε ἄλλοις τῷ ἐοικῶτι δοκεῖ θάρμασσι, ἢ ἀντικεινομένη γε τοῖς Περσῶν ἄπυρροις κροτῆι ἢ πολὺ ἢ ἐκαστέτῃ, ὡς Φησὶ Κτησίας. ἐπεὶ ἢ τῷ ἀδομῶντων τῷ Ζαρδιανικῶν ὀξύτερα τέ ἐσι ἢ τελευτῆσερα.* Et eam mirantur Persæ, & patriis suis vestibus anteponunt pulchritudine & pretio, ut ait Ctesias, nam vel celebribus illis Sardinianis floridior & splendidior est. Sed de cocco plura vide, si placet, apud Mathiolum in *Dioscoridem*, Dodoneum, Bodæum a Stapel in suis *commentariis ad Theophrastum de plantis*, & Salmasium in *Exercitationibus Plinianis*. Ut ut sit, hoc grano sive cocco verus color coccineus tangebatur apud antiquos, ut & hodie apud nos. Hic etiam est color ille eximius & pretiosissimus quem hodie *scarlatinum*, Galice *Escarlatte*, Belgice *scharlacken* / Germanice *scharlack*, dicimus.

CCVI. Quoniam autem hic mentio incidit de *Scarlatto*, non possum non addere nostras conjecturas, de vocis illius origine. Plu-

rimi sane auctores loquuntur de *Scarlatto* : sed vix ullus tentavit fontem vocis aperire. Sunt qui putent dictum esse *Scarlatum* quasi *quisquiliatum* aut *cusculiatum* a *Cusculio*, quo nomine coccum designari jam modo ostendimus. Videantur Ruellius & Gelenius, &c. Sed hæc etymologia paucis arridet. Magnus Groenovius, vir dum viveret in literis primus, ὄν & ὦν ! mihi amicissimus, & cujus manes omnes boni & docti mecum in æternum venerabuntur, in doctissimis suis notis ad Plinium Secundum, non ita pridem editis, quem librum mihi dono misit, vix tribus diebus ante lethalem illum, & funestissimum morbum, quo jam heu ! κείτοι Πάτροκλος, ad libr. XXII. cap. II. derivatum omnino voluit a Galatico; ut diceretur *Carlate*, *Scarlate* & *Ecarlate* & *Carlatum*, quasi *Galaticum*, scilicet *Galaticus color*, cum coccinum Galaticum præstantissimum traderetur ab auctoribus. Effet autem *Carlatum* pro *Galaticum*, inserto solummodo R. quemadmodum dicitur *stirps* pro *σίπ*, *perdix* pro *περδριξ*, *Londres* pro *London*, addo, & nostrum hodie *Novomagum*, a Gallis dici *Nimaigre* pro *Nimegue*. Hæc & multa alia doctissima ibi habet, magnum litterarum decus. Non possumus tamen quin & nostram conferamus symbolam, & quid hac de re sentiamus, in medium proferamus, pro ut olim his de rebus cum eo communicavimus, cum viva voce, tum literis, ut videre est ex epistola eximii viri, huic Operi præfixa, quæ, puto, ultima fuit, quam politissimus stilus exaravit. Si ad Gallicum *ecarlatte* respiciamus, dubitari posset annon derivetur a voce quæ in *ate*, *atus*, aut *aticus* terminatur. Sed cæteræ nationes, ut Germani & Belgæ *Scharlach* & *Scharlaken* habent. Sic etiam scribendum puto, *Scarlaka*, aut *Sarlacum* potius quam *scarlatte* aut *scarlatum*, ut non dubitem quin Gallicum *Escarlatte* ex *Scarlake* aut *Sarlaco*, deductum sit. Solenne etenim est Gallis litteram E. præfigere τῷ S. ut *Esphere* pro *sphæra*, *Eschelle* pro *scala*. Nec nos morari debet quod dicant *escarlate* & non *escarlake*; nam hoc factum existimandum est more gentis, quæ non amat pronunciare litteram K. & C. sed mutant sæpe in T. ut *clausporte* pro *clauspora*, ut observat doctissimus Menagius in suo Etymologo, quemadmodum & Latini C. in T. ut bestia pro *βόσκημα*, & *Lutetia* pro *Λυδονητία*. Non mirum igitur si *escarlate* pro *Sarlake* dicant. Jam vero *Sarlake*, sic dicitur quasi *Sarlacca*, color ruber Tyrius? ita composita est vox ex *Sar* & *lacca*.

CCVII. Capite præcedenti demonstravimus *Sar* & *Sarra* Tyrum insulam esse, & purpuram *Sarranam* & *Sarranum ostrum* dici quasi *purpuram Tyriam*. Atque ita *Sar* in nostro Sarlake est *Tyrus*. Hæc suboluisse videntur *Colovico* in suo itinerario Hierosolymitano, lib. I. cap. XIX. ubi **Scharlaken** vel **sarlaken** ab urbe hac *Sarra* (id est *Tyro*) dici existimat. Non multo difficilior erit conjecturare quid sit *lake*, nempe Hebræorum לקא *lacca*, quam vocem colorem rubrum instar coccini, immo & coccinum ipsum significare, capite præcedenti quoque ostendimus. *Scharlake* sic erit Hebræis סרלקא *Sarlaca*, *Lacca Tyria*, sive *color ruber Tyrius*. Sane sic videtur vocari a Jarchio & aliis, vocem enim illam לקא quæ reperitur *Massechet Cholin* & *Pesachin*, de qua capite præcedenti, Jarchius in *Cholin* exponit per פריקא. In *Pesachin* autem per סריקא. Neutrum fatetur magnus Bochartus se intelligere. *De Animal. part. II. lib. V. cap. XIV.* Puto tamen nec Sphinge, nec Aristarcho opus esse. Optime scribitur in posteriori loco סריקא per ס & non per פ, & ad hunc prior locus emendandus est. Quid autem Jarchio sit סריקא *sarica* clara quidem demonstratione non constat. Conjecturare aliquis posset an non scripserit קרתא aut קרתא: dicitur enim tinctura laccæ *Kartas*, ut supra ex Serapione audivimus. Sed hoc eo sensu apud Judæos non reperio. Verisimilior esset conjectura si quis diceret, legendum esse סרקה pro סריקא. Nam סרקה significat *minium*, colorem rubrum: unde illud toties in Talmude decantatum סרקה של סיקרא *filum rubrum*, aut *coccineum*, uti quidam exponunt, quo circumdatum erat altare exterius, ad discernendas aspersiones sanguinum sacrificiorum. Quorundam enim sanguis supra, aliorum infra filum istud spargendus fuit, quemadmodum id fusius docebimus, in nostris commentariis de Sacrificiis & Oblationibus. Sed omnium conjecturarum verissimam hanc esse puto. Per סריקא nihil aliud esse intelligendum quam סרלקא, *Sarlaca*, atque sic esse scribendum, & emendandum locum Jarchii סריקא, inserta tantum littera ל. Forsan male nostræ editiones סריקא cum duobus apicibus (*). Fallor si non incitia alicujus librarii adpicti sint, quasi esset vox barbara, quam ejusmodi apicibus notare solent, ut, extruso ל, apices adderent. Jarchius itaque, mea quidem sententia, scripsit סרלקא *Sarlaka*, non autem סריקא aut פריקא, ut *coccinum* intellexerit. Et sane eo magis de nostro **Scharlaken** / aut *coccino* intelligenda esse videntur loca illa Talmudis,

quod in Pelachim quæstio sit de aqua furfure & farina fermentata, qua utuntur infectores ad tingendam laccam, cujusmodi aqua & hodie utuntur, ad tineturam coccini, ut nostri infectores norunt. Quando igitur Jarchius in *Cholin* לַח explicat, per צַבֵּ עוֹר אֲדוּם שְׁקוֹרֵן פְּרוּקָא, *Colorem rubrum corii quem vocant פְּרוּקָא* (pro quo lege פרֻקָא) perinde est ac si dixisset: *color est ruber corii, quem vocant Sarlaka*. Nec est quod mireris *Sarlaka*, sive coccineum colorem corio adscribi; nam revera coria cocco tingebantur, unde calcei delicatiorum, de quo Martialis lib. II. Ep. XXI.

Coccina non lesum cingit aluta pedem.

Dicitur autem coccinum *Sarlaka*, sive color ruber Tyrius, non quod revera fuerit purpura Tyria, sed ob similitudinem, quemadmodum supra ex Plinio audivimus. *Galliam transalpinam Tyrium herbis tingere*; deinde coccinum & fere omnes colores rubros purpuram dici: & fortassis inde etiam, quod Tyras non minus eximium coccinum, quam purpuram tingeret. Sed de hisce iudicium sit penes doctos.

CCVIII. Hæc de coccino veterum sufficiant. Propius inquirendum erit, quid fuerit nostrum שְׁנֵי הוֹלֵטָה *Tholaath Schani*. Ante omnia notandum est, has voces sæpissime sic conjunctim legi, ut Exod. xxv. & xxvi. & xxviii. & xxxv. & xxxvi. & xxxvii. & xxxix. Levit. xiv. Numer. iv. & xix. Aliquando שְׁנֵי דֵּן præcedit דֵּן הוֹלֵטָה, & legitur שְׁנֵי הוֹלֵטָה, ut Levit. xiv. Sæpe reperies unicam vocem tantum, ut שְׁנֵי הוֹלֵטָה absque שְׁנֵי, quemadmodum Esaiæ I. xviii. & Nahum II. iv. Aliquando שְׁנֵי absque הוֹלֵטָה. Genes. xxxviii. Josue II. II. Sam. I. Es. I. xviii. Jerem. iv. xxx. Cant. iv. III. Prov. xxxi. xxi. Sed quocunque sumas modo, sive שְׁנֵי הוֹלֵטָה, sive שְׁנֵי הוֹלֵטָה, sive הוֹלֵטָה, sive שְׁנֵי, semper eundem significat colorem. Vox הוֹלֵטָה in sacra Scriptura sæpissime *vermem* significare, nemo ignorat qui vel prima rudimenta linguæ sanctæ didicit. Videantur loca Exodi xv. xx. Deut. xxv. xxxix. Es. xiv. II. & lxvi. xxiv. Jonæ iv. vii. Job. xxviii. vi. Psalm. xxii. vi. Ita dictus a verbo הָלַץ vorare, absorbere, quia vermes res consumere & rodere solent, prout Deus minatur, Deutr. xxviii. xxix. *Vineas plantabis, & coles; sed vinum non bibes, neque colliges, quia comedet illas הוֹלֵטָה vermis*. At non tantum vermem significat, sed præterea colorem, quod ex pluribus locis manifesto constat. Non tantum ubi de Re vestitaria sa-

cra, de Tabernaculo, aliisque rebus quibus in sacrificiis utebantur Sacerdotes, quæstio est, ut Exod. xxv. & xxvi. xxxviii. xxxix. Lev. xiv. Num. iv. xix. & alibi, sed etiam ex locis multis aliis, Es. i. xviii. Nahum. ii. iv. *Tholaath* Colorem significare patet vel ex solo loco Esaiæ cap. i. com. xviii. : אַם יִרְאוּ כְהוֹלֵט : *Si rubra fuerint* (peccata vestra) *ut tholaath.* Nahum cap. ii. vers. iv. אַם כְּהוֹלֵט אִישׁ חַיִּים *virii fortes coccinati*, id est, *coccino vestiti.* Verum est seniores hunc locum non intelligere de *coccino*, sed de *irrifione*. Sic enim illi ἐμπύζοντες ἐν πνεύματι, sed decepti sunt proculdubio vitioso codice, ut legerint כְּהוֹלֵטִים, ut observat Capellus in sua critica sacra, aut potius כְּהוֹלֵטִים, ut vult doctissimus Bochartus. Nam utrumque *irridere*, *subfannare* significat, tam כְּהוֹלֵטִים quam כְּהוֹלֵטִים, unde etiam (quod obiter notari velim) nostrum Germ. & Belgice *laggen*. Sed melius vulgatus *Coccinatos*, & Ghald. אִישׁ חַיִּים לְבִישׁוֹ דְּהוֹרְחָה *vestiis coccino*. Eodem sensu Jarchius & Kimchius istum locum exponunt. כְּהוֹלֵטִים צְבוּעִים כְּהוֹלֵטִים שֵׁנִי *vestiis vestibus, tinctis cocco*. Et sane ibi de colore agi apparet ex voce præcedenti מַאֲרָם *ruber*. Maxime autem quod de bellatoribus Babylonis sermo sit: bellatores enim decet color ruber, sanguineus, ut purpureus aut coccineus, quemadmodum docet Philostratus in *Epistolis de Lacedemoniis*. Οἱ Λακεδαιμόνιοι φοροῦσθαφεῖς ἐνδύοντο θώεγνας, ἢ ἢα ἐκπαλίττωσι τῆς πολέμου τῶ φοερεῶ τ' χροῖας, ἢ ἢα ἀγνώσι τὸ αἷμα τῆ κοινωνία τ' βαφεῖς. *Lacedemonii puniceis induuntur thoracibus, ut aut hosti timorem incuterent terribilitate coloris, aut ut sanguinem non agnoscerent ob similitudinem coloris.* Sed idem apud alias gentes non fuit insolens, ut apparet vel inde, quod milites, quum Christum irridere vellent, tam paratam habuerint chlamydam coccineam. Sed de his vide plura apud Cragium, Meursium in *Miscell. Lacon. lib. ii. cap. xix.* Bayssium de *Re vestiarum cap. iii.* apud Turnebum, & Gratium in hunc locum Nahum, & alios.

CCIX. Colorem itaque significare *Tholaath schani* constat, sed qualem, nondum diximus. Abarbanel ad legem, *Parascha Thruma*, nativum hunc colorem existimat, nulla arte, nulla infectura adhibita. אִישׁ חַיִּים, inquit, postquam de cæteris coloribus differuisset, כְּהוֹלֵטִים, inquit, postquam de cæteris coloribus differuisset, *Et tholaat Schani, est sericum, sua natura elegantissimum, nec habet alium colorem.* De serico nos supra. Existimat igitur *Tholaat schanni* colorem qui-

quidem elegantem & pulchrum, sed natura, absque infectura. At crassissimum errorem errat; Nam elegantia illa in serico, si sit naturalis, non potest esse in alio colore, nisi in albo, cum omne sericum natura album sit. Et si forsan flavum a bombycibus producat, flavedinem illam amittat necesse est, ut splendor inducatur, & ne hoc quidem fit sine multo labore, quod norunt ii qui in serico operantur. Color igitur *tholaath schani*, sive serici tunc esset color albus. At albus color in bysso tantum reperitur, ut capite XI. ostendimus. Nec ulla ratio excogitari potest, cur non fuerit arte factus color, infectura scilicet ut *Thechelet* & *Argaman*. Omnes fere uno ore clamant, fuisse colorem, & colorem quidem rubrum. Aben Ezra ad Exod. cap. xxv. ו. הוּא אָדוּם רָק *Rubrum est, sed non ut color Argaman. Ideoque multi dicunt tholaath Schani esse sericum.* Sed quis sanæ mentis negare posset *tholaath Schani* esse colorem rubrum, nisi & ipsam lacram Scripturam, quæ nobis hæc tradit, rejiciat? Exfertis verbis enim hoc docetur Es. cap. I. xviii. אִם יֵאָדְמוּ כְתוּלֹת כְּצֶמֶר יְהוּ *Si rubra fuerint (peccata vestra) ut tholaath, erunt (alba) instar lana.* Jam modo ostendimus ex Nahum II. אֲנָשֵׁי חֵיל מַחֲלָטִים esse viros milites Babylonios vestibus rubris, coccinatos. Rubrum igitur est *tholaath*.

CCX. Non tantum colorem rubrum significat, sed *coccineum*. Aben Ezra rubrum quidem dicit, sed qua materia tinctum non exprimit, contentus tantum dicere non esse *argaman* purpuram. הוּא אָדוּם inquit אֲנָשֵׁי חֵיל מַחֲלָטִים רָק *Rubrum est, sed non idem color ac argaman.* Coccinum autem significare minime dubito. Primum quod constanter a Septuaginta dicitur κόκκινον & φοινικῆν, & a vulgato *Coccinum*. Josephus aliquando κόκκινον *puniceum* vocat, ut *Antiq. lib. III. c. VIII.* aliquando κόκκινον, ut *de Bello Ind. lib. VI. cap. VI.* At sive coccinum sive phœniceum, manet idem color, cum utrumque eundem significet. Sic & Philo *de Vita Moses lib. III.* Et *de Congressu Eruditionis gratia* κόκκινον. Idem proculdubio intellexit Arabs; interpretatur enim hunc colorem per *قرمز* *Kermes*, & adito articulo *القرمز* *Alkermes*. Constat *Alkermes* Arabibus nihil aliud esse quam coccinum, ideo & hodie apud omnes fere gentes in Europa *Carmesin* & *Cramoisi* dici. Deinde Josephus & Philo Judæus Hebræorum *tholaath schani*, quod κόκκινον uocant, plane eundem colorem dicunt, qualem coccineum supra

supra descriptus. Diximus coccinum non tantum fuisse rubrum, sed igneum, ideo dici *πυρινόν, λαμπρόν, ὄξειον, &c.* Sane ad ignem referunt *ibolaas sebani*, quemadmodum *thechelet* ad aera, *Argaman* ad mare, & *Schesch* ad terram, ut constarent quatuor elementa in quatuor his coloribus. Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* Καί, inquit, ὁ φονιξ δ'αν εἴη τεκμήριον ἕ πυρός. *Punicus autem color signum est ignis.* Philo, locis modo allegatis, eodem modo κόκκινον πρὸς coccinum igni simile dicit. Et Hieronymus, *coccus igni & atheri similis est.* Hanc ob causam Chaldæus צבט והורי *colorem splendidum* vocat. Est enim וְהוֹרִי *splendere*. Quo nomine non semel denotatur coccinum in Talmude, & in Novo Testamento Syriaco, ut & in Arabica versione.

CCXI. Sed sola auctoritas Novi Testamenti huic opinioni fulciendæ sufficit. Ubique enim per κόκκινον exprimitur, quemadmodum *thechelet* per δάκινθον, & *argaman* per πορφύρεον. Nam ubi in Veteri Testamento junguntur ארגמן וחלטה שני, Spiritus Sanctus in N. Test. habet πορφύρεον ἢ κόκκινον. Apocal. xvii. iv. & xviii. xvi. Ideo & Syrus Matth. xxvii. vers. xxviii. vestimentum κόκκινον, & λαμπρόν Luc. xxiii. xi. explicat per [ܩܘܪܕܢܐ] quod coccinum significare non solum ex Chaldæo, sed & ex Judæorum scriptis & Talmude, clarum est. Hinc *Massechet Ioma cap. iv.* & alibi והוריה של לשהו *lingua coccinea*: id est frustulum panni, forma linguæ, cocco tinctum, quale decimo die Tisri hircu emisso capiti, maciando collo, alligabant, & si alba facta lingua fuerit, postquam hircus ad desertum pervenerat, id signum erat peccata remissa fuisse populo, uti dicitur אמ יהיו חטאיכם כשנים בשלג כשני יבניו *si peccata vestra fuerint sicut coccinum; sicut nix albescent.* Es. i. De quibus vide *Massechet Ioma cap. iv. & vi.* cum in Misna & Gemara, tum in Traditione Exotica. Sed de his & nos alibi, si Deo placuerit. Testis autem omni exceptione major nobis erit, Paulus gentium Apostolus, ad Hebræos cap. ix. xix. ubi exsertis verbis docet Moesam sumpsisse κόκκινον ἢ ὕδατον in aspersione. Respicit autem, non tantum ad locum Exodi xxiv. vers. vi. sed & ad Levit. xiv. xlix. & seqq. ubi in [Hebræo: שני חלטה והויב]. Quis post hæc dubitaverit שני חלטה esse coccinum, cum ipse Paulus oculatus testis, non minus quam Josephus & Philo, id affirmet? De hoc loco ad Hebræos, nos fusius alibi. Sed ipsa vox חלטה sufficere videtur ad probandum, hunc colorem coccineum esse:

esse: significat enim vermem. Sed supra probavimus coccum nihil aliud esse quam vermiculum, ideo & *vermiculum* dicitur. *Tholaath* itaque nihil aliud est quam *vermiculum* Latinorum: ut $\sigma\kappa\acute{\omega}\lambda\eta\zeta$ & *Scolecion* Græcorum. Ideo & Syri hunc colorem ܟܘܨܘܢ *saſgon* five *hysginum* vocarunt. $\delta\alpha\tau\delta$ ܟܘܨܘܢ *ſas*, *verme*, quamvis hac voce Græci postea mixtum quid intellexerint inter coccinum & purpuram, nempe certum aliquem colorem cocco & Tyria purpura tinctum, de quo supra. Certissimum igitur est ܟܘܨܘܢ nihil aliud esse quam coccinum.

CCXII. Altera vox qua coccinum exprimitur, est ܫܚܢܝ *Schani*, quam intactam præteriri non oportet. Ut *tholaath*. ܫܚܢܝ *Schani* aliquando jungitur, sic *Schani* ܫܚܢܝ *tholaath*. Et, ut illud, aliquando præcedit & aliquando sequitur. Sæpius etiam separatim legitur, de quo supra. Reperitur autem non tantum ܫܚܢܝ in singulari, sed & ܫܚܢܝܝܢ in plurali, ut *Esaia* cap. I. xviii. *Prov.* xxxi. xxi. Sunt qui ܫܚܢܝ & ܫܚܢܝܝܢ de duobus & duplicibus explicaverint, ac si legissent ܫܚܢܝ *Scheni* & ܫܚܢܝܝܢ *Schenaim*, duo & duplicia, quasi deductum esset a radice ܫܚܢ *iterare* &c. Ideo *LXX.* fere semper explicant non tantum per $\delta\iota\sigma\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ *διστανενησμήον*, $\kappa\epsilon\lambda\omega\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$, $\kappa\lambda\omega\sigma\acute{\omicron}\nu$, sed per $\delta\iota\pi\lambda\acute{\epsilon}\nu$ & $\delta\iota\sigma\tau\acute{\alpha}\varsigma$. Sic ܫܚܢܝ ܫܚܢܝܝܢ *Ex.* xxv. v. illis est $\kappa\acute{\omicron}\kappa\kappa\iota\kappa\iota\omicron\nu\sigma$ $\delta\iota\pi\lambda\acute{\epsilon}\nu$ *Et Exod.* xxxv. vi. $\kappa\acute{\omicron}\kappa\kappa\iota\kappa\iota\omicron\nu\sigma$ $\delta\iota\pi\lambda\acute{\epsilon}\nu$ $\delta\iota\alpha\upsilon\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$. *Et Ex.* xxvi. xxxi. & xxvii. xvii. *Et Lev.* xiv. $\kappa\epsilon\lambda\omega\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$ $\kappa\acute{\omicron}\kappa\kappa\iota\kappa\iota\omicron\nu\sigma$. *Lev.* xiv. xix. $\kappa\acute{\omicron}\kappa\kappa\iota\kappa\iota\omicron\nu\sigma$ $\kappa\lambda\omega\sigma\acute{\omicron}\nu$. Est enim $\kappa\lambda\acute{\omega}\theta\alpha$ *vere*, *torquere filum*, & $\kappa\lambda\omega\sigma\acute{\omicron}\nu$ *netum*, *retorium*. Hinc & Belgarum *klosse* / & *een klosse garen* / *fusus* quo recipitur netum, non tantum iis, qui lanificio dant operam, sed & nostris puellis, quæ operantur hodie in artificiosissimis illis ornamentis lineis, quæ omnem artem veteris Arachnæ superant, quas Gallice *dentelles* & Belgice *kanten* / (quasi *limbum* aut *ſimbrias dentatas*) dicimus, satis notus. Est autem cap. xxviii. viii. xix. xxxiii. & cap. xxxvi. viii. & & xxxix. i. ii. & alibi $\delta\iota\alpha\upsilon\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$. Sic ܫܚܢܝܝܢ ܫܚܢܝ *Levit.* xiv. vi. $\kappa\epsilon\lambda\lambda\omega\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$. In Proverbiis autem cap. xxxi. xxi. ܫܚܢܝܝܢ exponitur $\delta\iota\sigma\tau\acute{\alpha}\varsigma$ $\chi\lambda\acute{\alpha}\iota\omicron\nu\sigma$. Unde manifesto apparet Seniores credidisse illud ܫܚܢܝ *iterationem*, & *duplicia* significare. Id est certum aliquod genus vestimenti, ex pluribus, minimum duobus, filis retortis contextum. Ideo non contenti per $\kappa\lambda\omega\sigma\acute{\omicron}\nu$, $\kappa\epsilon\lambda\omega\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$ aut $\delta\iota\alpha\upsilon\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$ reddere, addiderunt iusuper $\tau\acute{\omicron}$ $\delta\iota\pi\lambda\acute{\epsilon}\nu$, ut *Exodi* xxxv. vi. ubi reperies $\kappa\acute{\omicron}\kappa\kappa\iota\kappa\iota\omicron\nu\sigma$ $\delta\iota\pi\lambda\acute{\epsilon}\nu$ $\delta\iota\alpha\upsilon\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\lambda\omicron\upsilon\sigma$ *Coccinum duplum retor-*

retorium. In eodem luto Judæi Germani hodie hæreere videntur, plerumque enim שני חולה reddunt per *gezwtunte seyde / sericum retorium*. Nam חולה illis sæpe est sericum, quia a vermibus scilicet netur, & שני *gezwtunt retorium*. Sed vebementer falluntur Græci, & quotquot eorum sententiam sequuntur, cum *Schani* nunquam duplicia, multo minus *retorium* aut *netum*, quale est κλωσόν, διανενήσμων & ejusmodi alia, significet. Nam hoc sacer codex exprimit, non quidem per שני, sed per vocem שני Moschzar, a שש *schazar*, torquere &c. Sic Ex. xxxix. xxiv. שני חולה *tholaath Schani Moschzar*, quod revera est *coecinum retorium*, ad verbum: *vermiculum cocci retorium*. De *Moschzar* in sequentibus plura, ubi de textura, & ornamentis per texturam.

CCXIII. Majori difficultate laborare videtur locus Proverborum cap. xxxi. vers. xxi. ubi שני non colorem; sed aliquod genus vestimenti contra frigus significare creditur, ideo διοσας χλαίνας a Græcis dicitur. In Hebræo hæc leges. אל תרה ברה משה כי כל ברה בנש שנים. Quæ verba Græci sic reddidere: εὐφρονίζεσθαι ἐν οὐκω ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ὅταν πρὸς χρονίζῃ, πάντες γὰρ οἱ παρὰ αὐτῆς ἐδιδύσκονται. διοσας χλαίνας ἐποίησε τῷ ἀιδεῖ αὐτῆς. Sed quis non videt Græcos habuisse codicem, qui omnino alia verba continebat, quam illi quos habemus hodie, aut eos textum admodum corrupte legisse? Quorsum quaeso illud ὅταν πρὸς χρονίζῃ, cum ne γὰρ quidem ejusmodi in Hebræo legatur? Deinde vocem illam שני a nive Græci omiserunt. Conjicio itaque in codice, quo usi sunt Græci, scriptum fuisse, (saltem eos legisse) שני littera ך mutata in ך finale, ut legerint, eo quod, aut ex eo quod pernoctaverit; ךל enim pernoctare], & in tertia persona ךל pernoctavit, divertit significat; unde forte (ut & hoc obiter notem) Belgis homo lentus & percunctator *een loem*. Hinc igitur Græcorum ὅταν πρὸς χρονίζῃ. Hæc eo fine tantum animadversa velim, ut constaret Græcos locum istum male legisse, ideoque integrum versum male transtulisse, ut cuilibet, Græce & Hebraice mediocriter docto, facile constabit, si attenderit. Sed mirum Græcos pro שני a nive legisse שני eo quod pernoctaverit, & tamen שני fecisse διοσας χλαίνας, *duplices chlanas*, aptiores enim fuissent duplices chlanæ nivi, quam illi qui pernoctat, nisi intelligatur de perigrinante, atque de eo qui sic alicubi in itinere moratur, cui usui etiam destinatam volunt pœnulam Pauli

2 Tim. IV. XIII. chlænam enim hanc (quod obiter notatum velim) Junius vertit per pœnulas, ut pœnulas cum chlænis confundat. Sane tam Græcorum χλαίνας, quam Latinorum pœnulæ, (nisi id ipsum cum doctoribus Græcum φοινίκαν, dorica terminatione dicas) cum nivi & hyemi destinarentur, tum maxime peregrinantibus interviebant. Suidas χλαίνα: τὸ παχὺ, ἢ χλμαρινὸν ἱμάτιον. καὶ τὸ χλιαίνω. *Chlana est crassum & hybernium vestimentum, a reperfacio.* Tertullianus in *Apologetico*: *Nam ne vel hyeme voluptas impudica cessaret, primi Lacedæmonii pœnulam ludis excogitarunt.* Et Spartianus in *Alexandro Severo*. *Pœnulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium fuisset aut pluvia.* Sic manifestum est χλαίνας hoc loco esse vestes nivi frigori & viatoribus aptas. Sed de hisce vide doctissimam dissertationem Johannis Baptistæ Donii, de utraque pœnula. Quas itaque vestes Suidas τὸ παχὺ ἱμάτιον, Pollux lib. VII. cap. XIII. διπλᾶς (distinguit enim inter χλαίνας ἀπλοῦδας & διπλᾶς.) Homerus χλαίνας ἔλας chlænis villosas, easdem οἱ LXX. hoc loco χλαίνας δίπλᾶς dicunt, quasi דִּיפְלִים *duplum* significaret. Septuaginta reliquos fere omnes interpretes deceperunt. Habet enim vulgatus *vestiū sunt duplicibus*. Hieron. Lutherus. Calv. Junius, Belgæ, Galli, Diodati, Buxtorfius alii eodem sensu. Sed falluntur quicumque illud דִּיפְלִים de *duplicibus* intelligunt. Nam etsi de nive ibi fiat mentio, דִּיפְלִים tamen non est intelligendum de pœnulis aut de *Chlænis*, (quod idem est ut vult Plutarchus in Numa) sed de *coccino*. Eo magis cum mox sequerentur cæteræ vestes ex materia pretiosissima, ut צִבְרִין וְשֵׁשׁ byssus & purpura, & צִבְרִין Cadurca. Sensus igitur istorum verborum est: *Non est quod uxor prudens timeat nivem & inclementiam hyemis, cum sua diligentia prudentiaque tota domus abundare faciat coccino, bysso, purpura & Cadurcis, multo magis vestibibus quibus contra nivem & frigus muniuntur domestici.* Quid? dicamus Septuaginta respexisse ad chlænas purpureas? cum fuerint etiam χλαίνας πορφύρεες. Homer. *Odys.* K. utrumne etiam talis fuerit læna purpurea, de qua Virgil. *Æn. lib. IV.*

————— Tyrioque ardebat murice læna.

docti viderint. *Erat enim, interprete Servio, toga duplex. amictus angularis.* Et Juvenalis habet *coccinam lænam. Hyacinthinam lænam.* Ecce quocumque modo hæc verba volvas & revolvās, nihil

nihil tamen illis exterebrare poteris præter *coccinum*, cum de pretiosis vestibus loquatur Sapiens, non de certo aliquo genere vestimenti, non obstante etiam explicatione allegorica Hieronymi. Optime Chaldaeus, qui כחיתוי *coccinum* retinet. Ut ut sit, Græci aliique Hebræorum וני & וני male reddiderunt per suum κλωσόν, κεκλωσµένον, ὑγενησµένον, διπλῆν & διασός.

CCXIV. Sed ἐνδὸς ἀτόπῃς δοθῶντι τὰ ἄλλα ἐπέλα, uno absurdo dato alia sequuntur. Ex hoc enim græcorum κοκκίως διπλῆς, aut ex Hebræo *Schani*, sive *tholaat schani*, & *schani tholaat*, vulgatus, Hieronymus, & ingens interpretum acies, quibus ne quidem ipse Buxtorfius, in Hebraicis omnium doctissimus, & Coccejus, nostri sæculi Theologorum facile Coriphæus, sese subtrahere potuerint (adeo verum est, *bonum aliquando dormire Homerum*) Magna quidem socordia & securitate, fecerunt *dibaphum bis tinctum*, & *coccinum bis tinctum*. Audax fortassis alicui videbitur faciunt, tot tamque gravibus viris in os contradicere. Et cum tanta vi nos in suam sententiam, tot retro sæculis, quorundam silentio, aliorum etiam professione receptam, rapere conentur, temeritatis erit, illis jam nunc modo resistere. Audax sane facinus! Ita tamen libertate utimur, (quam a benigno lectore veniam petimus, & vicissim damus) ut nulla auctoritate hominum nos vinciri facile patiamur, nec ullius nisi spiritus sancti, & veritatis, quæ illius est filia, mancipium esse velimus. Cum bona igitur venia doctissimorum virorum dictum a nobis sit, eos falli quoties *coccinum dibaphum* dicunt. Nisi quis mihi prius ostendat, ex probato & classico aliquo auctore, aurei aut argentei ævi, ante tempora Hieronymi, *coccinum dibaphum* unquam dictum fuisse, sive a Græco, sive a Latino, ne Attalicis quidem conditionibus adducar ut illud credam. Fateor equidem purpuram *dibapham* dici. Sed illud δέσπονον, quantum hæctenus observare potui, proprium est ἑπίθῆτον Tyriæ purpuræ. Nec ignorare possum, cum id supra a nobis jam sit animadversum, ex Plinio, libro ix. cap. xxxix. jam sub consulatu Ciceronis purpuram *dibapham pretiosam dictam fuisse, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpura tinguntur*. Sed inde probari nequit *coccinum* quoque *dibaphum* dictum fuisse, cum de purpura Tyria tantum loquatur Plinius, non de coccino. Et per commodiores illas purpuras non intelligit *coccinum*, quamvis

aliquando etiam purpura dicatur, sed genuinam purpuram Tyriam. Non adfirmat Plinius suo tempore coccinum, aut aliam purpuram, quam Tyriam, bis tingi, aut dibapham dici: sed tantum *omnem commodiorem purpuram*, id est pretiosorem Tyriam tunc temporis bis tingi, non minus quam sub consulatu Ciceronis, dibaphamque dici. Capite præcedenti ostendimus purpuram Tyriam *διεσφον* dici, & ex Plinio docuimus cur ita dicatur, & quomodo bis tingatur; nempe quod *lana quinis patet horis. rursusque mergatur carminata, donec omnem ebiberit sanielem*. Hoc autem in sola purpura Tyria observatum esse, non vero in coccino aliisque coloribus, non ausim adfirmare. Sed ut ut factum fuerit in coccino, ideo non dicitur dibaphum. Alii enim colores idem nomen assumere deberent, cum id fortassis in aliis factum sit, non minus quam in coccino, modo coccinum bis tinctum esset. Nec omnia quæ bis tinguntur *dibapha* dicebantur a veteribus, alias & color viridis, & hysginus, aliique multi sic dici deberent. *Plinius Hist. natur. lib. ix. cap. XLI. cocco tinctum docet. Tyrio tingi, ut fieret hysginum. Colliget aliquis inde, fuisse coccum dibaphum. Sed male. Quamvis bis fuerit tinctum, primo Cocco, deinde Tyrio, id est Tyria purpura, tamen non dicebatur dibaphum, sed hysginum. Quid quid dicatur, certum est, solam purpuram Tyriam pretiosissimum dibaphum dictum fuisse; non vero coccinum ante tempora Hieronymi. Male igitur hæcenus auctores confuderunt dibaphum cum coccino, sive purpuram Tyriam cum colore coccineo. Cessent igitur Lexicographi in posterum in suis Lexicis, cæterique interpretes omnes, scribere coccinum dibaphum, & sic absque purpuræ Tyriæ proprio epitheto, solo coccino contenti sint.*

CCXV. Igitur שני *Schani*, de quo hic, non est, nec κλωσόν, nec κελωσμήον, nec διανενησμήον, nec διπλῆν, nec διωσόν, nec dibaphum. Sed omnino colorem significat, & quidem rubrum, non minus quam חולת, sive junctum cum תּוֹ חולת sive solum; sive in singulari, sive plurali. *Esaïæ capite primo, commate xviii. יבניו אם יהיו חטאיכם כשני כשלו יבניו Si peccata vestra fuerint sicut Schanim.* (id est rubra instar coccini, nam de colore אדום *rubro* ibi agitur) *alba sicut sicut nix.* Idem patet ex cant. cap. iv. *iii. כחוש חשני שפחותי ut silum Schani sunt labia tua.* Id est rubra sicut coccinum. Rubentia labia instar purpuræ aut coccini maxime aman-

amantur in virgine, ideo purpurea dicuntur. Ovidius Amor. lib. III.

Illic purpureis condetur lingua tabellis.

Ipsi etiam Græci τὸ *Schani* Gen. xxxviii. xxviii. xxx. Jos. c. II. xviii. xxi. Secundo Samuelis I. xxiv. Jerem. iv. xxx. Cant. iv. iii. ubi solum reperitur absque *tholaath*, & vulgatus semper redditur per κόκκινον *coccinum*. Solo loco Esaiæ cap. I. xviii φοινικῶν habent, ubi tamen vulgatus *coccinum* retinet. Sed nihil refert sive dicant φοινικῶν, sive κόκκινον, cum sit idem color. Ideo Josephus & Philo promiscue ponunt φοινικῶν & κόκκινον. Ex omnibus quæ jam a nobis dicta sunt, colligi posse puto, vocem שן non derivari a שן *iterare*, sed a שן *acutus est*. ut שן proprium sit nomen coccini, ita dictum ab acuto & igneo splendore, quemadmodum & Græcis ὀξεία *metaxa*, quasi *acuta purpura*, ab ὀξύ *acutum* dicitur, ut supra docuimus, paragr. ccviii. Et sane observatu dignum est, Hieronymum in *Epistola ad Fabiolam*, docere coccinum Hebraice שן *sen* vocari. Si tamen hæc conjectura non arridet, quia non satis fit legibus Grammaticæ, nec anomalum esse velis, dicam ejus radicem, ut multarum vocum, a nobis ignorari. Saltem Hieronymus affirmat Hebræis coccum שן *Sen* dici. Sic *tholaath* solum effert *vermis*, aut *vermiculus*; *Schani*, *acutus color*; & juncta *tholaath Schani* idem ac si diceres *vermiculum acutum*, quale est *coccinum*. Sed de his satis.

CCXVI. Porro colorem hunc coccineum fuisse pretiosissimum, omnes auctores sacri & profani clamant. *Imperatoriiis enim dictum erat paludamentis*, testante Plinio, lib. xxii. cap. ii. Isidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorum, cocco, purpura & auro distinctum*. Alexander Severus *chlamyde coccina usus est*. Et quum thermis cum populo usus erat, *hoc solum imperatorium habuit, quod lacernam coccineam accipiebat*. Et cocco *clavata mantilia habuit*. Vide Ælium Lampridium in *vita* ejus. Patriciorum ornamentum fuit calceus coccineus, ut patet ex Martiali.

Coccina non læsum cingit aluta pedem.

Coccinum ideo læpius purpuræ in textura jungi solebat. Docet enim Isidorus in *Orig. lib. xix. Trabeam esse speciem toga ex purpura & cocco, qua operii Romanorum Reges iniuro procedebant*. Et ut habet Servius ex Suetonio. *Augurale vestimentum de purpura & cocco erat*. Immo cum ipso auro jungebatur, & vestibus intexebatur, inde

inde & *χρυσόκόκκινον* dictum. Apparet etiam ex Martiali *ad Bassum*, perinde esse, siue quis cocco, siue purpura vestitus sit, ut pro equite haberetur.

*Non nisi vel cocco madida, vel murice tineta
Veste nites, & te sic dare verba putas.*

Ideo Juvenalis viro magna caterva stipato, Coccinam lænam adscribit.

———— cave hunc quem coccina lana
Vitari jubet, & comitum longissimus ordo.

Tales Martialis *lib. v. coccinatos vocat.*
cum sibi redire de patruelibus fundis
Ducent aclamet coccinatos Euclides.

Idem

Qui coccinatos non putat viros esse
Amethistiasque mulierum vocat vestes.

Et inter pretiosa munera ab eodem ponitur.

Coccina famosa donas & lambina mæcha.

Ut autem coccinum pretiosissimum fuit Regum & Magnatum vestimentum non minus quam conchylium & purpura; & Sacerdotum ornamentum erat. *Augurum enim* vestimentum quoddam erat de cocco & purpura. Dionysius *libro vi.* quem locum capite præcedenti allegavimus, Salios habuisse tradit, *Τηέννας* non tantum *πελαπορφύρας*, sed etiam *φοινικοπαρύρας*. *Phæniceis*, id est. *coccineis trabibus distinctas*. Sacerdos Saturni coccum quoque gestabat. Tertull. *de pallio cap. iv.* cum latioris purpura ambitio & Galatici ruboris superjectio Saturnum commendat. Galaticus rubor est coccus. Tandem ut nemini mirum videretur, in sacro Hebræorum vestitu tres colores hosce junctos fuisse: id est conchylium, purpuram & coccinum, tanquam pretiosissimos, & non nisi magnatibus destinatos, non possum hic non addere locum egregium ex Quintilliano, *Instit. Orat. lib. I. cap. III.* *Quid non adultus concupiscet, qui in PURPURIS repis? Nondum prima verba exprimit, & jam COCCUM intelligit, jam CONCHYLIVM poscit.* Ecce *purpuram* id est *ארוגן* de quo agimus, *coccum* id est *חולטני*. Et *conchylium*, id est *חבלת*.

CCXVII. Coronidis loco hic animadverti velim, colorem facris vestibus induci, tantum lænæ nondum netæ aut textæ. Saltem non pannis integris. Hoc clare inde patet, quod plures habeant

beant colores. Nam si pannus integer tingeretur, unum tantum colorem habere posset, sed cum sint ex pluribus coloribus, albo scilicet, præter aureum, & cæruleo, purpureo & coccineo, necesse est ut ante texturam tingerentur, aut in lana aut in neto. Sed ne in neto quidem tingi solebat pretiosa illa purpura dibapha Tyria, sed in lana. Cum enim quinis horis potaverat lana, aheni extrahatur, & carminata rursus immergebatur, donec omnem ebibisset saniem, ut singuli flocci saturi essent, ut supra ex Plinio audivimus, *lib. ix. cap. xxxviii*. Idem de colore cæruleo, sive conchylio credendum est. Nam exsertis verbis hoc docet Maimonides in codice *Zizith cap. ii*. Lanam scilicet tingi non autem vestes ipsas, aut, ut hodie apud nos, integros pannos. Docet etiam ibi satis fuse, quomodo lana non tantum tingatur, sed qua ratione etiam tinctura ejus probetur, utrum legitima sit? Ideo fere semper, & omnes quidem Hebræorum interpretes, *ibechelet* & *argaman*, & *tholaath schani* dicunt צמר צבוי *lanam tinctam*; videantur Maimon. *Kele Hammicdusch. cap. viii*. & *Zizith cap. ii*. Jarchius, Aben Ezra, Abarbanel, alii, præsertim in caput xxv. Exodi.

CAPUT XVI.

DE מְעֵשֶׂה אֲרָנָה TEXTURA VESTERUM.

אֲרָנָה Opus Textoris, Exodi xviii. dicitur מַעֲלֵי P. *Pallium P. M. sic & tunica caterorum Sacerdotum*. Septuaginta, Chaldaeus & Arabs *allegati*. אֲרָנָה texere in multis S. Scr. locis. *Omnis ars plectendi & nectendi dicitur*. Corbes, Alvearia, Nassa, Rete, Canopeum, Crates, Storeæ &c. *texi dicuntur*. Textura, quid? *Hebræorum* נַמְלֵל implexum. Acupicta & acutilis vestis. Tela aranæ *texitura dicitur*. *Ejus opus magis plexile aut nexile quam textile*. *Antiquissima & simplicissima texendi ratio originem habet ab aranea*. *Quadam loca Scripturae laudata, sic & Aristoteles, Alian. Plin. Plut. &c. Variæ artes casu, aut ab animalibus brutis inventæ*. Aranea a Græco ἀράχνη, utrumque ab Hebr. אֲרָנָה texere. Hinc, Belgis *Gach* tela aranæ. A-
H h raneæ

ranca Germanis em Optime/ a nendo ut Hebr. a texen-
do, quia utrumque prestat. Arachne textura inven-
trix. Certamen Arachnæ & Minervæ apud Ovid. Quid
sub fabula lateat? Materia veuustissima textura stramen
junci, vimina, teni & materia fluminea. Retia ab antiquis texe-
bantur. Non eadem arte fiebant uti hodie, quod Galli Lacer,
Germani breyden dicunt. varii Auctores allegati. Antiquissimorum
vestimenta ex pellibus, arborum foliis, ex membranulis tilia,
ex juncis, ex Papyro, Viminibus & alia materia fluminea
Natte, & Matten. Ejusmodi opera egregia apud Indos, immo
& apud Europaos. τέν & Tenu, Belg. teenen. Mer-
curius primus docuit lanam in modum restis trahere instar
Philyre. Lucretius de nexili & textili. Textile post usum ferri.
Ars metallica a Tubalcaino. Lana usus a Chanaano sive Mer-
curio. Quo sensu Egyptii textilia invenerint secundum Plini-
um, ab Ifide a Minerva. Mercurius Chanaan, Patronus Mer-
catorum. מן Mercator. Ammon Cham. Mercurius cur ala-
tus? Ofiris Amonis filius est Mitzraim filius Cham. Egyptus
Mitzraim. Ars texendi subtilior in S. S. tradiitur. מנור אורגים
I. Sam. xv. & II. Sam. xxi. Varii Interpretes. אינשובלא In-
subula Jarchij. Ἀντίον quid? מסכת Iud. xvi. יתר הארגים ibidem quid?
πάσαλον, een Pinne/ une Atache & cheville. conjectura de
יתר, concus σπάθη. ארג לobi VII. quid? Textura אומן מטשה. Ex
stamine & subtemine fit tota textura. Iudais crux שתי וטרב Sta-
men & subtemen. Stamen σήμων, שתא; Subtegmen, male pro
subtemen. Subtemen Trama, κρόκη, ροδάνη, & μίτον, Hebr.
טרב. σημόνιοι, πολύσημοι, ἀραιόσημοι & μανόσημοι. Πολύμιτον.
Belgarum Polemijten. Pannus a πλώη, πλώ &, πάν &, πα-
νάλιον, χρυσόπλωσι. שתי וטרב Stamen & subtemen Levit. xiii.
Antiquius duo genera textura in usu fuere. In Europa unicum
genus textura notum. Sartoris vix mentio apud Veteres sensu ho-
dierno, Ἀρσενική & Ὀφθαλμική. Ars Sartoris quid? Suere a sue.
Sartores & Sarcinatrices veterum. Tailleurs, Couturiers, Snij-
ders/ Kleermakers. Acus apud Veteres quid? Fibula nulla
sine acu. Sutum fibulatum, Refutum Refibulatum. σπρόπλην
differit a περόνας σπρόπλην. Packnaelde. Usus Acus. Strop-
pen/ Tappen. Locus Matth. ix. Luca v. & Marci ii.
explicatus. Vestimentum pannosum. Panutia, Cento. Fulones

& Sarcinatores circa vestimenta trita occupantur. Ἀκείωμα Græcis quid? Mederi, sarcire. Sartor & Medicus comparantur. Ἀκεσική apud Ælianum quid? Sarcinatores & Sartores aliquando etiam nova vestimenta fecisse. Tunica quadam ex duabus plagiis confuta. χιτώνας τέμνεν & συνθέθεναι; ἑποδήματα νεώροισιν ῥάπτειν & ῥάζειν apud Xenophontem. ἑτερομόχαλθι Carcalla & μανδύη, Tempore Hieronymi quidam vestimenta ex diversis partibus confuta fuisse, ut Braccas, feminalia. Et Tempore Christi. Maxima tamen pars vestimentorum apud Veteres in tela, sola textura, absque sutoris opera facta fuisse. Id quo sensu docuerint Salmasius & Casaubonus. Et hodie vestes quasdam quadratas absolvi & in tela sine acus opera. Balthei, colli tora, Cravates, Dassen. Voile, Falp / φάλα. Omnia genera vestium antiquos texuisse. ἐδῆται ὑφαίνεσαι, χλαῖναν ὑφαίνην, vestimentum detextum apud Ulpianum. Tunicam texere, Lænam texere, Chlamydem texere, Togam texere, Saccos texere. χλαμυδεργία, χλαμυδοποίητα, χλανιδοποίητα, χλανιδεργία & ἑξωμιδοποίητα, σπαθητὸς χλαῖνα, σπαθητὸν ἱμάτιον. σγαθῶν idem ac ὑφαίνειν, σακχυφάντης. Christi tunica ἄρραφθι. Iohan. cap. XIX. Qua ratione ἄρραφθι dici poterit? Lacer, Brocher, Breyden. Ars binis prælongis acibus ex uno filo vestimenta netendi. Virum eadem arte tunica Christi facta fuerit? Illa ars Antiquis ignota. Sententia Euthymii, Ferrarii, Salmasii & c. falsa. Versio Syra & Arabica. Iohan. XIX. Syrus **لَا لِي**? Arabi **بِسْوَ** instrumentum quo sinitur. Acus. Tunica Christi manicata, rotunda & clausa texta fuit. Veterum opiniones. Casauboni, Salmasii, Ferrarii, Hieronymi & aliorum errores. Hieronymus & Josephus collati. & explicati. Non esse impossibile tunicam rotundam undique clausam & manicatam texi. Hoc μορμολυκείον, quod tot viros doctos in errorem induxit, a nobis discussum. Tabula exhibens Tunicam ἄρραφον totam textilem, egregie manicatam ex Xylino subtilissimo, in India textam, egregio artificio, absque ullo acus vestigio. Eiusmodi fere tunica in hac urbe texta, a Rev. Smetio servata. Testimonia virorum qui has tunicas viderunt hodieque possident. Epistola Groenhovii. Explicatio figurarum. Duplex texendi ratio in usu apud Veteres. Quidam sedendo texebant tramam ad inferiora trudendo. Hic mos commu-

rior, vulgaris hodieque per totum terrarum Orbem in usu. Quidam stando texebant tramam sursum versus pellendo spatia. Herodotus, Theophylactus, Festus, Isidorus, Euangelistæ explicati. Arabs, Syrus, Chrysofomus. ἀνωθεν ὑφαίνον, ἀνω πλω κρόκλω ὠθεῖν, ἀνακρῆν, ἀνακρῆσον ὑφαίνον. In ejusmodi textura stamen non eodem modo ad jugum textoris tendebatur ut hodie, sed rectum stabat. Hinc Stamen a stando. Textores hasce telas stando texebant. Regillæ, vestis Recta. Telas percurrere apud Virg. ἰδὸν ἐποικηομένη Hom. ὁρθὸν ὑφον, ἰδὸν ὁρθιον. Vestimenta recta ὁρθοσάδια. Stamina illa qua rectum stabant, & sursum versus texebantur, jugo textoris non involuebantur, sed ponderibus suspendebantur. Ἀγνώθες, λεία, & ἴπλα. In ejusmodi telis qua rectum stabant trama Spatha feriebatur, non petine. Spatha σπάθη instrumentum instar gladii. Hac ratione detexi vestimenta rotunda & clausa. At tum non unicum tantum stamen, aut unica tela, sed duo stamina, aut due tele simul uno radio, unoque filo detexuntur. δύο εἰς ἓν σύμβλακον apud Chrysofomam. δύο πανία ὑφαίνον, & συνυφασμῶν ἡ ἀντιράφης, apud Theophylactum. Hac loca Casaubono difficillima. Difficultas ablata. Theophanes Ceromeus de Tunica Christi ἀρράφω. ἐνδυμα διπλῆς συνδόνος apud Iosephum quid? Idem de Pallio Pontificis. M. Hujusmodi vestimenta texuntur non solum stando, sed & ambulando, & quidem in orbem percurrendo. Egregius locus Artemidori. Tabula exhibens veterem texendi rationem, Telam sc. sive jugum textorum, in quo vestimenta rotunda, manicata & undique clausa detexi solebant. Explicatio figurarum. Hac texendi ratio difficilior, majoreque sumptu fiebat. Ideo in desuetudinem apud plerasque nationes abiisse videtur. Multum temporis in hisce vestimentis texendis insumitur. Decem annos togam unam detexere. Triennium in veste muliebri. Vestis qua ab una muliere uno mense fieri posset. Opus αὐτῆμαρ apud Homerum. Hac textura ars pretiosa. In texendo industria. אורן השמה πολυδαίδαλον ἰδὸν, ὑφάσματ' & σοφία. Ejusmodi Artificio texta fuere vestes Sacerdotum. Ethnicorum Sacerdotes quoque vestes textiles gerebant. Piatō & Cicero allegati. Duas tunicas manicatas absque futuris, ex subtilissimo Xylino apud Indos Orientales textas possidet auctor. Ejusmodi jam sex vidit. talem ex India secum attulit R. Terwold nuper ibi Pastor. Aliam vidit auctor nuper

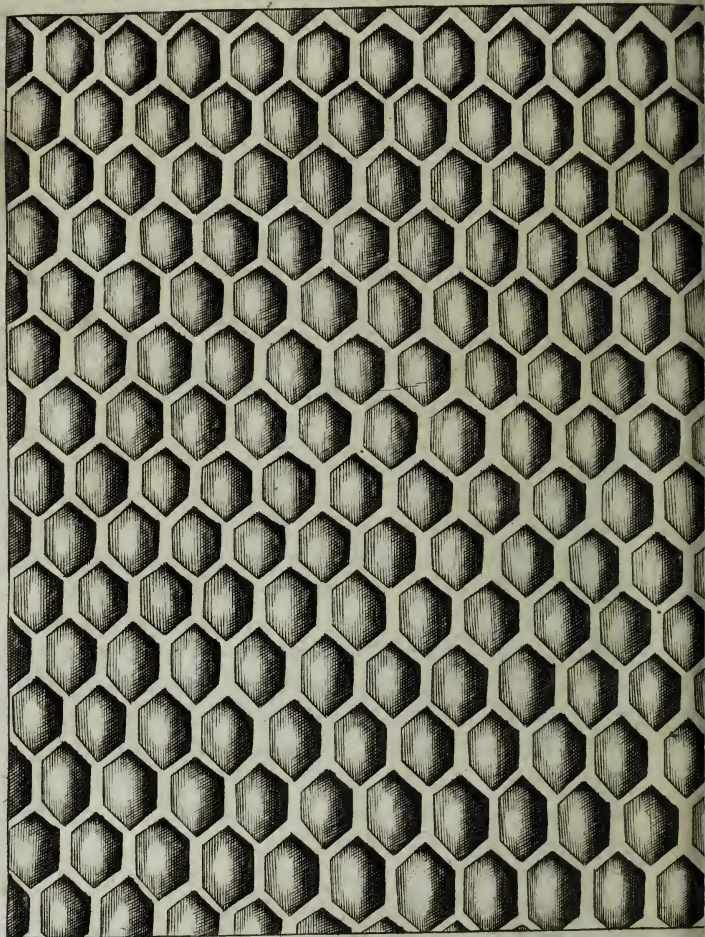
is ante
as om-
ph. Ci-
vetu-

mo no-
ocet ea
dicitur
, cap.
putet
cerdo-
bus tu-
i φav-
n. Quæ
are cla-
. Prim.
i. Se-

: *textu-*
duntur,
te, ca-
: ex vi-
a aliis-
bet vir-
. *Naf-*
e in si-
lentos.

do ne-
untur,
minis,
ibro ad
σημοC
lamini
Hinc
ca tela
ructura

Tab. 295.

בֵּית הַקֶּוֶסוֹת
SiveRETICULUM id est STOMACHUS
Animalis ruminantis

prope Amstelodamum egregie detextam. Aliam Clivii ante viginti annos detextam in ducatu Juliacensi, quæ reliquas omnes arte multum superat. De ejusmodi Romæ textis Joh. Ciampinus. Ejus Tabulæ. Jugum cum femina texente ex vetustissimo Codice virgilio.

CCXVIII. **M**oses Exodi vigesimo octavo cap. & trigesimo nono, ubi de sacris vestimentis agitur, docet ea facta fuisse *Opere Textoris*. Id quidem primum dicitur de *Pallio*, sive *Tunica superiori Pontificis Maximi*, cap. xxviii. vers. xxxii. & cap. xxxix. xxii. Sed ne quis putet *Tunicas lineas*, cum Pontificis Maximi, tum cæterorum Sacerdotum, alia arte factas fuisse, idem quoque traditur de omnibus tunicis; cap. xxxix. commate xxvii. Septuaginta habent *Ἐργον ὑφαντον*. Chaldæus *טורי מתי*. Arabs *تورى مائة* *Textoris opificium*. Quæ omnia texendi vim habent. Et sane verbum *ארג*, *texere* significare clarissime constat. I Samuelis xvii. vii. & ii. Sam. xxi. xix. Prim. Chron. xii. xxxiii. & xx. v. Esaiaë lix. v. Jobi vii. vi. Secundo Reg. xxiii. vii. Vide & alibi.

CCXIX. Omnis tamen ars *plectendi & nectendi* sæpissime *textura* dicitur a veteribus. Ideo opera *nexilia & textilia* confunduntur, & hoc pro illo sumitur: sic *corbes*, *alvearia*, *Nassa*, *Rete*, *canopeum*, *crates*, *Storaæ*, & id genus alia infinita quæ fiunt ex viminibus, juncis, stramine, tenis, & materia fluminea aliisque rebus, dicuntur *texi*. Seneca *Epist.* xci. *Non quamlibet virream cratem texerunt manu*. Isidorus *Orig. libro* xix. *cap.* v. *Nassa ex viminibus tanquam rete contextum*. & *Canopeum est rete in similitudinem tentorii contextum propter muscas & culices excludendos*. De *Alveariis* Virgilius *Georg. lib.* iv.

Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,

Seu lento fuerint alvearea vimine texta.

Nemo, ut puto, dicet hæc proprie *texi*, sed tantummodo *necti & plecti*. At eo ipso quod *nectantur* etiam *texi* dicuntur, cum tota *textura* nihil aliud sit nisi *nexus staminis & subteminis*, sive *connexio staminis cum subtemine*. Ideo Galenus *in Libro ad Trasymbulum*. τὸ γὰρ ὑφαίνειν ἰμάτιον, ἔδεν ἄλλο ἐστίν, ἢ κρόκας ἤμοσι διαπλέειν. *Vestimentum texere nihil aliud est, quam subtemen stamini adnectere*. Iterum κρόκας ἤμοσι διαπλάκεισαι ποῖσις ἰμάτιον. Hinc Vitruvius *Lib. x. cap. i.* *Connexu staminis ad subtemen tota tela*

structura constat. Ideo Nicophon apud Pollucem Lib. VII. cap. x. *συνδήσαι ἢ σήμονα*, quasi dixisset Texturam esse *σύνδησιν* & *σήμονα* πρὸς τὴν ὑπόκην. Est itaque Textura *implexum* quid ex stamine & subtemine, unde & Hebræorum Magistris *לְהַמְלֵךְ* *implexum* optime dicitur. Sed & ob eandem causam ista opera quæ acu fiunt, aut acu ornantur & *acupicta* vocantur, qualia sunt opera Phrygionica *texta dicuntur.* Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXII. Acupicta vestis acu textilis aut acu ornata.* quia scilicet plura fila, instar staminis & subteminis, per acum connectuntur. Omnia igitur opera quæ constabant ex pluribus filis, quæ instar staminis & subteminis necebantur & plecebantur, *texta dicebantur.* Ideo *Tela aranea* *textura* dicitur, quamvis revera magis sit *nexum* quam *textum* quid, cum animalculum illud opera sua eodem fere modo nectat, quo corbes, vanni & id genus alia nectuntur. Fila enim quædam primum hinc inde tendit & percurrendo alia fila iis adnectit. *Plexile* igitur sive *nexile* ejus opus est, non *textile.* Nihilominus quia fila quædam hinc inde emittit & extendit instar staminis, iisque deinde alia fila instar subteminis adnectit per orbem, *textile* aliquomodo dici potest ejus tela: & eandem ob causam cætera opera hominum quæ ex viminibus, & stamine fiunt, uti alvearea, corbes &c. *texta dicuntur.*

CCXX. Hæc fuit antiquissima & simplicissima texendi ratio, quæ originem proculdubio habuit a tela aranæ, & initium dedit Texturæ proprie ita dictæ, scil. subtilissimæ isti arti, quam veteres tantopere laudarunt & quam nos hodie admiramur. Sane *aranæam* retia ad capiendas muscas mira aliqua arte texere, quotidie videmus. Unde auctores sacri texendi artem atque industriam ei adscribunt Esaiæ cap. LIX. v. *Telas aranæ texunt.* De aranæ autem in texendo industria & labore, multa egregia reperies apud cæteros auctores, imprimis apud Aristotelem *Hist. Animal. lib. IX. cap. XXXIX.* Ælianum *Hist. Animal. l. I. cap. XI. & lib. VI. cap. LVIII.* Plinium *lib. XI. cap. XXIV.* videatur Plutarchus, & alii. Igitur quemadmodum multæ artes repertæ sunt, non quidem casu, ut *Metallica, pistrina* & aliæ; aut a Sapientibus, de quibus Senecam doctissime differentem vide *Epistola XCI.* sed etiam a brutis animantibus, ut *Agricultura* aut *Aratio* a Porcis, *Phlebotomia* ab Equis, *Cysterses* a Ciconiis, *Lutea edificia* ab Arundinibus, Plutarcho *Sympos. lib. III. Quæst. v.* Plinio *lib. VII. cap. LVI.* aliisque

aliisque testantibus, sic & *Texendi artem* homines primum edoctos fuisse videntur ab aranea. Observatu dignum est, quod *aranea* si originem & fontem istius vocis spectemus, sit hebræa. Nemo, puto, negabit araneam deduci a Græco *ἀράχνη*: dicimus enim (secundum quosdam) Latine *aranea* pro *ἀράχνη*, ut *lana* pro *λάχνη*, ejecta litera *χ* e medio, prout & aliquando ab initio negligitur, ut *ira* pro *χαιρῶ*, *Lana* pro *χλωῖνα* &c. At vocem *ἀράχνη* fieri ab Hebræo *אראג* *Arag*, texere, sive *ארג* *ereg* & *ארגה* *aruga*, *tela*, mihi certissimum est: ut *aranea* Græcis dicta sit a textura, quia textit, quemadmodum Germanis est *Spinne* a *nendo* quia net. Nec est prætereundum Belgis telam araneæ *Rach* dici, quæ proculdubio est vox corrupta ab Hebræo *ארג* *ereg*, textura. Hinc, ut puto, nata est opinio *Arachnen* texturam invenisse, eamque homines docuisse *linum & retia*, ut ait Plinius lib. VII. cap. LVI. Carius Tertullianus de *Pallio* cap. III. *Vos omnem lanicij dispensationem, structuramque telarum Minervæ maluistis, cum penes Arachnen diligentior officina sit.* Hinc egregia fabula apud Ovidium, de certamine minervæ & Arachnes de Textura certantium; quo certamine victa est Minerva, unde irata Arachnæ telam dirupit eamque in pusillum animal (araneam) *mutavit*, *Metamorph. libro VI.*

————— *Doluit successu flava virago,*
Et rupit pictas caelestia crimina vestes. &c.

Poetice hæc omnia ab Ovidio dici minime dubito. Sub fabulis tamen aliquid veri latere solet. Quemadmodum per Arachnen araneam intelligit Poeta, ita per Minervam, mea quidem sententia, exprimit hominum industriam & consilium, e Jovis scilicet cerebro natum; omnis enim ars & industria mortalibus a D. O. M. data est. Ideo fortassis Minerva ab arachne victa fingitur in texendo, quod hominis industria, quantacunque etiam solertia & ingenio opus suum conficiat, ad subtilitatem tamen & celeritatem araneæ in nendo & texendo simul, accedere non possit, prout multis in rebus natura brutorum artem hominum superat.

CCXXI. Ab araneis igitur homines texendi artem didicerunt. Sed illius opera imitari primum incepere texere tantum corbes, alvearea, storeas, nassas, canopeum, crates, & id genus alia ex stramine, juncis, viminibus, tenis, & materia fluminea. Tandem postquam lina reperta fuerant, retia quoque texere aggressi sunt. Notandum autem est, *Retia* ab antiquis texi solere, nec eodem mo-

modo facta fuisse quemadmodum hodie; istam enim artem retia ex uno filo necendi, ut hodie fieri videmus, in usu fuisse apud veteres, verisimile non est, cum nullam illius necendi modi (quem belgice *beyden* / Galice *lacer* dicimus) mentionem fecerint. Et sane de textura retium omnes auctores mentionem faciunt, cum sacri tum profani. Esaias capite XIX. versu IX. loquitur de *תרוי חורי* *Texioribus retium*, prout hunc locum exposuimus supra capite sexto, paragrapho XCI. Notandum quoque est, a Talmudicis Retia dici *שולא* & *תוש* quasi diceres *texiuras*, ab *לוא* & *תוש* quorum utrumque *texere* significat. Plinius libro VII. cap. LV. idem videtur innuere, ubi dicit *Linum & Retia Arachne*, scilicet texere invenit. Sed clarius Nemesianus in *Cynogetico*.

Nec non & casses idem venatibus aptos,

Atque plagas, longoque meantia retia tractu

Addiscant raris semper contexere nodis.

Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. v.* *Nassa ex viminibus tanquam rete contextum.* Pollux libro VII. cap. X. τὸ δὲ δίητερον, ἐν Δικταργυκοῖς Διοσχύλῳ, εἰ ἢ μὴ ἄπὸ ἐοθῆτο, ἀλλ' ἐν εἰρήκῃ, Δικτύς δ' δίητερος. *Tennem texturam Eschylus in opere retiario, non in vestibus ponit. Retis Textura.* Sic & Pausanias in *Achaicis*, sive *Libro VII.* mentionem facit mulierum quæ *κεκρυφάλας ὑφαίνουσι reticula texunt* quod intelligit de capitis vestimenti genere, quo utebantur mulieres; ita autem dicto quod formam retis haberet, hodie in Germania & alibi satis noto. Texebantur igitur *retia* apud veteres, non vero ut nostra hodie, multis nodis & foraminibus ex unico tantum filo: sed verisimile est stamina multa in iugo juncta fuisse, ad talem latitudinem & foraminum amplitudinem, quam ad capturam piscium, avium aut ferarum aptam judicabant, quibus staminibus singulis aliud filum, instar tramæ aut subteminis, multis nodis adnectebant; manu quidem, non autem radio, ut in textura proprie dicta fieri solet, ut si non texeretur proprie ita loquendo ratione tramæ, tamen ratione staminum ad texturam prope accedebat. Hinc est quod Plinius *libro XIX. capite I.* de retium staminibus loquatur. Nam postquam de retibus subtilissimis & firmissimis mentionem fecisset, (de quibus & nos supra plura) mox addit: *Singula eorum (retium) stamina centeno quinquageno filo constant.*

CCXXII. Ut ut sit, a rudi hac textura, ars texendi vestes initium

um sumpsit. Non ex molli quidem & subtili materia, lana scilicet, lino, bysso & serico, sed ex eadem fere materia ex qua fiebant alvearea, Nassæ, Storeæ, & id genus alia. Antiquitus enim vestimenta fieri solebant non tantum ex pellibus, arborumque foliis, sed etiam ex membranulis tenuioribus tilix, ex juncis, ex papyro, ex viminibus, & alia materia flumineâ. Hæc enim in modum restis solebant torquere veteres, ex quibus, nescio quæ, opera texebant, aut potius necebebant instar storeæ & tegetum, quas *naitte*, Belgice *matten* vocamus. Hicce, inquam, rudi isto seculo pro tegumentis & vestibus uti solebant. Exfertis verbis hoc docet Herodotus libro III. ubi de Indis. Ὅντοι μὲν δὴ τῶν Ἰνδῶν φορέσκειν ἐφθίτῃ τε φλοίσῳ· μὲν ἔπειτ' ἐν τῷ ποταμῷ φλέν ἀμήσωσι ἢ κάψωσι, τὸ ἐλίσθεν φορεῖς τρίπον καταπλέξαντες ὡς θύρηα ἐνδυνέσκει. *Illi autem Indi vestem gerunt junceam, quam materiam ex flumine meunt, & findunt, unde plectunt tegetes instar thoracis, quam induunt.* Meletius de natura hominis. Διαρίζονται ἢ τὰ νύττα εἰς τὰς θαλάμους, ὡς περὶ τῶν λαῶν πάπυρον, ταύτην εἰς λεπτὰ διστεριῶν ἢ διστάζων ἀναπλέκεται πάλιν, ἢ ποιῆ χιτῶνα λεγόμενον ἀμφιελήσροδῆ, ἕμοιον ἀμφιελήσρω. ὄργανον ἢ τῆτο θηρόταῖς ἰχθύων χερίσμον. *Disfindunt autem nervos in thalamos, quasi quis sumeret papyrus, quam in tennes partes divideret & scinderet, & plecteret iterum, unde tunnicam faceret reticulatam dictam, similem reti, instrumento illi, quo munitur piscatores.* Ejusmodi vestes non adeo sunt insolentes ad hunc usque diem apud Indos. Egregia enim opera vidimus ex materia flumineâ, juncis, corticibus, foliisque arborum, egregia arte texta aut plexa, etiam fulgenti & gratissimo omnis generis colore, ut cum purpura & conchylio certarent, figuris pulcherimis ornata, instar operis phrygionici. Sed & ejusmodi opera apud nos fieri quis ignorat, præcipue autem pileos, ex stramine, & tenis subtilissimis. Hoc autem genus vestimenti ex tali materia, post pelles, est antiquissimum, ut videre est ex Tertulliano de *Pallio* capite III. *Denique (edente Salmasio) cum ipsis Mercurium palpati arietis mollius delectatum, deglubasse oviculam, dumque perteriat, & quod facilis materia suadebat tractu prosequente filum eliquat, & in restis pristini modum quem philyra tenis junxerat exisse.* Ad quem locum optime notat Salmasius *philyra tenis* esse ipsam *philyram* aut *membranam tilia*, instar laquei sive vinculi, ex quo restes torqueri solebant. Quicquid enim in longum tendebatur,

ut fasciæ, laquei, & longiores virgæ, Græcis *τένονες* est; unde & minutæ & tenues de virga præcisa tessera *Tenus* dicitur. Hinc in lege Frisonum: *tali de virga præcisa quos tenos vocant.* Hæc Salmasius, & optime quidem: nam non tantum de virga præcisa *Tenus* vocatur apud Frisones, sed omnes virgæ longiores salicum tenuium, ex quibus fiunt corbes aliaque opera Belgis *teenen* dicuntur. Hinc nihil familiarius quam *een teene benne* corbis ex salicum virgis tenuioribus. Docet igitur Tertullianus dicto loco, veteres ex philyræ tenis, id est, ex membranulis tiliæ in restis modum contortis, vestes fecisse. Sed Mercurium tandem invenisse artem lanam ita torquendi & nendi, instar pristini restis, ex qua molliores vestes fiebant, quam ex philyris aut ex tiliæ membranulis, aut ex juncis, papyro, aliaque materia fluminea, de quibus etiam Herodotum & Miletum audivimus.

CCXXIII. Credendum tamen est artem lanam nendi a Mercurio inventam, non statim ad eandem perfectionem perductam fuisse, ad quam pervenerat tempore Mosis, & postea. Sed Tertullianus videtur docere Mercurium invenisse artem lanam trahendi, in modum restis satis crassi, instar philyræ, aut junci, ex quibus vestes fieri solebant, ut inde fierent tegumenta tantum rudia & crassa instar storeæ, quales fortassis sunt sacci illi in quibus lana Hispanica nobis hodie asportatur, quibus pauperes apud nos utuntur pro tegete & veste. Verisimile etiam est, ex ipsa lana ita crasse in restis modum contorta, tegumenta & vestes potius nexa fuisse quam texta, quemadmodum ex tenis, viminibus, juncis & alia materia fluminea magis neciebantur quam texebantur; nondum enim ars textorum, proprie ita dicta, inventa fuit. Hæc autem vestis *nexilis* dicitur potius quam *textilis*, a Lucretio libro v.

Nexilis ante fuit vestis, quam nexile regmen:

Textile post ferum est, quia ferro tela paratur:

Nec ratione alia possunt tam levia gigni

Insilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Igitur *nexilis vestis* antiquissima. Quid autem intelligat Poeta per *nexile* nescio, nisi vestes pelliceas, quibus antiqui utebantur, ut eodem libro docet, & quas nodis aut spinis instar fibularum circa corpus adnectebant; deinde tegumenta quædam crassa & rudia ex juncis, viminibus, philyris, papyro, & tandem ex lana in restis modum torta instar storeæ plexis & nexis. Nec omittenda est ratio,

tio, quam addit Poeta, cur *nexile* fuerit ante *textile*; scilicet quod antiqui usu ferri carerent:

Textile post ferrum est: quia ferro tela paratur.

Nec ratione alia possunt tam levia gigni

Infilia, ac fusi, radii, scopique sonantes.

Tela enim, id est *jugum textoris*, cæteraque instrumenta quæ ars texendi requirebat, qualia sunt *infilia, fusi, radii, scopi*, & alia fieri non poterant absque instrumentis ferreis, puta *serra, malleo, securi, terebro, dolabro*, & id genus alia. Post usum ferri igitur ars texendi, ut multæ aliæ, inventa est.

CCXXIV. Credendum tamen non est, statim post usum ferri artem illam inventam fuisse. Minime gentium. Metallica enim, sive usus ferri, inventus est a *Tubalcaino*, uti docet Moses *Geneseos* capite IV. versu XXII. id est a *Vulcano*: at usus lanæ aliquot secula post a Chami filio *Chanaan*o, sive a *Mercurio*, ut ait *Tertullianus*, qui vixit post diluvium. *Plinius libro VII. cap. LVI.* docet, *Egyptios textilia invenisse*. Utrum autem intelligat rudem istam & barbaram texturam, de qua modo egimus, an vero subtiliorem ex lana & lino, nescio. Saltem de lino non videtur intelligere, cum mox addat: *linum & retia Arachne*. Inventam autem hanc artem esse ab *Iside* tradiderunt *Egyptii*, a *Minerva* vero crediderunt *Romani* & *Carthaginenses*. *Tertullianus de Pallio* capite III. *Cedo jam de vestro quod Egyptii narrant, & Alexander digerit, & mater legit ea tempestare Osiridis, qua ad illum ex Libya Ammon facit ovium dives &c. mox: Sed vos omnem lanicii dispensationem structuramque telarum Minervæ maluistis, cum penes Arachnem diligentior officina sit.* Quidam, ut hæc conciliarent, *Isidem* aut *Osiridem* docent lanificium invenisse, *Arachnem* autem texturam lini. *Arcas Callistus* filius vestium texturam totumque lanificium populares docuit, teste *Pausania* in *Arcadicis*. Ex his omnibus mihi probari videtur: Lanificii repertorem fuisse *Chanaanum* filium *Chami*. Id demonstrari puto ex loco *Tertulliani*, modo allegato, ubi id *Mercurio* adscribit: at *Mercurium* ipsum fuisse *Chanaanum* vix dubito, cum *Mercurius* sit servus Deorum & fratrum suorum ut *Chanaanus*. Quis ignorat eum fuisse mercatorem, & mercatorum patronum? Sed quis nescit *pro Chanaan* *Hebræis mercatorem* significare? Tandem *Alatus* fingitur *Mercurius*, scilicet quia posteri *Chanaani* navigationem & vela

navium repererunt. Deinde *Ammon* ille de quo Tertullianus, proculdubio est ipse *Cham*, Ammonis autem filius *Osis*, est ipsissimus *Muzraim*, filius *Chami*, de quo Moses Gen. cap. x. Lanificium itaque inventum est a *Chanaano*, sive *Mercurio*, & ab eo postea *Muzraimo* sive *Osididi* traditum. Non mirum igitur texturam & lanificium Ægyptiis adscribi, cum *Osis* sive *Muzraim* Ægyptum occupaverit, unde & Ægyptus Hebræis *Muzraim* dicitur.

CCXXV. Ut autem inventis facile est aliquid addere, tractu temporis ex rudi ista & crassa textura, quæ magis *nexus* quam *textura* dici debuit, nata est Ars ista subtilius texendi, quemadmodum usus ad hunc usque diem obtinet. Hæc autem subtilior textura intelligenda est quum S. Scriptura illius mentionem facit: ut opus ejus proprie *Textile* sit, non autem *Nexile*, quemadmodum vetustissima illa, tempore Chanaani sive Mercurii, & ante illius tempora. Hoc inde satis clare mihi demonstrari videtur, quod sacra Scriptura, ubi quæstio est de Textoribus & textura, ita describat instrumenta Textoris, ut dubitari non possit, quin semper intelligatur textura ita proprie dicta. Sic I Sam. xvii. vers. vii. II Sam. xxi. xix. & alibi. Hasta Goliathi & aliorum dicitur מנור אורגים quod Junius vertit *Jugum Textorum*. Septuaginta μεσάντιον ὑφαντικόν. Lutherus & Belgæ en Webers baum. Chaldæus אכנן quod proprie significat jugum textorum, sive liciatorium, lignum illud teres, circa quod licium sive stamen intendunt textores. Latinis *Jugum*. Ovidius *Metam. Tela jugo juncta est* &c. Jarchius exponit per אנושבלה id est *Insubula*, quod idem est ac ἀντίον, ut videre est in veteri Glossario. Sed ἀντίον instrumentum Textoris esse patet ex Polluce libro vii. cap. x. Judicum capite xvi. vers. xiv. dicit Schimfon Dalilæ si texas במכרר. quam vocem Jarchius iterum exponit per אנושבלה *Insubulam*. Hæc tamen videtur differentia inter מנור & מכרר, ut prius sit lignum cui stamen sive licium involvitur, מכרר *Massechet* vero illud, cui involvitur tela, sive ipsa textura. Unde optimo jure מכרר dicitur, quod proprie volumen significat, & quod hac & illac volvi potest. Hinc liber singularis Talmudicus, sive singularis Codex מכרר *Massechet* dicitur, ad indicandum, esse volumen aliquod ab aliis distinctum. Id eo magis intelligi debet, quod mox addatur, Schimschonem expergefatum ad adventum Philistæorum secum abstulisse *Massechet*, id est *volu-*

men textura, cui involui solebat, scil. id quod fuit detextum, & cui capilli ejus instar tramæ intexti erant.

CCXXVI. Eodem loco Judicum mentio fit פַּחִיל הָאָרֶז *Paxill* *textura*, ut habet Junius. Quid autem per *paxillum textura* intelligendum sit, vix ullus adfirmare poterit ex interpretibus, cum inter se minime consentiant, & conjecturas pro vero sensu obtrudere videantur. πῶσαλον habent Seniores. Belgæ *een pinne*. Lutherus etn Nagel. Galli *une Atache*. Diodati *Chevill*. Quid autem per suum *clavum*, per Nagel *pinne* aut *cheville* intelligant, fateor me non posse capere. Quid quæso clavo infigerent? Totumne jugum textoris? An *in parietem*, ut habent Græci? Sed quid opus erat jugum clavo parieti infigere, cum proculdubio satis fixum steterit? Non enim ita solent stare, ut facile moveantur loco. Deinde cur tam expresse additur הָאָרֶז, ut sit הָאָרֶז הָאָרֶז *paxillus* aut *clavus textura*, cum quilibet clavus ad hoc suffecisset. Sed si & mihi conjecturare licet, ego per הָאָרֶז הָאָרֶז *Paxillum textura* intelligi puto instrumentum illud textoris, quo compingitur subtemen, quod adnexum habet pecten, cum ad discernenda stamina, tum ad imprimendam tramam. De quo Ovidius *Metamorph. lib. vi.*

----- atque inter stamina ductum

Percusso feriunt insecti pectine dentes,

nisi intellexerit aliud instrumentum ad hunc usum aptum, quod utebantur veteres, & quod σπάβηλ *Spatham* Græci vocarunt, a similitudine gladii, cujus ictibus scilicet subtemen condensari solebat apud Veteres, ut optime Pollucem exponit Gualtherus. Est itaque הָאָרֶז הָאָרֶז *concus*, sive pecten quo trama concutitur & imprimitur, aut *Spatha* ad eundem usum destinata. Quando igitur dicitur הָאָרֶז הָאָרֶז perinde est ac si dixisset, & *feriebat* (scilicet capillos Schimschonis) *cum pectine* aut *spatha*, ut firmiter cum reliquo subtemine staminibus imprimerentur & adhærerent capilli. Ideo postea Schimschon ad adventum Philistæorum, sese expedire non poterat, quin abstulit secum jugum, *pecten* sive הָאָרֶז & quidquid ei adhærebat & connexum erat. Jobi capite septimo, commate sexto, mentio fit de אָרֶז quam vocem plerique Interpretes per *radium textoris* exposuere. Et ita quidem ipsi Hebræorum Sapientes. Et sane cum ibi mentio fiat de re quæ velocissime transit, ea autem sumatur a Textore, cum nihil in textura sit quod velociter transeat præter radium, mirum non est ita exponi ab Interpretibus. Alias vox

ista $\gamma\alpha$ generalis est, & potius ipsam texturam aut telam, quam aliquod instrumentum significat. Sed ab omnibus interpretibus vox $\gamma\alpha$ non eodem sensu est exposita. Plane alium, & toto quidem cœlo differentem, sensum reperies apud Seniores. $\delta\ \delta\ \epsilon\ \beta\iota\ \omicron\ \mu\alpha\ \epsilon\ \sigma\iota\ \nu\ \epsilon\ \lambda\alpha\ \phi\acute{\rho}\omicron\tau\epsilon\ \rho\ \omicron\ \lambda\alpha\ \lambda\iota\alpha\ \varsigma$ *vita mea est levior loquela*. Vulgata: *Dies mei volocius transierunt, quam a texente tela succiditur*, ubi loquitur quidem de tela, sed radii non meminit. Ut ut sit, videmus ita de Textura, & de instrumentis textoris loqui sacram scripturam, ut dubitare non possumus, quin sit intelligenda subtilior ista ars texendi, quæ ad hunc usque diem obtinet, post tempora Chanaani sive Mercurii. Ideo verpulis *Textura* est $\omicron\ \rho\alpha\ \psi\omega\ \nu$. *Opus artificiosum*.

CCXXVII. Idem concludendum est, si examinemus materiam texturæ, aut potius partes ex quibus tela fieri solet. Supra jam ostendimus, totam Texturæ structuram nihil aliud esse quam *connexum staminis ad subtemen*, ut auctor est Vitruvius lib. x. cap. 1. aut $\sigma\acute{\upsilon}\nu\delta\epsilon\sigma\iota\ \nu\ \xi\ \sigma\acute{\eta}\mu\omicron\ \nu\ \omicron\ \pi\epsilon\acute{\rho}\varsigma\ \tau\omega\ \kappa\acute{\rho}\omicron\kappa\eta\ \nu$, secundum Galenum, ut texere sit $\kappa\acute{\rho}\omicron\kappa\alpha\ \sigma\acute{\eta}\mu\omicron\sigma\iota\ \delta\iota\alpha\ \pi\lambda\acute{\epsilon}\kappa\eta\ \nu$. Ex duobus itaque filis constat Textura; ex *stamine* scilicet & *subtemine*, quæ decussatim neuntur instar crucis: unde etiam *Crux* verpulis per contemptum dicitur $\gamma\gamma\iota\ \eta\psi$ *Stamen & subtemen*. *Stamina* sunt filamenta illa, quæ telam in longum transcurreunt. Græcis $\sigma\acute{\eta}\mu\omicron\ \nu\ \lambda\acute{\alpha}\nu\ \xi\ \sigma\acute{\eta}\sigma\omicron\ \nu$. Isidoro lib. xix. cap. xxviii. *Stamen* dicitur, quia *rectum stare*. *Stare* autem dicebantur a Veteribus *stamina*, & quidem *rectum stare*, non tantum quia in jugo extendebantur, sed præcipue quia sursum tensa erant, & quasi rectum instar hominis stabant, eodem fere modo, quo stare solent teni & vimina instar staminis, quum eis alia vimina tanquam trama implectuntur, in conficiendis corbis, de quibus plura postea. Hebræis quoque נתן dicitur, a verbo quod *stare* significat. *Subtemen* (quod a temporibus Hieronymi male scribi solet *subtegmen*, scribendum enim est *Subtemen* pro *subteximen* a *texendo*, quemadmodum *semen* pro *serimen* a *serendo*.) ita dicitur, quod stamini subtexatur. Alias etiam *Trama* vocatur, quia *transmittitur*, ut habet *Isidorus*, loco modo laudato. Græcis $\kappa\acute{\rho}\omicron\kappa\eta\ \nu\ \rho\omicron\delta\acute{\alpha}\nu\eta\ \nu$, & $\mu\acute{\iota}\tau\omicron\ \nu$. Hebræis מיטור *mixtura*, quod stamini immisceatur. Ab utroque aliquando tota *Tela* denominatur. Sæpissime a *Stamine* dicuntur $\sigma\eta\mu\omicron\ \nu\ \iota\omicron\ \nu\ \kappa\alpha\ \tau\acute{\alpha}\sigma\eta\ \mu\omicron\ \nu$ & $\rho\omicron\lambda\acute{\upsilon}\sigma\eta\ \mu\omicron\ \nu$, id est, *volvula habentes staminis*. Hinc & $\delta\epsilon\ \rho\acute{\alpha}\iota\omicron\ \sigma\eta\ \mu\omicron\ \nu$

σημοί & μονόσημοί *Staminis parum habentes.* Æschylus

---- ἐν μονοσήμοις πέπλοις.

Non raro a *subtemine* ut κροκώτοι *multum habentes subteminis*; & πολύμιτον *multum habens trama*. Hinc Belgis, & fere omnibus in Europa nationibus, notum est *Polimie*, quamvis ~~vix~~ alius mercatorum, qui ea hodie conficiunt & magno lucro dividunt, vocis illius originem intelligat. Tales sunt panni illi, ex lana caprarum, de qua nos supra plura cap. nono, & quos **grof-grepi** aut *Camelot de Hollande* Belgæ & Galli vocare solent, quorum stamina ex duobus filis tantum, aut plurimum tribus, *subtemina* autem ex quatuor aut sex constant. Tales sunt *panni* etiam lanei, qui multo plus *subteminis*, quam *staminis* habere solent, præsertim panni coactiles, unde & *panni* dicuntur a πήνη πῆνϙ, & Dorice πᾶνϙ, quod nihil aliud significat quam *tramam* sive *subtemen*. Hinc πανέκλιον Latinis *panucla* diminutivum *pani* (sive panni) *tramæ involucris*, ut habet Nonnius. Hinc panni quorum trama constabat ex aureis filamentis, Græcis χρυσόπλωις, Gallice *drap d'or*, & Belgice **goude laecken** dicuntur. De *stamine* & *subtemine* quoque leges Levit. cap. XIII. ubi satis fuse de lepra in vestibus. ערנ ערנ Græcis ערנ est *sîmion stamen*, & ערנ קרוכה *trama*. Apparet itaque quando in sacra Scriptura fit mentio de vestibus laneis aut lineis, id intelligendum semper esse de vestibus ex lana aut lino textis, subtiliori ista arte qua & hodie texti solent, miscendo scilicet in jugo textoris *tramam* cum *stamine*.

CCXXVIII. Duo autem reperio genera texturæ in usu fuisse apud Veteres, quæ ad hunc usque diem multis in locis obtinent. In Europa vix alia nota est texendi ars, quam illa qua integri panni & telæ in jugo absolvuntur, certæ alicujus longitudinis & latitudinis. Hos pannos aut has telas ita detextas, simplices telas aut pannos vocare poterimus. Hi pluribus vestibus variæ formæ & sexus conficiendis apti sunt, cum a sartore in plagas & frustra discindi soleant, ut ex illis, acus opera consutis & fibulis hinc inde connexis, vestes fierent pro modulo corporis, & pro tali forma quæ requiritur. Ex ejusmodi telis fiunt fere omnia vestimenta nostra, ut tunica, toga, pallium, feminalia, thoraces, tibialia, & id genus alia. Sed utrum ejusmodi telas detexerint antiqui, & an ejusmodi vestimenta ex pluribus plagulis & frustris confecerint, non sine causa quis dubitabit? cum vix *Sartoris* eodem sensu, quo apud

nos sumitur, fiat mentio apud probatos auctores. Sane silentio præterire non possum, quod jam ab aliis observatum est, Galenum in libro ad Thrasybulum, ubi de variis vestimentis, & de arte vestimenta conficiendi satis fuse differit, sartorum tamen non meminisse, sed solum textores agnoscere, scilicet quia vestes plerumque sola textura absolvebantur in tela. Fateor equidem Senecam *Epistola xci.* mentionem facere *surini inventi*. Non multum, inquit, *absuit quin surinum quoque inventum a sapientibus diceret*. Hinc quidam probare conabantur aliam fuisse artem apud Veteres *texendi*, aliam vero *farcindi*. Ideoque distinguunt inter artes *ἀνεσπλω* & *ὑφαντικὴ*. Sed ex loco Senecæ *ἀνεσπλω*, eo scilicet sensu quo apud nos sumitur *artem sartoriis*, qua vestimenta ex pluribus partibus acus opera consuuntur, nemo probabit. Per *surinum* enim *inventum*, Senecam intellexisse puto artem istam, qua consuuntur coria, ut fit in calceis & ejusmodi aliis vestimentis. Et hoc sensu quidem sæpissime verbum *suere* sumi debet apud veteres. *Suere* enim originem habet a *sue*, aut potius a *setis*, quæ a *sue* defumuntur. Ideo *Sutores* quasi *setores*, quia *setis* utuntur, *quod inseritis filo porcorum setis suant*, ut habet Isidorus *Orig. libro xix. cap. xxxviii.* De *Textura & Surina* arte etiam leges apud Ciceronem *lib. ii. de Natura Deor. Cultus dico agrorum, extruçõesque rectorum, tegumenta corporum vel texta vel suta*. Erant igitur tegumenta non solum *texta*, sed etiam *suta*. At non constat per *tegumenta suta* Ciceronem intellexisse vestes ex lino, lana aut serico. Fortassis respexit ad calceamenta, & alia tegumenta ex pellibus & corio. Sane *Caprarum* pelles confui solebant, ut docet Philo Judæus *de victimis*. Sutorum igitur in calceis conficiendis, & eorum qui vestimenta & tegumenta ex pellibus & corio parant, proprium est *suere*. Hinc proverbium: *Ne sutor ultra crepidas*.

CCXXIX. Deinde sæpissime quidem mentio fit apud auctores de *Sartore* atque *Sarcinatrice*, & de sartoris instrumentis atque materia, ut de *acu* & *filo*, quibus consuunt. Sed illa plerumque plane alio sensu sumi debent, quam hodie apud nos: *Sartor* enim & *sarcinatrix* raro significant eos, qui vestes concipiunt, qui telas in partes discindunt, & acus opera iterum jungunt, quos Gallice *Tailleurs* aut *conturiers*, Belgice *kleeer-makers* dicimus. *Acus* apud Veteres est *fibula*, *sutura* quoque *fibularum junctura*, & *suere*, *fibulis annectere*, ut *sutum* sit *fibulatum*, & *resutum*, *resibulatum*.

quo sensu dicitur tunica Augusti *resuta* (id est *resibulata*, fibula scilicet soluta) quum *ad pedes decideret*, de quo vide Suetonium in *vita Augusti cap. XLIV.* Ita hunc locum explicat Salmastius, cui sese tamen opponunt Ferarius & Rubenius. Nec mirum fibulam acum dici, cum nulla sit fibula sine acu. Vide Casaubonum *ad Trebellium Pollionem de Divo Claudio.* Deinde per acus aliquando intelligunt crassiores illas, quibus uti & hodie solemus in consuendis sarcinis, quas Belgice **pak-naelden** dicimus. Ejusmodi plures reperies inter supellectila amicissimi nostri Smetii, sed subtiliores raro. Certissimum tamen est fibulam non semper sumi pro acu, sed rarissime; nec *sutum* semper esse *fibulatum*, & *resutum*, *resibulatum*. Non raro enim *fibula* a *sutura* distinguitur. Hesychius: συμπορητόν, μὴ ῥαφαῖς συνλημβύον ἢ τὸς ὤμους χιτῶνα. Non enim puto cum Salmasio necesse esse negativum μὴ hinc tolli, sed omnino retinendum esse. Eodem fere sensu distinguit Ælianus *Var. Hist. lib. I. cap. XVIII.* inter *συρράπιζν consuere* & *περόνους συνχούζν, fibulis jungere.* Deinde acus raro fibulam significat, nec semper crassior acus ad consuendas sarcinas, id est, **pachnaelde** intelligitur, sed subtilior ista, qua & mulieres & sartores nostri hodie utuntur. Has proculdubio intelligit Plautus in *Menech.* quum ait: *acum invenisses.* Et in *Rudent.* *Rem acu tetigisti.*

CCXXX. Acus opera veteres non raro utebantur in assuendis *clavis, loris, fimbriis, paragandis, patagiis*, & in vestibus ornandis opere phrygionico, unde *Babylonis acus.* Hinc & *acu pitea vestis, acu textilis* aut *acu ornata*, apud Isidorum *Orig. l. XIX. c. XXI.* Tandem Sarcinatores & sarcinatrices acubus etiam usi sunt in resarciendis & reficiendis vestimentis tritis, quum scilicet partes disruptas filo per acum jungerent, quod hodie **stoppen** vocant nostræ mulierculæ: aut etiam cum frustum sive assumentum aliquod assuerent, quod **lappen** dicimus. Ad quod respexit Christus Matthæi cap. IX. *ver. XVI.* Lucæ V. *XXXVI.* & Marci II. *XXI.* Καὶ εἰδὼς (ut habet Marcus) ἤπιστευμα ῥάνας ἀγνάφης ἑπιρράπιζ ἑπιματίω παλαίω. εἰ δὲ μὴ, αἶψά τὸ πλήρωμα αὐτῶ τὸ καινὸν τῶ παλαιῶ, ἢ χεῖρον ὄσσημα γίνετο. Tale fuit tribonium illud lacerum ac detritum, de quo Lucianus in *Menippo.* πολύθυρον ἀπαντὴ ἀνέμευ ἀναπεπταμύον, ἢ τοῖς ἑπιπλυχαῖς ἢ ῥακίων ποικίλον. *Lacerum & ventito pervium, ac diversorum pannorum assumentis variegatum.* Ejusmodi vestimentum *pannosum* dicebatur, & *pannuia nuncupata*, ait

Isidorus, quod sit diversis pannis obsita. Hinc apud Terentium, *Annis pannis obsita*. Idem forte est *cento*, quia multos pannos, & quasi centum affutos habet. Hinc Sarcinator centonem fuere dicitur a Lucill. apud Nonnium: *Sarcinatorem esse summum, fuere centonem optime*, quasi Belgice diceret: **Gen goeden Tapperzijn**. Ideo apud Plautum in *Aulularia fullones & sarcinatores* junguntur, quia uterque circa vestimenta trita versari solebat. *Petunt fullones, sarcinatrices petunt*. Sic Paulus in *L. Fullo ff. de fur. Fullo vel sarcinator qui polienda & sarcienda vestimenta accepit*. Notandum imprimis etiam est, Græcis Ἀέομαι (quod Latini *sarcire* dicunt) esse *mederi*. Saitor igitur non conficit novas vestes, sed vetustis & tritis medetur instar Medici. Optime in hanc rem Hippocrates de *Vict. Rat. lib. I.* Σώστες τὰ ὅλα καὶ μέρεα διαυρέοντες. τεμνόντες ἢ καὶ κεντρώντες, τὰ σαθεὰ ὑγίεια ποίεσον. ἢ ἀνθρώπων ἢ τὸ αὐτὸ πάσας. *Sutores totis in partes divisit, secando & pungendo, corrupta integra reddunt. Idem etiam in homine contigit.* Et Xenophon *Cyropæd. lib. I.* ὡσπερ ἰματίων εἰσὶ τινες ἀνεσαι ἔτω καὶ ἰατροί. *Quemadmodum se habent vestium Resarcinatores, sic & Medici.* De hisce vide doctissimum Rhodium de *Acia capite x.* Quid sit ἀνεσαι five *ars sartoris* egregie docet Ælianus de *Animalibus libro VI, cap. LVII.* ubi illam attribuit Araneæ quemadmodum & ὑφαντικῶ. Sed ἀνεσαι ponit non in rebus quidem de novo factis, sed in restitutione telæ disruptæ. Καὶ ἀνεσαι δὲ πάλαι καὶ ὅτι ἂν διαρρήξη ἐκείνων τὸ δὲ πῆντε τε καὶ δὲ μίττε σοφίας, ἀνδε ἀνακένται καὶ ἀπαδὲς καὶ ὀλόκληρον αὐθις δοποδηνύονται. *Et sarcienti artificii perita sunt; nam si quid disruptum fuerit ex staminibus, vel tramis, id resarciunt, & in integrum restituant.*

CCXXXI. Ex his omnibus satis clare constat, *Sartores sarcinatores, sarcinatrices & ἀνεσαι* in tritis & laceratis vestimentis reficiendis plurimum operatos fuisse, non vero in novis conficiendis, nec fuisse eosdem quales sunt hodie nostri *Schneiders / Ullermackers / Tailleurs & Couturiers*: Saltem nomen illud illis datum fuisse præcipue hac de causa, quod lacera reficerent & resarcirent. Non tamen nego vestes aliquando etiam a sarcinatoribus factas fuisse novas, ex pluribus pannis dissectis & acus opera confutis, quemadmodum nostra vestimenta fiunt hodie. Egregium locum huic opinioni fulciendæ adfert Magnus Casaubonus ex Servio ad *En. lib. XII, Sarcinatores concipere dicuntur vestimenta, cum e diverso*

diverso conjungunt & adsumunt. vide Cataubonum *Exercit* XVI. Num. CXVII. Quicquid est, sutæ fuisse vestimenta quædam, in dubium revocari non debet. Tunicæ enim quæ ex duabus plagulis constabant, sutæ erant. Varro libro VIII. *Si quis tunicam in usu ita consuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis: utraq; pars in suo genere careat analogia.* Josephus *Antiquitatum* lib. III. cap. VIII. mentionem quoque facit tunicæ quæ ex duabus plagulis constat, & quæ in humeris ac lateribus suturas habet. ὁ χιτῶν ἐστὶ σὺν ἐκ δυοῖν περικνημάτων, ὡς ἡ ῥάπλις ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι ἢ τῶν περὶ τὰς ὤμους. *Hæc tunica non constat e duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris & lateribus.* Clarius Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini* Homil. XXVII. ubi de tunica Christi: τοῖς Γαλιλαίοις, inquit, σύνηδες ἦν τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυοὶ φαλαγγεῖς ἄνωθεν ὤμων συνεζωγυμῆας ῥαφῆν. *Mos erat Galilæis tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris sutura commissis.* De hac Hesychius loco a nobis supra laudato. συμπορητὸν, μὴ ῥαφαῖς συνήληκτον χιτῶν τὰς ὤμους χιτῶνα. *Ælianus Var. Hist. lib. I. cap. XVIII.* ejusmodi tunicarum quoque meminit. De tunicis consutis vide apud *Plautum in Amphitruone.* ubi Sosias: *Tunicis consutis hæc advenio, non dolis.* Sic & ἑτερομάχαλῳ tunica erat fervorum, ἑτέραν μαχάλλω ἐχὼν ἐπὶ ἀμφοτέρωθεν, *ab altera parte habens alam assutam.* Ideo Xenophon *de Inst. Cyri, lib. VIII.* distinguit inter χιτῶνας τέμνην, tunicas scindere, & συνήθεναί tunicam consuere, sive componere, quemadmodum distinguit inter ποδημάτα νεορράπτην calceos nervis consuere, & ἀξίτην secare. Caracallas etiam & μανδύας ex pluribus partibus consutas fuisse, docemur ab Ælio Spartiano, *in vita Antonini Caracalla.* & a Xiphilino ex Dione *lib. LXXVIII.* Καὶ τινὰ ἰδίαν ἐνδυσιν βαρβαρικῶς πως κατακόπτην ἢ συρράπτην ἐς μανδύης τρόπον, περὶ ἐξέδρα. *Proprium etiam aliquod vestimentum excogitavit, barbarico more scissum, & consutum instar pænula.* Temporibus Hieronymi vestimenta ex diversis panni partibus consui morem fuisse, clarissime constat ex ejus *Epistola ad Fabiolam,* sive de vestibus Sacerdotum: ubi negat braccas sive feminalia in tela absolvi posse sola textura; at ex pluribus partibus consui debere adfirmat. Sed jam inde a temporibus Christi quædam vestes, Sartoris arte & acus opera consui solitas fuisse, patet ex Euangelii Historio-graphis sacris; distinguunt enim inter ἀρραφον & ῥάπλον, *consutum vestimentum & inconsutile:* ideo tunica Christi *inconsutilis* sive ἀρραφῶ δι-

citur tanquam vestis quædam peculiaris. Sed de hac tunica nos deinceps plura.

CCXXXII. Plurimam tamen partem vestimentorum a veteribus sola textura absque acus opera, & sine sarcinatoris arte, facta fuisse, minime dubito. Optime itaque Salmasius, ad *Ælium Lampridium in Caracallo*, ait, *plerasque omnes veterum vestes textura solum confici solitas sine opera sutoris ulla, & ut loquuntur Evangelista: ὄφαντος δι ὄλα.* In eadem fuit sententia Casaubonus in *Exercit. XVI. num. CXVI.* *Hodie, inquit, rarissime vestis aliqua conficitur sine sarcinatoris opera; olim vero parandarum vestium alia ratio fuit: textiores enim vestes absolvebant; neque eorum opera, ut plurimum, utebantur, quos sermo Gallicus vocat Couturiers, Latini Sartores, aut sarcinatores: quæ vocabula reflectores veteris vestis potius denotant, quam novæ confectorem.* Doctissimorum Virorum tamen mens non fuit, omnium generum vestimenta in tela absolvi, sola textura, absque sartoris & acus opera. Negat enim ibi, immo pernegat Magnus Casaubonus tunicas manuleatas sine futura fieri posse, ideoque manus dat Hieronymo, cum dicat feminalia Sacerdotum *non posse in tela fieri.* In eandem sententiam pedibus ivit Salmasius *πολλῶν ἀντάξι, & ἄλλων*, ad *Vopiscum in vita Aureliani*, ubi integrum etiam locum Hieronymi suæ sententiæ firmandæ allegat. *Lineæ, inquit, (vestes) quas vulgo Camisias vocabant, quæ corporibus adstrictæ & membris aptæ fiebant, nullo modo tales in tela fieri poterant. Manicata quoque tunica, & ἀρραφοί, qualis erat Domini tunica, ex incisis partibus integrabantur, & acu suebantur. Exempli gratia in tunicis manicatis manica ex incisis pannis adsuebantur, nec tota tunica ullo modo cum suis manicis in tela fieri poterat.* Apparet igitur viros doctos, qui dicunt aliam rationem fuisse parandarum vestium apud veteres, atque hodie, vestesque tunc textura solum confici solitas, sine opera sutoris, hoc intelligere de quibusdam vestibus tantum, de apertis scilicet, quadratis & id genus alia, non autem de rotundis, manicatis & undique clausis, quales sunt tunicæ, pænulæ, feminalia, & ejusmodi aliæ. Sane hoc sensu & hodie quædam vestes in tela absolvuntur apud nos, qualia sunt balthæi, colli lora quæ *cravates* & *Dassens* vocant Galli & Belgæ, tegumenta illa mulierum, quæ vocantur Gallice *un voile*, Germanice *ein schleyer* & *ein falp* / a Græco, ni fallor, *φάλα*, & ejusmodi alia.

CCXXXIII. At olim non tantum vestes apertæ & quadratæ sola textura, absque acus opera absoluebantur, sed quælibet aliæ, cuiuscunque fuerint formæ aut figuræ. Notandum primum est, apud veteres de qualibet veste dici, *vestem texi* in genere, nullo adhibito discrimine. Tibullus *lib. II. Eleg. III.*

Ille gerat vestes tennes, quas fœmina Coa texiit.

ἑδῆτα ὑφαίνεσαι, & χλαῖναν ὑφαίνεσθαι apud Pausaniam, Athenæum, Suidam, Plutarchum, Homerum, & alios. Ulpianus, *vestimentum, id est, quod dexterior est, nisi defectum non sit, id est, si sit consummatum. cap. XXII. de auro arg. leg.* Idem etiam de singula veste dicitur, eam scilicet *texi*. Hinc *Tunicam texere, lanam texere, chlamydem texere, togam texere*, immo & *saccos texere*. Pollux *libro VII. cap. x.* ubi de arte textorum, docet inter alia dici: *χλαμυδαργίαν, & χλαμυδοποίηαν, χλανιδοποίηαν, χλανιδεργίαν & ἐξωμυδοποίηαν*: quasi diceres *Textura Chlamydis, Chlœna & Exomidis*, quod scilicet integræ Chlamydes, Chlœnæ, & Exomides in tela, sola textura, absolvi solerent. Sic *σπαθητὸς χλαῖνα*, & *σπαθητὸν ἱμάτιον*. id est, *chlœna texta, & vestimentum textum*: nam *σπαθῶν* ibi est ὑφαίνεσθαι, *texere*. Sed & ipsi sacci texebantur. Unde Pollux *eodem libro cap. XXXIII. Σακκίφάντιω* habet: quod proculdubio scribendum est *σακχυφάντης textor sacci*. Citat hanc vocem Pollux ex Demosthene in Olympiodorum. Et revera in editione Basileensi Demosthenes habet *σακχυφάνσαι*, quod Wolfius optime reddidit per: *qui saccos texunt*. Integri enim sacci in tela sola textura absoluebantur. Togas texi patet ex *Horatio lib. I. Ep. XIX.*

Exiguæque toga simulat textore Catonem.

Hinc apud Titinnium: *quæ inter decem annos nequisti togam unam detexere*. Et tunica texebatur. Plinius *lib. VIII. cap. XLVIII. Ea prima texiit rellam tunicam*. De hac forsitan Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXII. Rebla dicitur vestis, quam sursum versum stansque texunt*. Hinc Augustinus in Psalm. XLV. de *tunica qua texebatur* mentionem facit. Eiusdem generis fuit quoque Tunica Christi. Ἦν ᾧ ὁ χιτῶν, ut refert Johannes *cap. XIX. vers. XXIII. & XXIV. ἄρραφθη, ἐν ᾧ ἄνωθεν ὑφαντὸς δι ἔλξ*. *Erat tunica illa inconsuiliis, a summo contexta tota.*

CCXXXIV. Super explicatione horum verborum, quomodo scilicet tunica Christi fuerit ἄρραφθη ὑφαντὸς δι ἔλξ, maxima ingenia miserrime sese hætenus torserunt. Tam acriter depugnatum

est de sensu hujus loci, ut Ombon & Tentyram adhuc ardere dicat. *Itaque*, ut optime Salmasius ad Flavium Vopiscum de Divo Aureliano, *nemo non hactenus desudavit querendo & investigando quam ratione tale detexi potuerit vestimentum quod futuram non habuisset: non posse enim per artem in tela hujusmodi vestem fieri.* Doctissimus Casaubonus in Exercitationibus Baronianis, multa præclara & docta super hac re observavit: Tunicam scil. exteriorem fuisse manicatam ex lana, Sacerdotum tunicarum linearum instar. Ad dam & ego verisimile esse ejusdem fere materiæ & formæ fuisse ac *ἡνὸς pallium* Pontificis Maximi. Erat enim vestimentum rotundum & clausum at non manicatum, ideoque rectius tunica exterior dicitur. Maxima autem difficultas in eo consistit, quod dicatur ἀρραφῆ & ὑφαντὴ ἐν τῷ ἀνωθεν δι ὄλκῃ. *Inconsubtilis & tota textilis a summo.* In eo enim desudarunt viri docti, ut investigarent quam ratione tale detexi potuerit vestimentum, quod futuram non habuisset. Hodie si rogēs viros etiam non ex vulgaribus, quomodo Tunica illa *inconsubtilis* facta fuerit; promptissime tibi respondebunt; id factum fuisse arte illa quam Galli *lacer*, *brocher*, & Belgæ *huyden* dicunt, qua hodie tibialia, tunicæ nocturnæ, chirothecæ & id genus infinita alia, ex uno filo binis prælongis feris, aut acubus, ad formam vestimenti neuntur. In eadem sententia fuisse videtur Euthymius quando dicit; *veluti sunt apud nos capitis aut pedum hiemalia operimenta, nisi feltrum* intelligat Euthymius, quemadmodum eum exponit Casaubonus *Exercit. XVI.* cui tamen adstipulari non possum. Et quamvis de coactilibus loqueretur Euthymius, id etiam de operibus reticulatim uno filo textis, aut potius nexis, intelligi posset, cum non minus coactilia sint, quam cætera ἐμπίλια. Fere ejusdem operis fuisse tradidit doctissimus Ferrarius de ré vestiaria lib. III. cap. XVI. nisi quod differat a cæteris auctoribus in eo, quod alii dicant id prælongis istis acubus factum fuisse, ut fieri solet hodie, cum putet id forsitan factum fuisse sine acu solis manibus, qualia nunc reticula, & mulieres calanticæ fiunt, sursum versum contextum. Sed quale illud artificium fuerit, quo veteres sursum versum reticulatim texuerunt solis manibus, fateor me nescire. Quid sursum versum texere sit, ex veterum monumentis eruemus infra. Sed quomodo id factum fuerit solis manibus, non docebo, cum nemo me hoc unquam docuerit. Multo minus facta erat prælongis istis acubus, uti hodie: cum

cum ars ista reticulatim acubus necendi (potius quam texendi dicam) apud veteres in usu non fuerit: quandoquidem ejus nemo meminit, ne ipse quidem Galenus *ad Thrasymbulum* ubi de variis artibus vestes conficiendi differit, quod optime observavit Casaubonus loco modo laudato.

CCXXXV. Ο πανὸν Salmasius *ad Flavium Vopiscum* hæc satis animadvertens, plane aliam viam insistit, & ab omnium fere auctorum, qui rem istam hæctenus explicare aggressi sunt, opinione recessit, sententiamque plane novam & incredibilem tulit. Hoc enim factum acubus minime censet. Ita etiam textam fuisse tunicam illam, ut fuerit rotunda, manicata, & undique clausa sola textura, sine acus opera, audacter negat: immo rotundis verbis pronunciat id fieri minime potuisse. Ideo id quod omnes auctores, quod nos *inconsuile* dicimus, illud is *consutum acu* adfirmat. Distinguit igitur inter tunicas ἀγυρῆς & ἀπρόαφῆς. Priores ait circa latera & humeros apertas fuisse, sed fibulis tantum adstrictas. Cæteras autem sutura acus opera clausas circa latera absque fibulis; ῥαφῆς & ῥαφίδας significare non suturas, sed fibulas; Hinc dici ἀπρόαφον quasi *sine fibulis*, sed cum sutura. Quod igitur hæctenus *inconsuile* dixerunt auctores, apud eum est *consutum*. Sed acu sutum non fibulis. At si Syrus ulla auctoritate apud eum valet, huic suæ expositioni non inhærebit mordicus. Sic enim ille apud Johannem

כסלדס דע אדלדס לוסו לל דלסל סע ללסל Tunica autem erat sine sutura a summo tota texta.

Jam vero לל דלסל est sine sutura, quæ fieri solet acu & filo:

סח enim Syris *suere cum filo*, א חסו *filo*, non vero a fibula. hinc

סח Sartor. Expressius Arabs: *غير مخيط من فوق بل*:

المخيط من فوق بل *Camisia erat sine acu a summo, sed tota texta.*

Non solum dicit *sine sutura*, sed *sine acu*, scilicet factam; ut constaret nullam omnino habuisse futuram quæ acu fieri solet: est

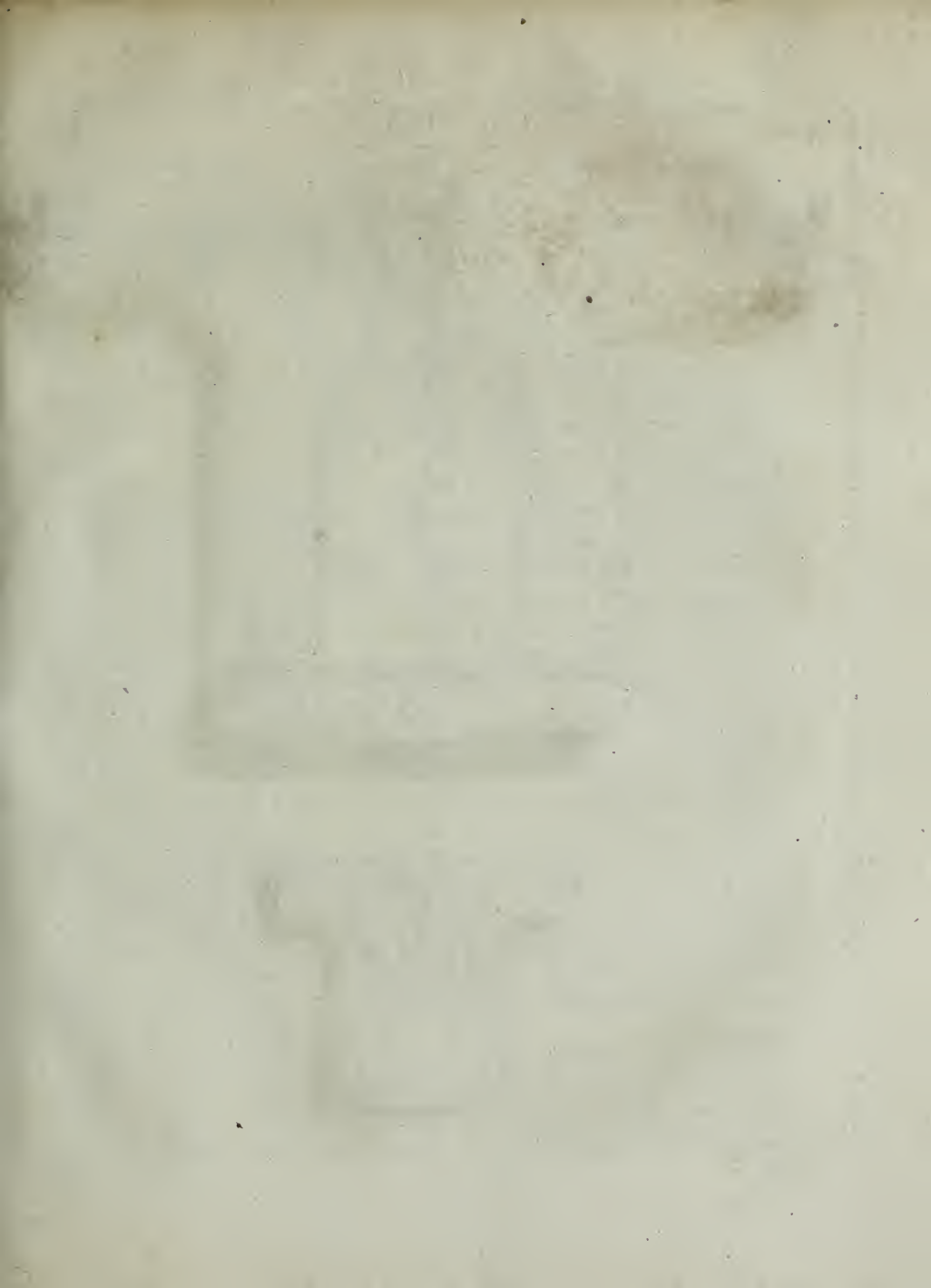
enim *مخيط* instrumentum quo suttur, & proprie quidem *acus*, secundum *Gigam*, ab eodem verbo, a quo Syrum & Chaldaicum

סח & סח deductum. Patet igitur sine sutura, sive ἀπρόαφον dici tunicam Christi, non quod fuerit *sine fibulis*, sed quod *non sutura fuerit acu*. Deinde ipsa textura notat hanc tunicam textam fuisse

non

non sutam: quorsum enim mentionem faceret Evangelista texturæ, si confuta fuit, ut cætera vestimenta vulgaria, & non peculiari aliquo artificio texta?

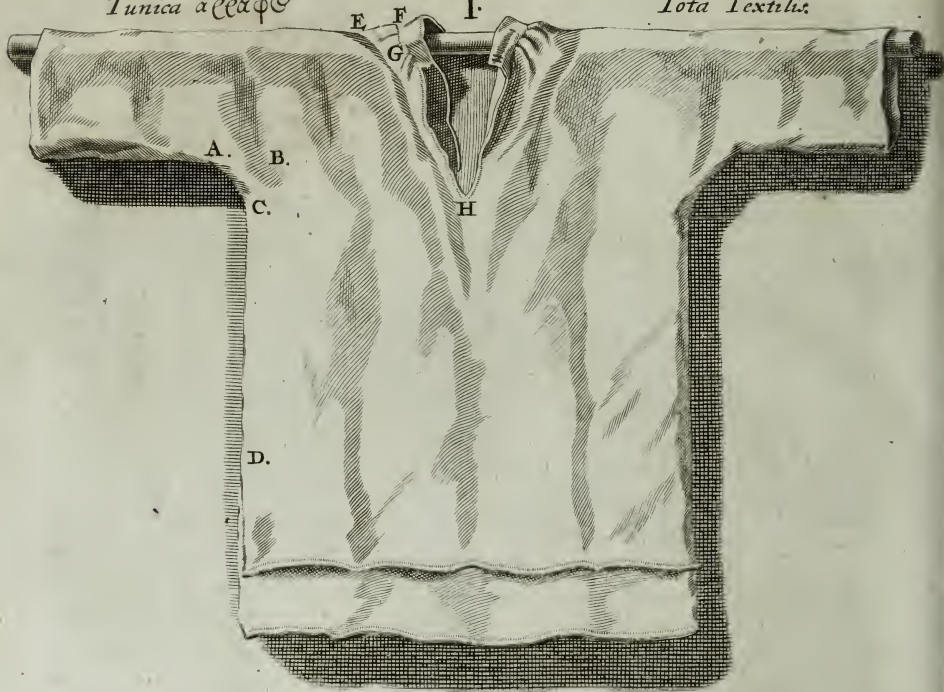
CCXXXVI. Tandem ipse modus texendi videtur expressus, cum dicatur: ἐν τῷ ἄνωθεν ὑφαντῷ, de quo loquendi modo nos plura infra habebimus. Optime igitur mentem Evangelistæ exposuit Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini xxvii.* Ἀρράφῳ ἢ ἰῶ ἐν τῷ ἄνωθεν ἐπίδη τοῖς μὲν Γαλιλαίοις σύνηδες ἰῶ τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυσὶ φασίοις ἄνωθεν καὶ τὴν ἄμνον συνεζωγυμῶσθε ραφῆ. τὴν δὲ χιτῶνα τῶτον ἐν ὑφασμα δεῖ λαμβάνειν ἀρράφον. *Inconsutilis porro superne erat, quoniam mos Galilæis erat tunicas ex laciniis duabus in humeris sutura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere uno contextu, fuisse ideoque inconsutilem.* Sed talem tunicam fieri rotundam, manicatam & undique clausam, ut nullam omnino futuram haberet, siue fibulis facta siue acu, sed sola textura clausam & manicatam, impossibile crediderunt magni viri Casaubonus, Salmasius, Ferrarius, alii. Immo ipse Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* videtur credidisse; *feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse, quod tradidisse docet Josephum.* מִכְנֵסֶה Michnese, inquit, *Græce ὠεισκηλή, a nostris feminalia, vel bracca usque ad genua pertingentes. Refert Josephus hæc feminalia de bysso retorta ob fortunadinem solere contexti, & postquam incisa fuerint, acu consui. Non enim posse in tela hujusmodi fieri.* Quonam in loco hæc dixerit Josephus, nescio. Sed Hieronymus respexisse mihi videtur ad ea quæ Josephus habet *Antiquit. lib. III, c. viii.* μαναχασὴ λεγόμενον. βέλεται δὲ συνακλήρα μὲν δηλῶν. διάζωμα δὲ ἐστὶ πᾶσι τοῖς αἰδοῖα ραπτὸν ἐν βύσσῃ κλωσῆς εἰργνόμενον. *Manachase (legendum est Michnase) uti vocatur, significat constrictorium; est autem subligar circa verenda consutum e bysso retorta.* Sed quid sibi velit per τὸ πᾶσι αἰδοῖα ραπτὸν *circa verenda constrictum*, non assequor. Id fortassis idem est ac *circa verenda constrictum*, aut *junctum & clausum*, ut occulta tegerentur, qui verus usus feminalium: Nisi velit ex duabus partibus fuisse confuta, circa verenda & ad femina, ut nostra. Si *acu consutum* intelligat Josephus, fallitur proculdubio. At quidquid alii tradant, nusquam dicit Josephus, quantum sciam, *feminalia & ejusmodi alia in tela fieri non posse*, ut loquitur Hieronymus. Interim hoc μορμολυκεῖον, quod putarint optimi Auctores, id sola ὑφαντικῇ fieri non posse, eos a veritate in errorem pepulit,

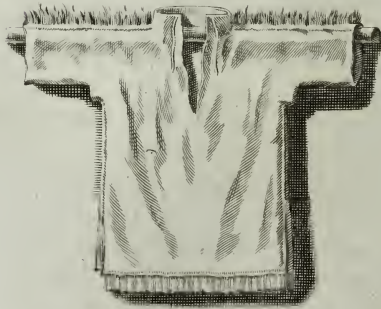
Ulna Hollandica .

Tunica ἀρχαία

Tota Textilis.

II.

Tabula I.

lit, ut aut traderent celebrem istam tunicam Christi ἄρραφον alia arte factam fuisse quam Textoris, aut omnino silentio præterirent.

CCXXXVII. Sed ut orbem tandem aliquandò a μορμολυκείω isto liberaremus, tunicas rotundas, manicatas, & undique clausas, ideoque feminalia, Tibialia, pallia, immo chyrothecas, tandem omnia vestimenta, cujuscunque sint formæ, sola textoris arte absque futura, absque fibulis, aut ullo alio nexu fieri posse, ob oculos ponam tunicam ex bysso, aut si mavis ex *Xylino* subtilissimo, ab Indis ad Hollandos delatam, egregie manicatam, rotundam & clausam undique, sine futura, sine ullo acus vestigio, ideoque vere ἄρραφον, & ὑφαντὸν δι ὄλης, quam hætenus possidet optimus vir *Lambertus Gromæus*, apud Leydenses pannorum infector celebrerimus.

Prima hæc figura exhibet tunicam inconfutilem ex molli & tenui Xylino, apud Indos textam. Altera figura tunicam totam textilem quoque ostendit, in hac civitate, in Batavorum scilicet Oppido textam, quam hætenus possidet amicissimus noster Smetius, parentis venerandi cum virtutis tum cymeliorum hæres. Utramque quam plurimi, omnium ordinum viri, ante triennium mecum viderunt, & artificium admirati sunt, tam in Gelria quam in Hollandia. Testes mihi erunt adhuc Illustres ac Nobiles Viri, Theodorus a Welden, Imperii Neomagensis Toparcha, van Heukelom, hujus Civitatis Consul, & ad Ordd. Generales Deputatus. Pl. Venerandi Heydanus, Wittichius S. S. Theologiæ apud Leydenses Professor. Literatissimus Grævius apud Ultrajectinos Eloquentiæ Professor. Romboutius apud Leydenses Pastor disertissimus, aliique multi. Tandem Testimonium luculentum hujus rei mihi erunt literæ summi Viri Groenovii, ἔ μακαρίτη, quas fere moribunda manu exaravit, & quas huic libro præfixi. Ejusdem plane materiæ & formæ qualem prima figura exhibet, possidet *Holsteinius*, Mercator integerrimus apud Rotterodamenses, & quam vidi Delphis Batav. apud egregium Virum *vander Lely*, Societatis Indiæ in eadem Civitate Graphiarium.

Secunda figura ἄρραφον quidem tunicam exhibet. Sed operis rudioris, ex filo crassiori, & non magni artificii, si eam cum priori conferas. Circa manicas & in infimis oris simbrias videbis, quæ nihil aliud sunt quam staminis præsegmiva, quæ manum indicant non periti Textoris.

At prima hæc figura, major scilicet illa ex India allata, observatu est quam dignissima & incredibilis fere artificii. Uliam Hollandicam addidi, ut constaret de ejus magnitudine, scilicet Viro mediocris staturæ vestiendo aptam esse, & fere ejusdem formæ, cujus sunt hodie interiores tunicæ nostræ lineæ, quas *Camisias* ab Arabico vocamus. Circa collum limbum habet assutum, plane ut nostræ Camisæ solent. Apertura ad immittendum caput descendit ad literam H, forcipe eo usque descissa videtur, & utrinque oram habet assutam. A litera D, usque ad extremitatem quoque *ἄσος*, in utraque parte oram assutam habet, ut & in ipsis extremitatibus, cum manicarum tum plugarum scissarum. Præter hæc in tota tunica nullum vestigium futuræ sese prodit. Ut artificium clarius constaret literis A. B. C. exprimere volui axillis intexta esse mirabili arte frustra illa quadrata, quæ Sarcinatrices nostræ Gallice *Gouffons* vocant, Belgæ *Oxel-schypen*. Eadem arte intextæ sunt triangulares partes in humeris E. F. G. Quamvis totum opus sit incredibilis artificii, tamen omnem artem superare videntur partes istæ circa manicas supra humeros & sub axillis. Et sane nisi ipse vidissem, dubitarem, an ἡ ὑφαντὴν ἢ τὸ ὑφαίνον ἢ τὰ δῶρα Ἐgyptῶν δόξουν ad tantum miraculum sufficerent, ut summi Literatoris Groenhovii verbis utar. Cessent tandem viri docti disputare de textura tunicæ Christi. Cessent negare, id ulla ratione fieri posse sola arte Textoris. Cum ejusmodi non tantum plurimæ, quotidie apud Indos texantur, ut ex viris fide dignis audivimus, sed duas (*hodie sex*) ejusdem artificii viderimus, tōtisque Orbi litterato ob oculos jam posuerimus. Si ejusmodi Tunica facta est, utique fieri potest; cum *ab esse ad posse valeat consequentia*, ut cum Philosophorum turba balbutiamus. Atque sic terriculamentum illud, quod tot viros doctos in errorem pepulit, a nobis fugatum & dissipatum est, nec unquam, ut spero, in posterum eorum animis apparebit, ut a veritate discedant.

CCXXXVIII. Hisce ita demonstratis, operæ pretium judico ulterius progredi, ut tandem veterem texendi rationem; quo modo scilicet vestimenta illa rotunda, manicata, & undique clausa, quales sunt Tunicæ, feminalia, immo tibialia & ipsæ chyrothecæ dexeri solita fuerint, doceremus, quod hactenus neminem tentasse scio, ut ut multa & præclara quidem hac de re tradiderint viri eruditi, inter quos quidam veritatem etiam quasi per nebulas conspexisse

ſpexiſſe videntur, imprimis magnus Salmaſius *ad Vopiſcum de Di-
vo Aureliano*, & alibi, eruditus Caſaubonus, Rubenius, alii. Scien-
dum itaque eſt, duplicem modum texendi in uſu fuiſſe apud Anti-
quos: quidam enim texebant ſedendo & deorſum, id eſt tramam
ad inferiorem partem trudendo, unamque ſimplicem telam tantum
abſolvebant. Ita texiſſe puto eos qui pannos laneos, ſericos aut
etiam lineos longiores detexebant, ex quibus plures veſtes tandem
confici poſſent, quales ſunt panni & telæ quæ hodie apud nos de-
texi ſolent, eodem plane modo. Hoc modo fortaliſſ etiam texeban-
tur veſtes apertæ & quadratæ.

CCXXXIX. Sed alia fuit texendi ratio, quæ in deſuetudinem
abiit apud nos, ſed veteribus ſatis uſitata, quamvis rarior, & ma-
jori ſumptu fieret. Hoc fiebat, quum texebant ſtando & telam
percurrendo, ab uno latere ad aliud, tramam ſpatha ſurſum ver-
ſus, id eſt, ab inferioribus ad ſuperiora, detrudendo. De utro-
que texendi modo Herodotus *lib. II.* ὑφαίνουσιν οἱ μὴ ἄλλοι, ἀνω τῶν
κρόντων ὠθεύοντες. Αἰγύπτιοι δὲ κάτω. *Texunt autem alii, ſubtemen ſur-
ſum pellentes; At Ægyptii deorſum.* Idem docet Theophylaſtus
egregio loco, quem allegat Caſaubonus *ad Baronium, Exercit.
xvi. cap. lxxxiv.* Ἄλλοι δὲ φασὶν ὅτι ἐν Παλαιστίνῃ ὑφαίνουσι τὰς ἱσθὰς
ἐκ ὡς παρ' ἡμῶν, ὄντων ἀνω μὲν τῶν μίτων ἢ τῶν στήμονων, κάτω δὲ ὑφαί-
νομεν ἢ παντὶς ἢ ἑταῶς ἀναβαίνοντες. ἀλλὰ τὸναντίον κάτω μὲν εἰσὶν οἱ
μίτοι, ἀνω δὲ ὑφαίνεται τὸ ὑφασμα. *Alii quidem dicunt quod in Pa-
laſtina telas non texant, quemadmodum apud nos. Quando licia ſu-
perne ſunt, deorſum texunt telam, atque ſic aſcendunt. At vero ſi
licia ſint infra, ſurſum texunt telam.* Surſum verſus texebatur tu-
nica Regilla teſte Feſto: *Regillis tunicis albis, & retientis, utriuſque
rectis, textis ſurſum verſum a ſtantibus.* Et *Recta*, de qua Iſido-
rus *Orig. lib. xix. cap. xxii.* *Recta dicitur veſtis, quam ſurſum
verſum ſtantes texunt.* Ad hunc texendi modum reſpexiſſe puto
Euangeliftam per ſuum ἐν τῷ ἀνωθεν ὑφαίνειν. Nihil enim aliud vi-
detur intelligere per hanc phraſin, quam quod tunica illa texta
fuerit *ſurſum verſus*, ut idem eſſet ἀνωθεν ὑφαίνειν ac ἀνω τῶν κρόντων
ὠθεῖν. Cum enim trama ſurſum pellitur, tunc tela initium ſumit
a partibus ſuperioribus, & inde paulatim ad inferiores deſcendit.
Scio quidem τὸ ἀνωθεν a multis interpretibus referi ad τὸ ἀρραφόν,
non vero ad τὸ ὑφαίνειν; quaſi Euangeliftæ mens fuiſſet: in ſupe-
rioribus partibus, ſcilicet in humeris nullam futuram fuiſſe. Sic

videtur intellexisse Arabs: *Camisia erat sine acu* (sine futura) *a summo*: nam illud *من فوق* a *summo* non potest referri ad τὸ *منسوجا* quod ὑφαντὸν denotat, eo quod præcedat particula disjungens *ول*. Ad hunc igitur modum verba Euangelistæ interpunctanda & interpretanda sunt: ἄρ' ῥα φησὶ, ἐν τῷ ἄνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλης. *Erat tunica inconsutilis, sursum contexta tota*. Nec

abludit ab hac interpretatione Syrus. Sic ille: *من ذللا احدام* ad verbum: *a sursum versus texta*. *ل* enim motum ad superiora plurimum denotat, id est, sursum versus trudebatur trama, & a superiori ad inferiora descendeat tela. Quod autem in Viennensi editione punctum reperiatur post *ذللا* quasi referendum esset ad *ل* *futuram*, nihili est. Potest enim tolli punctum. Audiat etiam Chrysostomus in Johannem Homil. LXXXV. *τίνας αὐτὸ τὸ εἶδ' ἔχτωνίσκος φασὶ τ' Ευαγγελιστῶ ἰσορεῖν. ἐπεδὴ γὰρ ἐν Παλαισίνῃ δύο ῥάκη συμβάλλοντες, ἕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι τοῖσ' τῶν ὁ χτωνίσκος, φησὶν, ἐν τῷ ἄνωθεν ὑφαντὸς. Quidam putant ipsam Tunica formam a Iohanne narrari. Nam quia solent in Palestina duos pannos committentes vestimenta texere; Iohannes ut significaret talem fuisse hanc tunicam, ait fuisse desuper contextam. Hæc textura dicebatur a Græcis ἀνακρῆν, & ἀνακρῆσὸν ὑφαίνην. Et vestimenta quæ ita texta erant ἀνακρῆσά. Isidorus Pelusiota Epistola LXXIV. lib. I. καθ' ἧς ἡ μάλισσα, τὰ τοῖσ' τον φιλεῖ γίνεσθ' ἱμάτιον, τέχνη τινὶ, ὡς αἱ σηθοδεσμίδες, ἀνακρῆσὸν ὑφανόμενον. Apud quos vel maxime indumentum ejusmodi solet fieri, & arte quadam, ut fit in fasciis pectoralibus, sursum texendo.*

In hujusmodi textura stamina non eodem modo extendebantur ad jugum textoris, ut quasi jacerent, quemadmodum hodie fieri solet; sed in altum extendebantur, ut fere instar staminum corbium & nassarum, quas artifices nostros hodie detexere videmus, rectum starent. Hinc fortassis ab antiquissima texendi ratione *stamen a stando* dicitur. Ideo textores ejusmodi telas non possunt sedendo texere, sed stando. Hinc *Festus* & *Isidorus* locis modo allegatis: *Regilla* & *vestis recta a stantibus texuntur*. Servius ad hunc versum *En. lib. VII.*

Arguto tennes percurrrens pectine telas.

Aur manu, ait, percurrens tactu pectinis, ut videmus: aut quia apud majores stantes texebant, ut hodie lineones videmus. Est autem Homeri qui ait: ἰσὸν ἐποιοχομῆλω. Et sane ad hunc locum Homeri, qui reperitur Odysf. lib. v. ἰσὸν ἐποιοχομῆλω notant Grammatici ὄρθαι ᾧ ὕφαων Recta enim texunt. Ab hoc genere texturæ tota tela ἰσὸς dicta est, quia stabat. Hesiodus Ergων. Πολυδαίδαλον ἰσὸν ὕφαινον. Et paulo post: τῆ δ' ἰσὸν σήζαιτο γυνή. Hinc apud Hesychium ὄρθὸν ὕφθ. & apud Artemidorum: ἰσὸν ὄρθιον leges. lib. III. cap. xxxvi. Hæc vestimenta Latinis Recta dicebantur: Græcis ὄρθοσάδια. Hesychius: ὄρθοσάδιοι χιτῶνες, οἱ σατοί, ὑπόκομμα σπκ ἔχοντες. Tunica recta, que stant nec incisuram, aut futuram habent. Scilicet quia rectum stant in tela quum texuntur.

CCXL. Hæc stamina quæ rectum stabant, & sursum versus texebantur, non jungebantur jugo textoris ab utraque parte, sed plurimum ponderibus suspendebantur. Seneca Epistola xc. *Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex iis qui plurimum Philosophia contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torquentur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendant. Pollux lib. VII. cap. x. Ἀγνύθες ᾧ ἢ λῆα, οἱ λίθοι ἐξηγημένοι τ' σημόνων κτ' πλὴν δὲ χαλαίαν ὑφαντικῶ. Agnythes & Laa, lapides sunt, qui secundum veterem texendi rationem a stamine dependebant. Hæc pondera Græcis ἴτλαι dicebantur. Hesychius: ἴτλαι οἷς τένυσσι τὰς ὤας τ' ὑφανομῆλω. Ista sunt pondera quibus tendunt ora, sive quæ pendent ab extremitatibus tela. Inferebatur scilicet staminibus lignum teres & oblongum medium, Græcis non raro ἰσὸς, ab extremitate staminum, ut ea in ordine teneret, cui ligno appendebantur pondera ad extendendum stamen. Ideoque quamvis alias stare dicerentur ejusmodi telæ, quia revera rectum stare videbantur, pendebant tamen magis quam starent, idcirco pendula tela dici videtur ab Ovidio Heroic. I.*

Lassaret viduas pendula tela manus.

In ejusmodi autem telis quæ rectum stabant & sursum versus texebantur, non quidem pectine, sed spatia feriebantur tramæ, ut in altum truderentur. Spatha erat instrumentum instar gladii, quoad formam, unde etiam Hispanis gladius spada dicitur. Cum enim stamen rectum staret, facile fieri non poterat ut trama pectine sursum pelleretur; aliud igitur instrumentum adhibendum erat, ex-

cogitarunt itaque huic usui *spatham*, sive gladium quendam (ligneum proculdubio) qui una manu, dextra scilicet, facile immitti poterat medius intra stamina, ut eo feriretur subtemen. Seneca eodem loco, modo a nobis laudato, ubi mox addit: *quemadmodum subtemen insertum quod duritiam utrinque comprimentis trama remolliat, spatha coire cogantur & jungi*. Pollux lib. VII. cap. x. σπάθη, ὄθεν ἢ τὸ σπαθῶν, ἢ τὸ σπαθητὸς χλαῖνα ᾤξῃ Σαφοκλείῃ ἢ σπαθητοῖς ὑφάσμασι, ἢ σπαθίδα ἐνάλεν τὸ σπαθητὸν ἱμάτιον. Quæ non male a Rodolpho Gualthero in hunc modum vertuntur Latine: *Spatha instrumentum, cujus ictibus subtemen condensatur, unde Σπάθῶν (pro texere) & Tunica (potius chlæna) texta apud Sophoclem, & textis spatha telis; tum & spathida, vocarunt spatha contextam vestem*. Hesychius σπαθητὸν τὸ ὄρθον ὕφθ σπάθη κεκρυμμένον & κτενὶ *Spathidum est texitura recta, spatha condensata non pectine*.

CCXLI. Hac ratione, stando scilicet fursum versus, stamine extenso suspensis ponderibus, & tramam spatha percutiendo texebantur tunicæ ἄρραφοι, vestimenta rotunda clausa undique & manicata. Sed tum non unica tela tantum, aut unicum stamen detexebatur, sed plurimum duo stamina jungebantur, ut uno eodemque radio, aut si mavis, uno eodemque tramæ filo simul duæ telæ, quasi duæ plagulæ, contexerentur; unde necessario exurgeret vestimentum aliquod rotundum, quales sunt tunicæ clausæ, feminalia, tibialia & id genus alia. Nec alia excogitari potest ratio, qua ejusmodi vestimenta inconfutilia detexi possent. Hoc veteres dixerunt: *duos pannos in texendo jungi*. Chrysostomus in *Iohannem Homil.* LXXXV. ἐν Παλαιστίνῃ δύο ἐξήκη συμβάλλοντες, ἕτως ὑφαίνουσιν τὰ ἱμάτια. *In Palestina solent duos pannos committere, sic enim texunt vestimenta*. Theophylactus in *Iohannem* XVIII. ἐν Παλαιστίνῃ δύο ἐξήκη συμβάλλοντες, ἤτοι δύο πανία ὑφαίνουσιν τὰ ἱμάτια ἀντὶ ἐξήκῃς χρωμάτων τῶ συνυφασμῶ. *In Palestina duos pannos jungunt, aut duas telas, quum vestimenta texunt, utentes pro sutura contextu*. Ita hunc locum reddendum puto. Silentio tamen præteriri non debet, quod dicat egregius hic auctor: hæc vestimenta fieri συνυφασμῶ contextu, non autem simplici ὑφασμῶ textu. Nam etsi συνυφαίνην sæpissime idem significet ac ὑφαίνην, nihilominus ejusmodi texturæ συνυφασμὸς magis convenit quam simplex ὑφασμὸς: cum non solum texerentur talia vestimenta, sed contexerentur, jungendo scil. per texturam duas telas, instar duarum plagularum, eodem

eodem radio aut subtemine. Eruditissimus Casaubonus ingenue fatetur ad hæc loca: se capere non posse, *qui possit illa duorum pannorum commissura per texturam fieri*, ideoque dubitat utrum alii id intelligant. At si cogitasset: non duos quidem pannos jam detextos, alia textura jungi: sed duo tantum stamina ita in una tela, aut jugo textoris inter texendum jungi, unoque radio & subtemine contexti, ita ut ex duobus staminibus una tantum tela, aut potius unum vestimentum fieret, clausum & rotundum, (quemadmodum id postea à nobis clarius ad oculum demonstrabitur) rem impossibilem non judicasset, cessassetque mirari ejusmodi plagulas contextas. Theophanes Cerameus *Homil. in Passionem Domini xxvii.* Ἀρράφου ἡ ἰὼ ἐν τῷ ἄνωθεν ἐπιφθῆ τοῖς Γαλιλαίοις σύνθηδες ἰὼ τὰς χιτῶνας ποιεῖν δυσὶ Φαρσαίοις ἀνωθεν ὤμων συνεζυγμῆτας ἄρραφῆ, ἢ ἡ χιτῶνα τέτον ἐν ὑφασμα δεῖ λαμβάνειν ἀρράφον. *Inconutilis autem superne erat, quoniam mos Galilæis erat tunicas ex laciniis duabus conficere in humeris sutura commissis. Hanc vero tunicam oportet intelligere unam texturam fuisse inconsuilem.* Idem fortassis intellexit Josephus *Antiquit. lib. III. cap. viii.* ubi de tunica Sacerdotum, quam vocat ἐνδυμα διπλῆς σινδόνος βουσίνης: quod Interpres vertit per *duplicatam telam*, & mea quidem sententia non male; nihil enim intellexisse videtur per διπλῶ σινδόνῳ aliud quam *duos pannos*, aut δύο ἑσθῆ duas telas commissas, ut loquuntur Chrysostomus & Theophylactus. Et paulo post ubi de Pallio Pont. Max. ἔσι δὲ ὁ χιτῶν ἔστῳ ὅτε ἐν δυσὶν περικτημάτων ὡς τε ἑσθῆς ἐπὶ τῶν ὤμων ἢ τῶν ποδῶν πλάθει. Φάρσῳ δὲ ἐν ἐπιμήκεσ ὑφασμῶν. *Hac tunica non constat ex duobus segmentis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus: sed unicam vestimentum in longum contextum*, aut, ut non male habet Gelenius, *unica tela in longum contexta*; totum enim vestimentum quasi unica tela inter texendum absolvitur.

CCXLII. Quam autem δύο ἑσθῆ sive duæ telæ contexebantur simul eodem tempore, atque eodem radio, ut fieret vestimentum rotundum, clausum & ἀρράφον, textores non solum stare debebant, sed etiam ambulare, & quasi continuo in gyrum percurrere ab una tela ad aliam. Radio enim, sive trama per anteriorem telam transmissa, tramaque sursum versus spatha detrusa & condensata, textor statim ad posteriorem telam decurrere debebat. Quod Homerus *Odys. E. ἰδὼν ἐποίχεσθαι* dicit.

Ἴσον ἐποιομένη, χρυσεή κεκέρδι ὕφαινευ.

Telam percurrens aureo radio texebat.

Huc respexit Virgilius *Æn. lib. VII.*

Arguto conjunx percurrens pectine telas.

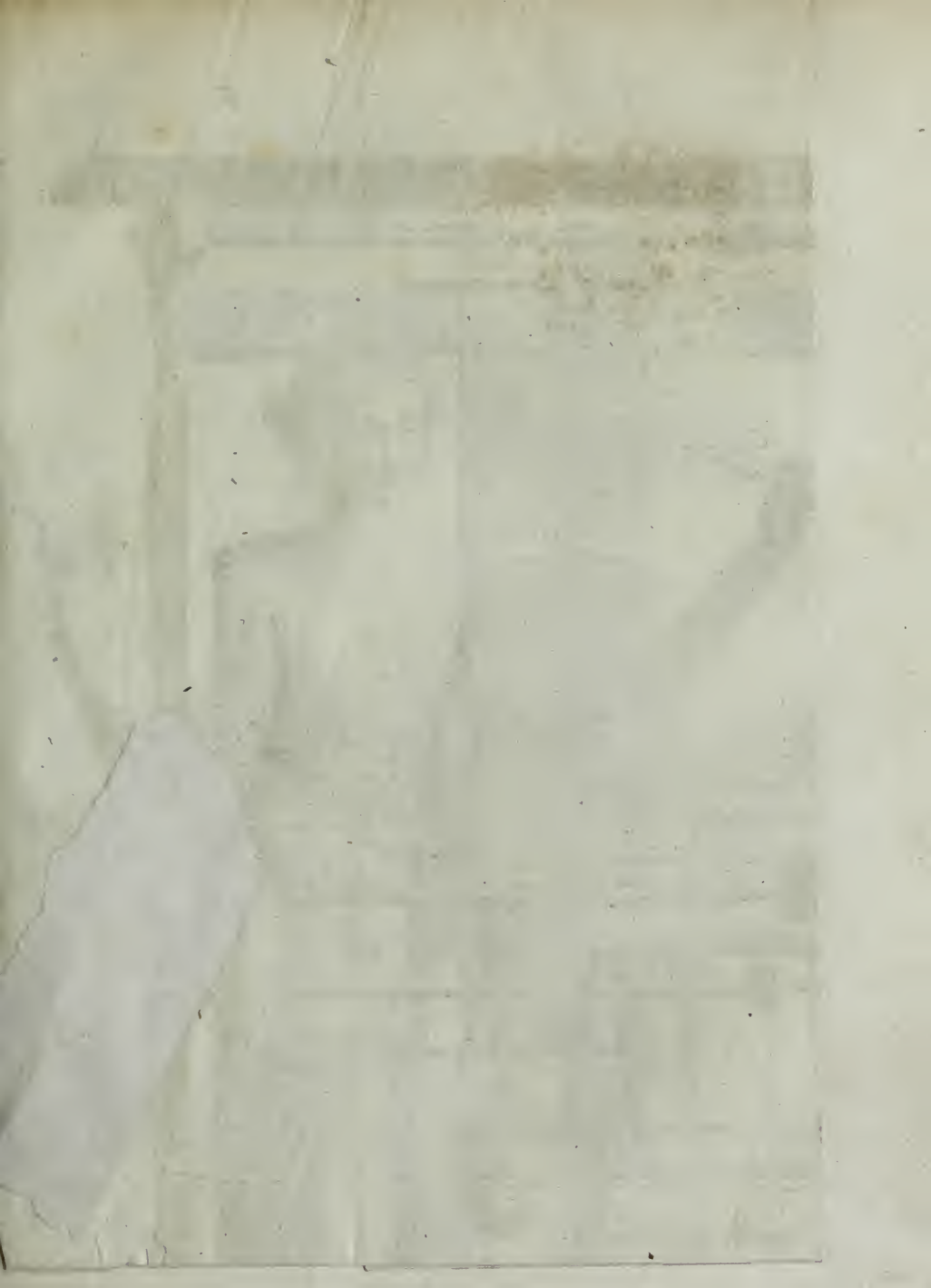
Hæc a Virgilio ex priori isto loco Homeri desumpta esse optime annotavit Servius. Idem videtur esse *circumtextum*, quod Græce κύκλας dicitur, de quo Virgilius.

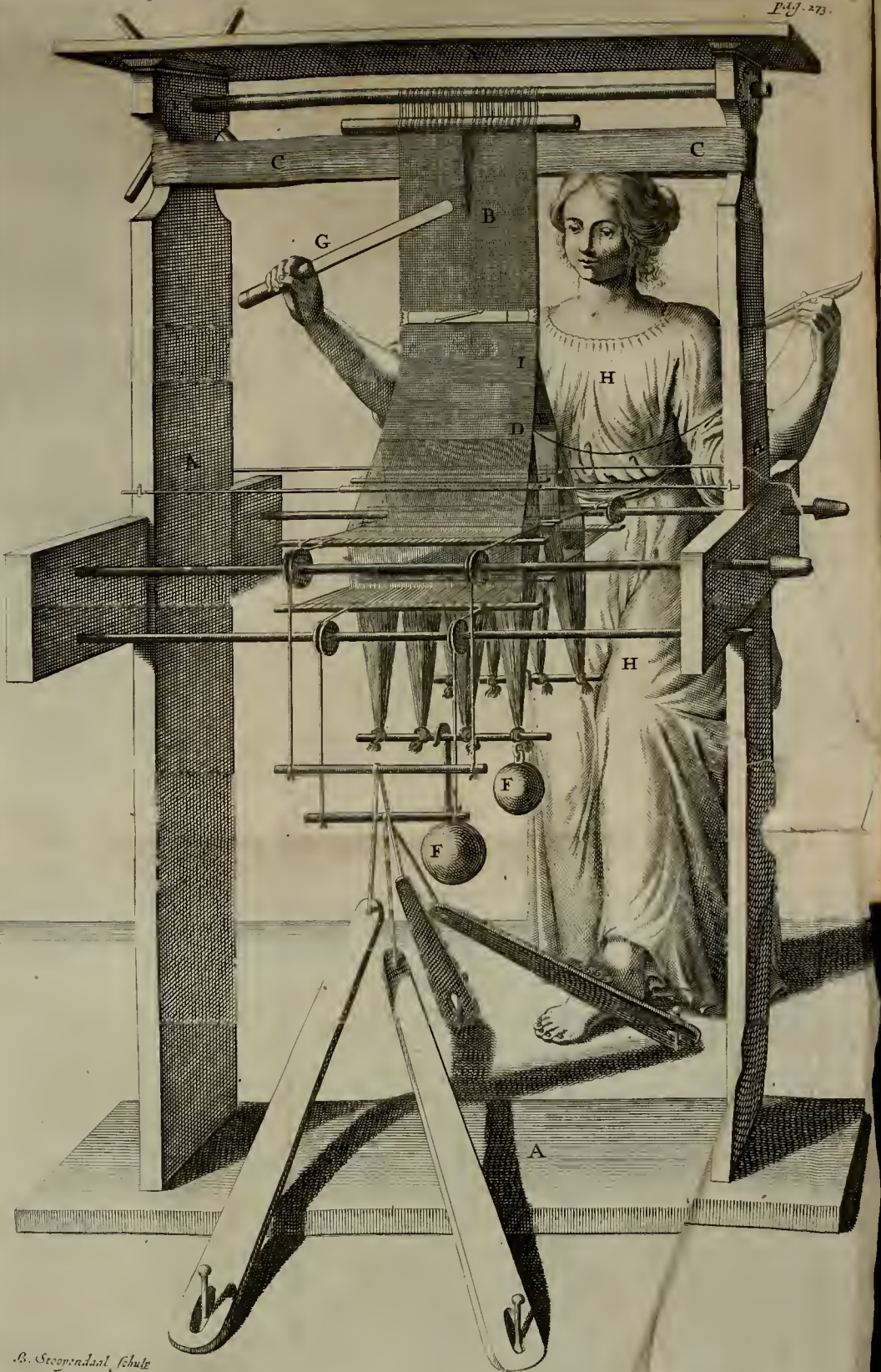
Et circumtextum croceo velamen acantho.

Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium. Ita sane explicatur ab Isidoro, *Orig. lib. XIX. cap. XXIV.* Sed an recte, docti viderint. Insignis sane locus huic rei probandæ reperitur apud Artemidorum *lib. III. c. XXXVI.* ἰσὸς ὄρθι⊕ κίνησιν ἢ σποδεμίαν σημαίνε. χρεῖ ᾗ περπατεῖν τῷ ὑφαίνεσαν ὃ ἕτερο⊕ ἰσὸς κατοχῆς ἐστὶ σημανλικὸς, ἐπιδὴ καθεζόμενα ὑφαίνεσιν αἱ γυναῖκες ἢ τοιούτων ἰσόν. *Recta tela, motum & peregrinationem significat: Oportet enim textricem ambulando texere: Altera autem tela retentionem significat, cum ejusmodi telam mulieres sedendo texant.*

CCXLIII. Hactenus satis clare me explicasse puto quid veteres intellexerint per *sursum versus texere*, ἄνω ὑφαίνην, ἀνακρῆν, ἄνω τῷ κρόκῳ ὠθεῖν, ἄνωθεν ὑφαίνην; quid sit *stando texere*, ὄρθρον ὑφαίνειν, ὄρθρον ὕφ⊕, ἰσὸς ὄρθι⊕, ὄρθοςάδρα, *tunica recta*; quomodo *stamen ponderibus suspendi soleret*, quid fuerint ἀγνώθεις, λεῖα, & ἴταλα; Quid *σπάθη spatha*, quid σπαθῆν, σπαθητὸς, σπαθίδα, σπαθητὸν ἱμάτιον, σπάθη ὑφαίνην, & σπάθη κρῆειν; Quomodo *duo stamina, dua tela*, aut δύο ἐσθήκη jungantur, quid δύο ἐσθήκη συμβάλλην *duos pannos committere*, quid χρεῖδρα τῷ συνφαρμῶ ἀντι ἐσθήης? Tandem quid sit ἰσὸν ἐποίχεσθαι, *telam percurrere*, & inter texendum *obambulare*? Atque sic satis manifesto patere puto, quomodo tunnicæ ἀρῶφοι inconsutiles, rotundæ, & undique clausæ detexi potuerint absque miraculo. Sed ut hæc cuivis meridiana luce clarius constarent, construi curavi in hac civitate telam veterem, sive jugum textoris, quo veteres usos fuisse puto in hujusmodi textura. Sane non parum negotii mihi fecit hæc structura, cum non quilibet textorum in hac urbe mentem meam assequi potuerit, qui instrumenta construeret, talemque tunicam ἀρῶφον detexeret. Nihilominus multum quærendo, & fabrum, & textorem reperi, qui & instrumenta textoris, ad veterem raram & jam deperditam artem istam, mihi construerent, tunicamque ejusmodi texerent.

Telam

Telam itaque, sive jugum textoris, cum omnibus ejus instrumentis, de quibus jam modo mentionem fecimus, & ipsam rationem texendi hæc tabula exhibebit.

Explicatio hujus Tabulæ, & quidem primæ Figuræ.

AAAA *Tela sive jugum textoris veterum.* ἰσὸς ὀρθῆ. *Tela recta.* Artemidorus lib. III. cap. xxxvi. Fortassis *Jugum* dictum ab Ovidio (*Tela jugo juncta est*) ob figuram, quæ non male jugum repræsentat. Quomodo autem jugum construi solet apud veteres, & quid fuerit *sub jugum mittere*, satis clare docent Cicero *offic. l. III.* & Livius *lib. III.* ut & Auctores *Rei Rusticæ.*

B. *Tunica rotunda & clausa*, absque futura, ideoque vere ἄρραφ. *inconsutilis.* qualis erat tunica Christi. Joh. cap. XIX.

Alias *Tunica recta.* Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXI.* ὀρθῶσα. δι. & σατὸς, & ὀρθὸν ἴφ. *Hesychius.*

Hæc tunica sursum versus est texta: incipit enim textura a supremo filo C. C. atque sic paulatim descendit ad D. Græcis ἀνω ἴφαινειν, ἀναρῶσεν, ἀνω τὴν κρῶνιν ἀθῆν. *Herod. lib. II.* Theophylactus *in Iohannem.* *Festus Chrysostomus in Iohann. Homil. LXXXV.* Isidorus Pelusiota *Epist. LXXIV. lib. I.* Rotunda & clausa est hæc tunica a B. usque ad I. Inde autem ἄρρὸς usque ad D. & E. quales esse solent hodie tunicæ interiores virorum.

C. C. filamenta quæ tramæ quidem partes, sed ita protracta extra tunicæ corpus, ut deinde fieri possint stamen manicarum. Tunica enim ita detexta, a jugo textoris dissecatur, & fila C. C. quoque dissecta in extremitatibus C. C. postea invertuntur & eodem modo ad jugum extenduntur & detexuntur, quemadmodum B. D. atque ita fit tunica manicata.

D. E. Duo stamina, duæ telæ, Græce δύο ἐφῆν. D. est tela sive stamen anterius, E. posterius, quæ uno eodemque filo tramæ junguntur, & simul detexuntur. Græcis δύο ἐφῆν συμμάκνειν *duos pannos committere.* Chrysostomus *in Iohannem, Homil. LXXXV.* Theophanes Cerameus *Homil. in Pass. Domin. xxvii.* Josephus *lib. III. c. VIII.* Sunt etiam *tela pendula* Ovid. *Heroic. Ep. I.*

F. F. Ἀγνόθες, λεία & ἴπλα, sive pondera quibus stamina in hoc genere texturæ suspendi solebant. Seneca *Epist.* xc. Pollux *lib.* VII. x. Hesychius.

G. *Spatha*, σπάθη instrumentum cujus iſtibus subtemen condensari solebat. Seneca *Epist.* xc. Pollux *lib.* VII. cap. x. & Hesychius.

H. H. Mulier ἰσὸν ἐποιοχρημὴν & ὠεπαῖσσα tunicam rotundam & clausam detexens, dextra tenens spatham ad condensandum subtemen, sursum versus trudendo; sinistra autem radium textoris. Porro stando textit non sedendo. Isidorus *Orig. lib.* XIX. cap. XXII. Servius *Æn. lib.* VII. Eustathius *ad Homer. Odys. lib.* v. Hesiod. *Ergon.* Hesychius. Artemidorus *lib.* III. cap. XXXVI.

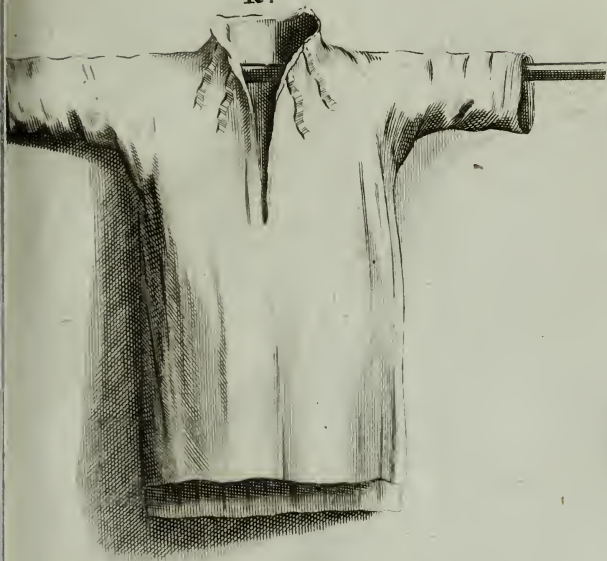
Et ambulando, in orbem scilicet textit: radio enim sive subtemine transmissio prius per telam aut stamina D. totum jugum circumire debet, ut eodem modo eundem radium atque subtemen transmittat per stamina E. quo fit ut telæ D. & E. jungantur *contextivῶ* συνφασμῶ, & hoc quidem est συνφασμῶ χρησθῆντι ἅντι ἐσφῆς. Theophylactus *in Ioban.* Homerus *Odys.* E. Virgil. *Æn. lib.* VII. Isidor. *Orig. lib.* XIX. cap. XXIV. Artemidorus *lib.* III. cap. XXXVI.

Cætera quæ in hoc jugo conspiciuntur eruditus lector ultro capiet, cum in hodiernis fere eadem reperiantur ad structuram telæ.

Atque sic veterem hanc texturam, ingeniosissimam sane & rarissimam artem, tot retro seculis deperditam, ex veterum tenebris in apicum protraximus, & bono publico, præsertim in literariæ Republicæ emolumentum, divulgavimus, minime inhiantes lucro, quod forsân inde corradi potuisset, si quorundam consilium sequi voluissimus, nec invidentes Artificibus, quibus hoc inventum fortassis aliquando erit fundus non inutilis. Hoc unicum a viris doctis pro hujus præclari inventi ὠρέτῳ peto; ut in posterum desinant digladiari de tunica Christi ἀρράφῃ: Desinant suis disputatiunculis, criticisque coniecturis dillacerare egregium illud vestimentum, quod ne milites quidem Romani dillacerare ausi fuerunt. Desinant nugæ pro veritate divendere: Desinant tandem imperite negare: *ulla arte fieri posse, ut tunica rotunda, manicata, & undique clausa sola textura, absque sutura, absque acus opera & absque fibulis, absolveretur in tela:* ne nimis temere negando, optima ingenia

4. .
Tunica ἑρέαφθ
Detexta Novomagi. CIO. IOCLXXVI.

K.

F. F. ἄγυς
hoc genere tex
VII. x. Hesycl

G. *Spaiba*,
densari solebat
Hesychius.

H. H. Mul
& clausam deto
temen, sursur
Porro *stando* te
Servius *En. l.*
Ergon. Hesych

Et *ambulan*
mine transmissi
cumire debet,
transmittat per
textu συνφασμ
Theophylactus
Isidor. *Orig.*
xxxvi.

Cætera quæ
piet, cum in
telæ.

Atque sic ve
simanu artem,
in apricum pro
Reipublicæ en
quod forsan in
luissemus, nec i
quando erit fu
hujus præclari
diari de tunica
ticisque eonjed
ne milites quic
gas pro verita
la arte fieri po
sola textura,
absolveretur in

nia a veritate indaganda, & ab eximiis artibus excolendis absterreant.

Secunda figura K. est ipsa tunica B. quam hoc jugo detexi curavimus rotundam, clausam & manicatam.

CCXLIV. Hæc texendi ratio quanto rarior & subtilior, eo difficilior est; Ideo proculdubio in desuetudinem abiit apud plebsque nationes. Vix hodie ars ista nota est per totum terrarum orbem, arque hanc ob causam a Viris doctis ignorata, unde etiam illis animus audax eo usque, ut ausi fuerint pronuntiare, ejusmodi vestimenta rotunda, undique clausa & manicata, absque acus opera nulla ratione fieri posse. At ego non ausim adfirmare, artem istam plane deperditam fuisse: videtur siquidem ad hunc usque diem in usu esse, in Indiis Orientalibus, ut vel ex duabus istis tunicis *ἀπὸ φούρις*, quas ego vidi, & de quibus satis fuse supra egimus, (qualem & ego possideo, quam ante paucos dies Amstelodami nactus sum, subtilissimi operis) patet. Sunt etiam qui adfirmant, se Indos Textores, qui ejusmodi vestimentis texendis & dividendis (non quidem magno pretio) vitam sustentant, novisse, quamvis simul faterentur, se nec ipsa juga textorum nec textores unquam vidisse texentes. Difficiliorem autem hanc texendi artem esse, vel inde patet, quod multum temporis in vestimentis texendis insumserint Veteres. Cicero in *Verrem* *Actione VI.* meminit vestis muliebris, in qua conficienda triennium consumptum fuerit. *Insula est Melita, satis lato ab Sicilia mari, periculosoque disjuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit, quod tamen isti texerunt per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit.* Sed hoc de unica veste tantum intelligi vix ausim adfirmare, aut oportet valde fuisse pretiosam. Fuit enim Verres, ut in aliis rebus, sic & in vestibus, luxui nimium deditus. Idem Cicero eadem *Actione: Nulla domus in Sicilia locuples fuit: ubi iste (Verres) non texerinam instituerit. Mulier est Segestana perarives, & nobilis, Lamia nomine, per triennium isti plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctam.* Sic apud *Tullium*, citante Nonnio: *Quæ inter decem annos nequisti togam unam detexere.* In simplicissima, & minimi sumptus veste texenda, una mulier mense videtur fuisse occupata. Quod ex Platone & Cicero concludi posse videtur. Cum enim agant de rebus sacris, & omnia quæ luxum referunt e fanis amovere conentur, inter cæ-

tera statuunt, vestimentum sacrum sumptuosius esse non debere, quam quod ab una muliere uno mense detexi possit. Plato *Νόμων* lib. ἰϛ. ἰϛ' ὅ μὴ πλέον ἔργον γυναικὸς μιᾶς ἔμμελον. Quod Cicero ita reddidit *de Legib. lib. II. Textile nec operosius, quam mulieris opus menstruum.* Utrum autem de vestimentis hoc intellexerint, an de alia suppellectile sacra, non ausim affirmare. Saltem si de veste, apparet etiam simplicissimum vestimentum operosius fuisse quam ex nostris pretiosissima: oportet enim magni pretii esse vestimentum, in quo hodie mulier integrum mensem texendo insumere cogatur: quot enim quæso ulnas etiam ex subtilissimo lino non texeret una mulier spatii integri mensis. Deinde valde verisimile est, id de vestibus intelligi apud Platonem, cum plurimum textili vestiti fuerint Sacerdotes quod mox clarius patebit.

Pretiosa itaque & valde ingeniosa apud Veteres fuit hæc Artexendi. Ideo πολυδαίδαλον ἰσὸν reperies apud Hesiodum *Ergon*, ubi ejusmodi telam intelligi puto. Sane hæc nostra texendi ars a Seneca Epist. xc. *Subtile genus dicitur: Texericum quoque artem a sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus in quo,*

Tela jago juncto est, &c.

Hæc autem cum intelligere de texendi arte, de qua nobis jam sermo est, satis constat ex precedentibus. Hinc est quod Nonnius vestem Christi ἄρραφον vocet χιτῶνα θεσκελον ἀμφιέποντα τύπον ξένου. *Tunicam Divinam formam habentem.* Texendi artem Chrysostomus in *I. Ep. ad Cor. Homil. xxxiv.* vocat ὑφάσματ' σοφίαν. Et a Judæis dicitur ירון תענן *opus artificiosum.*

CCXLV. Hac itaque arte vestimenta Hebræor. sacra texta fuisse minime dubito, cum fuerint ירון תענן *opus textoris.* Fateor equidem nostra vestimenta quæ ordinaria texendi arte detexuntur, etiam dici posse ירון תענן *opus textoris*; nam quicquid textitur textoris opus est. Sed Mosen hoc de textura intellexisse, hoc modo: ut vestes integræ Sacerdotales in tela absolventur, minime dubito; cum, postquam satis clare præcepisset de lana & lino sive bysso ad conficiendas vestes sacras, addat eas oportere esse ירון תענן *opus textoris.* Satis fuisset dixisse, eas fieri debere ex lana & bysso: cum ex bysso & lana, purpura scilicet, coccino & conchylio fieri non possint absque textura. Sed manifestius infra patebit hæc nostra sententia, ubi de singulis vestimentis, præsertim de ירון תענן

sermonem

monem habebimus. Cæterum in hanc nostram sententiam adducemus testem, omni exceptione majorem, Josephum *Antiq. lib. III. cap. VIII.* (quem locum supra jam adduximus) ubi de Pallio Pontificis Maximi: ἐστὶ δὲ ὁ χιτῶν ἕτερος ὅσον ἐν δυοῖν ἀβλήμασι τῶν, ὡς τε ῥάπιος ἦν τῶν ὤμων εἶναι ἢ τῶν ἀπὸ πλάτους φάραξ δὲ ἐν ἑπιμάκῃ ὑφασμῶνον. *Hæc tunica non constat duabus plagulis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus, est vero tela in longitudinem texta: quæ omnino intelligi debent de veste inconsutili.* Eodem sensu illud מַשְׁחָ אֲוִיר וְלֵבַי exponunt Hebræorum Magistri. Jarchius enim ad locum Exodi xxxviii. versu xxxii. habet מַשְׁחָ אֲוִיר וְלֵבַי *Opus Textoris, non autem acu factum.* Sed imprimis audienti sunt Gemarici, Codice *Ioma cap. VIII.*

בגדים שגורדין אותן ככריתין
מכליהן ומשרדין מהן כלום מאי היא ריש לקיש אמר אלו מעשה מחט מטיבי בגדי כהונה אין עושין מעשה מחט אלא מעשה אורג אמר אבוי למה נצרכה אלא לבית יד שלהם כדחניא בית יד של בגדי כהונה נארגת כפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומנעת ער פיסת היר
Vestimenta qua integra in tela texuntur, ita ut si tantillum sit residui, quid est illud? (reliuum). Resch Lakisch dicit esse opus acus. Sed objicitur: vestes Sacerdotum non fiunt opere acus, sed opere textoris: ut dicitur, opus textoris. Dixit Abai eo non opus esse, nisi de manica intelligatur, quemadmodum traditur: Manica vestium Sacerdotum seorsum textitur, & vesti annectitur; pertingitque usque ad volam manus Ecce vestimentum integrum textitur, aut in tela absolvitur, exceptis tantum manicis, quæ separatim texuntur, & assuuntur. Eadem fere de manicis repetit Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. viii.* ubi de tunica lacuata. *Et manica ejus (tunicæ) textitur seorsum, & corpori tunica adnectitur per acum.* Sed de manicis, utrum adsuantur, an simul cum tunica texantur, plura, libro secundo, ubi eo deventum fuerit.

CCXLVI. Ejusmodi autem vestimenta ἀρραφα inconsutilia, sola textura subtiliori ista arte perfecta Ethnicorum Sacerdotes quoque gestasse, non difficulter, mea quidem sententia, probari potest. Textilia enim Diis grata & decora fuisse tradidit Plato *de Legibus lib. XII.* χράματα ἢ λευκὰ πρέποντ' ἀν θεοῖς εἶη ἢ ἀκροθε ἢ ἐν ὑφῆ. Quæ Cicero ita interpretatur *lib. II. de Legibus. Colores albi Diis decori sunt, tum in cateris tum in textili.* Et eodem loco: ὑφλῶ ἢ

μη πλέον ἔργα γυναικὸς μιᾶς ἐμμύλων, id est, reddente iterum Cicerone, *Textile nec operosus, quam mulieris opus menstruum.* Pausanias *Eliacor. posteriori*, etiam tradit Sacerdotem Sosispolis habuisse: *ἄπι πλω κεφαλῶν ἢ τὸ πρῶτον ἐφελκυσμένη ὑφ' ὅ λυκόν. In capite & facie velum textile album.* Ipsum Junonis pepulum textile opus fuisse, idem docet Pausanias eodem libro: *Πεποιήται ἢ ταῖς γυναιξίν ἐν τῇ ἀγορῇ οἰκῆμα ταῖς ἐκκαίδεκα καλαμθαῖς, ἔνθα τὸν πέπλον ὑφαίνουσι τῇ Ἥρᾳ. In ipso enim foro, fœminis, qua sedecim vocantur, domus est, in qua Junoni pepulum texunt.* Itaque si non semper, saltem plurimum, textilia vestimenta veterum habuere Sacerdotes. Sed an omnia ἄρραφα perinde ac nostrorum Sacerdotum, disquisitioni doctissimorum relinquo, nos saltem aliquid lucis atulisse vestimentis sacris, non timemus adfirmare.

CCXLVII. Non possum quin pauca quædam de ingeniosissima texendi arte addam. Eodem anno quo hoc opus lucem viderat, Amstelodami apud Mercatorem, qui lina Indica divendebat, duas vidi tunicas manicatas subtilissimi Xylini, egregia arte contextas ἄρραφας, illi, quam superius ad paragraphum ccxlvj. exhibuimus, prima tabula, simillimas. Alteram a mercatore emi, eamque hætenus possideo, ac mille spectatoribus curiosis videre concessi. Anno præterito, nonagesimo scilicet quarto hujus seculi, aliam ex Indiis Orientalibus ejusdem prorsus formæ atque materiæ, cum aliis Indorum rebus curiosis, dono ad me misit Reverendus doctissimusque Ernestus De Witte, ante septennium, meus, in hac Academia, discipulus diligentissimus, dignissimus atque dilectissimus, jam Ecclesiæ Christi quæ inter Maccasserenses colligitur pastor disertissimus, ut nunc duas possideam indicas subtilis Xylini, ingeniosi sane operis. Præter duas, quas hætenus possideo, & quatuor alias ἄρραφας vidi ejusdem artis ex Indis allatas, illis quas possideo simillimas; Apud *Lambertum Gromæum*, pannorum apud Leydenses infectorem primam: alteram Rotterodami apud Holsteinium Mercatorem: tertiam Delphis apud Vander Lely Societatis Indiæ in eadem civitate Graphiarium; quartam Amstelodami, in potestate Mercatoris a quo unam emi. Sex itaque, si omnes enumerem, vidi manibusque contrectavi. Hisce similem habere se, & ab eodem Reverendo De Witte dono accepisse, asseruit Rever. Terwoldt ante paucos annos etiam apud Indos pastor. Ante annum, cum essem Amstelodami, ejusdem artis egregie textam in pago Slooterdijk

dijck dicto præsentibus reverendis viris Johanne Schmit, & Westereen Amsterdamentis Ecclesiæ pastoribus aliisque, mihi visendam aliam exhibuit Henricus van Vollenhoven, qui eam ex lino, magna arte detexerat, eodem, uti dicebat jugo, quo & quaslibet telas texere solebat, puero ætatis septem annorum vestiendo aptam. Reliquæ autem quinque fere pedum fuerunt longitudine, adulto viro aptissimæ.

CCXLVIII. Præter hæc omnes, ante quindecim annos, hoc opere in lucem jam edito, aliam vidi Cliviæ; ante paucos annos detextam in Juliacensi Ducatu. Hæc, quamvis subtilitate lini reliquis omnibus cedat, tamen arte omnes longe superat. Non solum tota erat texta, absque ulla futura: sed & limbos in collo & ad carpum manus habuit, duplici lino, cum suis plicis attextos, ut etiam sarcinatrix aut sutrix, sua acu, quanta valeat arte atque ingenio, elegantius nihil præstare aut elegantiores limbos assuere potuisset. Sed & inferius ad pedes, ubi reliquæ, habent fimbrias ex stamine, aut ne fimbriæ conspicerentur, & ne trama sensim excideret, habere solent aliquam futuram, quam mulierculæ Belgæ dicunt *geppofylet* / Gallæ *des Orlets*, hic nihil quod non textum sit conspicitur. Ut non adeo mirum sit textores Juliacenses arti magicæ omnia adscripsisse, textoremque insimulasse cum Diabolo habuisse commercium, ac ipsius arte, non opera hominis, tunicam contextam fuisse: ut tandem textor imperitorum hominum odio invida, & stulta accusatione pertesus, patriam totamque texendi artem deseruerit, & jam ab aliquot annis tabaci aliarumque rerum mercimonio sese tradiderit, ut uxor ejus mihi narravit. Nomen ingeniosissimi, immo & incomparabilis Textoris est *Gerhard Olffers*.

CCXLIX. Circa hanc materiam de textura veterum erudite observavit doctissimus *Johannes Ciampinus Romanus*, in suo opere, de *Musivis Sacrarum Profanarumque adium Structuris*, Parte I. cap. XIII. fol. 103. 104. & 105. hujus texendi forma pulcherrimum exemplum esse in venerando antiquitatis Codice Virgiliano, mille & quadringentorum circiter annorum, qui in vaticana Bibliotheca asservatur, ubi visitur scœmina stans in perpendiculari jugo textoris telam conficiens. Hæc jugum, ob rei antiquitatem, & ut curiosi lectoris desiderio satis fiat, hac Tabula, prout & in ejus Opere juxta jugum quod ego in hoc meo opere proposui, quod & suo operi addere dignatus est, conspicitur, exhibere volui.

lui. Addit vir doctus, & Romæ hodie morari duos textores, quos & suo nomine notat, qui non solum tunicas, sine futura, sola textura absolverint, sed & foccos, sive calceos lineos immo mappam cum suis floccis ad nares detergendas: ac parvulam casulam, vulgo planetam absque ulla ucus ope, detexisse. Gratum forte erit benevolo & curioso lectori, ut quæ vir doctus de hisce habet, ipse legat, quare non piguit ea hic verbotenus apponere. Ita habet.

Johannes Ciampini Romani

Musiva opera Sacrarum profanarumque ædium
Structura.

Pars Prima. cap. XIII. fol. 103. 104. 105.

„Hanc autem quæstionem quod Antiqui Romani habuerint tex-
„tas Vestes non acu confutas, jam movit Casaubonus ad Ælium
„Spart. in Caracalla, ubi ait: *Plerasque omnes Veterum Vestes tex-
„tura solum confici solitas, sine opere textoris. ulla, & , ut loquuntur
„Evangelistæ: ὄφαντὸς δι ὄλες.* Idem confirmat in exercitat. ad Ba-
„ron. 16. n. 117. *Hodie (inquies) rarissime Vestis aliqua confi-
„citur sine Sarcinatoris opere, olim Vero parandarum Vestium alia
„fuit ratio . . . quam nova confectorem.* Fusc super hoc dubio dis-
„seruit Braunius *De Vestitu Sacerdot. Heb. lib. I. cap. 16. num. 10.*
„& seqq. quem adeundum curioso Lectori relinquam.

„Hic idem auctor, occasione motæ quæstionis, luculentissime
„differuit de modo texendi Vestes in dicto cap. 16. Num. 19. ex
„quo nonnulla delibavimus. Duo igitur apud Veteres texendi
„genera fuere, unum sedendo, ac deorsum, id est tramam ad in-
„feriorem partem spatâ (a similitudine gladii sic dicta) loco peti-
„nis nunc usitati, trudendo, unamque simplicem telam tantum-
„modo absolvebant, ut Videre est in Lib. xxxv. Fig. 2. Alterum
„vero, quod apud nos in desuetudinem abiit, antiquis tamen
„usitatissimum, erat hoc: illi qui texebant, stabant, telam per-
„ducebant ab uno latere ad aliud, tramam sursum, ab inferiori-
„bus ad superiora ducendo. Hujus texendi forma pulcerrimum ex-
„emplum est in Venerando antiquitatis Codice Virgiliano, mil-
„le,

„le, & quadringentorum circiter annorum, qui in Vaticana Bi-
 „bliotheca asservatur, ubi Visitur femina stans in perpendiculari
 „jugo textorio telam conficiens. Figuram ex eodem Codice de-
 „promptam gratum lectori facturum, & confirmaturus ea, quæ
 „Braunius in dicto capite affert, exhibeo in eadem Tabl. xxxv.
 „Fig. I.

„Nititur idem erudite demonstrare antiquam Vetustamque ar-
 „tem texendi Vestes præfatas in India coli adhuc; ac tunicam ex
 „byffo, sive Xylino subtilissimo ex Indiis ad Hollandos egregie
 „manicatum, ac undique clausam sine sutura, sine ulla acus vestigio
 „delatam fuisse, quo exemplo motus Veterem hanc texturam
 „ingeniosissimam sane, ac rarissimam, tot jam retro seculis
 „deperditam, ex Veterum tenebris in appricum protraxisse, &
 „bono publico, præsertim in literariæ Reipublicæ monumentum
 „Vulgasse; Prout in sequenti jugi textoris emblemate in eadem
 „tabula Fig. 2. apparet, cujus declarationem apud ipsum Brau-
 „nium Videre poteris.

„Dum hæc scriberem ad aures meas pervenit, hac in Urbe ar-
 „tificem degere, qui similia texeret. Diu ergo quæsitum inve-
 „ni, quem non solum mihi indicavit, Verum etiam domum
 „meam duxit eruditissimus Joannes Pastricius Collegii Urbani de
 „Propaganda Fide Contraversiarum Lector, Græcæ Orienta-
 „liumque Linguarum supra fidem peritus, ac dignissimus a secretis,
 „sive Director, Collationis Ecclesiasticæ historiæ a me institutæ,
 „quæ in eodem Collegio quindeno quoque die fer. 2. habetur:
 „dixi, a me institutæ, quoniam aliqui palmam mihi arripere ten-
 „tarunt, aliis tribuendo. Textorem igitur interrogavi, an tuni-
 „cam, Vulgo indusium ulla sine sutura sciret intexere? Respondit
 „protinus; se talia elaborandi modum jam a triginta quatuor an-
 „nis excogitasse, suadente, ac premente nobili quodam Viro
 „Principis Thomasi Contubernali, Addiditque: *Quatuor jam ab*
 „*illo scuta acceperam, ut opificio manus imponerem; sedulamque*
 „*navabam operam, quum in manicis basi, veluti in sicco, & inchoata*
 „*perficere plane jam desperabam, Hinc maxime cogitabundus, ac*
 „*de pecunia restituenda sollicitus, quam in familie sustentationem*
 „*impenderam, quadam nocte texere, somniavi, obicemque difficulta-*
 „*tis evincere. Proslivi statim, & quod in somniis conceperam,*
 „*Vigil attentans, Veri compos effectus fui. Quatuor inde indusia*
 „feci,

„feci, quorum alterum in Hispaniam, duo in Sardiniam delata fue-
 „re. Quartum sanc. mem. Clementi Papa X. dono dedi, & in-
 „stante postmodum Eminentiss. Purpurato, soccos, seu calceolos li-
 „neos etiam texendi modum inveni. Hæc ille. Quibus in fidem as-
 „trueret, nondum absolutum indusium ostendit: Utque novum hoc
 „Artis inventum, seu Veteris restitutio magis, magisque patefce-
 „ret, publicæ illud Academiæ Physico-Mathematicæ, quæ do-
 „mi meæ pluribus ab hinc annis habetur, fideliter spectandum
 „proposui, totque sui testes, ac præcones habuit, quot ea die A-
 „cademiæ intervenerant.

„Artificis nomen enim Franciscus Maria Granchi, Natione Flo-
 „rentinus, novem jam supra quinquaginta annis in Urbe mo-
 „ratus, quo vix exacto novennio puer accessit: & quam ab eo
 „curiosus adhuc exquirens, qualis textoris jugi ad hæc opera for-
 „ma esset? ipsammet esse accepi, quæ ad pannum cujusque gene-
 „ris adhibetur.

„Post aliquot menses fama per Urbem vulgaverat, inconsutile
 „indusium in præfata Academia ostensum fuisse. Unde quidam alius
 „ingeniosus artifex Franciscus Guinot nomine, Natione vero
 „Burgundus, recurrit ad Dominum Abbatem Josephum Pon-
 „thiam ejusdem Academiæ a secretis, ut proprii ingenii in eadem
 „Academia pompam faceret in texendi non solum indusium,
 „verum & mattam cum suis floccis ad nares detergendas: Ac par-
 „vulam casulam, vulgo Planetam absque ulla ope, sed sola, &
 „simplici textura in solito jugo textorio propria scitaque Minerva
 „elaboratam protulit. Quare ex iterato molimine horum artificum;
 „quod bene, immo ultra spem cecidit, patet, quam sit facile hu-
 „jusmodi tunicas inconsutiles texere. Si ergo apud antiquos mos
 „iste vigeat in tunicis, quanto magis viguisse existimandum est
 „in Palliis conficiendis, quæ non rotunda ut hodie, sed quadrata
 „oblonga fuisse judico, & ab ea forma, nomen Palliorum qua-
 „dratorum sumpsisse.

„Singula tamen per se distincte texta fuisse arbitror, ut nunc
 „videmus Lectorum culcitas, quarum singulæ divisione aliis te-
 „xuntur, habentque in altero ex angulis unam, vel duas literas
 „aut alium characterem, quo nomen artificis indicent, vel offi-
 „cinæ insigne est. His ergo rationibus vel conjecturis allatis ab-
 „unde ostensum credo, literas, & alia signa laciniis Vestium A-

postorum, aliorumque Sanctorum, apposita nil aliud omnino; nisi nomen Artificum indicare, seu notum in signo esse; in eorundem officinis publico aspectui apponi solitum.

En ipsum Jugum, de quo apud Doctissimum Ciampinum ex Codice Virgiliano, litera *α. β. γ. δ.*

Atque hæc de ipsa *Textura* sufficient, nunc ad ornamenta.

C A P U T XVII.

DE שֵׁשׁ מִשְׁרָה SCHESCH MOSCHZAR VARIIS LICIIS IN SACRO VESTITU. תְּשֻׁבֵּת TASCHBETZ, FUNDIS ET TESSSELLIS. מַעֲשֵׂה חֶשֶׁב OPERE ARTIFICIOSISSIMO. ET מַעֲשֵׂה רֶקֶם OPERE PHRYGIONICO.

Quæ faciunt ad ornatum vestium sacrarum sunt תְּשֻׁבֵּת חֶשֶׁב רֶקֶם וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ *Varia interpretationes & תְּשֻׁבֵּת חֶשֶׁב Quid Græcorum κοσμημάτων & κόσμητοι. Epistola I Petri cap. v. allegata. Tunica stricta. κροσωτόν. Error Diodati, qui habet contrepointé. fons erroris. Iosephus male intellectus. Explicatus. Vetement broché Pseautme XLV. XIV. Vulgatus, Galli & Lamberus a Græcis decepti. תְּשֻׁבֵּת non esse fimbrias. Est genus ornamenti. Certè scil. figura. Belg. een Hoek met oogkens. Oculi in vestibus quid? Orbiculi ὀπωπῶν, Ποπῆς / Gansen oogen. תְּשֻׁבֵּת non sit arte plumarum. Error Salmasii. Tessellatum. τεσσερα, tessella, κλίβη. pavimenta tessellata. Italiaensche-blocc. Vestes Constantinopolitanorum Imperatorum tessellata. Tabula Iudæ Leonis & Leusdenii de vestium. Scutulata vestis. scutula. pomelé, ἐπωρινόν. Turnebus de Scutula. rhombi, Emplastrum oblongum scutula. virgæ. phalanga. σιντάλη. Retis macula. ῥαβδοεδὲς χῆμα. Gallorum sagi. Gallia inventrix scutulata vestis. πλινθίη. Sententia Rebinorum de תְּשֻׁבֵּת. Laculata vestis. Lacunar, πλινθίη. Differentia inter Tessellatam & iaculatam vestem. Tessellata vestis unita, & equalis, absque profunditate. Lacuata profundas habet fossas, instar fundi annulli. תְּשֻׁבֵּת quid? Versio Gallica Psalmo*

XLV. XIV. *laudata*. Φαργίδες. *Iarchii* שורשך. *An* שורשך chaf-
 fures? Cista. em tiste. רבשן *Iudais* gefastet, רבשן *simile stoma-*
cho animalium ruminantium, *Medicis* reticulum. *Tabula* exhi-
 bens figurarum רבשן. *Locus* II. *Sam.* I. IX. *explicatus*. *Tunica*
Schaulis רבשן. רתתו tremor. סוטו, verrigo. *Vestes* רבשן du-
 ra. *Belgarum* interpretatio *laudata*. **Gen maille holder**. *Dio-*
dati une cotte de maille. *Lorica* linea apud *Veteres*. רבשן *varia*
interpretationes. *Opus artificiosissimum*. *Ingenieur*, quo sensu?
 ποιμιλόν, ποιμίλον, ποιμιλτός &c. *Variatum*, variare, varia-
 tor. *vestes* coloreæ, ριχτα. *polymitum*. πολύμιτον. *Babyloni-*
cum. *Plumarium*, φιλοβάφο, πλεμρία. πλεμισα, & ἐξεμπλω-
 τά. *Plumarium a plumis avium*. *Ex freto Davis Flestringam* ad-
 velta ejusmodi plumata ex plumis. ורי *varia* *interpretationes*.
 ποιμίλον iterum & vestis ριχτα. רבשן *sola* *textura* pinguiur. ורי a-
 cu ριχtum. *Babylonica* ριχtura. *Polymita* Alexandria. De va-
 riantibus liciis *texere*. *Ouvrage* de tapisserie. **Tapijt-werck**.
Opera Phrygionica. βελονοποιμία, βελονοποιμής. *Ouvrage*
de broderie, geborduyt. רבשן *majori* *sit* *artificio* *quam* ורי.
Figuram ab uno latere tantum representat ורי *Iarchii* שורשך tent-
 atum. *An* שורשך em peütsche. *Iudais* cingulum. *Figura* chern-
 binorum. רבשן *ab* *utraque* *latere* ριχtum. *Quo* *sensu* ורי *ab* *uno*
latere *tantum*. *Quales* *figura* *in* *vestimentis* *veterum*. *Litteræ* *in*
vestibus. *Sigilla*, *Nomina*, *flores*. *florida* *vestes* *Palma* *vesti-*
bus *intexta*. *toga triumphalis* *palmata*. *In* *vestibus* *steltæ*, *ani-*
malia. *Belluata*, ζωγεφετόν. *Alexander Magnus* *vestibus* *in-*
textus, & *D. Constantinus*. *De* *pieturis* *elegantissimis* *in* *vesti-*
bus *Ovid*. *Metamorphos.* l. VI. *Pictura* *quales* *in* *vestitu* *sacro*?
In *velo* *tabernaculi* *Cherubini*. *Sententia* *Iosephi*. *In* *Balteo* *flo-*
res. *Iosephus* & *Isidorus* *allegati*. כחונה פסי *Iosephi* & *Thama-*
ris. *Græcis* ποιμίλον. *Varia* *interpretationes*. *Arabs* قو زيد
 وبيلاج *Ionathanis*, *Bereschit Rabba* & *Targum* *Ierusalemi-*
no פרוגא *paragauda*. *Baal Turim* & *Bereschit Rabba* *nuga*.
 פסי *Aquila* καρπωτός. *Aquila* *contra* *Procopium* *defenditur*
Talaris, *manicata*. פס *planta* *pedis*, & *carpus*, *aut* *vola* *ma-*
nus. *Rabinorum* *mens*. פס & פרי frustum, *Gallice* *une* *piece*.
Paragauda. περιφόρα. πέζα, ωπέζια. *Limbi*. *Institæ*. πέζα
Passements / *ab* *Hebrao* פס. *Inde* **Passementen kanten** /
 dentel.

dunt χιτώνα κοσμησῶτον, & versu xxxix. pro שש כתנח בנצח habent ἢ οἱ κοσμηῖοι ᾤ χιτῶνων ἐν βύσσῳ. Lutherus : *Esti engai vocē. Vulgatus : Tunicam strictam*, Galli : *La chemise qui tiennent serree* ; & versu xxxix. *La chemise iougnante au corps. Diodati La Tunique contrepointee. Junius & Tremellius Tessalariam habent. Chaldæus* מרמץ א.

CCLI. Ex his interpretationibus vix ullus verum & genuinum sensum eliciet. Quid enim Græcorum κοσμησῶτον & κόσμητοι ? An *tunica nodosa*, aut *nodis stricta* ? Sane eo sensu à quibusdam exponi videtur : est enim κόσμητος sive κόσμητος Hesychio ἐγκόμωμα, ἢ ἐξίζωμα Ἀιγύπτιον. Suidæ est ἀνάδεσμος. Apud Apostolum Petrum Epistola I. cap. v. significat *ornare*, aut etiam *cingere*, veluti quum dicit τῶ παπφοφροσύνη ἐκοσμήσασθε. *Humiliate ornati* aut *cincti estote*. Fortassis Græci existimarunt tunicam istam κοσμησῶτον *strictam* fuisse, quia balteo stringebatur. Et hæc interpretatio vulgatum, Lutherum & Gallos in errorem duxisse videtur. Sed ne ipsi quidem Græci sibi constant : non enim semper ᾤσβη illis est κοσμησῶτον, sed & κροσῶτον *fimbriatum*, Psalmo xxv. xiv. Ideo & Suidas κόσμητον exponit χιτώνα κροσῶτον, *Tunicam fimbriatam*. Diodatum de hujus vocis significatione non satis fuisse edoctum, manifesto constat. Quid enim sibi vult per suum *contrepointee*, & per *ouvrage contrepointé* ? Mirabilem sane dat explicationem hujus vocis in suis notis ; esse scilicet vestimentum interius corpori adhærens : *composé de deux pieces de fin lin contrepointés. id est, factum ex duabus telis lineis acu ornatis*. Sed vehementer errat, cum in ejusmodi tunicis acu picti nihil conspiceretur. Sed non mirum est, optimum virum male exposuisse τὸ ᾤσβη, cum ad opinionem suam probandam adducat Josephum, qui ne γὰρ quidem habet de ejusmodi opere *contrepointé*. Subolfacio tamen quid illi ansam erroris dederit. *Antiquitatum lib. III. cap. VIII. Josephus dicit : tunicam Sacerdotum fuisse ἔνδυμα διπλῆς σινδόνος ἑυσσίνης*. Hinc Diodatus expiscatus est proculdubio suum *deux pieces de fin lin*, & quidem non male : Sed suum *contrepointé* pessime addidit. Respexisse enim videtur Josephus ad genus texturæ, ut scilicet *dua tela δύο ῥάκη* contextæ fuerint, de quibus nos satis fuse capite præcedenti, paragrapho cxxli. Quam dubio animo hanc vocem verterit Doctissimus Diodati, vel inde patet, quod eam non ubique eodem modo intellexerit : nam cum hic habeat *contrepointé*, Psalmo xlv. xiv. vertit *vestment broché*. Quid sibi velit per il-

lud *brocher*, fateor me ignorare. Scio equidem Gallis *brocher* idem esse ac *lacer*, id est binis prælongis acubus reticulatim unico & continuo filo integrum aliquod vestimentum conficere, quemadmodum fieri solent hodie nostra tibialia, & vestimenta alia nocturna. Sed si hæc fuit mens doctissimi viri, turpiter sibi imponi passus est, cum ars ista, ut ut hodie vulgatissima, plane ignoraretur apud veteres, quemadmodum id clarius demonstravimus capite præcedenti.

CCLII. Nec felicius Vulgatus, Galli & Lutherus *unicam strictam* reddunt, fortassis decepti à Græcorum *κονσμελωτῶν* quod *ἀνάδεξιον* aut etiam *ἐπιζωμα Αιγύπτιον* exponunt alii. At male, cum hic quæstio non sit de cingulis, nec de nodis, nec de ulla strictura, sed de certo genere ornamenti in vestibus, quod vel ex solo Psalmo xxv. vers. xiv. patet, ubi vestimentum Sponsæ Christi dicitur *משבצות זהב*. Quod non potest reddi: *auro strictum*, sed *auro ornatum*, certis quibusdam figuris ex auro intextis. Sane ipsi Seniores in Psalmo id de nodis aut strictura minime intelligunt, sed de certo aliquo genere ornamenti, ideo vocem *κονσμελωτῶν* ibi non usurparunt, sed *τὸ κροσσωτῶν*, aureis *fimbriis ornata*. Nequaquam tamen intelligendæ sunt fimbriæ, saltem ubi de vestibus Sacerdotum quæstio est: Nullum enim ornamentum habuere in fimbriis, præter P. M. pallium. Deinde Hebræis fimbriæ sunt *ציצית* non autem *השבץ* & *משבצות*. Vix aliam vocem apud Hebræos reperies ad significandas fimbrias, nisi forte idem intelligant Rabini per Græcorum *κροσσωτῶν* & Chaldæi *אמרת*.

CCLIII. Est itaque *השבץ* *Taschberz* genus aliquod ornamenti: certæ scilicet, sunt quædam figuræ, quæ vesti intexuntur, sive id fiat auro, sive alia materia. Sed quales figuræ fuerint quæritur? *Oculos* fuisse Belgæ crediderunt. Hinc *כמה השבץ* illis est *עין* *Roek met ooghtens*, sive *ocellata*. Magnus Salmasius *ad Vopiscum in vita Carini*, eodem sensu exponit hanc vocem *השבץ* Hebræi, inquit, quoque *maculas in vestibus rotundas acu plumarii intexas, ocellos vocitare consueverunt. hinc verbum שבץ, vestem oculare, & opere plumario oculos vestibus intexere, & השבץ quod oclaturæ est, & oculis intextum*. Ejusmodi vestes ocellatas in usu fuisse apud Veteres facile demonstrari potest. Tertullianus *libr. de Pudicitia*, (quem locum etiam allegat Salmasius) *Sed enim plerisque interpretes parabolarum etiam exitum decipit, quem in vestibus*

bus purpura oculandis sapissime evenire est. Per oculos in vestibus veteres intellexisse certos aliquos orbiculos, aut figuras rotundas instar oculi, aut instar clavi capitis, plurimis ibidem probat Salmasius, ut *ocellata vestes* nihil aliud fuerint quam vestes rotundis quibusdam maculis aut figuris distinctæ. Hinc & Pantherarum *maculæ oculi*, *orbiculi* & *oculati circuli* dicuntur Plinio & Solino. Græcis ὀπωπῆ, uti videre est apud Opianum, lib. III. *Cyneg.* Est hodie certum aliquod genus lini notum apud Belgas, ex quo fiunt mappæ, mantilia & vestimenta quædam interiora & nocturna, quod Belgice vocamus *noppicæ* aut etiam *gansfen oogen / oculos anserinos*. Sed tale fuisse צבן non auisim adfirmare, immo nego. Deinde figuras istas in Sacerdotum tunicis fuisse rotundas instar oculi, tam facile demonstrari non potest. Sed crasum admodum errorem erravit Salmasius, cum dixerit צבן *Hebræis esse maculas rotundas acu plumarii intextas*, si id intelligat de tunicis Sacerdotum, quæ textæ fuerunt ex lino tantum, nulla adhibita acu, nulla purpura aut arte plumaria. Id fortasse dici possit de ornatu sponsæ Christi Plalmo XLV. *cujus vestimenta erant משובצות אורו ornata aut ocellata.*

CCIV. Cæterum Hebræorum צבן figuras habuisse plane rotundas instar oculorum, nulla auctoritate probari puto. Angulos autem varios habuisse nullus dubito. Propius itaque accedunt Junius & Tremellius qui habent *Tunicam Tessellatam*. Voces istas *Tessellans* & *tesseram* Græcas esse & quamlibet figuram quadratam significare, vel ex τεσάραξ sive τετάραξ satis constat. Tessellæ itaque in vestibus significant figuras quadratas intextas. Has Salaminii κύβος dixerunt. Hesychius οἱ Σαλαμῖνιοι λέγουσι κύβον, τὸ ἴματις σημεῖον. Cubum quadratum esse sciunt illi qui sciunt quid sit cubus. Isidorus Orig. lib. XIX. *Tessela sunt e quibus domicilia sternuntur, a teseris nominata, id est quadratis lapillis per diminutionem.* De ejusmodi *teseris* sive *tessellis* in pavementis multa & doctissima reperies apud Casaubonum *ad Suetonium in vita Iulii Caesaris cap. XLVI.* Quid pavementum tessellatum sit, neminem puto in Belgio ignorare, cum vix ulla domus reperiatur, aut rusticorum casa, quæ ejusmodi pavimenta non habeat ex terra figulina aut latere. Marmorea, multiplici figura & colore ornata non sunt rara Amstelodami; Belgis *Italiaensche vloeren* / (a marmore scilicet ex Italia advecto) *pavimenta Italica*. Ejusmodi autem figuras quadratas

non raro fuisse in vestimentis veterum, præter auctores, manifestò probari potest ex nummis Imperatorum, præsertim ex Constantinopolitanorum, *Iustiniani, Fil. Germani, Theodosii, Leonis, Theophobi, Manuelis. Commeni, Manuelis Junioris, Othonis W. & aliorum.* Tales quoque fuisse figuras in tunicis Sacerdotum multi tradiderunt, & inter Judæos Juda Leo, qui tabulas edidit *de vestibus Sacerdotum*, & quem secutus est Leufdenus, sed male.

CCLV. Ejusmodi vestes a veteribus *scutulatas* vocatas fuisse nonnulli crediderunt. De *Scutulatis* vestibus vide Plinium *lib. VIII. cap. XLVIII. Istria, ac Liburnica lanam pilo propiorem, quam lana, & ideo pexis vestibus alienam, & quam sola ars scutulata texit commendat in Lusatia.* Et paulo post: *Sculis dividere Gallia instituit.* Et libro XI. cap. XXIV. *Scutulatum rete* habet. Juvenalis *Sat. II.*

————— *Scutulata & galbina rasa.*

Prudentius

————— *Sculis perfundere corpus.*

De iisdem vide *Cod. Theod. leg. XI. de scenicis, uti sane hisdem scutulatis, & variis coloris sericis atque sine gemmis, collo brachiis, cingulo non vetamus.* Quales autem fuerint illæ figuræ scutulæ in vestibus, inter Doctos disceptatur. Sunt qui notas aut figuras rotundas esse contendunt. Inter hos agmen ducit Isidorus *Orig. lib. XII. cap. I. Sculatus vocatus propter orbem quos habet*, quod intelligit de equis, quos Galli *pomelés* pomelatos dicunt, a pomorum rotunda figura. Oppiano *ὀπωρεῖον* quasi fructus autumnalis, qualia sunt *poma* & ejusmodi alia. Sic nulla esset differentia inter scutulatam vestem & ocellatam, de qua nos supra. Scutulas tamen in vestibus non fuisse figuras rotundas, sed potius quadratas, optime docuit Turnebus *Advers. lib. XXVII. cap. XXIV.* Et revera *sculata* est rhombus, quod latera paria habet, nec angulos rectos similes *scula*, ut videre est ex fragmentis *Censorini.* Tales fuerunt vestes Ephesiorum, quæ rhombos intextos habuere apud Athenæum *lib. XII. ἡ δὲ τῶν ἰοθαφῆν ἢ πορφυρῶν, ἢ κρόκιναν ῥόμβοις ὑφαντά.* Eandem figuram scutulæ videtur adscribere Vitruvius *lib. VII. cap. I. Nulli gradus in scutulis aut trigonis aut quadratis.* Et Palladius *lib. I. ut. IX. Vel testaceum accipiant pavimentum, vel marmora, vel tesseras aut scutulas.* Ex hoc loco etiam videtur concludi pos-

se, *scutulas* fuisse *tessellas*, & *scutulatas* vestes, *Tessellatas*. Saltem verum est, *scutulas* figuras esse quadratas, sive angulis rectis & lateribus paribus, sive non rectis angulis, & lateribus paribus, ut rhombi, sive etiam rectis angulis, sed lateribus non paribus, ut parallelogramma. Ejusmodi enim parallelogramma Plin. etiam *scutulam* appellat *lib. xvii. cap. xvi.* Vocat enim emplastrum quod est longum *iv.* & latum *iii.* digitos, *sculam*. Nec mirum, si *scula* a *scuto* diceretur, cum *scuta* oblonga esse solerent. Salmasius ad *Vopiscum in vita Aureliani & Carini* contendit *scutulas* proprie esse *virgas*: ut *scutulata* vestes eadem sint, quæ *virgata*. *σκυτάλη*, inquit, *idem est quod ραβδος*; putat enim *scutulatas* vestes dici, non a *scuto*, sed a Græco *σκυτάλη*, quod *phalangas* & *virgas* significat, quæ subjiciuntur navibus ad eas in mare deducendas & impellendas, de quibus Cæsar *de bello Civili lib. iii.* Itaque secundum Salmasium *scutulata* vestis est, *quæ pluribus virgis hoc est vis transversim decussatimque ductis erat distincta, unde multa in medio quadrata nota relinquebantur, quales in retibus, aut reticulatis operibus apparent.* Doctissimo tamen Rubenio *lib. i. de Re vest. cap. xxv.* Salmasii opinio non placet, eo quod non omnis vestis *virgata* *scutulata* fuerit. Sed licet omnem vestem *virgatam* non fuisse *scutulatam*, certum tamen est, *scutulatam* etiam *virgatam* dici, ob *virgas* quæ transversim & decussatim vestem percurrunt; ideoque retis maculas aut *scutulas* revera repræsentant: habent enim maculæ retium *ραβδοςδὲς ἄψιμα* si extendatur, teste Polluce, quo respexisse mihi videtur Plinius *lib. xi. cap. xxiv.* ubi rete *scutulatum* dicit. Et Gallorum *sagos ραβδωτὲς* vocat Diodorus Siculus, quod proculdubio intelligit de Gallorum veste *scutulata*, *Gallia enim scutulis dividere instituit.* Teste Plinio *lib. viii. cap. xlviii.* sed addit Diodorus eos esse *πληθίοις πολυανθήσει ἢ πυκνοῖς διαληρῶδες*, *crebrius laterculis variis floribus depictis distinctos*, quod non aliter est intelligendum, quam quod plura spatia fuerint inter singulas *virgulas*; quæ spatia *πληθία laterculos* vocat, ob quadratam figuram instar *tessellæ*. Ut sit, in hoc conveniunt viri docti, *scutulatam* vestem quadratas habuisse figuras, instar retis macularum, aut instar lancis & *scutulæ*, in qua sententia est & ipse Salmasius; ut ab opinione Turnebi non recedat, nisi quoad Etymon vocis tantum: utrum scil. a Græcorum *σκυτάλη*, an verò a *Scuto*, an a *scula*, aut a *lance* dicatur. Quicquid autem alii sentiant de

Etymologia vocis *scutula*, ego valde suspicor, eam deduci a *scuto* potius quam ab ulla alia. Saltem in illa opinione videtur fuisse Chaldæus, qui maculas pardi (qui *scutulati* dici possunt non minus quam Equi illi pomelati, scutulati dicti ab Isidoro, uti supra monuimus) שלטי *scuta* vocat. Ezech, xxvii. xvi. שלט enim Hebræis & Chaldæis est scutum, unde proculdubio Germanis & Belgis etiam *schilde*.

CCLVI. Tales fuisse figuras חשבן in vestibus Sacerdotum, scilicet instar plagæ retis, videntur credidisse ii qui eas *tessellatas* aut *scutulatas* dixerunt. Nec ab hac opinione plane alieni sunt Hebræorum sapientes. *Kimchius* ad versum xvii. i. capitis i. i. Esaiæ, ad hæc verba : ביום ההוא יסיר אדני את הפארת השכסים והשביסים וּ-vo-
cem שכסים eandem iudicat cum voce חשבן, putat enim scribendum esse פן pro פן quasi שביצים pro שביסים a radice שבץ. Nam ad vocem חשבנים hæc observat : כמו בצירי מן ושבעת את הכנתה שש : זהו כלי עשוי כמלאכה חשבן : *Quasi cum x scriptum esset, quemadmodum & tunicam tessellatam facies ex bysso. Et hoc quidem est vestimentum instar operis Tschbeiz.* Igitur חשבנים & חשבן idem est. At vero Jarchius eodem loco illud שביסים putat esse speciem retis ad ornandum caput שוכה אית מיני שוכה, לחבשתי הראש והרכה יש בלשון משני, *Species retis, ad ornandum caput, reperitur saepe in Misna Schebis Schibcha ad indicandum fila retis.* Ideo fortassis חשבנים & חשבנים reticulatum opus censetur a Jarchio, quia חשבן multos habet *πληθίς* & plagas instar retis.

CCLVII. Isidorus *Orig. lib. xix. cap. xxii.* mentionem facit vestis *laculatae*. *Laculata*, inquit, *est quæ lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos aut additos acu.* Salmasius ad *Vopiscum in vita Carini*, *scutulatum & laculatum unum idemque putat.* Sed scribendum existimat *lacuata* pro *laculata*; ut *lacuata tecla*. At siue scribamus *laculata* siue *lacuata*, utrumque a lacu derivatum videtur, & utrumque habet figuram *quadratam*, aut *lacus quadratos*, ut habet Isidorus. Et *Lacunar* a lacu dici credibile est, sed *lacunar* etiam *πληθίων* dicitur a Vitruvio, ut observat Salmasius loco modo laudato. *πληθίων* autem est *scutula* ut supra ostendimus. Non mirum igitur si vestes *tessellatæ*, *scutulatæ*, & *lacuatæ* confundantur, quasi una eademque esset.

CCLVIII. Suspicio tamen fuisse aliquam differentiam inter *tessellatam* & *lacuata* vestem. Per *Tessellatam* enim veteres nihil

aliud videntur intellexisse auctores, quam vestes illas quæ intextas habuerunt figuras quadratas instar tessellarum pavementorum: sed ita ut figuræ illæ planæ & æquales fuerint, nulla apparente profunditate aut eminentia filamentorum in textura, prout & pavimenta tessellata plana & æqualia esse solent. Sed *laculata*, sive *lacuata*, ut existimo, non solum figuras quadratas habuit, sed tales quæ simul depressæ fuerunt & profundæ, ita ut maxima inæqualitas esset filorum in textura, quædam enim aliis eminebant, alia infra alia deprimebantur: ita quidem ut quodlibet quadratum sive *πλινθίον* profundius fuerit virgis & viis illis sive *ράβδοις* quæ texturam decussatim transcurrebant. Et hoc quidem optime convenit cum *lacubus* aut *lacunari* a quo *lacuata* sive *laculata* dicitur, solent enim *lacus* & *lacuaria* profunda & depressiora esse. Idem sane de *scutulata* veste intelligi potest, sive ita dicatur a *scuto*, sive a *scutula*, sive a *lance*, sive etiam a Græcorum *συντάλη*. Quis enim ne scit *scutulas* & *lances* esse *cavas* & profundas, instar *lacunaris*. *Martialis lib. 11.*

Et leues semulas cavasque lances.

Si *scutulata* vestis a *συντάλη* derivetur, idem plane dicendum erit. Cum enim *συντάλη* sit *ράβδος*, *phalangæ* sive *virgæ* quæ subjiciuntur *navibus* ad eas in *mare* deducendas, & cum ejusmodi *phalangæ* necessario emineant supra *terram*, ita ut sub te habeant aliquam profunditatem, instar *lacunaris* aut *cavæ* *lancis*, in *scutulata* veste etiam concipi possunt *virgæ* istæ atque *viæ* ut eminentes supra reliquum *texturæ*, quæ *virgæ* & *συντάλη* si *transversim* currant necessario *πλινθία* & *lacuaria* profunda intra se relinquunt, instar tot *fundarum* & *annulorum* *palarum*. Et sane quando propius examino *vestimenta* *Imperatorum* de quibus supra mentionem feci, mihi videntur omnino ejusmodi *texturam* representare: Præsertim *Fl. Iustiniani*, *Fl. Germani*, *Flavii Theophobi*. *Michaelis IX. Manuensis Junioris*, &c. In pretiosioribus *vestimentis* *lacus* isti & *πλινθία* videntur fuisse ex *lino*, *lana* aut *serico*, sed non nunquam *figuris* & *floribus* ornata, quales fuisse *Gallorum sagos* ex *Diodoro Siculo* jam modo audivimus, erant enim *πλινθίσις πολυώνθεσι ἢ πυκνοῖς διφλημένοις*, *Virgæ* autem istæ, sive *phalangæ* ex alia erant materia. Aliquando forsan *πλινθία* ex *auro*, & *phalangæ* ex *lana*, aut *serico*; aut etiam *phalangæ* & *virgæ* ex *auro*, & *πλινθία* sive *lacuaria* ex *lana* aut *serico*. Et hoc sortassis intelligit *Pfal.*

Psalmistes Psalmo XLV. vers. XIV. per משבצות זהב, quasi diceret laculata aut scutulata auro. Quod tamen non est intelligendum de omnibus vestibus laculatis aut scutulatis. Fuerunt enim quæ nullum aurum, nullamque purpuram intexam habuerunt, sed ex lino tantum, ita ut & profunditates & virgæ eminentes simul fuerint ex lino.

CCLIX. Quicquid alii censeant de veterum vestibus scutulatis & laculatis, Sacerdotum tunicas tales fuisse quales eas jam jam descripsimus mihi est persuasissimum: Habuisse nempe vias & virgas eminentes quæ totam tunicam transversim & decussatim decurrebant, ita ut depressas & cavas aliquas figuras, sive quadratas sive *πολύγωνας*, intra se relinquerent, instar lacunarum aut fundæ annuli, quibus includuntur gemmæ & lapides pretiosi. Et sane verbum שָׁבַץ significare *fundis includere*, & משבצות *fundas*, & משבצות זהב *fundas aureas* quibus gemmæ includuntur in Pectorali, & a libi in vestibus Pontificis Maximi, nemo, qui Hebraica legit, est qui dubitet. Id clarissime patet Exodi XXVIII. vers. XI. XII. XIV. XX. XXV. & cap. XXXIX. vers. VI. XIII. XVI. Optime itaque versio Gallica Psalmo XLV. vers. XIV. ubi sponsæ Christi vestimentum dicitur; *son verement est semé d'enchassures d'or*, id est, *vestimentum ejus consutum est fundis aureis*. Ita omnino vertendus est locus iste. Nec insolens fuit apud Græcos ejusmodi fundas annulorum attribui vestibus: idem enim intellexisse mihi videntur per *σημεία* signa illa, quæ alias *σφραγίδες* dicebantur. Hesychius *σφραγίδες αἱ ἐπὶ τῷ δακτυλίῳ καὶ τὰ ἐν ἱματίῳ σημεῖα*. Hæc sane de ejusmodi fundis in vestibus intelligit Salmasius ad *Vopiscum in vita Carini*; quod tamen doctissimus Rubenius *lib. I. de Re Vest. cap. X.* intelligit de certis quibusdam signis atque notis vestibus intextis tamquam gentis insignibus, veluti in sigillis. Verum quidem est *σφραγίδες* intelligi posse de sigillis & alicujus gentis insignibus, nec semper de annulorum fundis capi debere; nam & pardalis *σφραγίδας* attribuit Opianus *Cyneg. lib. II.* quibus scilicet intelligit eorum maculas. Inde tamen concludi non potest, lacunaria & profundas figuras illas instar fundarum non dictas fuisse *σφραγίδας*. Nec aliter explicant Judæi suum שָׁבַץ in suis commentariis. Sic enim Jarchius ad versum IV. capituli XXVIII. Exodi והמשבצות הם כמין גומות השטיות בתכשתי, והמשבצות הם כמין גומות השטיות בתכשתי, אהב למושב קביעת אבנים טובים ומרגליות כמו שנא' באבני האפוד כוסכות משבצות זהב.

קשמינש : *Taschbeetz est opus Mischbezoth ad pulchritudinem. Et משבצות illa sunt quasi fossa quæ facta sunt in annulis aureis quibus insiguntur lapides pretiosi & margaræ, ut dictum est de lapidibus Ephodi (Exodi xxviii. xi.) inclusi fundis aureis, quas barbæ vocant tastens. Sic vocem istam קשמינש lego & interpretor : nempe tastens Germanice est enim ein tasten cista, (forte tasten Germanorum a Latinorum Cista, aut hoc ab illo) ita scilicet dicta funda cui inferuntur lapides pretiosi, quia est instar cistæ, tum quia in ea gemmæ servatur tanquam in cista, tum quia est cava & profunda instar cistæ. Hinc & ad hunc usque diem Judæi השבץ כנתה vocant ein gekästelter Noth. Forte etiam scripsit Jarchius Gallice כשירש *chassures* & non קשמינש, Est enim Gallis *chassure* funda aut pala annuli.*

CCLX. Hæc postquam ita examinarem, statim mihi venit in mentem certus quidam stomachus, qui reperitur in animalibus ruminantibus, quem, ni fallor, *reticulum* vocant Medicorum filii, ob figuras quæ retis maculis sunt valde similes, & ita quidem ut diceret totum stomachum annulorum fundis esse constitum. Hæc jam ante aliquot annos ita menti meæ sese obtulerunt, quod quemlibet facile ita concipere posse puto, modo sciat quid sit משבצות & quænam sit structura hujus stomachi. Sed hisce ita a me conceptis & chartis jam mandatis, expertus sum revera nihil dici, nihilque scribi, quod non sit dictum, & scriptum prius, etiamsi nobis videatur res inaudita, & novissime a nobis excogitata. Nam ecce eadem reperies apud Maimonida *Kele Hammikdasch cap. viii. Sect. xvi.* ubi משבצות in tunicis sacris omnino comparat cum tali stomacho. הכותנות בין של כגי בין של כהן הדיוט משבצת היתה שהיא

בתים בתים בארינתה כמו בית הכוסות כדרך שששן האורגין בנדים הקשים. *Tunica cum Sacerdotis Magni, tum cæterorum Sacerdotum, fundis confita erat, habuit enim multas domos in sua textura, quemadmodum stomachus quem reticulum dicunt, prout textores facere solent vestes duras, Quum enim dicit Maimonides בתים בארינתה perinde est ac si dixisset: multos habet locos (quales sunt annulorum fundæ) intextos. Et בית הכוסות ejusmodi stomachum significare, patet ex Codice *cholin. cap. iii.* ubi ista vox occurrit, & quam Glossa ait esse וקריו הכוסות ויג סוף הכרם שקורין פניצא עשוי בית ככובט וקריו הכוסות ויג *Est inferior pars stomachi, quem vocant pence, & factus est instar Galeæ, vocant autem beth haccoffoth, &c.* hunc stomachum Judæi Ger-*

Germani vocant *ein fasse haub* / id est *operimentum sponsæ*. De his plura reperies *Codice Sacab. cap. III.* Ex his patet quam male hæ figuræ, quæ השבץ dicuntur, exprimi soleant à pictoribus, & iis qui hæc minus accurate examinarunt, quam misere sibi imponi siverint; Præsertim doctissimus *Samuel Lee* Anglus, in suo Opere quod edidit Anglice, *de Templo Salomonis*, in quod nuper incidi, cum depingi curaverit Sacerdotem summum, vestitum tunica oculis humanis undique consista. Ut autem lector facilius hujusmodi Texturam in sacris tunicis capere possit, ejusmodi בית הכסות sive *stomachum*, quem *Reticulum* vocant, depictum ob oculos hic ponere operæ pretium credidi.

CCLXI. Ex iis quæ jam dicta sunt manifesto constat, quid sit השבץ & משבצות. Unicus adhuc restat locus II. Samuelis cap. I. vers. IX. quem silentio præterire non possum. Legimus ibi Schaullem, populo Israelitico jam in fugam acto, sibi manus inferentem, quod solus præstare non poterat, ad se vocasse puerum Amalekitam, quem forte ibi vagantem vidit, eumque rogasse ut se morte afficeret, additis his verbis: כי אהוני השבץ vocem השבץ derivari a verbo שבץ, quemadmodum, & השבץ & משבצות nemo est qui dubitet. Sed varie accipitur ab interpretibus. Judæi habent רחה & Chaldæus רחיתא quod *tremorem* significat, quasi Schaul dixisset: *quia me prehendi tremor*. Hanc interpretationem secutus videtur Lutherus, תש בתי bedrengt Umsher. & Galli: *Angoisse m'a saisy*. Rabini plerumque exponunt *der Xrampf* / id est, *Spasmus*. Septuaginta σάσος tenebras habent. Ab hac interpretatione non recedit doctissimus Coccejus in suo Lexico, ubi שבץ *vertiginem* reddit. Kimchius etiam morbum significare docet. שבץ, inquit, מחרת מחרת חרב. *Schabatx est nomen morbi, quo forte aliquis corripitur, si gladio percutiatur*, quod putat idem esse cum Chaldæi רחיתא. Sed quicquid dicant interpretes, cum voces שבץ, השבץ & משבצות nusquam in S. Scriptura significant morbum, tenebras, tremorem, aut vertiginem, sed constanter ornatum in vestibus, quales sunt palæ & fundæ annulorum, nullam video rationem ob quam a nativa significatione hic recedam, cum eodem sensu plane, quo alibi exponitur, hic etiam intelligi possit. Erat itaque tunica illa Schaulis השבץ *scutulata* sive *lacunata*, ut vestimentum elegantissimum, quale decebat Regem Judæorum.

Atque

CCLXII. Atque sic non mirum si dicat אהוני השבץ *tunica illo scutulata me retinuit*, vel *impedivit*, quo minus me potuerim transfigere gladio. Erant enim ejusmodi vestimenta משנצת dura; ideo קשים בנדים *vestes dura* vocantur a Maimonide, *Kele Hammikd. cap. viii. sect. xvi.* Tales & ipsæ lineæ tunicæ fuere multo magis duræ erant Regum, quæ auro scutulatæ erant, prout & Virgilius *Aneid. lib. i. Pallam auro rigemem* dicit, quod scilicet *dura fuerit propter aurum, sicut & novas vestes videmus*, explicante Servio. Talis igitur tunica auro rigens & propter aurum dura, gladio resistit. Hoc sensu exposuit *Ralbag*, sive *Rabi Levi Ben Gerson* בורה בורה, inquit, הרצון בורה משבץ, לפי מה שאחשוב שהלבוש שהורה משבץ, להוסיף לו חוק באופן שלא יוכל החרב לחתכו בקלות ואמר שאול שהחנית שפבל עליו אהו לו השבץ וזה לא היה יכול לעבור: *Sensus, ut mihi videtur, horum verborum hic est: vestimentum, quo vestitus fuit, fuisse scutulis confutum, ad dandum ipsi robur, ne gladius tam facile penetraret, ut eum confoderet. Ideo dixit Saul, quod scutulata vestis impediverit, quo minus hasta in quam se coniecit, penetraret. Atque hanc ob causam non potuit seipsum confodere.* Beigæ hoc non ignorarunt, ideo **een maelse holder** verterunt, & *Diodatus la cotte de maille*. Junius & Tremellius, *chlamys ocellata*. Quod videntur intellexisse de certis quibusdam annulis ferreis, instar ocellorum, quibus vestimenta militum solent confui, & quibus sese induere solent milites instante pugna, ne tam facile ab hostibus confoderentur. Si tale fuit vestimentum Saulis, ejusmodi scilicet annulis confutum, quod *Maille* vocamus, tunc videtur dictum fuisse שבץ ob aliquam similitudinem: annulli enim isti fuerunt instar *πλιθίων* & retis macularum. qualis fortassis fuit lorica Neoptolomei apud Virg. *Aneid. lib. iii.* quam dicit.

Loricam confertam hamis, auoque trilicem.

CCLXIII. Utut sit, tunicam Schaulis ibi intelligi per שבץ, non autem morbum, multos, & inter Hebræorum Magistros celeberrimos, credidisse, vel inde patet, quod putent id illi obvenisse ob peccatum quod commisit in Nobo, cum occidi jusserit per Doeg octoginta quinque illos Sacerdotes, qui tunicis *scutulatis* five משנצת vestiti erant. *i. Sam. cap. xxii. xxviii.* Quid si diceremus totam lineam fuisse vestem illam *Schabatatz* Schaulis, sed ad usum belli factam: fieri enim solebant tunicæ & loricæ lineæ quæ in aceto decoctæ, duritie ferrum & leonum pantherarumque dentes

dentes repellent. Talis creditur lorica Imp. Galbæ, de qua vide Casaubonum. Et Ajacis apud Homerum *Iliad. B.* & illa quam Iphicrates instituit apud Nepotem. Eandem forsan intelligit Sil. Ital. *lib. iv. per multiplex linum.* quomodo autem multiplex dici possit docet Casaubonus ad Suet. in vita Galbæ. vide etiam Ferrarium *de Re vest. part. II. lib. II. cap. XI.* Ejusmodi etiam ex lana fiebant, teste Plinio *lib. VIII. cap. XLVIII.* Nec silentio prætereundum quod Plin. *lib. XIX. capite I.* refert de thorace Amasis Ægypti Regis; de quibus infra plura. Igitur חֲשֹׁבֵי כֶתֶם ego verterem, *Tunicam scruiliatam*, aut *tunicam lacuatam*, aut etiam *tunicam fundis consistam.*

CCLXIV. Secunda vox qua exprimitur ornamentum in sacro vestitu, præcipue Pontificis Maximi est חֲשֹׁבֵי: dicitur enim: חֲשֹׁבֵי חֲשֹׁבֵי. De *Ephodo* vide Exodi *xxv III. vers. VI. & cap. xxxix. II. III.* וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ אֶת הָאֵפֹדִי זָהָב חֲכָלָה וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁר מִטְּשֵׁה חֲשֹׁבֵי. Et *facies Ephod ex auro hyacinthino, purpura, cocco, & bysso, opere choscheb.* De *cingulo Ephodi* Exodi *xxv III. VIII.* וְחֹשֶׁבֶת הָאֵפֹדִי וְאֵשֶׁר טְלוֹי כְּמִטְּשֵׁהוּ כִּמְנוֹ יִהְיֶה זָהָב וְגוֹי De *Pectorali* eodem cap. versu *xy.* וְעָשִׂיתָ חֲשֵׁן הַמִּשְׁפָּט מִטְּשֵׁה חֲשֹׁבֵי כְּמִטְּשֵׁה אֵפֹדִי De utroque cum de *Ephodo* tum de *Pectorali* Exodi *xxxix. VIII.* וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ חֲשֵׁן Sic & בְּרַכָּה dicuntur חֲשֹׁבֵי Exodi *xxvi. I. xxxvi. & xxxvi. xxxv.* Tandem & cherubimi Exodi *xxxvi. VIII.* Græci aliquando habent ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῆς ut Exodi *xxv III. VI.* Et versu *xv.* ἔργον ποικιλτῆς nulla facta mentione ἔ ὑφάσμα. Capite *xxxix. VIII.* ἔργον ὑφαντὸν ποικιλτῆς. Et vers. *III.* ejusdem capituli ἔργον ὑφαντὸν. Et capite *xxv III. versu VIII.* חֲשֹׁבֵי illis est ὑφάσμα ἔ ἑπομίδων nulla facta in illis locis mentione ἔ ποικιλτῆς, Sic Exodi cap. *xxxvi. I.* ubi de velis Tabernaculi: ἔργασίᾳ ὑφάντης, & versu *xxxv.* ἔργον ὑφαντὸν. Eadem reperies cap. *xxxvi. vers. xxxv.* Vulgatus: *variatum opere plumario, & opus polymitum, & opere polymitarario.* Belgæ: **het alder kostelijckste werck** Lutherus: *künstlich*, Galli: *Ouvrage exquis.* Diodati *ouvrage de dessein.* Junius: *Opus artificiosissimum.* Chaldeus, וּכְרָ אֹמֵן Arabs **صناعة حاذق** *Opus acuti viri:* est enim حاذق *intuitus est acute vidit.*

CCLXV. Ergo, חשב משה esse *opus artificiosissimum*, vel ex sola Etymologia probari potest; siquidem חשב est *mediari*, *Excogitare*, *Etwas auß fänden / Inventer quelque chose*. Hinc & Machinæ illæ quas invenit Uzzia Rex 11. Chron. xxvi. xv. dicuntur חשב משה משה quali diceret: *Excogitata cogitatione cogitantis*, quia erat opus ingeniosissime excogitatum. Hinc non male interpretes; *machina ingeniosissime excogitata*, aut *machina ingeniosissima ab artifice ingeniosissimo excogitata*; Galli dicerent *Des inventions tres-ingenieuses, inventées par les plus excellens Ingenieurs*. Est itaque חשב fere idem quod Gallis *un Ingenieur*, ita scilicet dictus ab *ingenio*, rebus novis excogitandis apto, nisi quod hodie *ingenieur* fere semper intelligatur; ubi de rebus bellicis quæstio est.

CCLXVI. At quæritur in quonam artificium illud consistat, & qua arte factum sit? Consistere autem in certis quibusdam figuris & varietate colorum, nemo est, quod sciam, qui dubitet. Hoc imprimis significant Græci per τὸ ποικιλτόν. Est enim ποικίλιν *variare*, & ποικίλον *varium*, & ποικιλία *variatio*, & ποικιλῆς *variator*. Igitur quidquid aliquam patitur varietatem, Græcis ποικίλον dicitur. Sic ἡ ὀνομάτων ποικιλία apud Hermogenem. Et ποικίλῳ λόγῳ apud Appianum. Hinc Ælianus ποικιλίας ἰσορίας. Quin & Cantus ποικίλῳ, Et ποικιλῶδες dicitur is qui cantum variare peritus est. Hinc & composita ποικιλόεσλῳ, ποικιλόδοξῳ & ποικιλομήχανῳ. Uno verbo. ποικίλον apud Græcos tam lato sensu sumitur, quam apud Latinos *varium*. Sed de vestimentis maxime intelligitur, ideo toties reperies ποικίλῳ ἐσθήτα, ποικίλον ᾠβεόλαιον & ποικίλοι χτῶνες. Aliquando op varios colores tantum. Sic Pavones ob varios colores in plumis ποικίλοι ὄνες dicuntur. Est & avis quædam quæ ποικίλις dicitur ab Aristotele *Hist. Animal. lib. ix. cap. 1.* propter varios plumarum colores; & alia animalia quæ aliqua varietate notantur, ζῶα ποικίλα. Sic & vestimenta ob varios colores tantum ποικίλα sæpissime dicuntur, ut ποικίλα ἱμάτια idem sit quod Latinis *vestes coloreæ*. aut *varia vestis*. & ποικιλόχρωμα *varii coloris vestes*. Vide Terentium in Eunucho, Vopiscum in vita Aureliani, & alibi plurimis in locis. Sed vestes non tantum variis coloribus, etiam certis quibusdam figuris distinctæ, ποικίλοι dicuntur. Et quod Latinis est *vestis picta*, aut *toga picta* illis est ποικίλη ἐσθής, & ποικίλον ᾠβεόλαιον. Maxime autem ποι-

κίλα vestimenta, quæ non tantum colore variata, sed & pulchris quibusdam figuris, floribus, aut animalibus & varia materia picta & ornata sunt. Sic apud Herodianum *lib. v.* reperies: ἐοθὴ-
τα χρυσῷ ἢ πορφύρᾳ πεποικιλμένῳ. *vestem auro & purpura pictam*
aut *variatam*. In sacro Hebræorum vestitu, varias fuisse materias & colores, supra fuse demonstravimus: factæ enim erant sacerdotum vestes ex *byssō, lana & auro*, coloribus *albo hyacinthino, purpureo, cocchino & aureo* variatæ & ornatæ; non mirum igitur si ποικίλοι dicuntur.

CCLXVII Sed a vulgato Hebræorum צהן שהם aut Græcorum ποικιλτὸν Ὀρις *polymitium* dicitur. Quid sit πολύμιτον Capite præcedenti Paragrapho cxxvii. docuimus, nempe id quod plura habet liciæ, qualia sunt hodie varia genera pannorum ex serico & pilis caprarum, Gallis *Camelot de Hollande*, & id genus alia. Hoc sensu fumitur apud Plinium *lib. viii. cap. xlviii.* *Plurimis vero liciis texere, quæ πολύμιτα appellant, Alexandria instituit.* Si vocis Etymologiam spectemus, *polymitium* nihil aliud significat, quam id quod multa fila tramæ habet, est enim μίτῳ *trama, licium filum*. Sed usus voluit ut & multa alia significaret; non tantum quod ex pluribus liciis constat, sed & id quod pluribus coloribus, & grata aliqua varietate colorum atque figurarum distinctum & ornatum est Isidorus *Origin. lib. xix. cap. xxii.* *Polymita multicoloris. Polymitius enim textus mulierum colorum est.* Sic veteres Glossæ *Babylonicum* Φιλῶ πολύμιτον reddunt. Et Hesyschius ποικιλτῶ τήχυλῳ ait πολυμιταεγκλῶ esse. Atque sic ποικιλτὸν est *polymitium & ποικιλτῆς polymitarius*. Hoc sensu sane vestimentum Pontificis Maximi *polymitium* dici potest.

CCLXVIII. Deinde & *plurimum* dicitur ab eodem vulgato, quod iterum significat ποικίλον: est enim *plumare* ποικίλῃν. In veteri Glossario *plumarius* πηλοεάφῳ, aut potius Φηλοεάφῳ. Et secundum Glossas βασιλικῶν: πηλοεάφῳ sunt ποικιλτὰ ὑφάσματα. Sic & opera Babylonica, quæ proprie ποικιλτὰ sive *picta* sunt, de quibus Martialis *lib. i.*

--- *Babylonica picta superbe*

Texta Semiramia que variantur acu,

a Publico Syro *plumata* vocantur.

Plumata amictus auro Babylonico.

De eodem opere Lucanus

Aut auro plumata nitet.

Hieronymus *Epist.* cxxx. choscheb etiam plumatum vocat. In *Exodo*, inquit, caterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte comexta, opus cherubim, id est varium atque depictum esse describitur.

De Plumatis vide etiam vopiscum in *vina Carini*: Quid Tyrio & Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles. Plumaria jam inde a vetustissimis temporibus nota fuerunt Romanis. Nonnius; *Plumarium* (a plumando) Varro *Cato de liberis educandis*: Etenim nulla qua non didicit pingere, potest bene iudicare, quid sit bene pictum a plumario, aut textiore in pulvinaribus plagis. Ecce *plumarium* pingitur a plumario aut a textore, est itaque vestis picta sive ποιήματα. Recentiores Græci Latina voce eadem vocant πλεμρία & πλεμρισα, ut & ἐξομπλωτά quasi *exemplata* quia variis exemplis atque figuris ornata erant, de quibus vide Eustathium. Et clavum Græcis vocari πλεμρίον, docet Salmastius, atque probari putat ex Procopio πλε κτισμάτων ἱερῶν, χιτῶν ἐκ μετάξης ἐγκακωπίσμασι χρυσοῖς πανταχόθεν ὠρασιμῶς, ἀ ἢ νενομίκασι πλεμρία καλεῖν. Et illud χρυσά πλεμρία βασιλικὰ ex Fallis Græcis, scilicet ex *Chronico Alexandrino* vertit. Clavos aureos Regios intextos. Sic & *Tunica Thamaris* II. Reg. XII. a Procopio Gazæo opus πλεμαρικόν dicitur, χιτῶν ἀσερχαλωτός, inquit, Σύμμαχος χειρωτός. Ακυλας καρπωτός ἀντὶ τῆς καρπῶς ἐνυφασμῶν ἔχων οἱ νῦν ἢ αὐτὸν καλεῖσι πλεμαρικόν. *Tunica talaris*; *Symmachomanicata*. *Aquila* καρπωτός, quia fructus habet intextos, hodie dicitur plumata. Hoc autem genus ornamenti qualia sunt τὰ ποικίλα & πολύμικτα, *Plumaria* & *plumarium* dicuntur proculdubio a plumis avium variis coloribus, quasi eleganti arte distinctis. Hinc columbæ argenteo & flavo auro tecta dicuntur, Psalmo LXXIII. XIV. Et *Aquila* (majori scilicet illi, quam χρυσαίετον vocat Ælianus *Hist. Animal. lib. II. cap. xxxix.*) adscribitur πρηρη (nota πρηρη etiam dici ποικιλτὸν & *plumarium*) opus Phrygionicum. Idem docet Prudentius.

— Hunc videas lascivas præpete cursu.

Venantem tunicas, avium quoque versicolorum.

Indumenta novis texentem plumæ pennis.

Cum itaque ποικιλτῶς colores & totum ornatum in plumis avium imitetur, mirum non est, eum *Plumarium* & ejus opus *plumatum* dici.

dici. Constat etiam ex ipsis avium plumis, varia & elegantissima opera fieri, cum ad tegumenta hominum, tum ad eorum vestimenta. Qualia multa vidimus advecta ex Fretto Davis Fleffingam in Zelandia, anno CIO IOCLVI. quorum quædam, ni fallor, adhuc usque diem possidentur a Nobilissimis Viris Lampsenio, La Portio & aliis. Et licet a gente Barbara facta & concinata, & pro spolio satis vili inde advecta habita fuerint, tanta nihilominus arte & pulcherrimorum colorum varietate, suavique ordine ac dispositione luserunt, ut etiam solertissimi Phrygionis manum superare viderentur. De ejusmodi operibus ex plumis, ideoque vere *plumatis*, plura observavit Fullerus in *Miscel. lib. 1. cap. xx.* ex Cortesio, qui de Plumatis operibus Mexicanorum imperatoris hæc tradidit: *Ea vero ex plumis talia erant, quod nec in cera, nec in rebus sericis, acupictis, mirabilia fieri possent.* Ac rursus alibi: *Ex plumis fabrefacta tam mirabilia habuimus, ut scriptis demonstrari non possent; nec eorum excellencia comprehendi videatur.*

CCLXIX. Tertia vox qua utitur Moses ad exprimendum ornatum in vestibus sacris, est רקם, Exodi cap. XXVIII. commate XXIIX. וְאֵכֶנֶת הַחֹשֶׁת מֵעֵשֶׂה רֹקֵם. *Et balteum facies opere Rokem.* vide quoque capite XXXI. XXXI. In sacro vestitu de solo balteo dicitur quod fuerit Rokem. Hinc Judæi והַאֵכֶנֶת לְבָדוֹ רֹקֵם. *Et balteus solus est Rokem;* Ejusdem tamen operis fuerunt etiam tegumenta porta tentorii. Exodi XXVI. XXXVI. & XXVII. XVI. & XXXVIII. XVIII. Sed & alia præter sacra dicuntur רקם. Judic. v. XXX. inter optima spolia etiam numerantur רֹקֵם & רֹקְמָתִים. Et Ezechielis XVI. X. וְאֵלֶיֶשׁךָ רֹקְמָה. *Et vestivite Rikema.* videatur & versu XIII. & versu XVIII. ubi vestimenta & operimenta Idolorum dicuntur רֹקְמָה. Et sponsam Christi legimus vestitam רקמת Psal. XLV. XV. Græci τὸ רקם iterum reddunt ἔργον ποιικιλτόν. Vide Exodi XXVIII. XXXIX. & XXXIX. XXIX. Sic & XXVI. XXXVI. & alibi. Nulla igitur differentia inter השב & רקם, vulgatus rursus quoque opere plumarii, & avie plumaria, Exodi XXVIII. XXXIX. ubi de balteo, & alibi. Sed Judic. cap. v. XXX. vestes diversorum colorum. Et Ezech. XVI. X. *discoloria.* Et vers. XVIII. *multicoloria.* Et vers. XIII. ejusdem capituli XXVII. XXIV. *polymium* habet. & cap. XXVI. XVI. *Varia.* Galli *Ouvrage de broderie.* Diodati, *ouvrage de brodeur.* Belgæ *gebordurt.* Judic. v. XXX. **van verscheide de verwen gesikt.** & illud רקמת reddunt **van verscheide verwen.**

est doctissimorum, & quidem ipsorum Gemaricorum. Sed opus *Rokem* acu pictum creditur, non autem textum, quod iterum docet *Codex Ioma dicto capite IX.* רוקם משה כחט *Rokum est opus acus.* Jarchius iterum quoque Exodi xxvi. quem locum jam modo allegavimus, ait רוקם משה כחט esse *Opus acus*, scilicet *acu pictum*. Et ad versum xxxvi. רוקם הצורות עשיות בו משה כחט *Rokem est illud cujus figura sunt opere acus.* Hinc Chaldaeis כחט עבר ציור *opus acu pictum* Nec omnia vestimenta, de quibus mentio fit apud veteres, eodem pingebantur. Quædam sola textura variis figuris ornabantur, quædam autem acu. Hæ figuræ intextæ Aristeneto *Epist. xxvii. lib. I.* αὐτὸ κατὰ γράφαι, *picturæ per textorem* appellantur. De iisdem Vitruvius *lib. x. cap. I.* ubi dicit; *connexum staminis corpora subtemen, non modo a tegendo tueri, sed etiam ornatus adjicere honestatem.*

CCLXXI. De figuris & imaginibus quæ sola textura fiebant, dulcissime canentem audi Ovidium. *Metamorph. lib. vi. fabula I. & II.* ubi de certamine Palladis & Arachnes. Talis est fortassis vestis κατὰ σινῶ de qua Pollux *lib. vii. cap. xiii.* siquidem χιτῶν ἐστὶν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἀνθὴ ἐνυφανομένη *Est tunica habens animalia & flores intextos.* Tales sunt *tunica* illæ & *limbi* & *penula matronales* quæ *Alexandri effigiem* monstrant, non quidem acupictam aut acu adfutam, sed *de liciis variantibus*, id est quæ texta erant. Vide Trebellium Pollionem *in vita Macrini.* De ejusmodi opere solo textu *de variantibus liciis* picto, egregium locum ad hanc rem allegat Salmasius, ex *Homilia de Lazaro Asterii Amasee Episcopi:* ἀλλὰ τινὰ καινῶν ὑφαντικῶν ἐξέδροντες ἀείρογον, ἥτις τῆ πλοκῆ ἔσήμεν ὡς πλὴν κρόκῳ τῷ γραφικῆς μιμῆται τῶ δύνανται καὶ πάντων ζῶων τοῖς πέπλοις τὰς μορφὰς ἐνσαμάνειν τῶ ἀνθίνῳ καὶ μύριοις εἰδώλοις πεποικιλμένῳ φιλοτεχνῶσιν ἐδοῦθα ἑαυτοῖς τε καὶ γυναῖξι καὶ πασίν. *Aliquam autem novam texturam curiosam inveniētes, qua connexu staminis & subteminis pingendi artem imitatur, qua omnium animalium formas pingebant floribus mille figuris arte variabant vestes, sibi, uxoribus & aliis omnibus.* Ecce illa solo connexu staminis & subteminis, ideoque sola textura fiebant. Talia fuerunt opera Babylonica texta, etsi nonnunquam acupicta etiam Babylonica dicerentur. Ita quidem dicta quia *Babylonia eorum inventrix* erat, teste Plino *lib. viii. c. xlvi.* *Diversos colores pictura intexere Babylon maxime celebravit, & nomen imposuit.* Martialis,

— *Babylonica suberbe*

Texta Semiramia quæ variantur acu.

Idem intelligit Plautus per *Babylonica peristromata*. Illa quæ textura sola picta erant, vera sunt πολύμητα: *Polymita enim pluribus licis texta sunt, quæ Alexandria instruit*, ut ex Plinio supra audivimus. Nam in texendis ejusmodi operibus necessario utendum erat plurimis licis. Hæc sunt illa quæ Belgice diceremus **tapijt-werck** / *Gallice ouvrage de tapisserie*; solent enim hodie tapetes, plurimam saltem partem, texti & pectine variari, non acu. Et hoc quidem est חשן חשב. *Acupicta autem id est illa quæ acu, non textu, fiebant opera Phrygionica & Phrygionia dici solent, quia Phryges eorum inventores creduntur, ut Plinius iterum docet: lib. VIII. cap. XLVIII. Pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales nata. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellatae sunt. Varro apud Nonium: Phrygio qui pulvinare poterat pingere Solios desigebat. Plautus in Menechmis:*

*Pallam illam quam dederat dudum ad Phrygionem.
ut deferas,*

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur quæ volo.

Hæc Græcis βελονοποιία dici possent. Est enim βελονοποιουμένης accipitor. ὁ τῆ ραφίδι ἕφη ποιῶν ἢ ζωγραφῶν *qui acu texturas facit & pingit*, ut habet Hefychius. Eadem & ραφιδδρατὰ dicuntur, ab acu; est enim ραφίς acus. Hæc Gallis *ouvrage de broderie*, Belg. **gebozduyrt**. De utroque genere variationis & ποιουμένης, cum de *Babylonico* quod fit radio & pectine in tela, tum de *Phrygionico* quod post texturam acu ornatur, Tertullianus *de habitu Mulierbi. Age nunc si ab initio rerum & Milesii oves tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrii tingerent, & Phryges instruerent, & Babylonii intexerent.*

CCLXXII. Differunt etiam חשב & רקם eo quod חשב majori artificio fieret quam רקם, quod vel ex solo verbo חשב videtur colligi posse: significat enim *excogitare*, & solertiam hominum. Hinc opus *artificiosissimum* a Tremellio dicitur, & a Belgis **het alder kostelijckste werk** / a Chaldæo עבר אומן *opus artificis*, quasi excellentiori sensu, quia omne aliud artificium superare videtur, cum רקם tantum dicatur עבר ציר *opus pictoris*. Capite præcedenti jam demonstravimus texturam omnem dici משה אומן, ob artificium

cium & industriam, sed quia חשב rariori fit industria & arte, ideo חשב quasi *excogitatum* dicitur. Certe Babylonis *acum* pectine id est textura vinci, subtiliora scilicet & majori artificio facta esse, ea quæ solo textu pinguntur, quam quæ acu ornantur, discimus ex Martiali in *Epigrammate*, cui lemma *Cubicularia Polymita*.

Hæc tibi Memphis tellus dat munera: victa est

Pectine Nilaco jam Babylonis acus.

Et sane multo elegantiori artificio factum fuisse רוקם חשב quam רוקם clamant omnes Hebræorum Doctores: Hoc enim figuram ab unico latere tantum repræsentabat, illud autem ab utroque, ideoque *διπρόσωπον* aut *ἀμφιπρόσωπον* dici potest. *Ioma cap. IX.*

רוקם מעשה כחט לפיכך פרצוף אחד הושב מעשה אורג לפיכך שני פרצופיה: *Rokem est opus quod fit acu, ideoque figuram unam* (id est ab uno latere) *tantum habet; Choscheb autem est opus Textoris, ideoque duas habet figuras:* id est ab utroque latere depictum est. Jarchius ad Exodi cap. xxvi. vers. 1. ad hæc verba חשב מעשה חשב sic commentatur. הוּ מְצוּיָרִיק (quæstio enim est de *Cerberibus*)

בהם באריגתן ולא ברקמה שהוא מעשה מהט אלא באריגה בשני כותלים פרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונש מצד זה כמו שאורגין הגורות של משי שקורין בר'ע פיישישא: *Cerberimi figuras habent per texturam, non arte Phry-*

gionum; quia hoc est opus acus, sed per texturam, & quidem ab utraque parte, figuram scilicet ab hoc latere & figuram ab illo latere: veluti Leonem ab hac parte & Aquilam ab illa parte, ut texti solent cingula serica, que vocant barbæ et peutsche. Sic expono vocem et peutsche; puto enim Germanicam esse vocem, ideoque scribendum esse פייטשא pro פיישישא alias fateor me istam vocem non intelligere: At vero פייטשא, quod fit levi mutatione, Judæis significat *cingulum*, ideo & cingulo pro loro uti solent in suis synagogis, quando penitentes cædere simulant. Nisi mavelis

פיישישא *bourse, crumena*, ut corrupte scriberetur פיישישא. Aben Ezra eodem loco: חשב מעשה חשב כי מעשה חשב שנים פרצופים: *Opus Choscheb, tradunt sapientes nostri ab utraque parte habere figuram; sed Rokem ab una tantum, quod quidem ex sensu literalis elicitur.* Sic & Maimonides Hilch. *Kele Hammikdash, cap. VIII. Sectione xv.*

כל מקום שא' בהורה מעשה רוקם הוא שתחינה הצורות הנעשות באריגה נראות

מצד אחד פני האריגה ומטשה חושב הוא שתהיה הצורה נראית משני צדדין : *Ubicumque in lege dicitur Opus Rokem, id intelligendum est, quod pictura, quæ sunt in tela, ab unico latere tela tantum conspiciantur. At opus Choscheb, quod figura conspiciantur ab utroque latere, ante & pone.* Rationes autem cur tradant Judæi opus *Choscheb* ab utroque latere telæ pone & ante habuisse figuras, videntur sumi a velo Tabernaculi, quod dividit Sanctum Sanctorum a Sancto. Exodi xxv. xxx. dicitur enim fuisse חשב. Et revera, quia conspici debuit, & tam in adyto quam extra adytum gloriam & Majestatem Dei repræsentare oportebat, indecorum enim fuisset habitaculo Dei si aliqua parte rude & fordidum opus apparuisset, qualia esse solent nostra peristromata & tapetia, quæ ab una parte tantum picta sunt dum in altera nihil conspiciatur, præter ingrata quædam filamentorum segmenta. Jarchius ad istum locum videtur statuere, non tantum חשב sed & רקם habere picturas ab utraque parte texturæ, sed ita tamen ut hoc in utroque latere eandem repræsentet figuram : scil. si in Rokem conspicias florem ab uno latere, aut bovem, eundem florem aut bovem, etiam conspicias ab altero latere : at, si conspicias in חשב ab hoc latere, puta leonem, ab altero conspicias aquilam. Ita sane se explicat ad versum xxx. *כבר פירשתי שזה היא אריגה של שתי קירות והצדדין שמשני טבריה אין דומין זה לזה Antea jam exposuimus esse telam duorum parietum. Sed illius figura quæ a duobus lateribus apparent, sibi non sunt similes.* Sic ad versum I. cap. xxv. ubi de Cherubimis, quem locum modo allegavimus, statuit fuisse *ארי מצד זה ונשר מצד זה leonem ab hoc latere & aquilam ab altero latere.* Rokem autem easdem figuras habuisse ab utroque latere, docet ad versum xxxv. ejusdem capituli. הצורות ששוות בו מטשה כפרצוף של סכר, *Rokem est cujus figura acu adpicta sunt, & qualem figuram habet ab uno latere, talem etiam habet ab altero.* Ut ut sit, magna fuit differentia inter חשב & רקם.

CCLXXIII. In hoc autem conveniebant quod utrumque ποικίλον variis coloribus & figuris depictum & ornatum fuerit. Et sane ejusmodi ποικίλα, varia, Polymita, & Plumata variorum generum figuras habuisse, omnes auctores docent. Et aliquando quidem literas quasdam tantum intextas habebant. Suidas de τελεωνοφόρω. ὁ φορῶν πολλὰ ἔχασαν σημεῖα ὡς γεγραμμένα, *Gerens stolam habentem signa ut literas,* ubi pro γεγραμμένα quidam le-

gunt γάμματα habentem signa gammæ Γ. Sed & plures aliæ litteræ intexebantur, ut observari potest in picturis veterum cœmiterorum, quas exhibet Bostius in *Roma subterranea*, ubi sæpe I litteram, aliquando τὸ Η; sæpe Υ, aut Χ, aut alias literas laciniis palliorum intextas videmus, ut Musivo Triclinii Leoniani, in pallio D. Petri τὸ Λ, in aliorum paliis aliæ literæ rubro colore scriptæ sunt. Ita Boëtius *lib. 1. de Consolatione de vestibus Philosophia: Harum in extremo margine Π, in supremo vero Θ legebatur intextum atque inter utrasque literas in scalarum modum gradus quidam insigniti videbantur, quibus ab inferiore elemento ad superius esset ascensus.* Hæc ex Doctissimo Rubenio *De Re Vest. lib. 1. c. x.* exscribi operæ pretium fore puto. Hinc etiam doctissimus vir suspicatur Græcis in usu fuisse, sigilla aut monogrammatia patriæ aut gentis suæ tamquam insigne palliis intexere, ut in bello & clypeis suis primariam patriæ suæ litteram præferebant, quod ex Xenophonte constare putat *lib. iv. Hist. Græc.* Huc etiam referri putat Hesychiei σφραγίδες, de quibus & nos superius. Sed & integra nomina aliquando intexebantur. Apocal. cap. xix. com. xvi. occurrit Tunica Christi, in qua scriptum erat: REX REGUM, & DOMINUS DOMINORUM. Plinius xxxv. cap. ix. de Zeuxi. *Opes quoque tantas acquisivit, ut in ostentatione earum olympicæ aureis litteris in palliorum tesseriis intextum nomen suum ostentaret.* Et vopiscus in vita Carini: *Inscriptum est adhuc in chorantia pallio Tyriambino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Messalle nomen & uxoris.* Plura vide apud eundem Rubeniū, & jam apud Ciampinum, in *Musivis sacris.*

CCLXXIV. Aliquando floribus pictæ erant vestes. Eiusmodi picturas Græci ἀνθινὰ vocabant, ut ut & purpuram aliquando ἀνθῖναι dixerint, prout fuscè demonstratur a consultissimo & literatissimo viro Cupero in doctis suis *Observat. lib. III. cap. VIII.* Hinc fortassis *Aquila τὸ ψα Ezech. xvi. x. ἀνθινὸν reddidit, de quo plura vide supra cap. VIII.* Sic Sacerdos Herculis apud Plutarchum in *Problematicis Græcis* dicitur induisse σολὴν ἀνθίνην, *stolam floridam.* Sic & Caligula triumphavit in ἐσθῆτιν ἀνθηραῖς *vestibus floridis.* Dio *lib. LIX.* Illæ autem vestes floridæ mulieribus erant propriæ. Artemidorus *lib. II. cap. III.* *Γυναῖκι ἡ ποικίλη, ἢ ἀνθηρὰ ἐσθῆς συμφέρει. Mulieri autem florida & variatæ vestes convenient.* Et Meretrici attribuit floridas vestes Suidas in voce ἐταῖρα. *Ἐταῖρῶν ἀνθινῶν, νόμος Ἀθηναίων, τὰς ἐταῖρας ἀνθινὰ*

Φορεῖν. *Meretrices ut haberent vestes floridas.* Hæc causa fuit proculdubio, quod rideretur ille qui in Theatro, vestibus coloris & floridis conspiciebatur, apud Lucianum in *Nigrino*, cum dicerent Spectatores: *ἔαρ ἤδη, ἢ πόθεν ὁ ταῦς ἔστ', ἢ τόχω τ' μη- πρὸς ἐστὶν αὐτῷ.* *Ver est, & unde nobis pavo hic, & fortassis matris ipsius hæc est.* Illi autem flores crocei aliquando erant. Sic Euripides *Hecub.*

Ἐν δαιδαλαίναισιν ποικιλ',
 Δεσ' ἀνθοκρόκοισι πήναις.
In artificiosis variisqans,
Croceo flore decoris tapetibus.

Sed & nonnunquam *palma* intexebatur. Unde togæ palmatæ, tam celebris vestis, nomen. Isidorus *lib. XIX. cap. XXIV.* *Toga palmata dicebatur quam merebantur ii qui reportabant de hostibus palmis intextas haberet.* Et Festus: *Tunica palmata a latitudine clavorum dicebatur, que nunc a genere pictura (scilicet palmæ) appellatur.* Hæc erat toga triumphalis & consularis, quæ in nummis Augusti conspicitur satis clare: qualem etiam expressam reperies apud Rykium, *de Capitolio, cap. XIX.* Hæc antiquissimis temporibus erat tunica Jovis Capitolini, quam triumphantes inducebant, cum triumpharent. Sed & stellæ aliquando depictæ erant, de quibus Appianus *lib. I. Panicorum*; dicit enim illam fuisse *πορφυρεῖν, ἀσέ- ρων χρυσαῖν ἐνυφασμένων, purpuream habentem aureas stellas intextas.*

De ejusmodi fortassis Euripides *Phœniss.*

Ἐ ἐὼς γαυρὸς, ὡς φοβερὸς
 Εἰδιδέν, γίγαντι
 Γεγενέτα πρῆσσομοίῃ
 Ἀσέρωπος ἐν γραφαῖσι.
Heu quam superbus, quam terribilis,
Aspectu, Giganti
Terrigenæ similis,
Syderis instar vultu splendens in picta veste.

CCLXXV. Et Animalia, ut bellua, intexebant. Græcis *ζῶα* & Plauto *Belluata*; talia fuerunt præcipue opera illa Polymita Alexandrina texta, non acu picta, de quibus Plautus in *Pseudolo*: *Neque Alexandrina belluata conchyliata rapetia.* Hinc Hesychius *ποικιλτὸν ἱμάτιον*, reddidit *ζωγραφητόν.* De iisdem Pollux *lib. VII. cap. XIIII.* ὃ ἡ κατὰ σινδῶνα χιτῶν ἐστὶν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἀνθη ἐνυφασμένα.
 quem

quem locum modo laudavimus, Vide etiam quod allegavimus supra, paragrapho cclxx. ex Asterio Amasæ Episcopo, ubi memorantur, pepeli & vestes quibus intextæ erant, *variorum animalium forma, flores & infinite alia imagines.* Ammianus lib. xiv. *ut longiores simbræ quæ perspicue luceant, varietate liciorum effigiata in species animalium multiformes.* Persarum Rex, teste Curtio lib. iii. *pallam habuit auro distinctam aurei accipitres, velut rostro inter se corruentes.* Tandem & viros illustres depictos habebant in vestibus, quemadmodum illa *tunica & limbi & penula matronales, quæ Alexandri Magni effigiem de liciis variantibus monstrabant, ut testatur Trebellius Pollio de Triginta Tyrannis.* De ejusmodi Aufonius ad Gratianum: *Palmatam, inquis, tibi misi in qua D. Constantinus parens noster intextus est.*

CCLXXVI Sed lubet Poetam dulcissime canentem adducere. Ovidium, *Metamorphos. lib. vi. Fab. 1. & 11.* ubi ut elegantissimam texturam, ita & in vestibus picturas, quæ omnem hominum captum longe superant describit, cum celebri ista pugna Palladis & Arachnes, cujus jam aliquoties mentionem fecimus:

Tela jugo juncta est: stamen secernit arundo:

Inferiunt medium radiis subtemen acutis.

Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum

Percusso feriunt insecti pectine dentes.

Utraque festinant &c.

Jam de tela Minervæ sic canit:

Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce:

Pingit, & antiquam de terra nomine luem.

Bis sex cœlestes medio Iove sedibus altis

Angusta gravitate sedent sua quemque Deorum

Inscribit facies: Iovis est regalis imago.

Stare Deum pelagi, longoque ferire iridente

Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi

Exulisse fretum, quo pignore vindicet urbem.

At sibi dat clypeum, dat acuta cuspidis hastam,

Dat galeam capiti, defenditur agide pectus,

Percussamque sua simulat de cuspide terram.

Edere cum baccis fortum canentis oliva,

Mirarique Deos: operis victoria finis.

Ut tamen exemplis intelligat amula laudis

Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
 Quattuor in partes certamina quattuor addit,
 Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
 Threiciam Rhodopem habet angulus unus, & Amum,
 Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam,
 Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.
 Altera Pigmæa fatum miserabile matris
 Pars habet. hanc Iuno jussit certamine victam
 Esse gruem, populisque suis indicere bellum.
 Pinxii & Antigonem ausam contendere quondam
 Cum magni consortie Iovis, quam regia Iuno
 In volucrem vertit: nec profuit Ilion illo,
 Laomedonve pater, sumptis quid candida pennis
 Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
 Qui superest solus Cynaram habet angulus orbum:
 Isque gradus templi natarum membra suarum
 Amplectens, saxaque jacens lachrymare videtur.
 Circuit extremas aleis pacalibus oras.
 Is modus est, operisque sua facit arbore finem.
 Meonis elusam designat imagine tauri
 Europen: verum taurum, freta vera putares.
 Ipsa videbatur terras spectare relictas,
 Et comites clamare suas tactumque vereri
 Assilientis aque, umidasque recondere plantas,
 Fecit & Asterien aquila luctante teneri.
 Fecit olorinis Ledam recubare sub alis
 Addidit ut Satyri celatus imagine pulchram
 Iupiter implevit gemino Nyctæida fœcru.
 Amphitryon fuerit, cum te Tirynthia cepit.
 Aureus ut Danaen, Asopida luserit ignis.
 Mnemosynen pastor, variusque Deoida serpens.
 Te quoque mutatum torvo Neptune juvenco.
 Virgine in Aeolia posuit. tu visus Enipeus.
 Gignis & Aloidas: aries Bisalpida fallis.
 Et te flava comas frugum mitissima mater
 Sensit equum: te sensu equum crinita colubris
 Mater equi volucris: sensit delphina Melanθο.
 Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum

*Reddidit. est illic agrestis imagine Phœbus:
 Uique modo accipivis pennas, modo terga leonis
 Gesserit: ut pastor Macareida inserit Iffen.
 Liber ut Erigonem falsa deceperit uva.
 Ut Saturnus equo geminum Chirona creavit.
 Ultima pars tela tenui circumdata limbo,
 Nexilibus flores hederis habet intertextos.*

Non illud Pallas, non illud carpero Livor

Possit opus. doluit successu flava virago. &c.

CCLXXVII. Ex his satis manifestum est, qualesnam fuerint picturæ istæ in veterum texturis atque vestibus. Sed quale genus picturarum vestimenta sacra habuerint, altum est in sacra Scriptura silentium. Quantum ad velum Tabernaculi כְּרוּבִים *Cherubimos* intextos habuisse, docemur a Mose, Exodi xxvi. vers. xxxvi. quos Jarchius (ut jam supra ostendimus) tradidit habuisse formas ab altera parte *Leonis*, ab altera autem *Aquila*. Si Josepho fides adhibenda est, aliquid de picturis in velis Tabernaculi nos quoque docet lib. III, *Antiq. cap. v.* ὁ φέρων τὴν πορφύρεον φοινίκας σὺν ὑακίνθω καὶ βύσσῳ πεποικιλμένον ποικῶν αὐτῶ συνανθῆντων καὶ ποικίλων ὁπόσα μὴ ζῶων ἐξετυπῆντο μορφάς. *Contextum erat ex purpura, cocco hyacinthino & bysso, variis floribus pictura, aliisque ornamentis decoratum, præter animantium formas.* Hæc de velo extrinseco. Et paulo post: Ὁραῖον ἦ τὸ φέρων ἀνδρῶσι παντοίοις ὅσα γῆθεν ἀνέρεχεται διαπεποικιλμένον, τοῖς δὲ ἀλλοῖσι ἀπασὶ ἐνυφασμένον, ἀ κόσμος εἶναι ἔμελλον, πλὴν ζῶων μορφῆς. *Fuit autem hac tela omnis generis floribus, qua terra fert, variata, omnibusque aliis ornamentis contexta, præter animantium formas.* De eodem velo inter Sanctum & Sancta Sanctorum loqui videtur; atque sic Cherubimi in hoc velo videntur sterisse inter mille flores aliasque picturas. Sed de hisce fusius alibi, ubi de Tabernaculo disputabimus. Cum hæc dicantur עֲשֵׂה מִשְׁכַּנִּי & עֲשֵׂה אֹהֶל מוֹעֵד a Mose, nisi nos fallat Josephus, concludi licet, vestimenta sacra ejusmodi picturas, flores scilicet aliaque ornamenta præter animalia, habuisse intextos, & acu adfutos. De balteo sive טַבַּחַת qui etiam עֲשֵׂה מִשְׁכַּנִּי *opus Phrygionicum* est, idem Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* hæc tradit: Ἀνθὴ δὲ εἰς αὐτῶν ἐνύφανται φοινίκαι καὶ πορφύρα καὶ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα. *Flores illi intexti erant, ex cocco, scilicet purpura, hyacinthino & bysso variatus erat.* Isidorus *Orig. lib. XIX. cap. XXI.* *Abanem* (lege abnet) *cingulum sacer-*

sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacinthinoque contextum, ita ut flores & gemma in eo videantur esse distincta.

CCLXXVIII. Hæc quæ jam dicta sunt de חֲשֹׁן & קֶרֶן opere plumario, polymito, vario, & ποικίλῃ sufficerent. Quia tamen in S. Scriptura mentio fit aliarum vestium, quam earum, quæ sunt חֲשֹׁן & קֶרֶן, quæ a Græcis etiam ποικίλοι dicuntur, quales sunt vestes Josephi & Thamaris Genes. xxxvii. & iii. & ii. Samuelis xiiii. xviii. lectori non ingratum fore puto, si & illas sub incudum revoceamus; ut, quales proprie fuerint, examinaremus. Quantum igitur ad tunicas illas, utraque dicitur כְּתוּרָה פְּסִים Sed non eodem modo exponuntur a Græcis. Tunicam Josephi Gen. xxxvii. iii. exponunt χιτῶνα ποικίλον. Vulgatus quoque *polymium*. Lutherus in bumen rock. Belgæ *een veel-berwigen rock*/ q. d. *coloream*, quod varios habuerit colores. Galli *Hoqueton* (quæ vox a כְּתוּרָה originem sumpsit) *bigaré*, & *coite bigarée*. Junius, *versicolore*. Diodati *jupe Rayée*, & *robe rayée*. Arabs *تونبة من ديباج* *Tunicam ex serico*, aut potius *tunicam pictam*, sive ex picturis constans. Et sane *ديباج* *pictum* videtur significare potius quam *sericum*; cum verbum *ديج* significet *figuris ornare* aut *pingere*. Non igitur videtur *sericum* significare, saltem in hoc loco, (quemadmodum a quibusdam exponitur) nisi ob figuras, & picturas, quod serici panni plerumque picti sint. Ideo illud *تونبة من ديباج* Belgice diceres *een rock van gebloemde stoffe*/ Græce χιτῶνα ποικίλον, sive ἐν ἑ ποικίλῃ Jonathan & Bereschit Rabba פֶּרֶגוּדָה *paragaudam*. Clarius adhuc Targum Hierus. פֶּרֶגוּד מְצוּר *Paragaudam coloratam*, aut *pictum*. Nihil jam dicam de variis interpretationibus Bereschit Rabba & Baal Turim, quam misere hæc verba torqueant per Gematriam & Notariacōn, ut more solito, populo nugas obtruderent. Nam quæcunque de tunica Josephi dicuntur, dici etiam possent de Thamaris. Ex omnibus istis interpretationibus colligi deberet, tunicam istam coloream & pictam fuisse, non minus quam חֲשֹׁן & קֶרֶן. Aben Esra כְּתוּרָה מְרוֹקוֹת *tunicam phrygionicam*. Non mirum igitur si a Græcis ποικίλῃ & a vulgato *polymium* dicitur.

CCLXXIX. Cæterum כְּתוּרָה פְּסִים *chetuncæ passim* non semper ποικίλῃ a Græcis redditur, sed & καρπώτης, ut Thamaris tunica,

II, Sam. cap. XIII. XVIII. Eodem modo & Aquilas. Sed Aquilas nihil aliud intellexit per suum καρπωτὸν quam septuaginta per τὸ ποικίλον, putat enim ita dictam fuisse ἄντ' Ἐκαρπῆ a fructu, quod scilicet fructus intextos habuerit. Ita sane explicatur a Procopio Gazæo. Χιτῶν, inquit, ἀσεργαλωτὸς. Σύμμαχ' ἡλερωτὸς. Ἀκυλας καρπωτὸς ἀντὶ τὰς καρπὰς ἐνυφατῆρες, ἔχων οἱ νῦν ἡ καλέσιν πλεμάειον. *Tunica astragalatos, Symmachus Cheiridotus, Aquilas καρπωτὸς propter fructus, quos habet intextos, quod nunc plumarium dicitur.* Sane si hanc ob causam καρπωτὸς diceretur, optimo jure etiam ποικιλ' & plumata & polymitum vocari deberet. Sed fallitur Aquilas, si hæc fuit illius mens. Suspicio tamen Procopium hæc de suo addidisse. Doctior fuit Aquilas in Hebraicis, quam ut tam crassum errorem erraret. Καρπωτὸς igitur dicitur a Septuaginta & Aquila, non propter intextos fructus, non, inquam, ut significaretur fuisse polymitum, plumatum & ποικιλτὸν, sed quod talaris fuerit, & manicata usque ad carpum, seu volam manus. Sane ita describitur à Posidonio Stoico apud Athenæum lib. XII. ἐφ' ἧς χιτωνίσκον ἐνδεσνῶς ποδήρη μέχρι καρπῶν χειρῶν ἔχοντα. Nota hanc tunicam, quam dicit habuisse *manicas usque ad carpum vocari talarum.* Scilicet quia καρπωτὸς & ποδήρης est eadem, cum talaris semper manicas habere solet, & manicatæ plurimum talaris fuerint. Hinc effeminati isti Juvenes, qui in partibus Catilinæ erant, a Cicerone II. *Catil.* dicuntur vestiti *manicatis & talaribus tunicis.* Hæc etiam ratio est, quod eadem tunica ὄσθ' passim Thamaris, ut a Septuag. dicitur καρπωτὸς, a vulgato *talaris* vertatur. Nemini, qui vel mediocriter versatus est in Judæorum commentariis, mirum videbitur, tunicam פסיס a Græcis, præsertim ab *Aquila*, qui inter Hebræos doctissimus fuit, verti καρπωτὸν, quasi diceret *talarum & ad carpum manicatam.* Sic enim hanc tunicam explicare solent. *Bereschit Rabba, Parasch. LXXXIV.* : הַרְחַק עַל פַּס הַיָּד *quia pertingebat* (scilicet manicæ pertingebant) *ad carpum manus.* Et sane non mirum, cum Hebræis פס *pas* significet & volam, sive carpum manus, & plantam pedis, ut optime & *talaris* ob plantam pedis, & *manicata* ob volam manus dici potuerit. Idem intellexisse videtur Baal Hatturim, cum dicat פסיס per Gematriam esse הַרְחַק עַל פַּס הַיָּד, id est utriusque literas facere cxc. Quod addit Bereschit Rabba פסיס הַרְחַק עַל פַּס הַיָּד : הַרְחַק עַל פַּס הַיָּד *quia erat valde tenuis & levis, ut*

in vola manus abscondi poterit, inter Judæorum suavia deliria numerandum est.

CCLXXX. Sed ne diutius inhæreamus aliorum interpretamentis, multo minus Rabbinorum nugis, dicam quid & ego sententiam de *tunica passim*. Manicatam & talarem, ideoque vere *καρπατὸν* fuisse, vix dubito; tunicam etiam pictam fuisse, opus polymitum, & *πικίλον*, non ausim negare; immo talem fuisse eo facilius inducerem ut credam, quia tunica Thamaris regium vestimentum dicitur, aut saltem tale quod Regum profapiam decebat. Sed totam constitisse ex ejusmodi polymito, etiam non habeo quod me plane persuaderem. Nullus igitur dubito פסי *passim* dictam fuisse ob præcipua ornamenta, quibus decorabatur, & quæ sunt ipsissima PASSIM. Hæc autem fuisse puto, non integram texturam, sed certas quasdam institas, sive limbos quos habuit affutos, quos etiam lora & paragaudas vocare solent veteres. Notum est פס & פסה Hebræis *frustum* esse, partem, ut Psalmo LXXII. XXVII. כר פסה *Particula frumenti*. Et hinc puto derivari Gallorum *piece*, *frustum*, aut *pars*. Hebræorum itaque כהנה פסי, ad verbum est, *Tunica frustorum*, Gallice *une robe de pieces*. Ita sane habet Chaldæus דפסי כהנה, quod aliter non potest verti, quam *tunica particularum*. Sed quando Latini ita non amant loqui, vertere mallet: *Paragaudam* cum Targum Hierosolymitano & Ionathane. Græci dicerent χιτῶνα περιφόρον, quod idem est ac si diceret *paragaudam*. Est enim *paragauda* vestis, pannis & institis variorum colorum & picturarum, prætexta, uti docet Salmasius *ad Vopiscum in vita Divi Aureliani*. Sic πέζαι & περιπέζια sunt *limbi* & *instite*; & περιφόρον quod ejusmodi limbos prætextos habet Pollux lib. VII. cap. XIII. τὸ ἢ ζῶμα, ἐστὶ μὲν ἐπιτήδιον ἐνδύου. πέζας ἢ ἔχει ὡς Αἰγυλῶ Διηλοῖ περιφόρος ζῶματα ἰσοκαλῶν. *Zoma est vestimentum commodum. Habet autem limbos, teste Eschylo, qui id vocat Zoma habens limbos. Et capite XIV. ubi de paribus vestimentorum αἰ ἢ περιὰ τὰς ἄσας παρυφαί, καλῆντες πέζαι ἢ περιπέδες, ἢ περιπέζια, τὰ ἔσω παρυφασμῶα' οἱ ἢ περιφόροι χιτῶνες ἢ οἱ ποδιῆς, ἢ οἱ πέζας ἔχοντες, Ξενοφῶν ἔφη κανδύλιον ὀλοπέρερον. Quæ autem circa oras sunt prætexta, πεζα (limbi) vocantur, & limbi, & limbis ornata, qui ita prætexta sunt. At vero tunica limbifera sunt aut talares tunica, aut ille que limbos habent. Xenophon Candyn totam purpuream vocat. eodem sensu accipitur Hesy-*

CCLXXXI. PASSIM itaque in tunicis Josephi & Thamaris, fuerunt $\pi\acute{\epsilon}\lambda\alpha\iota$ sive limbi & fimbriæ circa oras tunicis adsutæ. Ideo $\pi\acute{\epsilon}\lambda\alpha\iota$ a Polluce dicto loco inter $\mu\acute{\epsilon}\rho\eta\ \tau\acute{\omega}\nu\ \epsilon\iota\sigma\theta\eta\tau\acute{\omega}\nu$ numerantur. Audacter etiam ausim adfirmare vocem illam $\pi\acute{\epsilon}\lambda\alpha\iota$ Hebræam esse, eandem scilicet, cum פס פסה & Gallorum *piece*. Nota quæso semper idem significare quod Hebræorum פס pas , & פסה pissa . Non tantum ejusmodi institas, limbos & fimbrias in vestimentis, sed & *carpum* manus & *plantam* pedis. Ergo פס פסה est $\chi\tau\acute{\omega}\nu\ \pi\epsilon\zeta\omicron\phi\omicron\rho\text{ϑ}$, quæ habet institas & limbos adsutos: de qua *Horatius*:

Quorum subsuta talos regit instita veste.

Et cum $\pi\acute{\epsilon}\lambda\alpha\iota$ & פס פסה quoque significant talos pedum & carpum manus, non mirum si ejusmodi tunicæ dicantur, modo *talares*, modo *manicata*, eo magis ita dici possunt, cum ejusmodi tunicæ talares etiam manicatæ esse solerent, & institas, limbosque habere solitæ fuerint adsutos ad talos, ut ait *Horatius*, & ad carpum manus. Optime igitur *Salmasius ad Flavium Vopiscum*, in *vita D. Aureliani*. *Quemadmodum talares tunica circa extremitatem institis erant prætexta, & fasciis versicoloribus, sic etiam circa manum, ubi manica variis & picturatis limbis variegatas & fimbriatas fuisse minime dubium est. Caesar Iulius, referente Suetonio, utebatur laticlavia tunica ad manus fimbriata. Vestis igitur illius Hebræica notio ex diversis pannis consuta in Iosepho & Thamar, tam talari tunica quam manicata convenire potest.*

CCLXXXII. Ex his quæ jam dicta sunt facile colligi potest, unde originem sumplerint, nostra *passementen* / ut Germanice & Belgice dicuntur, Gallice *passemens*. Ego minime dubito eadem esse ac Hebræorum PASSIM. Nam etsi hodie per *passemens* certum aliquod genus tantum fasciarum & fimbriarum ex argento, ex auro & serico, quibus vestes ornare solemus, intelligamus, commode tamen omnes *limbi*, *instita*, *fimbria*, *fascia*, *lora*, *paragandæ* & id genus alia, quibus vestes prætexi solent hodie, & quæ a nobis vocantur *Kanten*, Gallice *dentelles*, cum apud nos plerumque dentata esse soleant, & Germanorum *Leiste* *Passemens* dici possunt, si respicias originem vocis, nempe פס פסה PASSIM. Silentio non est prætereundum, veteres tunicas, talares & manicatas præcipue, pinxisse & arte plumaria ornasse, circa oras ad talos & ad manus. Hinc Belgarum *Cozduren* plumare, a *boort* quod Belgis oram vestis significat, & ab hoc Galli suum *tumpse-*

runt, *brodé*, quasi *bordé*, a *bord* aut potius Belgarum *boort*. Nota etiam vocem hanc in numero plurali lumi מרס non autem סר, quia plura habuit ejusmodi lora & limbos. Tales enim plerumque esse solent vestes ornatiores, cum apud veteres tum apud nos, ad hunc usque diem. Hinc *monolores* tunicæ, quæ unico loro aut limbo tantum ornatae erant, aliæ *dilores*, *trilores* & *pentelores*, quasi diceret: *une robe à une dentelle ou passement, à deux passéments, à trois passéments, & à cinq passéments.* Met een haute / of passemente / met twee / met drie / of met vijf passementen of kanten; de quibus vide Vopiscum in vita D. Aureliani. מרס נחנח igitur Josephi & Thamaris nihil aliud fuit quam χιτών ποζοφόρητῳ limbis & loris prætexta, quam Germanice & Belgice diceret, Ein rock mit passementen. Gallice, Une robe aux passéments.

CCLXXXIII. *Tunicam* Josephi Patriarchæ, tamquam κειμήλιον pretiosissimum, reservari in Bibliotheca Bodleiana, mihi narravit Nobilissimus Ienkinus, Magnæ Britaniæ Regis in Comitibus Neomagensibus legatus, anno C1D1DCLXXVIII. Eiusdem descriptionem a me desiderari, cum audivisset, vir Excellentissimus, ut ex Anglia sibi mitteretur, curavit, eamque, hisce typis jam exaratis, mihi tradidit. Qualiscumque illa unica & in cuius usum olim fuerit confecta, docto atque curioso Lectori non fore ingratum confido, si & ejus Descriptionem, qualis mihi est exhibita, hic nunc addam. Patebit eam non male convenire, cum iis quæ de TUNICA PASSIM diximus, præsertim quæ observavimus de frustis, institis & paragaudis. En tibi ipsam Descriptionem.

Inter Bibliothecæ Bodleianæ κειμήλια servatur variegata quædam Tunica, quæ vulgo Josephi esse dicitur, longitudine quatuor pedes cum dimidio æquat, quasi paulo infra genua vel ad medias furas promissa fuerit. Manicas habet laxiores sed breves. Vix ultra brachii cubitum pertingentes. Nullas unquam habuit fibulas, nec quidvis aliud quo anteriora clauderentur: sed aperta semper manebat ad modum vestis quam Angli nuperis annis gerentes vocabant Tunica, cujus etiam formam apprime æmulatur non enim corpori stricte adhæret, sed paulo laxior dependet. Unde venerit, vel quis fuerit primus pos-

possessor hodie ignotum. Constat ex pellibus agninis breviori lana aut villa textis: quæ quidem pelles sunt partim candidæ, partim vero ceruleæ & subfuscæ, ea arte & curiositate confutæ, ut nihil eo in genere pulchrius fingi possit. Univerſa enim Tunica confarcinata est ex parvis frustulis, egregia arte & summo labore compositis secundum varias figuras (non autem florum nec animalium) quæ alternatim eo ordine collocata sunt, ut intuentibus haud parum delectationis afferat. Jam vero lacera est, aliquid a vetustate & contrectantium injuria passa. Ex libris rationum Academiæ constat, eam olim publicis impensis reſectam, sub nomine Tunicæ Iosephi.

CCLXXXIV. Quarta & ultima vox, quæ circa texturam & ornatum vestimentorum sacrorum explicanda nobis restat, est מִשׁוֹר *moschzar* aut מִשׁוֹר שֵׁשׁ *schesch moschzar* Primum de Ephod dicitur quod fuerit מִשׁוֹר שֵׁשׁ Exodixxviii. vi. & cap. xxxix. ii. Deinde de אֲמֵרָה חֶשֶׁב cap. xxviii. viii. & xxxix. v. Tandem de חֶשֶׁן sive pectorali. cap. xxviii. xv. & cap. xxxix. viii. Sed & de multis partibus Tabernaculi quoque legitur, ut de יְרִיטוֹת Exodi xxvi. i. & פָּרְכָה eodem cap. vers. xxxi. & cap. xxxvi. xxxvii. Et: מִטָּךְ לַפְתָּח הָאֵהָרָלִי Exodi xxvi. xxxvi. Et קְלַעִים Exodi xxviii. ix. Et xxx. viii. ix. xvi. Et הַחֲצַר Exodi cap. xxviii. xviii. Semel reperitur מִשׁוֹר absque שֵׁשׁ ut Exodi xxxix. xxiv. ubi de: שׁוֹר הַמִּטָּה *sacris fimbriis in pallio* P. M. Observandum tamen est ibi Maloram annotare שֵׁשׁ חֶסֶר *Deficit* שֵׁשׁ. Censet itaque ibi quoque legendum esse שֵׁשׁ מִשׁוֹר ut ubique alibi. Et sane fuisse Codices quosdam in quibus vox שֵׁשׁ juncta erat in isto loco, cum מִשׁוֹר, concludere quis posset ex septuag. qui habent βύσσον κεκλωσμένον, quemadmodum τὸ שֵׁשׁ מִשׁוֹר שֵׁשׁ semper exponunt. Habent tamen & βύσσον νενεσσομένην ut Exodi xxxvi. xxvi. xxxi. & cap. xxvii. xviii. Sed & hoc factum fuisse videtur incuria librario- rum, nam in utroque loco coccinum dicitur κόκκινον κεκλωσμένον, cum alias νενεσσομένην diceretur. Videtur itaque bysso adscribi, quod coccino attribuere solent Græci. Vulgatus habet *byssum rectoriam*. Lucherus, *gezirtut*. Galli, *fin lin retors*, Belgæ *fin getwerent linden*. Chaldaus בִּין שׁוֹר Arabs. كتانان مفتول Omnes iste in-

interpretationes eo redeunt; שש משר *Schesch Moschzar* fuisse *byssum retortam*. Et optimo quidem jure: שר enim significat *torquere*.

CCLXXXV. Supra jam ostendimus *polymita* dici, non tantum propter varietatem ornamentorum & colorum, sed & propter plurima licia, quæ genuina est significatio ἡ πολυμίτη: est enim μίτη filamentum. Ideo Plinius: *plurimis liciis texere quæ polymita appellant*. Hinc ἑξάμιτον, *sex liciorum*, & *dimita*, & *trimita*. *bilices* & *trilices*, ut & Germanis vox corrupta *zwilch* & *Tritsch*: quamvis ejusmodi telæ Germanis sic videantur dici, non quidem ob fila & licia retorta, sed propter licia variantia in jugo inter texendum, quo tela ornatioꝝ & densioꝝ firmiorque fieret, quod Belgæ *gehepert* vocare solent, quales sunt telæ lineæ illæ quas Belgæ *pellem* / Galli *serviettes* appellant, & panni serici Gallis & Belgis *du satin*. Sic *variantibus liciis* varias picturas intexi solere, audivimus jam supra ex *Trebellio Pollione*, & ex *Ammiano*. Quamvis autem verisimile sit elegantissima illa *polymita* in vestitu sacro, ita texta fuisse de variantibus liciis, tamen non ausim adfirmare, hanc ob causam tantum dicta fuisse שר משר aut שש משר. Sed ideo quia fila ipsa duplicata & contorta fuerunt. Et sane licia ita sæpissime fuisse contorta, patet ex iis quæ jam jam attigimus, nempe ex ἑξάμιτοις *dimitiis*, *trimitis*, *bilicibus*, & *trilicibus*. Tunicam ex triplici licio habuisse Hippium, legimus apud Apulejum *lib. 11. florid*. *Habebat tunicam interulam tenuissimo textu, triplici licio*. Sed & Neoptolemum habuisse, *Loricam consertam hamis, auroque TRI-LICEM*, supra ex *Virgilio* audivimus. Ex Indiis Orientalibus nobis quotannis advehuntur telæ ex Xylino subtilissimo, ex filis retortis, quorum singulum tribus aut quatuor filis constat. Tales sunt etiam plures panni serici quos *ferandin*, *bout de soye* vocamus, & nostrorum Hollandorum ex pilis caprarum panni, quos *Camelot de Hollande* dicunt Galli, quorum stamina esse solent ex filis binis aut tribus, subtemina ex tribus, IV. V. etiam VI. filis in unum retortis, adeo ut, si stamen sit duorum, subtemen autem quatuor filorum, id Gallis dicatur: *Camelot de six fils*, Belgis, *sex djaet*. Si subtemen VI. filorum, id est sex duplum intexitur stamini duorum filorum, vocatur *huit fils*, *acht djaet* / i. e. octo filorum, & sic de reliquis. שר משר idem omnino significat, id est texturam non tantum de variantibus liciis, sed & quorum stamina & subtemina ex pluribus filis retorta erant.

CCLXXXVI. Sed quot fuerint filorum singula licia, tam facile definiri non potest. Ex voce שש quæ semper cum מִשׁוֹר מִשׁוֹר juncta reperitur, videtur posse colligi sextuplicia fuisse singula lina, שש enim *sex* significat, unde & Græcorum ἕξ & fere omnium populorum *sex*. Sed quoniam eadem vox materiam quoque significat, puta linum aut byssum, ut supra ostendimus capite sexto, videtur, magis debere intelligi de materia quam de certo aliquo numero. Ideo מִשׁוֹר שש significare videtur, non *sexduplo retortum*, sed *byssum retortam*. Hoc sensu sane sumitur a vulgato, Luthero, Gallis, Chaldæo, & a Græcis, ideo semper duas has voces copulant: βύσσοσ καὶ ἀλεξασμαξίν שׁוֹר בּוּצָא *byssus retorta, du fin lin retors*, & Lutherus *gezwirte seyde* / ubi Lutherus tamen errat, cum habeat *sericum pro bysso*, quemadmodum id supra ostendimus. Quotuplicia autem fuerint fila illa inde non constat. Dicitur tantum שש מִשׁוֹר *byssus retorta*, sed quot fila in unum torta fuerint non exprimitur. Quoties illud מִשׁוֹר de bysso dicitur, verpuli volunt id sexduplum fuisse, id est sex fila in unum fuisse contorta; ut illis idem sit ac Græcorum ἑξάμιτον Gemarici *Ioma c. VII. בהם ח' רברים שני' בהם. שש, Docent doctores nostri, res de quibus dicitur, de illis intelligendum est, fila sexdupla esse.* Et in *Codice Sevachim cap. II. בגדים שני' בה' בר צריכין שיהו של בוך חרשים שוורין שיהא חוטין כפול ששר. Omnes vestes de quibus dicitur BAD, necesse est ut sint ex bysso nova, retorta ut sint ex sextuplici filo.* Hinc Maimonides *Kele Hammikd. cap. VII. כל מקום שנאמר בתורה שש או שש מִשׁוֹר צריך שיהי החוט כפול ששה' ומקום שנא' בר אם היה חוט אחד לבדו כשר ומצוה מן המוכחר שיהיה כפול ששה' שש מִשׁוֹר שש necesse est ut fila sint sexdupla. Et ubi dicitur bad, si sit unicum filum simplex, legitimum est. Sed preceptum de optimo requirit ut sit sexduplum.*

CCLXXXVII In tota sacra scriptura מִשׁוֹר מִשׁוֹר nunquam dicitur, nisi de שש sive bysso, saltem quantum ego observavi. ideoque videtur solam byssum in S. Vestitu fuisse retortam, non autem lanam, quæ dicitur, תכלה ארגמן חולטת שני *hyacinthinum, purpura & coccinum*. Unicus tamen locus exstat ubi מִשׁוֹר reperitur absque שש, ideoque videtur hyacinthino, purpuræ & cocco quoque convenire: nempe Exodi xxxiv. xxiv. ubi de sacris fimbriis, in pallio P. M. quæ jubentur fieri ex מִשׁוֹר שני חולטת שני *hyacinthino, purpura*

& cocco retorto. Sed, quemadmodum jam modo observavimus, Malora ad locum istum adnotavit, ibi deficere $\psi\psi$, ita ut secundum Maloram, & ipsæ fimbriæ factæ fuerint, non tantum ex hyacinthino, purpura & cocco, sed & bysso, de qua proculdubio illud $\psi\psi$ retortium intelligi debet: de quibus fusius, ubi ad $\psi\psi$ deventum fuerit. Et sane si de vestibus lacris & earum textura judicamus ex veterum arte, qua polymita & $\rho\omicron\mu\iota\lambda\alpha$ texti solebant, ego facile inducerem ut crederem, nulla fila sexdupla fuisse præter byssina; lanea non ita, nisi quod aurum fortassis filis laneis immixtum fuerit. Et cum hæc vestimenta fuerint $\psi\psi$ duplicis materia, ex lana & lino, videntur stamina eorum ex bysso sexduplum contorta subtemen autem ex lana & auro, constituisse, quamvis Judæorum Magistri nullam agnoscant differentiam inter stamen & subtemen, ratione contorsionis filorum, omnia enim eodem modo retorta fuisse, & stamina & subtemina docent, ut mox ostendemus. Sane stamina lanea fuisse, quando linum miscebatur cum lana, serico, aut gossypio, varii auctores monent. *Pollux lib. VII. cap. XVII.* ubi de gossypio, docet ex eo subtemem fieri solere, sed stamen esse lineum, $\alpha\phi\lambda\delta$, inquit, $\kappa\epsilon\acute{\rho}\eta\eta$ γίγνεται, ἢ ἡ σήμονα, ὅφι εἶσιν ἀπὸ λινῶν. Talia fuisse subserica, tempore primorum Imperatorum, quorum stamina fuerint lanea, subtemen autem sericum, supra observavimus. In vestibus quibus aurum intextum fuit, aurum in subtemine tantum reperiebatur, non in stamine, siquidem aurum est durum & rigidum, quod cum stamine, quod tenax & molle esse debet, quo facilius moveretur inter texendam, convenire non potest. Ideo Virgilius *Æn. lib. III.* subtemini aurum adscribit.

Fert picturatas auri subtemine vestis.

Ad quem locum Servius optime annotavit *aurum in trama reperiri, in stamine non posse.* Suspicio itaque vestes Sacerdotum quoque habuisse stamina ex bysso tenis filis retorta, subtemen autem ex lana & auro, ex quibus variantibus liciis inter texendum, ut & acu, variæ figuræ adpingebantur. Balteum stamen habuisse lineum, tramam autem laneam docet Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* $\alpha\upsilon\theta\eta$ δ' εἰς αὐτῶν ἐνύφανται φολίνι ἢ πορφύρῃ ἢ ὑακίνθου, ἢ βύσσου πεποικιλμένα σήμων δ' ἐστὶ μόνη βύσσου. Igitur variatus fuit quidem balteus laneis filis, coccineis scil. purpureis, & hyacinthinis, ex quibus per acum elegantissimi flores adpingebantur, sed stamini byssino

byssino senis filis duplicato. Utrum idem non intelligat de omnibus vestibus, quæ ex lana & lino constabant, quales erant Ephod & pectorale, valde dubito, eo magis cum id tam expressis verbis addat, tunc cum primum vestimentum ex lana & bysso describit, *flamen autem byssus tantum est.*

CCLXXXVIII. Nihilominus si Hebræorum Magistris fides adhibenda est, non tantum byssus retorta fuit, sed & cætera filamenta omnia lanea, *hyacinthina, purpurea & coccinea.* Tradunt enim *שש* significare *sexduplam*, *משור* octo, in pallio fuisse duodecim fila duplicata, in pectorali & Ephodo viginti octo. Sed ut eorum mentem clarius intelligamus, illos ipsos audiamus. *Ioma cap. VII.*

ה'ד דברים שג בהם שש חוטן כפול ששה משור שמנה מעיל שנים עשר פרכת עשרים ארבעה חשן ואפור עשרים ושמנה כפול ששה מנא לן דאמר קרא ויששו את הכתונה שש ואת מצנפת שש ואת פארי המגבקות שש ואת מכנסי הכר שש משור חמשה קראי כתיבי הד לגופיה דכיתנא ניהוו וחד שיחא חוטן כפול ששה וחד שיהיו שזרון וחד לשאר בגדים שלא נאמר בהן משור שמנה מנא לן דכתיב שש וחד לעכב וגו ועשו טל שולי המעיל רימוני הכלת וארגמן Et paulo post ותולעת שני משור ויליף משור מפרוכת מה להלן כ"ד אף כאן כ"ד דהוה כל הד וחד תמני ונילף מחושן ואפור מה להלן כ"ח אף כאן כ"ח דין דבר שלא נאמר בו זהב מדבר שלא נאמר בו זהב לאפוקי חושן ואפור שנא' בהן זהב אדרבה דנין בגד מבגד לאפוקי פרוכ' דאוחל הוא אלא דנין מאבנט ודנין בגד ודבר שלא נאמר בו זהב מבגד ודבר שלא נא בו זהב ואין דנין דבר שאין בו זהב מדבר שיש בו זהב רב מרי אמר התשנו כתיב תשנו לזה ולא לאחר רב אשי אמר ועשית כתיב שיהו כל עשיות שוות והיכי נעביר תלתא דעשרה הוו להו תלתין נעביר תרי דתשעה השנה וחד דעשרה אמר קרא ועשית שיהיו כל עשיות שוות מעיל שנים עשר מנא לן דכתיב ועשית את מעיל האפור כליל הכלת ויליף הכלת תכלת מפרוכת מה להלן ששה אף כאן שש' ונילף משוליו ורימוניו מה להלן שמונה אף כאן שמונה דנין כלי מכלי ואין דנין כלי מהכשיט כלי אדרבה דנין גופו ואין דנין גופו מטלמא היינו דאמרתין לשאר בגדים שלא נא בהן שש פרכת עשרין וארבעה דשיחא שיהא לא זינא ולא דינא חושן ואפור עשרין ושמונה מנא לן דכתיב ועשית חושן משפט מטשה חושב כמעשה אפר תשנו זהב הכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור ארבעה דשיחא שיהא עשרין וארבעה זהב ארבעה הא עשרין ותמניא ואינא זהב נמי ששה אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא וקצט פתילין פתיל פתילים הרי כאן ד' רב אסי אמר אמר קרא ל'עשור בתוך ההכלת ובתוך הארגמן כיכי נעביר נעביר ארבעה דתרי תרי הוו להו חמניא נעביר תרי דתרי וחד וחד ועשירי שיהיו כל עשיות שוות:

Docent Doctores nostri: in rebus de quibus dicitur שש oportet ut fila sena retorta reperiantur: משור octona: Pallium filo duodeno constat:

velum viginti quatuor: Pectorale & Ephod viginti octo. Unde autem discimus sena fila fuisse retorta? Quia Scriptura dicit: (Genes. xxviii) & facient tunicam שש, & tiaram שש, & ornamenta pileorum שש, feminalia linea שש שש. Quinque loca in Scriptura reperuntur. unus propter vestimentum ipsum, quod deberet esse ex lino: unus ut essent fila sena; unus ut essent retorta. Unus propter catera vestimenta, de quibus שש non exprimitur; & unus ad impediendum (scilicet ad indicandum, aliter fieri non posse sine piaculo.) Unde discimus octona retorta? Ex eo quod scriptum est, Genes. xxxix. & facient fimbrias pallii malogranata ex hyacinthino, purpura, & coccino retorto. Quomodo fuerit retortum, docemur ex velo. Sed quid ibi observamus? viginti quatuor scilicet constiisse filis, igitur & hic viginti quatuor reperiri debent, quia quodlibet filum (quælibet species filorum, hyacinthinum, purpureum, & coccinum) octo filis constabat. Sed discamus ex pectorali & Ephod. Quid si ibi reperuntur viginti octo fila, totidem itaque & hic reperiri deberent. Oportet judicari de re in qua non est aurum ex alia re qua non continet aurum, ut exciperentur Pectorale & Ephod qua constant ex auro. Multo magis judicandum est de vestimento ex alio vestimento, ad excipiendum velum Tentorii. Sed judicandum est ex balteo, ex veste & ex re de qua non dicitur aurum, secundum aliam vestem & rem de qua etiam non dicitur aurum. Non autem judicamus de re in qua non est aurum, secundum rem in qua non est aurum. Doctor Mare dicit legimus; facies illud; At facies illud, de hoc quidem scriptum est, non de alio. Doctor Asche dicit scriptum est: Et facies, ut omnia opera similia essent sibi. Sed quomodo faciemus? Sumamus ter decem, habebis triginta. Sumamus bis novem & semel decem. Scriptura dicit: & facies, ut omnia opera essent similia. Pallium duodeno filo constituisse, unde probatur? Quia scriptum est: & facies Pallium Ephodi totum hyacinthinum. Discimus hyacinthinum ex hyacinthino veli. Sed quid ibi reperies? Dicam ibi sex fuisse, ideo & hic sex fuisse. Igitur id discemus ex fimbriis & malogranatis. Quid ibi erat? Octo, (scilicet fila) etiam hic sunt octo. Judicamus vestes ex veste, non autem vestes ex ornamentis vestium. Multo magis judicamus rem ipsam, (i. e. in qua est ornamentum) non autem rem aliquam in genere. Et hoc est quod diximus de reliquis rebus, in quibus nulla reperitur byssus. Quantum ad vela, quod constiterint viginti quatuor filis, quater scilicet senis, nemo est qui dubitet.

biect. Sed unde probabimus Pectorale & Ephodum viginti octo constiſſe? Quia scriptum est: & facies pectorale iudicii, opus pectoralis facies ut opus Ephodi, ex auro, hyacinthino, & purpura, & coccino, & byſſo retorta. Quater sena facient viginti quatuor, & quatuor fila aurea, facient viginti octo. Sed dicam ego: sunt etiam sex fila aurea. Ad hæc respondet Doctor Acha, filius Iacobi: Scriptura dicit: (Exodi xxxix.) Et scindes filamenta, filum ex filis binis; ecce erunt quatuor fila aurea. Doctor Aſſe dicit: Scriptura dicit: erunt inter hyacinthium, & inter purpuram. Quomodo hoc fiet? Sumamus quatuor fila que ex binis constant, habebimus octo fila. Sumamus duo, que binis constant, & duo que unico tantum constant. Sed legimus, facies, ut omnia opera sibi essent similia. Codice Sevachim capite II. בגדים שנת' בהם נר צריכין שיהו: של בוץ חדשים שזרין שיהא חוטן ששה: Vestimenta que dicuntur BAD, debent esse byssina, & nova, retorta senis filis.

CCLXXXIX. Ex his cæteri Hebræorum Magistri desumpserunt ea quæ tradiderunt de sacro vestitu, imprimis Maimonides *Hilch. kele Hammikd. cap. VIII.* כל מקום שנת' בתורה שש או שש משור צריך שיהיה זהו חוט אחד לברו כשרו ומצוה מן המובחר שיהיה כפול ששה ומקום שנת' בו משור בלבד צריך שיהיה חוטן שמונה: *Ubi dicitur in lege שש aut משור שש necesse est ut fila sint retorta sexdupla. Ubi autem dicitur BAD, legitimum est si unico filo tantum constet. Sed præceptum de Optimo requirit ut sit ex filo sexduplo; Et ubi dicitur משור tantum, necesse est ut sit ex octo filis retortis. Et capite IX. pallium docet factum ex filis duodecim duplicatis. Pallium totum est hyacinthinum, & fila ejus retorta sunt ex duodecim filis. Et paulo post ubi de fimbriis in pallio: מביא תכלת וארגמן וחולעת שני כל מין משלשהן: sumit hyacinthinum, purpuram & coccinum, omnes tres illas species retortas octonis filis, quia dicitur de fimbriis משור, sic reperiantur in fimbriis viginti octo fila. Et mox Halac. v. clarius docet qua ratione jungantur fila aurea, hyacinthina, purpurea & coccinea, ut fierent viginti octo fila. לוקח חוט אחד זהב טהור ונותנו עם ששה חוטין של תכלת וכפול השבעה חוטין כאחת: וכן הוא עושה חוט זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד עם ששה של חולעת שני וחוט עם ששה של פשתים: נמצאו ארבע חוטי זהב: ונמצאו כל החוטים שמונה ועשרים שנת' וירקעו את פחי' הזהב וגומר לעשות בתוך תכלת*

הכלה ובהך הארגמן ובהך תולעת שני ובהך השש מלמד שחוט זהב כפול כחובן:
*Sumunt filum aureum unum ex auro puro, & jungunt illud cum sex
 filis hyacinthinis, & torquent septem in unum. Sic etiam miscent
 filum aureum cum sex purpureis, & unum cum sex coccineis, &
 unum cum sex filis lineis: ita reperiuntur quatuor fila aurea; atque
 sic reperiuntur in totum viginti octo; prout dicitur (Exod. xxxix.
 vers. III.) Et extenderunt bracteas auri, & inferebant inter hya-
 cinthinum & inter purpuram, inter coccinum & inter byssinum.
 Unde docemur filum auri fuisse inter ea. Sed nemo clarius quam
 Jarchius ad cap. xxviii. vers. viii. חמשת מינים הללו שווין בכל חוט
 וחוט היו מררדין את הוזהב כמין טסים דקים פחלים מהם ושווין אותו חוט של זהב
 עם שש חוטין של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן נחולטה שני וכן בשש שכל המינין
 חוטן כפול ששרה וחוט זהב עם כל אחד ואחד וכך שויר את כלם כאחד נמצא
 : *Quinque ista species, (hyacinthinum, pur-
 pura, coccinum, byssinum & aurum) singula torquentur seorsum
 in filum unum. Extendunt enim bracteas aureas, instar laminae te-
 nnis, & scindunt ex iis fila quadam, nempe filum auri cum sex
 filis hyacinthini, & filum auri cum sex filis purpure. & sic agunt
 cum coccino, cum bysso, ut singula species constaret ex sex filis, filum-
 que auri miscent cum singula specie, deinde torquent omnia ista fila in
 unum, atque sic reperiuntur viginti octo fila in unum tota. Hæc
 autem omnia probat ex Talmude & S. Scriptura. Sic enim mox
 addit: וכן מפורש במככת יומא ולמד מן המקרא הזה וירקשו את פחי הוזהב וקצץ
 : *Atque sic ex-
 ponitur in Codice Ioma, doceturque ex hoc loco Scriptura: Et exten-
 dent laminas auri, & scindent fila ut miscerent illa cum filis hya-
 cinthinis, & cum filis purpuræ, &c.***

CCXC. Ex his itaque docemur, fila in vestibus sacris non tan-
 tum retorta fuisse, sed etiam ex multis filis fuisse retorta: & simul
 discimus quot fila adhibita fuerint in quolibet genere vestimento.
 Sed utrum Magistrorum Judæorum argumenta procedant,
 docti viderint. Nobis sufficiat illa indicasse. Hoc saltem dicere
 ausim, illud argumentum quo probare conantur *תו* octono fi-
 lo retortum significare in *מטיל* *pallio*, Exodi xxxix. vers. xxiv.
 esse plane stramineum, cum fortassis ibi plures species fuerint quam
 illi putant, scilicet non tantum purpura, coccinum & hyacinthi-
 num, sed & byssus: siquidem Masora ad locum istum animadver-

tit (uti supra docuimus) שש ותר id est, *Schesech deficit*, quod eo magis verisimile est, cum Septuaginta vocem βύσσον non omiserint. Sane si vestimentorum illorum quædam constabant ex viginti quatuor, aut viginti octo filis in unum tortis, cum in stamine tum in subtemine, non possum comprehendere quomodo שש & תר id est polymitum, plumarium & variis floribus variatum opus, fieri potuerit: cum in πομίλοις operibus eadem fila, & iidem colores, non ubique adhiberi possint, id enim nec per texturam nec per acum fieri potest, alias per totam telam ubique eisdem colores figuræ conspiceres. De variantibus itaque liciis id fieri potest, ut colores varient, & diversas figuras componant, cum scilicet nunc albus color adhibetur, nunc hyacinthinus, nunc purpureus, mox coccineus, tandem aureus. Quicquid igitur tradiderint Hæbræorum sapientes de xxiv. aut xxviii. filis, id omne inter Rabbino- rum suavia deliramenta numerandum videtur. Nec est quod id probent ex c. xxxix. Exodi v. iiii. ubi aurum iubetur inferi inter hyacinthinum, inter purpuram, inter coccinum & inter bys- sum; hoc enim non significat, ut illi tradunt, omnes istas species ita debere jungi & in unum torqueri; sed tantum quod aurum ad- hibitum fuerit non minus quam cæteræ species, unumquodque suo loco & tempore, iusta quadam concinnitate & ordine, prout ars plumaria id requirebat, in texendis aut suendis figuris ad vestium ornatum, alias nescio an ulla figuræ habere potuerint absque mi- raculo. Deinde si filamenta ita erant duplicata & retorta, ut sin- gula stamina & subtemina viginti octo filis constiterint, oportet sane ut vestimenta illa admodum dura & crassa fuerint, & forsitan crassitiei palmæ, instar veli Tabernaculi, ut magistri docent, quam traditionem suo loco, ubi de Templo agemus, examinabimus: aut dicendum erit, fila ista subtilissima fuisse, & miræ tenuitate neta. Fateor tamen illud tam mirandum non esse, si respiciamus ad sub- tilissima opera ista, de quibus Plinius *lib. xix. cap. i.* ubi plagas memorat, quarum singula stamina centeno quinquageno filo constab- ant; & quod magis mireris, thoracem Amasis, cujus singula fi- la tot constabant filis, quot numerantur in anno dies. Ipsum Plinium audiamus: *Sed Cumana plaga concidunt apros, & hæc cas- sesse ferri aciem vincunt. Vidimusque jam tanta tenuitatis, ut an- nulum hominis cum epidromis transirent, uno portante multitudinem qua saluus cingerentur.* Nec id maxime mirum, sed singula eorum

*stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante Iulio Lu-
po, qui in praefectura Aegypti obiit. Mirentur hoc, ignorantes in
Aegyptii quondam Regis quem Amasin vocant, thorace in Rho-
diorum Insula ostendi in Templo Minerva CCCLXV. filis singula fi-
la constare.*

CCXCI. Utrum autem hanc ob causam, an ob aliam rationem, vestimenta sacra *dura* dicta fuerint a Talmudicis nescio. Hoc saltem scio, illorum esse traditionem vestes sacras esse דור id est *duras*. Cum enim vetitum fuerit omnibus Judæis, non tantum Israelitis, id est Laicis, & Levitis, sed & ipsis Sacerdotibus, ne vestes דור duplicis materiae gererent, permixtum tamen erat Sacerdotibus iis uti in Templo, etiam tunc cum Ministerio non vacabant, eo usque etiam ut iis noctu incubarent, uti traditur Codice *Tamid. cap. III.* & alibi. Quærent itaque, causa quæ fuerit quod Sacerdotes vestibus mixtæ materiae uterentur in templo, (etiam extra ministerium) cum tam severe prohibitum fuerit lege Dei, illud fieri extra Templum, etiam ipsis Sacerdotibus? Respondent sapientes, ut hanc difficultatem auferrent, id Sacerdotibus permixtum esse, quoad vestes sacras, quia $\text{בגדי כהונה קשין הן}$ *vestes Sacerdotum dura sunt*. ideoque illa non reputari inter כלאים vestes *duplicis materiae*. Vide Cod. *Ioma cap. VII.* Glosa autem addit, vestes istas duras non debere pro vestibus mixtæ materiae haberi, quia iis Sacerdotes non calefiunt. $\text{קשין הם ואינן מחממן לפיכך}$ *Sunt dura, nec in iis calefiunt, ideo non peccant in illis, ob duplicem materiam*: Eadem fere repetuntur in *Tosephoth* ad Codicem *Schab. cap. VI.* Hoc autem de Pontificis Maximi vestibus dici mirum non est, si cogitemus eas non tantum contextas fuisse ex tot filis in unum retortis, uti tradunt Hebræorum doctores, & de qua re satis fuse disputavimus, sed etiam quod auro & gemmis rigerent. Talem credo fuisse pallam illam, quam Virgilius *I. Aeneidos gemmis auroque rigentem* dicit. Hanc enim Servius ad locum istum *duram* vocat, quasi dixisset קשה *Duram*, inquit, *propter aurum sicut & novas vestes videmus*. Idem fortassis fuit *Patagium*. Sic enim vocabatur, secundum quosdam, a παταγισσω cum strepitu palpito, aut potius a παταγισσω strepo, fragorem edo, quod ejusmodi vestimenta auro dura fuerint, ut strepitum ederent inter ambulandum. Ejusmodi vestes Belgice diceremus: *Stijf van gout*. Valde etiam dubito an non tales fuerint tunicæ illæ

illæ quas Græci vocabant *σαδύς & σατὺς stantes*, ideo scilicet quod rigore & duritie ultro starent, (nisi aliter exponas cum Salmasio in notis Ad Pallum Tertulliani) unde fortassis Germanorum *Stadtlisch*: est enim illis vestis pretiosa cui *stadtlisch Zilcht / staltich* proculdubio a *σατὺ* aut a *stando*. Memini etiam mealicubi legisse vestes Sacerdotum esse *שומרים stantes*. Hoc tamen de vestibus Pontificis Maximi tantum; non debet dici: Sed & de vestitu cæterorum Sacerdotum. Omnes enim vestes, præsertim lacuatæ *קשים* dicuntur a Maimonide *Hulch. Kele Hammikd. cap. viii. sectione xvi. הכותנות של כהן ג' בין של כהן הדיוט משנצח היתה שהיא בתים בתים כאריגתה כמו בית*: *Tunica, sive summi Pont. sive minorum Sacerdotum, lacuatae erant, id est multas habuerunt carinatae intextas, instar certi cuiusdam stomachi, quemadmodum rextores facere solent in vestibus duris.*

CAP. XVIII.

DE VESTIUM SACRARUM
TEXTORIBUS, DE QVE IIS
QVI IN CONFICIENDIS
VESTIBUS OPERA-
BANTVR.

Summa Capituli.

Lana & linum neri debebant. Id fiebat a Mulieribus. Qui in vestitu operabantur erant לב חכמה sapientes corde, Exod. 35: 25. Opus mulierum. Sardanapalus muliere corruptior. Operabantur in S. Vestitu & viri לב חכמי sapientes corde, c. 28: 3. Baal Haturim vana exposuio. Artifex חכם sapiens dicitur. Αργτέλων I. Cor. 3: 10. φάπτερα אריגה כושש אומן, opus πολυδαίδαλον. Inter Iudeos periti fuerunt artifices, in Aegypto. Præcipui Bezelel & Oholiab. Auctores rei vestiariae sacra. Magnus numerus Sacerdotum. An omnes vestes sacras gesserint in Templo. Quot vestes fuerint? Singulis annis nova vestes fiebant. Pinchas Rei vestiariae præfectus. Fœmina nebam. Viri rexeabant vestes sacras.

sacras. Fœmina etiam texebant apud Græcos, & Romanos. Venus filio Priapo vestem texuit. Textura Penelopes. Minerva & Arachna texebant. Alexandri M. soror. Augusti Imp. uxor, soror & neptes. Apud Ægyptios viri texebant. Apud Hebraeos fœmina. 2. Reg. 23. 7. Prov. 31. Anna filio Samueli. 1. Sam. 2: 18. Virgo Maria Tunicam Christo texuit. Sacerdotib. Hebraor. matres vestes conficiebant. Omni tempore fœmina texebant, & hodie. Maxime in claustris Monachalium: Hippas vir texuit. Gynæciarii viri textores. Cod. l. II. tit. 8. Gynæciarii tamen a mulierculis dicti Textores, Limbolarii & Arcularii apud Plautum. In vestitu sacro primi texitorum Procuratores Bezelel & Oholiab. Sub Templo secundo in ipso Templo erat Gynacium. Ejus præfectus Pinchasus. Poterant tamen a mulieribus texi Vestes sacra. Vestimentum a muliere detextum tradi debuit tali cœni, & a Patribus sacerdoti. Idem intelligendum de omni supellectile sacra.

CCXCII. **H**Æc de textura veterum, & de ornamentis per texturam in sacro vestitu dixisse sufficiat. Antequam ad alia procedamus, non puto fore inutile, si & de ipsis vestium sacrarum Textoribus, aliisque auctoribus, aliquid dicamus. In vestibus conficiendis itaque duo præcipue requiruntur. Primum ut materia præparetur, cum lanæ & lina nentur. Deinde ut fila connexionem staminum & subteminum, arte Textoris telam conficiant in jugo. His addi possent ea quæ ornatum spectant, ut lanarum infectura, ars aurum ducendi, pretiosos lapides ordinandi & inferendi, ut & tota *ποικιλτική*. De lanis tingendis in sacra scriptura altum est silentium: ut minime dubitem, quin infectæ fuerint ab iisdem a quibus texta sunt vestimenta ipsa. Ante omnia oportuit lanam & linum neri. Hoc præstitum fuisse a mulieribus, traditur a Mose Exodi xxxv. v. xxv. וכל אשה חכמה לב בידה טו ויבאו כל נשואה את החלה ואת הארגמן את חולצת השני ואת השש *Omnis fœmina sapiens corde manibus suis nevit, & attulit quod neverat, scilicet hyacinthinum, & purpuram, coccinum & bysum.* Illæ ipsæ etiam neverunt lanam ad constructionem tabernaculi, versu xxvi. Optime quidem hic verti solet *כל אשה חכמה לב בידה mulieres industria*: illud enim *כל אשה חכמה לב בידה sapientia cordis* nihil aliud significat, quam industriam in rebus raris artificiosis conficiendis necessariam. Est autem hic receptus

ceptus modus loquendi apud Hebræos, qui viros peritos, sapientes & industrios חכמי לב *sapientes corde* vocare solent. Et hoc quidem secundum vulgi opinionem apud veteres, qui לב *cor* sedem mentis & animæ, in qua omnis sapientia & industria sita est, crediderunt. Nec mirum artem istam lanam & linum nendi attribui mulieribus, cum revera opus mulierum, potius quam virorum, fuerit: quod vel ex solo Justino satis constat *lib. 1.* ubi Sardana-palum, *virum muliere corruptiorem*, docet fuisse inter scortorum greges purpuram colorentem, pensaque inter virgines partientem.

CCXCIII. Textura autem, cum toto opere Tabernaculi, ejusque vasis, iterum attribuitur viris industriis, quos Deus O. M. suis donis, quæ hisce rebus necessaria erant, donavit. De his Moses Exodi xxviii. vers. III. וַתֵּן רוּחַ חֵכְמָה וְיִשׁוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַדְשׁוֹ לַכְּהֵנֹּן לִי: *Et tu dices omnibus viris sapientibus corde, quos replevi spiritu sapientia ut faciant vestes Aharonis (id est Aharoni) quibus consecraretur & Sacerdotio mihi fungeretur.* De לב חכמי nihil dicam, cum ea jam modo explicaverimus. Notandum solummodo est, hic addi: אֲשֶׁר מִלֵּאחֵי רוּחַ חֵכְמָה *quos replevi spiritu sapientia*: quod perinde est ac si dixisset: *quos singulari industria atque arte donavi.* Significat enim sæpiissime רוּחַ *Spiritus*, in sacra Scriptura donum Dei, artem & industriam in rebus arduis & ingeniosis. Putida est interpretatio *Babalis Haturim* ad hunc locum, qui contendit: verba לב חכמי significare בנימטריא idem quod יראת אלהים *timor*, cum utrumque faciat DCXI. ideoque אֲשֶׁר מִלֵּאחֵי יִרְאֵת יְהוָה *replevi timore Dei*, prout dicitur ראשית חכמה יראת יהוה *Initium sapientia est timor Domini.* רוּחַ חֵכְמָה *Spiritus sapientia* sæpius quidem significat sapientiam illam, quæ in negotio Religionis requiritur, aut etiam in rebus politicis, quo sensu Christus dicitur habere רוּחַ חֵכְמָה *Es. xi. 11.* Nec non scientiam sublimiorem in rebus Philosophicis, eorum qui naturam rerum perscrutantur. Sed & artes Mechanicæ חכמה appellatur, ut ars lignaria & cæteræ: ut חכם *sapientis sit peritus in sua arte, peritus artifex.* Ideo ἄρχιτέκτων a Paulo I Cor. i. x. dicitur σοφός, id est חכם. Idem de אריגה live ὑφαντική arte Texendi dici debet. Ideo Judæis est מטשה אומן, & Græcis opus πο-λυδαίδαλον. Sed quousque artes mechanicæ a multis dictæ fuerint *Sapientia*, videre est apud Senecam *Epistola xc.* Quando itaque dicit ar-

tifices vestimentorum sacrorum fuisse הכמי לב, intelligit eos fuisse viros industrios, in hac arte peritos. Sed quum addit: אשר מלאתי רוח הכמה, quos replevi spiritu sapientiæ, hoc indicat, ut mihi videtur, homines istos, quamvis alias hac arte edocti atque celebres fuerint, tamen hæc eorum dona Deum auxisse, eosque replevisse industria quadam extraordinaria, & miraculosa, ad præsentem usum, in rebus sacris præcipue, necessaria. Igitur quamvis industrii & periti fuerint in sua arte, videntur tamen majori industria atque sapientia opus habuisse, ut opera tam insignia, in vestitu sacro, ut & in tota structura Tabernaculi, efficerent, quam peritiæ sapientiamque Deus ipsis benignissime largitus est. Homo itaque non habet quod gloriatur coram Deo, cum Deus eo non indigeat, imo cum homo omnia accepta habeat a Deo, *Patre luminum, & auctore omnis doni perfecti.* Jacob. cap. I. vers. XVII. Cum itaque Hebræorum Magistri quærant, unde tanta ars tam elegantia opera conficiendi, artificibus istis Judæis, qui dura servitute in Ægypto ad lutum & latera coacti fuerunt, magis quam ad opera rerum pretiosarum, in purpura, hyacinthino, coccino, bysso, auro & gemmis? facile responderi potest, Deum aliquos ex Hebræis in medio flagrantissimarum persecutionum, durissimæque servitutis conservasse, qui in subtilioribus artibus instruerentur; fieri namque potuit, ut, Deo moderatore, quidam inter Hebræos latuerint, qui in artibus liberalibus, uti vocari solent, cum in Philosophicis tum in Mechanicis, instructi essent (quemadmodum & ipse Moses in omni arte Ægyptiorum edoctus fuit, teste Stephano Act. VII.) quibus postea, ubi opus erat, artem & industriam per miraculum auxit.

CCXCIV. Quinam autem fuerint *Sapientes illi corde & repleti Spiritu Dei*, cap. XXVIII. Exodi, ubi de sacro vestitu tam luculenter agitur, non quidem expressis verbis dicitur: colligi tamen potest ex capite XXXI. ab initio usque ad versum XII. fuisse *Bezalelem*, filium Achisamachi ex tribu Danis. Sic enim Deus ibi loquitur: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה: ואמלא אותו רוח אלהים בתכונה ובדעת ובכל מלאכה: לחשב מחשבות לששור בזהב ובכסף ובנחשת: ובחרשת אבן למלאות שן לששור בכל מלאכה: ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב ונתי תכמה ושמו ארז כל אשר ציוחך: את אהל מועד וגו' *Ecce vocavi nomine Bezalelem filium Uri, filii Churi, ex tribu Iehuda, & implevi*

plevi cum Spiritu Dei, sapientia & intelligentia, & industria in omni opere, ut excogitaret res ingeniosas, ad operandum in auro, in argento, & in ære, & in opere gemmario, in sculpendo & inserendo, & in artificio lignario, ad operandum in omni opere. Et ecce dedi ei Oholiabum filium Achisamachi, ex tribu Danis, dedique omni animo sapienti corde, sapientiam, ut facerent quacunque tibi præcepi. Tentorium conventus, &c. Sed iisdem opus in re vestiarja sacra quoque demandatum fuit; ideo versu x. addit: וואה בגדי הכהן :

ואה בגדי הכהן וואה בגדי הקדש לאהרן הכהן וואה בגדי בניו לכהן : *Et vestes ministerii, & vestes sacras Aharonis Sacerdotis, & vestes filiorum ejus ad fungendum Sacerdotio.* Quod attinet opus Tentorii, de eo alibi, ubi de Tabernaculo & de Templo agemus. Sufficit ex hoc loco demonstrasse Bezelem cum Oholiabo fuisse auctores vestitus sacri.

Non quod propria manu ipsi omnia confecerint, (id enim fieri non potuisset) sed quod fuerint præfecti operis; alias ex hoc ipso loco, non minus quam ex aliis satis clare constat, eos sub se habuisse multos artifices, qui ejusmodi opera conficerent: ideo postquam de Bezelele & Oholiabo verba fecisset, statim addidit ובלב כל

יבלב כל *Et omni animo sapienti corde, dedi* (id est auxi) *sapientiam sive industriam.* Fuerunt igitur duo illi viri Bezelel & Oholiabus hujus operis præfecti ac moderatores. Atque hi fuerunt primi auctores tempore Mosis rei vestiarjæ sacræ.

„ CCXCV. Cum Sacerdotium Aharonis primum institueretur, pauci fuerunt Pontifices, ut non multæ faciendæ fuerint vestes.

„ At circa tempora Davidis proles Aaronis valde fuit aucta: ut

„ pius Rex, ne multitudo pareret confusionem, eos in viginti quatuor

„ distinxerit *ἐφ' ἑσπέραις*, quarum singulis hebdomadibus una ministerium perageret. I. Chron. cap. xxiv. Multo fuit auctior

„ circa tempora Christi, Rep. Judaica vergente ad interitum. In-

„ gens fuit Sacerdotum numerus jam tempore Regis Joasi, circa

„ captivitatem Babylonicam; nam si Talmudicis credimus, ob Za-

„ chariam filium Summi Sacerdotis Jehojadæ trucidatum, de quo

„ legimus II. Chron. cap. xxiv. (jam non examinabo an fuerit

„ *Zacharias filium Barachia*, de quo Servator Math. xxiii. com.

„ xxxv. an idem de quo Josephus, *de bello Jud. lib. v. cap. xv.*)

„ Nebuzaradan supremus militum Nebucadnezaris præfectus, cru-

„ delissimam in Sacerdotes fratricidas exercuit vindictam: octo-

„ ginta enim millia juvenum Sacerdotum, ob cruentum scelus in

virum innocentem, interfecit. Gemara Hierul. cod. *Taanith*
 אמר רבי יוחנן שמונים אלף פירחי כהנים נהרגו על דמו של זכריה וי. *cap. iv.*
Dixit Rabbi Iohannes, Octoginta millia juvenes Sacerdotum truci-
darunt propter sanguinem Zachariae &c. Animadverti debet maxi-
 me, quod dicantur פירחי כהנים *flores Sacerdotum*, quos Hebræo-
 rum sapientes, in suis (uti dici solent) Glossis, exponunt כהנים
 בחורים שמחילין וקנים לפריח, *Sacerdotes juvenes, quibus incipit barba*
crefcere. Si tot millia, istis temporibus, fuerunt sacerdotum
 juvenum, quantus fuit numerus, si addantur profectoris ætatis
 viri atque senes? Fortassis hic, uti solent Hebræorum sapientes,
 de magnis majora loquuntur. Ingentem tamen jam istis tem-
 poribus Sacerdotum fuisse numerum, inde colligendum esse
 puto.

CCXCVI. Admodum accrevit Aharonis progenies circa tem-
 pora Fl. Josephi. Si enim vera docet, *Contra Apionem libro*
secundo, pauciores istis temporibus non fuerunt, quam tempore
 Joasi. Tradit scilicet ibi, quatuor fuisse tribus Sacerdotum, qua-
 rum quælibet constat ex quinque millibus: Hac computatione
 ultra viginti millia Sacerdotum non fuerunt. At multo fuisse
 plures nullatenus dubito. Verba Josephi ita sese habent Latine:
Licet enim sint tribus quatuor Sacerdotum, & harum tribuum sin-
gula habeant hominum plusquam quinque millia. At quid intelli-
 gat per *Sacerdotum tribus*, nescio. Multo minus capio, quæ sint
quatuor Sacerdotum tribus. *Duodecim* totius populi Israelitici,
 ex duodecim Jacobi filiis, fuisse *tribus*, cuilibet notum est. Ne-
 imo etiam nescit, præterea fuisse *tribum Levi*, ex qua oriundi
 sunt Sacerdotes. De *tribu* vero *Sacerdotum*, aut de eorum tri-
 buum numero, non memini alibi quidquam legi. Dolendum
 est, in Josephi opere Græco tantum extare hiatum. Vix dubi-
 to quin aliter scripserit Josephus, si Græca integre ad nos per-
 venissent. Viginti quatuor Sacerdotum fuisse *ἐφημερίας* jam in-
 de a temporibus Davidis, ex cap. xxiv. prioris libri Chronico-
 rum antea monuimus. Verum est memorari quatuor Sacerdotum
 Classes aut Familias, quæ ex Captivitate redierunt, nempe *Io-*
daja, Harim, Paschur, & Immeri. At nemo, qui Hebræo-
 rum Antiquitates prioribus attigit digitulis, ignorat quamlibet
 divisam fuisse in sex *ἐφημερίας*, sive Classes, eodem numero ex-
 stitisse notasque fuisse a reditu ex captivitate usque ad Reip. Ju-
 daicæ

„ daicæ everfionem; ut non perfuadere mihi poffim Jofephum ad
 „ quatuor iftas refpexiffè familias. Ipfe fane Jofephus, quoties
 „ agit de Sacerdotum ordinibus, viginti quatuor enumerat, eas-
 „ que vocat ἑμοσι τεσσαρας πατρίαι, viginti quatuor cognationes.
 „ Antiquit libro VII. cap. XI. Et in vita fua, ab initio, ἐφημε-
 „ ρίδες ἑμοσι τεσσαρας. De quatuor autem Tribubus, quantum fcio,
 „ nihil habet. Viginti quatuor Jofephum fcripiffè cognationes, vel
 „ claffes, certum eft, fi rectè legit Sigonius. Ita enim ille, De Rep.
 „ Hebr. lib. v. cap. III. Licet fint viginti quatuor Claffes Sacerdo-
 „ tum, quarum fingula plus quam v. millia hominum habeant. Qua-
 „ lem Sigonius habuerit Codicem, in quo talia legantur, fcire ve-
 „ hementer defidero. Genevenfis, quo utor, aliter habet. Doctiffimus
 „ Seldenus, De Succelfione in Pontif. Hebræor. lib. I. cap. I. locum
 „ qui apud Jofephum contra Apionem lib. II. corrigendum putat
 „ ex loco, a nobis jam modo allegato, De vita ejus, ac pro
 „ quatuor Sacerdotum Tribus, legendum elfe: Tribus viginti qua-
 „ tuor. Non renuo; lubentius tamen legerem cognationes, vel
 „ ordines, quam tribus.
 „ CCXCVII. Si autem viginti quatuor intelligat ordines, qua-
 „ rum quælibet habeat hominum ultra quinque millia, ingens fane
 „ iftis temporibus Sacerdotum fuit numerus, centum fcilicet &
 „ viginti millia minimum. Id tamen incredibile nemini videri de-
 „ bet, fi verum eft, quod docet Codex Thaanib, tempore
 „ Joafi fuiſſe octoginta millia פרחי כהנים Sacerdotum juvenum.
 „ Cum igitur quælibet Claffis conſtiterit ex quinque minimum mil-
 „ libus hominum, colligi inde debet, in Templo (fi omnes totius
 „ Claffis fuerunt præſentes) femper tot fuiſſe Sacerdotes, præter
 „ Levitas & Uraelitas. At vero omnes adfuiſſe, dici non poteſt:
 „ cum multi non ſolum per totam Terram Canaan, ſed & per
 „ Aſiam, Africam & Europam diſperſi, ſua hebdomada raro ſe
 „ præſentes ſtiterint Hieroſolymis.
 „ CCXCVIII. Legimus in Codice Thaanib cap. IV. ſect. II.
 „ Sacerdotes, Levitas & Iſraelitas, qui ſuis vicibus ſacris vaca-
 „ rent, ex ipſa civitate Hieroſolymitana atque Jerichunte lociſque
 „ vicinis acceſſiſſe, reliquos per totam Terram Iſraelis, & in aliis
 „ Regionibus, domi remanſiſſe Deumque in ſuarum urbium Sy-
 „ nagogis, non ſolum præcibus & lectione alicujus ſectionis ex le-
 „ ge, ſed & die Lunæ, Martis, Mercurii & Jovis jejuniis Deo

,, supplicasse, ut fratrum suorum, qui in Templo sacra faciebant,
 ,, sacrificia atque oblationes gratas haberet. Ita enim habet Misna:
 התקינו נביאים הראשונים עשרים ואדבע משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמר
 בירושלם של כהנים של לויים ושל ישראלים הגיע זמן המשמר לטלות כהנים ולויים עולים
 לירושלם וישראל שכאוחו משמר מהכנסין לטריהם וקורין במעשה בראשית:
 ,, *Ordinarunt priores prophetae viginti quatuor vigilias, (classes, ἰσχυ-*
 ,, *μας)* Qualibet vigilia habebat stationarios Hierusolymis ex Sa-
 ,, cerdotibus, ex Levitis & ex Israelnis. Appropinquante tempore
 ,, vigilia alienjus, ut Sacerdotes & Levite ascenderent Hierusolymas,
 ,, Israelita istius Classis (scilicet qui procul habitabant) conveniebant
 ,, in Synagogis suarum civitatum & legebant in opere creationis. Ad
 ,, hunc locum utraque Gemara, cum Hierusolymitana, tum Baby-
 ,, lonica, docet eos qui in templo sacra curabant plurimam partem
 ,, domicilia sua habuisse in ipsa civitate Hierusolymitana, Jerichunti,
 ,, ac in locis vicinis; ex iis autem qui in locis remotioribus, per
 ,, Terram Canaan & extra Terram habitabant, paucos accessisse.
 ,, Ex quibus maxifesto patet, integram cohortem (non solum Le-
 ,, vitarum & Israelitarum, sed ne ipsorum quidem Sacerdotum)
 ,, in Templo non fuisse. Non singulis hebdomadibus ibi fuisse
 ,, quinque millia Sacerdotum, sed multo pauciores.
 ,, CCXCIX. Sed quotquot fuerint, etiamsi tot millia adfuissent in
 ,, Templo, tamen non multis opus habuissent vestimentis sacris.
 ,, Nemo enim iis induendus fuit, nisi cui sorte Templi ministerium
 ,, demandatum fuit circa altare. Absque altaris ministerio, in ip-
 ,, so etiam Templo, habebantur *זרים peregrini*, id est homines
 ,, ordinarii, ut & reliqui omnes Levitæ & Israelitæ, vestibusque
 ,, incedebant suis ordinariis, quibus & extra Templum induti fue-
 ,, runt. Hinc axioma in Talmude notissimum: בזמן שנגדיהם עליהם
 : *Quot tempore vestiti sunt*
 ,, *vestibus suis, Sacerdotes reputantur, vestibus autem suis non induti,*
 ,, *Sacerdotes non reputantur.* Gemara Babyl. *Sevachim cap. II.*
 ,, vide & *Thosephot ad cap. VII. Ioma,* & Maimon. *Hilch. kele Ham-*
 ,, *mikdasch. cap. x.* quæ loca inferius allëgamus libro II. cap. xxv.
 ,, Sed & illi ipsi qui forte ad ministeria altaris fuerunt destinati,
 ,, vestimenta sacra deponebant, resumptis vestibus ordinariis, quam-
 ,, primum ministerio suo fuerunt functi. Verum quidem est, con-
 ,, cessum fuisse aliquem sacrarum vestium usum, etiam peracto mi-
 niste-

„ ministerio, poterant enim iis in Templo vestiti incedere tota eadem
 „ die; tamen deponendus erat balteus, propter שטטו *materiam*
 „ *mixtam*. At vero hoc nomine dicebatur מחוסר בגדים *deficiens ve-*
 „ *stibus*, ut Sacerdos non existimaretur, sed ut ור homo gregarius
 „ haberetur. Si quis vestes sacras toto die retinuisset, tamen no-
 „ tu deponendæ fuerunt, ac capiti eas supponere poterat.

„ CCC. Quot vestiti fuerint vestibus sacris, colligi potest ex
 „ numero eorum, qui fortibus ad ministeria altaris fuerunt destina-
 „ ti, de quibus Misna Codice *Tamid. cap. III. Sect. I.* Fufius & cla-
 „ rius *Codice Ioma cap. II.* Sacrificium iuge mane offerri solebat
 „ per novem Sacerdotes: Vespertinum per undecim. In Sabba-
 „ tho & die festo per duodecim. Narratur Codice *Tamid. cap.*
 „ *IV.* quo ordine steterint, qui partes animalis ad altare asporta-
 „ runt, & quo ritu attulerint membra agni, cum simila, fraxis
 „ & vino. Horum enumerantur novem, quibus addendi sunt,
 „ qui mactaret victimam, qui sanguinem spargeret, qui altare exte-
 „ rius purgaret, qui ab altari interiori cineres auferret, qui lu-
 „ cernas curaret, & tandem qui suffitum adoleret in loco sancto
 „ ad altare aureum, erunt quindecim. *Codice Ioma. Capite*
 „ *II.* quatuor numerantur sortes. *Prima* erat, quis altare exte-
 „ rius purgaret. *Secunda*, tredecim eligebantur; quis mactaret;
 „ quis spargeret sanguinem, quis cineres ab altari interiori aufer-
 „ ret; quis lucernas purgaret; præterea novem, qui membra ani-
 „ malis, simulam, frixa & vinum ad altare portarent. *Tertia* fors
 „ erat, quis suffitum faceret; & *quarta*, quis portaret membra a gra-
 „ dibus ad altare. Hi omnes si jungantur, erunt numero sedecim.
 „ Eodem die Aries offerendus fuit, ubi XI. operabantur Sacerdo-
 „ tes. Vide ibidem *Ioma cap. II. Sect. VI.* Et Juvenus eodem
 „ die oblatus fuit a XXIV. viris, ibidem *sect. VII.* Omnibus his jun-
 „ ctis, sedecim, undecim & viginti quatuor, exsurget numerus
 „ quinquaginta Sacerdotum præter unum. Sedecim enim opera-
 „ bantur circa sacrificium iuge, undecim circa arietem, & viginti qua-
 „ tuor circa juvenum; eisdem enim sedecim & undecim fuisse in-
 „ ter viginti quatuor, (quamvis alias מספיק *sacrificiorum addita-*
 „ *menta* quæ aliquando offerebantur ultra תמרים *jugia*, fierent ab
 „ iisdem qui jugia ipsa offerrebant) non existimo, cum illo die om-
 „ nia fuerint magna magnoque apparatu fieri solerent. Quam-
 „ vis festa semel in anno celebrarentur, ut singulis annis unica
 „ Classis

- „ Classis tantum tot haberet opus , tamen cum sequentibus annis
 „ & in alias Classes incidere potuerit , dubitari non potest , quin
 „ omnes Classes eundem habuerint numerum vestimentorum .
 „ CCCI. Præter hos magno numero alios fuisse vestibus sacris
 „ indutos , non est credibile . Reliqui qui Templum custodiebant ;
 „ illud verrebant , purgabant , cibos coquebant , Musici qui vel
 „ ore , vel instrumentis cantabant cantica , omnia illa vestibus præ-
 „ stare poterant ordinariis : cum a quolibet Israelita fieri potue-
 „ rint , & nonnulla ab iis facta fuerint , adeoque sine vestibus sa-
 „ cris .
 „ CCCII. Nihil jam dicam de Templi Principibus , quales fue-
 „ runt סגן S. Pontificis *Vicarius* ; duobus קהוליקין *Katholikim* , præ-
 „ fectis thesauri ; septem אמרלים *Amarcalim* , Principibus custo-
 „ dum Templi ; tribus גזברים *Gisbarim* , vicariis *Amarcalim* ; De
 „ ראש המשמר *Principe Classis* & ראש ביה אב *principe familiarum* ; qui
 „ omnes fuerunt numero quindecim . Nihil addam de xv. aliis
 „ כמונים *Templi præfectis* , qui curam habebant sigillorum , libami-
 „ num , fortium , turturum , ægrotorum , fontium & canalium ,
 „ de Præcone , qui curabant portas , flagellationes , cymbalos ,
 „ cantores , pisturas , suffitus , vela , & tandem ipsa vestimenta .
 „ Non examinabo utrum omnes fuerint Sacerdotes , utrum omnes
 „ habuerint vestes sacras , an non ordinariis in Templo semper om-
 „ nia præstiterint ? Utrum non aliquando Sacerdotio , sive mini-
 „ sterio altaris functi sint , & utrum tunc peculiare sibi habuerint
 „ vestes , an non eisdem vestiti fuerint , quibus & alii ad ministe-
 „ rium forte electi ? Silentio etiam prætereo , utrum non aliquot ex
 „ illis singulis hebdomadibus , ex nova ἐφημερίαν , prioribus remo-
 „ tis , accesserint , an vero iidem semper eadem dignitate gavisi
 „ sint ? quemadmodum vix dubito , quin כמונים *præfecti* isti quin-
 „ decim , quos statim recensuimus , in officio suo ad vitam reman-
 „ serint , cum quilibet proprio suo indicatus fuerit nomine . Oat-
 „ nia hæc , inquam , cum hujus loci non sint , jam fusc non exa-
 „ minabo . Sufficit ostendisse , in qualibet Classe לז. minimum
 „ fuisse vestes .
 „ CCCIII. Quamlibet tamen ἐφημερίαν plures habuisse ; quam
 „ quinquaginta unam vestes , existimo . Lacerari aliquando poterant ,
 „ vel sorditie inquinari , paratas itaque alias habere debebant ad
 „ manus , quibus , si ejusmodi quid accidisset , uterentur . Quod
 de

, de reliquis in templo sacris dicitur instrumentis, id proculdubio
 , etiam est intelligendum de sacro vestitu, cum & vestes Pontifi-
 , cum dicantur כליים *Kelim*, *instrumenta*, non minus quam reli-
 , qua. At omnia כליים *instrumenta* sive *vasa sacra* bina in tem-
 , plo, vel trina habebant, ne in necessitate deessent. Codice *Cha-*
 , *gigab. cap. III. Misna VIII. כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים*
 , *Omnia vasa que*
 , *sunt in Templo; sunt bina, vel trina, ut si sordida facta fuerint,*
 , *adferant alia pro iis.* Excipiuntur tamen altaria, vide ibidem.
 , Nihilominus etiamsi quælibet Classes LI. tantum habuisset, non
 , exiguus earum fuisset numerus, tot enim fuissent vigesies quater,
 , quot fuerunt Classes. Fuerunt itaque mille ducentæ viginti qua-
 , tuor, si bis vel ter uumeres, habebis minimum duo millia qua-
 , dringentas quinquaginta. Tot feminalia, tot tunicæ, tot baltei tot-
 , que pilei: Poterat itaque (ut & hoc notem) Pontifex Max. se-
 , cum ad Alexandrum Magnum ducere, mille ducentos viginti qua-
 , tuor sacerdotes. Si non plures, fere usque ad tria millia.
 , CCCIV. Auctor *Schilte Haggiborum, capite LXVII.* enumerat
 , viginti quatuor Sacerdotes, ad sacrificium iuge matutinum, sed,
 , iis de quibus diximus, additis duobus qui cornu canebant, ad
 , mensam adipis, qui panes coquebant aliaque præstabant. Immo
 , enumerat quadraginta sex; præsertim die Sabbatho, nisi tamen
 , essent qui duo peragunt ministeria. Maximum numerum Sacer-
 , dotum, putat postulasse מוספים sacrificia jugibus addita, festi
 , Novilunii, ubi multa offerenda fuerunt sacrificia, iuveni duo,
 , aries unus, & agni septem, omnia holocausta, & hircus pro pec-
 , cato. Numeror. xxviii. Quot autem Sacerdotes adhibiti fuerint,
 , fatetur se ignorare. Putat itaque tunc in sortitione matutina plu-
 , res fuisse electos, quot nempe sufficiebant. Fatetur tamen Mai-
 , monidem existimasse, eos qui mane destinati fuerunt sorte, ad
 , offerendum sacrificium iuge, etiam offerre potuisse מוספים *addi-*
 , *tamenta*; cui se nolle contradicere addit. Sane si multi requi-
 , rebantur ad sacrificia addita in festo Novilunii, non puto pau-
 , ciores operatos fuisse diebus reliquis festis, præsertim tribus fe-
 , stis רגלים *Regalim*, Paschatis, Pentecostes & Festo Tabernaculo-
 , rum. Die *Paschatis* eadem sacrificia jugibus addebantur, quæ
 , & in Noviluniis, duo iuveni, aries unus, agni septem & hæc
 , quoque omnia holocausta. Ut totidem requisiti fuerint sacerdo-

tes, minimum, quot ad sacrificia Novilunii. De quo vide Maimon. *Tmidim Umusaphim. cap. VII. Par. III.* Die Peutecostes plura oblata fuerunt. Nam præter ea quæ Noviluniis immolabantur, septem agni immaculati, vitulus unus, arietes duo, hircus pro peccato, & duo agni anniculi. *Levit. XXIII. & Numer. XVIII. Deut. XVI.* Maimon. Codice jam modo allegato, *cap. VIII. Par. I.* præter duo jugis sacrificia immolatos fuisse docet juvenos tres, tres arietes, quatuordecim agnos, hostias quadrupedes numero viginti, omnes in holocausta, tum hircos duos in hostias pro peccato comedendas, & agnos duos in victimas pacificas, quæ comedebantur. Primo die Tisri, si forte incidisset in Sabbatum, non pauciora immolanda fuissent. Præter jugia, ea quæ requirebat festum, Sabbatum & Calendæ. Decimo die Tisri, die scilicet solennis Expiationis iterum multa offerrebantur. Sed omnium festorum plurima offerenda fuerunt festo Tabernaculorum, spacio octo dierum: uno scilicet die, præter jugia, triginta, viginti octo, viginti septem, quotidie unum diminuendo, usque ad diem octavum. *Levit. XIII. Numer. XXIX. Maimonid. Tmidim Umusaphim, cap. X.* Hæc paucis Sacerdotibus viginti scilicet, vel viginti quatuor potuisse præstari, non facile credo, cum non totus dies fuerit impendendus, sed certæ tantum horæ. Nanquam tamen, uti puto, plures adesse debebant Sacerdotes, quam die Pascatis. Nam ut non repetam sacrificia addita jugibus sacrificiis istius diei, de quibus modo diximus, incredibilis multitudo agnorum circa vesperam immolanda fuit. Tradit Josephus *De bello Iud. lib. VII. cap. XVII. ult. mis fatis Reip. Judaicæ, tempore Cesti, festo Paschatis, immolatos fuisse agnorum ducenta quinquaginta sex millia, & quingentos.* Hæc autem paucis horis fieri debebant. Fateor quemlibet Israelitarum, si fuisset mactandi peritus, suum potuisse mactare agnum in Atrio Templi. Levitas idem quoque præstare potuisse. Non etiam ignoro, mactationem non fuisse *עבודא Avodah*, ministerium a solo sacerdote peragendum. Tamen sanguis cujuslibet agni erat excipiendus, & ad altare spargendus: quod non nisi a Sacerdotibus fieri poterat. Ideo ordo multorum Sacerdotum a loco mactationis, usque ad altare stabat, alter alteri vas sanguinis repletum porrigebat usque ad altari proxime adstantem, qui ad altare spargebat. Deinde adeps & intestina in altari combu-

,,renda fuerunt; eo autem deferenda fuerunt per sacerdotes vesti-
 ,,bus sacris ornatos. Et cum hæc omnia fieri debuerint בין הרכיבים
 ,,inter duas vespervas, id est ab hora, uti hodie inter nos numera-
 ,,mus, secunda pomeridiana, usque ad sextam, spatio, præter
 ,,propter, quatuor horarum, sane magnum sacerdotum numerum
 ,,adfuisse, necessario colligendum esse puto.

,, CCCV. Si Maimonidi credimus, tota Familia Sacerdotum qui in
 ,, Templum ascenderant, singulis diebus vestita fuit vestibus sacris,
 ,, eodem momento. *Hilchoth Tmidim Umusaphim cap. 1v. ab initio,*
 ,, docet, omnes sacerdotes familiæ istius diei intrarunt in conclave la-
 ,, pidibus stratum, dictum הויה *Haggassuh*, ibique vestiebantur vesti-
 ,, bus Sacerdotii. Accedit המונה *Hammemonah* præfectus, sortitur qui-
 ,, nam isto die operaturi sint, & quale ministerium cuilibet sit obeun-
 ,, dum. Hoc peracto, illi quibus sorte ministerium destinatum fuit, ad
 ,, sua opera progrediebantur; quibus fors minus favebat, vestibus sa-
 ,, cris illico exuebantur, vestesque suis locis reponebantur. Ex
 ,, hisce patet manifestissime, plures fuisse vestes sacras, quam sa-
 ,, cerdotes, qui singulis diebus operabantur. Immo tot paratas
 ,, fuisse, quot fuerunt sacerdotes in qualibet familia. Et ut hæc
 ,, clariora fiant, notandum est, quamlibet Classem, sive ἐφημερίαν
 ,, s, in plures fuisse distinctam familias; non enim in qualibet Clas-
 ,, se idem fuit numerus Familiarum. Fuerunt classes quæ quinque,
 ,, aliæ sex, aliæ septem, aliæ octo, aliæ novem habebant familias.
 ,, De hisce legat, cui datum est; Gemara *Tbaanith. Ierusalem-*
 ,, *mit. cap. 1v.* Enimvero, si quævis classis minimum habebat
 ,, quinque millia sacerdotes viros, uti supra ex Josepho notavimus,
 ,, facile colligetur plures fuisse familias. Ex quot autem viris, sub
 ,, Templo secundo, quælibet familia constiterit, ignoratur. Si ta-
 ,, men classis quinque, sex, septem, octo, vel novem habuit fa-
 ,, milias, & si quælibet Classis quinque millibus constabat viro-
 ,, rum; sequitur familias plures fuisse quingentorum, sexcentorum,
 ,, fere usque ad mille virorum. Sed & hoc notum est, ex iis quæ
 ,, diximus, non omnes sacerdotes quotidie fuisse præsentem, sed
 ,, quosdam solummodo, eorum qui Hierusolymis, Jerichunti &
 ,, in locis vicinis habitabant. Quotquot fuerint, cum sacerdotes
 ,, plurimam partem satis fuerint diligentes in peragendis rebus sa-
 ,, cris, ut eorum sapientes gloriantur, vix credibile est, infra
 ,, millenos adfuisse, præsertim diebus festis solennioribus, qualia

, erant tria רגלים *Regalim* festa Paschatis, Pentecostes & Taber-
 , naculorum, quibus omnis masculus, decimum quartum agens
 , annum, ex omnibus Israelitis, multo magis ex Sacerdotibus,
 , addesse debebat. Istis diebus, si integra Classis adfuit in Tem-
 , plo, quælibet familia proculdubio constabat ex pluribus quam ex
 , quingentis viris. Credibile est fuisse minimum mille virorum. Utrum
 , autem quilibet suam habuerit vestem sacram, non ausim adfirmare.
 , Si id adfirmetur, quælibet classis habuisset, quingentas mini-
 , mum, usque ad mille vestes. Cum autem xxiv. fuerint classes,
 , sequeretur inde viginti quatuor, aut duodecim millia minimum
 , fuisse vestimentorum sacrorum. Ex hisce quæ dicta sunt, certif-
 , sime constat, vestimentorum sacrorum magnum fuisse numerum:
 , ut si aliquot millia dicam, me errare non putem.

CCCVI. Cum tantus fuerit numerus Sacerdotum, qui in sacris
 operabantur, & sacris vestibus indigebant, proculdubio quotidie
 aliquot conterebantur, quæ postea lacerabantur & lucernis in San-
 ctuario destinabantur, quemadmodum id infra demonstrabitur.
 Opus itaque erat post tempora Mosis ejusmodi artificibus, qui
 novas conficerent. Hoc autem ita factum fuisse exfertis verbis nos
 docent Talmudici *Cod. Schekalim cap. v.* ubi inter quindecim Præ-
 fectos Templi numeratur etiam פנחס על המלביש *Pinchas super ve-*
stitum. Quod Glossa sic exponit: פנחס המלביש היה מלביש הכהנים:
 : פנחס *Pinchas vestiarius, erat is qui*
Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut depone-
remur, & conficeremur, (scil. novæ, in locum tritarum) *vestes.*
 Eo respexit, mea opinione, *Codex Middoth cap. i.* ubi Do-
 ctiores mentionem faciunt cellæ cujusdam in porta Nicanoris, quæ
 dicitur: לשכר פנהם המלביש *Conclave Pinchasi vestiarii.* Bartenora
 quidem locum istum exponit de eo tantum, qui Sacerdotes tem-
 pore ministerii vestiebat, deinde eos exuebat, qui vestes re-
 ponebat & custodiebat. Sed Maimonides id omnino intelli-
 git de eo qui conficiendis vestibus præfectus erat. *Hilchoe*
Kele Hammikd. cap. vii. sectione ultima כהני על מעשה בני
 כהנים שום בהבנת בני כהנים הרושים ובני כהן גדול ובארגנתן ומחח ירו
 : נטשה הכל ולשכר היה לו במקדש: *Hic est Præfectus super opus vestium*
Sacerdotum, qui occupatus est in conficiendis vestibus Sacerdotum,
cum Minorum, cum Sacerdotis Magni, & in earum textura: il-
lius autem cura omnia fiunt, habet etiam suam conclave in Templo,
 CCCVII. Fœ-

CCCVII. Fœminæ itaque neverunt byssum & lanam, hyacinthinum scilicet, coccinum & purpuram: sed vestes ipsæ textæ & variegatæ fuerunt a viris sapientibus atque indultriis, quorum solertiam atque industriam D. O. M. donis suis auxit. Omnia autem facta fuerunt curantibus Belzele & Oholiabo. Fœminas lina & lanas nevisse apud veteres, ut fieri solet apud nos ad hunc usque diem, supra jam attigimus. Sed eandem quoque texuisse, etiam moris erat, ut totam vestem perficerent nendo & texendo. Capite præcedenti ex Homero *Odyss. E.* jam ostendimus Nympham ἰσὼν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις *telam percurrentem*, quod Virgilius *Æn. lib. VII.* conjugi etiam attribuit.

Arguro conjunx percurrentes pectine telam.

Artemidorus *lib. III. cap. xxxvi.* de textura verba faciens, eam mulieribus proprie attribuit, nulla facta mentione de viris. Καθεζόμεναι ὑφάινουσιν αἱ γυναῖκες τὸν τοῖστον ἰσόν. *Ejusmodi telam mulieres sedendo texunt.* Hesiodus *Æscrai dies. Vers. 779.*

Τῆ δ' ἰσὼν σήζαυτο γυνή.

Hac telam ordiatur mulier.

Platonem & Ciceronem de mulieribus textentibus sæpissime loqui, patet ex iis quæ capite præcedenti ex eorum *libris de legibus* allegavimus. Venus filio suo Priapo dicitur texuisse vestem; teste Cassiodoro *lib. VI. cap. XXI.* Textura Penelopes imprimis celebris est apud Homerum. Capite præcedenti fuscè disputavimus ex Ovidio, de certamine, ob texturam inter Minervam & Arachnen. Alexander Magnus veste indutus fuit, quæ erat, *sororum non tantum donum sed & opus*, ut habet Curtius *libro V.* Suetonius in *vita Augusti cap. LXXIII.* testatur: Augustum *veste domestica non alia usum fuisse, quam ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta*, quod a Carolo Magno etiam observatum est, si Eginhardo fides adhibenda est. Principes itaque fœminæ Deaque texuerunt. Non omittendus est locus Tibullii, qui de fœmina Coa texente mentionem facit:

*Illam gerat vestes tenues quas fœmina Coa
Texuit.*

CCCVIII. Adeo verum est mulieres texuisse apud veteres: ut Herodotus *lib. II. cap. xxxv.* doceat, apud Ægyptios, quorum pleraque instituta plane erant contraria & toto cœlo a cæteris nationibus diversa, morem fuisse fœminis negotiari & cauponari, ἀγοραῖσται

ἐξέβην ἢ κατηλόβην, *Viros autem κατ' οἴκους ὑφαίνον, intra domos texere.* Quasi dixisset: *alibi fœmina texunt, apud Ægyptios viri.* Apud Hebræos texuisse, Sacra Scriptura manifesto docet. Nihil jam dicam de fœminis ædicula textentibus, quæ memorantur II. Reg. xxiii. vii. Prov. xxxi. summopere laudatur uxor diligens, quæ vestimentorum mariti totiusque familiæ curam habet, & quæ ipsa *πῶς πῶς. vestimenta pretiosa facit.* Celebris est locus I Samuelis cap. ii. xviii. ubi legimus Annam filio suo Samueli fecisse *צַפֹּרֶת* *palliolum.* quod non aliter intelligo, quam eam ipsam palliolum istud filio suo texuisse propria manu. Antiqua traditio est, tunicam Christi inconsutilem textam fuisse ab ejus matre Beata Virgine Maria. Idem docetur *Codice Ioma cap. iii.* ubi tradunt Gemarici, licitum esse Sacerdoti vestem induere & unius diei ministerium in ea obire, si mater ei vestem fecerit. Simul exempla allegantur, de *Sacerdotibus, Ismaele, & Eliezere,* quibus matres vestes fecerunt. Sed de his plura suo loco. Morem istum, quod fœminæ texerent, viguisse ad tempora Chrysofomi usque, patet ex ejus *Homilia xxxiv. prioris ad Corinthios,* ubi sæculo suo convitium dicit, quod propter mulierum mollitiem, hoc institutum a fœminis transfret ad mares. Quis nescit ad hunc usque diem ubique locorum reperiri mulieres quæ texunt lineas telas, maxime autem in Cœnobiis? Non tamen solæ fœminæ texebant apud veteres, sed & ipsi viri. Audivimus jam modo ex Herodoto, apud *Ægyptios viros texere.* Hippas, ut erat homo *multiscius,* uti loquitur Apulejus *Florid lib. ii. tunicam interulam, tenuissimo textu, triplici licio, purpura duplici, ipse solus domi tenuit.* Temporibus B. Chrysofomi artem texendi a mulierculis ad viros jam fuisse derivatam, ex ipso Chrysofomo jam modo audivimus. Id ipsum in usu fuisse tempore Constantini, patet ex *Codice lib. xi. tit. viii. De Murilegulis & Gynaciariis.* *Gynaciarii* sunt viri textores, & non fœminæ. Non possum quin hic observem, textores *Gynaciarios,* & *textrinum,* sive officinam textorum, *Gynacium* dici, *ἀπὸ τῆς γυναικὸς a muliere:* ideo scilicet quod apud antiquos, ejusmodi munera mulieribus magis quam viris demandata fuerint. Sed dubitare neutiquam possum, viros tenuisse jam ante tempora Julii Cæsaris; cum ipse Plautus mentionem faciat de *Textoribus, limbolariis & arculariis.* Vide *Aul. Sc. v. act. iii.* Et Cicero *pro Plancio: Si (mancipium) pro fabro*

aut textore emimus. Vide etiam Juvenalem, *Satyra IX.* & alios Apud Hebræos.

CCCIX. Sacerdotales vestes non a fœminis, sed a viris contextas fuisse, colligi potest, ex iis quæ jam diximus. Fuerunt itaque primi textrinarum Procuratores (liceat ita loqui cum Theodosio & Valentiniano Imperatoribus, *Cod. l. XI. tit. XI.*) *Bêlzel* & *Obolubus*. Deinde sub Templo secundo, in ipso Templo, scilicet ad dextrum portæ Nicanoris, suum habuerunt Gynæcium sive Textrinum, ubi vestes sacræ, cum velis aliisque texturis ad Sacerdotium necessariis, detexebantur: cujus Textrinæ Præfectus, aut Procurator celeberrimus fuit quidam *Pinchasus*. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi Sacerdoti non fuerit integrum suum obire ministerium in alia veste, quam quæ in Templi Textrina detexta fuit. Nihil refert in quo loco, & a quibus hominibus confecta fuerit, modo materia formaque, & figuris ad legem Dei fuerit. Ita legimus *Massechet Ioma cap. III.* (quem locum modo allegavimus) matres filiis suis Sacerdotibus *Ismaeli* & *Eliezeri* tunicas pretiosissimas fecisse, quibus ministerio functi erant magno die piaculari decimo *Tisri*. Hæc tamen conditio requirebatur, ut ejusmodi vestimenta prius traderentur toti cœtui, atque ut sic a cœtu Sacerdotibus darentur. Vestes enim sacræ, ut omnia vasa & sacra supellex, publicis sumptibus fieri debebant, non autem privati. Sed si quis privatus aliquid dare volebat in usum publicum sacrum, permisum erat ut reciperetur & ut eo in sacris uterentur, hac tamen lege, ut toti cœtui primum fuerit traditum, a quo ad Sacerdotes deferretur, & ministerio consecraretur. Sed de hisce postea, ubi de pretio & sumptibus vestium sacrarum: quod fiet libro secundo, Cap. xxiv. postquam de singulis vestibus seorsum egerimus.

FINIS LIBRI PRIMI.

The first part of the ...

The second part of the ...

The third part of the ...

The fourth part of the ...

The fifth part of the ...

The sixth part of the ...

The seventh part of the ...

The eighth part of the ...

The ninth part of the ...

The tenth part of the ...

The eleventh part of the ...

The twelfth part of the ...

The thirteenth part of the ...

The fourteenth part of the ...

The fifteenth part of the ...

The sixteenth part of the ...

The seventeenth part of the ...

The eighteenth part of the ...

The nineteenth part of the ...

The twentieth part of the ...

THE HISTORY OF THE ...

...

...

...

...

בגדי כהנים

ID EST

VESTITUS

SACERDOTUM HEBRÆORUM.

SIVE

COMMENTARIUS AMPLISSIMUS

IN

EXODI CAP. XXVIII. ac XXXIX. & LEVIT. CAP. XVI.
Aliaque loca S. Scripturæ quam plurima.

LIBER SECUNDUS

AUCTORE

JOHANNE BRAUNIO, Palatino.

Cum INDICIBUS locupletissimis & TABULIS
æncis elegantissimis,

Editio altera, auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,

Apud ABRAHAMUM a SOMEREN.

Anno cło Іbc xcvii.

DEIUS 1713

1713

VESTITUS

SACERDOTUM REBRARUM

LIB. I

COMMENTARII AMPLISSIMI

IN

EVANGELIO MATTHEI A XXIII. CAPITULO
Abbas Joh. Baptista de S. Maria

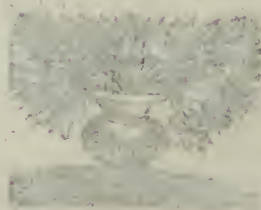
LIBER SEQUENS

NOVUS

JOHANNIS BRAUNII, Palatii

Magistri & Professoris Publici
in Universitate Lipsiensi

Edidit, & curavit,

IN URBE MDCCCLXXII

JOHANNIS BRAUNII CURATE

Abbas Joh. Baptista

INDEX CAPITUM

LIBRI SECUNDI.

- CAPUT I. De מכנסים BRACHIS Sacerdotum.
- CAP. II. De כהונה TUNICA.
- CAP. III. De אבנט BALTEO.
- CAP. IV. De מנבטור PILEO totius Sacerdotum turbæ
- CAP. V. De מעיל PALLIO Pontificis Max.
- CAP. VI. De אפר EPHODO.
- CAP. VII. De חשן PECTORALI.
- CAP. VIII. De LAPIDIBUS pretiosis in Genere & de אדם
SARDIO in specie.
- CAP. IX. De פטורה TOPAZIO.
- CAP. X. De בורקת SMARAGDO.
- CAP. XI. De נפק CARBUNCULO.
- CAP. XII. De ספיר SAPHIRO.
- CAP. XIII. De יהלם ADAMANTE.
- CAP. XIV. De לשב HYACINTHO
- CAP. XV. De שבו ACHATE.
- CAP. XVI. De אחלמה AMETHYSTO.
- CAP. XVII. De חרשים CHRYSOLITHO.
- CAP. XVIII. De שהם SARDONYCHE.
- CAP. XIX. De ישפה IASPIDE.
- CAP. XX. De אורים ותמים / חשן משפט PECTORALI JUDI-
DICII ac URIM & THUMMIM.

INDEX CAPITUM.

- CAP. XXI. De כתר TIARA.
- CAP. XXII. De ציף LAMINA five CORONA AUREA.
- CAP. XXIII. De MODO VESTIENDI Sacra Vestimenta.
- CAP. XXIV. De בגדי לבן VESTIBUS ALBIS Sacerdotis vac-
cam Comburentis
- CAP. XXV. De PRETIO Vestium Sacrarum.
- CAP. XXVI. De USU Vestium Sacrarum.
- CAP. XXVII. De SIGNIFICATIONE Vestium Sacrarum,
five de SENSU MYSTICO.

JOHAN-

JOHANNIS BRAUNII

PALATINI

DE

VESTITU

SACERDOTUM HEBRÆORUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

DE מַנְּסִים BRACHIS SACERDOTUM.

Brevis repetitio distinctionis vestimentorum sacrorum. Quo ordine vestes sacra tractanda. Primum examinantur מַנְּסִים. Præceptum de femoralibus ubi exstet? Variæ versiones, Græcorum, Vulgati, Lutheri, Junii, Philonis, Josephi, Arabis, targum Jerusalem:

lem: Ambrosii, Belgarum, & Gallorum. *Materia hujus vestimenti.* כר פשתים / שש. Byssus retorta. ἔξομιτα. Ses draet, & six fils. *Color feminalium* albus. *Antiquorum brachæ*, coccineæ, ποικίλοι, albæ. *Textæ sunt non suæ.* Hieronymus notatus. *Quo sensu* βραχιόν dicatur a Iosepho? *Bracharum figura.* Campetria. Succinctoria quid Isidoro. Belgis een schort. Gallorum devanteau. Iosephi & reliquorum Græcorum, σπονδιῆ, εἰς ζῶμα, & εἰς ζῶμα Romanorum ventrale. Athletarum, Balneariorum, Coquorum, & reliquorum operariorum velamenta circa verenda. Cyclades, Rocceæ. ἑλισκεῖς mulierum ornamentum. *Horatio quid? Latinorum subligacula quid? Quid feminalia?* In Talmude פתליא pro פתליא quid? פרוצייט' & furschus / שורצין & פרוצייט an legendum פרוצייט schurgens. אַנאַשטעס cruralia, & brachæ. Gallorum Calçons. *Iudeorum קלצי* ab Italarum Calzi Onderbroeck. Calçons a calceis. Caligæ calcens, ἑδῆμα. *Caligula Imperator. Tacitus laudatus.* Calçons hodie brachæ interiores. Brachæ non raro tibialia apud Veteres, & cruales fasciæ, Ephiphanii locus de Catarrhis. Tubrucci quid Hesychio & Suida φερμιάλιον, ἑλισκεῖς, ἀναστειδές & βραχίον idem. Germanorum Duxen Belg. Boxen, & Baxeæ apud Plantum quid? *Quas partes corporis tegant brachæ?* stringuntur circa cor. Ezechielis locus cap. XLIV. xviii. explicatus. Rabbiorum explicationes. Aquila Buza. Hieronymus. Græcorum βρα. Chaldei paraphrasis. *Utrum de solo balteo, an etiam de Brachis intelligendum?* Brachæ Sacerd. ad genua demissa. Rabbiorum & Hieronymi sententia. Leonis Iudæ error. *Antiquorum brachæ aliquando totum corpus tangebant.* Calzematinarefche. Schyrtarum brachæ. Suevorum sive Suaborum. Pomponius Mela & Ovidius citati. Brachæ ex pellibus ex freno Davis. Brachæ in statua Regis Parthorum. Brachæ bruch / Broeck, braxes, brage, & βραχία a בך Syris ברכו borcho, genu. Scribendum brachæ. non bracæ, braccæ. Isidor. Casauboni, Salmasii, & aliorum error. Brachæ a genu ut κατὰ πωτὸς ἀκάλκρω פתים פס פס sola manus. Sic & ποδήρης. *Ierusalemitanorum אברסקין pro אברסקין. Vox brachæ stitator hodie apud Europaos, quam apud ipsos Syros vel Hebraeos. Hujus vocis vestigia apud Hebraeos.* ברכייר. Bernhardi Angli ineptiæ. Brachæ corpori astringebantur, vitæ & ligamentis, instar crumena, Hinc כים marsupium dictæ.

dicta. Euripidi Sacci, Biffacium. שניצים quomodo brachis aprati. Indæ Leonis Tabula. Brachæ quedam aperta ad anteriora & posteriora בית הערוה & בית הנוכב. Codex Niddah & Jarchius laudati. Iosephus examinatur. Male vertitur a Gelenio & Arnoldo Andillensi. Feminalia nostrarum mulierum. Brachæ quibus hodie viri munus ad anteriora aperituram habent. Sacerdotum Hebræorum undique clausa. Feminalia Phariseorum in Talmude. פירשים / צנועים. Cur feminalia מכנסים dicta. Ἐμφανὲν apud Iosephum. Tabula quæ exhibet מכנסים. Explicatio Tabula. Cur brachæ a Deo Sacerdotibus mandate? Marialis jocus in Aruspice Tuscum sacrificantem. Fœdus cultus Peboris. Sacerdotes Hebræorum an primi feminalia habuerint? An Noah? Rara videntur fuisse in deserto. Lxx de muliere virum pudendis apprehendente. Deutr. xxv. Feminalia tempore Nebucadnozoris nota. Locus Daniellis cap. III. XXI. explicatus. סרנולין. سرواولات & سرواولات. פאפאעז Hesychii. פאשען Hispanis Mantillo. Phariseorum & Castorum brachæ. Galli brachati. Virum Cæsar brachas habuerit?

CAP. I.

CCCX

Uc usque egimus de vestium Sacerdotum origine, genere, specie, numero, materia, colore, textura & ornamentis. Ratio nostri instituti postulat, ut tandem ulterius progrediamur, & singulum vestimentum seorsum examinemus. Supra jam animadvertimus vestes sacras distingui secundum Sacerdotum ordides, ut scilicet vestes aliæ sint totius Sacerdotum turbæ, aliæ Summi Pontificis: & hujus quidem alias dici vestes *albas*, alias *aureas*; hisque eum uti omnibus diebus totius anni, illis autem magno die expiationum, decimo scilicet die Mensis Tisri. Nos primo quidem Sacerdotes minores vestiemus, deinde Pontificem Maximum quoque suo ornatu in medium producemus. Vestes totius Sacerdotum turbæ pertractabimus eodem ordine, quo a Sacerdotibus indui solebant, prout hoc docet Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. x.* Quatuor autem vestimenta habuisse omnes Sacerdotes supra jam docuimus: *אונט / ומנעור / כתר / מכנסים feminalia, Tunicam, Balneum & pileum.*

CCCXI. Primum genus vestimenti sunt מכנסי feminalia. De his exstat præceptum Exod. xxviii. vers. xl. ושרה להם מכנסי כר. Et facies illis feminalia lineæ ad legendam carnem nudatis; a lumbis usque ad genua pertinent. Quamvis de hoc vestimenti genere ultimum mentio facta fuerit a Mose, tamen a nobis, ob rationes jam memoratas, primum examinabitur. Septuaginta habent ἑλισκελή, vulgatus feminalia. Lutherus Nieder Zilender. Junius femoralia. Philo Judæus de Monarchia ἐλιζωμα, & in vita Mosis lib. iii. ἑλισκελή. Josephus μαχανασή, sed corrupte, uti solet, pro μιχαεσή, quod esset ipsissimum Hebræorum מכנסי. Sed & eandem vocem mox exponit per συναρτήρα & διάζωμα Antiq. lib. iii. cap. viii. Arabs سرواولق quod indumentum significat, sed indumentum circa pedes & femina, hinc سرو plumipes, pedes plumis vestitos habens, instar columba. Chaldæus מכנסי retinet. Targum Hierusol. אברסקין habet: at corrupte, ut solet, pro אברקסין Abracsin, id est braccia. Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. xviii. brachas quoque habet: Belgæ onderbroecken / & Galli des Brayes.

CCCXII. Materia hujus vestimenti erat linum: dicuntur enim Exodi xxviii. vers. xl. מכנסי כר Libro i. c. vii. ostendimus כר nihil aliud esse quam linum, quod clarius probatur ex Ezech. cap. xliv. xviii. ubi dicuntur מכנסי פשתים. At פשתים linum significare, nemo est qui dubitet. Ideo optime Septuaginta ἑλισκελή λινά. Sed quando de vestitu sacro quæstio est, tunc linum significare, non vulgare, ut quidam docuerunt, sed subtilissimum & pretiosissimum, qualis est byssus, jam animadvertimus: cum sacra omnia fieri debeant secundum præceptum, Ex præstantissimo. Optime igitur Chaldæus כר מכנסי כר vertit רבוץ רבוץ brachæ byssina. Et Josephus, loco supra laudato, ἐν βύσσο κλωστής. Deinde & שש dicitur materia feminalium Exodi xxxix. xxviii. Sed שש etiam significare byssum, sive linum subtilissimum, alibi fuisse demonstravimus. Josephus igitur non fuit primus nec solus, qui observaverit feminalia ex bysso retorta esse, ut sentire videtur Hieronymus ad Fabiolam.

Nec tantum ex bysso erant Sacerdotum feminalia, sed & ex bysso retorta. Dicuntur enim Exodi c. xxxix. xxxviii. שש משר. Schesch Moschzar. Jam docuimus משר Moschzar retortum significare. Sed & numerus filorum exprimitur, quot scilicet fila in unum re-

torta fuerint, nempe *שש Schesch, sex*; atque sic feminalia sacra *עֲשָׂוִיטָא* Belgice *sex dzact* / Gallis *six fils* erant.

CCCXIII. De colore hujus vestimenti non est quod multum disputemus, cum fuerit *color albus*. Nam bysulum albam fuisse, & album significare colorem, libro I. cap. XI. ostendimus. Apud veteres brachas *coccineas* in usu fuisse, testatur Lampridius in vita Alexandri Severi. Et *ποικίλος* sive plumatas habuerunt, ut jam audivimus ex Eurupide. Sed honestiores plerumque, & ipsi Imperatores, albas gestabant, testante eodem Lampridio dicto loco.

CCCXIV. Eadem etiam arte factas fuisse brachas Sacerdotum, qua reliqua vestimenta omnia, nullus dubito, quod etiam satis fuisse ostendimus lib. I. cap. XVI. Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam* nobis quidem persuadere conatur, eas fuisse confutas, nec ulla arte fieri potuisse per texturam, quod ex Josepho probari putat. Sed non video quibus rationibus id probet, nisi quod Josephus dicat: *καὶ τὰ αἰδοῖα ῥαπτόν* circa verenda consutum. Sed per *τὸ ῥαπτόν* fortassis nihil aliud intelligit, quam *clausum*, aut *commissam* & *junctum*, sive id acu, sive arte textoris factum fuerit. Errat sane Hieronymus quando dicit: feminalia non posse fieri in tela: cum hoc nec Josephus docuerit, nec contrarium sit arti textoris, uti a nobis jam demonstratum est. Nam cum omnes vestes, esse debuerint *אורג מעשה אורג opus textoris*, non autem *מטשה מחט opus acus*, ego plane persuasus sum ipsa etiam feminalia in solo jugo, arte textoris perfecta fuisse. In eadem fuisse sententia Maimonida patet *Kele Hammicd. cap. VIII.* ubi, postquam de *tunica, brachis, & Pulco* locutus fuerat, tandem sic concludit: *ונגרי כהונה כולן אין עושין אותן מעשה מחט אלא מעשה אורג שני מעשה אורג* *Et vestes illa Sacerdotii omnes non fiunt opere acus, sed opere textoris ut dicitur: OPUS TEXTORIS.*

CCCXV. Major difficultas est, circa hujus vestimenti formam, & figuram. Augustinus & post eum Cerda in *Adversariis*, cum multis aliis hoc vestimentum *Succinctoria* & *Campestris* vocant. Sed an recte merito dubitatur, cum *succinctoria* & *Campestris* a Sacerdotum feminalibus aut brachis non parum videantur differre; nam etsi *succinctoria* & *Campestris* alias verenda & femina etiam velaverint, videtur tamen quod non quodlibet crus separatim velaverint, sed utrumque uno ambitu. De *succinctorio* Isidorus *lib. XIX. cap. XXI.* *Succinctorium vocarum, quod, ut dictum est, sub*

brachiis habet, ductum alarum sinu ambit atque hinc inde succingit. Videntur itaque ejusdem fuisse formæ, cujus sunt velamenta illa, quibus aliquando pistores incedere videmus in descendis panibus filignis; aut etiam balneatores, qui lintea quædam infra axillas constricta habent, quæ totum corpus, inde fere ad genua operiunt. Tales Belgæ vocant *cen schort* / non autem *cen bzoek* / Galli *un devantau*.

Id ipsum fortassis intellexit Josephus per suum *συνακλήξ*, & Græci per τὸ *διάζωμα* & *περίζωμα*. est enim *συνακλήξ* nihil aliud quam *constrictorium*. Notum etiam est *διάζωμα* & *περίζωμα* esse operaimenta quædam veterum Atheletarum, Balneatorum & Coquorum circa lumbos constricta & cineta, sic dicta a *ζώνη* *stringo*. Idem videntur intellexisse Romani, ut Plinius & alii per suum *ventrale*. Nec multum ab his differunt nostrarum mulierum tunicæ aut potius Cyclades, quas *roccas* vocare vulgo solemus, nisi quod forsan roccis fuerint breviores.

CCCXVI. Fortassis ab his non differunt Seniorum *πεισκελή*, videntur enim idem significare ac *περίζωμα* & *διάζωμα* *succinctorium* mulierum, coquorum aliorumque operariorum. Est sane *πεισκελής* mulierum ornamentum, testante Polluce *lib. v. cap. xvi.* ubi inter alia in *γυναικείῳ κόσμῳ* etiam ponuntur *πεισφύρα*, *πεπεζίδες*, *πεπέζια*, & tandem *πεισκελίδες*. Hinc Horat. *lib. I. Epist. xvii.* artis meretriculæ esse ait, sæpe *periscelidem* sibi raptam flere (modo tamen *πεισκελής* illi non sit vinculum aureum quod mulieres ad ornatum gestant, prout ibi a quibusdam exponitur.)

Nota refert meretricis acumina sæpe catellam

Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.

Latini idem vestimenti genus expriment per vocem *subligaculia*, quæ Scenicorum operaimenta erant. Cicero *I. Offic. Scenicorum mos*, inquit, *tantam habuit a vetere disciplina verecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo.* Si quis tamen contendat *περίζωμα* & *πεισκελή* *subligacula* aliquando etiam significasse ejusmodi feminalia, qualia sunt nostræ *bracchæ*, quas hodie gerimus, nollem ei mordicus contradicere: cum revera tempore hyberno maxime a Romanis cultioribus induerentur, teste Suetonio in *Augusto*, nam non nisi hyeme *feminalibus & tibialibus* *muniebatur*, quod de nostris *brachis* explicarem potius quam de veterum *succinctoriis* & *subligaculis* scenicorum balneatorum, aut mulierum, si quidem
hyemis

hyemis inclementiæ non multum potuissent mederi: nostræ autem brachæ id facile præstarent.

Eodem sensu & ipsa *feminalia* sæpe sumuntur cum ab auctori-
bus Græcis, tum ab Hebræis. Videantur Helychius & Suidas
Græcorum Grammatici doctissimi. Nec aliter Hebræi. Jarchius
in suis Glossis ad cap. II. Codicis Niddab, ubi vocem פמליה (ut
corrupte a Talmudicis scribi solet, pro פמליה *feminalia*) expli-
cat סינר פרוצייט *succinctorium*, vulgo fursot. Iterum puto legendum
esse פרוצות fursot, aut potius פורשחוט, aut etiam שורצין schürzen,
quod Germanis *succinctorium* significat. Eadem voce etiam utitur
Jarchius Exodi xxvIII. ubi Ephodum quoque exponit סינר שקורין
פרוצייט ubi iterum puto scribendum esse שורצייט *qua vocan-
tur schürzens*. Levi sane mutatione. Ita quoque legendum puto *cap.
II. Codicis Niddab*. Sed hæc omnia proprie non sunt מננסים He-
bræorum. Id Hebræi potius dicerent חגור חגור *cingere*, & *strin-
gere*, aut etiam סינר *sinar*.

CCCXVII. Non raro hoc genus vestimenti a græcis vocatur
ἀναξυρίδες. Sed & hoc improprie: cum ἀναξυρίδες proprie signi-
ficent *cruralia* & tibialia, est enim ξύροι *crus*. Eodem sensu
sumuntur Gallorum *Calçones*, qua voce מננסים apud eos exprimum-
tur. Non tantum Galli hoc genus vestimenti *des calçons* vocant,
sed & ipsi Judæi. Videatur Jachias in Daniele cap. III. xxi.
ubi vox פטשין quam vocem volunt proprie nostras brachas signifi-
care, exponit per קלצי id est *calçon*. Optime quidem si formam &
usum hodiernum spectemus, nihil enim aliud significat Italorum
Calzi & Gallorum *Calçones* quam feminum velamenta, ea quidem
quæ infra alia gstantur, ideo Belgis *onderbroeck*. Si tamen ad
vocis Etymologiam attendamus, proculdubio male dicuntur *Cal-
çones*, cum illa vox a calceis aut caligis deducta sit, quæ nihil
aliud significat quam pedum tegumenta, ut vel ex veste illa Im-
peratoris constat, unde & *Caligula* dictus, quæ pedem vestiebat,
non autem femina, quemadmodum id ex Tacito *Annal. lib. I.*
aliisque facile probari potest. Eadem etiam voce *caliga* usus est
vulgatus, Interpretis sane doctissimus, in exponenda voce ἰπόδη-
μα, quod calceum significat. Sed quoniam hodie Gallorum *Cal-
çones* etiam significant feminalia, sive brachas, & quidem illas
quas carni proximas & infra cætera vestimenta gerimus Sacerdo-
tum מננסים optime *Calçones* dicuntur ab interpretibus Gallicis:
cum

cum non tantum femina velaverint; sed & interiores fuerint vestes, infra scilicet tunicam absconditæ.

CCCXVIII. Et ipsæ *brachæ* idem sæpe significant. Nam apud veteres aliquando nihil aliud sunt quam tibialia, crurum & pedum tegumenta, pedules, & crurales fasciæ. Epiphanius *de Catarrhis*: τὰ ἢ ἀπὸ ποδῶν ὡς εἶπεν, τὰ ἐξ ἡματιῶν γενηµένῃα, ἃ παρὰ τισὶν ὀδονία κέκληται, ἢ βραχίαι, χειρὶ περιδέουσι, δακτύλους ἢ τοῖς ποσίν. *Quantum ad reliqua, pedules, uti dicitur, ex vestimentis facta, quæ a quibusdam Odonia vocantur, aut brachæ, manibus induunt, annulos autem pedibus.* Ubi per *brachas* Epiphanius proculdubio intelligit fascias illas, quibus crura & pedes velare solebant veteres. Idem per *brachas* intelligit interpretes Juvenalis, cum dicat: *tubruci*, quod tibiae bracaque tegunt. Est enim posteriorum ævorum Latinis *tubrucus* quasi *tibiarum roccus*. Ex his omnibus patet, cuncta ista vestimenta, quæ aliquo modo crura. & femina tegebant, veteribus dicta fuisse, *feminalia, succinctoria, ventralia, caligas*, περισκελῆ, ἀναξυρίδας, διάζωμα & περιζωμα. Hinc apud Helychium & Suidam eadem significatio omnibus attribuitur. Φιμνάλια, περισκελῆ & βραχίαι. Ubi tamen voluit, ut fere omnes istæ voces adhibita fuerint, ad significandum certum aliquod vestimentum, quod hodie *feminalia*, Gallice *Calçons* & *haudechausses*, Germanice *Briech*, Italice *bragas* & *brayes* vocamus. Quæ primo pedem tantum aut crura velabant, sed tractu temporis adhibita sunt ad significanda vestimenta quæ fere totum corpus inferius vestiunt. Sic a ξύρω *crure* brachæ dictæ sunt ἀναξυρίδες. Ita & hodie Germanis & Belgis eadem brachæ vocantur *buxen* & *boxen*, a *baxea* certo aliquo genere calceamenti, de quo vide apud Plautum. *Menechm. Act. II. Sc. III.*

CCCXIX. Ut autem formam מנכסי Hebræorum Sacerdotum melius caperemus, primum observabimus quas partes corporis debuerint tegere, deinde cætera, quæ ad eorum structuram pertinent, examinabimus. Inferius igitur corpus tegebant, aut si mayis medium corpus paulo infra mammillas ad genua usque. Moses quidem Exodi xxviii, versu xlii. dicit brachas initium sumplisse מנכסי a *lumbis*; sed illud a multis doctoribus ita explicatum fuit, quasi circa cor constrictæ fuissent. Ezechiel Propheta cap. xlii. xviii. de feminalibus Sacerdotum sic loquitur: ומנכסי פסתי יהו על כתפיהם לל יחגרו בתו *Et feminalia linea erunt super lumbos*

lumbos eorum ; *Non cingentur in sudore.* Jarchius ad hæc verba quidem animadvertit : Deum Sacerdotibus vestitu laneo interdixisse , ideoque iussisse ut essent פשתים *linea* ; quia lana facile sudorem excitat in corpore. אמרה inquit , : החורה לכהנים מלבושי צמר כי הצמר מויע הגוף ומויע את הבשר *Lex vetuit ne Sacerdotes vestes laneas gestarent, quia lana sudorem excitat in corpore, unde caro sudore inquinatur.* Eodem sensu hunc locum intellexit Junius & alii bene multi. Aquilæ secunda editio *Buza* habet , ut observat Hieronymus : putatque hoc significare , Sacerdotes non esse cingendos violenter , arcte atque constrictè instar victorum : ne in ministeriis sacerdotalibus inhabiles fierent , & quæ sequuntur ; in qua sententia videntur etiam fuisse Septuaginta , habent enim βίαν. *Non accingentur violemter.* Nihilominus aliam etiam habet explicationem : scilicet intelligendum esse , ne cingentur in loco ubi sudant : ut locus cincturæ per Prophetam iudicaretur , non supra axillas , nec infra lumbos. שנינו בבביתא אין חוגרין במקום שמויעין לא למעלה מאצילים ולא למטה ממחניהם שהוא מקום זיטה אנ לא במקום שמויעין *Discimus ex traditione exotica: Non cingentur in loco ubi sudant. Non supra axillas, nec infra lumbos, quia ibi est locus sudoris, barbare, EN LA SUEUR.* Kimchius Prophetam eodem modo explicat : פי ר"ל לא יחגרו במקום שמויעין כדחניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממחניהם ולא למעלה לאציליהם אלא כנגד אצלי *Doctores nostri beata memoria hoc exponunt, non cingentur in loco ubi sudant, secundum traditionem: quando cingunt, non cingunt se infra lumbos, nec supra axillas, sed circa axillas.* Hæc traditio totidem verbis reperitur in *Massechet Seva-chim, cap. II.* Ad istum locum in Gemara Jarchius animadvertit, *locum sudoris esse in lumbis, & in axillis:* שהבשר נכפל על הבשר *quia caro duplicatur, ut incalescat, & facile sudet.* Pergit Jarchius & explicat quid sit כנגד אצלי ויהם *circa axillas nempe: Ad costas circa humeros.* Optime igitur Chaldæus hæc verba לא יחגרו ביוו *sic πᾶσι φερέσει. לא יחגרו על לא יחגרו על לכהן אלהין על לבנהון יסרון* *Non cingent ad lumbos, sed ad cor suum cingent.* Hæc quæ ita disputantur de loco cincturæ, quidam intelligunt de balteo tantum , ut ex glossis Jarchii Codice *Seva-chim cap. II.* constat : nihilominus idem etiam intelligi putant de loco ubi stringuntur feminalia ; non solum ea de causa, quod quidam

crediderint hoc debere intelligi de vestibus lineis, non autem de laneis, qui laneæ sudorem facile excitant: sed etiam quia Maimonides exfertis verbis dicit, loco modo laudato, *feminalia* liganda, aut stringenda esse *circa cor*. Igitur, secundum has traditiones מנכנסים sive *feminalia* sacerdotum constringi debebant supra umbilicum, non multum infra axillas, circa cor.

CCCXX. Inde a pectore dependebant sacerdotum brachæ, testante Mose, loco toties citato, עד ירכים *ad genua* usque: ad finem scilicet feminum, ubi genua incipiunt. Hoc sensu explicatur a Maimonide, loco supra laudato. עד סוף הירך שהוא הארכובא *Ad finem feminum ubi genua*. Rabbi Levi Barseloni Præcepto xcıx. sic commentatur: עד המנכנסים צורתן ידוע בכל מקום והיו גדולים מנכנסים עד הירך שהוא הנקי גגה *Feminalium figura ubique nota est, quorum quadam magna sunt a lumbis ad femina, ut dicitur: ad femina, qua dicuntur ΓΕΝΟΥΣ*. En per ירכים intelligit genua, id est עד סוף הירך *finem feminum*. Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam*: a nostris dicuntur *feminalia, vel brachæ usque ad genua pertingentes*. Non erant dimissæ infra genua ut genua includerent, sed finiebantur supra genua, ubi femina finiebantur. Quod monitos velim veritatis studiosos, ne sibi imponi sinant ab iis qui nobis persuadere conantur, genua feminalibus Sacerdotum inclusa fuisse: quales brachas exhibent tabulæ *Leonis Iudæ*, & post eum *Leusdenii Ultrajectini Professoris*, qui etiam expressis verbis dicit, *Dissert. xxvii. Inferne ipsa genua attingebant, imo includebant*, quod tamen nec S. Scriptura, nec Hebræorum antiquitas docet. Cur longiora esse non potuerint hæc feminalia docet *Aben Ezra*: הוא יכשל בהם *erant brevia ne impedimento sint*.

CCCXXI. Ex his facile detegi poterit hujus vocis *Brachæ*, *brachy*, *bræck* / *brage, brayes*, *βράχια*, & אברקין scaturigo: ita scilicet dici a *Genu*. Notum est *genu* Hebræis esse ברך *berech*, & Syris כסוכ *borcho*. Hinc *brachæ* fere apud omnes Europæ populos. Nam quemadmodum Græcis certum vestimenti genus dicitur *καρπωτόν* a *καρπῶ* & Hebræis פתם a פם (de quo nos fuisse lib. i. cap. xvi.) *vola manus*, quia manicæ istarum tunicarum ad volam manus usque protractæ erant; *ποδῶπις talaris*, quia ad pedes & talos demissa erat, & ἀναστῆδες *cruralia* a ἔσση, sic & feminalia dicta sunt *brachæ* a ברך *berech*, aut Syrorum בורכא *borcho genu*, quia ad *genua* demissa erant. Nec a sententia mea dimove-

hor, si quis mihi opponat, brachas ita non dici ab ipsis Hebræis, sed potius כרבלה *sarbala*, & כנפס aut כנפס cum tamen eadem voce כרבלה videantur debere uti, si esset vox Hebræa: & Syris, nti constat ex *Targum Ierusalemitano*, corrupte dici אברקין pro אברקין, aut potius pro ברקין a latino aut Græco *bracca*, *βραχια*, ut & Latine כמליה corrupte *feminalia*; nam hoc non obstat quo minus illius origo sit Hebræa. Quis nescit quam misere voces soleant mutari & corrumpi successu temporis? Infinita exempla adferre possem ad demonstrandam, origines & scaturigines vocum linguarum, & artium, in natali suo solo sæpe exaruisse, cum tamen alibi ex iis quasi rivuli aut potius stagna quædam supersint: ut non mirum esset, si diceremus feminalia aliquando ab Hebræis etiam *brachas* dictas fuisse, eandemque vocem postea a multis populis receptam & conservatam fuisse, apud Hebræos autem interiisse tractu temporis, succedentibus apud eos aliis vocibus. Sed non plane interiit vox *bracha* apud Hebræos: est enim Talmudicis, ut videre est, *Massechet Kelim cap. xxvi. Misna III. ברכיך* corium sive *ventrale* opificum (Belgice *een Schoots vel*) quod ad genua demittitur, aut quod *genua regit*, ut habet glossa.

Hinc patet male vulgo scribi *braca* & pejus *bracca*; potius scribendum esse *bracha*, quemadmodum etiam in optimis Codicibus Ciceronis *brachati* & *bracha* legitur. Manifestum etiam est non minus errasse. Isidorum *Orig. lib. xix. c. xxii.* cum crediderit: *bracas* dici quod sint breves, quasi esset vox Latina. Optimo tandem jure *Salmasius* ad *Tertull. de Pallio*, cap. I. carpit eos, qui hanc vocem Gallicam putarunt, ut *Diodorus Siculus* & alii. Sed pessime magnus vir ipse deceptus est, eodem loco, ubi contendit vocem istam esse Græcam. Fefellit eum proculdubio doctissimus *Casaubonus* in *vita Augusti*, ubi eandem sententiam docuerat.

CCCXXII. *Bernhardus Angelus*, vir cui propria saliva vehementer placet, eamque ab omnibus lambi desiderat, in me plus semel sine causa acriter & ineptissime debachatus, ferre non potest test meam, de *feminalibus* Sacerdotum Hebræorum sententiam; minime quod vocem *bracha* Hebræam vel Syram crediderim; illudque genus vestimenti cum cæteris sola fieri textura, absque acus opera docuerim. *Ad Iosephum Lib. III. cap. VII. pag. 171.* conatur probare auctoritate Hieronymi, in *Epistola ad Fabiolam*, dicentis non posse in tela *brachas* fieri, quæ sint verba

„ Iosephi, ut putat Hieronymus. At nos *verba Iosephi* ἐπὶ τὰ
 „ ἀδοκίαι ῥαπιδόν exposuimus & simul ostendimus nusquam dixisse Jo-
 „ sephum, *brachas in tela fieri non posse*. vide supra paragr. CCCXI.
 „ ut nullam animadvertam rationem quæ *Bernhardum* moverit tot
 „ verba Hieronymi chartis illinire? At non ego solus, sed reliquo-
 „ rum hac ætate sugillanda fuit Theologorum credulitas. *Ceterum*,
 „ inquit, *ni videretur hæc ætas Theologorum fabulis Rabbincis pro-*
 „ *pior magisque credula quam historia veteri, haud sustinuissem sta-*
 „ *tim omnia, ex Hieronymo adjungi, viro licet Judaicarum παρ-*
 „ *δόσεων satis avido*. Miseros Theologos critico Bernardo, Ju-
 „ daicarum παρδόσεων parum avido, credulos atque ineptos! Huic
 „ critico nihil placet, præter Græculos mendaces eorumque fabu-
 „ las. Displacent vehementer Pharizæi omnesque Rabbini. Pu-
 „ deat itaque omnes, quotquot fuerunt alicujus famæ, *Judaicarum*
 „ παρδόσεων avidos, ipsos *Hieronymos, Augustinos, Origines,*
 „ *Epiphianos, Munsteros, Reuchlinos, Buxtorfios, Capellos, Bo-*
 „ *chartos, Seldenos, Lichtfootios,* tot alios, inter ipsos Anglos
 „ magni nominis viros, quotquot hætenus Ecclesiæ utiles labo-
 „ res impendisse creduntur, studio arduo, non cuilibet, nec ipsi *Ber-*
 „ *nardo* pervio.

„ CCCXXIII. Sed heu misero mihi! meum enim latus, (quam-
 „ vis hominem nunquam viderim, de eo nunquam cogitaverim, mul-
 „ to minus eum læserim) petit. Ego ipse sum qui tam grandia pec-
 „ cata commisi, quia sum *hujus ætatis Theologus*: quia amo Anti-
 „ quitatem quamlibet, sacram & profanam, non solum Græcorum,
 „ Romanorum, aliorumque populorum, sed & Hebræorum sa-
 „ pientiam, quod eodem loco mihi sint cunctæ fabulæ Græcæ &
 „ Hebrææ, quod ex qualibet abyssu, immo ex cujuslibet fimeto
 „ margaritam eruere tentem. Ego itaque solus inter *hujus ætatis*
 „ *Theologos*, in eadem pagina (ut & alibi variis locis, ubi ad quas-
 „ libet cavillationes, atque inhumanos contemptus responsurus ero,
 „ ut discat cavillatoribus ineptisque detrectatoribus nos esse & *can-*
 „ *tare pares, & respondere paratos*.) ter fui nominandus & in cœ-
 „ num dejectendus. Primum quod non satis fuerim credulus, ut
 „ brachas a Græculorum ἐπιρραπιδόν, & βραχίον fuisse dictas cre-
 „ diderim: sed ab Hebræorum, aut Syrorum lingua (quæ Græco-
 „ rum aliorumque populorum linguarum, scientiarum & Religio-
 „ num scaturigo.) ברך *berech*, vel ברכו *borcho*, genu, quia eo usque per-

„ pertingebat , quemadmodum Græcorum *καρπιωτὸν* fit a *κάριον* ,
 „ *ποδήρης* a *ποδός* , & *ἀναξυρίδες* a *ξύριον* , ut & Hebræorum *סוּסָא* a *סָסָא*
 „ uti paragrapho CCLXXIX. & CCCXVII. demonstro. Sed extorqueat
 „ Bernhardus credulis , etiam quibuscunque potest fidiculis , *brachas*
 „ ex acristo verbi Getici *brican* ; ex *ρήγνυμι* fiat *βράκιον* , *βράκιον* & *βραχίον* ,
 „ & id credat qui cum eo satis est credulus , ego non invideo , sed
 „ miror magis ejus audaciam & *φιλαυτίαν* , immo & inscitiam in
 „ linguis orientalibus eorumque antiquitate.
 „ CCCXXIV. Sed & acri aceto perfundendus fui , quod do-
 „ cuerim *brachas* fuisse integras contextas , absque opere acus. Præ-
 „ fertim quod tanto labore ex imis fundamentis , & antiquitatis
 „ spississimis tenebris in lucem protraxerim veterem *ὑφάντελαν* , tot-
 „ que auctores exposuerim hactenus a nemine intellectos. *Quid*
 „ *enim* , inquit , *illa* (scilicet *ὑφάντελα*) *ad Pontificem Judaicum*
 „ *sacrive scrinii arma* ? *Phineasus sane protovestiarius nihil unquam*
 „ *simile somniavit , aut sinciput aliquod Talmudicum*. Si ad Pontificem
 „ Judaicum sacrive scrinii arma nihil facit *ὑφάντελα* , misere erra-
 „ vit , ad mentem Bernardi , Moses , aut potius ipse Deus , quod
 „ tam expressis verbis jusserit , ut essent *ארב מטה* *opus textoris*. Sed
 „ *בהפרה* *acu committi poterant feminalia & manicata vestes* , idque
 „ *non esset contra* *ארב מטה*. Ita sane fieri poterat , atque ita fit
 „ hodie. Sed & aliter fieri poterat , sola nempe textura , absque
 „ acu , qualis erat tunica *ἀραφῶν* Christi , si Evangelistæ credas.
 „ Ita facta esse omnia Sacerdotum vestimenta , probavi , capite XVI.
 „ paragr. xx. hujus editionis ccxlv. & alibi , quibus refutandis ni-
 „ hil adduxit Bernhardus , nihil adducere potest. Si *acu* fieri po-
 „ terant , cur expresse jubetur , ut fierent *ארב מטה* *opere textoris* :
 „ cum vestimenta omnia ex neta lana & lino variis coloribus auro-
 „ que fieri non potuerint , nisi opere textoris , tela scilicet texenda
 „ est , ut deinde ex ea partes variæ acu consuerentur , uti hodie fieri
 „ solet a nostris farcinatoribus. In Templo cuncta fuerunt *מן המותר*
 „ *ex optimo* ; vestes itaque esse debebant preciosissimæ. Textæ au-
 „ tem cariori emuntur pretio , ut patet vel ex Tunica Christi , quæ
 „ ideo dicta est *ἀραφῶν* & *ὑφάντων* *ἐν τῷ ἀναθεν δι ὄλα* : ut etiam tota
 „ ars ita texendi , ob carum pretium , tandem in oblivionem abie-
 „ rit. At *nihil simile Phineasus protovestiarius unquam somniavit*.
 „ Nor credo , Bernharde , te præditum esse revelatione propheti-
 „ ca Danielis , ut aliorum somnia possis divinare. Phineasus sane

„ non fuit somniator. (tu somnies quamdiu placet; cum somnia
 „ tua adeo tibi sint grata.) Expressam Phineasus habuit legem Dei.
 „ Tandem nec *sincipi Talmudicum ista somniavi*. Maimonides
 „ non est *sincipi Talmudicum*, nec Gemarici, quidquid tu eos ri-
 „ deas & contemnes. Hi claris verbis docent *Massechet Ioma*
 „ *cap. VII.* vestes sacras fuisse textas, non acu consutas, uti hoc
 „ & sequenti capite demonstro. Fateor Maimonidem credidisse
 „ *manicas* fuisse assutas tunicis, quod ex Talmude probare tenta-
 „ vit. Sed & nos ipsius errorem palam facimus, capite sequen-
 „ te. Ultro tamen ipse fatetur *brachas* textas, non *sutas* fuisse.
 „ Ipsam etiam tunicam, immo & manicas textas fuisse asserit, nisi
 „ ut manicæ detextæ tunicæ corpori acu commissæ fuerint. Ad
 „ quæ & nos respondimus.
 „ Sed veterem hanc *ὑφάντελαν Βραυνιο Theologo non invidet Ber-*
 „ *nhardus*. Nec ego invideo Bernardo invidiam, contemptum &
 „ contradicendi libidinem. Nec ipsam criticam ipsi invideo. Amo
 „ criticam quamlibet magnopere, eamque commendo. Amo &
 „ inquiri, quantum possum, & quantum licet per otium, ipsas Fa-
 „ bulas, non solum Orientalium, sed & Romanorum, & ipsius
 „ Græciæ mendacis. Quousque cujuslibet nationis fabulæ, ritus, Re-
 „ ligiones, veram historiam veterem solidamque Antiquitatem at-
 „ que eruditionem amantibus sint legendæ, indagandæ, immo &
 „ credendæ, quantus sit usus studii Talmudici, quantum omnibus
 „ scientiis promovendis sit necessarius, hic non datur dicendi lo-
 „ cus. Id alibi a me factum est. Hoc unicum hic addo: (& for-
 „ te majori audacia quam multi expectassent) absque orientalium
 „ Linguarum, immo & Talmudicæ sapientiæ cognitione, ad ima
 „ veræ Antiquitatis perveniri posse, a me negari, ringatur quan-
 „ tum velit Bernhardus. Invideat itaque, vel non invideat; invi-
 „ diam tamen viro honesto atque literato Bernhardi indignas ob-
 „ trectationes redolere, modestiores atque sapientiores cuncti me-
 „ cum judicabunt. Rideas *ὑφάντελαν* ex spissis Antiquitatis tene-
 „ bris retractam si ita es *γελασῆς* & *γελάσῃς* summopere tamen ab
 „ eruditioribus laudatur, quod forte mordet te, cui honestissi-
 „ morum virtutes displicent. De suis superbe, de aliorum labo-
 „ ribus indigne judicat Bernhardus. Sane aliorum vigilias, labo-
 „ res atque inventa ridere & superbe contemnere, in qua arte ex-
 „ cellit Bernhardus, est viros doctos diligentioresque absterre-
 ne

„ne unquam ex remotiori Antiquitate quidquam eruere tentent,
 „qua via ignorantia, immo & barbaries serio commendatur. Sed
 „tantus mihi non est Bernhardus ut propter ipsius sive contemptum
 „sive ignorantiam quidquam negligam.

CCCXXV. Tandem eadem pagina acerbioribus famis proscin-
 „dendus fui. Crisim suam excercet in eundem Josephi locum,
 „quem & ego allegavi, ad hæc verba: τέμνεται ἡ ἰσθμὸς ἡμῶν &
 „quæ sequuntur. *Divisum (subligar) usque ad medietatem, sed cir-*
 „*ca illa constructum.* Ad hæc verba, inquam, absque ulla causa,
 „sola libidine contradicendi, contemnendi, ne dicam calumnian-
 „di, hæc habet: *aut Braunii (interpretatio) loco ultimo, qui ne-*
 „*scit quid in humanis sit τὸ ἡμῶν.* Fuit iterum Bernhardus in Brau-
 „nium. Quid tibi peccavit Braunius, Bernharde?

Dic qua Tiphone quibus exagitare colubris?

„Ut eo usque ipsi sis inhumanus. *Braunius nescit quid in humanis sit*
 „*τὸ ἡμῶν.* Bernhardus id novit, insignis scilicet est Anatomicus viven-
 „tium fortassis magis quam mortuorum. Sed quicumque viri docti
 „atque honesti tuas ineptias, superbos tuos contemptus, legent cer-
 „tissime mecum fatebuntur *inhumanum Bernhardum furore abreptum*
 „*nescire quid sit humanitas, ne τὸ ἡμῶν quidem humanitatis intelli-*
 „*gere, beleboro opus habere, ut cerebrum insania purget, ne aliorum*
 „*laboribus in posterum plus æquo invideat.* Hæc Bernhardum in
 „Braunium dixisse sufficit. His dictis, nihilo probato, vicit. Do-
 „ctus vult haberi obtricator, & sapientiæ, si diis placet, dictator.
 „Audeo tamen ipsi commendare prudentiam & humanitatem.

CCCXXVI. Utut sit, mihi persuasissimum est, vocem *bracha*
 esse Hebræam, a ברך *berech* genu, scilicet ad genua demitteban-
 tur. Fateor tamen apud Antiquos etiam in usu fuisse brachas, quæ
 ad talos usque dependebant, immo quæ totum pedem & crus si-
 mul & femina velabant, quales hodie habent Nautæ & alii, præ-
 fertim in frigidioribus Regionibus, Italis *Calze marinarefche.* E-
 jusmodi brachas forte intellixit Hieronymus ad cap. III. Danie-
 lis versu XXI. ubi כרבלין *bracha* dicuntur, Symmacho ἀναξυέδες,
 quibus crura tegebantur, & ἰβία, quasi *crurales & ibiales* appella-
 ta sunt, forte quia femina & crura simul tegebant. Scythas ali-
 otque populos Septentrionales brachas gestasse, quæ totum fere
 corpus tegebant, docet Pomponius Mela *de Situ Orbis lib. II.*
 cap. I. *Totum brachatum corpus, & nisi qua vident, etiam ora ve-*
stiliz.

stivi. De iisdem Ovidius lib. III. *Trist. Ecl. x.*

*Pellibus & suis arcent mala frigora brachis,
Oraque de toto corpore sola patent.*

Tales brachas ex pellibus animalium vidimus magna copia Flissin-
gam advectas ex freto Davis, anno CIO ICX LVII. toti corpori,
a calce ad caput usque muniendo aptas. Nec multum ab his diffe-
runt *Suevorum*, sive *Suaborum* brachæ in Germania, apud alios
populos plane ridiculæ. Eodem prorsus modo brachata conspicitur
statua illa gausapata, Regis Parthorum, ubi brachæ apparent ad
talos usque demissæ. Vide Ferrarium de *Re vest. parte II. lib. I. cap. VIII.* Hæc fortassis causa fuit, quod apud veteres brachæ &
feminalia aliquando cruralia & pedules significaverint, ἀναξυρίδες
autem & caligæ, & cruralia brachas; cum non raro idem vesti-
mentum & femina, & crura, & pedes simul vestiverit. Ne autem
his multum inhæreamus, certum est Sacerdotum *brachas* ita dictas
fuisse a *genu*, quod scilicet ad genua pertingerent.

CCCXXVII. Apertæ esse solent brachæ ad infimum ventrem
ad emittendam urinam, &, (honus sit auribus) ad anum, ad exo-
nerandam alyum; cujus formæ sunt hodie feminalia nostrarum
mulierum, & quorundam virorum. Talia in usu fuisse apud Ori-
entales populos ante multa sæcula, colligi potest ex Codice *Nid-
dah cap. II.* ubi aperturam anteriorem circa verenda vocant בית הערוה
locum verendorum, posteriorem autem בית הנקב *locum foraminis*.
Audiamus Jarchium ad locum istum בית הנקב ובית הערוה דרכן היה
לשור הנקבים במכנסים כנגד בית הערוה וכשגומר לקשור הנקב ברצוה וסומן
Locus ani, & lo-
cus verendorum. *Mos erat ut foramina (sive aperturas) facerent in
feminalibus, e regione verendorum, ad emittendam urinam foras,
eodem modo fieri solebat e regione ani; qua re facta, foramen liga-
bant & claudabant ligulis.* Possset aliquis dubitare an Sacerdotum
brachæ etiam non habuerint ejusmodi aperturas, cum dicat Jose-
phus *Aniq. lib. III. cap. VIII.* διάζωμα πρὸς τὰ αἰδοῖα ραπτόν ἐκ
βύσσου κλωσῆς εἰργνύμενον ἐμβαίνοντων εἰς αὐτὸ ἢ ποδῶν ὡσπερ ἀναξυρί-
δας. ὁποτέρηται ἢ ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ τελευταῖαν ἀρχὴν τῆς λαγόνος πρὸς
αὐτῶν ὁποτέρηται. *Subligar circa verenda commissum. Factum ex
byssio retorta, cui inferunt pedes (quod pedibus inscendum) tanquam
cruralibus. Divisum usque ad modiciatem, sed circa ilia constrictum.*
Ita hunc locum verto: cum Gelenii versio mihi minime placeat:

non enim exprimit mentem Josephi. Quid quæso, intelligit per suas *dimidiatas bracas*? Nec magis arridet versio Gallica doctissimi *Arnoldi Andillensis*: cum locum istum admodum parce vertent; quod factum puto, non tantum quod in Hebræicis peregrinus fuerit (cum tamen non nisi in Hebræorum scriptis versatissimum admittam, qui nobis Josephum accurate interpretaretur) sed etiam quod non satis attenderit ad verba Græca. Sic ille, *Celui qui doit officier est obligé suivant la loy, d'êre pur & chaste, & veiu* (ubi ad verba, quæ allegavimus pervenit) *d' un habit nommé Manachaz, c' est a dire qui serre fort. C' est une espece de calçons de lin retros, & qui s' attache sur les reins.* His verbis quidem docet Sacerdotum vestitum fuisse feminalia, sed nec formam, (quod tamen observari debuit, cum in rebus sacris minima etiam sint notanda) expressit, nec Josephi mentem intellexit. Nihil jam dicam, quam male cum cæteris interpretibus retineat vocem *Manachaz* Græce *μαναχασή*, cum vocem istam corruptam ex Hebræo debuerit emendare, & scribere *μυχροσή*, aut minimum *μάχρασση* a כנסי. Quorsum quæso illud addit? *C' est a dire qui serre fort.* An Josephus id voluit his verbis? *βέλεθ ἡ συνακτιῆσθ δηλῶν.* Male vertuntur: *C' est a dire qui serre fort*: est enim *συνακτιῆσθ* nihil aliud quam *subligaculum, constrictorium*: aut tale quid. Cætera multa, quæ maxime erant notanda in descriptione feminalium, quam nobis dat Josephus, alto silentio præteriit, quod cuilibet patebit, si ad Græca attendat. Quid quid est, si Josephus non erravit, quemadmodum hac in re errare non debuit, cum ipse fuerit Sacerdos, & ejusmodi vestibus in ministerio sæpe vestitus, manifestum erit, cujus formæ fuerint feminalia Hebræorum Sacerdotum: ejusdem scilicet fere, cujus sunt hodie nostræ brachæ. Pedes enim iis inferere, aut potius pedibus eas *infcendere*, (utitur Josephus verbo *ἐμβαίνην*) quemadmodum & tibialia, aut cruralia *infcendere* solemus. Dicuntur etiam a Josepho *περὶ τὰ αἰδοῦσα ῥαπία* circa verenda *consuta*, non quod revera consuta fuerint: erant enim *opus textoris*, sed quod circa verenda fuerint commissa, uti solent: sed a verendis ad ilia divisa, ad comprehendendum ventrem & clunes.

CCCXXVIII. Superne ad lumbos constringebantur, & corpori alligabantur certis quibusdam vittis, aut ligamentis, quæ feminalibus ita erant inserta, ut potuerint arctari & laxari pro libu-

tu, & pro crassitie corporis, iustar crumenæ, quæ aperiti & claudi solet: ideo כִּים marsupio similia esse dicuntur feminalia, ut videre est apud Maimonida *Kele Hammikd. cap. VIII.* הַמְכַנְסִים

בֵּין שֶׁל כִּנִּי בֵּין שֶׁל כַּהֵן הֵם מִמְתַּנִּים עַד יָרֵכִים שֶׁהוּא לִמְעַלָּה מִן הַטִּיבּוֹר קָרִיב מִן הַלֵּב עַד סוֹף הַיְרֵכִים שֶׁהוּא הָאֵרְכּוּבָה. וְשׁוֹנֵצִים יֵשׁ לָהֶם וְאֵין לָהֶם לֹא *Feminalia, sive summi Pontificis, sive ceterorum Sacerdotum, a lumbis demittuntur usque ad finem feminum, qua sunt genua. Et habent ligamenta quadam. Sed nulla est illis apertura, nec ad anum, nec ad verenda, sed constringuntur instar crumene.* Hinc fortassis ab Euripide sacci vocantur:

---- ἡ τῆς θυλάκους τῆς ποιμίλης

Περὶ τοῖν σκελοῖν ἰδῶσα.

Quæ videbat saccos variegatos circa femina. ubi per saccos variegatos proculdubio feminalia intelligit, quia revera formam habent duorum saccorum, alias *bissaciorum*, sic dictorum a duobus saccis. Hæc autem ligamenta, quibus feminalia solebant corpori astringi, ab Hebræis שְׁנֵצִים vocabantur, ut patet ex capite secundo *Codicis Nidda*: ubi ad vocem שְׁנֵצִים Jarchius habet: אֲשֶׁר לְשֵׁן כַּעַן שְׁלֹנוּ *quibus ligantur* (feminalia) *ut apud nos.* Et sane notum est, apud nos feminalia solere stringi, certis quibusdam ligamentis, aut nodulis, quibus pro ligamentis utimur, instar fibularum. Hæc autem ligamenta putamus fuisse inserta superiori parti feminalium, non quidem ut quasi limbo alicui inserta, aut adfuta fuerint, ut hodie sæpe fieri solet, sed ita ut alternis foraminibus inserta fuerint. Cum enim feminalia fuerint *opus textoris*, non autem *opus acus*, ita debent concipi, ut omnia facta fuerint absque opera acus, quod priori modo tam facile non potuisset fieri. Hæc est ratio quod a figura Judæ Leonis recesserim; & שְׁנֵצִים sive ligamenta hoc modo exhibuerim, ut infra in tabula patebit.

CCCXXIX. Feminalia, quibus hodie viri utuntur, fere ejusdem formæ esse solent, cujus supra docuimus ex Talmude, fuisse brachas quasdam apertas utrinque, nisi quod hodie Virorum feminalia unicam tantum habeant aperturam, scilicet ad verenda, non autem ad posteriora. Sunt ex Hebræorum doctoribus, qui Sacerdotum feminalia similia esse dicunt nostris, id est illis, quibus tempore suo utebantur. A nostris autem brachis, quales hodie gestamus, Sacerdotum brachæ plane dissimiles erant; cum nullam omnino aperturam habuerint, nec ad anum, nec ad verenda; ita

ita quidem ut nec urinam emittere, nec alvum exonerare potuerint, nisi feminalibus prius exutis, ne inquinarentur. Imprimis notandus est locus, quem modo allegavimus. ex *Massechet Niddah cap. II.* ubi de mulierculis & sacerdotibus mente læsis, (unde occasionem arripiunt formam feminalium sacerdotum describendi) disputant. כנסים כהנים למה הן דומין כמין פמליא של פרשים למלה עד מתנים למשה עד ירכים ויש להם שניצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הקורח. *Cui rei similes sunt brachæ sacerdotum; Erant instar feminalium Pharisæorum, usque ad ilia, inferne usque ad femina. Habebant autem ligamenta. Sed non habebant nec locum ani, (id est, aperturam ad anum) nec locum pudendorum. (i. e. aperturam ad pudenda.)* Nota quæso Pharisæos ejusmodi brachas gestasse, ob pudorem atque modestiam: cum enim ita fuerint clausæ undique, obscœna non poterant detegi nec conspici, quod forte aliquo casu fieri potuisset, si ab anterioribus & posterioribus apertæ fuissent. Pharisæi modesti & verecundi videri volebant, cum in aliis rebus, tum maxime in vestibus. Sed per פרשים Gemarici forte non intelligunt Pharisæos, ita proprie dictos, sed omnes homines pios & pudicos. Glossa ad locum istum פרשים, habet צנונים modestos sive pudicos. Posset aliquis conjicere, per vocem פרשים intelligendos esse Persas. *Eo magis, cum Persæ habuerint brachas, ut constat ex Suida, & ex eorum Sarbalin, quibus Persico more vestitus videtur Sadrac cum sociis suis. Dan. III. & de quibus nos inferius paragr. CCCXXXIII. Eo magis cum Persæ צנונים modesti dicantur triplici modo. Cod. Berachoth. fol. 18. 2.* בשלושה דברים אוהב אני את הפרסיים. Propter tres res amo Persas: sunt verecundi in cibo, sunt verecundi in loco secreto, verecundi in re alia (*nempe in lecto*) *videmur naque tales brachæ dici ob verecundiam. Tamen Persas hic intelligi non puto, cum eorum brachas tales fuisse hætenus non constet. Præterquam quod Persæ dicantur פרסיים magis quam פרשים.*

CCCXXX. Ex his facile colligi potest, qua de causa brachæ Hebræis כנסים dictæ fuerint: nempe a verbo נכנס *inscendere*, sive *ingredi*, quia vestiri nequeunt, nisi eas quasi inscendamus, ut Josephus optime utatur verbo ἐμβάλλειν, quando de brachis vestiendis loquitur. Nec omittendum est formæ dualis esse, non singularis, nec pluralis numeri, ob numerum feminum, quorum sunt duo. Sic & Euripides θυλάκας *saccos* habet pro feminalibus in duali, ἑλ τοῖν σκελοῖν.

CCCXXXI. Ut autem forma מכנסיים *bracharum* Hebræorum Sacerdotum, prout eas ex Hebræorum traditione descripsimus, facilius intelligi possit, hac tabula eas lectori ob oculos ponere libuit.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. A. מכנסיים five *brache* aut feminalia Sacerdotum.
 B. B. Ligamenta, quibus feminalia laxari & constringi debent. Talmudicis שניצים.
 C. C. Species *limbi*, cum multis foraminibus, quibus ligamenta inserta sunt, uti fieri solet in crumena.
 D. Anterior pars brachæ, אבסque בירא הערוה *apertura ad pudenda*.
 E. Posterior pars etiam clausa, sine הנקב בירא *apertura ad anum*.
 Secunda figura exhibet Sacerdotem brachis vestitum.

CCCXXXII. Moses etiam rationem exprimit, ob quam Deus Sacerdotes voluerit vestiri brachis, scilicet לכוורו בשר ערוה ממחנים ער *Ad tegendam carnem nuditatis, ab ilibus ad femina*. Sane usus feminalium est inferiora tegere, quod experientia docet. Cum autem sacra pie & caste fieri debuerint, Deus imperavit, ut Sacerdotes contegerentur, non tantum tunica, sed & feminalibus, ne forte ea, quæ occultari debent, aliquo casu detegerentur coram populo: nam quum Sacerdotibus sæpissime incurvandum fuisset in mastrandis & immolandis victimis, ejusmodi quid facile evenire potuisset, nisi verenda velata fuissent. Tale quid accidit Aruspici Tusco sacrificanti, de quo Martialis pro sua licentia, ita jocatur: *Lib. III. Epigr. xxiv.*

*Ipse super virides aras luctantia pronus
 Dum resecat cultro colla, premitque manu,
 Ingens iratis apparuit hernia sacris.*

Ne autem idem accideret Sacerdotibus Dei Optimi Maximi, lex data est, ut inferiora tali vestimento operirentur. Notandum etiam est, apud populos quosdam idololâtras, morem fuisse ut Diis sacra fierent nudo corpore, & quidem cum nefanda aliqua turpitudine: qualis præsertim fuit cultus Pehoris, de quo nos libro I. cap. I. aliquid diximus. Ne igitur veri Dei sacra similia viderentur Pehoris sacris, aliorumque Deorum stercoreorum, sunt qui credant,

Deum

II.

Deum jussisse, ut Sacerdotes femiualibus tegerentur. Hujus autem rei rationem dat Maimonides, *More Novochim libro III. cap. XLX. Iam pridem nosti manifesto cultum Peboris illis temporibus postulasse, ut verenda detegerent; ideo jussit Deus Sacerdotibus, ut facerent sibi brachas, ad regendam nuditatem tempore ministerii, eadem etiam de causa prohibitum fuit ad altare ne ascenderent per gradus, ne eorum nuditas detegeretur.* Textum Hebræum supra jam allegavimus. Constat itaque factas esse brachas sacerdotales, secundum legem Dei כסו בשר רורה *ad regendam nuditatem; quæ Philo Iudæus de Monarchia sic vertit: Περὶ ἱερῶν ἡμῶν εἰς αἰδοίων σκέπῳ, bracha ad regenda verenda.*

CCCXXXIII. Utrum autem Sacerdotes Judæi primi fuerint mortalium, aut apud Hebræos soli, qui brachas gestabant, non ausim affirmare. Hoc saltem constat, in tota sacra Scriptura nullam mentionem fieri bracharum, ante tempora Mosis, immo valde verisimile esse, apud Hebræos nullas fuisse in usu, aut raras admodum. Tempore Noachi non fuisse notas, vel inde videtur posse colligi, quod Noachus vino sepultus verenda detexerit, ut sese ludibrio exposuerit coram liberis suis, Exod. IX. Idem videtur colligi posse ex capite XXV. Deuteron. ubi sub pœna diminutionis manus prohibetur, ne fœmina virum pudendis apprehenderet. Quid opus fuisset ista lege, si calus ille non facile potuisset evenire? Id autem facillime fieri potuit apud Hebræos, cum nullas brachas gestaverint, sed tunicas & pallia tantum, quæ non sufficiebant ad tuendas partes istas. Videtur etiam crura sponsi tam facile conspici potuisse Cantic. capite quinto, quia temporibus illis non fuit moris ea brachis & cruralibus velari. Negari tamen non potest, hoc vestimenti genus etiam receptum fuisse a vulgo apud Hebræos. Tempore Nebucadnozoris Judæos, dum captivi erant Babylo niis, usos fuisse brachis, colligitur quidem ex capite IIII. Danielis versu XXXI. בארץ גבריה אלך כפתו בכרבליהון כפטיהון וכרבלהון : בארץ גבריה אלך כפתו בכרבליהון כפטיהון וכרבלהון : Ubi כרבלין quibusdam significant calceos, aut כרבלין כרבלין *cruralia*, ut observat Saadias. Aliis sunt מכנסים *bracha*, idemque esse volunt, quod Arabis سراويلات, quæ vox fere nihil differt a voce سراولات, qua usus est Arabs, pro Hebræorum מכנסים *brachis*. Et tane quam facile permutentur B. & V. judicium esto penes doctos. Sed כרבלין proculdubio idem est, quod Græcorum σαφύβασι, quam facile enim literæ R. & L. etiam per-

mutentur, non est quod multis verbis probem. Hefychio *σαρβί-
 ἔαρα* est ἔνδυμα πρὸς τὰς κνημίδας; ubi mallet legere cum Step-
 hano, πρὸς τὰς κνήμας, *vestimentum circa femina*. Suidas *Σαρβί-
 ἔαρα* ἐστὶν Περσικὴ ἔνυσι ἣ λέγουσι βραχία. *Sarabara est vestis Persica,
 quam nonnulli brachas vocant*. Jachias tamen aliique Hebræorum
 Magistri פטשן reddunt מנכסין *feminalia*, & כרבלא vestem superio-
 rem, quale est pallium. Hispanis *Manillo*. At sive פטשן sive
 כרבלא significant *brachas*, saltem ex hoc loco colligi potest, brachas
 illis temporibus notas fuisse, & earum usum apud Hebræos & Chal-
 dæos obtinuisse. Sed supra jam docuimus ex *Codice Niddah cap.*

II. Phariseos, cæterosque, qui casti & pudici videri volebant,
 gestasse brachas, & quidem in usu fuisse certum aliquod genus
 bracharum, quæ ad verenda, & ad posteriora apertæ erant.

Doctissimus Bynæus, de Calceis Hebræorum Libro II, cap. ul-
 timo, *refutandum me suscepit, quod aliarum sententiam de כרבלא
 allegaverim. Doctus lector facile animadvertet, me de re nihil cer-
 ti statuisse. Dico tantum, sive כרבלא, ut nonnulli volunt, sive פטשן ut
 docent alii, fuerint brachæ, inde necessario colligendum esse, Brachas
 tunc temporis fuisse notas. Non adeo soleo esse audax ut in re tam
 incerta & abstrusa, quidquam magna confidentia adfirmem, contra
 viros undique doctos. Forte displicuit, quod addiderim rationes,
 cur a viros doctis brachæ credantur. Sed etiamsi apperte dixissem,
 significare brachas, sententiam tamen non mutarem, ob ea quæ ipsi
 afferre placuit: cum nihil habeat præter meras conjecturas, quæ &
 aliter exponentibus concedenda sunt. Sed & hoc mihi denuo solatio
 est, quod non me, sed viros inter doctos primos, quorum sententiam
 recito, refutaverit, Arabem, Saadium, Aquilam, Theodotian,
 Symachum, Hieronymum, Hefychium, Suidam, Drusium, Bo-
 chartum, Salmasium, tot alios. Tot tantosque viros malorum habe-
 re socios, magnum est solamen. At כרבלא dicit integrum exiit ex
 igne; ergo fuit Chlamys, toga, vel pallium. Ego vero, quia in-
 tegrum exiit, conjicio fuisse brachas, cum sit vestimentum inferius &
 igni proximum. Addit כרבלא significare tegere, ergo Sarbala est Pal-
 lium. Lubentius ideo brachas dicerem, quia nudam tegunt carnem.
 Tandem & hoc animadvertit, reliqua vestimenta dici לבוש, ita au-
 tem dici לבוש induere; ergo לבוש est vestis interna. Ego vero dice-
 rem לבוש dicitur de Tunica Sacerdotis. Levit. vi. III. Ergo tu-
 nica est vestis interna לבוש dicitur de omnibus vestibus Aaronis & re-
 liquo-*

liquorum Sacerdotum, ergo omnes vestes Sacerdotales sunt internæ. Exodi xxviii. xli. vide & apud Danielelem cap. v. com. xxix. Tandem עִשְׂרֵי significat vestimentum Regis, Estera vi. com. ix. Ergo omnia Regis Assueri vestimenta fuerunt interna. Vide Ezech. cap. xxiii. com. vi. & alibi. De hisce docti judicent. Quid quid est, puto me temeritatis accusari non posse, quod in re abstrusa, ut solent magistrilli, nihil magna auctoritate determinaverim, præsertim contra tot tantosque viros, & antiquis temporibus & nostro seculo venerandos.

CCCXXXIV. Brachas autem in usu fuisse apud reliquos populos cultiores, & in Regionibus quidem calidoribus, tam facile probari non poterit. Galli, ut ob saga, ita propter brachas celebres fuerunt, ideo *brachati* dicti. Sed apud Romanos rarissimum fuit id genus vestimenti, ante tempora Imperatorum: ideo vestimentum, barbarum sæpissime dicitur, quasi ignotum cultioribus populis. Sane Julium Cæsarem brachis non fuisse vestitum, apparet ex Suetonio. Narrat enim Imperatorem, *ubi animadvertit, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvissè, simul sinistra manu sinam ad ima crura deduxissè, quo honestius caderet, etiam inferiore corporis parte velata.* Nisi brachis caruisset Cæsar, non opus fuisset corporis partem inferiorem tam sollicitè tegere, ut a Torrentio optime observatum est. Augustum, quidem usum fuisse tibialibus & feminalibus, testatur idem Suetonius, sed non nisi tempore hiberno. Tempore Saturnini milites nullas habuisse brachas, colligi etiam potest ex eo, quod iusserit *cum sagis convivio discumbere milites, ne inferiora nudaremur.* Vide Trebellium.

CCCXXXV. Sed & Sacerdotes apud Ethnicos brachis caruisse quum sacra faciebant, satis manifesto patet ex aruspice illo, de quo Martialis *lib. i. i. Epigram. xxiv.* *cujus hernia* (id est pudenda, ut a nonnullis explicatur) *apparuit, dum pronus cultro colla refecat.* Sunt quidem aliqui, qui nobis marmora exhibent, quibus popæ & sacrificuli conspiciuntur, qui inferiora succinctoriis sive feminalibus velata habent; sed non ejusdem formæ, cujus sunt Hebræorum Sacerdotum brachæ, aut quales erant Hebræorum feminalia. Sed de brachis veterum, qui plura videre cupir, adeat Commentaria doctissimi *Casauboni ad Suetonium, Nigroni-*

um de caligis & alios, Nostrium institutum erat non nisi Sacerdotales brachas describere.

CAPUT II.

DE כתונה TUNICA.

כתונה *secundum vestimenti genus. Ejus praeceptum exstat Exodi xxviii. 1v. Varii interpretes. Iosepho כתונה a כתנא lino. a כתונה fit χτων & tunica. Gallorum hoquoton. Error Isidori. Corte urrum a χτων, an a κροσων? כתונה quibusdam dicitur Camisia, quod ab Arabum القميص & قميص non a Camis, nec a χαμαι, ut male Isidorus & alii. Germanorum & Belgarum Hemed & Hemd / ab Arabum قميص, mutato S in D, quod frequens. S & D apud Arabas unico puncto tantum differunt. כמות rei collectio. כמות fascia pectoralis. כמות recondere, latere, Camasena latium a latendo. Et הלוק dicitur tunica. Hinc etn cloche / cloche Campana. Anglis pallium cloake. Cloaca a rotunda cavitate. Materia tunice שש & בר linum sive byssus. Tunica forma. Ad talos demissa. An corpori arte linum adhererit. Iosephus allegatus. בר מדו Levit. vi. 1v. מרושים, מרושים, Tunica longior retrahi & balteo stringi potest. Tunica manicata. Manica ad volam manus pertingebant. κατασφιγμῶν. Locus difficillimus & corruptissimus Iosephi tentatur. Male veritur Gallice ab Andillensi. Tunica non habent sinum, sed amplam aperturam circa collum. Iosephi locus examinatur cum versione Gallica Andillensis. ἀπεδόνες quid? ἀναδέν. Tunica Sacerdotum, urrum habuerint fibulas. Gelenii & Andillensis error. Tunicam funiculis ligari circa collum. Figura Tunica in Bibliis Gallicis. Iobi xxx. xviii. brevis explicatio. Tunica Sacerdotum texta. Manica seorsum attextuntur. quo sensu? Non assumitur acu. Error Maimonide. Licia tunica senis filis constabant. Figura in tunica חשכחן. πλιυθίος, ocellatum. Samuel Lee doctus Anglus quales figuras τὸ השכחן crediderit. Eadem figura qua in tunica Summi Pontificis, etiam in caterorum Sacerdotum tunicis reperuntur.*

riuntur. Locus Exodi xxviii. vers. iv. explicatur. Tabula tunica. Explicatio figurarum. Tunica in usu apud plures populos. Est antiquissimum vestimentum. Varii loci allegati & explicati. Plura genera tunicarum in usu apud veteres. Breves tunica. Camifole, Chemifette. Hemd-rock. Tunica χειρωτῶς, καρπωτῶς manicata. Colobia, Κολοβὸς & Κολόβιον. Tunica altera exterior, interior altera. Tunica interiores ut plurimum lineæ. Tunica talaris & manicata faminarum habitus. Varii auctores allegati. Tunicas etiam virorum esse vestimenta. Sacerdotum Gentilium quoque habitus. Καλόσις apud Eustathium quid? Linigeri & grex liniger.

CCCXXXVI. **S**ecundum vestimenti genus, quo vestiebantur Hebræorum Sacerdotes est כְּתָנָה *tunica*. Præceptum ejus extat Exodi cap. xxviii. commate iv. Græci habent χιτών κοσμηωτόν. Vulgatus *tunicam strictam*. Lutherus *Etu engen Roet*. Galli, *la chemise qui tienne serrée*. Diodati, *la tunique con. trepointée*. Junius & Tremellius, *tunicam tessellatam*. Chaldæus כתונה מרצח Belgæ *een Rock met oogskens*. Josephus *Antiquit. lib. iiii. cap. viii. χεθομῶνη*: sed corrupte, ut solet, pro χεθόνε.

CCCXXXVII. Si Josepho credimus, tunica ab Hebræis dicitur כְּתָנָה propter materiam, nempe a lino, כְּתָנָה enim Hebræis *linum* significat; unde fortassis Arabum aliorumque populorum קוטון *coton*, sive Xylinum, Hebræis צמר גפן *lana vitis* & Germanis *Baumwoll* de quo nos plura lib. i. cap. vi. Cum itaque Hebræis aut potius Chaldæis כְּתָנָה linum significet, Josephus credit tunicam dici כְּתָנָה quasi diceret *lineam*. *Antiq. lib. iiii. cap. viii. χεθομῶνη* (lege χεθόνη) καλεῖται λίνεον τῆτο σημάδι. χεθόν ἢ τὸ λινὸν ἡμεῖς καλεῖμεν. *Cheibomene* (potius *Cheibone*) dicitur. *Hoc linum significat. Nos enim linum Cheion vocare solemus*; Sed valde dubito, utrum illa revera sint verba Josephi, an potius prolata fuerint ab aliquo Græculo sciolo, qui valde amat in vocibus hoc modo ludere. Si hoc verum esset, omnes Hebræorum כְּתָנָה *tunica* deberent esse lineæ: quod tamen falsum esse constat, ex tunicis Josephi & Thamaris, quæ erant כְּתָנָה פִּסִּים *tunicæ paragaudæ*, pretiosis institis ornatæ, quod magis de tunica lanea intelligi puto, quam de lineæ. Sed si in ipsa voce כְּתָנָה ipsa materia etiam conti-

netur, ut omne quod כתורה dicitur necessario ex lino factum oporteret, quorsum adderentur שש / פשתן / כר & Chald. רבוץ *linum* & *byssus*? Fateor quidem, linum antiquissimis vestimentis præbuisse materiam, & fortassis ante lanam, ut non mirum, si quis diceret, prima vestimenta apud antiquos כתורה *linea* dicta fuisse a materia, & postea omnes tunicas cujuscunque fuerint materiæ: cum antiquitus multa vestimenta nomina sumpserint aut a materia, aut a colore, aut etiam a forma: inde tamen non sequitur omnes tunicas fuisse lineas.

CCCXXXVIII. Cæterum vox כתורה a multis aliis populis adoptata est. Hinc Græcorum χιτών, & Latinorum *tunica*. Male autem Varro *tunicam* sic dictam vult a *tuendo corpore*. Male etiam Isidorus *tunicam* derivavit a *tono*: quia, ut ait, *in motu incedentis sonum facit, tonus enim sonus est*. Hinc & ipsum Gallorum *tunique* & *Hoqueton*. Nam quis non videret *Hoqueton* esse ipsissimum Hebræorum כתורה cum ה emphatico, quasi הכתורה *Haketona*, aut Græcorum χιτών cum articulo, ὁ ἡ, quasi ὁ aut ἡ χιτών. Sed de Germanorum & Gallorum *hoqueton*, quædam etiam observata vide apud Stukium, *de Sacrificiis Gentilium*. Ausim fere dicere, ipsum Gallorum *conte* etiam derivari a χιτών & כתורה, quicquid viri docti dixerint de προκωτῶν.

CCCXXXIX. Sacerdotum Hebræorum tunica, etiam *Camisia* dicitur ab Hieronymo *ad Fabiolam*, ab Isidoro *Orig. lib. XIX. cap. XXI.* a Gallis *chemise*, *Camisole*, & ab aliis non paucis. Isidorus *Camisias* sic dici ait, quia in iis dormimus in *camis*, id est in stratis nostris. *Orig. lib. XIX, cap. XXI.* *Cama*, ut habet alibi, *est brevis lectus, circa terram: Greci enim Cami breve dicunt*. Hinc Hesychius: χαμδύνη σιβάς, ἢ ἡ ταπεινὴ κλινίς. ἢ χαμδύνης ὁ χαμαὶ κοιμώμενος. A *Cama* proculdubio Gallorum *Camus*, homo nalo brevissimo, *simus*; nisi quis dictum velit a *Camuro*, ut observat doctissimus Menagius. Sed & ipsum *Camurum* forte nihil aliud est quam Græcorum χαμῶν, ex quo etiam Galli tuum *Camurum* & *Camus* fecisse videntur. Quicquid alii dixerint, mihi persuasissimum est, *Camisiam* dici ab Arabico القميص quod tunicam significat. Est etiam Arabibus قميص *vestiri tunica indui*. Ex eodem fonte, mea quidem sententia, fluxit Germanorum & Belgarum Hemed quasi Hemes / mutato S. in D. quod est frequentissimum

tissimum apud Orientales, eo facilius cum apud Arabas **ص S.** & **ض D.** unico tantum puncto differant. Igitur **قميص** *Hemed / Camisia, Chemise, Camisole*, Belgis **een Hemdt-rock** / unum idemque est, quicquid dixerint Isidorus, Scaliger, Vossius, Ferrarius alique Viri magni. Hæc multis conjecturis confirmare possem, si liberer. Addam tamen **כמ** Arabis esse *rei laxioris collectionem & compressionem*, ut rotunda fieret. Hinc **כומא** *Cumax*, fascia pectoralis, qua mulieres mammæ comprimunt. Licet igitur conjecturari, Arabis tunicam dici *Camisiam*, quia corpus occultat & recondit, unde & *Camafena Latium a latendo*, est enim **כמס** *recondere*. Deut. xxxii. xxxiv. Hebræorum Magistri tunicam non raro **חלוק** *chaluk* vocant. Ita sane vocatur a Barfelonio. At **חלוק** eisdem est indusium, interula five *Camisia*. *Massechet Schab. cap. xvi.* **חלוק** dicitur, **קמישא על בשרו** *Camisia super carnem suam*. Constat præterea **שמלה** quæ vox non raro interulam five *Camisiam* denotat, etiam dici **חלוק**: nam pro eo quod Exodi xxii. xxvi. legimus **הוא חלוק חתניה** Targum Jonathanis habet **הוא חלוק חתניה רנפלא למושיה** *Est indusium tegumenti ejus, quod cadit in cutem ejus* Non possum quin obiter notem, tintinnabula majora, quibus hodie in templis utimur, vulgo *campanas* aut *nolas*, nomen suum sortita esse a voce **חלוק**: dicuntur enim Germanice & Belgice **Ein klocke** Gallice *une cloche*. Sed propius accedit vox Anglica *Cloake*, qua certum genus vestimenti veluti *pallium* intelligunt. Et cum **חלוק** significet omne id, quod est cavum, ego facillime inducerer, ut crederem ab eadem voce etiam derivari Latinorum *cloacam*. Itaque **חלוק** *klocke / eloche, cloake & cloaca* unum idemque est.

(CCXL. Materia tunicæ dicitur **שש**. Exodi xxviii. xxxix. & cap xxxix. xxvii. Levit. autem cap. xvi. iv. vocatur **בר**. Sed utrumque *linum* significare, supra pluribus in locis ostendimus. Hac de causa Josephus, ut jam modo diximus, eam **χλωδον** ex Hebræo **כתנה** vocari putat, quia facta erat ex **כתנה** *lino*. Iterum intelligendum est *linum* pretiosissimum, secundum præceptum **מן המותר** *ex optimo*. Hinc a nonnullis tunica *byssina* dicitur, & a Josepho, loco toties a nobis laudato: **ἐνδυμα διπλῆς σινδόνος βυσσίνης**. quæ fere verbotenus reperuntur, ut fieri solet, ab Hieronymo in *Epistola ad Fabiolam*. Chald. & Græci Exodi xxviii. xxxix. & Lev. xvi. iv. ubi de tunica Summi Pontificis, habent: **כתנה רבוצא**

χρῶν ἐν βύσσῳ, *tunicam byssinam*. Sed ne putes cæterorum Sacerdotum tunicas ex alia factas fuisse materia, Exodi xxxix. xxvii. legimus, non tantum Aharonem, sive Pont. Max, sed & filios Aharonis, id est, totam sacerdotum turbam habuisse שׁ כְּתָנָה, quod iterum Græcis & Chaldæis est: χρῶν βύσσιν & כְּתָנָה דְבוּצָה & *tunica byssina*. Sacerdotes omnium fere populorum solitos fuisse ministerium obire in vestimentis lineis, ideoque tunicis lineis usos fuisse, multi docent, & nos illius rei varia exempla attulimus cap. vi. lib. i. paragpho xciv.

De colore tunicarum nihil dicturus sum, cum vel cœcis constet, linum sive byssum fuisse albam.

CCCXLI. Nec magna erit difficultas circa hujus vestimenti Formam. Fuit enim vestis rotunda, undique clausa, a collo ad talos demissa, & utrinque manicata. Uno verbo, tunicis nostris interioribus, quas *Camisias*, Gallice *Chemises* vocare solemus, non multum absumilis. *Iosephus*: ἐστὶ τὸ ἐνδύμα ποδῶν χρῶν περιγεγραμμένον τῷ σώματι, ἢ τὰς χεῖρας περι τοὺς βραχίονας κατεσφραγμένον. *Est vero indumentum illud, talaris tunica, corpus ambiens, & manicas circa brachia adstrictas habens*. Rabbi Levi Barfelonius, lege xcix. תּוּנִיקָה הַזֶּה הוּא כְּעֵין חֲלוֹק רַב שֶׁל יִשְׂמָלִים *Tunica est instar Camisiae magnae Ismaelitarum*. Dicitur autem *Camisia magna*, cum fuerit longa & ad talos demissa, unde *Iosepho* ποδῶν. *Maimonid. Kele Hammikd. cap. viii. אֹרֶךְ הַכְּתָנִית עַד לְמַעַל מִן הַקֶּבֶץ Longitudo tunicarum erat usque ad talos*. Eadem docent *Hieronymus ad Fabiolam* & *Isidorus Orig. lib. xix. xxi. Nec admodum laxa fuit, sed τῷ σώματι περιγεγραμμένον*, ut ait *Iosephus*, qua voce videtur innuere, tunicam corpori satis arcte adhæsisse. Est enim aliquando περιεσφραγῆναι *claudere, finire, & coercere*. Hinc *Hieronymus: Hæc adharet corpori, & tam arcta est & strictis manicis, ut nulla omnino in veste sit ruga*. *Iarchius ad Exod. c. xxviii. v. iv. in eadem sententia fuisse videtur: nam etsi expressis verbis non dixerit utrum arcta an laxa fuerit, carni tamen adhæsisse docet, quod quis intelligere posset, eam corpori arcte adhæsisse, cum τὸ סָמָךְ illum sensum ferat. מַעֲלֵי, inquit, הוּא כְּמֵן חֲלוֹק הַכְּתָנִית אֵלָּא, רַחֵם לָבוּשׁוֹ: Pallium est instar Camisiae, ut & ipsa tunica, nisi quod tunica carni adhæreat, quod quidam interpretantur quasi arcte adhæsisset. Hinc vulgatus *tunicam strictam* habet, *Lutherus enim engen Noet/ & Galli la chemise qui tienne serrée*. Hæc autem hausta*

hausta fuisse ex verbis Josephi τῷ σώματι περιγεγραμμένῃ, vix dubito.

CCCXLII. Animadvertendum est, tunicam sacerdotalem Levit. cap. VI. versu IV. dici כרו מרו quasi diceret *mensuram lineam*: quia scilicet facta erat ad mensuram corporis. Inde colligi posset, eam nec nimis amplam sive laxam fuisse, nec nimis arctam sive strictam: eo magis cum utrumque sacerdoti inter ministrandum impedimento fuisset. Tradunt etiam Gemarici, si tunica forte justam longitudinem excefferit, ut etiam in terram traheretur, licitum fuisse Sacerdoti ut ea uteretur, modo ad justam mensuram retracta, & balteo constricta fuisset. Masechet *Sevachim* cap. II. חנו רבן: *Docent doctores nostri*, בני מרושלים מסולקין משוחקים ועבר עבודתו נשירים: *si fuerint irabentes*, (id est, ut præ longitudine in terram traherentur) *breves aut veteres*, & *si quis in iis ministerio fungeretur, ministerium legitimum fuisse*. Alias præceptum de vestitu sacro requirebat vestes novas, pulchras & rugosas instar vestium magnatum. Maimonides *Kele Hammikd.* cap. VIIII. בגדי כהונה מצותן שהיו חדשים *Præcepto de vestibus sacerdotalibus cautum est, ut vestimenta essent nova, pulchra & plicata instar vestium Magnatum, ut dicitur: (Exodi xxviii.) ad gloriam & ad ornatum*. Jarchius codice *Sevachim* cap. II. docet, legem quidem postulare, ut vestes essent ad mensuram corporis; nihilominus istud non obstare, quo minus possint etiam longiores esse, modo retrahantur: & cum מרו דו possit opponi, nodum sic solvit, ואע"ג דכתב מרו בר שחאה כמרתו מצוה היא בעלמה *Et quamvis scriptum sit, מרו בר, ad indicandum vestem debere esse secundum mensuram ejus (scil. corporis) præceptum tamen illud datum est absolute, sed non ad impediendum. (scil. ne aliter fieret)* Quamvis autem longiores vestes licitæ fuerint, modo retraherentur sursum & balteo constringerentur: tamen non erat permixtum ut uterentur tunica nimis brevi, quæ scilicet ad talos non esset demissa: debuit enim esse ποδήρης *talariis*. Sed nec hoc necessarium fuit, ut semper ad talos dependerent, nam potuit sursum trahi supra talos, & balteo stringi inter ministrandum: si autem per se fuerint מסולקין retractæ, i. e. tales quæ ad talos non dependebant, illegitimæ erant. Vide Codice *Sevachim* Copite II.

CCCXLIII. Tunica, ut erat rotunda & clausa undique, sic & manicata. Josephus: ἢ τὰς χειρῶν ἀεὶ τοῖς βραχίουσιν κατεσφραγισμένῃ

μὲν. *Et manicas circa brachia adstrictas habet.* Manicas habuisse docet etiam Maimonides *Kele Hammoikd. Cap. VIII.* quod didicit a Gemaricis *Massechet Ioma. Cap. VII.* Has manicas tradit Maimonides longas fuisse ad carpum, sive ad volam manus: *וּמִנְיָן יָד עַד פֶּס יָד* *Et longa est manica usque ad carpum, sive volam manus.*

Sic & Gemara, loco modo citato: *וּמִנְיָן יָד עַד פֶּס יָד* *Peringit ad volam manus.* Latæ sive amplæ erant palmum: *וּמִנְיָן יָד עַד פֶּס יָד* *Et latitudo ejus, instar latitudinis manus:* hæc enim latitudo sufficiebat ad brachium commode immittendum. Non sequitur manicas fuisse valde angustas, ut brachia quasi arctissime stringerent; quo sensu Andillensis Josephum vertit: *elle avoit les manches fort étroites pour couvrir les bras.* Nam illud *κατεσφιγμένον*, quo respexisse videtur, non significat *fort étroites, valde angustas, sed tantum strictas.* Josephus fortassis hoc voluit: manicas brachiis adstrictas fuisse & alligatas, certis quibusdam ligamentis, ut hodie nonnunquam fieri solet; nam *σφιγγειν* non significat *angustum esse, sed potius stringere, ut si quis manipulos, & alia quæ in fasciculum colligit, ligamentis stringeret.* Eadem voce Josephus etiam usus est, ubi de feminalibus differit, quæ *circa ilia stringi* docet: stringebantur autem certis quibusdam ligulis, Gemaricis *שניצ* dictis, ut cap. præcedenti docuimus. Utrum autem ejusmodi liguli manicæ tunicarum quoque strictæ & ligatæ fuerint, ex hoc loco Josephi conjecturari posse videtur.

CCCXLIV. Tunicæ nostræ interiores quibus hodie utimur, sinum habere solent satis amplum, a collo ad cor usque, per quod caput transmittitur in vestiendo. De hac apertura, S. Scriptura tacet in descriptione tunicæ. Nihilominus statuendum est, eam ejusmodi quid habuisse ad immittendum caput. De *ore capitis* in pallio Exodi xxviii. xxxiii. plura dicentur infra, quum ad istud vestimenti genus deventum fuerit. Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII.* docet, Sacerdotum tunicas nullum habuisse sinum, sed amplam aperturam circa collum, quæ certis quibusdam funiculis circumquaque ex oris dependentibus ligabatur & constringebatur. *στ*, inquit, *ὁ χιτῶν κολλῶνται μὲν ἑδαμῶθεν. λαγαρὸν ἢ παρέχων τὸ βρογχωτῆρα ἔχει ἀνυχέν, ἀρπεδῶσιν ἐν τῷ ὄσασ, ἢ τῷ κτῆ σέρων ἢ μετὰ φρενον. ἡστεμέναις ἀναδέεται, ἢ πῆρ ἐκατέθεν κατακλειδα. μασσαβαζανῆς καλεῖται.* Hæc verba non

uno mendo laborant: male enim Genevensis editio habet punctum post μετάφρενον, quasi periodus ibi finiretur, cum tamen jungi debeat cum sequentibus: ut sensus inde elici possit: Deinde vocabulum *μασσαβαζανής* est corruptissimum, & nihil significare videtur. Circa hanc vocem fateor me aliquamdiu hæsisse, ut fere credidissem pro *μασσαβαζανής καλεῖται* legendum esse *ἐν μέσῳ τῆ ζω- νῆ ἀναδέεται*, in medio balteo ligatur, quasi paucis voluisset repetere quod jam dictum erat, nempe tunicam balteo cingi. Sed Doctissimus *Le Moine* apud Leydenses S. S. Theologiæ Professor, verum sensum hujus vocis mihi aperuit. Legendum enim putat ex Chaldaeo *מסבאזאנא* quasi *μασσαβαζανὰ* pro *μασσαβαζανής*. Sed pro *מסבאזאנא* legi etiam posset *מסבאזא* *משוּבאזא*, quod cum analogia Hebraeæ linguæ optime conveniret. Utut sit, certissimum est, vocem istam *μασσαβαζανής* apud Josephum nihil aliud significare quam *tunicam lacuatam*, Hebræis *כִּתְנֵי חֲבִירִים*. Unde etiam liquet Josephum cum cæteris Rabinis credidisse, non tantum S. Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum tunicam lacuatam fuisse, quod alibi contra Doctissimum Anglum *Samuelem Lee* probamus. Miserrime vertitur ille locus Josephi ab interpretibus. Gelenius sic habet: *Uncinis ejus ora a pectore & a tergo committuntur*, pro *ἄσπεδον ἐν τῷ ὤσῳ ἢ τῶν ἄσπεδων ἢ μετάφρενον ἡρημέναις ἀναδέεται*, quasi *ἀσπεδόνες* essent *uncini*, cum potius funiculos & filamenta significant, quibus res ligatur, quod ex sola voce *ἀναδέειν* (quod *ligare* funiculo aut ligamento, non *fibulis* aut *uncinis committere* significat) colligi potest. Pejus Andillensis in sua versione Gallica. *Cette tunique étoit sans ply, & avoit une grande ouverture a l'enour du col, laquelle s'attachoit devant & derriere avec des agraffes, & on la mommoit Massabazan*. Nusquam dixit Iosephus fuisse *sine plicis*. *κολπῆται* & *δαμῶτες* significat *non habere sinum*: est enim *κόλπῃ* *sinus* non autem *plica*. Hinc Gallis & Italis *Golphe* & *Golpho* sinus maris, Belgis *een inham*. Suas *agraffes* præculdabio hausit ex Gelenii *uncinis*. Ridiculum sane esset tunicis interioribus, quæ cuti adhærent, *uncinos & agraffes* adscribi. Mens igitur Josephi fuit tunicam pro sinu, circa collum magnam aperturam habuisse, quæ tamen funiculis constringeretur & utramque scapulam tegeret. Ex hoc loco colligi potest, tunicam circa collum habuisse ligamenta & funiculos, quibus constringebatur, ut collum & scapulæ tegerentur, quales funiculos fuisse in brachiis jam supra docuimus, quos

quos Hebræi שצניזי vocant. Biblia Gallica Genevæ impressa anno 1658 LXXXVIII. hujus tunicæ exhibent figuram, in qua quidem ejusmodi ἀπρεδόνες sive funiculi conspiciuntur, quibus apertura collum clauditur aut potius consuitur, sed in scapulis tantum, cum funiculi totum collum ambire debeant, secundum Iosephum. Igitur tunica Sacerdotum collum laxari & stringi potuit, ad lubitum vestientis. Ejusmodi etiam tunicas viris in usu fuisse, videtur colligi posse ex Cap. xxx. Iobi. vers. xviii. ברב כח יחפש לבושי ברב כח יתנו יאורי Ad quæ verba sic commentatur Rabbi Levi Ben Gamliel. כמו שיסוב פי הכתנות ארו הצואר כן יסכנני חליי *Quemadmodum apertura tunica collum cingit, sic & morbi mei cingunt.* Forte hæc voluit Jobus; quemadmodum tunica arte nimis stricta collum premit & angit, sic & a morbis & miseriis nimis stringor undique.

CCCXLV. Cum omnia vestimenta sacra fuerint משה אורג *opus rectoris*, tum etiam tunica vera fuit ἀρραφῶν *inconsutilis*, ὅφαντι δὲ δλα ἴσα *textilis*. Exsertis verbis hoc docet Moses Exodi xxxix. xxvii. *Et fecerunt tunicam byssinam opus rectoris.* Ideo Maimonides & alii textam non acu sutam dixerunt, ut supra ostendimus. Vide Maimonidem *Kele Hammikd* Cap. viii. Iosephum *Ant. lib. III. c. viii.* ubi tunicam δισπλω συνδονα βυσσινω vocat. De quibus nos plura lib. I. Cap. xvi. ubi docuimus non tantum ejusmodi tunicas detexi posse, sed etiam modum texendi ostendimus. Gemarici quidem fatentur ipsum corpus hujus tunicæ textum fuisse, sed negant manicas ei fuisse adtextas. In eo itaque sunt ut probent, manicas seorsum textas, deinde corpori tunicæ fuisse junctas. *Massechet Ioma c. vii.* בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה וברבקה עם הכנר ומגעד עד פיסת היר : *Manica vestium Sacerdotum texuntur seorsum, vestibisque junguntur, pertingunt autem ad volam manus.* Quæ ita explicat Maimonides *Hil Kele Hammikd. Cap. viii.* בית יד שלה נארג בפני עצמו ומחברין אותו עם גוף הכתנות בתפירה *Manicam ejus texunt seorsum, & corpori tunica assunt acu.* Sed fallitur Maimonides, ut qui male intellexit Gemaram. Non dicunt Gemarici, quod sciam, manicas corpori tunicæ acu adsui: sed tantum quod seorsum texantur. Et hoc quidem verissimum est. Corpus enim tunicæ, secundum veterem texturam, prius detexitur, sed ita ut stamen pro manicis adhæreat, ideo manicæ postea corpori tunicæ quidem attextuntur, sed quasi seorsum: quod satis mani-

manifesto ostendimus lib. I. cap. XVI. Erravit forsā Maimonides, quod suo tempore modus texendi veterum jam in desuetudinem abierit: ut crediderit non minus quam Hieronymus alique multi, nulla arte fieri posse, ut tunica undique clausa & manicata, quemadmodum nec feminalia, sola textura absoluerentur, absque acus opera. Textas itaque puto Hebræorum Sacerdotum tunicas rotundas, undique clausas, & manicas habentes, eadem arte, qua id fieri posse pluribus demonstravimus, ut non opus fuerit manicas affui; quales tunicas & vidimus & jam nunc possidemus, ex subtilissimo xylino in india mirifica arte textas, qualemque detexi curavimus in hac ipsa urbe, cum manicis absque acus opera.

CCCXLVI. Seno autem filo singula licia, id est sex filis in unum retortis constabant, ut tradunt Hebræi: cum dicatur כַּתְנֵי שֵׁשׁ Exodi XXXVIII. XXXIX. & Cap. XXXIX. XXVII. Jam ostendimus דָּ שֵׁשׁ significare filum sexduplo retortum, non minus quam subtilissimam byssum. Deinde מִצְוַת מֵן הַמִּבְחָר *præceptum de optimo*, quod in omnibus sacris vestimentis observari debet, postulat, secundum Talmudicos, ut fierent non tantum ex bysso, sed & ex liciiis sex filis retortis.

CCCXLVII. Tunica hæc dicitur etiam חֲשֵׁבָן Exodi XXVIII. IV. & כַּתְנֵי שֵׁשׁ הַכֹּהֵנִים versu XXXIX. Verum quidem est quod in his locis videatur dici tantum de tunica Summi Pontificis. Ideo nonnulli solam tunicam illius חֲשֵׁבָן esse volunt, non autem reliquorum Sacerdotum. In hac sententia etiam est Doctissimus Anglus *Samuel Lee*, in suo opere Anglico *de Templo Salomonis* Cap. IX. Et revera nquam expressis verbis Moses dixit tunicam omnium Pontificum esse חֲשֵׁבָן; nihilominus videtur ita dici priori loco, nempe versu IV. capituli XXVIII. cum ibi sermo fiat, non tantum de Vestibus *Aaronis*, sed & *filiorum ejus*, id est omnium reliquorum Sacerdotum. Ut igitur אֲבִנֵי & אֲבִנֵי שֵׁשׁ sunt vestimenta omnium Sacerdotum, non minus quam Summi Pontificis, ut infra patebit, sic & חֲשֵׁבָן toti Sacerdotum turbæ attribui posset. Hæc sane fuit opinio Judæorum. Maimonides *Kele Hammikd. Cap. VIIII.*: הַכֹּהֵנִים בֵּין שֵׁל כִּבֵּן *Tunica, sive summi Sacerdotis, sive cæterorum Pontificum, erant מִשְׁבֹּרֵי* id est, *fundis confite*. Et *Josephi*, qui eam *μασσαλαζανω* id est *μεισαλαζαν* sive משוכצא vocat, uti supra ostendimus.

Quales autem figuræ fuerint חֲשֵׁבָן, & quam male hanc vocem

verterint libro primo cap. xvii. ostendimus: nempe nihil aliud fuisse quam lacus, aut fossulas angulares, quales reperiuntur in certo quodam stomacho animalium ruminantium, reticulo a medicorum filiis dicto. Errarunt itaque illi qui חשני ocellatum venterunt, illasque figuras oculos repræsentasse, in quem errorem incidisse animadverto Doctissimum *Samuelem Lee de Templo Salomonis cap. iv.* Sed hæc levia sunt præ illis quæ mox addit Doctissimus *Anglus, חשני, sive figuras illas quæ ita dicuntur, auro intextas esse in Summi Pontificis tunica.* Nullum sane aurum reperitur in vestibus lineis, sed in laneis tantum. Ita revera tunica sponsæ Christi erat חשני משובצו lacuata auro, Psalmo xlv. De Sacerdotum tunicis hoc nusquam legitur.

CCCXLVIII. Tunica igitur Sacerdotum erat vestimentum rotundum undique clausum & manicatum, totum corpus a collo ad talos usque tegens; factum ex pretiosa bysso, feno filo retorta atque texta, & habens fundas intextas ad majorem ornatum. Ut autem hoc lectori clarius fieret, totam tunicam, & Sacerdotem tunicatum hac tabula exponere volui.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

Figura prima tunicam ostendit.

A. Ipsa tunica, sive כתרו

B. B. Duæ manicæ.

C. Apertura circa collum, per quam caput immititur.

D. Ligamenta sive vittæ, Josepho ἀπερόνες, quibus collo adstringitur.

Figuræ polygonæ sunt fundulæ sive lacus, aut πλαγίσις tunicæ intextæ. Hebræis חשני.

Secunda figura ob oculos ponit Sacerdotem ejusmodi tunica vestitum.

CCCXLIX. Ejusmodi tunicas receptissimas fuisse apud plures populos dubitari non potest. Hebræi jam inde a temporibus Jacobi Patriarchæ tales gestaverunt; quod patet ex tunica Josephi, כתרו מסי quam pater illi fecerat. Idem etiam manifestum est ex tunica Jobi cap. xxx. xviii. de qua nos supra. Tempore Davidis Regios liberos tales habuisse, nos docet tunica Thamaris: tales enim gestare solebant filii Regum, quod intelligo non tantum de

Regi.

A

C

B

Regibus Judæorum, sed & aliorum vicinorum populorum, ut Ægyptiorum, Tyriorum, Assyriorum. Sed alii præter Reges tunc temporis tales habuere: nam *Chuscaum* tunica vestitum fuisse nemo dubitabit, qui legerit cap. xv. xxxii. lib. ii. Samuelis. Sed & sponsa Christi Cant. cap. v. ii. dicit se jam exuisse כְּתוּנָה *tunicam*. Deinde morem istum tunicas gestandi, durasse apud Hebræos ad tempora usque Augusti & Tiberii, colligi potest, vel ex sola tunica Christi ἀρραβων *inconsuili*. Nam Christi tunicam talem fuisse, quales erant tunicæ Hebræorum Pontificum, ego non dubito: nisi materia alia fuerit: magis enim credibile est laneam fuisse, cum Sacerdotum lineæ tantum fuerint.

CCCL. Apud veteres duo genera tunicarum in usu fuerunt: habebant enim tunicas breves, circa humerum desinentes, & quæ ultra cubitum non fuerunt demissæ, quales Græci ἐξωμίδας vocabant, instar nostrarum Camisiarum, Gallis *une Camisole* & *Chemise*, Belgis *ten Hemdroeck*. Habebant etiam alias, quæ erant longæ & ad talos demissæ, quas *talares* & ποδήρες vocabant. Quædam manicas habebant, quas χερδαλὶς *Chiridotis*, *manicatas*, & κερπωλὶς nominarunt. Quædam manicis carebant; quales vocabant colobia, κολοβὸς & κολοβίον, quasi truncatas, est enim κολοβὸς ὁ κονδὸς, *curtus*, ut habet Glossa *mutilus*, *truncus*. Colobia ab Isidoro quidem longa vestimenta, at a Cassiano lib. i. cap. v. breviter dicuntur, *quæ vix cubitum ima pertingit*. Sed de his plura vide apud Salmasium, Ferrarium aliosque, qui rem vestiarum tractarunt. Alia erat etiam tunica exterior, alia interior. Exterior interiorem tegebat; ornatior & cultior ex lana, serico, aliquando etiam linea fuit, sæpe varia arte texta & ornata, opere Phrygionico arte Polymitaria, auro nonnunquam gemmis variisque figuris distincta. De hac plura infra dicemus, ubi de ἑνὸς pallio. Interior linea fuit ut plurimum, & carni proxima, ideo *indusium*, *intusium* & *interala* dicta. Nonnius: *Indusium est vestimentum, quod corpori intra plurimas vestes adheret, quasi intusium*. Ad hanc respicit Plautus in Trinummo: quando ait: *Tunica est propior pallio*. Hæc, ut dixi, ut plurimum fuit linea, & quidem ex lino puro, absque purpura & auro. Nam cum debeant esse molles, ne carnem læderent, Alexander Severus, teste Lampridio, iudicavit: *in linea aurum aut purpuram mihi dementiam esse, quam asperitati adderetur rigor*. Ideo puræ dicebantur, quales erant illæ *tunica manicata li-*

nea *Afra* & *Aegyptia pura*, quas D. Aurelianus populo dedit, referente Vopifco. Eiusmodi fuisse videntur *tunica lineæ Aegyptia viginti*, quas Valerianus dari iussit Aureliano, ut habet idem Vopifcus. Tales fuerunt & Sacerdotales, ex lino, sive bysso subtilissima, talaræ & manicatæ.

CCCLI. Tunicæ autem illæ talaræ & manicatæ, ut plurimum erant vestimenta muliebria, tunica *Thamaris* filix Davidis, & *Sponsa Christi* Cantic. v. iv. Tales fuerunt vestes *Corinna*, & *Semiramidis*, de quibus Ovid. *Amor. lib. i. Ecl. v.*

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Qualiter in thalamum formosa Semiramis isse

Dicitur.

Gellius sane *lib. vi. cap. x. & lib. vii. cap. xii.* tunicas docet non tantum fuisse vestes muliebres, sed & viris dedecori. Operæ pretium censeo, caput illud hic integrum inferi: eo magis cum multum luminis mihi videatur affundere rei vestiariæ antiquæ. *Tunicis*, inquit, *ut virum prolixis ultra brachia & usque in primores manus ac prope in digitos, Roma atque omni Latio indecorum fuit, eas tunicas Græco vocabulo nostri Chiridotas appellaverunt: fœminisque solis vestem longe lateque diffusam decoram existimaverunt, ad ulnas cruraque adversus oculos protegenda. Tiri autem Romani primo quidem sine tunicis toga sola amicti fuerunt: postea substrictas & breves tunicas circa humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἔκπιδας. Hac antiquitate inductus P. Africanus F. vir omnibus bonis artibus atque omni virtute præditus, P. Sulpitio Gallo, homini delicato, inter pleraque alia que objectabat, id quoque probro dedit, quod tunicis meretur manus totas operientibus. Verba sunt hæc Scipionis. Nam qui cottidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia radantur, qui barba volva femibusque subvolvis ambulet, qui in convivii adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinosus sed virosus quoque sit: eumne quisquam dubitet quin idem fecerit quod cinædi facere solent? Virgilius quoque tunicas huiusmodi, quasi fœmineas ac probrosas criminatur.*

Et tunicæ, inquit, manicas, & habent redimicula mitræ.

Quintus quoque Ennius Karthaginensium tunicatum juventutem, non videtur sine probro dixisse. De manicatis & talaribus tunicis tanquam muliebri vestitu, Ciceronem audivimus supra, ubi de tunica passim.

Sed

Sed quamvis tunica fuerit vestis muliebris, nihilominus vitis etiam usitata fuit, cum apud Hebræos, tum apud alios populos; quod constat ex eadem *tunica passim* Josephi, ex tunica qua constringebatur, ex tunica Christi ἀρρώρω, & ex tunicis Christi discipulorum: interdixit enim illis vestitu duarum tunicarum; taceo quod in Novo Testamento toties fiat mentio ἡρώων virorum. Saltem Sacerdotes Hebræorum eis utebantur in sacris.

CCCLII. Sed & alii sacrificuli & sacrificantes multarum gentium, in ejusmodi tunicis talaribus & manicatis sacra faciebant: quemadmodum sacerdotes Phœnicum, referente Herodiano *libro quinto*, ubi de sacrificiis Elagabali, *tunicas enim lineas clavatas, talaribus & manicatis* habebant. De iisdem forte Silius Italicus, quando loquitur de Sacerdotibus Herculis Gaditani.

Ante aras culus, velantur corpora lino.

Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.

Tales fortassis etiam erant *Calasires*: erat enim καλασίρης λινὸς ἡρώων ἱερατικός, *Calasiris linea tunica sacerdotalis*, ut habet Eustathius in *III. Iliad.* Hinc veterum Sacerdotes *linigeri & grex liniger.* Sed de vestibus lineis & albis plura vide supra lib. I. cap. VI: & cap. XI.

C A P U T III.

DE אַבְנֵי בַלְטֵוֹ BALTEO

אַבְנֵי בַלְטֵוֹ balteus *ubi extei.* *Varie versiones.* Balteus *vox Hebræa.* Abanet.

Mutatis literis L. in N. Error Varronis. Charisii sententia.

Baltei *pellicei, argentei, aurei, anei, & linei.* τελαμών, *falcia.*

Balteus *militaris. Sacerdotum baltei* מַטְוֵי *mixta materia. Summi Pont. balteus die Expiationum ex lino.* לָוֶרֶת פָּאָסְנִיא.

Vossii error. Baltei corpus semel tantum cingentes. Bertrami error in Bibliis Genevensibus.

Longi baltei. μήτρα, μιτροχίτωνες.

Zonam solvere. Balteus *Sacerdot. corpus multoties cinxit. Gemara Hierosolymitana & varii auctores. Balteus xxxii. ulnarum.*

Latus *iv. digitos. Baltei intus cavi. Crumena. κοιλιάδεσμα.*

Sector *Zonarius. Matth. x. ix. allegatur. Balteus instar serpentis exuviarum. Mens Josephi. Baltei ornatus. Baltei,*

lati, pustulati, aurati, gemmati, *Hippia balteus, Baravorum: Baltei opus Phrygionicum. Flores in balteo, Varii auctores. Squama in balteo. Squamosa vestes. Iosephi mens: in balteo fibulæ. ὄχης Homero quid? Balteus Eumenii Rhetoris Clivia. Falso a Pigio, Tessemakero dici statnam, & picturam, qua in oppido Cliviorum conspicitur Eumenii Rhetoris. Ipsa statua male depicta. Falsa eius tabula. Vera & ingenua. Non representare Rhetorem, sed militem. Quis miles ille sit? Credibile esse principem qui Religionem Christianam defendit. Pisciculi quinam? Tertullianus & Augustinus allegati, Quorundam error de fibulis balteorum Sacerdotum. Balteus in usum militum. ζώνη, pro ὀπλίκεος. ἀμπεροχίτωνες Homero quid? disincti & ζώνη. 𐤇𐤍𐤃 cingere pro armare. Varii loca Scriptura. baudrier, port-d'epée, zangle, **Djaegbant**, baltei ad discernendos milites. feltzeichen. Escharpe. Baltei civium, fœminarum. Reginarum zonæ apud Persas. Provincia zona dicta. Vestigal vini Ceinture de la Reine. Cingula fœminarum hodie in usu. zonæ virorum Eliæ, Ioh. Baptista. Varia loca Scriptura. Baltei necessitas apud veteres. Iudeorum superstitio. Balteus signum roboris & sobrietatis. I. Ep. Petri cap. I. XII. allegata. Sacrificantes, Sacerdotes, & Popæ cincti. Cinctuli, Cethegi. Salii æreis balteis cincti. Candidum lineamen Apulei. Cinctus Gabinus. Varii auctores & nummi. Sola tunica cingitur & quidem interior. balteo tunica revocatur ad medios poplites. Locus Codicis Seva-chim explicatur. Modus cingendi. balteus humero dextro impositus, & sinistro. Milium cinctura, & civium. **Gen gesont-hept**. Locus cinctura ad pectus, circa mammas. Locus Apoc. cap. I. XIII. explicatus. Iosephi sententia. Angeli cincti secundum Talmudicos. Peculiaris cingendi modus Sacerdot. Hebr. Iosephi mens. Brevis descriptio baltei. Tabula balteum & Sacerdotum cinctum exhibens. Explicatio tabula.*

CCCLIII. **T**ertium genus vestimenti est 𐤇𐤍𐤃 *Balteus*. De hoc vide Exodii xxviii. iv. xxxix. xl. & cap. xxix. ix. & xxxix. xxviii. Septuaginta habent ζώνη *Vulgatus & Junius balteum & cingulum*. Chaldaeus 𐤍𐤓𐤐 quod etiam observavit Iosephus de Babyloniis: ἡμεῖς δὲ βαβυλωνίων μεματηκότες, ἐμίαν αὐτὴν καλέμεν. Arabs 𐤇𐤍𐤃 Lutherus est gürtel. Belgæ een goz-

gor^ddel. Galli *le bandrier*. Josephus ὀβανῖθ, & Hieronymus *Abanet*.

CCCLIV. Balteum vestimenti, aut potius ornamenti, genus vetustissimum fuisse, & ab Hebræis ad Romanos pervenisse, videtur posse colligi ex vocis etymo: *balteus* enim est ipsissima vox אבנט diciturque *balteus* pro *abanet*, aut *abnet*, mutata tantum litera N. in L. quod valde usitatum est, ut docet magnus Scaliger in suis notis ad vetera fragmenta de Emendatione Temp. *Labonidus* & *Nabonidus*, *Naboanasser*, *Labolasser*, *Perna*, *Pella*; sic πλῆμων pro πνῆμων, unde & *pulmo*, πνέω *sto*, *lymp̄ha* pro λυμφα. Chaldæis פנטרין pro פאלתיעין; Latinis *ullus* pro *unus*, *catella* pro *catena*. Et in compositis *collega* pro *conlega*, ut observat Priscianus lib. 7. Germanis & Belgis *Son* pro *Sol*: ut & *klicker* pro *knicker* / *klappen* / pro *knappen*; Gallis *aller* pro *aner* ab *anare*, & id genus sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus *abalei* pro *abanet*, unde, addita Latina terminatioue, facillime fieri poterat *balteus*. Male igitur Varro de ling. Lat. lib. 17. *balteum* dici putat quasi *bulatum*, scilicet quod cingulum fuerit ex corio bullatum. Verius dixit hanc vocem *Tuscam* esse, ut docet *Charisius*. Sane Græcam esse vocem, quales sunt pleræque cæteræ voces Latinæ, probabile non est: multo verisimilius est, Romanos istud vocabulum hausisse ab Antiquis *Tuscis*, qui forte veri Germani sunt, *Tuisci* aut *Teuschen*, (quidquid Grammatici etiam dicant de thure aut Græcorum θυσίων) qui illud didicerunt a posteris Noachi, unde ortum habent. Sed quis negare poterit, vocabulum *Abanet* ad hunc usque diem esse vulgatissimum apud Germanos; nam quid est aliud Germanorum *bant* ligamentum, quam Hebræorum *Abanet*? Et quis ignorat *balteum* sive *abanet* nihil aliud esse quam certum aliquod *ligamentum*, quo vestis ligatur & stringitur? unde & certum aliquod genus baltei Belgis hodie *cen draegbant* dicitur. Puto itaque אבנט deduci a verbo aliquo S. Scripturæ inusitato אבנת BANAT, quod proculdubio ligare significavit, ut & hodie apud Arabas باند ligare *binden*.

CCCLV. Veterum *baltei* non omnes ex eadem materia constabant. Quidam enim *pellicei* erant, sive ex corio facti, quale fuit cingulum Johannis Baptistæ; erat enim ζώνη δερματίνη Matth. 111. x. & Eliæ אור שר II. Reg. 1. viii. Ejusmodi balteos & alios populos habuisse, patet ex Varrone de ling. Lat. lib. 17. ubi do-

Cet *balteum* fuisse *cingulum e corio*. Tales sunt hodie baltei nostrorum militum, quos Belgæ *een draegbant* / Galli *un port d'épée*. aut etiam *une zangle*, quasi *cingulum*, dicunt; sunt enim ex corio ut plurimum. Sed & *argenteos* Balteos habebant veteres, & *aureos* quidem. Trebellius in D. Claudio: *Balteum argenteum inauguratum unum*. Et *aureos*, Teste Athenæo *lib. v.* Eo enim videtur respexisse, quando dicit: *ἠκολούθηον ἢ τέτρα παιδίσκαι πεντακοσία κερκοσημηλία χιτῶσι πορφυροῖς χρυσοῖ διαζωσημία*. *Sequebantur autem quingentæ virgines purpureis iuvicis ornata, & auro cinctæ*. vide Homerum. *Il. d. & Od. κ.* *Ælianum, Plutarchum & alios*, imprimis Apocal. *I. XIII.* & cap. *XVI.* Etiam *aneos* habebant, quales erant Saliorum, ut infra patebit. Tandem & *lineos*. Hanc videtur intelligere Pollux *lib. VII. cap. XVI.* per *τελαμῶνα σινδονίτιω*: est enim *τελαμῶν fascia*, aut *balteus*. Helychius. *τελαμῶν, λῶρο ἢ ὁ ἀναφορεὶς & ξίφης, ἢ τὸ ἀσπίδος, ἢ δεσμός, ἢ φάσκια*. Eodem sensu exponitur a Suida. Est igitur *τελαμῶν balteus militaris*.

CCCLVI. Sacerdotum Hebræorum *baltei* ex varia materia contexti erant, constabant enim ex lino, & lana, & quidem ex lana diversorum colorum; ex *hyacintho*, ex *purpura*, & *coccino*. Exodi cap. *XXXIX. XXIX.* וְאֵרָא הַאֲבָגַט שֶׁשׁ מִשׁוּר וְהַכְּלֵר וְאֲרָגְמָן וְהוֹלֵטֵר שְׁנֵי מִשְׁעָרִים וְאֵרָא הַאֲבָגַט שֶׁשׁ מִשׁוּר וְהַכְּלֵר וְאֲרָגְמָן וְהוֹלֵטֵר שְׁנֵי מִשְׁעָרִים וְאֵרָא הַאֲבָגַט שֶׁשׁ מִשׁוּר וְהַכְּלֵר וְאֲרָגְמָן וְהוֹלֵטֵר שְׁנֵי מִשְׁעָרִים. Et (fecerunt) *balteum ex bysso retorta, ex hyacinthino, ex purpura & coccino, opere plumario*. Jam plus satis ostendimus quid sit *שש* & quidem *שש משור*, nempe *byssum sextuplo retortam*; quid *שש* etiam *שש משור* etiam *שש* scilicet *hyacinthinam, purpuream & coccineam lanam*. Quomodo autem Judæi τὸ *שש משור* *moschzar* exponant, & quæ sit nostra mens, pluribus ostendimus *lib. I. capite ultimo*. Docuimus enim illud *שש משור* *Schesch moschzar*, non esse intelligendum nisi de bysso sola, quam solam ex sex filis retortam putamus, ut vestium sacrarum stamen esset. In hac sententia quoque fuisse Josephum manifesto constat, *Antiq. lib. III. cap. VIII.* ubi de balteo: *שִׁמּוֹן, אֵיט, ἢ ἐστὶ μόνη βύσσο & stamen ex sola bysso est*. Eiusdem igitur materiæ fuit balteus Sacerdotum ac Ephod & Pectorale Summi Pontificis, præterquam quod his etiam aurum intextum fuerit, cum balteus non nisi ex lino & lana constiterit. Certum est, balteum ex duplici materia constituisse, unde & *שש* id est *mixta materia* dicitur. Ideo vel ob hanc solam causam Josephus dixit, Sacerdotes solos mixtæ materiæ vestes gestasse, de quo vide plura, supra *lib. I. cap. VI.* Ob eandem rationem balteus Sacerdotibus etiam

etiam in Templo, extra ministerium, deponendus fuit, dum tamen liberum fuit ut reliquas vestes retinerent quod fusius docebimus infra, ubi de usu vestium sacrarum aliquid dicemus. tales quidem erant *baltei* omnium pontificum cum summi, tum cæterorum, per totum annum, excepto unico die tantum, scilicet decimo Mensis Tisri, quo die Pontifex Max. omnes vestes aureas, id est laneas & coloratas deponere debebat simul cum balteo mixtæ materiæ; in cuius locum sumebat balteum lineum, ex subtilissima & albissima bysso; de quo nos plura suo loco. Et sane balteus ille lineus S. Pontif. decimo Tisri valde similis erat illi, de quo audimus Pollucem, quem vocat τελαμῶνα σινδονίτιω *balteum byssinum*; erat enim, ut habet Helychius λῶρον ἢ Φάσκια, *lorus, aut fascia*. Miror tam crassum errorem circa hæc errasse, toto orbe celeberrimum Vossium, *De vitiis Sermonis cap. vi.* ubi docet: *balteum Sacerdotum vulgo lineum fuisse, byssinum vero summo Sacerdoti.* Nunquam alium balteum habebat tota turba Sacerdotum quam mixtæ materiæ, ex lana & lino; nunquam alium habebat summus Pont. præter solum diem x. Tisri.

CCCLVII. Baltei sæpissime non longiores erant quam ut corpus semel tantum ambirent, ita ut eorum longitudo ad crassitiam corporis accommodata fuerit; Talem fuisse Hebræorum Sacerdotum balteum, finxit auctor ille (quem doctissimum Bertramum fuisse, nonnulli credunt) qui Sacrum Vestitum depingi curavit, in Bibliis Gallicis Genevensibus. Sed longiores etiam baltei reperibantur. Talis erat forsan ζώνη apud Poll. *lib. II.* περὶ θώρου &c, ἣν Ῥωμαῖοι φασκίαν καλεῖσι, quam *Romani fasciam vocant* Eundem foris intelligit Helychius per λῶρον & φασκίαν, quem locum modo allegavimus. Eiusmodi balteos videntur veteres intellexisse per suam μίτραν. Nam *mitra* non tantum est tegumentum capitis, sed & *cingulum* corporis, sive *fascia*. Athenæus *lib. xxi.* de iis qui Sirin incoluerunt. ἰδίως παρ' αὐτοῖς ἐπεχωρίασε φορεῖν ἀνθινὸς χιτῶνας, ἐς ἐζώνοντο μίτραις πολυτελέσι, ἢ ἐκαλεῖντο δὴ τῶν ὑπὸ τῷ πελοίκων μίτροχίτωνες, ἐπεὶ Ὀμηρὸς τὰς ἀζώσους ἀμιτροχίτωνας καλεῖ. Apud eos *pauis mos est, floridas tunicas gerere, quas mitris pretiosissimis cingunt, ideoque a vicinis vocantur mitrochitones, i. e. mitroitunicati, ideo Homerus discinētos appellat ἀμιτροχίτωνας.* Hinc apud Apollonium *Argon. lib. i.* dicitur μίτρω λύφν pro ζώνη λύφν. *Zonam solve.* Et apud Homerum *II. Π.* ἀμιτροχίτωνες sunt *inermes & discinēti,*

cincti, milites qui tunicas balteo aut Zona non habent cinctas, quibus arma appensa fuerint. Eiusmodi igitur baltei longæ erant fasciæ & lora, instar certi alienius capitis tegumenti, quod *mirans* veteres vocabant, hodie **Culbant** apud Turcas usitatissimum; Tales sane erant baltei Hebræorum Sacerdotum, longi scilicet, ut corpus aliquoties ambirent. Josephus *Aniq. lib. III. cap. VIII.* Καὶ λαβῆσαι τὴν ὀρχήν τ' ἐλίξωσιν καὶ σίφων, ἢ ἀπειλῆσαι πάλιν δέεται ἢ κέχυται μὲν πολλὰ μέγιστα ἢ τ' σφύρων, ἕως ἢ μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργῆ. πρὸς τὸ ἀπρέπαιον ἕτως ἔχει τοῖς ὀρχῶσι καλῶς. *Qua (Zona) semel, atque iterum, circa pectus revoluta ligatur, & ad talos usque desinit, quamdiu non operatur Sacerdos; quod fit propter decorem, cum spectantibus pulchrum videatur.* Barfelonius *præceptio xcix.* eadem plane docet cum cæteris Judæis. הוּ אָנכְט הוּ כַּמֵּן אֹרֵר שׁוּגְרִין בּוֹ אֵלֶּה שׁהָם הוּ האכנט הוא כמן אורר שוגרין בואלה שהם הו
: *Balteus erat instar cinguli quo homines se solem cingere, sed multoties corpus ambit, quo modo non solemus agere cum nostris cingulis.* Gemara Jerusalemiana *Massechet Ioma cap. VII.* non solum longum fuisse balteum, sed etiam longitudinem ejus docet: dicit enim longum fuisse triginta duas ulnas. אָמַר רַבִּי לֵוִי שְׁלֹשִׁים וְשָׁמַיִם אָמָה הוּ בּוֹ וְהִיא מִטְּקָמוּ אמר רבי לוי שלשים ושמים אמה הו בו והיא מטקמו
: *Dixit doctor Levi (balteus) erat xxxii. ulnarum, & utrimque oblique dependebat.* Eadem plane docet Maimonides *Hil. Kele Hammiká. cap. VIII.* Longus igitur erat אָנכְט, sive *balteus* triginta duarum ulnarum.

CCCLVIII. Latitudo baltei Sacerdotum quatuor digitorum erat, secundum Josephum, loco modo a nobis laudato. ζώνη πεπλατυγμένη πλατεῖαν ὡς εἰς τεσσάρων δακτύλων, *Zona cinguntur laia quatuor digitos.* Sed Maimonides, eodem loco quem modo allegavimus, tres digitos tantum latum voluit. האכנט רוחבו כמו שלש אצבעות ואורכו : אָמָה הוּ בּוֹ וְהִיא מִטְּקָמוּ *Balteus latus erat tres digitos, & longus triginta duas ulnas.* Sed non multum differunt Josephus & Maimonides: nam uterque videtur dubie loqui de hac latitudine. Josephus habet ὡς τεσσάρων, & Maimonides שלש כמו quasi dicere voluissent quatuor aut tres digitos. De ζώναις πλατείαις, vide etiam Athen. *lib. x.*

CCCLIX. Non raro baltei sive Zonæ intus cavæ erant. Athenæus *lib. x.* ζώνονται τὴ κοιλίαις ζώναις πλατεῖαις, *Cinguntur Zonis cavæ & lais.* Tale videtur fuisse *ventrale* quod vetus Glossa vertit, κοιλιάδεσμη quasi diceret *cavum ligamentum.* Tales fuerunt procul.

culdubio omnes baltei aut Zonæ, quibus veteres pro crumenis uti solebant, & quibus pecuniam servabant. Vopiscus *in vita Aureliani*: Suspendium in balteo, non in popina habeat. Aelianus de Pescennio Negro: Idem iussit ne in Zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent. Gellius lib. xv. xii. Zonas quas plenas argenti extuli, eas ex Provincia inanes retuli. Horat. 11. Ep. lib. 11: Ibit eo quo vis qui Zonam perdidit. Et Plautus in Pœnulo: Tu qui Zonam non habes (id est qui pecuniam non habes) quid in hanc venisti urbem, ubi magni sumptus faciendi sunt. Hinc Zonam perdere, pro pecuniam amittere; & Sector Zonarius apud Plautum in Trinummio, pro fure, Belgis een Beursee. supder / Gallis un Coupeur de Bource. Eiusmodi Zonæ in quibus pecunia recondebatur, usitatissimæ fuerunt apud Hebræos, quod patet ex codice Berachoth cap. ix. לא יכנס להר הזבח לא במקלו ולא במטלו ולא בפונדו. Ne ingrediatur montem Templi cum baculo suo, nec cum calceis suis, nec cum crumena sua. Sane ita Glossa vocem פונדו exponit. בפונדו אזור: כסונו של ה' Pondato est cingulum cavum cui imponunt pecuniam. Eo proculdubio respexit Christus Matth. cap. x. ix. μὴ κτήσεσθε χρυσόν, μηδὲ ἀργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. vide etiam Marci caput sextum. Talem fuisse balteum Sacerdotum, docet Josephus loco toties a nobis laudato. Non solum longum & quatuor digitos latum, sed & intus cavum instar serpentis exuviarum Διακένως ὅ, inquit, ὑφασμένῳ ὡσεὶ ληθηεῖδα δοκεῖν ὄφως. Intus inanem textum, ut & serpentis exuvia videretur.

CCCLX. Veterum balteos pretiosissimos sæpissime fuisse, ex iis quæ dicta sunt satis patet. Erant enim argentei, aurei & byssi- ni. Sed & variè ornati. Aliquando aureis bullis confiti. Virgilius *Æn. lib. ix.*

————— aurea bullis

Cingula, id est aureis clavis insignita uti exponit Servius. Plinius lib. xxxiii. cap. xii. Quid hæc atines colligere, cum capuli mili- tum ebone etiam fastidio, calentur argento, vagina batillis, baltei laminis crepitem? Tales fortassis erant baltei, quos Trebellius de Galieno auratos constellatosque vocat, quia scilicet aureis bullis, quasi stellis ornati erant. Sic & Spartianus in vita Adriani, men- tionem facit baltei sine auro, id est sine aureis bullis, stellis aut pu- stulis. Sed & gemmati erant baltei. Herodianus lib. v. de Macrino: περιὶ τε πορπαῖς ἢ ζωστῆς χρυσῶ παλαῖ ἢ λίθοις τιμίοις πεποικιλμένοις

κεκοσμημένον. *Processit fibulis & balteo multo auro & pretiosis lapidibus ornato atque picto.* Sic & *Carinus*, teste *Vopisco*, *habuit balteum etiam saepe gemmatum.* Hinc *baltea gemmata* vetantur in corpore Juris. Talem forsan balteum sibi confecit *Hippias*, de quo *Plato lib. XIX.* ἐπέδη τὴν ζώνην ἐφ' ἧσθα ἢ χρωτῶνισκῃ, ἡ δ' εἶχεσ, εἶνα μὴ οἶαί αἱ περσικαὶ ἢ πολυτελῶν, ταύτῃν ἢ αὐτὸς πλέξῃ. Sic & *tunica cingulum*, quod habes, dixisti confecisse, pretiosum & *Persicis simile.* Sane apud *Batavos*, præsertim apud *Hollandorum* rusticos & artifices, non est insolens ejusmodi bullatos balteos, sive cingula, gestare, argenteis scilicet canibus, leporibus, cervis; aut (si sint artifices) ferris, securibus, malleolis & id genus alia instar bullarum ornata.

CCCLXI. Sed & *Hebræorum* Sacerdotum baltei suo ornatu conspicui erant. Sane dicuntur *קרי תרומ* opus *Phrygionicum*, *plummarium* aut *polymium*, *Gallis brodé*, *Belgis gebozduert* / & *Germanis gestickt* / quemadmodum vocem *קרי* exposuimus suo loco. Ostendimus etiam *קרי* sive *Phrygionicum* varias habuisse figuras ac adfuras, illasque figuras flores fuisse. De balteo hoc expresse docet *Josephus*, loco citato. Ἀνθ' ἧ δ' εἰς αὐτὸν ἐνύφανται φοίνικι ἢ πορφύρῃ ἢ ὑακίνθῃ ἢ βύσσῃ πεποικιλμένα. Flores autem intextos habet, cocco, purpura, hyacinthino & bysso variegatos. *Hieronymus ad Fabiolam*, etiam gemmas habuisse cum floribus, docet; Ita *polymia ante*, inquit, distinctum ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas sed additas arbitreris. Sed errat doctissimus vir, nisi per gemmas intelligat flores, qui quodammodo gemmas representabant, quæ ejus mens videtur fuisse. Fortassis ejusmodi balteos floribus aut aliis figuris ornatos intelligit *Homerus Iliad. K.* per ζῶσ' ἤρα παναίολον, qualis fuit *balteus Nestoris*, est enim *Hesychio παναίολον*, μαμπωοίκιλ varie pictus: Sunt qui Sacerdotum balteos alia ornamenta affinxerunt, ut auctor figuratum in *Bibliis genevensibus*, qui totum balteum serpentum squamis, instar *serpentis exuviarum* confecit. Optimus vir proculdubio illa hausit ex *Josepho* verbis, ubi dicit *Zonam διακένως ὑφασμῆν ὥστε λεβηρῆδα δοκεῖν ὄφως.* Sed hisce verbis *Josephus* non vult dicere quales fuerint figuræ baltei, sed tantum qualis fuerit ipsius forma; scilicet longum fuisse & intus cavum, instar longi alicujus intestini, aut serpentis exuviarum. Quia *διακένως ὑφασμῆν cava contexta* fuit *Zona*, ideo serpentis exuviarum similis erat; non autem quod ejusmodi haberit.

rit squamulas, quales reperiuntur in Serpentibus. Fateor quidem veteres non raro habuisse vestes, ejusmodi squamis piscium aut serpentum ornatas: quales erant *tunica & thoraces* Persarum, apud Herodotum *lib. VII. cap. LXI.* & Strabonem *lib. XV.* Et Turni, & arma Palladis apud Virgilium *Aeneid. lib. XI. & XII.* Vide etiam Rubenium *de Gemma Tiberiana*, & variorum Imperatorum Nummos. Sed utrum balteus Sacerdotum tales squamas babuerit, nusquam reperio, nec puto id ex Josepho colligi posse.

CCCLXII. Ad Ornamenta non minus quam ad usum baltei, pertinent etiam fibulæ. Sæpissime enim veterum baltei fibulas habebant, quibus extremæ partes circa corpus connectebantur, ad stringendam & cohibendam tunicam. Isidorus: *Fibula sunt quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur viris in humeris, ceterum cingulum in lumbis.* Et ut baltei ornatiores essent, fibulæ aliquando aureæ & gemmatæ erant. Sic Adrianus Cæsar, teste Spartiano, *sine auro balteum sumebat, & sine gemmis fibula stringebatur.* Virgilius *Æn. lib. V.*

————— *lato quam circumplectitur auro*

Balteus, & tereti subnecti fibula gemma.

Statius *Theb. XII.*

--- *igneæ gemmis Cingula.*

Et Theb. VII.

————— *fibula rasilis auro*

Tanariam fullva mordebat laspide vestem.

Claudianus *de Raptu Proserp. lib. II.*

Collecta tereti nodantur laspide vestes.

quæ non male a nonnullis intelliguntur de cingulis quibus vestes stringi solent. Nec aliud quid intellexisse puto Nemesianum *in Cyneg.*

Sit Chlamys aurato multum subiegmine lusa,

Corragesque sinus, gemmatus balteus arctet

Nexibus

Nec aliter intelligo Homerum *Iliad. Δ.*

Ἀυτὴ δ' αὖθ' ἴθυεν ὄψε ζωστήρ ὀχῆες

Χρυσῆοι σύνεχον.

Per ζωστήρ ὀχῆες Homerum intelligere fibulas aureas baltei vix dubito: est enim ὀχῆος *retinaculum.* Eustathius *κρίκας* exponit, *κρίκοι οἳ δι' ὅλα συνέχετο ὁ σπρωτικὸς ζωστῆρ πρὸς τὸν θώρακα.* Sed perinde est sive *anulum* sive *fibulam* expolueris; nam ὀχῆες erant quibus neciebantur extremitates baltei, ut stringeretur tunica. Sed & suas figuras illæ ipsæ fibulæ habebant, in balteis, prout omnium generum figuræ

in fibulis conspici solent. sic Hercules, ut tradit Herodotus *lib. IV. cap. x.* mulieri dedit ζωῆος ἔχοντα ἐπ' ἀκρῆς τ' συμβολῆς φιάλιω χρυσέω. *Balteum habentem in extrema commissura auream phialam.* Forte erat fibula phialam aliquomodo repræsentans. Ejusmodi cingulum fibulatum & aureis bullis ornatum habet *Eumenius Rhetor*, in Cliviorum opido (modo ille verus sit Eumenius) & in extremitate quidem aureis imagunculis ornatum, quod non vidit Frisius in suo opusculo *de Calceo*. Hodie sane nulli sunt baltei sine fibulis aureis quidem, argenteis, aut saltem æneis, aut ferreis; præter balteos illos longos, qui magis *mirra* & *fascia* dicuntur. Ejusmodi fibulas habuisse balteos Hebræorum Sacerdotum, iterum credidit ille, qui figuras vestium sacrarum depingi & excudi curavit in Bibliis Genevensibus. Sed cum illud nullo auctore probetur, eadem facilitate qua ponitur, etiam rejicitur. Et sane cum Sacerdotum balteus longissimus esset, ut multoties corpus ambiret, fibulis non potuit stringi, sed modo, ut in fasciis fieri solet, & ita quidem ut utrinque pars quædam dependeret, ut docent Josephus & Gemara Jerusalemiana, quod jam supra notavimus.

„ CCCLXIII, Cum hic mentio facta sit de Eumenio Rhetore,
 „ non possum quin de eo quædam addam, quamvis ad institutum
 „ nostrum nihil facere videantur, siquidem Romanam Historiam
 „ magis, quam Hebræorum Sacerdotum vestitum tangunt. Eu-
 „ menium Rhetorem, virum fuisse apud Romanos celeberrimum,
 „ atque insignem inter Gallos juventutis doctorem, notius est,
 „ quam ut a me multis probetur. Acriter disputatur inter erudi-
 „ tos, ubi locorum artem exercuerit, juventutem docuerit? Pi-
 „ gius vir doctissimus, in *Hercule prodicio*, pluribus conatur ad-
 „ struere argumentis, eum Cliviis, quam ingentem atque augu-
 „ stam olim civitatem, & ad inferiorem Rhenum Metropo-
 „ lim, ideo Augusto Cliviensium nuncupatam, splendido sane sti-
 „ pendio, tanto Rhetore tantaque civitate digno, sexcent. Sest. an-
 „ nuo, docuisse. Inter argumenta, quibus sententiam suam astruere
 „ conatur, allegat & statuam, quæ in ista civitate conspicitur.
 „ Igitur *Respublica Cliviensium*, inquit, *videtur gratitudinis ergo*
 „ *posuisse Eumenio statuam iconicam in ipsis Manianis, eamque tri-*
 „ *pedaneam.* *Quæ quidem mensura, teste Plinio, temporibus etiam*
 „ *antiquissimis Roma honorata fuit. Exstat adhuc Clivia in palatio*
 „ *Principum. Stat in vestitu sui temporis; & ut apparet, usitato*
 „ *Gallie*

I

A

A

„ Gallia comata : tunica videlicet talari rectus, & calcei ex alura
 „ pedem ad talos cingunt, & supra pedem exalti & fenestrai sunt.
 „ Comam in fronte & cervice decurtatam aequaliter constringit vitta;
 „ sicut ventrem latus balteus atque bullatus. Quae quidem apud vete-
 „ res vincula quondam honoris ac dignitatis erant insignia. Et nunc
 „ temporis etiam similes balteo aureo vel argenteo operose bullati Gal-
 „ licorum matronarum sunt ornamenta, praesertim apud Batavos &
 „ Rheni accolae. Ipse dextra massam vel auri vel argenti in patera
 „ posuam praesentare videtur, atque eodem symbolo notatur ejus li-
 „ beralitas & munificentia, qua patriam est profecutus. Sinistra te-
 „ nuit ferulam demissam magistri insigne, ac veluti gubernaculum
 „ adolescentiae. Quae nunc quidem injuria temporum confracta periiit;
 „ quo usque manni ac tunica conigua est. Sed haec de statua vel imagine
 „ satis. Rem ita sese habere a multis auctoritate Pignii: deceptis, inter
 „ quos est Tessemakerus, in *Analibus Clivia*, creditum est. Statua, ut
 „ a Pignio descriptam audivimus, cura Civitatis Magistratum, ad urbis
 „ civiumque suorum decus, uti credebant, in medio civitatis,
 „ ad portam in hunc usque diem depicta conspicitur, eamque
 „ Tessemakerus in suis *Analibus* delineatam hac tabula exhibet.
 „ Num. 1. Eodem plane modo eam proposuit Friesius, in *Opus-
 „ culo Balduini de Calceo capite* XII. pagina 117. nisi quod Cal-
 „ ceis aliam dederit formam, ut hic eos apponi curavimus sub
 „ literis A. A.
 „ Sed & inscriptio alia apud Tessemakerum; alia apud Friesium.
 „ Sic legitur apud Tessemakerum.

EUMENIUS RHETOR.

Qui ad praesidem Galliarum oratione panegyrica ha-
 bita, a Romanis Gallicae juventuti in Augusto clivorum
 oppido annuo sexc. fest. salario praefectus fuit.

Hic ittiusmodi habitu, TUNICAE TALARIS, BALTEI BUL-
 LATI, CALCEORUM FENESTRATORUM, COMAE VI-
 TA CONSTRACTAE, FERULAE MAGISTERII. MASSAE
 AUREAE, ERGA DISCIPULOS LIBERALITATIS INDICI-
 BUS,

in arcis aulae magni, ubi extat, urbisque Clivienfis,
 inque hac portae mediastinae renovatae monumentum
 exhibetur.

Sub

Sub consulatu I. a Ringelbergh consf. 4. procurante
G. Rhatio successore.

„ Frisii Inscriptio, ut legitur ad portam mediastinam, ita se
„ habet.

EUMENIUS RHETOR. TEMPORIB.

C. JUL, CÆS. DICT. ARCIS CLIVIENSIS FUNDATORIS
OCTAV. AUGUST. SUCCES. QUI PRÆSIDIO MUNIVIT.
ULP. TRAIANI QUI IN COLON. REDEGIT.
ÆL. HADRIANI QUI IN FORMAM URBIS AMPLIAVIT.

HIC EUMENIUS RHETOR.

QUI IN HOC AUGUST. CLIVIEMSIUM OPPIDO
AD PRÆSIDEM GALLIARUM
POST EORUM IN BATAVIAM INGRESSUM
ORATIONE PANEGYRICA HABITA
SCHOLIS PRÆFECIT. ANNUO SEXCENT. SEST.
STIPENDIO GALLICAM JUVENT. INSTITUIT
HAC STATVA ICONICA TRIPEDANEA,

ID EST

VESTITU SUI TEMPORIS TUNICA TALARI
COMA DECURT. VITTA CONSTRICT. BALTHEO
BULLATO CALCEIS FENESTRAT. MASSA AUREA AD
LIBERALIT. PRÆSENTAT. ET FERULA MAGISTERII.
INSIGNI AD ANTIQUIT. MONUMENT.
URBIS ET HUIUS PORTÆ RENOVATIO.
POSTERITAT. POS.

„ Tesselmakerus itaque primam ad portam Inscriptionem notat.
„ Frisius alteram Renovatam.

CCCLXIV. Pigio sese nervose opposuit Justus Lipsius, in suis
„ ad *Corn. Taciti Annalium libro tertio* notis. Rationes Pigii sub
incudem revocat, & erudite refutat. Eumenium Rhetorem Au-
gustoduni in Gallia, non vero ad Rhenum Cliviopoli docuisse;
cum hanc civitatem istis temporibus, eo nomine nondum notam
fuisse,

„ fuisse, certissime credat. Fateor rationibus a Pigio allatis, me
 „ hactenus moveri non potuisse, ut Eumenium Rhetorem ibi do-
 „ cuisse crederem. Persuasissimum mihi est, statuam, quæ Cliviis in aula
 „ conspicitur, non magis Eumenium Rhetorem quam Nebucadne-
 „ zarem, Alexandrum Magnum, Julium Cæsarem, aut ipsum Her-
 „ culem representare. Non enim Rhetorem, sed Militem certissi-
 „ me exhibet. Quis sane mentis credit Rhetorem gladio cinctum
 „ incessisse; Quis credet tantum virum, annuo sexcent. fest. stipen-
 „ dio (duodecim millib. ducatonum, si legimus ut habetur in Eu-
 „ menii Panegyrico *sexcentis millibus minimum*, aut si cum Casau-
 „ bono ad Sueton. in vita Othonis, *sexagies millibus nummum*, ha-
 „ buit minimum mille ducentos ducatonos.) ditatum, puerulos do-
 „ cuisse Magistellorum ferula? *Non facile est tot puerorum, observare*
 „ *manus, oculosque &c.* Indigna sane tanto viro. Professore potius
 „ eum crederem excellentissimum qui Rhetoricam, politicam & jurif-
 „ prudentiam docuit, eamque doceri curavit. In hac autem dignitate
 „ constitutum virum, magis Minervæ sceptrum decuit, quam ferula.

„ CCCLXV. Sed pessime ad portam, & imago depicta, &
 „ inscriptio addita est: In aula principis in altiori, quo ascendi-
 „ tur ex majori conclavi ad superiora, gradu, ascendentibus ad dex-
 „ tram, ante sedecim annos, vidi statuam lapideam, tunica talari pi-
 „ ctam calceis non multum fenestratis, pileo capite tecto, balteo bulla-
 „ to, in cujus ima parte imaguncula instar Angeli cincta patera pi-
 „ sciculis, (non nummis) repleta, in manu dextra, vagina gladioli, fra-
 „ cto capulo, appensa balteo sinistra tenentem. Ipse eam tunc temporis,
 „ in calendarii tabulam, quam habebam ad manus illico delineavi; sed
 „ tractu temporis, migratione Neomago Groningam, inter alia,
 „ non magni momenti reculas, eam perdi. Nobilissimus, ele-
 „ gantioribusque scientiis politissimus Menso Inck, Amplissimi viri
 „ Inck, iu Curia Cliviensi Judicis gravissimi filius, curavit ut
 „ mihi, id ab eo submisisset petenti, statua ipsa ad vivum depinge-
 „ retur, qualis hac tabula sub literis E. R. conspicitur.

„ CCCLXVI. Manifestum itaque est, vehementer errasse Pigi-
 „ um, Tessemakerum, & ab iis deceptos, ad hunc usque diem, Cli-
 „ vienses. Jam ante sedecim annos quosdam civitatis magistratus monui
 „ istius erroris; nihil minus scilicet representare statuam in aula,
 „ quam Rhetorem; male ad portam esse depictam; Statuam non
 „ habere nummos aureos, nec ferulam, sed pisciculos & gladium,

„adeoque militis esse imaginem, non Rhetoris; aut prorsus esse
 „delendam ad portam, aut mutandam, veramque inscriptionem,
 „si Heros innotescat, addendam esse. Sed gratissimus Clivientibus
 „est Eumenius Rhetor, error tam altos in eorum mente egit ra-
 „dices, ut hactenus tolli non potuerit.

„ Quid alii censeant, apud me certissimum est, statuam esse
 „alicujus viri Principis, strenui militis, quod manifestum est ex
 „balteo gladioque inde pendente.

„ CCCCLXVII. At dices, quid *patera repleta piscibus*? Fateor
 „certi quid nihil a me adferri posse. Si tamen conjecturis datur
 „locus, qui eruendæ antiquitati denegari juste non potest; suspi-
 „cor esse Principem aliquem Clivientem, aut ex vicinis locis.
 „Forte is qui Religionem Christianam gladio armisque primum
 „in istis oris tueri aulus est. Uno verbo, principem esse virum
 „eorum qui *pisciculi* a veteribus nominabantur. Notam est ex Ter-
 „tulliano, *De Baptismate*, ab initio, Christianos suo tempore,
 „& ante eum, *pisciculos*, Gentiles autem Christianorum hostes *vi-*
 „*peras, aspides, & serpentes* dictos fuisse. *Pisciculi*, nuncupa-
 „bantur Christiani Græce, quasi *ἰχθῦς piscis* cum ibi reperiantur
 „literæ primæ, quibus sancti Christum Servatorem nominarunt.
 „Ἰησοῦς Χριστὸς Θεῶν Τῶν Σωτῆρ Ἰησοῦς, *Christus, Dei filius, Servator*:
 „ut etiam habet Sybillarum Acrostichis. Deinde quod Apostoli,
 „qui Christum omnium primi prædicarunt, fuerint *piscatores*, qui
 „homines, prædicatione Evangelii tanquam, firmissimo rete ad
 „Christum instar tot *pisciculorum* adducebant. Petrus & Andreas ex
 „Apostolis non minimi, a Christo, ut *piscaremur homines*, missi
 „sunt. Matth. iv. com. xix. & cap. xiiii. com. xlv. & seqq.
 „Sed & ipsi Christianorum veteres, se *pisciculos* nominarunt ob
 „*baptissimum*, quod aqua baptismatis renati sint. Legatur Tertul-
 „lianus loco modo citato. *Atque adeo nuper conversata istic qua-*
 „*dam Cajana heresi vipera venenatissima doctrina sua plerosque rapuit,*
 „*in primis baptismum destruens. Plane secundum naturam. Nam fe-*
 „*re vipera & aspides ipsique reguli serpentes arida & inaquosa se-*
 „*stantur. Sed nos pisciculi secundum ἰχθῦν nostrum Iesum Christum*
 „*in aqua nascimur: nec aliter quam magna permanendo salvi*
 „*sumus. Ita Quintilla monstrosissima, cui nec integre quidem docen-*
 „*di jus erat, optime norat pisciculos necare, de aqua auferens.*
 „Hactenus Tertullianus. Augustinus *Question. Evang. lib. II. Piscis*
 intel-

„ intelligitur fides invisibilium vel propter aquam baptissimi, vel quia
 „ de invisibilibus locis capitur. vide in Euangel. *Matth. Serm. xxix*

„ CCCLXVIII. Verum est veteres Christianos a Gentilibus
 „ dictos fuisse *pisciculos*, per contemptum. Illi autem hoc sibi
 „ gloriæ reputabant, adeoque honoris causa idem nomen sibi de-
 „ derunt. Eodem sane prorsus modo, ut, seculo præterito,
 „ Nobiles foederati in Belgio, ab Hispanis ad opprobrium dicti
 „ fuerunt *GHEUSII*, ac si diceres *Mendici*; at iidem Nobiles
 „ nomen istud affectarunt; quare & mendicorum insignia, saccum
 „ ad colligenda frustra panis, cum patera ad hauriendam aquam
 „ lateri appensa vestibus assui curabant, pileis quoque affixos ha-
 „ bebant nummos, vel laminas argenteas, cum hac inscriptione
 „ *VIVE LES GUEUX. Vivant mendici*. Ita & antiqui Christiani,
 „ non solum *pisciculos*, in honorem Christi, Apostolorum, suique
 „ Baptismatis, sed & insignia quæ nomen exprimerent sume-
 „ bant *Crucem* (Judæis quidem *σκάνδαλον*, Græcis *stultitiam*) *cum*
 „ *piscibus*, ut videre est in *Gemma Smithiana* apud Licetum *De*
 „ *Gemmis annularibus. Cap. LXII.* ubi in corneola conspicitur *Crux*
 „ *cum duobus piscibus*. Eiusmodi crux, cui appendent duo pisces
 „ cum hac *Smithiana*, conspicitur apud *Gorlæum*, a *Gronovio*
 „ editum anno *MDCCXCV. Com. II. Num. 535. & 564.* Sigillum
 „ istud proculdubio aliquis veterum Christianorum sumpsit, ut
 „ Christi pro se mortem, nomenque sanctorum *pisciculorum* sibi
 „ ob oculos poneret. Eiusmodi *pisciculi* & alii occurrunt in num-
 „ mis Byzantinis, apud *Patinum*, in *Imperatorum Romanorum*
 „ *Numismatis*, in nummo *Plotinæ. pag. 188.* & in nummo alio
 „ *pag. 398.* Apud *Du Fresne in Historia Byzantina* plures exhi-
 „ bentur nummi cum duobus vel tribus piscibus, & aliquoties
 „ duobus piscibus, qui in medio habent *Delphinum*. *Tab. I. Sa-*
 „ *binæ, Plotinæ, & Crispinæ.* Et *Tab. II.* quater in nummis vi-
 „ sentur. Cum autem hi nummi nullam cum piscibus habeant cru-
 „ cem, eos de *pisciculis* explicare non ausim.

„ CCCLXIX. Fictum hunc *Eumenium* fuisse aliquem virum
 „ principem, qui nomen *pisciculi* non respuebat, illud potius pie
 „ cum reliquis Christi confessoribus, adfectabat, Religions
 „ Christianæ in hisce oris strenuum, & forte primum defensore,
 „ mihi est admodum verisimile. In dextra scilicet fert *pateram*
 „ *pisciculis plenam*, tanquam Christi Ecclesiam; sinistra vero *gladi-*

„*um* tenet ad ejus defensionem. Hæc acuratus fustusque indagent
 „si lubet Cliviensium docti, quibus per otium licet. Sufficiat hæc
 „me indicasse, & forte viam monstrasse qua ad veritatem tuto
 „eatur. Sufficiat Clivienses jam diu fuisse monitos, se a Pigio
 „esse deceptos; ut tandem, quæ conspicitur in aula, statuam ac-
 „curate depingi curent, veram atque ingenuam Inscriptionem
 „addant, quæ civitatis, uti puto, gloriam non minuent. Cedat
 „sane *Rhetor sua ferula*, potenti principi *Ecclesia strenuo defensori*
 „gladio armato.

„ *Si fortuna volet, fiet de Consule Rhetor,*

„ *Si volet hac eadem, fiet de Rhetore Consul.*

CCCLXX. Jam satis diximus de balteo ipso, de ejus materia, forma & ornamentis, restat ut aliquid addamus de ejus usu, & cingendi modo. Apud veteres baltea facta erant, præsertim in usum militum, non tantum ut tunicam cohiberent, sed ut arma ex iis dependerent. Isidorus: *Balteus dicitur non tantum quo cingitur, sed etiam a quo arma dependebant.* Gladius enim imprimis a balteo dependebat, ut videre est in nummis & marmoribus antiquis, & in auctoribus qui veterem militiam descripserunt. Hinc apud Virgilium *Æn. lib. x.* gladius vocatur

immania pondera baltei

Eadem de causa apud Græcos ζώνουδς sumitur pro ὀπλίζεδς notante Eustatio. Pausanias in *Bœoticis* τὸ ἢ ἐρδύναι τὰ ὄπλα, ἐνάλαυν οἱ παλαιοὶ ζώσαδς, *armis indui (accingi) veteres vocarunt cingi.* Apud Poetas Græcos læpius cingi pro armari reperies. Homero inermes ἀμυτροχίτωνες, qui *tunicas habent non cinctas*, ideo, *inermes* sunt: quemadmodum apud Latinos *cincti* & *præcincti* sunt milites *armati* & *strenui*, ut & *discincti* imbelles. Virgilius *Æn. lib. ix.*

———— & *discinctos Mulciber Aphros.*

ad quæ Verba Servius: *Discinctos dicit inhabiles militia: Omnes enim qui militam, cincti sunt, aut certe inefficaces: ut contra præcinctos strenuos dicimus. Horat. Alius ac nos præcinctis unum. Unde & Grace ὀζων & appellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui est strenuus. Vulcatius in vita Avidii Cassii: quum tales inter præcinctos habeas, id est inter milites. Eundem usum habuisse balteum apud Hebræos, certissimum est. Vide Es. cap. xxii. xxi. Et induam eum (Eliakimum) tunica tua, & balteo tuo, & dominationem tradam in manum ejus: quod omnino de cinctura militum*

tum intelligendum est. Vide etiam II Reg. III. XXI. & Ezechielem XXI. xv. Hinc כלי מלחמה נגה כלי *cingere instrumentis bellicis*, est *armare*. I Sam. II. iv. Sic & נגה & נגה *cingere sæpissime* sumuntur pro *armare*. II. Sam. XXI. xl. & alibi. Eodem plane modo, ut apud auctores Græcos & Latinos, *cingere & armare, cinctus & armatus* idem est. Eodem sensu Apostolus ad Ephesios cap. vi. vult ut credentes ad spiritualem miliciam essent *επιστάμφοι τῷ ὁσφῶν ἐν ἀληθείᾳ*. Hodie nemo pro milite habetur qui non est cinctus. Hinc nostrorum militum *bandrier, port d'épée, & Belgarum djacqbant*. Non tantum balteos habebant milites, ut arma ab iis dependerent, sed etiam ut dignoscerentur sub qua legione militarent, & ut numerus legionis hac via cerneretur. Isidorus: *Balteus cingulum militare est dictus, propter quod ex eo signa dependent, ad demonstrandum legionis militaris summam, id est, sex millium, sexcentorum, ex quo numero & ipsi consistunt. Unde balteus dicitur, non tantum quo cingitur, sed etiam a quo arma dependent.* An non eundem usum & hodie habent baltea nostrorum militum? Nam forma & colore balteorum milites simul & eorum legiones dignosci solent. Tales sunt omnino baltei nostri, præcipue equitum, unde & Germanis etiam *Selzsetchen*, quasi diceres *signum exercitus, aut legionis. Gallis une Echarpe.*

CCCLXXI. Tamen non solum milites baltea gerebant, sed & reliqui cives cujuscunque ordinis. Imprimis autem apud antiquos ornatus erat mulierum, cum mulieres solæ tunicas gerere solerent. Sane foeminas apud Hebræos habuisse balteos & cingula, patet Proverb. xxxi. xvii. Et Es. xxi. xxi. ubi Urbs Jerusalem introducit sub persona foeminæ, & *cincta* dicitur. De foeminis & Virginibus sæpissime dicitur quod cinctæ fuerint sacco. Vide Joel. I. viii. & alibi. Apud Græcos & Romanos adeo vulgare erat, ut foeminæ balteo zonaque cingerentur, ut *ζωσῆσαι λύην & ζώνην λύην*, *zonam solvere* diceretur pro pudicitiam deponere. Homer. Od. Δ. λύσει παρθένῳ ζώνην. In Epigram. veteri de *Diana* λεγνομένη ἀναζωοθεῖσα χιτῶνα. Ideo *muliebriter cincti* dicuntur *imbelles*. Curtius lib. III. Et *zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderit, cui ex gemma erat vagina*. Veneri balteum etiam attribuit Apulejus lib. II. *Metamorph.* Ovidius Corinnam cinctam fuisse quoque canit:

Ecce Corinna venit tunica velata recincta.

Adeo verum est mulieres zonas gestasse, præsertim Reginas & Principum uxores, ut etiam pulcherrimarum urbium atque Provinciarum integri reditus in ornamentum zonæ destinarentur. Plato in *Alcibiade* I. ὅτι ποτ' ἤκουσα ἐγὼ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου ἀναβεβηκότων πρὸς βασιλεία, ὡς ἔφη, παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν ἢ ἀγαθὴν ἐγγυὸς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τὸς ὀπιχωρίους ζώνην τῆς βασιλείως γυναικός. εἶναι δ' ἢ ἢ ἀλλῶ ἣν καλεῖσθαι καλύπτρον. ἢ ἀλλὰς πολλὰς τέτυες καλὰς ἢ ἀγαθὰς εἰς τὸ κόσμον ἐξηρημένους τὸ γυναικός, ἢ ὀνόματα ἔχει ἐκάστας τὸ τόπων ὑπὸ ἐκάστων τὸ κόσμων. Retulit nobis vir quidam fide dignus, unus eorum, qui ad Regem (Persarum) profecti erant, se integrum fere diem peragrassse magnam & fertilem Provinciam, quam incolæ vocabant ZONAM Regina: esse etiam aliam nomine Calyptram, atque ita multas alias regiones pulchras & optimas ad Regina ornatum destinatas: nomina etiam habere singula loca, a singulis ornamentis. Athenæus lib. I. de Antylla urbe, dicit Reges Ægyptiorum & Persarum eam dedisse τὴν γαμεταῖς εἰς ζώνας, uxoribus ad cincturam. Quæ etiam animadvertuntur a Cicerone in *Verrem* lib. V. Solere ajunt barbaros Reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere: his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: Hac civitas mulieri Redimiculum præbeat: hæc in collum, hæc in crines. Sic & Muretus tradit Lutetiis Parisiorum vectigal quoddam vino impostum esse, quod vulgo CINGULUM REGINÆ vocatur, Gallice CEINTURE DE LA REINE. Plura, si placet, vide apud Muretum *Var. Lect. lib. xv. cap. x.* Brissonium de Regno Persarum, & Menagium in voce *Ceinture de la Reine.* Nihil dicam de cingulis, aureis, argenteis instar catenarum, purpureis acu pictis, & gemmatis, quæ & hodie nostris uxoribus & virginibus ornatui sunt, per Germaniam, Belgium aliisque in locis per Europam.

CCCLXXII. Quemadmodum autem tunica a fœminis ad viros pervenit, ita & balteus sive zona. Hunc morem vulgatissimum fuisse apud veteres Hebræos, satis manifesto patet ex cingulo *Elie*, & tot aliis, de quibus mentio fit in veteri Testamento. Ut & ex cingulo *Johannis Baptistæ*, & illorum Angelorum de quibus Johannes in sua Apocal. cap. I. XIII. & cap. XV. VI. Sed nihil familiarius apud Judæos, tempore Christi, quam cingulum gestare: præsertim si quis iter esset factururus; quod vel inde patet

tet quod Christus Johan. XXI. XVIII. Petro dixerit : ὅτι ἦς
 κείτηρ Ⓞ, ἐζώνυες σεαυτὸν, ἢ περιπάτης ὅπως ἤθελες Hinc inter
 alia præcepta quæ Judæis data erant, de comedendo agno Pa-
 schali, iussi erant, ut *lumbos cinctos haberent*. Exodi XII. cum e-
 nim veteres tunicas gestarent longas & talares, balteo opus ha-
 bebant ad continendam & stringendam tunicam, & simul ut e-
 am sursum retraherent ne ad pedes deflueret, & incessum inhi-
 beret. Deinde si cogitemus veteres non habuisse brachias, sed
 plerumque unica tantum tunica incedere solitos fuisse, aut plu-
 rimum pallio aut satis laxa toga supra tunicam indutos, quo fie-
 ri poterat, ut ea, quæ non est honestum nominare, facile dete-
 gerentur & conspicerentur, contra bonos mores, non erat de
 nihilo tunicam zona comprimi atque stringi ne occulta detege-
 rentur. Interim Judæi, ut sunt superstitiosi, & ut solent omnes
 patrios mores in religionem convertere, quo sanctius observa-
 rentur, ad hunc usque diem balteis corpus cingere solent, etsi
 iisdem vestibus ac nos utantur, ad tegendum omnes partes cor-
 poris: eo usque superstitioni indulgent, ut etiam puerorum to-
 gulis a tergo zonulas adfuere assueverint matres. Oportere enim
 ajunt ut coram Deo discrimen fieret inter cor & pudenda, ca-
 vendum præterea esse ne cor inter orandum pudenda intueatur,
 ac in malas cogitationes incidat. Tandem etiam credunt hac ra-
 tione se moneri, quod robore Dei accingantur, contra quos-
 cunque inimicos mentis & corporis: ideo mane, dum sese bal-
 teo cingunt, hanc precatiunculam deblaterare solent: " בְּרוּךְ אַתָּה
 : אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הַעֲלֵם אֲשֶׁר חָנַן יִשְׂרָאֵל כְּגִבּוֹרָה *Laudatus sis in Domine Deus*
noster, Rex mundi, qui Israellem robore cingis. A sanioribus tamen
 cingulum adhibetur tanquam gulæ frenum, ut inde admonerentur
 a mundanis voluptatibus abstinendum, & sobrietate utendum
 esse. quo respexisse videtur Petrus I Ep. I. XIII. ubi credentes
 monet ut essent ἀναλωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας, νήφοντες. vide
 etiam Ephes. cap. VI.

CCCLXXIII. Cum autem homines omnium ordinum & se-
 xus balteis cingerentur, tum & maxime *Sacrificantes, Sacerdotes,*
 & *Pope.* Suetonius *Caligulam* tradit *succinctum fuisse poparum habi-*
tu: modo tamen per illum Poparum habitum non intelligat,
 certum aliquod genus tunicarum, quæ ad pectus stringi sole-
 bant, superiori parte corporis manente nuda; qualem habitum

ræpræsentant marmora antiqua, imprimis Choulius de Religione Romanorum, non uno in loco. Docet etiam Porphyrius, *cinctum* genus tunicæ esse, infra pectus aptatæ, a quo *cinctuos* *Cethegos* Horatius vocaverit:

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis

Continget.

Vide ad locum istum Casaubonum. Plutarchus in *Emilio* describens apparatus sacrificii: οἱ δὲ ἄγοντες αὐτὰς νεανίσκοι, περιζώμαζον βουκόλοις ἐσαλμένοι, πρὸς ἱεργίαν ἐχώρην, *Ducebant autem eos (boves) adolescentes prætextis cingulis ornati ad sacrificium.* Dionysius Halicarnassæus *Antiq. Rom. lib. II.* Salios, nescio quibus æreis balteis cinctos docet. Χιτῶνας, inquit, ποικίλης χαλκίαις μήτρεσι κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas æneis balteis strictas habebant.* Apuleius de *Asino aureo lib. XI.* ubi de Sacris Ifidis: Sacerdotes, quos antistes sacrorum proceres vocat, docet habuisse; *candido linteamine cinctum pectorale*: quod quidam intelligunt de tunicis istis, de quibus jam modo mentionem fecimus, quibus inferior pars corporis tantum velatur. Non est etiam silentio prætereundus peculiaris ille ritus cingendi, qui in usu erat apud Romanos, & quem *Cinctum Gabinum* vocabant: quo scilicet cingi solebant Consules in referendis Jani portis, in indicendo bello, in condenda aliqua urbe, & faciendis sacris. Virgilius *Æn. lib. VIII.*

Ipse Quirinali trabeca cinctæque Gabino

Insignis referat stridentia limina Consul.

Qualis autem fuerit ille *Cinctus Gabinus*, quænam illius origo, ad hunc locum clarissime docet Servius; *Gabinus Cinctus*, inquit, *est toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia a tergo revocata hominem cingat.* Hoc autem vestimenti genere utebatur Consul bellum indicturus: ideo quia cum Gabii Campaniæ civitas sacris operaretur bellum subito venit: tunc cives accincti togis suis, ab agris (lege ab aris) ad bella profecti sunt, & adeptis victoriam; unde hic ortus est mos. Eodem fere modo *Cinctus Gabinus* describitur ab Ifidoro: additis his verbis: *ut Sacerdotes gentilium faciebant, aut cingebantur prætores.* Igitur non minus Sacerdotes quam Consules atque Prætores hoc ritu cingi solebant. Hic autem *Cinctus* nullo cingulo, nullo balteo fiebat: sed ipsa veste, non qualibet veste, sed toga tantum, cujus lacinia una a tergo revocata cingebat medium homi-

hominem, instar zonæ. Eiusmodi cinctos Pontifices & Sacrificantes ad aram stantes, multos reperies in antiquis nummis & marmoribus. Videantur nummi *Ant. Geræ*, *Ant. Pii*, *Domitiani*, *A. Aurelii*, imprimis autem *Lepidi*, quem elegantissime exprimi curavit doctissimus Ferrarius, in suo opere de *Re Vestiaria*. Videatur etiam Columna Trajani & alia multa apud Choulum, ut & Inscriptiones Gruteri pag. **CIOVII**.

Maxime autem Sacerdotes Hebræorum balteis utebantur, cum id fieret ex mandato Dei. Hieronymus sane Pontifices illos militibus comparat, & ob eandem causam eos balteo cinctos dicit, ob quam & milites cincti erant: scilicet ut expeditiores essent in suo opere: quod etiam locum habuisse potuit in Sacerdotibus Gentilium. Tam necessarius quidem erat balteus Hebræorum Sacerd. ut summum piaculum esset si quis, eo deposito, fungi voluisset ministerio. Ideo & balteum deponere debebat quam primum ab opere cessabat, ut reliquas vestes retineret, & simul ac ministerio fungi volebat, statim etiam balteo sese cingere oportebat, de quo plura suo loco dicemus.

CCCLXXIV. Vestis autem quæ cingi solebat, extra *Cinctum Gabinum*, *tunica* erat, non autem omnium generum vestimenta; ideo *tunica* & *balteus* fere ubique junguntur. Hinc *χρῶν ζωσός* & *ζωσῆς συνέργω χρῶνα* apud Homerum *Odyss.* ξ. & apud Platonem in *Hippia* *ζώνη χρωνίους zonam tunica* reperies. Tertullianus de *Pallio*: *Tunica prius cingulo correpta.* Martialis:

Det tunicam dives ego te cingere possum.

Apocal. I. XIII. Angelus non tantum dicitur vestitus *ποδήρη tunica* sed & *ἠεζωμένῳ cinctus*. Ideo apud Plautum Pœnulus ridetur, quod *tunicatus* incederet & tamen *discinctus*. Eodem plane modo Esaiæ cap. XXII. XXI. Deus promittit Eliakimo non tantum tunicam sed & balteum: *והלבשו כנתך ואנטך Et induam eum tunica tua & balteo tuo.* Et cum veteres non raro habuerint duas tunicas, interiorem, quam & *interulam* atque *indusium*, alteram exteriorem ac clavatam vocabant, interiorem ut plurimum cingebant. Imo sæpe etiam tunicæ togam superinduebant, at non toga. sed tunica tantum cingebatur. Leg. I. Cod. Theodosiani, *De habitu quo oportet uti in urbe, verum interiorem vestem admodum cingulis observare.* huc quidem referunt dictum illud Sullæ de Julio Cæsare: *Cavete vobis a male precincto puero.* Dio

lib. XLIII. & Suetonius in *Iulio*. Si forte unicam tantum habuerint tunicam, eam cingebant. Eodem plane modo fieri solebat apud Pontifices Hebræorum. Summus enim Sacerdos, qui supra tunicam habebat *Pallium*, *Ephod* & *pectorale*, interiorem tunicam tantum balteo cingebat. Cæteri Pontifices quibus non nisi unica tunica tantum erat supra brachias, eandem quoque cingere solebant. Inter cingendum itaque tunicas revocare a talis, & ad medios poplites trahebant. Quintilianus *lib. XI.* *Cui lati clavijus non erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua paululum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant.* Tunicæ hoc modo retractæ ubique eonspiciuntur in nummis & marmoribus. Eodem modo Hebræorum Sacerdotes cinctos fuisse, id est tunica ad poplites retracta, præcipue si longior fuerit tunica, colligi potest ex Codice *Sevachim cap. II.* והחניא מסולקין כשרים ארמי : Tradunt *breviores tunicas legitimas esse.* Dixit Rame filius (*hama*, nulla est quaestio si modo brevior sit ob balteum, modo per se non sit nimis brevis, nempe si per balteum a talis vertus poplites retracta fuerit.

CCCLXXV. Modus autem cingendi varius fuit apud Veteres. Aliquando balteus humero dextro imponebatur, nonnunquam sinistro, & sub lævo aut dextro brachio oblique recurrebat. Zodiacus, quia quasi obliquus meridianum fecat, balteus dicitur ab Astrologis. Manilius *lib. I.*

Ingenti stellatus balteus orbe.

Quod optime observatum a doctissimo Vlietio ad *Nemesiani Cyneg.* Sed hæc cinctura magis est militum, quando gladios accingebant, quod ex marmoribus constat: Cingebantur enim eodem plane modo, quo & milites nostri hodie cingi solent. Cæteri autem cives, & inter eos præcipue mulieres & Sacerdotes, ad retrahendam tunicam medium corpus cingere solebant; prout hodie tunicati nobiles & milites, & inter eos equites suis zonis, quas *Echarpes* Galli, & Belgarum Nautæ *cen gesonthept* Germani vero *ein Feltsetchen* vocant. Stringebatur etiam balteus, non in quovis loco corporis, sed ut plurimum circa mammas aut ad pectus, non multo infra axillas. Quod docet Ovidius in *Metam.*

Cimaque ad pectora vestes.

Sed hoc manifestissimum erit cuicumque, modo vel semel inspexerit nummos & marmora, præsertim imagines victoriæ. Posside.

fidemus æneam quandam imagunculam victoriæ, egregie infra axillas ad mammas cinctam, sive *Sirophio revinctam*, ut Prudentii verbis utar. Nec prætereundus est Hercules ille tragicus, quem ex Cassalio exhibet Frisius in *Calceo Antiquo* Balduini cap. xv. ubi videbis latum balteum minimum quatuor digitos, & ad mammas cinctum, ut Hebræorum Sacerdotum balteis non multum ab- similis fuerit. Eiusmodi cincturam videbis Pataviæ in fronte do- mus Bassianorum, quæ vulgo T. Livii esse creditur, & quam ele- gantur exhibuit Ferrarius *de Re vest. lib. I. cap. VIII.* Vide num- mos *Augusti, T. Vespasiani, Maxentii, Decentii, Constantini* & aliorum. Ad hunc modum omnino cinctus erat vir ille, sive Angelus, de quo Theologus Apocal. cap. I. XIII. ἐνδεδυμένῳ ποδήρει, ἢ περιζωσμένῳ πρὸς τοὺς μαστοὺς ζώνῃ χειρῶν. & cap. xv. VI. περιζωσμένῳ περὶ τὰ στήθη. En circa *mammas*, & ad *pectus* (ut habet Ovidius) cincti erant. Eodem plane modo cingebantur Hebræorum Sacerdotes. Josephus, loco toties a nobis laudato, expressis verbis dicit *ἢ στήρων δεῖται circa pectus ligatur* Sane satis operose disputatur inter Talmudicos, de loco cincturæ, quemad- modum id ostendimus supra, ubi de brachijs egimus. Dicunt enim eos cinctos fuisse מוֹרֵן שְׁלֵא בְמִקּוֹם שֵׁלָא בְמִקּוֹם *in loco in quo non sudant*, id est supra umbilicum; paulo infra axillas: quod non tantum de bra- chis, sed etiam de balteo intelligendum est. Videtur etiam Jo- hannes, in istis locis Apocalypsis cap. I. XIII. & xv. VI. mo- do a nobis allegatis, respexisse ad traditionem Judæorum: cum crediderint Sacerdotes cinctos fuisse ut Angelos. *Massechet Ioma cap. VII.* לא נתנה תורה למלאכי השׁרה והיו הכהנים זרינים כמלאכים : להפשיטין בנמר עבודה ולא יהוים עליהם אחרי עבודה כהרף עין : *Lex non est data angelis ministerii quoniam Sacerdotes cincti erant ut angeli; ita ut exuere debuerint Vestes sacras simulac perfecissent ministerium; nec eas super se retinere audebant, ne tempore quidem ictus oculi.*

CCCLXXVI. Omnino peculiarem aliquem cingendi modum Sacerdotes Hebræorum habuisse, docet Josephus, loco citato. Eos enim dicit non tantum cinctos fuisse, quemadmodum reliqui homines cingi solebant, nec tantum corpus aliquoties ambivisse balteum instar fasciarum; sed præterea cum valde longus fuerit balteus, post stricturam superfuisset duas partes profundas, & ad pedes dependentes; quas ita pendere sineret Sacerdos, quam diu non operabatur, sed quam primum opus aliquod sanctum aggre- die

diebatur, eum partes eas retraxisse, & in sinistrum humerum rejecisse. Καὶ λαβύσα, inquit, τὴν ἀρχὴν ἐλίξως τῆς σέγων, ἢ περιελθῶσα πάλιν δεῖται. ἢ κέχρηται μὲν πολλῇ μέλει ἢ τῶν σφυρῶν, ἕως δὲ μαδὲν ὁ ἱερὸς ἐνεργεῖ. ὅταν δὲ σπαράξῃν περὶ τὰς θυσίας δὲν ἢ ἀγκονεῖν, ὅπως μὴ κινῆται ἐμποδίζεται πρὸς τὸ ἔργον, ἀναβαλλόμενος δὲ τὸ λαλὸν ἄμοφορεῖ. *Sumens extremitatem (baltei) circa pectus revolvit semel atque iterum; tum ligatur, Ad talos autem usque defluit, quam diu non operatur Sacerdos, Quando autem ad ministerium properant, ut sacrificia offerrent, ne impedirentur in opere, super humerum laevum rejiciunt.*

CCCLXXVII. Ex his omnibus satis manifesto constare puto, balteum sive כַּתָּבָה nihil aliud fuisse quam longam fasciam ex lana & lino contextam, & opere Phrygionico acu pictam variisque floribus ornatam, longam xxxii. ulnas, latamque iv. digitos, ad stringendam & cohibendam tunicam circa mammas paulo infra axillas, & ad eam retrahendam sursum ad medios poplites, ne Sacerdoti impedimento esset in opere: circa corpus aliquoties revolutam, duabus extremitatibus ad pedes dependentibus, quam diu Sacerdos ab opere cessabat, sed in sinistrum humerum rejecit inter operandum.

Ut hæc clarius intelligantur, hæc tabula omnia exprimi curavi.

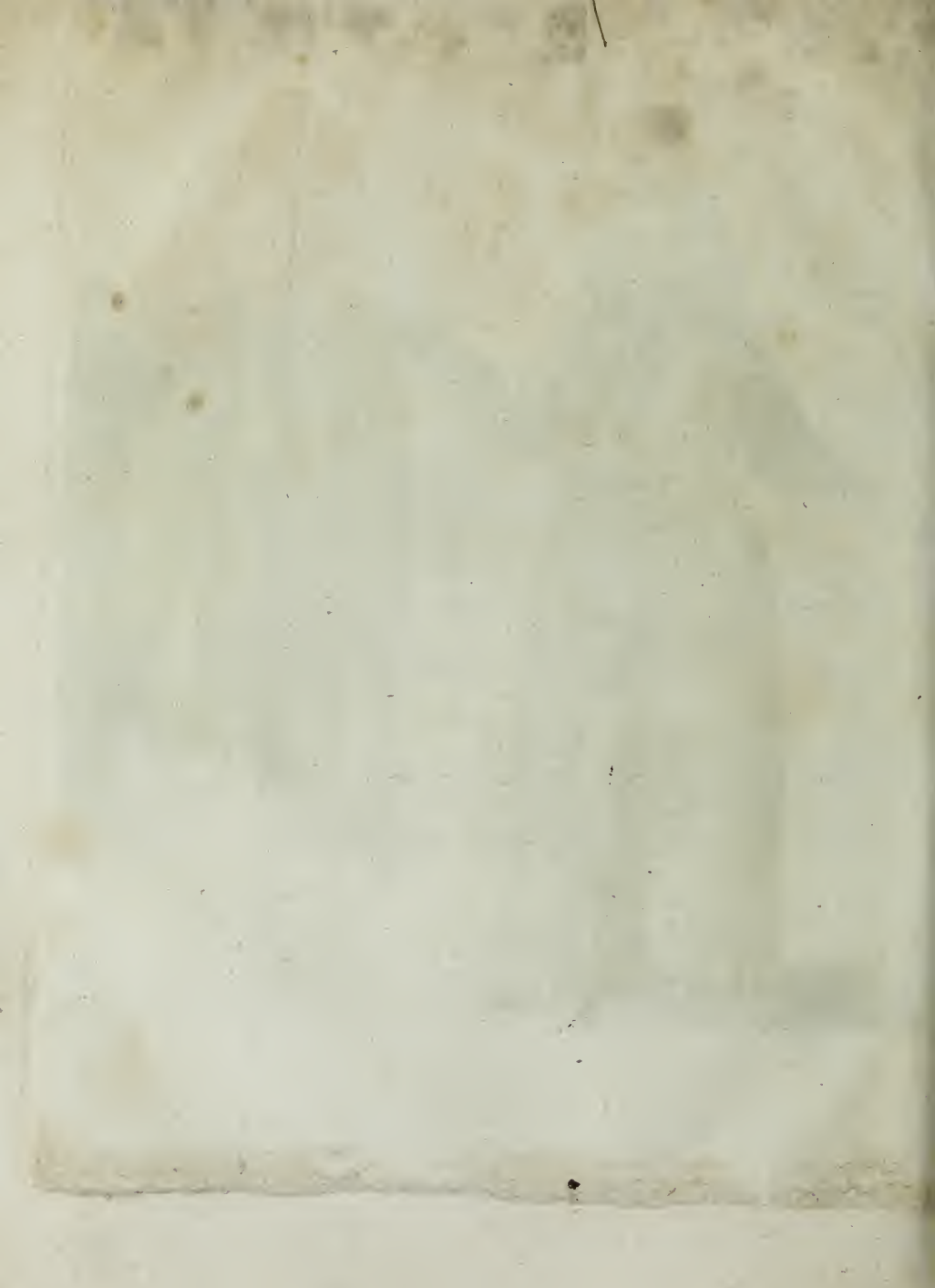
EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

- I. Prima figura exhibet ipsum כַּתָּבָה balteum Sacerdotum, longum xxxii. cubitos, & latum iv. digitos.
- II. Secunda figura ostendit Sacerdotem tunicatum & balteo circumdatum.
 - A. Balteus ipse.
 - B. Locus cincturæ.
 - C. Nodus ad pectus quo stringitur.
 - D. D. Duæ partes post nodum relictæ, & ad pedes diffusæ.

II.

I.

G A P. I V.

DE מַנְבְּעוֹת PILEO TOTIUS SACERDOTUM TURBÆ.

מַנְבְּעוֹת *ubi extet.* *Varia versiones.* Pileus, πῖλῶς, πιλίον, a πιλῶω
 cogo. *Glossa vetus* Siltz vilt, feutre. *Pedum pilei Polluci*
quid? Tapetes πῖλῶς. *Pannus ex lana coactili in Hollandia.*
 πῖλῶν. *Walsten/ Vollen, fouler, fullo.* Pilei *ex lana agnina.*
Pilei cum margine. *Cardinalium pilei Pileati genus funginum.*
 Κανσία, καμελαύκια *unde.* *Varii Grammatici.* *Helvetiorum*
pilei. *Schlaffhaube.* Tiara. Kyrbasia, Cidaris. Centones pilei.
Herodoti locus examinatur. *Pilei militum.* κεντέκλα. *Tiaræ ex*
lana. *Ex ovium pellibus.* beltze haube. *Pilei ex corio.* *Ex lino*
 & bysso. βῆλῶς tela. שׁוּב מַנְבְּעוֹת Pilei byssini. *Pileorum color.*
Purpurei pilei, piēti. *Clavati.* ἀιολομίτης. *Piētæ mitræ mulie-*
bres. χρυσόπας & pileus. *Ferugineæ Caufiæ.* tiara alba, *Dia-*
dema, *Candida fascia Casaris,* *Pompeji &c.* *Macula alba in*
fronte Apis. *Albentes spumæ.* *Forma pileorum.* Galea *Galeri-*
culus. *Acuminati pilei.* *Zupker-bzoot* / *Cuculli.* *Gemma Ti-*
beriana. *Pilei variorum animantium capita exprimentes.* *Sacer-*
dotum pilei. *Integra tela.* *Fascia,* Φάσκια, ταινία *instar baltei.*
Diadema, *Lorum,* *pannus.* *Sacerdotum pilei longi xvij ul-*
nas. מצנפת a חצן *volvere.* *Forma tiaræ Turcarum.* **Turbant.**
 טורבאנט *ex טלל & טלל* ligaculum טלל *Vexillum,* *banderolle.*
hinc & טנבאנט balteus, **binden.** *Tiara alta.* πῖλῶς ὀξύς, ὀρθή
 τιάρα. *Recta tiara.* *Soli Reges rectam habent.* πῖλῶμα πυργω-
 τόν. *κρησασία.* *κορυφή,* *crista galli.* *Persarum Reges rectas ha-*
bent tiaras. *κῦβεις quid?* מצנפת & מַנְבְּעוֹת *sape idem.* *differentia*
inter Mitznepheth & Migbath. *קובא Galea.* & *כובא quid?*
Cippus, כפף *curvare* כפף. *fornix* Chef, κεφαλή *caput,* *topff /*
cufa, *cucufa.* *Coeffe.* *tappe.* אב / רי / & ה *permutantur.* *haube-*
hupf / kupf / *houpe,* *hupe,* *κύπῳ.* *κυφόν,* *gibbum.* **kuppe /**
cupe, *Scyphus* טבב *collis.* ἄκωνον. *Iosephus & Hiero-*
nymus citati. *pileus Ulyssis.* *Ejus Historia in marmore,* *in Num-*
mis familia Mamilix. *Choulii,* *Ursini & nostri Smetii nummi.*

Pierii error. Aleandri error. decempeda, baculus. *Incuria Picloris in nummis Patini. Nummus verus Mamiliii Limet. Doctissimi Smetii expressus. Hujus nummi explicatio. Varii Mamiliu. Ulysses in hoc nummo. Idem auctor familia Mamiliorum, Baculus viatoris. Loca quadam S. Scriptura & Talmudis.* פאעדיש & viator, Nuncius publicus, **Koep Dzaeger.** *Baculus Ulyssis apud Homerum, Canis in hoc nummo Ulyssen reducem agnovit. Pileus peregrinantis est. Notat Ulysssem.* אנוון וודעיש *Ovalis. Fratres pileati. Hieronymi sphaera divisa. Pileus libertatis Eid. Mart. Calottes quasi galottes, a galea. Pileus non umbellatus. Redimicula mitræ, urum Sacerdotum pilei habuerint redimicula Exod. xxix. ix. & Levit. viii. xiii.* *Vista Hieronymi. Iosephus explicatur. Sutura, פאפן & פאפן אפד Iosephum quid? Gelenii error de alia tela. Iosephi locus tentatus de structura tiara Sacerdotum. Tabula tiaram & Sacerdotem pileatum exhibens. Tabulæ explicatio: Bajazetis tiara. Bacchi Sacra nudo capite. Saturni & Honoris. In Italia antiquissimus mos nudo capite sacrificari. Babyloniorum mos Caput velare in sacris. Herculis sacra. Dacorum Sacerdotes. varia Sacerdotum velamenta. Phrygia tiara. Vittata Sacerdos. Infula. Flamini albus Galerus. Pileum a pelle, Isidori error. Apèx, ab Apiendo. Apex Episcopalis dignitas. Eminentia Cardinales. Apex virga. Brevior in urbe. Servii egregius locus. Flamines quasi Pilamines. Vestibus capita tegunt Sacerdotes. Tutulum. Germanis etiam huc ab hüten iutando. Cinctus Gabinus. Auctor Æneas. Omnia turbat. Omnia. Intentio Sacerdotum inter sacrificandum. Diatio Talmudica. Pontificiorum opinionis, de intentione in administratione Sacramentorum, origo. Fœmina Sacerdotis caput velant. Vittæ. Rica. Flaminica. Suffibulum, tutulum, Capital.*

CCCLXXVIII.

Quartum vestimentum est כונת Exodi xxviii. xl. & xxix. ix. & xxxix. xxviii. & Levit. viii. xiii. Septuaginta habent κίθαρον. *Vulgatus Tiaram, Exodi xxviii. Sed alibi semper Mitram. Iosephus πῖλον ἀκωνον. Chaldæus כונת, at Exodi xxxix. כונת. Arabs كبريت Sed Levit. viii. كبريت Lutherus hauben. Belgæ Mutsen. Galli Calottes. Junius & Tremellius*

Tia

Tiaras. Igitur varia nomina usurparunt interpretes in vertenda voce תיָרָא. Sed res semper eodem redit: Sive enim dicamus *pileum*, sive *cidarim*, sive *tiaram*, sive *mitram*, nihil refert, cum ista omnia fuerint tegumenta capitis, ut & apud nos Germanice ein hut / haube / Mütze / Kappe & casotte eadem sunt, nisi quod aliquando forma, & materia aliquomodo distincta sint.

CCCLXXIX. Apud veteres capitis tegumenta valde diversa erant, cum materia tum forma. Communissima fuisse videntur facta ex *lana*, & *coacta* quidem, qualia sunt & nostra pilea, ad hunc usque diem. Cum enim caput tanquam corporis pars superior, pluviae maxime expositum sit, ne aqua eo facile penetraret, & caput humidum redderet, quod sanitati non parum noceret, talia tegumenta in illius tutelam excogitata sunt, quae arcendae aquae essent apta. Sed nullum aptius excogitari potuit, quam id quod fieri solet ex lana *coactili*, unde etiam *pileus* dictus est. Nihil aliud est *pileus* quam Graecorum πῖλῶν sive πῖλιον. πῖλῶν autem proprie dictus, fit ex lana coacta: est enim πῖλώω & πῖλέω *cogo* & *constippo*, quod ex Theophrasto aliisque Medicis constat. Glossa πῖλησις, ἢ σφίξις, *pressio*, πῖλῶν *pilleum*, πῖλωτὸν *coactile*, πῖλωτοποῖς *coactularius*; & apud Pollucem *lib. VII.* πῖλοποῖς est qui *pileus* ex coacta lana conficit. Quicquid ex lana coactum est πῖλωτὸν, πῖλημα & ἐμπῖλιον dicitur. Ex eodem fonte etiam fluunt Germanica nostra ein Hut, & Belgarum Dilt / & Gallorum Feutre; quis enim non videt illa omnia derivari ἀπὸ τῆς πῖλης, mutato tantum π in φ, quod non rarum est. Sed & panni coactiles, & tibialia, & id genus alia, uno verbo, omne id quod ex lana coactum est, πῖλῶν & πῖλωτὸν & πῖλημα Graecis dicitur. Pollux loco modo laudato. εἰ μόνον ἢ ὁ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν ἀπτιθέμεν πῖλῶν ἔτιωσ ἑναλεῖτο, ἀλλὰ ἢ καὶ τοῖς ποσίν, ὡς δημοῖ Κρατῖν ἐν μαλακοῖς, λέγαν, λευκὰς ὑπὸ ποσίν ἔχων πῖλης. *Nec tantum illa quae capiti imponuntur pilei vocantur, sed & illa quae circa pedes sunt, ut docet Cratinus in molliculis, dicens, albos habet in pedibus pileos.* Fortassis intelligit tibialia, aut aliud aliquod genus calceamenti ex lana coactili: nisi etiam intelligat fascias crurales, quibus & pedes & caput involvere solebant veteres. Et *lib. II.* ὁ ἢ κωμικὸς Πλάτων ἢ ποσειὰ ἔρηκε τὰς παρὰ τοῖς ποσὶ πῖλης. Et *lib. VII.* ἂ ἢ ποσειὰ Κελίας καλεῖ, εἴτε πῖλης αὐτὰ οἰητέον. Sed & Tapetes πῖλοι vocantur apud Xenophontem *Pae. lib. V.* Μηδοὶ πῖλοι, ubi loquitur

quitur de *Medorum tapetibus*. Et Herodot. *lib. v.* *πίλως ἐιρανεῖς πατείνεσι*. *Tapetes ex lana coactos circum tendebant*. Vidimus ante non multos annos in Hollandia certum aliquod genus panni ex molliſſima lana Hispanica, absque filamentis, sed ex sola lana coacta instar nostrorum pileorum. Utrum vero ejusmodi coactilia fuerint illi tapetes Medorum, an vero panni ex filis laneis contexti, & coacti, quales plurima pars nostrorum pannorum esse solent, non inquirō. Quid quid alii censeant, omnia coactilia, etiam panni coacti pilei dicti sunt antiquitus. Ista autem *pilea*, ἐμπίλια, & ἐμπιλήματα Germanice vocare solemus *gewalst* / Belgice *gevolt* / ut & Galli *foulé*, a vocabulo Latino *fullo*: quamvis *fullo* non fuerit *coactilarius* apud veteres, sed is qui vestimenta a for-
dibus purgare solebat. Videtur quod & Latinorum *fullo*, & Belgarum & Gallorum *vollen* & *fouler* a πιλῆν, πίλω & πιλωτῶ deducta sint, non minus quam *pileus*; eo magis cum coactilarii eodem fere modo operentur in lana cogenda, quo operari solent fullones: nam pedibus multum calcando uterque opus suum conficit, nisi quod in cogendo plus laboris requiratur quam in purgando, & forsan aliis etiam medicaminibus adhibitis.

CCCLXXX. Veteres pileos habuisse ejusmodi ex lana coactos certissimum est. Talem proculdubio intellexit Hesiodus I. Εργ.

κεφαλῆφι δὲ ὕπερθεν

Πίλον ἔχειν ἀσκητόν, ἵν' ἕαται μὴ καταδδῆ.

Supra caput autem pileum habeas elaboratum, ne aures humefiant. Lucianus de *Saltatione*: διείλε τὴν κεφαλὴν κατενεγκών. ἢ εἶγε μὴ πιλῶ ἀντέγρε, ἢ τὸ πολὺ τ' πληγῆς ἀπεδέξατο, ἀπολώλει ἂν ὁ κακοδαίμων Ὀδυσσεύς. *Capiti (Ulyſſi) illidit, & nisi pileus obstitisset, & violentiam plagæ excepiſſet, infelix Ulyſſes periſſet*. Sanè pileos fuisse ex lana coacta, credibile est, cum nihil aptius sit, præter ferrum, ad pluviae resistendum, & plagarum vim eludendum. De eodem vide apud Scholiastem Aristophanis in *Arachn.* πιλῶ τὸ ἐξ ἐρίων ἐργασμῆον. *Pileus ex lana factus*. Et Suidas quidem in specie notat ejusmodi pileos ex lana agnina nonnunquam fieri: cum revera lana agnina huic rei sit aptissima, ut noverunt nostri *πιλοποιοὶ* hodierni. Σοὶ τ' πιληθέντα δι' ὠξάντα τευχόσιν ἀμνα. Cum autem thoraces quoque fieri solerent ex lana, ideo hos pileos Suidas vocat *θώρακας πιλητῆς*, *thoraces coactos*.

CCCLXXXI. Illi autem qui ita facti erant, ex lana coactili, ali-

aliquando marginem, sive umbellam habere solebant fatis amplam, instar pileorum Romanorum purpuratorum, sive Cardinalium, & quales jam per sex aut septem annos mos voluit ut apud nos gererentur. Hinc est quod Plautus pileatum genus *funginum* vocet. *Trinummio* Act. IV. *Scena* II.

Pol hic quidem fungino genere est, capite se totum tegit.

Ejusmodi pileum videtur intellexisse Ælianus *lib. xv. cap. II.* qualem docet habuisse Reges Macedoniae. Talem quoque ex Pausania describit Eustathius *Odyss. I.* κανοία πῖλον ἦν πλατύς ἐν οἱ Μακεδονικοὶ βασιλεῖς ἐφόρον λωκὴν αὐτῶ διάδημα περικλάυτες. Budæo *Causa* etiam est pileus quo æstum solis arcere solemus, ut mulieres umbella. Et in *Epist.* dicit esse pileum habentem expansos margines ad arcendum æstum, quali messores utuntur. Eundem proculdubio etiam intelligit Suidas. Κανοία, inquit, εἶδος πῖλος βαρβαρικῆς ἔπι τῆ κεφαλῆς, ἢ τὸ πάροιθε μακεδόσιν ὄγκλον ὄπλον ἢ σπέσας ἐν νιφετῶ, ἢ κόρυς ἐν πολέμῳ. *Causa est genus barbarici pilei, quod in capite gestatur, & quod olim Macedonibus fuit expeditum instrumentum, & tegumentum in nive & galea in bello.* Idem etiam Grammatici & recentiores Græci intelligunt per sua καμηλαύκια, & ut habet Suidas, καμηλαύκια, ita dicta, ut notant Grammatici, περὶ τὸ καῦμα ἐλαύνειν, ab arcendo æstu. Vide etiam observationes Portæ ad Suidam. Non omnes tamen pilei umbellati, sed multi absque umbellis reperti fuerunt. Fortassis instar pileorum istorum qui & hodie sunt in usu apud Helvetios, præsertim in Tigurina ditione, quibus etiam dormientes uti solebant. Sic Aristophanis Scholiastes in *Arach.* postquam dixisset pileum ex lana factum esse, statim addidit; περὶ τὸ κοιμᾶσθαι ἑπιτήθειον, ad dormiendum aptum. Erant igitur instar nostrorum pileorum nocturnorum, Germanis cū Schlawhaube, & Gallis un bonet de nuit: si enim latam habuissent umbellam, ad dormiendum non valde apti fuissent.

CCCLXXXII. Sed quamvis *pileus* proprie significet capitis tegumentum, quod ex lana coactili factum erat; nihilominus non omnes pilei compacti: nec omnes ex lana facti erant: cum omne tegumenti genus πῖλον vocaverint Græci. Hesychius: Περσῶν μὲν ἴδια, κανδύς ἢ ἀνάξυρις ἢ τιάρα, κυρβασία, κίδαρις, ἢ πῖλον καλῶσι. *Persarum propria sunt, Candys, & Anaxyris, & Tyra, Kyrbasia, Cidaritis & pileum vocant.* Sic aqud Pollucem *lib.*

VII. cap. XIII. *Kyrbasiam* dicit vocari & *Cidaris* & *pileus*. ἢ κυρ-
 Βασία, ἢ κίδαρις ἢ πῖλον καλῶσι. Ex varia igitur materia pilei
 reperiebantur. Ex panno & ex centonibus. Hinc Poeta,

Triis pilea suta de lacernis.

De hisce Herodotus *lib. VII. cap. LXI.* πῆ μὲν τῆσι κεφαλῆσι εἶχον
 τιάρας, καλεομένης πῖλος, ἀπαγίας. *Circa capita gestabant tiaras*
 (quas vocabant pileos) non compactis. Male interpres vocem ἀπαγίας
 vertit *impenetrabilia*, cum significet non compactum, aut non con-
 cretum. Nisi forte legendum sit ἀπαγίας: est enim ἀπαγές bene
 compactum, solidum. Eo magis sic videtur intelligendum esse,
 quod Herodotus loquatur de pileis militum, qui ex lana coacti
 esse solebant, ut supra jam audivimus. Sed quocumque modo
 hic locus legatur, certissimum est, veterum pileos non semper
 coactiles fuisse, sed sæpe ex pannis & centonibus, præsertim pi-
 leos militum. Cæsar *lib. III. de Bello Civili: Atque omnes fere mi-*
lites aut ex subcoactis aut ex centonibus, aut ex coriis tunica aut tegu-
menta (fortassis legendum capitis tegumenta) fecerant quibus tela
 vitarent. Eisdem Suidas, ut puto κεντέκλα, quasi centones aut
 centucula, vocat. Tiaras non raro ex lana fuisse, fatis manife-
 sto constat, vel inde quod colore aliquo sæpissime tinctæ fuerint
 quod testatur Ovidius *Metam. lib. XI.*

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Nisi quis dicat ex serico fuisse: Nam sericum & lana ejusmodi
 coloribus infici solebant. Tale etiam fuisse videtur Diadema
 Darii, quod *purpureum* dicitur a Curtio *lib. III. & VI.* Habuit
 enim *Diadema purpureum albo distinctum.* Et ex ovium pellibus ca-
 pitis tegumenta habere solebant. Athenæus *lib. VII. πῖλος ἢ Ἰ*
κεφαλῆς περικείμεθα περὶ αὐτῶν δερμιάτων διατεῖς. Pileis capita operita
 ex ovium pelle villosa. Ejusmodi pileos hodie habent, ut videtur,
 Moscovitæ, Poloni & alii, quos Germani vocant etu *Wesze-Haube.*
 Sed & ex Corio nonnunquam fieri solebant. Xenoph. *Ἀναξασ.*
lib. V. Ὅτι ἢ τῆ κεφαλῆ κένη, σπύτινα, δια πῆ τὰ Παφλαγονικὰ κρώ-
βυλον ἔχοντα ἢ μέσον ἐγλύτατω τιαροφθῆ. In capite habebant galeas ex
 corio, Paphlagonicis similes, quæ *cinnamon* habebant in medio, in
 modum tiaræ: Sed hæc ad galeas militum sunt referenda.

CCCLXXXIII. Nulla autem materia communior apud vete-
 res in capitis tegumentis, quam *linum* & *byssus*. Silius Italicus
lib. III.

*Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.*

Josephus *Antiq. lib. XI. cap. IV.* de pretio proposito ei qui aptius responderet, *κίδαρον βουσίλω cidarim byssinam* etiam nominat: quod iisdem verbis traditur *Ezræ lib. III. cap. III. vers. VI.* Narrat præterea Justinus *lib. XV. Alex.* Magnum diadema de capite detraxisse, ad religandum vulnus *Lysimachi*, unde videtur colligi posse, illud diadema byssinum fuisse, cum linum ad istum ulum aptissimum sit. Tales fortassis fuerunt tiaræ illæ *Perfarum*, de quibus *Strabo lib. XV.* *ῥάκῃ ἢ σινδόνιον τι πρὸς τῆ κεφαλῆ.* *Plagulam, aut centonem ex sindone habent circa caput.* Sane hunc centonem, aut hanc plagulam ex lana fuisse, non videtur verisimile, sed linea esse poterat: cum non rarum fuerit apud veteres fere integra aliquando tela uti, ad conficiendam tiamam, quod infra clarius patebit. Deinde *ῥάκῃ* magis *telam* quam *centonem* significat Græcis, quod *lib. I. cap. XVI.* demonstravimus. Ex eadem materia fuit & pileus Hebræorum Sacerdotum, ideo dicitur *שש מבושם pileus byssinus.* *Exodi XXXIX. XXVIII.*

CCCLXXXIV. Pileorum & Mitrarum color varius fuit apud veteres. 'Purpurea fuisse quædam patet, ex Ovidii loco, modo a nobis laudato:

Tempora purpureis tentant velare tiaris.

Pictas quoque & clavatas; qualis videtur fuisse illa *cidaris* & capitis insigne *Darii*, *carulea fascia albo distincta.* *Curtius lib. III.* Alexander quoque habuit *purpureum diadema, distinctum albo, quale Darius habuit lib. VI.* Nonnunquam pictæ erant. *Juvenalis,*

———— *πίκτα λυπα barbarâ mitra.*

Theocritus Idil. XVIII. αἰολομίτρω etiam habet, id est *variegatam mitram.*

Ἐδελιάς Περγασίσι βαρὺς θεὸς αἰολομίτρης

Scio quidem quosdam legisse *αἰολομίτρης* *sapientissimus*, sed mallet legere cum Doctissimo *Stephano* & *Casaubono αἰολομίτρης.* Illæ mulieribus maxime conveniebant, ut animadvertit *Plinius lib. XXXV. cap. IX.* *Capita mulierum mitris versicoloribus opernit.* Et *auro ornatas mitras & conchyliatas causas* memorat *Athen. lib. XII.* ubi de Rege *Demetrio:μίτρα ἢ χρυσόπας,* ἢ *καυσίαν ἀλεγγῆ ἔσαν ἑσφιγμέν.* Et flavos galeros habebant. *Juvenalis:*

Nigrum flavo caput abscondente galero.

Nisi per Galerum intelligat, id quod Galli vocant *Peruque*. Tandem & ferrugineas caufias habebant. Sed illæ magis nauticæ erant. Plautus *Mil. Glor. Act. iv. Sc. iv.*

Facito ut venias huc ornatus ornatu nauclerico.

Causiam habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam,

Palliolum habeas ferrugineum: nam is colos thalassicus est.

CCCLXXXV. Albus tamen color cum in cæteris vestibus, tum imprimis in tiara, notissimus erat. Regum diademata alba fuisse constat ex Suetonio, in *vita Julii Caesaris cap. LXXIX.* ubi legimus, mancipia Julii statuæ ejus coronam lauream, candida fascia præligatam, imposuisse, tanquam insigne Regis. Ideo ejusmodi fasciæ albæ & cretatæ, quas Pompejus habuit, etsi cruales, Ciceroni non placebant; quemadmodum ipse testatur *ad Atticum lib. III.* Hinc Valerius Maximus *lib. vi. Pompeio*, inquit, *candida fascia crus alligatum habenti, Favorinus, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Lucianus in *Navigio, & in Dialogo Diogenis & Alexandri* Regium diadema *ταυρίαν λευκὴν* fasciam albam, vocat. Silius Italicus *lib. xvi. de Juba Rege:*

--- --- *Cinguntur tempora vittæ*

Albenti.

Ammianus Marcellinus *lib. XII.* Diadema appellabat, *Fasciolam candidam Regiæ majestatis insigne.* Hanc ob causam Plinius *lib. vi.* certam aliquam maculam in fronte apicis, *diadema candicans*, vocat. Festus de *basilisco.* *Basiliscus*, inquit, *appellatur genus serpentis, vel quod in capite habeat album instar diadematis; vel quod reliqua serpentum genera vim ejus fugiant.* Tandem & Tacitus *Annal. lib. vi.* mare albenitibus spumis elatum comparat cum diademata. Diademata, igitur, tiaræ, mitræ, caufiæ & pilei ut plurimum erant alba. Eiusdem omnino coloris erant pilei Sacerdotum; fuerunt enim ex bysso candidissima non minus quam brachæ & tunicæ.

CCCLXXXVI. Forma autem pileorum veterum varia erat. Pilei isti ex lana coacta, qui proprie pilei dici debent, ut plurimum rotundi erant instar galeæ militum, unde, & *galerus*, & *galericulus*, quasi dicers, minuta galea. Quidam altiores & acuminati erant, quales in Europa habuimus ante xv. annos, instar massæ Zachari, vulgo panis Zachari, **Gen Zupher-Boot**; sive

five instar pyramidis, cujusmodi videmus in nummis & marmoribus, de quibus plura mox dicemus. Eiusdem sane formæ erant veterum *cuculli*, nisi quod cuculli magis fuerint acuminati, ut ex Martial. *lib. III. Ep. II.* constat:

Cordyllas madido tegas Papyro;

Vel ihuris piperisæ, sis cucullus.

Cuculli vestibus plurimum adnexi erant. Hinc *vestiri bardoculla* apud eundem Mart. *lib. XIV. ep. CXVII.* & alibi. Hinc & *Caracalla*. Nonnunquam marginem habebant, ad arcendam pluviam, & æstum solis; quales fuerunt *causæ*, Regum Macedonum pilei, & *καμελαίικα*, de quibus supra. Quidam similes erant nostris pileis nocturnis, quibus hodie uti solemus, quos Germani etu *Schlasshaube* Galli *un bonet de nuit* vocant. Tales conspiciuntur in nummis qui Armeniam captam exhibent, instar profundioris galeæ sinus, aut instar lebetis veterum. Vide apud Urfinum nummos familiæ Aquiliæ, & Petroniæ, & *Dac. Capt.* in nummis Trajani in Gevartii tabulis, *Tab. XXXIV. & Tab. XLVI.* in nummis *Antonini*. Videatur etiam nummus *Commodi tabula LI.* Nec multum dissimiles erant Tiaræ Germanarum mulierum, in gemma Tiberiana, quam doctissime explicat Rubenius. Eiusmodi formam habuisse videntur pilei, qui facti erant ex *centonibus* & pellibus ovium. Sæpissime etiam variorum animalium capita exprimebant, ut heroas repræsentarent, puta capita *Leonum*, ut in nummo *Alexandri M.* apud Choulium, & in familia *Aburia*, *Cornelia*, *Curtatia*, *Curtia*, *Domitia*, *Fabricia*, *Marcia*, *Numitoria*, *Opiena* &c. apud Urfinum; & *Elephantorum capita*, ut in nummo *Cestii*, & in familia *Eppia* & *Narbona*; Et *Hircorum*, ut in familia *Papia*, *Proclita*, & *Thoria*; & *Arietum*, ut in familia *Pinaria*. Eiusmodi formam habuisse puto *Diadema Saporis* Perfarum Regis, de quo Marcellinus *lib. XIX.* habuit enim aureum capitis arietini figmentum, interstinctum lapillis, quod pro diademate gestavit.

CCCLXXXVII. Hebræorum Sacerdotum pilei, cum facti fuerint ex bysso, quamlibet formam recipere poterant. Habemus quidem & hodie pileos nocturnos, ex lino factos, sed ad certam aliquam formam confutos; veterum autem tiaræ byssinæ, præsertim Hebræorum Pontificum, tales non fuerunt. Erant enim nihil aliud, quam integra quædam fascia. aut tela aliquot ulnarum, ad

involvendum caput, ad talem formam, qualem quilibet considerabat, & pro modulo capitis ut capiti detracta iterum expandi potuerit, instar cujusvis telæ. Atque sic quælibet tela, modo justam babuerit longitudinem & latitudinem, conficiendæ tiaræ apta fuit. Hoc liquido constat ex fasciis cruralibus cretatis Pompeji, de quibus jam mentionem fecimus. Ideo Diadema, & tiaræ *fascia* sæpissime dicuntur. Ammianus Marcellinus *lib. XII.* Diadema vocat *fasciolam candidam Regis Majestatis insigne*. Hinc & Græcis & *φάστια* & *ταΐνια* vocatur, ut patet ex Eustathio *Iliad. π.* Lucianus in *Navigio*, seu *Voi.* Regium luxum describens ἢ, inquit: *πορφυρῆς χρυσοῦ ποικίλη, ἢ ταΐνια λευκῆ περὶ τῷ μετώπῳ.* Et *purpura auro variegata & fascia candida circa frontem*. Eadem fere occurrunt in *Dial. Alex. & Diog.* ubi de ornatu Alexandri Magni: *διαδεδεμῆνον ταΐνια λευκῆ τὴν κεφαλὴν, caput revinctum alba fascia.* Est autem, *ταΐνια fascia*: hinc *fascia pectoralis* mulierum *ταΐνια* vocatur a Pulluce *lib. VII. cap. XIV.* Capite præcedenti jam ostendimus *balteum* etiam mitram vocari, cum utrumque fuerit longa quædam fascia: ut *ἀμπερωχίτωνες* dicti fuerint apud Homerum *Iliad. π.* ii qui balteo non erant cincti. Hanc ob causam diadema etiam *lorum* vocatur a Balsamone, qualis erat Phrygia mitra Imperatoris. Vide Salmasium ad *Vopiscum de Aureliano*. Ob eandem rationem diadema Regium *pannus* dicitur apud Val. Max. *lib. VII. cap. III.*

Talis Igitur omnino *fascia*, sive *ταΐνια*, aut *lorum*, aut etiam *pannus* fuit mitra Hebræorum Sacerdotum; ideo & *ταΐνια* vocatur a Josepho.

CCCLXXXVIII. De longitudine quidem ejusmodi fasciarum, aut mitrarum nihil ex auctoribus asseri potest. At Hebræorum Sacerdotum mitras longas fuisse XVI. ulnas, docent Hebræorum Sapientes. Maimonides *Hil. Kele Hammikd. cap. VIII.* המצנפת : כג' או הרי"ט ארבו ששה שר אמוח *Tiara, sive summi Pontificis, sive cæterorum Sacerdotum, longa erat sedecim ulnas.* De latitudine tacent.

CCCLXXXIX. Fit autem tiara ex ejusmodi fasciis, quando sæpius circa caput in orbem replicantur, ad involvendum caput, Maimonides loco modo allegato: מקיפו ומחירו כך על גבי כך *Circumvolvunt* (caput) *aliquoties, ligantque involucrium supra involucrium*; quod non tantum de *balteo*, sed & de *tiara* intelligendum est:

est: uti se clarius explicat eodem capite, quando dicit מצנפת על השבר *Miira est qua involvitur caput, instar membri fracti.* Sed ipsa vox Hebræa מצנפה (*Miirzepheth* etiam significare *Migbaoth* sive pileum omnium Sacerdotum, postea patebit) satis manifesto indicat modum, quo caput tegitur, scil. involvendo: fuit enim אצנף; at אצנף est *obvolvere*. Videantur *Rabbi Abraham ben David*, ad Maimonidæ locum modo citatum, *Rabbi Joseph* in ספר משנה, *Aben Ezra* cap. xxviii. Exodi. *Abarbenel*, *Parascha Thexave*, *R. Levi*, *Barzeloniüs* & alii. Imprimis videatur *Josephus*, loco toties a nobis laudato: τῆ δὲ κατασάδῃ τοιαύτῃ ἐστὶν ὡς σερφάνη δοκεῖν, ἐξ ὑφάσματος λιναίῃς ταυρία πεποιημένη παχέα. ἢ δὲ ἄπλιτοςόμῃον ῥάπτεται πολλαῖς *Tali quidem modo fit, ut diceres crassam esse coronam. ex tela linea instar fasciæ factam & in orbem sapius replicatam atque consutam.* Fasciam sic in orbem replicare Tacito est *sinuare orbis.* *Annal.* vi. ubi Partiorum diadema describit per nescio quas inalbentes spumas. *Nunciavere*, inquit, *accola Euphratem nulla imbrum vi, sponte in insensum attolli: simul in albenibus spumis in modum Diadematis, sinuare orbis.* Hujusmodi tiaris ornata videmus capita Imperatorum Turcarum, *Mahomedis Othomanni*, *Bajazeti*, *Selimi* & *Solimani* ut in eorum nummmis videre est apud *Stradam*. Immo ad hunc usque diem ejusmodi pilei & tiaræ satis sunt in usu per totum fere Orientem, quod Amstelodamensibus satis notum est; cum quotidie per plateas videant incidentes Mercatores Græcos Armenos, Persas, Turcas & cæteros suo vestitu, præsertim ejusmodi tiaris decoratos. Has tiaras Belgæ quidem vocant *Turbant* / *Galli Turban*, Persica voce (nugas enim quorundam qui sic dictas volunt a Germano quasi *Türkischbant*) aut *ulipant* a *ulipa*, aut *turbant* a *Corybantio*, non *curo*) *توانند Dulbant*, composita, ut mihi videtur, ex *قلا* & *بند* quorum utrumque significat *ligaculum*, aut *fasciam*: est enim Arabibus *قلا* *ligaculum femoralium*, ut docet *Gigæus*, & *بند* non tantum *vexillum*, quasi *bandum*, unde Germanorum & Gallorum *banderolle*, sed & vinculum, quasi dictum esset ab absoleto Hebræorum vocabulo *בנת banat*, unde proculdubio *אבנת abnet*, *baltens*, & Germanorum *binden* & *bande*: quod probabilius est, cum *miira*, sive ejusmodi fasciæ & *baltium* & *pileum* significet, uti supra docuimus.

CCCXC. Cum autem fasciæ mitræ longe fuerint XVI. ulnas, quales fuerunt Hebræorum Sacerdotum pilei, instar panni, sive alicujus telæ, & cum quamlibet formam accipere potuerit ejusmodi tela, nondum constat quænam vera pileorum Sacerdotum fuerit forma. Tiaratum genera duo memorantur apud veteres. Quædam enim altæ, & in modum pyramidis acuminatæ erant. Talis fuit $\pi\acute{\iota}\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$ ὀξὺς pileus acuminatus; & ὀρθή τιάρα, *Recta tiara*. Xenophon rectam tiaram Regibus adscribit. Αναξασ. Κυρ. lib. II. πλὴν μὲν ἴδιον τῆ κεφαλῆ τιάραν βασιλεῖ μόνω ἔξῃσι ὀρθῶν ἔχον. *Soli Regi permissum est rectam tiaram habere in capite*. Et lib. VIII. παιδ. Κυρ. Cyrum dicit curru eminentem procesfisse ὀρθῶν ἔχοντα ἢ τιάραν, *rectam habentem tiaram*. Scholiastes Aristophanis in *Avibus*. πᾶσι ἴδιον Πέρσαις ἔξῃ ἢ τιάραν φορεῖν, ἀλλ' ὅσα ὀρθῶν, ὡς Κλείταρχος ἐν τῆ δεκάτῃ. μόνου ἢ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθῶν ἔχοντο. *Omnibus quidem Persis licet tiaram gestare, sed non rectam ut docet Clitarchus in decade*. *Soli enim Persarum Reges utuntur rectis*. Hinc apud Lucianum in *Dialogo inter Philippum & Alex. Magnum*, jubetur Alexander ut sibi imponeret ὀρθῶν τιάραν, *rectam tiaram*. Et in *Piscatore*: εἴ τις ἐν βασιλικῷ χιτῶνι ὀρθῶν τιάραν ἔχων, ἢ διάδημα, ἢ τὰλλα ὅσα βασιλείας γνωρίσματα. *Si quis in Regis habitu, rectam tiaram habeat, & diadema, & alia imperii insignia*. De eadem loquitur Seneca de *Beneficiis lib. VI. cap. XXXI*. *Petit ille (Demaratus) ut Sardis maximam Asia civitatem, curru vectus intraret, rectam capite Tiaram gestans, id solis datum Regibus*. Suidas: τιάρα κόσμος ἄπικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνου ὀρθῶν ἐφόρον πρὸς Πέρσαις, οἱ δὲ στρατηγοὶ κεκλιμένῳ. *Tiara est ornatus capitis, quam soli Reges apud Persas rectam gestant, milites autem inclinatam habent*. Talem pileum quidam credunt fuisse illud πῖλῆμα πυργωτὸν pileum turritum: de quo Strabo lib. XV. ubi narrat honoratiores apud Persas habuisse πῖλῆμα πρὸς τῆ κεφαλῆ πυργωτὸν. *circa caput pileum turritum*. Sed illud πῖλῆμα videtur fuisse genus aliquod galeæ, cum de armis ibi loquatur Strabo; ut non male illustris vir Ezechiel Spanheimius crediderit, illud genus pileorum expressum fuisse in nummis Augusti, ubi sane pileus instar alicujus turris exhibetur, sed ita ut non sit ὀξὺς sive acuminatus. Vide *Dissertat. V. de Usu Nummorum*. Sed ad acuminatum pileum magis accedit illa tiara, quam habet Armenius in nummo Cæsaris, qui exhibet *Armeniam captam*. Hæc autem *recta tiara* peculiari nomine

κρεβάσια & κρεβάσις videtur vocari. Galenus in Lexico Hippocratis: κρεβάσια πῖλον ὄξυν. Hefychius κρεβάσιαν κορυφῶν ἀλέκτορος *cristam galli*: quia scilicet recta erat instar cristæ. Hinc Aristophanes in *Avibus* Regem Persarum facit gallum, cujus signum jocatur esse illius cristam, tanquam κρεβάσιαν ὀρθῶν, *curbasiam re-ctam*.

Ὡς ἢ καλεῖται Περσικὸς ὄρνις, ὡτὸ τὸ δῆχῆς ἐτ' ἐκείνης.
 Διὰ ταῦτ' ἄρ' ἔχων ἢ νῦν, ὡσπερ βασιλῆος ὁ μέγας δεξιάτῃ,
 Ἐπὶ τῷ κεφαλῆς τῶν κρεβάσιαν, τῷ ὀρθῶν μόνῃ, ὀρθῶν.

*Quare vocatur Persicus avis a dominatione adhuc illa,
 Propter hæc habens, & nunc tanquam Rex magnus discurrit,
 In capite Kurbasiam, avium solus rectam.*

Suidas de *Curbasia*, quam & *Curbasin* vocat: Κύρβασις, ἔνιοι μὲν τιάρα, ἢ οἱ βασιλεῖς τῷ Περσῶν ὀρθῶν ἐχρῶντο, οἱ ἢ στρατηγὸς ἀπικεκλιμένη. *Curbasia*, quam quidam *tiaram* vocant, *Reges Persarum utuntur recta, milites autem inclinata*. Ex hoc loco Suidæ colligi quidem potest, *Curbasiam* etiam inclinatam & curvam fuisse aliquando; nihilominus κρεβάσις præcipue videtur significare *tiaram re-ctam*, fit enim κρεβάσια a voce κρέσις, qua nihil aliud significatur quam tabula triangularis in modum pyramidis. Suidas: κρέσις τρίγωνον πίνακες, ἐν οἷς οἱ πᾶσι τῷ ἱερῶν νόμοι ἐγγεγραμμένοι ἴσαν πολιτικοί. *Tabula triangulares, quibus leges politica de Sacris inscripta erant*. Hefychius σῆλιω τρίγωνον vocat, ἢ ξύλινον ἄξονα ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ νόμοι ἐγγράφοντο. Ex his igitur colligi potest formam *tiararum* & *Curbasiarum* fuisse pyramidalem, & erectam instar alicujus stili, ideoque errasse illos qui putabant *Kurbasiam* esse galeam militarem, quæ habeat cristam instar galli.

Ejusmodi autem *tiarae*, sive *Kurbasie* rectæ, gestamen erant Regum, ut ex superioribus liquido constat, ut si aliquis privatorum hominum eam gerere voluisset, pœnam mortis incurrisset, testante *Chryso-stomo* 1. *Orat. de Servit.* τοιγαρῶν ὁ Περσῶν βασιλῆος, ὅπως μὲν ἔξῃ μόνῃ ὀρθῶν τῷ τιάρα ἐφρόντιζεν, ἢ εἰ τις ἄλλῃ τῷ ἐποίησεν, ὡς οὗτος ἐκέλευσεν ἀποθνήσκον ἀτόν. *Solus itaque Persarum Rex tiaram rectam gerebat, & si quis alius hoc fecisset, statim eum perimere jussissent*. Vulgus igitur & milites habebant depressiores & inclinatas, quod etiam ex superioribus constat. Et hæc quidem sæpissime instar depressioris alicujus galeæ erant, unde & pileorum *galeri* & *galericuli* nomen.

CCCXCI. Quali autem forma fuerint Hebræorum Sacerdotum pilei, inquirendum est. Notandum hic est iterum, duo dari genera tiararum Sacerdotum: aliam enim summus habet Pontifex, aliam cæteri Sacerdotes. Summi Pontificis tiara semper vocatur מצנפת; *Mitznephet*, cæterorum vero מנבטה, & aliquando etiam מצנפת *migbaoth*: ut hoc vocabulo exprimaturs omnis tiara cum Summi, tum cæterorum Pontificum. Expressis verbis hoc docet הרמב"ן uti vocari solet, *Rabbi Moses Ben Nachman*, in Legem *Parascha Tezave*. בכהן הרי"ש אמר הכתוב מנבטות ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומטלה הכפלים עליו כעין מנבטה שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מנבטה כמו מקבטת כאשר אמרתי בחילופי חגי'מל והקוף אלה שהמנבטה כמו המצנפת ולכן יזכרו חכמים הדיר בכהן גדול והרי"ש מצנפת בחורת כהנים ובמס' יומא שנינו כהן גדול משמש בח' בנדרים : *Quando de tota Sacerdotum turba quaestio est, tunc dicit Scriptura מנבטות Migbaoth, sed & id ipsum est מצנפת Mitznephet, nisi quod eo totum caput obnubant, atque ita spiras & volucra inducant, ut referat speciem id est galeæ, secundum paraphrasin Onkelosii. Ita מנבטה diceretur quasi מקבטת uti diximus de transmutatione literarum ג & ק Sed quoniam מנבטה est instar מצנפת, ideo Sapientes indifferenter ponunt מצנפת, tam de toto Sacerdotum ordine, quam de Summo Pontifice. In libro Sacerdotum & in Codice Ioma legimus: Summus Sacerdos sacra facit in octo vestibus, & cæteri Sacerdotes in quatuor, in Tunica, brachis, Mitznephet & balteo. In eadem plane sententia est Maimonides Hilch. Kele Hasmikd. cap. viii. מצנפת Mitznephet Summi Pontificis idem est ac Migbaoth filiorum ejus: id est utrumque dicitur Mitznephet. Vide ad locum istum Rabbi Joseph in משנה כפף משנה, *Abarbanelem Parascha Tezave; Massechet Ioma cap. vii.* & ad istum locum notas *Iom Tob. Iarchium Exodi xxviii. iv.* & alios. Sed & ipse Joseph. *Antiq. lib. iiii. cap. viii.* sine discrimine omne tegumentum capitis Sacerdotum, tum summi, tum cæterorum, dicit vocari *Mitznephet*; quem secutus est, uti solet, Hieronymus in Epistola ad Fabiolam. Quod autem omnis tiara tam summi quam cæterorum Sacerdotum *Mitznephet* dicta fuerit, id inde factum est, quod utraque constiterit ex longa fascia xvi. ulnarum, qua caput variis spiris & involucris involvi solebat, est enim צנף *obvolvere.**

CCCXCII. Hinc colligi debet, exilem fuisse differentiam inter *Mitznephet* S. Pontificis, & *Migbaoth* totius Sacerdotum gregis, Et fortassis eadem quæ fuit inter *κρησάστρα* Regum Persarum, & inter tiaram cæterorum hominum. Sed ita ut totius Sacerdotum turbæ pilei fuerint altiores, instar galeæ. Summi autem Pontificis depressior, sed circa caput majori mole & frequentioribus involucris diffusus. Hoc sane colligi videtur ex loco isto *Rabbi Mosis Ben Nachman*, quem mox allegavimus. Dicitur enim tiara totius Sacerdotum turbæ מגבעות *Migbaoth*, quasi מגבעות a קובע *Galea*: hæc enim significatur per קובע uti videre est I. Sam. xvii. v. וכוּבַע נֶחֱשֶׁת עַל רֹאשׁוֹ *Et galeam aneam habuit super caput suum*. Quidam hic legunt קובע pro קובע ut Ezechiel. xxiii. xxiv. וקובע ישמו עליך כפיב *Et ponent adversus te galeas*. Iterum Jerem. xlvi. iv. יטלו הפרשים והחיצנו ככובעין *Ascendite equites & consistite in galeis*. Dicitur igitur קובע מגבעות a *galea*, quia talis pileus revera non multum a *galea* differt. Idem sane docet Maimonides loco toties a nobis allegato, ubi expresse dicit *Migbaoth* Minorum Sacerdotum fuisse ככובע *instar galeæ*. Jarchius ad Exodi cap. xxviii. iv. מצנפת, inquit, שקורין קובי"א שהרי במין כיפה כובע : במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמין כובעין : *Mitznephet est instar fornicis sive cuculli galeæ quem vocant kappe / siquidem in alio loco vocatur Migbaoth, & vertitur (a Chaldæo) galeæ*. Manifestum etiam est, apud veteres fuisse certas quasdam *galeas* altiores, & quasdam leviter etiam acuminatas, instar longiorum & altiorum illorum cucullorum, quasdam etiam habuisse certa quædam ferramenta & apices, instar mucronum ad nocendum hostibus, & illas כיפה vocari posse: est enim כיפה Esaïæ x. עֵצֶבֶת & Jobi xv. xxxii. *summus ramus*, aut alicujus rei vertex. Unde etiam derivatur *Cippus*, idem quod *κρησίς*, quælibet scilicet res quæ formam pyramidalem habet, præsertim autem sepulchrorum pyramides, quæ mortuorum inscriptiones continebant, de quo vide apud Horatium *Serm. lib. I. Sat. viii*. Sic possit per כיפה etiam cucullus significari, fortassis altior ille & acuminatus, quem quidam Monachorum in Eccles. Romana depressiori præferunt, super qua re satis arduas inter sese habent controversias. Si hoc sensu sumatur, sane כיפה idem esset quod *κρησάστρα* & *τιάρα ὀψήθη*, de quibus supra. Sed Jarchius, mea quidem sententia, per כִּיפָה intelligit rem aliquam parum curvatam & arcuatam

tam instar fornicis : est enim כּכּף *curvare*, & כּפּיף *humilis* & *depressus est*, veluti in Chaldæo psalm. cxlvi. com. viii. יהוה זקף כּפּיף *Dominus erigit humiles*. Quidquid igitur curvatum & arcuatum est כּיפּה dicitur. Hinc tot illius significationes. Hinc *fornix* כּיפּה vocatur. Hinc Gallorum *Chef*, Latinorum *Caput*, & Græcorum, quasi per diminutionem, κεφαλαιον & κεφαλη, Germanorum *Kopf* / & Belgarum *Kop* / & *Kappe* / & *Coeffe*, capitis tegumentum; & (mutatis כ & ק in ה vel H quod frequens, ut supra ostendimus) *haube* / & *huif*, *Kupf* / & Gallorum *houppe*, & Latinorum *Cusa* & *Cucufa*. Sed quidquid curvatum & gibbosum est instar capitis, כּיפּה dici videtur. Ideo & *Rupem* & *fornicem*, כּיפּה significat. Inde Græcorum κῶπιῶν *pronus sum*, & κυρῶν *incurvum*, *gibbosum*, & ipsum Latinorum GIBBUM. Sic Belgarum *Kuppe* ac Gallorum *Curve*, a forma curvata a כּיפּה derivatur, ut & *Scyphus*. Sed fortassis etiam ipsum & גּבּוּת & כּוּכּוּת & קוּבּוּת כּיפּה derivantur : facillime enim literæ ק & ג & כּ & פ & בּ permutantur. Ideo Hebræis גּבּוּתים sunt *Scyphi* in lucerna Sacra Exodi xxv. xxxiii. quia non alti, sed leviter curvati instar amygdalæ. Quid quid dicatur, manifestum est, minorum Pontificum tiaras fuisse altiores instar sinus galeæ. Josephus in eadem omnino sententia fuit, *Ant. lib. iii. capite viii.* ubi docet Sacerdotum pileum fuisse ἀκρων *non fastigiatum*; quasi voluisset indicare, altior quidem, sed absque fastigio; ut non fuerit plane instar tiaræ rectæ Persarum Regum. Huc etiam facit quod גּבּוּת vel גּבּוּת *collem* significet, Josuæ v. iii. i. Sam. x. v. & ii. Sam. xxv. i. Reg. xiv. xxi. & Esaiæ xxx. xxv. & alibi, ita ut pileus dictus fuerit מּיגּבּוּת *migbaoth* a forma sua, quæ collem depressiorem non male repræsentat, quæ est etiam forma capitis & galeæ.

CCCXCIII. Minime autem silentio præterunda est descriptio *Migbaoth*, quam nobis dedit Magnus & doctissimus Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam*, cum satis sit ampla, plurimam partem ex Josepho hausta, nobisque ob oculos ponat figuram aliquam, quæ omnem dubitationem tollere videtur. *Quartum genus vestimenti*, inquit, *rotundum pileolum, quale pictum in Olysse conspiciamus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite: Hoc Græci & nostri τικερον, nonnulli galerum vocant, Hebræi Mitznephet. Non habet acumen in summo, nec totum usque*
ad.

ad comam caput tegit: sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio vitæ constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum, & sic fabre opertum lineolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant. Ante omnia hic observandum est, Hieronymum hic agere de pileo omnium Sacerdotum, qui proprie *Migbaoth* vocatur; Nam etsi dicat Hebræos eum vocare *Mitznephet*, nihilominus id de pileo totius Sacerdotum turbæ potius intelligit, quam de Summi Pontificis tantum; cum exfertis verbis eodem loco dicat, has quatuor vestes communes esse omnibus Sacerdotibus. Sed jam satis clare ostendimus, etiam *Migbaoth* minorum Sacerdotum sæpissime *Mitznephet* vocari, non minus quam *tiaram* summi Pontificis. Primo igitur dicit Hieronymus, hunc pileum esse *rotundum, quasi sphaera media sit divisa*; Ergo non est *recta tiara*. Et ut clarius constaret addit: *non habet acumen in summo*, id est ἀκρον non *fastigiatum* erat, ut habet Josephus. *Nec totum usque ad comam caput tegit.* Id est, non erat tam profundus ejus sinus, ut totam frontem tegeret, ut nulla coma conspici possit. Optime igitur addit: *Sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit.* Sane cum caput sit oblongum, pileus autem hic instar sphaeræ medium divisæ, non poterat totum caput, omnem comam, totamque frontem tegere. Hoc optime convenit cum Hebræorum traditionibus, ubi de Pontif. Maximo: exfertis enim verbis dicunt, spatium aliquod fuisse inter oculos & comam quæ extra pileum propendebat, in quo spatio adnectebant phylacteria frontis inter sacrificandum; de quibus jam aliquid diximus & postea plura dicturi sumus. Quæ porro Hieronymus addit de *Vita* qua pileus in *occipitio stringeretur*, & de *lineolo* quo *operitur ut nulla acus vestigia aparant*, illa postea examinabimus, cum quibusdam locis Josephi eo quoque spectantibus.

CCCXCIV. Quod maxime hic animadverti debet, illud est, quod addat hanc *tiaram* similem fuisse *pileo Ulyssis* prout depingi solet: ut, si quid certi dici posset de isto pileo, etiam de forma pileorum Sacrorum, de quibus agimus, qualis fuerit, non amplius inquirendum esset. Doctissimus Rubenius *de Re Vest. lib. II cap. xv*, mentionem facit pilæ antiquæ ex marmore in foro Cathanensi, in qua Ulyssis historia sculpta est, & Ulysses ipse cum pileo repræsentatus. Sed quoniam nobis non contigit pilam istam vi-

dere; de forma pilei illius, qualis scilicet in isto marmore fuerit, nihil certi adfirmare possumus. Docet tamen doctissimus Rubenius eum fuisse *rotundum*, quasi *sphæra media sit divisa*, quæ sunt ipsissima verba Hieronymi, ut modo audivimus. Addit etiam Rubenius eum non fuisse umbellatum, quales galericuli hodie esse solent. Quales etiam picturas viderit Hieronymus, quæ pileum Ulyssis repræsentabant, ipse Hieronymus non dicit, ideo & illud a nobis ignoratur. Extat hodie egregius nummus argenteus, in Numismatibus familiæ *Mammilia*, apud *Ursinum & Choulium*, ubi conspicitur Mercurii caput pileatum, & in adverso latere vir aliquis pileatus cum baculo & cane, cum hac inscriptione: C. MAMIL. LIMEAN. Ita quidem habet *Choulius*. Sed male; cum non legendum sit LIMEAN. sed LIMETAN. Causa illius erroris videtur fuisse, quod non attenderit literam T. scriptam fuisse supra literam A. aut potius huic literæ incubuisse more Veterum, hoc modo \bar{A} . Ita sane habet *Ursinus*. Plane eadem scriptio reperitur in duobus nummis argenteis, quos possidet Doctissimus & Amicissimus noster Smetius, inter $\kappa\epsilon\mu\eta\lambda\iota\alpha$, per totum terrarum orbem celeberrima. Uterque habet LIMEAN. id est LIMETANUS. Legendum igitur est: CAJUS. MAMILIUS. LIMETANUS. Pierius quidem in suis Hieroglyphicis, statuit non esse legendum LIMETANUS, sed per distinctionem, quasi duæ essent voces: LI. METAN. id est LIMITIBUS METANDIS; quasi *Cajus Mamilius* limitibus metandis præpositus fuisset. Vult itaque virum illum in hoc nummo habere baculum in manu, quasi perticam aut arundinem, quæ adhiberi solet in agris limitibusque metandis: adeo quidem ut ipse quoque *Hieronymus Aleander*, in *explicatione Tabula Heliaca* (quamvis errorem Pierii optime animadverterit, in eo quod putet legendum esse *Limitibus metandis*, pro *Limetanus*.) crediderit non esse absurdum, si quis existimet, Mercurium, Terminalem Deum, latifundiis metandis præpositum fuisse, cum mensuras & pondera invenerit, teste Diodoro Siculo, *lib. v.* ut illi datus fuerit baculus instar arundinis, aut calami mensuræ, quibus veteres uti consuevere in metiendis agris limitibusque, de quibus etiam mentionem fieri putat Apocal. cap. XXI. & apud Ezechielem cap. XL. quare & hodie instrumentum, quo aliquid metiri solemus, nomen *Canna* vulgo retinere soleat. Sed errant doctissimi viri. Pessime legisse Pierium *limitibus metandis*,

jam satis constat, & mox clarius patebit. Male etiam hic nummus de *limitibus metandis*, & baculus de pertica Mercurii terminalis explicatur. Esto sane Mercurium fuisse Terminalem Deum; ex hoc tamen nummo id minime probari potest. Saltem nulla ratione baculus ille ad arundinem aut calamum mensuræ (Gallis *uncanne*) revocari potest: cum pertica sive calamus mensuræ, ut loquitur doctissimus Aleander, decem fuerit pedum *decempeda*, ut habent Auctores rei Agrariæ: at baculus ille, quem exhibet nummus *Mamili Limetani*, vix quinque pedum est, nisi dicamus Ulysses ingentem fuisse gigantem, duodecim minimum, aut tredecim pedum, quod cuilibet nummum inspicienti manifestum erit, modo attendat ad proportionem inter virum & baculum quem in manu tenet. Deinde nemo negabit, arundines sive calamos mensuræ debere esse, ut pedes & pollices manifestius dignoscerentur. At baculus in hoc nummo curvus est. Fateor quidem Celeberrimum Patinum in sua editione Ursini de Familiis Romanis, in familia Mamilia in duobus nummis, viro baculum rectum dedisse. Sed non vereor affirmare, id factum esse incuria pictoris, qui aut minutias istas (uti putavit) non curavit, aut non satis attentus fuit in sculpendo. Sane apud Ursinum in antiquo exemplari Romæ edito, baculus curvus est in utroque nummo. Eodem modo extat apud *Choulium*. Quod autem Ursinus & Choulius non erraverint, clamant duo nummi argentei, quos possidet Rever. Smetius noster, & quos vidimus. Igitur baculus ille non est calamus mensuræ Mercurii, sed notat quemlibet baculum peregrinantium: solent enim peregrinantes habere pileos & baculos, apud veteres. Est itaque vir ille pileatus, qui baculum tenet, quidam qui peregrinatur, & ut uno verbo dicam, est Ulysses domum redux, post vigennalem peregrinationem. Ut autem hæc clarius constarent, alterum ex doctissimi & amicissimi Smetii nostri nummis, de quibus jam mentionem feci, lectori hic conspiciendum exhibebo, & paucis explicabo.

CCCXCV. Nummus hic ab una parte repræsentat Mercurium, quod ex ejus pileo & caduceo constat. In averſa parte indicat gentem *Mamiliam*, Hanc gentem plebejam fuiſſe, ex *Livio lib. xxvii. cap. viii.* conſtat; legimus enim *C. Mamilium Vitulum* ex plebe primum creatum fuiſſe Maximum Curionem, invitis Patribus, contententibus id Sacerdotium ex plebe neminem ante eum habuiſſe, hocque factum eſſe *Q. Fabio Maximo*, & *Q. Fulvio Flacco* COSS. Eodem libro quoque narrat *Mamilium Thurinum* Ædilem plebis fuiſſe. Eſti non fuerit gens *Patricia*, nihilominus erat nobiliſſima & antiquiſſima, cum *Oſtavio Mamilio Tuſculano*, viro inter Latinos facile Principi, *Tarquinius Rex Romanorum* filiam nuptum dederit, teſte eodem *Livio lib. i. cap. xlix.* Sed & *L. Mamilius Tuſculi* Dictator erat, qui Romanis opportune ſuppeditas tulit, & a *Quinctio Cincinnato* civitate donatus eſt. *Liv. lib. iiii. cap. xviii.* & *xx. C. Mamilius*, *C. Claudio Nerone* & *M. Livio* COSS. *Siciliæ Prætor* factus eſt. Tandem *C. Mamilius Limetanus* Tribunus Plebis creatus eſt, teſte *Saluſtio* in *Bello Iugurthino*. Interea, inquit, *Roma* *Cajus Mamilius Limetanus* Tr. plebis rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos quorum conſilio *Iugurtha* Senatus decreta neglexiſſet. Atque hic eſt ille *C. Mamilius* qui in iſta familia cognomen *LIMETANUS* aſſumpſit. Hanc etiam *Mamilium* in hoc nummo deſignari nemo ſanus dubitabit. Ut autem conſtaret virum iſtum in hoc nummo pileatum & baculum tenentem eſſe *Ulyſſem*; notandum eſt gentem *Mamiliam* fuiſſe oriundam Tuſculo, quod ſatis conſtat ex iis quæ jam diximus, & originem quidem traxiſſe ab *Ulyſſe* & *Circe* Solis filia. Feſtus *Pompejus Mamiliorum familia*, inquit, *progenita fuit a Telegoni filia, quam Tuſculi procreave.*

creaverat, quando id oppidum ipse condidisset. Erat autem Telegonus filius Ulyssis, ex Circe Solis filia. Livius lib. I. ubi de Octavio Mamilio Tusculano. Is inquit, longe Princeps Latini nominis erat, si fama credimus ab Ulysse Deaque circe oriundus.

CCCXCVI. His omnibus ita præmissis, deinceps non erit difficile demonstratu, virum in isto nummo esse Ulysssem, quod clarius etiam fiet si attendimus ad singula ista quæ simul ibi conspiciuntur, qualia sunt *baculus, canis, & tandem pileus*, quo tectum est ejus caput. Jam supra satis ostendimus contra Pierium, baculum istum non esse *cannam* sive perticam aut calamum, quibus veteres uti solebant in agris limitibusque metiendis, cum non possit esse decem pedum, nisi dicamus per virum ibi ingentem aliquem Gigantem designari, & cum sit baculus curvus, qui rei isti minime inservire potuisset. Est itaque baculus peregrinantis alicujus, peregrinantes enim baculis uti solebant in itineribus, ut vel ex cap. x. Matthæi constat. Et ad Hebræos cap. XI. ubi legimus Jacobum inter peregrinandum baculum habuisse. Ideo toties Judæi in Talmude prohibent, ne quis Templum intraret habitu peregrinantis, & præcipue ne ingrediatur *יְהוּדָיִם כּוּמֵ בַּעֲלֵי מַרְכָּלִים* Marc. cap. IX. III. Hinc Viatores Græci vocant *ῥαβδῶχος* a *ῥάβδω* baculo. Vide Act. XVI. XXXV. & XXXVIII. nisi in locis istis *ῥαβδῶχος* sit *littor*, aut nuncius publicus, qui a Magistratibus aliquo mittitur, quales in nostro Oppido Batavorum vocamus *Itorp dzagers*. At vero baculus hujus viri est baculus Ulyssis: constat enim Ulysssem baculo interperegrinandum usum fuisse, præsertim eo momento quo domum suam intrare volebat. Homerus *Odyss. P.* docet Ulysssem petiisse baculum ab Eumæo filii sui Telemachi bubulco, qui eum domum deducebat, cui initi posset, quoniam viam lubricam esse audivisset:

*Ὀδὸς δὲ μοι εἴ ποθὶ ταῖρόπαλον τέμμηθρον εἶναι,
Σκηπίπτεσθαι, ἐπήν φάτ' ἀρισφαλὲ, ἔμμεναι ἔδον.*

*Da autem mihi sicubi baculum incisum est,
Ut innitar, quia dicitis valde lubricam esse viam.*

Et mox:

----- οὐδὲ εἰς πόλιν ἤγην ἀνάκλια
Πτωχῶ λυγαλέω ἐναλίγκιον ἠδὲ γέροντι,
Σκηπίόμηνον. τὰ δὲ λυγρὰ πρὸς χροῖ εἴματα ἔσο.

----- *Hic autem in civitatem duxit Regem*

Pauperi tristi similem & seni,

Baculo innitentem : mala autem circum corpus vestimenta indutus erat.

Ecce omnia ista ad amussim conveniunt huic viro in hoc nummo, habet enim baculum *ποθι τελευτημένον* forte fortuna *abscissum* absque delectu, ideo curvus est, ut scilicet obvius erat. Et baculo innitur quare ambabus manibus eum tenet. Si præterea bene confideremus vestimenta hujus viri patebit, illa satis vilia fuisse & *λυγροῦ* ut ait Homerus: immo hominem illum plane fuisse *tristi seni similem*, ita enim instar miseri senis & mendici baculo innitur.

Quod attinet *canem* qui huic viro in hoc nummo adstat, manifestissime docet, eum designasse Ulysses, & quidem domum pæne intrantem. Sic enim de ista cane loquitur Homerus:

Ἐνθα κύνων κείτ' Ἄργος ἐνὶ πλάτῃ κυνορχήσειον,

Δὴ τότε γ' ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσεύα ἐγχεῖς ἔόντα,

Ἵουρή μὲν ῥῶγ' ἔσλωε, ἣ δ' αὖτα κέεβαλον ἀμφω.

Illic canis jacebat Argus plenus ricinorum,

Iam tunc statim ut agnovit Ulysses prope euntem

Cauda quidem hic adulatus est, & aures dejecit ambas.

Idem judicium tandem fieri debet de *pileo*; is etiam peregrinantis est, ut supra ostendimus: Sed Ulysses quoque indicat; cum optimi auctores Ulyssi pileum attribuant, ut Lucianus, Plutarchus, Plinius & tot alii. Et Nicomachus quidem primus Ulyssis simulachris *pileum* dedisse testatur Plinius *lib. xxxv. cap. x.* Dubitandum itaque non est, *C. Mamilium Limetanum* per hunc nummum designare voluisse *Ulysses*, quia originem scilicet dedit suæ genti. Sed de hoc nummo nos plura habemus in observationibus nostris ad auctores rei nummariae.

CCCXCVII. Cum igitur in hoc nummo habeamus Ulysses pileatum, cuilibet satis manifesto constat cujus formæ pileus ille Ulyssis & Hebræorum Sacerdotum fuerit? Non multum dissimilem pileo S. Pontificis apud Romanos, ut videre est in nummis Augusti, Antonii, Lepidi aliorumque Pontificum Max. nisi quod is de quo agimus, talem mucronem non habuerit, ideoque *ἀκων* fuerit. Sive Hieronymus ad hunc nummum respexerit, sive non, constat talem fuisse, qualem descripsit Hieronymus & Josephus: *ἀκωνον, non habentem acumen in summo, quasi sphaera media sit divisa, & pars ponatur in capite.* Non quod sit media sphaera perfecte rotunda

rotunda, est enim instar dimidiati ovi, quasi fuisset *ω'οδδēs*, *ovalis*, instar *ovate cassidis*, ut Apuleii verbis utar. Eiusdem plane formæ quales sunt pilei Castorum, *fravrum pileatorum*, prout a pileis sic vocari solent, in nummis *Familia Alia*, *Antestia*, *Atilia*, *Calpurnia*, *Celia*, *Cupiennia*, *Horatia*, *Iulia*, *Marcia*, *Minucia*, *Scribonia*, *Sempronia*, *Terentia*, & alibi: maxime autem in familia *Sulpitia*. Hi sane pilei a nostris nocturnis, qui hodie ex lana coactili fieri solent, non multum differunt. Oportet igitur Hieronymum alium pileum Ulyssis vidisse, aut eum per *sphæram divisam* non intellexisse sphæram perfecte rotundam, sed ovalem. Cum his aliquomodo etiam convenit pileus Romanorum, per quem libertatem exprimunt in nummis familiæ *Iunia*, & *Pleoria*, post cædem Iulii Cæsaris per Cassium & Brutum, cum duobus pugionibus, & hac inscriptione EID. MART. ad notandum diem facinoris. Hæc figura cum sit magis incurvata optime convenit cum figura galeæ, & cum pileolis illis, quos *Calones*, quasi *galones* a *galea* vocare solemus. Constat præterea ex nummo, pileum Ulyssis non fuisse umbellatum, ut habet Aëander in explicatione tabulæ Heliacæ, ut optimo jure a Rubenio refutatus sit.

CCCXCVIII. Habebant etiam veterum pilei & mitræ redimicula quædam, quibus capiti firmius alligabantur, ne facile inde deciderent. Virgilius.

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.

Sic & Phrygia Tiara mento subligari solebat. Juvenalis:

— & Phrygia vestitur bucca tiara.

Sacerdotis habitus, ut ait Juvenalis vetus interpres, *tiara enim galea Sacerdotis est, quæ per malas veniens, mento subligatur*. Eiusmodi redimicula & ligamenta habet flaminis Dialis, in nummis familia *Domitia*, *Iulia*, *Licina*, *Valeria* &c. Eiusmodi redimicula Sacerdotum Hebræorum pileos habuisse S. Scriptura non docet. Verum quidem est Moïsen dixisse tiaras Sacerdotibus fuisse alligatas: veluti Exodi xxix. ix. והכשת להם כנפיות & *alligabis ipsis tiaras*. Et Lev. cap. viii. xiii. והכשת להם כנפיות *Et alligavit ipsis tiaras*. Sed cum tiara fuerit fascia longa xvi: ulnarum, per ipsam fasciam alligari poterat, sine ullo alio ligamento. Atque sic forsitan loca illa intelligenda sunt. Nihilominus vittas iis attribuit Hieronymus, quibus in occipitio stringerentur. *In occipitio*,

inquit, *vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite.* Sic pileus Hebr. Sacerdotis stringitur in occipitio, cum Phrygia tiara, immo & pileus Romanus Libertatis, sub mento ligari sole-
ret. Sed unde Hieronymus illa hausit? Proculdubio deceptus est a Josepho, in cuius verba hac in materia jurasse videtur: Sic enim Josephus: ἡρομοδὸς ἡ ἀκροβῶς ὡς ἀν μὴ ἀεὶ ῥυτῆ πονῶντι ἀεὶ τῷ ἱερουργίαν. *Adaptatur accurate ne inier sacrificandum delabatur.* Sed Josephus non dicit id factum fuisse *vitta* sive redimiculo aliquo, fortasse factum est per fasciam ipsam: ita enim circa caput volvi poterat fascia, ut ex capite non potuisset delabi. Nollem tamen jurare nulla omnino redimicula Hebræorum Sacerdotum pileos habuisse.

CCCXCIX. Nondum tota structura pileorum Sacerdotum absoluta est, sola illa fascia capiti obvoluta, sed alio aliquo linteolo opus est, ad tegendas tiaræ futuras & deformitates, si Josepho & Hieronymo credimus, præsertim Josephi Interpreti Gelenio. Sic enim Josephus fermocinatur: ἐπέτα συνδὼν ἀνωθεν ἀπὲρ ἀέρεθ' εἰς ἄνω μέγχι μετώπῃ, ἢ ἡ ῥαφῶ τ' ταυρίας ἢ τὸ ἀπ' αὐτῆς ἀπρεπὲς κατόπισσι. Quæ sic reduntur a Gelenio: *quam (tiaram) superne alia tela tegit, usque ad frontem descendens, & per superficiem verticis futurarum deformitatem occultans.* Hieronymus: *Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.* In his verbis cum Josephi, tum & Hieronymi multa sane reperiuntur, quæ non ab omnibus intelliguntur. Primum mentionem faciunt, nescio quarum *futararum*. Sed quid per suam ῥαφῶ *futuram* & ῥάπτεδὸς intelligant, nemo facile divinabit; cum omnia vestimenta sacra *אורג משה* *opus texoris* fuerint, quod supra pluribus probavimus. Credo itaque Josephum per suam ῥαφῶ non intelligere futuram acu factam, sed commissuram spirarum & orbium quæ in ejusmodi tiaris fieri solent, prout & in capite, commissuræ scilicet cranii ῥαφαὶ dicuntur a Medicis Græcis. Hoc sensu puto accipienda esse verba Josephi. Si aliter intellexit deceptus est, aut a Josepho illa non fuerunt scripta. Saltem Hieronymus falsus est, cum istas ῥαφὰς intellexerit de futuris per acum factis. Sic Josephus posset verti: *Tela ista superne tegit tiara structuram ad frontem usque, ut fascie commissuras & quicquid deforme apparet, occultaret.* Aliam præterea difficultatem hæc verba creant, præsertim versio Gelenii, cum

II.

I.

cum verterit *alia tela tegit*. Hinc posset aliquis colligere Josephum credidisse, tiaram Sacerdotum alia aliqua tela tectam fuisse: atque sic eos habuisse duo tegumenta capitis, qua ratione quinque, non tantum quatuor, habuissent vestes Sacerdotes minores, summus autem Pontifex novem, cum tantum octo habere debuerit. Sane Sacra Scriptura ne $\rho\epsilon\upsilon$ quidem de ejusmodi tela quæ tiararum commissuras & futuras tegat, nec ipsi etiam Hebræorum doctores. Sed fortassis errat Gelenius, cum addiderit illud vocabulum *alia* de suo: nam Josephus, nec ipse etiam Hieronymus habent vocem *alia*, sed tantum $\sigma\upsilon\delta\omega\nu$ & *lindeolum*; sed per illam $\sigma\upsilon\delta\omega\nu$ Josephi, & per lindeolum Hieronymi possumus intelligere ipsissimam tiaram, sive fasciam aut telam per cujus involucra & commissuras fit tiara. Si itaque & mihi conjecturare liceat, ego dicerem extremam, sive ultimam partem fasciæ, ex qua tiara componebatur, expandi solere, ut instar galeæ omne plicaturas, spiras, & commissuras involucrorum simul tegetet atque operiret. Tandem cum dicat Hieronymus tiaram *in occipitio* strictam fuisse, quod quidam intelligunt de vittis & redimiculis, si verum sit tiaram talia redimicula habuisse, credibile est ea fuisse in extrema ista parte, quæ caput, aut potius tiaram sic ultimo tegebat. Et fortassis eodem modo facta erant redimicula, ut in brachis, quæ extremam partem toti compagi spirarum & orbium impositam contraherent & stringerent. Quod ut clarius fieret hac tabula tiaram exprimi volui.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

Figura Prima.

- A. Fascia sive tela XVI. ulnarum ex qua fit tiara.
 B. $\sigma\upsilon\delta\omega\nu$ sive ultima pars fasciæ, quæ orbium & spirarum commissuris involucrorum inducitur.
 C. Vittæ sive redimicula quibus $\sigma\upsilon\delta\omega\nu$, sive ultima pars fasciæ in occipitio stringitur.

Figura Secunda.

Tiara, sive fascia jam in formam tiaræ complicata.

Figura Tertia

Sacerdos minor tiara & reliquis omnibus vestimentis indutus.

Ex his constat Sacerdotum Hebræorum pileos fuisse instar Tiaræ Turcicæ; & Tiaram Pont. Max. non male representari per Tiaram Turcarum Imperatoris Bajetis, apud Stradam: cæterorum autem Sacerdotum altiozem fuisse, Ideo Judæis Germanis non male dici etn hogen hut.

CCCC. Hactenus nos satis dixisse de pileo totius Sacerdotum turbæ credo, tempus jam esset etiam aliquid de tiara S. Pontificis dicendi, ut manifestum fieret quæ vera ipsius forma fuerit, quousque cum reliquorum Pontificum pileis conveniat, & quænam sit inter eos differentia; Sed malumus de his agere postea, ubi ad vestimenta Summi Pontificis deventum fuerit. Sed antequam hoc caput finiamus, coronidis loco quædam addi operæ pretium censuimus, de usu pileorum in Sacris apud cæteras nationes.

CCCCI. Apud veteres multos fuisse solitos sacra facere nudo capite discimus. Talia erant sacra Bacchi, quæ fiebant solutis crinibus. Porphyrio ad *lib. II. Odarum. Bistonides Thracæ sunt quæ cum in sacris Liberi patris crinibus solutis versantur, angues & in capite & in manibus gestant.* Saturni fane & Honoris sacrificia nudo capite fiebant. Plutarchus *Quest. Rom. Διὰ τί τῶ Κρόνω θύσει ἀπαρχαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; &c. Cur Saturno sacrificant nudo capite?* Et Paulo post. *Διὰ τί ἢ τῶ λεγομένου Ὀνόρρι θύσει ἀκαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ; Cur Honori, uti vocatur, sacrificant nudo capite?* De Saturni Sacris hæc proferuntur a Festo: *Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in divo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Trojanum videtur, quia apud eum supplicanti apertis capitibus: nam Italici, auctore Aenea, velant capita quod is, qui rem divinam faceret in litore Laurentis agri Veneri matri ne ab Ulysse cognitus interrumperet sacrificium, caput adoperuit, atque ita conspectum hostis evitavit.* Macrobius *Saturnal. lib. III. cap. VI. Custoditur in eodem loco (apud aram maximam) ut omnes aperto capite sacra faciant; hoc fit ne quis in ade Dei habitum imitetur, nam ipse ibi est operto capite.* Varro ait *Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relicti aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt.* Hoc amplius addit Gavius Bassus: *idcirco enim fieri dicitur; quia ara maxima ante adventum Aeneæ in Italia constituta est, quo hunc ritum velandi capitis invenit.* Plutarchus loco modo citato tradit, etiam antiquissimum morem fuisse in Italia, ante adventum Æneæ, ut

sacris

II.

facra fierent nudo capite; Æneam etiam primum fuisse, qui te-
cto capite sacrificaverit, & hoc quidem ab eo factum, quod Di-
omedem hostem prætereuntem viderit: tunc enim Æneam ca-
put velasse, atque ita sacrificium absolvissè. Babylonios nudo
capite quoque sacrificasse colligi potest ex capite vi. vers. xxx.
libri *Baruchi*, nisi quis dicat id factum fuisse in casu extraordi-
nario.

CCCCII. In aliis sacris caput summa cura velare solebant ve-
teres. Herculis sacra velato capite fiebant. Silius Italicus:

----- *velantur corpora lino,*

Ex Pelusiaco præfulget stamine vertex.

En plane eandem tiaram ex lino Pelusiaco, qualem & Hebræo-
rum Sacerdotes habere solebant. Idem confirmat Plutarchus
Quæst. Græc. ubi de Herculis Sacerdote. *Διὰ τί ἄρα Κώος ὁ Ἡ-*
Ἡρακλῆος ἱερός ἐν Ἀντιμαχίᾳ γυναικίαν ἐνδεδυμένος ἐδῆται ἢ τιῶ κε-
φαλῶ ἀναδύμενον μίτρα, κατὰρχεῖ τ' θυσίας; *Cur apud Coos Her-*
culis Sacerdos in Antimachia muliebri indutus veste, capite mitra tecto
sacrificium auspicatur? Quæ autem hujus ritus ratio fuerit, vide
ibidem apud eundem Plutarchum. Et Dacorum Sacerdotes tia-
ras gestasse docet Jornandes *de Rebus Geticis cap. xi.* *Fecitque Sa-*
cerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ut reor, quia operis capi-
tibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant. Et tiaras
Sacerdotum tegumentum fuisse, jam ex veteri Scholiaste Juve-
nalis audivimus ad hunc versum:

----- *Phrygia vestitur bucca tiara.*

De iisdem proculdubio Virgilius *Æn. lib. iii.*

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

De ejusmodi tegumento videtur loquutus Ovid. *Trist. lib. vi.*
vi.

Et jam constiterat stricto mucrone Sacerdos,

Cinxerat & Grajas barbara vitta comas.

Hinc vittata Sacerdos, qualis erat Vestalis, de qua Lucanus
Phars. lib. i.

Vestalemque chorum ducit vittata Sacerdos,

Quod intelligi potest de talibus tiaris, quales Hebræorum Sacer-
dotes habent. Non prætereundus est Isidorus *Orig. lib. xix. cap. xxx.*
ubi de *insula* & de *vitta* Sacerdotum. *Gentilium vates*, ait, *insu-*
la, apice, pileo sive galerio utebantur. Insula est fasciola Sacerdo-
talis

alba in modum diadematis, a qua vitta ab utraque parte dependet, qua infulam vinciunt. Unde & vitta dicta sunt, quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat, plerumque tortilis, de albo & cocco. Hinc & sacratae infulae dicuntur a Seneca in Agam. Act. III.

Sed cur sacratas diripis capiti infulas?

Festus. *Infulae sunt filamenta lanea, quibus Sacerdotes & hostia templaque velabantur. Flamen Dialem album galerum habuisse docet A. Gellius lib. x. cap. XIV. Is solus album habet galerum; vel quod Iovi immolatae hostis albo fieri oporteat. Nihil autem magis notum est quam Flaminum Apex, pileus scilicet formae acuminatae, cum apice in summo. De Saliorum Apicibus videatur Dionysius Halicarnassaeus, quales & κερσασίας appellat lib. II. Καὶ τὸς κερσασίας ἀπικας ἑπικέμενοι τὴ κεφαλαῖς πύλας, ὑψηλὸς εἰς χεῖμα συναγορμὸς κωνοειδὲς, ἔς ἑλκύνες περσαγορμῶσι Κερσασίας. Et Apices, uti vocantur, capitibus imponebant, pileos scilicet altos in modum conii, quos Graeci Curbasias vocant. Hunc pileum Isidorus, libro modo laudato, sic describit: Apex est pileum sutile, quo Sacerdotes gentiles utebantur: appellatum ab apiendo, id est a ligando, virgulae qua in pileo erat, contexebatur filo, quod fiebat ex lana hostiae. Galerium pileum ex pelle caesae hostiae factum. Pilleum autem dictum a pelle hostiae unde fiebat. Cidaris & ipsum Sacerdotum erat, quod a plerisque mitra vocatur. Quod pilleum a pelle deducant, in eo errat proculdubio, cum potius fiat ἀπὸ τῆς πύλας Graecorum. Nec facile credidero Apicem dici ab apiendo sive ligando, cum sic dictus videatur ab ipso apice quem affixum habebat. Festus, Pileo Flaminum affigebatur apex ex virgula oleagina. Affigebatur autem apex, secundum quosdam, ad demonstrandam muneris eminentiam & dignitatem; ideo & apud Christianos Episcopalis dignitas olim Apex dicebatur, ut optime observavit Salmasius de Coma. Inde fortassis titulus Cardinalium Ecclesiae Romanae, qui eminentia, quasi Apices, ad hunc usque diem vocantur. Alii tamen existimantes apices affigi solere antiquo more, quod apud Laurolavinium aves venerint ut exta victimarum abriperent: ut opus habuerint ejusmodi apicibus in pileo ad abigendas aves, ideo in urbe eos breviores virgas habuisse, quia ibi ejusmodi aves non erant timendae. Servius ad Aen. lib. VIII. ad hos versus:*

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

Lanigerosque apices, & lapsa ancylia cœlo

Extulerat.

Flamines, inquit, habebant in capite pileum, in quo erat brevis virga desuper habens lana aliquid: quod quum per aestus ferre non possent, filo tantum capita religare ceperunt: nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat, unde a filo quo utebantur Flamines dicti sunt quasi Filamines. Verum festis diebus filo depositio, pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam Sacerdotii eminentiam sunt reperta: sicut columna mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum culmen. Alii dicunt, non propter eminentiam dignitatis hoc factum, sed quia quum sacrificarent apud Laurolavinium & eis ex ta frequenter aves de vicinis venientes lucis arriperent, eminentia virgarum eas terrere volebant. Exinde etiam consuetudo permansit, ut apud Laurolavinium ingentes haberentur virgæ, non breves ut in urbe. Sunt etiam qui Flamines a gestamine pilei dictos ajunt, quasi pilamines. Ejusmodi pileum, cum virgæ longiori vide apud Choulum in nummo Augusti & alibi. Cum breviori virgæ pileos quoque videbis apud eundem, quales depingi curavit ex Marmoribus quæ Romæ visuntur. Ab ejusmodi apicibus igitur pileus Apex dictus est, nisi cum Salmasio dicere velimus, eos non a virgæ oleagina, sed quod fuerint alti & acuminati ad formam conii, apices dictos esse. Quod autem Servius Flamines dictos velit, quasi pilamines, in hoc non discrepat a Plutarcho, qui eadem animadvertit in Numa. Ἐκάλουν ἢ ἢ τὰς περὶ γενεσέρως φλάμινας, ἀπὸ τῆς περὶ μογόντων πύλων, ἢ τῆς κεφαλῆς φορέσει, Πιλαμίδας τινὸς ὄντας, ὡς ἰσορῆσι. Vocabant autem veteres Flamines a pileis, quibus capita tegebant quasi pilamines, ut memorant historici. Ægyptiorum Sacerdotes & pallio vestiti, & mitra caput tegere, & oculos velare, docet Herod. lib. II. CXXII. Φάρος ἢ ἀντημερόν ἐξυφίναντες οἱ ἱερεῖς, καὶ ἂν ἐδήσαν ἐνὸς αὐτῶν μίτην τὰς ὀφθαλμούς. Velum autem quod uno die detexitur, Sacerdotes uni illorum imponunt, & mitra oculos tegunt.

CCCCIII. Sed non tantum pileis, mitra, Kurbasia &c. veteres Sacerdotes capita tegebant, sed & ipsis nonnunquam vestibus, quibus amicti erant, puta pallio, toga aut aliis ejusmodi tegumentis. Tale fuisse videtur *mulum*, pallium scilicet, quo Sacerdotes caput tutabant. Fulgentius. Numa vero, ait, *Pompilius* & ipse de Pontificalibus scribens, *mulum* dici ait *pallium*, quo Sacer-

dotes caput tutabant. Tutulum igitur pallium capitis tegumentum Sacerdotum, & sic dictum a *tutando*, quemadmodum Germanis nostris *pileus* dicitur et̄ huius a verbo hūien *tutare*, Sed & toga caput tegere solebant in *cinctu Gabino*, de quo nos capite p̄cedente. Videantur nummi quos ibi alligavimus. Sacrificaturi & vota suscepturi p̄textam capiti injiciebant, quod fecisse Vespasianum testatur Josephus de *bello Jud. lib. vii.* Et hunc quidem morem, auctorem habuisse Æneam multi testantur. Plutarchum, qui idem testatur in *Questionibus Romanis*, supra jam alligavimus. Audiamus etiam Virgilium *Æn. lib. iii.*

*Purpureo velare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum,
Hostiles facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socii morem Sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti mancant in Religione Nepotes.*

Ad hunc locum Servius eadem observat, quæ a Plutarcho jam observata fuisset supra monuimus. Docet enim Virgilium per *hostilem faciem* intelligere Diomedem, qui Æneam sacrificantem invenit: ne autem Æneas ab ipso agnosceretur, neque sacrificii ordinem rumperet, quod piaculum fuisset, amictu suo caput texisset. Addit Servius & hæc verba: *Sciendum est, sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne scilicet inter Religionem vagis aliquid oberret obtutibus.* Plutarchus, loco allegato, inter multas alias rationes, cur sacrificantes caput velarint, & hæc annotavit: τὸς ἢ Θεὸς ἔτω προσήκωνεν, ἢ ταπεινότης ἑαυτὸς τῇ ἑπιπέσει τῆ κεφαλῆς, ἢ μάλλον βλαβέμενοι τινα φωνὴν προσπαθεῖν αὐτοῖς ἕξωθεν βυχομήθοις ἀπίσιον ἢ δύσφημον, ἀχρηστῶ ὄτων ἀνελάβεον τὸ ἱμάτιον &c. *Deos autem operto capite adorant, vel quod hoc tegumento capitis se humiles ostenderent, aut potius ne qua vox mali ominis audiat, ideo usque ad aures vestem sursum trahunt.* Manifestum igitur est Sacerdotes & sacrificantes ideo capita velavisse, ne inter sacrificandum turbarentur mala aliqua cogitatione, quo facto piaculum commisissent. Ideo exsertis verbis hæc addidit Virgilius: *& omnia turbet*, aut, ut alii legunt, *& OMINA turbet*: Hanc ob causam ne in sacris vagis & vanis cogitationibus distracti aliud agerent, monebantur sacrificantes, ut animum sacris unice applicarent, solenni hac formula HOC AGE. Videatur p̄sertim Plutarchus in *Numa & Coriolano*. Sane eadem cura & Hebræorum Sacerdotes

cerdotes non parum sollicitavit: animo enim liberrimo sacrificari oportebat, nullis cogitationibus implicito; adeo quidem ut vel minima cogitatio sacrificium polluere, & irritum reddere crederetur. Hinc toties apud eos occurrunt hæc verba: המחשבה פסלה
Cogitatio polluit. Hinc proculdubio originem habet opinio in Ecclesia Romana: scilicet intentionem Sacerdotis adeo esse necessariam in consecranda hostia, & in ceteris sacramentis administrandis, ut, si forte eo momento mens aliqua cogitatione distracta sit, consecratio, aut Sacramentum irritum censeatur, & nullum haberet effectum. Sed de his fusius egimus in nostris observationibus ad *Massechet Sevachim & Menachoth.*

CCCCIV. Sed & ipsæ fœminæ Sacerdotes caput quoque tangebant quando sacra faciebant. Hoc jam satis constat ex præcedentibus, tales enim erant *Cybeles* mulieres Sacerdotes Dææ Phrygiæ, apud Athenæum *lib. xiv.* Et *vittata* Sacerdos apud Lucanum *Phars. lib. 1.* Sed clarius fit ex *rica*, qua veteres Sacerdotes fœminæ uti solebant. Varro: *Rica a ritu: quod Romano ritu sacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant.* Festus: *Rica est vestimentum quadratum simbriatum, purpureum, quo Flaminica pro pallio mitræ utebantur, ut Verrius existimat. Timinus. Rica ex lana succida alba vestitus. Alii dicunt pallium esse duplex quod consiciant Virgines ingenæ, patrimæ, matrimæ, quod cæruleo colore infectum lavatur aqua pura. Alii quod Flaminica cingit pileum. Idem de Rricula. Rricula vocantur parva ricinia, ut palliola, ad usum capitis facta. Sed secundum Granium erat muliebri cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimitur. Ex his videtur posse colligi non magnam fuisse differentiam inter ricinam & mitras. Hebræorum Sacerdotum, secundum Granium, est enim Sacerdotum mitra nihil aliud quam balteus aut cingulum capitis. Virgines Vestales, teste Festo, cum sacrificant semper habere solebant in capite vestimentum album, quadrangulum, oblongum, quod fibula comprehenditur, unde *sessibulum* dictum. Et *tutulum* fœminarum sacrificantium tegumentum erat. Festus: *Tutulum vocari ajunt Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & extructum in altitudinem; quidam pileum lanatum forma metalli figuratum, quo Flamines, ac Pontifices utuntur, eodem nomine vocari. Hinc *tutulatos* apud Ennium. Non debet etiam silentio præteriri *Capital* earum. Varro *Capital* dictum quod sacerdotule in capite etiam**

nunc solent habere. Plura si quis de Pileo videre cupiat, adeat Paschaliū de Coronis, Solerium de Pileo, & alios; hæc ad nostrum scopum sufficient,

G A P. V.

DE מַעִיל PALLIO PONTIFICIS
MAXIMI.

מעיל Præceptum ejus ubi exstet. *Varia Versiones.* מעיל fere semper vocatur pallium. *Materia pallii, lana, pelles. Pallium non a pelle, sed a palla. Palla mulieribus id quod Pallium viris. Byssinum Pallium. Chron. xv. xxvii. Ephod bad. Pallia an ex lino apud Iudeos? Ex serico apud Romanos. מעיל non ex serico. Error Lutheri. Ex lana. Color Palliorum. Monachorum olim nigra. Rhetorum rubra. Philosophorum fusca. Quadam coccinea. Auro ornata. Varii auctores allegantur. מעיל S. Pontificis הכלל לילי totum hyacinthinum. Error Vilalpandi & pictorum pallio S. Pont. vulgo prætextam assuentium. Pallii forma varia olim. Quid Tertulliano? Pallia quadrata, Instar Stragulæ. Un Voile; Gen falie a Græcorum φάλα. variis auctores allegari. Cingari, Ægyptii & Bohemi palliati. Pallia Philosophorum & aliorum honestiorum quomodo gestarentur olim? Pallium cervicibus circumstrictum. Quatuor habent πτερυγας alas. γωνία angulus pallii. τετραγών quadrangulam. Hesychius & Pollux allegantur. Iudeorum pallia quadrangula. Deuteronom. xxii. xi. & Numer. xv. xxxviii. כנפות פלפול, γωνία. Ala, Angulus. Quatuor plage terre. *Varia loca Scriptura.* In quatuor angulis appensa peniculamenta. Iudeorum hodiernorum pallia, מעיל & מילה distinguuntur. Pallium ex duabus plagulis. Diaconorum pallia. ἀμάχαθ, χιτὼν. *Forma palliorum apud Iudeos olim. Samuelis & Sauli. Varia loca S. Scriptura. Pallia apud Iudeos hodie. Hille mantel Scabus mantel. Opinio doctissimi Jacobi Altingi de pallio S. Pontificis. Maimonides allegatur. A. R. Abraham refutatur. Pallium S. Pontif. non quadratum, nec apertum in lateribus, sed Rotundum & undique clausum. Varii Rabini allegantur. מעיל χιτὼν**

ποδήρης כחנה & Tunica vocatur. Tunica Thamaris. מטי magis
 tunica quam pallium vestis exterior, Tunica magis interior. P.
 M. מטי proprie non est vestis exterior. Cingitur cingulo Eppo-
 di: Cingulum magis tunica quam pallii, Pallium dicitur קיח-
 Honoratiores duas habent tunicas. Interior sine auro & orna-
 mento. Exterior ornatio. Tunica pictæ, plumatæ, auratæ,
 palmatæ, triumphales, gemmatæ, Perficæ de gemmis, pur-
 pureæ, paragaudiæ, ποιμίλοι, Πίσημοι. Indusium & In-
 tusium. Varii auctores allegantur. Iudæi octodecim vestes. Pont.
 Maximus Hebr. duas habuit tunicas. Interior erat כחנה, Ex-
 terior מטי עיבדוטי, ἐπειδύτη, ἐπειδύτην pallium apud Iosephum.
 Pallium teres apud Terull. ἰμίτια. Olim tunica pallium vocaban-
 tur. Pallium Anglis cloake a קיח chalak nola. Differentia inter
 tunicam & pallium S. Pont. & Rom. Togam. מטי vestimen-
 tum rotundum & clausum. Ezech. xxvii. xxiv. גלם גלומה
 glomerare, gloma a גלם golem. i. Sam. xv, xxvii. Varii
 Rabini allegari. מטי tunica ἀψαφ. Non habuit כנפוח alas.
 מטי Oræ pallii. כניב tout au tour. מטי talaris vestis,
 ποδήρης. מטי quid? Es. xlix. xvii. & lxii. i. i. Sam.
 xxviii. xiv. quo sensu Talaris? מטי nullas habet manicas.
 varii Rabini allegantur. פי הראש & פי המטי Os capitis, &
 פס Pallii. capitium. Εἰσόμιον. Varii auctores. capitium
 non transversum, sed longum, ad medium pectus. מטי limbus
 in capite. כפי החרה limbus loriceæ. Attentus non assuus. Va-
 rii auctores allegantur. מטי Iosepho quid? συνάθωCis
 Ornamenta in infimis oris מטי θυσανοί, κροσσοί, κόρυμβοι. Fim-
 bria ex malogranatis & tintinnabulis aureis. רמון. Rimón, Li-
 món. R. & L. permutantur. Malogranatum. Iudæis eeu mitgron-
 non mespilum significat. Malogranata corticem rampunt.
 Cantic. iv. iii. Lutheri versio laudatur. רמון an cor-
 tices citreorum; Error Buxtorffii & Sebastiani Smidii. Cortices
 Malogranatorum, non citreorum adhibentur ad insecturam,
 Paraphrasta Cant. iv. iii. descriptio & רמון granata a granis,
 sive acinis. פסאי, פסאוי. Granata magna instar ovi gallina.
 Materia granatorum. מטי Nota Maloræ. Septuaginta emen-
 dantur פסמון Tintinnabulum. מטי, Schellen / Schellkens/
 Clochetes. Plutarchus de tintinnabulis in veste S. Pontif.
 Hebr. Tintinnabulorum apud veteres varius usus. Varii aucto-

res allegati. Materia tintinnabulorum aurum. Forma eorum varia genera. Rotunda quedam instar globulorum, intus cavorum. Belten / Belgis a bulla. An talia nota veteribus? Crepundia. in usu fuerunt apud Iudeos. Comparantur cum uvis, Numer. VI. v. et varii auctores. Acinus in uva instar mallei in tintinnabulo. Tintinnabula instar Scyphorum, aut Campanæ. Elephas cum tintinnabulo in marmore. Eiusmodi tintinnabula magna copia reperta circa Novomagum. Talia apud Hebraeos in usu מנבול malleolus, plectrum. lingua. et מנבול totum componunt tintinnabulum. Codices Sevachim & Parah allegantur. Malleolus tintinnabuli aqua lustrali aspersus. In מנבול cuius formæ fuerint tintinnabula. Numerus tintinnabulorum. Virum XII. an L. an LXX. an CCCLXVI. varii auctores. Janii Cornarii lapsus. Multum spatii occupare debent LXXII. tintinnabula & totidem mala punica. Tintinnabula quomodo pallio appensa? An mala punica cava fuerint? an inclusa habuerint tintinnabula? Abarbanelis commentum. Singulorum tintinnabulum inter duo malogranata. An præter malogranata flores appensi fuerint? Philo & Josephus examinantur. Eorum ἀνθρακίς quid Malogranata florentia. Pallia fimbriata apud veteres. Pallium Regum Persarum eadem ornamenta habuit ac Pontificis Max. Targum Scheni Estera VI. Brevis descriptio שלטן Tabula qua representat hoc vestimentum. Explicatio tabule.

CCCCV. **H**Uc usque occupati fuimus in vestienda tota Sacerdotum turba; Instituti nostri ratio postulat, ut nunc de Pontificis Maximi vestitu agamus. Libro primo jam docuimus vestes S. Pontificis alias esse aureas, alias albas. De aureis itaque primum, deinde de albis etiam aliquid dicemus. Aureæ quidem vestes sunt אטו , אפר , מטיל / אכנט / כהנה / מכנסים / כהנה / אכנט / מטיל / אפר , אטו ; *Feminalia, tunica, balteus, pallium, Ephod, Pectorale, Cidaris & Corona.* Primo quod attinet ad feminalia, tunicam & balteum, non opus est ut de iis plura dicamus, cum nulla sit differentia inter feminalia, tunicam & balteum Summi Pontificis & cæterorum Sacerdotum; ejusdem siquidem erant & materię & formæ: nisi quod fortassis pretiosior byssus adhibita fuerit in vestitu S. Pontificis, quam in vestitu reliquorum Sacerdotum. De vestibus aureis itaque acturis nobis occurrunt præter ea quæ

ea quæ jam tractavimus. *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Cidaris* & *Corona*. Hisce pertractatis integrum Sacerdotum ornatum detextum habebimus. Et primo quidem de לַבָּשׁוֹת *pallio*, deinde de reliquis dicendum erit.

CCCCVI. Præceptum de לַבָּשׁוֹת five *pallio* exstat Exodi cap. xxviii. versu iv. & versu xxxi. $\text{וְהָיָה פָּנֶיךָ מִלְּפָנֶיךָ}$ *Et facies pallium*. Septuaginta habent ποδήρη *talarem*, & ποδύτιον *ποδήρη*, & ποδύτιον tantum, ut Levit. viii. vi. & Exodi xxviii. versu xxxiv. & cap. xxxix. xxiv. Et Esaiæ lxi. x. χτώνα . *Vulgatus tunicam*, & *tunicam superhumeralem*. Chaldæus לַבָּשׁוֹת retinet, Hieronymus habet *tunicam talarem*, sequutus, uti solet Josephum, qui habet χτώνα *ποδήρη*. Eodem plane modo vertit Philo Judæus lib. iii. *de vita Moysis*. Arabs لب *lacernam* dicit; sive penulam quæ induitur contra pluviam, a verbo لج *pluit*. Lutherus *Setden rock*, Belgæ *een Mantel* / Galli *un Roquet*; Diodati *La robe*, Junius & Tremellius *pallium*.

CCCCVII. Sed quotquot habuerit nomina hoc vestimentum, nullum familiarius nec magis notum fuit, quam nomen *pallium*, saltem apud auctores Latinos. Quale autem vestimenti genus fuerit *pallium* apud veteres, inter auctores non plane convenit. Ejus quidem formam, figuram, materiam & modum gestandi, satis fuse tractarunt Salmasius in eruditissimo Commentario *ad Tertullianum de Pallio*, Ferrarius *de Re vestiaria*, & alii non pauci.

CCCCVIII. Materiam pallii, ut plurimum lanam fuisse, testantur auctores. Pallia etiam *pellicea* habuisse veteres, colligi potest ex Aristophane in *Nubibus*: *Ubi grandior eris, capellas agito e Phelleo*; ut & pater tuus διφθέραν ἐνημύθη *scorteam vestem indutus*: quam vestem Scholiastes $\text{πελοδαίον ποιμνικὸν ἐν δέσματι}$ interpretatur. *Pallium* (πελοδαίον *pallium* est) *pastorale ex pelle*. Huc fortassis respexit Isidorus Orig. lib. xix. cap. xxiv. *Dictum*, inquit, *pallium a pellibus, quia prius super indumenta pellicea veteres inducebantur, quasi pellea*. Sed inepte, ut optime observat Clarissimus Ferrarius. *Pallium* itaque rectius dicitur a *palla*, quod *palam* & *foris* esset, teste Varrone; aut etiam ab *irrugatione*, & *mobilitate*, qua circa finem hujusmodi indumenti, ἀπὸ τῆς πάλλου , ut Isidorus alibi. Et sane quod *palla* mulieribus fuit, id ipsum *pallium* fuisse videtur viris: est enim *palla*, ut habet Isidorus, *quadrimum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis*.

gemmis. De Pallio *byssino* legimus i Chronic. xv. xxvii. וְיָרַח : מכרבל כמטקל בוי : Et David amictus erat pallio byssino. Igitur & byssus antiquorum palliis materiam præbuit. Sed כלי ibi a Jarchio & Kimchio exponitur *Ephod bad*, *Ephod lineum*: ut magis fuerit *Ephod* quam *pallium*. Nullam tamen rationem video, cur exponamus *Ephod* potius quam *pallium*. Nam ut *Ephod* aliquando fuit ex lana, aliquando ex lino, sic & *pallium* fortassis idem Judæi habebant nonnunquam ex lana & aliquando ex lino. Sane pallia ex serico in usu fuisse apud Romanos constat ex Vopisco in *vita Aureliani*, ubi docet aureliani uxorem *pallium* petuisse *blatteosericum*. Ut ut sit, constat pallia ut plurimum lanca fuisse. Plautus *Mil. Glor. Act. III. Scen. I.*

Eme mi vir lanam unde tibi pallium

Malacum, & calidum conficiatur &c.

De materia pallii summi Pontificis S. Scriptura exfertis verbis quidem nihil habet. Dicitur tantum quod fuerit כלי הכלה totum *hyacinthinum*. Lutherus quidem *sericum* fuisse credidit, ideo *seyden rock / tunicam sericam* habet. Sed male: Certissimum enim est, *pallium* fuisse ex *lana*; הכלה siquidem nihil aliud quam lanam tinctam significat: quemadmodum ארננה & חולת שני *purpuram* & *coccinum*, ita & הכלה lanam *hyacinthino* colore significat; sed lanam ejusmodi coloribus tinctam fuisse satis fuse probavimus libro I. cap. VIII. & alibi.

CCCCIX. Color *pallii* apud veteres varius fuit. Olim Monachorum & Ascetarum *pallia nigra* fuisse ey Synesii *Epist. CXLVI. ad Johannem* probat Magnus Salmasius *ad Tertullianum de Pallio*. Rhetorum *pallia rubra* & Phœnicei coloris erant. Philosophorum autem *fusca*. Basilus Presbyter in Nazianzenum: τριβωνες, περιελάματα τινα, ἢ μὲν ῥητόρων ἐρυθροί τε καὶ ποικίλοι, φαίλοι ἢ ἢ φιλοσόφων. Tribones sunt *pallia* quadam; Rhetorum quidem *rubra* sunt, & Phœnicei coloris; Sed Philosophorum *fusca*. Apollonius, teste Philostrato, lib. II. cap. IX. φαῖδὸν tribonium, id est *fuscum pallium* habuit. Et *Coccinea* habebant, ut videre est in *Epist. Commodi ad Albinum*. Vopiscus in *vita Valeriani*: Ut tibi insigne aliquod imperialis Majestatis accedat, habebis utendi *coccinei pallii facultatem* me presente. Sed & variis figuris & auro ornari solebant *pallia*. Phidias palliis uti solebat, quæ aureas tesseras intextas habebant, teste Plinio, Vide Salmasium *ad Aelium Lampridium*, in *vita A-*
lexan-

lexandri Severi. De pallio auro sparso leges apud eundem Lampri-
dium, in eadem vita. Hebræorum Sacerdotis pallium nullum habuit
ornamentum, nullum aurum intextum, nulloque colore varia-
tum, sed כלי הכלה *totum hyacinthinum* fuit, id est ex lana hya-
cinthino colore tineta, Exodi cap. xxviii. xxxi. ut capere non
possim quam ob rem viri docti docuerint hoc pallium ex tela
fuisse, opere reticulato, cum τὸ reticulatum dici non possit nisi de
tunica interiori tantum. Pessime etiam Villalpandus multique pi-
ctores huic vestimento prætextam, variis floribus aliisque figuris
ornatum, assuunt.

CCCCX. Forma palliorum varia fuit apud veteres. Quadra-
tum fuisse vestimentum, vulgatio sententia est. Tertullianus de
Pallio: *Pallium extrinsecus habitus, ipse quadrangulus, ab utroque
laterum regeſtus, & cervicibus circumſtriſtus, in fibula morſu hu-
meris acquieſcebat.* Sed & illa ipsa pallia, quæ quadrata dicuntur,
non omnia ejusdem formæ fuerunt. Sunt enim vestimenta quæ-
dam quadrata, quæ ex unica tantum plagula constabant, quale
vestimentum ego *quadratum simplex* vocarem, quia in eo nulla est
commisſura pannorum aut plagularum. Illa non multum discre-
pant a velamentis illis, quibus hodie nostræ utuntur mu-
lieres tempore pluvie, quæque capiti imponunt ad obe-
gendas reliquas vestes ut a sordibus præservarentur, Gallis *un
voile*, Belgis *een ſalie* / forte a Græcorum φάλα. Sed veterum
pallia nostrarum mulierum velamentis majora fuisse videntur. For-
te erant instar stragularum, quibus uti solemus in lectis, Gallis
une couverte. Sane & ejusmodi stragula *pallium* dicitur, quia sci-
licet usum stragulæ & pallii præbebat. Ovidius *Amor. i.*
El. 11.

Hæc tamen aspiciam, sed quæ bene pallia celant:

Illæ mihi cæci causa timoris erunt.

Propertius lib. iv. Eleg. 111.

At mihi cum noctes induxit vesper amaras,

Si qua relicta jacent, osculor arma tua.

Tum queror in toto non sidere pallia lecto.

Et Juvenalis Sat. vi.

----- *Tunc corpore sano*

Advocat Archigenem, onerosaque pallia jactat.

Itaque illi qui ejusmodi pallio vestiti erant, non differebant ab illis

quos vulgo *Cingaros*, *Aegyptios* aut etiam *Bohemos* vocant, quos stragulis velatos percurrere vicos & campos videmus. Hæc *Græciana* pallia fuisse, vix dubito. Sed alio modo gerebantur a Philosophis; alio ab honestioribus viris, & a reliqua plebe. Philosophi enim totum corpus pallio involvebant, & pallio quidem a dextro ad sinistrum humerum rejecto, ut nihil nisi manus, aut plurimum dextrum brachium nudaretur. Honestiores autem ab utroque *laterum regesum* pallium habebant, ut docet Tertulianus *de Pallio cap. I.* id est partem utramque pallii retrorsum jaciebant, ita ut tota quæ suberat tunica pateret. Pallium ipsum cervicibus circumstrictum morosiusque in rugas plicatum, & ordinatum, fibulæ morfu in humeris tenebatur. De quo vide Tertullianum, Salmasium, Ferrarium & alios. Ejusmodi pallia quatuor solebant habere angulos, quos Græci *πλέρυγας* vocabant: est enim Græcis *πλέρυξ ala* & *γωνία angulus*, & cujuscunque rei summitas & acumen præsertim in vestibus. Hesychius: *πλέρυγες ἢ καλῶν αἰ ἐκατέρωθεν γωνίαι εἰς τὸ εἰκέναι πλέρυξι.* Ejusmodi *πλέρυγας* Pollux *lib. VII. cap. XIV.* ponit inter partes vestium. *μέρη ἢ ἐσθήτων πλέρυγες μὲν ἢ πλερύγιον τὸ ἡμῖσι ἔχωνίσις.* Pallium quatuor habebat ejusmodi *πλέρυγας* sive *angulos*; duos in superiori parte & duos in inferiori Hinc *τετράγωνον quadrangulum* dictum.

CCCCXI. Ejusmodi pallia Judæos quoque gestasse, minime dubito, cum Deus expressis verbis jusserit ut sibi facerent: *גְּרִימִים בְּאַרְבַּע כַּנְפוֹת כִּסְאוֹ peniculamenta in quatuor angulis tegumentorum suorum.* Deuteron. cap. XXII. XII. Hoc de palliis quadrangulis proculdubio intelligendum est. Vide etiam Numer. xv. xxxviii. Notandum est, *כַּנְפוֹת* plane eandem habere significationem, qualem Græcorum *πλέρυξ* & *γωνία*; significat enim *angulum* & *alam*, & rei summitatem. Vide præter loca jam a nobis allegata, Deut. xxii. I. Sam. xxiv. iv. & cap. xv. xxvii. Quod avium *alas* significant, constat Exodi xix. iv. Pl. lxxviii. xiv. Genes. i. xxi. & alibi ex infinitis locis. Sic quatuor plagæ terræ dicuntur *אַרְבַּע קְרָאֵי הָאָרֶץ quatuor anguli terræ.* Es. xi. xii. Ezech. vii. ii. & alibi. Talia itaque vestimenta sive pallia fuisse videntur, quæ appensa habebant peniculamenta in quatuor angulis, secundum expressum mandatum Dei. Sane ad hunc usque diem in Synagogis ad preces convolant ejusmodi palliis quadrangulis, ex quibus angulis fimbriæ dependent, velati, præsertim hora matutina: quamvis

vis hodie ea raro humeris, sed plurimum capiti imponant. Deinde breviora sunt hæc pallia hodie quam olim; vix enim ad lumbos dependent, cum olim fere ad talos demitti solerent, aut saltem ad genua, ut ex nummis & marmoribus colligi potest. Sed & ipsi Judæi distinguunt hodie inter *מֵייל* *meil*, & *טַלִּית* *tallit*: prius enim ipsis est pallium longius, quo olim, posterius brevius, quo hodie utuntur. Judæos autem olim ejusmodi palliis quadratis longioribus usos fuisse, non minus quam veteres Græcos, colligi posse videtur, vel ex solo illo divite Jerusalemitano *בְּנֵי צִיּוֹן הִכְתּוּ* sic dicto, quia longum habuit pallium, ut a quibusdam exponitur, ita ut fimbriæ ejus traherentur super pulvinaribus, aut tape-
tibus stratis, quibus inambulabat. De quo nos plura lib. I. cap. III. paragr. LIV.

CCCCXII. Sed & aliud genus palliorum quadratorum memoratur ab auctoribus: illud scilicet quod ex duabus plagis fiebat, ita ut altera tergum tegetet, in humeris quidem commissis, sed lateribus apertis, quales esse solent Diaconorum vestes in Ecclesia Romana. In hisce palliis *πλέυγες* sive anguli omnes erant in inferiori parte, nulli in superiori, duo in plaga anteriori & duo in posteriori. Hæc proxime accedunt ad formam tunicarum, nisi quod in lateribus aperta sint, & manicis careant; ideo tunica *ἀμάχαιον* *aisos* vocari posset. Ejusdem formæ pallia Judæorum veterum fuisse, de quibus Num. xv. sunt qui doceant. Tale etiam pallium habuisse Samuelem I. Sam. xv. xxvii. cujus alam prehendebat Saulus, ut abiturientem retineret; ut & pallium Sauli I. Sam. xxiv. v. cujus alam David clam abscidit, doctissimus Jacobus Altingius, in sua oratione de stola Sacerdotis Summi, docet. Et revera ad hunc usque diem ejusmodi palliorum vestigia apud Judæos, præcipue Germanos & Polonos, restant. Hoc maxime apud pauperiores obtinere animadverti. Habent enim non raro parvula quædam amicula instar nostrorum thoracum, absque manicis, ut colobia, quæ vix pectus & tergum tegunt, non multum infra mamillas demissa, quibus etiam fimbriæ appendent in quatuor angulis. Habent tamen etiam ditiores longiora pallia ad eandem formam, fere instar Diaconorum palliorum qualia Judæi Poloni vocant *etin hisse Mantel*, quasi dicere vellent *מֵייל* *Meil*: sive pallium instar *Mehil*, *etin Sobabas mantel*; quia iis utuntur tantum diebus festis & in Sabbato. Ejusdem sane formæ fuisse palli-

am Summi Pontificis eximius Altingius eodem loco docet, motus auctoritate Maimonidæ, cui contradicere fere religio est apud Judæos. Sic enim fermocinatur Maimonides, *Hilch. Kele Hammikd. cap. IX. Sect. III.* המעיל כולו הכלה וחוטיו כפולין שני עשר ופיו ארוג בחתילה אריגתו ואין לו בית יד אלא נחלק לשתי כנפים בסוף הגרון עד למטה כדון כל המעילים ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון בלבד: *Pallium totum hyacinthinum est, filamenta ejus sunt duodecim (in unum torta) & os ejus (cui caput immittitur) ab initio textum est. Nullas habet manicas, sed divisum est in duas plagas ab initio colli deorsum pendentes, qualia esse solent omnia pallia, ideoque non cobarent (plagæ) nisi circa collum tantum.* En tibi totam descriptionem pallii Summi Pontificis. Sed optimo jure ה' אב' ר' *Rabbi Abraham filius Davidis* ad verba illa: *Et non habet manicas, divisumque est in duas plagas &c.* rogat: ו' מנין לו *Unde hoc habet?* Id est quis illi hoc dixit, cum hoc nulla auctoritate probari possit, nec ex S. Scriptura nec ex traditione Talmudicorum.

CCCCXIII. Pallium itaque omnino alterius formæ esse dicitur; non quadratum ad latera, sed rotundum; non ἀγρόν & apertum ad latera, sed clausum & quidem manicatum: ut magis fuerit tunica quam pallium, instar camisæ aut indusii. In hac sententia fuit Jarchius, quod etiam animadvertit Abarbanel ad Legem Sect. *Tezave*, quamvis ei non adstipuletur. ד' ש' היה מעיל כגון, וכתב *inquit*, *Scribit Jarchius pallium est instar camisæ, quemadmodum & ipsa tunica: sed res sic sese non habet.* In eadem sententia fuit Hieronymus in Epistola toties a nobis laudata, מעיל *id est tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus ejusdem coloris affutas habens manicas &c.* Ipse Iosephus in eadem sententia fuisse videtur: cum מעיל expresse vocet τῦνῶνα *tunicam*. Græci etiam Septuaginta cum Philone & Iosepho ποδῆρην vocant. At ποδῆρης sive talaris tunica manicas habere solet, ut a nobis probatum est, supra ubi de כתנה *tunica* egimus. Nec silentio prætereundem est, *tunicam* Thamaris II. Sam. XIII. XVII. quæ primum פסים כתנה dicta est, mox vocari מעיל *pallium*. Hinc conjici possit formam *Meil* non esse aliam quam formam *Cbeinnet*: quamvis Kimchius ad istum locum existimet, tunicam, sive *pallium* Thamaris omnino diversum fuisse a *Meil* sive *pallio*, de quo fit mentio in lege. Videtur etiam inde colligi posse, מעיל proprie loquendo non fuisse *pallium*, sed potius *tunicam*, cum pallium vestimentum exterius fuerit.

fuerit, quod cæteras vestes omnes tegeret; at *Meil* Summi Pontificis non bene potest dici vestis exterior, quandoquidem rectum fuit Ephodo & pectorali. Nec ullo cingulo cingi solebant pallia; cum cingulum tunicæ fuerit, at חַוּטָּא cingebatur cingulo Ephodi, ut postea patebit. Non mirum igitur, si חַוּטָּא a multis exponatur χιτών *tunica ποδήρης*, חֲוֹטָא & פְּלִיא, quasi fuisset tantum tunica exterior.

CCCCXIV. Imprimis hic notandum est, honoratiores apud veteres duas habuisse tunicas, aliam interiorem, exteriorem aliam. Interior corpori proxima erat, ex lino sive gossypio facta, aliaque materia molli, quæ corpus nulla asperitate offenderet, nullo auro ornata, nullaque purpura clavata aut prætexta, ut optime Alexander Severus dementes judicaverit eos qui illud fecerint. Exterior autem, ut plurimum auro, purpura, prætextis & gemmis ornata erat. Tales erant tunicæ *picte, plumata, aurata, palmata, triumphales, gemmata, Persicæ de gemmis, purpureæ, paragandia, ποικίλοι, ἑπίσημοι* & id genus alia. De duabus hisce tunicis Plautus in *Aulularia*: *Ne inter tunicas habebas.* Varro apud Nonnium: *Postquam duas tunicas habere cœperunt, instituerunt vocare subuculum, & inuisum.* Interior *indusum* vocabatur, quasi *inuisum*, ut habet ipse Nonnius, quia intus gerebatur. De interiori Valerius Maximus *lib. VII. cap. IV.* *Si hujus consilii mei interiorem tunicam consciam esse sensero, continuo eam cremari jubebo.* Et Terentius; *tunica pallio propior.* Judæos duas quoque tunicas habuisse, patet vel ex solo isto loco Math. cap. x. ubi Christus discipulis suis dicit, *ne habeatis duas tunicas.* Sed quicumque legerit *Massechet Schabbath cap. XVI.* cum Jerusalemitanum, tum Babylonium, non dubitabit Judæos duas tunicas gestasse, aut *tunicam cum pallio.* Duo de viginti enim vestes eos habuisse ibi traditur, si numeremus chirothecas duas, duo tibia & calceos, prout & hodie in frigidioribus, tempore hyberno, non pauciora gestamus. Dicendum itaque est Sum. Pont. duas etiam tunicas habuisse, interiorem quæ *Chetunah* vocabatur, qualem & cæteri Sacerdotes habuerunt, & unam exteriorem, scilicet *Meil*, qualis reliquis non erat concessa. Verum quidem est, חַוּטָּא Græcis aliquando dici ἑποδύτιον, qua voce interior vestis significatur, ut patet ex Hesychio & Suida, exterior ἐπενδύτης vocatur, ut iidem Grammatici docent. At videtur *Meil* ἑποδύτιον

dici respectu Ephodi & pectoralis, quæ revera vestes erant magis exteriores: cum *Meil* pallio superindui soleret. Sed respectu *Chetunctib Tafschetz*, sane *Meil*, cum illi superindui soleret, magis exterior tunica quam interior, ἐπεδύτης quam ἐσωδύτης dici debet; ideo etiam Josephus, quando loquitur de induendo *Meil*, utitur verbo ἐπεδύθη, quod superiorem vestem indui significat. Exterior tunica itaque *pallium* dici videtur, prout toga etiam *pallium teres* dicitur Tertulliano: quemadmodum tam pallia Græcorum, quam togæ Romanorum ἰμάτια dicebantur a Græcis. Non mirum igitur, tunicam exteriorem Pont. Max. aliquando pallium vocari. Et sane quod pallia nonnulla antiquorum in Europa, præsertim in Angliâ, rotunda fuerint instar tunicæ, aut quod ejusmodi tunicæ exteriores etiam sæpe pallia vocata fuerint, colligi potest inde, quod Anglii *pallium* soleant dicere *a Cloake*, ab Hebræo *חלוקה Chaluke*, quod Hebræis *tunicam* aut *camisiam* significat, ut & aliis populis *nolam*, id est *tintinnabulum majus*, a rotunditate, quemadmodum jam supra docuimus.

CCCCXV. Etsi autem pallium etiam fuerit vestimentum rotundum & undique clausum, non minus quam tunica, magna tamen fuit inter utrumque differentia. Sane omnia vestimenta rotunda non fuerunt plane ejusdem formæ, nec eundem usum habebant, quemadmodum & ipsæ vestes quadratæ. Toga etiam fuit vestis rotunda & undique clausa, sed multum differebat a tunica, imo & ab ipso pallio, etsi pallio propius accedat, ideoque a Tertulliano *pallium teres* dicatur. Tunica strictior fuit & manicata, pallium autem laxius & ἀμάγαλον sine manicis. Toga etiam manicis carebat & laxior tunica fuit, nihilominus multum a pallio discrepavit, erat enim pallio multo laxior & demissior ad pedes, præterquam quod nec sinu, nec tabulis, nec gestandi modo convenerint.

CCCCXVI. Ut ut sit, מֵיל vestimentum rotundum & clausum fuisse, quemadmodum erat & ipsa tunica, & toga Romana, mihi persuasissimum est. Optimo jure itaque ab Abarbanele, loco jam a nobis laudato, vocatur, גְּלִימָה סוּגָרָה *pallium clausum*. Sed audiamus quid dicat. והיה אם כן מֵיל כמו גְּלִימָה סוּגָרָה מכל צד ואולי היו בו שנים נקבים מן הצדדים ומשם היה מוציא הכהן ורועותיו & Si res ita se habet *Meil erit instar pallii clausi in utroque latere; fortassis habebat duo foramina in lateribus, per que Sacerdos brachia exerebat.* Verum quidem est, Abarbanelem hanc sententiam improbare, & addere

ex sententia הרמב"ם *pallium* כנר ישחה בו *vestem qua quis sese involvit* & obtegit; sed hoc non impedit, quo minus dicamus, fuisse vestimentum clausum & rotundum, cum eundem usum præstare potuerit omnis rotunda & clausa vestis. Sane Ezech. xxvii. xxiv. גלימה etiam est vestis qua quis obtegitur & involvitur, a גלם *involvit, convolvit*, unde Latinorum *glomerare*, & *glomata* a גלם *golem*, inde tamen non sequitur non fuisse vestem rotundam & clausam. Quod deinde etiam dicat Abarbanel hoc vestimenti genus habuisse כנפים כנפיים *duas alas, alam in anteriori, & alam in posteriori parte*, hoc nihil obstat rotunditati pallii Summi Sacerdotis. Samuelis vestis, cujus *alam Saulus apprehendebat* I Sam. xv. xxvii. forte fuit instar vestium Diaconorum aut aliorum quadratorum Græcanicorum, quæ stragulis non sunt ab similes, de quibus modo locuti sumus; sed non sequitur ejusdem figuræ fuisse pallium Summi Pontificis. Et sane Sacerdotis S. pallium rotundum & clausum fuisse, non solum docent vocabula quibus toties occurrit, qualia sunt חלוקת *camisia, tunica*, χιτών. כחונה *ποδήρης talaris* & id genus alia, sed expressis verbis id testatur Jarchius, cui non minus credendum est quam הרמב"ם *Rabbi Mosi filio Nachmani*. Sed audiamus Josephum *Ant. lib. iii. cap. viii.* quem locum non tædet repetere, quia totam structuram pallii egregie depingit. ἔστι δὲ ὁ χιτὼν ἑστῶς, ὅτε ἐν δυοῖν περιτημάτων ὡς τε ῥαπτός ἐστὶ τῶμων εἶναι ἢ τῶν ἀπὸ πλάτους. φάσκει δὲ ἐν ὑπὸ μαστοῦ ὑφασμῶν. ἡ δὲ ἐξ ἑβραϊστικῶν πλάγιον ἀλλὰ ἢ μῆκος ἐρριωγῆτα πρὸς τὸ ἄνω ἢ μέσον τὸ μεταφρενεν. πῆξα δὲ αὐτῶ περιεσφραγῆται, ὑπὲρ τῆ μῆκος διελεγχασθῆται τὸ τομῆς τὴν δυσπρόσφορον. ὁμοίως ἢ ἢ ὅθεν αἱ χεῖρες διέρχονται ἡ δὲ ἐστὶν. *Hæc tunica non fit ex duobus segmentis, ut suturas habeat in humeris ac lateribus: sed unicum est vestimentum (velum aut tegumentum) in longum contextum. Capitiuum habet aperium non transversum, sed in longum, descendens a tergo, & ante usque ad medium pectus: cui annexus est limbus, ne apparet deformitas scissura. Sic etiam aperium est qua manus exeruntur. Manifesto ex hoc patet pallium clausum & commissum fuisse, non tantum in humeris, sed & ἀπὸ πλάτους circa latera. Cum autem pleraque pallia & tunice constiterint ex duabus plagulis in humeris & lateribus confutis, hoc pallium sive hæc tunica nullas habuit suturas, sed per ipsam texturam omnia junctæ & clausa erant, ut vera fuerit tunica ἀπὸ πλάτους, de qua textura vi-*

de cap. XVI. libri primi. Et sane ita Sacra Scriptura solet loqui de S. Pont. pallio, ut necessario concludendum sit, illud clausum & rotundum fuisse. De כנפוח sive *alis* ejus nulla fit mentio, quemadmodum de palliis *αἰσῶν* arperis. Deinde שולי *ora* ei attribuuntur in infima parte, & quidem כנפוח id est *circumquaque, tout au rond, aut tout a l'environ*, & ut habent Germani *runt umb* / & significantius septuaginta *κόλπω*, quod nullam separationem, nullumque discrimen patitur, quæ genuina est significatio vocis כנפוח. Unde iterum colligo hoc vestimentum in una parte ab oris clausum fuisse ad humeros usque, nisi quod duo foramina habuerit in lateribus ad emitenda brachia & manus.

CCCCXVII. Quemadmodum pallium Pontif. Max. fuit vestimentum rotundum & clausum, ita & *talaris*: hinc *ποδήρης* vestis dicitur, totumque corpus velavit. Ideo verbum עטה quod *obvelandi & obtegendi* vim habet *עף* מעיל attribuitur. Esaiæ cap. LIX. XVII. ויעט כמעיל קנאה *Et amiccavit se zelo tanquam pallio*, quasi diceret vehementi zelo Deus arsit in inimicos: ut eo quasi pallio undique tectus fuerit. Et cap. LXII. I. מעיל צדקה יעטני *Pallio justitiæ texit me*: id est sua justitia omnia mea peccata obvelavit, ne in ejus conspectum venirent. Eodem sensu dicitur de Samuele I. Sam. xxviii. xiv. ויהא עטה מעיל *& ille tectus erat pallio*. Cum autem *Meil* *ποδήρης* *Talaris* vestis dicatur, oportet etiam fuisse vestem longam & ad pedes fere demissam. Ad talos pleræque tunicæ demissæ erant; tales etiam erant tunicæ interiores lineæ Sacerdotum, de quibus jam egimus, nisi quod inter operandum ad medios poplites retractæ & balteo constrictæ fuerint. Sane ad talos *Meil* Sum. Pont. non debuit pertingere, ut proculdubio brevius fuerit quam ipsius tunica linea. Si enim מעיל ad talos usque demissum fuisset, præterquam quod tunica linea non potuisset conspici, malogranata & tintinnabula ad terram dependissent, & eorum sonus impeditus fuisset. Hoc sensu proculdubio *ποδήρης* dicitur, quod scilicet demissum fuerit fere ad pedes; atque eadem ratione dicit Philo Judæus *lib. III. de vita Mosis. ὁ χιτῶν δὲ τῶν σέριων ἀχρὲ ποδῶν ἐπὶ ὄλον τὸ σῶμα κέχυθ*. *Tunica a pectore usque ad pedes per totum corpus diffunditur.*

CCCCXVIII. Sed quamvis *Meil* tunica talaris diceretur, nullas tamen habuit manicas, ut tunicæ talaris habere solent. Optime igitur Maimonides, loco jam laudato ואין לו בית יר *Et nullas habet manicas*

manicas. Idem docet Josephus: nam etsi exfertis verbis non dicat nullas habere manicas, hoc tamen innuit quando dicit *ἡ δὲν αἰ χεῖρες διεύχρον* ἄσδον ἐστίν. *Et apertum est qua manus exeruntur*. Optime etiam Abarbanel: *forte habuit duo foramina in lateribus, per que sacerdos brachia exerebat, quem locum jam supra allegavimus*.

CCCCXIX. Quemadmodum omnia vestimenta clausa & rotunda, nihilominus aperta esse debent, scilicet circa humeros, ut caput immitti possit, sic & pallium Summi Pontificis. Hanc aperturam Moses Genes. xxviii, xxxii. vocat *os* sive *foramen capitii*. יהיה פי ראשו בחוכו *Et erit foramen capitii in medio ejus*. Eodem sensu vocatur *פי המעיל* *os pallii*. Dicitur autem *foramen capitii*, quia per illud caput immittitur. Hinc etiam a quibusdam *capitium* nuncupatur, testibus vulgato & Hieronymo. *In superiore parte*, inquit Hieronymus, *qua collo inducitur aperta est illa tunica, quod vulgo capitium vocant*. Septuaginta habent *ἡ εἰσομῖον ἐξ αὐτῆς μέσον*. Abarbanel existimat hanc aperturam dici *פי הראש* *foramen capitii*, ad differentiam aperturæ istius quæ est circa pedes, quæ proprie sunt ora quibus appendunt malogranata & tintinnabula. Josephus non tantum pallium habuisse ejusmodi foramen aut *capitium* docet, sed ostendit etiam illius capitii formam: scilicet quod non fuerit transversum in humeris, ut plerumque fieri solebat, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus. *Aperituram* inquit, *habet non transversam, sed in longum, descendens a tergo & ante usque ad medium pectus*; adeoque hæc apertura plane alia est, quam illa quæ est in tunica linea interiori, erat enim rotunda, cum hæc fuerit oblonga.

CCCCXX. Hæc apertura munita erat certo aliquo limbo, ob firmitatem attexto, ne rumperetur. Sic legimus versu xxii. *שפה יהרה לפיו כפיב מנשה ארג כפי חחרה יהרה לו לא יקר* *Quæ Josephus sic interpretatur: πέζα δὲ αὐτῶ περιέχεον ἵππερ ἔ μὴ διελέγχεσθ τὸ τομῆς τῶ δυσπρόσφορον*. *Assutum habuit limbum, ne appareret apertura difformitas*. Græci *ὡαν ἔχον κύκλω ἔ περιόμῖς ἐργον ὑφάτῃ τῶ συμποικιλῶ συνυφασμῶν ἐξ αὐτῆ ἵνα μὴ ῥαγῆ*. *Limbus ille introrsus spectabat, ne exterius ulla eminentia appareret, quod difforme fuisset*. Abarbanel: *הוא שפת הריטה הקצונה יהיה להוכו כרי שלא יראה כולם כחון* *Limbus ille medio ejus erat ad interiorem faciem, propter decorem, ne extrinsece eminere*.

Idem notat Josephus: *ne appareret, quod jamjam allegavimus, apertura difformitas.*

Præterea dicitur לו כפי חהרה יהיה *erit tanquam os loricae*. Quibus verbis indicat loricas olim in ore habuisse ejusmodi limbos, qui forte ex laneo panno aut alia ejusmodi materia facti erant, quod & hodie fieri solet. Sed quia veterum loricae non raro ex lino & corio factæ erant, opus habebant circa collum limboaliquo, ut firmiores essent in istis partibus, in quibus maxime terebantur; quod etiam animadvertit Jarchius ad hæc verba חהרה כפי *ut os loricae*. לו כפי חהרה כפי *ut os loricae*. Hinc *discimus loricas duplicatas esse ad ora*. Utrum autem limbus iste fuerit instar loricae hamis anulifve confertæ, ut viri docti hoc expouunt, sequuti, ut puto, Abarbanelem, non ausim adfirmare: cum id ab antiquissimis auctoribus non dicatur.}

Rationem, cur addendus esset ejusmodi limbus, reddit S. Scriptura: לא יקרע *ne rumpatur*. Hæc ita explicantur ab Abarbanele: נתן הטוים באומרו לא יקרע רוצה לומר כדי שלא יקרע המטיל להיות *Dat rationem, cum dicat: Ne rumpatur, vult dicere ne rumpatur pallium, necesse enim est ut pallium sit firmum, quandoquidem gestare debet Ephod & pectorale, multo magis requiritur firmitas in ejus limbo, quia totum pondus ex eo dependet*. Vulgatus cum hæc verteret, hunc limbum comparavit cum loris & institis, quibus veteres extremum manicae & ora infima circa pedes ornare solebant. *In cujus medio*. *inquit, supra erit capitium, & ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur*. Sane hoc fieri in finibus tunicarum partibus, supra probavimus, ubi de *tunica passim*. Moses tamen ad ejusmodi vestes non respexit, sed ad loricae quæ limbum circa collum habere solebat, non propter ornatum, sed ob firmitatem, quod etiam requirebatur in pallio, ut validior esset ad sustinenda pondera Ephodi & pectoralis.

Tandem animadvertendum est, limbum istum non acu assutum, sed attextum fuisse. Dicitur enim משה ארג *opus textoris*. Id est, ingeniose & affabre attextus est, dum ipsum pallium texebatur. Abarbanel: ואמר שפה יהיה לפיו מכיב משה ארג להגיד שלא יחתכו פי ראשו במכפרים: *Et dictum est: erit limbus circa aperturam capitis, opus textoris, ad indicandum, quod apertura illa non debeat scindi forfice, ut deinde acu consueretur*. Maimonides *Kele Hamikd.*

mikd. cap. ix. ופיו ארוג בחלה אריגו *Et foramen ejus textum erat initio textura.* i. e. simul cum ipsa veste texeretur. Josephus tamen videtur credidisse hunc limbum assutum, non attextum fuisse. *πέζα δ' ἀντῶ,* inquit, *περσέειπεν.* Ad verbum: *limbus ei assutus est.* Aut Josephus erravit, aut hoc tunc temporis contra legem factum fuit, aut per τὸ *περσέειπεν* non intelligit *assui*, sed tantum *committi*, quemadmodum monuimus vocabulum *ῥαφὸν & ῥάπτειν* illi sæpe significare *committere*, & *commissuram συναρθεῶσιν*, ut optime ex Gorræo observat Stephanus in suo Lexico.

CCCCXXI. Etsi pallium *totum hyacinthinum* fuerit, nullum aurum intextum habuerit, nullisque coloribus aut floribus ornatum, nihilominus illius oræ infimæ ornatissimæ fuerunt. Appensa siquidem habebant malogranata & tintinnabula aurea. Versibus xxxiii. & xxxiv. hæc legimus. *על שוליו רמני הכלה וורגמן והולטה שני סביב : שוליו סביב ופטמני זהב בתוכם סביב : פטמן זהב ורמון על שולי המעיל סביב :* *Ei ad oras ejus malogranata hyacinthina, & purpurea, & coccinea, ad oras ejus circumquaque ; & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. Tintinnabulum aureum, deinde malogranatum, tintinnabulum aureum iterum, deinde malogranatum, ad oras pallii circumquaque.* Hæc ornamenta Josepho dicuntur *fimbriæ*: *Κατὰ πέζαν δ' αὐτῶ περσέειπεν ἄνθρωποι θύσανοι ῥοῶν τέτροπον ἐν βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήτηται τὸ ἢ κἀδονες χεῖρσιν & πολλὰ δῆπτήδδεν τὸ ὀπρεπείας, ὡς τε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν κωδώνιον, ῥόσκον ἢ ῥοῶν κωδώνιον.* *Circa infimam oram ejus dependebant fimbriæ, in modum malorum punicorum diversis coloribus cum aureis tintinnabulis, magno studio & ornatu adaptate, ita ut inter duo tintinnabula malum punicum, & inter duo mala punica tintinnabulum medium penderet.* Sunt autem *θύσανοι fimbriæ*, quæ de vestibis dependent. Hesychius: *θύσανοι, κροσσοί, κέρυμβοι.* Constabant autem hæc fimbriæ ex *רמונים & פטמנים malogranatis & tintinnabulis*; quæ, quid fuerint, jam examinabimus.

CCCCXXII. Occurrunt primum *רמונים Rimmonim*. De hisce Scriptura mentionem facit pluribus in locis, ut Num. xiii. xxiii. & cap. xx. v. Deut. viii. viii. i Sam. xiv. ii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii. & alibi. Sunt qui volunt *רמון Rimmon* malum citreum significare; quod si verum est, non dubito quin inde deductum sit nostrum *limon*, pro *Rimon*, mutato tantum R. in L. quod vulgatissimum. Solent autem in Europa mala citrea vocari *limones*. Nihilominus malogranata significari statuunt Judæi. Ideo Germa-

ni & Poloni Judæi רמון vocant cũ Mlgrom corrupte, ut patet, more suo, quasi vellent dicere *malogranatum*. Sic describunt hunc fructum Gemarici *Massechet Sevacbim cap. ix.* כביא הכלה וארגמן : *Sumunt byacinthinum, purpuram & coccinum retorta, & faciunt speciem malogranatorum, quorum ora nondum sunt aperta.* Maimonides illa eisdem fere verbis repetit *Hilch. Kele Hammikd. cap. ix.* Glossa ad locum istum Gemaræ addit : דרך רמונים בשוהין באילן אחר גמר פירי בישראל : *Solent mala punica, si nimis in arbore morentur, post maturitatem disrumpi in arbore, ut fieri solet in nucibus, quarum cortex extrinsecus sese aperit in arbore.* Ex hoc loco satis apparet, per רמון intelligi debere non *citream*, non *mespilum*, sed *malum panicum*. Non enim solent citrei & mespili ita post maturitatem corticem aperire instar nucum, sed illud accidit malogranatis. Nam eodem sane modo quo nuces patiuntur corticem exteriorē disrumpi, ut tota nux ex arbore decidat, sic etiam malogranatum, si post maturitatem diutius in arbore pendeat, corticem disrumpit & aperit, ut acini & grana ejus facile conspici possint, immo ut inde paulatim omnia decendant. huc videtur respexisse Lutherus Cant. cap. iv. III. ubi רמון פלה vertit *Aligam Granat-Äpfel / i. e. aperturam malogranati.* Deinde eandem fere habet naturam, & eandem vim cortex malogranati, qualem habet cortex nucis. Uterque enim est austerus, astringens & ad tingendum aptus, ut norunt infectores; hinc inter colores, aut potius inter medicamina colorum ponuntur, & pari passu ambulant, Codice *Schabbalh. cap. ix. Misua v.* קליפי אגונים קליפי רמונים אטמים ופואה כרי לצבוע כהן בגד קטן : *Cortices nucum, Corticis malogranatorum, crocus & rubia ad tingendum iis vestem parvam.* Verum quidem est Doctissimum Buxtorfium in suo lexico קליפי רמונים exposuisse *cortices citreorum*; quem etiam secutus est *Sebastianus Schmidt*, sed mea opinione falluntur doctissimi viri. Citreorum cortices adhiberi in infectione nunquam audiui, sed de nucum & malogranatorum corticibus constat; ut Talmudicis רמון nihil aliud fuerit quam *malogranatum*. Ita etiam describitur *Rimon* a Paraphraste Chaldaico, ut plane non dubitandum sit, quin per illum fructum intellexerit malogranatum. Sic Cant. cap. iv. III. ubi legimus רמון רמון & versu XIII. : *Repleti מלין פקודיא כרמונים* Chaldæus habet

loco, cap. xxviii. & cap. xxxix. habeant βύασον κεκλωσμένην, prout τὸ ἑσθῆς ἔσθῃ reddere solent. Veram quidem est Septuaginta etiam mentionem facere de auro in malis punicis. Sic enim illi Exodi cap. xxviii. ἡ ποιήσας ἐπὶ τὸ λῶμα ἔσθῃ οὐδὲν κάτωθεν ὡσεὶ ἐξανθήσας ῥόας ῥόσους ἐξ ὑακίνθου ἢ παρφύρου ἢ κοκκίου θυμαρίου, ἢ βύας κεκλωσμένης, ἐπὶ ἔσθῃ λῶμα ἔσθῃ οὐδὲν κάτωθεν. *Et facies ad oras tunica infra ut florentia malogranata, ex hyacinthino & purpura & coccino nelo, & bysso retorta, ad oram tunica circumquaque.* Mox additur: τὸ ἢ αὐτὸ εἶδῃ ῥόσους χρυσοῦς, quod ita solet reddi: *At eadem specie mala punica aurea.* Sed in hac versione Græca mendum esse, mihi persuasissimum est: siquidem textus Hebræus nec ullus auctor probatus inter Judæos, quod sciam, ne χρὸν quidem de malogranatis aureis habet. Ipsi etiam Septuaginta cap. xxxix. ubi narratur quod omnia jam ad legem facta fuerint vestimenta, plane tacent de *malogranatis aureis*, & cum priori loco nullam faciant mentionem de *aureis tintinnabulis*, cum tamen in posteriori expresse habeant κώδωνας χρυσοῦς tintinnabula aurea, & cum Textus Hebræus ubique habeat כהן תמנא tintinnabulum aureum, clarum est, mendum esse in versione Græca, cap. xxviii. in his verbis: τὸ ἢ αὐτὸ εἶδῃ ῥόσους χρυσοῦς ἢ κώδωνας. Credo itaque hunc locum sic emendandum esse: καὶ ἢ τὸ αὐτὸ εἶδῃ ῥόσους, ἢ χρυσοῦς κώδωνας scilicet ποιήσας. *Ad illam autem formam malogranati facies etiam tintinnabula aurea.* Atque sic τὸ χρυσοῦς referendum est ad κώδωνας, non autem ad ῥόσους: hoc modo cum textu Hebræo convenit; ut nullum aurum fuerit in malogranatis, multo minus quod granata aurea fuerint: sed ejusdem materiæ & colorum, ac ipse fuit balteus.

CCCCXXIV. Præter Malogranata appensa quoque erant *tintinnabula aurea*. Moyses habes תמנא vocabulum תמנא tintinnabulum significare, nemo est qui dubitet. Josephus, & Philo Judæus habent κώδωνας. Vulgatus *tintinnabula*. Lutherus *Schellen*, Belgæ *Schellekens*. Galli *Clochettes*. Pontificem Max. in vestibus habuisse tintinnabula, docet etiam Plutarchus *lib. iv. Sympotic.* quem locum allegavimus libro I. cap. III. Usus tintinnabulorum apud veteres varius fuit, ut apparet ex docto Opusculo Cl. Magii de *Tintinnabulis*, quibus tantum addam, apud Hebræos morem fuisse, tintinnabula jumentis & aliis animalibus appendi, non minus quam apud cæteras nationes, quod patet Codice *Schabbath cap.*

cap. v. אֵין חֲמֹר יוֹצֵא בְּנוֹ אֵרֶץ שְׂהוּם פִּקִּי *Asinus non egreditur eus tintinnabulo etiam si obuiatum sit.* Sed & in ædibus habebant sua tintinnabula ad abigendos domesticos procul a thalamo, si forte vir solus cum uxore rem habere vellet. Vide Codicem *Niddab.* Sed & Persarum Reges ad ornatum vestium iis uti solitos fuisse, docet *Targum Scheni Esteris* cap. vi. x. de quo vide lib. i. cap. viii. Materia tintinnabulorum erat aurum. Ideo אֲוֶרֶה אֲוֶרֶה *au-rea* dicuntur. Non erant fictitia quemadmodum malograna, quæ contexta erant ex filis byssinis, ut dicerentur *tintinnabula* tantum ob aliquam formam tintinnabulorum quam referrent. Sed ex auro solidò facta erant, ad modum omnium tintinnabulorum, ut possent edere sonum. Aurum in Sacro vestitu, quale fuerit, satis ostendimus lib. i. cap. x. ut hic de materia tintinnabulorum nihil addendum censeam.

CCCCXXV. Forma autem tintinnabulorum non æque nota est: cum varia illorum fuerint genera apud veteres, non minus quam & hodie apud nos. Habemus hodie certum genus tintinnabulorum instar globulorum intus cavorum, rotundorum, & undique clausorum, præter exigua quædam foramina, ut tinnitus interior esset, ex ære, argento, auro, & alio metallo etiam mixto, quibus inclusi sunt globuli ferrei, ut eorum motu tinnitus ederetur. Eiusmodi tintinnabula Antiquos etiam habuisse, eorum supellex non satis manifesto docet. Potest nihilominus dubitari, utrum veteres eiusmodi non habuerint, cum inter crepundia & crepitacula puerorum, sic a crepitu dicta, etiam habuerint bullas, ut ex Plauto constat. Bullæ autem erant rotundæ, ut docet Isidorus aliique. Sed an Belgarum *bellen* non ita dicuntur a *bullæ*?

„ Aut, si mavis, an non potius Latinorum *bullæ* dicuntur
 „ ab aliqua voce veterum Germanorum? vetustissimi enim Latini,
 „ non minus quam Hispani, Galli, Cæterique Europæ populi ser-
 „ mone Germano usi fuerunt. Germanis *bulten* & *bullen* notat
 „ gibbum, & verbum *bulten* significat extuberare, ab Hebræo
 „ בָּלַט *Balat.* Nomen itaque haberet *bullæ* ab extuberante & gibbosa
 „ forma, De verbo בָּלַט & *bulten* superius a nobis quædam dicta
 „ sunt. Non tamen ignoro, esse qui *bullas* derivari credant a βουλή
 „ consilium, quod Magistratus, nobiles, ingenui, & sapientes eos
 „ a collo, quasi in pectore gestaverint. Ideo & Apollinis Bullati sig-
 „ num nonnulli existimant; quare & βουληφόρος & βουλαῖος dictus
 „ sit,

„fit, propter oracula. De *Bullis* apud Plutarchum, Macrobi-
um, Festum, Isidorum & alios.

De his nos alibi plura, in nostra Historia Gelrica, ubi de
Cucullo Coss. Novomagensium. At talia in usu fuisse apud Ju-
dæos, colligi posse videtur ex eo quod comparentur cum uvis,
quæ rotundæ sunt, & quæ intus habent acinos instar pilularum istarum
ferrearum quales rotunda tintinnabula inclusa habere solent. Sic
Numer cap. VI. v. ubi Nazarenis vino interdicitur; כל ימי נורו
: *Omnibus diebus Nazareus non comedet de vite vini, a pellicula ad acinos.* Hic
Jarchius observat וי significare קלפוח שבחוץ *pelliculam extrinse-*
cam: & הרצנים esse כעבול בוכן *in medio instar mallei in tin-*
tinnabulo. Hæc habet ex Misna *Nazir* cap. VI. *Misna* I. En
tibi tintinnabula rotunda & clausa instar uvarum, intus habentium
aliquid rotundi instar acini. *Malleus* acinus vocatur, quoniam
usum ejus præstat pulsando, ad edendum tintinnitum. Idem docet
Aben Ezra; nisi quod putet וי significare *acinum*, at הרצנים
pelliculam. Chaldæus eodem modo vertit. מקלפוח ודן גוון דענבא
A corticibus usque ad acinos interiores usq. Ex his manifestum
puto, veteres apud Judæos ejusmodi tintinnabula rotunda & clausa
agnovisse.

CCCCXXVI. Sed aliud etiam dabatur genus tintinnabulorum
apud antiquos. Erant enim quædam instar schyphorum oblongo-
rum, inferius apertorum, in quorum medio pendebat malleolus,
linguæ instar, cujus motu, quando tintinnabulo illiditur, fit tin-
nitus. Talia sunt præcipue tintinnabula nostra majora, quæ *No-*
la & *Campana* vulgo vocantur, Germanice *em* *Xiotte* & Gallice
Cloche. Apud veteres tintinnabula fuisse ejusdem formæ, marmo-
ra & ipsa supellex veterum plus fatis docent. Videatur Magius in
suo opere *de Tintinnabulis*, præsertim cap. VII. ubi elegantissime
depictum habet Elephantum, cui ejusmodi tintinnabulum appensum
est. Sed innumera istius formæ effosa sunt circa nostrum Novomagum,
quorum plurima possidet doctissimus noster Smetius, immo &
nos iis non plane caremus, quamvis ærugine & vetustate exesa
sint. Hæc pleraque fieri solent ex metallo aliquo mixto, ex ære,
stanno, ferro &c. Sane Hebræos talia quoque habuisse, colligi
potest ex partibus eorum, prout nobis describuntur. Docent
enim Hebræorum Magistri, tintinnabula habuisse linguam aliquam
ad

ad pulsandum, ut tinnitus daretur; quam linguam vocabant ענבול *malleolum*. Vocabatur autem *lingua* quia erat ferrum aliquod oblongum instar linguæ, aut etiam quia instar linguæ quasi ex ore aliquo modo propendebat. Verum quidem est, globulum, qui est in tintinnabulis rotundis instar acini in uva, etiam vocatum esse ענבול, uti supra ostendimus, sed illud factum est ideo, quia talis globulus usum malleoli præstat. Alias certissimum est, ענבול proprie loquendo esse ferrum aliquod oblongum instar alicujus linguæ. Ita explicatur *Massechet Parah cap. ultimo*: ubi ענבול dicitur ברזל משמי קול *Lingua qua edii sonum*. Alii legunt ברזל משמי קול *ferrum edens sonum*. Sane talia fuisse videntur plurima tintinnabula Judæorum, præcipue autem Summi Pontificis. Ideoque eis ענבול attribuitur, & ענבול cum ענבול dicuntur componere totum tintinnabulum, ut videre est *Massechet Sevacchim cap. ix.* quem locum mox allegabimus. Sic etiam *Codice Parah cap. ultimo*, tintinnabulum dicitur constare ex ענבול & ענבול quasi diceret ex ipso corpore & malleolo; ita quidem ut si unica tantum pars, puta ענבול *malleolus*, aqua lustrali aspersa sit, totum tintinnabulum mundum esse dicendum sit. Cum autem Judæi tintinnabulum describant tanquam rem compositam ex duabus partibus, oportet partes eas posse conspici, quod non bene potest dici de rotundis & clausis tintinnabulis, quæ exigua tantum habent foramina, globulus enim interior conspici non potest, sed optime de illis quæ sunt forma pyramidali & infra ad basin aperta. Immo si totum tintinnabulum censebatur mundatum aqua lustrali, quando vel solus *malleolus* ענבול, uti loquuntur, fuit aspersus, oportet illud intelligi debere de hisce tintinnabulis tantum, nam in rotundis interior globulus non potuit facile aspergi, & si aspersus, id est si aqua lustralis eo vel maxime pervenisset, illud non potuisset tam facile observari. At omnia ista facillime fieri poterant in hujusmodi tintinnabulis oblongis, inferius apertis, quæ malleolum aliquomodo propendentem habebant. Et sane tintinnabula in pallio S. Pontificis ita describuntur a Maimonide. *Kele Hammikd. cap. ix.* ut dicendum sit, ea constitisse ex duabus partibus quæ facile separari possent, scilicet ex ipso corpore & malleolo, quod non potest dici de rotundis & clausis, sed de oblongis & apertis tintinnabulis. וענבול
 Et adfert *Septuaginta duo tintinnabula, in quibus sunt Septuaginta duo malleoli*. Ita enim constructa
 sunt

sunt tintinnabula ista, ut malleolus facile potuerit iis indi & adimi.

CCCCVII. De numero tintinnabulorum variæ sunt sententiæ. Justinus Martyr inter Christianos scriptor antiquissimus, duodecim tintinnabula in Pallio S. Pont. fuisse docet, ob numerum Apostolorum, quos per hæc tintinnabula significatos voluit ob sonum prædicationis Euangelii. Vide ejus *Dial. cum Tryphone*. De duodecim tintinnabulis quoque mentio fit apud Epiphanium *Harref. lib. I. xxxiv. contra Marcianos*. ἢ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθας ἔχον, ἢ τὰς δώδεκα πόδας. quem locum valde ridicule vertit *Ianus Cornarius*, præcipue hæc verba: ἢ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν, sic enim ille: *Et poculum varium*, cum debuisset dicere & *Rationale varium*. Prosper de *Promissionibus Dei part. II. cap. III.* quinquaginta fuisse credit. Alii octoginta, ut Durandus in *Rational. divin. Offic. lib. III. cap. XIX.* Clemens Alexandrinus *Stromat. lib. v.* Sed quamvis S. Scriptura nihil dicat de numero tintinnabulorum, & malogranatorum, nihilominus septuaginta duo fuisse doctissimi viri, cum inter Judæos, tum inter Christianos, adfirmarunt. Gemarici sane Codice *Sevachim cap. x.* tot posuerunt. מביא עב' וגן שבהן שבטים ושנים וינבילים והוא כהן שלשים וששה מצד זה וששה מצד זה ושלשים וששה מצד זה ושלשים וששה מצד זה *Adfert septuaginta duo tintinnabula, quibus insunt septuaginta duo pleetra, & appendunt utriusque lateri (i. e. plagula pallii) triginta sex.* Eadem, iisdem fere verbis, repetuntur a Maimonide *Kele Hammikd. cap. ix.* In eadem sententia est Hieronymus in *Epistola ad Fabiolam. In extrema*, inquit, *id est ad pedes, septuaginta duo tintinnabula fuerunt, & totidem mala punicea.* Videatur etiam Isidorus *Ety. l. I. cap. II. & lib. XIX. cap. XXI.* Sane si ratio ulla afferri potest numeri tintinnabulorum, multo probabilior est sententia Judæorum, Hieronymi aliorumque, qui LXXII. ponunt, quam cæterorum qui pauciora aut plura statuunt. Sunt qui putant tot fuisse, quia traditur per confusionem Babylonicam tot ortas fuisse linguas, ut hac via ostenderetur sonus verbi Dei, præcipue autem Euangelii ad omnes nationes & linguas venturus, ut omnes a Deo edocerentur in Mysteriis salutis. Alii qui credunt duodecim solummodo fuisse, id quidem existimant factum fuisse propter XII. Apostolos; sed illis possumus respondere, id potius factum esse ob LXXII. discipulos Christi, qui tan-

tanquam totidem Euangelistæ missi sunt ut eadem munera exerce-
rent, scil. ut Euangelium etiam prædicarent omnibus populis &
linguis; Posset etiam conjici LXXII. tintinnabula totidemque ma-
logranata fuisse, eadem de causa propter quam fuerunt LXXII.
Seniores magnæ Synagogæ, & LXXII. interpretes Veteris Testa-
menti, si revera tot fuerunt. Cum enim, quando Seniores eli-
gendi erant, quælibet tribus sex elegerit, quandoquidem nume-
rum illum necessarium putabant, ut res bene curarentur, inde sta-
tim numerus LXXII. factus est, quia XII. fuerunt tribus. Non sine
ratione itaque affirmaretur, LXXII. tintinnabula facta fuisse ad signi-
ficandos LXXII. Seniores magni Synedrii, quibus totus populus
Israeliticus repræsentabatur, quemadmodum per duodecim lapi-
des in Pectorali repræsentabant duodecim tribus.

CCCCXXVIII. Non possum quin hic observem etiam aliquid
de magnitudine tintinnabulorum & malogranatorum. S. Scriptura de
hisce quidem tacet. Sed Gemarici malogranata tradunt fuisse instar ovi,
ut supra audivimus. De tintinnabulorum magnitudine etiam silent. Pro-
babile est illa non fuisse multo minora, cum alias eorum sonus a malo-
granatis facile potuisset impediri. Sane sola malogranata, si tantæ fue-
rint magnitudinis, sex ulnas minimum Hollandicas in ambitu pallii
occupabant; Si autem tintinnabula ejusdem fuerunt magnitudinis,
oportet ut pallium infèrius laxissimum fuerit, & ut ambitu suo ad in-
fimas oras comprehenderet duodecim ulnas Hollandicas; quod an
verum sit, viderint illi qui tantæ magnitudinis fuisse docent malogra-
nata, aut qui LXXII. ponunt tintinnabula totidemque mala punica.

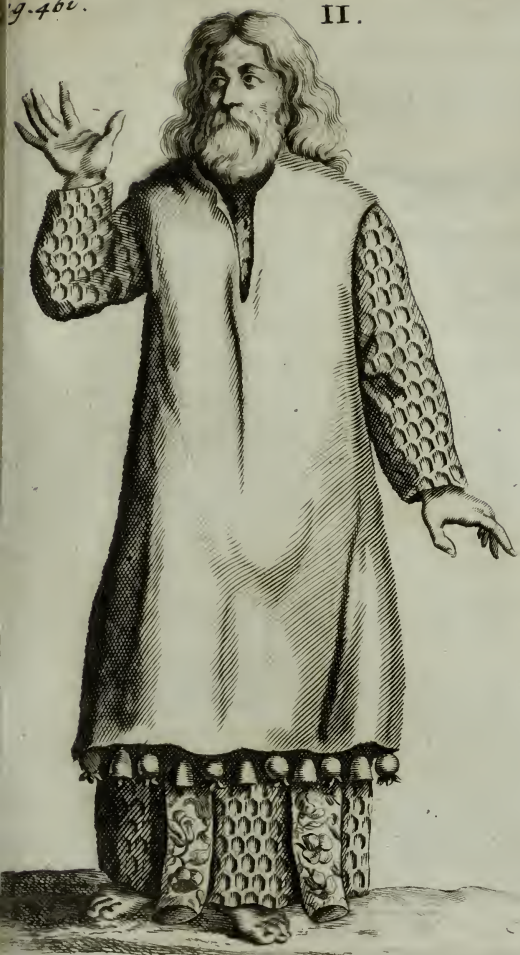
CCCCXXIX. Qua ratione autem tintinnabula, cum ex auro
solido facta fuerint, oris pallii appensa fuerint, S. Scriptura non
docet. Abarbanel ad Legem Parascha Tezave, cum Rabbi Mose
filio Nachmani statuere videtur, mala punica intus cava, illisque
addita fuisse tintinnabula. Dixit enim hunc doctorem credidisse
מחוקים שהיו הרמונים חלולים והפעמונים בהם וגראים מחוקים
*quod mala punica ca-
va fuerint, & quod in illis fuerint tintinnabula, sed ita ut e medio
malorum punicorum tintinnabula conspici putaverint.* Sed hæc sunt
lepidæ commenta, cum hoc modo nec satis auxissent ornatum
palli, nec tintinnabulorum sonus satis clare audiri potuisset. Sa-
tis manifesto docet Moses quodlibet tintinnabulum fuisse inter duo
mala punica, & quodlibet malum punicum inter duo tintinnabula.
Sic enim versu xxxiv. capitis xxviii. וְשֵׁשׁ עַל שְׁלֹשׁ רְמוֹנֵי וְגו' וּפְעֻמּוֹנֵי

ופעמוני זהב כחום : פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב :
Et facies ad oras ejus malogranata &c. & tintinnabula aurea inter ea. tintinnabulum aureum, & malogranatum, iterum tintinnabulum aureum & malogranatum ad oras pallii circumquaque. Ita sane hunc locum explicat Jarchius : ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון זהב ורמון : ביניהם סביב בין ב' רמונים פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב :
Inter ea circumcirca, inter duo malogranata tintinnabulum unum, appendet oris pallii.

CCCCXXX. De his duabus speciebus, scilicet de malogranatis & tintinnabulis tantum mentionem facit S. Scriptura, quæ in fimbriis pallii fuerint. Nihilominus Philo Judæus *lib. 111. de vita Moïsi* tres species recenset, *ρόσους, κώδωνας & άνθινα.* *Malogranata, tintinnabula & flores*: quibus etiam triplicem significationem attribuit. *Εξ αυτών η, inquit, η τα σφουρα ρόσους, η άνθινα, η κώδωνες εισι. τα μη άνθινα σύμβολον γης, άνθει γδ η βλασάνη πάντα ει ταύτης, οι η ρόσους, υδατο, ωρα τω ρυζιν λεχθέντες, ετυβόλωσ. οι η κώδωνες ε άρμονίας η συμφωνίας τέτων &c.* *Circum talos habet mala punica, flores & tintinnabula.* Flores quidam terram significant, omnia florent & germinant ex terra. *Mala punica aquam, sic dicta a flendo: tintinnabula horum harmoniam & concentum.* In eadem sententia fuisse videntur Septuaginta, cum non tantummodo *Malogranata* vocent *εξανθήσης ρόας ρόσους*, sed & exfertis verbis dicant appensa fuisse: *ρόσουον, χρυσον κώδωνα η άνθινον, malogranata, aureum tintinnabulum & florem.* Sed vix a me obtinere possum ut credam Septuaginta & Philonem credidisse præter malogranata & tintinnabula, aliud quid pallio appensum fuisse. Per *άνθινα* illa, mea opinione, non intelligunt aliquid differentium ab ipsis malogranatis; sed tantum formam malogranatorum exprimunt. Scilicet quod facta fuerint, ita quasi adhuc flores non plane decidissent. Non fuerunt matura, sed adhuc florentia. Ideo Septuaginta dicunt *εξανθήσης ρόας ρόσους*, quod posset reddi: *florentia malogranata.* Id ipsum videntur intellexisse Judæi, quando ea sic describunt, ut sint similia iis quorum *ora nondum sunt aperta*, שלא פיהו פיהו, Et hoc quidem ad majorem ornatum erat. Solent enim malogranata, antequam ad plenam maturitatem perveniunt, habere quasi coronulas, quibus eleganter ornantur in acumine. Ut ut sit, manifesto patet in fimbriis pallii Pontif. Max. nihil fuisse præter malogranata lanca variorum colorum, & tintinnabula aurea.

g. 460.

II.

I. A

B

C

C

B

D

D

על סניב:

Et facie

ca. tintin

aureum

hunc lo

לרסן

tinnat

CCC

tis & ti

fimbriis

vita M

lograna

tionem

θινα, ἢ

ἢ πάντι.

Ἐθῶδες

talos ha

ram sig

nica aq

concenti

non tar

& exse

ἄθῶδες

me obi

præter

isse. P

sum ab

primur

plane

Ideo S

florenti

do ea

aperta

Solent

veniun

cumine

nihil f

nabula

CCCCXXXI. Pallia fimbriata veteres etiam habuisse alios præter Pont. Max. docet Scholiastes Persii ad hunc versum:

Scis comitem horridulum trita donare lacerna.

Scis, inquit, *birrum atritum comiti condonare, lacerna pallium fimbriatum, quo olim soli milites velabantur, pœnula pallium cum fimbriis longis.*

Regem Perfarum easdem plane habuisse fimbrias ac Pont. Max. Hebræorum, ex malis punicis & tintinnabulis, docet *Targum Scheni*, Esteræ cap. VI. de quo nos plura supra.

CCCCXXXII. Ex his omnibus quæ dicta sunt liquet *כִּטְוֹן* Summi Pontificis, fuisse tunicam exteriorem talarem ex lana hyacinthini coloris contextam, undique clausam & rotundam sine manicis, habens capitium tantum oblongum non transversum, sive aperturam per quam caput immitteretur, cui limbus attextus erat ob firmitatem, & in lateribus duo foramina ad exerenda brachia, in infimis oris malogranata ex lana hyacinthina purpurea, coccinea & bysso alba, cum tintinnabulis aureis circumquaque: quod hæc tabula exhibebit.

EXPLICATIO TABULÆ.

Figura Prima.

- A. Pallium Summi Pontificis quod dicitur *כִּטְוֹן*.
 - B. Capitium sive *פִּי שֶׁל רֶאשׁ* apertura capitis, per quam caput transibat.
 - C. Foramina ad latera exerenda brachia.
 - D. Fimbriæ ex malis punicis & aureis tintinnabulis.
- Secunda figura exhibet Pontificem Summum tali Pallio vestitum.

CAP. VI.

DE אֶפְרוֹד EPHODO.

Præceptum de Ephodo ubi exiet. Varia Versiones. Materia Ephodi. Ejus forma. Etymologia. ἐπωμίς, περιέλαμιον stragula, chlamys, Pallium &c. *Hunnorum vestimenta.* λέντιον, περιέλαμιον ἱεροτικόν. Ephod Bad. ἐπωμίς vestimentum muliebre. *An manicalatum? Error Iosephi, Rubenii & aliorum.* Caracallarum duo genera. Imperator Caracalla. *Varii auctores allegati. Ephod utrum vestis talaris. Male asseritur a Judæis.* Gallica palla apud Martialem. Palliolum. ἡμιφάσιον. Ephod ad nautes dependet. *Iosephus tentatus. Ephodi tres partes.* אַפְרוֹד Amiculum. כתפון Humeralia. חֶשֶׁב הָאֶפְרוֹד Cingulum Ephod duabus plagulis constat. Humeralia quid? *Attexuntur, non assumuntur. Iudæorum error.* וחֶשֶׁב *Mosi quid? חֶשֶׁב הָאֶפְרוֹד quid? Error Seniorum & vulgari:* חֶשֶׁב & חֶמֶן *idem. Varii auctores. Cingulum Ephodi cur חֶשֶׁב dictum? Ex eadem materia textum.* חֶמֶן *Mosi quid? Ephod unica* χρῖσός & ἀμύχαλα &c. *Integra descriptio Ephodi ex Iarchio. Varii Auctores.* schürze. פּוֹרְצִינֵט pro שׂוֹרְצִינֵט. Ephod omnium vestium sacrarum, præter pectorale, pretiosissima. חֶשֶׁב מְשֻׁבָּצוּה fibula aurea & gemmate: ἀσπίδισαῦα apud Iosephum quid? Aspides, Clypei. *Ruffini versio.* חֶמֶן gemma in humeralibus. *iis insculpta nomina XII. tribuum. Lutra in gemmis protuberantes. In qualibet gemma sex nomina. Quo ordine? Iosephus & alii Rabini allegati.* חֶמֶן וְכִרְוֵן gemmæ memoriæ quid? Catenæ aureæ. *Annuli in Ephodo. Ephod quid fuerit? Vera ejus descriptio. Tabula Ephod Exhibens. Tabula explicatio. Samuelis Ephod quale.* ἐφδὸς βὰε. Ephod octoginta quinque Sacerdotum 1. Sam. xxii. xviii. Ephod Levita. *Judic. xviii. Error Hieronymi.* Ephod vestis etiam vulgaris. Ephod סוּלָא. *Ionathani* כְּרוּדוּ רְבוּץ χρῡδωτες. *Varii auctores. Ephod Mica. Ephod futilis auri* Es. xxx. xxxii. *Mirifica descriptio Ephodi apud Snidam.*

CCCCXXXIII. **P**Allio superinduebatur אֶפְרוֹד *Ephodum*. De hoc vestimento extat Exodi xxviii. versu vi. Septuaginta habent ἐπωμίδα, qua voce utuntur Josephus & Philo Judæus. Chaldæus vocem אֶפְרוֹד retinet. Arabs البدنة quod videtur significare *amiculum*; est enim بَدَنٌ *amicuu*. Vulgatus habet *superhumeralē*. Junius & Tremellius *Amiculum*. Lutherus etiam Lettæ roet. Galli, Belgæ & Diodati retinent vocem *Ephod*. Josephus nonnunquam etiam ἐφόδω habet. Aquila Ἐπίρραμμα & ἐπένδυμα, ut docet Hieronymus *ad Fabiolam*, & *ad cap. iiii. Hosea*.

CCCCXXXIV. De materia *Ephodi* non multum habeo quod dicam, cum factum fuerit ex *auro*, *hyacinthino*, *purpura*, *coccino* & *byssu retorta*, ut patet Exod. cap. xxviii. vers. vi. Quid autem sit *aurum*, *hyacinthinum*, *purpura*, *coccinum* & *byssus retorta*, suo loco satis fute docuimus.

Idem censendum est de coloribus, nam quicumque noverit qualis fuerit materia *aurum*, *hyacinthinum purpura*, *coccinum* & *byssus*, etiam noverit quales fuerint colores.

CCCCXXXV. Major versatur difficultas circa formam hujus vestimenti. Si vocis Etymon spectemus, videtur significare aliquid quo homo quocumque modo amicitur & involvitur. Est enim אֶפְרָ *amiciviv*, *accinxit*, hinc אֶפְרָ *amiciviv* Es. xxx. xxi. Hanc forte ob causam generali voce a quibusdam *Ephod*, vocatur *amiculum*. Sed hoc vocabulo ejus forma non exprimitur. Nec vulgati *Superhumeralē*, nec Aquilæ Ἐπίρραμμα, nec aliorum ἐπένδυμα id satis manifesto docent; cum *superhumeralē* nihil dicat, nisi quod humeris impositum sit; & Ἐπίρραμμα tantum significet *assumentum* aliquid; fortassis, quia credebatur a quibusdam ex pluribus partibus confutum, scilicet ex duabus plagulis & humeralibus, de quibus postea plura. Ἐπένδυμα quidem significat vestem quandam quæ aliis imponebatur, quod *Ephodo* etiam convenit, sed id de *tunica* aliisque vestimentis, teste Polluce, dici solebat.

CCCCXXXVI. Hujus vestimenti formam exprimere velle videntur Græci, cum id vocent ἐπωμίδα Josephus *Aniq. cap. iiii.* non contentus voce ἐπωμίδα addit: ἐκλωκῆ δ' ἐπωμίδι ποσειοκίτα *Græcanica epomidi similem fuisse*. Suidæ ἐπωμῆς est εἶδος περιβολαῖς. Sed & hoc valde generale est. Nam quid est περιβολαῖον, nisi quælibet vestis quæ injicitur, *stragula*, *oblamys*, *pallium* & id genus

nus alia. Et de Hunnorum quidem veste Suidas hæc intellexisse videtur. ἐπωμίδες ἢ ἢ ἀναξυρίδες, ἢ ἢ Ἐποδημάτων τὰ πλεῖστα ἐς τὸ ζῆλον τὸ τε ὄνομα, ἢ ἢ τρόπον Ἰσπανικῶν σφίσι. Προκόπιός φησιν. *Epomides & brachæ & pleraque calceamenta Hunnorum sunt, & nomini & forma respondent, ait Procopius.* Helychio ἐπωμίς est quidem vestimentum Sacerdotale *lineum.* Ἐπωμίδιον, ὡς λέντιον ἱερατικὸν παλαιῶν. Alibi λέντιον illi est ἐπίζωμα ἱερατικόν. Sane hoc intelligi posset de *Ephod* *bad* Davidis, quod lineum fuit, sed de Summi Pontificis Ephodo neutiquam. Audiamus ipsum Josephum qui se clarius exprimere conatur. γίνεθ' ἰδ' (scil. ἐλληνικὴ ἐπωμίς sive Sacerdotale Ephod) τῆτον τὸν τρόπον. ὕφανθεις Ἰππὸ βαθῶ πηχναῖ ἐκ τε χρωμάτων παντοίων ἢ χρυσοῦ συμπεποικιλμυο, περικτυκτον, (aut potius, ut optime manuscriptum, ἀπερίπλυκτον) Ἰ σέρων τὸ μέσον καταλιμπάνη, χειρῶν τε ἠσκημέθ' ἢ τῶ πάντῃ χήμαλι χτῶν εἶναι πεποικημέθ'. *Fit autem hoc modo: Textum in profunditatem cubitalem, (aut potius natium, postea enim patebit Ephodum dependisse ad nates usque) ex variis coloribus & auro variegatum. iniectum pectoris medium relinquit, manicis ornatum atque ita factum est, ut omnino ad formam tunice fabricatum videretur.* Sed hæc descriptio cum ob varias rationes, tum præcipue, quod dicat manicis ornatum esse Ephod, mihi non placet. Nullas manicas habuisse postea patebit. Pollux, *lib. viii.* ἐπωμίδα ait esse vestimentum muliebri, sed formam non exprimit. Sane hoc sensu Ephod non potuit esse simile Epomidi, Hieronymus Ephod caracallæ simile voluit sed absque cucullo. *Palliolum, inquit, fuit mira pulchritudinis, præstringens fulgore oculos, in modum caracallarum sed absque cucullis.* Duo genera caracallarum olim fuerunt. Antiquitus breves erant, deinde demissiores & talaræ habebant Romani, cujus vestimenti inventor fuit Imperator Antoninus, unde & *Caracalla* dictus est. Vide *Ælium Spartianum* in vita ejus. De breviori & antiqua caracalla id videtur intelligere Hieronymus, quando dicit Ephodum esse simile caracallæ. Sane ita explicavit Rubenius *de Re Vest. lib. i. cap. vi.* *Ephod, inquit, fuit manicatum & breve vestis genus lateribus scissum, tunica illi, quam faciales portant vulgo Cotte d'armes dicta, simile.* Bene quidem quod *breve vestis genus, lateribus scissum* & absque cucullo dicatur Ephod, sed male quod ei manicæ attribuantur: cum manicas nullas habuerit, ut postea patebit ex ejus structura.

CCCCXXXVII. Jarchius Exodi Capite ultimo Ephodum vult vestem fuisse talarem. רחבו כרוחב גבו של אדם יותר ומגיש עד עקביו *Latitudo ejus est ut latitudo tergoris viri, & paulo latius, pertingit autem ad talos.* In eadem sententia est Maimonides *Kele Hammikd. cap. VIII.* האפוד רוחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף ואורכו מכנגד : *Latitudo Ephodi accommodata est latitudini tergoris hominis, ab humero ad humerum, & longitudo ejus est ab axillis usque ad pedes.* Sed Ephod talre fuisse vestimentum, mihi persuadere non possum, sic enim Pontifici inter operandum impedimento fuisset, eximius color Pallii conspici non potuisset, & hoc modo tintinnabulorum sonus audiri minime potuisset.

„ Si tamen aliquis hisce, non obstantibus, cum Bernhardo „ Anglo, *ad Josephum Lib. III. pag. 177.* credere velit, Ephod „ longam fuisse plagulam, ad talos usque, credat quidquid ab „ furdi credere potest credulus, credet ineptissima & manifesto „ falsa: cum nec *מטיל Pallium* conspici, nec tintinnabula sonum „ edere potuissent, uti jam modo dictum est.

CCCCXXXVIII. Certius est Ephodum fuisse genus vestimenti brevis, & ultra dimidias nates non propendisse. Qualis fuit *Gallica palla*, de qua Martialis:

Dimidiasque nates Gallica palla regit.

Atque sic non male dicitur fuisse instar sagi militaris, aut antiquarum caracallarum ante tempora Antonini, quæ breves erant, ablatis cucullo & manicis. Hac de causa Hieronymo optime dicitur, non quidem *pallium*, sed *palliolum*, quasi diceret *ἡμισφαιριον dimidiatum pallium*, quemadmodum quidam vocem istam interpretantur apud Suidam. Ita sane Ephod describitur a Kimchio 1 Chron. xv. xxvii. ubi de Ephodo Davidis fit mentio, & quod Kimchius existimat simile Ephodo Aharonis: hoc enim ad lumbos tantum demissum existimabat. אפוד של אהרן, ואותו, inquit, שיהיה כמין שני לכרים אחד לפנים וחד לאחור ומגיש עד כתפיו והיה האפוד : *Erat ut Ephodum Aharonis quasi duo panni; quorum aliter anterior, aliter posterior erat, usque ad lumbos demissi, & cingulum quo cingebatur ex ipso contextum erat.* Abarbanel *Parascha Tezave*, ad anum, id est, ad dimidias nates, ut loquitur Martialis, demissam vult. Sic enim totam formam Ephodi ibi describit, ואמנם צורתו היתה כמו שאומר האפוד היה תלוי מאחרי הכתף ורחבו היה

היה כרחב גב הכהן מכתף לכתף כדי שתהיינה הכתפות מחוברות לו והוא היה הלוי למטה
 מהכהנים כנגד בית השחי והכהפורה מחוברות לוי ונכפלורת לפני הכהן מטט וכנגד הלב
 היה ירצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו והוא חוגר בה על מטר האפוד כמו
 : שיחבאר : *Ita sane forma ejus erat prout jam dictum est. Pendebat
 itaque Ephodum a tergo Sacerdotis. Latitudo ejus erat ut latitudo
 tergoris Sacerdotis, ab humero ad humerum, & adharebant ei hu-
 meralia. Pendebat autem ab humeris usque ad anum. Et humera-
 lia ei adharebant. Sed in anteriori parte parum erat duplicatum,
 & circa cor egrediebatur uirique ex lateribus instar cinguli, quo
 cingebatur Ephod super pallium, quemadmodum id explicatum est.
 Sane in hanc sententiam ego pedibus eo, quod Ephod breve fue-
 rit vestimentum, quod infra dimidias nates, aut lumbos non fue-
 rit demissum. Idem credo intellixisse Josephum, loco allegato
 ubi dicit, Ephod fuisse contextum $\text{דָּתִי בָּבֵט} \text{ \& } \text{פְּנִינָאִים}$ ad profun-
 ditatem cubitalem: quasi ab humeris longius non fuerit quam cubi-
 tus. Sed quod præter humeralia cubitalis fuerit plagula ista infra
 humeralia dependens: ista scilicet pars quam Judæi distinguunt ab
 humeralibus, & quam proprie *Ephodum* vocant. Hoc autem modo
 revera ad nates dependere debebat. Possit etiam legi פְּנִינָאִים
nates pro פְּנִינָאִים cubitale, quasi dixisset Josephus $\text{פְּנִינָאִים דָּתִי בָּבֵט} \text{ \& } \text{פְּנִינָאִים}$
textum in profunditatem natium, id est usque ad nates
 dependens.*

*Hec iterum displicent Bernardo: scilicet quod sit contra
 honestatem Josephi, quasi vero vir gravis & honestus non posset ad-
 hibere, si necessitas id postulat, vocem que corporis partes notat.
 Sed nihil adfirmo, est conjectura criticis satis familiaris, & sæpe
 apta. Displicet Bernardo, quia non prius ab eo fuit animadver-
 sum. Non spero, eum consque esse profanum, ut jure jurando ausit
 negare, meam conjecturam genuinam esse lectionem, quandoquidem
 convenit cum veritate rei; quamvis & ego jurejurando nihil affirmem.*

CCCCXXXIX. Ut autem melius intelligeretur tota hujus ve-
 stimenti structura, notandum est, illud constituisse tribus præcipue
 partibus: ipso scilicet *amiculo*, quod pectus & tergo tegebat ab
 axillis usque ad dimidias nates, & quod Hebræorum Magistri
 proprie dictum volunt אפוד *Ephod*. Deinde *humeralibus*, partibus
 istis scilicet quæ humeros tegunt, ad axillas usque, quas Judæi
 putant כתפה dictas a Mose. Tertio ex השב האפר *cingulo Ephodi*.
 ipsam autem *amiculum*, quæ prima & præcipua pars hujus vesti-
 menti

menti erat, & quod proprie *Ephod* dicebatur, nihil aliud erat quam duo panni, instar duorum succinatoriorum, uti vulgo vocantur, qualia solent habere mulieres, alterum anterius, alterum posterius, in ipsis humeris, per humeralia egregiis & pretiosis fibulis juncta. Hæc succinatoria a Kimchio, ut modo audivimus, שני לברי *duo panni*, sive *duo plagula*, vocantur, quales revera erant. De hisce plagulis, sive succinatoriis leges etiam apud Jarchium ad vers. vi. cap. xxviii. Exodi, ad vocem אפוד quem locum postea integrum recitabimus.

CCCCXL. Secunda pars Ephodi erant *humeralia*, sive superior pars ab axillis sursum protracta usque ad humeros, ideo כהפות i. e. *humeralia* dicta. Erant autem כהפות sive *humeralia* nihil aliud quam reliquæ partes hujus vestimenti ab axillis ad humeros: duo scilicet frustra quæ plagulæ adhærebant, & quæ usque in humeros protraherentur, ut anteriora cum posterioribus jungerentur fibulis gemmatis, de quibus suo loco. De hisce humeralibus loquitur Moses versu vi. שתי כהפות חברות יהיה לו אל *Duo humeralia juncta erunt illi, in duabus extremitatibus, & jungentur.* Optime vertuntur כהפות *humeralia*; est enim כהף *humerus*. Vocantur autem ita quia humeros tegunt, unde & tota vestis a quibusdam *humeralis* dicitur, & Græcè ἑπωμαίς, ἑπώμην & ἑπώμην *humero*. Nota etiam inter *humeralia* spatium aliquod vacuum relictum fuisse quadratum magnitudine fere spithamæ, cui adaptabatur חיש *Pectorale*, quod Josephus vocat ἀπασπαστικόν & ἑστὸν τὸ μέσον *insectum medium pectus*. Et διάνειον ἐνδύματι & *vacuum vestimenti*. כהפות sive *humeralia* Judæi credunt seorsum texta, & deinde plagulæ acu assuta fuisse. Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. viii.* ותופר עלי שתי כהפות כדי שיהיו על כהפות הכהן *Et assuntur illi duo humeralia, ut essent super humeros Pontificis.* Et hoc quidem Judæi videntur collegisse ex verbis Mosis, cum tam expresse dicat; & *juncta erunt* (*humeralia*) *illi* & *adhærebunt illi* i. e. *Ephodo*. שני קצות וחבר לו אל שתי כהפות יהיה לו אל *Juncta erunt illi in duabus extremitatibus, & cohærebunt.* quem locum sic explicat Abarbanel, loco supra a nobis laudato. ודעה לומר שיטעה לאפוד שתי כהפות וישנו אותם בעצמן נפרדות כמנו ואח"כ תופרין אותן בראשי האפוד כאופן שיהיו על כהפות הכהן ועל זה אמר שתי כהפות חוברות יהיה לו על שני קצותיו: *Vult dicere quod fecerint Ephodo duo humeralia, & quod ea fecerint seorsum, ita ut ab eo separata fuerint, postea autem quod ea assuerint extremitatibus*

Ephodi, ut essent supra humeros Sacerdotis; ideoque dicitur, duo humeralia juncta erunt illi ad duas extremitates ejus. In eadem plane sententia est etiam Jarchius. Sed, pace Hebræorum magistrorum dictum sit, ego puto eos vehementissime falli: ignorabant scilicet vestes texti posse hoc modo, ideo etiam manicas putant seorsum textas & tunicæ assutas fuisse, quod suo loco ostendimus. Et quamvis Moses de humeralibus Ephodi, quasi de partibus separatim loquatur, tamen certum est, humeralia non fuisse assuta, sed eadem tela texta, sine acus opera. Moses enim expressis verbis dicit vestimenta Sacra fuisse *opus textoris*, quod suo loco probavimus. Quidquid igitur textura absolvi poterat, non opus erat ut acus adhiberetur. Minime sane probatur ex eo, quod Moses dicat: חצויו יהיה לו אל שני קצותיו *Et adharebunt illi ad duas extremitates*: poterant enim adhærere per texturam, non autem per acum. Non enim debebant humeralia esse separata ab amiculo, sive plagula, quod forte in aliis vestimentis fiebat; sed debebant ei adtexti ut ei adhærerent. Quod sub finem iterum repetat vocabulum והכר & *adharebit*, potest intelligi de cohærentia duarum plagularum, quæ in humeris per lapides שהם tanquam per fibulas gemmatas cohærebant & nexa erant.

CCCCXLI. Tertia pars Ephodi erat חשב האפודה *Cingulum Ephodi*, quo infra axillas corpori adstringebatur. Vide versu octavo, ubi Moses de eo sic loquitur: וחשב אפודתו אשר טליו כמששהו Quorum verborum sensum Septuaginta minime assequuti sunt; sic enim illi: ἡ δὲ φασμα τῶν ἐπιώμιδων ὅ ἐστιν ἐπ' αὐτῶν, ἢ τῶν ποίσιον ἐξ αὐτῶν, ἔσαν ἐκ χρυσοῦ &c. *Et textura humeralium quæ sunt super eo, ex ipso fieri debent auro &c.* His deceptus est vulgatus: *Ipsa*, inquit, *quoque textura & cuncta operis varietas erat ex auro*, &c. quasi Moses per חשב אפודה intellexisset ἡ φασμα ἐπιώμιδων *texturam humeralium*, aut *texturam & operis varietatem*, ut habet vulgatus, cum certum sit חשב אפודה nihil aliud significare, quam *cingulum Ephodi*. Ita sane hunc locum intelligit Chaldæus, qui pro חשב habet המין quod proprie *cingulum* significat: hinc optime a Jarchio vocatur הגור *cingulum*. Locus itaque Mosis sic erit vertendus: *Et cingulum amiculi ejusdem operis erit ex ipso amiculo progrediens, ex auro, hyacinthino, purpura, Coccino & bysso retorta*. Ita sane ad hæc verba חשב האפודה fermocinatur Abarbanel: רוצה לומר שיטשה חשב האפוד והוא כמיון אכנט שהיה יוצא משני צדדי האפוד והיה חוגר אוחו בנגד לבי

Vult dicere: factum fuisse cingulum Ephodi; erat autem instar baltei, qui egrediebatur ex eo ab utroque latere, & cinxit se eo ad cor suum. Maimonides *Kele Hammikd. cap. VIII.* ויש לו כמו שתי ירות יוצאות ממנו *Habebat* (Ephod) *quasi duas manicas, qua egrediebantur ex eo, per texturam ex utroque latere, quibus eum cingebant, & has (manicas) vocat cingulum Ephodi.* Ecce hoc cingulum comparatum cum manicis. Abarbanel cingulum hoc etiam vocat duas corrigias. והוא מלאכת האפוד בעצמה *Et hoc est opus ipsum Ephodi ex viginti octo filis, & ex eo (Ephodo) egrediebatur (cingulum) ex utroque latere, instar duarum corrigiarum.* Habuit igitur Summus Pontifex quasi duo cingula, primo אבנט *balteum*, quo interior tunica stringeretur, & חשב האפוד *cingulum Ephodi*, quo duæ plagulæ instar duorum succinctiorum ad pectus & tergus corpori astringerentur.

CCCCXLII. Dicitur autem hoc cingulum a Mose חשב האפוד. Primum vocabulum חשב, indicat proculdubio hoc vestimentum, & ipsum quidem cingulum fuisse משה חשב *opus artificiosissimum.* Quale autem illud opus fuerit, libro primo cap. xvii. suo loco satisfuse explicavimus. At dicitur חשב האפוד *Cingulum am-iculi*, non autem חשב כתפוח *cingulum humeralium*, quia *amiculo* proprie sive *plagula* anteriori fuit attextum, non autem frustis istis, quæ כתפוח *humeralia* vocantur. Addit etiam Moses כמעשהו *ut opus ejus*, ut intelligeremus cingulum ex eadem materia fieri, eadem textura absolvi, & eodem ornamento decorari, quo & ipsum amiculum sive succinctoria facta & decorata sunt. Maimonides loco modo allegato: זהכל ארון זהב הכלת וארגמן והילטת שני *Et omnia texta sunt, ex auro, purpura, hyacinthino, coccino, & bysso ex viginti octo filis, ut opus Pectoralis.* Jarchius hæc verba כמעשהו sic explicat: באריגת הכינור מושה חשב ומהמשה מינים כן אריגת החשב חשב ומחמשה מיניב: *Qualis est textura succinctorii, scilicet opus artificiosissimum ex quinque speciebus, talis etiam est textura cinguli, opus artificiosissimum & ex quinque speciebus.* Sic etiam explicatur ab Abarbanele. Tandem addit Moses ממנו *Ex ipso*: quibus indicat, cingulum textum fuisse simul, cum ipso amiculo sive plagula, ita ut ex ea egredi videretur. Jarchius hæc verba יהיה ממנו sic explicat: שמו היה ארון: *Cum ipso (amiculo sive succinctorio) textum*

erit, non autem texetur separatim, ut postea adnecteretur. Abarbanel

ובא הכתוב לומר שלא יעשו החשב בלבד ואח"כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות אבל ממנו יהיה רוצה לומר שיהיה ארוג החשב עם האפוד ואותם הדברים עצמם:

Pergit autem S. Scriptura & dicit cingulum non debuisse fieri separatim, & postea annecti Ephodo, quemadmodum humeralia, sed ex eo ipso erunt, id est, textus erit cingulus cum ipso Ephodo. Et hæc sunt res ipsæ.

CCCCXLIII Atque hæc sunt tres illæ partes quibus constabat totum Ephod, I. אפוד sive סינר aut etiam לברים ipsæ *duæ plagulae*, sive duo succinctoria, quorum unum pectus, alterum tergus tangebatur; II. כתפות *Humeralia* quæ ab axillis sursum trahebantur in humeros; & III. חשב האפוד *cingulum*, per quod circa cor strangebantur plagulæ. Erat itaque instar tunicæ sed in lateribus *scissa & ἀνορθαία sine manicis*. Non displicet integram descriptionem huc adferre, quam dedit Jarchius, loco modo laudato, ad vocem Ephod.

לא שמעתי ולא כצאתי בכרתא פירוש הכניחו ולבי אומר לי שהוא חגורה לו מאחוריו רחב כרחב גב איש כמין סינר שקורין פורצינ'ט שחגורות השרות כשירוככות על הכוסים כך משתוו מלמטה שנ' וידו חגור אפוד כד למדנו שאפוד חגורה היא ואי אפשר לומר אין בו אלא החגורה לברה שהרי נאמר ויהן עליו את האפוד ואח"כ יחגור אותו כחשב האפוד ות"א בהמין אפודה למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכש"ט לברו ואי אפשר לומר שער' שם שתי כתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לכד והכתפות שם לבר והחשב שם לבר לכן אני אומר שעל' שם הסינר שלמטה קרוי אפוד על' שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנאמר ויאפוד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבוטות בו ועוד אומר לי לבי שיש ראייה שהוא מין לבוש שתרנגם יונתן ודוד חגור אפוד כד כדרוש דבוץ ותרנגם כמו כן משלים בדרושין במעשה חמר אחות אכשולם כי כך תלכשנה כנורת המלך הכתולות משלים

Non audiui nec inveni in traditionibus explicationem formæ ejus. Sed animus mihi dicit, quod ipsi (Sacerdoti) accinctum fuerit a tergo ad latitudinem tergoris viri, instar succinctorii, quod vocatur Schurise (פורצינ'ט lego שורצינ'ט) prout principes fœminæ cingi solent, quando equitant. Talis est forma inferioris partis, ut dictum est (II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo. Unde docemur Ephodum succinctorium fuisse. Non potest tamen dici, quod nihil haberit præter succinctorium tantum, cum dicatur (Levit. VIII. VII.) & imposuit ei Ephodum; & postea, cinxit eum חשב האפוד quod interpretatur Onkelos, cingulo Ephodi. Unde docemur חשב esse cingulum; Ephodum autem esse nomen ornamenti (sive vestis pretiosæ.

tiosæ. Non autem potest dici, quod propter duo humeralia sua dicatur Ephod, quoniam dicitur: duo humeralia Ephodi. Unde discimus Ephodum esse nomen speciale, & humeralia esse nomen speciale, & cingulum esse nomen speciale. Ideoque dico, quod propter succinctorium, quæ est pars inferior, dicatur amiculum, quoniam eo amicitur & ornatur, proxè dicitur (Levit. VIII. VII.) & amicit se eo. Sed חשב est cingulum alias הימנו (Chaldaice cingulum ejus) Humeralia autem ei sunt annexa. Iterum mihi dicit animus, quod sit species vestimenti, de quo Ionathan, quando (hæc verba II. Sam. VI. XIV.) Et David cinctus erat Ephodo lineo, interpretatur, Pallio byssino, & sic interpretatur pallia in historia Thamaris sororis Absalonis (II. Sam. XIII. XVIIII.) quia sic vestiuntur filiæ Regis virgines palliis.

Hoc vestimenti genus reliqua omnia præter pectorale, pretio & ornatu antecellebat, factum enim erat ex hyacinthino, purpura, coccino, auro & bysso retorta. Summo etiam artificio contextum fuit, & insignia ornamenta habebat: erat eum חשב משע, quid autem hoc significet, libro primo cap. XVII. satis fule ostendimus, quo & lectorem remittimus.

CCCCXLIV. Præter aurum & cætera ornamenta, etiam lapidibus pretiosis fulgebat in utroque humero, quibus tanquam fibulis gemmatis, duo succinctoria, sive duæ plagulæ anterior & posterior necebantur. De his lapidibus hæc habet Moses Ex. XXVIII. vers. IX. וְלָקַחְתָּ אֶת שְׁתֵּי אֲבְנֵי שֹהַם וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ מִשְׁמוֹתָם עַל הָאֲבֵן הָאַחַת וְאֵת שְׁמוֹת הַשֵּׁשׁ הַנּוֹחֲרִים עַל הָאֲבֵן הַשֵּׁנִית כְּתוּלְרָתָם: מִעֵשָׂה חֶרֶשׁ אֲבֵן פְּתוּחֵי חֹמֶם פְּתַח אֶרֶץ שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסֵּבָת מִשְׁבָּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: וְשָׂמָה אֶת שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כַּהֲפֹת הָאֶפֶוד אֲבְנֵי זָכָרֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אֹהֶרֶן אֶת שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל שְׁתֵּי כַּהֲפֹת לְזָכָרֹן. Et sumes duos lapides Schoam & insculpes illis nomina filiorum Israelis. Sex nomina supra lapidem unum, & sex nomina reliqua super lapidem alterum, secundum suas aetates. Opus sculptoris lapidum erit, & sculptura sigilli sculpes duos lapides secundum nomina filiorum Israelis, fundis aureis includes eos. Et pones duos lapides super humeralia Ephodi. Lapidés memoriales filis Israelis. Et portabit Aharon nomina eorum coram Deo in duobus humeralibus ad recordationem. Duæ igitur istæ plagulæ, ex quibus corpus Ephodi constabat, in humeris cohærebant per duas fibulas aureas, egre-

gia gemma מצצמ *Mischbezoib*, quasi diceret *fundas*, quia revera erant fundæ quibus inclusæ erant Sardonyches. Sed ipsissimæ fundæ, ut diximus, & fibulæ erant quibus posterior plagula, quæ in tergo dependet, anteriori adnectebatur. Josephus *De Bello Iud. lib. vi. cap. vi.* easdem fundas sive fibulas aureas certis quibusdam figuris ornatas docet, nempe figura *aspidium*, si Rufinus bene vertit, quæ plagulas retinerent, ne de humeris deciderent; ideoque eas aspides aureos vocat. δύο δὲ αὐτῶν ἐνεπόμενον ἀσπίδι σικαί χρυσαῖ, κατεκείληντο δὲ ἐν ταύταις κάλλιφοί τε καὶ μέγιστοι σαρδώνυχες, τὰς ἐπιώνυμους ἔξ ἔθνους φυλῶν ἑπιγραμμύσαι. *Duabus autem fibulis aureis aspidium specie vinciebantur: quibus inclusi erant optimi, maximisque Sardonyches, scripta tribuum gentis nomina ferentes.* Sed qua ratione sit inductus Rufinus ut verteret *aspides*, non video, cum verti possint *clypei parvi*. ἀσπίδι σικαί *clypeum parvum* significat. Et sane S. Pontificem figuram alicujus animalis gestasse in vestibus sacris non puto; cum id ansam dare potuisset idololatriæ. Ideo Magistri docent: cautum fuisse ne Ephodum, Pectorale & balteus ulla figura animalis pingretur, sed tantum floribus: quod ad צח & עפר ostendimus lib. I. cap. XVII. Et sane fibulas istas instar parvorum clypeorum ex auro fuisse, ego lubenter credo, cum proculdubio per totum humerum extenderentur, ut anterior plagula ornatus posteriori ad hæreret. Alias facile fieri potuisset, ut extremæ partes humeralium crispatæ & deorsum relapsæ essent, nisi hoc modo cohibita per ejusmodi clypei ornatum. Veteres in humeris pretiosissimas fibulas habuisse, & quidem gemmatas, variis etiam figuris ornatas, omnibus, qui vel parum versati sunt in optimis auctoribus, notum est. Videatur *Rhodius de Acia cap. v.* Ubi etiam existimat has fibulas aureas & gemmatas Summi pontificis Hebræorum originem dedisse omnibus cæteris ejusdem generis fibulis.

Fibulæ non tantum habebant figuram *aspidium*, aut *clypeorum*, sed & lapides inclusos, ערש, quos Græci *σαρδωνύχας*, hinc optimo juræ fibulæ gemmatæ vocari possunt. Sed qualis proprielapis fuerit ערש fusius explicabitur postea, ubi de lapidibus pretiosis agendum erit. Hic alia notanda sunt.

CCCCXLV. Lapidibus arte sculptoris literæ quædam, & integra quidem nomina insculpta erant: *Et insculpes eis nomina filiorum Israelis &c.* Opus sculptoris sigilli, *sculpes duos lapides secundum nomina*

nomina filiorum Israelis. Quia tam expresse dicitur *מעשה חרש* *opus sculptoris*, Abarbanel observat Mosen quidem attulisse lapides pretiosos illos quos Principes dederunt; sed ipsum Mosen eos non sculpsisse, sed peritissimum aliquem sculptorem. Sed & hæc verba. *פתוחי חתם הפתח את שתי האבנים* *Et sculptura sigilli sculpes duos istos lapides*, sic intelligi vult: ut literæ non incisæ fuerint quemadmodum id fieri solet in sigillis, quare litteræ postea ceræ impressæ protuberant, sed ita ut per ipsam sculpturam in lapidibus protuberantes essent, instar alicujus imaginis aut litteræ in cera jam post sculpturam expressæ. *ויראה*, inquit, *מוה שהכתבים היתה חרוחה*, *Ex hoc liquet literas sculptas fuisse protuberantes.*

CCCCXLVI. In quolibet autem lapide sculpta erant sex nomina. Sex in dextro & totidem in sinistro: *ששה משמות על האבן*: *Sex nomina super lapidem unum*, & *sex nomina reliqua super lapidem alterum.* Hæc fati sunt manifesta. Additur autem *כחילדותם* *secundum generationes suas*: quæ verba varie exponi solent ab Hebræorum Magistris. Sunt enim qui putant omnes majores natu insculptos fuisse dextro lapidi, reliquos sinistro, hoc modo:

נר
אשר
יששכר
זבולן
יוסף
בנימין

ראובן
שמעון
לוי
יהודה
דן
נפתלי

Ultimum nomen *בנימין* scribitur cum *jod* in ultima syllaba, ut numerus xxv. litterarum in unoquoque lapide reperiretur. Hunc ordinem observatum fuisse existimat Jarchius ad locum istum, & optimo quidem jure: nulla enim sufficiens datur ratio, ut inde recedamus. Optime ita Iosephus *Ant. Jud. lib. III. cap. VIII.* *ἐγγεγραπτοῖς δὲ ταῖσι, τῶν Ἰακώβων παίδων τὰ ὀνόματα γράμμασιν ὁμοχρωμαίσι γλώσση τῇ ἡμετέρᾳ ἢ ἕξ τῶν λίθων ἐκατέρωθεν. οἱ πρεσβύτεροι δὲ εἰσι τῶν ὁμῶν τὸν δεξιόν.* *His inscripta erant filiorum Iacobi nomina, literis vernaculis nostræ linguæ, in utroque lapide sena. Majores natu dextrum humerum obtinebant.*

CCCCXLVII. Nihilominus Gemarici, cum Babylonici tum Hierosolymitani, alium omnino comminiscuntur ordinem. Volunt enim nomina filiorum Leæ primum scripta esse, ut *Ruben, Simeon, Levi, Iebuda, Isacar, & Zabulon*. postea nomina filiorum ancillarum, & filiorum quidem Bilhæ ut *Dan & Nephtali*, ante nomina filiorum Zilpæ *Gad & Aser*, postremum nomina filiorum Rachelis, ut *Ioseph & Benjamin*. hoc modo:

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימין	יהוסף

Tali modo lapidibus pretiosis insculpta fuisse nomina tribuum tradidit Maimonides *Hilch. Kele Hammikd. cap. ix*. Et sic quidem ibi depinguntur.

Nota quod *Nephtali* dextro inscribatur ante *Dan*: hanc ob causam ut in unoquoque lapide non tantum sex nomina, sed & viginti quinque litteræ reperirentur. Deinde nomen Iosephi scribitur cum litera ה hoc modo יהוסף pro יוסף ob eandem rationem, scilicet ut in isto lapide reperirentur xxv. litteræ. Credunt enim Hebræorum magistri in unoquoque lapide debere reperiri xxv. literas, ut omnes tribus constarent quinquaginta literis. Audiamus Maimonidam: ששה על ראובן וזו וששה על אבן זו כתולדותם וכותבין שם יוסף יהוסף ונמצאו כ"ה אות באבן זו וכ"ה אות באבן זו וכן היו כותבין והאבן שכתוב בה ראובן על כתיפו הימנית והאבן שכתוב בה שמעון על כתיפו השמאלית: *Sex (nomina) super hunc lapidem & sex super illum, secundum suas generationes. Et scriptum erat nomen Iosephi ut reperirentur xxv. litteræ in unoquoque lapide. Sic autem scripta erant, ut in dextro humero primum nomen fuerit Rubenis, in sinistro autem Simeonis. Eodem modo explicatur ab Abarbanel Parascha Tezave. Hæc autem desumpta sunt a Gemaricis, Massechet Sotah cap. vii. בני לאה מיכן ובני רחל מיכן וחר מיכן בני שפחה: Filii Leæ ab uno latere, & filii Rachelis ab altero, & filii ancillarum in medio. Et paulo post: כשם שהן חולקין כאן בן חולקין באבני*

באבני אפודי כמלאותם כרי שהיו עשרים וח' מיכן והלא אינן אלא ארבעים וחשטה א"ר יוחנן בנימין כותבם מלאי א"ר יודה בר זבירא יתוסף מלא עדות כיהוסף שמו והלא אינן אלא עשרים שלשה מיכן ועשרים ושבעה מיכן אמר רבי יוחנן בנימין היה חצו בן מיכן וימין מיכן אמר רבי זבירא ויאות מי כתוב ששה שמותם ללא אלא משמותם משמותם ולא כל שמותם הראשונים נכתבים ממינו של כ"ג משמאלו של קורא והאחרונים נכתבין משמאלו של כ"ג מימינו של קורא הראשונים אינן נכתבין על כרד שהודה מלך האחרונים נכתבין על כרד:

Quemadmodum disponuntur hic, ita etiam disponuntur in lapidibus Ephodi, ut essent viginti quinq; in unoquoque latere. Sed nonne reperiuntur tantum XLIX? Doctor Iohannis dicit Benjamin replebit, Doctor Iehuda filius Zebida dicit Iosephus implebit, per nomen Ioseph. At non reperiuntur nisi XXIII. liere ab hac parte, & XXVII. ab illa parte. Dixit Doctor Iohannes, Benjamin nomen divisum erat: ab una parte & מ"ן ab altera parte. Dixit Doctor Zebida, Sane nonne scriptum est sex nomina eorum? Non, sed e sex nominibus eorum; Ex nominibus eorum, non autem integra nomina eorum. Priora scripta erant in dextro (humero) Summi Pontificis, & in sinistro legentis. Et posteriora scripta erant in sinistro S. Pontificis, & in dextro legentis. Priora non erant scripta ordine; quia Iudæ Regno potius erat. Sed posteriora ordine scripta erant. Babilonici hæc habent. אמר רב כהנא בדרך שחלוקין כאן כן

החוקין באבני האפוד מיתבי שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתפו אחת מכאן ואחת מכאן ושמות שנים עשר שבטי' כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו שני' ששה משמותם על האבן האחת וג' שניה כתולדותם ולא ראשונה כתולדותם מפני שהודרה מוקדם וחמישים אותיות היו עשרים וחמש על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו הניגא כן במלואל' אומר ל' בדרך שחלוקין בחומש הפקידים חלוקין באבני אפוד אלא בדרך שחלוקין בחומש שני כיצד בני לאה כסדרן בני רחל אחת מכאן ואחת מכאן ובני שפחות באמצע ואל' מה אני מקיים כתולדותם כמשמותם שקרא להם אביהן ולא כשמות שקרא להן משה ראובן לא ראובני שמטן ולא שמטוני הן ולא הדני גר ולא הגדני:

Dixit doctor Cabana, quemadmodum disponuntur hic ita disponuntur in lapidibus Ephodi. Respondent, Summus Pontifex habebat duos lapides pretiosos in humeris suis, unum in singulo latere, & nomina duodecim tribuum iis inscripta erant, in quolibet lapide sex nomina, ut dictum est (Ex XXVIII. x.) sex nomina in uno lapide &c. Posteriora scripta erant secundum generationes suas, non autem priora, quia Iudæ precedebat. Erant autem quinquaginta lue-

ra, scilicet viginti quinque in quolibet lapide. Doctor Chanina filius Gamlielis dixit: Non eodem modo disponuntur in lapidibus Ephodi, quo disponuntur in libro הפקודים (Numeror. cap. 1.) Sed quemadmodum δδτερωσδ (Exod. cap. 1.) Hoc scilicet modo, ut Filii Lea & Rachelis suo ordine positi sint. Quidam ab hac, & quidam ab illa parte. Et filii ancillarum in medio. Sed quid ego inde concluderem? Secundum ætates suas, id est, secundum nomina sua: quemadmodum eos vocavit pater eorum: non autem quemadmodum eos vocavit Moses: Ruben, non Rubeni; Simeon, non Simeoni, Dan & non Haddani; Gad & non Haggadi. Respiciunt hic Gemarici ad Deuter. cap. xxvii. vers. xii. xiii. & ad Exodi cap. 1. Priori enim loco legimus: Hi stant ad benedictionem populo in monte Gerizzinorum, quum transiveris Iordanem, Schimeon, & Levi & Iehuda, & Issacar, & Joseph & Binjamilio. Hi vero stant ad maledictionem in monte Hebal, Ruben, Gad & Ascher, & Zabulon, Dan & Nephtali. quasi hoc modo stetitissent.

קללה

ראובן
גד
אשר
זבולן
דן
נפתלי

ברכה

שמעון
לוי
יהודה
יששכר
יוסף
בנימין

Exodi autem Cap. 1. hoc modo:

בנימין
דן
נפתלי
גד
אשר
יוסף

ראובן
שמעון
לוי
יהודה
יששכר
זבולן

Sed de hisce variis ordinibus & dispositionibus plura habebimus capite sequenti, ubi de nominibus in Pectorali agendum erit. Ordinem autem illum observatum fuisse, quemadmodum eum priori loco posuimus, ut eum ponit etiam Jarchius, ego nullus dubito, cum sit revera secundum generationes filiorum Israelis: & eo magis hoc credo cum eodem ordine sculpta fuerint in pectorali, quod suo loco patebit.

CCCCXLVIII. Dicuntur etiam lapides illi אבני זכרון לבני ישראל *Lapides memoriales filiis Israelis*: quia scilicet eos tulit in humeris coram Deo ad recordationem, ut addit Moses. Hoc est duodecim nomina tribuum Israelis duobus his lapidibus insculpta erant, ut per ea Pont. Max. omnes duodecim tribus sibi in memoriam revocaret cum sacrificaret, ut pro omnibus tribubus sacrificaret, omnesque secum in templum portaret & pro iis thymiamata & preces faceret. Sed de his plura dicimus suo loco.

Hic etiam Moses mentionem facit duarum catenularum, quibus pectorale adhærebat Ephodo. ושתי שרשרות זכח טהור מגבלות תעשה אהם *Et duas catenas auri puri æquabiles facies illis, opere tortili, & aptabis catenas tortiles fundis.* Sed de his catenis, cum pertineant ad Pectorale magis quam ad Ephod, hic non multa dicemus. Omnia fusius tractabimus capite sequenti.

CCCCXLIX. Præter lapides istos pretiosos in humeralibus, duos etiam aureos annulos habebat Ephod, quibus annectebatur pectorale. Sic de iis loquitur Moses versu xxxvii. ושתי שרשרות אהם על שתי כתפיה האפור מלמטה ממול פניו לעמח מחברתו ממעל *Et facies duos annulos aureos, & pones eos supra duo humeralia Ephodi inferne in anteriori parte ejus e regione commissura ejus, supra cingulum Ephodi.* Quamvis hæc dicantur postquam Moses Pectorale descripsisset, nihilominus ad Ephodum magis quam ad pectorale referri debent. Maimonides existimat quatuor annulos aureos Ephodo additos fuisse; scilicet superne in humerali ad משבצות *gemmatas fibulas*, reliquos duos inferne circa חושב האפור *cingulum Ephodi.* Vide *Hil. Kele Hammikd. c. viii.* Ubi sic fermocinatur ויעשוה בכהר כסף שתי טבעות אחר מלמטה בראש הכסף ואחר מלמטה לכתף למטה מן החשב *Et fecerunt in quolibet humerali duos annulos, alterum superne initio humeralis, alterum autem inferne supra cingulum.* Sed unde hæc expiscatus sit vellem ab aliis au-

dire, cum ipse id non ostenderit. Nec opus est quatuor annulis in Ephodo, cum id duobus fieri potuerit: quod manifestius erit capite sequenti ubi de Pectorali agendum erit.

CCCCCL. Ex omnibus illis quæ jam a nobis dicta sunt, satis constat, quid fuerit Ephod? scilicet vestimentum breve *χιτών* & *ἀμάραλον*, constans duabus plagulis in humeris fibulis aureis genimatis nexis, & inde ad dimidias nates dependentibus, quarum altera posterior tergum, altera anterior pectus & ventrem tēgebat, anteriori plagula habente duo humeralia attexta, & in utroque humero lapidem Sardonychem aureis fundis insitum, quibus insculpta erant XII. nomina tribuum Israelis, quibusque appendebatur Pectorale, & infra axillas attexta duo lora, in utroque latere unum, quibus corpori tanquam cingulo astringerentur plagulæ; cum duobus tandem annulis aureis paululum supra istud cingulum Ephodi, quibus Pectorale Ephodo inferius annecteretur. Hæc sequenti tabula clariora erunt.

EXPLICATIO TABULÆ.

A. & B. שתי כנפות אפוד *duæ plagulæ ex quibus Ephod componitur.*
A. anterior. B posterior.

α. α. שתי כנפות האפוד *duo humeralia Ephodi.*

β. β. חשב האפוד *cingulum Ephodi, sive duo lora quibus pro cingulo utitur Sum. Pontifex in stringendo Ephodo, ipsi Ephodo attexta.*

γ. γ. שתי טבעות זהב על שתי כנפות האפוד מלמטה ומלמעלה לחשב האפוד *Duo annuli aurei in duobus humeralibus sed inferius versus ipsam plagulam, supra cingulum Ephodi.*

δ. δ. שתי טבעות זהב *fundæ aureæ cum suis lapidibus שהם, quæ fundæ aureæ etiam tenent locum fibularum, quibus anterior & posterior plagula in humeris cohærebant.*
His fundis, sive fibulis etiam appendebatur חן Pectorale, catenulis aureis.

ε. Ἐστὲν τὸ μέσον ἀπερχήλυκτον, sive διάκενον ἐνδύματι, *Medium pectus iniectum, aut vacuum vestimentum inter duo humeralia, cui pectorale adaptatur, ut habet Josephus.*

A.

B.

CCCCLI. Tale igitur fuit Ephodum Sacerdotale, ut Israelitæ omnia fere vestimenta gestarent, *unicam, pallium, pileum*, sic & *Ephodum*, quibus & ipsi Sacerdotes utebantur. Sed quemadmodum fere omnia vestimenta Israelitarum valde differebant a vestibus Sacerdotum, etsi eodem nomine venirent, sic & *Ephodum* Israelitarum omnino aliud fuit quam Ephodum Summi Pontificis. Ita quidem legimus Annam Samueli filio suo etiam fecisse אפור; sed *lineam* fuisse sacra scriptura simul testatur, dicitur enim אפור: בר (peffime Septuaginta habent ἐφὸδ βὰρ pro ἐφὸδ βὰδ.) *Ephodum lineam*. I Samuel. cap. II. xviii. Sed & forma proculdubio a S. Pontificis differebat; non enim legimus illud habuisse talia humeralia, & cingulum, & lapides pretiosos & anulos aureos. I. Sam. cap. xxii. xviii. etiam legimus Dojegum Adomæum irruisse in Sacerdotes, & morte affecisse eodem die octoginta quinque viros gestantes אפור בר *Ephod lineam*. Ubi iterum Septuaginta corruptissime, non tantum *trecentos quinque viros*, pro lxxxv. ponunt, sed & *Ephod* tantum scribunt omisso τῷ βὰδ; cum non tantum mentio fiat de Ephodo, sed de *Ephodo bad*, scilicet de *lineo*. David dicitur etiam אפור תור *Cinctus Ephodo lineo*. II. Sam. vi. xv. I. Chron. xv. xxvii. Sed in omnibus istis locis omnino aliud Ephodum intelligendum est, quam illud quod gestabat Summus Pontifex, & de quo nos agimus. Nam alterius erat materiæ, non ex hyacinthino, purpura, coccino, bysso retorta & auro, sed ex puro lino facta erant Ephoda Samuelis, Davidis & aliorum; & formam omnino aliam fuisse mihi persuasissimum est. Sunt itaque qui putant intelligi per אפור, *unicam lineam* qualem habebant omnes Sacerdotes. Talia puto fuisse Ephoda Samuelis, lxxxv. Sacerdotum quos occidit Doeg, & istius Levitæ, de quibus fit mentio I Sam. xxii. Judic. xviii. Et in hac quidem sententia est Doctissimus Hieronymus, in Hebraicis reliquis Patribus omnibus præferendus, in *Epist. ad Marcellam*; ut etiam crediderit Samuelem ideo Ephod habuisse, quod fuerit Levita: & quotiescunque in S. Scriptura sermo fit de Ephodo, id semper de aliqua veste Sacerdotali intelligi debere. Sed, cum venia doctissimi viri dictum sit, errat Hieronymus. Nam David nec Levita nec Sacerdos fuit, & tamen Ephodo cinctus erat. Levitæ nullam habebant prorsus vestem sacerdotalem. Nec ullus Sacerdos Ephodum sacerdotale gerebat, præter Sum-

CCCCLIH. Coronidis loco hic addam mirificam plane descriptionem Ephodi, quam nobis dedit Suidas in voce *Ephod*. Ἐφὸδ. τὸ μὲν ὄνομα ἑβραϊκόν, ἐρμηδύμηνον δὴλωσιν ἢ λύτεωσιν σημαῖνον, τὸ δ' εἶδος αὐτῆ σπιθαμαῖον ἴσ'. Ὑφασμα δίκην πλειστηθίς ἐκ χρυσοθήμης τέχνης ποικίλης πεποιημένον. καὶ ἐν μὲν τῷ μέσῳ εἶχεν ὡσπερ ἀσέρεα ὀλόχρυσον. ἐκατέρωθεν δ' αὐτῆ, δύο σμαραγδῶδες ἔχοντας ἀνά ἕξ τὰς δώδεκας φυλάς δ' ἰσραήλ. ἐν δ' τῷ μεταξὺ τῶν σμαραγδῶν, λίθον ἀδάμαντα. ἦνικα γὰρ ἔμελεν ὁ ἱερεὺς ἐρωτᾶν τὸ θεὸν περὶ τινος κεφαλῆς, ἐδέσμεν αὐτὸ ἐν τῇ ἐπωμίδι, καὶ μέσον δ' ἔστενε. καὶ ἐπετίθη τὰς χεῖρας αὐτῆ ὑποκάτωθεν. καὶ δεικνέτο ἐν τῷ παλάμῳ αὐτῆ ἐξηλωμένον ὡσπερ πυξίον. καὶ σκοπέλων εἰς τὸ ἐφῶδ, ἡρώτα τὸ θεὸν τὸ ἐρώτημα. καὶ εἰ μὲν ὄρεσον ἦν τῷ θεῷ τὸ ἐρώτημα, ὡθέως ἔσραπτεν ὁ ἀδάμας λίθος, καὶ ἐφεργασθὲν ἀκτῖνας ἐκπέμπων. εἰ δ' οὐκ ἴσεν ὄρεσον, ἔμηνεν ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξῃ ὁ λίθος. εἰ δ' ἔμελεν ὁ θεὸς εἰς μάχαιραν παρὰ δίδου τὸ λαόν, ἐγένετο αἱματώδης. εἰ δ' θανατικὸν ἔμελεν, ἐγένετο μέλας. *Ephod*. *Hoc nomen quidem Hebraicum est, & significat doctrinam & redemptionem. Forma autem ejus erat instar spithamæ* (i. e. magnitudine aut longitudine spithamæ) *Tela erat instar pectoralis ex aureis filis arte variegatoris factum. Et in medio habuit quidem veluti stellam totam auream, & utrimque duos Smaragdos, quorum uterque sex de duodecim tribubus Israeliicis insculptas habebat, & inter duos Smaragdos lapidem adamantem. Quum autem Sacerdos Deum de re aliqua interrogaturus esset, illud (Ephodum, aut potius illum adamantem) allegavit Epomidi (humerali) in medio pectoris. Et manus ei supponebat, ut inveniret in palmis suis explanatum tanquam in buxæa tabula. Et inspiciens in Ephodum, rogabat Deum super questione (proposita.) Si autem res de qua quærebatur Deo grata erat, confestim fulgorem emisit lapis Adamas, & fulgidos radios ejaculabatur. Si autem non grata erat res (de qua quærebatur) lapis in suo statu remanebat. Si Deus forte populum gladio tradere voluisset, factus est (adamas) sanguineus. Si mortalitatem immisurus esset, niger factus est. Videtur doctissimus Grammaticus per suum ἐφὸδ intelligere Pectorale potius quam Ephodum. Ephodum autem ipsum vocat ἐπωμίδα, more Græculorum. Sed non minus peccat in descriptione illa, sive Ephodum sic proprie dictum, sive Pectorale intelligat: quod satis clare ostendimus, & adhuc clarius patebit.*

CAP. VII.

DE חֹשֶׁן PECTORALE.

חֹשֶׁן Choschen sive Pectorale. Ejus praeceptum. Varia versiones. Ejus materia eadem que Ephodi. Eademque ornamenta. Forma Pectoralis. זרע ורע Zereth, Spithama. חצי אמה Locus Ezechielis XLIII. XIII. XVII. Kimchius, Septuaginta, Iosephus & Maimonides allegati. In rebus sacris non semper intelligi debere duplum. Pectorale רבוי quadratum, & כפול duplicatum. Intus cavum. Duplicatum ob firmitatem. Pectorale preciosissimum omnium vestimentorum. Hinc טחשיה dictum. In Pectorali quatuor annuli aurei. Duo inferiores introsum spectabant. Superioribus annulis catena aurea affixa. Pectorale solum catenas habuit, non Ephodum. שרשרות מנבלות. χρυσωσάδα, fimbriae male dicuntur. Catena cur שרשרות dicta? רש Radix. Opere plexili facta erant. עֶרְעָר עֶרְעָר עֶרְעָר cur משה עבדו של אלוהים עֶרְעָר? dicta? נבל & חבל Belgis een Habel. Catena annectebantur lapidum fundis aureis in humeralibus. Varii auctores. Pectorale qua ratione Ephodo appensum fuerit? Pectorale ab Ephodo non erat separandum. Tabula representans pectorale. Explicatio Tabulae. Pectorali simile quid habebant Sali apud Romanos. Ancilia. Sacerdotes Aegyptiorum. Varii auctores. Pectorale XII. gemmis ornatum erat. Fundis aureis gemmae inclusae erant. משבצות fundae. ἀνθήματα. אלהים implere lapidibus quid? Mirifica versio Iosephi de textura secundum lapides. Gemmis insculpta erant nomina XII. tribuum. פתוחי חותם Sculptura figilli. Qua arte celatae sint gemmae? Utrum ordinaria gemmariorum? An extraordinaria? שמיר Samir. Vermis adhibitus ad findendos & dolandos lapides ad structuram Templi, & ad celandos lapides in S. Vestiu. De Samir Talmudicorum aliorumque Iudaorum varia commenta. Varii auctores & loca scriptura allegantur. שמיר Samir σμύρις & σμύρις. Smiridis pulvere gemmae poliuntur & celantur. Quo ordine XII. nomina gemmarum insculpta fuerint? כחולדותו quid? Utrum eodem ordine, quo in humeralibus? Sententia Abarbanelis, Baal Hatturim, Targum Ierusa-

Ierusalemitanum, Chaldei, Rabboih & aliorum. Verus sensus verborum כחולרות secundum generationes eorum. Verus ordo quo XII. nomina sculpta erant. Iosephus, Maimonides & Iarchius allegantur, Omnes literæ Alphabeti in gemmis reperiebantur. Quo modo literæ חטק. Præter duodecim nomina tribuum reperta fuisse etiam, (secundum quosdam) nomina יעקב, אברהם, יצחק, & שבט יהוה, denique שבט ישראל. Varia viri- usque loca Gemaræ, Ialkut, Rabboih & aliorum allegantur. Opinio Rabbi Bechai & Baal Hatturim. In quolibet lapide sex fuisse literas, in toto Pectorali septuaginta duas.

CCCCLIV. **H**Actenus de Ephodo, jam Pectorale detexendum Herit. Hebræis dicitur חשן Choschen, & nunquam חשן המשפט. *Choschen Mischpat.* Præceptum ejus extat Exodi xxviii. xv. & xxxix. Chaldæus habet חשן דינא *Choschen dina.* Septuaginta λογίων λογισμων. Iosephus λογίων. Vulgatus Rationale judicii. Hieronymus Rationale. Lutherus Ampt schiltlein. Belgæ: een Boyst-lap des gerichtæ. Galli *Pectoral du jugement.* Arabs *بدية المدونة* Indumentum Indicii: est enim *لورقة* lorica brevis, ut habet Gigæus.

CCCCLV. Materia Pectoralis eadem est quæ & Ephodi. Factum enim erat: *כמעשה אפור זהב תכלת וארגמן והוליה שני ושש משור* sicut opus Ephodi, ex auro hyacinthino, purpura, coccino, & bysso retorta. Eisdem etiam figuras intextas habuit ad ornatum, quales conspiciantur in Ephodo: erat enim *משה חשב* opus artificiosissimum, ut loquitur Moses. De *מעשה חשב* nos satis suo loco.

CCCCLVI. Forma erat quadrata, longitudine & latitudine spithamæ. Sic enim Moses versu xvi. *רבו יהיה כפול* Quadratum erit duplicatum, longitudine spithamæ & latitudine spithamæ. *ורה* spithamam significare discimus ex Ezech. xliiii. vers. xiiii. collato cum versu xvii. Ubi *ורה* explicatur per *חצי אמה* dimidium cubiti. Eodem sensu explicatur a Kimchio in libro Radicum: dicit enim *ורה* significare tres palmos, sive duodecim digitos. Hinc Septuaginta pro *ורה* ponunt *σπιθαμῶν* palmum. Germanis etiam spanne idem ac Græcum *σπιθαμῶν*, aut ab extensione manus & digitorum, quod Germanis est spannen. Optime etiam Iosephus *Antiq. lib. iiii. cap. viii.* Pectorale vocat

cat *ἑπιμηνα σπιθαμῆς τὸ μέγεθος*, *frustum magnitudine spithamae*. Maimōnides *Kele Hammikd. cap. VIII.* formam השן sic describit: ארזו אמה ורחבו זרה וכפולן לשנים נמצא זרה של זרה מרובע *Ejus longitudo est cubitus, & latitudo ejus spithama. duplicatur in duo, & sic reperitur quadratum spithamae.* Est igitur spithama dimidium cubiti, quod ex Ezechiele jam modo audivimus: quam proportionem etiam natura docet. Et sane spithama justam continet mensuram ad tegendum pectus viri, quod experientia satis notum est. Ubi notandum, in sacris non semper intelligi debere duplum (ut vulgo explicant auctores) alias Pectorale integrum cubitum, sive quatuor palmos debuisset continere; quod esset absurdissimum: cum viri pectoris latitudo hoc non patiatur, nisi dicamus humeralia Ephodi etiam tecta fuisse Pectorali, quod nemo sanæ mentis affirmabit.

CCCCLVII. Non tantum quadratum erat Pectorale, sed & duplicatum. *רבוז יהיה כפול* *quadratum erit duplicatum* ut ait Moses. Non erat contextum quadratum, sed integrum cubitum, sive duas spithamas longum, & spithamam unam tantum latum, deinde duplicatum, atque sic quadratum erat, ut modo ex Maimonide audivimus. Revera aliter explicari non potest illud *רבוז יהיה כפול* *quadratum erit duplicatum*. quorsum enim *רבוז* nisi hoc sensu? Ex his necessario sequitur Pectorale intus fuisse cavum, ut non male comparatum fuerit marsupio, ejusque usum præstare potuerit. Utrum autem ad latera consutum, aut alio modo clausum, an vero apertum fuerit undique, aut in aliquo latere, nemo facile dixerit. Clausum tamen fuisse, excepto unico latere, instar marsupii, per quod ei indi possint nescio quæ imagunculæ, quas *Vrim & Thummim* fuisse credunt, nonnulli tradiderunt. Sed de ista opinione nos plura infra. *כפול* *duplicatum* fuisse multi crediderunt, ob firmitatem, ne facile laceraretur, quod fieri alias potuisset propter onus, cum ei tot lapides pretiosi, & tot fundæ aureæ, tot annuli & catenulæ adhæserint, ut satis haberit ponderis.

CCCCLVIII. Omnium vestium hoc genus vestimenti fuit ornatum & pretiosissimum: eo usque aureis catenulis, annulis & lapidibus pretiosis ornatum, ut magis ornamentum quam vestimentum videretur. Hic non raro a Judæis *טתש* *ornamentum* magis quam *בגד* *vestis* vocatur: cum revera vix & ne vix quidem usum

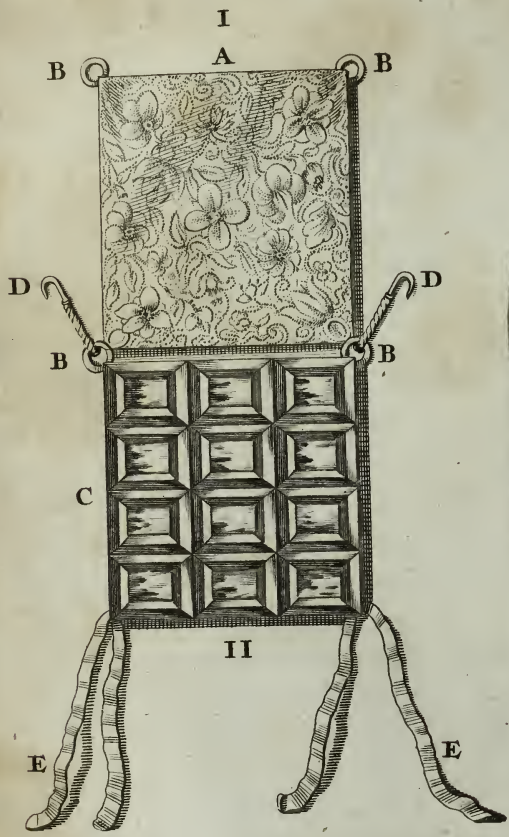
usum vestis præstiterit, sed merum fuerit ornamentum ad gloriam, & decus Summi Pontificis. Sed ornamenta ista jam sub incudem revocanda sunt, & primo aurea deinde gemmea.

CCCCLIX. Primum itaque docet Moses *Pectorale* habuisse quatuor annulos, in quolibet scilicet angulo unum. De duobus annulis in superioribus angulis hæc habet Moses: versu XXIII. : ועשה שתי טבעות זהב ונתח את שתי הטבעות על שני קצות החשן *Et facies duos annulos aureos, & adaptabis eos duobus angulis Pectoralis.* Et versu XXVI. de annulis in inferioribus partibus Pectoralis. ועשה שתי טבעות זהב ושמה אהם על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עברי : האפור ביהרה *Et facies duos annulos aureos, & pones eos ad duos angulos Pectoralis super oras ejus, e regione Ephodi introrsus.* Hic per *oram ejus* intelligit infimas oras Pectoralis, quod eo manifestius est, quoniam de superioribus jam sermonem fecerat. Inferiores autem hi annuli non conspiciebantur integri, introrsus enim erant e regione Ephodi, ut quasi laterent inter Ephodum & Pectorale.

CCCCLX. Duobus autem superioribus annulis *catenula* infixæ erant, quibus adnecterentur fundis aureis. De his catenulis Moses versu XXII. ועשה על החשן שרשרת גבלת מעשה עבות זהב טהור *Et facies Pectorali catenas aquabiles opere plexili, ex auro puro.* De his catenis mentionem jam fecerat Moses versu XIV. ubi de Ephodo: ושתי שרשרת זהב טהור מגבלות חזשה אותם מעשה עבות ונתח את שרשרות : הזכותה על המשבצות *Et duas catenas auri puri aquabiles facies illas, opere torlili (plexili) & aptabis catenas tortiles fundis.* Sunt qui crediderunt de aliis catenis agi versu XIV. quam versu XXII. Quasi Moses priori loco descripsisset catenas Ephodi; posteriori autem catenas Pectoralis: atque sic quatuor fuisse catenas. Sed errant, quicumque hoc crediderunt. Ephodum nullas peculiare habebat; ut in toto sacro vestitu præter duas catenas non fuerint; nec pluribus opus erat, ut Pectorale Ephodo adnecteretur. Pectorale solum duas habebat de quibus versu XXII. Optime igitur Jarchius ad hunc versum monet, hic agi de iisdem catenis, de quibus mentio fit versu XIV. priori loco Mosem catenas istas leviter tantum attigisse, ut constaret Ephodi fundis eas aptatas fuisse, ad portandum *Pectorale*: Sed hic de iis agi tanquam proprio suo loco, cum factæ fuerint propter Pectorale magis quam propter Ephodum.

CCCCLXI. Dicuntur autem primo : שרשרת נבלות Græci pro שרשרת habent *προσσωτά fimbrias*. Sed an recte, docti viderint, cum fimbriæ talem usum non soleant præstare, qualem habent catenulæ, & cum magis ad infimas oras adnecti soleant, quam parti superiori. Vocantur שרשרת a voce שרש quæ *radicem* significat; ideo quidem, ut animadvertit *Jarchius*, quia factæ erant instar radicum arborum: ut eodem modo quo arbores in terrâ suis radicibus retinentur, sic & Pectorale per has catenulas Ephodo adnecteretur: deinde hoc modo indicatur, has catenas non habuisse multos annulos, sed constitisse pluribus filis aureis nexis & plexis instar funium, quales etiam fere erant *radices* arborum. Eadem de causa Moses addidit: משה עבות, quod Septuaginta *ἔγγον πλοκῆς opus plexile* reddunt. Abarbanel catenas illas factas fuisse docet בארינה *per texturam*. Sed per *texturam* proculdubio intelligit *ἔγγον πλοκῆς opus plexile*, nam ea quæ nectuntur & plectuntur, etiam texti dicuntur, uti ostendimus lib. I. cap. XVI. Hoc Germani dicerent *Flechten* a voce Hebræa כפל *caphal* per metathesin literarum, unde & Græcorum *πλέκω*. *Jarchius* habet משה קליע *opus implexum*. *Bartenora* eodem modo explicat; ideo dicit vocari מנבלות a גבל *funis*, quia erant instar funium. על משה השרשרות שלא תהיינה עשויות חוליות חוליות על צרות השלשאלות של ברזל אשר יאמרו בהם השבויים אך יחיו קלושים כחושׁי זהב עד שההינה עבות : כדרך מעשה גבלות *Potest etiam מנבלות explicari de catenis, quod non constituerint ex pluribus articulis, ad formam catenarum ferrearum, quibus vincuntur captivi, sed plexæ erant ex filis aureis, ut dense essent instar funium*. Ex his satis manifesto constat quid significet vox מנבלות id est *funes*, prout גבל non minus quam חבל (ג & ח permutantur) funem significat, unde & Belgæ *een Kabel* dicere solent. Sunt tamen qui putant מנבלות significare *aquabiles*; quia catenæ illæ æquales erant magnitudine; aut quia certum aliquem terminum attingebant; dependebant enim ab humero usque ad Pectorale: aut etiam denique quia spatium aliquod terminabant inter fundas aureas & annulos Ephodi, quæ est sententia Abarbanelis, ואמר מנבלות תשה אתם להגיד שיגביל המרחק שיש בין : *Ei dixit facies eas מנבלות ad indicandum quod terminent distantiam, quæ est inter annulos Ephodi*. Catenulæ istæ infixæ & adnexæ erant suis extremitatibus annulis superioribus Pectoralis, versu XXIV. שתי עבותות הוהב על שתי

ונתתה ארתי שתי עבותות הנהב על
הטבעות

: אה שתי קצות שתי העבתה חתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות *Et pones duas catenas tortiles aureas in duos annulos in extremitate Pectoralis.* Sed quemadmodum catenulæ annulis pectoralis adhærebant, ita etiam fundis aureis quibus lapides pretiosi insiti erant, in humeralibus adnectebantur catenulæ suis extremitibus reliquis; ut ita pectorale dependeret a fundis aureis sed per catenulas portaretur. Hoc indicat Moses cum mox addat versu xxxv. אה שתי קצות שתי העבתה חתן על שתי המשבצות ונתתה על כתפות *Et duas extremitates catenarum impones duabus fundis, & adaptabis eas humeralibus Ephodi extioribus.*

CCCCLXII. Ex his quæ jam dicta sunt facile constabit, qua ratione *Pectorale* Ephodo appensum fuerit: extremitates scilicet superiores catenarum fundis aureis in humeralibus infixæ erant, ut inde totum *Pectorale* dependeret, per superiores suos annulos, quibus adnexæ erant catenarum extremitates inferiores. *Pectoralis* annuli inferiores annulis humeralium circa Ephodi cingulum hyacinthinis vittis alligabantur & constringebantur: quod patet ex versu xxxviii. וירכסו את החשן כמשבצתו אל טבעות האפור בפתיל הכלה *Et adducunt pectorale per annulos Ephodi vitæ hyacinthina, ut sit super cingulum Ephodi.*

Additur tandem eodem versu: ולא יזח החשן מעל האפור *Et non separabitur pectorale ab Ephodo.* Quod Hebræorum sapientes ita intelligunt, quasi pectorale nunquam debeat separari ab Ephodo etiam extra ministerium; ita quidem ut is qui separasset piaculum commississet, & quadraginta plagis cædi meruisset. Gemara *Masschet loma cap. vii.* ואמר המזיח חשן מעל האפור המסיר ברי *Dixit doctor Acha, si quis removerit Pectorale ab Ephodo, aut vestes ab Arca, plagis (xl.) percutietur.* Vide etiam Maimonidem *Hilch. Kele Hammikd. cap. ix.* Nunquam itaque vestiebatur Ephodum, quin & simul vestiretur *Pectorale.* Sed omnia quæ dicta sunt sequens tabula ob oculos ponet.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. Prima figura exhibet ipsum חשן sive *Pectorale* separatim, & interiorem partem versus pectus Sacerdotis, ut omnes quatuor annuli conspici possent.
- B. Quatuor annuli pectoralis טבעות החשן

C. Se-

C. Secunda figura exhibet pectorale cum pretiosis suis lapidibus quatuor ordinibus dispositis, ita ut singulus ordo tres lapides contineat.

D. Duæ *Catenula aurea* שרשרת מנבולת.

E. Duæ vittæ hyacinthinæ procedentes ex duobus annulis inferioribus, quibus pectorale Ephodo alligatur.

Tertia figura exhibet Pectorale Ephodo adhærens.

F. Duæ מנבולת שרשרת *catenula aquabiles*, superius fundis aureis in humerali affixæ, & inferius annulis superioribus Pectoralis.

G. Duo annuli pectoralis, alligati vitta hyacinthina duobus annulis Ephodi, paululum supra חשב האפר *cingulum Ephodi*.

H. חשב האפר *Cingulum Ephodi*.

CCCCLXIII. Huic Pectorali simile quid habuerunt Salii Sacerdotes apud Romanos: qualia erant eorum *Ancilia*, quæ supra tunicam pictam in Pectore gestabant. Dionysius Halicarnassæus *Antiquit. Rom. lib. II.* χτῶνας ποικίλους χαλκίαις μίτραις κατεζωσμένοι. *Tunicas variegatas, æreis balteis cingebant.* Per *æreos balteos* intelligit proculdubio *Ancilia*, tanquam Pectorale, non minus quam balteos. Hoc sane docet Livius *lib. IV.* Tunicæ quæ pictæ insigne dedit, & super tunicam æneum Pectori tegumen. Videntur itaque *Ancilia* habuisse ænea quædam cingula, quibus corpori supra tunicam alligabantur. De iisdem *Ancilibus* & *balteis* latis æneis Saliorum multa habet Plutarchus in *Numa*. τὰς ἱερὰς πέλτας ἀναλάθωσιν ἐν τῷ Μαρτίῳ μὲν, Φοινικῆς μὲν ἐνδεδυμένοι χτωνίσκους, μίτραις ἢ χαλκίαις ἐπεζωσμένοι πλατείαις, ἢ κερῆνι χαλκῶ φορέντες, ἐγγχειδίαις ἢ μικροῖς τὰ ὅπλα κρέοντες. (Salii) *menſe Martio, Phœnicæis tunicis vestiunt, & latis balteis æneis cincti, galeasque æneas ferentes, cum parvis pugionibus, quibus percuiebant.* Quomodo e cœlo demissum sit primum *Ancile*, & ob quam causam ita dictum sit, ibidem Plutarchus fuse docet. Veram *Ancilium* figuram exhibent nummi Augusti, cum hac inscriptione P. STOLO. III. VIR. & ANCILIA. ut & Anton. Pii, ut videre est in Nummis Arschoranis, & apud Choulium. De cæteris ornamentis, quæ in Pectore gestare solebant Ægyptiorum Sacerdotes & alii, infra plura dicemus, ubi de *Vrim* & *Thummim* agendum erit. De Saliorum *Ancilibus* vide etiam Virgilium *Æn. lib. VIII.*

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos,

Lanigerosque apices, & lapsa ancilia cœlo

Extulerat.

Pretio-

CCCCLXIV. Pretiosissimis lapidibus ornatum erat Pectorale, duodecim scilicet, quot erant tribus Israelitarum. Atque ita fuerunt distributæ gemmæ illæ, ut quatuor darentur ordines per totum Pectorale, & in quolibet ordine tres lapides. Sic enim versu xvii. וְגַם אֶת אַרְבַּעָה מִן אֲבִנֵי הַשֵּׁנִי וְגַם אֶת אֶתְרֵיזִים וְגַם אֶת יָסָפִיר וְגַם אֶת חַרְצִיטִים *Et implebis illud impletione lapidis, quatuor ordinibus, &c.* Postea explicabitur, quinam in quolibet ordine.

CCCCLXV. Inclusi autem erant hi lapides fundis aureis, eodem modo quo gemmæ in annulis contineri, & fundis, sive palis aureis includi solebant: quod intelligit Moses versu xx. מִשְׁבְּצוֹת הַזֶּה יִהְיוּ בְמִלֹּאוֹתָם *funda aurea erant, quibus continebuntur.* Libro I. cap. xvii. jam docuimus quid significet vocabulum מִשְׁבְּצוֹת *fundas* scilicet, quibus lapides in annulis aureis continentur: atque ideo dictam esse tunicam interiorem כְּתֵנֶה הַשְּׁבִיץ quasi diceret *tunicam fundis consistam*, quia ita contexta erat variis *πλινθίσις* quasi ornata fuisset fundis & palis, quibus gemmæ includuntur verbo מלא *implere*. & *implebis illud impletione lapidis*: quia scilicet fundæ illæ lapidibus impletæ erant: quo sensu etiam explicantur verba ista a Iarchio, nam ad hæc verba commentatur: על שם שהאבנים מלאות גומה המשבצות המתקנות *Quia lapides replent profundiores fundarum ipsis adaptarum ideo exprimit eos verbo repletionis.* Abarbanel Parascha הַזֶּה observat, Mosén hic loqui de impletione lapidis in singulari, non autem lapidum in plurali: quod omnes scilicet lapides ita repleverint Pectorale, quasi omnes fuerint unicus tantum lapis. Mirifica plane est versio Septuaginta Interpretum; nam hæc verba: מלא וְגַם אֶת אֲבִנֵי הַשֵּׁנִי sic verterunt: καὶ καθυφανεῖς ἐν αὐτῷ ὑφάσματα καὶ λίθων. *Et contextes in eo (Pectorali) texturas secundum lapidem.* Sane quomodo hoc intelligant, & quid per ὑφάσματα *texturas* suas velint, fateor me ignorare, nisi forte eorum mens fuerit: in textura ipsa observatos fuisse ordines quosdam, quibus deinde facilius fundæ aureæ cum suis lapidibus adaptarentur. Sed lubentissime accedo sententiæ Abarbanelis; qui putat ita omnes istos lapides infitos fuisse quasi unicus tantum fuisset lapis. Proculdubio omnes istæ fundæ duodecim ex unica massa auri constabant: ita ut unica ista massa auri xii. fundas haberet, quibus singulis gemma indita erat, prout fieri solet ab aurifabris.

CCCCLXVI. Hisce autem gemmis insculpta erant nomina filio-

rum Jacobi: ut singulus lapis nomen unum contineret. versu xxxi. והאבנים ההיון על שמות בני ישראל שהם ששה על שמתם פחותי חותם איש על שכו: *Et lapides erant secundum nomina filiorum Israel duodecim, secundum nomina eorum, sculptura sigilli, quisque secundum nomen suum erit, pro duodecim tribubus.* Hæc verba fati sunt clara: nempe singulo lapidi inculptum fuisse nomen alicujus filii Jacobi, capitis scilicet alicujus tribus, ita ut quemadmodum xli. tribus, sive filii Israelis fuerunt, ita & duodecim lapidibus totidem nomina tribuum inculpta fuerint. Sculpta autem erant פחותי חותם *sculptura sigilli*, id est eadem arte qua & sigilla inculpi solebant. Sed de his etiam vide capite præcedenti, ubi de lapidibus in Ephodi humeralibus.

CCCCCLXVII. Notandum hic est, ex sententia Judæorum, gemmas hæc cælatas esse non vulgari arte, quemadmodum id vulgo fieri solet; sed vermiculo aliquo, quem שמיר *Samir* vocant, cujus virtute etiam lapides cæsi sint ad ædificationem Templi. Scilicet *Samir* est vermis instar grani hordei, creatus vespere Sabbathi, inter decem istas res, quæ tunc temporis creabantur, hominibus demum notus factus tempore Salomonis, & per ejus sapientiam. Animalculum, ut ut mollissimum instar omnium vermium, tanta tamen vi præditum, ut durissimas etiam rupes & montes & marmora & adamantes diffindere nullo negotio queat. Cum itaque Rex Salomo templum ædificare decrevisset, e faxis & marmoribus exquisitissimis, nullo adhibito ferro, aquilæ mandat ut hunc vermen ex paradiso adferret (nisi forte allatus sit ab Asmodæo Rege Dæmonum) quo facto, & verme hoc lapidibus & faxis adhibito in partes diffilire ad quæsitam formam omnia coegit, & polivit, unde templum extructum est. Sed Deo jam notus erat & Mofi, cum ejus opera etiam tabulæ legis & gemmæ Ephodi expolitæ & cælatæ fuerint. Servatus quoque fuit in arca plumbea furturis Plena, usque ad vastationem templi primi. Hoc igitur vermiculo (non ordinaria arte gemmariorum) non tantum expolitæ sunt gemmæ pectoralis, sed & nomina duodecim tribuum inculpta. Si quis putet hæc esse fabulosa, ne in errore hoc impio pereat, consulat, si ei datum est, magistrorum traditiones Codice *Cholin cap. III. Sota cap. ix Gitim cap. VII. Pirke Avoth cap. v.* & alios. Quamvis Traditiones istas legerim & examinaverim, mihi tamen sunt putidæ fabulæ & nugæ, solis Judæis dignæ.

1 Reg. VI. VII. non legimus lapides politos & dolatos fuisse opera *Samir*, nec tabulas legis, nec gemmas pectoralis. Mentio quidem fit *Samir* שמיר *Samir* Ezech. III. IX. Es. V. VI. & X. XVII. & alibi. Sed aut fenticetum significat, aut lapidem durissimum. Uno verbo שמיר quando sumitur pro lapide, significat *Smiridem*, Græcis dictus *σμιρς* & *σμιρδης*. Smiridis autem pulverem adhiberi ad poliendas & cælandas gemmas norunt & testantur auctores, qui scripserunt de gemmis & lapidibus. Videatur Boetius, De Laetius & alii. Hoc pulvere (nisi quædam & pulvere adamantino) & S. Pontificis gemmæ proculdubio arte gemmariorum, in qua docti erant Belzeleel & Olihabus, cælatae sunt, unde fabula de verme *Samir*. De *Samir* plura si quis scire desiderat, adeat Buxtorfii Lexicon, & Bochartum de *Animal. Tom. II. lib. IV. cap. XI.*

CCCCLXVIII. Quo ordine nomina illa lapidibus insculpta fuerint, non dicitur expressis verbis, sed tantum: *quisque secundum nomen suum*. Capite præcedenti, ubi de iisdem nominibus in duobus lapidibus Ephodi humeralibus egimus, audivimus, omnia ista nomina sculpta fuisse כחולדות *secundum generationes eorum*. Quomodo autem verba illa varie ab interpretibus intelligantur ibi ostendimus. Abarbanel ad legem Parascha Thezave, in ea quidem est sententia, nomina in pectorali non eodem modo fuisse disposita, quemadmodum in lapidibus humeralis, sed secundum vexilla tribuum Israelis Num. cap. II. Sic enim ille:

והנה באפור צוה שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיה הכונה האלדית שהיו שמות השבטים בשתי כתפית הכהן כרי שבגשיאור כפי הפלל עליהם ויכרכם ומפני זה היו ששה משמותם בכף אחד וששה משמותם בכף האחר ולא הורה בעבור בר' טורים מסודרים אבל בחשן שהיה מקום לטורים צוה יתבין שישמו אבנים בארבעה טורים כנגד ארבעה דגלים שנחלקו בהם השבטים במדבר כי היו בכל דגל שלשה שבטים כמו שיתבאר בסדר במדבר סיני וכן בחשן היו שלשה אבנים בכל טור כנגד שלשת השבטים ההם ולזה נטו חכמים ז"ל במדרש ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים בחשן כמין שנולדו אלא כמו שהיו דגלים כי היו בטור האחר יהודה יששכר והולן כמו שהיה בדגל מזרחי ובטור השני ראובן שמעון וגר כמו שהיה בדגל תימנה ובטור השלישי אפרים ומנשה ובנימין כמו שהיה בדגל ימה ובטור הרביעי דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל צפונה ומפני שלא נכתבו ולא הונחו בחשן כסדר חולדותם אלא כסדר הדגלים לכן לא נאמר בחשן כחולדותם כמו שנאמר באפור:

Ecce in Ephodo era: mandatum, ut nomina duodecim tribuum in duobus lapidibus sculperentur, quia Deus voluit ut nomina tribuum essent

in duobus lapidibus humeralium Sacerdotis, ut in elevatione manuum pro eis oraret, vota conciperet: idcoq; sex nomina eorum erant in unoquoq; humero, non autem erant quatuor ordinibus disposita. Sed quia in Pectorali locus erat ordinibus, iussit Deus, ut lapides disponerentur quatuor ordinibus, secundum quatuor vexilla, quibus distinguebantur tribus in deserto; erant enim in unoquoq; vexillo tres tribus, quemadmodum constat, sectione Bemidbar Sinai. Sic in Pectorali erant tres lapides in singulo ordine, pro tribus istis tribubus. Eo etiam propendent Sapientes nostri beata memoria, in suis expositionibus. Ideo ego existimo nomina tribuum non fuisse disposita in Pectorali quemadmodum nati erant, (secundum ætatem filiorum Jacobi) sed quemadmodum vexilla erant disposita. Erant autem in primo ordine Jehuda, Ischascar, & Zabulon, prom erant in vexillo Orientali. In secundo ordine erant, Ruben, Schimeon & Gad, ut erant in vexillo Occidentali. In tertio ordine erant, Ephraim, Menasseh, & Benjamin, ut in vexillo Meridionali. Et in quarto ordine erant, Dan, Ascher, & Nephtali, ut in vexillo Septentrionali. Et quia non scribuntur nec disponuntur in Pectorali secundum ordinem natiuitatis sed secundum ordinem vexillorum, ideo in Pectorali non dicitur: secundum generationes eorum, quemadmodum dicitur in Ephodo.

Igitur secundum Abarbanelem nomina illa hoc ordine scripta erant:

זבולן	יששכר	יהודה
גד	שמעון	ראובן
בנימין	מנשה	אפרים
נפתלי	אשר	דן

Sed hæc ab Abarbance gratis dicuntur; nullam enim adfert sufficientem rationem, nec auctoritatem qua sententiam suam probaret: immo contrarium apparet ex optimis auctoribus, ut Baal Hatturim Exodi xxviii. quem mox citabimus, & Targum Jerusalemitanum parascha *Thezave*, Paraphrastes Chaldæus in Cantic. Cantic. cap. v. vers. xiv. *Schemot Rabboth* in eadem *Parascha*; & *Bemidbar Rabboth. Parascha II.* nisi quod tertius ordo parum invertatur, ponitur enim גר Gad ante נפתלי *Nephthali*, putarunt in Pectorali nomina scripta fuisse, non quidem secundum ætates sed secundum Matres: ita quidem ut nomina filiorum Leæ duos priores ordines obtinuerint, *Ruben, Simeon, Levi, Iebuda, Issascar, & Zabulon.* Secundo nomina filiorum ancillarum: *Dan & Nephthali, Gad & Ascher.* Tandem filiorum Rachelis: *Iosephus & Benjamin,* prout eundem ordinem observatum volunt in lapidibus Humeralium, ut capite præcedenti ostendimus, hoc modo:

לוי	שמעון	ראובן
זבולן	יששכר	יהודה
גר	נפתלי	דן
בנימין	יוסף	אשר

At si conjecturandum est (cur & mihi non licebit conjecturare) plane alio modo oportet dispositos fuisse filios Jacobi, ita ut priores fuerint filii ancillarum, deinde filii Rachelis, eodem scilicet ordine quo eos disposuit Jacobus Genes. cap. xxxiii.

CCCCLXIX. Non est igitur dubitandum quin plane eodem ordine scripta fuerint nomina filiorum Jacobi in Pectorali, quod reperiebatur in duobus lapidibus humeralium, scilicet כחלדון *secundum suas generationes*, ut majores natu semper priorem locum obtinuerint, uti ostendimus capite præcedenti paragrapho, CCCCLVI. hoc modo.

לוי	שמעון	ראובן
נפתלי	דן	יהודה
יששכר	אשר	גד
בנימן	יוסף	זבלון

Sane hoc ordine sculpta fuisse nomina Patriarcharum docet Josephus *Antiq. lib. III. cap. VIII. γράματα ἃ ἐπιτέμντο πᾶσι τῷ Ἰακώβῳ υἱῶν, ἃς ἢ φιλάρχως νομίζομεν, ἐκάστω τῷ λίθῳ ὀνόματι τετιμεμῆνός τε τάξιν, ἢν ἕκαστον αὐτῶν γενήσεσθαι συμβέβηκεν.* *Omnibus autem (lapidibus) inscripta erant nomina Iacobi filiorum, quos Principes tribuum vocamus, singulo quidem lapidi nomen secundum ordinem, quo singulus natus erat.* quasi dicere vellet cum Mose כהולרותם *secundum generationes suas.* In hac etiam sententia fuisse videtur Maimonides *Hulch. Kele Hammikd. cap. IX.* nihil aliud enim dicit nisi nomina sculpta fuisse secundum suas generationes: כהולרותם *& sculpta sunt in lapidibus nomina tribuum secundum suas generationes.* Nec aliter intelligitur a Jarchio, nam ad verba illa שמו לוי אש *quisquis secundum nomen suum*, hæc habet כסדר הולדותם כסדר האבנים אודם לראובן: *Secundum ordinem generationum eorum, pro ordine lapidum, at אודם inscriptum sit nomen Rubenis פטרה nomen Simeonis, & sic reliqua omnia.* Quicquid igitur distinguat Abarbanel inter כהולרותם & שמום לוי *Secundum generationes eorum & secundum nomina eorum;* periinde enim est sive hoc, sive illud dicas.

CCCCLXX. Cæterum cum prædicitio, quæ fieri solebat per *Vrim & Thummim*, consisteret in certa quadam lectione literarum his lapidibus inscriptarum, ut quidam Hebræorum Sapientes contendunt, de quo nos plura infra, omnes literæ totius Alphabeti lapidibus insculpi debebant: at cum in solis duodecim nomi-

minibus non omnes reperirentur, (desunt enim literæ המצק) alia præter duodecim Patriarcharum nomina iis inscripta fuisse tradunt Talmudici; qualia sunt nomina יצחק יעקב אברהם *Abraam Isaac & Iacob*, quæ sculpta erant superne supra nomen ראובן שבטי & יב, aut, secundum alios, שבטי ישורן, infra nomen Masfchet *Ioma cap. VII.* in fine Gemaræ: אומר בולשות: ריש לקיש אומר מצטרפות והא לא כתב כהו צ"די אומר רב שמואל בר יצחק אברהם יצחק יעקב כתיב שם והא לא כתיב ט"ה אומר רב אחא בר יעקב:

Quomodo fiebat? (responsum per Urim & Thummim) *Doctōr Iohannes dicit, literæ eminebant. Resch Lakisch dicit cohærebant. Sed ibi non erat litera Zade. Respondet Doctōr Samuel filius Isaac, Abraham Isac Iacob ibi scriptum erat. Sed non scriptum erat Tbeth. Respondet Doctōr Acha filius Iacobi: adscriptum erat שבטי ישורן* Et in Gemara Jerusalemiana eodem loco. איח תניי תני הכתוב בולט. מאן דאמר הקול היה שומט נחא דכתיב וישמט אה הקול מאן דאמר הכתב היה בולט והא ליה ח'ית בשכטים ולא צ"די ולא ק"וף בשכטים אברהם יצחק יעקב כתיב עליהן והא ליה ט"ה בשכטים כל אלא שבטי ישראל היה חקיק עליהן: *Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, ut scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. At non erat Chet in tribubus, nec Zade, nec Koph: Sed scriptum erat supra: Abraham, Isaac, Iacob, Sed ecce non erat Teth in tribubus, sed ישראל super ea erat exsculptum.* Rabboth Schemot *Parascha Tezave* idem docet, nisi quod pro ישראל ponat שבטי ישורן ut habet Gemara Babylonica. Eadem fere verbotenus repetuntur in *Talkut* ex libro *Siphre*. Maimonides *Kele Hammikd. cap. IX.* pro שבטי ישורן Sic enim ille: וכתוב בתחילה למטה מראובן אברהם יצחק יעקב וכתוב למטה מראובן: *Et scriptum erat supra nomen Rubenis, Abram, Isaac, Jacob, & infra nomen Benjamin* ut omnes literæ ibi reperiremur. Sic itaque scripta erant nomina & voces illæ, ut *Abraham, Isaac, Iacob*, reperirentur in lapide primo אודם supra nomen Rubenis. שבטי ישורן aut שבטי ישראל aut etiam שבטי יה in ultimo lapide יבשה infra nomen Benjaminis. Rabboth, loco modo a nobis laudato, dicit tantum, primo lapidi אודם scriptum fuisse *Ruben, Abraham, Isaac, Iacob*, nulla facta mentione utrum eadem linea, an vero duabus lineis scripta fuerint. Quod autem quidam ponant שבטי ישורן pro

יה id putant ideo factum esse. quia utrumque idem significat, scilicet *filios Israelis*. vide *Ceseph Misna* ad Maimonidæ locum modo a nobis allegatum. Rabbi Bechai harum vocum אברהם יצחק אברהם יצחק יעקב שבעי ישרוקי literas ita distributas fuisse per omnes lapides, ut in singulo sex litteræ reperirentur, ita ut cuilibet nomini Patriarcharum tot litteræ ex hisce additæ fuerint, quot fieri debebat ad numerum senarium componendum. Cum autem בנימין per se faceret sex literas, ex reliquis ei nullam additam fuisse constat. Videatur Baal Hatturim Exodi cap. xxviii. vers. xvii. &c.

כל אבן היה שש אותיות: כי שמות שלשה האבות ושבעי ישרוקי מצטרף עם כל אחד ואחד עד שיהיה ו' אותיות כמו ראובן. וא' דאברהם: שמעון ב' לוי רהם יהודה' יצחק. יששכר צ' זבולן ח' דן ק' יעק. נפחלי ב' גר שבטי. אשר ישו יוסף רן' בנימין לא היה צריך צירוף. כי היה בו ששה אותיות: *In omnibus lapidibus erant sex litera, quia nomina trium patrum (Abraham, Isaac & Jacob) & tribus Jeschuran juncta erant in omni (lapide) usque dum reperiuntur sex litera: ex. gratia Ruben A. ex nomine Abrahami, Simon B. Levi Raham, Jehuda I. ex nomine Isaac. Issascar Z. Zabulon Ch. Dan C. Jako Nephtali B. Gad Schibte. Afer Jeschur. Joseph Ran Benjamin non opus habebat additamento, quia sex literas continet. hoc modo.*

לוי רהם	שמעון ב'	ראובן א'
זבולן ח'	יששכר צ'	יהודה י'
גר שבטי	נפחלי ב'	דן ק' יעק
בנימין	יוסף רן	אשר ישו'

Apparet itaque integram summam literarum fuisse LXXII. qui numerus mysticus videtur, forte ut significarentur Patres Magni Synedrii, aut ut indicarentur mysteria nominis divini, secundum Cabalistas. Sed illa omnia sunt mera figmenta Judæorum, quæ nec sacra scriptura, nec ullo auctore probato nituntur. Si nihilomi-

chem. nec granatum, nec Rubinum. Significat Sardinum. Varii auctores allegantur. Sardinus quid Theophrasto, Orpheo, Plinio, Isidoro & aliis? אדם Chaldaeis סמקן Semakan, סמקתא Semaktha, & סמקתא סמק Rubere. Belgarum Mee, unde tinctura rubra. Belgus Smaft a Chaldaeis. סמק Semak rubere. Paraphrastes Cant. v. xiv. אומר & חמרא Vinum rubrum. אדם gemma rubra. Vexillum Rubeni rubrum. Rabboh allegatur. Epiphanius de אדם Sardinus urum a pisce dicta? Apocal. iv. iii. allegatur. πωρεπός Epiphanio & Iunio. An ab insula Sarda nomen habeat? Varii auctores. Loci natales Sardii. Graecorum & Romanorum falsa etymologia ex ignorantia linguarum Orientalium. Sardinus a שרר Sered. Locus Es. xl. xiii explicatur. שרר Kimchio צבע color. Luthero זיטלשטיין Plinii iria genera Sacerdotum. אדם Odem, Demium apud Plinium. Salmafius male correxit Difenium. Sardonyches, μολοχίς, Molochites. Corneolus, quasi carneolus, a carne sanguinolenta. Hujus gemmae varia virtutes. De gemmarum virtute quid censeamus.

CCCCLXXI. **H**Atenus de quatuor ordinibus, quibus dispositi erant lapides pretiosi in Pectorali, & de nominibus in iis insculptis: oportet ut lapides ipsos, quales fuerint, propius examinemus. Hoc ordine a Mose memorantur versu xvii. אדם פטרה זכרקה הטור האחר Odem, Pidab, & Baretket in ordine primo. והטור השלישי לשם שבו ואהלמה Secundus ordo continet, Nophech Sapphir, & Iahalom. והטור הרביעי חרשיש Tertius ordo, Leschem, Schebo, & Achlama. Et quartus ordo Tarschisch, Scoham & Iasseb. Ordines & nomina lapidum Hebraice habemus, quales autem fuerint non æque certum est, cum id hactenus ab ipsis Judæis ignoretur.

CCCCLXXII. Epiphanius quidem hanc materiam satis meditatatus & perscrutatus videtur: cum integrum libellum de xii. lapidibus in veste Abaronis conscripserit, quem etiam laudat & commendat Hieronymus, in Epistola ad Fabiolam. Sed a recta via sepe aberrat. Septuaginta quidem & Josephus, ut omnium Judæorum vetustissimi, & tanquam oculati testes præ cæteris omnibus fidem merentur, nihilominus justissimam causam nobis dant eorum commentaria & versiones, quæ hodie ad manus nostras per-

pervenerunt, de iis non minus quam de reliquis omnibus dubitandi, quod in sequentibus plus semel ostendemus. Non mirum si Hieronymus & vulgatus nonnunquam lapsi sint, cum non nisi ex traditione illorum loqui videantur. Enimvero omnes erant homines, qui falli poterant, uti revera decepti sint. Johannes Theologus, qui non est locutus, nisi ductu Spiritus sancti, in sua Apocalypsi capite XXI. mentionem facit duodecim lapidum, ut de ejus expositione minime dubitandum esset, si ad vestimentum Aharonis respexisset: at cum incertum sit utrum hos lapides intellexerit, & cum inverso ordine omnes recensuerit, ad explicationem gemmarum Pectoralis nos non multum juvabit. Quotquot de his gemmis scripserunt fere omnes inter se dissentiunt, & diverso ordine eas recensent. Septuaginta sextum lapidem reddunt *ιάσπις*, cum *Iaspis* Mosis sit ultimus: ut in hoc loco videantur respexisse ad Ezechielem cap. XXVIII. XIII. ubi *Iaspis* etiam sextum locum obtinet. Eundem lapidem scilicet *שה* quem in humeralibus vertunt *σαρδόνυχον*, hic vocant *βηρύδιον*. Eodem modo recensentur ab Epiphonio. Vulgatus septuaginta secutus est, nisi quod *Onychum* ponat ante *Beryllum*. Josephus primum lapidem hic vocat *σαρδόνυχα*, cum in Ephodo idem nomen dederit ei, qui hic est undecimus. *Iaspis* ei est quintus, cum Mosis sit ultimus. Ubi que fere a Josepho alio ordine recensentur, quam a septuaginta interpretibus. Hieronymus, qui fere ubique Josephum sequutus est, tamen eodem ordine lapides disponit, quo & septuaginta, nisi quod in quarto ordine cum Josepho Onychum habeat ante Beryllum.

CCCCCLXXIII. Non minus hallucinantur Hebræorum magistræ antiquissimi Jonathan, Onkelosius, Targum Jerusalemitanum, Rabboth, alii. Cum enim Chaldæus & Targum Jerusalemitanum primum lapidem vocent *סמקה* *Semakiba*, & סמקן *Semakan*, Rabboth eundem dicit *שרדנין* *Sardanegin*. Tertium Chaldæi & Targum Jerusalemitanum *ברקה* *Berakiba*, aut *ברקן* *Barkan*, cum Rabboth eum vocet *דיקנתין* *Diakinthin*. Quartum Rabboth vocat *ברדין* *Bardigin*, Targum Jerusal. *כדכרנא* *Cudcarna*. Ionathanus *איסמרד* *Ismurad*. Onkelosius *אזמרדין* *Ismaradim*. Quintum Onkelosius vocat *שבזין* *Schabzin*, reliqui ספריגון *Samperinum*. Sextum idem Onkelosius *סבחלום* *Sabchalom*. Rabboth *אזמרדין* *Ismaradim*; Targum Jerusalemitanum *עין עגלא* *Een Eglā*, *oculus vituli*. Iona-

thanus כרוכבין *Cardechuchin*. Septimum Onkelosius כרום ימא *crum jama*. Ionathanus קנכירינן *Kankirinun*, Targum Ierusalemitanum זמן. Rabboth כהלחין *Octavum Onkelosius קנכירי Kanbire*. Ionathanus ערקין *Arkin*. Targum Ierusal. כהלחין *Berulin*. Rabboth אבאשם. Nonum Onkelosius טיקיא *Tarkia*. Ionathanus עין עגלא *Een Eglā* (qui Targum Ierusalemitano sextus est) Rabboth הימסין *Himissin*. Targum Ierusal. זמרדין *Semaragdin*. Decimum Onkelosius עין עגלא *Een Eglā* (qui Targ. Ierusalemitano est sextus, & Ionathano nonus) Ionathanus & Targum Ierusalem. כרום ימא רבא *Krum lama Rabba*, (qui Onkelosio septimus est) Rabboth קרוכטסין *Kerumtassin*. Undecimum Onkelosius בורלא *Burla* vocat. Ionathanus fere eodem modo בריליוח חלא *Berilioth chala*. Targum כדולחא *Bedolcha*. Rabboth פראלוקין *Pralukin*. Ultimum Onkelosius פנטירי *Pantiri*, Ionathanus fere eodem modo אפנטורין *Apanurin*; Targ. Ierusal. מרגליחא *Margalita*, eodem fere modo Rabboth מרגלישו *Margalio*. Iterum aliter vocantur a Paraphraste Cantic. cap. v. xiv. veluti אפפור' טכאנ' בירלא' גיחר' אומרד' כחלי' וספרין ברקן וספרין כחלי' אומרד' גיחר' בירלא' אפפור' טכאנ' אפנטור - *Aehmar, Akik, Barkan Veaphran, Cachale Ismorad, Gihar, Birla, Ispor, Tabag, Perosag; Meribag. Apantur*. Nec magis inter se conveniunt posteriores interpretes, ut *Arias Montanus, Munsterus, Luberus, Iunius & Tremellius; Piscator, Belge, Galli, Angli, Diodati, Alii*. His & ipse *Arabs* addendus est.

CCCCCLXXIV. Quid in re tam incerta & tam dubia, certi statuendum erit? Quid ex tanta confusione tantisque tenebris ordinis & lucis tandem expectandum erit? Optime magnus Hieronymus ad Ezechielem cap. xxviii. vers. xiiii. *In Ezechiele & in Exodo, & in Apocalypsi, & in Esaia sibi omnes lapides & lapidum ordines comparati, magnam & legenti & differenti faciunt questionem.* Optime etiam Aben Ezra ad Exod. cap. xxxviii. אין לנו דרך בבירור לרעות אבני המלאים כי הגאון הרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך *Nobis nulla est certa ratio interpretandi lapides Pectoralis, quoniam excellentissimus Vir (Saadias) eos vertit pro lubinu, ut qui nullam habuerit traditionem cui niteretur.* Igitur non est mirum si inter res S. Scripturæ, quæ explicari nequeunt, lapides pretiosi primo loco ponantur ab auctoribus. Utinam doctissimus Bochartus libellum, quem alicubi dicit de gemmis S. Scripturæ scripsisse, in lucem edidisset! quam clare videremus hodie multa quæ hæc.

hactenus in occulto latent? Utinam blattæ & tinæ, aliæque temporis injuriæ nobis non invidissent ea, quæ apud veteres commentati sunt de lapidibus & gemmis, viri doctissimi *Archelaus*, *Agatharcides Samius*, *Thrasyllus Mendesium*, *Heraclyus Sicyonius*, *Aristobulus*, *Nicias Malloies*, *Dorotheus Chaldeus*, *Theophilus*, *Sudines*, *Zenothemis*, *Sotacus*, *Bocchus*, *Anaxagoras*, *Empedocles*, *Democrius*, *Alexander Aphrodisiensis*, alique auctores graves; quantum est quod sciremus, quod hodie misere ignoramus! Nihilominus quid & nos censeamus in medium proferre ausi sumus. Et quamvis fortassis veritatem non semper assequuti simus; speramus tamen nos aliis ansam duros ulterius inquirendi, & tandem aliquando verum sensum assequendi.

CCCCLXXV. Primus igitur lapis est אדם *Odem*. Extat etiam Ezech. xxviii. xxi. Si ad hujus lapidis etymologiam respiciamus, dicendum erit, eum fuisse rubrum colore: est enim Hebræis אדם *rubrum*: hinc & פרה אדמה *vacca rufa* Num. xix. ii. & Esaïæ cap. i. xviii. אם יארימו כחולץ *si fuerint rubra* (peccata) *instar coccini*. Unde & דם *sanguis* (ablato א) ob ruborem. Hanc ob causam quidam Rabbidorum hunc lapidem vertunt *Rubinum*, a rubore sic dictum. Nihilominus mihi olim in mentem venit, per hunc lapidem forte intelligendum esse *Adamantem*. Sane cum omnes lapides pretiosissimi in hoc vestimento reperiri debeant, (omnia enim erant מן המובחר *ex optimo*) & cum Adamas nulli cedat pretio, immo reliquos omnes superet, induci non possum, ut credam eum defuisse. Hanc ob causam a multis interpretibus recenseri solet, ut ut ejus non meminerint, nec Seniores nec Iosephus, nec Hieronymus, nec Epiphanius, nec vulgatus, nec Galli, nec ipse Iohannes in sua Apocalypsi. Si vero locum suum quoque habuit Adamas in Pectorali, verisimile credebam eum esse אדם *Odem*. Et hoc quidem ipsius nomen videtur significasse, exigua namque est differentia inter *Odem* & *Adamas*. Hoc ex illo deductum videtur. Quemadmodum *Iaspis* & *Sapphirus*, quibus adnumero *Topazium* & *Smaragdum*, nomina sua retinuerunt: ut *Iaspis* a יִשָּׁפָה *Iaspe*, *Sapphyrus* a סַפִּיר *Saphir*, *Topazius* a פִּטְדָּב *pidab*, *Smaragdus*, aut potius *Maragdus* a בַּרְקֵת *Bareket* (de quibus suo loco plura) sic & *Adamas* dici posset ab אדם *Odem*, addito *as*, terminatione Græca. Novi quidem unde *Adamas* derivari soleat a Grammaticis, qui præter

Latina & Græca parum sciunt, scilicet a Græco ἄδαμας, quasi diceret *indomitus*, quia (si diis placet) nulla vi diffringi potest, ut etiam ferrum utrinque diffultet, incudesque insuper ipsæ diffiliant, ut ait Plinius *lib. xxxvii. cap. iv.* At novi hæc gratis dici, & a lapidariis nostris hodie rideri. Multo verisimilius est igitur, *Adamantem* dici ab Hebræorum *Odem*, quam a Græcorum δαμάω *domo*. Deinde *Adamus* ut est omnium lapidum pretiosissimus, sic & priorem potioreque locum videtur debuisse obtinere. Accedit ut omnium lapidum est durissimus, pretiosissimus dignissimusque, ita eum aptissime adhibitum fuisse ad indicandum Rubenum filium Jacobi maximum natu, cum fuerit *וְגִי וְנִי כְחוֹ וְרֵאשִׁית אָנוּ וְנִי* *virtus & initium potentie ejus, excellentia dignitatis, & excellentia roboris ejus.* Genes. XLIX. III. Nihil obstat quod אדם rubrum colorem significet, cum Adamas sit splendens, & albus; nam (quod jam ab aliis observatum est) non semper rubrum, sed sæpissime splendorem eximiumque candorem denotat, prout & ipsis Latinis *rutilare* non semper significat *rubrum esse*, sed *cum splendore fulgere*. Hoc sensu arma dicuntur *rutilare* *En. lib. viii.*

Arma inter nubem cæli regione serena

E cælo rutilare vident.

Luna & stellæ Poetis *rutilare* dicuntur, pro splendere; & Olor ob eximium candorem dicitur *purpureus*. Horat. *lib. iv. Od. i.*

Tempestivus in domo

Pauli, purpureis ales oloribus

Cornesabere Maximi.

Eodem modo Chaldæis, ורורי *purpuram*, aut potius *coccinum* significat & lucem, אהר *lucere*. Arabibus quoque אדם לאם non solum *rubrum* sed *summe candidum* significat. Græcorum λάμπω non tantum est *rutilare*, sed & *splendere*, ut habet vetus Glossarium: ut non adeo absurdum esset, si aliquis diceret *adamantem* ab Hebræis dictum esse אדם *Odem*, non quidem a *rubore*, sed a summo splendore, & lucentissimis radiis quos emittit. Nihilominus tamen, quia tot viri docti, quibus non leviter contradicendum est, lapidem יהלם *Iabalom*, qui ordine est sextus, *adamantem* verterunt, & quia gravissimas rationes habeo, quibus inducar ut crederem primum hunc lapidem אדם aliud genus lapidum significare, (quod postea patebit) priorem sententiam lu-

ben-

bentissime muto, & in castra eorum transeo, qui eum aliter vertunt; quamvis non omnes interpretes ejusdem sint opinionis.

CCCCLXXVI. Primo quidem Abarbanel אדם גראנאטה *granata*, a malorum punicatorum *granis* אדם הנקרא גראנאטה בלשן הרומים לרימון שנגריו אדומים והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כחו וראשית אגוז: *Lapis אדם Odem is est, qui vulgo granata dicitur. Similis est malogranato, cujus grana sunt rubra. Erat autem Rubeni destinatus, qui erat maximus natu ex filiis Israelis, quia erat virtus & initium roboris ejus.* At cum *granata* non sit gemma magni pretii, & cum reliqui interpretes ejus nusquam meminerint, quantum scio, nisi forte sub nomine *carbunculi* vilioris, & cum Abarbanel nullam adferat rationem ut opinionem suam firmaret, eadem facilitate, qua proponitur, refelli etiam potest. Ex Judæis hodiernis plurimi, & olim alii *rubinum* deducunt a rubore, uti supra observavimus. Sed id nulla auctoritate nec ratione probant. Et quamvis *Rubinus* & olim & hodie pretiosissimus sit, cum tamen nihil aliud significet quam veterum *carbunculum*, quod infra demonstrabimus, validiores sane habemus rationes, ut credamus hunc lapidem *rubinum* non fuisse, quod etiam suo loco patebit.

CCCCLXXVII. Josephus *σαρδόνυξ* habet. Ab hoc auctore recedere religio mihi esset, cum fuerit ipse non tantum Judæus, sed & Sacerdos, qui hunc lapidem cum toto sacro vestitu, centies vidisse poterat, cum stante adhuc templo vixerit. Sed ipse sibi non constat, & non nisi hallucinanter de eo & de reliquis loquitur, ut illius opus aut corruptum sit a librariis, aut ab eo omnino non scriptum dicendum putem. Nam cum hic אדם *Odem*, qui est primus ordine, *Sardonychem* vocaverit, alibi, ubi de Ephodo agit, idem nomen dedit lapidi שהם *Schobam*, qui hic est penultimus, quasi אדם & שהם unum eundemque lapidem significarent, quod tamen dicendum non est. Nihilominus cum Josepho facere videtur Rabboth Schemoth, *parascha xxxviii.* ubi אדם vocat שרדננין *Sardanegin*: quod vocabulum, ut cuilibet obvium est, nihil aliud notat quam Græcorum *σαρδόνυξες*, mutato tantum ξ in γ pro נ, cum terminatione plurali, prout fere semper accidere solet Rabinis in describendis lapidibus pretiosis. Sed & ipsa Rabboth fortassis male. Deinde dici etiam potest legendum

legendum esse שרנין *Sardinin* omisso ג & tunc nihil aliud esse quam Græcorum σάρδιον *Sardonium*. Enimvero שרנין legendum esse potius quam שרנין, eo facilius crederem, cum ob alias causas, tum etiam quod in editione Amstelodamensi, qua utor, vix discerni possit inter ג & נ, ut non satis certus sim an utraque litera non sit ג *gimel*. Si alia editio mihi esset ad manus, fortassis errorem facilius animadverterem. Quid quid est, אדם *Sardonychem* esse, non puto, non magis quam *granatum* aut *Rubinum*.

CCCCLXXIIX. Pedibus igitur eo in sententiam Septuaginta interpretum, Epiphanii, vulgati, Hieronymi, Belgarum, Gallorum, aliorumque qui hunc lapidem σάρδιον vertunt. Erat autem Sardius lapis ruber, ut omnes fere auctores fatentur, quamvis de genere ipso non conveniant. Isidorus *Orig. lib. xvi. cap. viii.* *Sardius*, inquit, *rubrum habet colorem*. Theophrastus *de lapidibus.* § δ Σαρδία, τὸ μὲν διαφανές, ἐρυθρότερον ἢ καλεῖται θήλυ. τὸ δὲ διαφανές μὲν, μελάντερον ἢ ἢ ἀρσεν. *Sardius pellucidus est; is qui clarius rubet vocatur foemina; pellucidior autem & saturator, mas dicitur.* Hinc Orpheus in *Achate*, & Epiphanius, σάρδια θ' αἰματέονα *Sardium sanguineum* dicunt. Plinius *lib. xxxvii. cap. vii.* *Sardium rubrum* docet. De hoc loco plura postea. Talis erat & lapis אדם *Odem*. Hinc a quibusdam *Granata* aut *rubinus* a *rubore* dicitur, ut supra ostendimus. Idem plane intelligunt Chaldæi cum pro אדם *Odem* habeant סמון *Semakan* & סמוקה *Smuktha*, & Targ. *Jerusalemitanum* סמקה *Semaktha*; quæ voces nihil aliud significant quam *rubrum*: est enim סמון *smuk* rubor *Prov. xxiii. xxxi.* די סמון לא תחמי חמרה *ne aspicias vinum cum rubescit*. Et Ionathanus *Num. xix. ii.* חורחה סמוקה *Vacca rufa*. Nota est infectoibus quædam herba, cujus radices adhibentur ad infecturam rubri coloris: Belgice *Mee* dicta, cujus magna copia est in Insulis quibusdam Zelandiæ, & circa Ostium Helii, sive Brielam Hollandiæ urbem. Id quod vilissimum est in ista radice, infectores Belgice vocant *Smak*, quo solent uti, tanquam medicamine in inficiendis pannis laneis, quos nigro colore tingunt, etsi radix ista revera sit rubra. Quis non videt vocem istam *Smak* Belgas desumpsisse a Chaldæis, ut nihil aliud sit, quam id ipsissimum סמון *Semak*, *rubere*. Ad rubrum colorem proculdubio Etiam respexit paraphrastes *Cantic. cap. v. xiv.* ובי אדם vertit אחר *Achmar*: ut & Arabs احمري *Achmar*.

Quid

Quid illa vox significet nemo dicet, nisi forte lapidem rubrum instar vini; nam *fermentatio*, a qua dictum vult doctissimus Du Dieu, in Genes. cap. xxviii. Nihil habet commune cum Gemma. Notum enim est הכר five חמרה *chamra*, *vinum* & *rubrum* quidem *vinum* (quale in istis regionibus plerumque esse solet) significare. Hunc lapidem rubrum fuisse docet etiam Rabboth Bemidbar parascha ii. Ubi omnes lapides pectoralis confert cum vexillis xii. Tribuum docetque lapides ejusdem coloris fuisse, cujus coloris singulum vexillum illius tribus erat.

: ראונו אבנו אדם ומפה שלו צבנו אדם ומצויר שלו דודים *Ruben insculptus est lapidi Odem, & vexillum ejus rubrum est, & depictos habuit dodaim.* Sane Epiphanius in libello de duodecim gemmis in veste Aharonis, hunc lapidem non tantum *Sardium*, sed & *rubrum* docet. πρώτος λίθος σάρδιος ὁ βαβυλωνίος ἔτι καλέμενος ἐστὶ τῆ πυρωπὸς τῶ εἶδος ἢ αιματοειδής. σαρδίω τῶ ἰχθύϊ τεταραχθῆναι εἰκνῆς. διὸ ἢ σάρδιος λέγεται, ὅτι ἔειδες λαβῶν τὸ ἐπάνυμον. ἐν βαβυλωνίῳ τῆ πρὸς Ασσυρίαν γίνετ' ἐστὶ τῆ διασχυρῆς ὁ λίθος. *Primus lapis est Sardinus Babylonius dictus. Est autem igneus, & speciem sanguinis refert. Sardinio pisci sale condito similis* (scilicet sale condito & exsiccato, instar nostrorum halecum & Salmonum, Belgice *geroockte Salm* / quia intus egregie rubent.) *qua de causa etiam Sardinus dicitur, a forma nomen sumens. Nasquitur autem in Babylonia prope Assyriam: Est etiam lapis pellucidus.* *Sardinum* esse lapidem rubrum colligitur etiam ex capite iv. iii. Apocalypscos; ubi facies Dei dicitur similis lapidi *Sardinio*; quod veteres explicant de facie Dei irata, quam dicunt πυρωπὸς ardentem instar ignis: ἔστι τὸ φοβερὸν ἔστι Θεῶ, πυρωπὸς ἔστι τὸ σάρδιον: *propter terrorem Dei: cum Sardinus sit igneus.* Hinc & πυρωπὸς vertitur ab Epiphanio, Junio & aliis: *Igneae dicuntur rubrae*, quod alibi monuimus.

CCCCLXXIX. אדם lapidem rubrum & *Sardinum* fuisse, videtur colligi posse ex ipsa voce *Sardii*. cum nihil aliud quam *rubrum* significet. Novi quidem plurimos auctores, non infimi nominis, voluisse *Sardinum* dici a loco nativitatis: quod scilicet circa Sardiniam repertus sit primus illius generis lapis, ut docet Plinius loco supra laudato. *Ipsa gemma vulgaris, & primum Sardibus reperta.* Hujus vestigiis insistent Grammatici. Helychius in voce Νησαίη. λίθος, inquit, ἐνοίη τῶ σάρδιον ἔστι τὸ ἐν σαρδίῳ γίνεσθαι. *Lapis quem quidam Sardonium vocant, quia in Sardinia nascitur.* Isidorus

rus *lib. xvi. Orig. cap. vii. Sardius dictus est, quod primus reperiuntur sit a Sardibus.* Sed hæc opinio merito a multis rejicitur, cum reperitur potius circa Babyloniam, & in India, Arabia, circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, immo & in Europa ad Rhenum, in Bohemia, Silesia aliisque Regionibus, ut a Plinio aliisque observatum est. Scilicet ita solet fieri apud Græcos & Romanos, ut quando ignorant linguas Orientales, illorumque populorum ritus & mores, cum ideo veram significationem rerum & nominum ex ingenio linguarum assequi non possint, ipsi nomina fingant, aut sensum forment e locis, nativitate, & origine rerum, etiam falsissime. Sic Judæi dicti sunt Tacito a monte *Ida*. אדאם aliis quia a quatuor partibus terræ creatus est, quæ per quatuor litteras describuntur, *Topazius* ab Insula *Topazion*, ut postea patebit, & *Sardius* a Sardibus.

CCCCLXXX. Mihi itque persuasum est *Sardium* ita dictum esse, non a *pisce Sardio*, nec ab insula, quod a Sardibus primum repertus sit; sed a voce Hebræa שרר *Sered*, quæ rubrum colorem significat, ut docti jam observarunt. Esaiæ XLIV. vers. XIII. : חרש עצים נטרה קי יהארו בשרר Verum quidem est quibusdam interpretibus שרר esse *ruminam*, ut vulgato, aut *Amussim*, ut Junio & aliis; nihilominus tamen verisimilius est vocem istam significare colorem, quam aliquod instrumentum. Hoc sensu sumitur a Kimchio & aliis: *Faber lignarius extendit lineam, delineat Sered.* Nec aliter, mea opinione, sumi debet. Solent enim artifices in fabricandis imaginibus primum creta, minio, aut alio colore omnes partes imaginis quasi delineare, ut postea instrumentis suis omnia accuratius & certius ad formam quæsitam formare queant. Optime ergo a Kimchio שרר *Sered* dicitur צבע *color*, & a Luthe-ro Nötelstein. Atque sic *Sardius* diceretur hic lapis, non a nativitate loco, sed a nativo suo colore *rubro*. Idem videtur indicasse Rabboth, si legatur כררין quasi *Sardii*, aut potius שרר *Sered*, mutato tantum ש in ס quod frequens. A *Sered* igitur dicitur *Sardius* Græcis & Romanis.

CCCCLXXXI. אדם *Odem Sardium* significare videtur posse Probari ex ipso Plinio *lib. xxxvii. cap. vii*, ubi inter Sardorum genera recenset etiam *Demium*. In India, inquit, *trium generum* (Sardorum) *rubrum*, & quod *DEMIUM* vocant *rubore* aut *rubedine*, (si verum est, *rubedinem* dici pro *rubore*, ut quidam

contendant.) Sane hunc locum ego sic legendum puto, non quidem *disenium a magnitudine*, ut correxit Salmasius; nec *demium a pinguedine*. Nulla enim opus est pinguedine. Manifestum igitur est, *Sardium* dici *demium* voce Hebræa, quasi ודם *Odem*, propter rubrum colorem. Verum est, Plinium ita de tribus istis generibus loqui, quasi *Demium a rubro* vellet distinguere. Sed fortassis intelligit eos gradu tantum distingui, ut tamen ille etiam qui *demium* dicitur, ruber sit: & ita quidem ut magis ruberet quam reliqui, utque peculiari modo *demium* dicatur a rubore. Fortassis etiam expungi debet ex hoc loco Plinii particula copulativa & ; atque sic legendum esset: *In India trium generum Sardorum, rubrum quod demium vocant a rubore*. En ergo *Demium* ipsissimum ודם *Odem*, id est *rubrum* Ideoque *Demium* vel *Odem* significat *Sardium*.

CCCCCLXXXII. Cæterum varia sunt Sardorum genera; non enim omnes sunt ejusdem coloris. Et inter genera Sardorum, ponitur etiam *Sardonyx*, qui & $\mu\omicron\lambda\omicron\chi\acute{\alpha}\varsigma$ *Molochites* ab Epiphanio vocatur, de quo nos postea suo loco plura. Verus Sardus rubet quidem, sed non est saturatus, palloris aliquid admixtum habet; *corneolus* ideo vulgo dicitur, quasi *carneolus* a carne humana, vel a carne sanguinolenta, ut habet Boetius *lib. II. de Gemmis, cap. LXXX*.

CCCCCLXXXIII. Variæ hujus lapidis recensentur virtutes. Epiphanius de hoc lapide: $\delta\upsilon\acute{\nu}\alpha\mu\epsilon\omega\varsigma\ \delta\acute{\epsilon}\ \epsilon\varsigma\iota\ \theta\epsilon\alpha\pi\omicron\upsilon\tau\iota\kappa\acute{\eta}\varsigma,\ \omega\ \kappa\acute{\epsilon}\chi\epsilon\tau\eta\iota$
 $\omicron\iota\ \iota\alpha\tau\epsilon\omicron\iota\ \pi\epsilon\delta\acute{\iota}\varsigma\ \omicron\iota\delta\acute{\eta}\mu\alpha\tau\alpha,\ \eta\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\alpha\varsigma\ \pi\lambda\eta\gamma\acute{\alpha}\varsigma\ \epsilon\pi\omega\ \sigma\iota\delta\acute{\eta}\rho\alpha\ \gamma\iota\gamma\eta\omicron\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma.$
Vim habet medendi tumores & alia vulnera ferro inflicta. Sed multa majora miracula ei attribuuntur: timorem pellit, audaciam præstat, a veneficiiis maleficiisque gestantem adserit, sanguinem e naribus fluentem compescit, animo lætitiã, ingenio quoque acumen invitat; somnia etiam mala prohibet, litigantes victores facit. Vide Franciscum Ruzum *de Gemmis lib. II. cap. VI.* Boetium *lib. II. cap. LXXXII.* & Lactium *lib. I. cap. XVI.*

CCCCCLXXXIV. Lectorem hic monitum volo (idem de omnibus lapidibus judicandum cenfeo) mihi esse admodum suspectum, quidquid auctores passim de miraculis gemmarum tradunt. Non quod earum omnem vim naturalem in dubium revocari velim, quasi nullum usum haberent, ne in medicina quidem; sed vanissima & nugacissima figmenta puto, maximam partem, quæ auctores fabulari solent, de motibus animi, de cogitationibus, voluntate, aliisque rebus quæ a libera hominum mente dependent:

ejusmodi sunt & illa quæ de somniis somnare solent: quasi tanta illis inesset vis, ut mentem & cogitationes regerent, somniaque fatidica inducerent. Quando igitur vim & virtutem gemmarum, & nunc, & in reliquis quæ sequuntur, recenseo, id facio non quod credam revera talem iis inesse virtutem, sed ab aliis eam gemmis attribui.

CAP. I X.

DE פטרה TOPAZIO.

Secundus lapis est, פטרה Pitdah. ubi exstet. Paraphraſtes Cantic. v. xiv. עקק Akik. Targ. Jeruſ. ערקין Arkin. An legendum טרקיא Tarkia, pro Turkois. פטרה Topazius. variu interpretes. Topazius an ruber? Error Epiphaniu. Veterum Topazius hodie Chryſolithus. Topazius veterum viridis. Varii auctores. פטרה Pitdah quoque viridis. Ideo a Chaldais & Targ. ירקא & ירקתא Jarkan & Jarketha dicitur a colore viridi. Bernhardi Angli inepta accuſatio. Topazii locus natalis. An Inſula Topazion? Error veterum de iſta Inſula. Fons erroris. Chitis. a כהם latere. Τοπάζιον eſt ipſum vocabulum פטרה Pitdah. פטרה & ר permutantur. פטרה Pitdah pro טפדה tophdah, & inde טפזה Tophza, Topaza, Topazion. Syrus Apocal. xx. טפזיאן Topadion. Rabboh male שומפוזין Schomphozin, pro טומפוזין Tompozin. aut Topazin, Pairia Topazii Arabia. Job. xxviii. טפזיאן Arabica. Varii auctores. Topazius in magnam molem interdum excreſcit. Eſt tamen lapis pretioſus. Varii Auctores. Tavernerius de Topazio Magni Mogolis. Topazii virtutes.

CCCCLXXXV. **S**ecundus lapis est פטרה Pitdah. Idem ſextat Job. cap. xxviii. xix. addito epitheto כוש Cuſch, ut dicatur פטרה כוש Pitdath Cuſch. Topazius illius mentionem etiam facit Ezech. cap. xxviii. xiii.

CCCCLXXXVI. Paraphraſtes in Cantic. cap. v. xiv. habet עקק Akik. Sed unde vox iſta derivetur & quid ſignificet, fateor me

or me ignorare; nisi forte legendum sit *ארקין* *Arkin*, ut habet Targum Ierusalemitanum de octavo lapide: aut potius *טרקין* *Tarkia* ut Onkelosius vocat nonum lapidem; atque sic esset *Turquois* uti vulgo vocatur. At si hæc illius est mens, proculdubio deceptus est, cum lapis Turquois in pectorali non existerit, quod postea clarius patebit.

CCCCLXXXVII. *פטר* *Pitdah* igitur *Topasius* veritur fere ab omnibus interpretibus, Iosepho, Septuaginta, Hieronymo, Vulgato, Germanis, Gallis, Anglis, Belgis, aliis, quibus & ego lubens accedo. Et sane hunc lapidem fuisse *Topazium* aut *Topazium*, patet ex ejus colore. Verum quidem est Epiphanium, in *libello de XII. lapidibus*, *Topasium* rubrum dixisse: *μαρ* inquit, *τοπάζιον*, *έρυθρός τῶ εἶδει ὡς ἔν τ' ἀνθρακᾷ*. *Topazius* colore rubet magis quam *carbunculus*. Sed toto cœlo aberrat magnus Epiphanius, cum omnes auctores clamant eum esse ex genere viridium. Verum etiam est, *Topazii* nomen mutatum esse apud recentiores hodieque a lapidariis nostris vocari *Chrysolithon*. At *Chrysolithus* veterum flavus est, aureo colore fulgens. Confundunt igitur hodie lapidarii *Topazium* & *Chrysolithum*, ut hunc *Topazium*, istum autem *Chrysolithum* vocent. Non igitur audiendi sunt.

„ Hæc fortassis causa est, quod *Danæus* (notante *Ludovico*
 „ *Du Dieu*) *Topazium* lucentem quidem & transparentem dicat,
 „ verum non viridis sed crocei coloris. Esse speciem quandam
 „ *Topazii* dictam *Chrysoprasium*, cui croceus color tribui po-
 „ test, de quo *Plinius* libro 37. c. 8. eam paululum declinare a
 „ *Topazio* in aurum, quamvis ei omnis viror denegari non pos-
 „ sit, cum *Plinius* addat, hanc ipsam porri succum referre.

CCCCLXXXVIII. *Topazium* autem veterum viridem fuisse, clamant omnes auctores. *Plinius* *Libr. xxxviii. viii. Egregius etiam nunc topazio gloria est, suo virenti genere.* Docet, præterea porri succum non male exhibere colorem *topazii*; ut sit e viridi pallens, ut habet de *chrysoprasio*, qui est ex genere *topaziorum*. Hinc & *De Laetius* *lib. i. cap. ix. de gemmis*, docet proprium *topazii* colorem habere porri similitudinem. Hinc ab *Isidoro Smaragdus* adnumeratur, *Orig. lib. xvi. cap. vii. Topazion ex virenti genere est omnique colore resplendens.*

„ Hinc *Rabbi Iona* (notante eodem *Du Dieu*) dicit *פטר* *Arabi-*
 „ *bica* lingua dici *סמירד* *Smirad*, id est *Smaragdus*: quare & *Pir-*

„*dath Cusch* apud Iobum cap. xxviii. a nonnullis vertitur *Smaragdus*. Credibile est ob eandem causam ab Arabe verbum esse
 „*أخضر Achsar*, viridis. A Syro *ܙܪܓܐ Zeraga*, subviride & ig-

„neo colore splendens. Vide apud eundem Du Dieu.

Ideo & vitri colorem referre dicitur *Topazius*: unde & a Græcis *υαλοειδέες*, & *υάλω παρεμφερής*, id est *vitrei coloris*, & *vitro similis* dicitur Orphæo, Diodoro Siculo, Agatharchidi, Psello, & aliis, ut locis, quos postea allegabimus, patebit. Orpheus *πῆλιθων*. ubi de *Topazio*.

Ἐθλὸν ἢ αὐτὸ ἄπὸ τοῖσι ἢ υαλοειδέες εἶναι
 Κλείων ἢ θνητοῖσι θυρωπολίησι τοπάζιοι.

En *Topazios υαλοειδέες vitro similes*. Est autem *υαλον vitrum viride*. Servius ad Virgilium *Georg. lib. vi*.

--- --- *Milesia vellera nymphe*.

Carpebant hyali saturo fucata colore.

Hyalis, inquit, *pro hyalino, colore vitreo, viridi, Nymphis apto*. Sed ita videtur *Topazius* virere, ut aliquid ex auri colore trahat; ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Alexander Polyhistor apud Stephanum: *ὁμοιον τῇ χρῶσ τῇ ἢ νέξ ἐλαίῃς. Similis est colore oleo recenti*. Oleum autem flavedinem aliquam auri habet, & virorem vitri. Eo respexit proculdubio Strabo *lib. xvi*. ubi de *Topazio*: *λίθος δὲ ἐστὶ δειφανῆς χρυσοειδῆς ἀπολάμπων φέγγος ὅσον μεθήμερον μὴ ἔραδρον ἰδεῖν ἐστὶ. Est autem lapis pellucidus auro similis, splendore tanto resurgens, ut interdum videri non possit*. Psellus *πῆλιθων δυνάμεως. Τοπάζιον λίθος ἐστὶ δειφανῆς, υέλω παρεμφερής. φύει ἢ εἰς τὴν Ἀραβικὸν λεγομένην κόλπον ἐν τινὶ πελαγίᾳ νήσῳ, ἢ ἡμέρας μὴ ἔχουσα, καὶ πρὸς αὐτὰ τὸ φέγγος ἤλιος. νυκτὸς ἢ διαλάμπει πῶρρωθεν, ἢ τερχύς μὴ δεισκεί ἢ ἀνόμαλτος, τεχνικοῖς ἢ ὀργάνοις λεαίνει*. ἔτος μαινομένης ἀποκαθίστησι τριεὶς ἢ ποθεῖς. δεῖται ἢ τὰ ἀντὰ ἢ πῆλιπτος: *Topazius est lapis pellucidus, vitro similis. Nasquitur autem in Arabico, ut dicunt, sinu; in insula quadam maxima, & quamdiu dies est videri non potest, Sol enim ejus splendorem occultat, at noctu procul relucet: & inaequalis, sed instrumentis mechanicis levigatur. Hic furibundos in pristinum statum restituit, si teratur & potetur, quæ omnia etiam exequitur si alligetur. Hæc fortassis causa fuit, quod lapidarii recentiores eo facilius ad istum errorem delapsi fuerint, ut crederent *Topazium esse Chrysolithum*. Ut*

ut sit, ex his omnibus clarum est veterum Topazium fuisse colore viridem.

CCCCLXXXIX. Summi autem Pontificis פטרה *Pitdah*, viridem fuisse lapidem, Iudæorum magistri docent. Hanc ob causam a Chaldæis & Targum Ierusalemitano ירקן *Iarkan*, & ירקתא *Iarketha* dicitur; quasi *lapis viridis*: est enim ירק *viride*. Abarbancl ad *Parascham Tezave*: פטרה הפטרה כנגד שמעון והיה אבן ירוקה *Pitdah Simeoni dicatus est, eratque lapis viridis*. Rabboth Bemidbar *Parascha* II. Simeonis vexillum viride docet. Supra jam monuimus eundem habere colorem vexilla, qui & in gemma cujuslibet tribus repertus est. פטרה ומפה שלו צבוק ירק ומצוייר עליו שכם, inquit, שמעון *Simeon sculptus erat in Pitdah, & illius vexillum erat viride, habebatque pro signo depictum Sichemum*.

CCCCXC. Sed פטרה *Pitdah* significare *Topazium*, ipsa vox & Etymologia satis manifesto, mea quidem sententia, indicat. Non possum ignorare Plinium *lib. xxxvii. cap. viii.* docere, *Topazium* nomen suum habere ab Insula *Topazio*, in qua effodere-tur; istamque insulam sic esse dictam Trogloditarum lingua, in qua Topazin significationem habet querendi. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, qua Chitis vocatur, in qua Trogloditarum praedones, cum diutius fame & egestate pressi herbas radicesque effoderent, eruerunt Topazion. Hac Archilai sententia est. Iuba Topazion insulam in rubro mari a continenti stadiis ccc. abesse tradit, nebulosam & ideo quaesitam saepe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Trogloditarum lingua significationem habere querendi. Eadem repetuntur ab Isidoro lib. xv. cap. vii.* At Plinium, aut auctores quos allegat, errare, mihi est persuasissimum. Non enim hic lapis nomen suum ab ista insula habet, sed insula forte ita dicta est a lapide; aut si lapis ab insula nomen habet, non sequitur *Topazium* ita dici a verbo quod *querendi* significationem habet. Nisi quis dicat, istam Insulam dictam esse Topazion a *querendo*, ab Arabico, scilicet ab ipsa voce *Chitis*: hæc enim vox Arabice videtur significare *latere, occultare*. Nam כתם Arabibus, imo & ipsis Hebræis, est *occultare*. Illa autem quæ occulta sunt solent queri. Et cum Insula ista nebulosa & navigantibus quasi occulta sit, ut habet Plinius, non mirum, si *Chitis* & inde *Topazion* dicta esset.

CCCCXCI. Ipsa vox τανάζιον *Topazius*, mea sententia, nihil aliud

aliud est quam vocabulum Hebræum, & ipsissimum quidem פִּיֹּדָב *Piidab*, levi mutatione & transpositione litterarum. Nihil familiarius est quam litteras ejusdem organi permutari. Cum itaque ד & י sint ambæ literæ dentales, ex ד facile fieri poterat י in voce *Topazius*. Quicumque vel prioribus digitulis attingit linguam Hebræam, Syram, Chaldæam, cæterasque Orientales, noverit ד & ט apud Atticos & reliquos Græcos, Belgas & Germanos non minus permutari, quam ד in י apud Orientales. Mutato itaque in voce פִּיֹּדָב *piidab* ד in י, nihil restat, nisi quod ט poni debeat ante פ, sic habebimus פִּיֹּדָב quod legi potest *Topda* pro פִּיֹּדָב *piidab*, aut *pidab*, & permutato ד in ז, טוֹפָזָא *Topza*, aut *Topaza*. Silentio non est prætereundum quod Syrus Apocal. xxi. vers. xx. Græcum τοπάζιον verterit ἑρμαίνιον *Topadion*; ubi omnino eadem literæ reperiuntur quæ in voce פִּיֹּדָב *piidab*, nisi quod Syrus addiderit terminationem Græcam, quod Orientalibus non est insolens, post Græcorum imperium. Hæc est causa præculdubio, uti jam animadvertimus, quod Rabboth Schemoth habuerit שומפון *Somposin*, quod nihil aliud est quam Græcorum τοπάζιον quamvis corruptissimum, prout Rabboth omnibus fere lapidibus pretiosis solet dare nomina Græca, aut ex Græcis corrupta. Quis igitur non videt pro שומפון legendum esse שופון *Topazin*, *Sanperinum*, mutato ש in ט quod non est insolens, & eliso ט e medio, quod absque necessitate irrepfit, ut נ in voce סנפרינן *Sanperinum*, pro ספיר *Saphir* & id genus alia.

CCCCXCII. Sed & patria hujus gemmæ indicat eam esse *Topazium*. Jobus cap. xxviii. xix. eam vocat פִּיֹּדָב כוש *Piidab Cusch*. At vero כוש *Cusch* nihil aliud est quam Arabia, quod pluribus argumentis probavit doctissimus Bochartus in suo *Phaleg*. Igitur כוש פִּיֹּדָב proprie est *Topazius Arabicus*. Optimos autem topazios reperiri in Insula *Topazion*, & istam Insulam partem esse Arabiæ, certum est. Expressis verbis hoc docet Plinius, & ex eo Isidorus, locis modo laudatis. *Id accidit*, inquit, *in Arabia Insula, qua Chitis vocatur* &c. Pfellus. quem supra audivimus, φσις) εις τὴν Ἀραβικὴν λεγομένην κόλπον ἐν τινὶ πελαγίᾳ νήσῳ. De eadem Insula mentionem etiam facit Diodorus Siculus, quamvis sub alio nomine: docet enim lib. III. in sinu Arabico, esse Insulam *Ophiodem*, quasi diceres *Serpentinam*, propter multitudinem

nem serpentum dictam, in qua reperitur lapis *Topazius*. *Ἠρακομιθῆνι ἢ τὸς τόπους κειῖν ἡσθ' πελαγία μὲν τῷ διασημίῳ, τὸ ἢ μὴ ἔσθ' εἰς ὀγδοήκοντα σαδίως παρεκτείνεσα, καλεμμένη ἢ ὀφιδῆς ἢ τὸ μὲν παλαιὸν ἑώηρχε πωλῆρος παντοδαπῶν καὶ φοβερῶν ἔρπετῶν, ἀφ' ὧν καὶ ταύτης ἔτυχε τ' ἑρσηγορίας. ἐν ἢ τοῖς μεταγλυφεύροις χρόνοις ἐπὶ τ' καὶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ βασιλεῶν ἔτων ἐξημερῶντι φιλοτίμως, ὡς μηδὲ ἔτι καὶ αὐτὴν ἐρεῖσθαι τ' ἑρσηπαρξάντων ζῶνων. ἔ παρσχελιπτόν δ' ἡμῖν ἔ ἢ τῷ αἰτίαν τ' περὶ ἡμέρων φιλοτιμίας. Ὀρίσκει δ' ἢ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸ καλέμνον τοπάζιον, ὅπερ ἐστὶ λίθ' διαφανόμην', Ἰπταρπῆς, ὕαλω παρεμφορῆς, καὶ θαυμασὴν ἔγχρυσον ἑρσησφιν παρεχόμεν'.* *Ultra hæc loca insula est, in longitudinem octoginta stadiorum exiensa, Ophiodes dicta. Olim plena fuit omnium generum horrendis serpentibus, a quibus & nomen sumpsit. Postea autem a Regibus Alexandria plane ab eiusmodi animalibus repurgata est, ut nullum amplius in ea conspiceretur. Non autem pratermittenda causa, ob quam ita repurgata est: invenitur scilicet in ista Insula lapis quem vocant Topazium, qui est lapis pellucidus, vitro similis, & mirificum auri aspectum prabens. Tandem postquam multa dixisset de custodibus istius insulæ, ne lapides a quolibet effoderentur; addit hunc lapidem in petra nasci, die, propter calorem & radios solis, non apparere, noctu autem in tenebris splendere, & procul ostendī in quo sit loco. Custodes autem insulæ, qui forte disponuntur, loca ostendere, & lapidi, qui sese prodit, signum imponere; die autem excindere eos juxta locum signatum lapidem, tradere que opificibus qui artis sunt periti, ut inde lapidem errerent. Eadem plane docet Photius in sua Bibliotheca ex Agatharchide Polyhistoro. περὶ θερμῶν ὑδάτων αὐτοφῶν, ubi agit de mari rubro, & Insulis quæ Arabicæ censentur. ὅν παρσπαλώσαντι ἡσθ' ἐκκειῖν, τῇ μὲν θεσὶ πελαγία, μὴ ἔχουσα σαδίων ὡς ὀγδοήκοντα, ἢν καλέσιν ὀφιδῆς, πῶτερον μὲν γέμεσαν παντοίων ἔρπεδῶν, ἐφ' ἡμῶν ἢ ἐλοπτεραν τέτων. ἐν ἢ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, φησὶ, καὶ τὸ καλέμνον τοπάζιον. ἐστὶ ἢ τέτο, λίθ' διαφανόμην', ὕαλω παρεμφορῆς, ἡδεῖαν ἐν χρυσῷ θεωρίαν ἄποδιδῆς. Quæ ubi praternavigaris, insula exportigitur, in pelago sita, longitudine stadiorum octoginta, Ophiodes (Serpentina) dicta. Nam omnis generis serpentibus quondam referta erat, sed atate nostra libera est. In hac lapillus nascitur, Topazius dictus. Est autem lapis pellucidus, vitro similis, & jucundum auri aspectum prabet. Narrat præterea fere omnia illa quæ jam annotavimus ex Diodoro Siculo, de custodibus, &*

modo hanc gemmam inveniendi & ex petra excindendi. Nec prætereundus est Strabo libro xvi. ubi eadem fere narrat de Insula Ophiode & Topazio, qui ibi nascitur: Μετὰ τῆς ἰήκωλον, Οφιδίης καλεῖται νῆσος ἢ Στόβη συμβεβηκότος ἢ ἐν ἐλαθέρωσε τῶν ἐρπεδῶν ὁ βασιλίδης, ἀμα ἢ ἐξ τῶν φθορῶν τῶν περσομιζομένων, ἀνθρώπων ἐκ τῶν Θηρίων, ἢ ἐξ τῶν τοπαζία. Post finem (nempe Arabicum) est Ophiodes Insula ab eueniu appellata, quam Rex a serpentibus liberavit, cum multi applicantes a serpentibus interficerentur propter topazium. Apparet igitur Insulam illam, in qua reperiuntur Topazii, in Arabia esse, Non mirum igitur si a Jobo dicatur פתח טופאזיוס Arabicus. Est igitur פתח Puidah in Pectorali Topazius.

„ Veterem Topazium colore fuisse viridem, ita tamen ut ali-

„ quid ex aureo habuerit mixtum, instar olei recentis, manifesto

„ constat, non solum ex verparum sententia, sed & ex optinis

„ vetustissimisque Græcis & Latinis, auctoribus. Bernhardus

„ tamen Anglus, ad Iosephum pag. 181. more solito, id est

„ ineptiendo, Braunium iterum colaphis excipit, de colore Topa-

„ zii. Is scilicet conciliabit Iudeos scriptores Græcosque, Braunio aliis-

„ que invitis. At cur Braunio invito? Constat enim ex tribus pro-

„ batissimis scriptoribus & pervetustis, hanc gemmam tam flavedinem

„ auri præ se, quam vitri virorem ferre, & quæ sequuntur. En quan-

„ tus vir est Bernhardus? Sed quid hæc tanto molimine contra

„ Braunium? Braunius sane, invito Bernhardo, auctores optimos

„ vetustissimosque Iudæos, Græcos & Latinos concilaverat: cum

„ eadem docuisset antequam sciret Bernardum esse in rerum natu-

„ ra, totque nugas in viros honestos effutire posse. Clarissima

„ sunt verba mea, hoc ipso capite paragr. CCCCLXXXIIX.

„ prioris editionis paragr. iv. Sed ita videtur Topazius virere,

„ ut aliquid ex auri colore trahat, ideoque olei recentis virorem habere

„ dicitur. Quod & probo ex Polyhistore, Strabone, Diodoro

„ Siculo, ex Photio & aliis, in eodem paragraho & sequentibus.

„ Quantus itaque vir est Bernhardus! Existimavit proculdubio,

„ neminem mea verba legisse, aut intellexisse, præter se omnia-

„ pientem. Forte non sine causa affirmarem, Bernhardum, quæ

„ de hujus gemmæ novit colore, & quæ tanta sapientia tantoque

„ apparatu, me, si Diis placet, invito, in me effutiit, a me didi-

„ cisse. Hisce ineptiis famam sibi nullam acquireret Bernhardus,

„ & hoc a me discat. Sed regnat in eo perpetuus contradicendi

„ spiritus & ἀντοφιλία.

Hic

CCCCXCIII. Hic lapis interdum in magnam excrefcit molem; adeo ut etiam statuæ ex eo factæ fuerint IV. cubitorum, qualis erat illa statua Arfinoæ Ptolomæi Philadelphii uxoris; de qua vide Plinium, loco supra allegato. Sed valde dubito, utrum vera fuerit gemma illa statua, an non genus aliquod marmoris rari & exquisiti, Topazii colorem referens. Boetius tamen docet, Topazium non magnam habere auctoritatem & cælaturæ non excedere pretium. *lib. II. De Gemmis, cap. LXIV. Causa*, inquit, *est quantitas & magnitudo, que illum valem efficit.* Idem docet Abarbanel: & eam infra Sardium ponit. אנה חשובה כדור *Non est pretiosa ut Sardius.* Nihilominus Topazios etiam pretiosos fuisse lapides tempore Mosis, manifestum est, cum in toto Pectorali nihil fuerit nisi *ex optimo.* Sed & a Jobo, capite supra laudato, inter pretiosas gemmas ponitur *Topazius Arabicus.* Oportet sane hunc lapidem magni æstimatum fuisse, cum tanta cura insula *Chitis*, sive *Ophiodos* a custodibus custodita fuerit, ne lapides furto auferrentur: adeo etiam ut nulla navis in Insula relinqueretur, & sub pœna mortis prohibitum sit, ne ullus eam intraret, ut docent Diodorus Siculus, Aagatharchides, & Strabo. Regina etiam, cui Thebani Topazium attulerunt, ut ait Epiphanius (modo is verus fuerit Topazius) eum *διαδήματι μέσον & μετὰ πρὸς ὠτίθετο*, *diademati imposuit in medio frontis.* Nobilissimus Tavernerius Itin. *Jud. lib. II. cap. xx.* narrat Magnum Mogolem habere *Topazium* CLVIII. ceratioꝝum, Goæ emptum ducentis septuaginta & duobus fere millibus fionerorum. Videtur tamen per *Topazium* intelligere gemmam quam veteres *Chrysolithum* vocabant, more recentiorum lapidariorum.

CCCCXCIV. Mirificas etiam virtutes Topazio attribuunt passim naturæ indagatores. Sanguinis, ut ajunt, eruptiones sistit, vulnerique admotus extemplo fluentem sanguinem compescit, bilem iramque & phrenititem mitigat, si pro amuleto gestetur. Nocturnos etiam timores, & puerorum terreculamenta, ac lunaticos, paroxysmos arcere creditur, ut habet Boetius *lib. II. cap. LXIII.* Epiphanius tradit eum attrita medica cote reddere succum, non pro suo colore rubrum, (rubrum enim topazium putabat, uti supra annotavimus) sed lacteum. Implet autem succo illius attritæ quot crateres voluerit is qui affricat, idque sinè prioris ponderis iminutione. Statim addit: χρυσολίθος ἢ ἢ ὁ ἐξ ἁπλῶ ἔστω χρυλός

πρὸς πάθος ὀφθαλμῶν ἢ πινόμενον ἢ ἀντιπαθεῖ πρὸς ὑδρωπας ἢ τοῖς
 ἕπο δὲ σαφυλῆς θαλασσίας μαρμαίρωσις. *Utilis est succus ejus ad*
oculorum morbos, & epotus adversatur hydropi, & medetur tabes-
centibus ab uva marina sumpta. Sed Epiphanium de vero S. Pon-
 tificis פטרב Ptdab loqui, vix credibile est, cum ei rubrum co-
 lorem attribuat pro viridi. Pfellus, quem supra audivimus, *Hic*
furibandos in pristinum statum restit, si teratur & potetur, quae
omnia etiam exequuntur si alligetur.

C A P. X.

DE ברקת SMARAGDO.

Tertius lapis est ברקת Bareketh. Variæ expositiones Ceraunium,
Carbunculus. דייקנתין Diakinthin. Legendum הייקנתין Hiakin-
thin, hyacinthus. ברקת Beraktha, & ברקן Barkan. Targ.
Ierusalemitanum, Ionathanus, Onkelosius. Cantic. cap. v. xiv.
ברקן ברקן Barkan veaphran. Per ברקת Chaldei non videntur
intelligere Smaragdum. Nihilominus Smaragdum significat.
Varii auctores. Smaragdus a fulgore. Oculi Leonis ex Sma-
ragdis terribiles thynnus. ברק splendere. סמארגד & idem
ac מארגד. Et hoc ex ברקת Bareketh מ & נ permut-
tantur. בהנן & מתנן זבגרי חד Zabargiad, pro Smargiad.
Boetius & De Laetius Arabum Codices male corrigunt. Bacu-
lus a מקל Macal. גלובל. globus a גלם golem, præ-
mium pro בעגלעון &c. Litteræ וק וח וז K. H. G. permut-
tantur. A ברקת Bareketh fit Bareged, & hinc cum termina-
tione Græca Baragdos, tandem מארגד & Smaragdos. Pro
ברק Barak Persæ dicunt Bereg; מי ברק Me Bereg. סמארגד
מארגד an αμαρμαίρω? verbum μαρμαίρω a μαρμαίρω. Hinc
μαρμαίρω. Forie ab aliquo verbo obsolete μαίρω; quod esse
posset a ברק Barak. Colores Smaragdorū. Vexilli Levi colores
Sententia Rabboth de Bareketh. Smaragdi hyacinthizantes apud
Plinium. דייקנתין. Plinius de variis Smaragdis. بوقان برقا
برقش Bercathon ab Arabico ברקת Borchathon. Bochartus lau-
datur. ברקת est lapis viridis. Varii auctores. Smaragdi O-
rientalis

rientales & Occidentales, Schythica optima Smaragdus. Est pretiosissima gemma. Ejus moles. וְאֵדֵן קַמְאֵרְעֵבֶרֶת. Varii Smaragdorū virutes.

CCCCXCV. **T**ertius lapis est ברקה *Bareketb.* De hoc etiam fit mentio Ezech. xxviii. x. Syrus retinet vocem

hebræam לַדְּבִי *Borco* Arabs ارض ac si diceres *lapidem flavum.* Interpres Latinus vocem Syram vertit *carbunculum.* Arabica autem vertitur *Topazius.* Symmachus *Ceraunium* exponit, ut docet Hieronymus ad Fabiolam. Abarbanel habet קרבונקלו *Carbunculo.* Ab hoc decepti videntur Belgæ qui etiam habent *Carbunculum.* Sed cum hoc nulla auctoritate probetur, non possum iis assentiri. *Clarissimus Lud. Du Dieu* Belgas tradit hanc gemmam verissime Smaragde. *Quam autem habuerit rationem scire desidero, certum enim est, eos tertium lapidem primi ordinis verissime carbonckel, sed* נֶפֶךְ *primum scil. secundi ordinis Smaragd.*

CCCCXCVI. Rabboth Schemoth habet דייקינתן *Diakinthin.* Hanc vocem Græcam esse nullus dubito. At corrupta est, ut fere omnes reliquæ quibus utitur Rabboth ad exprimendos lapides pretiosos. Scribendum itaque censeo היקינתן *Hyakinthin,* mutato tantum ה in ה levissima mutatione. Nihil aliud igitur significat, quam *Hyacinthum.* At fallitur Rabboth si per *Bareketb.* intelligit hyacinthum: nam alium omnino significare, mihi persuasissimum est. Sed & ipsa Rabboth alium lapidem quam hyacinthum intelligere videtur, cum ei plures colores attribuat, album, nigrum & rubrum, qui in hyacintho non reperiuntur. Sed de his mox plura.

CCCCXCVII. Targum Jerusalemitanum & Jonathan eandem vocem retinent, habent enim ברקה *Berakiba.* Onkelosius ברקן *Barkan,* quod idem significat. Paraphrastes Cantic. cap. v. vers. xiv. quoque ברקן sed addito ועפרין hoc modo: ברקן ועפרין *Barkan veafiran.* Quid autem per ברקה / ברקן & ועפרין intelligant, æque incertum est. Sunt qui putent Chaldæos per hæc vocabula intellexisse *Smaragdum.* Sed de hoc etiam dubitari potest. Saltem Onkelosium & Jonathanem per suum ברקן non intellexisse *Smaragdum,* certum est; nam quartum lapidem, nempe נֶפֶךְ *Nophch* vocant אִסְמַרְגְּדִין *Ismaragdin,* & אִסְמַרְדִּי *Ismured,* quorum utrumque significat *Smaragdum,* quod suo loco patebit. Quid igitur

igitur Chaldæi per *Barekeib* intellexerint, nemo facile divinabit. Hoc saltem constat eos credidisse: non esse *Smaragdum*.

CCCCXCVIII. Nihilominus tamen maxima pars interpretum ut Septuaginta, Josephus, Hieronymus, vulgatus, Latherus, Galli & alii *Smaragdum* verterunt. In hanc sententiam pedibus eo. Enimvero כרר *Barekeib* significare *Smaragdum*, primo patet ex illius proprietate. Nulla nota est gemma cui tantus splendor attribuitur, quam Smaragdo. Secundum Athenæum *Smaragdus* nomen suum habet a *fulgore*. lib. III. Plinio teste lib. xxxvii. cap. v. Smaragdi splendor non *mutatur sole, non umbra, nod lucernis, sed semper est radians*. Ideo ei *fulgorem* ibidem attribuit. Hinc Orpheus ἐὲ λίθων in Achate habet αἰγλήεντα μάραγδον *splendentem Maragdum*. Ab Epiphanio vocatur διεσθὴς ἢ σίλῶν *pellucidus & splensens*. Martialis ut fulgorem Smaragdorū bene exprimeret, eis attribuit ignem,

Gemmarum Scythicis ut lucet in ignibus aurum.

Et Ovid. *Metam.* II.

In solis Phœbus claris lucente Smaragdis.

Sed ad Smaragdorū fulgorem probandum, imprimis notari debet historia quam narrat Plinius loco modo a nobis allegato: nempe in insula Cypri; *tumulo Reguli Hermia juxta ceterias, marmoreo leoni inditos fuisse oculos ex Smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugiebant thynni*. Quis non videt hæc optime convenire τῷ כרר *Barekeib*: nemo enim, qui in Hebraicis non est plane peregrinus, ignorare potest כרר *Barak* significare *splendere, coruscare*, ut Ezech. cap. xxi. x. Sic & Arabice سمرقند *splenduit, fulgaravit, & fulminavit*. Est igitur כרר *Barekeib* gemma maxime fulgens. Cum autem nulla magis fulgeat quam *Smaragdus*, optimo jure a plerisque interpretibus *Smaragdus* vertitur *Barekeib*.

CCCCXCIX. Deinde ipsum Græcorū μαράγδον *Smaragdus* latet in Hebræorū vocabulo כרר *Bareket*, ut Græcorū μαράγδον ex Hebræorū *Bareket* factum sit. Ut autem hoc probaremus; notandum est primum, Græcos non raro dicere & scribere μαράγδον absque σ pro μαράγδον. Et revera σ initio additur absque necessitate, quod etiam fit in aliis vocabulis, more Græcorū, ut σμιξῶς pro μιξῶς, & sexentis aliis, Hinc Athenæus libro III. Orpheus in Achate & alii habent μαράγδον absque σ. Videndum igitur tantum erit, utrum μαράγδον possit deduci ex *Barekeib*. Hoc fac-

cillime fiet, modo cogitemus apud Hebræos permutari litteras ejusdem organi; cum autem ב & מ sint labiales, sæpissime permutantur, ut בתן *batnan* pro כחן *Maibnan*. Hoc autem maxime locum habet in lingua Arabica. Dicunt enim מוגדד *Magdad* pro בוגדד *Bagdat*. מכה *Macab* pro בכה *Bacab*, & infinitis locis aliis. Sed ipsum *Smaragdum* Arabes scribunt cum ב potius quam cum מ. ut זבוגדד *Zebargiad* pro זמרגדד *Smergiad*. Sic enim Serapion & Pandectarius *Zabarget*; aut potius *Zabargiat* pro *smaragdo*: ut male codices eorum carpantur a Boetio & de Laetio, qui legi volunt *Zamarut*. Græcos etiam Hebræorum ב convertere in מ patet vel ex voce חבל *chabal* funis, ubi Græci habent κάμηλον pro κάθηλον, hinc & Belgice *een Habel*. Sic & Hebræorum מ Latini convertunt in B. ut *Baculus* pro *maculus* a מקל *macal*. גלם *golem*, *gloma*, & inde *globus*. Ex Hebræorum מטה *Mittah*, Germani habent *Beih*, *lectus*. Eiusmodi plura occurrunt. Non dicam idem fieri in linguis Græca & Latina, ut *præmium* pro βραβεῖον, *cicuma* pro κικαμή & sexcenta alia. Non mirum igitur si dicamus μάργυδον dici quasi βάρυκτον. Quam facile porro fieri possit βάρυκτον ex *Bareket*, sciunt omnes, qui non ignorant in omnibus fere linguis permutari litteras ק / כ / ה / ו / י / ק. K. H. G. & id genus alia. Igitur in voce ברקה littera ק mutata est in ג *gimel*, quod non magis de longo petatum est, quam si quis crederet κάμηλον dici Græce pro גמל *Gamel*, & כבול pro גבול *Dogma* ἀδονέω, *frigus*, ἀφείνη, & alia innumera. Sic a *Bareket*, aut potius a Chaldæo *Berakia* fiet *Bareget*, aut *Beragda*, & inde *Maragdos*. Sed exempla aliunde non sunt petenda, quam ab ipso verbo ברק *Barak*, nam pro eo Persæ dicunt ברק *Bereg*. Hinc in Codice *Avoda Zarcap*, II. מי בארז *Me Bereg*, quasi מי ברק *Me Berek*, aqua limpida. Et *Sanhedrin cap. XI*. מי כוסא ברקא *equi splendidi*. Ergo ex Hebræo, aut potius Chaldæo *Berakia*, factum est *Meragda*, & Græca terminatione *Meragdos*, inde tandem & *Smaragdus*.

D. Novi equidem Græculos velle vocabulum μάργυδον derivari a verbo μαρμαίρω, teste Athenæo *lib. III*, ad hunc versum Menandri:

Μαργύδων εἶναι ταῦτ' ἔδει, ἢ σάρδια.

Παρθένον, inquit, τὸ μαρμαίρην ὀνόμασθαι τῷ διαύγειν ὑπάρχον. Sic vocatur a verbo μαρμαίρην propter fulgorem. Et revera μαρμαίρω expli-

plicatur vibrante splendore corusco: & hoc quidem optime quod a fulgore sic dicatur, cum Hebræo ברק *spendui* optime convenit. Sed quibus legibus *μαράγδ* fiat a *μαραμαίω*, non video, nisi dicamus & ipsum *μαραμαίω* derivari a radice ברק *Barak*, Sane si Smaragdus deduci debet ab aliquo verbo Græco, id potius fiet a *μαραμαύσω* aut etiam *μαραμαίω*, quam a *μαραμαίω*. Hinc *μαραμαύω*, & *μαραμαυώδης* apud Homerum *Odys.* *fulgidus, radios vibrans*. Sed quis non videt hoc verbum derivari ab aliquo obsoleto, & fortassis a *μαίω*, & per duplicationem primæ Syllabæ, *μαραμαίω*, *splendo*? Si autem tale verbum unquam in usu fuit apud vetustiores Græcos, proculdubio factum est ab Hebræo ברק *Barak*, unde *Marac*, *Margo*, *Marigo*, inde *μαραμαίω*, *μαραμαίω*, *μαραμαύσω*, & *μαραμαίω*. Hinc & *μαράγ*, *Marmor*, propter splendorem. Quidquid alii dicant, nullus dubito, quin *μαράγδ* & *Smaragdus* derivatum sit ab Hebræo *Bareket* aut *Beraktha*, atque sic ברק significare Smaragdum.

DI. Colores Smaragdorū quidem varii sunt, secundum varia genera, ut ostendit Plinius *lib. xxxvii. cap. v.* Omnes tamen virides perhibentur. Rabboth *Bemidbar Parascha II.* huic lapidi tres dat colores, *album nigrum, & rubrum*, quales dicit fuisse in vexillo Levi: *לוי ברק ומרה שלו צבתי שלשי לבן ושלשי שחור וגו' אדום ומצויר עליו אורים ותומים*: *Nomen Levi inscriptum est lapidi Bareket, & vexillum ejus erat tertia parte album, tertia parte nigrum, & tertia parte rubrum. Et eo depictum erat Vrim & Thummim.* Sed Rabboth per hunc lapidem *Smaragdum* intellexisse non puto, cum eum alibi (ut supra audivimus) vocet *Hyacinthum*, & in hoc loco sextum lapidem יהלם, dixerit *אומרגון Smaragdum*. Unde patet Rabboth hos lapides pessime confudisse, & eorum nec nomen nec naturam, nec colorem novisse. Novi quidem Plinium mentionem facere cujusdam Smaragdi *hyacinthizonis*, ut non adeo absurdum esset, si quis diceret, eum respexisse ad ejusmodi lapidem eumque vocasse *דייקתן* aut potius, ut emendavimus, *הייקתן Hyacinthum*. Utrum autem tres colores, albus, niger & ruber, in eo fuerint, non credo facile posse probari. Deinde Plinius etiam tradit, dari quosdam Smaragdos Medicos, qui sunt *fluctuosi, & rerum imagines complexi, ut papaverum. aucarivum pinnarumque vel carulorum* & alios, qui & Carchedonii dicuntur, habere colores incertos, & esse *virentium in cauda pavonum*.

nam columbarumque collo plumis similes. Non possum etiam silentio præterire, apud Arabas ab eodem verbo *برق* quod idem est ac Hebræorum *ברק*, unde *Smaragdus* derivatur, varia vocabula venire, quæ significant colorem varium. Hinc *بوفا* oculus, propter varios colores *album* & *nigrum*, ut habet *Gigæus*; & *برقان* locusta versicolor, varia & *برقش* variis coloribus pinxit, & id genus alia bene multa. Hinc non male doctissimus *Bochartus*, *Phaleg. lib. II. cap. XIX.* lapidem quem Arabes pro *Baccho* colebant dictum vult *Βαρχαν* ab Arabico *برق* *Borcarbon*, id est *lapis discolor*. Eiusdem generis lapidem videtur intellexisse *Rabboth* per hoc *Bareketb*, qui esset *albus*, *niger* & *ruber*.

DII. Sed quicquid statuat *Rabboth*, cum amplius dubitari non possit, quin *Bareketb* significet *Smaragdum*, certissimum est hanc gemmam *Bareketb* fuisse viridem colore: hic enim verus & nativus *Smaragdi* color est. *Plinius lib. XXXVIII. cap. V.* *Tertia auctoritas Smaragdi perhibetur pluribus causis nullius coloris aspectus jucundior est.* Nam herbas quoque virentes frondesque avidè spectamus. *Smaragdus* vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret; præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu *Smaragdi* recreatur acies *Scalpenibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent.* *Isidorus Orig. lib. XVII. ca. p VII.* *Omnium gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, cui veteres tertium post margaritas & uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus a nimia viriditate dicitur. Omne enim satis viride Smaragdus dicitur. Nullis enim gemmis vel herbis major hoc austeritas est, nam herbas virentes frondesque exuperat: inficiens circa se viriditate repercussum aerem.* Ergo non mirum si & *Martialis aurum virens* dixit, propter *Smaragdus*. *Psellus* *περὶ λίθων δυνάμεως* *prasineum* colorem attribuit *Smaragdis*, accedentem ad auri colorem, ita ut semper aliquid glauci habeat ἢ *σμάραγδος* *πρασαιοδής* ἐστὶ ἢ *ἡρέμα* *χρυσίζεσσα* ἢ *τοι* ἢ *ἡ* *γλανῆς*, *παρεμφαίνεσα* *χρῶμα*. Ad *prasinum Smaragdus* etiam refertur ab *Epiphanio*, *libro XII. de lapidibus.* de tertio lapide, quem *Smaragdum* dicit: *λίθος* *σμάραγδος* *ἔστω* *καλεῖται* ἢ *Πράσινος*, ἐστὶ *ἢ* ἢ *χλωρὸς* *τῶ* *εἶδη*, ἢ *διαφορεῖ* *τις* *ἐν* *αὐτοῖς* *τινὲς* *μὴ* *αὐτὸς* *Περωνιανὸς* *καλεῖται* *ἄλλοι* *ἢ* *Δομετιανὸς* ἢ *ὁ* *μὴ* *Περωνιανὸς*,

πικρός ἐστὶ τῷ εἶδει, σφόδρα χλωρόζων, διεσθής ἢ σίλβων. *Lapis Smaragdus vocatur etiam Prasinus; est autem viridi colore, sed inter se aliquo modo differunt. Quidam autem vocant eos Neronianos, alii Domitianos. Et Neronianus quidem parvus est, valde virens, pellucidus & splendens. Notandum est, Apocal. IV. III. Iridem dici similem Smaragdo; scilicet quia nullus color in Iride magis est conspicuus quam viridis.*

DIII. Varia etiam recensentur genera Smaragdorū: *Ægyptii, Bætriani, Cyprii, Ethiopici, Persici, Medici, Carchedonii.* Psellus: ἤμα ἧ, ταύτω ἢ Αἰθιοπία, ἢ Ἀγυπία ἢ Πέρσις, ἢ τινὰ ἄρη ἢ Ἀθιναίς. Progenerat autem eam (Smaragdum) *Æthiopia, & Ægyptus, & Persia, & quidam Attica montes.* Sed omnium optimi sunt Scythici. Videatur Plinius loco modo laudato. *Nobilissimi, ait eodem loci, Scythici, ab ea gente, in qua reperiuntur appellati. Nullius major austeritas, nec minus vitii. Et quantum Smaragdi gemmis distant, tantum Scythici a cæteris Smaragdis.* De Scythicis Martialem jam sæpius audivimus. Deinde probatissimos ait Plinius esse eos, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximos, qui vocantur *Chrysoberilli, & sunt paulo pallidiores.* Hodie distinguere solent lapidarii inter Orientales & Occidentales. Orientales sunt optimi. Bonitatem Smaragdorū lapidarii probant, si in ore detentus frigidus appareat, & in sole viriditatem fervet.

DIV. Smaragdus pretiosissimus est lapis, ut ei Plinius tertium locum dederit, post Adamantem & margaritam. Refert etiam Delaetius *lib. I. cap. VIII.* anno CIO IO XL. *Smaragdos in summo apud magnates & opulentiores cives pretio fuisse, ita ut cum adamantibus de gloria certarent.* Raro magnitudinem sigilli æquant, teste Theophrasto πρὸ λίθων. Ἔστι ἧ, inquit, σπανία, ἢ τὸ μέγεθος ἢ μεγάλη. *Est autem rara & mole haud magna; quamvis ipse etiam fateatur, & post eum Plinius tradi in commentariis de Regibus Ægyptiis, missum aliquando dono a Babyloniorum Rege, longitudine quatuor cubitorum, latitudine trium; positos etiam in Jovis obelisco Smaragdos quatuor, longitudine quadraginta cubitorum, latitudine partim quatuor partim duorum.* Sed fortassis erat *ψάδη σμάραγδος*, qualis erat illa pila ἐν μεγέθῃ ἐν τῷ Ἡρακλέῳ ἱερῷ *Satis magna in Herculis Templo, ut addit ipse Theophrastus. Apud Delaetium fit mentio Smaragdi xxv. ceratiorum.*

tiorum, anno CIO IO LXXI. æstimati xx. Mill. coronatis, cum ante triplo majori pretio venundari potuisset. Addit præterea Peruvianos Smaragdos nonnunquam ovum columbinum superare.

DV. Non vulgares vires huic lapidi adscribuntur. Psellus: *ἀντι καταπλαστική μετ' ὕδατος ἐλεφαντιοῖς, βοηθεῖ. Πινόμενη δὲ μετ' ὕδατος αἰματικῆ ἐπέχει ροῆς. Si cum aqua ex eo fiat cataplasma leprosos sanat; Et si cum aqua bibatur, reuincit fluxum sanguinis.* Epiphanius λέγει δὲ ἡ ἰσχυρὰ τοῖς μυθοποιοῖς περὶ ἑαυτοῦ εἶναι. *dicuntur etiam a fabulatoribus vim habere prædicandi res futuras.* Adhibentur etiam ad alvi fluxum, & dysenterium sistendum; contra venena bibuntur. Inter amuleta præcipue commendantur Smaragdi; nam si e puerorum collis pendeant, eos ab epilepticis paroxysmis tutari creduntur, & comitalem morbum impedire, ita quidem ut si morbi violentia a lapide superari nequeat, iis in partes diffringatur; coxæ mulieris alligati dicuntur partum accelerare; e collo pendentes inanes timores ac dæmones arcere; memoriam firmare, visum reficere, adulterium prodere, futurorum cognitionem dare, eloquentiam efficere & opes augere. Plura vide apud Plinium, Theophrastum, Psellum, Epiphanium, Boetium, Delatium & alios.

C A P. XI.

נפך Nophech est quartus lapis. Ubi exstet? Male dicitur אמונדן Ismaragdin. אמוודר Imured. כחלה cachale כחלי Chrysolithus. ^אΑνθραξ. Carbunculus est Rubinus. Targ. Jerus. ברבונה cadacna corrupte pro carchedonio ר & ר permutari. ברבוכין cardecuchin, & ברבונן Carcunin. Legi debere ברבונן Carchedonin, carchedonius. כרבונין corrupte pro ברבונן. χαλκηδών & καρχηδόνιος. Carchedonium esse Carbunculum, dici a Carthagine. Καρχηδώνια, Carthago, קרתא חדה Kartha chadah, Carthada, Nova Civitas. Νεάπολις Novomagum, Νεὺνστάττ! unum idemque esse. Carbunculum non nasci circa Carthaginem. Ab illius mercatoribus coemitur & ad alios populos deportatur. Perna West-phalica Moguntiaca dista, & Castanea nucisque Palatina Colonienses dicuntur. Error Epiphani. Theophrastus aliique auctores citantur. נפך a פוך id est stibium.

bium. II. Reg. IX. xxx. & Ieremia IV. xxx. Stibium viride. Datur etiam rubrum. צרורא / צרורא & צרורא / צרורא
 Cerussa. Cognatio inter Cerussam & stibium apud Plinium. Antimonium esse stibium. נפך esse lapidem rubrum. Carbunculi albi, Masculi, femina. Varii carbunculi. Optimi rubri. carbunculus a carbone aut similitudine ignis sic dictus. Theophrastus a Delatio explicatur. carbunculus habet colorem cæli sereni. Rabboth allegatur. Cælum non semper esse cœruleum, sed & igneum. Locus Math. XVI. II. allegatur. Syrus habet **Λοσην** id est rubet. נפך, ἀνθραξ, Carbunculus, & Rubinus eadem gemma. Optime dicitur ab Abarbanele & Luthero Rubinus. Fabula de carbunculi ignibus. Varii auctores. Gemma a Ciconia demissa in gremium Heracleæ. Moles carbunculi. Rubinus Imperatoris Rudolphi II. Tavernerius de Rubino Magni Mogolis. Virtutes carbunculorum.

DVI. **Q**uartus lapis est נפך *Nophech*. Hujus lapidis etiam meminit Ezech. cap. xxvi. xvi. & I Chron. xxix. II. Esaie LIV. xi. Onkelotius habet אומרורן *Ismaragdin* & Jonathanus אסמורר *Ismured*, quorum utrumque significat *Smaragdum*. Horum auctoritate decepti videntur Belgæ, qui etiam habent *Smaragd*. Arab **كاشلي** *cachle*. Paraphrastes Cant. cap. v. xiv. habet כחלי *cachale*. Sed *cachale* Talmudicis est שיש וזמרורא Vide Massechet *Succab* cap. v. ubi glossa notat שיש significare marmor album, & כחלי viride quod *Smaragdum* representat. At hos interpretes errasse manifesto constat, ex iis quæ diximus ad lapidem *Bareketh*. Junius & Tremellius habent *Chrysolithum*; Sed qua auctoritate, non video. Patebit infra ad שיש lapidem נפך non fuisse *Chrysolithum*.

DVII. נפך *Nophech Carbunculum* fuisse, vix dubito. Sane ita vertitur a doctissimis & verustissimis interpretibus. Galli & Diodati habent *Escarboncle*. Septuaginta, Josephus & Epiphanius ἀνθραξ. Est enim ἀνθραξ *Carbo*, quod sciunt ii qui non plane sunt peregrini in Græcis, sive *Carbunculus* ut etiam posuit vulgatus & Hieronymus. Lutherus *Rubinum* habet, sed *Rubinus* nihil aliud est quam *Carbunculus*, quod postea clarius constabit. Targum Jerusalemitanum quidem habet כרכונה *Cadcarna*: Sed hanc vocem Græcam esse, & quidem corruptissimam, nullus dubito. Nihil aliud est quam

Carchedonius; quod levi mutatione fieri potest, transponendo tantum γ in locum κ , hoc modo כרכונה *Carchadana*, at quis non videt hoc esse *carchedonium*: quam facile enim γ & κ permutari possint apud Hebræos, non minus quam apud Syros, cuilibet litteras tantum inspicienti, facile patebit, etiamsi alias nec arare nec literas noverit. Idem proculdubio intelligit Jonathanus, quum sextum lapidem verterit כרדכין *Cardechuchin*, aut, ut habent alii כרדכין *Carduchin*. Quis non videt legendum esse כרדכין *Carchedonin*, id est *Carchedonius*. Idem plane intellexisse puto Rabboth Schemoth per suum ברדיגין *Bardigin*: quemadmodum vertit hunc נפך *Nophech*. Proculdubio vitio librariorum factum est, ut scriptum sit corrupte pro כרדכין *Carchedonin*. Verpuli Græcæ linguæ ignari ejusmodi vitia facile committere poterunt, præsertim si alius ex alio has voces sibi non intellectas pejus transcribat. Igitur secundum Targum Jerusalemitanum & Rabboth Schemoth נפך erit *Carchedonius*. Proculdubio eundem lapidem intellexit Johannes Theologus Apocal. cap. xxi. per χαλκηδῶνα, quod nihil aliud est quam Καρχηδόνιος, mutato γ R in λ L, quod non est insolens.

DVIII. Jam vero *Charchedonium* significare carbunculum, dubitari non potest. Plinius lib. xxxvii. cap. vii. gemmam hanc *Charchedonium* dictam vult ab urbe Carthagine. Principatum, inquit, habent Carbunculi a similiudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam apyroti vocati. Horum genera Indici & Caramantici, quos & carchedonios vocavere, propter opulentiam carthaginis magnæ. Carthaginem Καρχηδῶνα vocatam fuisse, ex Appiano, Eusebio, Hieronymo aliisque constat. Non quidem a suo Conditore, ut viri docti putant, sed quod lingua Phœnicia קרחה חרבה *Kartha chadaib*, aut, ut habet Solinus, *carthada*, id est *nova civitatis*, dicta sit: ut *Carthago* idem sit ac καινή πόλις, aut etiam νεώπολις, immo & nostrum *Novomagum*. Nam si dixeris *Carthada*, *Carthago*, siue νεώπολις, siue *Novomagum*, siue *Novua civitas*, siue Νεὺμαγίττ, perinde erit. Ut ut est, lapis *charchedonius* sic dicitur ab urbe Carthagine. Non quidem, ut credit Epiphanius, quod *carbunculus*, siue *Carchedonius* nascatur circa urbem Carthaginem. γίνεθι, inquit, ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβύης, ἧτις Ἀφρική καλεῖθι. *Nascitur in carthagine Libya, qua Africa dicitur.* Et in fine ejusdem capituli: ἐστὶ δὲ ὁ χαλκηδόνιος καλεῖται.

λιθῶ παραπλήσιον τῷ, ὅτι ἢ ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων ἐξέλκεται) *Est etiam gemma dicta carchedonius* (licet enim scribi deberet, potius quam *calchedonium*) *huic non absimilis, quoniam ibidem loci reperitur.* Duplicem enim hic errorem errat Epiphanius. Primum quod *Ambracem* five *carbunculum* distinguat a *carchedonio*, cum *carchedonius* sit ipsissimus ἀμβραξ five *carbunculus*: deinde quod putet *carchedonium* nasci circa *Carthaginem*, ideoque *carchedonium* dici. Nam etsi nomen suum sortita sit ab urbe *carthagine*, id non factum est quod ibi nascatur (nascitur enim *Carbunculus* in India, ut docet PSELLUS: ὁ ἀμβραξ ἐν Ἰνδοῖς μὴ ἐξ ἄλλου γένεσιν, *carbunculus in India nascitur*) sed ut habet Plinius, propter opulentiam urbis: scilicet quod opulentiores mercatores Carthaginenses ejusmodi lapides coemerint, & cum aliis mercimoniis ex India aliisque locis Carthaginem asportari curaverint, & inde ad alios populos miserint venales. Eodem sane sensu hodie multæ res *Hollandica* dicuntur apud plures nationes, quæ in Hollandia non crescunt; sed quia in India aliisque regionibus coemuntur ab Hollandis, & ab iis ad alios populos deportantur. Sic pernæ WestPhaliæ, a Gallis dici solent *Moguntina*, *jambons de Mayence*, quod a mercatoribus Moguntinis in West-Phalia coemerentur, Moguntium deferrentur, & inde in Galliam mitterentur. Et castaneæ & nuces ex Palatinatu apud Hollandos vocari solent *Colonenses*, quia ex Palatinatu prius *Coloniæ*, & inde in Hollandiam mittuntur. In Palatinatu *sal Colonense*, dicitur sal Gallicum & Lusitanum, quod ab Hollandis suis navibus deferatur *Coloniæ*, inde in Palatinatum. Eodem plane sensu *Carbunculus* dicitur ab urbe Carthagine. Hinc Theophrastus Περὶ λίθων ἀγέ), inquit, δὲ ἐστὶ ἐν Καρχηδόνης Μασσαλίας. Fertur huc Carthagine & Massilia. Hæc vera ratio est, quod ἀμβραξ five *Carbunculus Carchedonius* a Græcis, & a Judæis כרכודא *Carchadna*, & כרכודין *Carchedonin* dictus sit.

DIX. Ut ut sit, patet כַּרְכֻּדִין secundum vetustiores & doctiores interpretes esse *Carchedonium*, five *Carbunculum*. Et sane hoc ex ipso vocabulo כַּרְכֻּדִין colligi posse videtur. Derivari solet כַּרְכֻּדִין a radice כַּרְכֻּדִין, unde aliquando absque כַּרְכֻּדִין scribitur, ut I Chron. xxix. xi. & Esaiæ cap. lii. xi. ubi כַּרְכֻּדִין a Jarchio exponitur כַּרְכֻּדִין, & a Græcis ἀμβραξ id est *Carbunculus*. Notum est כַּרְכֻּדִין significare *stibium* aut *fucum*, quo inungi solent oculi: ut II Reg. ix. xxx. : וַיַּשְׁחֵם כַּרְכֻּדִין עֵינָיו & *posuit oculos suos in stibio, vel in fuceo*, id est fuceo

fuco aut stibio inunxit oculos suos. Græci ἐσιβίσατο τὰς ὀφθαλμούς, γινν בפך קרתי כי קרתי כי *quia laceras oculos tuos stibio*. Græci iterum ἐὰν ἐγχεύσῃ σίβη τὰς ὀφθαλμούς σου. *Unguis stibio oculos tuos*. Verum quidem est stibium nonnunquam fuisse viride. Eo fortassis respexit Onkelosius & Jonathanus, qui *Nophech* Smaragdum verterunt. Et Paraphrastes Cantic. v. xiv, qui habet כחלי *cachale*, quod a quibusdam *marmor viride* exponitur. Sed alterius etiam coloris, nempe rubri fuit. Chaldæus in hisce locis utrumque, id est lapidem *Nophech* & פך sive *stibium* vertit ארדא ut habent Biblia Regia, Aruch, Elias & Buxtorfius. Eodem modo Syrus זדדא *Zedida*,

quod a Latino vertitur *Hyacinthus*. Sed in Venetis legitur ארדא *zerida*. Ego legerem ארדא *zeriza* aut potius ארדא *zerussa*; atque tunc nihil aliud esset quam *cerussa*, quæ proculdubio verissima lectio est. Quanta autem sit cognatio inter *Stibium* & *cerussam* docet Plinius *lib. xxiii. cap. vi. & lib. xxxiv. cap. xviii. & alibi*. At *cerussa* ut & *stibium*, prout varie præparantur aliquando rubra sunt, ut Plinius ibidem docet. Et cum stibium etiam fiat ex antimonio, immo cum sit ipsissimum *antimonium*, ut hodie vocatur, quod norunt medici, ruber color ei adscribi potest; nam antimonium præparatum, præsertim ChrySTALLINUM est rubrum. Igitur secundum has interpretationes פך erit lapis ruber, qualis revera est carchedonius, ut mox patebit.

DX. Albos fuisse Carbunculos quosdam, alios etiam variis maculis distinctos, post Theophrastum docet Plinius *lib. xxxvii. cap. vii*. Quosdam dicit esse masculos, alios fœminas. Masculos acriores, lucidiores & magis in sole flagrare docet. Quosdam habere in translucido stellas intus & fulgentes aureas guttas in corpore non in cute: immo fere stellarum hyadum & numero & dispositione stellari, unde accessit religio, ut ob id a Chaldæis in carimoniis habiti sint; & quantum numero stellarum accedit tantum & pretio accedere. Nihilominus pretiosissimi carbunculi insigni rubore lucebant instar ignis aut ardentis carbonis, unde & ἀνθρακες sive *Carbunculi* dicti. Ideo Plinius loco modo laudato, *carbunculos a similitudine ignium appellatos* dicit. Et mox optimos esse *amethystizontas*, hoc est quorum extremus igniculus in amethysti violam exit. Theophrastus. ἐπὶ λίθων. ἀπὸ δὲ τι γένος, inquit, ἐστὶ λίθων ὡσπερ ἐνανθίων πεφυκός, ἀκαυσον ὄλως, ἀνθραξ καλέμενος. ἐξ

ἔκ τῶν σφραγίδας γλυφεῖν. ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς ἧ τ' ἡλίον τιθέμενον, ἀνθρακος καιομένη ποιεῖ χροῖαν τιμιώτατον. δι' ὧς ἐπεῖν, μισθὸν γὰρ σφόδρα τετραράκιοντα χρυσῶν. ἀγέει δὲ ἕτος ἐν Καρχηδόνος ἢ Μασσαλίας. ἢ καίει δὲ ὁ περὶ Μίλητον γωνιεῖδης ὄν, ἐν ᾧ πῦρ ἢ τὰ ἐξάγωνα καλεῖται δὲ ἀνθρακος ἢ τέτον. ὃ ἢ θανμοσόν ἐστίν. ὁμοίον γὰρ τρόπον τινὰ ἢ τὸ ἔειδάμενος. *Aliud autem quoddam est genus lapidum, quod e contrariis genitum, incombustibile penitus; carbunculus appellatur; e quo & sigilla sculpunt; Rubens quidem colore, soli autem expositus, ardentis carbonis facit colorem, pretiosissimum, ut ita dicam: Nam valde parvus quadraginta aureis aestimatur, fertur ex Carthagine & Massilia. Non ardet autem qui circa Miletum invenitur, angulosus inter quos sunt & sexanguli. Vocant autem & hunc carbunculum; quod mirum est: similis quodammodo ratio est adamantini.* Scio quidem De-laetium de lap. lib. I. cap. III. hunc locum de granato intelligere. Non possum etiam ignorare granatos adamantinos, hyacinthos rubentes & id genus alia, inter rubinos & carbunculos recenseri; nihilominus hæc descriptio carbunculo multo magis convenit, quam granato. Puniceum colorem carbunculo attribuit Epiphanius. Est autem puniceus color igneus, ut alibi docuimus. λίθος ἀνθραξ, inquit, ἕτος εἶδος ξυφοίνικον (alii legunt φοίνικον, alii ὄξυφοίνικον, quæ lectio fortassis est optima) ἐξεί. *Carbunculus lapis colorem habet phœniceum, aut acute phœniceum.* Ut autem melius intelligeretur, statim addit: ὀλίγον ἢ ὁ κερκύνιος λίθος αὐτῷ ἔκειται, καλεῖται ἢ τ' κερκύνιον, ὀνωπόν. *Carbunculo aliquomodo similis est lapis Ceraunius, quem vocant Oenopum, (qui vini colorem ostendit.)*

DXI. Rabboth Bemidbar τῷ נפך נתן dat colorem cœli, נפך יהודה Iehuda sculptus est in Nophech; & color vexilli ejus similis est cœlo, depictum habet Leonem. Sed qualem colorem cœlo hic attribuat Rabboth, non exprimitur. Notum quidem est cœlum vulgo cœruleo colore depingi. Sed talis color in Saphiro tantum reperitur, non in alia gemma. Cum autem Nophech non sit Saphirus, suspicor an non alium potius colorem intellexerit: nempe talem qui in cœlo conspicitur; oriente aut etiam occidente sole, rutilantem, & instar carbonis ardentem; talis enim color cœlo etiam attribuitur. De hoc loquitur Christus Matth. cap. XVI. II. ὁ ψίας φρουμένης λέγετε, Ἐυδία. περιβάλλει γὰρ ὁ ἔρανος. *Vespera jam accedente dicitis: Serenum erit,*

quia

quia cælum ignescit. Optime verbum πυρ' ερξεν a Syro vertitur

לִבָּא רִבְוִא רִבְוִא Rubet enim cælum. Jam ad lapidem

כֶּרֶבֶת ostendimus apud Chaldæos & Syros כֶּרֶבֶת significare rubere. Colligo itaque iterum כֶּרֶבֶת esse lapidem rubrum & instar ignis ardentis, ideoque esse carbunculum.

DXII. Ex his etiam constat ἀνθρακᾶ fivē carbunculum veterum, immo Hebræorum כֶּרֶבֶת nihil aliud fuisse quam lapidem quem hodie vulgo dicimus RUBINUM, quod jam observarunt Boetius de Lapid. lib. II. cap. IX. & Delatius lib. I. cap. II. Ideo ab Abarbanele vertitur רובין Rubinus, & a Luthero etiam Rubin. Rubinus est gemma, inquit Boetius lib. II. cap. X diaphana rutilans, rubensque, exigua portuuncula carulei coloris, ac limam respuens. Rubedo ipsius non est puri minii, vel cinabaris, sed sanguinis potius, cocci lacca indica, aut Kermesini. quo tamen minus cœrulei, modo aliquantulum in extremo igniculo appareat, eo nobilior est.

DXIII. Plane miraculosa, aut potius fabulosa de carbunculi ignibus atque fulgore, narrat Epiphanius lib. de XII. Gemmis in veste Abaronis. ἑτέροι δὲ φασὶ τὸ λίθον τῆτον σταθμῶν ἀείροντες, ὅτι ἐν ἡμέρᾳ κατοπτρίζομενον κατὰ τὴν νύκτα πόρρωθεν δίκην λάμπδος, ἢ ἀνθρώπος σπινθηρίζοντος ἢ ὡς μακρόθεν φαινοῦτος. ἢ τῆτε ἀπηνόσκοντες αὐτὸν ἀναρδῶντες, ῥαδίως ἀείροντες αὐτόν. βασιζόμενον δὲ ἀδύνατον διαλαθεῖν, ὁποῖοις γὰρ ἀνὴρ ἰσχυροῦς κατακερῆσθαι, ἢ αὐτοῦ γὰρ αὐτῆ ἕξωθεν τὸ φαεινὸν φαίνει, ὅθεν ἢ ἀνθραξὶ κέρλη. Alii dicunt lapidem istum ita reperiri: interdum non videri, sed noctu cominus instar lampadis & carbonis scintillantis procul apparere. Atque sic enim querentes agnoscunt, & facile inveniunt. Si gestatur, quibuscunque etiam vestibus occultetur, latere tamen non potest: splendor enim ejus extra vestes apparet, unde & carbunculus appellatur. Carbunculum splendore suo etiam vestes penetrare posse credat Judæus Apella non ego. De carbunculo etiam intelligunt auctores, quod narrat Ælianus lib. VIII. XXI. de quodam lapide, quem ciconia in gremium Heracleæ demisit, qui instar facis totam domum splendore suo replevit. Garcias ab Horto, & Ludovicus Vartomannus ejusmodi quid referunt de hoc genere lapidis; sed ipsi hoc non credunt, nec ipsi viderunt. Vide Boetium lib. II. cap. VIII.

DXIII. Hodierni Rubini, qui veri & genuini sunt veterum carbunculi, raro excedunt pondus xx. ceratiorum. Nihilomi-

us tradit Boetius *cap. XIII. lib. II.* Imperatorem Rudolphum II. Rubinum habuisse, qui magnitudinem parvi ovi gallinæ æquaret, emptum LX. ducatorum millibus: quem tamen Boetius putat majori pretio debuisse æstimari, cum parem nullum habuerit, non minus quam Cleopatrz margarita. Scribit etiam Garcias ab Horto Regulum Decan habere Rubinum xxxiv. cerationum, emptum sex auri minis, id est cxcii. libris auri, ut observat Tollius in notis ab Boetium *lib. II. cap. XVI.* Tavernerius in suo *Itiner. Ind. lib. II. cap. XXII* magnum Mogolem narrat habuisse rubinum emptum milione quadringentis viginti quinque millibus florenorum. Sed addit tandem a peritissimo gemmario Iodo animadvertum fuisse, cum non fuisse verum rubium. Addit se vidisse in India rubinos qui excederent pondus quinquaginta cerationum.

DXV. Magnas præterea virtutes attribuerunt veteres Carbunculis. Scilicet: gestatum vel epotum venenis resistere, a peste præferyare, tristitiam arcere, libidinem coercere, malas cogitationes & somnia avertere, animum exhilarare, & hominis infortunia prædicere, amittendo nativum splendorem, & id genus alia: Psellus *de virtute lapidum*, καφαιδαργίας ἰάσθαι φασὶ ὡδὲ τῶν καύμενῶν θυμῶν. *Hunc morbis capitis*, inquit, *mederi referant, si agrotato offeratur sassis.*

C A P. XII.

DE ספיר SAPHIRO.

ספיר Saphir quintus est lapis. Ubi ejus fiat mentio. *Varia interpretationes.* Iosephus male ponit ἰάσθω. Arabs *لؤلؤ Maha*, & *بلور Belur*, Beryllus. *אבורדו שבועה* שבועה *An legendum.* טפזין Topazin, ספירונין Saphirunin, & סנפרינון Sanperinon, & corrupte pro ספיר aut *ספירוס Saphirus qualis gemma? Utrum alba? Locus Exodi xxiv. x. allegatur, לבנה לבן quid? לבן* albescere. Luna. *לבנה Libne*, populus alba. *Locus Genes. xxx. xxxvii. allegatur. alba Saphiri, Leucosaphiri. Cæruleis Saphiris color abstrahi potest. Rabboth Thren. iv. vii. Saphirum credidisse Adamantem. Saphiri dura. Utrum sint rubri? Locus Thren. iv. explicatur. וירום פנינים Utrum Ebor? An*

An Carbunculus? an Corallia? *Loca Exodi* xxiv. x. *Ezech.* i. xxvi. & *Cantic.* v. exponuntur. Cocceji sententia expenditur. Saphirum non esse rubram. Sensus literalis & Mysticus כפיר esse Saphirum: Habere colorem cœli, *Loci Exodi* xxiv. x. & *Ezech.* i. xxvi. ierum allegantur. Saphirus comparatur. cum venis sanguine plenis. *Locus Lament.* iv. vii. exponitur. גורה quid *Cantic.* v. xiv. Ebur politum & albissimum. Eburnea colla. *Varii auctores.* Ebur humanam naturam Christi, Saphirus divinam significat: aut ejus innocentiam, vitibices, verbera & sanguinem. Veterum Saphirum cœruleum fuisse. *Varii auctores.* Dicitur nigra & κλαυος. Cyanum esse cœruleum colorem. Saphirus aureo pulvere aspersus. *Locus Iobi* xxiv. vi. allegatur. *Varii auctores.* Veterum Saphirus urum Lazulus? An amethystus, an hyacinthus. Saphiri pellucidis Indæis noti fuerunt. Nostram Saphirum pretiosissimam & pellucidam esse. Vexillum Iscascaris pictum habuisse solem & lunam. Quare? שחר non semper nigrum significat: Sed intensissime cœruleum. **Doncker Blaauw** חלה etiam dicitur שחר πορφύρα μελαύνη. *Loci natales Saphiri.* Earum moles. *Lex Dei an scripta fuerit in Saphiro?* *Exodi* cap. xxiv. allegatur. Pretium Saphirorum. Eorum virtutes. Imaginem ex Saphiro gestasse Sacerdotem Agyptiorum.

DXVI. Quintus lapis est כפיר Saphir. Hujus lapidis etiam fit mentio *Exodi* xxiv. *Cantic.* v. xiv. *Job.* xxviii. v. xvi. *Esaie* liv. xi. *Lament.* iv. vii. *Ezech.* i. xxvi. xi. & xxviii. xiii. Syrus habet ܣܦܝܪ Saphira, mutato ܪ in ܠ ut & alibi.

DXVII. Josephus habet ἰάσπις. Sed male, cum Iaspis sit omnium ultimus, ab ipso Mose יספה Iaspe dictus. Dici posset Josephus jaspidem & saphirum confundere, cum saphirus inter jaspidium genera ponatur. Vide Plinium *lib.* xxxvii. *cap.* ix. Arabs habet ܠܘܡܐ Maba, & *Exodi* cap. xxiv. ix. ܠܘܡܐ Belor, id est beryllus. Sed male iterum. Berillus enim plane alius est lapis. Jonathanus *Cant.* v. xiv. habet ܐܘܡܪܐ Ismorad, id est Smaragdus. Hunc errorem jam impugnavimus supra ad lapidem ܐܘܡܪܐ Onkelosius habet שבוין Schabzin. Sic & Jonathan *Lament.* iv. vii. שבוין Schabzin. Nemo facile dixerit quid sit Schabzin, cum

ex fontibus Hebræorum non facile deduci possit. Existimo igitur esse vocem Græcam, sed corruptam, prout Chaldæi fere omnibus gemmis Græca nomina dare solent. Legi debet, mea opinione, טפזין *Topazin*, atque sic erit *Topazius*. Sane eodem jure vocari posset *Topazius*, quo & ab aliis *Iaspis*, *Beryllus*, & *Smaragdus*. Nec silentio præterire possum miserrimam hallucinationem Jonathanis, qui eundem lapidem vertit *Smaragdum* & *Topazium*, dictis locis, & Exod. xxviii. ספירין *Saphirunin*, id est *Saphirus*.

DXVIII. Non opus est ut huic lapidi aliud nomen detur quam illud ipsum quod ipsi datum est a Mose, nempe ספיר *Saphirus*: cum istud nomen ad hunc usque diem fere apud omnes populos retinuerit. Optime igitur Græci *σάπφειρος*, vulgatus & Hieronymus, Lutherus, Angli, Galli, Belgæ, & tot alii *Saphirus*. Sic & Judæi. Verum quidem est, Targum Jerusalemitanum, Jonathanum & Rabboth habere ספירין *Saphirunin*, סמפורינא *Sampurina* & סנפירין *Sanperinun*. Sed quis non videt voces istas omnes esse corruptas ex Græco *σάπφειρος*, inferendo ט aut נ pro Græcorum π aut dages forte. Quis non videt ipsissimum vocabulum *σάπφειρος* factum esse ex Hebræorum ספיר quo usus est Moses? Est igitur *Saphirus* ex istis lapidibus qui nomina sua retinuerunt, ut *Iaspis*, *Demium*, (אדום) *Topazius* (פטר) & *Maragdus* (ברקת).

DXIX. Quæstio superest qualis lapis fuerit ספיר *Saphirus* Mo-
sis: nam etsi convenient de nomine, dissentiunt tamen auctores de illius natura & colore. Sunt qui credunt fuisse gemmam albi coloris. In illa sententia fuisse Jonathanem, docet Aben Ezra Exod. cap. xxiv. x. quod ibi dicatur ספיר לבנה *operis pavimenti Saphiri*. Nam cum vox לבנה non tantam laterem, aut pavementum lateribus stratum significet, sed etiam rem albam, (est enim לבן *albescere*, *album*; unde & luna ab albore. Hinc & Latinis Luna ab Hebræorum לבנה *Levana* dicta. לבנה *libne* populus alba Genes. xxx. xxxvii.) credidisse videtur *Saphirum* lapidem *album* significare. Fatendum est sane reperiri etiam saphiros *albos*, saltem adeo dilutos, ut magis albi credendi sint quam alterius coloris. Tales perhibentur præcipue illæ quæ foeminae censentur. Hinc albæ saphiri *lenco saphiri*. Sed & ipsi saphiris, qui cœrulei sunt, color abstrahi potest, ut fiant albi; ita etiam ut adamantem egregie mentiantur, adeo ut non nisi a perito gem-
mario.

mario frans detegi possit. Hanc artem docet Alexius Pedemontanus *lib. vi. de secretis*. Hæc causa est proculdubio quod Rabboboth *Thren. cap. iv. vii.* omnia fere adscripserit saphiro, quæ propria sunt adamanti, quasi saphirus ipsi nihil aliud fuisset quam *Adamas*. אר פנחס מטשה באר' א' שהלך למכור ספיר אמר לו הלוקח על מנת לבדוקו אקחנו נתנו על גבי הסרין והתחיל מקיש עליו בפטש נבקע הסרין ונחלק הפטש והכפיד עמד במקומו ס' ספיר גורחם א' ר יורן כל גזירה ונגזירה שהיה בירושלים היה קשה כפפיר. *Dixit doctor Pinchasius, accidit ut vir aliquis Romam proficisceretur ad vendendum saphirum. Dixit ei emptor, emam eum hac conditione, ut eum prius probarem. Posuit eum super linteam; percussit eum malleo, scissum est lineam, & malleus in partes diffractus, sed saphirus integer in suo loco remansit.* Iterum saphirus (*Lament. iv. vii.*) est eorum sectio. *Dixit doctor Iodan, omnes sectiones qua sunt Hierosolymis dura sunt ut saphirus.* Non male igitur conjicit doctissimus C. l' Empereur, vir de me meisque studiis plurimum meritus, ex loco isto fortassis aliquos colligere, ספיר fuisse adamantem, in doctissimis suis notis ad Grammaticam Kimchii, *lib. i. פ. ה*. Fatendum sane est saphiros valde esse duras, ut limam respuant, & satis incommode cælari possint; ut docet Boetius *de Lapid. lib. ii. cap. xlii.* Formatut etiam smiridis pulvere adamantino, teste Delatio, *de Lapid. lib. i. cap. vii.*

DXX. Sunt qui rubrum colorem saphiro attribuunt, inter quos agmen ducit Aben Ezra. Opinionem suam conatur probare ex eodem loco, *Thren. cap. iv.* זכו גזירה משלג צחו מוחלך ארמו עם מפנינים ספיר גורחם *Puriores erant Nazirai illius nive; nitidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi, saphirina polities eorum.* Sic habet Junius. At Hieronymus: *Rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores.* Græci: *Ἐκαθαρωτέραν ναζαρηαῖοι αὐτῆς, ὑπερῆχονα ἔλαμψαν, ὑπερῆ γάλα ἐτυρωθήσαν, ὑπερῆ λίθς σαπφείρς τε δασι-σπαγμα αὐτῶν.* *Mundati sunt Nazirai ejus, super nivem fulserunt, supra lac coagulati sunt, supra lapidem saphirum avulsio eorum.* Hic non expriment Græci nec colorem nec naturam פנינים & ספיר. Prius Hieronymo est *ebur antiquum, & quidem rubrum.* Junio est *carbunculus, ideoque rubrum.* Sed de colore saphiri & illius duritie omnino tacet. Aben Ezra utrumque rubram credit Exodi *cap. xxiv.* Addit moris esse Spiritui sancto in S. scriptura, ut eundem sensum pluribus vocabulis, & duplicatis vocibus,

uti loquitur, exprimat: ideoque quemadmodum albor Naziræorum describitur per *nivem* & *lac*, sic etiam eorum ruborem describi, non tantum per *Peninim*, sed etiam per *Saphir*. *Peninim* esse gemmas rubras plurimi crediderunt: ideo quibusdam sunt *corallia*, ut Boetius contendit, *Animadvers. Sacr, lib. IV. cap. III.* Syrus in Jobo *carchedonium* exponit; Junius *carbunculum*. Utrumque rubram esse, & *carchedonium* & *corallium*, satis notum est. Igitur *saphirus* secundum Aben Ezra est lapis colore rubro.

DXXI. Doctissimus Coccejus, præceptor meus, de studiis meis meritissimus, & cujus manes veneror, Cant. cap. v. xiv. *saphirum* non tantum docet fuisse lapidem rubrum, sed specificè *Rubinum*. Ideo Exod. xxiv. x. & Ezech. i. xxvi. ubi textus Hebræus habebat *sub pedibus ejus est pavimentum Saphirinum*, ille habet: *sub pedibus ejus est laterculus rubini*. Et Cant. v. pro *involuti saphir*, ponit: *involuti pyropis*, aut *coopertum rubinis*. Præcipua autem ratio doctissimi Viri, cur *saphirum rubrum* putet, illa est: quod hoc colore Christi sanguis & passiones optime repræsententur, prout Johannes I. Epist. cap. v. vi. dicit, Christum venisse *per aquam & sanguinem*. Putat igitur in Cantico per ebur significari alborem aquæ, & per *saphirum ruborem* sanguinis, qualis est in Rubino. Persuasissimum tamen mihi est, *saphirum* non esse lapidem rubrum. Ratio quam adfert Aben Ezra nullius est momenti. Nam quod attinet istam duplicationem vocum, quibus exprimeretur color albus & ruber Naziræorum Lament. cap. iv. nondum est in confesso, illam ita sese habere; ut ab eo gratis ita ponatur. Deinde nondum constat פנינים *peninim* significare *corallia* aut *carbunculum*, aut *rubinum*, aut ullam aliam gemmam rubram: cum doctissimus Bochartus de *Animal. part. II. lib. I. cap. VI. & VII.* pluribus conetur probare, margaritas, ideoque gemmas albas potius quam rubras significari: ut, si ista duplicatio vocabulorum locum haberet in S. scriptura, omnia alba essent, & *nix* & *lac* & *peninim* & *saphirus*, eo magis quod, ut supra ostendimus, reperiantur etiam *saphiri albæ*.

Idem judicium fieri debet de opinione doctissimi Cocceji. Primum non satis bene constat Cant. cap. v. Spiritum S. respexisse ad innocentiam & passiones Christi. Possunt sane aliæ virtutes & perfectiones Christi intelligi per *ebur* & *saphirum*. Nec, mea opinione, sensus mysticus & typicus ex aliquo loco S. scripturæ

pturæ elici debet, antequam constet de sensu literali. Deus in verbo suo non solet exponere naturas rerum, typorum, & figurarum, per naturam antityporum, & rerum figuratarum. Contrarium omnino observari solet. Posito sensu literali, sequitur sensus typicus & mysticus; non autem, posito sensu mystico, sequitur sensus literalis. Alias ex quolibet quodlibet fieret. Deinde si vel maxime ebur & saphirus innocentiam & passiones Christi significarent, non sequeretur tamen saphirum rubrum esse, quod infra patebit.

DXXII. Philo Judæus *lib. 1. Legis Allegor, Prasinum* dicit. ὁ ἵ ἀπ' αὐτοῦ περὶ σφίριος λίθος ἐστίν. *Saphirus autem est lapis prasinus.* Est autem color prasinus viridis. Eundem colorem ei dedisse videntur, qui dicebant esse *Jaspidem, Beryllum & Smaragdum*; gemmæ enim sunt virides, aut subvirides. Sed hi male.

DXXIII. Vocabulum ספיר nihil aliud significare quam nostrum *saphirum*, ut & hodie vocatur, ideoque cæruleam gemmam esse, ipsa S. scriptura & optimi auctores clamant. Et primum quidem saphiro adscribitur color cæli. Exodi cap. xxiv. x. *Aspexerunt Deum Israelis, & sub pedibus ejus velut opus pavimentum saphiro* (כמטשה לבנה ספיר) & *tanquam ipsa substantia cæli sereni.* Sic & apud Ezech. cap. 1. xxvi. *Expansum cæli, quod folium Dei vocatur, dicitur etiam simile lapidi saphiro. Superne ad expansum illud quod erat supra caput, illorum quasi species lapidis saphiri similitudo solii erat.* At cæli color cæruleus est, ut libro 1. cap. xiii. ubi de תלה egimus, satis fuse probavimus. Sed hæc lippis nota sunt. Deinde saphirus dicitur similis venis sanguine repletis, in albissimo & nitidissimo corpore. Ita sane intelligo locum Lament. iv. vii. *Puriores erant Naziræi illius nive, niuidiores lacte, rubebant corpore magis quam carbunculi, (aut secundum alios: splendent magis quam margarite) saphirina politie eorum.* Pro *saphirina politie*, textus habet נזירה ספיר, quod varie exponi potest. Nam aut politiem significat נזירה, quasi diceret: Naziræi erant corpore sano & eleganti, nitentes instar saphiri: aut, quod mihi multo credibilius est, נזירה significat ipsas venas sanguine plenas, quæ carnem varie intersecant, instar rivulorum saphirinorum. Secundum hanc explicationem sensus istius loci erit: corpora eorum erant candida instar nivis & lactis, immo splendentia tanquam margaritæ, (aut rubentia genis, labiis, &c. instar corallii) intercurrentibus

venulis sanguine plenis saphiri instar, cœruleo colore gratissimo. Hæc vera descriptio est pulcherrimi & elegantissimi corporis.

DXXIV. Imprimis notandus est locus Cantic. v. xiv. מְעִי מְעִי שֶׁן מְעִלְפָה סַפִּירִים *viscera* (id est corpus sive venter) *ejus est ebur politum*. Quis non videt hic describi pulcherrimum aliquod corpus? Nihil ad hanc rem aptius adhiberi potest quam *ebur* & *saphirus*. Nihil quod corporis elegantiam magis augeat. Ebur sane albissimum & nitidissimum est. Hinc *eburnea colla* apud Ovidium *Metamorph.* III.

Impubesque genas, & eburnea colla,

Et Virgil. *Æn.* lib. I. ubi Æneæ pulchritudo describitur:

Quale manus addunt ebori decus.

Et Plautus, *Mosell. Act.* I. *Scen.* III. ancilla dominam suam etiam ebore candidiorem dicit: & cerussam qua meretriculæ faciem oblinire solebant, atramentum præ eburneo candore dominæ suæ affirmat:

Phi. *Cedo cerussam.* Sc. *quid cerussa opus nam?*

Phi. *qui malas oblinam.*

Sc. *Una opera ebur atramento candefacere postulas.*

DXXV. Quemadmodum per *ebur politum*, candor ac fumus nitor corporis exprimitur, ita & per saphiros nihil aliud intelligitur quam venæ sanguine plenæ, quæ corpus undique percurrunt. Quis nescit venas intra cutem & carnem in corpore plane cœruleas, instar saphirinorum rivulorum apparere, & quo corpus candidius & nitidius est, eo venas magis cœruleas sese prodere? unde corporis pulchritudini non exigua gratia accedit. Non obstat quod dicatur *obiectum saphiris*, cum tamen venæ sint intra corpus: nam eo non minus extuberant venæ supra carnem, ut fere corpus videantur obtegere: saphirus igitur non est colore rubro, sed cœruleo, prout venæ, quamvis sanguine rubro repletæ, in albissimo corpore, non *rubra*, sed *cœrulea* apparent. Si autem hæc de sponso Ecclesiæ, nempe Christo, intelligi debeant, hoc modo aptissime significantur pulchritudo ejus omnesque virtutes divinæ & humanæ. Humana natura per corpus *eburneum* exprimitur; divina, divinæque perfectiones per *saphirum*, qui cœlesti suo colore, cœlestes perfectiones, divinamque naturam

non

non male repræsentat. Potest etiam dici per candorem & nitorem eboris exprimi ejus innocentiam & sanctitatem; & per saphiros, ejus passiones, plagas, vibices & verbera, quæ non raro cœrulea apparent, unde Belgis: **paers en blacluw slaen** / id est verberibus aliquem cœruleum reddere. Immo sanguis Christi hac via optime repræsentatur per saphirinas venas, cum ob sanguinem quo venæ sunt repletæ saphiri dicantur, ut non opus sit *saphirum* rubrum fingi, multo minus eum *Rubinum* exponi.

DXXVI. Eundem colorem cœruleum veterum habuisse *saphirum*, tam est clarum, quam quod est clarissimum. Plinius lib. xxxvii. cap. ix. *Cerulea & saphiri raroque cum purpura*. Ideo Theophrastus libello de gemmis dicit *saphirum* πορφύρεον *purpurascere*. Et Epiphanius λιβθ σαπφειρθ πορφύρεον, ως βλαύτης πορφύρεος & μελαίνης τὸ εἶδθ. *Saphirus lapis purpurascit instar blattæ, sive purpuræ nigre*. Sed & cyano similis dicitur *saphirus*. κυανῶ τῷ ἄρρενι *Cyaneomasculo*, ut habet Theophrastus; quod Plinius dicto loco, sic vertit: *Quæ sunt ex iis Cyanei coloris mares astimantur*. Dionysius in Poemate de situ orbis *saphirum* κυανῶ *Cyaneam* vocat. Est autem κύανθ five *Cyanus* purpureus, id est *cœruleus*, uti notant Eustathius, Hesychius & reliqui Grammatici Græci. Hinc non solum de cœlo & de mari dicitur, sed & de floribus, de nubibus, de serpentibus & draconibus. Hinc κύανθ δράκων *apud Homerum Iliad. λ.* id est *draco cœruleus*, aut *serpens cœruleus*, ut habent Ovidius, Virgilius & alii.

DXXVII. Non tantum cœruleus color Saphiro attribuitur in S. Scriptura: memoratur præterea Saphirus aspersa pulvere aureo: id est certis quibusdam punctis aureis, instar pulveris notata. De hac mentionem facit Jobus, summus naturæ indagator. cap. xxviii. commate vi. הַיָּסָפִיר וְהַכֹּחַל וְהַיָּסָפִיר כִּפְרֵי אֲבִנֵי הַיָּסָפִיר *Lapides ejus sunt Saphiri, & pulvis ejus est aureus*. Hic proculdubio pulvis aureus referri debet ad Saphirum; quasi diceret in saphiro ejus esse pulverem aureum. Sane reperiri certum genus Saphiri, aureis punctis, tanquam pulvere, conspersi, quotidiana experientia docet, & omnes auctores clamant. Theophrastus ἡ σαπφειρθ ἀντὶ τῆς ἐστὶ ὡσπερ χρυσόπαςθ *Saphirus est quasi auro compactus*. quod Plinius, loco modo laudato, sic vertit: *Saphirus enim & aureis punctis coluget*. Dionysius, loco jam allegato, *Saphirum* non tantum *cyaneam* sed & *auream* dicit. Utrumque hoc versu comprehendit:

Χρυσείης κωνῆς τε καλῶ πλάκα σαπφείροιο.

Solinus *cap. xx.* *Et cyaneus lapis e Schythia est optimus, si carulo coruscabit: cuius gnari in marem & feminam genus dividunt. feminis nitor purius est. mares punctulus ad gratiam interlucentibus auratilis pulvisculus variat.* Nec Epiphanius hæc ignoravit. ποικὰ ἢ ῥῶη τέτρα Παράρχου. ἐστὶ ᾧ ὁ βασιλικὸς χρυσοσύγης. ἔ πάνυ ἢ ἔτ' Ἰαμαζοῦδι & ὡς ὁ διόλα πορφυρίζων. *Varia, inquit, quidem sunt ejus genera. Regius quidem aureis punctis notatus est; sed is non est in tanta admiratione ut ille qui plane purpurascit.* Eadem attribuuntur Saphiris ab hodiernis gemmariis. Videantur Boetius *lib. II. cap. XLII.* & seqq Delaetius *lib. 1. cap. VII* Franciscus Ruæus *lib. 1. cap. II,* & alii.

DXXVIII. Notari etiam debet, hodie saphiros, quæ maxime in pretio sunt, multo pulchriores & præstantiores esse illis, de quibus agit Plinius locis sæpius citatis. Docet enim saphiros non tantum aureis punctis collucere, sed & crySTALLINA centra intervenire, præcipue in cyaneis, scalpturæ esse inutiles & nusquam pellucidas: cum tamen hodiernæ saphiri præstantiores sint pellucidæ, non minus quam cæteræ gemmæ pretiosæ, & scalpturæ aptissimæ, absque ejusmodi crySTALLINIS punctis, & aureo pulvere. Opórtet igitur præstantissimas saphiros, quales hodie habemus pellucidas & absque crySTALLINIS aureisque punctis, ignorasse Plinium; ut observat Salmasius, in notis suis ad Solinum; aut alium lapidem intellexisse per Saphirum. Fortassis per ejusmodi saphiros Plinius intellexit illum lapidem quem hodie vocamus *lazulum*; Et sane cum eundem fere habuerit colorem cæruleum, qualem conspiciamus in vera saphiro, non mirum si & ipsa saphirus a Jobo, Plinio aliisque auctoribus vocata sit. Videtur etiam Plinius veram saphirum appellasse *amethystum*, aut *hyacinthum*; cum dicat eas *absolutum foelicis purpure colorem habere, & ad illam tingentium officinas dirigere vota. lib. xxxvii. cap. IX.* quod saphiris nostris non male conveniret. Vide quæ diximus *lib. I. cap. XIII.* Sane apud Judæos pellucidæ notas fuisse, manifestissimum est: adeo etiam ut *pellucidum* illorum philosophis dicatur ספיר *saphir*: Nam sive dicas *saphirinum*, sive *pellucidum*, perinde erit. Moimonides *More Nevochim part. II. cap. XIX.*: אים ספירים / והכנים ספיר הגלגל *Orbis est pellucidus, sed stella non sunt pellucidæ.*

DXXIX. Ejusmodi Saphirum pretiosissimam & pellucidam intellexisse Moſen, dubitari minime debet, cum fuerit ſcalpturæ aptiſſima, ut quæ integrum nomen inſculptum habebat. Nulla igitur puncta cryſtallina, aut aurea habere poterat. Deinde omnia in ſacris debebant eſſe מן המוכר *ex optimo*. Rabboth Bemidbar, loco toties laudato, colorem vexilli Iſcaſcaris, quem dicit inſculptum fuiſſe ſaphiro, tradit habuiſſe depiſtum Solem & Lunam. Quod factum eſt proculdubio quia ſaphirus eſt colore cœleſti, id eſt cæruleo. Verum quidem eſt, Rabboth docere colorem hujus vexilli fuiſſe שחור quod *nigrum* ſignificat. ושכר ספיר ומפה שלו צבוע שחור דומה לכהול ומצויור עליו שמש וירח ע"ש ומבני יששכר

: וירשי כינה לשחור *Iſchaſchar ſaphiro* (inſculptus erat) & *color ejus erat ſchachor inſtar marmoris, & depiſtum habebat Solem & Lunam, ut dicitur* (1. Chron. XII. XXII.) *Et filius Iſchaſcharis noſcentes ſcientiam temporum.* Sunt qui Saphirum attribuunt Dani, ſed nullam adferunt rationem. Rabboth *Iſchaſchar* ponit. Sed affirmare auſim in hoc loco שחור ſignificare colorem *cæruleum*, non autem *nigrum*. Nam cæruleus color intenſus & ſaturatus inſtar ſereni cœli eſt, & primo aſpectu tanquam niger apparet. Belgis diceretur *doncker blauw*. Sed libro I. cap. XIII. paragr. CLXXV III. oſtendimus תכלה id eſt *cæruleum*, non raro dici שחור *ſchachor*. Sed & ipſi auctores Græci Saphirum *nigrum* dicunt. Theophrastus *περὶ λίθων: ἢν καλεῖσιν, inquit, σάπφρον. ἀντι-τὴν δὲ μέλαινα. ὅσα ἄγαν πύρρον ἔκταναν ἔκ ἀρρηνθ.* quem vocant *saphirum*; is enim niger eſt, nec multum diſtat a Cyano maſculo. Ad hunc locum optime notavit Delaetius: *Saphirum nigram dici ob ſaturum colorem cæruleum.* Sic & Epiphanius, loco quem ſupra allegavimus, eodem modo docet: Saphirum purpuraceo, inſtar, *περφύξεις μελάνης purpura nigra.* Ejusmodi igitur Saphirum cæruleo colore ſaturatam, pellucidam, ſcalpturæ aptam & pretioſam intelligit Rabboth. Et talem fuiſſe ספיר *Saphirum S. Pontificis*, de qua Moſes hoc loco, nullus dubito.

DXXX. Nascuntur Saphiri in India, Scythia, & Æthiopia, ut docent Plinius, Solinus, Epiphanius, alii. *Inveniantur etiam, inquit Boetius lib. II. cap. XLII. in Calcut, Canonor, Regno Biſnagar, Zeylon, & præſtantiſſima in Regno Pegu. Conſinia Bohemia, & Sileſia ſais præſtantes ferunt.*

DXXXI. Epiphanius auctor eſt: famam eſſe, tam magnas ſaphi-

ros repertas fuisse, ut in templo apud Indos, Baccho extracto gradus ex saphiro trecentos sexaginta quinque reperti fuerint; quamvis, ut ipse addit, *id multis non credatur*. Sed & legem, quæ Mosis tradita fuit in monte expressam fuisse docet in lapide Saphiro. γέγραπθῆ ἢ ἐν τῷ νόμῳ, τῷ τῷ Μωυσεὶ ὀφθεῖσαν ὀπλισίαν ἐν τῷ ὄρει, ἢ δοθεῖσαν νομοθεσίαν, ἔπι λίθῳ σαπφείρῳ πεφυκένῳ λέγεθῆ. *Scriptum autem est in lege, visionem qua apparuit Mosis in monte & latam legem in lapide Saphiro expressam fuisse*. Forte respexit ad Exod. cap. xxiv. Sed ibi nihil aliud dicitur nisi quod solum Dei fuerit instar Saphiri, non quod tali lapidi lex fuerit inscripta. Hodie sane Saphiri non sunt magnæ molis: ut saphirus unius ceratii valeat, secundum Boetium *lib. II. cap. XLIV.* duos imperiales. Decem ceratiorum, centum imperiales. Centum creatiorum decem millia Imperialium: quamvis Garfias ab Horto existimet: nullius saphiri pretium, quantumvis magni & vividi coloris, mille Lusitanicos aureos superare. Huic lapidi post Adamantem, Rubinum, sive carbunculum, & unionem, primus datur locus a gemmaris.

DXXXII. Insignes virtutes saphiro attribuuntur. Epiphanius. Ἀλεξίπονθός δέ ἐστι. τοῖς ὀφθαλμοῖς γὰρ ἢ ψυχρῶν ἢ θερμῶν γινόμενῶν πληγαῖς σὺν γάλακτι ἰσθῆ, χροῖομῶθός τοῖς ἠλωκῶμοις. *Locum etiam habet in medicina. Attrita enim & lacti permista plagis que fiunt ex pustulis albis & tuberculis medetur, si illis illinatur*. Docet etiam Dioscorides *lib. v. cap. CLVII.* saphirum potam prodesse illis qui a scorpione percussi sunt: contra intestinas exulcerationes; excrescentias in oculis, uvasque & postulas inhibere, & ruptas membranas cogere, Dicitur etiam gestata ab homine rebus Venereis dedito, sordescere & nitorem amittere, immo & Veneris tentigines prohibere. Ideo Sacerdotibus & Ecclesiasticis, qui castitatem voverunt, utilissimam esse. Sed & gestata dicitur gratiam apud homines & Principes conciliare, inimicos placare, incantamenta prohibere, carcere detentos liberare, ac iram Dei mitigare. Sed de hisce omnibus plura scire qui desiderat, adeat Boetium *lib. II. cap. XLIII.*

Sacerdotum etiam apud Ægyptios imaginem ex saphiro gestasse in collo, quam vocabat veritatem, docet Ælianus *var. Hist. lib. XIV. cap. xxxiv.*

CAP. XIII.

DE יהלם ADAMANTE.

יהלם *Jahalom est sexius lapis. Ubi exstet? Varia versiones. Non esse Jaspidem, nec Saphirum, nec Smaragdum, nec Carchedonium, nec Carbunculum, nec Rubinum, nec oculum Vituli. Error Septag. Hieronymi, vulgati, Epiphani, Iosephi, Rabboth, Ionathanus, Arabis, Targum, Gallorum. Broughionii &c. יהלם Urum sit Adamas. Apocal. xxi. de Adamante nulla fit mentio. Jahalom esse Adamantem. אַנַּךְ Anach Amos VII. VII. a Septuaginta & Symmacho male exponi Adamantem. Orpheus ἀνάκλιτω ponit. Reinesii error. Salmasii opinio. Onyx an dicatur ab אַנַּךְ anach? Reinesii & Drusii conjectura.*

אַנַּךְ non esse gemmam, sed plumbum, aut stannum אַנַּךְ אַנַּךְ Anak. τὰχρόμυρον ἀλείφωσις apud Theodotionem & Aquilam. אַנַּךְ Barath Anach, Britania, quasi ager stanni. Bochartus laudatur. אַנַּךְ apud Amosum urum trulla cementarii? an libella aut perpendiculus? חוט קי Plumbum filo appensum. Gallis un Niveau. דין Judicium. ein Bleyshnür! פַּג-לוֹט. יהלם esse Adamantem, Adamas non dicitur a אַדַּמַּס. Sed ab Hebræo יהלם In יהלם jod redundat. Hinc הלם Halam, & Alam, Alma, Almas, & Admas, aut Adamas. Varia mutationes & transpositiones literarum. *Aben Ezra pro יהלם habet זלמס Almas. Δ facile mutari in Δ varia exempla. Adamas lapis omnium durissimus. De ejus duritie fabulosa apud Plinium & Hieronymum. Eadem durities a Rabboth Saphiro attribuitur יהלם ab הלם Halam, confringere, contundere. הלמות Hal-muth malleus. Aben Ezra & Abarbanel allegati. סכהלום Sab-balom apud Onkelosium. סכה Siba, causa, הלום conterens. Ionathan, Cantic. v. xiv. גיהר gihar male dicitur Jaspis: Exponi debet Adamas. גהרים Massechet Oholoth sunt Petræ duræ & acutæ. Adamas albusissimus & splendidissimus. Color vexilli Zabulon albus. Locus natalis Adamantis. Quo tempore nascatur? An in alio Adamante & in Auro? Adamas preciosissimus. Ejus moles. Tavernerius de ingeni Adamante Magni Mogolis. Ejus virtutes.*

dem-modo Symmachus, teste Hieronymo. Et sane ipse etiam Orpheus *Ὀὐδὲ λίθων* ubi de Gallactite.

Τόνος παρῆρες μὲν ἀνακίτιω ἀδάμαντα
Κλεῖον.

Hunc & anactiten veteres adamanta vocabant.

Igitur *adamas* veteribus est *anactites*. Sed quam bene convenient *anactites* & *אנאך* *anach*, cuilibet conspicuum est. Hinc est, quod doctissimus Reinesius *Var. Lect. lib. II. cap. VII.* putet *Adamantem* esse *Anach*, ideoque dici *anachiten*, quod *vanos metus pellat ex mente*, ut habet Plinius *lib. XXXVII. cap. IV.* quamvis Salmafius putet *anactiten* dici *ἀπὸ τῆς ἀνάγκης a necessitate*, vel coactione. Conjicit etiam Reinesius *Onychum* dici ab Hebræorum *אנאך* *anach* potius quam a Græcorum *ὄνυξ*. Vide etiam Drusium ad *Amosum*, ubi fere eadem reperies, quæ extant apud Reinesium. Sed, pace doctissimorum virorum dictum sit, nulla nos cogit necessitas ut credamus *אנאך* significare aliquam gemmam, multo minus *adamantem*.

DXXXVI. *אנאך* *Anach* Hebræis est *plumbum* aut *stannum* teste Kimchio, qui docet Arabibus *אנאך* idem esse quod Hebræis *כדיר* id est *plumbum*, *stannum*. ita sane *אנאך* *anak* *plumbum*, *stannum*, ex Ibn Maruph habet Cl. Golius in suo *Lexico*. Hanc ob causam Theodotion *אנאך* reddit *τηκόμεινον* *stannum*, quod *stannum* aut *plumbum* sit maxime fusile. Et Aquila pro *אנאך* habet *ἀλείφωσις*, quod Hieronymi est *stagnatura*. Hinc *Anglia* dicta est *Bretanica* insula, a *אנאך* *Barat anach*, id est *ager stanni*, quod doctissime demonstravit Bochartus, in sua *Phœnicia lib. I. cap. XXXIX.* Est igitur apud *Amosum* *אנאך* non quidem *adamas*, sed *stannum* aut *plumbum*. Sane propheta ibi loquitur de aliquo instrumento, quo utuntur artifices in ædificandis muris, ut ex toto contextu manifesto patet. Hieronymus quidem habet *trullam cementarii*; sed rectius ab aliis exponitur *libella*, aut *perpendicularis*, ad quem murus solet extrui. Est igitur Arabibus, ut Jarchius ad hunc locum notat, *אנאך* *anach* *קו* *רוט* *linea* sive *filum*, (puta cui appensum est *plumbum*) qua uti solent in ædificandis ædibus, Gallis *un niveau*. Idem sane intellexit Chaldæus, *אנאך* habet, ideo pro *רין* *judicium*, quia architecti secundum ejusmodi instrumenta, id est *fila* quibus *plumbum* appendet, opus suum judicant, utrum rectum sit. Optime igitur τὸ *אנאך* Lutherus vertit *ein Messschnur* & Belgæ *een pas*.

ισοοτ; id est plumbum filo appensum, ad construendum murum. Manifestum igitur est אָס apud Hebræos non significare *Adamantem*, & si *Adamas* Græcis dictus est ἀνάκλιτης, id non esse factum ex aliquo vocabulo Hebræo, sed ex ipso Græco ἀνάγκης, ut vult Salmasius.

DXXXVII. יהלם *Iahalom* autem *Adamantem* significare multo probabilius est. Et primum quidem *Adamas* videtur latere in ipso vocabulo יהלם *Iahalom*. Novi quidem Græculos, qui more suo fere omnia vocabula, quæ ab Oriente ad eos transferunt, à sua lingua deduci volunt, docere ἀδάμαντα derivati a δαμάω *domo*, ut ita dictus sit per a privativum, quia domari non potest, cum omnia sua duritie superet & a nulla re vincatur, quod mox ex Plinio audiemus. Sed cum Hebræorum lingua multo sit antiquior quam Græca, & cum *Adamas* ex Hebræorum fontibus deduci possit, frustra illius origo quæritur apud Græcos: eo magis quod ob easdem causas Hebraice sic dici possit, propter quas creditur ita dici Græce. Pro יהלם *Iahalom* dicendum erit הלם *halam*, absorpta littera *jod*, quod apud Hebræos non est insolens. Sed in hac voce literam *jod* redundare animadvertit Aben Ezra. Est igitur *jod* servilis littera tantum, cum radix sit הלם *hâlam*. Deinde docti non possunt ignorare litteras ו י ה & א *jod*, *be* & *aleph* perpetuo mutari, ut scriberetur *Alam* pro *Iahalom*, aut etiam *alma* & tandem *Almas*. Quam facile in fine nominum Hebræorum, Græci assumant s. vel ex solis septuaginta interpretibus clarissime constat: ut non mirum, si pro *jahalom* dicatur *Halam*, *Alam*, & tandem *Almas*. Sane יהלם *jahalom* אלסם *Almas* dici, docet Aben Ezra, ad Exodi xxviii. וחכם גדול פפרדי אמר כי יהלם הוא הנקרא אלסם שהוא שובר כל האבנים ונוקב הברזל *Doctissimus Hispanus dixit, quod jahalom dicitur sic Almas, quia confringit omnes lapides & perforat margaritas. Carolus Clusius Exoticorum libro vii. cap. XLVII ubi de Adamante. Almas, ait, dicitur Arabibus, quos plerique omnes Mauritanii secuti sunt.* Igitur *Iahalom* idem est ac *Almas*. At quis non videt quam facile fieri possit *Adamas* ex *Almas*? Mutari debet tantum א in Δ, qua mutatione nihil familiarius, cum litteræ א & Δ sint ejusdem organi, ideoque permurari soleant. Exemplum habemus luculentissimum in Δαλίδα pro הלילי Δαλίλά, Φιδίλα pro Φιλίλα, *Madidus* pro μιδάλεος, *Rigidus* pro ριγίλδς, & id genus sex-

centa alia. Non mirum igitur si pro ἄλμας dicatur ἄδμας & inde ἄδμας.

DXXXVIII. Deinde *Adamas* omnium lapidum est durissimus; adeo etiam ut omnes lapides illius pulvere poliantur & terantur, ipse autem non nisi suo pulvere, eo usque ut plane fabulosa de *adamantis* duritie nugentur auctores. Plinius *lib. xxxvii. cap. iv.* *Incubus hi deprehenduntur (adamantes) ita respuentes illum, ut ferrum utrinque dissilici incidetque ipse dissiliani.* Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incallescens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Et paulo post: *Siquidem illa invicta vis duarum violentissime naturæ rerum ferri ignisque contempitæ, hircino vinctur sanguine, nec aliter quam recenti calidogue macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias, incudes malleosque ferreos frangens.* Eadem fere verbotenus repetuntur & traduntur ab Hieronymo, ad cap. vii. Amos. quæ fere omnia de Christo & Apostolis vult intelligi, quæcunque de ejus duritie, de incude, de igne, de sanguine hircino a Plinio narrantur. Eandem duritiem Rabboth Schemot attribuit *Saphiro*, quam quidam adamantem exponunt, ut supra de Saphiro audivimus. Hæc quidem fabulose narrantur: cum experientia quotidie doceat, nihil facilius malleo diffringi quam *adamantem*: ut eos caute admodum tractare cogantur lapidarii, & vix malleo attingere audeant, cum eos aureis fundis inferunt: nihilominus certissimum est, adamantem, non tantum inter gemmas, sed inter omnia corpora durissimum. Psellus: ὁ Ἄδμας χροιάν μὲν ἔχει ἔχρη ὑελί ζέρον ἢ σιλπίω, καρχαίος ἐστὶν ἢ δίσογος. *Adamas virescens & splendidum habet colorem, solidusque & fractu difficilis.*

DXXXIX Sed hæc, si de ullo lapide, de יהלם *Iabalom* dici debent, dicuntur. יהלם enim dicitur a radice הלם *halam*. Sed הלם significat *confringere, contundere*. Hinc הלמת *Halmuth, malleus*. Judic. v. xxii. Esaiæ xli. vii. & Judic. v. xxvi. Dicitur יהלם a verbo הלם *confringere*, quia scilicet sua duritie omnes lapides *confringit*, & margaritas perforat, ut modo ex Aben Ezra audivimus. In eadem sententia est Abarbanel *Parascha Tetzave*. Nam postquam dixisset יהלם esse דיאמאני *diamani*, addit יהיה אבן הולמת כל אבנים ומשכרתן והיה לא השבר לרוב חומה ורובעיה *Est lapis confringens omnes lapides, sed ipse non confringitur, propter*

nimum calorem & siccitatem. Eodem respexit Onkelosius, qui יהלם exponit כנהלום *Sabbalom*. Est autem vox illa composita ex כנה *Siba*, *causa*, & הלום *conterens*, quasi diceret: *causa*, sive *instrumentum conterens*: quod omnia conterat.

Non possum etiam silentio præterire, quod Jonathanus, etsi Exodi xxv. וי. יהלם *carchedonium* verterit, ut supra ostendimus, nihilominus Cant. cap. v. xiv. eum vocet גיהר *gihar*. Verum quidem est גיהר a quibusdam exponi *lapis*: sed male, cum *Iaspis* sit ipsissimum יספה *jaspch*. Sed ego *Adamantem* significare multo probabilius existimo. Sane גהרם *geharim* Massechet *Oholoth* cap. viii. *Misna* II. a glossis exponitur species petrarum durarum & acutarum: ut optime *Adamas* dici possit גיהר quasi *durissima petra*, aut *durissimus lapis*.

DXL. Accedit tandem & ejus color. *Adamas* omnium lapidum albissimus est & splendidissimus, aereus, albicans & mirifice scintillans. Videatur Psellus de *Adamante*, loco modo laudato. Hoc lippis & tonforibus notum est: ut nulla ulteriori probatione opus habeat. Rabboth Bemidbar eundem omnino colorem attribuit דלם יהלם quamvis eum alibi etiam *Smaragdum* dixerit. זבולן יהלם וצבט *Zabulon* (inscriptus erat) *lapidi Iabalom*, & color vexilli ejus erat *albus*, & depictam habebat *navem*, quia dicitur (Genes. xlix. xiiii.) *in portu maris habitabit*. Sane color *albus* & splendens non convenit *Smaragdo*, nec ulli alii lapidum in Pectorali, nisi soli *Adamanti*. Rabboth *Iabalom* attribuit *zabuloni*. A Doctissimo Lud. De Dieu datur *Nephtali*.

DXLI. *Adamantes* in variis regionibus inveniuntur, ut animadvertit *Plinius*. Sed optimi in *India*, præsertim in *Bisnagar*, *Decan* & *Malacca*. Dicuntur *adamantes* nasci tempore biennii, quidam etiam ex alio *adamante*, alii in *auro*. Sed hoc fabulosum creditur. Affirmat tamen *Carolus Clusius Exoticor Libro vii. xlvii*. Vide *Boetium*, *lib. ii. cap. i. ii. iii.* & sequentibus, *Delatium*, *Ruxum* & alios.

DXLII. *Adamas* omnium gemmarum est pretiosissima. *Plinius Maximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi Regibus, & iis non nisi paucis cognitis.* Est lapis parvus, etsi etiam nonnulli reperiantur, qui l. lx. lxx. ceratia pendent. Tradunt auctores in *Bisnagar* *adamantes* repe-

riri cXL. ceratia pendentes. Immo repertum fuisse unum magnitudine ovi minoris gallinacei, qui pendet cCL ceratia. Nobilissimus Tavernerius, nostri temporis summus gemmarius. *Itiner. Ind. lib. II. cap. XII.* mentionem facit de *adamante* Magni Mogolis, pendente cCLXXIX. ceratia: qui secundum ejus supputationem valeret minimum undecim milliones, septingenta viginti tria millia florenorum; id est, ut Latine loquar, cCCCL. H. S. five millies ducenties quinquagies sestertium minimum. Immensum sane pretium unius lapilli! In Belgio, ut observant Gemmarii, major non est vilus, illo quem emit Philippus Hispaniarum Rex, ducturus Elisabetham Henrici II. Galliarum Regis filiam, XLVII. ceratiorum octogies millenis coronatis. De hisce vide etiam Carolum Clusium *Exoticor. lib. VII. cap. XLVII.*

DXLIII. Virtutes plane mirificæ huic lapidi vulgo attribuuntur. *In medicina efficacissimus est, præsertim Cyprius. Adamas & venena, ait Plinius loco modo laudato, irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit ex mente. Dissidei etiam cum magnete, in tantum ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi; aut admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat.* Addit Hieronymus & maleficis artibus eum posse resistere. *Psellus: ἡμιστεταίρις πυρετὸς σθένου ἐξαρτῶμεν.* *Febres semitertianas suspensus aut alligatus restringunt.* Dicitur præterea adulteria mulierum revelare si clam capitibus supponatur: pestem, fascinationes, incantamenta, insaniam, insomnia, incubos & succubos, dæmonumque nocumenta & præstigia arcere, constantiam, victoriam animique fortitudinem efficere. Quidam tamen adamantem nocentissimum venenum dicunt. Sed omnia vana & ficta esse nullus dubito. vide plura apud Boetium, Carolum Clusium, alios.

CAP. XIV.

DE חשל HYACINTHO.

חשל *Lefchem est septimus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. variae versiones.* כולא חשל Achates hominis faciem representans. חשל *pro Semel, simulacrum, hinc simile.* Lefchem urbs Dani cecidit. Ibi prima Idolatria committitur מאטשטא pro אמאטשטא Amerihysto, ἀμύθος & non est לשם & כוחלין & כוחל. λιγύμενον, λιγύρον & λιγύμενον. *Varii auctores.* קנכירינן Kanchirinum, & קנכירי Kanchire *pro* לנכירי Lynchurium. Lynchurium an Succinum? חשל quasi glessum, male statuit Gesnerus. Succinum veteribus Germanis dictum glessum quasi glasi vitrum glasi dici a חשל geluseh glaber glat. Succinum non poni inter gemmas. פשלי de Lingurio iudicium. Lincurium urum Panthera. *Varii auctores.* חפנטרי & חפנטרי pro Panthera. Lynchurium an ex Lyncis urina? *Varii auctores.* Fabula de Lyncis urina. Lynchurium a Linguria. Lynchurium sculptura apus. חשל esse Hyacinthum. Apocal. xxi. mentionem facit de Hyacintho. veterum hyacinthos ut plurimum caeruleus. Vexillum Danis. Ejus color instar Saphiri. *Varii auctores.* Hyacinthi flores & gemma variorum colorum. Hodiernis Gemmarum hyacinthi sum aurei coloris, ideo magis chrysolithi. Ejusmodi hyacinthos urum agnoverit Plinius? Hyacinthi descriptio ex Boetio. Epiphanius quinque species hyacinthorum ponit. Arabum Natef נאטפוס. חשל optima hyacinthus. Jacinthe la belle. *Varii auctores* כוחלין Cochalin, כוחל cochal & חשל stibium, carbunculus & hyacinthus accedens ad carbunculum. Hyacinthi locus natalis. Ejus virtutes.

DXLIV. **S**eptimus lapis est חשל Lefchem. In S. Scriptura alibi non reperitur; ideo ex verbo Dei de eo nihil certi tradi potest. Arabs habet حنجره Geza. Latinus vertit *ligurium*. Syrus קאנקאנו Kankann. quod latius vertit *Achajen*. Targum Jerusalemitanum habet חזין Zuzin. At quid hoc significet incertum est. Videtur quidem derivari a חזי *moveri*, ideoque signifi-

significare lapidem cujus splendor mobilis est, quod attribui posset *opatio*, ut mihi videtur. Sed talem fuisse lapidem nullis rationibus hactenus probatum est. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet בְּרִילָה *Burla*, id est *beryllus*. Sed ille solus, quantum sciam, in hac sententia est.

DXLV. Quidam אֶבֶן *Achatem* crediderunt, quod animadvertit doctissimus Jacobus Auringius, in sua Oratione de Ephodo & Pettorali. Et talem quidem *Achatem*, quæ variis maculis hominis faciem inversam repræsentaret. Ideo volunt hunc lapidem dictum esse *Leschem*, per metathesin literarum, scilicet אֶבֶן *Lesem* pro אֶבֶן *Semel*, quod *simulacrum* significat, unde & Latine *simile*. Volunt igitur huic lapidi insculptum fuisse nomen *Danis*, quod urbs *Leschem* illi cesserit in ditionem, quod is, vitiosa Religione, primum simulacrum erexerit publice. Sed cum hæc nulla auctoritate probentur, eadem facilitate, qua dicuntur, rejici possunt. Abarbanelius habet מַאֲוֵסְטָה *Mausta*, sed corrupte pro מַאֲוֵסְטָה *Ameusta*, id est ἀμύβυστος. Et hunc videtur securus Junius, qui habet *Cyanum*, qui *amechysto* non est valde absimilis. Sed infra patebit אֶבֶן *amethystum*. Rabboth Schemoth habet כּוֹחַלִּים *Cochalim*. Est autem כּוֹחַל *cochal* lapis pretiosus *carbunculus*, ut a quibusdam dicitur. Sed de hoc plura vide in fine hujus capituli.

DXLVI. Septuaginta, Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati & alii habent λυγύριον, λύγυρον, & λυγύριον, quod significat *Lyncurium*. Jonathanus, etiam in Cantic. cap. v. legatur *Beryllus*, tamen hic habet קַנְכִירִינִן *Kauchirinun*. Cum hoc videtur convenire Syrus per vocem *Cancanun*. Sed hanc vocem corruptam credo, & legendum esse לְּ pro קַנְכִירִינִן *Lynchirimen*, id est *Lyncurium*. Onkelosius habet קַנְכִירִי *Kanchire*. Iterum mutari debet קַנְכִירִי in לְּ, ut legatur לְּכִירִי *Linchire*, id est *Lynchurium*. Habent igitur optimi & vetustissimi interpretes *Lyncurium*.

DXLVII. Sed qualis lapis fuerit inquirendum est. Quidam *Lyncurium* putarunt nihil aliud esse, quam optimum succinum, Ideoque ei attribuant omnia illa quæ succino proprie conveniunt. Theophrastus de Lapidibus: ἔλατ' ἢ ὠσπερ ἢ ἡλεπτερον. οἱ δὲ φασιν ἢ μένον κάρφῃ ἢ ξύλον, ἀπὰρ ἢ χαλκὸν ἢ σιδηρον, ἐὰν ἢ λεπτός. *Trabui sicut succinum: quidam ajunt non solum festucas & lignum, sed etiam as & ferrum, si tenue sit.* videantur etiam Plinius, Strabo

& alii. Ideo Gesnerus de XII. gemmis in veste Aharonis credidit, ipsam etymologiam succini sive electri aliquomodo in voce ושל *Leshem* latere. Putat enim succinum sive Lyncurium dici *Leshchem*, & inde deductum esse *glessum*, quod Germanis veteribus succinum significavit, teste Plinio *lib. xxxvii. cap. 111.* Sed mea opinione fallitur doctissimus Gesnerus. Veteres enim Germani succinum *glessum* vocarunt, non a *Leshchem*, sed a similitudine vitri; cum succinum vitro sit simillimum. At Germanis vitrum dicitur *glasz*. *glasz* non derivatur a ושל *Leshchem*, sed ab alia voce Hebræa, scilicet a גלש *geisch*, id est *glaber*. Est enim Hebræis גלש *detonavit, deglabravit*, unde & Germanorum Belgarumque *glat/ glaber*, mutato tantum S. in T. quod fieri solet. Mihi tamen credibile non est ושל sive *Lyncurium* esse succinum; cum Theophrastus & Plinius dicant, eum similem esse electro sive succino, non quod sit ipsum succinum, quod patebit ex locis quæ mox allegabuntur. Et revera quamvis succinum olim valde æstimatum fuerit, quamvis ad hunc usque diem apud Indos appetatur; nihilominus inter gemmas pretiosas non habetur, quemadmodum reliqui lapides in Pectorali, fatentibus Plinio, Epiphanio, Hieronymo, aliis, quod infra ostendimus. Ideo Psellus inter lapides ignotos etiam ponit λυσσεριον .

DXLVIII. Subdubitavi aliquamdiu utrum per *Lyncurium* non debeamus intelligere, gemmam aliquam maculis depictam instar *Lyncis* aut *Pantheræ*. Nam & Lynces, quæ huic lapidi nomen dedisse a quibusdam creduntur, maculas habent. Oppianus *Cyneget. lib. IV.*

Μένν δ' εἰσιδέειν ἀνεμοίτος ἔπαλεο χροίη.

Solus autem aspectu diversus est color.

De Lynce ibi loquitur, & statim addit lynces habere colorem croci & sulphuris. Virgilius *Georg. III.*

Quia lynces Bacchi variæ. & genus acre liquorum?

Et *Aneid. lib. I.*

Et maculosa tegmine lynceis.

Hinc Euripidi in *Alcesto* dicuntur βαλιὰ λύγκες *maculosa lynceis*; ideo inter pantheras ea de causa numerantur. Notum est apud veteres etiam gemmam in pretio fuisse, quam *pantheram*, aut etiam *pardalion* vocabant, ob varias maculas. Plinius *lib. xxxvii cap. xi.* Sunt & a leonis pelle & panthere nominata *leontios, pardalios*.

dalios. Boetius *lib. II. cap. ccciii.* *Panthera alius,* inquit, *Evanto habet diversos colores in uno corpore mixtos instar Panthera, unde illi nomen est. Habet signa in se nigra, & rubra, pallida, viridia, rosea, & purpurea. Invenitur in Media. Hic lapis etiam notissimus erat Judæis. Legimus enim apud Jonathaneam אפאנורין Apanturin, & apud Onkelosium פאנורין Panire, quorum utrumque lapidem pardalion, sive pantherium significare, quis non videt? Quemodmodum autem hic lapis pardalius & pantherius, dici solebat ob maculas, sic & lynceus sive Lyncurius, ob eandem causam. Obstat tamen quod pantherius inter Jaspidium genera magis ponatur, quam inter alia. Sed & achates variis maculis depicta est, ut & leoninæ pelli similis dicatur a Plinio. Hanc ob causam fortassis אכל Achates a quibusdam vocatur.*

DXLIX. Deinde lapis *lyncurius* dicitur a lynce, non quod maculis notatus sit, sed quod ex lyncis urina crescere credatur. Dicunt enim lyncem, quando urinavit, urinam tegere arena, instar felis, & ex illa urina arena mixta concrecere lapidem lyncurium. *Ælianus de Animal. lib. IV. cap. xvii.* Καὶ ἡ λύγξ ἡ ἄσπεκρῦπις τὸ ἔρον. ὅταν γὰρ παγῆ λίθῳ γίνεθαι, καὶ γλυφαῖς ὀπταδός ἐστὶ καὶ τοῖς γυναικαίοις κόσμοις συμμάχεθαι φασι δὲ τὸ γλυφῆς. *Ei lynce suam urinam in terram occultat, qua ubi concreverit, fit lapis, ad ornatum muliebrem, & ad sculpturam.* Theophrastus περὶ λίθων eadem narrat. ἐστὶ δὲ διαφανὴ τε σφόδρα καὶ πυρρά. Βελία δὲ τὰ τῶ ἀργῶν, ἢ τὰ τῶ ἀργύρων, ἢ τὰ τῶ θελείων, ὡς καὶ τῶ τροφῆς διαφερέσης, καὶ δὲ πονεῖν, ἢ μὴ πονεῖν (καὶ τῶ σώματι ὅλως φύσεως, ἢ τὸ μὲν ξηρότερον τὸ δὲ ὑγρότερον. δὲ λίκουσι δὲ ἀνορύπτοντες οἱ ἔμπροσθι. κατακρῦπτεθαι γὰρ καὶ ἐπαμάθαι γὰρ ὅταν ἐρήσῃ. Porro autem pellucida sunt valde & ignea: meliora autem e feris quam excicuribus, & e maribus quam e fœmellis: usque & nutrimenti differens; & aut laborare aut non laborare, & omnino totius corporis nature, quatenus hoc siccus, illud humidus. Inveniunt autem fossores periti. Abscondit enim & aggregat arenam cum minxerit. Et Plinius *lib. viii. cap. xxxviii.* *Lyncum humor ita reddius ubi gignuntur, glaciatur, arefieri in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino plerisque ita generari prodito. Et libro xxxvii. ubi de succino: Demonstratur lyncurion id vocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum, e maribus fulvum & igneum, e fœminis languidius atque candidius. Alii dixerunt Langurium, & esse in Ita-*

lia Langurias, Idem de lynce narrat Plutarchus, in *libello*, *κ*. *trum animalia uantur ratione*. Aristoteles, Solinus, Ovidius, Epiphanius, alii. Sed si lynx urinam suam ita arena tegit, quis dicit ubi minxerit, & an ibi, & quidem ex ista urina talis lapis concretus sit?

DL. Fabulam esse quidquid dicant de lynce & ejus urina ex ipsis iisdem auctoribus, quos jam allegavimus, manifestum est. Expressis verbis hoc fatetur Plinius *lib. xxxvi i. cap. 111*, *De Lyncurio proxime dici cogit auctorum perinacia*. Quippe etiamsi non electrum id esset, Lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex urina quidem lyncis, sed egestam terra proinus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominum usui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem scalpique. Nec folia tantum aut stramenta ad se rapere, sed aris etiam ac ferri laminas, quod Diocli Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbutor, nec visam in auro nostro gemmam ullam ea appellatione. Eodem modo fere Epiphanius *lib. 6* *λιγύριον*. τέτα ἢ πλω ὄρεσιν ἐδαμῶς ἐγνωμὴ ἔτε παρὰ φυσιολόγους, ἔτε παρὰ τινὲν ἀρχαίοις τοῖς παρὶ τέτων μεμελημμένον. De lapidis liguri inventionione nec apud Philologos, nec apud veteres, qui harum rerum meminere, quicquam reperimus. Eadem est sententia Hieronymi in *Epistola ad Fabiolam*. Lyncurium lapis igitur sic dici videtur, non quod ex urina lyncis sit natus, sed a patria, quod scilicet nascatur in *Liguria*. Theophrastus in *Liguria* (παρὶ λιγυσιῶν) effodi dixit: & Su lines arborens esse, qua lyncurium gignat in *Liguria*, in qua sententia etiam erat Metrodorus, ut docet Plinius *lib. xxxvi i. cap. 111*. Et Strabo *lib. 11*. ubi de *Liguria*. πλεονάζει ἢ καὶ τὸ λιγγύριον (sive λιγκύριον) παρὰ αὐτοῖς, ὃ τινες ἠλεκτρον προσαγορεύουσι. Abundat ibi etiam Lyncurium, a quibusdam electrum dictum. hinc & λιγύριον vocatur non minus quam λιγκύριον. Manifestum igitur est, fabulam de electro, sive lapide lyncurio, qui nasci dicitur ex urina lyncis, inde ortam esse, quod in *Liguria* succinum etiam repertum sit. Cum autem succinum Græcis antiquioribus maxime notum fuerit, quod in *Liguria* nascebatur, *Lycurium* illud vocabant, & ob similitudinem vocum *Liguria* & *Lyncuria*, more suo excogitarunt *Lyncem* animal, quod ipsius causa esset.

DLI. Sed quamvis Lyncurium non fuerit succinum, & quamvis ex urina lyncis concretus non fuerit, nihilominus tamen fuit

fuit gemma sculpturæ etiam apta. Theophrastus, loco toties laudato; *αυτη τε δὴ περιττὴ τῆ δυνάμει, καὶ τὸ λιγγύειον. καὶ γὰρ ἐν τῷ τε γλυφεῖ, καὶ ἐστὶ σερευωτάτη καθάπερ λίθος.* *Hæc autem præstans virtibus, uti & Lyncurium, namque ex ipso sculpturuntur sigilla. Estque solidissimum instar lapidis.* Omnia fere verbotenus repetit Plinius *lib. xxxvii. cap. iiii.* quem locum supra allegavimus.

DLII. Sed cum Lyncurius non sit concretus ex lyncis urina, & cum non sit electrum, sive succinum, quæri adhuc potest: quid per *Lyncurium* intelligi debeat? ideoque qualis lapis fuerit gemma *ουβ*? Puto itaque *Lyncurium* adeoque *ουβ* de quo agimus, nihil aliud esse, quam certam aliquam *hyacinthum*. In hac conjectura hæsit Epiphanius *libello de xii. gemmis in veste Abaronis.* Καὶ, inquit, *ὅτι πῶς ἐν τῇ ἑλίθων τέτων ὀνομασία, οὐκ ἐμνήσθησαν καὶ ὑακίνθου, καὶ τοι γὰρ περιόπισ καὶ ἐνλίμω ὄντι λίθος, ὡς εἰς νῦν ἡμᾶς λαβεῖν, μήποτε τὸ λιγγύειον τῷτο καλεῖ ἢ δεῖτα γερφύ.* *Et quia in recensione lapidum illorum, S. scriptura non meminit etiam hyacinthi, qui tamen est præcipuus & pretiosus lapis, nobis venit in mentem. nam forte S. scriptura hunc lapidem λιγγύειον ita vocaverit.* Et hæc sententia est Hieronymi in *Epistola ad Fabiolam.* Adde quod si Johannes Apocal. *xxi.* respexit ad lapides pectoralis, *hyacinthus* ibi etiam reperiri debuerit, cum ab eo expresse nominetur. Sed cum *hyacinthorum* varia sint genera, credibile est, lapidem *ουβ* ex illis fuisse, qui maxime accedunt ad *succinum*, qua de causa *Lyncurium, Succinum & electrum* ab auctoribus passim vocatur.

DLIII. Verum quidem est, veteres per *hyacinthum* ut plurimum intellexisse lapidem *Cæruleum*. Plinius *lib. xxxvii. cap. ix.* *Ille emicans in amethysto fulgor violaceus, diluius est in hyacintho.* Est igitur ejus color violaceus, sed dilutior quam in amethysto. Solinus in *Æthiopia: Inter ea qua diximus nitore cæruleo hyacinthus invenitur, lapis pretiosus, siquidem inculpabilis invenitur.* Isidorus *lib. xvi. cap. ix.* *Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur. cæruleum colorem habens.* Ideo Epiphanio *περφυεῖον* dicitur, & poetæ Græci *κωανέως ὑακίνθου* dicunt. Sed supra ad Saphirum ostendimus cyaneum colorem, esse cæruleum. Ob eandem causam Ambrosius ad Apocal. *xxi. xx.* dicit *hyacinthum cæli sereni colorem habere, qualem & saphirus habet.* Tale omnino colorem lapidi *ουβ* attribuit Rabboth Bemidbar. *Parascha. ii.* ubi Danis vexillo, ideoque huic lapidi colorem saphiri attribuit:

buit: לשם וצבע מפרה שלו דומה לפיר ומצויר עליו נחש על שם יהי דן נחש
Dan (sculptus erat) in lapide Leschem, & color vexilli ejus erat
 similis sapphiro, & in eo pictus erat serpens, quia dicitur (Genes.
 XLIX. XVII.) *Dan erit ficui serpens.* Eo videtur respexisse Abar-
 banelius, *parascha Thezave*, cum מאטישטה לשם *Ma-*
tista, id est *Ameihystus*. Sane *Ameihystus*, ut norunt Viri docti,
 hyacintho est admodum similis, ut etiam a quibusdam inter hya-
 cinthos ponatur: emicat enim in amethysto fulgor violaceus,
 quemadmodum in hyacintho, & quidem saturatior. Fortassis
 etiam Abarbanelius per Amethystum nihil aliud intelligit quam
 hyacinthum veterum. Nam amethysti nomine hodie venit ille la-
 pis, quem veteres hyacinthum vocabant: atque sic eundem vide-
 tur intelligere lapidem cum Rabboth. Hos videtur secutus Ju-
 nius, cum לשם vertit *Cyanum*.

DLIV. Sed quamvis *hyacinthus* & *hyacinthinus* color ut pluri-
 mum cœruleus tradatur ab auctoribus, & quidem ita, ut, quan-
 do de colore solo in abstracto, (ut loquuntur Philosophi, id est
 nulla habita ratione rei cui inest,) loquuntur, semper intelligant
 colorem cœruleum, quod suo loco, ubi de תלר egimus, satis
 ostendimus: nihilominus tamen diversorum colorum hyacinthos
 gemmas memorant ipsi auctores. Eisdem fere colores, quos
 animadvertimus in flore *hyacintho*, attribuunt quoque *hyacintho*
 gemmæ, *cœruleos*, *rubros*, *flavos*, *aureos*. & id genus alia. Hya-
 cinthi gemmæ hodie nostris gemmariis non sunt cœrulei, sed aureo
 colore collucescentes, ideoque videntur *Chrysolubi* magis quam *Hya-*
cimbi. De ejusmodi hyacinthis loqui videtur Plinius libro xxxvii
 cap. ix. *Hyacinthos*, inquit, *Aethiopia mittit & chrysoluthos*,
aureo colore collucescentes. Novi quidem emendationem criticorum
 qui vocem *hyacinthos* nolunt jungi תִּי *chrysolutho*: quasi ad præce-
 dentem vocem pertineret, & nova inciperet periodus a voce
Aethiopia, hoc modo. *Aethiopia mittit & chrysoluthos* &c. Hæc
 dicuntur quidem, sed non probantur. Non video quæ causa sit,
 quod veteres non agnoverint *hyacinthos* variorum colorum: cum
 habuerint *carbunculos*, immo & *saphiros* non ejusdem coloris,
 uti supra audivimus. Doctissimus Boetius lib. II. cap. xxx.
 præter hyacinthos cœruleos, multas alias recenset. *Primo genere*,
 inquit, *continentur ignis instar ruilant, ac cocci colorem referunt*,
mnii nativi, aut sanguinis biliosi instar. Hos Galli Jacinte la
 belle,

belle, vocant, atque proxime Granati Bohemici colorem referunt, sed diluioiorem, absque ulla nigredine intermixta. Hi ceteris omnibus præferuntur, ac ad carbunculi genera referri possunt: Secundo genere continentur qui rubedine croci flavescent, planeque vuri e sibi coccinati, aut plumbi eum lateribus ter in laminam ferri fusi, & vutificati colorem representant. Tertio genere continentur, qui succini flavi colorem ita exacte ostendunt, ut dignosci a succino nisi duritie aut palea (quam non attrahunt) non possint. Epiphanius etiam quinque species hyacinthorum ponit. ὑάκινθος, inquit, & τὰς μὲν ἰδέας ἔχει διαφόρας ὅσω γὰρ ὄρισκε) ὁ λίθος βαθεὺς τῆ χειρὸς τοσούτον ἀναγκαιοτέρως ἐστὶ τῶ ἄλλων. εἶκοις ἢ ὑάκινθος τῆ ἑρέκῃ ἢ ὑποπορφύρεζων ποσῶς. διὸ καὶ ἡ θεία γραφή ἐξ ὑάκινθος ἢ πορφύρας τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα κεκοσμηθεὶς φησί. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λίθος καλεῖται θαλασσίτης, ὁ δὲ δεύτερος ῥοδονός, ὁ τρίτος, γάλαχος, ὁ τέταρτος λεγέται χαννισίος, ὁ δὲ πέμπτος πελιδνός. Hyacinthus diversas habet formas, quo enim lapis reperitur colore profundior, eo ceteris præstantior est; Similis est colori lana, que purpurascit aliquatenus. Quapropter divina scriptura tradit vestes Sacerdotales hyacintho & purpura ornatas fuisse. Et primus quidem lapis vocatur marinus. Secundus Rosens. Tertius Nativus (id est exponente Salmasio ruber, instar Natif: est enim γάλαχος Arabum Natif, instar pastelli rubri) Quartus ebanniens. Quintus perileucus. Pfellus ἄκινθος dicit etiam θαλασσίχρωον marini coloris.

DLV. Cum igitur varia sint genera hyacinthorum, credibile omnino est, auctores per lyncurium, ideoque per lapidem שׁלִי intellexisse hyacinthum ex optimis illis, qui maxime ad carbunculum accedunt, & qui aliquomodo electrum representant, quales Boetius ponit in primo genere, Gallis *jacimbe la belle*, quod instar ignis rutilat, ut idem Boetius loquitur. Tales revera Lyncurios agnovit Theophrastus. Sunt enim, ut ait, διαφανή τε σφόδρα καὶ πυρρά. Et Plinius: *Lyncum humor arefcit in gemmas carbunculis similes, igneo colore fulgentes.* Videantur loca quæ supra allegavimus. Talem gemmam per שׁלִי intellexisse Rabboth Schemor, ubi שׁלִי exponit כּוּחַל Cochalin. Est autem כּוּחַל Cochal lapis pretiosus carbunculo similis, ideo & ipse carbunculus a Rabinis כּוּחַל dicitur, ut supra ad כּוּחַל ostendimus. Dici etiam potest, Rabboth intelligere per suum כּוּחַל cochal, hyacinthum, quem Boetius ponit secundo genere, qui rubedine (ut ait) croci flavescit,

planeque vitri e sfibio coccinnati colorem erpræsētat : nam כחל non minus quam פן *sibium*, & utrumque etiam *carbunculum* significare, ad lapidem נופך ostendimus. Quidquid dicatur, manifestum est, optimos auctores per שם, in veste S. Pontificis, nihil aliud intellexisse, quam optimam *hyacinthum* igneo colore fulgentem, instar carbunculi, sed ad sfibium & succinum aliquomodo vergentem. Nascitur hyacinthus in India; Æthiopia & Scythia. PSELLUS: ὑάκινθος. τῆτον τίκτη μὲν Ἰνδία. *Hyacinthum India gignit.*

DLVI. De Hyacinthorum virtutibus quædam memorat Epiphanius: scilicet eas non tantum esse pretiosas, sed & miram habere efficaciam. In ignis carbones coniecta non tantum non absuntur, sed carbones potius extinguit: immo si quis eam panniculo involvat, & in carbones ignitos conjecerit, panniculum etiam illæsum conservari perhibetur. Dicitur præterea conducere mulieribus parituris, ut facilius pariant: tandem & spectra fugare. PSELLUS περὶ λίθων δυνάμεων. ἰαΐ), inquit, ἢ πνύματα ἢ ῥήγματα, μελαγχολίαν ἢ πᾶντὸν σὺν ὄξει ποθείς. *Tusses rupturasque ac Melancholiam cessare facit, si cum aceto bibatur.*

CAP. XV.

DE שבו ACHATE.

שבו Schebo Octavus lapis. Alibi in S. Scriptura non reperitur. *Varia versiones.* אספור Espor. מגנישא Magneta. טרקה Tarkeja, Turquois. טרקין idem ac טרקין pro Turquois. ἀμύθς Topazius. בורלין Burlin, Beryllus. Apocal. xxi. mentio fit ἔ Βηρύλλος. *Varii auctores.* Achates quædam viridis instar berylli. Broughtonius habet Chrysoprase. שבו esse Achatem *Varii auctores* אבאטימ Abatim pro אכאטימ Achatim, id est, Achates. Est *gemma notissima.* Varias refert imagines. Achates Regis Pyrrhi in qua conspiciuntur novem Musæ & Apollo Cytharam tenens. *Varia Achates.* Plinius & Orpheus de Achate. Achates a variis punctis & maculis nomen sortita est. Achates ab Hebræo אקוד Akud, punctis notatum. Bochartus laudatur. שבו Lapis variorum colorum. Perileucus, Leuchates. *Vexillum Gadis*

ex *Rabboth*. Epiphanius allegatur. Locus natalis Achatum.
Earum moles. Pretia. Virtutes.

DLVII. **O**ctavus lapis est שבו *Schebo*. Alibi in S. Scriptura hic lapis non reperitur. Si hujus vocis radicem quæramus, videtur dici שבו a verbo שבה *capuum cepit*, aut abduxit: aut a שבי *captivitas, mulitudo captivorum*. Sed hæc nihil faciunt ad detegendam ejus naturam.

DLVIII. Paraphrastes Cantic. v. xiv. habet אספור *Espor*, id est *Saphirus*. Sed male, ut constat ex iis quæ ad ספיר *Saphirum* diximus. Abarbanelius habet מניסא *Magneta*. Sed *Magnes* inter gemmas non reputatur; nec illius meminit ullus ex vetustioribus interpretibus. Onkelosius vertit טקיע *Tarkeja*, id est *Turquois*. Jonathan, cum alibi habeat אספור, hic tamen ponit ארקין *Arkin*. Sed hoc corruptum est, mea opinione, & legendum est ט pro ץ hoc modo טקין *Tarkin*: quod iterum significabit *Turkois*. Sed *Turkois* veteribus notum fuisse, & sub quo nomine, incertum est; ideo de hac gemma non multa dicenda habeo. Josephus habet ἀμβύς. Sed probabilius est sequentem lapidem esse *Amebystum*. Judæis Germanis hodie dicitur *Topazius*. At *Topazius* est פטרה, ut suo loco ostendimus. Targum Jerusalemitanum habet ברולין *Berulin*, id est *Beryllus*. Sed qua auctoritate non video, nisi forte per *Beryllum* intellexerit *Achatem*. Johannes Apocal. xxv. inter lapides pretiosos, quos recenset, etiam ponit βήρυλλον. Si autem respexit ad xii. lapides in Pectorali, nescio qualem intellexerit per suum βήρυλλον nisi nostrum שבו *Schebo*. Sed & ipse *Beryllus* qualis sit *Achates*. Enimvero reperiuntur nonnunquam *Achates* quæ sunt subvirides instar *berylli*. Broughtonius vertit *Chrysoprase*. Sed solus est, quantum sciam, qui sic vertit. Forte inde factum est, quod viderit, a quibusdam dici *Beryllum*; nam *Beryllus Chrysoprase* non est adeo dissimilis.

DLIX. Et sane maxima pars interpretum, שבו vertunt *Achatem*. Sic habent septuaginta, vulgatus, Hieronymus, Epiphanius, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli & alii. In eadem sententia fuit *Rabboth Schemoth*, cum pro שבו etiam habeat אבאימ *Abaim*. Sed legendum est pro אבאימ pro א (facile

enim hæc litera pro illa scribi potest, ab imperitis librariis) hoc modo אכאטם *Achatim*, id est *Achates*.

DLX. Hodie fere nulla gemma magis nota est quam *Achates*. Est enim lapis ille pulcherrimus, variis coloribus, imaginibusq; decoratus; ut fere nihil existet quod natura in hoc lapide non depinxerit; Cælum, stellas, nubes, aves, terram, mare, flumina, fontes, herbas, arbores, sylvas, flores, ædes, urbes, omnium generum animalia, denique & homines, nudos, vestitos, & quicquid fere reperitur in hoc orbe condito. Sed omnium celeberrima est *Achates* Pyrrhi Regis, in qua spectabantur novem Musæ, & Apollo Cytharam tenens, non arte sed natura pingente, variis lineis & coloribus ita discurrentibus, teste Plinio, *lib. xxxvii. cap. i.* Et pro variis picturis, varia etiam nomina accepit. *Phassachates, Anthachates, Hamachates, Leuchates, Dendrachates, Sardachates, Corallachates, guttis aureis saphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, Sacra appellata &c.* Datur etiam *Achates* leoninæ pelli similis. Vide Plinium eodem libro *cap. x.* ubi multa alia reperies. Nulla sane est gemma de qua plura dixerit Orpheus, in suo libello *De Lapidibus*, aut quisquis istius libelli sit auctor, quam de *Achate*. Paucula tantum hic annotabimus.

Καὶ πολυφθα πίνε μετ' ἀκρήτῃ βρομίοιο,
Μορφῶ παντοῖου ἑπείμῳ ἐθλὸν Ἀχάτιω.
Πολλὰ μὲν ἔν ρέα γ' ἐστὶν Ἀχάτις χρωμάτων ἰδέσθῃ.
Ἐν γὰρ οἱ δῆεις ὄρων δάλωπιν ἰάσπιν,
Σάρδια θ' αἱματόεστα, ἢ αἰγλήεντα σμάραγδον.
Ἐν δ' ὄγε μιλοπάρηθ', ἀτὰρ ἢ χαλκὸν ἐν αὐτῷ
Δῆεις, ἢ χρῶν ἑαροτρεφέθ' μήλοιο.

Ἀλλ' οἱθ' παντῶν πεφερέςαθ' εἴκε μιν ὄροις
εἶδθ' ἔχοντα δαφνιὸν ἀμαμακέτοιο λέονθ'.

Et multiformem bibe cum mero vino,

Forma omnis generis indutum bonum Achatem.

Multos quidem facile est Achatis colore videre.

In ipso enim invenis vitreum Iaspidem,

Sardium sanguinolentum, & splendens Smaragdum.

Inde ille nimio coloratus, postea & ferrum in ipsa

Invenis & colorem verni pomi.

*Sed solus omnium utilissimus, si ipsum invenias
Formam habentem fulvi indomiti Leonis &c.*

DLXI. Propter varios istos colores & puncta nomen suum sortita est *Achatet*. Est enim hoc vocabulum non Græcum nec Latinum, sed Hebræum אָכַד *Akud*. Hinc *Achud*, *Achad*, & tandem terminatione Græca factum est *Achates*. Significat autem Hebræis אָכַד *Akud*, *punctatum*, aut punctis & maculis notatum, quales fuerunt hirci Jacobi Genes. xxv. xxxv. Cum igitur hæc gemma ita sit punctata, non mirum si etiam *Achates*, quasi diceret *punctata*, dicatur. De his vide plura apud doctissimum Bochartum, in ejus *Phœnicia lib. 1. cap. xxx.*

DLXII. שֵׁבוּ de quo agimus, lapidem fuisse variorum colorum, docet *Rabboth Bemidbar*, loco toties laudato. Sed *albi* præsertim & *nigri* coloris eum tradit, ut *Perilencus*, aut *Leuchates* videretur, quales inter præstantissimas *Achates* recensent nostri gemmarii, ut videre est apud Boetium *lib. 11. cap. xcvi.* Docet itaque *Rabboth Schebo* inscriptum habuisse nomen *Gadis*, & vexillum ejus fuisse mixtum ex albo & nigro. Supra jam sæpius monuimus vexilla habuisse eosdem colores, quales tribus habebant in gemmis Pectoralis. גַּדִּי inquit; וְצִבְעָה מִפָּה שְׁלוֹ אֵל לָבָן, וְצִבְעָה מִפָּה שְׁלוֹ אֵל שָׁחֹר וְלִבְנָן וּמִצְוִיר עָלָיו מִחֲנָה לֵל שֵׁבוּ גַד גִּרֹד יִגְרֹו וְלֹא שְׂחֹר אֵלֶּי מִסּוּר שְׂחֹר וְלִבְנָן וּמִצְוִיר עָלָיו מִחֲנָה לֵל שֵׁבוּ גַד גִּרֹד יִגְרֹו. *Gadis* (nomen inscriptum est) *lapidi Schebo*, & color vexilli ejus nec *albus* nec *niger* erat, sed *mixtus ex nigro & albo*, & *depicta* habebat castra, quia dicitur (Genes. XLIX. XIX.) *Gad, turma turmatim populabitur eum.* Hujusmodi *Achatem* videtur intellexisse Epiphanius *cap. viii.* ἄλβου & ἀχάτης. ἔτι & ἐπελήφθη εἶναι ὁρίλου & καλλίμου ὅς ἐστι τὸ ὑάκινθον ἐπέλεξε Gemma *Achates* hanc suspicari sum quidam eam esse, que dicitur *perilencus*, que in *hyacinthi* mentione dicta est.

DLXIII. Ubique locorum fere hodie reperuntur *Achates*, in India, præsertim in Germania, sub ditione Landt. Gravii Lichtenbergensis, & in Bohemia, & tam elegantes quidem ut cum Indicis certare possint. Indicæ tamen cæteris præferuntur. Olim celebriores inveniebantur in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, uti constat ex Theophrasto, Plinio, Solino, Isidoro & aliis.

Tanta mole aliquando excessit *Achates*, ut pocula & scyphi inde fieri possint. Pisis ad monumentum Gregorianum in campo sancto dicuntur existare duæ crustæ ovatæ, amplitu-

plitudine ferme cubitali, ut refert Boetius *lib. II. cap. xcvi*. Idem Boetius tradit, se vidisse frustum duarum palmarum latitudine, cui Julii cæsaris imago, & uxoris ejus tam artificiose olim insculpta fuerat, ut octo millibus thalerorum (uti loquitur) venditum fuerit. *Sed antiquitas*, addidit, *operis augebat pretium*.

DLXIV. Achates quidem hodie ob molem & magnam copiam, non sunt in magno pretio: ut alicui mirum videri possit, in Pectorali repertam fuisse hanc gemmam. Nihilominus optimæ Indicæ, & Bohemicæ non plane reiiciuntur, adeo ut non viliores habeantur *Sardonyche*, ut docet Boetius. Olim eas magno pretio æstimatas fuisse, constat ex Theophrasto, Plinio & aliis. Theophrastus libello περὶ λίθων. Καλὸς ἡ λίθος ἢ ὁ ἀχάτης, ὁ γὰρ ἔστι ἀχάτης ποταμῶς ἔνι Σικελία. ἢ πωλεῖται τιμίος. ἐν Λαμψάκῳ ἢ ποτὶ ἐν τοῖς χερσίοις ὁρέθῃ θάυμασῃ λίθῳ, ἐξ ἧς ἀνερχομένη πρὸς τίραν, σφραγίδιον γλυφερόν ἀνεπέμφθη βασιλεῖ δὲ τὸ πλεοντόν. *Pulcher autem lapis est ἔστι Achates, ex Achate fluvio Sicilia, ἔστι venditur magno pretio. Ac Lampsaci aliquando in aurifodinis inventa fuit mirabilis gemma, ex qua missa Tyram, sigillum sculptile missum Regi propter excellentiam. Plinius lib. xxxvii. cap. x. Achates in magna fuit auctoritate: nunc in nulla est: reperta primum in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, postea plurimis locis. Proculdubio tempore Mosis adhuc in magna fuit auctoritate, ut non mirum, si adhibita fuerit inter reliquas gemmas ad ornatum Pectoralis.*

DLXV. Raras & plane mirificas virtutes huic gemmæ auctores solent attribuere, præsertim Orpheus, qui docet: contra scorpionum ictus valere, mulieribus virum amantem reddere, homines efficere eloquentes; eam gestanti omnes conatus feliciter succedere; febrim sanare, & quartanam, & id genus alia. Plinius loco modo laudato. *Leonina pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis vero suffiu earum tempestates averti, ἔστι præterea flumina sisti. Ideo Orpheus ait: πάντων περὸ φέρειστων ἐστὶ εἶδος ἔχοντα διαφορὸν ἀμαυμακίτοιον λέοντος. Omnium utilissimam, formam habentem fulvi indomiti Leonis. De remedio adversus morsus scorpionum, viperarum & aliarum bestiarum vide etiam Epiphanium. Hinc fabula nata est, Aquilam nido suo imponere Achatem, ut pullos suos contra venenatarum bestiarum morsum tutos redderet. Rubrum tandem Achatem tradunt visum acuire, & ab omni injuria defendere.*

CAP. XVI.

DE אַחְלָמָה AMETHYSTO

אַחְלָמָה Achlama nonus lapis. Alibi in S. Scriptura non exstat. Dicitur a חלם somniare quod somniet. Eumeces apud Plinium. וּמַרְגִּין Smaragdin. טַבָּאָן Tabag corrupte pro אַחַת Achat, aut טַפָּאָן Topaz id est Topazius וְעֵינַי עֵינַי Oculi vituli. Oculi Belii apud Plinium. Leucophthalmus & Lycophthalmus. Onyx Indica. Varii auctores. An per oculum vituli Achates intelligi debeat? Iosephus allegatur. אַחְלָמָה esse Amethystum. Varii auctores. חַמִּיתִּין in Rabboth corrupte pro חַמִּיתִּין Hamithisio pro Amethystus. Ejus fit mentio Apocal. xxi. Amethystus qualis gemma. Vinum colore referi, & uvas maturas, **Blaauwe-dyupven.** Varii auctores. Plura genera Amethystorum. Omnes violacei coloris quid habent. Veterum purpura amethystina. אַחְלָמָה vini colorem habere docet Rabboth. Color vexilli Nepthali. ἰσώπρος. Theophrastus, Plinius, Epiphanius, Scaliger citantur. Locus natalis Amethystorum. Optima Indica. Earum pretia, Virtutes.

DLXVI. **N**onus lapis est אַחְלָמָה. Et hic lapis alibi in Sacra Scriptura non exstat: ut nec de eo ex verbo Dei aliquid certi dici possit.

DLXVII. Hæc gemma dicta videtur אַחְלָמָה Achlama a verbo חלם chalam, id est somniare. Hinc colligunt Judæi, Aben Ezra, Abarbanelius & alii hunc lapidem ita dictum esse, quod gestantibus somnia inducat. Cujus autem generis sit non docent. Plinius sane lib. xxxviii. cap. vii. mentionem facit alicujus lapidis, qui talem vim habeat. Eumeces, inquit, in Bactris nascitur silicis similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Utrum Judæi eundem intellexerint lapidem incertum est.

DLXVIII. Targum Jerusalemitanum habet וּמַרְגִּין Smaragdin, id est Smaragdus. Sed hic erratum esse patet ex iis quæ ad בְּרָקָה diximus. Paraphrastes Cantic. v. xi v. habet טַבָּאָן Tabag. sed quid hoc significet nemo dicit. Suspicor tamen hoc vocabulum esse

corruptum, & legendum esse אכט *Achates*. aut potius טאז *Topaz*, id est *Topazius*. Sed Jonathanus & Onkelosius ipsi, ubi de gemmis in pectorali agitur, pro אהלמה habent עין עגלה *Een Eglā*. i. e. *oculus vituli*. Ita & Szrus אגל *Een Eglā*

Iterum incertum est quid per oculum vituli intellexerint, nisi forte gemmam illam, quam Plinius vocat *oculum Beli*, lib. xxxvii. cap. x. *Beli oculus albicans pupillam pingui nigram e medio aureo fulgore lucentem: Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur.* Aut fortassis est *Leucophthalmus*, aut, ut legit Boetius lib. ii. cap. xcix. & Gesnerus lib. i. de figur. lapidum, *Lycophthalmus, oculus lupi rutila alias, oculi speciem candidam nigramque continens*, ut docet Plinius eodem loci. Et cap. xi. *Lycophthalmus. inquit, quatuor est colorum, ex rutilo sanguineo: in medio nigrum candido cingitur, ut luponum oculi, illis per omnia similis.* Sed onychem Indicam aut Arabicam forte intelligunt per suum *oculum vituli*. Nam & hæc oculum non male repræsentat, tradente Plino, eodem libro cap. vi. *Zenobemis Indicam Onychem* plures habere varietates, igneam, nigram, corneam. cingentibus candidis venis oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Tandem & *Achatem*, intelligi per *oculum vituli*, dici posset: cum reperiantur *Achates*, quæ formam oculi exacte repræsentant. Nihilominus quid Chaldæi proprie intellexerint per עין עגלה *oculum vituli*, mihi adhuc latet. Josephus habet ἀχάτω; sed videtur confudisse ἀχάτω & ἀμέβυσον, quod forte factum est incuria librariorum, qui codices male exararunt. Si hoc factum est, tunc per עין iutellexit *Achatem*, & per אהלמה *Amethystum*

DLXIX. Septuaginta & Epiphanius vertunt ἀμέβυσον. Sic & vulgatus, Hieronymus, Junius, Lutherus, Belgæ, Galli, Angli, Diodati, aliique bene multi. Rabboth Schemoth habet המיטין. Hæc vox corruptissima est, & legi debet המיטין *Hamithsin* pro ἀμέβυσον. Ita sane ego hoc vocabulum emendo. *Amethysti* etiam meminit Johannes Apocal. cap. xxi. ut si ad gemmas in pectorali respexit, אהלמה eum intellexisse credibile sit. Est igitur *Achlama*, secundum optimos vetustissimosque auctores; *Amethyustus*.

DLXX. Naturam Amethysti nunc indagabimus. Est autem lapis violacei coloris & videtur a vini colore nomen habere, quod paucis

aucis docet Theophrastus in libello de lapidibus: τὸ δὲ ἀμέθυ-
 στον, inquit, ὀνωπὸν τῆ χροῖα, *Amethystus vinum colore refert.*
 Alii volunt Amethystum *uvas maturas colore referre*: uvas scilicet
 non albas, sed violaceas, Belgis **Blaauwe Dymben.** Sed
 audiamus Plinium, qui non tantum colorem, sed & virtutes, &
 præstantiam, & locum natalem, id est quidquid ad explicatio-
 nem hujus gemmæ requiritur, satis fuse exponit *lib. xxxvi i. cap. ix.*
Principatum amethysti Indica tenent. Sed in Arabia quoque parte,
quæ finitima Syria Petraea vocatur, & in Armeniâ minore, & in Æ-
gypto, & in Gallia (Agricola lib. vi. de fossil. legit Galatia) re-
periuntur: sordidissima autem Vilissimæque in Thaso & Cypro. Causam
nominis afferunt, quod usque ad vini colorem accedens, prius quam
eum degustet, in violam desinat, fulgorque quidem in illa purpura non
ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes
violaceo colore, sculpturis faciles. indica absolutam felicitis purpure colo-
rem habent: ad hancque tingentium officine dirigunt vota. Fundit au-
tem eum aspectum leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi, vi-
brat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem
Indi Saxon vocant, talem gemmam Sacodion. Dilutior ex eodem sa-
phiros vocatur. Eadem paranites in contermino Arabia, gentis nomine.
Quartum genus colorem vini habet. Quintum ad viciniam Crystalli
descendit, albicante purpura defectu. Hoc & minime probatur quando
præcellens debet esse in susceptu, velut ex carbunculo resurgens quidam in
purpura leviter roseus nitor. Tales aliqui malunt paderotas vocari, alii an-
terotas, multi Veneris gemmam, quod maxime videtur decere & specie
& colore extremo gemma. Et paulo post: Multum ab eo distat hya-
cinthos, tamen è vicino descendens. Differentia hæc, quod ille emicans
in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque
aspectu gratus, evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos,
ut pene non attingat. marcessens celerius nominis sui flore. Addam in-
tegram quoque descriptionem Amethysti, ex Epiphanio, de xii.
lapidibus, cap. ix. Ἀμέθυστος, ἔτι τῆ πλω αὐτῆ περιφέρ-
 ραν φλογίζων ἐστὶ βαθέως. ἢ ἢ αὐτῆ ἐστὶ λακκοτέα ἐν ἡ μέσῃ, ὀνω-
 πὸν ὑπεπέμπουσα εἶδος. ἢ ἢ μορφῆ αὐτῆ διάφορος. τάχα ἢ ἢ αὐτὸς ἐν τοῖς
 ὄρεσι γίνετῃ τῆ Λιβύας. ὁ μὲν δὲ αὐτῶν ἐστὶν ὑακίνθου καθαροῦ περιπαλιχίος.
 ὁ ἢ ἀμφιόχλω. γίνετῃ ἐν τῆ ὄχθαις τῆ θαλάσσης τῆ αὐτῆς Λυβίας. *A-*
meethystus circumferentiam habet profundo cæu colore flamme arden-
tem. ipsa verò circumferentia in medio albior est, & vini colorem

vibrat, *Forma ejus est varia. forte autem & ipsa in montibus Lybia nascitur. Quadam ex eis puro hyacintho est similis, altera vero purpura, nasciturque in luore & præruptis locis maris ejusdem Lybia.* Varia igitur genera amethystorum, sed omnia violacei coloris quid habent, præsertim illa gemma quæ *Sacodion* dicitur. Hinc Psellus: *Ἀμέθυστος, inquit, ὑακινθώδης μὲν ἐστὶ τὸ πᾶν χρῶμα, Amethystus hyacinthini coloris est.* atque ita quidem, ut, quo propius accedunt ad purpuram, & quo plus habent de carbunculi igne, eo præstantiores sint: ut etiam veterum purpura violacea *amethystina* dicta sit a Plinio, quod alibi probavimus.

DLXXI. Quod autem אהלמה sive *amethystus* vini rubri colorem referat, docet quoque *Rabbobh Bemidbar*. Dicit enim אהלמה inscriptum habuisse nomen *Nephtali*, & colorem vexilli ejus fuisse instar vini clari, cujus rubor non est saturatus. נפתלי אהלמה וצבע כפה שלו דומה לין צלול שאין אדמתו טוה ומצויר עליו אילה על שם נפתלי אילה שלוחה *Achlama* (inscriptum habet nomen) *Nephtali*, & color vexilli ejus similis erat vino clari, cujus rubor non est saturatus; & depictam habebat cervam, quia dicitur) *Nephtali est cervæ emissæ.* Ecce quam bene hæc convenient cum verbis Theophrasti, Plinii, & Epiphanii, qui *amethystum* dicunt *ὀνοπιδόν*, vini nempe colorem referentem. Optime etiam Scaliger in *Exercitat.* dicit in *amethysto* esse vinosum colorem, sed parciolem:

DLXXII. Ex Plinio jam satis constat, quinam sint loci natales amethystorum. Sed nascuntur etiam in Germania, ut in *Misnia* & *Bohemia*, sed eæ dilutiores & molliores, ideoque viliores quam in *India*. Optimæ sunt *Indicæ* quæ sunt satis duræ, absolutumque felicitis purpuræ colorem habent: atque hæ, ut sunt raræ, sic & caræ ac pretiosæ. Talis proculdubio fuit אהלמה in *Pectorali*. De *Amethystorum* pretio vide *Boetium lib. II. cap. xxxiii.*

DLXXIII. Raras eis attribuunt virtutes auctores. *Judæi*, ut audimus, docent eam gestantibus somnia inducere. Dicuntur præterea ebrietatem inhibere, ideoque Græcis *ἀμεθύσις* vocari; malas cogitationes prohibere, felix ingenium, vigilantiam, ac industriam efficere, immo gestantem Principum gratiam sibi facile conciliare. Sed audiamus Plinium, loco modo laudato. *Magorum vanitas, inquit, resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea si luna nomen ac solis scribatur in iis: atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis, resistere veneficiis.*

neficiis. Jam vero quo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque avertere, ac similia, & locustas, precatione addita, quam demonstrant. Nam è Smaragdis quoque similia promissere, si aquila scalperentur, aut scarabai: quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror, Pfellus: de Αμεθύσφ. ἰαϛ) ἡ κεφαλᾶλαγίας, ἡ τῆς πίνοντας οἶνον φυλάττει νήφοντας, ὅθεν αὐτῶν ἡ ἵενομα. Sedat dolores capitis & vinipotores conservat sobrios, unde & illi nomen.

CAP. XVII.

DE תרשיש CHRYSOLITHO.

תרשיש Tarshisch decimus lapis. Ubi exstet? Varia versiones. Turquois. Apud veteres nomen Turquois ignotum. Turquois an dicatur Tarshisch à similitudine soni? ταρσεῖς Tarsis multi retinent. Inter quos est Coccejus. כרום ימא Kerum jama, & כרום ימא דבא Kerum jama Rabba. קרום ימין an corrupte pro קרום ימין. Qualis gemma sit? Spuma maris. Fuligo maris. utrum Turquois? an Beryllus? θαλασσοθαφής. Aqua marina. פירלה Pirle pro Beryllus Thalassius. פרוזאג Perozag corrupte pro פרוזאג Prazus, id est Prazus. Varii auctores. כרום ימא utrum Opalus? versicolores. כרום Kerum est avis colorem mutans. Et mare colores mutat. Pulcherrima gemma est Opalus, sed sculptura non est apta. תרשיש non esse hyacinthum cœruleum ut vult Isachias: nec Cyaneum secundum Bochartum. Ejus hallucinatio. Coccejus Sardonychem docet, sed male. Locus Cantic. v. xiv. examinatur. Apocal. iv. & Daniel. x. vi. allegantur תרשיש esse Chrysolithum. Varii auctores. Ejus meminit Johannes Apocal. xxi. xx. Quamvis gemma sit Chrysolithus. Dicitur קדש & חָפְצָא ab auro. Hodiernis gemmariis dicitur Topazius. Varias gemmas Chrysolithos dici. Sed vere quibus nullum vitium, & que aureo colore maxime translucent. Talem fuisse תרשיש probatur ex Daniele x. v. vi. Hujus loci expositio apud Coccejum Ejus lapsus. Apocal. iv. iii. allegatur. תרשיש ונורו quomodo intelligendum? A cingulo aureo corpus aureum dici כהם & אופן. Iterum allegatur Cantic. v. xiv. Inde probatur תרשיש esse Chrysolithum. Idem probatur ex nomine תרשיש. Utrum sic dicta תרשיש ab urbe תרשיש Tarhis

Tarsis in Hispania? Error Bocharti id statuentis. Tarsis Hispanica tempore Mosi nondum exstiiit. Tarsis tamen sapissime Provinciam aut civitatem significat. Huic gemme unde nomen. Multa loca S. Scriptura allegantur. Tarsis Indica antiquissima? In Indianasci optimas chrysolithos. Talem fuisse, de qua agimus, חרשש credible est. Chrysolithorum moles. Earum locus natalis. Sunt rara & pretiosa. Earum virtutes.

DLXXIV. **D**ecimus lapis est *Tarschisch*. Illius etiam fit mentio Ezech. I. XVI. & X. IX. & XXVIII. XIII. Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI.

DLXXV. Lutherus & Belgæ habent *Turkois*. Sed male: cum hic lapis apud veteres non fuerit notus nomine *Turkois*, immo cum hætenus dubium sit, utrum veteribus ullo modo cognitus fuerit, ut supra ostendimus ad lapidem octavum. Sunt qui existimant, sic dici ob similitudinem soni, ac si diceretur *Turkois*, quasi *Tarsis*, aut *Tarsis* a חרשש *Tarschisch*. Theodotio & Symmachus vocabulum *Tarsis* retinent, teste Hieronymo in Daniele, cap. X. VI. Sic & septuaginta Ezech. I. XVI. & Cantic. V. XIV. & Dan. X. VI. habent ταρσεΐς. Hos sequutus est doctissimus Coccejus: nam ubique fere *Tarsis* retinet. Sic & Hieronymus & alii. Septuaginta bis exponunt ἀνθρακω carbunculum, ut Ezech. X. IX. & XXVIII. XIII.

DLXXVI. Onkelosius & Targum Jerus. habent כרום ימא *Kerum jama* (peffime legit Gesnerus *Karus jama*) Jonathanus כרום ימא רבא *Kerum jama Rabba*. Cum his videtur convenire Rabboth Schemoth, quæ habet קרומטסן *Kerumtassin*. Sed hæc vox corrupta est, & legi debet, mea opinione, כרום ימין aut כרום ימין *Krum jamin*, quod idem erit ac כרום ימא *Kerum jama*. Sed qualem gemmam significet כרום ימא incertum est. Saadias ad Daniele cap. X. VI. docet Judæos intelligere per *Krum jama* lapidem album, instar spumæ maris. דמותו גלי הים inquit, בעת תרומתו גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן חרשש לבנה זה שאנו כהרומתו *Hic similis est fluctibus maris, nam quo tempore fluctus ejus valde elati sunt, conspicitur in alteriore parte fluctuum aliquid instar lapidis Tarschisch albi. Et hinc est quod interpretemur Tarschisch Kerum jama. Secundum hanc interpretationem Kerum jama erit spuma maris, & Tarschisch erit lapis albus. Quibus autem*

autem rationibus id probetur, non video. Si ad verbum explicare velimus כרום ימא erit *fuligo maris*. Est enim כרום *Fuligo* aut *livor*. Atque sic *Krum sama* erit lapis, qui colorem maris, id est ejus viriditatem refert, quod de *Turquois* aliquo modo dici potest. Nihilominus hoc Beryllo magis conveniret. Is enim *viriditatem puri maris imitatur*, ut loquitur Plinius *lib. xxxvii. cap. v.* ideo & Θαλασσιβαφής colorem maris habens, dicitur ab Epiphanio; Ab Italis *aqua marina*. Sane Judæos credidisse *Tarfisch* esse *beryllum* ex aliis auctoribus satis constat. Abarbancilius exponit פירלה *Pirle*, sed corrupte, ut solet, pro *beryllus*. Ab his decepti sunt proculdubio Junius, Diodati alique qui cum *beryllum*, & *beryllum Thalassium* exponunt. Junius videtur hunc lapidem *thalassium* exponere, quia חרשש ipsum mare nonnunquam significat. Ipse Jonathan cum alibi, ut jam modo annotavimus, habuerit ימא כרום, tamen Cantic. v. xiv. habet פרוזאג *Perozag*. Sed, hanc vocem ex Græco corruptam esse existimo, & emendo hoc modo פרוזא *Perozas*, aut potius פרוזא *Prazos*, id est *Prasus*, qui *beryllo* non multum est dissimilis. Est enim *Praxius*, sive *Prasus*, ut etiam legitur, lapis viridis, docente Plinio, *lib. xxxvii. cap. viii.*

DLXXVII. Fortassis per כרום ימא Targum, Jonathanus, Onkelosius & Rabboth intelligunt *Opalum*: videtur enim כרום significare, non tantum fuliginem, aut virorem maris, sed quemlibet colorem varium & mutabilem, qualis conspicitur in quibusdam avibus; ut in pavonibus, & in collo columbæ, ac ejusmodi aliis, quæ diverso colore lucent, pro varia radiorum solarium oppositione unde & *versicolore*s dicuntur, quod colores quasi singulis momentis vertant. De ejusmodi ave leges Mafsechet *Berachoth cap. i.* יוף אחד יש בכרבי הים כרום שמו וכיון שחמה וזרחת מתהפך לכמה גוון
Est quadam avis in civitatibus maritimis, qua vocatur Kerum, quod, quando sol lucet, colores sapius mutat. Hanc autem avem cum nulla gemma melius possum comparare, quam cum *Opalo*, qui omnes fere colores ejus repræsentat, & singulis momentis mutat instar pavonis, aut columbæ colli, pro varia dispositione & radiorum reflectione. Nec adeo mirum esset hanc gemmam dici *Kerum jama, fuligo maris*, cum & ipsum mare nonnunquam, ubi solis radii feritur, ejusmodi colores varios & mutabiles repræsentet, quod navigantibus satis notum est. Sane cum *Opalus sit*

pretiosissima gemma, ut Smaragdis tantum cedat, cui inest carbunculi tenuior ignis, amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili mistura lucentia, ut ait Plinius *lib. xxxviii. cap. vi.* non mirum esset si aliquis crederet opalum etiam inter XII. gemmas pectoralis locum suum obtinuisse, eundemque fuisse כרום ימא *Crum jama*, sive lapidem הרשיש. At cum Opalus sit satis mollis, nec sculpturæ aptus, ut qui gratum colorem sculptura amitteret, Tarschisch Opalum fuisse, non existimo.

DLXXVII. Jachias in Daniele cap. x. vi. hyacinthum cæruleam credidit. Sic enim commentatur. הרשיש היא אבן יקרה כעין תרשיש תבלת והוא רמו לשמים אשר הם מנשמות רק ויקר ומראה תבלת * *Tarschisch est lapis pretiosus colore hyacinthino, quo significantur cæli, qui constat corpore tenui & pretioso, colore hyacinthino.* Eadem animadvertit Aben Ezra ad Cantic. v. xiv. ad vocem הרשיש *Sunt, inquit, qui dicant, eum esse כעין השמים colore cæli.* In eadem sententia alicubi fuit Bochartus, *Histor. Animal. lib. vi. cap. xvi.* ubi *Tarschisch* exponit *Cyanicum*. Sed doctissimus vir illam sententiam ipse alibi impugnat, ut mox patebit. Sane הרשיש *hyacinthum* verti a quibusdam, a nobis jam est annotatum, *lib. i. cap. xiii.* At quamvis mihi multo probabilius sit, *Tarschisch* significare lapidem cæruleum quam viridem, nulla tamen hæc auctoritas me movit, ut crederem eum fuisse hyacinthum aut cyanum.

DLXXIX. Doctissimus Coccejus, etsi videatur dubius hære-
re, qualis lapis fuerit *Tarsis*; cum fere ubique vocabulum *Tar-
sis* retineat, nihilominus tamen הרשיש exponit *Sardonychem*. Et
Ezech. cap. xxviii. *Sardonychem* a שרם (quem nos verum *Sardony-
chem* putamus) distinguit. Rationem sententiæ dat ex Cantic. cap. v.
xiv. ubi *Tarsis* putat significare *ungues*; & quod Angelus dicatur
instar *Tarsis*. Ungues autem dicit similes esse *Sardonycho*, &
corpus viri debere carneum colorem habere. Hoc lapide putat
etiam pulchre designari naturam humanam Christi. Sed vellem
ut alia argumenta attulisset doctissimus vir, quibus opinionem suam
probasset. Sed cum hoc non fecerit, ab ejus opinione non
veremur recedere. Nam primo non constat Cant. v. per *Tar-
schisch* intelligi *ungues*; siquidem per vocem illam possit intelligi
aliquod ornamentum manus aut digitorum; atque sic forte quæ-
dam virtutes & perfectiones Christi per ejusmodi ornamentum re-
præsen-

præsentantur. Deinde non est certum per lapides, præsertim per *Tarschisch*, ibi significari naturam humanam Christi. Nonne posset dici æquo jure, repræsentari iterum ejus virtutes, aut gloriam & majestatem, aut etiam naturam divinam: cum & ipse doctissimus Coccejus fateatur, tres gemmas, de quibus fit mentio Apocal. iv. significare tres personas. Sunt etiam qui *Tarschisch* ערש exponunt, docente Saadia Dæn. x. vi. atque sic *Tarschisch* reuera erit *Sardonyches*. Sed & hoc male, cum *Tarschisch* & *Schoham* semper distinguantur in S. Scriptura.

DLXXX. Mea autem opinione, ערש significat *Chrysolithum*. Sane χρυσόλιθον habent Septuaginta interpretes, & Josephus, Epiphanius, Hieronymus, vulgatus, Galli, Angli, alii. *Chrysolithum* etiam memorat Johannes Apocal. cap. xxi. xx. Lapidem autem *Tarschisch* eum intellexisse non dubito, si ad xii. gemmas in pectorali respexit.

DLXXXI. Videndum primo qualis gemma fuerit *Chrysolithus* apud veteres, deinde utrum illa quæ de Chrysolitho dicuntur, lapidi *Tarschisch* non convenient? *Chrysolithus* igitur est *gemma*, ut ait Plinius lib. xxxvii. cap. ix. *aureo colore translucens*. *Æthiopia*, inquit, *mittit & chrysolithos aureo colore translucentes*. Iterum; *Optima Chrysolithi sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt*. Et cap. xi. *Colos appellavit Chrysolithum aureus*. Epiphanius libello toties allegato. λίθος χρυσόλιθος. τῶν τινες χρυσόφυλλον κεκλήμασι χρυσίζων μὲν ἐσιν. *Chrysolithus*. Hinc nonnulli *chrysophyllum* vocarunt; est enim *aureus*. Ita sane *chrysolithus* dictus est ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ ab auro, quasi diceret: *aureus lapis*, propter colorem quem habet aureum. Hanc gemmam hodierni gemmarum quidem non *chrysolithum*, ut veteres, sed *Topazium* vocant. At male, cum veterum *Topazium* non *aureus*, sed *viridis* fuerit, ut ad gemmam ערש ostendimus.

DLXXXII. Credibile quidem est, nomen illud *chrysolithi* esse generale & pluribus gemmis attribui ab auctoribus: ut omnis lapis, cui aliquis color aureus inest, *chrysolithus* dictus fuerit. Nam & illæ quæ in *electri* colorem declinant *chryselectri* dicuntur, & tales sunt fortassis *hyacinthi* moderni. Si candida vena interveniat *Leucochrysos* vocant. Nihilominus tamen illæ quæ aureo colore maxime translucent, & quibus nullum vitium nec alius color immixtus est, quales sunt Indice

& Bactrianæ, veræ sunt chrysolithi, atque sic dictæ quasi *אֶזְרוֹלִית*.

DLXXXIII. Talem fane fuisse lapidem *חֲרִישׁ* colligi potest ex capite x. Danielis, commate v. & vi. *Et sublatis oculis meis vidi, quod ecce vir unus erat indutus כְּרִים* (vestibus lineis) & *lumbi ejus cincti erant insigni auro Uphaz. וְגוֹיָתוֹ כְּחֲרִישׁ* *Et corpus ejus erat ut Tarsis. Et vultus ejus similis fulguri, & oculi ejus similes facibus ardentibus, & brachia & pedes ejus similes are terso.*

DLXXXIV. Verum quidem est, doctissimum Coccejum hoc loco uti tanquam præcipuo argumento, ut probaret *Tarsis* significare *Sardonychem*, Vult enim *Tarsis* habere colorem *carneum*, qualem habere solent corpora humana, eo quod Daniel dicat: *Et corpus ejus est simile Tarsis.* Color autem corporis aut carneus repræsentatur per *Sardonychem*. Sed hæc expositio minime placet. Non puto hic describi corpus aliquod nudum, cujus color carneus sese oculis exhibeat, sed corpus aliquod vestitum. Exfertis verbis docet Daniel corpus illud, aut virum illum vestitum esse lineis, vestibus: ut corpus ejus non potuerit conspici. Igitur de carneo-colore ibi non loquitur Daniel. Sed si vel maxime respexisset ad colorem corporis nudi, non sequitur tamen cum intellexisset colorem carneum, cum & *vultus* ejus, & *brachia* & *pedes*, quæ partes omnia nudæ erant, more veterum, omnino aliter repræsentet, quam carneo colore. *Vultus* enim erat *similis fulguri*. *Oculi* similes *facibus ardentibus*, *brachia* & *pedes* similes *ari terso*. Sane si vultus per fulgura, oculi per faces ardententes, & brachia pedesque per æs tersum repræsentari possunt; corpus etiam potest eodem modo demonstrari per aurum. Nec silentio prætereundum est, quod Apocal. iv. 111. dicatur in *throno sedisse virum similem jaspidi*. Si *jaspis*, quæ est gemma viridis, corpus humanum repræsentare potest; quare non etiam *chrysolithus*, quæ aurea est gemma?

DLXXXV. Quando igitur Daniel dicit *וְגוֹיָתוֹ כְּחֲרִישׁ* & *corpus ejus erat ut Tarsis*. Nihil aliud intelligit, quam corpus ejus fuisse instar optimi & fulgidissimi auri: quod eo facilius credo, cum jam dixerit: & *lumbi cincti erant insigni auro uphaz*. Daniel itaque per *גוֹיָתוֹ* corpus videtur intelligere, non quidem totum corpus (nam corpus vestitum erat vestibus lineis) sed illam partem corporis, quæ cingulo aureo cincta erat, cum reliquis partibus

tibus corporis circa cingulum, quæ propter splendorem aurei cinguli totæ aureæ apparent. Solent enim colores ornamentorum valde splendentium & radiantium attribui ipsis corporibus, quæ istiusmodi ornamentis sunt decorata, propter reflexionem. Sic Apocal. IV. vir in throno sedens videtur dici similis jaspidi & Sardo, ideo quod iris eum undique cingat, & viridem colorem instar Smaragdi a se diffundat. Sic & aurum viride dicitur a Martiali, propter Smaragdos, quibus ornatum erat, ut suo loco docuimus. Non mirum igitur hujus viri corpus simile dici *chrysolitho*, sive *auro*; cum auro cinctum fuerit. Et sane cingulum illud erat ex כהם & quidem אופו *uphaz*, id est ex *optimo auro*, quod maxime rutilat & splendet, ut lib. I. cap. X. ostendimus, optimo jure igitur *chrysoluo* simile dicitur.

DLXXXVI. Idem manifesto probatur Cantic. V. XIV. ידיו זהב ממלאים כתרשיש גלילי *Manus ejas sunt globuli aurei, ornati* (sive repleti) *Tarschisch*. Iterum *aurum* & *Tarsis* junguntur. Hic proculdubio per *Tarschisch* intelligitur *chrysolithus*, quæ tota est aurea, & manum instar splendidissimi auri rutilare facit. Nam hic non tantum dicuntur manus globuli aurei; sed & ratio statim additur, ob quam ita dicantur. Nempe propter annulos aureos; sed præcipue propter eximias chrysolithos, quibus & annuli, ideoque manus ornatae sunt. Nihil exstat quod optimum aurum melius representet, quam præstantissima chrysolithus; ut etiam in illius conspectu aurum albicare, quadam argenti facie, cogatur, quemadmodum supra ex Plinio andivimus. Igitur Christi virtus & splendor in S. Scriptura per optimas chrysolithos, ideoque per aurum splendidissimum representatur. Et sane quamvis Christus nulla rerum externarum commendatione opus habeat, nihilominus tamen certissimum est, & ipsius naturam divinam, & humanam, & illius virtutes, & gloriam, & majestatem, & officia, cum Sacerdotalia, tum prophetica & Regia exprimi per rerum colores, splendoremque, sive in vestimentis, sive in metallis; aere, auro & gemmis. Quare autem hic color aureus Christo attribuitur, & quid significet operose ut examinemus, non est hujus loci. At quidquid alii censeant, certum est, quod כתרשיש *aurum* similis dicatur, ut necessario concludendum sit, *Tarschisch* esse *chrysolithum*.

DLXXXVII. Idem aliquo modo probari potest ex ipso no-

mine *תַּרְשִׁישׁ Tarschisch*. Nomen illud fortita est hæc gemma, aut a loco natali, aut saltem á loco, unde ad alios populos delata est. Doctissimus Bochartus in suo *Phaleg. lib. III. cap. VII.* putat lapidem *תַּרְשִׁישׁ* ita dictum esse ab urbe *תַּרְשִׁישׁ Tarsis* in Hispania, a Phœnicibus, post fugam & expulsionem a Josue passam, ædificata. Hoc probare conatur, quod Plinius loco modo a nobis laudato, dicat: *Bocchus auctor est. & in Hispania repertas (chrysolithos) quo in loco chrysellum dicit ad libramentum aqua puteis effusis inde erutam.* Hinc clarissimus vir colligi vult, *תַּרְשִׁישׁ* multis in locis S. Scripturæ fuisse in Hispania, ideoque per gemmam *Tarsis*, intelligendam esse chrysolithum Hispanicam. Sed, pace doctissimi viri dictum sit, vehementissime a vero aberrat. *Chrysolithus*, de qua hic agitur, sive *Tarsis* minime potest intelligi de illa Hispanica; de qua loquitur Plinius, cum statim post exitum ex Ægypto, tempore Mosis, quo tempore, Pectorale factum est, *Tarsis* illa Hispanica nondum extiterit in rerum natura. Condita enim est post obitum Josuæ, & expulsionem Chananæorum sive Phœnicum, qui, patria relicta, alias sedes quærebant in Africa, in Hispania & alibi, ibidemque *Tarsis* urbem condiderunt, multis annis post Pectorale gemmis suis decoratum.

DLXXXVIII. Nihilominus *Chrysolithum* a Mose *Tarsis* vocari, a certo aliquo loco, sive regio sit, sive civitas *תַּרְשִׁישׁ Tarsis* dicta, minime dubito. Constat I Reg. x. x. xxii. & II Chron. ix. xxi. & I Reg. xxii. xlix. & II Chron. xx. xxvi. xxxvii. & ex aliis locis, fuisse aliam civitatem *Tarsis* in Oceano Indico ad quam tendebant naves profectæ ex Eziongebere, in mari rubro, Ophiræ, id est Tabrobanæ, ut videtur, proxima quemadmodum ipse Bochartus eodem loci doctissime observavit. Hæc *Tarsis* proculdubio Hispanica multo antiquior, & ante Mosen jam nota fuit, nomenque suum isti Hispanicæ *Tarsis* dedit, per Phœnicum mercatores qui Indicam jam noverant, & inde inter res pretiosas etiam chrysolithos attulerunt. Nam in India optimas etiam chrysolithos, Hispanicis multo pretiosiores nasci, & inde ad alios populos mitti, ex eodem Plinio, eodem loci constat. *Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes.* Et mox: *Præferuntur iis Indicæ, & si variae non sint Bactrianæ.* Indicas itaque chrysolithos intellexit Moses, non Hispanicas & a *Tarschisch* Indica sic dictæ erant, non ab Hispanica. Deinde cum omnia

nia in facris debuierunt esse מן המוכר *ex optimo*, quis dicet Mosen Hispanicam chrysolithum (etiamsi tunc temporis nota fuisset) prætulisse Indicæ quæ præstantissima fuit.

DLXXXIX. Patet igitur ששה non aliam fuisse gemmam, quam *chrysolithum*, & quidem Indicam, aut Bactrianam, ita dictam, quod in aliqua Provincia, aut urbe *Tarsis* dicta nasceretur, aut ab alia aliqua regione eo deportaretur, indeque ad alios populos, prout & carbunculus, ut supra docuimus *Carchedonius* dicitur, ab urbe *Carthagine*, eo quod a Carthaginis mercatoribus coemere-tur, atque inde ad alios populos deportaretur. Sane ex *Tarschisch*, non tantum aurum, sed & multas alias res pretiosas venisse, ex S. Scriptura manifesto constat. Videantur loca quæ modo a nobis allegata sunt.

DXC. Permagnæ chrysolithi repertæ sunt, etiam quæ XII. pondo penderent, ut ait Boetius *lib. II. cap. LXV.* Tradit Doctissimus vir, se vidisse chrysolithum duarum ulnarum longitudine, & fere semi ulnæ latitudine, quæ Rudolpho secundo Cæsari data fuerit. Reperiuntur quoque non tantum in India, Æthiopia, apud Bactrianos, in Arabia & in Hispania, de quibus Plinius, sed &, ut docet Epiphanius, ἐν τῷ Φε'αλι διπέτρῳ. ἀρχὴ τὸ Ἀχαϊμωτίδι & τεῖχ & Βαβυλων. in puteo duplicis petra, ad mœnia Achmanitidos *Babyloniæ*, & in Germania, præcipue in Misnia & Bohemia. Hæ autem ut & Arabicæ, & Hispanicæ sunt viliores mollioresque, ideo non valde æstimatæ. Pretiosæ autem sunt Indicæ & Bactrianæ, quæ sunt durissimæ, absque vitiiis, & aureo colore gratissime lucentes. Rarissimas sane & pretiosissimas reperiri chrysolithos, patet ex eo quod jam observavimus ad פשרה, ex Tavernerio, ubi audivimus magnum Mogolem habere Topazium pendentem CLVIII. ceratia, emptum ducentis septuaginta duo fere millibus florenorum. Verum quidem est, Tavernerium gemmam istam vocare *Topazium*, sed jam animadvertimus intelligendam esse *chrysolithum*, cum auctor iste, more neotericorum Gemmariorum *Topazium* dicat flavum, id est aurei coloris.

DXCI. Raras etiam huic gemmæ virtutes attribuunt auctores. Auri & Solis lapis creditur, proptereaque vitalis facultatis fomentum. Timores etiam nocturnos & melancholiam minuere atque depellere, intellectum confortare, molestisque insomniis dæmones terrere, & fugare; pusillanimitatem & stultitiam au-

ferre; sapientiam animique constantiam promovere; ac a fascino-
nibus ferentem tueri, brachio sinistro alligatus aut e collo suspen-
sus, traditur. Sed de his plura vide apud Cardanum, Ruæum,
Boetium & alios, qui imperitam plebeculam ejusmodi næniis
pascere amant. Πfellus $\omega\epsilon\iota$ λίθων δυνάμεων. χρυσόλιθ θ ἀντίθετον
σχῆμα ποιῆι πάθει (ὄφθαλμῶν), *Chrysolithus oculorum doloribus ad-*
versatur.

CAP. XVIII.

DE שהם SARDONICHE.

שהם Schoham est undecimus lapis. Ubi exstet? *Varia expositio-*
nes. קרישטאל Kristal. פראלוקין pralukin & פארולין Parulio pro
ברולין Berulin, Beryllus, $\beta\epsilon\rho\upsilon\lambda\lambda\theta$. בורלה Burla, & ברילו ברילו
Beriloth chala & בלו Belur iterum $\beta\epsilon\rho\upsilon\lambda\lambda\theta$ signifi-
cat. מריבג Meribag. *corrupte pro ברילו Berilas, id est Baryllus.*
ברולחה & ברולה Berolcha. *Syrus* כ.ה.מ.ל. an
ברולה Berolach *legendum? Varii auctores.* שהם non esse Beryl-
lum. *Nec* $\mu\acute{\omega}\alpha\epsilon\gamma\epsilon\delta\omega\upsilon$ *ut bis habet Phyllo Indæus. Septuag.*
habent $\beta\epsilon\rho\upsilon\lambda\lambda\theta$. *Eorum hallucinatio. Quid censendum de in-*
terpretibus Ptolomæi qui $\sigma\acute{\alpha}\mu$ *retinent. Nonnunquam ponunt* $\pi\epsilon\gamma\epsilon\text{-}$
 $\sigma\omega$, & $\mu\acute{\omega}\alpha\epsilon\gamma\epsilon\delta\omega\upsilon$, & $\acute{\sigma}\acute{\alpha}\pi\theta\epsilon\iota\rho$ & $\delta\upsilon\upsilon\zeta$ & $\acute{\sigma}\acute{\alpha}\rho\delta\iota\omega$. *Va-*
ria loca Scriptura allegantur. שהם esse Sardonychem. *Varii*
auctores. Ordo gemmarum inversus apud plures auctores per
 $\delta\upsilon\upsilon\chi\alpha$ Sardonychem intellexisse; immo & per Sardium. Ni-
colus *Synetel.* שהם esse Sardonychem probatur *Genes.*
II. XII. Pischon brachium Euphratis. *Euphratem ferre Sar-*
donyches. *Varii auctores. Probatur quoque ex Paraphrasi*
Esteræ I. v. סנדלכין Sandalechin quasi סרדנעין Sardanegin Sar-
donyches. *Rabboth allegatur.* סנדלפונין Sandalphunin *corrupte*
pro סנדלכין, aut potius pro סרדנעין Sardanegin id est Sardony-
ches. Bocharius allegatur. Terra Chavila. Est altera terra
Chavila versus mare rubrum. Ejus Metropolis די סהים Du
Sohaim. *An uadicta a* שהם Schoham Sardonyche? *Mons*
Indiæ Sardonyx dicitur. שהם an a שחום Schachum nigrescere
Ara-

Arabice سحمان *Sachma*, nigror. *Arabice* Sardonyches *nigra*. *Sardonyx vera dicitur a Sarda & Onych*. *Varia* Sardonyches. *Secundum Rabboth lapidem* שהם *esse nigram* Sardardonychem. *Vexillum Iosephi*. ראם *Reem capra*, etu *Nese* Ram, Lam. *Vera Sardonyx Indica*. *Apocal. xx. mentio fit* Sardonychis. *Sardonyches olim in magno fuerunt pretio. In diademate Regum. Polycratis incredibilis fortuna. Plinius explicatur. Varii auctores allegantur. Sardius, Sardonyx, & Onyx sigillis aptissima. Earum virtutes. Ab omnibus fere Iudais superstiuose gestatur.*

DXCII. **V**ndecimus lapis est שהם *Schobam*. Exstat quoque Genes. II. XII. Exodi xxv. VII. & xxviii. x. Ubi de humeralibus Ephodi. Et Exodi xxxv. xxvii. & xxxi. vi. Jobi xxviii. xvi. i Chron. xxix. ii. & tandem Ezech. xxviii. xiiii:

DXCIII. Fuerunt qui שהם *ChrySTALLUM* exposuerunt, præcipue Judæi qui habent קרישטאל *Crystal*, ut notat Abarbanelius. Rabboth Schemoth habet פראלוקין *Pralukin*; corrupte, ut puto, ex Græco, ut legendum sit, mea opinione פארולין *Parulin*, aut potius בארולין *Berulin*, פוֹ בִּרְיָלִין. Onkelosius habet בורלה *bur-la*, id est *beryllus*. Jonathanus בריליות חלה *Berilioib chala*. Sed per suum Berilioth etiam *Beryllum* intelligit, addito tantum טֹפֵּי *chala*, quod Rabinis *arenam*, aut etiam acetum significat. Arabs habet בגלור *Belur*, quod etiam credo significare *beryllum*. Sic & Septuaginta בערילין. Paraphrastes Cantic. v. xv. מריבו *Meribag*. Sed qualis gemmam vox ista significet, adhuc ignoratur. Fortassis scribendum est ברילו *Berilas*; eo sensu quoque esset *Beryllus*. Nemini enim mirum videri debet, si dicamus imperitum librarium male exscripsisse, & posuisse מריבו pro ברילו, quamvis & hoc corruptum esset ex Græco. Targum Jerusalemitanum habet ברולחה *Bedolcha*, quod Chaldæo idem est ac Hebræum ברלה *Bedolah* Genes. II. vers. xii. At *Schobam* non potest esse *Bedolah*, cum manifestissime distinguantur per Mosen, ibidem loci. ברולחה quibusdam est *Margarita*, aliis *Bdellium*, aliis etiam *ChrySTALLUM*. Fortassis in Targum etiam legi debet ברולחה *Berolcha*, mutato *Res* in *daleth*. Sane pluribus in locis Syrus pro ברולחה habet.

habet ברולח *Berolcha*. Legi etiam posset ברולח *Berolach*. Si autem legamus *Berolcha* aut *Berolach*, iterum nihil aliud erit quam *Beryllus*, Beryllus autem inter genera chrystallorum ponitur: ut non mirum, si a quibusdam Judæis קרישטל *Crystal* vocetur. Igitur secundum verustissimos & plerosque Judæos שה erit *Beryllus*. Sic & Broughtonius eum vertit *Beryl*.

DXCIV. Non omnes tamen sunt in ista sententia. Philo Judæus lib. III. de vita Moſis bis mentionem facit de lapide *Schoham* in humeralibus, sed in utroque loco habet σμάραγδης . Septuaginta hic quidem habent βηρύδιον , ut modo monuimus, sed tam dubii hærent vertendo hoc lapide, ut clarissime constet, eos veram illius cognitionem non habuisse. Ideo vel inde liquet, falsissimum esse, quod verpuli de suis interpretibus apud Ptolomæum gloriantur, qui, etsi siuguli sua cellula inclusi, & ab omni mutuo consilio remoti fuerint, tamen eo usque conspiraverint, & in suis versionibus consenserint, ut alter ab altero ne in minimo quidem apice dissentiret. Aut si non vana crepant isti auctores, oportet hanc versionem, ut ut vetustissimam & ante tempora Christi receptam, Ptolomaica illa posteriorem esse. Aliquando vocem שה retinent ut I Chron. xxix. ii. ubi σοδμ . Nonnunquam inter virides gemmas recensent, ut Ges. ii. xii. ubi habent πράσινον . Et Exodi xxviii. x. σμάραγδον . Et cap. xxv. textui infarciunt σμάραγδον , per quem videntur intelligere שה , de quo paulo ante Moſes loquutus fuerat. Sic & versu xxvii. ejusdem capituli. Et cap. xxxix. vi. Semel etiam σάπφειρον exponunt, ut Ezech. xxviii. xiii. Ponunt etiam όνυξ , ut Jobi xxviii. xvi. Tandem & σάρδιον , ut Exodi xxvii. vii. & xxxv. ix. Quis in tanta caligine non cæcutiet? Mea sane opinione שה non est *crystallus*, nec *beryllus*, nec *Prasinus*, nec *Smaragdus*, nec *Saphirus*, nec *Onyx*, nec *Sardius*, nisi forte *Onyx* & *Sardius* sumantur pro *Sardonyche*, quod nonnunquam ab auctoribus fieri solet.

DXCV. Pedibus igitur eo in sententiam eorum qui שה *Sardonychem* vertunt: ut Josephus, Hieronymus, Vulgatus. Nonnunquam ipsi etiam Septuaginta interpretes, ut jam modo audivimus, *Sardonychem* videntur intelligere. Sic & Aquila, teste Hieronymo ad Fabiolam. *Josephus*, inquit, *Sardonychas vocat*,

cum

la asportari כְּדוּרָה וְשֵׁהָ *bedolach & Schoham*. Ista terra irrigata erat fluvio *Pischo*: At *Pischo* erat brachium, ut ex eodem Mose constat, *Euphratis*. Euphratem, aut saltem loca quædam illi vicina, *Sardonychas* ferre, docet Plutarchus in Libello de fluminibus, & Stobæus Sermone xcviij. Dicit enim huic fluvio adherere nentem Δελμυλλον καλέμυλον, ἐν ᾧ γυνάδι λίθος σαρδόνυχα παροίμει. *Drimilum dictum, in quo nascitur lapis Sardonychi similis*. Sed & ipsa *Sardonyx* intelligi videtur, cum statim addat: ᾧ οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ βασιλείᾳ (sive ut alii volunt ἐν τοῖς βασιλείοις in diademaibus) χερῶν. *quo reges munitur in suis Regus, scilicet ornamentis, & insignibus regijs, sceptris, coronis &c.* *Sardonychem* ad ornandas coronas Regum adhibitas fuisse, constat ex Josepho *Antiq. lib. vii.* ubi docet coronam Regis Amonitarum, quam abstulit Davidus II. Sam. xii. xxx. habuisse ἐν μέσῳ πολυτελεῖ λίθον σαρδόνυχα. *in medio pretiosam Sardonychem.*

DXCVII. Sed circa Euphratem nasci *Sardonychas* optimas, docet etiam paraphrasis Chaldæa Hesteræ cap. i. v. ubi legimus in ripis Euphratis effossas esse, magna copia, *margaritas, beryllos, & Sardonychas*. חפר בכפר פרה ואשכח חמן שרת מארה וחמון *Fodit in Euphratis ripa, & ibi reperit sexcentas & octoginta sex arcas arcas, plenas optimi auri, margaritarum, beryllorum & Sardonychum*. Hic per סנדלכין intelligo *Sardonychas*. Est enim *Sandalechin* vox corrupta ex Græco *Sardonyches*, prout Rabboth Schemoth etiam habet שרדנעגין *Sardenegin*, quod tamen propius accedit ad *Sardonyches*. vide quæ ad illam vocem diximus in lapide אדם *Odem*. Masfchet *Sanhedrin cap. vii.* legimus ואחר משגרו לרום להביא לו סנדלפונים *Et misit aliquem in Meridiem, ut afferret ei Sandalphunim*. In hoc loco doctissimus Bochartus legit סנדלכין *Sandalchin*, id est *Sardonyches*. In editione Amsteldamensi legitur סנדלפונים. Immo ita legendum esse videtur colligi ex glossa, cum & ipsa habeat *Sandalphunim*, non autem *Sandalechim*. Explicat etiam glossa vocem סנדלפון & dicit significare lapidem pretiosum. סנדלפון שם אבן טובה *Sandalphun, inquit, est nomen lapidis pretiosi*. Nihilominus Judæis alibi etiam significat certum aliquem angelum. Libenter tamen concedo doctimo Bocharto, pro *Sandalphim* legendum esse *Sandalchin*, & hanc vocem significare *Sardonyches*. Sed ex hoc loco non satis clare constat undè afferantur *Sardonyches*,

ches, utrum ex Meridie, an vero ex Septentrione; duo enim missi sunt, ut refert Gemara, alter in Septentrionem, alter in Meridiem, ut omnia genera gemmarum afferrent. אחד משנרו לצפון וחד משנרו לדרום להביא לו סנדלפוניים טובים ואבנים טובות ומרגליות. Unum miserunt in Septentrionem, & unum miserunt in Meridiem, ut afferrent bonos Sandalphunim (aut potius Sandalchin, id est Sardonychas) & lapides preciosos & margaritas. Credibile tamen est, quemadmodum præstantissimæ Smaragdi afferebantur ex Scythia, ideoque ex Septentrione, sic & ex Meridie allatas esse Sardonychas optimas & margaritas, prout revera ex Meridie, id est ex terra Chavila, circa Euphratem, & e sinu Persico Sardonyches & margaritæ ad alios populos asportantur. Et hæc quidem sententia optime convenit cum verbis Mosis Genes. II. XII. quem locum jam modo allegavimus, scilicet in terra Chavila reperiri lapidem שהם וברורה Schobam & Bedolah, id est Sardonychem & margaritam. Sed hæc Sardonyches magis Arabicæ erant quam Indicæ.

DXCVIII. Est & alia terra Chavila versus mare rubrum, prope Sabæos, ut docet doctissimus Bochartus, in suo *Phaleg lib. II. cap. XXVIII.* In ista terra metropolis est די שהים *Du Sohaim*. Quemadmodum autem posterior hæc Chavila nomen sumpsit a priori & antiquissima ista, de qua loquitur Moses, ita hæc urbs videtur nomen hoc *Du Sohaim* sortita a Sardonyche. Nam די שהים *du Sohaim* sic dicta videtur a שהם *Schobam* vel שהם *Soham*, *Sardonyche*, quæ in terra Chavila reperitur. Ita sane in India est mons quidam, quæ *Sardonyx* vocatur ob gemmam sic dictam, ut legimus apud Ptolomæum *lib. VII. cap. I.* Σαδόνυξ ὄρη, ἐν ᾧ ὀνύχου λίθος. *Sardonyx mons, in quo est lapis illius nominis.*

DXCIX. Sed & in ipsa voce שהם *Schobam* videtur aliquomodo latere natura Sardonychum. שהם dictus videtur a Chaldæo שהם *Schachum*, nigrum: est enim Chaldæis שהם *Schecham*, nigrescere, ut & apud Arabes سحمة *Sachma* nigrorem significat. Ideo, mutato solum ה in ח quod frequens, שהם videtur significare lapidem nigrum. Tales sane sunt Sardonyches Arabicæ, quæ habent radicem nigram. Verum quidem est, Sardonychem sic dici composita voce, quod revera ex duabus gemmis *Sarda* & *Onyche* composita sit, ut notat Plinius *lib. XXXVI. cap. VI.* *Sardonyches* inquit, ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur.

tur, candore in Sarda; hoc est veluti carnis ungue hominis imposito & utroque translucido. Quicumque semel intellexerit colores & naturam *Sardii & Onychii*, facile noverit quid sit *Sardonyx*. Supra, ubi de ארם egimus, satis docuimus *Sardium* esse rubrum, ideoque dici *Demium* quasi *Odem*, a colore rubro: immo & *Sardam* a *Sered*, quod significat rubricam. Nonnunquam ruborem habent sanguinis bilioli; sæpe tamen carnei coloris & exigua portione sanguinis tinctæ sunt. Quod attinet *Onychem*, omnibus notum est, eam sic dici ab *ungue*. Ideo *Sudines* apud *Plinium* docet: in ista *gemma esse candorem unguis humani similitudine*. Lib. XXXVII. cap. VI. Mox addit: *Zenobemis Indicam Onychem plures habere varietates, igneam, nigram, carneam cingentibus candidis venis* (aut, ut legit *Salmasius*, *Zonis*) oculi modo, intervenientibus quarundam oculis obliquis venis. Et paulo post: *Sotacus Arabicas onychas nigras inveniri candidis zonis. veram autem onychem plurimis variisque cum lacteis zonis habere venas omnium in transitu colore inenarrabili, & in unum redeunt concentum suavitate grata.* Constat igitur quales gemmæ fuerint *Sarda & Onyx*. Cum autem *Sardonyx* ex utroque composita sit, debet habere ruborem *Sarda*, & alborem *unguis*, aut *onychis*. *Delaetius lib. I. cap. XIX. Radicem, inquit, habent Onychis, sed superficiem Sarda.*

DC. At quemadmodum *Sarda & Onyches* non omnes sunt ejusdem coloris, ita nec ipsæ *Sardonyches*. Quædam *Caca* appellantur, quæ scilicet non translucet. Quædam, quæ *Arabicae* dicuntur, radicem habent nigram. Alia cæruleum imitantem, non sine spe purpuræ ob candorem in minium transeuntem, ut loquitur ipse *Plinius*. Propter ejusmodi radicem nigram, aut nigricantem *Sardonyx Arabica* (ad quam respexisse videtur *Moses*, cum dicat ex terra *Chavilla* venire שהם) videtur ab *Orientalibus* dicta שהם *Schoham*, quasi diceres gemmam nigram. Sane talem gemmam lapidem שהם significare, videtur credidisse *Rabbobh Bemidbar*, ubi docet, vexillum *Josephi*, quod ejusdem coloris fuit cum lapide שהם *Schoham*, fuisse valde nigrum. יכף שהם וצבע כפה שלו שחר עד מאד ומצוייר לשני נשאים אפרים ומנשה מצרים על שם שהיו חלרוהם במצרים ועל מפה של אפרים היה מצוייר שור ע"ש בכור שורו זה יהושוע שהיה משכט אפרים ועל מפה שכת מנשה היה מצוייר ראם על שם וקרני ראם קרניו על שם גרעון בן יואש שהיה משכט מנשה: *Joseph lapidi Schoham* (inscriptus erat) & vexillum ejus erat valde ni-

grum, depictoque habuit duos principes, Ephraimum & Menassen Aegyptios, quia in Aegypto nati sunt: Vexillum Ephraimi depictum habebat taurum, quia dicitur (Deuteron. xxxiii. xvii.) primogeniti bovis illius. Is autem erat Iehosua ex tribu Ephraim; & vexillum tribus Menassa depictum habebat monocerotem (potius **רמ** Reem significat capram aut orygem, ut putat doctissimus Bochartus. Unde, ut & hoc in transitu notem, Germanis em *Rehe* aut potius Belgis **cen Ham** / id est *Caper* aut *aries*. Inde forte Germanorum & Belgarum **Tam** / mutato R. in L. sumptoque genere pro specie) quia dicitur (Deuteron. xxxviii. xvii.) & cornua orygis sunt cornua: propter Gideonem filium Ioasi, qui erat ex tribu Menassa. Videtur igitur Rabboth credidisse **שה** esse Sardonychem Arabicam, cujus radix erat nigerrima. Psellus varias etiam recenset *Sardonychas*; Alia dicit *μέστω ἐχθ γαμψῶ λευκῆν. ἐστὶ δὲ μονόχρως* & mediam habet lineam albam; & est unius coloris. Alia *διεζωομένη ζώνη* zona cineta est. Et alia *ποικίλη* variegata.

DCI. Verum tamen est, præstantissimas Sardonychas Indicas, radicem habere candicantem istar unguis, & superficiem rubram instar carnis sanguine bene tinctæ, atque utrumque translucidum. Præterea cum in rebus sacris omnia debuerint esse **מן המוכר** ex *optimo*, **שה** in pectorale, talem fuisse gemmam, Indicam scilicet Sardonychem, magis est verisimile. Nihilominus dici etiam potest, Arabicam Sardonychem tempore Mosis caram & pretiosam fuisse, ideoque adhibitam in pectorali, aut omnes Sardonychas Indicas, quæ candicantem radicem habebant **שה** (ut ut nigrum significet) dictas fuisse ab Arabicis, propter aliquam similitudinem. Tandem cum reperiantur tot genera saphirorum, hyacinthorum, aliarumque gemmarum, quamvis colore differant, idem tamen nomen retinentes, non est mirum si & varie reperiantur Sardonyches, nigra radice, aliæ albicante, quæ omnes **שה** vocantur. Sed quidquid alii censeant, ex iis quæ diximus fati constare puto **שה** esse *Sardonychem*. Johannes Apocal. cap. xxi. inter duodecim lapides etiam numerat *σαρδόνιχα Sardonychem*, qua voce videtur denotare **שה** *Schoham*, saltem si respexit ad xii. gemmas Pectoralis.

DCII. Sed nostræ sententiæ aliquis objicere posset, *Sardonychem* non esse lapidem magni pretii, cum tamen in S. Scriptura **שה** ponatur inter gemmas pretiosissimas, veluti Jobi cap. xxviii.

XVI. *Non potest taxari* (sapientia) *insigni auro Ophir*, Schoham pretioso Saphiro. Sic & Ezechielis cap. xxviii. xiii. & Genes. ii. xii. Margarita aliique lapides & Schoham junguntur tanquam pretiosissimæ gemmæ. Verum etiam est Plinium docere Sardonychem non fuisse magni pretij, lib. xxxvii. cap. vi. Sed Plinius ibi videtur id intelligere de Arabicis tantum, in quibus nullum Sardarum vestigium apparet, quæ nonnunquam tantæ sunt magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Immo & apud Indos dicit non habitas esse in honore. Ipse tamen Plinius fatetur: Romanos tandem suasisse Indis, ut ipsi quoque iis gauderent. Sardonychem revera in magno etiam fuisse pretio apud veteres, satis manifesto constat ex iis quæ jam a nobis dicta sunt; ponuntur enim סנדלכין *Sandalchin*, id est *Sardonyches* inter res pretiosas, quæ magna cura & labore acquiruntur, ut supra ex paraphrasi Esteræ cap. i. v. & ex Codice *Sanhedrin* cap. vii. audivimus. In corona Regis Amonitarum fuisse Sardonychem magni pretij, tradit Josephus, quamvis alii אבן שואביר *lapidem attrahentem*, id est *magnetem*, dicant. Reges etiam utuntur Sardonyche in diademate quæ effoditur circa montem Drimylum ut ex Plutarcho audivimus. Sed & Polycratem Samium Tyrannum in annulo pretiosissimam Sardonychem gestasse, quam valde æstimabat, docet Plinius lib. xxxvii. cap. i. Rara historia & incredibilis fortuna Tyranni a Plinio ibi narratur. Verum quidem est, Herodotum docere illam gemmam fuisse *Smaragdum*, nihilominus Plinius Sardonychem dicit. Quod tantum affirmat Solinus in capite de Arabia, sed insuper dicit etiam Sardonychem fuisse luxuriæ facem apud Romanos. *Claudius Caesar*, teste Plinio, *Smaragdos induebat & Sardonychas*. Idem Plinius: *Primus Romanorum Sardonyche usus est prior Africanus, ut tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmam fuisse celeberrimam*. Martialis quoque lib. v. Epigr. xi. *Sardonychas jungit Smaragdis, Adamantibus, & Jaspidi*:

Sardonychas, Smaragdos, Adamantes. Jaspidas uno

Portat in articulo Stella, Severe, meus.

Juvenalis Sardonychem gemmam principem vocat. Satyra

xiii.

————— *gemmaque Princeps*
Sardonyches, oculis custoditur cburnis.

Et Satyra septima:

Conducta Paulus agebat

Sardonyche, atque ideo pluris quam Gallus agebat.

Videatur etiam ejus Satyra vi. Perſius, Martialis alibi, & alii.

DCIII. Sigillis nulla aptior gemma quam *Sardius*, *Onyx* & *Sardonyx*. Ideo nulla magis apud Antiquos sigillis est adhibita. Unde tot sigilla vetera adhuc usque diem reperiuntur in istis gemmis. Raræ virtutes Sardonychi adscribuntur. Psellus *ὡς ἐὶ λίθων δυνάμειον. Σαρδόνυξ ὀφθαλμῶν ἰσῆσι ῥόματα, ἢ διὰ ζωμῆν τὰς ἑμ- ἐρύων ἐπέχει ὀλίθους, ἢ ἡ ποικίλη ὠφελεῖ μελαγχολικοῖς ἐξαρτωμῆν*, *Oculorum sedat fluxiones, & in modum zona cinctæ, embryonum casus cohibet. Qui variegatus est, melancholicis prodest: si appendatur.* Dicunt eum nocuos affectus, animi fastum venæque domare, immo ad omnia valere, ad quæ Sardius seu Corneolus. Hinc hodie vix ullus reperitur verpa apud Germanos, qui non *Nicolom*, aut *Onyket*, ut eum vocant, quemque *שׁה* putant, gestet.

C A P. XIX.

DE יַסְפֵּה JASPIDE.

יַסְפֵּה *Jaspeh est duodecimus lapis. Ubi exſtet? Varia verſiones.* *ὄνυξον, מרגליתא Margalitha, מרגליתוּת Margalithoth.* מרגליתא *Marganith.* אפנטורים *Apanturim* & אפנטורית *Marganith Apanturim.* מרגליות *non semper Margaritam, sed & quamlibet gemmam significare.* *Panthera gemma cum Jaspide convenit. Jaspis non est Panthera, nec unio sive margarita, Sculptura ineptas esse margaritas.* יַסְפֵּה *esse Jaspidem. Varii auctores. De Jaspide mentio fit Apocal, xx. xx. גַּסְפִּי Gaspi.* & אפנטור *esse Jaspidem. Jaspis varias habet maculas instar Leonis pellis. Ejus color viridis. Speciem refert Smaragdi,* *σμαραγδίζουσα, & σμαραγδίζων apud Psellum & Epiphanium.* *Varij alij auctores. Onychipuncta; Jasponyx. Jaspidium septem species. Vexillum Benjaminis omnes habuit colores. Optima Jaspis Indica est viridis. Jaspis Schythica, Cypria, & Ægyptiaca. Jaspidis virtutes.*

DCIV. **D**Uodecimus omniumque ultimus lapis est יִשְׁפָּה *Iaspeh*.
 Extat etiam Exodi xxxix, xiiii. Ezech. xxviiii.

xiiii.

DCV. Quamvis hæc gemma sit notissima nomenque suum retinuerit ad hunc usque diem apud omnes populos, nihilominus varie ab interpretibus verti solet. Septuaginta habent ὀνύχον. Hos sequuti sunt Josephus, Hieronymus, vulgatus, Epiphanius, Galili & alii. Sed male, cum nullam rationem afferant, qua sententiam suam firmarent. Targum Jerusalemitanum habet מרגליתא *Margalita*, id est *margarita*. Rabboth Schemoth fere eodem modo מרגליטה *Margalith*. Jonathanus מרגנייה *Marganish* quod idem significare videtur, ac *Margalitha*, mutato ה in ג, quod non est insolens, ut alibi docuimus. Jonathanus habet non tantum *Marganish*, sed addit præterea אפנטורים *Apanurim*: sic מרגנייה אפנטורים *Marganish Apanurim*. Videtur igitur per vocabulum מרגנייה nihil aliud intelligere, quam aliquam gemmam. Nam מרגליות (ideoque & מרגנייה) Judæis sæpissime significat quamlibet gemmam aliam, non minus quam margaritam. Suspicio itaque apud Jonathanem מרגנייה אפנטורים esse *gemmam Pantheram*, quod non male cum *Iaspide* conveniret. Ideo Cantic v. xiv. habet אפנטור *Apanur* tantum, non addita voce מרגנייה *Marganish*. Utrum autem lapidem *Pantheram* etiam intelligant Targum Jerus. & Rabboth, non aulam adfirmare. Verisimilius est eos intelligere *Margaritam*, sive pretiosum *unionem*. Sed toto coelo aberrant; cum nullam possent afferre auctoritatem, nec ullam rationem, ad probandum *Iaspeh* significare *Unionem*, Deinde *Unio*, sive *Margarita* non poterat adhiberi in Pectorali, cum omnis gemma insculptum habere debuerit aliquod nomen duodecim tribuum. Sed ad sculpturam sigillorum *margarita* plane inutilis est: præterquam quod omnem gratiam, pretium & ornatum amitteret si scalperetur, aut si vel tantillum raderetur ejus superficies.

DCVI. Calculum igitur appono illis qui hanc gemmam *Iaspidem* vertunt; Sic enim Lutherus, Junius, Belgæ, Diodati & alii. Sane יִשְׁפָּה significare *Jaspidem* ipsa vox יִשְׁפָּה *Iaspeh* indicat. Quis non videt Hebræorum יִשְׁפָּה *Iaspeh*, esse ipsissimum Græcorum ἰάσπιδος & Latinorum *Iaspis*. *Iaspis* itaque erit ex lapidibus qui nomen suum retinuerunt, & ad alios populos transtulerunt; quemadmodum

ספיר *Saphirus* aut *σάφειρος*. Adde, si placet, *Demium*, *Topazium* & *Maragdum*. Nulla sane est causa propter quam nomen *Iaspis* non retineamus, & τὸ *ישפה* *Iasph* aliter vocemus. Ipsi etiam Septuaginta interpretes & Josephus *Jaspidem* memorant: sed inverso tantum ordine, incuria (ut puto) Librariorum. Tam graves auctores tantæ oscitantæ accusare non possum, ut dicere eos credidisse *ישפה* aliam notare gemmam, & יהלם aut ספיר esse veram *Iaspidem*, prout sic ab iis vertitur, aut potius confunditur in eorum scriptis. Sed & Johannes in sua *Apocal.* cap. XXI. xx. etiam habet *ἰάσσω* *Iaspin*. Si autem ad XII. gemmas in Pectorali respexit, nullam aliam credo eum intellexisse quam S. Pontificis *ישפה* *Iaspidem*, quamvis eundem ordinem in iis recensendis non observaverit.

DCVII. In eadem sententia sunt doctissimi Judæorum alii. Abarbanelius ait hunc lapidem vulgo dici גשפי *Gaspi*, nomenque *Benjaminis* ei insculptum fuisse, quod diu duret, ideo quia dictum est de Benjaminio, *Deuteron.* xxxiii. xii. *Dilectus Iehova habitet secure cum eo*. Sed Onkelosium & Jonathanum suum אפנטורין *Apanturim* & אפנטור *Apantor*, nihil aliud intelligere puto quam *Iaspidem*. Mihi nemo facile persuaserit, eos intelligere per hanc gemmam, *Pantheram* potius quam *Jaspidem*. Immo persuasus sum eis *Apanturim* & *Apantor* esse *Iaspidem* proprie sic dictam. Sed ita dictam ob varia signa, puncta & colores. Nam non omnis *Jaspis* ab omni parte viridis est: sed sepiissime reperitur variis coloribus signisque notata instar *Pantheræ*, aut *Leonis* pellis; ut non mirum esset, si & ipsa *Iaspis* ab auctoribus diceretur *Panthera*. Optima quidem *Jaspis* viridis est, & ad *Smaragdum* accedit, ut docet *Plinius lib.* xxxvii. cap. ix. Ideo *Orpheus de lapidibus* eam dicit habere *veris colorem*:

Καὶ γλαφυρὸν κομίσσας, ἐαρόχρσον αἶθεν ἰάσσω.

Et politam portans veris colorem habentem Iaspin.

Et *Psellus*: ἐστὶ δὲ τις ἰάσσωσι σμάραγδιζσα *Est quedam Iaspis Smaragdum referens*. Et *Epiphanius de Iaspide*: ἔστι ἐστὶ τῷ εἶδη σμάραγδιζων. *Speciem refert Smaragdi*. Et statim addit: Κατὰ τὴν σμάραγδόν ἐστὶ χλωρίζοντα, ἀλλὰ ἀμειλύτερον ἢ ἀμαυροτέρα. Καὶ ἐνδοθεν χλωρὸν ἔχει τὸ σῶμα ἐοικηαῖω χαλκῷ, ἔχοντα φλέβας τετρασίχους. *Viret ut Smaragdus, sed est obtusior & hebetior, intus habet corpus viride, instar aruginis, habetque venas quatuor ordinum*. Iterum: ἀλλὰ

Eecce

δὲ

ἃ ἐστὶ γλαυκότερα θαλάσσης, βαθυτέρα τῷ ἀνθ' ἢ τῇ βαφῇ. *Est & alia magis glauca quam mare saturatior flore & tinctura.* Tandem: ἄλλη ἢ ἰάσπιδις, ἢ πάνυ λάμπυσα χλωρὸν, ἥλις ἐχθ' γεγραμῶς μέγας. *Est & alia jaspis, non valde splendens viridis, qua lineas habet in medio.* Isidorus Orig. lib. XVI. VII. *Iaspis de Græco (rectius dixisset de Hebræo) in Latinum viridis gemma interpretatur. Est autem Smaragdo subsimilis & crassi coloris.*

DCVIII. Nihilominus multæ aliæ reperiuntur, quæ ex variis gemmis mixtæ videntur, & pro varia mistura etiam varia nomina fortiuntur. Hinc *Onychipuncta*, & *Iasponyx* vocatur ea, quæ aliquid admixtum habet de *Onyche*, & quæ nubem complexa, & in nives imitata, ut ait Plinius eodem loci. Pergit idem Plinius: *Hæc stellata rutilis punctis est, & sale megarici similis: & veluti fumo infecta, quæ carneas vocatur. Inest et aliquando aureus pulvis, non qualis in Saphirinis.* Tandem: *Est etiam quæ transversa linea alba media præcingitur, & grammætiæ vocatur: quæ pluribus polygrammos.* De ejusmodi Jaspidibus hæc etiam habet Epiphanius: ἄλλη ἢ ἐν τοῖς σαπηλαίοις, ἐν τῷ ἔρῃ τῷ Ἰδης ἐν τῇ Φρυγίᾳ ὁμοιάζουσα τῇ σπότῃ αἰματὸκόχλῳ, διανυγέειρα μᾶλλον, ὅσπερ οἶνω ὁμοιάζουσα, ἢ ἀμέθυσον ξανδοτέρα. ἢ γὰρ ἐστὶ μιᾶς χροίης, ἢ ἢ τῷ ἀντὶς δυνάμεως. *Alia reperitur in speluncis montis Ide in Phrygia, similis est ei, quæ cochlea sanguine tingitur, sed pellucidior, instar vini, aut amethysti saturatioris; non enim omnes sunt ejusdem coloris ac virium.* Tandem sic concludit: Καὶ ἄλλο ἰάσπιδις ὁ παλαιὸς καλέμενον, ὁμοῖον ἢ χόνι, ἢ ἀφρῶ θαλάσσης. *Est & alius jaspis, antiquus vocatus, similis nivὶ aut spuma marina.* Hac de causa Isidorus, loco jam modo laudato, ponit *Iaspidum septem species*; quales species omnes recenset Boetius lib. II. cap. CI. Narrat ibi Boetius: se habere jaspidem, quæ Amethystum, Sardam & Ghalcedonium distinctis locis in se habet. De variis Jaspidibus audiamus etiam Psellum: πρὸς λίθων δυνάμεων. Ἡ ἰάσπιδις φύσφι χρευσπλοειδής, ὀλίγη σπιτενωμένη τῷ χροίαν, ἢ ἀέριση μὲν ἢ πορφύρεσσα, δαυτέρα ἢ φεγμαλικωτέρα παρόλθουσι. ἐστὶ δὲ τις ἢ ἀέροειδής ἀναερίκη. *Iaspis lapis natura crystallum pene refert; paulo vehementius colorem intendens. Optimus purpureus est, melior qui magis est vocalis, parumper albus. Est & acereus quidam.* Et statim: ἐστὶ δὲ τις σμαραγδιζουσα ἢ ἢ ἐμπερήσ χόνι, ἢ ἄλλη ἐμπερήσ ἀερος ἐγκεφάλω; *Est & quidam qui Smaragdum refert; alius nivὶ similis est; alius hirci cerebrum refert.* Non omnis itaque *Iaspis* tota viridis est. sed

sed variis punctis, lineis & coloribus sæpissime notata.

DCIX. Talem videntur intellexisse Onkelofius & Jonathanus per suum *Pantire*, *Apanurum* & *Apanor*; multis scilicet punctis, lineis & coloribus notatam Jaspidem intar gemmæ Pantheræ, quæ etiam Jaspidis species putatur. Rabboth Bemidbar loco jam toties a nobis repetito, huic plane similem intellexisse per lapidem *יַסְפֵּה* *Jassèh*, manifesto patet. Vult enim ultimum lapidem, i. e. *jaspidem* omnes colores comprehendisse, qui conspiciuntur in reliquis gemmis omnibus. בנימין ישפה וצביו מפה שלו דומה לכל צבעים Benjamin (insculptus erat; *jaspidi*, & color vexilli ejus erat similis omnibus coloribus in duodecim lapidibus, & depictum habebat lupum, quia dicitur (Genet. XLIX.) Benjamin est lupus discerpens. Cum tamen laudatissima jaspis quam India mittit, sit viridis, teste De Laetio lib. I. cap. xxxii. & cum omnia in Sacris esse debuerint exoptimo, magis est credibile in veste Abaronis *ישפה* *Iaspe* significare non variis coloribus depictam, sed viridem Jaspidem. Plinius lib. xxxvii. cap. ix. optimam dicit Scythicam esse, deinde Cypriam, postremo Ægyptiam.

DCX. Si ulli gemmæ vires raræ & mirificæ attribuuntur, & huic adscribi solent. Plinius, loco modo laudato; *Torus Oriens pro amuleto traditur gestare eam, quæ ex iis Smaragdo similis est: & transversa linea alba media præcingitur & grammatis vocatur & quæ pluribus polygrammos. Liber obner vanuatem magicam hic quoque coarquare, quoniam hanc concionantibus utilem esse prodiderunt. Sic & Epiphanius tradit Jaspidem phantasmata pellere, ut fabulantur Mythologi. Aliam etiam venenatas bestias, & spectra muerere. Psel-lus: ἐστὶ δὲ τις ἢ ἀεροειδὴς ἀναστέλλει ἢ ῥόματα κεφαλῆς ἢ τὰς ἐπιόλτας ἀποθεῖ, ἢ λοιμοῖς ἀντιτάττει πάθει ἢ ὑπναιπνοῖς. ἐστὶ δὲ τις ἰάσπις σμαραγδιζέουσα. ἢ ἢ ἐμφερὴς χόνη, ἢ ἀλλή ἐμφερὴς ἀεὶς ἐγκεφάλω, ἢ ἐπω ἔδεις ἐγνώκη ἢ δύναμιν. Est & acerca quadam quæ capitis fluxiones tollit, & expellit malum illud, quo cum laborat quis se grandi mole opprimi videt & ab alio invadi putat. & pestiferis morbis ac epilepticis omnino adversatur. Est & Iaspis quadam in Smaragdi modum resplendens, alia vero novi similis, alia denique hirci cerebrum referens, cujus nemo hactenus vires novit.*

Hæc de lapidibus pretiosis in Pectorali dicta sunt.

Ex iis quæ diximus de Pectorali, & de gemmis pretiosis, ap-

paret nomina Patriarcharum lapidibus insculpta fuisse in hunc modum, quidquid etiam Judæorum & Christianorum multi viri docti dicant.

Smaragdus ברקת לוי	Topazius פטרה שמעון	Sardius אדם ראובן
Adamas יהלם זבולן	Saphirus כפיר יששכר	Carbunculus נפך יהודה
Amethystus אחלמה גד	Achates שבו רן	Hyacinthus לשם נפחלי
Jaspis ישפה בנימין	Sardonyx שהם יהוסף	Chrysolithus תרשיש אשר

CAP. XX.

DE PECTORALI AURIUM & THUMMIM
JUDICII AC URIM ET
THUMMIM,

Unde dictum. Arabs חשה filere. חזה videre. Propheta videntes, חזה Pectus. Pectorale. λόγιον, λογιεον quid? Raisonement. Lorica brevis. Schiltlein חשן משפט λόγιον ἄχαισων. חשן דינא Iarchii expositio. Pontifex Max. insignis Index & Interpres. Varia loca S. Scriptura & Codex Sanchdrin allegantur. Egyptiorum & Romanorum Sacerdotes Indices, Propheta, Augures & Vates. Tales & virgines Vestales lapides pretiosos in pectore quoque gestabant. Varii auctores, חשן Pectorali impositum erant Urim & Thummim. אורים quid?

quid? *Ab* אור Uro & Aurora. *Lux, & Lumen.* Arabs. *תמי* Perfectiones. *אורי* *urum* a *ירי* *docere?* *δῆλωσις* apud Sept. *An ab* אמן *fidi?* *ἀληθία.* *Varii auctores.* *Imago Saphirina in collo Sacerd.* *Egypt.* *ἀληθία dicta.* *Lutheri & Aquila versiones; probantur.* *Virum Urim & Thummim sint res differentes?* *Quid Urim?* *Quid Thummim?* *Urim & Thummim?* *quid diversum a Pectorali secundum quosdam.* *Virum nomen* ירה *Virum hujus nominis Mosē & Christum miracula edidisse.* *Deliria Iudeorum.* *An ipsa vocabula Urim & Thummim?* *Quid Urim praestet?* *quid Thummim?* *Urim & Thummim an dua imaguncula Pectorali indita?* *Sententia Chrystophori Castri & Spenceri breviter examinatur.* *Teraphim quid?* *Utrum Iudaei ritus suos receperint ab Aegyptiis?* *Victores non raro mores & leges recipere a victis.* *De initio rituum Aegyptiorum nihil certi dici posse.* *Teraphim urum Angeli?* *An idem quod Seraphini?* *ח & ש* *permutari.* *Quo sensu Hosea cap. III. dicatur filius Israelis sedisse absque Ephod & Teraphim?* *Hunc locum non favere Spencerō: Ephod & Teraphim Micha Judic. xvii. & Ephod Gideonis Judic. v. III. Examinatur.* *Ut & Testimonia a Spencerō allata.* *Respondetur ad locum I. Sam. xiv. xix.* *Urim & Thummim esse lapides pretiosos.* *Esse Adamantem secundum Epiphanium.* *ejus crassi errores.* *Dispositio lapidum.* *Sententia Suidae.* *Augustinus allegatur.* *Iosephi sententia de duabus Sardonychis.* *Ejus error.* *Urim & Thummim significari per XII. gemmas ipsas in Pectorali.* *Iosephus, Gemara Ierusalemiana & Babylonica, alique auctores multi allegantur.* *Rivetus laudatur.* *Urim & Thummim esse lucidissimos & perfectissimos lapides.* *An Deus ipse auctor? Urim & Thummim?* *Quo sensu id dici debeat?* *Codex Samaritanus urum culpandus.* *Usus? Urim & Thummim.* *Quo modo Revelatio facta sit per Urim & Thummim?* *בלט Belat.* *Hinc een Bult/ Bulten &c.* *gibus.* *Littera prominentes qua ratione sint componenda & legendae.* *Sententia Maimonida. R. Bechai, Ramban. Abarbanelis conjectura.* *Utrum responsa data sint per vocem? Talmud Ierusalemitanum, & Iosephus allegantur.* *Spenceri sententia examinatur.* *Nostri sententia.* *Responsa per Urim & Thummim fuisse Revelationes divinas.* *Gemmas in Pectorali illa-*

illarum Revelationum Symbola fuisse. Quanam differentia inter Revelationes per Urim & Thummim, & reliquas Revelationes & prophetas. sententia multorum Iudeorum. Cornelius a Lapide & Riverius laudantur, In quo loco facta fuerit interrogatio per Urim & Thummim? In solo Templo, non ubique, in Sancto tantum, non in Sancto Sanctorum. Coram Arca quo sensu? varii Auctores. Error Epiphani aliorumque veterum & recentiorum, qui in S. Sanctorum interrogatum dicebant. In eodem errore ipsam Buxtorfium fuisse. Summum Pontificem solum interrogasse. Error illorum qui id Regibus & reliquis Sacerdotibus attribuant. Spencers sententia id statuentis examinatur. Ejus argumentis respondetur. Explicantur varia loca S. Scripturae Cunei & Spencers sententia iterum expenduntur. Davidem & Saulem non interrogasse per Urim & Thummim. Non pro quolibet interrogatum fuisse. Tantum pro Rege, pro Principe, pro Praside Synedri, pro toto populo. Non interrogatum fuisse ob res leves. Non de duabus rebus simul. Si id factum, utrum responsum sit, & quo modo?

DCXI. **H**actenus de Pectorali, ejus materia, forma, ornamentis, & lapidibus pretiosis quibus ornatum fuit, satis fule egimus. Restat ut examinemus primo, cur dictum sit חֶשֶׁן מִשְׁפַּט חֹשֶׁן מִשְׁפַּט *Choschen Mischpat*. Deinde quo sensu ei inditum fuerit URIM & THUMMIM, de quibus Moses verſu xxx. וְנָתַתְּ אֶל חֶשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאֲוִרִים וְאֵת הַחֻמִּים וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן כִּבְאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנִשְׂאָה אַהֲרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לֵבָיִם עַל חֶשֶׁן מִשְׁפַּט חֹשֶׁן מִשְׁפַּט *Ei ponet in Pectorali judicii Urim & Thummim, & erunt supra cor Aharonis, quum ingredietur coram Iehova, & pertabu Aharon judicium filiorum Israelis supra cor suum coram Iehova juguet.* Primo hic occurrit nomen חֶשֶׁן *Pectorale*. Deinde vocatur חֶשֶׁן מִשְׁפַּט *Pectorale judicii*. Et tandem addit Moses ei inditum fuisse הָאֲוִרִים וְאֵת הַחֻמִּים URIM & THUMMIM.

DCXII. חֶשֶׁן secundum quosdam dicitur ab Arabico حَشْن quod plane idem est ac חֶשֶׁן. Sed significat *vestimentum asperum*. Sic vocari posset propter aurum & gemmas, quibus alperum redditur. Aut etiam dici potuisset a حَشْن *Hasna* id est *pulchrum, elegans*, scilicet ob elegantiam auri, purpuræ, cocci hyacinthi, & byssi, gemmarum, totiusque operis: elegantius enim vestimen-

tum vix excogitari potest. Aliis חֶשֶׁן dicitur a verbo חָשַׁב *chascha-
silere*; quod Deus judicia sua & responsa declaraverit per *Pectorale*, non nisi alto silentio. Hoc sensu opponeretur vocibus & sermo-
nibus, quos aliquando Deus audiri fecit e cœlo, aut per Ange-
los, aut per Moſen & Prophetas. Revera responsa per *Urim &
Thummim* facta fuisse alto silentio, postea patebit. Dicit etiam
posset חֶשֶׁן vocari a verbo חָזַח *chaza*, id est *videre*, mutato tan-
tum ח in ש quod non est insolens. Ita autem diceretur ob vi-
sionem & revelationem futurorum, quæ S. Pontifici per *Urim
& Thummim* a Deo revelantur. Est enim S. Pontifex Propheta,
ideoque & *videns*, prout propheta olim $\text{רְאִי$ *videntes* dicti sunt.
Tandem חֶשֶׁן dici potest a חָזַח *chazeh* quod *Pectus* significat.
Hinc optime a multis vertitur *Pectorale*, quod *pectus* tegat. Sep-
tuaginta interpretibus $\lambda\omicron\gamma\iota\omicron\nu$, & Siracidi cap. XLV. X. $\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota\omicron\nu$ di-
citur plane contrario sensu, quam si a חָשַׁב *silere* diceretur; nam
 $\lambda\omicron\gamma\iota\omicron\nu$ *sermonem* videtur significare. Si autem sic dictum est a ser-
mone, id fortassis de sermone interno intelligendum est, non ex-
terno, qui auribus percipitur. At per $\lambda\omicron\gamma\iota\omicron\nu$ Græci videntur po-
tius intelligere *Rationem*, ideo & *Rationale Judicii* vertitur. Eo-
dem sensu ac Jarchio dicitur vulgo רִישׁוֹנָה *Raisonnement*. Ita qui-
dem, aut quod rationem & lumen mentis S. Pontificis, in judiciis
exercendis, futurisque annunciandis significare deberet; aut quod
Deus S. Pontificis mentem & rationem suis judiciis consiliisque
perficeret & collustraret. Cum autem vera significatio vocis חֶשֶׁן
fatis sit difficilis, Chaldæus חֶשֶׁן retinuit. Non male Arabs *indu-
mentum*, aut *Loricam brevem* vertit, ut supra animadvertimus.
Nec rejicienda versio Lutheri qui habet, *Schiltsem* / id est *parvum
scutum*.

DCXIII. Non tantum חֶשֶׁן *choschen*, sed & $\text{חֶשֶׁן שֹׁשֶׁבִּיט}$ *choschen
Mischpat* vocatur. Quod nihil aliud significat, quam *Pectorale
judicii*. Hinc $\lambda\omicron\gamma\iota\omicron\nu \tau\epsilon\lambda\omicron\sigma\epsilon\omega\nu$, *Rationale judiciorum*, & $\lambda\omicron\gamma\iota\omicron\nu \tau\epsilon\lambda\omicron\sigma\epsilon\omega\varsigma$,
Rationale judicii. Chaldæus חֶשֶׁן דִּינָא *choschen judicii*. Jar-
chius aliique dictum putant, $\text{עַל קִלְקוּל הַדִּין שֶׁכֹּהֵן}$ quod *expicit vio-
lationem judicii*. Scilicet si Judex perverse egerit, si innocentem
damnaverit, aut reum absolverit, ejus peccatum expiabit *Pecto-
rale* S. Pontificis, prout fere omnia peccata aliquo vestimento Sa-
cerdotali expiari stulte credunt verpuli, de quibus nos plura suo
loco. Nihilominus ipse Jarchius aliam præterea dat rationem
istius

istius nominis, Summo Pontifici judicia excercenda esse. Nec male: erat enim, cum tota Pontificum turba, tum præcipue Pontifex Maximus insignis iudex, qui in multis rebus, de variis controversiis judicare debebat, quod clarissime constat Levit. x. 21. Deuter. xxxiii. x. & cap. xvii. vii. ix. & cap. xix. xvii. & ii. Chron. xv. iii. Deut. xxxi. ix. ii. Chron. xix. viii. x. & alibi variis locis. Hinc celebris sententia Talmudica Massechet Sanhedrin cap. ii. כהן גדול רן ודנין אותו *Pontifex Maximus iudicat & iudicatur*. Et capite iv. הכל כשרים לרון דיני ממונות ואין הכל כשרים לרון דיני נפשות אלא הכהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה *Quilibet iudicare potest de re pecuniaria, sed de vita nemo iudicare potest nisi Sacerdos, Levita, & Israelita, talis cuius filiam Sacerdos ducere potest*. Ideo legimus in Euangelio, ubi de condemnatione Christi agitur, Summum Pontificem ubique tanquam præsidis & primarii iudicis personam sustinuisse. Videatur Matthæus cap. xxvi. & alibi. De *confessu* id est de *Iudicio Sacerdotum* Talmudici, præcipue in *codice Sanhedrin*, sæpissime faciunt mentionem. Sed peculiari aliquo modo Iudex fuit P. Maximus, ubi vestimentis sacris, præsertim Pectorali indutus erat; tunc enim Dei judicia & responsa in rebus arduis depromere solebat ad interrogata. Huc præsertim respexisse videtur Moses ultimis istis verbis: *Et portabit Aharon iudicium filiorum Israelis supra cor suum coram Iehova*. Ubi per *iudicia filiorum Israelis* videtur intelligere revelationes & responsa ad interrogata, pro Rege, pro populo, aut pro magno concilio, in rebus dubiis, de bello, de pace & de aliis, quæ legem & Religionem spectabant.

DCXIV. Apud alios populos Sacerdotes etiam fuisse Iudices, immo & pretiosos lapides in pectore gestasse, certum est. De Sacerdotibus Iudicibus apud Ægyptios videatur *Alianus Histor. Var. lib. xiv. cap. xxxiv.* Διασσαι ἢ τὸ δῆρχαῖον πρὸς Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ὡς ἢ τέτων ἀρχων ὁ πρεσβύτατος, ἢ ἐδίκαζεν ἅπαντας. ἐδδῆ ἢ αὐτὸν εἶναι δικαιοτάτον ἀνθρώπων ἢ ἀφειδέσατον. εἶχε ἢ ἢ ἀγαλμα πρὸς ἢ ἀυχένα ἐν σαπφειρς λίθῃ, ἢ ἐκαλεῖτο ἀγαλμα ἀλήθεια. *Iudices apud Ægyptios idem quondam fuerunt, qui & Sacerdotes. In his princeps erat maximus natus, & in omnes statuendi jus habebat. Eum omnium hominum esse iustissimum & sincerissimum oportebat, qui circa collum imaginem ex saphiro gemma gestabat: qua vocabatur veritas.* Idem videtur intellexisse Diodorus Siculus

*lib. 1. cap. III. ubi de iudiciis Ægyptiorum differit. Ἐφόρ-
 inquit, ὃ δὲ δρχδικασῆς πρὸς τὸ τερχηλον ἐκ χρυσοῦς ἀλύσεως ἡετημῶν
 ζῶδιον τὸ πολυτελεῶν λίθων, ὃ προσεγέρδον ἀλήθειαν, τὸ δὲ ἀμφισβητήσεων
 ἤχεοντο ἐπειδὴν τὸ ἀληθείας εἰκόνα ὃ δρχδικασῆς προσθεῖτο. Gestabat ju-
 dex Summus in collo ex aurea catena pendens e lapillis pretiosis si-
 mulachrum, cui veritas nomen. Hoc a iudicium principe assump-
 tum disceptandi lites auspicium erat. Sed apud Romanos olim Pon-
 tifices suum habuisse collegium, & iudicia exercuisse, non tantum
 in rebus sacris, sed & civilibus, rōnis est notum quam ut proba-
 tione egeat. Videatur doctissimus Gutherius de Iure Pontificio lib.
 I. cap. XXIV. & XXXIII. & lib. II. cap. I. II. & seqq. Quid?
 Pontifices apud eosdem augures, ideoque vates & Prophetas fuis-
 se qui futura prædicerent, & Deorum responsa darent, nemo est
 qui ignoret. Sed & virgines Vestales iudicia exercuisse constat.
 Videatur idem Gutherius, eodem opere. Sed & Vestam ex in-
 signibus gemmis ornamentum in pectore gestasse, docet Lipsius
 de Vesta. Rationem igitur habemus, cur Pectorale dicatur, חשן
 משפט Choschen Mischpat, id est, Iudicii.*

DCXV. τῷ חשן sive Pectorali impositum erat *Urim & Thum-
 mim*: ונחח אל חשן משפט אה האורים ואת החמים והיה על לב אהרן כבאו לפני יהוה
*Et pones in Pectorali iudicii Urim & Thummim. & supra cor
 Aharonis, quando ingredietur coram Deo.* Celebris hic est quæ-
 stio quid per *Urim & Thummim* sit intelligendum? & quis illius
 ulus fuerit?

Si nomina spectes, certissimum est, אורים *Urim* significare ignes:
 ut Ezechielis cap. v. II. באור העיר igne combures. Unde procul-
 dubio verbum Latinum *uro*, ab ipso verbo Hebræo אור *ur*, quod
 idem significat. Sed & *Lucem* non raro notat, ut Es. I. א. לכו
 בלבוש אשכול בלבוש אשכול בלבוש אשכול בלבוש אשכול בלבוש אשכול
ambulate in luce ignis vestri. Et Genes. I. III. יהי אור
Fiat lux, & facta est lux. Et Exodi x. אור, *Et rosi Isra-
 eli erit lux.* Et Judic. xvi. II. עד אור הבקר *usque ad lucem
 matutinam.* Sed & *lucem matutinam*, aut *auroram* significat. Ne-
 hem. viii. III. כן האור עד מחצית היום *A luce ad meridiem*, id est
 ab *aurora*. Hinc & ipsa vox *aurora*, quasi per duplicationem
 אור *Or*, ac si diceres אור אור *Oror*. A Gemaricis אורים *Urim*
 hic pro *lumine* sumitur magis quam pro igne. Ideo Mafschet lo-
 ma cap. vii. אורים שמאורים *Urim quia illuminant.* Non male ita-
 que exponunt Syrus & Arabs, אורים & נהרא *Lucem & diluci-
 dationem.*

DCXVI. Quemadmodum אורים *Urim lucēs*, sic & תמים *Thummim*, perfectiones denotat: ut Genes. vi. ix. היה ברהו *Perfectus erat in generationibus suis*. Exodi xii. v. שה תמים וזר בן שנה *ovis integra mascula, annicula*. Et Psalmo lxxxiv. וזא הלכים בתמים *ambulantes in integritatibus, sive perfectionibus*. Eodem sensu תמים *Thummim* sumitur in *Pectorali*. Hinc iidem Cemarici eodem loci שמשלימן תמים *Perfectionis quia perficiunt*. Optime etiam Syrus habet *perfectum*, pro *Thummim*.

DCXVII. Nihilominus sunt quidam qui אורים derivatum volunt a ירה *docere*, quia scilicet docet responsa & voluntatem Dei ad interrogata. Eo videntur respexisse Seniores, qui δήλωσι *doctrinam* ponunt pro *Urim*. Sic & תמים *Thummim* ab אמן *Aman fudit, verum est*, deducunt: quo iterum respexisse videntur Seniores; cum ἀλήθειαν *veritatem* exposuerint τὸ תמים *Thummim*. Atque sic Græcis sapientissime תמים וורים *Urim & Thummim*, δήλωσις ἢ ἀλήθεια *doctrina & veritas*, quos etiam sequuti vulgatus & Hieronymus, qui habent *doctrinam & veritatem*. Et Chrysostomus *Orat. iv. contra Iudæos*, δήλωσις ἢ ἀλήθειαν. Hoc sensu optime cum *Pectorali Summi Sacerdotis Hebræorum* conveniret illa torques, quam habebat circa collum Sacerdos Ægyptiorum, cuius imago aut lapides pretiosi, aut etiam Saphirina imago dicitur ἀλήθεια *veritas*, ut supra notavimus ex Æliano & Diodoro Siculo. Sed אורים וורים *Urim & Thummim*, derivari a ירה *docere* & אמן *verum est*, non credo fidem invenire apud φιλεβελίας, ut dubitandum non sit, quin deriventur ab אור *lucē* & תם *perfecto*. Optime igitur Lutherus: *Licht undt Recht / Lux & perfectum*, secutus, uti videtur, Aquilam, qui habet φωτισμός ἢ τελειώσις.

DCXVIII. Hic ante omnia quæri solet, utrum *Urim & Thummim*, sint res differentes, an vero idem significaverit utrumque? Multi sane rem plane diversam crediderunt *Urim* a *Thummim*, quod postea clarius patebit. In ista opinione sunt illi maxime, qui credunt *Urim & Thummim* fuisse aliquid ab ipso pectorali & xii. lapidibus diversum; ante omnes ii, qui nescio quas imagunculas commenti sunt. Sed & ipsi Judæi nobis persuadere conantur, magnam fuisse differentiam inter utrumque; credunt enim *Urim* significasse lucem & revelationem voluntatis Dei, ad quælibet interrogata, *Thummim* autem responsum perfectum & sincerum, conforme voluntati atque revelationi Dei absque fraude atque

que dolo, prout exponitur ab Abarbanele Parascha *Thezave*. In eadem sententia quoque videtur versari Aben Ezra Exodi. xxvii. Nihilominus tamen multi credunt *urim* & *Thummim* unam eandemque rem fuisse, nec duo ista nomina quidquam aliud significasse quam usus, immo & varias virtutes Pontif. Max. Et hoc probari posse videtur ex S. Scriptura i Samuelis xxxviii. Ubi responsa data legimus per אורים *urim* tantum; nulla facta mentione תמים *Thummim*. Sic & Num. xxvii. xxi. jubetur Josue stare coram Sacerdote, ut eum consulat de judicio *urim*, coram Jehova. De *Thummim* iterum altum silentium: ut perinde plane sit, sive dicas per *urim* & *Thummim*, sive per *urim*, absque *Thummim*, sive etiam per *Thummim* tantum, absque *urim*; quia scilicet una eademque res censetur significari utroque vocabulo, ratione substantiæ atque materiæ.

DCXIX. Tandem etiam quæriter quid sit אורים ותמים *Urim* & *Thummim*, utrum ipsum *Pectorale*? an Lapidis pretiosi, de quibus supra sat fuse egimus: an vero aliud aliquid a vestimento & ornamento diversum? Sane quot capita tot sententiæ; ut si nostri instituti ratio id postulet, integrum opus super hac quæstione sola scribere possemus, prout & nuper doctissimus vir Spencerus librum satis amplum de *urim* & *Thummim* edidit. Et quamvis vir doctissimus multa congeserit, quæ non solum magnam eruditionem redolent, sed & totam materiam exhaustisse videntur; nihilominus tamen multa adhuc dicenda forent, si doctus aliquis Theologus, præsertim in literatura, cum profana tum sacra, versatus, omnes ingenii & eruditionis suæ vires in id intendere vellet. Nos pauca tantum hic annotabimus, & quidem ea, quæ ad veram naturam istius rei declarandam scitu maxime necessaria nobis censentur.

DCXX. Multi itaque *Urim* & *Thummim* rem plane aliam fuisse asserunt, quam ipsum *Pectorale* aut lapides pretiosos. Inter eos Judæorum Cabalisticæ sibi aliisque persuadere conantur, id esse nomen אור ותמים illud τετραγενεµατων. Docent itaque nomen venerandum a Deo ipso scriptum, aut lapidibus insculptum Mose traditum fuisse, a quo duplicationi *Pectoralis*, tanquam marsupio impositum sit. Atque sic, uti existimant, virtute istius nominis Summum Pontif. res futuras cognovisse & prædixisse, aut Dei voluntatem & judicia exposuisse. In hoc enim nomine magna mysteria repe-

riunt, illiusque virtute, ingentia miracula edita fuisse per Mosen & ipsum Christum, nugantur Talmudici. De Mose vide librum *Caphtor*: & *Targum Ionatha* ad Exod. II. XXI. De Christo examinentur Codices *Sanhedrin cap. VI. & VII.* & *Sotah*. Sane *urim* & *Thummim* fuisse nomen יהוה imprimis credidit Jonathan in sua Paraphrasi Exodi cap. XXVIII. xxx. videantur etiam *Iarchius* ad Exod. XXVIII. versu xxx. *Baal Hatturim* eodem loci. Et *Zohar* in Exodum, aliique multi.

DCXXI. Alii putarunt ipsa vocabula *Urim* & *Thummim* scripta, & Pectorali indita fuisse. In ista sententia videtur fuisse R. Afaria in מאור עינים cap. XLVI. Dicit enim in Pectorali fuisse duo nomina, alterum *Urim*, alterum vero *Thummim*: ita quidem, ut, ubi primum inspexerat, literæ, e quibus responsum constabat, luxerint. Sed quia conjunctio istarum literarum varie fieri poterat, eum postea inspexisse alterum nomen *Thummim*, hoc vero literas perfecisse, & docuisse veram rationem eas disponendi, ad legendum responsum Dei. Sane hanc sententiam multo probabiliorem crederem priori, de qua jam loquuti sumus cum nomina illa duo אורים *urim* & תמים *Thummim* tam expresse nominata fuerint; & indes Pectorali *Urim* & *Thummim*, non autem nomen יהוה *Iehova*. Nec major vis fuisset in nomine *Iehova*, (quidquid verpuli nugentur,) quam in vocabulis *Urim* & *Thummim*: neutrum etiam excedere potuisset vim symboli virtutis & præsentia Dei: tale autem symbolum poterant esse nomina *Urim* & *Thummim*, non minus quam nomen *Iehova*. Quemodmodum itaque תפלין *Thephillim* erant schedulæ quædam quibus inscriptæ fuerunt certæ quædam S. Scripturæ sententiæ, inclusæ capsulis ex corio, quibus frontem & manum ornabant, ut essent signum & symbolum legis mandatorumque Dei, sic & nomina illa *Urim* & *Thummim* inscribi potuissent, auro, argento, lapidi pretioso, aut alii rei, Pectoralique indi & Pectori Pontif. Max. aligari, tanquam Symbolum præsentia Dei, qui ipsi omnia revelaret, ut ad interrogata responderet.

Nicolaus Apati, Ungarus, in sua tenebricosa Disputatione, De *Urim* & *Thummim*. §. v. quam sub clariss. vitichio habuit, anno מ'ס"וCLXXXVI. ut obscure, ita & inepte effutivit, me hanc sententiam meam fecisse meque ei ablandiri, saltem procatartice (hanc elegantiam, deglutiat qui potest) eaque sibi omnia displicere. At is pro-

caldiu-

culdubio ita nugando displicet omnibus doctis. Expressis verbis hanc sententiam, cum procedente rejicio: eam probabiliorem tantum dico, si ulla illarum probabilis esset. Meam sententiam expono paragr. xxv. (hujus Editionis DXL.) quam ipse postea in sua Disputatione, paragr. XIII. & XIV. non procatartice tantum, sed magno apparatu ridicule suam facit, ac si ipse ejus fuisset inventor. Ignoscant Eruditi, quod de hujus hominis nugis, quas nemo, nisi, nescio quo infortunio in eos incidat, lecturus erit, mentionem fecerim

DCXXII. Sunt etiam qui nobis persuadere conantur *Urim & Thummim* fuisse duas imagunculas Pectorali inditas, quæ ad quæsitâ responderent. Hæc est sententia Christophori Castri, *lib. III. de vaticinio. cap. III.* Conatur enim probare *Urim* idem esse ac *Theraphim*, certas quasdam imagunculas; sive idola quæ ad interrogata respondebant voce manifesta.

DCXXIII. Eandem sententiam tueri conatur *Johannes Spence-rus* Anglus, vir sane doctus, in cujus gratiam integrum volumen conscripsit, & in lucem edidit ante octennium: cujus titulus est: *Dissertatio de Urim & Thummim.* vult itaque *Urim & Thummim* fuisse duas imagunculas diversas, ita ut altera diceretur *Urim*, altera autem *Thummim*, ideoque non nisi auctore & fortassis veritate ab Ethnicorum *Theraphim* diversas fuisse.

DCXXIV. Sed ignoscat mihi doctissimus vir, si in ejus castra transire non possim. Mihi non est animus totum illius opus refutare, & ad omnia respondere quæ minus placent; nec nostri instituti ratio id postulat. Nihilominus, salva doctissimi viri eruditione, dico illius sententiam Θεολογικώτερον minime nobis videri, nec Scripturæ Sacræ, nec analogiæ fidei Judaicæ satis convenientem haberi a Theologis. Eadem sane facilitate, qua doctissimus vir, cum Christophoro Castro omnia ista dixit, ab aliis negari possunt. Facile sane dici potest: *URIM fuisse instrumentum concavum, ad humanam similitudinem formatum, antiquitus Theraphim vocatum, & duplicationi Pectoralis inditum, quo Deus aut Angelus responsa daret, uti loquitur cap. iv. Sect. II.* Sed cum non nudis opinionibus, claris vero demonstrationibus, stare soleant doctiores; timendum est, non nisi paucissimos, sola viri docti auctoritate moveri, ut sententiam ejus amplecterentur. Quid veterum *Theraphim* apud Gentiles fuerint, adhuc ignoratur, quamvis imagines quasdam humana forma fuisse, admodum sit ve-

rifimile; quod vel ex solo illo Theraphim uxoris Davidis constat, quo caput humanum mentiri conata est. Frustra doctissimus vir toties inculcat, Judæos multos ritus, etiam in rebus sacris, hausisse ab Ægyptiis, aliisque populis, inter quos & *Theraphim* poni putat, quæ tandem nomina *Vrim* & *Thummim* assumpserint tempore Moſis. Nam hætenus sub judice lis est, utrum Judæi ritus suos, & sacra hauserint ab Ægyptiis; an vero Ægyptii a Judæis. Enimvero quamvis fortassis Judæi nonnulla mutuati fuerint ab Ægyptiis, nihilominus valde etiam probabile est, Ægyptios multa assumpsisse a Judæis, ut circumcisionem, & alia quædam. Nec est quod quis dicat: Judæos captivos fuisse in Ægypto, ideoque credibile magis esse, Ægyptios sua tradidisse Judæis, ab illis autem nihil accepisse. Nam & victi mores legesque suas non raro transmittunt ad victores, quod constat vel ex sola Historia Alexandri Magni, qui ut Persas devicit, sic & Persarum mores assumpsit. De Romanis nihil dicam, cum constet eos & leges & Religionem a victis accepisse. Sed cum Ægyptii tot nominibus & beneficiis devincti fuerint Josèpho, immo cum ipse totum Regnum Ægyptiorum multos annos gubernaverit, an mirum esset, si diceremus eum patrios mores propagasse ad Ægyptios? Quis nobis dicet utrum Ægyptiorum fistra & crepitacula antiquiora sint S. Pontificis Hebræorum tintinnabulis; an vero tintinnabula Hebræorum fistris & crepitaculis Ægyptiorum? Nemo etiam facile dixerit, utrum Ægyptiorum Sacerdos lapides pretiosos, aut saphirum; cum imagine ἀληθεία dicta gestaverit ante Sacerdotes Hebr. an vero Summus Sacerdos Hebræorum non gestaverit suum pectorale ante Sacerdotem Ægyptiorum. Quid? nonne poterant Ægyptii multa didicisse a Judæis tempore Salomonis, qui Pharaonis filiam duxerat, præsertim post tot fœdera & glades, quæ inter Ægyptios & Judæorum Reges intercesserunt? Sane credibile non est, Herodotum, Plutarchum, aliosque auctores, si qui antiquiores exstiterunt, quicquam certi scivisse ultra tempora Salomonis, de Rebus Ægyptiis, ut ut etiam nonnunquam eorum fere æternitatem crepare videantur.

DCXXV. Gratis tandem dicitur *Teraphim* angelos significasse: immo Deum responsa dedisse ministerio angelorum per *Vrim* & *Thummim*. Deum aliquoties ministerio Angelorum usum esse, certissi-

certissimum est, sunt enim *πρόματα λειτουργία*. Hebr. I. XIV. Quoties S. Scriptura hoc affirmat, id a nobis credi debet; sed ubicunque verbum Dei tacet, nobis nihil temere affirmandum est. Cum itaque Deus de angelorum responsis per *Urim & Thummim* ne *שׁ* quidem habeat, nudis conjecturis nimis esset indulgeri, si quis id dicere auderet. Non sequitur itaque *Urim* significare *Theraphim*, multo minus Angelos. Hactenus probatum non est, *Theraphim* idem esse ac *Seraphim*? nam etsi negari non possit, literas *שׁ* & *ה* sæpissime permutari, ut Syri & Chaldæi ponant *ה* pro *שׁ* nihilominus tamen non constat *הרפים Theraphim* idem esse ac *שרפים Seraphim*, cum Chaldæis non dicatur *הרף Theraph* pro *שרף Seraph*. Sane Chaldæis *הרף Theraph* non est *urere* ut *שרף Seraph*, sed *corrumpi, vermibus exedi*, hinc *חורף Thoreph*, & *חורפה Turpha*, *turpiundo, & ignominia*, quasi *Teraphim* essent imagines turpes, propter idololatriam cui inserviebant, ut volunt Judæi, aut etiam ob vetustatem vermibus fere *Comesa*. Si Judæis fidem habeamus, *Theraphim* non derivantur a *Seraph*, sed potius a *חורף Thoreph* ignominia, ut habet Zohar in Genesin. Aut etiam a *רפה Rapha*, *laxum, remissum*; quia homines ab operibus avocatur, aut quia facit prophetam *laxum* id est *inanem*, ut habent *Tanchuma*, Rabbi *Bechai* & alii. At si vel maxime, diceretur *Theraph* pro *Seraph* & *Theraphim* pro *Seraphim*, inde tamen non sequeretur *Theraphim* idem esse quod *Urim* & utrumque significare *Angelos*, multo minus angelos responsa dedisse per *Urim*.

DCXXXVI. Maximi ponderis argumentum doctissimi viri, quod alicui dubium parere possit, desumptum est ex capite tertio Hoseæ, ubi dicitur: *filios Israelis dies multos sedisse absque Rege, & absque Principe, & absque sacrificio, & absque ara; & absque Ephod, & הרפים Theraphim*; ubi per *Theraphim* necessario intelligi vult *טֹוּ Urim*, eo magis quod *טֹוּ Ephodo* jungantur. Sane multa huic argumento convellendo afferri possent: sed sufficiat dictum esse, per *Theraphim* intelligi cultum idololatricum, & divinationes fallorum Prophetarum, sub Regibus idololarris, ut isto loco indicaretur miserimus status populi Israelitici; ut populus non tantum vera religione fuerit privatus, sed & Regibus & Principibus omnibus, ut ne *Theraphim* quidem amplius superfuerint, nec ullus status politicus. Nam eo miseræ nunquam antea fuit redactus

populus, ut ne falsus quidem Propheta, nec Sacerdos Idoli remanserit, qui per *Teraphim* non veilet Deos colere & futura prædicere. Videtur itaque Hoses, ut miserrimum statum Populi Israelitici istius temporis exprimeret, dicere voluisse: non tantum veram Religionem, sacra, sacrificia, altaria & Ephodum veri Sacerdotis defuisse; sed & ipsos Reges Idololatrias; & cultum Idolorum, cum falsis Sacerdotibus atque Prophetis defecisse. Atque sic non opus erit, ut ex *Theraphim* faciamus *Urim*. Sed potest per statum illum, de quo loquitur Hoses, intelligi status populi Judaici post natum Christum, qualis est hodie, ubi revera non habent nec Regem, nec Principem, nec verum cultum Leviticum, nec etiam ad idololatriam delapsi sunt. Ita sane explicatur Hoses ab *Hieronymo*, a *Kimchio*, & a multis Theologis magni nominis. Quod attinet ad *Ephod* & *Theraphim* Michæ Judic. xvii. quæ allegantur Sect. v. illa omnia contra legem facta, adeoque idololatrica fuisse, mihi est persuasissimum: quod cuilibet facile constabit, si istud Ephodum, ad legem Dei a Mose Exod. xxviii. præscriptam examinaverit. Idem plane dicendum est, de Ephodo Gideonis Judic. viii. Revera Ephod illud idololatricum fuisse, eodem capite clarissime docetur: dedit enim ansam Israelitis turpissimam Idololatriam committendi. Testimonia quæ adferuntur a doctissimo Spencero Sect. vi. plane nihil probant. Verba Philonis sunt dubia, & de symbolis virtutum Sacerdotis, intelligi debent magis, quam de imagunculis. In verba *Aben Esra*, aut *Christophori Castri* jurare quis posset? Nec puto doctissimum *Spencerum* hoc a nobis petere. Verba Schauli i. Samuelis xiv. xix. *אָפּוּר יָדַי* *Collige manum tuam*, minime intelligo, quasi Saulus respexisset ad imagunculas *Teraphim*, quas Summus Pontifex habuerit in manu, ut aut extraheret, aut inderet duplicationi Pectoralis: nam omnino verisimile est, Schaulum respexisse ad Arcam quam attingere & admovere volebat Sacerdos ad mandatum Regis. Dicant alii quod volent, doceant *Vrim* & *Thummim* imagunculas quasdam fuisse, *Teraphim* dictas, nullis S. Scripturæ locis, aut probatis auctoribus id demonstrari potest: immo S. Scripturæ esse contrarium, & idololatriam pessimam redolere, mihi persuasissimum est, quod evidentissimis rationibus ex S. Scriptura, & Judæorum Theologia desumptis, alibi fufe probamus.

DCXXVII. Per *Urim & Thummim* alii intelligunt lapides pretiosos in Pectorali, ubi iterum sententiæ variant. Epiphanius in opusculo de duodecim gemmis in veste Aharonis, non quidem duodecim lapides, de quibus capite præcedenti egimus, intelligi vult per *Urim & Thummim*, sed *Adamantem* in medio istarum gemmarum, quasi *adamas* ille decimus tertius fuisset lapis. Audiamus ipsum *Epiphanium*.

Ο λίθος ὁ ἀδαμας ἐμφανὴς ἐστὶ κρ. ἢ χροϊαν τῷ ἀέρι. τέτον ἢ ἐφόρη ὁ δρχερῶς ὅτε εἰσήρχετο εἰς τὰ ἄγια ἢ ἁγίων. τεις ἢ ἔνιαυτῶ εἰσήρχετο. τῇ ἑορτῇ ἔ πάρα, ἢ πεντηκοστῆς, ἢ τὸ σκηνόπηγιας. ἢν ἢ κέικμη ὅππῃ ἔ σήθης ἔ δρχερῶς ὅτε ἐνεδεδύσκετο ἢ ποδήρη, ἢ ἐπάνω ἔ ποδήρης ἐπενδύετο ἢ ἐπαμίδα. κατέβαινε ἢ ἢ ἐπαμῖς ὀλίγον κατώτερον ἔ σήθης. ἢν ἢ σπιθαμῆς ἢ ἡμισείας τὸ μήκη ὅ ἐκ δεξιῶν ἢ ἢ ἐξ ἀριστερῶν ἐπάνωθεν ἢ μαζῶν, ἔνθα δύο ἀσπιδοῖσσι ἢσσαν συνηράμφοι, ἀπηώριωτο δύο σμασργδοί. εἰς μέσον ἢ. τέτων ἢν ἢ δῆλωσις, ὅς ἢ ὀδὸν λαθεῖς ἀδαμας, ἢ χροϊαν ἀερίζων. ἐπάνω ἢ ἢ ὤμων οἱ δῆλωθέντες δάδεκα λίθοι. τεις ἢ ὡς εἰρη) ἢ ἐνιαυτῶ ἐδηλῶτο τῷ λαῷ ἢ ἔ πετάλας. ἢ εἰ ἐν ἀμαρτία ἀπέβησαν, ἢ μὴ ἐν ἢ ἐντολαῖς, ὡς ἐδεδώκη ὁ Θεός, ἐτρέπετο Φασὶν ἢ χροϊα ἢ λίθος, ἢ ἐλήθο μέλας. ἢ ἐκ τῆς ἐγίνωσκεν ὅτι θάνατον ἐξαπέσειλε κύριος. ἢν ἢ ἢ μαχαίρῃς αὐτῆς ἐπεμπεν, ἐλήθο αἱμῶν, ὡς ἐν τῷ Ἰερειῖα Φησὶν. Ἐξαπέσειλον ἢ λαὸν αὐτῶ, ἢ ἐξελεθῆτωσαν, ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον: ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν: ἢ ὅσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμὸν: ἢ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν. Εἰ ἢ ἐγίνετο ὡσεὶ χῶν λαμπρῆς, ἐγίνωσκεν ὁ λαὸς ὅτι ἐδάμῃ ἀλαρία: ἢ τότε ἐόρταζον: ὡς λέγει ὁ προφήτης: Ἐόρταζε Ἰεὺς τὰς ἐορτὰς σε, ἀποδίδὸς τὰς ἀχῆς σε. ἔσειλε κύριος τὰ ἀδικήματά σε. κελύτρῳ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σε. βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σε. σὺ ὅψη κακὰ ἐκέη. Διο ἢ ὅππῃ Ζαχαρίας ἢ πατὴρ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐφεμερίᾳ αὐτῶ, ἐν τῷ πάρα, λαμπρῆς ἐγίνετο ὁ λίθος. τότε ἢ δρχρῶ ἐλαβε ἢ ἑορτῶν ἢ ἐνιαυτόν. ἢ τῷ ὅππῃ ἑτερος ἀνελάμβανε ἢ ποδήρη. ὅτε ἢ βροδύοντος ἢ Ζαχαρίας εἰς τὰ ἄγια ἢ ἁγίων ἐν ἀγωνία ἢν ὁ λαὸς μήποτε ἐδῶ ὁ λίθος αὐτοῖς ἐλεγμὸς ἀμαρτίας. Καὶ ἐξελεθῆν ἢ αὐτῶ, ἢ γνόντες ὅτι μεγάλης δόξης ὅπλασιαν ἐώρακεν, ἐχάρησαν σφόδρα. Ἰωάννης ἢ ἢν μέλλον γράδῃ, ὁ ἀγγελος ἢ Χειρῶ διὸ ἢ δεδοξαμῆον τὸ πῶλλον ἐφάνη. *Adamas, colore similis est aeri. Hunc gestabat summus Pontifex in sancta sanctorum ingrediens. Ter vero in anno ingrediebatur: in Paschate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo. Ponebatur autem super pedibus summi Sacerdotis, ubi is talarum vestem, & supertalarem induisset. Descendebat autem humerale paulo infra pedus. Erat enim ejus longitudo dodrantis cum dimidio.*

A dextris & a sinistris supra mammillas, ubi duo parva cœu scuta consuta erant, pendebant duo Smaragdi. In medio autem horum erat Declaratio, qui erat jam dictus Adamas, colore aerem referens. Super humeros vero duodecim dicti lapides. Ter autem, ut dictum est, per annum ostendebatur populo cum lamina aurea. Quod si in peccato deprehenderetur, si in præceptis quæ dederat Deus, non ambulassent, mutabatur, ut ferunt, color lapideis, & fiebat niger hinc agnoscebant quod Dominus mortem missurus esset. Cum vero eos gladio perdere vellet, efficiebatur sanguinei coloris, ut per Ieremiam (cap. xv.) loquitur: Emitte populum ipsius & egrediantur: quicumque ad mortem, ad mortem: quicumque ad gladium, ad gladium: quicumque ad famem, ad famem: quicumque ad captivitatem, ad captivitatem. Si vero ut nix splendebat, agnoscebatur se non peccasse, & tunc festum celebrabant. Quemadmodum propheta ait: (Numer. i.) Celebra festa tua Juda: redde vota tua. Abstulit Dominus tuas iniquitates. Redemit te e manibus hostium tuorum. Regnabit Dominus in medio tui. Non videbis ulterius mala. Idcirco etiam tempore Zacharia patris Iohannis, dum ad eum vices spectarent, in Paschate splendidus fuit lapis. Tunc enim cœpit hoc anno fungi sacerdotio. Sequentem autem alius unicum talarem sumpsit: quum etiam tardantem Zacharia in Sanctis Sanctorum, anxius erat populus, ne forte gemma eos redargueret. Ipso autem egresso, agnoscebant quod magna gloria visionem vidisset, & valde exhilarati sunt. Iohannes enim nasciturus erat nuncius Christi. Quapropter etiam lamina aurea gloriosa apparuit.

DCXXVIII. Integrum hunc locum sic exscribere volui, ut manifestum fieret quam crasse patres sæpissime errare soleant, in rebus Judaicis, & in interpretanda S. Scripiura; ut cuilibet constaret quousque ipsis fides adhibenda sit in Religionis negotio. Errat Magnus Epiphanius, cum dicat, S. Pontificem ter in anno, in Paschate, Pentecoste, & Tabernaculorum festo ingredi Sanctum Sanctorum, cum nunquam illis diebus illud ingressus fuerit, Ingrediebatur enim S. Sanctorum solo die x. Thisri. Crassissimus error est, quod dicat: S. Pontificem S. Sanctorum ingredi humerali & Pectorali gemmato, cum illud nunquam ingressus fuerit, nisi indutus vestibus albis & byssinis. Fabulam narrat, quam ne Judæus quidem Apellas unquam credet, quando dicit: S. Sacerdotem ter per annum populo lamina aurea ostendi: cum quotidie quoties

quoties in Templo ministerio functus esset, lamina aurea ornatus fuerit. Nullam veri habet speciem, quicquid addit de *Adamante*, de *ejus variis coloribus*, & de *gloriosa apparitione lamina aurea*. Hinc tandem patebit, quid statuendum sit de illius descriptione quam addit de dispositione lapidum, secundum ætates tribuum. *Filii Lea*, inquit, *sunt quatuor. Ruben, Sardius: Simeon, Topazius: Levi, Smaragdus: Iudas, Carbunculus. Filii Bilha, duo. Dan, Saphirus: Nephthali, Iaspis. Filii Zilpa, duo. Gad Ligyrius, Aser, Achates. Filii Lea, duo: Isaschar Amethystus: Zabulon, Chrysolithus. Filii Rachelis, duo: Ioseph, Beryllus: Benjamin, Onychium. Quæ ita disponuntur a Gesnero:*

Altera in altero	1 Sardius Ruben L.	2 Topazius. Simeon L.	3 Smaragdus. Levi. L.
	4 Carbunculus. Iudas. L.	5 Saphirus. Dan B.	6 Iaspis Nephthali B.
Sardonyx in inmeto.	URIM. THUM- MIM.		
	7 Lyncurcius. Gad Z.	8 Achates. Aser. Z.	9 Amethystus. Isaschar. L.
	10 Chrysolithus. Zabulon L.	11 Beryllus. Ioseph. R.	12 Onyx Benjamin, R.

Sed ego sic disponerem ad mentem Epiphanii, ut aliquo saltem modo convenire videatur cum Judæorum sententia & scriptiōne.

Sardonyx
in humero
dextero

Smaragdus Levi. 3	Topazius. Symon. 2	Sardius. Ruben. 1
Iaspis. Nephtali. 6	Saphirus. Dan 5	Carbunculus. Iuda. 4
	ADAMAS. URIM & THUMMIM.	
Amethystus Isaschar. 9	Achates, Aser. 8	Lyncurius. Gad. 7
Onyx. Benjamin. 12	Beryllus Ioseph. 11	Chrysolithus Zabulon. 10

Sardonyx
in humero
sinistro.

DCXXXIX. Sententiã Epiphaniï de *Adamante*, Ejusque variis coloribus, splendore & mutatione, ad prædicenda futura per *Urim & Thummim*, sequutus etiam est Suidas, in voce ἐφῶδ. Docet enim S. Pontificem in medio Pectoralis inter duos Smaragdus gestasse quasi stellam auream lapidem *Adamantem*. Quam lepide autem omnia exponat Suidas, vide sub finem capituli sexti hujus libri, ubi locum istum integrum apposuimus. Fabulas istas non ignorasse *Augustinum*, ipse docet, in Exod. *Quest. cxvii. Fabulamur*, inquit, *quidam lapidem in pectorali fuisse, cujus color, sive ad aduersa sive ad prospera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in sancta.*

DCXXX. Josephus idem intelligi velle videtur, non tantum de lapidibus in Pectorali, sed præterea etiam de duobus Sardonychibus in Ephodi humeralibus. *Aniq. Iudaorum lib. III. cap. IX.* Ἐπὶ λίθων ἐς θῆτι ἑῶμων φέρειν τὸ δεξιερὴα περὶ αἶπον, (σαρδόνυχες ἢ ἦσαν, καὶ σημαίνην αὐτῶν τὸ φύσιν ἢ γέμα πειρασὸν πᾶσι (in eis gnōsin ἀφιγμένον) συνεθαυε λάμπην. ὁπότε ἔφερει γίαις ὁ Θεὸς παρὰ τὸ ἕτερον τὸ θῆτι τῷ δεξιῷ ἢ ἑῶμων πεπορπεμένον, ἀυγῆς ἀσπιηδῶσης, καὶ τοῖς παρῳατάτω φατομοφίης, καὶ περὶ τῶν ταύτης ὑπαρχέσης τῷ λίθῳ. *Ex gemmis quas Pomif.*

Pontif. Maximus in humeris gestavit (erant autem Sardonyches, quarum natura nimis nota est, quam ut eam explicem) altera quæ in dextero humero erat fulgebatur, quoties luatum esset. Tantum fulgorem emittebat, ut procul aspicientibus etiam conspiceretur, qualem antea non emittebat. Et paulo post: 'Επαύσατο μὲν ἔν, inquit, ὅτε ἔστω ἡ ὁ σαρδόνυξ ἔξ λάμπειν ἔτεσι δεκάοις πρῶτον ἢ ταύτῃ ἐμὲ συνθεῖναι ἢ γεφύλω, ἔξ ὅσῃ δουραζομένην ἔτι τῇ ἀδελφῶν ἢ νόμων. Desit tam Essen, (lege Choschen) quam Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hæc scriberemus, irato Deo propter transgressionem legum. Ecce non tantum Essen id est XII. lapides in Choschen sive in Pectorali lucem amiserunt; sed & Sardonyx in humerali Ephodi. Sed cum S. Scriptura nusquam mentionem faciat oraculorum editorum per Sardonychas, nec ab ullo alio auctore probato apud Judæos illud affirmetur, assensum Josepho, hæc in re, præbere non possum: ut eum & hic deceptum putem, aut aliquid ipsi esse infarctum credam.

DCXXXI. Plurima tamen pars interpretum, & inter alios maxime Judæi, per *Urim & Thummim* nihil aliud intelligunt quam ipsos duodecim lapides pretiosos in Pectorali, cum nominibus duodecim tribuum insculptis, prout a nobis supra describuntur. In hac sententia primus est Josephus, loco modo a nobis citato. ὁ δὲ ἐστὶν τέτρα θυρασιώτερον ἐρῶν δεξὶν ἢ ἑξάδεκα λίθων. ἔς τῆς σέρον ὁ δεχόμενος ἐνεργητικῶς τῶ ἐσθῆνι φορεῖ, νικῶν μέγιστον πολεμῶν περιεμύνην ὁ θεός. τοσαύτη ἢ ἀπὸς ἔραπτεν ἀπ' αὐτῶν αὐγῆ, μὴ πῶ τ' ἔραπτις κενεμεμύνης, ὡς τῶ πλήθῃ παντὶ γνώριμον εἶναι τὸ παρεῖναι ἢ θεὸν εἰς τ' ἑπιχειρίαν. ὅθεν ἔβητες οἱ τὰ ἡμέτερα τιμῶντες ἔθῃ, δεξὶν τὸ μηδὲν ἀνιλέξαν δύνασαι τέτοις, ἢ ἐσθῆνα λόγιον καλέσῃ. *Sed magis mirandum est. quod didicimus sum. Nam per duodecim lapides quos summus Sacerdos in pectore per Choschen gerebat, iis, qui bellum gesturi essent, victoriam prædicere solebat Deus. Tanti scilicet ex iis effulgebat splendor, antequam exercitus moveretur, ut toti populo manifestum fuerit adesse Deum in auxilium. Ut etiam Græci nostra reuerentur, nec quisquam illis contradicere possit; ideoque Choschen λόγιον vocant. In eadem sententia sunt doctores utriusque Gemaræ, cum Ierusalemitanæ, tum Babylonicæ, Massechet Ioma cap. VII. Sic enim habent Ierusalemitani. Sunt doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem fuisse auditam, in scriptum est: & audita est vox. Est qui dicit scriptura eminebat. Sic*

& Babylonici: *Quomodo siebat?* (Responsum per Urim & Thummim) doctor Iohannes dicit, litera eminebant. Resch Lakisch dicit eoharebant. Sed ibi non erat luera Zade. Respondet doctor Samuel filius Isaaci, ibi scriptum erat Utheth, &c. Eadem vide Capite VII. hujus libri, ubi totum textum Talmudicum appoluiimus. Fere verbotenus repetuntur in Jalkut. Traduntur etiam in Zohar in Exod. Videtur ibi Zohar statuere, in Pectorali fuisse literas JEHOVÆ occultatas, earumque virtute literas lapidibus pretiosis insculptas protuberasse & lucem emisisse, aut etiam obscuratas fuisse, prout Deus fausta vel infauusta prædicere volebat. In eadem sententia fuerunt Maimonides, Kele Hammiskd. cap. x. Abarbanel ad cap. xxviii. Exodi. Rabbi Azarias in Meor Enaim cap. 1. R. Abraham Scheba in Tzeror Hammor. Illis adnumerandus etiam videtur Philo Judæus lib. 11. de Monarchia, & alii. Sed & Chrysostomus idem credidit, Orat. IV. contra Iudeos: Πάλιν ὅτι τὸ λίθων τὸ ὅτι τὸ εἶδος τὸ ἀσχεπέως, ὅπερ ἐκάλειν Δύλωσιν, ἐγένετο τις ἑκαμψίς, ἢ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε. *Resus e lapidibus qui erant in pectore summi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura significans.* Augustinus lib. 11. *Quest. super Exod. cap. cxvi.* fatetur etiam: *intelligi posse Demonstrationem & veritatem literis fuisse impostam super λόγιον.* Ex recentioribus doctoribus non pauci, cum Pontificii, tum Reformati, eadem docuerunt.

DCXXXII. Sane URIM & THUMMIM, ipsas fuisse gemmas in Pectorali facillime & ego crederem, nam de nulla re, in tota descriptione sacri vestitus, fit mentio, quæ Urim & Thummim dici possit, præter XII. lapides pretiosos in Pectorali. Quicquid enim dicatur de nomine Tetragrammato, de Adamante, & de Theraphim, meræ sunt conjecturæ, fundamentum in verbo Dei non habent. Sed duodecim lapides optime dici possunt Urim & Thummim. Notum est ex iis quæ supra diximus, אורים significare ignes aut lucas. חיים autem Perfectiones. Sed cui rei melius convenirent lucas & perfectiones quam XII. Gemmis in pectorali; Sunt enim lapides illi lucidissimi, & quasi ardentis ignes, ob summum splendorem. Sunt etiam perfectissimi, ob nitorem & pretium. Dicit itaque potest, Deum, postquam iussisset ut Pectorali inderentur duodecim gemmæ, hæc verba addidisse ונתח אל חשן כושט אה האורים ואה החיים *Et pones in Pectorale iudicii lucidissimos, & per-*
fe-

festissimos sc. lapides: ut ibi Deus declaraverit, lapides istos, de quibus antea jam mentio fuerat facta, debuisse esse lucidissimos & omnium perfectissimos, prout in Sacris omnia debebant esse כן המוכר Ex optimo. Non enim sufficiebat adhibere Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Saphirum, Adamanitem, Hyacinthum, Achatem, Amethystum, Chrysolithum, Sardonychem & Iaspidem; sed debebant adhiberi optimi, Perfectissimi, & instar ignium lucentes, quibus nullum esset vitium, propter quod a lapidariis peritis minus exoptarentur. Non male igitur doctissimus Rivetus Exod. xxviii. docet, illa verba continere ἀνακεφαλαίωσις sive repetitionem ac inculcationem eorum quæ prius mandata fuerant; ut quod minime praterendum erat, bis aut ter inculcaretur. In eadem repetitione, gemmarum usum indicatum, & speciale nomen illis datum fuisse. Sane non tam absurdum esset, si quis diceret repetita esse ista verba quia res minime negligi debebat: Nam eodem modo repetitur præceptum de annulis & vectibus Arcæ. Exodi xxv. versib. xiv. & xv. At præterquam quod ista verba videantur continere prioris mandata ἀνακεφαλαίωσις, credibile est, ut modo monuimus, ea gemmarum perfectionem & lucem postulare. Nam quod aliquis ex doctis viris dicat: Lapidis titulis tam angusti והחמים והאורים luminibus & perfectionibus longe impares & minores videri: quod eorum plurimi vel nihil omnino, vel non adeo multum lucis & splendoris projicere soleant, nec de eorum tam eximia perfectione naturali vel artificiali quicquam in lege cautum extare, id gratis dicitur. Nullus enim fuit lapis, qui non insignem aliquam lucem habuerit. Plurimam partem lucidissimi & splendidissimi erant, ut instar ignis arderent. Mirum est doctissimum virum credere, nulla lege de eorum perfectione quicquam cautum extare: cum ipsa cælatura non vulgaris fuerit perfectio artificialis; an non etiam summa arte ejusmodi gemmas politas credere debemus? Sed & generale illud præceptum circa res sacras כן המוכר de optimo, intelligi quoque debebat, ubi de his gemmis quæstio erat. Itaque credibile est tantas perfectionis naturales & artificiales habuisse istos lapides, quales ullæ gemmæ isto tempore, in regionibus illis habuerunt: ideoque puto eos optimo jure Urim & Thummim, lucentes & perfectos dictos fuisse.

DCXXXIII. Sed adeo sumuntur promiscue URIM & THUMMIM, & lapides pretiosi, ut nihil aliud inde colligere possumus,

simus, nisi quod lapides sint ipsissima *Vrim & Thummim*. Sic Exodi cap. xxxix. ubi totus fere vestitus Pontificum repetitur, Moses loquitur de *impletione lapidum* tantummodo, nulla facta mentione ꝛ *Vrim & Thummim*; & Levit. cap. viii. loquitur de *Vrim & Thummim*, sed silentio præterit lapides: quod ideo factum est proculdubio, quia *Vrim & Thummim* sunt ipsissimi lapides, ut perinde sit Mosi, siue dicat *Vrim & Thummim*, siue *Lapides preciosos*. Videtur itaque Moses Exodi cap. xxviii. versibus xv. xvi. xvii. usque ad xxii. in genere tantum voluisse describere longitudinem, latitudinem, & materiam Pectoralis, cum generibus lapidum qui adhiberi deberent, & ordinem indicare, quo debeant poni, cum inscriptis nominibus tribuum. Sed postea statim, ampliorem & accuratiorem descriptionem addi de annulis, catenis aureis, & vittis hyacinthinis, quibus Pectorale Ephodo alligari deberet, ideoque iterum inculcare ונה אל חשן משפה : את האורים ואת התמיים Et indes Pectorali Judicii תא URIM & THUMMIM illa; lapides scilicet illos de quibus jam antea locutus sum, eodem ordine, iisdemque nominibus inscriptis, prout dictum est. Et quamvis lapidum meminerit Moses ab initio, nihilominus totum Pectorale debebat esse paratum, & materia debebat detexi, & pannus duplicari catenæ annulique adnecti vittæque adaptari antequam lapides fundis indi potuerint; immo prius debebant ipsi lapides expoliri, nomina tribuum eis insculpi, & tandem Pectorali addi. Non mirum itaque, ultimo fieri mentionem de lapidibus illis, sub nominibus ꝛ *Vrim & Thummim*. Existimat præterea doctissimus Azarius in *Meor Enaim* cap. L. repetitionem illam: Et indes Pectorali *Vrim & Thummim* factam esse propter id quod sequitur: והיו על לב אהרן Et erunt super cor Aharonis: quasi dixisset; Lapidem illos lucentes & perfectos pones in Pectorali, ut sint super cor Aharonis. Reuera cum omnia instrumenta & vasa sacra, quæ in cultu Levitico adhibebantur, secundum mandatum Dei, debuerint significare Christum, illiusque perfectiones & gratias electis suis collatas, quis non videt gemmas in Pectorali id præstitisse? picturæ enim erant summæ illius, cum doctrinæ, tum perfectionis, verique oraculi Dei mundo exhibiti, immo omnis lucis doctrinæ & perfectionis, quam electis suis confert. An *imaguncula* eadem tam clare significare poterant? ut ut sit, antiquissimos & doctissimos Hebræorum docto-

doctores in illa fuisse, sententia scilicet ipsos lapides esse *Vrim* & *Thummim*, satis manifesto patet, ex eo quod crediderint, responsa per *Vrim* non aliter data fuisse quam per emissam lucem lapidum, ut docent Josephus, & Gemarici utriusque Gemaræ: de quibus jam mentionem fecimus supra, & de quibus adhuc aliquid dicendum erit, ubi de modo respondendi per *Vrim* & *Thummim* acturi erimus, quod mox fiet, postquam responsum erit argumentis, quibus nonnulli probari putant, *Vrim* & *Thummim* plane aliquid a gemmis fuisse diversum.

DCXXXIV. Hoc autem conantur probare eodem argumento, quo nos contrarium adstrui putamus. Nam ex ipsissimis hisce verbis: $\text{וְשָׂנָה לְפָנָיו וְשָׂנָה לְפָנָיו}$ *Et pones in Pectorale iudicii Vrim & Thummim*; illi conantur demonstrare *Vrim* & *Thummim* plane aliud quid esse, scilicet aut nomen *Tetragrammatum*, aut *Theraphim*, id est certas quasdam imagunculas: inutilem enim & vanam repetitionem putant continere verba illa de *Vrim* & *Thummim*, nisi aliquid diversum significant a lapidibus pretiosis. Quasi inutilis esset repetitio, quoties rebus nomina imponuntur & quoties earum natura & usus clarius explicatur, tandem ubi earundem usus serio inculcatur, & neglectus prohibetur, quæ omnia verbis istis ultimis contineri, jam docuimus.

DCXXXV. Non est etiam quod viri docti, inter quos & ipsum Hottingerum miror, literato orbi persuadere conentur, *Vrim* & *Thummim* nullum alium auctorem agnovisse, quam ipsum Deum; ita ut nullus artifex inter homines in iis conficiendis adhibitus fuerit: ideo scilicet quod Deus nec Mosis nec ulli alii mortalium mandaverit, ut ea conficeret, quemadmodum id factum est in reliqua suppellectili sacra. At eo ipso quod Deus omnia vasa sacra, & totum vestitum Pontificum fieri voluerit manibus hominum, $\text{וְשָׂנָה לְפָנָיו וְשָׂנָה לְפָנָיו}$ *URIM* & *THUMMIM* etiam homines parasse & Pectorali indidisse, ego credendum puto, donec contrarium rationibus, quæ nullum dubium post se relinquunt, probatum fuerit. Facta autem esse *Vrim* & *Thummim*, non ab ipso Deo, sed ad artificibus peritis, mecum credent, quicumque credunt ea esse ipsos lapides pretiosos. Si expressis verbis dictum esset, Deum fecisse $\text{וְשָׂנָה לְפָנָיו וְשָׂנָה לְפָנָיו}$ *Vrim* & *Thummim*, quemadmodum dictum est Exodi cap. xxxiv. Deum parasse *Tabulas legis*, & sua manu præcepta exarasse, tunc vel minimam dubitationem peccatum di-

xerim, sed cum hoc de *Vrim* & *Thummim* non sit dictum, hominum artificio ea facta esse facilius crederem, quam ab ipso Deo parata, & Mofi quasi e cœlo tradita. Nec opus erat, ut mentio fieret de auctore ꝛ *Vrim* & *Thummim*, cum supra jam dictum fuerit, versu xvii. &c. quomodo *lapides pretiosi* confici & pectorali adaptari debeant; ideoque non graviter peccat, nec adeo culpandus est Smaritanus, quod וישת אה האורים ponat *Et facies Vrim* ut a quibusdam carpitur, pro verbis his quæ reperiuntur, in Textu Hebræo: ונתח אל השן כשפט *Et pones in Pectorali iudicii.*

DCXXXVI. Usus URIM & THUMMIM, quemadmodum jam diximus, erat, voluntatem & iudicia Dei per ea manifestare in rebus arduis, pro Rege, aut tota Republica. Sed quæritur, quomodo per *ꝛ Vrim* & *Thummim* responsa data fuerint? circa quam rem auctores iterum non parum dissentiunt. Antiquissimi ex Judæorum doctoribus credebant, Deum ad interrogata respondisse per aliquem fulgorem, aut lucem, quam emittebant lapides pretiosi: atque ita quidem, ut literæ illæ lucentes eminent, & supra reliquas ascenderent in altum, cum illæ antea per sculpturam fuerint profundæ. Hoc enim intelligunt per verbum בלט *Belat*, quod proprie *eminere* significat: sunt enim בלט *Belat* & שקע *Schekab* opposita, quorum prius *eminere, in altum extolli*, posterius autem *deprimi*, & in profundo latere, significat. *Massechet Gutim* cap. 11. לא היה כתבו שוקע אלא בולט כריני זהב *Scriptura ejus non fuit profunda, sed prominens, ut in denariis aureis.* Sic & mammæ mulieris dicuntur בולטות *Boletoth prominentes.* Codice *Ioma* cap. v. Hinc & apud Belgas dicitur *een bult gibbus, ge- bult gibbosus, bulten & uptbulten / protuberare, prominere.*

DCXXXVII. Tradunt itaque Doctores Hebræorum, in nominibus xii. tribuum contentas fuisse omnes literas totius Alphabeti, præter ק' צ' ט' נ' sed ut hæc etiam adessent, atque sic ut omnia vocabula per istas literas in Pectorali exprimi, responsaque ad quælibet interrogata, dari possint, præter nomina xii. tribuum adscripta etiam fuisse nomina *Abraham, Isaac, Iacob* & *Schibte Iischrael*, aut secundum alios, *Schibte Ieschurum*, aut etiam *Schibte Iah*, in quibus literæ illæ, deficientes, reperiabantur. Sed videantur illa quæ adnotavimus supra, capite vii. ubi de Pectorali egimus. Docent igitur, literas illas, quæ responsa componere debebant, supra reliquas protuberasse & insignem splendorem emis-
sisse,

fisse: atque sic ex iisdem literis S. Pontificem Responſa legiſſe. Hanc fuiſſe ſententiam *Gemara Babylonica*, & *Ieruſalemitana*, Jalkut ex libro Siphre, Rabboth, Baal Hatturim, Maimonidæ, aliorumque, jam oſtendimus cap. VII. hujus libri, parag. CCCCLXVI. & ſequentibus, quo etiam Lectorem remitto, ne eadem hic repeterentur. Ut autem hæc exemplo aliquo clariora fierent, notandum eſt: Sacerdotem Summum rogariſe (Judic. cap. II.) מי יעלה לנו : אלה הנכנני בתחלה לחלחם בו *Quis aſcendet pro nobis contra Cananeum ad bellum?* Ad hanc interrogationem reſpondet Deus יהודה יעלה *Iehuda aſcendet.* Hæc Reſponſio fit per literas in Pectorali; ita ut primo integrum nomen *Iehuda*, id eſt omnes literæ ſimul quæ hoc nomen componunt, Tandem & quæ primo lapidi ſecundi ordinis, lapidi ſcilicet נופך *Nophech* ſive carbunculo, inſculptæ erant, lucem effunderent & prominerent ſimul ſupra reliquas omnes. Hoc autem intuitus Sacerdos certus erat *Iehudam* debere aſcendere. Deinde prominebat, & effuſit litera יod ex לו *Ajin* שמתן *Simcon*, Lamed ל iterum ex לו *Levi*, He ה ex אברהם *Abraham*, vel ex nomine יהודה *Iehuda*. Atque ſic habebat יעלה *aſcendet.* Idem de reliquis vocibus iudicandum eſt.

DCXXXVIII. Sed ne quis dicat literas illas varie potuiſſe legi, adeoque varium ſenſum potuiſſe recipere; (nam quis dicet utrum י an ל an ו an non potius ה primum fit legendum, quæ litera in medio quæ in fine, uno verbo quo ordine diſponendæ? ut aliquod vocabulum ex iis componeretur) reſpondent quidam, ideo iſtos lapides *Thummin perfectos* dictos eſſe, quia ſignum erant Spiritus Sancti, qui Summo Pontifici præſens erat, omnia perficiebat, veramque lectionem docebat. Hunc volunt fuiſſe gradum aliquem Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, ſuperiorem autem filia vocis, quæ audiri ſolebat ſub Templo ſecundo, ceſſantibus prophetiis, & *Vrim* & *Thummin*. Hæc omnia fatiſ fuſe tractantur apud Maimonidam, Rabbi Bechai, *Rambam*, id eſt Rabbi Moſen, filium Nachmani. Abarbanel iſtam difficultatem alio modo ſolvit, cujus ſententiæ & ego ſubſcriberem libenter, ſi mihi prius fatiſ clare demonſtraret reſponſa per *Vrim* & *Thummin* fieri ejuſmodi luce & prominentia literarum. Vult igitur literas illas, quæ ex variis nominibus lucebant, ut vocem aliquam componerent, non ſi-

mul & semel protuberassè & lucem effudissè, sed ordine quod debebant componi & legi. Ex. gratia: in voce יולה *ascendet*, primo effulsit י, secundo ו, tertio ל & tandem quarto ה ita ut Sacerdos ex hoc ordine facillime potuerit, immo necessario debuerit legere יולה *ascendet*, & non aliter. Legit igitur ex literis illis hanc responsionem יהוה יהוה *Jehuda ascendet*. Sed hæc a Judæis dicuntur sola auctoritate quorundam Talmudicorum, absque ullo probato testimonio: ideo apud Christianos, nullam fidem reperiunt; immo ne ipsi quidem Judæi omnes istam sententiam suo calculo approbarunt.

DCXXXIX. Sunt igitur alii, qui docent vocem auditam esse, qua responderetur ad propositam interrogationem. Sic enim habent Gemarici Jerusalemiani *Massechet Joma cap. VII.*: איה תניי תני הכתוב כולם מאן דאמר הקול היה שומט נוחא דכתוב ושמת אה הקול
Sunt Doctores qui tradunt, scripturam protuberasse. Est qui dicit vocem esse auditam. ut scriptum est. (Numer. VII. LXXXIX.) Et audita est vox. In eadem sententia est etiam doctissimus Spencerus in suo opere de *Urim & Thummim cap. IV.* Et hanc sententiam conatur probare ex Josepho *Antiquit. lib. VI. cap. VII.* ubi dicit πρὸς τὸν θεὸν ἠρώτων φωνῶν ἢ δίδωσιν ὁ θεός. *Interrogantibus nobis vocem non edidit Deus.* Deinde addit: & nihil sciscitantes celare loquens. Idem quoque probari posse putat ex cap. X. Zachariæ, his verbis: *Theraphim loquuta sunt vanitatem.* Sed tribus verbis Spencerō responderi potest: nec Josephum nec Zachariam intelligere per *vocem & loquelam* verum sermonem, aut vocem proprie dictam, sed tantum responsa, quocumque modo ea fieri solerent. Et sane supra jam audivimus ex ipso Josepho, eum lucem & splendorem gemmis in Pectorali, & in humeralibus Ephodi attribuisse: per quem Deus futura prædixerit. Quis non videt ex iis quæ jam diximus, Deum etiam respondisse per voces, si modo verum est, eum per literas splendentes & protuberantes respondisse: *Jehuda ascendet* &c. an hæc non sunt voces; Nisi dicas non esse vocem altam, & corpore prolatam. Quantum ad Prophetam Zachariam; cum de idolis loqui certum est, non de *Urim & Thummim*. Sed & hoc notari debet, doctissimum Spencerum a Judæis multum differre: nam cum hi docuerint, Deum ipsum voce loquutum fuisse, ille imagunculas, quas *Teraphim* vocat, voces edidisse, aut Deum aut potius Angelos per ipsas

ipſas imagunculas, tacita etiam, & ſubmiſſa voce, Deum vel Angelum per imagunculas iſtas loquutum fuiſſe, exiſtimat: prout & Jobus dicitur accepitſe קול רממה *vocem ſilentii*, cap. iv. xvi. Et Elias qui קול רממה רקה *vocem quieta & lena* præſentiam Dei cognovit I Reg. xix. xii. Unde & *Pectorale* חן dici putat a חנה *ſilere*. Sed cum hæc omnia abſque ratione dicantur, & nudis conjecturis tantum nitantur, nec Talmudicorum, nec reliquorum ſententiam de ejuſmodi voce, probare poſſum. Sed & pauci reperiuntur qui ſententiam illam amplexuri erunt, cum tam graviter redoleat turpem idololatriam, puriori eccleſiæ Judaicæ deteſtandam.

DCXL. Ut tamen & noſtram ſententiam tandem exponamus; ipſas gemmas putamus in Pectorali dictas eſſe a Moſe *Urim & Thummim*, ſed revelationem neutiquam factam eſſe per lucem inſolitam, per atrorem & lapidum tenebras, aut vario colore, nec per fulgorem & protuberationem literarum; ſed lapides illos nihil aliud fuiſſe quam Symbolum præſentix Dei, ſignum lucis & perfectionis propheticæ. Ita enim Deo placuerat, Summo Pontifici nullam revelationem largiri, nec ullam reſponſionem ad interrogata dare, niſi Ephodo & Pectorali cum ſuis gemmis rite ornato: quemadmodum omnia Sacrificia & oblationes Deo ingratae erant, niſi omnibus veſtibus Sacerdotes veſtiti eſſent. Non eſt itaque opus operoſo myſterio nominis Tetragrammati, nec miraculoſa protuberatione & luce lapidum; nec prodigioſa loquela idololatricarum imaguncularum, ſive vocibus *Theraphim*, cum interno verbo & revelatione Dei hæc omnia confici potuerint, eodem modo, quo & Patres, & Prophetæ ſuas habebant revelationes & Prophetias. Si autem quæras, quomodo igitur illa revelatio & reſponſum datum ſit Summo Pontifici? Rogabo & ego: quomodo revelatio facta ſit Patribus & Prophetis, cum non ſemper viva voce facta fuerit? Sane quo modo Prophetæ & Patres certi erant ſuarum revelationum, ut eas, pro divinis agnoſcerent, eodem etiam modo certus factus erat Summus Pontifex, Deum ſibi talia revelari. Si vel maxime vox aliqua audita fuiſſet, nihilominus abſque aliqua perſuaſione intrinſeca, ſacerdos non potuiſſet certo ſcire, utrum illa vox edita eſſet artificio aliquo hominum, angelorum bonorum aut malorum, an vero a Deo eſſet prolata: ut quocunque modo ſumatur,

tur, certo certius fit, semper opus habuisse summum Pontificem quadam revelatione, & intrinseca persuasione a Deo immissa, quam hodie ignoramus, non minus quam revelationem omnem & visionem propheticam, somnia & vivas voces.

Qui hac leget mirabitur proculdubio, si incidat in Clarissimi Vitringæ Disputationem Tertiam De Cessatione Oraculorum Divinorum. §. x. Ibi mihi, nescio qua ratione, attribuit sententiam Judaeorum, aliorumque Doctorum, qui docent, responsa a Pontifice percepta esse ex fulgore Gemmarum & combinatione fulgentium, aut protuberantiam literarum Pectoralis, vel ex Inspiratione tacita, vel ex utraque simul. Ex iis quæ a me dicta sunt, manifesto patet mihi Gemmarum fulgorem & literarum protuberantiam, minime placere: doceo enim interno verbo & Revelatione Dei, hæc omnia confici potuisse, nec esse credibile id aliter fuisse factum. Legat modo, qui volet, quæ dixi hoc ipso Capite paragr. XXVII. hujus Editionis paragr. DCXLIII. At mea sententia viro clarissimo displicet. Tamen non adnumerari debuissim iis, qui fulgorem Gemmarum ac literarum ponunt protuberantiam, cum ea rejecerim. Ignoscat si in ejus sententiam descendere hætenus non potui, ut credam Revelationem factam fuisse alta voce. Mihi de alta voce nihil constat, quidquid Clarissimus Vitringa aliique dicant. De interno autem verbo & revelatione divina persuasissimus sum, cum Pontifex Max. etiamsi vocem audivisset, interna tamen Revelatione opus habuisset, ut certus esset, Deum sibi loquentem fuisse, quale verbum internum omnes habuisse Prophetas non dubito, ut persuasi essent, nullam subesse fraudem atque artificium. Sed quilibet suo fruatur ingenio atque conjecturis, modo mihi nihil iniuste imputetur.

DCXLI. Nec tamen inde sequitur, nullam fuisse differentiam inter URIM & THUMMIM, reliquasque prophetias & revelationes: cum sane multum a se differant. Deus enim Patribus & Prophetis non semper revelationis indulsit, nec ad omnia interrogata respondit: quemadmodum etiam non jufferat, ut se in omnibus difficultatibus consulerent; sed voluntatem suam eis exposuit pro mero suo beneplacito, quoties divinæ suæ sapientiæ ita visum fuit bono Ecclesiæ. Nec ullum illis dederat symbolum & signum visibile suæ præsentis, & revelationes. At Summo Pontifici mandavit ut in certis quibusdam casibus, Deum suum de jure & justitia, rebusque arduis, quæ bonum Ecclesiæ & Reipublicæ spectabant,

Et abant, adiret & consuleret, cum hac promissione: se semper Spiritu suo fore præsentem, & ad interrogata responsurum, quod etiam fecit; nisi quod eorum peccata id non nunquam impediunt. Addidit præterea S. Pontifici signum istud & symbolum extrinsecum atque visibile, quo ornatus esse debebat interrogaturus, scilicet *Urim & Thummim*. Non exilis igitur differentia fuit inter hanc revelationem, & reliquas, quæ Patribus, & Prophetis, cum ordinariis tum extraordinariis factæ sunt. Multis fortassis hæc sententia non arridebit, quod mysterio careat. Nam adeo homines assueti sunt mytheriis fingendis & credendis; ut quicquid operoso aliquo mysterio non est involutum, proni rejiciant, tanquam a veritate alienum.

DCXLII. Nihilominus Doctissimos & Antiquissimos Judæos in eadem fuisse sententia nobiscum, ex eorum scriptis tatis liquido constat: cum oracula & ad propositas quæstiones responsa *Spiritu Sancto* magis quam Pectorali, vel ipsi etiam Summo Pontifici adscribere soleant. Massechet *Ioma cap. vii.* hæc habent Gemarici:

כל כהן שאינו מוכר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאר זרוק ועלמה לו אביתר ולא עלמה לו שנ' ועל אביתר הכהן עד חום כל הטע וגו' :

Omnis Sacerdos, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & super quem Deus non habuit sua presentia, censetur ineptus ad interrogationes; Nam ecce interrogavit Zadok, & responsum ei est: Abjathar etiam interrogavit, sed ei non est responsum, prout dicitur; (II Sam. xv. xxiv.) Et ascendit Abjathar, Sacerdos, donec finiret totus populus, &c. Eadem leges in *Seder Olam, cap. xiv.*

Codice *Bava Batra cap. viii.* idem traditur, ubi describuntur distributiones Terræ Sanctæ XII. tribubus per sortem & *Urim & Thummim*: nunquam enim per *Urim & Thummim* Summus Pontifex dicitur interrogasse nisi per Spiritum Sanctum, sive attendendo ad Sp. Sanctum. לא נתחלקה אלא באורים וחומים שנ' על פי הגורל כיצרי אלקה מלוכב באורים וחומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומים לפניו והיה מכון ברוח הקדש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולון בקלפי של תחומין בידו תחום סכני וחורר וככון ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה תחום גינוסר עולה :

Non divisa fuit terra nisi per Urim & Thummim, ut dicitur (Numer. xxvi.) per sortem, Quomodo id fiebat? Eleazer inducbat Urim & Thummim, & Iosua cum toto Israele stabat coram eo, cum urna tribuum, & urna liminum. Tunc attendit

(Pon-

(Pontifex Max.) *ad Spiritum Sanctum, & dixit Zabulon ascendet, & terminus Acho ascendet cum eo, conturbata urna iribuum extrahitur manu ejus terminus Acho. Iterum attendit ad Spiritum Sanctum, & dicit: Nephtali ascendet, & terminus Ginosar ascendet.* Ex hoc loco manifestissime patet Summum Pontificem responsa magis expectasse a Spiritus Sancti virtute, & revelatione, quam ab ulla alia causa: Idem docetur in *Tanchuma* & alibi. Ideo & Rabbi Bechai ad Deuter. xxxiii. viii. dicit; Sacerdotem, qui Vestitus erat *Urim & Thummim*, simul etiam indutum esse Spiritu Sancto. Et Kimchius Judic. xx. סיוע עם משיבות הצורך היו משיבות הרוח הקדוש שהיה נכהן בשואלין בו; *Edebant responsum necessarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant.* Sic & Rabi Levi ben Gerson, Abarbanel, Ramban, id est R. Moses filius Nachmani & alii docent *Urim & Thummim* fuisse gradum Spiritus Sancti, inferiorem prophetia, superiorem filia vocis.

DCXLIII. Tradunt & alii, Spiritum Sanctum loquutum fuisse per *Urim & Thummim* stante Tabernaculo; per *Prophetas* sub Templo primo, & per *filiam vocis*, id est per *vocem* cœlestem (qualis fortassis fuit illa vox quæ de cœlo audita est: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. cap. iii. vers. xvi.) sub Templo secundo. Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* etiam Summum Pontificem responsa dedisse per Spiritum Sanctum, quamvis credat lapides protuberasse simul & lucem edidisse. כיצר שואלין וומר הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחוריו פניו לאחרי הכהן ואומר השואל אלה ואלה אטלה. ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמחפלה בינו לבין עצמו ומיד רוח חקדש לובש את הכהן ומביט בחושן ורואה בו במראה הנבואה הלה או לא תעלה באזהרות שבולשות מן החשן כנגד פניו.

Quomodo interrogant? Sacerdos stat facie versus Arcam, & interrogans a tergo, facie versus Sacerdotem. Tunc dicit interrogans, Ascendam? aut non ascendam? Non interrogat alta voce, nec per nudam cogitationem in corde suo, sed voce submissa, quasi apud se oraret; atque sic confestim Spiritu Sancto induitur Sacerdos, & respicit in Pectorale & videt in eo per visionem propheticam, ascende aut non ascende, in literis qua prominent ex Pectorali e regione faciei ejus. Ecce magis est *visio prophetica*, illa revelatio, quam nuda literarum prominentia & splendor. Ridiculum esset si quis diceret Spiritum S. nihil aliud significare, quam artem literas lucentes componendi & legendi. Hoc suave quorundam Judæo.

Judæorum delirium est. Non male igitur Cornelius a Lapide in Exodam cap. xxviii. *Vrim non oraculum, sed index erat oraculi & cum Scriptura dicit Deum per Vrim consultum esse aut respondisse, id metonymice explicandum est; ut significetur Deum respondisse per Sacerdotem, Rationalem, in quo erat Vrim, indutum.* In eadem sententia erat Doctissimus Rivetus in Exod. xxviii. & alii, cum inter Reformatos tum inter Pontificios. Sane hanc opinionem nos ut maxime probabilem, Scripturæ Sacræ convenientissimam, & Deo dignissimam, tenebimus, donec alius manifestis rationibus nos inde dimoveat.

DCXLIV. Interrogatio per *Vrim & Thummim* fiebat non ubique locorum, sed in solo Templo, ubi Sacerdotes vestimenta Sacra gestandi jus habebant: de quo nos suo loco plura dicemus. Nec in omnibus locis Templi: Non enim interrogabat Summus Pontifex in Atrio coram toto populo, juxta magnum Altare holocaustorum, nec etiam in Sancto Sanctorum, sed in loco Sancto tantum: ita tamen ut faciem verteret versus Arcam quæ erat in S. Sanctorum. Hoc videtur docere Moses Exodi cap. xxviii. versu xxx. וְנָתַתְּ אֶל חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת הָאֲזָוִיִּים וְאֶת הַחֻמִּים וְהָיוּ עָלַי לֶב אֶהְרֹן בְּבָאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנִשְׂאָ אֶהְרֹן אֶת מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה חֹמֶד: *Es appones Pectorali judicii Vrim & Thummim, & erant super cor Abaronis, quum ingredietur coram Domino Et portabit Aro judicium filiorum Israelis super cor suum, coram Domino jugiter.* Verum quidem est, hunc locum docere: Sacerdotem Summum gestasse *Vrim & Thummim* in solo templo, & non alibi; sed in qua parte templi non satis clare exprimitur. Certum etiam est, eum Pectorale cum reliquis omnibus vestibus aureis gestasse, & in Atrio & in loco Sancto, quotidie; non autem in S. Sanctorum, cum locum istum non fuerit ingressus nisi semel in anno, scilicet x. mensis Tisri, magno die expiationis, quo die omnia vestimenta aurea, ideoque Pectorale deponere debebat, ut se albis vestibus vestiret, ut docetur Levit. xvi. Deinde Moses in isto loco non dicit expressis verbis S. Pontificem intrare coram Deo, ut consuleret Deum per *Vrim & Thummim*, sed de munere Sacerdotali quotidiano verba illa intelligi possunt. Nihilominus a quibusdam de oraculis intelliguntur. Volunt enim Judæi S. Pontificem interrogasse coram Arca Dei, id est facie versa versus Arcam, atque id in loco Sancto. מִצֵּד שׁוֹאֲלִין הַשּׁוֹאֵל בְּנֵי כֹהֵן נִשְׂאָל

והנשאל פניו כלפי שכנה השואל אומר אררוף אחרי הגדר הזה והנשאל אומר כה
 והנשאל פניו כלפי שכנה השואל אומר אררוף אחרי הגדר הזה והנשאל אומר כה
 Quomodo interrogari? Is qui interrogat (Rex
 aut alius quis) faciem verit versus eum qui interrogatur. (Sacer-
 dotem) Et is qui interrogatur faciem verit versus preseniam Dei.
 (Arcam) Interrogans dicit: an persequar has turmas? & is qui in-
 terrogatur respondet: Sic dixit Dominus, ascende prosperabis. Ead-
 em fere iidem verbis tradit Maimonides *Hil. Kele Hammikd.*
cap. x. quem locum modo allegavimus, paragrapho præcedenti.
 In *Ialkut* eadem quoque leguntur.

DCXLV. Vehementer ergo deceptus est Epiphanius in *libello de duodecim lapidibus*, quem locum supra parahrapho DCXXVIII. allegavimus, ubi expressis verbis docet, Summum Pontificem ingressum fuisse eis τὰ ἁγία ἔ ἁγίων in S. Sanctorum, cum *Adamante*, quem putat fuisse *Urim & Thummim*; unde patet: eum credidisse interrogationem factam fuisse in ipso adyto, sive Sancto Sanctorum, In eodem errore versantur multi alii viri doctrina graves, & antiquitate venerandi, quemadmodum suo loco docebimus, ubi de vestium Sacrarum usu diseredendum erit. Sed hic silentio præterire non possum, doctissimum Buxtorfium ipsum, in Judæorum sapientia versatissimum, eoque nomine de Republica literaria optime meritum, etiam hic dormitasse, cum dixerit, in Sancto Sanctorum Pontificem Summum interrogasse per *Urim & Thummim*. Vide ejus Historiam de *Urim & Thummim*, cap. III Quod, inquit, Sacerdotis Summi tantum hoc munus fuerit, patet ex supra dictis locis Scriptura, ubi ejus tantum fit mentio, tum etiam ex praxi observata; tum insuper ex hac ratione, quod solus Sacerdos Summus Sanctum Sanctorum ingredi, & coram arca ministrare, & cultum Sacrum peragere potuerit. Eadem corda aber-
 ravit capite I. ubi versum xxx. capitis xxvIII. Exod. allegat, atque locum, in quem ingressus est Summus Pontifex, cum *Urim & Thummim* intelligi vult de sancto sanctorum. Fatemur sane solum Sacerdotem Magnum Sanctum Sanctorum ingredi potuisse, sed deceptus est doctissimus vir, quod putaverit eum cum *Urim & Thummim*, locum istum ingressum esse. Vir eruditus lapsus videtur, eo quod dicatur consuluisse coram Arca, facie eo versa; quasi opus fuisset ut adyta intraret. Hoc enim stando in loco Sancto fieri poterat, facie versa ad Arcam.

DCXLVI. Ex omnibus quæ jam a nobis dicta sunt, satis manife-

nifesto constare puto, solos Pontifices, & quidem Summum, oracula interrogasse per *Vrim* & *Thummim*. Nam is solus sacro vestitu ornatus erat & præter eum nullus alius, ut si forte η id est ex vulgò aliquis eo uti voluisset, magnum piaculum commisisset, ut alibi docuimus. Sane quotquot extant exempla consulti oraculi per *Vrim* & *Thummim*, illa omnia nos docent oracula semper consultata fuisse per Summum Pontificem, ut videre est Num. xxvii. xxi. ubi legimus *Iosiam stetit coram Eleazare Sacerdote*, & 1. Sam. xxx. vii. ubi ipse David consuluit per Abjatharem S. Pontif. Sic & alibi. Errant itaque, mea sententia ii, qui contendunt reliquos Sacerdotes, præsertim Reges idem jus habuisse, quod habuit Summus Pontifex.

DCXLVII. Doctissimus quidem Spencerus utrumque probare conatur, in suo opere de *Vrim & Thummim* cap. vi. sect. ii. Apud totam Pontificum turbam jus fuisse oraculum nonnunquam consulendi; quod probari putat Numer. xxxi. vi. ubi legimus Phineazum, patre nondum defuncto, ad bellum contra Midianitas proditisse in manu gestantem כלי הקדש *vasa sancta*, quod de *Ephodo* & *Pectorali*, adeoque de *Vrim* & *Thummim* vult intelligi; eo magis hoc sensu accipi existimat; quod Jonathan id explicet de *Vrim & Thummim*, ad *interrogandum per ea*. Deinde quod & Micha Judic. xvii. v. *Theraphim* habuerit & consuluerit. Tandem quod R. Levi Ben Gerson 1. Sam. xxviii. vers. vi. hanc dederit rationem, cur Deus Saulo per *Vrim* non responderit: *quia non fuit ibi Sacerdos aliquis Spiritus S. capax, qui interrogaret per Vrim: eo quod Saul internecioni dedisset urbem Nobem, in qua fuerunt Sacerdotes præstantissimi; & quicumque erepti fuerunt, essent cum Davide*. Sed hæc argumenta facili negotio refelli possunt. Quantum igitur ad primum. Verum quidem est, כלי הקדש *vasa sancta*, intelligere *Vrim* & *coronam auream*. Nec etiam negari potest totam sacram supellestem, immo ipsa etiam Sacra vestimenta, nonnunquam ita vocari; inde tamen non sequitur in hoc loco ita accipiendum esse. Mitto jam fabulas ad quas eodem loci recurrit Jarchius: Bileamum Regesque Madianitarum aufugisse & cecidisse cum Magis, quum coronam auream, cui nomen כתרת inscriptum erat, viderent, quæ ex *Rabbob Bemidbar*, aliisque illius fursuris commentariis hausit. Certum est, istum locum ab omnibus Judæis ita non exponi: cum Aben

Ezra *הארץ Arcam* potius intelligi voluerit per *vasa ista Sacra*: in qua sententia cum multis Christianis ipse etiam Calvinus reperitur. Sane non hac sola vice *Arca* in Bellum deducta esset, quod 1. Samuel. cap. iv. & Josuæ cap. vi. & alibi constat. Sed quid opus est illud de *Arca*, aut etiam de *Urim* exponi, cum ipse textus exprimat qualia vasa tulerit? talia scilicet quæ in manu gestare solebant, nempe *תבואת חצרות* *tubas*, quibus maxime in bello uti solebant, sed præsertim in sacris, & casu aliquo extraordinario, ut in obsidione urbis Jericho factum est. Nollem tamen contradicere iis, qui *Arcam* quoque intelligi volunt. Tolerabilior eorum saltem est opinio, qui id statuunt. De *Micha* supra verba fecimus, ubi satis constat, illius exemplum hic plane esse *ἀπορον*. Sane si R. Levi *Ben Gerson* vel maxime dixisset, omnes Sacerdotes habuisse jus illud Pectorale induendi & oraculum consulendi, nulla tamen necessitas nos cogeret, ut hoc crederemus. At hoc non dixit. Adfert tantum rationem cur nullus ibi fuerit Sacerdos Spiritus S. capax: scilicet propter horrendam lanienam, qua in Sacerdotes grassatus fuerat Saulus, in urbe Nobiensis. Quis unquam inde exterebrasset hunc sensum: omnes aut saltem plurimos Sacerdotes minores, *Urim* vestitos fuisse, & oraculum consuluisse? Proculdubio doctissimus Judæus respexit ad Summum Sacerdotem; quasi dixisset nullum fuisse Summum Pontificem apud Saulem Spiritu Sancto donatum. Sed utrum ipse Rabbi Gersonius veram rationem dederit, jam non anquiro. Saltem mihi non videtur. Quid quid alii dicant, Reliquos Sacerdotes, præter Summum Pontificem, unquam oracula rogasse per *Urim* & *Thummim*, hisce rationibus, nec ullis aliis hætenus mihi cognitis, unquam inducar ut credam.

DCXLVIII. Idem plane de Regibus & Israelitarum Principibus judico. Reges jus habuisse Ephod & *Urim* vestiendi, & per ea Summum Numen interrogandi, docet doctissimus Cunæus *de Repub. Hebr. lib. I. cap. xiv.* Et quidem suæ opinioni firmandæ adfert verba quæ existant 1 Sam. xxx. vers. vii. *יוש*: *אביהר את האפוד אל דוד* quæ vult ita verti; *Et induit Abjathar Ephodo Davidem.* Adeoque Davidem per *Urim* Deum consuluisse contendit. Huic argumento alia addidit Doctissimus Spencerus loco modo a nobis allegato. Primo *Saulem* scilicet Dei URIM in persona propria consuluisse. 1 Sam. xxviii. vi. Deinde

inde Reges etiam Ethnicorum, etſi alias per Sacerdotes oraculum adirent, nonnunquam tamen Deos conſuluiſſe; quemadmodum Regem Babylonis conſilium a *Theraphim* de regni dubiis quæſiſſe legimus, Ezech. xxi. xxi. Simili privilegio & Regem Iſraelis gavifum fuiſſe, conjicit. Sed fallitur doctiſſimus Cunæus: Nam ſi vel maxime verba illa male reddita eſſent ab interpretibus, verum tamen ſenſum eos aſſequutos fuiſſe dubitandum non eſt. Sed ab ipſo doctiſſimo viro pejus eſſe reddita, non vereor dicere. Non enim ſignificant Abjatharem Ephodo induiſſe Davidem; ſed tantum Abjatharem ad Davidem attuliſſe Ephodum cum *Vrim*, ut numen conſuleret. Verba illa Davidis האפוד נא לי הגישה non ſignificant: *applica quaſo mihi Ephodum*: Sed *affer mihi Ephodum*; ſive adfer pro me, mea cauſa. Deinceps quando addit: ויש אביתר את האפוד אל דוד id a doctiſſimo viro male vertitur: & *induit Abjathar Davidi Ephodum*: cum verti debeat: *Et attulit Abjathar Davidi* (id eſt, Davidis cauſa) *Ephodum*: ut ſcilicet oraculum ipſe pro Davide conſuleret. Quid opus itaque ut dicamus, ipſum Davidem amicuſſe Ephodum, & oraculum conſuluiſſe? Nunquam legi verbum נגש vel in hiſſil הגיש ſignificare *veſtire*, quemadmodum ſignificat *accedere*, *afferre*, & *adducere*, quo verbo etiam uſus eſt Saulus 1 Sam. xiv. xviii. ubi Arcam adduci voluit per Achiam: הגישה ארון *adduc Arcam*.

DCXLIX. Quam autem rationem habuerit doctiſſimus Spencerus, ut crederet Saulem in propria perſona conſuluiſſe URIM, ego plane ignoro. Saltem id ex 1 Sam. cap. xxviii. verſ. vi. neutiquam probari poteſt: cum ibi loci nihil aliud dicatur: niſi quod Deus ad interrogationes Saulis *non reſponderit, nec per ſomnia, nec per Urim, nec per Prophetas*. Saulem interrogaviſſe Deum, ex hoc loco quidem conſtat: ſed quo modo interrogaverit, non dicitur. Sed ſumamus eum per Urim interrogaviſſe, proculdubio illud profano ritu fecit; non quidem in propria perſona, ſed per aliquem Sacerdotem, qui adhuc illius partibus addictus erat (nam credibile non eſt, omnes omnino Sacerdotes ab eo defeciſſe) & cui fortassis in præmium impietatis & profanationis Summum Pontificatum promiferat, prout ejuſmodi mancipia tyrannis operam ſuam facile locant, & ut Principum gratiam captarent, eaque via ad altiora aſcenderent, Patriam, Libertatem, Religio-

nem omniaque intrepidi produnt. Tamen credibile non est eum consuluisse per verum *Urim*, cum illud fuerit in potestate Abjatharis, Veri Pontificis Maximi, qui jam ad Davidem aufugerat. 1 Sam. xxiii. Quod autem hunc nodum solvere velit doctissimus Spencerus, dicendo: *vel plura fuisse instrumenta ejusdem nominis & figura, quibus in oraculis eliciendis Sacerdotes uterentur; vel Saulem per Theraphim Deum (titulo tamen Urim) interrogasse*, illud non est solvere, sed discindere & destruere nodum; cum nusquam legamus plura ejusmodi instrumenta fuisse, præter solum Pectorale Summi Pontificis; nisi istam licentiam usurpare velimus comminiscendi, & chartis illiniendi quicquid in buccam venerit. Nec probari potest Saulem, (ut contendit vir doctissimus) ejusmodi simulachra habuisse, *Theraphim* Davidis uxori (quæ scil. filia Saulis erat) non defuisse 1 Sam. xix. xiii. cum illud simulachrum non fuerit parvula aliqua imaguncula, quæ Pectorali tanquam marsupio indi vult doctissimus vir; sed imago quædam magna quæ hominem mentiri posset, ideoque lecto facilius quam Pectorali continebatur. At si vel maxime ejusmodi *Theraphim* haberit, quibus usus est *Micha* & *Danita*, ut per ea responsa peteret, non tamen per *Urim* a Deo institutum interrogasset, & non minus quam ipse *Micha* & *Danita* etiam peccasset. Reliqua argumenta quæ addit doctissimus vir: Ethnicorum Reges etiam a *Theraphim* quævisisse, ut Regem Babyloniam fecisse docet Ezech. xxi. xxi. & nullum incommodum inde Religionem passam fuisse; immo aliquid factum esse, modo extraordinario, quemadmodum constat Davidem cum suis comedisse *panes propositionum*, cum tamen soli Sacerdotes eos comedere debuerint; illa plane non persuadent, ut credamus Regibus concessum fuisse ut interrogarent per *Urim* & *Thummin*: ideo non minus certum est, illud fuisse officium solius Pontificis Maximi. Sed & ipse doctissimus Spencerus tandem hanc quæstionem in medio relinquit, nihilque certi audet determinare, suis met ipsis argumentis diffidens.

DCL. Non autem pro quolibet oraculum consuli solebat: sed pro Rege, pro Principe, pro Præside Synedrii, aut pro alio aliquo dignitate & auctoritate conspicuo viro inter Israelitas, & in rebus quidem arduis, ubi de bello, de pace, de Religione, de Patria, de Rege, & toto populo agitur. Exsertis verbis hoc docent Gemarici *Massechet Joma* cap. vii. אֵין שׁוֹאֵלִין אֶל־אֱלֹהִים לְמַךְ: מֵנָּה

הני כולי אמר רבי אבהי דאמר קרא ולפני אלטור הכהן יטמוד ושאל לו במשפט האורים וגוי הוא זרז מלך וכל ישראל אהו זה מושח מלחמה וכל הטרדה זו סנהדרי :
Non interrogabam (per Urim) nisi pro Rege. Unde hoc habemus? Dixit doctor Abhu, quia Scriptura dicit (Numer. xxvii. xxi.) Et ille coram Eleazare Sacerdote stabit, & interrogabit eum de iudicio Urim. Ille, significat Regem. Et totus Israel cum eo, significat unctum ad bellum. Et totus cœtus, denotat Synedrium. vide etiam Maimonidam Hilch Kele Hammickd. cap. x. ubi eadem fere repetit. Non male etiam a quibusdam observatum est, non nisi pro toto populo interrogandum fuisse, cum omnes tribus Pectorali insculptæ fuerint.

DCLI. Quemadmodum non solebant interrogare pro aliquo homine privato, sed pro Rege, pro Principe & pro toto cœtu tantum, sic etiam non interrogabant oraculum ob res leves & nullius momenti, sed propter res magni ponderis, quæ Regem, quæ Principem aliquem virtutem, quæ Religionem, bonumque publicum spectarent: quod optime etiam animadvertit Abarbanel Exodi xxviii, & alibi שהיה השאלה עצה כדבר כולל לכל העם צריך שתהיה השאלה עצה כדבר כולל לכל העם :
Oportet ut interrogatio sit consilium, quod spectat negotium publicum totius populi, non de re particulari & alicujus privati.

DCLII. Tandem non interrogabantur etiam de duabus rebus simul, nec in verso ordine; aut si id factum esset, respondebatur tantum ad unam quæstionem, & quidem ordine. Gemara Hierosolymitana. Codice. *Ioma capite VII.* ואין נשאלין שתי שאלות באחת אם נשאלו אית תני תני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השניה ואית תני תני משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה : ואית תני תני משיבו לא על הראשונה ולא על השנייה : מאן דאמר משיבו על הראשונה ולא משיבו על השנייה מן הדא ויאמר דוד יי אלהי ישראל וגוי היסגידוני בעלי קעילה בידו וגוי הירד שאולי דוד לא שאל כהוגן לא צורכא אלא הירד שאול ואם ירד היסגידוני בעלי קעילה בידו מאן דאמר משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה מן הדא ויאמר דוד היסגידוני בעלי קעילה אותו וגוי מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשונה ולא על האחרונה וישאל דוד ביי לאמר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגוני דוד בקש עליה רחמים ה' אלהי ישראל הגר נא לעבדך. הדע לך שהרי שתי שאל שאל והשיבו :
Non interrogabantur duas quæstiones simul tanquam una? Sunt qui dicant, si id factum est, responsum fuisse tantum ad priorem & non ad posteriorem; Alii dicunt

cunt, responsum fuisse ad posteriorem, non ad priorem; Alii, nec ad priorem nec ad posteriorem responsum fuisse. Is qui dicit responsum fuisse ad priorem non ad posteriorem, nititur eo quod dicitur de Davide (1 Sam. xxiii. x. xi.) Dixit David, Domine Deus Israel &c. An tradent me viri Kehilæ in manum ejus? An descendet Saul? David non interrogavit, ut oportebat: Sed (debuisset dicere) an descendet Saul? & si descendit, an tradent me viri Kehilæ in manum ejus? Is qui dicit responsum fuisse ad secundam questionem non ad primam, illud inde habet; dixit David, An tradent me viri Kehilæ, & eos qui sunt mecum? &c. Qui dicit non responsum fuisse nec ad priorem nec ad posteriorem questionem, id habet ex eo quod dicitur (1 Sam. xxx. viii.) David interrogavit Deum Dominum Israelis; indica quæto servo tuo. Inde disces quod fuerint duæ questiones, sed responsio triplex. Persequere; Nam omnino attinges, & plane liberabis. Idem docent Gemarici in Talmude Babylonico, eodem loci. Non interrogant duas res tanquam unam: aut si interrogant non respondeatur nisi ad unam, & quidem ad primam: ut dicitur, An tradent me viri Kehilæ in manus ejus? An descendet Saul &c. Et dixit Deus: Omnino descendet. Sed ecce dixisti, quod non respondeatur nisi ad primam. (questionem) (hæc difficultas solvitur si dicamus) David interrogavit præter ordinem, sed ordine ei responsum esse. Constat itaque, quod si quis interroget non ordine, cum iterum rogare ordine; ut dicitur: An tradent me viri Kehilæ, me & viros qui sunt mecum in manus Saulis? Et respondit Deus: Tradent. Si tamen necessitas requirat, ut interroget duas res; respondeatur ad duas; ut dicitur: Et interrogavit David Deum dicens: An persequar istam turmam? An eam attingam? Et respondit Deus: Persequere; omnino attinges, & plane liberabis.

Hæc de *Urim & Thummim* sufficiant. Plura si quis scire desideret, adeat auctores, qui materiam istam pertractarunt, quorum plurimam partem & præcipuos allegavimus.

CAP. XXI.

DE מצנפת TIARA

מצנפת S. Pontificis. De hoc multa jam dicta sunt cap. iv. hujus libri. Forma & מצנפת. Magna differentia inter Pileum S. Pontif. & reliquorum Sacerdotum pileos, secundum Iosephum Pontifex Max. quo sensu habuerit pileum consutum, & hyacinthino variatum? מצנפת altus. מצנפת lauior & magis diffusus circa tempora. Maimonides allegatur. Et male contradicitur a Rabbi Abraham filio Davidis. Aben Ezra Expofitio. Migbaoth Iudæis Germanis Ein Hoer hnt. Cuius error circa mentem Abraham filii Davidis. Tabala Summi Pontificis pileum exhibens.

DCLIII. **H**Uc usque egimus de Pectorali; sequitur מצנפת מצנפת, sive Tiara Summi Pontificis.

De Tiara jam multa diximus Capite quarto hujus libri, ubi de מצנפת id est Pileo totius Sacerdotum turbæ. Ostendimus ibi utrumque capitis tegumentum, cum omnium Sacerdotum Migbaoth, tum Summi Pontificis מצנפת fuisse fascias xvi. cubitos longas, ex subtilissima & albissima bysso. Ostendimus etiam inde utrumque dici מצנפת, a verbo מצנפת Zanaph, obvolvere, quia utrumque fit per multas plicaturas & involucria in orbem convoluta.

DCLIV. Quæstio unica hic tantum restat, de forma scilicet & מצנפת summi Pontificis, & quomodo a reliquorum Sacerdotum Migbaoth differat.

Si Iosepho credimus, magna sane erit differentia inter utrumque. Is enim lib. iii. Antiq. cap. viii. docet: Summum Pontificem habuisse pileum, qualem & cæteri Sacerdotes, sed super illum extitisse alium pileum consutilem ex hyacintho variatum. *πίλον δὲ ἦν μὲν ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἰερῶσιν ὡς ἐξ αὐτὸν δὲ συνεραμμένον ἕτερον ἐξ ὑακίνθου πεποικιλμένον.* Pileus ei erat admodum similis priori illi, qualem reliqui omnes Sacerdotes habebant. Super quem alius erat consutus, & hyacintho variatus.

Duo hic sunt notanda. Primo S. Pontif. habuisse pileum qualem reliqui Sacerdotes gestabant. Deinde huic pileo alium confutum & hyacintho variatum impositum fuisse. S. Pontificis pileum fuisse similem pileo reliquorum Sacerdotum, jam plus satis probavimus. Sed eum alium præterea habuisse pileum *confutilem*, & quidem *hyacintho variatum*, nemo quod sciam, præter Josephum unquam dixit. Sane reliqui Judæorum doctores non consentiunt. Nec ego induci possum ut id credam, cum Moses ne 2° quidem de ejusmodi confutili & *hyacintho variato* pileo habeat. Deinde hoc modo novem habuisset vestimenta, quod contra legem factum fuisset, non minus ac si aliqua veste caruisset, quod pluribus probavimus libro I. cap. II. & III. vehementer igitur erravit magnus Josephus: aut dicendum erit, verba ejus esse admodum corrupta, aut non esse illius verba, sed textui ab aliquo sciolo infarcta. Fortassis Josephus, aut quisquis ille sit, qui verba illa addidit, mentionem fecit de hyacintho, quia *Lamina aurea* vitta hyacinthina capiti alligata erat, ut docet Moses Exodi cap. XXVIII. versu xxxvi. Cum autem *Lamina* ista triplici vitta alligata fuerit fronti, ita quidem ut totum caput, aut, si mavis, totam tiaram, & circa tempora, & in occipite & in vertice cingeret, ut vult Jarchius, non adeo mirum esset, si aliquis diceret *miram* hyacintho tectam fuisse. Sed de hac vitta hyacinthina nos plura capite sequenti, ubi de *γ* *Lamina* agendum erit.

DCLV. Maxima pars Hebræorum doctorum discrimen inter *Migbaoth* omnium Sacerdotum, & *Mitznephet* Summi Pontificis, in hoc putant consistere; quod, uti docent, *Migbaoth* capiti profundius imponeretur pauloque altior esset quam caput, superne mucronem exiens, instar galeæ, aut nostrorum pileorum nocturnorum; sed *Mitznephet* frontem vix teget, instar dimidiatæ sphæræ; magis od formam capitis aptatus, depressior & magis humilis quam *Migbaoth*, sed latior, circa tempora etiam ampliori mole diffusus fere instar alicujus rotæ. Ita sane mihi occurrit totum istud discrimen, quoties lego verba Maimonidis *Kele Hammikd.* cap. VIII. מצנפת, inquit, האמורה היא המגבשת, האמורה בכניו. אלה שבתן גדול צונף ברה נמי שלופף על השכר וכניו צונפין בה : ככובש ולפנין גקראת מצנפת : *Et tiara, de qua mentio fit, ubi de Pontifice Maximo agitur, eadem est, qua reliquorum Sacerdotum: nisi quod*

quod Summus Pontifex ea involvat (caput,) instar alicujus membri fracti: sed illius filii (i. e. Sacerdotes minores) involvunt instar galeæ. Scilicet Tiara S. Pontificis non in altum nec oblonga suis involucris formabatur; sed involucrum involucro imponebatur in orbem circa caput tantum, ut eo non altius surgeret, eodem modo quo vulnus aut membrum fractum ligari linteoque obvolvi solet in eo loco tantum ubi est vulnus, & variis quidem involucris sibi impositis. At pileus reliquorum Sacerdotum alia forma suis plicaturis & involucris componebatur, ita scilicet ut non tantum tempora cingeret, sed ut paulatim in altum surgeret, itaque involucri sibi eodem modo non incumbēbant, sed parum à se discedebant. Rabbi Abraham filius Davidis, ibi in suis notis, Maimonidæ contradicere videtur: sed revera, etsi velit, non contradicit אין כמשהו של זה כמשהו של זה מצנפת, אני אומר, ארץ הרבה וכרך אותו כריכות הרבה בכריכות הישמעלים אבל שששה המנכטות : *Ego dico alterum (pileum) alteri non esse similem. Mitznepheth valde longum erat, & convolutum multis involucris, instar involucrorum Ismaelitarum (id est instar pileorum Turcarum) At opus Migbaoth erat instar nostrorum pileorum, scilicet acuti superne & breviores erant.* Hæc revera non contradicunt Maimonidæ, nisi voluerit Rabbi Abraham pileos minorum Sacerdotum non fuisse compositos ex longa aliqua fascia, sed instar nostrorum pileorum absque involucris & plicaturis caput cinxisse. Si autem hæc illius mens fuit, deceptus est vehementissime Rabbi Abraham. Quid quid est, quoad formam non differunt Maimonides & Rabbi Abraham.

DCLVI. In eadem sententiâ etiam est Aben Ezra ad Ex. cap. xxv 11 1.

אין המנכטות כדמות מצנפת כי המנכטות כדמות אלה שישימו הזכרים באלה הארצות על ראש שיכסו הראש והם גבוהים והמצנפת היא בגד דק ארוך צנוף כבוב הראש לבדו מטת תרמה לה המצנפת שיש בראש הנשים באלה המקומות כי בארץ ישמעל ובספרד ואפריקא ומצרים ובבל ובנאדר המצנפת היא של הראש מן הזכרים הנכבדים ולא על ראש אשה :

Migbaoth non est similis דץ Mitznepheth; sed est similis illis (pileis) quos viri capiti imponunt in hisce regionibus, ad tegendum caput, & sunt quidem alti. (scilicet instar nostrorum pileorum nocturnorum qui superne sunt leviter acuminati) Sed Mitznepheth est vestis tenuis & longa, (est longa tela aut fascia) voluta circa caput tantum, aliquomodo similis istiusmodi Mitznepheth, quo femina caput solent te-

gere in his regionibus, ut in Germania & alibi, ubi Judæorum cœminæ multis linteis capita solent circumvolvere, ut fere Turcarum pileus videretur) Nam in terra Ismaeliarum (Turcarum aut Arabum) & in Hispania, Africa, Ægypto, Babylonis & Bagdadæ Mitznepheth gestatur in capite virorum honorariorum, non autem imponitur capiti mulierum. Eadem occurrunt apud Rabbi Levi Barfelsonitam, præcepto xcix. Manifestum igitur est pileum minorum Sacerdotum paulo altiore fuisse; ideo & ad hunc usque diem Judæi Germani *Migbaoth* solent vertere etiam hodie *Hut* pileum alium: Summi autem Pontificis tiaram fuisse depressiorem, & majori mole circa tempora multis involucris obvolutam. Non bene igitur intellexit *Abrahamum filium Davidis* ad Maimonidam *Kele Ham-mikd.* cap. viii. doctissimus Cunæus de *Repub. Hebr.* l. ii. cap. ii. ubi dicit eum docuisse Pontificum (vult dicere Summi Pontificis) infulas longe altiores fuisse pileis reliquorum Sacerdotum. Hoc sane non dixit Abrahamus filius Davidis, sed tantum *Mitznepheth* Summi Sacerdotis longiorem fuisse relam, qua caput ejus involvebatur: quamvis tamen & ipse doctissimus Abrahamus erret, cum utrumque & Summi Sacerdotis Tiara, & reliquorum pontificum pileus longa & quidem xvi. ulnarum fascia fuerit: sed diversa tantum forma plicata & convoluta.

Ut autem clarius constaret cujus nam figuræ fuerit *Mitznepheth*, cam hac tabula lectori exhibere operæ pretium existimavi.

EXPLICATIO TABULÆ.

- A. Ipsum כִּצְנֶפֶת sive *Tiara* S. Pontificis capiti imposita.
 B. B. B. Vittæ & nodus in occipitio, ubi *Tiara* astringitur.
 Fascia ex qua hæc *Tiara* composita erat, depicta est cap. iv.

21

CAP. XXII.

DE צִיץ LAMINA, SIVE DE CO-
RONA AUREA,

צִיץ *Octavum & ultimum vestimentum. Varia versiones πέταλον, אֲפֹרֶסֶטָא. סֶטֶם נֹר & צִיץ נֹר varia loca Script. ἀφῶρεσμα. צִיץ נֹר flos. Sic dicta corona Sacra ab ornamento. varia loca Scripturae. Materia corona varia. Aurum precipua. Corona S. lamina tenuissima πέταλον, blatteum. Ἐπιβλάτ. πετάλαια φύλλα. סֶטֶם bracteola. Ejusmodi corona tennes apud veteres nota. Varii auctores. S. corona longitudo & latitudo. Baen, Borean. Vulcanius notatus. Baen vox Belgica. Band. Varii auctores. Figura corona secundum Iosephum: Calyculi hyosciani, Corona S. instar floris aperti. τειροῦχα Iosephi. Vilalpandus, Frisus & Arnold. Analliensis notati. Iosephus explicatur. Gelenii verso. S. Corona frontem cingit. occipuo stringitur. Corona triplex Pontificis Romani. Triplex Iudaorum Corona. Sacerdotii, Regis; & Legis. כֶּתֶר Kether. Inde Cidaris, Iosephus tentatus. Cum reliquis Iudeis conciliatur. Tutulus corona. Sanctitas Jehovæ Quot lineis scribantur. Superstitiosa veneratio nominis יהוה. Lutera ista utrum prouberantes? Cizelé. Gedzeben. Abarbanel. לִטְרָה Lutera קרש פתוחי חתם Et utulos. Apocal. xvii. v. Mulier in fronte gerebat nomen μυστήριον. In Corona Pontificis Romani Mystetium. Mutatur a Iulio secundo. Scaliger allegatus ὄνομα, השם יהוה Nomen. Imagines in annulis, in amuletis, aliaque superstitiosa multa apud Gentilis. Cui loco corona alligetur? Bibliorum pietura. Philo Iudaus, Iosephus, Talmudici. Corona super tiam, quo sensu dicatur a Mose? Pontif. Max. an gestaverit phylacteria inter coronam & pileos? ביח עונוי Chald. מצח Apocal. xvii. v. Corona חַתְּמֵי τὸ μέτωπον. Syrus. אֶלֶן כֶּתֶר Phylacteria utrum supra coronam an infra? Utium nulla phylacteria? על super quid Iarchio? corona alligabatur*

vittis hyacinthinis. Quot vittæ. Coronæ foramina in quibus fuerunt vittæ. S. Pontif. tiara hyacinthino πεποικιλμένη. Quo sensu hoc dicatur? Iarcbii expositio. Ejus locus emendatus. Tabula coronam representans. Explicatio tabule. Cur Pontif. Max. coronatus? קרן קרן פון quid? Expositio Gemara. Corona Symbolum Christi. Formula Talmudica קרן קרן. Ethnicorum Sacerdotes coronas gestasse. Quare? Varii auctores. Corona antiquius ornamenta militaria & Sacerdotalia. Alexander Syria Rex Summo Pontifici Ionathani misit coronam auream. Allegatur Reinesius ad inscriptiones.

DCLVII **O**ctavum & ultimum vestimentum est קרן Zitz. Exstat Exodi cap. xxviii. versu xxxvi. & xxxix. versu xxx. & Levit viii. ix.

Septuagiata habent πέταλον. Philo Judæus de vita Moysi lib. III. πέταλον χρυσόν. vulgatus *Laminam*. Josephus *Antiq. lib. v. cap. xv.* χρυσόν σέφανον *auream coronam*. Chaldaeus קרן. Arabs كِرَان quod significat *vinculum*, fasciam, vittam, aut omne id, quo aliquid ligatur aut cingitur, a verbo كَرَس circumdedit, cinxit; unde & cidarim sive coronam notat. Belgæ Gen plactte. Lutherus omni stem biat: quasi diceret *Laminam frontalem*.

DCLVIII. Nonnunquam etiam קרן Nezer vocatur, ut Exodi xxiv. vi. quæ vox significat coronam, uti videre est II. Samuelis I. x. II Reg. xi. xii. & alibi. Ideo & קרן קרן ut Exodi xxxix. xxx. & Levit. viii. ix. quasi diceret *Laminam coronæ*; quamvis Septuag. habeant ἀφένισμα & καθηγιασμός, scilicet a radice קרן seperavit; unde & קרן Naziræus *Dro sacratus*, ὁ καθηγιασμός. Igitur Zitz, ut ut lamina tantum fuerit, nihilominus optimo jure *Corona* dicitur; quod frontem cingat, prout apud Græcos & Latinos omne id quod frontem cingit solet dici σέφανον, aut *corona*. Non male Philo *Lib. III. de vita Moysi* ὡσανεὶ σέφανον quasi *corona*. Bene etiam a Josepho *Antiq. lib. v. cap. xv.* σέφανον *corona* vocatur.

DCLIX. Si originem vocis respiciamus; קרן videtur significare *florrem* a verbo קרן Zuz *floruit*, qualem significationem habet Ezech. vii. x. Psalmo ciii. xv. Jobi cap. xiv. ii. & alibi sæpius. At-

que

que sic diceretur a forma & ornamento, ideo quod florem representet, ut postea clarius patebit. Sed omne id quod alteri est ornamento; quod ex alia re dependet, aut quod sua eminentia conspicuum est, videtur exprimi vocabulo קָצֵץ. Ideo & קָצֵץ *Conspicuum esse* vertitur ab interpretibus, Psalmo cxxxii. xvi. Et Jeremiæ xlvi. ix. קָצֵץ sumitur pro *ala* aut *penna*; & קָצֵץ pro *peniculantibus*, sive *simbriis*. Numer. xv. xxxix.

DCLX. Materia hujus coronæ erat aurum. Ideo זהב קָצֵץ *lamina aurea* dicitur. Hæc quidem communissima est materia coronarum Regum & Principum, immo & Sacerdotum. Ex varia tamen materia coronæ olim fieri solebant. Ex gramine, ex lauro, ex floribus. ex foliis, frondibus; Ex spicis, hedera, ex quercu, ex olea, & ejusmodi rebus aliis. De quibus vide *Paschaliū de Coronis lib. iv. cap. xiiii.* & sequentibus. De vario genere auri in rebus sacris, egimus lib. i. cap. x. Hanc S. Pontificis coronam ex optimo pretiosissimoque auro fuisse, dubitandum non est. Hanc ob causam vocatur non tantum AURUM, sed זהב טהור AURUM PURUM, quod etiam observatum est ab Abarbaneio.

DCLXI. Figura hujus Coronæ non satis clare exprimitur in S. Scriptura. Nihil aliud erat quam lamina tenuissima, ab una aure usque ad alteram, quæ vittis hyacinthinis fronti alligabatur, & in occipitio adstringebatur. Fuisse *Laminam* tenuem, omnes fere auctores clamant. Hinc toties *lamina* vertitur. Sane a Septuaginta & Philone πέταλον dicitur. At πέταλον nihil aliud est, quam folium aliquod tenue & expansum. Vetus Glossarium πέταλον, *blatteum, lamina*. Per *blatteum* intelligit rem tenuem instar folii, imo ipsum fortassis folium, unde & apud Germanos ein blatte *folium* significat. *Eustathio* πέταλα sunt πλατεια φύλλα *lata folia*. *Homer.* Ο Δ. Τ. δειδρέων ἐν πετάλοισι καθέζομην *Sedens inter folia arborum*. Sed ridiculus essem, si diutius tempus tererem in probando πέταλον apud optimos auctores significare *folium*. Apud ipsos etiam Judæos *folium* tneue vocatur. *Iarchius* ad Exodi xxxviii xxxvi. זהב טהור כסן קָצֵץ *Zitz est instar laminae, sive folii aurei*. Apud Chaldæos טַס *Tas* significat *bracteolam* tenuissimam, ex auro aut argento, qualia erant filamenta aurea, quæ sacro vestitu interhebantur, de quibus Exodi xxxix. ubi etiam a Chaldæo טַס *Tas* dicuntur. Vide quoque Exodi cap. xvii. iii. Nahum iii.

xviii. & alibi, Ejusmodi Coronas tenues veteres etiam habuisse, ex optimis auctoribus constat. Plinius *lib. xxi. cap. ii.* tradit coronas datas fuisse *e lamina aurea tenui inaurata aut inargentata.* Et *cap. iii.* *Crassus dives primus argento auroque folia imitatus, Indis suis coronas dedit.* Et mox: *P. Claudius Pulcher, bracteasque etiam Philyra dedit.*

DCLXII. Erat autem sacra S. Pontificis lamina, sive Corona lata duos digitos, longa ut ab una aure ad alteram deducere-tur. Videatur Jarchius Exodi xxviii. xxxvi. צין ציז. inquit, *est instar lamina aurea* ארון מצות על המצת כקף ב' אצטרות נקיף היה ב' *duos digitos lata est, cingens frontem ab aure ad aurem.* Jonathan habet ארון מצות על המצת כקף ב' אצטרות נקיף היה ב' *a temporibus ad tempora perveniet.* De ejusmodi lamina mentio etiam fit in Glossis Isidori, in voce *Baen.* *Baen est lamina aurea, ab aure ad aurem, qua familiares Regum utebantur.* Vulcanius legit *Barean*, quam putat esse vocem Hispanicam. Sed male, mea opinione. Est potius vox Germanica aut Belgica, quibus *baen* significat viam tritam. Hinc *den Weg baenen / op de baen bzenghen; een Tijn baen.* Immo tere omne id quod in longum porrectum est, instar viæ longæ *een Baen* dicitur: veluti *een Baen in een Hoek* / id est plagula ex qua fit tunica. Nisi tamen mavelis cum doctissimo Scheffero de Torquibus legere *band*, quod fasciam significat. Cum Glossa Isidori facit *Aben Ezra* Exod. xxviii. xxxvi. והשרים: *Et magni Principes faciunt laminam auream super tiaram in fronte.*

DCLXIII. Josephus omnino aliam figuram sacræ coronæ adscribere videtur; *Antiq. lib. iii. cap. viii.* ἡ δὲ σέφανος χρύσειος, ἐπὶ τρισημίαν κεκαλυμμένη. θάλαξ δὲ ἐπ' αὐτῷ, κάλυξ χρύσειος, τῇ δακτύλῳ βοτάνῃ παρ' ἡμῶν λεγομένην ἀπομιμνήσκουσα. ὅς τ' ἔστι κώανον ἐδήσαν οἱ πατέρες ῥιζῶν ἐμπείρους ἔχοντες περὶ σαγορδύβιν. Quem locum sic vertit Gelenius: *Hunc (pileum) aurea corona triplici ordine circumdabat, in qua spectabantur calyculi aurei, quales videmus in herba, quæ apud nos vocatur dactylus, apud Græcorum herbarios hyosciamus.* Pergit Josephus, & fusius describit herbam hyosciamum, calyculorumque figuram, quæ hic non sunt repetenda. Addam tantum ea, quæ ad pleniorẽ descriptionem hujus coronæ faciunt. Ἐκ τούτων μὲν σέφανος ἐκκεκαλυμμένη ὅσον ἀπὸ τῆς ῥιζῆς πρὸς ἐπιπέδον ἢ κροτάφων, τὸ δὲ μέτωπον, ἢ μὲν ἐπιπέδον ἢ ἑπιπέδον λεγέσθω

λεγέσθω ἢ ἕτως ὁ κάλυξ. τελαμὼν ἢ ἐς χεῦσεσθ, ὅς ἱεροῖς χροῦμασι
 ἢ Θεῷ ἢ προσηγορίαν ἀπατετημένσ ἐσί. *Ejusmodi corona ab oc-
 cipitio circum tempora utraque procedebat: nam frontem isti calyculi
 non ambiabant: sed ceu loram quoddam latam auream, quod sacris
 Caracterebus Dei nomen incisum habebat.*

DCLXIV. *Ejusmodi calyculos hyosciami in sacra lamina sive
 corona fuisse, facile credam. Referunt enim figuram florum, or-
 natumque coronarum, quæ ut antiquitus ex floribus & foliis fieri
 solebant, sic & postea aureas ejusmodi floribus foliis aureis or-
 natas fuisse, negari non potest. Pontificis Max. coronam certis
 quibusdam floribus ex eodem auro decoratam fuisse, unde & Ζιιζ
 quasi flos a Mose vocatur, mihi facile persuadebo. Immo inte-
 gra corona concipi potest tanquam flos apertus. Si igitur Josepho
 credendum est, dicendum erit ornamenta coronæ sacræ, sive flo-
 res, quibus ornata erat, habuisse figuram Calyculorum hyosciami.*

DCLXV. Πειλέρεχεσθ ἢ, inquit Josephus, σέφανσθ χεῦσεσθ,
 ἀπὶ τεισοίχων κεκαλυμμένσθ. Hic per τεισοίχων interpretes solent
 intelligere tres ordines calyculorum, quorum alter altior est, ut
 caput cingant instar triplicis coronæ, ita ut non tantum caput, sed
 & ipsam tiaram cingerent instar triplicis coronæ, quemadmodum
 eam depingere solent Vilalpandus, & ex eo Frisius in opere So-
 lerii *de Pileo*, & Arnoldus Andillensis, in sua versione Gallica Jo-
 sephi, quam coronam infra exhibebimus figura III. Sed suillam
 potius commederent Judæi, quam ut hæc crederent. Sane oportet
 verba illa infarcta esse Josepho, aut alium habere sensum,
 quam interpretes pictoresque eis hactenus dederunt. Fateor qui-
 dem σοίχων significare ordinem, τεισοίχων triplicem ordinem: ut sa-
 cra corona, secundum Josephum tribus ordinibus calyculorum
 ornata videatur. Sed eam habuisse figuram quam ei auctores so-
 lent attribuere, ut in hac tabula est depicta, nego & pernego:
 cum nec pileum tangat vera corona Pontificalis, nec in reliquis
 conveniat cum hac figura. Male Gelenius vertit: hunc (id est
 pileum) aurea corona circumdabat, cum frontem tantum cingat non
 autem pileum; Hoc non dicit Josephus; sed tantum περιεχεται
 σέφανσθ, corona cingit, scilicet frontem & tempora, non autem pi-
 leum. Delendum itaque cenfeo ex versione Gelenii vocabulum
 hunc,

DCLXVI. Sed & in hoc Josephus videtur dissentire a reliquis Judæorum Magistris, quod dicat: coronam istam procedere *ἀπὸ τῆς ἑνὸς ἐκείνου τῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων*. *ab occipitio circa tempora utraque*, cum *Jarchius* aliique Judæorum Sapientes dicant, eam procedere tantum *מֵאֵן עַד מֵאֵן אַב אֹרֶז אֶל אֹרֶז* *ab aure ad aurem*, Enim vero coronam sacram cinxissē tantum frontem, non autem occipitium, colligi posse videtur ex cap. xxviii. Exodi versu xxxvii. ubi exfertis verbis jubetur ut lamina sit: *מִלְּפָנֵי מוֹרָא מִלְּפָנֵי מוֹרָא* *in anteriori partem*, id est circa frontem, non autem circa occipitium. De calyculis vero aliisque ornamentis tacent Hebræorum Sapientes: Nihil aliud illis est hæc corona, quam lamina ex auro puro.

DCLXVII. Ex ista coronæ *τῆς αἰσίου* fabricata videtur corona triplex Pontificum Romanorum. Sed & ipsi Judæi loquuntur de tribus coronis, quarum prima est *כֹּתֶר כְּהוֹנֵה* *Cidaris*, id est Corona (*cidaris* est ipsissimum *כֹּתֶר* *Kether*, quod coronam significat) *Sacerdotalis*. Secunda *כֹּתֶר מַלְכוּת* *Corona Regia*. Et tertia *כֹּתֶר תּוֹרָה* *Corona Legis*. videatur Codex. *Pirke Avoth* Rab. Nathan. Sed hæc nihil faciunt ad triplicem ordinem, sive *τῆς αἰσίου* Josephi. Nihilominus quamvis sacra scriptura ipsi etiam Hebræorum Magistri taceant de ejusmodi *τῆς αἰσίου*, sive calyculorum ornamento triplici ordine, nollem tamen negare, eam ejusmodi calyculis fuisse ornatam. Si autem hoc factum fuit, oportet calyculos illos plane alio modo fuisse dispositos, quam quo ab auctoribus solent repræsentari. Possent forte conciliari Judæorum Sapientes reliqui cum Josepho, si diceremus Coronam nihil aliud fuisse, quam laminam duos digitos latam & ab aure ad aurem longam, ita tamen ut circa tempora triplici ordine hyosciami calyculorum ornata fuerit ab utraque parte, eo modo quo a nobis infra exhibebitur.

DCLXVIII. Addit tandem Moses versu xxxvi. *וַפָּחַח עָלָיו פָּתוּחַי* *et insculpes ei, sculpturis sigilli SANCTITAS JEHOVÆ*. Quæritur inter Judæorum Sapientes: quo ordine duæ istæ voces scriptæ fuerint; utrum scilicet una, an vero duabus lineis? Abarbanelius ad legem *Parascha Tezave*. *וְאִם הָיָה בְּשֵׁמָה אַחַת הָיוּ כְּתוּבֹת כֵּן קִדְשׁ לַיהוָה וְאִם הָיוּ בְּשֵׁנַי שְׁטֵן הָיוּ קִדְשׁ לַמִּטָּה וְלַיהוָה* *Si unica linea (comprehensa) fuerunt: scripta erant sic: קִדְשׁ לַיהוָה At si duabus lineis, vox קִדְשׁ in finem lineam faciebat; Et לַיהוָה superiorum, quod nomen illud elatum sit*

fit supra reliquas res omnes. Priori modo sic scriptum fuit :

קדש ליהוה

Alias hoc modo :

ליהוה
קדש

Sed quæstio non est magni momenti, ut qua de causa eam moverint Judæi non videam; nisi forte ob superstitionem veneratorem nominis יהוה, ne scilicet postponeretur voci קדש. Sed cum in S. Scriptura nomen יהוה eodem versu & ordine alias voces sequatur, cum deinde Moses nihil aliud dicat: nisi quod insculpi debeant hæ voces ליהוה קדש ego uno tractu eademque linea eas scriptas fuisse existimo. Non possum quin in transitu nomen, Abarbanelium dicere nomen *Jehova* elatum esse supra reliqua nomina omnia: quasi dixisset cum Apostolo Paulo Philip. c. II. vers. IX. ἐχάρισται αὐτῷ ὄνομα τὸ ἐπὲρ πάντων ὀνομα.

DCLXIX. Volunt iidem etiam Sapientes literas istas non incisas fuisse, sed potius protuberantes extitisse, quod hodie Galli dicerent *Cizelé*, & Belgæ *gedzeeben Werck*. Eodem scilicet modo, quo in nummis aut in cera litteræ impressæ protuberantes conspiciuntur. Abarbanelius loco modo laudato. יהוה פתוהי חוהם כתב מפורש והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפודי ובחשן שהיו שם האותיות שוקעות שנא' תפוח אה שני האבנים אבל: Et erat sculptum sculptura figilli. *Hoc interpretantur; litteras protuberasse, non eodem modo quo nomina erant insculpta Ephodi humeralibus, & Pectorali: ibi enim litteræ erant profunda, ut dicitur (Exod, xxviii. xi.) Et sculpes duos lapides. At in corona litteræ erant protuberantes.* Unde illa hauserit Abarbanelius iterum ignoro. Cur magis in corona quam in gemmis litteræ essent protuberantes? Eadem phrasis utrobique adhibetur פתוהי חוהם. Cum igitur hoc de litteris profunde incisus intelligant verpuli ubi de Gemmis, cur non & hic ubi de corona agitur? Et sane de litteris incisus id intellexisse videtur Jonathan, ubi utitur verbo עליו חקיק ומפרש קדש ליהוה, *Et inscul-*

pes ei Sanctitas Iehova. Verbum קָדַשׁ לַיהוָה galaph, est ipsissimum $\gamma\lambda\acute{\upsilon}\phi\omega$. At $\gamma\lambda\acute{\upsilon}\phi\upsilon$ Græcis est *sculpere, incidere*. Nihilominus cum omnia in S. vestitu fuerint Regia & ornatissima, nollem mordicus negare in corona literas fuisse protuberantes, cum lamina hoc modo ornatior videretur.

Aburdum sane pictorum aliorumque auctorum commentum est, quod litteris illis etiam in Bibliis addant puncta vocalia. קָדַשׁ לַיהוָה Docti critici iudicent, utrum puncta a Mose scripta sint.

DCLXX. Cæterum coronis etiam titulos, aut literas vocesque integras inscribi, aut imagines appingi, apud veteres usitatum fuisse, satis manifesto constat, De imaginibus in Coronis vide Athenæum *lib. v. XIII.* ubi narrat Diogenem rogasse Alexandrum ut sibi liceret gestare purpuream tuniculam, & coronam auream, in cuius medio imposita esset virtutis imago, cuius erat Sacerdos. Apud Suetonium in *vita Domitiani* quoque legimus: Imperatorem *gestasse coronam auream, cum effigie Iovis, & Iunonis Minerva-que*, ut ostenderet se eorum fuisse Sacerdotem. Addit præterea *asseditisse Dialem Sacerdotem* atque Collegium Flavialium pari habitu: nisi quod illorum Coronis inerat & ipsius imago, id est ipsius *Domitiani*, quem adulatores etiam, suo more, pro Deo habebant.

DCLXXI. Cum autem Deus Opt. Max. omnes imagines a sacris arceret; ut tamen constaret Aharonem veri Dei Sacerdotem esse, iussit ut coronæ, pro imagine, nomen suum $\text{יהוה קָדַשׁ לַיהוָה}$ & quidem integra hæc sententia קָדַשׁ לַיהוָה SANCTITAS JEHOVÆ insculperetur. Ejusmodi autem nomina & titulos aliis quoque coronis inscriptos fuisse, colligi potest ex Flavio Vopisco in *vita Aureliani*. *Præferebantur, inquit, Corona omnium civitatum aureæ titulis eminentibus prodita.* Apocalypseos cap. XVII. v. legimus mulierem non tantum purpura & cocco vestitam fuisse, sed & $\text{\delta\pi\acute{\iota} \tau\omicron} \mu\acute{\epsilon}\tau\omega\pi\omicron\nu \delta\nu\omicron\mu\alpha \gamma\epsilon\gamma\epsilon\sigma\mu\epsilon\theta\acute{\iota}\sigma\omicron\nu, \text{Μυστήριον. in fronte habuisse scriptum nomen, Mysterium.}$ Respicit Johannes proculdubio ad coronam, quam in fronte gerit mulier illa, de qua loquitur, quæ tanquam magna Regina vestita, etiam coronam videtur gestasse. At in ista corona scriptum erat nomen *Mysterium*, quod omnia, quæ de ea dicebantur, fuerint ænigmatica & mysteriis plena. Narratur quoque de Pontifice Romano, eum in fronte tiaræ, sive coronæ scriptum habuisse nomen MYSTERIUM, postea

postea autem Julium Pontificem pro *Mysterio* nomen suum, litteris, ex Adamantibus compositis, addi iussisse. Scaliger in notis ad Apocal. xvii. v. Gallice rem sic enarrat. *Feu Monsieur de Monmorency estant a Rome du tems qu'on parloit librement & du St. Pere & du St. Siege, apprit d'un homme digne de foy, qu'a la verité le tiare pontifical avoyt escrit au front en lettres d'or, Mysterium: Et que depuis le tiare ayant esté refait par Jules, au lieu de Mysterium il auroit mis son nom en lettres de Diamans, JULIUS PONTIFEX MAXIMUS &c.* Verus autem Deus coronæ Summi sui Sacerdotis inscribi voluit suum nomen יהוה JEHOVA, scilicet יהוה ut loquuntur Judæi. Nomen illud καὶ ἐξοχλῶ , nomen supra omne nomen, Philip. cap. II. vers. IX.

DCLXXIII. Multa hic addi possent de Deorum, vel Heroum, imaginibus, deque liris & Inscriptionibus, quas veteres habuerunt in coronis, in annulis, in laminis aliisque amuletis; quas fuerunt & imagines sub certa quadam Constellatione fabricatæ, Arabibus dictæ Talismani, quibus ingentes adscribi solebant virtutes, ad sanandos ægros, pellendos graves morbos, ad oblinendum, in quavis re difficili, auxilium, artibus magicis ac divinationibus, aut etiam ad prædicenda futura. Tales fuerunt in annulis imagines Alexandri M. qua signavit Harcianorum familia; & Cæsar Aug. Talis fuit Achates quam in digito habuit Pyrrhus, in qua IX. Musæ & Apollo Citharam tenens, non arte, sed sponte naturæ, ita discurrentibus matris, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. Adde Augusti Capricornum, unde maxima illi fiducia. Et imago Herculis supine jacentem Leonem strangulantis, in annulo, ad arcendum Colicum. Talis forte annulus quem possidet Rever. Smerius ex ære, cui inscriptum ΚΙΝΩΝ ΚΙΝΩΝ. Et apud Trallianum lib. x. contra Colicam, $\text{φῶγε, φῶγε, ἰσχυρή, ἢ κορυδαλὸν ἐξήτῃ}$. Ita & Marcellus ad eundem dolorem cap. xxix. $\text{Θεὸς κελύβη, μὴ λῦεν χόλον πόνου}$. Ita contra dolorem dentium ter exclamare jubet varro ANESAGA. Et Marcellus, ceilus Empiricus lippientes sanat, lamella aurea collo annexa, in qua voces ΟΡΥΩ ΟΡΥΩΔΗ. Et annulo partem hæmorrhagiam affectam tangendo, ac xxvii. pronunciando SOCNON, SOCNON. De hisce vide apud Trebell. Poll. in *triginta Tyrannibus*. Plinium, lib. xxxvii. cap. II. & x. Suetonium, in

„*vita Augusti.* Trallianum, varronem *De Re Rustica*; Plura habebis apud Scaligerum, Salmasium, Seidenum, alios.

DCLXXIII. Tandem examinandus venit locus capitis, cui S. Corona alliganda erat, & modus quo capiti alligabatur. Sic habet ψ . xxxv i i.

ושמרת אהו על פתיל חבלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה על מצח אהרן ונשא אהרן אה עון הקדשים אשר יקדשו בני ישראל לכל מתנות קדשהם והיה על מצחו חמיד לרצון להם לפני יהוה

Et penes eam (laminam) vitia hyacinthina, & erit super tiaram: in anteriori parte cidaris erit. Et erit super frontem Aharonis, Et portabit Aharon iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum ab iis consecratorum. Atque sic erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro illis litaretur. Igitur anteriorem partem capitis tantum cingebat lamina, non occipitium. Magistri dicunt מאן ער און ut optime *ab aure ad aurem.* Et hoc velle videntur verba Moſis: אל מול פני המצנפת *in anteriori parte cidaris.* De occipitio silet.

DCLXXIV. Quod maxime exercuit interpretes, sunt hæc verba והיה על המצנפת *Et erit super tiaram*; quæ ita solent exponi, quasi lamina tiaram tetigisset eique incubuisset, quo modo depicta est infra, tertia figura. Videantur etiam Bibliorum picturæ, fere quotquot exstant. In eadem sententia videtur fuisse ipse Philo *lib. III. de vita Moſis.* $\mu\acute{\iota}\tau\epsilon\alpha\ \delta\iota\acute{\eta}\nu\ \epsilon\pi\iota\ \alpha\upsilon\tau\acute{o},\ \xi\ \mu\eta\ \psi\alpha\upsilon\delta\eta\ \kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\eta\varsigma\ \tau\acute{o}\ \pi\acute{\epsilon}\tau\alpha\lambda\omicron\nu.$ *Mitra autem sub lamina fuit, ne capiti inniteretur lamina.* Et Josephus *Aniq. lib. v. cap. xv.* ἢ ἡ κεφαλὴν, inquit, $\beta\upsilon\alpha\sigma\iota\eta\ \mu\eta\ \epsilon\sigma\kappa\epsilon\pi\epsilon\ \tau\acute{\iota}\omega\epsilon\alpha\ \kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\sigma\tau\epsilon\pi\tau\omicron\ \delta\iota\ \nu\alpha\kappa\acute{\iota}\nu\theta\omega\ \omega\epsilon\delta\ \lambda\acute{\omega}\ \chi\rho\upsilon\sigma\acute{\omicron}\varsigma\ \delta\lambda\lambda\ \lambda\acute{\omega}\ \sigma\acute{\epsilon}\phi\alpha\nu\ \epsilon\kappa\tau\acute{\upsilon}\pi\omega\mu\alpha\ \phi\acute{\epsilon}\rho\omega\nu\ \tau\acute{\alpha}\ \iota\epsilon\sigma\theta\ \gamma\epsilon\gamma\acute{\omicron}\mu\alpha\tau\alpha.$ *taûta ἢ ἐστὶ Φωνήεντα τέσσαρα, Caput tiara byssina tegebat; coronatur autem hyacintho. Et circa eam alia corona erat aurea, ferens sacras litteras; id est nomen tetragrammaton.* Aliter tamen ista verba exponentur a Talmudicis. Volunt enim solam vittam, quæ laminam medio sustinebat, super tiaram fuisse, atque ob hanc solam causam dictam fuisse, *super tiaram.* Laminam autem ipsam capitis frontem tetigisse, quod probant ex eo quod Moſes dicat והיה על מצח אהרן *& erit super frontem Aharonis.* Verum est, alios hoc intelligere de loco anteriori tiaræ versus frontem: sed Talmudici hoc de ipsa carne dictum volunt, ita ut Corona carni frontis, non autem tiaræ ad frontem adhæreret. *Jonathanus* והיה אל פרכתה *Et erit super frontem faciei Aharonis.*

DCLXXV. Tradunt præterea Hebræorum Sapientes tiaram capiti non profunde fuisse impositam, sed texisse verticem, sive superiorem partem capitis tantum, tota fronte manente nuda, ita ut spatii satis reliquum fuerit phylacteriis & laminæ alligandis. Volunt enim Summum Pontificem in fronte Phylacteria, etiam inter operandum gestasse, inter laminam & pileum. Hoc modo lamina oculis fere incumbebat. Ideo Chaldæus pro *בית* *fronte* habet בית עינות *domus* (id est locus) *oculorum* ejus. Illa enim pars frontis inferior circa oculos, ita ab Orientalibus solet vocari. Hinc Apocal. cap. xvii. v. pro *בית* τὸ μέτωπον. Syrus habet

בית עינות *Et super locum oculorum.* Verticem igitur capitis tegebat *mitra*. Superiorem frontem cingebant *phylacteria*. Et inferiorem circa oculos *lamina aurea* tegebat. Hæc Sapientes hauserunt ex codice *Sevachim* cap. II. quem locum jam allegavimus lib. I. cap. III. Quamvis nonnulli Gemaricis contradicere ausi sint, ut dixerint phylacteria non fuisse inter tiaram & laminam; sed potius laminam fuisse inter pileum & phylacteria, ita ut lamina fuerit supra phylacteria: ideo quod nomen יהוה exaltari debuerit supra reliquas res omnes, In eadem sententia fuit Jonathanus: sic enim ad hunc locum commentatur: ויהי על מצנפתא טיילי הפילה רישא *Et erit supra phylacteria capitis.* Videatur Rabbi Zacharias in notis ad Exodi xxvi III. cum triplici targum. Immo sunt qui plane negent Pontificem Maximum gestasse phylacteria; cum revera iis non opus habuerit: nam plus satis habebat signorum in ipso sacro vestitu: prout nec *peniculamentis* indigebat, ob eandem rationem. Sed quocunque modo sumatur, manifestum est, laminam Cidari non incubuisse, sed frontis carni, & quidem circa oculos.

Dicit tamen aliquis, Mosem mandasse ut corona imponeretur Mitræ, cum exsertis verbis dicat: והיה על המצנפת *Et erit super tiaram.* At quomodo τὸ ὑπὲρ *super* sit intelligendum docet Jarchius. Dicitur nempe corona *super tiaram*, quia vittæ hyacinthinæ, quibus alligabatur, a fronte, e medio laminæ, per verticem, super tiaram recurrebant, ad occipitium, ubi stringebantur. Hac ratione lamina sustentabatur a tiara, ideoque aliquo modo erat *super tiaram*. Igitur verba illa: *Et erit super tiaram*, magis deberent intelligi de *vitta hyacinthina*, quam de ipsa corona.

DCLXXVI. Alligabatur hæc corona capiti vittis hyacinthinis.

והשמה אתו על פתיל הכלה והיה על המצנפת
Et pones (alligabis) eam
vittis hyacinthinis, & erit super tiaram. Quales illæ vittæ fue-
 rint, non exprimitur, nisi quod fuerint ex *hyacinthino*, id est ex la-
 na hyacinthini coloris. Jonathanus habet שויר חוטא דהכלה *retorta*
filamenta hyacinthina. Sed vittas illas non tantum fuisse nuda fila-
 menta, sed latiora quædam ligamenta, quales vittæ esse solent,
 vix dubito, eo minus quod Josephus dicat, Sum. Pont. hya-
 cinthino fuisse coronatum, quod de minutis filamentis intelligi non
 potest. Quidam volunt unicam tantum fuisse vittam, quæ indi-
 solebat foraminibus laminæ, circa extremitates ejus, versus aures,
 atque sic vittam ab auribus recurrisse ad occipitium, ubi no-
 do stringeretur. At non sufficebat lamina hoc modo alligari
 capiti: nam medium ejus quoque sustentari debebat, alias in na-
 sum decidisset proculdubio pondere suo pressa. *Jarchius* igitur
 vult, aliam vittam præterea fuisse in medio laminæ ad marginem,
 inditam foramini alii, illamque vittam superne tiaram cinxisse,
 & a fronte per verticem ad occipitium retractam, ibique strictam
 fuisse. Hac ratione non tantum lamina capiti firmiter & immota
 adhæsit, sed & ipsa tiara de capite non poterat decidere ut vittæ
 hyacinthinæ aliquod decus dederint; quasi caput rectum habuisset
 mitra hyacinthina, aut corona hyacinthina cinctum. Hoc, ut
 existimo, intellexit Josephus de *Bello Jud. lib. vi. cap. vi.* ἡ δὲ κε-
 φάλῃ βυσσίνῃ μὲν ἔσχετε τιάρα, κατέσπετο δὲ ὑακίνθῳ. *Caput qui-*
dem tegebat tiara byssina, hyacintho coronata. Ob eandem forte
 causam dicit *Anuq. lib. III. cap. VIII.* pileum Summi Pontifi-
 cis esse similem pileo reliquorum Sacerdotum, nisi quod sit ἐξ
 ὑακίνθῳ πεποιημένῃ, *hyacintho variatus.* quam formam facile
 repræsentabat, si fingamus vittas paululum latas, non nuda fila-
 menta retorta. *Jarchius* in ista opinione videtur fuisse: tria ha-
 buisse foramina S. laminam, singulo etiam foramini inditam fuisse
 vittam hyacinthinam: quamlibet vittam in duas quasi partes fuisse
 divisam, atque sic quasi sex vittas sese prodidisse. Sane nollem
 ei mordicus contradicere. Nihilominus unica vitta ista omnia ab-
 solvi poterant, ut sequens tabula docebit. Sed non pigebit inte-
 grum locum *Jarchii* adducere: Sic enim ille *Exodi xxvIII. ad*
 ista verba פתיל הכלה על פתיל הכלה *super vittam hyacinthinam.*
 ובמקום אחר אומר
 ויתנו עליו פתיל הכלה ושור כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר
 והיה על מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת

ששם מניח תפלין למדנו שהמצנפה למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה
 (Latet hic mendum, & legendum est בנקבים *in foraminibus*, ita sane legitur in editione
 Hanoviensi, cum triplici Targum) וחלויין בו בנ' ראשין ובאמצעו ששה
 בשלשה מקומות הללו פתיל ומעלה אחד מבחוץ ואחד מבפנים כנגדו וקושר
 ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצא בין אורך הטם ופתלי דאשוי מקיפין
 את הקרקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים הולך על פני רוחב
 הראש מלמעלה ונמצא עשוי כמין כובע ושל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על
 המצנפה והפתיל האמצעי מחזיק שאינו נופל והטם הלוי כנגד מצחו ונתקיימו
 כל המקראות פתיל על הציצין וציץ על הפתיל ופתיל על מצנפה מלמעלה:

Et in alio loco (Exodi xxxiv. xxxi.) dicit: & ponet super eam vittam hyacinthinam. Iterum scriptum est hic; & erit super tiaram. Et mox: Et erit super frontem Aharonis. Et in Maestratione Sanctorum (Gemara Babyl. cap. 11. Codicis Sevachim) legimus: capilli ejus conspiciebantur inter tiaram & laminam, ubi erant phylacteria. Discimus itaque tiaram fuisse superne in vertice capitis, neque profunde depressam, ut totum caput tegetet usque ad frontem. Laminam autem fuisse inferius. Quantum autem ad vittas, indita erant foraminibus, unde dependebant ex duabus extremitatibus (laminæ) & e medio ejus ut essent sex in tribus istis locis. Vittæ erant superne, una exterius, (pro-pendens) & altera interius e regione ejus: omnes tres vittæ suis extre-mitatibus stringebantur in occipito. Reperiebatur igitur vittæ inter lon-gitudinem (id est in medio) lamina, cujus extremitates cingebant to-tum cerebellum. vittæ media, cujus extremitas revincta erat cum extre-mitatibus duarum reliquarum, recurrebat per latitudinem capitis super-ne, atque sic facta erat instar cassidis. Ideoque de media vittæ intelligi debet, id quod dicitur: Et erit super tiaram. Media vittæ eam (tia-ram) sustinet ne cadat. Et lamina pendet e regione frontis ejus. At-que sic us xtus in eo consistit; ut doceremur. Vittam esse supra laminam, & laminam supra vittam, & vittam supra tiaram superne.

DCLXXVII. Ut autem omnia facilius caperentur a lecto-re, hac tabula sacram laminam, sive coronam depingi cura-vimus.

EXPLICATIO HUIUS TABULÆ.

I. Prima figura repræsentat laminam, secundum opinionem Jarchii, aliorumque Judæorum, cum calyculis hyofciami, secundum Josephum.

A. A. Est ipsa lamina aurea.

B. B. & C. C. sunt tres פתלי הכלה *vitta hyacinthina*, e tribus foraminibus dependentes, quarum quælibet in duas partes divisa est, quasi essent sex vittæ.

B. B. Duæ vittæ בני ראשים *pendentes in duabus extremitatibus laminæ*, מקיפין את הקרקר *cingentes totum cerebellum*, recurrentes ad occipitium, ubi stringuntur.

C. C. פתיל הולך על פני רחב הראש מלמעלה *vitta media*, *recurrens per latitudinem capitis superne*, id est per *verticem*.

Dicitur quoque פתיל על המצנפס *vitta supra tiaram*, qua sustentatur lamina ne caderet.

a. b. c. פתיל על הצין *vitta supra laminam*.

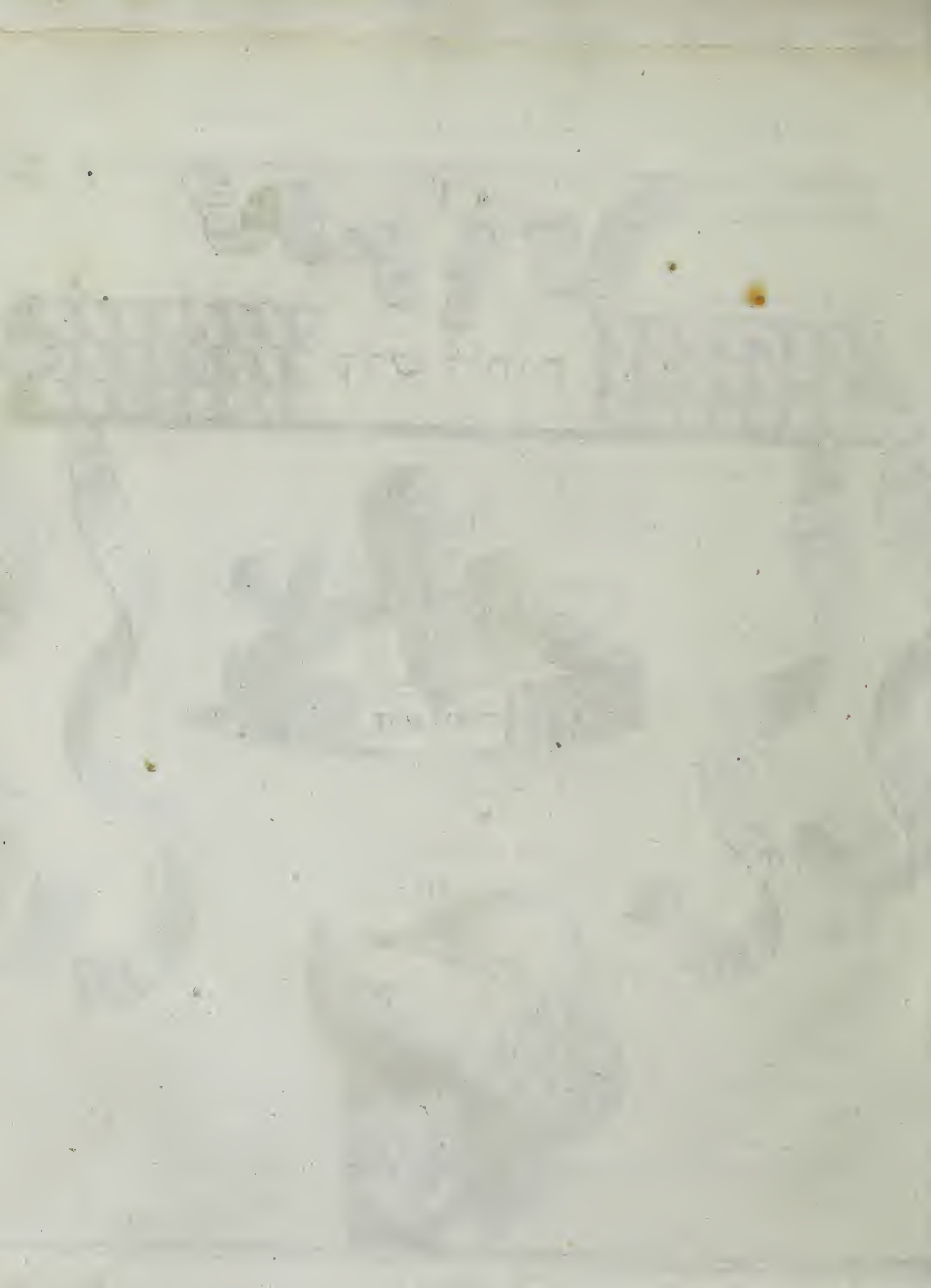
d. e. f. צין על הפתיל *Lamina supra vittam*.

II. Secunda figura repræsentat laminam cum calyculis hyofciami, per *τελειοχλαυ*, secundum Josephum: tribus quidem foraminibus secundum Jarchium, sed unica tantum vitta, tamen instar sex vittarum apparente.

III. Corona cum *τελειοχλαυ* calyculorum, secundum Josephum, prout repræsentatur a Vilalpando, Frisio, Andillensi & aliis.

DCLXXVIII. Docet etiam Moses rationem, propter quam Deus voluerit Sacerdotem ejusmodi coronam gestare. Non tantum *ad honorem & ad gloriam*, ut loquitur Moses de toto vestitu. Sed ut ait: ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנורת קדשם והיה על מצחו חמיד לרצון להם לפני יהוה *Ut portet Abaron iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum ab illis consecratorum. Sic erit super frontem ejus jugiter, ut Deo pro iis litaretur. Illud עון הקדשים rerum sacrarum, varie exponitur a Judæorum Sapientibus, Jarchio, Abarbanelio & aliis, præsertim autem Gemaricis, Massechet Zevachim cap. II. Menachot cap. III. Pesachim cap. I. & alibi; ibi enim intelligunt per iniquitatem rerum sacrarum, Res fa-*
cras,

cras, ut *sanguinem*, *adipem*, & id genus alia, quæ in immunditia offerrebantur; ut quamvis fuerint immunda, tamen per laminam legitima fierent ad oblationem. Jonathanus: ויטול אהרן ית : *Et ferret Aharon iniquitates rerum sanctarum, quas consecraverint filii Israelis, omnium donorum sanctorum eorum, in quibus erraverint.* Docet præterea Jonathanus ibidem loci, Sum. Pontificem debere gere-
re coronam in fronte, ut *expiaretur perveracitas frontis.* למכפירא על : חזפי אפי' Sed hæc sunt Rabbinica, eorum fabulis & carnalibus expositionibus digna. Sane ut omnes vestes sacræ munditi-
em veri Pontificis Maximi nostri salvatoris J. C. repræsentabant, ita & corona sacra symbolum erat illius munditiæ ac sanctitatis, im-
mo & pretii illius sacrificii; ut significaretur per meritum Christi Summi nostri Sacerdotis, ejusque sanctitate & satisfactione, auro multo puriori & pretiosiori, omnia sacrificia Sacerdotes-
que Deo esse gratos. Sed cum lamina symbolum tantum fuerit Sanctitatis & meriti Christi, Judæi Sanctitatem nudæ laminæ at-
tribuunt, quasi per ipsam sacrificia Deo accepta reddi possent. Hinc toties in Codicibus *de Sacrificiis & oblationibus*, aliisque in locis, hæc verba occurrunt: מרצה הצין *Lamina expiat*, vel *accep-
tum reddit.*

DCLXXIX. Ejusmodi quid Ethnicos etiam attribuisse coronis, in rebus sacris, colligi potest ex Athenæo *lib. xv cap. v.* Tradit enim preces atque sacrificia accepta esse Deo; si coronati sacrificent, quod probat ex Sappho poetria. & Aristotele, qui docuit sacrificium debere esse perfectum, ut Deo gratum sit: Coronam autem esse signum perfectionis.

DCLXXX. Sane apud reliquas gentes Sacerdotes quoque coronas gestasse inter operandum, omnes auctores clamant. Exempla habemus luculentissima apud Athenæum, Suetonium & alios, in Imperatore Domitiano, in Diogene aliisque. Testes sunt fere omnes nummi veterum, & inscriptiones & aræ. Videantur Plinius *lib. xviii. cap. ii.* Virgilius *Æneid. lib. iii.* Aristophanes in *Ranis*, Demosthenes *contra Midam*, alii. Ex quibus constat, non tantum Sacerdotes & popas, & sacrificantes, & tibi-
cines, aliosque Sacrorum Ministros, sed & ipsas victimas & aras, & sacra utensilia reliqua coronari, quasi irritum fuisset to-
tum sacrificium, si absque corona factum fuisset. Insignis sane

exstat locus apud Tertullianum *de Coronis cap. x.* *Ipsa fores, ipsa hostia, & ara, & ipsi ministri, & Sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum Sacerdotalium coronas apud Claudium. Quid? Coronas antiquitus fuisse ornamenta sacerdotalia & militaria tantum, alii tradunt. Plinius lib. xvi. cap. iv. Antiquitus quidem nulla corona nisi Deo dabatur: ob id Homerus cælo tantum eas & pralio universo tribuit &c. Et mox: Postea Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis.* Hanc ob causam Alexander Syriæ Rex Jonathani, Summo Pontifici Hebræorum misit, non tantum stolam purpuream, sed & coronam auream, ut insigne Sacerdotii. Vide Josephum *Antiq. lib. xiii. cap. v. i. Macab. cap. x.* De Coronis Sacerdotum ac Sacrificantium, multa atque erudita leges apud Reinesium ad *Inscriptionem xli. pag. 83.* & sequentibus, ubi de Criobolo & Tanrobolo.

CAP. XXIII.

DE MODO VESTIENDI SACRA
VESTIMENTA.

In rebus sacris omnia fieri magna Religione. Piaculum in vestiendo sacro vestitu. Pontifex Maximus Semai nescivit quomodo vestes induendæ fuerunt. Prostruitur a fratre Onia, qui Pontificatum ambiit. Turba inde orta. Causa Templi Onia in Ægypto. Bartenora allegatus. Ordo quo vestes sacra indui solebant. Maimonides & Iosephus allegati. Velum byssinum inter Pontificem Maximum & populum, magno die expiationis.

DCLXXXI. **C**UM omnia in rebus sacris magna religione observari solita fuerint, tum etiam ritus vestiendi sacra vestimenta. Itaque magnum fuisset piaculum, si pontifex præpostero ritu vestitus fuisset; adeo ut Sapientes tradant, magnas turbas motas fuisse ob inscitiam Pontificis Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent sacra vestimenta. Ut ista inscitia & in vestiendo error, originem dederit celeberrimi istius Templi Oniæ in Ægypto, pessimique schismatis in Ecclesia Judaica,

Judaica, ut quidam Judæorum Hierosolymis, alii in Ægypto sacrificarent. Pontifex Max. Simeon Justus ad plures abiturus, cum animadvertisset stupiditatem filii sui Semai, qui erat major natu, Summum Pontificatum postulavit pro minori natu Onia, quem doctum & sacrorum rituum peritum prædicabat. At renuentibus patribus, quod esset contrarium legi Mosis, qua sancitum est, ut major natu semper Pontificatu Summo fungeretur; Onias tamen, patre Simeone jam fatis defuncto, ut pontificatum obtineret, fratrem Semai, qui revera sanæ mentis vix dici poterat, ludibrio sacerdotibus totique populo exponere ausus est, causaque fuit ut publice piaculum committeret, in vestiendis sacris vestibus. Primum enim eum induit tunica linea viliori, quali carnem suam tegere solent mulieres; postea pro balteo cinxit eum funiculo parvo atque hoc apparatu eum ad altare adduxit tanquam sacris functurum. Cum autem speraret Onias fore, ut hoc modo frater Semai occideretur tanquam profanus, qui patrios mores rideret, novosque ritus instituire vellet, contra legem Mosis; plane contrarium accidit. Judæi enim animadvertentes Semai simplicitatem, malitiamque Oniæ, hunc pro illo justis pœnis afficere quærebant. Quod cum rescivisset Onias aufugit in Ægyptum, ut autem ambitioni aliquo modo satisfaceret, Summusque Pontifex crearetur, petiit a rege libertatem ædificandi templum in usum Judæorum, ubi sacrificia fierent, ritu majorum a Mose instituto, quod & obtinuit. Atque sic celeberrimum illud Templum initium sumpsisse videtur ab ignorantia Semai, quod nesciret quo ritu vestienda essent vestimenta sacra. Historiam hanc filius enarrat Bar-tenora in commentariis ad Misnam *Menachoth. cap. XIII. Hierus. foma. fol. 43. Sepher Zuchasin.*

„ Historiam de Templo Oniæ aliter narrat Iosephus *Antiq. li-
 „ bro. 13. cap. 6.* ædificatum fuisse sub Antiocho Epiphano. vi-
 „ detur itaque duo habuisse Iudæos Tempa in Ægypto. Alte-
 „ rum Oniæ filii Simeonis Iusti, in ditione Alexandrina, quare
 „ & Alexandrinum Templum dictum. Alterum ab Onia filio O-
 „ niæ sub Antiocho Epiphane, in ditione Leontopolitana, qua-
 „ re & Leopolitanum Templum nuncupatum. De primo Talmu-
 „ dici, de altero Iosephus. Nec mirum cum & alia habuerint in aliis
 „ locis, ut in Coele syria & alibi. Ioseph. *Antiq. l. 13. cap. 6.*

Eodem igitur ordine, quo a nobis describuntur vestes sacræ, etiam vestiri solebant. Primum scilicet Sacerdos induit *brachas*; secundo *tunicam*; tertio *balteum*; & tandem quarto *pileum*. Summus autem Pontifex, post brachas, tunicam & balteum; quarto induebat *Pallium*; quinto & sexto Ephodum & Pectorale; septimo *Tiaram*; octavo *Coronam auream*. Ephodum & Pectorale nunquam separabantur (ut jam a nobis annotatum est) ideo simul vestiuntur.

DCLXXXII. Hunc ordinem ipsa natura postulavit. Oportet enim ut interiora prius vestiuntur, postea exteriora. Eundem ordinem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* כיצד סדר לבישה בגדים. לובש המכנסים תחילה וחוגר את המכנסים למעלה לשיבירו מעל מחניו ואחר כך לובש הכתונה. ואחר כך חוגר את האבנט כנגד אצילי ידיו ומקיפו כרך על כף עד שגומר וקושר. ואחר כך צונף במצנפת כמין כובע: כהן גדול אחרי שחוגר באבנט לובש המעיל. ועל המעיל האפור והחושן וחוגר בהשב האפור על המעיל מהחת החשן ולפיכך נקרא מעיל האפור שחוגרו באפור ואחר כן צונף במצנפת וקושר הציץ למעלה מן המצנפת ושערו היר נראה בין ציץ למצנפת ושם הירר מניח תפילין בין ציץ למצנפת: *Quo ordine vestiuntur vestimenta? Primo induit brachas, quas stringit supra umbilicum circa lumbos: & postea induit tunicam; Postea stringit balteum circa axillas, pluribus involucriis. Postea circumvolvit tiaram instar cassidis. Summus Pontifex, balteo constricto, induit pallium; Pallio superinduit Ephodum & Pectorale, stringitque Ephodum pretiosi cingulo Ephodi supra pallium, infra Pectorale. Ideo vocatur pallium Ephodi, quod Ephodo cingatur. Tandem involvit (caput) tiara, & stringit eam, & laminam supra tiaram; capilli autem ejus apparebant inter laminam & tiaram, in quo loco ponebant phylacteria, scilicet inter laminam, & tiaram.* Eodem ordine vestes sacræ describuntur a Josepho *Antiq. lib. III. cap. VIII.* ut non dubitem quin eas recensuerit, non quidem eodem ordine quo eas descripsit Moses, nec pro arbitrio suo, sed prout a Sacerdote illa indui solebant.

Die expiationis, decimo scilicet Tisri, inter Summum Pontificem & populum expandebatur velum album byssinum, ut significaretur, isto die omnia (quæ dies iste postulabat) fieri vestimentis albis, ut tradit Misna *Codice Ioma* capite tertio.

Tabula prima. Summus Pontifex cum pileo & lamina, secundum Iosephum; & sine phylacteriis.

Tab. secunda. Idem cum toto vestitu sacro, præsertim cum

„*Tunicam*, *Balteum*, *Pallium*, *Ephod*, *Pectorale*, *Pileum* &
 „*Zitz*, sive *Coronam*, deinde qua constiterit quælibet materia,
 „quibus coloribus, cuilibet clarum est. *Albas* vero quatuor fuis-
 „se, quot tota Sacerdotum habebat turba, *Feminalia*, *Tunicam*
 „*Balteum* & *Pileum*, easque constituisse ex lino albissimo, aliquo-
 „ries repetimus: ut *vestes alba* Pontificis Max. non distinctæ fue-
 „rint a vestibus totius Sacerdotum ordinis, nisi quod hi balteum
 „habuerint ex lana & lino, variisque coloribus mixtum, ac cer-
 „tis figuris ornatum; illius autem balteus, cum albis indatus fuit
 „vestibus, ex albissima bysso, non minus quam feminalia tunica
 „& pileus, contextus fuerit. Adde quod & illorum pileus altior,
 „hujus autem circa caput fusior depressiorque fuerit, instar illius
 „quo rectus fuit, vestibus aureis indutus.

„ DCLXXXIV. Quatuor hisce vestimentis albis Summum Pont.
 „functum fuisse ministerio uno tantum die in anno, decimo sci-
 „die Tisri, quando solennis fiebat expiatio etiam demonstravimus,
 „Tandem & duas isto die eum habuisse togas, alteram pretiosio-
 „rem mane, alteram minus pretiosam, vespera, non minus pa-
 „tet.

„ DCLXXXV. Albis tamen vestimentis etiam ornatus esse de-
 „buit, cum combureret *vaccam rufam*, ut inde cineres sacros
 „ad aquam lultralem, qua a peccatis purificarentur, ex lege Dei
 „haberent paratos, quod & verbo notavi libro primo, cap. XI.
 „*Albis vestibus* id fieri debuisse exsertis verbis docetur Codice
 „*Parah Adumab.* sive de *vacca Rufa*, cap. IV. sect. I. Dis-
 „putatur ibi, numne comburi debuerit suo nomine, tradunt enim
 „Sacerdotem attenta mente, eam mactare, reliqua omnia præstare de-
 „buisset, ut nomine vaccæ Rufæ, & in usum a Lege præscriptum,
 „non vagis incertisque cogitationibus fierent; immo & Lavan-
 „dum fuisse Sacerdotem, manibus pedibusque puris cuncta fuisse
 „præstanda. Disputatur quoque *ibidem*, utrum a quolibet totius
 „Sacerdotum ordinis, an vero a solo Pontifice Maximo id fieri
 „potuerit, quibusque vestibus fuerit ornandus? Tandem sub fi-
 „nem istius sectionis, ita colligit Misna: והלא ככהן גדול בסולה ר' יהודה
 „: משכיר ובמחוסר בגדי פסילה ובכלי לכן היה נטשה
 „*Qua non comburitur*
 „*per Summum Pontificem, vetita est.* Doctor Iehuda licentiam de
 „clarat. *Si etiam fiat ab eo qui veste aliqua sacra caret, vetita*
 „*quoque est.* *Fieri etiam debebat vestibus albis.* Hic duo animad-
 „vertenda

„vertenda sunt. Primum quod vacca rufa comburi possit, non
 „solum per Pontificem Max. sed & per quemlibet totius ordinis.
 „Deinde fieri omnia debere *vestibus albis*.

„DCLXXXVI. Quamquam hujus non est loci ut examinemus,
 „per quem *vacca Rufa* fuerit combusta, tamen cum inde de-
 „ducatur ad vestimenta quibus indui debuit Sacerdos, illa si-
 „lentio prætereunda non existimo. Disputant itaque Talmudici
 „utrum fieri possit per quemlibet totius ordinis, an per solum
 „Summum Pontificem? Satis acriter de hac re inter Hebræorum
 „Sapientes disceptatur. Primam omnium combustam fuisse per
 „Eliezerum, nondum Summum Pontificem, conceditur, reliquas
 „autem omnes per solum Pontificem Max. Huic autem strenue
 „se se opponunt Rabbi Jose, Rabbi Jehuda, & Rabbi Simeon
 „aliique. Horum sententia est, primam, quidem combustam
 „fuisse per Elizerum, reliquas vero vel per Pontificem Max.
 „vel per alium ex tota Sacerdotum turba, absque discrimine fie-
 „ri potuisse. In hac sententia fuisse Talmudicos, discimus Co-
 „dice *Ioma cap. iv.* in Gemara: causam dant, quod prima,
 „non per Aharonem, sed per ejus filium fuerit combusta uti
 „patet ex Numer. Cap. xix. Ita scilicet disputant. ונתחם אותה אל
 „אלעזר הכהן ולא לדורותו אלאעזר איכא דאמרי לדורותו בכהן גדול
 „איכא דאמרי לדורותו בכהן הדיוט בשלמא למאן דאמר לדורותו בכהן הדיוט שפיר
 „אלא למיך לדורותו בכהן גדול מנה ליה: *Et tradetis eam Eliezeri Sa-*
 „*cerdoti* (Numer. cap. xix.) *Eam Eliezeri*, (scilicet loco allegato
 „dictum est) *sed non posteris Eliezeris*. *Sunt qui dicunt, familiis*
 „*Summi Pontificis*. *Sunt qui dicunt, familiis minoris Sacerdotis*.
 „*Concedatur illi qui dicit familiis minoris Sacerdotis, recte, Sed*
 „*is qui dicit familiis Summi Pontificis, unde id habet?*

„DCLXXXVII. Eadem repetuntur eodem capite. Idem docet
 „Maimonides, & simul dat rationem, cur id statuat? *Hilchoth*
 „*Para Aduma*, sive de *vacca Rufa*. Cap. i. Sect. xr. אף כהן
 „הדיוט כשר לשריפת הפרה שני ונתחם אותה לאלעזר הכהן וטדין אהרן היה
 „קיים ומפי השמועה למדו זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול בין
 „בכהן הדיוט: *Etiā Sacerdos totius ordinis quilibet vaccam comburere*
 „*potest, quia dictum est, (Numer. xix.) dabitur eam Eliezeri Sa-*
 „*cerdoti*. *At Aharon tunc vivebat*. *Discimus itaque ex ipso textu,*
 „*istam factam fuisse per Eliezerem, reliquas autem vaccas, sive per*
 „*Summum Pontificem, sive per Sacerdotem minorem*. Cum itaque

„ prima vacca combusta fuerit per Eliezerem, vivente Aharone
 „ Summo Pontifice, non male indicat Maimonides reliquas omnes
 „ etiam comburi potuisse per quemlibet Sacerdotem ordinarium.
 „ Ad istum locum Maimonidis Kesefh Misna multa adfert ut idem
 „ demonstret. Inter alia etiam locum ex *Capite IV. Codicis Io-*
 „ *ma* in Gemara. Citat quoque *Siphre*, ubi De Sacrificiis præ-
 „ fertim agitur. אוחה אל אלטור וזאת נשחית באלטור ושאר כל הפרות ככהן גדול
 „ דברי ר' מאיר רבי ורבי יהודה ורבי שמעון ור' אבי אומרין וזאת נשחית באלטור ושאר
 „ *Illam* (scilicet vaccam pri-
 „ mam trades, uti dicitur Numer. XIX.) *Eliezeri; Illa itaque*
 „ *peracta est per Eliezerem, sed reliqua omnes vacca per Summum*
 „ *Pontificem, ut tradit Rabbi Meyer. Sed Ribbi & Rabbi Iehuda,*
 „ *& Rabbi Simeon, & Rabbi Eliezer filius Iose dicunt, hac facta*
 „ *fuit per Eliezerem, at reliqua omnes, sive per Pontificem Max.*
 „ *sive per Sacerdotem minorem.* Eadem notat Maimonides in suis
 „ ad *Codicem Parah, capite III. Sect. I.* Commentariis, ad hæc
 „ verba Misnæ. שנעה ימים קודם לשריפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה
 „ *Septem diebus, ante combustionem vacca, segrega-*
 „ *runt Sacerdotem, qui vaccam combusturus erat, a domo sua ad*
 „ *conclave.* &c. (nempe in Templo) Ex hisce verbis Misnæ probat
 „ Maimonides vaccam rufam, ex mente Misnæ, a quolibet Sacer-
 „ dote comburi potuisse; cum dicatur *Separam Sacerdotem, qui*
 „ *combusturus est vaccam, non Pontificem Maximum.* מאמרין, in-
 „ כהן השורף את הפרה תדע שכל כהן כשר לשריפתה אמר ית' ונחת' איהו;
 „ *Dicunt* (nempe Misnici) *Sacerdos vaccam com-*
 „ *busturus. Nota quemlibet Sacerdotem ad eam comburendam aptum*
 „ *esse. Dixit laudatus Deus: (Numer. XIX.) Tradetis eam Elie-*
 „ *zeri Sacerdoti.* Mox addit *Eliezerem fuisse:* מן הכהנים בעה היה;
 „ *vicarium Sacerdotum isto tempore.* Pergit, in *Siphra dici* (quod
 „ jam ostendimus) *Hæc* (nempe prima) *combusta est per Elieza-*
 „ *rem, reliqua omnes, sine discrimine, sive per Summum Ponti-*
 „ *cem, sive per quemlibet Sacerdotum totius ordinis.* Eadem repe-
 „ tuntur *Codice Parah. Cap. IV. sect. I.* Dubitari itaque neutri-
 „ quam potest quin vacca rufa combusta fuerit non per Summum
 „ Pontificem solum, sed per quemlibet Sacerdotem, per quem &
 „ reliqua sacrificia oblata fuerunt.
 „ DCLXXXVIII. Colliget tamen aliquis ex *Codice Parah A-*
 „ *duma, cap. III. Sect. v.* omnes vaccas rufas combustas fuisse per
 „ Pon-

„ Pontifices Maximos, non per reliquos totius turbæ sacerdotes.
 „ Postquam enim Rabbi Meyer ibi dixisset si ad conficiendam aquam
 „ lustralem, non reperiebant cineres septimæ vaccæ, desumptos
 „ fuisse sextæ, si nulli fuerunt sextæ, sumebant quintæ, vel quartæ,
 „ vel tertiæ, vel secundæ, vel primæ, addit statim quot fuerint
 „ combustæ post tempora Esdræ, stante Templo secundo, quinque
 „ scilicet. Mox addit Misna septem combustas fuisse post tempo-
 „ ra Ezræ, ex sententia sapientum; notantur etiam nomina eorum
 „ qui eas combusserunt, quinque nempe Sacerdotes, qui omnes
 „ videntur Sacerdotes Magni: *Simeon Iustus, Iohannes, Eliohi-*
 „ *nus, Chanamael Ægyptius, & Ismael.* Ita habet Misna לא מצאו
 „ משבט שושן משש כחמש מארבט משלש משתים ומאתה ומי ששאר הראשונה
 „ ששה משה וחשניה ששה עזרא וחמש מעזרא ואילך דברי ר' ז' וחכמים א' שבע
 „ מעזרא ואילך ומי ששאן שמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול עשו שתים שתיים
 „ אליהו עיני בן הקוף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פיאבי עשו אחת אחת:
 „ *Si non reperiebant* (cineres) *septima vaccæ faciebant*, (aquam
 „ lustralem) *de sexta, de quinta, de quarta, de tertia, de secunda,*
 „ *de prima vaccæ cineribus. Quis autem combussit eas? Primam*
 „ *paravit Moses, alteram Ezra. Erant autem quinque a tempore E-*
 „ *zra ac post eum, ex sententia Rabbi Meyer. At Sapientes tradunt*
 „ *septem fuisse a temporibus Ezra. At quinam fuerint qui eas pararunt?*
 „ *Simeon Iustus & Iohannes Pontifex Max. pararunt quilibet duas. E-*
 „ *liohin filius Hackiphi, Chanamael Ægyptius, & Ismael filius Piavi,*
 „ *pararunt quilibet unam. Summos fuisse Pontifices Simeonem Iu-*
 „ *stum, Iohannem, & Ismaelem filium Piavi, non dubitatur, cum*
 „ *apud Iosephum & alibi in eorum Catalogo reperiantur. Du-*
 „ *bitari tamen posset de Eliohino filio Hackiphi, & de Chanamaele*
 „ *Ægyptio, cum Iosephus aliique de eo taceant. Tamen & hos*
 „ *Pontifices Maximos fuisse, colligi potest ex mente Rabbi Meyer.*
 „ *Est enim ejus sententia, uti demonstravimus, vaccam rufam*
 „ *parari non potuisse, nisi per Summum Pont, dicitque quinque*
 „ *combustas fuisse post tempora Ezræ: Sapientes statim enume-*
 „ *rant hos quinque, unde quis non male conjiceret hos quin-*
 „ *que intellexisse Rabbi Meyer, cumque judicasse, eos omnes fuis-*
 „ *se Pontifices Maximos. Enimvero etsi Eliohinus & chanamael*
 „ *apud Iosephum aliosque nonnullos, inter Pontifices Maximos*
 „ *noti non fuerint, poterant tamen fuisse Pontifices Max. Mul-*
 „ *to plures proculdubio fuerunt quam a Iosepho aliisque notan-*

„tur; cum a tempore Maccabæorum tot electi, aut potius ob-
 „trusi fuerint, fere singulis annis novus aliquis. Si credamus
 „*Sepher Iuchasin* fol. xxv. lat. i. certum est, *Eliohinum*, & *Cha-*
 „*nemaelem* Sacerdotes Summos fuisse, non minus quam reliquos
 „tres quibus annumerantur. Sic habet *Sepher Iuchasin*, dicto loco.
 „אלוועני בן הקף וחנמאל המצרי שניהם כהנים גדולים ועשה כל אחד מהם פרה
 „קודם ישמעל בן פאכי נפי ג' פרה: *Eliohini filius Kaphi & Chanamael A-*
 „*gyptius ambo erant Summi Pontifices, & quilibet eorum vaccam com-*
 „*bussit, ante Ismaelem filium Paphi. Capite III. Codicis vacca Ru-*
 „*fa.* Hinc sequeretur, post Ezram omnes vaccas rufas a Sum-
 „mis combustas fuisse Pontificibus.

„DCLXXXIX. Silentio præterire non possum, quod in ea-
 „dem Misna dictum sit, Mosen & Ezram quemlibet etiam vac-
 „cam rufam combussisse, qui tamen Pontificibus Maximis annu-
 „merari non possunt: etsi enim Moses fuerit Pontifex, non
 „minus quam Rex & Prophta, tamen Summorum Pontificum
 „ordini non adscribitur; præterquam quod prima vacca combu-
 „sta fuerit per Eliezerem, Aharonis Summi Socerdotis filium,
 „ejusque vicarium, ut habet Maimonides. Sed & Ezra non fuit
 „Pontifex Maximus. Existimo itaque dictum fuisse, vaccas
 „fuisse combustas per Mosen & Ezram cum id factum fuerit iis
 „viventibus remque procurantibus. Idem judicare quis possit
 „de quinque Pontificibus Summis sequentibus, Simeone Justo,
 „Johanne, Eliohino, chanemaele & Ismaele: quod nempe sub
 „eorem Pontificatu eorumque jussu & cura quinque, sive, ut
 „volunt הכמים Sapientes, septem vaccæ reliquæ fuerint com-
 „bustæ. At, quidquid alii dixerint, ex iis quæ allata sunt,
 „manifestum est, primam paratam fuisse per Eliezerum, ac re-
 „liquas omnes per quemlibet Sacerdotem, sive Summum, sive
 „ordinarium comburi potuisse.

„DCXC. Qualiscumque autem is fuerit, sive Summus, sive
 „minor Sacerdos, ministerio isto fungi debebat vestimentis *albis*,
 „ut habet traditio, codice *Parah* cap. iv. *sect. I.* quem locum ab initio
 „hujus capituli allegavimus. וכלי לבן, inquit, *Et vesti-*
 „*bis albis fiebat.* Maimonides, ad istum locum, per כלי לבן in-
 „telligit כבדי לבן *vestibus albis.* Revera *vestimenta* non minus quam
 „reliqua suppellex כלים *vasa* nuncupantur, quod & annotavi-
 „mus hujus libri capite xx. Ita & Græce αἶψα &c. Act. x &

„ XI Maimonides fane *Hilch. Kele Hammikdash*, Codice. De *vasis*
 „ *Templi*, כגרים *vestimenta* etiam *vasis sacris* annumerat: cum de
 „ *vestibus*, non minus quam de reliquis *vasis* ibi agat. Idem Mai-
 „ monides ad Misnam, *Codice Parah* cap. iv. ad hæc verba, כגרי לבן
 „ hæc habet. הם אותן שהיה לובש כהן גדול ביום הכפורים לעבודה
 „ היום כמו שהתבאר בפסוק ואמנם הם ארכשה כלים אשר היה לובש כהן הריוט
 „ לעבודה ולשון החוכמה מצותה בד' כגרי לבן של כהן הריוט ואם עשה כגרי
 „ זהב וכניגרי לבן חול פסולה וירענו זה כגוריה שוה אמר האל י' ביום
 „ הכפורים אשר לשון הפסוק בא כאל ד' כגורים והיה ואת לכם לחוקת עולם
 „ ואמר כפרה אדומה והיה לבני ישראל ולגר ולגר בתוכם לחוקת שלם ואמר מה
 „ :וכו' : Hæc (vestimenta) sunt illa qua
 „ induit Pontifex Max. die solennis expiationis (x. die Tisri) ad mini-
 „ sterium istius diei, quemadmodum exponitur in Scriptura sacra. Illa
 „ autem revera sunt quatuor vestimenta, quibus vestitur Sacerdos minor
 „ ad ministerium suum. Et mens Thosphtha est, poscere legem, ut essent
 „ quatuor vestimenta alba Sacerdotis minoris. Si autem operatus esset ve-
 „ stibus aureis aut vestibus albis profanis (quibus uti aliquis solet ex-
 „ tra ministerium) omnia erunt irrita. Et hoc quidem discimus ar-
 „ gumento desumpto a pari, cum Deus opt. Max. idicat die solennis Ex-
 „ piationis, ut loquitur, Scriptura Sacra, venit in quatuor istis vesti-
 „ mentis, & hæc erit vobis lex perpetua. (Levit. xvi. com. iv. &
 „ xxxi. & xxxiv.) ita dicitur de vacca Rufa. (Numer. xix. com.
 „ x.) & erit filius Israel, & peregrino, qui peregrinatur inter vos lex
 „ perpetua. Qualis est ista Lex de qua hic agitur, circa vestes
 „ albas etiam &c: (talis est illa quæ lata est circa vestes vaccæ
 „ rufæ.)

„ DCXCI. Nulla existat usquam expressa Lex de vestitibus Sacer-
 „ dotis vaccam rufam comburentis, quales adhibendæ sint? Id
 „ tamen Hebræorum Sapientes probant argumento desumpto a
 „ pari. Ideo scilicet quia in utroque loco, & ubi de Expiatione
 „ solenni, decimo die Tisri (Levit xvi.) dicitur: hæc erit vobis,
 „ Lex perpetua; idemque repetitur de vacca Rufa. (Numer.
 „ xix.) Ergo eadem Lex est utriusque. Cum itaque Levit
 „ xvi. Deus iusserit ut Pontifex Max. vestitus sit quatuor ve-
 „ stibus albis, iisdem vestiri debebat is, qui vaccam rufam com-
 „ busturus erat.

„ DCXCII. At dicet aliquis, qua ratione dicitur, quemad-
 „ modum jam toties audivimus, Summum Pontificem; si vaccam

„ Rufam comburere ipse vellet, vestiendum fuisse *vestibus albis*,
 „ quibus usus est decimo die Tisri, quandoquidem, ministerio isti-
 „ us dici peracto, vestes *albæ* omnes deponebantur, ut iis in po-
 „ sterum nunquam fuerit usus, ut etiam fuerint אמורין כהנא ad
 „ quemlibet usum prohibita, uti ex Codice *Joma cap. II. & ex Mai-*
 „ monide *Hilchoth Kele Hammikd. cap. VIII. sect. VI.* inferius osten-
 „ demus; Libro *II. cap. XXV.* hujus Editionis *cap. XXVI.* Cum
 „ itaque Sapientes, præsertim Maimonides ad *Parah cap. IV.* lo-
 „ co modo allegato, dicant, eum vestitum fuisse vestibus albis, quas
 „ induerat die solennis Expiationis; hoc tantum vult, eum usum
 „ fuisse vestimentis *albis*, quemodmodum die Expiationis sole-
 „ bat. Et sane vestibus albis eum fuisse vestitum, certum est,
 „ cum esset indutus vestibus Sacerdotis minoris, ut docet *Tosiphta*,
 „ notante Maimonida eodem loco. Idem Maimonides clarius *Hilchoth*
 „ *Parah Adumah, cap. I. Sect. XII.* ubi exfertis verbis docet, Sa-
 „ cerdotem vaccam comburentem, Sive fuerit Summus Ponti-
 „ fex, sive alius totius ordinis, vestibus Sacerdotis minoris, ad
 „ hoc peragendum ministerium usum fuisse. Ipsum audiamus:
 „ והטושה אותה לובש כארבעה כלים של כהן הריט בין שששאה כהן הדין בין
 „ .: גדול: Et qui eam faciebat (combussit) *vestitus erat*
 „ *quatuor vestibus Sacerdotis minoris, sive eam combusserit Sacerdos mi-*
 „ *nor, sive id fecerit Pontifex Maximus.* Vestibus albis itaque ad
 „ hoc ministerium utendum fuit.

„ DCXCIII. Non exigua tamen hæctenus manet difficultas:
 „ capi enim non potest quomodo concilianda sint, scilicet *vestibus*
 „ *albis*, & tamen vestibus Sacerdotis minoris usum fuisse Sacer-
 „ dotem vaccam comburentem; Cum tamen vestes Sacerdotum
 „ totius ordinis *albæ* dici nequeant, quandoquidem balteus fuit,
 „ non solum ex lino albo, sed & ex lana variis coloribus, hya-
 „ cinthino, purpureo & coccineo, certisque figuris distinctus:
 „ vestes autem Pontificis Max. x. die Tisri *albæ* dicebantur, quod
 „ omnes, ipse etiam balteus, ex bysso albissima contexta fuerint,
 „ nullo intermixto colore. At solvendam hanc difficultatem,
 „ non video quid adferri possit, nisi dicamus, ad ministerium circa,
 „ vaccam Rufam specialiter fuisse contextas quatuor vestimenta,
 „ adeoque ipsum etiam balteum, ex lino albo, vestibus albis,
 „ quibus utebatur Pontifex Max. x. die Tisri, similima. Id eo
 „ magis est credibile, cum Sacerdos qui vaccam rufam combure-
 „ bat,

„bat, alia quædam habuerit communia cum Pontifice Max. fo-
 „lenni die Expiationis. Uterque adhibebat vasa alba, uterque
 „Sanctus atque mundus esse debebat modo speciali; idcirco uter-
 „que a familia separabatur, & in certum Templi conclave dedu-
 „cebatur, ibique uterque remansit spacio septem dierum ante
 „ministerium; honore tamen, qui quemlibet decebat, cuiuslibet
 „exhibito. Accedebant scilicet fratres Sacerdotes ad Pontificem
 „Max. ipsique officia varia præstabant; Sacerdoti vero minori,
 „quamvis etiam (ob specialem sanctitatem) in Templo a tota tur-
 „ba segregato, idem honor non fiebat: ad hunc enim fratres Sa-
 „cerdotes non veniebant, nisi ut eum in ipso ministerio iuva-
 „rent. De quibus vide *Cod. Parah. cap. III. sectione I.* & in *To-
 „sephot R. S.* Certum itaque ex dictis est, utrumque fuisse ve-
 „stitum *vestibus albis*, & Pontificem Maximum, in solenni Ex-
 „piatione x. die Tisri, & Sacerdotem qui vaccam comburebat.
 „Hæc tabula Pontificem Max. בגדי לבן *vestibus albis* x. die Ti-
 „sri indutum lectori ob oculos ponit.

C A P. XXV.

DE PRETIO VESTIUM SA-
CRARVM.

Vestes sacra facta erant לכבוד ולהפארה ad honorem & ad gloriam.
Exod. xxviii. vers. II. & XL. Sacerdotum minorum vestes
pretiosa. Multo pretiosiores vestes S. Pontificis. Vestes albæ XII.
minarum, Centum drachmarum. Octodesim minarum. Tota
summa xxx. minarum, Quot imperialium? Ismaelis S. P.
vestes albæ centum minarum duarum myriadum. Circa Benga-
lam pretiosissima byssus. Linum Harlemense. Linum auro a-
quatur. Plinius & Gemarici allegati. Seidenus legit פארי pro
פארי & c. Tunica Sacerd. non requirebat longam telam, ut toga
Romana. מרבי Myrias quid? Lini incredibile pretium. Vestes
albæ pellucida. Rejeta a Pontificibus. Varii auctores. Vestes
corpus magis ostentant quam vestiunt. Textilis ventus. nebula
linea. Vestes aureæ pretio superant albas. Lana magno pretio
empta

empta. Vestis talentum absorpsit in lana apud Aristophanem. Vestis ter mille ducatonum comburitur ob duplicem materiam. Aurum vestibus sacris intextum. Colores pretium vestium sacraugebant. Coccus regius color. Varii auctores. Hyacinthinum pretiosum. Argaman sive purpura. Ejus pretium. Purpura Bassi & Prætoris. Purpura pretio vix cedit margaritis. Metelli Scipionis & Capuonis triclinalia xx. millibus ducatonum empti. Varii auctores. Purpura Hermionica. Trium milionum ducatonum, Textura vestium SS. auget pretium. Et ornamenta. Tschbetz, Chotcheb, Kokem. Duodecim gemme in Pectorali & dua Sardonyches in humeralibus; omnia superant pretio. Patrimonia, integros census, salus & Insulas, in collo in digito, & in aure gerebant veteres. Loltia Paulina gemma sexcenties sestertium empti, id est quinque millionibus flor. Hollandicorum. Vestes Pontificis Max. vera Regia, ornatus Honorii apud Claudium conferitur cum ornatu S. Pontificis. Sacerdotes honore & gloria Regibus pares. Sacerdotium Regium. Exod. XIX. VI. Reges, Consules & Imperatores apud antiquos erant Sacerdotes. Moses Rex & Sacerdos. Olim Principes dicti כהנים Sacerdotes. Varii loca S. Scriptura. Vestes sacrae in Thesauris recondite. Maimondes & Iosephus allegati. Arx Antonia. Sacrae Vestes sub sigillo Pontificis Max. olim erant. Deinde ab Herode servata. Postea erant aliquando in potestate Romanorum, nonnunquam Iudeorum. Coniunctiones de servandis vestibus. Cur Romani custodiam S. vestium tam anxie ambiverint? Regum Thesauri in vestibus. Locus Matthæi v. xx. Thesaurus Regis Ahasueri. Estera VI. x. & Alexandri Severi. Toga picta, & Tunica palmata in Capitolia servata. Lampridius & Cod. leg. XIV. de Murilegiis allegati Vestes Pontificum minorum quoque in Thesauris servata. Loci Estera cap. II. LXIX. & Nehem. VII. Sepinag. allegati. Singulorum genus vestium suam arcam habuit. Qualibet classis quatuor arcae. Omnes arca vestium xcvi. Talmud & alii Rabbini allegati. Ubi remanserint vestes albae magno die expiationis? Vestes sacrae sumptibus publicis fiebant.

DCXCIV. **H**Actenus de ipsis vestimentis sacris, de eorum origine, numero, materia, colore, textura, ornamentis. De qualibet veste in specie, cum totius turbæ, tum Pontificis Maximi. De vestibus Albis & Aureis. De *Brachis, Tunica, Balteo, Pileo, Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & Corona*. De earum forma & figura. Tandem de modo eas vestiendi. Restat ut aliquid etiam dicamus de earum pretiō, usu & significatione.

DCXCV. Moles cap. xxviii. versibus II. & LX. dicit sacris vestibus indui debere Sacerdotes לכבוד ולהפירה *Ad honorem & ad gloriam*. Unde primum colligo, vestes sacras fuisse pretiosissimas, prout vestes pretiosæ hominibus adferre solent honorem & gloriam. Et sane Sacerdotum, cum Summi, tum reliquorum vestes pretiosæ erant, sive materiam, sive colores, sive artes, eas conficiendi, sive tandem earum ornatum spectes. Erant enim omnes vestes totius etiam turbæ ex bysso pretiosa, singulari artificio, non consutæ quidem, sed contextæ, & pulchris figuris ornata, præsertim tunica; balteus autem erat ex bysso & lanapurpurea, coccinea, & hyacinthina, opere Phrigionico acu pictus.

DCXCVI. Sed quantum Regum superbæ vestes superant centones alicujus pauperis, tantum sane superant vestimenta Pontif. Maximi vestes reliquorum Sacerdotum, Primum vestes albæ ex bysso Pelusiaca & Indica, id est pretiosissima erant, ut ex *Codice Ioma cap. 111.* ostendimus. Ibidem loci docent Sapientes isto die Sum. Pontificem bis vestiri vestibus albis lineis, aliis mane, aliis vesperi. Matutinæ ex lino Pelusiaco emebantur duodecim minis. Vespertinæ ex lino Indico octingentis drachmis; id est octo minis: facit enim mina centum drachmas. Aut etiam secundum, alios matutinæ vestes octodecim minis emebantur, vespertinæ duodecim. Octodecim autem minæ faciunt nostræ monetæ quadringentos & quinquaginta scutatos, sive imperiales, & duodecim minæ trecentos imperiales. Sic tota summa matutarum & vespertinarum erat triginta minarum, id est septingentorum & quinquaginta imperialium, facit enim mina centum siclos, sive quinquaginta siclos sacros. Siclus autem sacer nostræ monetæ facit imperialem semis. Consulendi sunt Judæi, Josephus, Waserus aliique qui de re Numaria Hebræorum scripserunt. Sane vestimenta linea septingentorum & quinquaginta imperialium sunt ve-

stimenta non vili pretio empta. Nihilominus si Pont. Max. aliquid de suo addere volebat, ut pretiosiores haberet, id ei licitum fuit, ut eadem Misna docetur.

DCXCVII. Sed multo pretiosiores habuit, si Talmudicis fides. Tradunt Gemarici *Codice Ioma cap. III.* Sacerdotem Ismaelitem, filium Paphi a matre sua accepisse tunicam centum minarum, id est duorum millium & quingentorum imperialium. Sed villia sunt, si conferantur cum iis, quæ ibidem loci leguntur. Narratur enim Eliezerem filium *Chersomi* a matre accepisse tunicam duarum myriadam. Si hoc intelligatur de duabus myriadibus minarum, pretium fabulosum & incredibile videbitur; tot enim myriades facerent quinquaginta millia imperialium. Si vero (quod magis credibile) de *סמ זוזים* explicetur, tunc intelligendæ erunt ducentæ minæ, id est quinquies mille imperiales. Non credo tanti pretii linum hodie reperiri, ut ut mihi narratum sit; in India circa Bengalam byssi telam, sedecim ulnas longam, emptam fuisse centum imperialibus. Si ad nos esset delata, pretium quater augeri deberet. Nec ad hoc pretium accedit linum Harlemense, ut ut etiam ulna octo imperialibus empta sit, uti animadvertimus Libro I. cap. VII. Auro nonnunquam æquatum fuisse linum byssinum, docet Plinius *lib. xviii. cap. I.* *Quaterius*, inquit, *denariis scripula ejus permutata quondam, ut auri reperio.* Non male igitur Talmudici *Codice Bava Metzia cap. II.* & *Cholim cap. VI.* nihil pretiosius existimant, quam linum, ut dixerint: *si quis magnas divitias cito dilapidare vellet, oportere ut sese vestiat lino byssino.* Sed de ejusmodi tunicis pretiosis quales habuisse dicuntur Ismael & Eliezerus, audiamus ipsos Talmudicos. *Codice Ioma cap. III.* אמר עליו של ר' ישמעאל בן פאפי ששחה לו אמו כתונת של מאה מנה ולובשה ועובר בה סכודת יחיד ומסרה לציבור אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום ששחה לו אמו כתונת משתי דיבוצה ולא הניחיהו אחיו כהנים ללובשה מפני שנראה כשרום ומי מתחוי והאמר *Narratur de Doctore Ismaele, filio Paphi* (Seldenus de *success. in Pont. Hebr. cap. xi.* legi vult פאבי *Phabi*, quamvis nusquam ita legatur, quod sciam. Locus *Codices Parah cap. III.* corruptus mihi videtur, & legi debet ut hic פאפי נון, non autem באפי, aut פיאבי *Piabi* ut habent quidam libri) *quod mater ipsi fecerit tunicam centum minarum, qua indutus sanctus est ministerio unius, & tradidit eam toti cœmii.*

Nar-

Narratur etiam de doctore Eliezere filio Chersomi, quod mater ei fecerit tunicam duarum myriadum. At fraires ejus Sacerdotes non permiserunt ut ea vestiretur, quia appagebat nudus, Et quamvis dicatur constabat (tunica) ex filo sexduplo retorto: respondet Abai; erat instar vini in viuro. Notari hic debet, mentionem fieri de sola tunica, quæ fuerit centum minarum, aut etiam duarum myriadum. At tunica non erat instar togæ Romanæ, quæ telam factis longam requirebat, sed ad modum corporis erat aptata, ut etiam sex, aut plurimum septem ulnis confici potuerit. Cogita quale debeat esse linum, cujus septem ulnæ emuantur quinquies mille imperialibus. Quid? si de duarum myriadum minis, id est de vigesies mille minis (myrias enim sive רבוי facit decies mille) intelligatur, quo modo a Glossa sumitur, tunc quælibet ulna fere centies mille imperialibus emptam fuisse dicendum erit. Hoc credit Judæus Apellas, non ego. Nota etiam hic, honestissimo consilio factum esse, quod Sacerdotes nollent permittere, ut Eliezerus Summus Pont. vestiretur ejusmodi vestibus, quibus instar nudi pelluxisset, tanquam *vento textili*, aut *linea nebula* circumdatus. De ejusmodi vestibus instar telæ aranæ, & quæ corpus magis detegunt quam operiunt, præsertim ex serico, vide Plinium lib. II. cap. xxiii. Senecam de Beneficiis lib. VII. cap. ix. Horatium lib. I. Satyr. II. Tibullum Eleg. VI. lib. II. Juvenalem Satyr. VI. Hieronymum adversus Helvidium, Solinum aliosque bene multos, qui ejusmodi vestes corpora potius ostentare quam vestire dicunt, easque tenuem vestem, *textilem ventum*, & *nebulam lineam* vocant. Petronius elegantissimus Poeta.

*Æquum est induere nuptiam ventam
textilem.*

Palam prostare nebula linea.

DCXCVIII. Sed quamvis vestes alba pretiosissimæ fuerint, aurea tamen illas pretio & ornatu longe superabant; siquidem non solum ex pretiosissima bysso, sed & ex lana, auro, & gemmis constabant. Lanam antiquitus magno pretio emptam fuisse, vel ex solo *Aristophane* colligi potest, in Vespis.

ΒΔ. πόθεν ᾧ γὰρ ἀλλὰ τὲτο τοῖσι βαρβάροις
(Ἰφραίνε) πολλαῖς δαπάναις. αὐτὴ γέτος
Ἑβραίων τάλαντον καταπέπωκε ραδίως.

*Bona verba: at ista, ut scias, cum maximo
Sumpu & labore Barbari texunt: & hac
Vestis talentum absorpsit in lanam facile*

Talmud Jerusalemitanum mentionem facit vestis lanæ, duplicis materiæ triginta myriadibus emptæ. *Codice Kulum cap. I. בנך בשלשים רוביא דינר ויהוה לר' ומצא בו כלאים ושרפו* *Habuit vestem triginta myriadum denariorum, quam tradiderunt Magistro, & reperta erat duplicis materia, ideo combusta est.* Tot denarii argentei facient ter mille ducatonēs. Quod ad lanam, in vestibus Pont. Max. erat Milefia, id est mollissima & pretiosissima, vide lib. I. cap. IX. Sed & aurum intextum habebant Ephod & Pectorale. Immo ex solido auro constabant annuli, catenæ, fibulæ, & gemmarum fundæ; ut & tintinnabula in Pallio. Et optimum etiam auri genus adhibitum fuit, uti demonstravimus libro I. cap. VI.

DCXCIX. Pretium valde augebant colores *hyacinthinus, purpureus, coccinus & aureus*, Regibus maxime noti, ut ostendimus lib. I. cap. XV. *Coccus Imperatoris paludamentis dicatus erat*, Regum & Augurum vestimentis destinatus; ut etiam Hispani (quamvis Hispanicus postremus & Galaticus optimus sit) ad solvendum tributum, *coccum* dederint, testibus Plinio, Isidoro, Lampridio, Servio, Martiale, Suetonio aliisque. Hyacinthinum colorem (qui & ipse genus purpuræ est, tingitur enim purpura sive conchylio) rarum & pretiosum fuisse nemo ignorat. Ideo Plinius: *Unde conchyliis pretia & libram violaceæ purpuræ denariis centum venisse ait.* Libra scilicet lanæ ista purpura tinctæ centum denariis, id est duodecim imperialibus emptæ est, ut quidam id explicant. Eodem libro IX. cap. XL. docet *libram pelagii quinquagenos nummos, & buccini centenos non excedere.* Unde de pretio *Techelet* de quo agimus judicari potest. Nam ista *violaceæ purpura* valde ad hyacinthinum accedit, & utrumque conchylio, sive *חילזון chilzon* tingitur. Sed & *יקר* pretiosus hic color dicitur ab Hebræis, ut libro I. cap. XIV. ex Codice *Menachoth cap. IV. Megillath Ester, Jonathane, Bereschit Rabba*, aliisque docuimus. Vide quæ annotavimus ex Xenophonte, lib. I. Macchab. IV. XXIII. & aliis. Omnium tamen pretiosissimus color est *ארומן purpura illa Tyria dibappa*. Si purpuræ violacæ libra denariis centum venibat, eodem Plinio teste, *dibappa Tyria in libras denariis*

nariis mille non poterat emi, id est ducatonibus centum. Hinc lacernas millibus decem emit Bassus, ut habet Martialis, *lib. VIII.*

Epigr. x.

Emit lacernas millibus decem Bassus,

Tyrias coloris optimi.

Proculdubio intelligit nummos sestertios, qui faciunt nostræ monetæ ducentos & quinquaginta ducatonem. Sed hæ lacernæ non magno pretio emptæ erant, sed vili, ut magnum lucrum fecerit Bassus, ut ibidem innuit Martialis. Et sane *libro x. Epigr. xli.* togam Prætoris in ludis Megalensibus centum millibus emptam dicit.

*Constatura fuit Megalensis purpura centum
Millibus.*

Id est bis mille & quingentis ducatonibus. Ipsis etiam margaritis pretio vix cedebant conchylia & purpuræ. *Conchylia*, inquit Plinius *lib. IX. cap. xxxv.* & *purpuras omnis ora auerit, quibus eadem mater luxuria parva pene etiam margaritis fecit.* Non mirum igitur si peristromata & Triclinaria Babylonica, id est purpura acu Babylonica picta & ornata, aliquot millionibus, ut hodie loquimur, emptæ sint. Plinius *lib. VIII. cap. XLVIII.* *Metellus Scipio triclinaria Babylonica* (sic emendat Budæus de *Assæ lib. II.*) *sestertium octingentis millibus venisse jam tunc ponit in Capitonis criminibus, quæ Neroni Principi quadringentis sestertiis nuper sterere.* Id est Capito habebat triclinaria, viginti millibus ducatonum emptæ. At Neronis emptæ erant decies centenis millibus, id est milione ducatonum. Notæ etiam illa fuisse lanea, (nam de lana ibi agit Plinius) sed purpura infecta, & variis coloribus auroque acu Babylonica picta. Non possum silentio præterire pretiosissimam purpuram, quam memorat Plutarchus in Alexandro, quæ Susis reperta est. *ὄπτα, inquit, φησὶν ἂν πορφύρας Ἑρμιονικῆς ὁρεθῆναι τάλαντα πενταχίλια.* Ubi etiam purpura Hermionica quinque millia talentum narrat inventa. Ingens sane pretium, quinque millia talentum! faciunt enim tres milliones, ut cum vulgo loquar, ducatonum. Ergo pretiosissimi colores adhibebantur in vestitu sacro, colores plane Regii, quod non parum faciebat לכבוד ולאהרה ad honorem & ad gloriam Pontificis Maximi.

DCC. Ipsa ars pretium valde augebat: cum omnia vestimenta sacra fuerint *מטעם אורן opus textoris*, nulla opera acus, sed arte

ingeniosissima & rarissima. Maximo sumptu texti dicuntur a Barbaris, vel hac sola de causa. Ideo in deluetudinem abiit ars vestes texendi, quod hoc nimio labore & sumptu factum esset, ut suo loco ostendimus. Nec prætereunda sunt ornamenta & figuræ, quæ aut telæ intexebantur, aut acu Babylonica assuebantur, & pingebantur. Non tantum tunica erat *כשרן lasuata*, sive *tesellata*, sed Pectorale & Ephodum erant *שרן* i. e. elegantissimas figuras, omnium generum florum intextas habebant, in ipso iugo arte ingeniosissima, unde & *שרן choscheb* dicitur ab ingenio. Et ipse balteus erat *קרקר Rokem*, id est acu Babylonica, magno labore & sumptu, elegantissimas figuras depictas habebat. De his bene multa diximus libro 1. cap. xvii. De aureis filamentis sacro vestitui intextis, nihil jam dicam præter ea quæ diximus.

DCCI. Tandem nihil pretiosius excogitari potest, quam duodecim gemmæ in Pectorali, & duæ Sardonyches in fibulis humeralium Ephodi. Duæ istæ Sardonyches pretiosæ erant, non tantum sua natura, sed & mole & magnitudine, cum singula sex nomina, sive triginta sex literas habuerit insculptas. Reliquæ in Pectorali omnium generum erant exquisitissimæ & pretiosissimæ; ut *Sardius*, *Topazius*, *Smaragdus*, *Carbunculus*, *Saphirus*, *Adamas*, *Hyacinthus*, *Achates*, *Ametethystus*, *Chrysolithus*, *Sardonyx* & *Lapis*, quarum pretium multum auxit moles, tantæ enim erant molis, ut singulæ integrum nomen sex litteris constans, inscribi potuerit. Ars & materia simul erant in pretio, ut Plinii verbis utar: non enim solum politissimæ & lucidissimæ ac perfectissimæ, sed & cælutura mirabiles erant. Sane si olim veteres patrimonia, & integros census, immo saltus & Insulas, uti loquuntur auctores, in collo, in digito, in aure gerebant, plura patrimonia, & census, plures saltus & Insulas in Pectore gerebat Pontif. Maximus apud Judæos, singula sane gemma census aut patrimonium videtur. Miramur, & merito, Lolliam Paulinam, Caji Principis matronam caput ornasse Smaragdis & margaritis sexcenties sestertium, id est quinque millionibus florenorum Hollandicorum. Vide Plinium *lib. ix. cap. xxxv.* Sed quo pretio emtæ sint gemmæ in vestitu Summi Pontificis, quis dicet? Erat igitur vestitus plane Regius, *in honorem & in gloriam* Summi Sacerdotis. Verissime dici potest de Pontifice Maximo Hebræorum, quod de Honorio olim cecinit Claudianus, de Cons. Honorii:

Ornatuque novo gravior Deus asperat Indus
 Velamenta lapis, pretiosaque fila Smaragdis
 Dacta virent. *Amethystus* inest, & *fulgor Iberus*
 Temperat arcanis hyacinthi carula flammis.
 Nec rudis in tali suffecit gratia textu:
 Auget acus meritum, picturatumque metallis
 Vivit opus, multaque ornantur Iaspide culus,
 Et variis spirat Nereia bacca figuris.
 Qua tantum potuit digitis mollire rigorem
 Ambuosa colus? vel cuius pectinis arte
 Traxerunt solide gemmarum stamina tela?

Si *Baccam Nereiam*, id est *margaritam* excipias, nonne omnia in Summi Pontificis vestibus reperiuntur? *Indo* sane lapide asperantur; *Smaragdis* virent; *Amethystus* inest & *fulgor Iberus*, id est aurum quo *flamma hyacinthi* & *chrysolithi* temperatur, *Adest Iaspis*, *Adamas*, *Carbunculus* & tot aliæ gemmæ ad ornatum. Auget etiam *acus Babylonica meritum* & *picturatum* erat opus. Quæ igitur erat ista *ambuosa colus Belzeleelis*, quæ *Arachne*, quæ auri rigorem mollire, & pectine suo auream & gemmatam telam detexere novit? Pergamus cum eodem Poeta:

quis miscuit ignes?

*Sidoni rubrique maris? tribuere colorem
 Phœnices.*

Idem sane colores reperiuntur in Hebræorum Sacerdotum vestitu.

DCCII. Non male igitur Philo Judæus libro *De Sacerdotum honoribus*: ἐξ ὧν ὁπᾶντων ἐστὶ δῆλον ὅτι βασιλέως εἰς σεμνότητα ἢ τιμὴν ἀειπάλλει τοῖς ἱερῶν ὁ νόμος. Ex his omnibus manifestum est, legem Sacerdotes honore & gloria pares facere Regibus: ut etiam optime vel hanc solam ob causam dicatur Sacerdotium Dei & Sacerdotium Regum, Exodi xix. vi. Tanto in honore fuit olim Sacerdotium, ut & ipsi Reges eo fungerentur. Apud Ægyptios Reges simul Sacerdotes esse debebant, ut docet Plato de Regno. Sic & ipsi Consules & Imperatores Romani Sacerdotium magna ambitione ambiunt, eoque functi sunt. Hinc factum est proculdubio quod olim ipsi Principes apud plures populos non aliter quam כהנים Sacerdotes vocati fuerint. Vide Genes. xli. l. Exod. ii. xvi. Job. xii. xix. ii Sam. viii. xviii. i Chron. xviii. xvii. ii Sam. xx. xvi. Nonne Moyses ipse, primus Judæorum Rex & Sacerdos publi-

blicus fuit? Non mirum igitur Sacerdotes, de quibus agimus, regiam habuisse vestitum *in honorem & glorsam.*

DCCIII. Ob ingens istud pretium sacra vestimenta in Thesau- ro recondita erant, tanquam *κειμήλιον* rarissimum & pretiosissi- mum. Maimonides *Hilch. Kele Hammik. cap. VIII.* tradit Pontificem Max. habuisse proprium conclave in Templo, in quo tanquam in Thesauro vestes aureas occluderet: כהן מניח בגדיו זהב : בלשכה שלו בלילה או בעת שיש מצות מן המקדש : *Pontifex Max. repe- nebat vestes suas aureas in conclavi suo, noctu aut tempore quo exi- bat e Templo.* Ad istud conclave fortassis respexit Josephus *Antiq. Iud. lib. xv. cap. xiv. lib. xx. cap. 1.* sed Arcem Antoniam vocat. Narrat ibi Josephus vestimenta sacra Pontificis Max. cu- stodita fuisse in certa quadam turri sive arce Templi, in Septen- trionali latere, ab Asmodæis ædificata, & postea ab Herode in gratiam Antonii, *Antonia* vocata. Olim quidem erat sub sigillo ipsius Pontificis Maximi, & gazophylacio præfectorum, qui pri- die solennis festi adibant Arcis & Præsidis Romani Præfectum, & recognito prius sigillo, stolam accipiebant; ac mox, peracto festo, eam reportabant in eundem locum, & in conspectu arcis Præfecti obsignatam deponebant. Et magna quidem gloria erat, vestem illam servare, ac in sua habere potestate: ut etiam propter ejus custodiam magnæ subortæ fuerint contentiones inter Judæos & Ro- manos, ut eodem loco testatur Josephus. Diceres fere, discep- tatum fuisse de dignitate NEOCORI. Prius enim Herodes in ista arce vestem servavit; sed post ejus obitum in Romanorum po- testate erat, usque ad tempora Tiberii, sub cujus imperio Vitel- lius Syriæ Præses, ab Hierosolymitanis honorifice receptus, in signum grati animi Judæorum precibus custodiam sacræ stolæ con- cessit. Agrippa autem Rege fati jam defuncto, Cassioque Lon- gino Sytiæ Præsidi, & Cuspio Fado Judææ Procuratore, coacti sunt Judæi stolam denuo in Antoniam deponere, ut esset in Ro- manorum potestate, quemadmodum fuit antea. Tandem Legati missi sunt ad Imperatorem Claudium, qui, intercedente Agrippa Juniore, jus sacras vestes custodiendi iterum obtinuerunt. Cre- dibile est Romanos custodiam harum vestium tam anxie ambiisse non tantum ut hac ratione testarentur, Pontificatum in sua esse po- testate, & ut Pontifex Max. sub specie Religionis nihil contra Majestatem Romanam moliretur; sed maxime ut tantus thesaurus quis manibus non eriperetur.

DCCIV. Ex hisce sane manifesto constat Sacras vestes fuisse pretiosissimas, ideoque in Thesauro servari debuisse. Et hoc iterum Regium est. Solebant scilicet Reges Thesauros suos ponere non tantum in auro, in argento & in gemmis, sed & in pretiosis vestimentis. Ideo Christus Matt. vi. Com. xx. loquitur de *Thesauris ubi tinea nihil corrumpit*, quod intelligendum est, non de auro, gemmis &c. tantum, sed & de *vestibus*, quæ a *tinneis* corrumpi possunt. Non repetam quæ jam annotavimus de purpura Hermionica, Susis in thesauro reperta. Nihil etiam dicam de vestiario mille talentum, quod Alexander dono dedit amico suo. Jam mentionem fecimus libro I. cap. viii. de *תבואת המלך thesauro Regis Ahasueri*, ex Targum Scheni Esteræ cap. vi. x. ubi legimus Regem in Thesauro suo habuisse vestes purpureas & sericas lapidibus pretiosis, margaritis, tintinnabulis aureis & malogravatis ornatas. Sic & Imperator Alexander Severus in thesauro vestes habuit. Lampridius: *In thesauris vestem nunquam nisi annam esse passus est, eamque statim expendi iussit.* De ejusmodi thesauris vestium Imperatorum vide leg. xiv. *Cod. de Murilegulis. Private vel linea vestis magistri, thesaurorum prepositi, vel baphiorum ac textrinorum procuratores, ceterique quibus hujusmodi sollicitudo committitur.* Sed & toga picta, & tunica palmata, qua utebantur Consules & Imperatores, custodiri solebant in Capitolio & Templo Jovis. Lampridius de Alexandro: *Prætextam & pictam togam nunquam nisi Consul accepit, & eam quidem quam de Jovis templo sumptam Prætores & Consules accipiebant.* Capitolinus de Gordiano: *Palmatam tunicam & togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit, cum antea Imperatores eam de Capitolio acciperent, vel de Palatio.*

DCCV. Non tantum summi Pontificis, sed & cæterorum Sacerdotum vestes in thesauro servatas fuisse, colligi potest ex capite II. Esdræ versu Lxix. *Pro facultate sua dederunt in thesaurum illius operis, auri drachmas semel & sexagesies mille, & argenti pondo quinquies mille, & tunicas Sacerdotum centum.* Et Nehemix vii. Lxx. ubi iterum legimus, in thesaurum inter alias res pretiosas collatas esse *tunicas Sacerdotum quingenta triginta.* Soli sane Pontifici Maximo tunicis quingentis triginta non opus fuit, nec usquam legimus eum tot habuisse, ut hæc loca de tunicis totius Sacerdotum turbæ intelligenda sint.

DCCVI. Cæterum vestes illæ totius sacerdotum turbæ in templo etiam custodiebatur. Erat enim in Templo conclave aliquod tanquam vestiarius, sive thesaurus sacrarum vestium. Singulum autem vestimenti genus suam arcam habuit: ita ut omnes *brachæ* in una arca reconditæ fuerint, ista etiam arca inscriptum habuerit vocabulum מַכְנֵסִים BRACHÆ. Sic & omnes *tunicæ* suam peculiarem habebant arcam, cui inscriptum erat vocabulum כְּתוּנֹת TUNICÆ. *Baltei* in sua arca erant, cum hoc titulo: אֲכֵנֶט BALTEUS. Et *Pilei* in sua arca cum hac inscriptione מַגְנֵטָה PILEI. Hæc traduntur *Misna Tamid*, cap. v. הוּ מַפְשִׁטִים אוֹתָם אֶת בְּגָדֵיהֶם וְלֹא הָיוּ מְנַחֵן עֲלֵיהֶם. אֲלֵא מַכְנֵסִים כְּלָכֵר וְהַחֲלוּנוֹת הָיוּ שָׁם וְכַתוּב אֶת הַשְּׂמִיטָה הַכֹּהֲנִית. *Exuebant eos vestibus, nec quidquam iis relinquebant præter brachas; Erant ibi arca & illis inscriptus erat usus vasorum.* Per *vasa* intelligit hic vestes sacras. *Maimonides Kele Hammikd.* cap. VIII. docet, non tantum quodlibet genus vestimenti suam sibi habuisse arcam propriam, cum suo Titulo; sed quamlibet cohortem Sacerdotum quatuor arcas habuisse. Et cum fuerint viginti quatuor cohortes sive classes Sacerdotum, colligit nonaginta sex fuisse arcas vestimentorum. *Multas, inquit, faciebant Sacerdotibus mutatorias.* (liceat hoc vocabulo uti) *Ideoque nonaginta sex arce erant in Templo, quibus imponebantur vestes. Quilibet custodia (classis, quarum erant xxiv.) quatuor habuit arcas, & nomen cuiuslibet classis inscriptum erat arcis ejusdem classis. Omnes autem arce obserate erant. Quum autem intraret classis Sacerdotum ad ministerium hebdomadae suæ, aperiebant arcas suas singulis diebus hebdomadae suæ, & auferiebant vestes suas. Cum abeundum esset (scil. domum) retulerunt vestes ad arcas suas, quas tunc obserabant. Si quæras cur factæ fuerint quatuor arce cuiuslibet classis? scias id factum esse, ut vestimenta non confunderentur. Ideo omnes Brachæ erant in una arca, quæ inscriptum habebat, BRACHÆ. Sic & cingula omnia in una arca, cui inscriptum erat CINGULUM. Sic & Pilei omnes in una erant arca; & omnes tunice in una arca. Pontifex Max. reponere vestes aureas in suo conclavi noctu, aut tempore quo egrediebatur e Templo. Hujusmodi vestiarius videtur intelligere *Codex Midoth* cap. i. *sect.* iv. vbi mentionem facit alicujus conclavis, quod vocatur לְשֵׁכַת פִּינְחָשׁׁי הַמְּלִבוֹשׁ *Domus Pinchassi vestiarii.* *Bartenora* hoc intelligit de loco ubi vestes custodiuntur, non ubi conficiuntur & texuntur. מְמוֹנְהָ הָיְתָה לְהַלְבִּישׁ הַכֹּהֲנִים בְּשֵׁתָה עֲנֹדָה*

וְהַכֹּהֲנִים אַחַר עֲבוּדָה וְלִשְׁמֹר בְּגָדֵי כֹהֲנִים : *Præfatus erat ut vestiret Sacerdotes, tempore ministerii, & ut eos exueret post ministerium, & ut custodiret vestes Sacerdotum.* Maimonides tamen & Glossæ hoc intelligunt, de eo qui vestes conficit, quam sententiam non possumus rejicere: nihilominus de custodia vestium etiam intelligi potest. Et sane Glossa id de vestiendis Sacerdotibus, de vestium custodia, & de textura simul exponere videtur. *Pinchas, inquit, vestiarius, erat is qui Sacerdotes vestiebat vestimentis suis, & qui curam habuit ut ea reponerentur, & conficerentur.*

DCCVII. De vestibus albis Pontificis Maximi, quibus utebatur die Expiationis, nulla hic fit mentio, in quo loco scilicet remanserint, ministerio illius diei peracto. Sed nulla arca, nullo thesauro, in quo servarentur, opus erat, cum illis non amplius uteretur Pontifex Max. post istius dici ministerium. Sed de his plura capite sequenti.

DCCVIII. Notandum etiam est, vestes sacras non nisi sumptibus publicis factas fuisse, quemadmodum & vasa reliqua, & ligna, & sacrificia jugia, uno verbo, omne id quod totum cœtum respexit. Iisdem enim Vestibus, & iisdem vasis sacra fiebant, non tantum pro uno, sed pro toto cœtu, ideo sumptibus totius cœtus fieri debebant. Si tamen aliquis pietate motus, vas aliquod, aut vestem, lignum, suffitum, aut vinum, aut denique sacrificium ipsum volebat dono dare, id prius tradendum fuit toti cœtui, aut Principibus populi, qui populum aliquomodo representabant. Ab his postea Templo inferebatur, & Sacerdotibus tradebatur, tanquam res sacra & donum totius cœtus. Videatur Gemara Jerusal. *Cod. Schekalim. cap. iv.* Gemara Babyl. *Cod. Ioma cap. iii.* Priori loco hæc leguntur de Vestibus: *אִשָּׁה הַצִּיָּבָר שֶׁעָשָׂה כְּתוּמָה לְבָנָה צְרִיכָה שְׁחַמְסָר לְצִבּוֹר* : *Si quaedam fœmina consecerit tunicam filio suo (sacerdoti) oportet ut eam tradat toti cœtui.* Eo forte respexit Gemara Babylonica, loco modo laudato, ubi narrat: Matrem quandam filio suo Ismaeli, (Pontifici Moximo,) fecisse tunicam centum minarum, quam tradidit toti cœtui. Misna eodem loco, postquam dixisset, totam summam Vestium albarum, matutinarum & vespertinarum, esse triginta minarum, addit: *אֵלּוּ מִשַׁל צִבּוֹר* id quidem sumptibus publicis fiebat. Videatur Maimonides *Kele Hammik. cap. viii.*

CAP. XXVI.

DE USU VESTIUM SACRARVM.

Usus Vestium sacrarum. Exod. xxviii. iiii. vi Sacerdotes extra templum & extra ministerium vulgaribus Vestibus vestiri. Paulus Pontificem Max. ex vestibus non novit Act. xxiii. Sacerdotes extra ministerium כורים ut laici. Iosephus allegatus. Pontifex Maximus habuit potestatem quotidie sacras vestes induendi. Non reliqui. Varia loca Talmudica. Sacerdotes aliquem usum habuisse ex vestibus sacris extra ministerium. Pontifex Max. in vestibus sacris legebat in Synagogis. Lectio Legis non erat munus Sacerdotis, nec Administratio sacramentorum; nec predicatio verbi divini, nec preces. Id omnibus Judæis permissum. Plures-Synagoga Hierosolymis. Synagoga in circuitu Templi. Hoc Magdeburgenses videntur ignorasse. Christus in templo sedisse Luc. ii. quo sensu? Nemini fas fuisse in Templo sedere, quam Regi ex familia Davidis. Sacerdotes minores usum percepisse ex Vestibus sacris extra ministerium. Deponendus tamen erat balteus, propter materiam mixtam. Iosephus an contrarium sustineat. Varia loca Talmudis & aliorum. Noctu fuerunt vestes deponendæ. Utrum in arcis serventur, an capiti supponantur? Vestes Pont. Max. noctu in vestiario servabantur. Varia loca Talmudica & alia allegata. Vestes sacra usum habuerunt in solo Templo, non alibi. Locus Ioma cap. vii. allegatus. Scheringham dottissimum Seldenum male perstringit. Quaedam loca Talmudica a Scheringhamo male explicata; מקדש Mikdasch an comprehendat urbem Ierusalem. מדינה Medinah quid? σφάμα in Lexico Buxtorffii. Seldenus laudatur & defenditur. Varia loca Talmudis Ierusalem in Provincia. Habet aliquem gradum sanctitatis. Mikdasch quid Maimonida? הר הבית Mons ædis quid? A Christo vocatur ἱερὸν, Marci xi. xvi. Quantum spatium continent. Codex Middoth & Iosephus allegati. Quidquid extra ארץ Atrium vocatur Provincia. גבולין Gebulim & Medinah Provinciam significant. Mikdasch opponi τοῖς Medinah & Gebulim

Gebulim. Ergo & urbi Hierosolymitana. In summa necessitate Sacerdotes gestasse vestes intra templum & urbem Ieruf. Simeon Iustus obviam u Alex. Magno. Iosephus allegatur, & Codex Ioma cap. vii. Factum esse monuit Dei. Quoties vices Sacerdotibus obeundæ fuerunt, easdem vestes repe-
tebant, donec polluerentur aut vetustate tererentur. Pontifex tamen Max. vestes albas unica die tantum vestivit. Singulis annis novæ adhibendæ erant decimo die Tisri. Utrum Pontifices inferiores iis postea uti poverint? Locus Levit. xvi: xxiii. explicatur a Gemaricis. Varia loca Talmudis & aliorum. In S. sanctorum sola vestes albæ adhibebantur. Varia loca Talmudica, Iosephi & Philonis. Error Augustini, Epiphani, Hieronymi, Bertrami, Sigonii, Buxtorfii, Magii, Daillei & aliorum, qui docent Pontificem Max. vestibus coloratis S. S. intrasse. Vestes sacre sordibus inquinatæ non lavabantur. Trina & lacera non resarciebantur. In Templo nulla paupertas. Omnia sunt ex optimo. Trita, lacera & sordida vestes elychniis in festo Tabernaculi & Lucernis adhibebantur. Vestes Pontificis Max. aureæ trina obscondebantur. Exod. xxviii. vers. ultimo וְהָיוּ קָדְשִׁים Quomodo intelligendum. Quamdiu debeant durare sacerdotes & vestes sacre. Non ultra tempora Messie. Iudeorum vana sollicitudo de conservanda Genealogia Aharonis. Urim & Thummim quamdiu duraverint? Sententia Iosephi, & Rabbi Azaria. Locus Ezra ii. lxiii. & Nehem. vii. lxxv allegantur. Credibile Sacerdotem ibi promissum fuisse Iesum Christum. Urim & Thummim non fuisse in Templo secundo. Locus Hag. i. viii. Varia loca Talmudica & Iosephus Ben Gorion Germanice allegantur. Responsum Pontificis Max. Alexandro Magno datum. Eiusdem Auctoris editio Hebræa. Nostrum manuscriptum nitidissimum Hebraicum. Doctissimi Buxtorfius & Le Moine laudantur. קַיִל filia vocis sub secundo Templo. Loca Talmudica & Matth. i. viii. Ioh. xii. xxviii. Urim & Thummim oracula edidisse tantum usque ad tempora Salomonis. Propheta priores qui? Loca Talmudica. Cur Urim cessaverit sub Regibus? Nomen יְהוִה pronunciatum sub Templo secundo. Usque Iericho auditum. Antè Reges status Iudaicus ἱερατικῆς . Ephodum, Pectorale, Gemmas, ut & Urim & Thummim, quoad formam, in usu fuisse sub Templo

secundo: Etiam Arcam foederis, Candelabra &c. Thophoth, Maimonides, & Josephus Caro allegari. Bernardi Angli in suis ad Iosephum Criticis, iniquissima structura, magna crista atque fidentia viros doctos, qui negant Urinis & Thumim Templo secundo, sugillantibus perstringitur.

DCCIX. **R**estat ut tandem etiam aliquid dicamus, de usu Vestimentorum sacrorum. Totum quidem hoc opus docet, eorum usum esse, ut sacra in iis fierent a Sacerdotibus; nihilominus cum Moses expressis verbis de usu sacri vestitus mentionem faciat, istam materiam hoc capite quoque pertractare suscepimus. Exodi xxxviii. versu iii. & xxxv. *והיו על אהרן וכל בניו כבאים אל אהל מועד או כנגשם אל המזבח לשרה בקרב* *Et erunt super Aharon ad ministrandum.* Ibi quidem mentio fit de Vestibus Summi Pont. sed idem dicitur etiam de Vestibus reliquorum Sacerdotum, versu iv. *ויועצו בניו וכהנו לי: קרב לאהרן אחיו ולבניו וכהנו לי: ויהיו על אהרן ועל בניו כבאים אל אהל מועד או כנגשם אל המזבח לשרה בקרב* *Et erunt super Aharonem & super filios ejus quum intrabunt tentorium conuentus, aut quum accedent ad altare, ad ministrandum in sancto; Et non ferent iniquitatem ut moriantur.* Igitur ad ministerium tantum in templo, soli sacerdotes vestibus sacris utebantur, non alibi nec alio tempore. Domi forisque, in Synedrio, in consiliis, & ubique locorum extra templum, incedebant vestibus vulgaribus, cum Summus tum reliqui pontifices, unusquisque pro lubitu suo & pro opibus, ut a reliquis hominibus discerni nequiquam potuerint. Inde factum est, ut etiam Paulus Apollolus Pontificem Maximum non noverit Act. cap. xxiii. quod ex vestibus a reliquis iudicibus discerni non potuerit. Idem innuitur Ezech. xlii. xiv. & xlii. xvii. xviii. xix. ubi expresse jubetur, ut Sacerdotes, finito ministerio, cum vellet exire ad populum, vestes ibi relinquerent & vulgaribus vestirentur. Turpiter igitur errant passim viri docti, qui putant Cajapham vestes sacerdotales lacerasse, in signum lacerati & aboliti sacerdotii, Matth. xxvi. lxxv. & Marci xiv. lxxiii. ut loca ista intelliguntur ab *Origine & Theophylacto*. Audivimus jam cap. praecedente, vestes sacras, cum summi tum reliquorum, in templo fuisse reclusas, ideo non fuisse in potestate sacerdotum quamdiu

quamdiu non operabantur. Optime itaque Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* ait Sacerdotes, extra ministerium, sacris vestibus non vestitos, considerari debere כורים *instar Laicorum*. Sic & Josephus *de Bello Jud. cap. xiv.* dicit Sacerdotes extra ministerium ἐδύσεσιν ἰδιωτικαῖς, *Vestibus plebeis* usos fuisse. Verum quidem est cum ibi agere de cæcis, quos Judæi vocant כהני מומים *vicio laborantes*, nihilominus de omnibus sacerdotibus intelligi debet: cum exfertis verbis statim addat: ὃ δὲ ἱερεῖν ὁ λειτουργῶν ἡμφιέννυτο μόνος, *sacram vestem induebat is solus qui ministrabat*; cum autem cæci ministrare non potuerint, sacras vestes induere iis non fuit licitum.

DCCX. Non omnes Sacerdotes, nec ubique, nec semper habebant jus vestes sacras induendi. A sacris vestibus, quemadmodum a toto ministerio arcebantur, *mente capti, cæci, immundi, agroti, lugentes*, & ii qui ad justam ætatem nondum pervenerant. Hi nunquam sacris vestibus induebantur etsi sacerdotes essent. Sed & illi ipsi qui ad ministerium admitti erant, non quotidie iis vestiri poterant. Hoc fiebat illis diebus tantum, quibus cum sua classe ministrare debebant in Templo, quod fiebat duabus tantum hebdomadibus per totum annum. Id est duabus vicibus, & singula vice per integram hebdomadam. Peracta hebdomade, vestes sacræ exuebantur, & arcis suis obserabantur, donec altera hebdomas, semestri post, rediret. Solus Pontifex Max. habuit potestatem vestes sacras induendi quotidie, si forte sacra facere vellet. Alias in thesauro suo, sive vestiario in Templo custodiebantur. Notari etiam debet, si forte aliquid accidisset sacerdoti, qui suas vices in templo jam peragere ex lege debebat, ut si gonorrhœa laborasset, aut alio modo sese poluisset, ministerio eum tunc abstinere, & pro vestibus albis, in signum immunditici, atris indui debuisset, ut abiret. Mundi autem & legitimi Sacerdotes, istis diebus quibus cum classe sua vices obire debebant, inter ministrandum omnino vestibus sacris induendi fuerunt; ut etiam absque vestibus, non reputarentur sacerdotes. Hinc illud toties in Talmude decantatum: כהן שנגריהם עליהם כהונתם עליהם *Quo tempore vestiti sunt vestibus suis (sacris) sacerdotes reputantur, ubi autem vestibus suis non sunt vestiti, sacerdotes non reputantur.* Vide *Massechet Zevachim cap. II.* Maimonidem *Kele Hammikd. cap. x.* & Thosephoth *ad cap. VII. foma.*

DCCXI. Nihilominus Sacerdotes aliquem usum habebant Vestium sacrarum, etiam extra ministerium. Primum Pontifex Max. magna die expiationis sectionem in Synagoga, si volebat, Vestibus sacris legebat; alias, illis exutis, in propria stola, qua uti solebat quotidie, illud præstabat. *ſoma cap. vii. Miſna I.* בוא לו כהן ג' לקרוא אם רצה לקרוא בבגדי בוץ קורא ואם לא קורא באצטלותו : *Ibat Pontifex Max. ad legendum, si voluit legere in vestibus byſſinis (id est sacris) legebat. Sin minus, legebat in propria stola alba.* Et ne quis rerum Hæbræarum imperitus putet, lectionem fuiſſe munus sacerdotale, sciendum est omnes Levitas & Israelitas non minus quam Sacerdotes habuiſſe jus legendi sectiones Sabbathicas. Ideoque optime Talmudici annotant: קריאה לא עבודה היא *Lectio non est ministerium.* (sacerdotale) Quicquid extra templum fieri poterat, non recensebatur inter ministeria Sacerdotum, sed lectio fieri poterat extra Templum, in omnibus Synagogis, & in urbe, & per totam terram sanctam, immo & extra terram, ubi decem Viri ætatis quatuordecim annorum reperiebantur. Ideo Levitæ & Israelitæ, non minus quam ipsi Sacerdotes infantes circumcidebant, & Pascha celebrabant, & conciones ad populum habebant, & preces ad Deum, pro salute publica fundebant, & lectiones Sabbathicas legebant, quod & ipsi Reges nonnunquam faciebant, ut exemplum habemus in Rege Agrippa. Uno verbo, quicquid hodie in Ecclesia Christiana solis pastoribus relictum est; ut verbum prædicare, sacramenta administrare, & disciplinam Ecclesiasticam exercere, id in Ecclesia Judaica ab omnibus & singulis fieri poterat. Cavebant tantum ut esset in re ista נקיט & in lectione רגיל *expertus*, & discipulus sapientum, ex secta scilicet Pharizæorum, ut eorumque traditiones factæ testæque servarentur, & doctorum, sive סופרים, ut eos vocat Josephus, auctoritas apud populum indies augetur. Sed hæc fusius explicamus ad Codices *Sotah*, *Taanith*, *Pesachim* & alibi.

DCCXII. Notari etiam debet Synogogam istam, in qua legebat Pontifex Max. fuiſſe, non in urbe, sed in circuitu templi prope atrium, quemadmodum ad istum locum *Codicis ſoma* observat *ſarchius*. בית הכנסת היה לעורה בהר הבית *Synagoga erat prope atrium in monte Templi.* Ideo in ipsa Miſna toties mentio fit בית הכנסת *Synagoga*, ראש הכנסת & חזן הכנסת, & *Capitis Synago-*

synagoga. Sane cum plures fuerint *Synagoga* Hierosolymis, quadringentæ octoginta, vel quadringentæ sexaginta, ut tradunt Sapientes Cod. *Megilla* & Cod. *Chetuboth*, hic intelligi debet *Synagoga*, quæ erat in Templo. Hoc videntur ignorasse Magdeburgenses *Centuria* I. cap. VI. ubi de *Synagogis* sic sermocinantur: *utrum autem in Templo aut prope locus, seu auditorium aut lectorium, ut nunc vocare possemus, fuerit, non est clare indicatum*. Immo tam prope fuit illud *lectorium*, ut etiam ab iis qui summum Pontif. audiebant legentem, hircus & juvencus, dum cremabantur videri potuerint, modo auditores faciem non verterent versus Sacerdotem magnum, ut traditur eodem capite *Jomæ*. Cum autem hæc *Synagoga* tam prope atrium fuerit, in ipso scilicet circuitu Templi, ideo qui in eo legebant, in Templo legisse dicebantur. Et hoc sensu, mea opinione, legimus apud *Lucam* capite II. Christum sedisse & docuisse in Templo, *ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων* in medio doctorum, quod de ista *Synagoga* in Templo omnino intelligendum puto; nam in ipso Templo, proprie sic dicto, nec erant *διδάσκαλοι*, aut *הלמדים* ut Judæi loquuntur, nec Christus ibi sedebat, nisi eodem momento a Judæis, tanquam prophanus & hæreticus vivus discerpi voluisset: cum nemini fas fuerit in Templo sedere, nisi soli Regi & ex familia quidem Davidis, ut docent Magistri Codice *Sotah* cap. VII. Sed ut e diverticulo in viam redeamus, patet lectionem Legis, non fuisse partem ministerii Sacerdotum, ideoque Pontifici Maximo liberum fuisse ut in Templo uteretur vestibus sacris, extra ministerium, cum in illis legeret sectionem, quam quilibet alibi, & aliis vestibus legere poterat. Optime ad istam *Misnam* *Jomæ* observant *Gemarici*: *שמעם מניה בגרי כהונה ניהו ליהנות בהם* Ex hoc discimus, vestes sacerdotales datas esse, ut ex iis usum aliquem perciperent. Idem quoque intelligendum est de vestibus aureis; nam postquam eas semel induisset, poterat eas toto illo die retinere, quamvis toto die, singulis horis, sacra non faceret; modo eas deponeret antequam Templo exiret, aut noctu, ut capite præcedenti, ex capite V. *Tamid*, ostendimus.

DCCXIII. Sed & ipsi Pontifices reliqui usum aliquem percipere poterant ex vestibus sacris extra ministerium. Quamdiu in Templo erant, eis permittebatur uti vestibus sacris, etiam illis horis & momentis, quibus a ministerio vocabant. Semel ve-

ftiti vestibus sacerdotalibus, & sacris peractis, non statim deponerent eas, sed toto die si vellent eas retinebant, donec dormitum irent. *Codice Tamid cap. i.* Gemarici hæc tradunt: *הא שמש בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אכור ובמקדש בין בשעה עבירה ובין שלא בשעה עבירה מותר*: *Audi, vetitum esse abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed in Templo licet ut iis uterentur, sive tempore ministerii, sive non tempore ministerii.* Idem docet Maimonides *Kele Hammikd. cap. viii.* Mikotzius *Præcept. Affirmat. CLXXXIII.* Hoc tamen intelligi debet de *Brachis, Tunica & Pileo* tantum, non autem de *Balteo*. Quam primum enim a ministerio cessabant, balteus statim deponendus fuit, adeo ut si quis in templo repertus fuisset balteo cinctus, illis momentis quibus non operabatur, quadraginta plagis verberandus fuisset, propter *ששטטו שחאטעץ*, *duplicem materiam. Massechet Erachim cap. i.* *הני כהנים הואיל אשתרי כלאים לגביהו לא ליחייבו קמלי נהי האשתרי בטרן עבודה בלא טרן עבודה לא אישחרי: Ecce sacerdotibus quidem permissum est gestare vestes duplicis materia; non tamen necessario id ipsis faciendum fuit, quemadmodum audivimus. Permissum est tempore ministerii, sed extra ministerium non est permissum.* Ideo in vestibus sacris non licebat dormire, nec capiti eas supponi fas erat, propter *balteum*, quod fuerit ex materia mixta. Sic & Maimonides *Kele Hammikd. cap. viii.* postquam dixisset sacerdotibus permissum esse, aliquem usum percipere ex vestibus sacris, & extra horam ministerii, statim addit: *Exceptio balteo, quia illi inest schaatnez, id est duplex materia.* Josephus tamen *Antiquit. lib. iii. cap. viii.* aliter sentire videtur; sic enim de balteo sermocinatur: *Ad talos autem defluit, quamdiu sacerdotes ab opere cessant; idque videtur ad ornatum aliquid conferre, quum autem properandum esset, ad ministerium sacrificiorum, ne ita balteus ventilans pedes, implicaret, & impedimento esset in opere, laevo humero eum iniecit.* Videtur itaque Josephus docere, sacerdotes etiam balteum gestasse extra horam ministerii & *μηδὲν ὁ ἱερεὺς ἐνεργεῖν, quando nihil operatur sacerdos.* Nollem litem movere illis, qui credunt Josephum illis verbis docuisse, sacerdotibus permissum fuisse, ut balteum gestarent, etiam iis horis quibus sacra non faciebant. Nihilominus cum Gemarici, & fere reliqui Hebræorum Sapientes omnes, contrarium doceant, explicandus erit Josephus. Forte conciliari poterit cum Gemaricis, si dicamus, Josephum per *τὸ μηδὲν ἐνεργεῖν* intelligere non

quod Sacerdos plane ab opere cesset; sed quod non faciat aliquod opus, in quo balteus posset esse impedimento Sacerdoti. Si forte mactaverit aut sanguinem exceperit, aut si faciat ejusmodi opera alia, in quibus parum incurvandum fuit. Tunc balteum, ne impedimento esset, in lævum humerum rejecit. At in aliis operibus, ubi balteus nihil impediebat, ut si sanguinem spargeret, si vota conciperet, aut thymiamata faceret, præsertim si in loco sancto operabatur, sinebat balteum fluere propter ornatum.

DCCXIV. Hæc autem intelligi debent de die tantum, non autem de nocte. Cum enim dormitum ire vellent, sacras vestes fuerunt deponendæ. Quidam magistrorum censent, Sacerdotes eas complicasse, & capiti supposuisse, ut iis etiam dormiendo uterentur. Alii docent in arcibus reclusas fuisse, quoties dormitum irent. Alii juxta caput repositas fuisse noctu. Sane vestes Pontificis Maximi noctu in vestiario servatas fuisse, capite præcedenti docuimus. De vestibus reliquorum Sacerdotum hæc habet Misna, *Codice Tamid cap. 1.* לא חינו ישנים בכנרי קדש אלא היו פששים : *Non dormiebant in sacris vestibus, sed exuebant illas, & capiti supponebant, & quilibet proprio suo tegumento tegebatur.* Gemara tamen tradit, ne hoc quidem licitum fuisse, propter duplicem materiam, quæ erat in Balteo. *ששה מצעות* inquit, *Si quis decem stragula alteram alteri imponat, si tamen alicui (etiam infimo) inesset materia duplex, vetitum esset super iis dormire.* Ideo quidam exponunt hæc Misnæ verba *החה ראשיהן* per *נדר ראשיהן juxta capita sua, & non sub capitibus suis.* Eodem sensu intelliguntur a Maimonida *Hilch. Beeib Habbechira cap. VIII.* Bartenora & Caph Nachat ad istam Misnam. Et Barfelonius præcepto *אע"פ*. Eadem Misna *Codice Tamid cap. 1.* dat etiam rationem, quare non fuerit permittum, ut Sacerdotes dormirent in vestibus sacris, aut ut eas capiti supponerent. Scilicet *משום בלאים propter duplicem materiam*, in balteo.

DCCXV. Ex his omnibus manifestissime patet, vestes sacras usum habuisse in solo Templo, & non alibi. Vestiarium enim erat in Templo, ubi Sacerdotes vestiebantur & exuebantur. In eodem loco, finita hebdomada, aut etiam noctu, vestes custodiebantur. Deinde cum sacerdotio fungerentur in solo templo, non in urbe Hierusalem, multo minus alibi, in solo etiam

Templo vestibus sacris utebantur sacerdotes. Gemara Babylonica *Codice Ioma cap. VII.* & *Codice Tamid cap. I. ad Misnam primam*, quem locum supra allegavimus, exfertis verbis docet: *Vetuum esse abire in Provinciam vestibus sacerdotalibus: sed במקדש in Templo, sive sit hora ministerii, sive non sit hora ministerii, licet Doctissimus Scheringamus, in suis notis ad codicem Ioma cap. VIII. eundem locum adducit, ut plane contrarium probaret: nempe licitum fuisse, ut Sacerdotes vestibus sacris uterentur, etiam extra Templum, in urbe Jerusalem; eoque nomine perstringit eruditissimum Seldenum, quod lib. II. cap. VII. De success. in Pontif. hoc negaverit. Idem probare etiam conatur Scheringamus ex Josepho Antiquitat. lib. III. cap. VIII. (quem locum plus semel allegavimus) quod ibi dicat Josephus: Sacerdotem sinere balneum ad talos desuere propter ornatum, quamdiu ab opere cessat. Locum Josephi jam modo explicavimus, unde constat Josephum de urbe Hierusalem ne quidem somniasse, cum hæc diceret; Nam de sacerdotibus in templo agit, & non de iis qui sunt extra templum. Quantum ad locum Gemaræ attinet, doctissimus Scheringamus deceptus est, quod crediderit vocem מקדש Mikdash significare templum cum tota urbe Hierusalem. Ideo male vertit verba Gemaræ. Prohibuum est quemvis vestibus sacris indui cum abeat in Provinciam, sed hoc in Sanctuario, & in urbe Hierusolyma licitum est. Postrema hæc verba in urbe Hierusolyma, non reperiuntur in Gemara, nec in voce מקדש continentur, cum urbs Jerusalemitana nunquam מקדש vocaretur.*

DCCXVI. Verum quidem est, doctissimum Scheringhamum, ut sententiam suam tueretur, allegasse *Buxtorfi* Lexicon ad vocem מדינה, ubi allegatur Maimonides, qui per דֹּ מקדש intelligit ירושלים שאר הערות, ubi כוליה totam urbem Ierusalem, & per מדינה Medina, שאר הערות, שכל ארץ ישראל: Reliquas urbes qua sunt in tota terra Israelis. Hæc quidem est sententia Maimonidæ ad *Cap. II. Codicis Rosch Hasschanah*; (non autem ad *Codicem Taanith*, ut habetur in *Buxtorfio*) sed quo argumento hæc probet, plane ignoro: cum glossa utraque, & *Bartenora* urbem *Hierusalemitanam* distinguant a *Mikdash*, eamque velint comprehendi sub *Medinah*, id est *Provincia*. Sed eruditissimus Seldenus, non minus doctè quam satis fuse doctissimum Scheringhamum refutavit: *de Synedriis lib. III. cap. XI.* Unicum tantum addam; quod quamvis *Maaser Scheni cap. III. Misna IV. Ieruschelaim & Medina* opponantur, inde tamen

tamen non sequatur, urbem *Ierusalem* contineri sub voce *Mikdash*, ideoque *Ierusalem* semper opponi *Provincia*. Nam in hoc loco *Ierusalem* opponitur, tanquam *Provincia*, sed sanctior, in qua scilicet *Maafer Scheni*, id est *Secunda decima*, & *Sancta levia* comedi poterant, cæteris *Provinciis* & *Urbibus* in quibus illa non poterant comedi. Sed mihi nondum probatum est, ubi *Mikdash* & *Medina* opponuntur, ibi urbem *Jerusalemitanam* contineri sub voce *Mikdash*, & opponi *Provincia*. Et quamvis *Ierusalem* sæpius קדשה *Sancta* dicatur, quia aliquem gradum habet, ex decem gradibus sanctitatis, qui perhibentur fuisse in terra sancta, ut notat *Cod. Kelim*, cap. 1. & *Maimonides Beeth-Habbechira*, cap. VII. inde tamen non sequitur, eam unquam *Mikdash* dici: ut etiam nimium concesserit Scheringhamo, doctissimus *Seldenus*, quum consentiret iis, qui statuunt *Mikdash* aliquando significare urbem totam. Mirum sane est, *Maimonidam* dicere urbem *Hierusalemitanam* contineri sub voce מקדש cum ille ipse *Hilch. Beeth Habbechira* cap. 1. IV. doceat, *Mikdash* continere pronam, sanctum, S. sanctorum, quod proprie הכיל templum vocatur, ut & murum & atrium cum adificiis, quæ in illo circuitu reperiebantur. Ita scilicet edoctus erat ex *Codice Middoth* cap. 1. IV. & ex aliis locis. Sane totus mons, & quousque a *Talmudicis* vocatur הר הבית *mons adis*, nonnunquam dictus fuit *Mikdash*. Ita sane *Har Habbaith* a Christo, *Marci* cap. XI. XVI. dicitur ἱερόν, templum, aut *Mikdash*. Nam cum *Berachoth* cap. IX. *Iebamoth* cap. 1. & alibi legamus לא יכנס אדם להר לא יכנס אדם להר הבית בכקלו וגו' *Non intrabit quisquam Har Habbaith* (montem domus) cum baculo suo &c. Christus habet: ὁμοίαν ἴνα τις διενέγκῃ καὶ σκεῖθ' ἑξ ἱεροῦ. Habes ergo ἱερόν pro *Harhabbaith*. Quousque autem sese extenderit *Harhabbaith* docet *Codex Middoth*, cap. 11. הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מה'ק על ה'ק אלא לא היה קרוש : *Mons adis erat Hierusolymis ad septentrionem, erat autem mons valde magnus quingentorum cubitorum, ab omni latere: sed non censebatur sanctus ultra quingentos cubitos.* Sane si *Mikdash* ita sumatur, id latissima significatione fiet; nihilomi-

nus urbem Hierusalem non comprehendit. Sed ne quidem totus *Harhabbaith*, sive *mons adis*, sub *Mikdasch* comprehenditur, nec secundum Maimonidem, nec secundum *Glossam cap. VII. Ioma*. Quicquid enim est extra *עורה* *airium*, vocabatur *גבולים* *gebulim* *Provincia*. At vero *Harhabbaith* erat extra *airium* ut ex *Codice Middoth*, *Kelim*, & ex *Maimonida* constat. Nec silentio præteriri debet: *כדינה* *Medina* & *גבולים* *gebulim* sumi pro eodem, nempe pro *Provincia*, ideo *Mikdasch* & *gebulim* opponi, eodem modo quo & *Mikdasch* & *Medina*. Sed *Gebulim* comprehendere ipsam urbem *Ierusalemitanam*, patet ex glossa ad *cap. VII. Ioma*. *כל חוץ לעורה קרו גבולים* *Quidquid est extra atrium vocatur Gebulim*, id est *Provincia*. Ergo & ipsa urbs *Hierusalem* est in *Provincia*, cum fuerit extra atrium. Ex his omnibus clarissime patet, deceptum fuisse doctissimum *Scheringhamum*, quod crediderit sub voce *Mikdasch* contineri urbem *Hierusalemitanam*, eamque *Provinciae* opponi, & permissum fuisse ut *Sacerdotes vestibus sacris* in urbe incederent. Patet etiam vestes sacras nullum omnino usum habuisse extra templum. Sed de hisce plura disputabimus in nostro Opere de *Tabernaculo*, & *Templo Salomonis*, si Deus vitam & otium concefferit.

DCCXVII. Nihilominus in summa necessitate illud factum est, ut *Sacerdotes vestibus sacris amicti* etiam extra urbem abiverint. Legimus enim apud *Iosephum Antiq. lib. XI. cap. VIII*. *Pontificem Max. Simeonem Justum*, aut *Jaddum*, cum reliquis sacerdotibus, omnibus in sacro vestitu, immo totum populum, albis quoque vestibus indutum, *Alexandro Magno*, *Judæis vehementer irato*, & minitanti se urbem militibus prædam daturum, quod sibi auxilium non tulerint contra *Tyrum*, & quod noluerint, *Darii amicitia sperata*, novum foedus secum inire, iisdem legibus, quibus antea pepigerant cum *Dario*, obviam ivisse extra portam, usque ad locum *Sapha* dictum, ut iram ejus lenirent pacemque deprecarentur. Non allegabo integrum locum *Iosephi*, non dicam quam male locum istum verterit *Gelenjus* præsertim hæc verba: *ἐν τῇ ὑακινθίνῃ ἢ διαχρυσῶ σολῆ*, in stola *hyacinthina auro distincta*, quasi *stola hyacinthina*, id est *Pallium* ipsum auro distinctum fuisset; cum tamen *Iosephus* distinguat inter *hyacinthinam*, & *auro distinctam*, ut per illam intelligat *pallium*, per hanc *Ephodum cum Pectorali*. Ideo dicit non quidem *hyacinthina auro distincta stola*, sed *hyacinthina & auro distincta* &c.

Eandem Historiam narrant etiam Gemarici Cod. Ioma; cap. VII. והתניא בשער וחמשה יום הר גריזים דלא למספר יום שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מקדון להתריבו ונתנו להם כאו והודיעו את שמעון הצדיק מה שיהיה לבש בגדי כהונה ונתחטף בבגדי כהונה ומיקרי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהם וכל הלילה הללו הולכים מצד זה והללו הולכים מצד זה עד ששלה עמוד השחר כיון ששלה עמוד השחר אמר להם מי הללו אמרו לו יהודים שמרנו כך כיון שהגיע לאנטפטרס ורחא חמה ופגשו זה בזה כיון שראה לשמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשההו לפניו אמרו לו מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי אמר להם למה באתם אמרו איפשי בית שמחפלים בו עליך ועל מלכותיך שלא תחרב יהושן גויים להתריבו אמר להם מי הללו אמרו לו בתייב הללו שומדים לפניך אמר להם הרי הם מסורים בידים מיד נקבם בעקריהם ותלאום בנבי סופיהם והיו מגדרין אותן על הקוצים ועל הכרקנים עד כשהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרשוהו כרשינו כדרך שבקשו לעשות בית Traditur vigesimo quinto die montis Gerizim, qui latus nobis est dies: querebant Samaritani ab Alexandro Macedone ut destrueret domum Dei nostri. Tradidit eis illam. Venerunt quidam & indicarunt hoc Simeoni Iusto. Quid fecit? Vestivit se vestibus sacerdotalibus, & ex proceribus Israelis quosdam sibi assumpsit, qui haberent faces ardentes in manibus. Tota nocte progressi sunt, hi a latere hoc, illi a latere isto, donec surgeret aurora. Quum autem orta esset aurora rogavit illos, qualesnam essent? Respondebant sumus Iudei, qui contra te rebellavimus. Quum pervenissent usque ad Antipatriada, oriebatur sol, & sibi occurrerunt. Quam primum videret Simeonem Iustum, descendit de curru suo, & inclinavit se coram eo. Dicebant ei: An Rex tam potens, qualis tu es, sese inclinat coram hoc Iudeo? Respondit ipsis: facies ejus est, instar illius, per quem victor sum in tota mea expeditione. Tunc rogavit eos, quare venistis? Responderunt illi: Qui fieri poterit ut destruas istam domum, in qua pro te & pro imperio tuo preces fundimus? Fuerunt nationes quae te incitarunt, ut eam destrueres. His auditis, rogavit qui nam sunt illi? Responderunt sunt Samaritani, qui stant coram te. At ille. Ecce traditi sunt vobis. Hoc audito, confestim calcaneos illis perforarunt, eosque caudis equorum suspenderunt; & sic traxerunt eos per spinas & tribulos, usque ad montem Gerizim, quem ararunt & vicis consecaverunt, quemadmodum & illi quaesiverant facere domui Dei nostri. Et ab eo tempore celebrabant diem festum.

Sed hæc facta sunt לצריך גדול in summa necessitate, ut loquitur Mikotzius præceptis affir. CLXXIII. & non nisi monitu & iussu Dei;

Dei, si Josepho credimus. *Peracto autem*, inquit, loco modo laudato, *sacrificio*, quum dormiret, *monuit eum Deus per somnium*, ut consideret, & portas qua urbem cingebant aperiret: uique reliqui albis vestibus, ipse autem cum sacerdotalibus stolis obviam iret. Quid quid est, ex hisce omnibus constat, secundum legem Dei sacerdotes vestibus sacris usos fuisse, in solo Templo, illis diebus, quibus cum sua classe vices peragenda fuerunt.

DCCXVIII. Ex is quæ dicta sunt, satis etiam patet: Sacerdotes vestibus suis usos fuisse, non unico die, aut una tantum hebdomada, sed sæpius, & pluribus hebdomadibus. Finita enim hebdomada, vestes exuebant, & in arcis suis custodiendas relinquebant ad hebdomadam sequentem, fere semestri post. Quas repetebant toties donec inquinarentur, aut vetustate consumerentur. Pontifex Max. etiam diu usus est proculdubio vestibus suis aureis. Nam noctu & cum abiret domum, vestiario imponebantur, inde iterum depromebantur: ideoque iisdem vestibus aureis sæpe, & forte aliquot annis usus est. Sed res ita sese non habebat cum vestibus albis, quibus utebatur magno die expiationis, decimo Tisri: nam eadem veste non nisi semel usus est: id est unico die, & unica quidem vice. Supra ex *Cod. Ioma cap. 111.* jam audivimus Pontificem Max die expiationis magnæ, duas habuisse vestes albas. Aliis, & quidem pretiosioribus, utebatur mane, aliis minus pretiosis vesperi. Finita autem ista die, eis nunquam usus est per totam vitam; sed sequenti anno aliæ & plane novæ adhibendæ fuerunt. Erant quidem nonnulli, qui crediderint vestes albas Pontificis Max. finito ministerio magnæ expiationis, postea potuisse geri ab aliquo Sacerdote inferiori. In qua sententia erat doctor Dose *Cod. Ioma cap. 111.* רבי דוס אמר לרבות בגדי כהן גדול. *Doctor Dose dicit ad comprehendendum vestes Pontificis Max. diei expiationis, quæ essent licite sacerdoti minori.* At vero ille mox impugnatur ab aliis, qui statuunt vestes illas omnino nulli usui amplius fuisse, sed alicubi in templo absconditas remansisse: quod probare conantur ex *Levit. cap. xvi. xxiii.* *Postea veniet Aharon in tentorium conventus, & exuet vestes lineas* (vestes albas diei magnæ expiationis) *quas induerat quum venturus esset in locum sanctum: & relinquet eas ibi.* Ad postrema illa verba: *Et relinquet eas ibi*, sic commentantur Gemarici dicto loco: והניחם שם מלמד ששמונים גינה רבי

דוכא אמר ראויין הן לכהן הריגוש ומה תלמוד לומר והניחם שם שלא ישמשו :
 Et relinquet eas ibi: *Hinc discimus eas debuisse abscondi.* Doctor Dose dicit, *apta sunt ut gestarentur ab aliquo Sacerdote totius ordinis.* Sed Scriptura dicit: Et relinquet eas ibi: *ut in eis non ministraret alio die expiationis.* Eadem reperies *Massechet Kerituboth cap. i.* & apud Maimonidem loco toties a nobis laudato: *Quantum ad vestes albas, in quibus ministerium peragit die jejunii (expiationis) non mitur altera vice, sed absconduntur in loco ubi eas exiit, ut dicitur: Et relinquet eas ibi; ut earum usus plane fuerit prohibitus.* Videatur etiam Jarchius ad Levit. xvi. xxii. Barzelonius & alii.

DCCXIX. Vestimentis illis albis nunquam usus est, nisi magno die expiationis, ubi intrare debuit sanctum sanctorum, piaculum enim commisisset si vestibis aureis illud fuisset ingressus: quod probatur ex Levit. xvi. iv. *Tunicam lineam sanctam induet (Pontifex Max) brachia linea carnem ejus, & balteo lineo cingetur, & tiara linea caput involvetur. Hæ sunt vestes sacra.* Hoc omnes docent Talmudici, & cum eis vetustissimi Rabbini Græci, ut Josephus *de Bello Jud.* lib. vi. cap. xv. & Philo Judæus *De Monarchia* lib. ii. Sed de his plus satis dicta sunt a nobis libro primo, cap. ii. ubi egimus de vario genere vestium Pontificis Maximi. Vide & hujus libri capite præcedente. Ferendi igitur non sunt illi, qui scriptis suis tradere, aut pro concione effutire audent: Pontificem Max. vestibis aureis adyta intrasse ut Deum per *Urim & Thummim* interrogaret, aut etiam decimo die Thisri, ad solennem istam expiationem cum duodecim gemmis, quibus inscripta fuerunt nomina duodecim tribuum, ut hoc modo duodecim tribus coram Deo starent, utque expiarentur. Plus semel audivi Verbi Dei præcones, præsertim festo ascensionis Christi in cælum, pro concione edifferentes: Christum illo die in cælum ascendisse, tanquam in sanctum sanctorum, ut coram Deo pro omnibus suis electis oraret & intercederet, eodem modo quo Pontifex Max. die expiationis intravit in sanctum sanctorum cum pretiosis lapidibus in pectorali & in humeralibus, quibus inscripta erant duodecim nomina tribuum, ut totum populum Deo sisteret, pro eo oraret eumque expiaret. Quamvis verissimum sit, sanctum sanctorum fuisse typum cœli, & ingressum Sammi Pontificis Max. in sanctum sanctorum, ascensionis Christi in cælum; ut & ejus preces

in adyto figuram fuisse precum & intercessionis Christi pro suis electis: falso tamen fundamento omnia ista superstructa sunt, quod scilicet Pontifex Maximus cum duodecim lapidibus pretiosis sanctum sanctorum intraverit, ut duodecim tribus Deo ibi repræsentaret. Sed multo magis miror quod tot viri docti & antiquitate venerandi in eodem luto hæserint, ut crediderint summum Pontif. vestibus aureis ingressum fuisse sanctum sanctorum. Inter quos reperio ipsum Augustinum, Epiphanium, Hieronymum, Bertramum, Sigonium, Buxtorfium, Magium, Dallæum, alios, quos brevitati consulens, refutare jam superfedeo. Auctores istos, Deo volente, accuratius examinabimus & refutabimus in nostro opere de Sacrificiis & oblationibus, Jam sufficiat monuisse lectores, ne a tam magnis viris se decipi sinant.

DCCXX. Ceterum cum vestes sacræ fordibus nonnunquam inquinarentur, ob sudores aliosque casus, & cum omnes illæ, quæ factæ fuerant tempore Mosis, non semper potuerint durare, ad ultima usque fata sacerdotii, sed usu & tempore tererentur, merito quis quærere poterit, quid de ejusmodi vestibus actum, & qualis earum fuerit usus? Quod attinet ad vestes quæ fordibus inquinabantur, non quidem lavabantur, ut postea bene lotæ, & dealbatæ a Sacerdotibus denuo gestarentur, quemadmodum vulgus facere solebat. Illæ etiam quæ tritæ & laceræ erant, non refarciebantur ad diuturniorem usum. Minime gentium. De vestibus quæ fordibus inquinabantur hæc habet Codex *Zevachim* IX. תנו רבנן בגדי כהונה נתעלו אין מחככסין לה בנחר ולא באהל הא במים מחככסין אמר אביי הכי קאמר הונעו במים מככסין אותן בנחר ואהל הונעו לנחר ואהל אף במים אין מככסין ויש אמרים אין מככסין אותן כל יומא

Docent doctores nostri, si vestes sacra inquinantur, non lavant eas, nec nitro, nec sapone, sed lavant eas aqua. Dixit Abai; sic est dicendum: si inquinantur ita ut aqua purgari possint, lavant eas nitro & smegmate; sed si ita inquinantur, ut ad purgationem opus habeant nitro & smegmate, tunc ne quidem aqua lavant eas. Sunt etiam qui dicant eas omnino non lavari. Hanc etiam istius rei ibidem dant rationem: שאין ענין במקום עשרות *quia nulla est paupertas in loco divinarum.* In templo enim divitiæ abundabant, & omnia ibi fieri debebant *ex optimo*: Scilicet ולתפיר להכבוד ולתפיר *ad honorem & ad gloriam.* Immo regia erant omnia, ut supra ostendimus. At non decet Reges gesta-

gestare vestes lotas, laceras aut resarcitas. Alibi etiam probavimus, vestes sacras debere esse nitidas & novas. Alii usui omnino destinabantur; nempe ut inde fierent elychnia lampadum in gaudio isto incomparabili festi tabernaculorum. De vestibus tritis, præsertim brachis & balteis *Cod. Sukoth cap. v. Misna III* : מכלאי מכנסי כהנים ומהמיניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין *Brachas tritas sacerdotum, & eorum balteos disciderunt, illisque accendebant* (lampades.) Eadem leges *Codice Schabbath cap. II.* non tantum de *brachis & balteis*, sed de omnibus vestimentis sacerdotalibus. Nam postquam hæc traditio ibi repetita esset, additur ה'ש דתני רבה בר מננה בנרי כהונה שבלו מפקיעין אותו ומהן היו טושין פתילין : למקדש כאי לאו דכלאים לא רבון : *Attende quod doceat Raba filius Mathema. vestes sacerdotales, quæ vetustate trite sunt, lacerantur & ex eis fiunt elychnia ad sanctuarium. Quid? Nonne ex illis quæ sunt duplicis materiæ? minime: sed ex byssinis tantum.* Vide etiam Gemaram *foma cap. II.* Eadem observavit *Maimonides Kele Hammikd. cap. VIII. אלא אותן מכלכסין אותן ואתן מכלכסין אותן מכלכסין* : *vestimenta sacerdotum, si sordida facta fuerint, non dealbantur, nec lavantur, sed adhibentur ad elychnia, & nova induuntur.* Mox addit : *Si brachæ Sacerdotum totius ordinis trita fuerint, ut & eorum baltei, utuntur iis, ut inde fierent elychnia, quibus accendunt lampades in sanctuario, in festivitate, quando hauriunt* (scil. aquas in festo Tabernaculorum) *Et ex tunicis tritis Sacerdotum faciunt elychnia pro lucernis æternis.* Ad quæstionem quomodo potuerit adhiberi balteus, cum mixtæ fuerit materiæ, ex lino & lana, & quare nulla mentio facta fuerit de pileo, vide loca Talmudica jam modo allegata, & glossiam, & *Ceseph Misna, ad Maimonidam cap. VIII. Hilch. Kele Hammikdasch.* Scilicet id quod de uno dictum est, de omnibus vestimentis intelligi debere. Deinde ex balteo trito trahebant tantum filamenta byssina, ut elychnia inde conficerent, relictis filis laneis; aut etiam, quod videntur innuere Gemarici *Cod. Schabbath cap. II.* id de vestibus byssinis tantum est intelligendum; non autem de balteo, qui est mixtæ materiæ.

DCCXXI. Ad eundem usum non destinabantur vestes Summi Pontificis, vetustate consumptæ. Nam vestes aureæ, quibus utebatur per totum annum, si laceræ factæ fuerint, ad elychnia & lucernas non destinabantur; sed abscondebantur. Mai-

monides *Kele Hammikd. cap. VIII.* זבגדי כהן גדורל שבלו גוננין אותן *vestes Pontificis Max. si veterascerent, abscondebantur.* Vestes sane albas Pontificis Max. etiam absconditas, & nulli alii usui destinatas fuisse, jam docuimus ex locis supra allegatis, *Codice forma Hieros. & Babyl. cap. II.*

DCCXXII. Tandem etiam Moses exprimit quamdiu usus sacrarum vestium debuerit durare. Commate ultimo capituli xxviii. Exodi: חקה עלם לו ולורו אחריו *Statutum eris aeternum ipsi & semini ejus post eum.* Hæc verba non sunt ita intelligenda, quasi in aeternum futuri sint ejusmodi Sacerdotes, & sacræ vestes. Minime gentium. Nihil jam dicam de significatione vocis עלם eam scilicet sæpissime nihil aliud denotare, quam totum istud tempus œconomiae sub lege Mosaica. Ergo quamdiu lex Mosaica fuit observanda, usque ad tempora Messiae, tam diu durare debebant & sacrificia & sacerdotes & vestes sacræ, & tota suppellex. Cum itaque vestes sacras habuerint, Sacerdotes ad ultima usque fata legis cærimonialis, lex illa de vestibus sacris לולם *in aeternum* adimpleta est. Ita enim vestiebatur Aharon & filii ejus, & eorum semen, post eos, quamdiu fuerunt sacerdotes. At post adventum Messiae, Sacerdotio abolito, per Sacerdotium Christi, nullum semen sacerdotale amplius habuerunt Aharon & filii ejus, ergo & nullas vestes Sacerdotales. Male igitur ex hoc loco colligunt Judæi, Sacerdotium stare debere usque ad finem mundi, quare tam solliciti sunt de tribu Levi, & de familia Sacerdotum conservanda. Nihil morantur quod reliquæ tribus interierint, & quod nemo hodie tribum suam probare possit, modo quibusdam ex illis integrum sit, mentiri se esse e Sacerdotum aut Levitarum familia. Ideo tot reperiuntur hodie qui se *Cohanim Sacerdotes*, aut *Leviim Levitas* jactitant; scilicet quia spe vana ista lactantur, fore, ut tandem Sacerdotium postliminio revocetur, de novo stabiliatur; ut illi qui tam felicibus ovis nati sunt, ad Sacerdotium promoveantur.

DCCXXIII. Sed ipsi Judæi hæc verba secundum suam sententiam explicare non possunt, nam revera, quocumque sensu id sumant, vestes sacræ non durarunt in aeternum, cum jam nec Sacerdotium, nec Sacerdotes, nec vestes habuerint per sædecim sæcula. Sed ne ad tempora quidem Christi, aut ad Vespasianum, quo duce templum Jerusalemitanum dirutum est,

est, usus omnium vestimentorum sacerdotium obtinuit. *Pectorale* sane eundem usum, quem habuit tempore Mosis, non habuit tempore Christi, cessavit enim jam aliquot sæculis ante natum Christum URIM & THUMMIM in pectorali, nullumque usum habuerunt stante templo secundo. Nam per ea sub Templo secundo nec interrogabat Pontifex Max. nec respondebat Deus. Fateor Josephum *Antiquit. lib. III. cap. IX.* docere, Deum per *Urim & Thummim* respondisse sub Templo secundo & desuisse tantum ducentis annis antequam historiam suam scriberet, irato scilicet Deo, ob violatas leges. Reperiuntur & alii, ut Rabbi Azarias in *Meor enaim cap. L.* qui adfirmare audent, sub templo secundo *Urim & Thummim* exstitisse, eo magis quod tunc temporis vixerint Prophetæ Haggæus, Zacharias, & Malachias. Sed cum dona prophetica in Haggæo, Zacharia, Ezra & Malachia quadraginta tantum annis viguerint, ut docet liber *Cosiri parte III. §. LXV.* *Urim & Thummim* ultra id temporis spatium durasse non est credibile. Sed & hoc dubium est. Nec probari potest ex Ezra cap. II. LXIII. & Nehem. cap. VII. LXV. *Edixit Regis legatus eis, ut non comederent de re sancta sanctorum, donec existeret sacerdos cum Urim & Thummim.* Nam etsi inde quidam colligant, in secundo Templo debuisse reperiri *Urim & Thummim*, si non semper, saltem aliquot annis; nihilominus illi ridentur a doctissimis Gemaricis. Hi enim statuunt ea plane non exstitisse in templo secundo. Videatur *Codex Sota cap. IX.* & *Jarchius ad Esdra cap. II.* *Sane si unquam Sacerdos sub Templo secundo extare debuit cum Urim & Thummim, id fieri debuisset temporibus Sancti viri Ezra. Quid? si quis dicat talem fuisse Malachiam vel Zachariam temporibus? Si res se ita habuit, tamen nondum probatum est, exstitisse post ista tempora Urim & Thummim. Quid? si credamus ipsum Servatorem I. Christum Sacerdotem hic prædici? Qui alium existimant; doceant nos quis fuerit, & quo tempore, vel ante, vel post Christum vixerit. Ante J. Christum, post Ezram, talis Sacerdos indicari non potest, post Christum talis nemo expectandus fuit. Notum est Gemaricos, cum Babylonicos, tum Jerusalemitanos docere quinque res defuisse sub Templo secundo; inter quas etiam numerant *Urim & Thummim*. Sunt autem quinque istæ res I. Ignis. II. Arca fœderis. III. *Urim & Thummim*. IV. Oleum*

pla quædam illius vocis e cœlo editæ. Ejusmodi vocem nonnulli putant fuisse illam, quæ e cœlo audita est, & Christo testimonium dedit, Matthæi xvii. v. *Hic est filius meus dilectus &c.* Johan. xii. xxviii. Sed hæc non sunt hujus loci.

DCCXXIV. Quid? Probari non potest sub Templo primo, usque ad illius ruinam *Urim & Thummim* oracula edidisse. Hoc factum fuisse ante tempora Salomonis constat, sed post illius regnum nullum habemus exemplum. Et sane Misna *Cod. Sotab cap. ix.* docet *Urim & Thummim* cessasse cum Prophetis prioribus, Gemara autem ad eandem Misnam docet Prophetas priores fuisse *Davidem, Samuelem & Salomonem*. Abarbanel ad legem *Parascha Thezave* hujus rei hanc putat esse rationem: Quod sub secundo Templo non amplius exstiterint duodecim tribus; ideo non amplius potuisse consuli, cum interrogatio fieri debuerit pro toto populo: Et quamvis hæc ratio non sit satis evidens, cum etiam pro solo Rege, pro Principe Synedrii, aut pro aliis viris Principibus consuli potuerit, tamen non est plane contemnenda. Inepta sunt quæ addit: *non amplius fuisse nomen Terragrammatum penes summum Pontificem*; quasi per nomen istud oracula data fuissent, quod a nobis supra jam explosum est. Sed & Talmudici pluribus in locis docent: illud nomen non tantum notum fuisse, sed & scivisse S. Pontificem modum illud pronuntiandi, ut etiam usque ad urbem Jericho auditum fuerit; *Cod. Tamid, cap. iiii.* & quosdam illud uno ductu singulari arte scripsisse. Majoris ponderis est ratio quam dat Maimonides *Kele Hammikd. cap. x.* scilicet quod nullus fuerit, stante Templo secundo, Sacerdos Spir. Sancto præditus, & super quem habitaret divina præsentia. Sed evidens est ratio quare sub Regibus nulla edita fuerint oracula. Nam ante Reges Imperium Judæorum mera fuit *Deoegrela, Regnum Dei*. Ideo Deus ipse mandata dedit populo suo in rebus gravissimis, per *Urim & Thummim*. Sed Regibus creatis, & forma regiminis mutata ex *Deoegrela* in imperium humanum, ipsi Reges mandata dederunt, Deo silente, & ejusmodi oraculis finem imponente. Ut ut est, manifesto constat, *Ephodum & Pectorale*, verum suum usum, & præcipuum quidem, non retinuisse usque ad Templum secundum; multo minus ad ultima usque fata sacerdotii.

DCCXXV. Nihilominus tamen Vestes sacræ ipsæ & Ephod & Pectorale & Gemmæ, ideoque & ipsa *Urim & Thummim*, quo
ad for.

ad formam & Symbolum in secundo Templo. usque ad tempora Christi, immo & Titi Vespasiani remanserunt. Nam quandoquidem Summus Pontifex octo vestibus amictus esse debuit, inter operandum, non poterat carere Ephodo & Pectorali, non magis quam brachis, tunica, balteo, pileo, pallio aut ullo alio vestimenti genere. Sic enim fuisset מהומר בגדים *deficiens vestibus* contra expressum Dei mandatum. Eodem modo, quo in secundo Templo habebant Arcam, candelabrum; & id genus alia: non quidem illa quæ a Bezelele, sed quæ stante Templo secundo ab aliis artificibus, ad formam priorum, constructa fuerant: sic & eadem vestimentorum genera habebant. *Tosephoth Ioma cap. i.* אורים וחוטים היו שאם לא כן היה כג מהומר בגדים ולא לא היו משיבין לנשאלין: *Urim & Thummim erant* (in Templo secundo) *alias Pontifex Max. vestibus caruisset; sed per illa non respondebatur ad interrogata.* Maimonides *[Kele Hammicdaşch.] cap. x.* עשו בניה שני אורים וחוטים כדי להשלים שמונה בגדים ואפילו שלא נשאלין בהן: *Fecerunt Urim & Thummim in Templo secundo: ut persciceretur numerus octonarius vestimentorum, quamvis per ea nulla data fuerit responsio.* Sic & Josephus Karo in *Ceseph Misna* ad hunc locum observat in *Codice Kiddushim capite primo* legi: *In domo secunda quasi fuerunt sapientes lapides ad Ephodum.* Manifestum igitur est omnia remansisse usque ad extrema fata sacerdotii iisque usos fuisse Pontifices inter operandum, quamvis idem usus in omnibus rebus, præsertim in edendis oraculis non semper remanserit. Quid quid est, cum Sacerdotes sacris vestibus usi fuerint, quamdiu duravit sacerdotium, optimo jure dici potest, adimpletum fuisse mandatum, quo Deus cavit, ut Aharon & filii ejus vestibus illis sacris uterentur, & ut eis esset חקרת אורם *Statutum perpetuum, & eorum posteris post eos.*

„ DCCXXVI. *Habent sua fata libelli.* *Laudantur ab his, cul-*
 „ *pantur ab illis.* Ita sane & huic meo contigit Operi De Vesti-
 „ tu Sacerdotum Hebræorum. Nemo, quantum scio, ipsum
 „ Opus hæcenus vituperare ausus est. Eruditissimis acceptum
 „ gratumque fuit: quod non solum ex doctissimorum Virorum
 „ Epistolis ad me missis, quibus illud summopere laudant, mi-
 „ hique gratulantur ac magno applausu omnia probant, sed &
 „ ex plurimis, non infimi nominis Virorum Conscriptioibus,
 „ quæ lucem ab eo tempore vident, in quibus de me honorifice
 „ fit mentio, meumque opus commendatur, manifesto patet.

„ At placeat quantum potest doctoribus, laudent illud rerum
 „ æqui æstimatores, tamen dentes quorundam sensit malevolo-
 „ rum qui de aliorum, quos minus amant, laboribus atque vi-
 „ giliis, ex invidia, livore, non raro ex ignorantia, magis
 „ quam ex rei veritate, sua effutire amant. Criticos habui quos-
 „ dam. Eos qui humane, modeste, ut doctos Musarum alum-
 „ nos decet, laudo, illisque gratum testabor animum. Qui se-
 „ cus, eruditorum iudicio, eorumque justæ indignationi qua se
 „ dignos reddiderunt, relinquo. Inhumaniorem iniquioremque
 „ Bernhardo Anglo, in suis ad Josephum Criticis, Libro tertio,
 „ nullum expertus sum. Is, dicto loco, præter alia nonnulla,
 „ quæ injuste & invida mente alibi fugillat, magna crista atque
 „ ferocia in me invehitur, maxime quod adfirmare fuerim ausus
 „ *Oraculum per Urim & Thummim, sub Templo secundo nullum fu-*
 „ *isse; immo jam cessasse: post tempora Salomonis sub Templo primo.* Gran-
 „ de scilicet peccatum, quod Jepho, vel ejus operis depravatori,
 „ vel nescio quibus sciolis contradicere fuerim ausus. Cum au-
 „ tem hodie sudet prælum in eodem meo opere denuo excuden-
 „ do, ne lector forte Bernhardi, tanti Eruditionis dictatoris
 „ decipiatur auctoritate, aut deceptus in suo errore confirmetur,
 „ sed ut cuilibet clarum fiat, quanta a nobis veritate sit asser-
 „ tum, quod de Cessatione Oraculi per Urim & Thummim ha-
 „ buimus, quanta vero crista, fidentia & audacia fugiller, con-
 „ temnar a Bernhardo, quam injuste acri me aceto perfundat,
 „ existimavi non fore ingratum, si hac secunda editione ejus ca-
 „ villationes fugillationesque retundam.

„ DCCXXVII. Videtur itaque Bernhardus hæc, quæ de Ces-
 „ satione Oraculi per Urim & Thummim habui, legisse: sed magno
 „ præjudicio atque festinatione, animo contradicendi, ut, nes-
 „ cio qua crista atque fidentia, suo more, instar pugnacissimi
 „ Galli Gallinacei, cristam crigat, eaque reprehendat fugil-
 „ letque hisce verbis: *De tempore, quando hoc Oraculum deseruisse*
 „ *tandem ingratos Judæos planeque evanuisse affirmat Josephus, multa*
 „ *eum fidentia atque crista reprehendunt fugillantque recentis ævi Theolo-*
 „ *gi Schotanus Braunius, dictis Pharizæorum freti.* Hæc ille. Si
 „ ita loqui, non est cristam, fidentiam, immo & impudentiam
 „ prodere, recentisque ævi Theologos impudenter fugillare, ju-
 „ dicent eruditi, simul & cordati, qui veram sapientiam.

„modestiam humanitatemque amant. Sed *dictis Pharizæorum fretus*
 „hæc tradidi. Scio quanta fides habenda sit Pharizæorum fa-
 „bulis, & quo usu sint legendi. Rideo eorum ineptias omnes-
 „que fabulas, non minus quam Romanorum, Græcorum,
 „Ægyptiorum, Arabum omniumque reliquorum populorum;
 „scio tamen non minus quid sub fabulis, sive Judæorum,
 „sive aliorum lateat. Sed miseri Judæi, miseri Pharizæi!
 „Si Bernharde credas, illi soli fabulantur, ipsis solis fi-
 „des est deneganda. Soli blattis atque tineis, immo Vulcano
 „tradendi sunt, & ad orcum relegandi, ut citius pereant. Bea-
 „ti mendaces Græculi, & qui eorum sequuntur vestigia Ro-
 „mani! Beati reliqui fabulatores omnes! modo non sint He-
 „bræi. Fabulentur, nugentur, mentiantur, quantum velint:
 „quoniam ita Bernharde placuit, audiendi sunt, legendi sunt,
 „immo admiratione ubique soli sunt dignissimi. Si a Jose-
 „phi sententia recedere, est cum reprehendere, multaque
 „fidentia atque crista fugillare, tunc sane & ipse Bernhar-
 „dus eum turpiter fugillat: cum toties ab eo recedat. Non so-
 „lis Pharizæis fretus hæc tradidi, sed fretus auctoribus dig-
 „nissimis, fretus ipso verbo divino. Ipse Bernhardus nonne
 „fretus solis Judæis, fretus Pharizæis, ipso scilicet Josepho,
 „vel decepto, vel corrupto, ut in pluribus locis solet, fretus
 „ipsis Maccabæorum Historiæ Scriptoribus, qui omnes Judæi,
 „immo Pharizæorum primi fuerunt, nonne, inquam, hæc
 „Pharizæis fretus Bernhardus sua in me effutivit. Si tua sen-
 „tentia, Bernharde, nunquam errasset Josephus, aut si ejus
 „scripta nusquam fuissent corrupta, maiori *fidentia* majoreque
 „*crista recentis ævi Theologos meque fugillare* potuisses. At, cum
 „contrarium fateri cogaris, cur tanta *fidentia* tantaque *crista*,
 „eum hic, sine ratione, tanto virorum doctorum contemptu,
 „tanta in me acerbitate defendis? cum, si vera prudentis viri
 „uti velis cautela, non facile credendum sit ei, qui te vel se-
 „mel deceptus. Nulla est ratio ob quam magis credas Pharizæis,
 „qui Græce scripserunt, Jafoni Cyrenaico, Maccabaicæ Historiæ
 „Scriptoribus, Philoni Judæo, insignis Fabulatoribus, ipsi Jo-
 „sepho, qui non minus quam reliqui toties deceptus est, qui
 „omnes Judæorum ritibus rebusque gestis multas historias Ro-
 „manas aliasque, multos ritus, mores, varia bella atque Phi-
 lo-

„ Iosophica plurima, immiscent; Nulla est ratio, ob quam illis
 „ magis credas, quam Pharizæis Talmudicis, Rabbi Akibæ,
 „ R. Hunæ, R. Meir, R. Schimeon, R. Jehudæ Hakkadolch,
 „ Scholæ Hillelis & Schamæi, totque aliis, qui de Legibus Mosaicis,
 „ atque circa eas sepimento, adeoque de tota Religione Hebræorum
 „ eorumque sacris, data opera atque deliberato consilio agunt.

„ DCCXXVIII. Defuisse Urim & Thummim, non solum sub
 „ Templo secundo, sed & sub Primo, post tempora Salomonis, con-
 „ jicere ausus sum, ob varias rationes quas attuli. Det mihi Bern-
 „ hardus, aut quicumque contrarium tanta audacia adfirmat, vel
 „ unicum exemplum ex verbo Dei, vel ex Josepho, vel ex ullo
 „ alio probatæ fidei auctore, alicujus Oraculi per Urim & Thum-
 „ mim, post Regem Salomonem. Ipse etiam Josephus libro I.
 „ contra Apionem adfirmat, sub Artaxerxe Longimano, id est ul-
 „ tra quingentos annos antequam ista scriberet, Spiritum Prophe-
 „ ticum defuisse. Tempore Judæi Maccabæi nullus fuit Propheta,
 „ qui ad res dubias responderet. Hactenus expectabatur. Vide
 „ *Maccab. lib. 1. cap. iv. & ix. & xix.* Si adfuisset Pon-
 „ tifex Max. cum Urim & Thummim, nonne habuissent qui ad res
 „ dubias respondisset? Id præcipuum ipsius fuisset munus. In hunc
 „ usum *Urim & Thummim* ipsi datum fuerat. Ipse itaque Josephus
 „ hoc loco sibi contradicit, nam si quingentis annis antequam hæc scri-
 „ beret, nullus fuit Propheta qui ad Reip. & Ecclesiæ dubia re-
 „ sponderet; sane nullus fuit ducentis annis antequam scripserit.

„ DCCXXIX. Decantatum illud Talmudicorum dictum, quin-
 „ que res defecisse sub Templo secundo, I *Urim & Thummim.*
 „ II *Ignem Sacrum.* III. *Arcam Fœderis* IV. *Oleum Undianis.*
 „ & V. *Spiritus Sanctum*, Bernhardus magno nisu eludere co-
 „ natur. Immo res istas sacras existisse majori *fidentia* & ere-
 „ ctiori *crista* probare tentat, quam ab aliis negatur. *Ignem & egve-*
 „ *πετῆ* non defuisse existimat, quoniam traditur, defossum a Je-
 „ remia, postea fuisse repertum. At fabulæ isti de igne in puteo
 „ abscondito, in aquam crassam mutato, & denuo in ignem con-
 „ verso, de quo *Maccab. lib. 11. cap. 1.* quis, nisi fabularum
 „ insigniter credulus, fidem habebit? Credat etiam eundem ig-
 „ nem ex lapide percussum, eodem *libro cap. x.* tamen non putet
 „ se contraria credere, non magis ac si credat Antiochum Epi-
 „ phanem ter mortuum fuisse. Primo Babyloniz in lecto suo.

,, 1, *Maccab. vi.* deinde in Templo Nannæ lapide obrutum,
 ,, 2 *Maccab. cap. 1.* Ultimo in montibus decidentem de curru.
 ,, *cap. ix.* scilicet: *Treis animas ipsi dederat Feronia Mater, ter*
 ,, *arma movenda, ter letho sternendus erat.* Qui hæc concoxerit,
 ,, facile quoque cum Bernardo deglutiet eorundem fabulas reli-
 ,, quas de *Tabernaculo & Arca* per *Jeremiam* absconditis & re-
 ,, pertis, cum eodem ענינה præsentiam Summi Numinis & Sp. S.
 ,, in secunda æde fuisse adfirmabit. *Oleum* sacrum sub Templo
 ,, secundo superfuisse, non solidioribus probat argumentis. Pauca
 ,, quædam dicit, sed gratis, sine probatione, sola Magistri au-
 ,, thoritate. At eadem facilitate, qua ab eo proponuntur, a no-
 ,, bis rejiciuntur. Habebant *oleum* fateor, ut & *ignem, & ar-*
 ,, *cam.* & reliqua vasa sacra tamen nulla iis credebatur inesse san-
 ,, ctitas neque vis, qualem habebant sub Templo Primo. Sacer-
 ,, dotes, non *oleo*, ut sub Templo primo, sed solis vestimentis
 ,, initiabantur, spacio septem dierum, quamdiu durabat præsi-
 ,, dum in Templo, Ideo מרובה בגדים *multiplicatio vestium* diceba-
 ,, tur Sacerdotum *inauguratio*, quod & nos in hoc opere demon-
 ,, stravimus, variisque aliis locis Talmudicis probari posset, si
 ,, miseri Pharizæi haberent fidem. Sed apud ipsum *Josephum*
 ,, *Antiq. lib. x. ix. cap. vi.* ἀπαξ ἐνδύσαι σολισμόν ἱερὸν est *creari*
 ,, *Pontifex Maximus*, ut optime observat *Seldenus*. De *Oleo*
 ,, *Sacro* apud *Josephum* altum est silentium, & de *Jonatha* uncto,
 ,, ut *Sacerdotio* inauguraretur, nihil habet. At insignia, si *Ber-*
 ,, *nhardo* credimus, sub *Asmonæis* facta sunt miracula. De *Mi-*
 ,, *raculis* istis temporibus nemo dubitabit, si *libris Maccabæorum*,
 ,, si *Josepho* fidem habeat. Sane legat qui volet, & sine tædio,
 ,, si potest, *secundum librum Maccab. cap. III. & x. & xi. &*
 ,, *xv. & libro III. cap. v.* ut & *Josephum Antiq. libro XIII.*
 ,, *cap. xx.* tot tantasque reperiet fabulas, tot fragmenta putida,
 ,, ut ne ipse quidem *Iudæus* Apellas eas crederet. Sed conceda-
 ,, mus puerili credulitate omnia ista vera fuisse miracula, ideone &
 ,, iisdem temporibus *Oraculum* viguit per *Urim & Thummim*?
 ,, qua tamen figura hoc argumentum procedat non animadverto.
 ,, DCCXXX. At magnum mysterium nobis aperit *Bernhardus*.
 ,, Sartum scilicet rectumque remansisse *Oraculum* per *Urim &*
 ,, *Thummim*, usque ad tempora *Aristobuli Nicanoris*. *Nullum*
 ,, *tempus*, inquit, (& hoc in hac causa præcipuum esse videt)

„ aptius occurrit digniusque, quando fulgoris sui oraculi extingueret
 „ iratum numen, Pontificique silentium imponeret: quam *ἡ παροδο-*
 „ *σιν ἱερετικὴν* hoc loco reulit Iosephus. Pergit, Ea fuit virus Io-
 „ hannis Hyrcani, pietas tanta, prudentia, fortitudo & constantia,
 „ ut cum meliori anima abscedere haud potuerit divina ἀλθτα. tan-
 „ ta statim nequities fastusque Aristobuli & succedentium ei Ponti-
 „ ficum tot flagitia & parricidia, nihil mirum si a tam cruentis &
 „ polutis pectoribus abhorruerit S. Dei Spiritus. siue hac occasione
 „ in sedes meliores superaſque omnino se receperit. Multa in glori-
 „ am Iohannis Hircani sequuntur. En iterum solidissimum argu-
 „ mentum. Iohannes Hyrcanus Vir fuit sanctissimus, omnibus
 „ virtutibus ornatus, Pontifex Max. dignissimus; ergo *Oracu-*
 „ *lum per Urim & Thummim* ab eo recedere non poterat. At
 „ quid si ego dicam & probem (ut mox probabimus) Iohannem
 „ Hyrcanum fuisse Summum Pontificem indignum, improbūm,
 „ contra legem Dei, hæreticum Sadducæum, an tamen eum dicet
 „ Bernhardus dignum, ut ab eo non recederet *Oraculum per U-*
 „ *rim & Thummim*? Fateor de eo tanta dici a Iosepho *Antiq.*
 „ *lib. XIII. cap. XVIII.* ut vix maiora dici possint de Mose; erat
 „ enim ἀρχων, ἀρχιερεὺς, ἡ Προφήτης, *Princeps, Pont. Max.*
 „ & *Propheta*. Immo nactus erat futurorum scientiam. An ideo
 „ θεόπνευστος? An oracula per Urim & Thummim ideo depromp-
 „ sit? & usque ad ipsius tempora ab ejus prædecessoribus id fa-
 „ ctum est? Neutiquam. Contradicit Bernhardo ipse Iosephus,
 „ quo solo Pharizæo fretus, hæc dixit. Cessavit enim *Oracu-*
 „ *lum per Urim & Thummim*, ducentis annis antequam hæc scri-
 „ beret, Iosepho monente. Ergo *Oraculum* ad Iohannem Hyrcan-
 „ num neutiquam pervenit, sed jam ante eum aliquot forte annis
 „ cessavit, multo minus ad tempora impij duravit Aristobuli si
 „ ipsi credamus Iosepho. Diem enim Ioh. Hyrcanus obierat
 „ anno præter propter CLXX. antequam Iosephus sua scripſisset;
 „ ergo antequam Ioh. Hyrcanus Pont. Max. creatus esset, aut cir-
 „ ca illa tempora, cum xxxi. annis regnaverit. Nihil itaque ipsi
 „ fuit commune cum *Urim & Thummim*, etiam si fuisset Vir san-
 „ ctissimus, & sine errore. Debuisset sane *Urim & Thummim*,
 „ si usque ad Aristobulum remansit, cessasse non ducentis, sed
 „ centum & septuaginta tantum annis, antequam Iosephus sua
 „ scripſit. Sed ad hæc non attenderat Bernhardus.

„ DCCXXXI. Sed & aliud mysterium ipsi aperiam: Nempe
 „ Iohannem Hyrcanum (qualiscunq; Vir fuerit) non fuisse Sum-
 „ mum Pontificem probam, legitimum & secundum legem Dei.
 „ Quis igitur credet, concredita ipsi fuisse Oracula Dei *per U-*
 „ *rim & Thummim*? Legitimum & probum Pont. Max. eum non
 „ fuisse concedunt mihi omnes, qui noverunt lege divina cautum
 „ fuisse, ut S. Pontifex sit natu Maximus, ex majore natu filio-
 „ rum Aharonis. Uno verbo, debebat esse ex genere $\delta\epsilon\chi\epsilon\epsilon\acute{\epsilon}\omega\nu$,
 „ ut loquitur Iosephus. Non sine causa ex ordine Summorum
 „ Pontificum rejicitur Alcimus, cum ob manifestam impietatem va-
 „ riarque scelera, contra legem Dei, tum præcipue etiam quod non
 „ fuerit ex ordine $\delta\epsilon\chi\epsilon\epsilon\acute{\epsilon}\omega\nu$, ut habet idem Iosephus. Pontifex
 „ quidem ex Aarone oriundus, sed non ex genere Summorum Pon-
 „ tificum. *Antiq. lib. XII. cap. xv.* Ob eandem rationem ex
 „ ordine Summorum Pontificum rejiciendus est Johannes Hyrcanus,
 „ cum tota familia Matthiæ, a Juda Maccabæo, usque ad
 „ ultimum Maccabæorum nepotem. Fuerunt enim Maccabæi Sa-
 „ cerdotes $\epsilon\grave{\epsilon}\ \epsilon\phi\eta\mu\epsilon\rho\iota\alpha\varsigma\ \iota\omega\delta\alpha\iota\epsilon\iota\theta$ ut idem loquitur Iosephus *Antiq.*
 „ *lib. XII. cap. VIII.* Idem docetur i *Maccab. lib. II. cap.*
 „ *I. Ephemeria* autem *Joaribi* ex Genere $\delta\epsilon\chi\epsilon\epsilon\acute{\epsilon}\omega\nu$ non fuit, præ-
 „ terquam quod ista familia in Captivitate Babylonica extincta fue-
 „ rit. Quatuor Familiæ tantum, præter Pont. Max. ex capti-
 „ vitate Hierosolymas redierunt, *Jedaja* nempe, *Harim*, *Paschur*
 „ & *Immeri*. Ex hisce per sortem iterum XXIV. Ephemerix,
 „ sive cohortes constitutæ sunt, quales fuerunt jussu Davidis.
 „ i *Chron. XXIV.* *Jedaja* ex urna sex sumebat, unam sibi, &
 „ quinque reliquis. Idem factum est ab *Harim*, *Paschur*, & *Im-*
 „ *meri*. Obtigerunt autem *Jedaja*, *Joarib*, *Jedaja*, *Charim*, *Seorim*,
 „ *Melechias*, & *Benjamin*. De hisce videat qui potest *Tosaphoth*
 „ *Taanith*, *cap. IV.* Inscribebantur itaque ordinibus capita pri-
 „ stina, uti fuerunt ante Captivitatem Babylonicam. Ob ean-
 „ dem rationem Zacharias dicitur ex ordine *Abia*. De quo
 „ *Lucæ cap. I. Com. v.* etiamsi familia Abiæ interierit.

„ DCCXXXII. Cum igitur Maccabæi ex genere $\delta\epsilon\chi\epsilon\epsilon\acute{\epsilon}\omega\nu$
 „ non fuerint, certum est eos omnes functos fuisse Summo Sa-
 „ cerdotio non legitime, sed improbe contra legem Dei: quod
 „ de ipso Johanne Hyrcano affirmari debet: ut forte non grande
 „ commiserit peccatum Eleazarus (qui & suos ipse habuit nævos)

„Hyrcano dicens, *Si vis esse justus abdica te Pontificatu, & contentus esto Principatu populi.* Vide Josephum *Antiq. libr. XIII. cap. XVIII.* Sufficere sane debuisset Viris, qui Dei Legem, qui Religionem, qui Sacra amant, qui ea caste observare cupiebant, qui ex Summorum Pontificum ordine non fuerunt, ut Sacerdotio ordinario fungerentur; aut ut plurimum Principis contenti essent dignitate, ut Remp. sartam tectamque conservarent, prohibendo ne sanctissimis Dei legibus vis inferretur. Ante omnia cavere debebant, ne Summum Sacerdotium ab ullo administraretur, cui Lege Dei fuit prohibitum. Etiam si itaque laude dignissimi fuerint Asmonæi, ob insignia, ad Reip. & Religionis tutelam, facta; gravissime tamen peccarunt, quod violaverint Legem Dei, in se suscipiendo Summum Sacerdotium, cum ex genere *ἀρχιερέων* non fuerint. Gravissime itaque & ipse Johannes Hyrcanus peccavit.

„DCCXXXIII. Adde Summum Pontificem tota sua vita, ministerio isto fungi debuisse, expressa Lege Dei. Num. xxxv com. xxv. quod & suum habebat mysterium. Asmonæi vero, quod ex genere Summorum Pontificum non fuerint, jure hæreditario, a Regibus Gentilibus, vel a populo electi fuerunt, atque (saltem multi ex Maccabæis postea, ut & jam antea in familia Oniæ factum fuerat) Sacerdotio functi sunt, non per totam vitam, sed certo temporis spatio. Veluti Judas Maccabæus, non jure hæreditatis, sed a populo Pont. Max. electus est. Joseph. *Ant. lib. XII. cap. XVII.* Jonathan ejusque frater Simeon Sacerdotes constituti a Rege Alexandro. *1 Maccab. cap. x. com. xx. & XXI.* a Demetrio & a populo. *Cap. XIV.* Ejusmodi quid factum fuerat ab aliis, qui adulatione, vel certa summa pecuniæ dignitatem emebant. Jason frater Oniæ ab Antiocho Epiphane S. Sacerdotium emebat *CLX* talentis argenti, præterea *LXXX.* talenta addidit ex alio reddito. *2 Maccab. rv.* Frater Simeonis eundem honorem acquisivit, extruso fratre, dando *ccc.* talenta argenti plus quam Jason. *Eodem Cap. com. xxiv.* Istitis temporibus, non solum contra legem improbe Summum obtinebant Pontificatum, Principum arbitrio, favore populi, aut grandi Summæ pecuniæ; sed & viventes, quia Principibus ita placuit, munere, contra legem, se exuebant; aut se aliosque eo spoliari permittebant,

„ cum toties Sacerdotium Summum, non digniori, sed ditioni
 „ traditum fuerit. Ideo Lylias tandem decreverat. 2 *Maccab.*
 „ *cap. xi.* Horum ut & Maccabæorum exemplo (ut & hoc in
 „ transitu notem) proculdubio factum est, ut & postea usque
 „ ad tempora Christi, immo ad ultima Reip. fata, Summum
 „ Sacerdotium singulis annis a Romanis concessum fuerit plus
 „ offerenti. Malum sane ex ipsis Judæis, immo quod mireris,
 „ ex ipsis Maccabæis, Viris fortibus, sanctis & legis, præter
 „ hæc, tenacissimis. Sibi itaque propriæque ambitioni, magis
 „ quam Romanorum avaritiæ imputent, Sacerdotium improbum
 „ Legi contrarium, deturpatumque Dei cultum: corrupto enim
 „ Sacerdotio, eversa fuit vera Judæorum Religio, cum cultus
 „ divini externi cardo versaretur in Sacerdotio. Permisit divina
 „ Providentia, fateor, tanta mala; nam quemadmodum ex te-
 „ nebris Deus deducere solet lucem, ita everso Sacerdotio, solo
 „ ejus schemate relicto, populum admonere voluit Legis Mo-
 „ saicæ instare ἀφανισμόν, appropinquante Messia, tot seculis,
 „ per Prophetas Patribus promisso, totius Reip. atque Religio-
 „ nis ad portas esse interitum: adducta æterna justitia, unoque
 „ die peccatis totius populi expiatis, alia Lege Deum esse colen-
 „ dum, mutato enim Sacerdotio, mutari etiam debere Legem.
 „ De quo Paulus Hebr. vii. com. xii.
 „ DCCXXXIV. Vane diceretur placuisse Sacerdotibus & popu-
 „ lo, ut Simeon esset Pontif. Maximus in perpetuum, donec surge-
 „ ret fidelis Propheta. 1 *Maccab. cap. xiv. com. xli.* Quis
 „ enim Sacerdotibus populoque dedit istam potestatem improbe
 „ contra Legem Dei agendi? Deinde cum & alium Prophetam,
 „ qui se melius edoceret, expectaverint, fatebantur se errasse, adeo-
 „ que legitimum Pontificem Summum non esse Simeonem, nec ejus
 „ Successores. Nihil quoque ageret ad delendos Maccabæorum
 „ nævos, si quis eorum errores tueri vellet exemplo Salomonis
 „ Regis, qui Summo Sacerdotio movit *Abjatharem.* 1 *Reg. ii.*
 „ Cum neminem in ejus locum suffecerit, qui non esset ex genere
 „ δὲ γενέων, præterquam quod Abjathar prodicione isto honore se
 „ indignum reddiderit. Adde Salomonem non solum populi fuisse
 „ Regem, sed & Prophetam θεόπυβον, qui sine interno Dei mo-
 „ nitu id fecisse non est credendus. Quidquid est, nemo non fa-
 „ tebitur, gravissime in fungendo S. Sacerdotio peccasse Asmo-

„ natos, illud eos deturpasse, atque improbe contra Legem Dei
 „ eo sanctos fuisse. Nihil jam dicam de eorum matrimoniis aliisque
 „ erroribus. Ex hisce natus erat Johannes Hyrcanus, quem Ora-
 „ culo dignissimum deprædicat Bernhardus. Summus scilicet Pon-
 „ tifex contra Legem Dei, non minus ac ejus Patres atque fra-
 „ tres.

„ DCCXXXV. Sed & hoc silentio præterire non possum, eundem
 „ Hyrcanum Virum Sanctum, tantopere laudatum, in partes ab-
 „ iisse Sadducæorum, teste ipso *Iosepho Antiq. lib. XIII. cap.*
 „ xviii. Ut forte non fallar si dicam hanc causam fuisse, ut po-
 „ stea alii ipsius exemplum secuti Sacerdotes Sadducæi facti sint,
 „ quare, ne sacra a Pont. Max. fierent contra Legem, in adyto,
 „ decimo die Tisri, in solenni ista expiatione, coactum fuisse ma-
 „ gnum Senatum, ut per Sacerdotum Seniores jurejurando eum
 „ adstringerent, ut omnia rite ex Lege Dei perageret: timebant
 „ eum ne Sadducæorum hæresi polutus sacra contra legem admi-
 „ nistraret. De hisce (si hæc Pharisæis fretus dicere ausim) vide
 „ *Codice Ioma. cap. I.*

„ DCCXXXVI. Patet ex hisce omnibus manifestissime, Johan-
 „ nem Hyrcanum, talem non fuisse Virum, ut ejus sanctitate divi-
 „ na ἀλήθεια indissolubili nexu ei fuerit adstricta. Patet totam fa-
 „ miliam ejus, a primo Ephemerias Ioaribi, ad ultimum Macca-
 „ bæorum, Summo Sacerdotio improbe, protrita Lege divina,
 „ sanctam fuisse, cum ex genere ἀρχιερέων neutiquam fuerint;
 „ nullum itaque per eos editum fuisse Oraculum per *Urim & Thum-*
 „ *im.* Quis enim credet, Deum tradere dignatum fuisse arca-
 „ na, per eum qui ad augustum istud munus ab eo non est admis-
 „ sus, sed contra expressam Legem se intrusit? Adde quæ, jam
 „ dicta sunt, istis temporibus nullum fuisse Prophetam fidelem,
 „ sed hæctenus a populo fuisse expectatum; Spiritum S. atque
 „ Propheticum, post Malachiam & Zachariam, saltem post tem-
 „ pora Artaxerxis Longimani, quingentis annis, si non pluribus,
 „ antequam Iosephus sua scripserit, desisse. Tandem Johannem
 „ Hyrcanum Pontif. Max. creatum fuisse cc. annis antequam Jo-
 „ sephus sua scripsit, adeoque Oraculum cessasse, secundum ipsum
 „ Iosephum, antequam Pontifex M. creatus esset. Eat itaque Bern-
 „ hardus, & sua Sapientiæ dictatoris auctoritate, quam tantopere
 „ adfectat, persuadeat credulis quibus potest, *Oraculum per Urim*

„ & *Thummim*, non cessasse ante ejus filium impium Aristobulum,
 „ qui Pontificatum S. obtinuit, centum demum & septuaginta annis
 „ antequam Josephus sua scripserit; ut triginta minimum annis
 „ diutius durasse debuerit, quam ipse tradit Josephus. Eat itaque
 „ magna fidentia, magnaque crista ipsum Josephum, omnes recenti
 „ ævi Theologos meque reprehendat, fugillet & obtrectet. Sed
 „ discat prudentiam & humanitatem.

C A P. XXVII.

DE SIGNIFICATIONE SACRA- RUM VESTIVM SIVE DE SENSV MYSTICO.

*Non sine causa Deus voluit ut Vestes sacra fierent. Deus expressis
 verbis non revelasse significationem vestium sacrarum. Plerosque
 auctores qui hanc materiam tractarunt, de significatione vestium
 aliquid dixisse. Sed leviter. Castellio carpuntur. Sensus mysti-
 cus non debet tractari ante literalem. Vestes sacras significasse ea-
 dem mysteria qua & reliqua carimonia significant. Vestes sacras
 aliquam habuisse significationem crediderunt Judai, Josephus,
 Philo, Talmudici, Paraphrastæ, alii. Quidam putant Deum
 hac ratione Physicam & Astronomiam docuisse. Quidam ipsis ve-
 stibus & sacrificiis attribuunt quod soli Christo attribuendum. Sum-
 ma sententia Iosephi & Philonis. A Philosophica significatione
 non alienos quosdam inter Patres Christianorum, Hieronymum,
 Augustinum, Origenem, Clementem Alex. alios. Talmudico-
 rum sententia varias vestes expiare varia peccata. Deum in
 verbo suo non egisse Philosophum. Omnes vestes & sacrificia,
 emnesque carimonia picturas fuisse Christi ejusque Sacerdotii. In-
 signis locus Philonis. Sacerdotes vestiri ut discerent se omni ju-
 stitia vacuos esse, & sola Christi justitia velari posse. Ipsos Sa-
 cerdotes fuisse typos Christi. Christum fuisse Sacerdotem. Varia
 loca Scriptura. Sic & eorum vestes. Nuditas signum peccati,
 & Vestes justitia Christi. Ipsa Ecclesia a Christo vestita dicitur.
 Varia loca Scriptura. Sacerdotes indigni ut accederent ad altare
 pro-*

propria justitia. Vestuntur salute. Insignia loca Scriptura. Cur plures vestes mandaverit Deus? Incidimus per peccatum in quatuor extrema mala, fontes nostrarum calamitatum. Quatuor insignia beneficia Christi, quatuor vestibus aliquomodo representari. Varia loca Scriptura. Pont. Max. cur octo habuerit vestes? Quo sensu Judæis concedi possit propter circumcissionem? Maxima beneficia a Christo nobis data octo. Varia loca Scriptura. Totum corpus Sacerdotum vestium erat. Totus homo corruptus, & totus justitia Christi tegitur. Manus & pedes nudi, tamen alterius sanctitate sancti. Varia materia vestium. Linum & lana symbolum duarum naturarum in Christo. Quaedam loca Scriptura. Sacerdotes vestuos veste duplicis materia non carere mysterio. Duos populos unitos, & inimicitiam ablatam per Christum, Per lanam significari peccata nostra, per linum innocentiam, sanctitatem & justitiam Christi. Varia loca Script. Lanam etiam significare Christum esse nostram victimam. Unde oris & agnus dicitur. Varia loca Scriptura. Aurum intextum vestibus. Significat aternitatem, gloriam & naturam divinam Christi. Lana, Linum, & Aurum tria munera, Christi Sacerdotale, Propheticum & Regium. Quaedam loca Scriptura. Aurum Sacerdotum aeternum, & pretium meriti Christi indicat. Est signum omnium donorum spiritualium. Varia loca Scriptura. Ecclesia Christi, ejus doctrina & fides aurum. Varia loca Scriptura. Quod de materia dictum, id de coloribus quoque dici debet. Color Albus, & Aureus, symbolum nature Christi divine. Ipse Christus albus & aureus. Varia loca Scriptura. Reliqui colores naturam humanam denotant. Hyacinthinus color cæruleus. Christi naturam humanam, tamen cœlestem significat. Christus Saphirus. Varia loca Scriptura. Coccinum signum peccati. Varia loca Scriptura & quedam Talmudica. Christus cocco vestitus, quia peccatis nostris onustus. Purpura symbolum sanguinis Christi. Altare sanguine aspersum. Christi vestes sanguine asperse a Prophetis dicuntur. Varia loca Scriptura. Albus color innocentiam & sanctitatem Christi ejusque justitiam. Sancti in cælo albi. Varia loca Scriptura. Fortassis colores varii etiam Christi dolores, plagas & vibices docent. Vestes sacre erant contextæ non sutæ. Totus Christus credendus. Solus nos justificat absque assumentis meritorum creaturarum. Omnes electi unum

corpus cum Christo. Christi perfectio, ornatus, pretium sacrificii. Dei sapientia nos salvare. Loca S. Scriptura. Vestes ex filamentis retortis. Aternitas Christi. Firmitas Ecclesia. Eius cum Christo unio. Tessellæ sive fundæ in vestibus. Varia dona Christi. Electi gemma Christi. Unitas Ecclesia. Plures mansiones apud patrem Christus parat fidelibus Vet. & Novi Testamenti. Sponsa Christi tunica tessellata vestita. Quaedam loca Scriptura. Opus Phrygionicum acu pictum. In negotio salutis & ad adificationem Ecclesia operandum esse fidelibus, quamvis per Christum solum salventur. Quid Coscheb? ingeniosissimum. Totam redemptionem nostram sola sapientia Dei fieri. Rokem & Chofcheb fuisse flores elegantissimos. Flores aperti in templo. Flores symbolum gloria. Dignitas Pontif. Max. V. T. Major Christi. Ministerium mortis gloriosum. Gloriosus Christi. Flores symbolum spei & rerum futurarum. Fideles sub V. T. habuisse promissiones & spem, non ipsum fructum sacerdotii. Flores symbolum sacerdotii. Virga Abaronis floret. Christus ipse flos, & arbor qua fert fructum. Varia loca Scriptura. Brachæ. Renes Christi docentur. Caro & cupiditates nostra coercentur. Tunica Talaris. In Christo nulla nuditas. Per ejus justitiam omnes tegimur. Ecclesia Christi. Eius ornatus. Balteus. Ecclesia Christi arte adhaeret. Dignitas Christi. Eius sanctitas. Et promittendo in opere patris. Pileus. De hoc postea ubi de tiara Pont. Max. Pallium Iustitia Christi. Cœruleus color. Cœlestis Est laneum. Christi natura humana. Iustitia legalis peritura. Reperenda. Mala punica. Ecclesia Præcepta Dei. Unio Ecclesia. Acrimonia legis. Dulcedo promissionum. Gratus odor Nutrimentum. Spirituale. Tintinnabula. Sonus Evangelii. Verbum Dei. Christus voluntatem patris predicat. Clamor Christi. Eius confessio. Apostoli Christi. præces. Ex auro erant tintinnabula. Verbum Dei æternum. Omnia bona Ecclesia aterna & pretiosa. Varia loca Scriptura. Ephodum. Amor Christi. Lapidés recordationis. Christus novit suos. Pro iis intercedit, orat & se offert. Eos in cælum fert. Dna Sardonyches duo Testamenta. Dno populi per Christum salvantur. Pectorale iudicii. Christus verus Iudex. Advocatus noster. Duodecim gemmæ. Tota Ecclesia V. & N. T. Omnes fideles Sacerdotes. Sigillum & pecuniam Dei. Eos in Pectore gestat
 Chri-

Christus. Catenis aureis Ephodo adhaeret. Fideles nunquam a Christo avelli possunt. Servat eos quos ipsi dedit pater. Perseverantia Sanctorum. Duodecim Apostoli. Fundamenta Ecclesie. Urim & Thummim. Doctrina Christi. Ejus vita integritas. Est Propheta sapiens, pius & fidelis. Ecclesiam docet. Futura pradicat. Pro suis orat. Varia loca Scripturae. Tiara Pontif. Tectum caput signum gloriae. Et serviutis, Christus Dominus gloriae. Est servus. Corona aurea. Signum Regni & Sacerdotii. Christus verus Rex & Sacerdos. Caput Pont. Max. auro & bysso ornatum. Caput Ecclesie verus Deus. Corona est aurea. Christi Regnum & Sacerdotium æternum. divinum. Sanctitas Jehovæ. Christus ipsa sanctitas. Verus Iehova. Nos sanctificat. Ecclesia Christi sancta. Omnia ejus bona sancta. Vitris Hyacinthinis alligatur corona. Sacerdotium Christi cœleste. Vitæ lanæ. Sacerdotium V. T. perituum. Decimi diei Tisri Expiatio. Pontifex Max. totus albus, etiam baltens. Nulla lana, nulla gemma, nullus color. Sub V. T. sacerdotes & populus peccatis polluti. Rebus & elementis mundi impliciti. Sub N. T. Ecclesia sancta & munda. Post ingressum Christi in cœlum omnes res mundanae, & gloria externa Sacerdotii deponitur. Christus solus peccata nostra expiat. apud patrem intercedit. Omnes fideles in N. T. sunt Sacerdotes. Et Reges. Virtutes Christi a nobis immitanda. Cum Christo Sanctum Sanctorum ingressuri sumus.

DCCXXXVII. **C**UM Vestimenta sacra ab ipso sapientissimo Deo instituta fuerint; necessario credendum erit, eum causas rationesque habuisse sui consilii. Cur enim in vulgaribus vestibus non sivit Sacerdotes ministerium peragere? Cur jussit, ut vestimenta ex tali materia potius quam ex alia, ex hisce coloribus magis quam ex illis, & hac forma potius quam alia, fierent? Fateor quidem, nostrum non esse, omnia occulta Dei consilia rimari, omniumque illius actionum vias atque causas detegere. Credenda sunt tantum ea quæ Deus nobis relavit, & facienda quæ mandavit. Sine quemadmodum Judæi olim supremum Numen in atrio templi adorabant, quamvis in adyta nunquam penetraverint, ut, quæ intus latebant oculis usurparent, ita quo-

que laudanda & adoranda sunt nobis Dei consilia atque actiones, quamvis earum causas atque rationem ignoremus.

DCCXXXVIII. Cum autem Deus, secundum æternam suam sapientiam, in verbo suo multa dederit mandata, quorum causas & rationes expressis verbis, non manifestavit: id ante omnia dicendum est, de vestitu sacro, cujus usus, typi, figuræ, & significationes tanta luce sese non produunt, ut ab omnibus primo intuitu conspici possint. Nihilominus quicumque hæctenus de sacris vestibus mentionem fecerunt, de earum usu atque significatione aliquid etiam commentati sunt. Sed unusquisque suo ingenio usus est. Quidam obiter tantum levique pede omnia percurrerunt, & tanquam ἐν παρόδῳ e longinquo salutarunt; scilicet ne ea plane ignorasse viderentur. Alii maxime operam in hoc collocarunt, ut, nulla habita ratione sensus literalis Sacræ Scripturæ, statim uno quasi saltu, ad sensum mysticum, allegoricum, & tropologicum transfuerint, inter quos præsertim numerandus est Castellio in suo opere *de Vestitu Aharonis*. Sed pessimo, mea quidem sententia, instituto. Nemo majori cachinno mihi dignus videtur, quam ejusmodi homines, qui solent sic exspaciari, aut potius vagari in exponendis mysteriis & allegoriis, nondum intellecto & explanato sensu literali. Quid aliud agunt hi homines quam quod primum sibi fingant mysteria & allegorias, quas postea pro lubitu, etiam invito Spiritu S. ex verbo Dei magno labore probarent? Quid est, si hoc non est, verbis sensum obrudere? S. Scripturam ἰδία ὀπλύσῃ explicare? & ὑπερφρονεῖν πρὸς ὃ θεὸς φρονεῖν; Quid hoc aliud est, quam velle mysteria depromere, nondum aperta cista? Nonnulli putant in hoc solo nobis esse operandum, ut ex verbo Dei verus sensus literalis eruatur, etiamsi de significatione, de typis, de sensu mystico & allegorico nihil omnino dicatur: cum sit facile cuilibet adyta intrare, postquam aliorum labore ostia patent, & viæ quæ eo ducunt explanatæ sunt. Ideo & nos aliquamdiu dubii hæsitavimus, utrumne, finita expositione verborum Mosis, expositione sensu literali, finis non debeat imponi toti Operi, sensu scilicet typico, mystico & allegorico relicto indagini virorum doctorum atque piorum, quorum ingenia ejusmodi disquisitionibus magis gaudere solent, & quæ ad id genus studiorum nata videntur.

DCCXXXIX. Nihilominus ne hæc plane præteriisse dicere-
mur, coronidis loco, quædam de sacrarum vestium, usu, figu-
ris, typis & significationibus, a nobis addi operæ pretium puta-
vimus. Nostrum quidem non est institutum, omnium docto-
rum virorum scriinia compilare, multo minus nugantium nœnias
crudito orbi præcinere. Sed ne nostra quidem omnia, quæ mo-
re hujus ævi a nobis dici possent, in lucem proferemus; sed quæ-
dam tantum, & quidem breviter & summatim, quantum id fi-
eri poterit, adnotabimus, hac spe atque fiducia, fore ut sagax
lector & curiosus indagator plura ipse detecturus sit.

DCCXL. Ut igitur initium faciamus; credendum est sacra
vestimenta significasse eadem mysteria, quæ sapientissimus Deus
significari voluit toto isto cærimoniarum choragio, templo, ve-
lis, sacrificiis, & reliqua sacra supellectili. Cum autem omnia
eo collineent, ut Christum, qui verus est noster Pontifex Maxi-
mus, illius scilicet naturam divinam & humanam, illiusque justi-
tiam, sanctitatem, munditiam, paupertatem, ignominiam, do-
lores, livores, tumices, vibices, sanguinem atque mortem,
divitias, vitam & gloriam, collataque nobis beneficia, quasi in
tabella depingerent, populoque *προηλπικότε* sub V. T. ob ocu-
los ponerent, dubitandum utique non est, vestimenta sacra in eun-
dem finem a Deo instituta fuisse.

DCCXLI. Ab eodem etiam tempore, quo Deus sacras ve-
stes fieri iussit, easdem significationes & usus eas habere voluit.
Ut, si Adamus illiusque nepotes iis usi sunt, ante tempora Mo-
sis, ut Hebræorum Sapientes quidam, nullo tamen fundamento,
docent, quemadmodum ab initio hujus Operis audivimus, ean-
dem res etiam ab illo tempore significaverint. Sed cum hæc-
tenus nondum sit probatum, vestes Sacerdotales fuisse in Eccle-
sia Patriarcharum ante tempora Mosis, cumque nihil constet de
carum numero, materia, colore & forma, silentio illa omnia
præteriiri tutius erit, quam si multum hariolando de iis quicquam
velimus commentari. Igitur de vestibus sacris tantum, prout
ex mandato Dei a Bezelele contextæ, & a nobis hæcenus expli-
catæ sunt, aliquid dicendum erit.

DCCXLII. Vestimenta autem sacra magnum habuisse u-
sum, & mirificam significationem, magna nempe mysteria
latuisse sub hoc apparatu, unanimi consensu fatentur ipsi Ju-
dæorum

dæorum Sapientes Josephus, Philo Judæus, Talmudici utriusque Gemaræ, cum Jerusalemitanæ, tum Babylonicæ, Paraphrastæ, alii. Sed ad nugas, suo more, plerumque delabuntur, ad res naturales scilicet; quasi Deus toto hoc apparatu nihil nisi Physicam aut Astronomiam Judæos docere voluisset. Nonnunquam ipsis vestibus factis (eo usque eorum mens rebus terrestribus immersa fuit) quemadmodum & sacrificiis adscribunt peccatorum expiationem, quam verus Sacerdos Christus solus præstitit: ut hoc modo nudis figuris & typis attribuant, quod non nisi antitypo attribui debet. Josephus *Ant. lib. III. cap. VIII.* postquam multum commentatus esset, de vestibus factis, non nulla de earum significatione, statim addit: Deum scilicet Tabernaculum divisisse in tres partes, duabus partibus Sacerdotibus relictis, sibi tertiam reservasse, ut duabus prioribus partibus terram & mare significaret tanquam profanum locum, qui ab omnibus hominibus promiscue calcatur: tertium autem significare cælum, quod hominibus sit inaccessum, per duodecim panes in mensa dispositos, significasse annum in XII. menses divisum; candelabrum e septuaginta partibus compositum esse, ut significarentur duodecim signa per quæ planetæ feruntur; septem lucernas septem planetas indicare; vela ex quatuor coloribus fuisse contexta, ut elementorum natura significaretur. *Byssum* terram referre, ex qua hoc genus lini provenit. *Purpuram* mare, eo quod conchylii cruore sit fucata; *Hyacinthum* aera; *Punicum* colorem ignem. Ipsam *tunicam*, cum sit linea, terram similiter notare. *Hyacinthum*, referre polum, *mala punica* fulgetra; *Tinnabulorum* strepitum, tonitrua. *Ephodum* e quatuor coloribus contextum, universi hujus naturam, & *aurum*, quod ei contextum est, adjunctam rebus lucem ob oculos ponere. *Pectorale* in medio pectoris hære, ut terram, quæ medium mundi locum obtinet, indicaret. *Balicum*, quo Pontifex cingitur, signum esse maris quod omnia cingat. *Duas Sardonychas* in humeralibus solem & lunam, *Duodecim gemmas*, duodecim menses anni, aut duodecim signa Zodiaci; *Pileum*, cælum, cum sit ex hyacinthino confectus (quomodo hoc sit intelligendum, vide hujus libri cap. XXI. ubi de pileo & corona Summi Pontificis egimus.) ideoque sustinere Dei nomen. *Coronam* auream splendere quod Deus splendore maxime delectetur. Hæc Josephus. De *tinnabulis*, *tonitru*, & de *ma-*

logranatis fulgura defignantibus, vide eundem Josephum, *de Bello Iud. lib. VI. cap. VI.*

DCCXLIII. Multo fusius de hisce philosophatur Philo Judæus, *de vita Moïsis lib. III.* Totus ornatus Pontificis, uti ait, totius mundi quædam imago fuit, partes vero singularium partium, *Tunicam talarem*, (id est *Pallium*) totam hyacinthivam, ad exprimendam figuram aeris docet; æra quodammodo talarem esse, a lunari orbe protensum usque terræ terminos. Circa talos hanc tunicam habere mala punica, flores, & *tinnabula*; flores terram significare, in qua florent & germinant omnia *Mala punica* aquam repræsentare; dicta enim esse (*ἄρξ. ἢ ῥύτιν.*) (Ita Græculi verbis sensum obtrudere solent, ex fictis suis Etymologiis Græcis, cum plerumque in Hebraicis cœcutiant. Cujus rei multa habemus exempla in Historia Susannæ, apud Originem, Tacitum & alios.) *Tinnabula*, ait similiter, elementorum concentum & congruentiam indicant: cum nec terra sine aqua, nec aqua sine terra generationi sufficiat, sed amborum coitus. Quod & ipso loco putat demonstrari: Nam sicut in ima talaris tunicæ reperiuntur simbræ, mala punica cum suis floribus, & tinnabula, sic res ipsas per ea significatas infimam mundi regionem sortitas esse. *Stolam* itaque illam, cum suis appendicibus, *malis punicis, floribus & tinnabulis*, figuram esse trium elementorum, aeris, aquæ & terræ. Præterea, quemadmodum a stola dependent flores malaque punica, sic ab aere aliquomodo suspenderi aquam & terram. *Ephodum* cœli esse figuram. Lapides in humeralibus, secundum quosdam, esse typos solis lunæque sed verius dici, per eos, designari duo hæmisphæria, quod ex ipso colore smaragdorum (quales lapides *Schoham* putat, ut ut falso.) patere docet: cum Smaragdo aspectus totius cœli sit similis (quomodo hæc intelligat fateor me ignorare, cum Smaragdus sit viridis, & cœlum cœruleum) Ideo quamlibet Gemmam in humeris insculpta habere sex nomina, quia utrumque hæmisphærium sex signa complectitur. Duodecim lapides in *Pectorale*, ternas distributas in quatuor ordines, ipsum signiferum circulum indicare; cum & hic in quatuor partes e ternis signis constantes dividatur, & horas anni conficiat, ver, æstatem, autumnum, hyemem, mutationes quatuor, quarum singulam tria signa determinant. Tempestatum mutationes significari per varietatem colorum, cum nulla gemma alteri colore plane sit similis. *Rationale* (*Pectorale*) duplicari, quod duplex sit ratio, altera in mundo,

do, altera in natura hominis. In mundo incorporearum idearum rationem, & rerum visibilium. In homine rationem esse intrinsecam & prolatam sive orationem. Deum voluisse ut rationale illud esset quadrangulum, indicans rationem, tum naturæ, tum hominis, debere esse inconcussam & firmam; ideo ei attribuisse duas virtutes, revelationem & veritatem (*δήλωσιν ἐν ἀλήθειαν*) ut significaretur revelationem & orationem debere concordari, ut homo nihil sciat quod non etiam revelet, docendo veritatem quæ ipsi revelata est. Ideo etiam rationale pendere ab Ephodo, quod facta a dictis non sint sejungenda: cum per humerum, significetur operatio. Coronæ aureæ inscriptum esse ineffabile nomen Dei, quod Theologi *τετραγεύματον* vocant, quod significet primos numeros, unum, duo, tria, quatuor; cum numero quaternario insint omnia, punctum, linea, superficies & soliditas, mensuræ omnium rerum, & musicæ symphonix, potissimæ, diatesseron, ratione super tertia, diapente sesquialtera, diapason dupla, disdiapason quadrupla. Ut tandem colligat, Summum Pontificem, quoties intrabat templum, ut vota pro populo conciperet, hostias quæ immolaret, totum mundum introduxisse sub figuris quas gestavit, aerem in stola, aquam in malis punicis, terram in floribus, ignem in cocco, cœlum in Ephodo; duabusque Smaragdīs; & rationem in Pectorali.

DCCXLIV. Ab ejusmodi Philosophica significatione, non sunt alieni ipsi Christianorum doctores celeberrimi & antiquissimi. Imprimis Hieronymus, qui quoties de antiquitate Judaica agit, sermōnia Josephi & Philonis aliorumque Hebræorum egregie solet compilare. Summatim fere omnia, & quædam verbotenus recitat, quæ jam modo ex Josepho & Philone adduximus, quam vocat expositionem Hebraicam. *Brachas* generationem significare quosdam docuisse dicit. Post *brachas* & *lineam univiam*, Sacerdotem *hyacinthina tunica* vestiri, ut disceret a terrenis ad alta conscendendum esse; illamque tunicam significare rationem sublimium non patere omnibus, sed majoribus & perfectis. *Duos lapides in humerali* significare vel Christum & Ecclesiam duodecim Apostolorum; vel literam & Spiritum, in quibus continentur, inquit, legis universa mysteria. In dextra Spiritus, in læva litera. *Quatuor ordine lapidum* quatuor virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Justitiam & Temperantiam; vel quatuor anima-

lia quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis, & domini luce radiantia, quæ mundum illuminant. In fronte S. Pontificem gestasse *coronam auream*, quod eruditio nulla nobis prodesse possit, nisi Dei scientia coronemur. Hinc exspaciatur ad signum crucis, quam dicit nunc significare idem, quod olim per laminam auream significatum est. Inde erumpit in laudes virginitatis. Innuat *Tintinnabula*, docuisse, tantam debere Pontificem Max. habere scientiam & eruditionem, ut & gressus ejus & motus & univèrsa vocalia sint. Quædam desumpsisse videtur magnus Hieronymus ex Origenis homiliis, præsertim ex homilia sexta in Leviticum. Cum hisce etiam facit Augustinus in Exodum *quæst.* cxvi. & cxvii. Clemens Alexandrinus *Strom. lib.* v. Gregor. Nyssen. *De vita Moysi*, alique ex patribus viri doctissimi. Sed hæc optimo jure ridentur a Magno Calvino ad Exod. cap. xxviii.

DCCXLV. Revertamur ad Judæos, præsertim Talmudicos. Gemarici Jerusalemiani Codice *forma. cap.* vii. vestimenta singula docent destinata fuisse ad expianda certa quædam peccata. *Tunicam* expiasset peccatum quod quis committit, quando gestat vestimenta duplicis materiæ, aut etiam homicidia & effusionem sanguinis. *Brachias* scortationes. *Pileum* superbiam. *Balteum* latrocinia & fraudes. *Pectorale* perversa judicia. *Ephodum* Idololatriam. *Pallium* & ejus *Tintinnabula* peccata linguæ. *Laminam auream* impudentiam. *Oculo* prætera dicunt fuisse vestes, propter circumcissionem quæ fiebat octavo die. מפני מרה כג משמש בשמונה כלים רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהיא לשמונה ימים על שם כליה רבי חנניה חברון דרבנן אמר כנגד המילה שהיא לשמונה ימים על שם : *Quenam est ratio quod Pontifex Max. sacra fecerit octonis vestibus: Doctor Chanavia Collega doctorum nostrorum dicit: propter circumcissionem, qua fit octavo die, quia scriptum est: (Genes. xvi. 1.)* foedus meum erit secum. Et paulo post. אמר רבי סימון בשם שהקרבנות מכפרין כך הנגדים מכפרין בכחונה ומכנסים מצנפת ואבנט: כחונה היתה ככפרה לובשי כלאים איה דבשי מימר על שפני דמים. כמה דארז אמר וישבלו את הכחונה כדם. מכנסים היה מכפר על גלוי ערוורת כמה דאת אמר ויזשה להכס מכנסי בד לכסות בשר ערוורי. מצנפת היתה מכפרת על גסי הרוח כמה דאת אמר וישם את מצנפת על ראשו אבנט היה מכפר על הנגנים ואיה דבשי מימר על הטוקמנים. חושן היה מכפר על משי הדין. כמה דארז אמר ויזשה חשן משפט. אפוד היה מכפר על עובדי עבודה זרה כמה דאת אמר אין אפוד והרפים מויל רבי סימון בשם רבי יוחנן דבית גוברין שני דברים לא היתה בהן כפרה וקבעה להן התורה כפרה. ואלו הן האומר לשון הרע וההורג נפש בשגגה.

האומר לשון הרע לא היתה לו כפרת, וקבעה לו התורה כפרה זוגי המעיל והיה על אהרן לשר' ונשמו קול ויבא קול ויכפר על קול ההורג נפש לא היתה לו כפרה וקבעה לו התורה כפרה מוחת כהן גדול וישב בה עד מות כהן גדול ציץ' אית דבטי מימר על הגדפנים אית דבטי מימר על מוצתו המיד כהן דאמר על טוי פניכס דכתוב ותטבט האבן במצחו וכתוב והיה על מצחו המיד כהן דאמר על טוי פניכס :

Dixit doctor Simon eodem modo quo sacrificia expiam, sic etiam expiam vestes sacra. Tunica, brachæ, pileus & balticus. Tunica expiat eos qui duplici materia vestiti sunt. Quidam sustinent dicendum esse homicidia, quia dicitur: & miserunt tunicam in sanguinem. Brachæ expiam fornicationem, q. d. Et facies illis brachas lineas, ad tegendam carnis nuditatem. Pileus expiat superbiam, q. d. Et ponent pileum super caput ejus. Balticus expiat furta. sunt qui dicant, fraudes & dolos. Pectorale expiat perverfores judicii, q. d. Et facies Pectorale judicii. Ephodum expiat Idololatriam, q. d. Non erat Ephodum nec Teraphim, Pallium quod attinet: doctor Simon nomine doctoris Iohannis dicit: duo reperuntur, quorum nulla est expiatio, nisi quod lex eis expiationem constituerit. Nempe ei qui male dixerit, & ei qui aliquem per errorem occiderit. Ei qui male dixerit nulla data est expiatio, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per tintinnabula pallii (ut dicitur) & erit super Aharonem ad ministrandum, & audietur sonitus ejus. (id est tintinnabulorum) sic igitur vox vocem expiat. Is qui aliquem occiderit non habet expiationem, nisi quod lex ei expiationem constituerit, per mortem Pontificis Max. (ut dicitur) Et remanebit ibi usque ad mortem Summi Pontificis. Quod attinet ad coronam, sunt qui putant dicendum esse, eam expiare impudentiam, alii dicendum putant per coronam expiari blasphemias. Is qui dicit expiari blasphemias; nititur eo quod dicatur (1 Sam. xvii. xlii) Et infixit lapidem fronti ejus. Et scriptum est (Exod. xxviii. xxxix.) Et erit perpetuo in fronte ejus. Is qui dicit impudentiam expiari, nititur eo quod dicitur (Jeremia lli. vers. lli.) Frons mulieris scortantis est tibi.

DCCXLVI. Gemara Babylonica, Codice *Sevachim* cap. ix. eadem fere iisdem verbis repetit. Rationem præterea addit, quare vestimenta expiare credantur, ideo scilicet quod lex de vestitu sacro, statim subjungatur præceptis de sacrificiis. אמר רבי עניי בר ששון למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה

קרבנות מכפרות אף בגדי כהונה מכפרין כחנת מכפרת על שפיכות דם שנאמר וישחמו שעיר עזים וישללו את הכהונות בדם מכנסים מכפררה על גלוי ערות שנא' ועשה להם מכנסים בד מצנפת מכפרת על גסי הרוח מניין א"ר חנינא יבא דבר שכנוכה ויכפר על גובה אבנט מכפר על הרהור הלב היבא דמית' חשן מכפר על הרינין שנ' ועשית חושן משפט אפוד מכפר על ע"ז שנא' אין אפוד ותורפים מעיל מכפר על לשון הרע מניין אמר רבי חנינא יבא דבר שבקול ויכפר על קול הרע וציץ מכפר על עוונת פנים בציץ כתב והיה על מצח אהרן וכוונת פנים כתב *Dixit doctor Iniani filius Schaschon, quare sequitur sectio oblationum sectionem vestium sacerdotii? Respondetur, quemadmodum oblationes expiant, sic & vestes sacerdotales expiant. Tunica expiat homicidia. q. d. Et macularunt capram & immerferunt tunicam in sanguinem. Brachæ expiant detectionem nuditatis, q. d. Et facies eis brachas lineas. Pileus expiat superbiam. Unde hoc habemus? dicit doctor Chanina, accedit res quæ in alio & expiat id quod est altum. Balteus expiat Consilia (perversa) cordis, ubi reperitur. (id est circa cor balteus cingit tunicam) Pectorale expiat iudicia, q. d. Et facies Pectorale iudicii: Ephod expiat Idololatriam, ut dicitur: Nullum est Ephodum nec Teraphim: Pallium expiat verba mala. unde hoc? Dicit doctor Chanina, accedit res (tintinnabulum) cui est vox, & expiat vocem malam. Corona expiat impudentiam, nam de corona scriptum: Et erit in fronte Aharonis. Sic de impudentia scriptum est: Et frons mulieris scortantis est tibi.*

DCCXLVII. Hæ sunt præcipuæ rationes, quas commentî sunt optimi & vetustissimi auctores, cum inter Judæos & Talmudicos, tum inter Patres, & primos Christianæ Ecclesiæ doctores, propter quas Deus iusserit fieri vestes sacras. Sed Deum egisse Philosophum, ideoque nobis verbo suo Physicam aut Astronomiam tradere voluisse, ejusmodi ænigmatibus involutam, a me nunquam obtinebo, ut crederem. Multo minus mihi persuadebunt verpuli, peccata hominum expiata fuisse per ipsa sacrificia, aut vestes sacerdotales. Concedo quidem Judæis, vestes sacras expiassè eodem modo, quo & sacrificia: sed cum sacrificia ipsa non expiaverint nisi typice, quatenus scilicet erant picturæ veri sacrificii & expiationis per Christum factæ, ipsa etiam vestimenta sacra erant tantummodo umbræ picturæque illius expiationis. Igitur ad res cœlestes ac spirituales nos ducunt vestes sacerdotales, ad Christum scilicet ejusque merita, non minus quam tota reliqua sacra suppel-

lex. Ut quoties sacerdotes aspiciamus sacro hoc apparatu, Christum filium Dei ipsum, cum suis beneficiis & meritis cernamus mentis oculis. Quod ipsi Judæi, præsertim vetustissimi, ignorare non potuerunt, immo fateri coacti sunt. Philo enim Judæus, loco supra a nobis laudato, postquam multa de usu & significatione sacri vestitus philosophatus esset, tandem omnia ad *filium Dei*, verum Pontificem Maximum, optime refert, atque sic concludit: ἀναγκαῖον ᾧ ἦν τὸ ἱερωμένον τῷ ἑκόσμῳ πατρὶ, ἀποκλήτω χηῶδὲ τελειωτάτῳ τὸ δρετλὸν ὑῶ, πρὸς τὸ ἀμνησεῖαν ἀμαρτημάτων. *Necessarium enim erat, cum qui sacra faciebat patri totius mundi, adhibere filium, (creatoris illius mundi) Advocatum omnibus viriuitibus absoluitum.* Quis autem est ille filius creatoris aut patris mundi, nisi Christus? Pontifices igitur erant illius imagines atque typi. Et eorum vestes & sacrificia, ut tota sacra suppellex Christum illiusque virtutes, & expiationem per eum factam, omniaque ejus in nos collata beneficia significabant.

DCCXLVIII. Deus igitur voluit ut sacerdotes vestirentur, non propter honestatem, & politicum decus tantum; nec solum ea de causa, ut distinguerentur a sacrificulis & popis Idololatriæ, qui nudi sacra faciebant, ut quidam Arabum, Britannorum, ut Luperci, Cultores Baalis Peoris, Moabitæ alique qui ad altaria accedebant non aliter quam ad scorta sua; cum & ipsi Dii stercorei, Jupiter, Saturnus, Neptunus, Apollo, Mars, Mercurius, Hercules, Priapus, Venus alique nudi prostarent; ut diceres, ejusmodi Sacerdotes cum Deis suis in Templis atque fanis, nihil nisi meretricium commercium habuisse, tanquam in lupanaribus; Sed ut discerent, se omni virtute & merito vacuos esse, ideoque indignos ut ad Deum accederent, nisi prius alterius meritis & ornatu decorati; pallio scilicet justitiæ Christi, veri Sacerdotis, sanctitate, justitia & merito. Nam ut olim Patriarcha Isaac epulas a Jacobo oblatas non habuit acceptas, nisi quod fratris sui Esavi vestibibus indutus esset, sic nullum sacrificium, nulla oblatio Deo grata fuit, nullaque fieri potuit expiatio per Sacerdotes, nisi meritis & justitia Christi amicti accesserint.

DCCXLIX. Enimvero Sacerdotes fuisse typos & picturas Christi, tam certum est, ut de eo dubitari non possit. Quemadmodum enim soli Pontifices habebant libertatem accedendi ad Deum, uti videre est Exodi XIX, XXI. Num. I. LX. Lucæ I. IX. X.
ut sa-

ut sacrificia offerrent, thymiamata facerent, libamina curarent, precesque ad Deum funderent, ut peccata expiarent & cum Deo reconciliarent populum, dum reliqui Israelitæ, aut domi latitabant, aut plurimum in atrio suo stabant, non audentes appropinquare ad atrium Sacerdotum, multo minus ad altare holocaustorum, ad sancta & sacro sancta: ita sane Christus, verus noster Pontifex, solus habet libertatem ad Deum accedendi, ut seipsum, tanquam victimam purissimam, pro peccatis nostris offerendo, & preces ad Deum fundendo, peccata expiaret, nosque cum Patre reconciliaret, Deoque gratos redderet, ut & nos haberemus libertatem accedendi per sanguinem ejus, clamantes *Abba Pater*. Rom. VIII. xv. Ephes. II. XIII. Cum autem hoc de omnibus sacerdotibus, tum præcipue de Pontifice Maximo dici debet, is enim omnibus numeris perfectus erat typus & figura Christi. Nam quemadmodum Pontifex Maximus solus intrabat Sanctum Sanctorum, solenni die expiationis, ut Deo sanguinem offerret, sanguineque victimæ & precibus pro peccatis populi intercederet, ita sane Christus intravit in cælum cælorum, verum antitypum sancti sanctorum. Hebr. IX. XXIV. ut offerret Deo Patri proprium sanguinem; clamantem potiora, quam clamavit sanguis Abelis: Hebr. XII. XXIV. utique pro nobis preces funderet, apud Deum intercederet. Hebr. VII. & XXVII. IX. XII. unde & ipse Christus dicitur Ἀρχιερεὺς *Summus Pontifex* Hebr. III. I. & VIII. I. VII. XXVI. quare etiam ad Sacerdotium dicitur vocatus non minus ac ipse Aharonus. Hebr. V. IV. Vestimentis etiam sacris indutus, ut ut cingulo aureo cinctus, ob æternum sacerdotium, quo modo cincti dicuntur hodie ejus ministri in cælo. Apocal. I. XIII. & XV. VI.

DCCL. Quemadmodum autem ipsi Sacerdotes erant picture & typi Christi, sic & eorum ornatus & vestimenta sacra. Vestimenta quidem in verbo Dei significare gratiam & justitiam Christi, patet vel ex vestibus, quibus amicti erant primi parentes post lapsum. A Deo enim vestiti sunt pellibus animalium, non tam ut nuditas carnis, quam ut mentis labes, peccatique sceditas tegeretur justitia promissi seminis mulieris, Jesu Christi. Sane vestes ornatum animi potius quam corporis decus, adeoque justitiam Christi significare, nemo negabit, qui audivit Apostolum Paulum II Cor. V. III. IV. & Johannem

Theologum Apoc. xvi. xv. In illis locis per *nuditatem* Spiritum sanctum intelligere labem & foeditatem mentis, immo peccatum, nemo sanæ mentis inficias ibit. At quemadmodum *nuditas* peccatum & injustitiam nostram significat, sic & vestes sunt symbola sanctitatis & justitiæ Christi. Ideo Christus ipse monet electos suos, ut emant a se *vestimenta alba*, id est ut amiciantur innocentia & justitia sua, ne fiat manifestum dedecus nuditatis. Apoc. iii. xviii. & apud Prophetam Ezechiel. cap. xvi. x. xiii. Deus dicit: se sponsam suam, nempe Ecclesiam, aut electos in Ecclesia, vestivisse opere Phrygionico, bysso aliisque ornamentis: quo ornatu proculdubio intelligit gratiam suam, & justitiam, qua peccata nostra, tanquam pretiosa aliqua veste, teguntur, ne unquam in ejus conspectum veniant. Idem intelligit Psaltes Psalmo xlv. xiv. xv. ubi ornatus & gloria filiae Regis sive Ecclesiæ laudatur, ideo quod sit intus ornata, ipsis scilicet dotibus mentis, fide & justitia Christi magis quam aliquo apparatu extrinseco.

DCCLI. Nec aliud quid intelligit Christus per vestimenta nuptialia, quibus sponso nostro grati sumus Matth. xxi. xi. ob eundem finem Deus sub Veteri Testamento jussit mutationem & lotionem vestimentorum, antequam ad se accederent, quo etiam respexit Johannes Apoc. vii. xiv. dicens sanctos *stolas suas lavare & dealbare in sanguine agni*. Unde Patriarcha Jacobus non accedebat ad Deum, nec ad ipsius altare, nisi depositis prius vestimentis, quod etiam fecit tota ejus familia. Gen. xxxv. i. ii. qua de causa mulier captiva Israelitæ nuptura jussa fuit vestes deponere & alias sumere. Deut. xxi. xiii. Quo facto Deus significare voluit, sponsam suam e servitute, & captivitate peccati in libertatem vendicatum, si veram communionem secum habere serio vellet, omnes centones veteres & assumenta peccati deponere, justitia sanctitateque Christi Redemptoris velari debere. Si Josephus, ut accederet ad Regem Ægypti, si filius prodigus, antequam patrem adiret ut cum eo reconciliaretur, vestes novas & splendidas sumpserunt, veteribus depositis, Genes. xli. xiv, & Lucæ xxv. xxi. quanto magis Electi in Ecclesia debent novis vestibus Christi indui, veteramentis & centonibus peccati exutis? Præsertim autem illi, qui ad Deum accedebant, ut alios Deo reconciliarent, quod requirebat officium Sacerdotum.

DCCLII. Cum igitur vestimenta in omnibus electis sint symbola sanctitatis & justitiæ Christi, tunc maxime in sacerdotibus, qui tanquam internuncii apud Deum pro populo intercederent. Hoc apparatu enim quo Deus lege sua eos voluit ornari, significabatur, indignos eos esse ut accederent propria justitia & meritis; sed omnino eos alterius & merito & justitia velandos fuisse, quoties ad altaria sua appropinquare vellent. Et hoc quidem Deus promiserat Psal. cxxxii. xvi. hisce verbis: *Sacerdotes ejus vestiam justitia & salute.* Sed nihil clarius ad hanc veritatem probandam allegari potest, quam id quod legitur apud Zachariam cap. iii. iv. v. Deus enim postquam jussisset, ut Pontifex Max. Jehoschua, depositis vestimentis sordidis, nova indueret, statim addit: *Ecce transfuli a te iniquitatem tuam ut induam te mutatis vestibus.* Ut igitur deposita vestimenta sordida erant signum, quod transfata ab eo esset iniquitas, sic novæ vestes symbolum erant sanctitatis, & justitiæ Christi, qua testus Deo gratus erat, ac libertatem accepit accedendi ad Deum.

DCCLIII. Primum quidem occurrunt plures vestes. Minores enim Sacerdotes habebant quatuor, Summus Pontifex octo: ut sic disceremus pluribus nos scateri vitiis, pluribusque scdatos esse peccatis; peccata nostra, non una sed pluribus opus habuisse vestibus ut tegerentur, ne in conspectum venirent Dei. virtutes etiam & dona Christi esse multiplicia, multaque & varia eum in nos contulisse beneficia spiritualia atque cœlestia, *gratiam & veritatem a Christo esse, & ex ejus abundantia nos omnes accepisse & gratiam pro gratia.* Ephes. i. Joh. i. xvi. Et quamvis Deus in sacra Scriptura nobis non patefecerit omnes recessus sui consilii, nullamque rationem exposuerit expressis verbis; cur quatuor vestibus minores, octo autem Pontificem Max. vestiri voluerit, non pluribus nec paucioribus? nihilominus cum nihil fecerit, nisi sapientissimo consilio, ipsius rei rationes eum apud se habuisse, dubitari non potest. Sane per peccatum incidimus in quatuor mala extrema, omnium nostrarum calamitatum fontes.

i. in *cacitatem* & ignorantiam mentis in rebus spiritualibus, ut in negotio salutis jam simus instar miserrimi istius hominis, de quo mentio fit in Euangelio, qui a nativitate cœcus erat, Joh. ix. i. ii. In *Reatum*, sive *injustitiam*, unde facti sumus digni, ut in æternum a facie Dei repelleremur. iii. In integram cor-

ruptionem totius nostræ naturæ & malam *cupiditatem*, quare ad omnia bona opera inepti sumus. Et tandem quarto in *mortem æternam*. Deus autem sua benignitate omnibus istis quatuor malis medetur per Christum, in quo nobis contulit quatuor insignia beneficia, quæ sunt tanquam compendium omnium bonorum, quæ ad nostram salutem requiruntur; *Sapientiam*, *Iustitiam*, *Sanctificationem* & *Redemptionem*. *Christus enim nobis factus est Sapientia, Iustitia, Sanctificatio & Redemptio*. I Corint. I. xxx. *Sapientia* quatenus medetur naturali nostræ inscitæ & mentis *cacitati*. *Iustitia*, quod nobis meruerit remissionem peccatorum, deinde quod tanquam noster Advocatus causam nostram apud Patrem supremum Judicem, qui solus potest salvare aut destruere, Jacobi IV. xii. egerit, & absolutionem nobis impetraverit. *Sanctificatio*, quod nobis dederit Spiritum Sanctum, qui naturam nostram corruptam regeneraret, veramque sanctitatem nobis imprimeret. *Redemptio*, quod tanquam noster *Λύτρον* & vindex e manibus hostium nos eripuerit, a morte æterna liberaverit, & ad cælestia sit introducturus gaudia. Quid? si dicamus quatuor hæc insignia beneficia fuisse depicta per quatuor istas vestes Sacerdotum; *Sapientiam* per *pileum*, qui caput tanquam sedem mentis & omnis rationis atque sapientiæ tegit. *Iustitiam* per *tunicam*, qua tanquam *tunica iustitia* Christi totus homo velatur. *Sanctificationem* per *brachias*, quæ carnem peccati, omnesque pravas concupiscentias cohibet; *Redemptionem* per *cingulum*, quo (ut olim Israelitæ fugientes captivitatem & tyrannidem Pharaonis, Exodi XII.) cincti expeditius & alacrius ex servitute peccati, atque periculo mortis aufugeremus, & ad Deum, cælestemque foelicitatem properaremus.

DCCLIV. At cum Pontifex Maximus clariorem nobis exhibeat typum Christi veri nostri *ἀρχιερέως*, pluribus etiam vestibus indutus erat quam reliqui. Ut ostenderetur in Christo nihil nobis deesse, quod peccata teget, beneficiaque spiritualia atque cælestia nobis impetraret. Si verum est, quod tradunt Judæi, octo vestes significare circumfionem, propter octavum diem quo fieri debet: dicendum erit, ideo illud factum fuisse, quod isto die Christus primum effuderit sanguinem suum, ideoque ejus passionem & sacerdotale munus, pro expiatione peccatorum nostrorum, octavo die quodammodo initium sumpsisse. Quid? si dicere-

ceremus octo vestes etiam significasse præcipua beneficia, quæ Deus nobis contulit in Christo sponse & capite, præter quatuor ista, de quibus jam modo mentionem fecimus, quatuor alia, quæ simul sumpta cum reliquis faciunt octo? *Electionem, vocationem, adoptionem, & fidem.* *Electionem & Adoptionem per Ephodum & Pectorale*, quatenus nomina nostra in libro vitæ scripta erant ab æterno, nosque sibi a Patre datos in humeris, & in pectore suo gestaverit, tanquam tot lapides pretiosos ante jacta mundi fundamenta, *secundum beneplacitum voluntatis sue.* Ephes. I. V. Nostram *Vocationem per Pallium*, de quo pendebant mala punica & tintinnabula, vera symbola verbi Dei, quo tanquam intensissimo sono altaque voce ad Christum ejusque Ecclesiam vocamur. *Fidem autem per auream coronam*; est enim fides instar auri septies probati; immo est aurum illud, quod a Christo accipimus, ut ditemus Apoc. III. XVIII. & qua fide, si in ea perseveramus, post decertatum bonum certamen, tandem tanquam corona vitæ & justitiæ coronabimur. Apocal. II. X. II Tim. IV. VIII. & Apocal. IV. IV.

DCCLV. Hinc, ut & clarius ex iis, quæ toto hoc opere demonstravimus, patet, totum corpus Pontificis tectum fuisse vestibus sacris, a capite ad talos usque: Quia totus homo peccato pollutus erat a capite ad calcem; nulla vis animæ, nullum membrum aut pars corporis erat, quæ non corrupta fuerit, adeoque tegumento non opus habuerit *Esaiæ cap. I. VI.* Manus quidem & pedes nudi erant, at ipsæ manus & pedes res sanctas semper tangere debebant, ut pavimentum sanctuarii, sacrificia & vasa sacra, quibus continuo quasi tecti erant: ideo & ipsæ manus & pedes alterius sanctitate opus habebant.

DCCLVI. Ex varia etiam materia vestes sacre, ex *lino* scilicet & *lana* omnium totius ordinis vestes constabant. Primo quidem dici potest fuisse imagines duarum in Christo naturarum, divinæ & humanæ. Per lanam quidem Deum voluisse naturam Christi humanam significari. Lana enim de animali terrestri & mortali detondetur. Sed & ipsa lana facile corrumpitur: non male igitur adhibita fuit, ut indicaretur Christi natura humana, mortalitati ob peccata obnoxia. Præterea quemadmodum *linum*, in veste mixtæ materiæ, lana obtegitur, ut vix oculis percipi possit; sic & Christi natura divina, carne natura-

que humana obvoluta & quasi tecta fuit, præsertim in abjecto isto statu, ut qualis esset vix ab hominibus agnosceretur, immo a suis, ad quos venit, non cognosceretur. Joh. I. XI. Non enim erat in eo forma neque decor, nec ulla species quæ faceret ut desideraretur: & quamvis fuerit in forma Dei, nihilominus formam servi accepit; immo venerat *ἐν ὁμοιότητι σαρκὸς ἀμαρτίας*. Es. LIII. Phil. II. Rom. VIII. III. Tandem: quemadmodum lana, a folis mulieribus erat neta forte etiam texta, (prout mulieres nonnunquam vestes sacerdotales texuerunt, ut suo loco demonstravimus) sic & Christus a sola muliere vi Spiritus Sancti conceptus & natus est, quare modo peculiari *semen mulieris* dicitur. Gen. IV. Luc. I. XXXIII.

Linum autem, sive *byssus*, cum crescat ex planta simplicissima, ita ut ex quolibet grano feminis unicus tantum crescat culmus, ut ipsi Judæi docent, & cum sit purissima, nec corruptioni, facile obnoxia, optime dici potest, eam esse symbolum, naturæ divinæ Christi, quæ est simplicissima, & incorruptibilis, nullum etiam habet socium nec fratrem; est enim filius Dei unigenitus, qui est in sinu patris. Joh. I. XVIII.

DCCLVII. Nec mysterio caret, quod Sacerdotes vestiti fuerint veste *xxxv* duplicis materiæ; *lana* & *lino*, cum hoc tam expressâ lege vetitum fuerit reliquis Israelitis. Hoc modo Deus proculdubio indicavit, Christum expiare peccata duorum populorum, Judæorum & Gentilium, esse Deum non Judæorum solum, sed & gentilium. Rom. III. XXVII. expiare Christum peccata totius mundi I Joh. II. Com. II. adeoque in Christo omnes uniri, ut unicus tantum populus factus sit. Sane quemadmodum Deus lege sua vetuit ne Israelitæ gestarent vestes ejusmodi mixtas; ut intelligerent, se nullum habere commercium cum reliquis gentibus, sic optimo jure dici potest, Deum voluisse ut Sacerdotes lanam & linum gererent, sive vestimenta ex his mixta; ut intelligerent, per verum nostrum Sacerdotem Christum, inimicitiam ablatam esse, duos populos Judæos & gentiles unum factum esse populum, quemadmodum unus tantum est Deus, unus baptisimus, una fides, & unus Internunciatus inter Deum & homines, Ephes. II. I Tim. II. v.

DCCLVIII. Tandem *lino* & *lana* significabatur Christi mundities, sanctitas & justitia, simul & ejus, aut potius nostra peccata,

cata quibus nostra causa onustus erat. Nihil aptius excogitari potest, ad significandum peccatum quam lana. Ut enim lana provenit ab animali immunditiei, scabiei & ejusmodi morbis valde obnoxio, quare ipsa lana facile corrumpitur, & a tineis roditur, immo & lepræ est capax. Levit. XIII. XLVII. eodem sane modo peccata perpetrantur ab hominibus corruptis, &, nescio qua scabie, lepraque infectis, unde fit, ut indies magis magisque corrumpantur. At si lana signum erat peccati nostri quo Christus onustus est: *byssus*, sive linum significabat, ejus innocentiam, sanctitatem & justitiam. Est enim byssus purissima, subtilissimaque, quibus tanquam vivis coloribus depingitur Christi candor, innocentia & justitia. Hinc *byssina* vocantur *justificationes sanctorum*. Apoc. XV. VII. Ideo & Christus tanquam justus judex, dicitur lino vestitus. Ezech. IX. II. III. XI. & X. II. VI. VII. & Dan. X. V. & XII. VI. ut & Angeli Deum ad judicium comitantes, tanquam tot ministri sancti & justi Apoc. XIX. XIV. & XV. VI. VIII. quemadmodum Ecclesia & uxor agni. Ezech. XV. I. XIX. & Apoc. XIX. *byssu* vestiti sunt.

DCCLIX. Fortassis lana etiam significabat Christum esse veram nostram victimam, tanquam ovem aut agnum, de quo lana detondetur. Oves enim & agni plurimum offerebantur. Ideo & ipse Christus dicitur *Agnus inculpatus*, & *Agnus maculatus ante jacta mundi fundamenta*. *Agnus Dei qui portat peccata mundi*. Apoc. V. & VI. & VII. I Pet. I. XIX. Joh. I. XXIX. Immo exsertis verbis vocatur *agnus ductus ad maculationem*. Es. LIII. Jerem. XI. XVII. ubi Prophetæ respiciunt ad ejus sacrificium pro peccatis nostris. Huc referri potest, quod in sacrificio vaccæ ruscæ & in aspersione sacrificiorum, lana etiam adhibita sit. Num. XIX. VI. Nam quod in quibusdam locis de purpura dictum est, id Paulus de lana explicat Hebr. IX. XIX. Apocal. XIII. VIII.

DCCLX. Præterea *aurum* vestibus sacris quoque intextum erat, ut ex *auro* non minus quam ex lana & lino constituisse videntur. Iterum duas in Christo naturas repræsentari, [dici potest. *Lino* scilicet & *lana* tanquam rebus minus pretiosis humana natura (quamvis tamen linum etiam dici possit naturam divinam Christi repræsentasse, uti supra ostendimus) depingitur. Ut enim corpus & anima juncta unum tantum constituunt hominem, sic &

lana tanquam res crassior & corruptibilior, instar corporis, cum lino, tanquam re subtiliori, simpliciori, & minus corruptibili (prout anima exprimi solet per res quæ minime sunt crassæ, maxime autem subtiles & simplices, unde etiam πνεῦμα & *Spiritus* a subtilitate venti, vocatur) quasi cum anima juncta significant corpus & animam Christi, verum hominem. *Aurum* autem eius naturam divinam. Est enim aurum omnium metallorum pretiosissimum, desideratissimum, splendidissimum & purissimum, immo nulli corruptioni obnoxium, adeoque incorruptibile, ut æternitatem pulchre depingat. Non male igitur diceretur, *aurum* in sacris adhibitum fuisse, ut Christi natura divina, quæ est purissima, gloria & majestate splendidissima, æterna & incorruptibilis, omnibus creaturis quæ Christum cognoscunt desiderata & amata, sensibus nostris exponeretur. Hinc & ipse Christus *aurus* dicitur. Cant. v. xi, xiv.

DCCLXI. Addi præterea potest, *Lanam, Linum, & Aurum* Symbola quoque fuisse præcipuorum munerum Christi; *Sacerdotalis, Prophetici & Regii*: Sacerdotale quidem depingi per lanam, ab ovibus, quæ in sacrificiis maxime adhibentur desumptam, unde ipse etiam *agnus mactatus* dicitur, ut jam modo ostendimus. *Propheticum* per linum ob candorem, simplicitatem & subtilitatem. Candor enim & vitæ simplicitas, ut & alta atque subtilis sapientia in rebus divinis Prophetas decet, cum in prædicandis futuris, (omnia enim debent esse candidissima & sincera, quemadmodum a Deo revelata sunt) tum ob integritatem sanctitatemque vitæ. *Regium* per aurum. Reges namque auro abundare solent, quasi pro eis solis a natura formatum esset. Ideo & veterum nonnulli non male dixerunt Christo a Magis oblatum fuisse, *Aurum* tanquam Regi, quemadmodum *ihus* tanquam Deo, & *myrrham* tanquam homini mortali.

DCCLXII. Ceterum cum aurum sit metallum incorruptibile, adhibitum fuisse videtur, ut indicaretur, sacrificium Christi esse æternum. Sacerdotes enim sub V. T. quotquot extiterunt, mortales erant, & certo tantum tempore ministerio functi sunt, Sacerdotium vel morte deferebant, vel ob scelus aut ob vitium corporis eo movebatur, atque alter in locum alterius succedebat; immo totum Sacerdotium *præstituto tempore* Hebr. ix. ix. ἀφανισμὸν finem habere debuit, quod etiam post Christum natum factum est.

Sed

Sed Christi Sacerdotium in æternum durat. Nullum habet finem nec successorem. Est enim Sacerdos *æternus secundum ordinem Melchizedeci* Ps. cx. Hebr. v. VI. & VII. I. II. XXIII. XXIV. xv. non erat *ἄρχιερέως κατὰ νόμον ἐπιταλῆς σαρκικῆς secundum legem mandati carnalis*, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκατάλυτης *sed secundum potentiam vite indissolubilis*: qui Sacerdotium in æternum non deserit. Ideo dicitur se obtulisse per *Spiritum æternum*, Hebr. ix. XII. XIV. & omnia beneficia quæ suo Sacerdotio nobis acquisivit æterna dicuntur, ut & *redemptio æterna* Hebr. ix. XII. xv. & x. XII. II. Pet. I. II. *Adduxit justitiam æternam*. Dan. ix. com. XXIV quia in æternum sufficit: ut non opus habeamus singulis diebus novὰ προσφορὰ κατὰ ἀμαρτίας, *oblatione pro peccatis*, ut sub T. V. ubi quotidie novum sacrificium requirebatur. Per Christum enim *peccatum totius terræ deletum est*, Zach. 3: 9. *αἰωνίαν ἀπολύτρωσιν*. Hebr. ix. I. x. ἀφεσιν in plena emphasi.

DCCLXIII. Pretium quoque passionis & meriti Christi per aurum, ut & per lapides preciosos exhibetur. Est enim metallum omnium pretiosissimum; adeo etiam ut omnes fere divitiæ aurum dicantur. Hinc Christus electos suos monet, ut *emant aurum*, ut ditescant. *Eme inquit, a me aurum, ut ditescas*. Apoc. III. XVIII. Ejusmodi pretium non habebant sacrificia & oblationes veteris T. Non poterat conscientiam purificare sanguis taurorum, hircorum, nec aspersio cineris juvencæ. Sacrificio nec munere nec holocausto nec oblatione pro peccato Deo litatum est: erant enim ista omnia res debiles & nihili coram Deo; Sed Christus corpus sibi formavit, ut auris sibi perfoderetur, & ut in forma hominis perfectam obedientiam tanquam justus servus patri præstaret, & proprio suo sanguine nobis acquireret veram redemptionem. Ps. XL. VII. Hebr. x. v. Es. LIII. Hebr. ix. XIII. XIV, XI, Phil. II. Enimvero ut ipsa sacrificia peccata expiare non poterant, sed imago tantum erant veræ expiationis per Christum præstandæ; ita aurum & gemmæ nos a peccato & a morte non poterant redimere, sed Symbolum nudum erant valoris atque pretii sacrificii & meriti Christi. Eo videtur respexisse Petrus I. Ep. cap. I. XVIII. ubi docet nos esse *redemptos, non per aurum & argentum* nec aliis rebus pretiosis, ut ipsis gemmis quales erant in vestitu Aharonis, *sed per pretiosum sanguinem Christi*. Et Paulus I. Cor. VI. xx. *Pretio redempti estis*; ut nostra redemptio

demptio fieri non potuerit nisi *λότρω ἢ ψυχῆς αὐτῆς*. Matth. xx. xxviii.

DCCLXIV. Tandem, cum aurum omnium metallorum sit pretiosissimum, non male diceretur symbolum fuisse omnium Christi gratiarum & donorum. Et gratias quidem atque dona ejus splendidissima & pretiosissima, omnesque divitias in eo fuisse cumulatifsimas. Nam *in Christo reconditi sunt omnes thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. iii. iii. *Cum dives esset, pauper factus est nostra causa, ut ipsius paupertate disceremus*. II. Cor. viii. ix. Sane Spiritum Sanctum ejusque gratias significari per aurum, patet Zach. iv. xii. Ideo *divina gloria & hereditatis sanctorum*, vocantur, ejusque gratiæ *excellentiſſima opes & divitiæ*. Eph. i. viii. xviii. & ii. vii. Hinc & Ecclesia Christi auro depingitur, quod donis atque gratia Christi instar auri splendeat, pretiosaque sit in facie Dei. Quamobrem & ipsa sponsa Christi, sive Ecclesia *auro vestita* dicitur Psalm. xlv. & Ezech. xvi. xiii. Immo *aurea* vocatur, quod constet ex *auro puro*. Apoc. xxi. xviii. Et *doctrina Christi, & Evangelium, & præcepta Dei, & electorum fides* cum auro septies probato purissimoque comparantur. I Petr. i. vii. & iv. xii. & Apoc. iii. xviii. Hæc autem intelligi debent non tantum de auro vestibus intexto, sed & de eo quod fuit annexum, ut de aureis fundis in humeralibus Ephodi, & pectorali, de aureis annulis, catenulis, tintinnabulis, in Pallio, & in corona aurea, de quibus infra plura dicentur.

DCCLXV. Quod de materia vestium diximus, illud de earum coloribus etiam intelligi debet. Variis coloribus splendebant, *albo, aureo, hyacinthino, coccineo & purpureo*. Primum dici potest, vestes sacras pluribus coloribus fuisse asperſas, eo quod multis nævis & maculis mens nostra scædata fuerit, deinde quod Christus nos purgaverit multis passionibus, plagis & doloribus, quæ omnia in Christo abundabant, non minus quam in electis ejus, atque sic ut plenissimam haberemus purgationem, & ut consolationibus multis abundaremus. II Cor. i. v. Tandem Christum nobis acquisivisse multas gratias sua passione.

DCCLXVI. Duo reperiuntur genera colorum, Alii enim nativi sunt, ut *Albus & Aureus*. Reliqui hominum arte induti sunt: ut *hyacinthinus, coccineus & purpureus*. Iterum videntur

tur fuisse emblemata duarum naturarum Christi, summi nostri Pontificis. Divina enim ejus natura latuisse videtur sub colore albo & aureo. Ut enim hi colores sunt nativi, simplicissimi, pulcherrimi, gratissimi atque splendidissimi, qui aliunde nihil accipiunt, quo eorum splendor & gratia augetur, nullo etiam fuco aut hominum opera efficiuntur; sed sua natura aliquam majestatem præ se ferunt: ita divina Christi natura simplicissima & gloriosissima est: omnem gloriam, majestatem ac felicitatem in se possidet. Est enim *אל שרי* *Deus fortis & sufficiens.* Genes. xvii.

Album quidem colorem majestatem aliquam representare, inde patet, quod Regum fuerit ornatus. Sane Mardocheus honorandus regio ornatu, albis vestibus indutus est. Esteræ viii. xv. Ipse Deus propter majestatis suæ splendorem & gloriam, dicitur luce vestitus tanquam vestimento. Psalm. civ. ii. Albis vestibus sæpissime apparuit in nubibus & in folio suo. Dan. vii. ix. Apoc. iiii. xviii. & xix. xiv. Christus ipse album se exhibuit in celebri ista transformatione Matth. xvii. ii. Luc. ix. xxix. ut gloriam suam atque majestatem divinam manifestaret.

Hoc autem multo magis dici potest de colore aureo. Est enim iste color fulgidissimus ac gratissimus, ut omnium oculos & corda in sui desiderium trahat. Nullo fuco iste color infici, nullo æruginè corrodi aut turpari potest; semper splendet & rutilat, nec in æternum languet aut deletur. Quid quæso pulchrius adhiberi potest ad depingendam Christi æternitatem divinitatemque? Sane Christus tanta gloria & majestate fulget, ut ne sanctissimi quidem inter homines, ut Moles, nec ipsi Angeli ejus splendorem & gloriam recte aspicere queant. Exod. xxxiii. xxiii. Esa. vi. ii. Nulli etiam mutationi obnoxius est, ut ejus gloria & majestas in æternum sit xiii. viii. *Apud eum nulla datur varietas, & ne quidem species mutationis.* Jacob. i. xvii. Præterea neuter horum colorum alteri suam originem debet, ut diceret eos a se ipsis esse, quemadmodum Christus a nemine est productus, nemineque originem debet, sed a seipso ab æterno fuit, est, & futurus est. Apoc. i. iv. *Alpha & Omega initium & Finis.* com. viii.

DCCLXVII. *Hyacinthinum, coccineum, & purpureum* colores naturam Christi humanam significasse, optimo jure dici potest. Sunt enim colores terrestres, ut non nisi ex alia aliqua materia

terrestri, ex arboris fructu & animalium cruore fieri possint, arte atque opera infectoris. Sic & natura Christi humana non fuit æterna & a se ipsa, sed in plenitudine temporum opere Spiritus Sancti concepta in utero virginis, ex sanguine purificato matris nata est.

DCCLXVIII. Nihilominus ipsis coloribus terrestribus aliquid cœlestis inest. Talis est color *hyacinthinus*. Is enim cœlum optime refert, cum sit cœruleus. Est etiam color hyacinthinus tenacissimus, splendens pulcherrimo flore quem nunquam amittit. Non male itaque cœli symbolum creditur. Ideo Deus dicitur sedere in folio saphirino. Exod. xxix. x. Ezech. i. xxiv. Quemadmodum igitur hyacinthinus color, quamvis sit ex materia aliqua terrestri, nihilominus cœlum refert, atque cœleste quid habet, ut totus cœlestis videatur; sic & natura humana Christi, ut ex materia, sanguine scilicet virginis, corpus ejus formatum sit, nihilominus nulla ope viri, secundum leges naturæ, conceptus est, sed virtute Spiritus Sancti ex castissima virgine; ut ejus conceptio & nativitas plane cœlestis sit. Unde etiam homo cœlestis atque de cœlo missus dicitur. Joh. iii. xiv. & vi. xxiii. I Cor. xv. xlvii. xlviii. xlix. Fortassis hanc ob causam ipse Christus cum *saphiro* comparatur Cant. v. xiv. ut ejus cœlestis natura indicaretur.

DCCLXIX. Cæterum, colores *coccineum*, & *purpureum* significare naturam humanam Christi, illudque quod homini accedit, mihi nullum est dubium. Primo quidem color coccineus peccata nostra, quibus onustus erat, demonstravit. *Coccinum* symbolum peccati esse, ex verbo Dei constat Esa. i. xviii. *Si peccata vestra sint instar coccini, si sint rubra ut vermiculum.* Ideo aspersiones sanguinis pro peccato fiebant *lana coccinea*, teste Apostolo ad Hebr. ix. xix. Ita in rogam vaccæ rufæ, quæ comburebatur, Sacerdos projecit *coccinum*. Num. xix. vi. ad significandum peccata populi simul cum vacca comburi. (forte ob eandem causam vacca quæ comburebatur, ut ex ejus cinere fierent lustrationes, debebat esse rufa) In sanatione lepræ, quæ est vera peccati imago, coccino quoque usus est sacerdos. Lev. xiv. iv. Decimo die Tisri, in solenni expiatione, *lingua coccinea* etiam adhibebatur, ad declaranda peccata populi, ut Hebræorum Sapientes tradunt, Codice *lema cap. vi.* Tandem & altare cinctum erat *filo*

coccineo, ut a quibusdam explicatur כֶּסֶף לָבָן ad distinguendos sanguines asperfusionum, ut docetur codice *Sevachim*, *Mid. doth*, & alibi. Nec silentio prætereundum est, quod Rachab extenderit *pannum coccineum*, ad Israelitarum adventum. Scilicet ut hac cærimonia publicam quasi professionem suorum peccatorum redderet, & fidei in Christum. Jos. II. XVIII. XXI. Videatur etiam Origines in istum locum Homil. III. Ex quibus omnibus meridiana luce clarius est, coccinum esse symbolum peccati. Pontificum igitur vestes coccineo colore infectæ erant, ut indicaretur, Christum verum nostrum Summum Pontificem peccatis nostris fuisse onustum. Tulit enim in *corpore suo peccata nostra super lignum*. Et *maledictio factus est pro nobis*. I Petr. II. XXIV. Gal. III. XIII.

DCCLXX. Quemadmodum coccinum imago erat nostrorum peccatorum, quibus Christus, tanquam veste testus & onustus erat; ita & *purpura* clarissime depinxit ejus sanguinem, quo peccata expiantur. Est enim purpura rubra, non rubore igneo, ut coccinum, sed sanguineo, unde & *sanguis purpureus* dicitur, ut suo loco demonstravimus, & ex cruore animalis tingitur. Si itaque peccata nostra sint rubra ut coccinum, sanguis Christi etiam ruber est instar purpuræ. Nihilominus, O divina sapientia! Deus novit horrendum ruborem peccatorum nostrorum abstergere alio rubore purissimo, scilicet sanguine Filii sui. Quamvis igitur peccata nostra rubra sint ut coccinum, ut nix, tamen dealbantur. Esa. I. XVIII. Sanguis enim Christi nos purificat ab omni peccato; nam in sanguine ejus sancti stolas suas dealbant. I. Joh. I. VII. Apoc. I. VI. & VII. XIV. Idem mysterium Deus indicare voluit per altare sanguine aspersum. Levit. XIV. IV. Sed videatur tota Epistola ad Hebræos, ubi Apostolus fere totus est in eo, ut probaret, peccata nostra expiata esse sanguine Christi, idque significari per sanguinem victimarum. Sed & ipsa sponsa Christi, id est Ecclesia dicitur *purpura ornata*. Cant. VII. V. scilicet quia sanguine Christi electi tincti sunt, & quia vestimenta sua in sanguine Christi lavant. Non male igitur purpura in sacro vestitu creditur significasse sanguinem Christi, quo etiam respexisse videtur Esaias cap. LXIII. II. III. ubi docet Christi vestes sanguine fuisse conspersas.

DCCLXXI. Non tamen quilibet sanguis aptus erat, ad eluendas maculas nostras atque peccata. Sed requirebatur sanguis purissimus, ut & hominis justissimi atque sanctissimi. Talis nemo in terra unquam vixit post lapsum Adami, præter Christum. Quemadmodum autem peccata nostra per coccinum, & sanguis Christi per purpuram, ita & ejus justitia atque sanctitas per colorem album depingebatur. Albus enim color est sincerus, omnium simplicissimus ac mundissimus, nullum fucum agnoscit, nihilque sibi habet adjunctum aliunde. Pulcherrime itaque depingit candorem, justitiam & sanctitatem. Ideo Angeli, Martyres, & omnes sancti in coelis, ubi nihil reperitur quod sit pollutum, albis vestimentis induti dicuntur. Apocal. III. IV. V. & IV. IV. & VI. XI. & VII. IX. XIII. & Matth. XXVIII. III. Marc. XVI. Joh. XX. XII. Act. I. X. Sane colorem album fuisse signum munditici, sanctitatis ideoque justitiæ & integritatis, ipsi Judæi fassi sunt. Nam is qui secundum legem pollutus erat ex sacerdotibus, debebat e vestigio deponere vestes albas, tanquam *indignus*, ut nigris amictus abiret ex templo: quo respexisse videtur Johannes Apoc. III. IV. V. ubi dicit: *qui non pollutunt vestimenta sua in albis vestibus ambulant, quia sunt digni*. Albus igitur color in vestibus Pontificum significabat Christi innocentiam, justitiam & sanctitatem; hinc & albæ vestes dicuntur, *justificationes sanctorum*. Quamvis igitur vestes sacræ coccino purpureoque colore conspersæ fuerint, nihilominus eis etiam inerat color albus, immo quædam vestes totæ albæ erant. Ideo quamvis Christus peccatis nostris onustus fuerit, & sanguine pro peccatis conspersus, nihilominus erat sanctissimus ac justissimus. Ideo Ecclesia gloriatur, sponsum suum non tantum esse *rubrum*, sed & *album*. Cant. v. x.

DCCLXXII. Dicit etiam posset, per colorem cœruleum & aureum voluisse Deum depingere Christi dolores, plagas, vibices livoresque, qui cœrulei & flavi esse solent. Nam per ipsius plagas & vibices sanamur. Es. LIII. Unde ipse Christus per saphirum repræsentatur. Cant. v. XIV. Vide etiam quæ de saphiro gemma diximus cap. XII. hujus libri.

DCCLXXIII. A materia & coloribus vestium jam pergendum nobis erit ad earum *texturam*. Erant enim contextæ, non acui consuta. Quodlibet vestimentum erat quasi integra quædam

dam tela, non autem ex pluribus frustis, centonibus, laciniis & assumentis confutum. Hæc non carebant mysterio. Significabatur scilicet i. Christi integritas atque perfectio, immo ejus meriti pretium, & sufficientia (liceat nobis hoc vocabulo uti) ad salutem: ideoque a solo Christo nos perfecte tegi, ejus sola justitia nos justificari, non autem nostros centones, lacinias, & assumenta, id est passiones meritaque creaturarum assuenda esse. Sic enim scissura fieret major. Matth. ix. xvi. id est magis nudaremur, iramque Dei in nos concitaremus, Totum etiam Christum credendum esse datum, ut in eo tanquam Deo & homine, atque in ejus perfecte sacrificio salutem quaereremus. *Non enim debet frangi ullum os Jesu Christi.* Joh. xix. xxxvi. Ita & ejus meritum dividi non debet, ut partem tantum in ipso, partemque aliquam in nobis quaereremus. ii. Quemadmodum vestes textæ ex unico quasi filamento constant, sic & Ecclesia, quamvis ex pluribus hominibus componatur, tamen considerari debet, quasi unus tantum esset homo: Christus enim pro omnibus simul & semel satis fecit, uno scilicet die expiavit peccata totius terræ. Zachar. iii. ix. Ut enim est unus Deus, unus baptismus, una Ecclesia, sic & unus internuncius inter Deum & homines. i Tim. ii. v. iii. Ornatus, & perfectio Christi ejusque Ecclesiæ per istam texturam aliquomodo depingebatur. Nam ut vestes textæ multo sunt ornatiores & commodiores quam futæ, cum nullas habeant rugas & futurarum juncturas atque oras aut fibulas, quæ aliquam deformitatem adferunt carnemque facile lædunt, sed undique sunt molles & unitæ, ut nihil relinquant quod corpori sit molestum: Ita & Christus nihil habet deforme, nihil quod molestiam creet, immo quod non sit pulchrum, quod non summum gaudium & jucunditatem adferat corpori suo mystico, nempe Ecclesiæ. Præterea cum ipsa Ecclesia per vestes Christi etiam repræsentetur, dicendum est, hac ratione depingi Ecclesiæ ornatum & pulchritudinem. Eam esse Ecclesiam sanctam & gloriosam, quæ non habet nec *rugas nec maculas.* Ephes. v. xxxii. Sed iv. pretium nostræ redemptionis indicatur hac ratione; textæ enim vestes multo pretiosiores sunt quam futæ, ut suo loco ostendimus, unde factum est ut ars illa in desuetudinem abierit. v. Ultimo vestes textæ erant opus singularis industriæ, non vulgaris alicujus artis. Ita sane opus redemptionis nostræ,

non erat opus humanum, sed e consilio sapientissimi Dei prodiit, captum hominum & Angelorum multum superat, adeo ut etiam hominibus stultitia visa fuerit: nam per sapientiam suam Deus nos salvavit, & nostra redemptio facta est consilio Dei, quod homines non poterant destruere. Uno verbo, Redemptio nostra continet mysteria, quæ oculus non vidit, auris non audivit, & quæ non ascenderunt in corda hominum. I Cor. I. XXI. XXIV. & II. VII. XIII. XIV. I Petr. I. XII. Act. V. XXXVIII.

DCCLXXIV. Ad texturam etiam referri debent vestium sacrarum ornamenta. I. Constabant ex filamentis retortis. Dicuntur enim *רֵטוֹרְתָא* id est *retorta*, scilicet quodlibet filum constabat ex sex filis in unum retortis; aliquando octo, duodecim, immo nonnunquam viginti, si Judæis credimus. Vide quid de his dixerimus lib. I cap. XVII. Significatur autem hoc modo I. Sacerdotium Christi æternum firmitasque Ecclesiæ, quam nemo destruere potest, ne ipsæ quidem portæ inferni. Matth. XVI. II. unio quoque arctissima membrorum Ecclesiæ inter se & cum capite suo. Nam ut plura filamenta in unum retorta erant, ita multi electi intimis nexibus arctissime cohærent, unicam Ecclesiam cum Christo quasi unicam vestem, aut unicum filamentum constituunt.

DCCLXXV. Secundo, constabant, præsertim sacra tunica, innumeris *כִּשְׁבָנִים* id est *fundis*, aut *tessellis*, quæ pulcherrimo ordine intextæ fuerunt. Quo ornamento significabatur I. electorum unio cum Christo, nam etsi multæ fuerint & innumeræ fundæ, nihilominus tamen unicum tantum constituebant vestimentum. II. Erant figuræ istæ instar fundarum, quibus gemmæ insitæ esse solent; aut instar ædicularum apum, aut etiam referebant malorum punicorum varia acinorum receptacula: scilicet quia fideles Christo insiti sunt, instar pretiosarum gemmarum quos amat tanquam pretiosum *κεφάλιον ἡλιον* *peculium* suum. Immo omnes credentes in Christo & per Christum habere mansiones suas, quotquot unquam existerunt aut existituri sunt in Veteri & in Novo Testamento. Nam apud Patrem ejus sunt multæ mansiones. Joh. XIV. II. Et III. ordinem atque decorum omnemque disciplinam esse servandam in spiritali aliqua Republica. I. Cor. XIV. XL. pulchre etiam *fratres* debere *habita-*

re una. Psalm. cxxxiii. i. Tandem iv. innumeris istis fundis five tessellis depingebatur Ecclesiæ ornatus. Scilicet fideles multis & innumeris gratiis per Christum ornati, ut Deo essent grati, ab eoque amarentur tanquam sponsa a sponso suo, prout revera Ecclesia introducitur tanquam sponsa Christi, & *tunica tessellata ornata*. Ps. xlv. x. xix.

DCCLXXVI. Tertio, vestes sacræ, præsertim autem balteus dicitur קֶרֶם, id est *epere Phrygionico* acu pictus, & elegantissimis figuris ornatus erat. Hoc autem genus ornamenti non erat textum, sed adfutum opera acus. i. Ut constaret, quamvis Christus omnem ornatum a semetipso habeat, quamvis solus totum opus nostræ redemptionis absolverit, nec opus habeat auxilio atque opera hominum in admirando isto opere, nihilominus fideles non debere esse segnes, & otiosos, sed conferre debere ad ornatum & ædificationem Ecclesiæ, quicquid habent virium & industriæ, eosque debere operari omni pietate & diligentia, ut *salutem suam consciant in timore atque tremore*. Phil. ii. xii. ii. Notari etiam debet non integra assumenta vestibus sacris fuisse assuta, cum ex integris telis constarent, ut jam plus semel diximus. Sed quædam ornamenta tantum, & in solo quidem balteo: quo tanquam in tabella depingi voluit sapientissimus Deus, nostra peccata sola iustitia Christi quidem tegi, nihilominus Christum etiam uti hominum opera, in iis quæ decus & ornamentum extrinsecum concernunt, prædicationem verbi, administrationem sacramentorum, disciplinam Ecclesiasticam, ut participes fierent homines redemptionis per solum Christum partæ. Deinde solus balteus acu pictus erat, non autem reliquæ vestes. Nam Ephodum & Pectorale erant ornata per texturam. Ut moneremur, quod, si Christus hominum opera etiam utatur, in negotio nostræ salutis, illud parum, immo nihil esse, si conferratur cum iis quæ ipse Christus pro nobis præstitit: Christum intra se multo excellentiorem possidere gloriam, & omnino alia efficere in electorum cordibus, per Spiritum suum qui intus agit.

DCCLXXVII. Quarto, opere קֶרֶם id est *ingeniosissimo* opere, quantum ab humana industria & ingenio excogitari potest, aut potius quantum hominum ingenium ab ipso Deo edoctum capere potuit. Inde discimus Christum possidere summum ornatum per-

fectio.

fectionesque plane divinas, quibus nulla humana arte atque industria, quicquam amplius accedere potest; Deinde quemadmodum ornatus ille, non tantum exterius affutus, sed textus. simulque pars erat ipsius compagis texturæ, sic & Christi ornamenta, & perfectiones non aliunde accepisse, sed in ipsius esse natura; cum etiam tota contexta sint tanta industria, discimus nos redemptos esse summa Dei sapientia. Præterea cum istiusmodi vestes pretiosissimæ fuerint, sequitur & nostram redemptionem magno pretio factam, & Deo judici nostro pretiosam esse.

DCCLXXVIII. Ornamenta illa quæ *Rokem* & *Choscheb* dicuntur, pulcherrimi ac gratissimi omnium generum flores erant. Flores etiam habebant mala punica quæ de pallio dependebant; ut corona instar floris aperti fuerit, ut suo loco ostendimus. At non tantum in Vestitu sacro, sed & alibi flores adhibebantur, ad depingenda mysteria salutis. Nam in ipso templo tabulæ cedrinæ ornatae erant floribus apertis, & flores erant aurei. I. Reg. v. xviii. xxxii. xxxv. & vii. xlix. Flores erant symbolum Sacerdotii. Ideo virga Aharonis sola floruit ex omnibus virgibus duodecim tribuum, in signum Sacerdotii, prout Deus promiserat Sacerdotium isti familiæ, cujus virga floreret. Numer. xvii. viii. Hebr. ix. iv. Per istos autem flores significabatur verum Sacerdotium Christi, Ἀρχιερέως nostri. Is enim *flos* dicitur, qui floret & crescit. Zachar. vi. vii. iii. viii. Ibi quidem *germen* vocatur; sed perinde erit, sive *germen*, sive *florem* dicas. Et de Messia venturo præsertim intelligitur. Es. lvi. viii. & xi. i.

DCCLXXIX. Cæterum, flores in sacra Scriptura significari magnam gloriam atque felicitatem, prout revera flores herbarum arborumque gratiam & aliquam dignitatem adferunt agris. Videatur Job cap. viii. xix. Psalm. lxxii. vi. & xcii. viii. & alibi. Sunt etiam flores symbola mortalitatis, mutationis, & gloriæ perituræ. Flos enim agri frigore, ardore solis, aut minimo etiam vento facile flaccescit peritque Psalm. ciii. xv. xvi. Esa. xl. vi. vii. i. Petr. i. xxiv. Igitur flores in rebus sacris adhibebantur ad depingendam veram naturam Sacerdotii Veteris Testamenti, illiusque gloriam. Omnes carimoniam Veteris Testamenti magnam quidem gloriam præ se ferebant. Nam ministerium mortis erat gloriosum. II. Cor. iii. vii. Magna enim erat gloria habere

Templum, & Sacerdotes & sacrificia & oracula Dei. Quid? gloria Dei habitabat inter ipsos, inter Cherubinos. Sed illa gloria revera erat peritura, præstitutum suum habebat tempus, quo debebat finire. Adeoque si flores gloriam aliquam Sacerdotii significabant, illa erat proculdubio gloria Sacerdotii Christi. Nam Christi Sacerdotium & ministerium multo gloriosius est, Sacerdotio atque ministerio Veteris Testamenti. Hoc enim erat *Ministerium mortis & condemnationis*, & tanquam *inutile tollendum*. Illud autem est *Ministerium spiritus & justitiæ*, quod *manet*. II. Cor. III. VII. VIII. IX. X. XI. Deinde *flores* sunt symbola spei aliqujus boni futuri, nondum præsentis. Ubi enim sunt flores, ibi fructus nondum sunt præsentis, sed ex floribus protruduntur & crescunt, donec pervenerint ad maturitatem. Ita sane dicendum est, Judæos sub Vet. T. fuisse adhuc sub spe *προφητείας*, habuisse quidem *ἐπαγγελίαν* *promissionem* rerum futurarum, sed non ipsa bona, ut intelligerent non nisi in Christo esse veros fructus sacerdotii, qui fidelibus sub Novo Testamento abunde exhibentur. Ephes. I. XII. Gal. III. XVI. XVIII. Ephes. I. III. Ut veteres semper fame atque siti aliqua laboraverint, nullum verum nutrimentum, aut sincerum solamen habentes. Præsertim etiam intelligebant, salutem gentium nondum adesse, sed florere & tandem aliquando ad maturitatem pervenire per Messiam venturum. Quod clarissime prædictum fuit ab ipso Esaia cap. XXVIII. VI. *Efflorescit & germinabit Israel, deinde implebunt superficiem terræ habitabilis proventu*. Hæc pulcherrime dicta sunt de Sacerdotio Veteris Testamenti, ita ut simul respexerit Propheta ad bona Novi Testamenti, per Christum largienda. Tunc enim Sacerdotium, & bona spiritualia in terra Israelis, præsertim Hierusolymis in templo, stante Sacerdotio Aaronis, germinabant & florebant, sed nondum pervenerant ad maturitatem suam, cum Christus nondum esset præfens. At, peracto Sacerdotio Christi, cadunt inanes flores, verus fructus adest, & tota superficies terræ, omnes scilicet gentes populique impleti sunt proventu. Unde Christus sub N. Testamento dicitur *arbor vitæ* Civitatis sanctæ, qui fert fructum & folia ad sanationem gentium. Apoc. XXII. II. Ezech. XL. VII. XII. Et quamvis Ezechiel atque Johannes respicere videantur ad fideles N. Testamenti, id tamen de Christo potissimum intelligendum

dum est; cum nullos ferant fructus, nullamque habeant sanationem nisi per Christum, qui est vera arbor vitæ, de qua comedunt electi. Apoc. II. VII. Nam in Christo solo est vita hominis & vita æterna. Joh. I. IV. & XVII. III.

DCCLXXX. Hactenus de numero, materia, coloribus, textura, & ornamentis vestium sacrarum. Jam ad singula vestimentorum genera seorsum, aliquid dicendum erit. Primo quidem occurrunt *Brachæ* five *feminalia*. I. Brachæ corpori proxime arctèque adhærebant, nam certis quibusdam vittis corpori adstringebantur. Illa etiam tegebant quæ minus censentur honesta. Ita sane *electi decenter & apte domino adherent absque ulla distractione*. I Cor. VII. XXXV. omniaque membra Ecclesiæ, etiam illa quæ vilissima habentur ab hominibus profanis, id est omnes electi infimæ fortis, non minus quam potentissimi terrarum Principes, Auditores, & Pastores, Doctores, Prophetæ, & Apostoli a Christo curantur, ejusque justitia teguntur, salvantur & honorantur. I Cor. XII. XXII. XIII & seqq. II. Brachæ datæ sunt ut nuditatem carnis tegerent. Sed nuditas carnis nihil aliud significat quam nuditatem & fœditatem mentis, & quicquid obscœni peccatum introduxit, quo minus in conspectum Dei venire nobis liceat. Sacræ igitur brachæ symbolum erant integritatis & sanctitatis Christi, qui noctu etiam a renibus suis edoctus est: unde & *sanctus Dei* vocatur. Psal. XVI. VII. X. Per spiritum Christi caro nostra etiam mortificatur, ut, omnibus cupiditatibus humanis abdicatis, tanquam ejus membra *caste* ambularemus, non in commestationibus, & ebrietatibus, ac lasciviis, non lite & invidia, sed ut indueremur Domino Jesu Christo, & carnis curam non haberemus ad explendas cupiditates. Rom. XIII. XIII. XIV.

DCCLXXXI. Sequitur *Tunica lacunata*, five *tessellata*. Hæc tunica erat talaris. Vestes longæ & talaris, honoratoribus propriæ erant. Ideo Rex Amonitarum cum magna ignominia afficere vellet legatos Davidis, eorum vestes usque ad nates præcidi iussit. II Sam. X. IV. I Chron. XIX. IV. Totum igitur corpus sacerdotis, ab humeris ad talos usque tectum erat, ut significaretur honor & gloria Christi, qui est verus Dominus gloriæ Psal. XXIV. I Cor. II. VIII. in eo nullum peccatum aut fœditatem locum habere; Sacerdotes totamque Ecclesiam justitia Chri-

Christi tectam esse, nostra peccata omnia velari, ne veniant in conspectum Dei; fideles per Christum summo honore gloriaque affici & ex ignominia eripi, quo videtur respexisse Psaltes cxxxii. ix. xvi. ubi *Sacerdotes dicuntur vestiri iustitia & salute*. Est igitur iustitia Christi nobis tanquam velamentum laudis & salutis, ut & nos ejus salutis fieremus participes, nullisque accusationibus obnoxii essemus, ut ne furorem quidem Orci amplius timeamus. Esa. liv. xvii. Rom. viii. xxxii. xxxiii. Porro hæc tunica erat tessellata, id est innumeris fundis ornata, quo depingebatur infinitus numerus electorum, & pulcherrimus ordo in Ecclesia. Sed de hisce jam plura diximus paragrapho dccxxiii. ubi de hoc ornamento fusius egimus.

DCCLXXXII. Tertium vestimentum erat *balteus*. Cingi solebant vestes balteis, *propter sobrietatem*. i Petr. i. xiii. ut scilicet stomachus arctaretur, adeoque ut gula & immoderatus ciborum appetitus cohiberetur. Deinde signum erat dignitatis & iustitiæ, veritatis, roboris atque militiæ. Ephes. vi. xiv. Esa. xxii. xxi. Sacerdotes igitur cingebantur, non tantum ut monerentur se debere esse sobrios, veraces, in fide & opere Dei fortes constantes militesque strenuos: sed ut sibi in memoriam revocarent, se facere opus Christi veri sui antitypi, qui est ipsa *sobrietas, veritas, iustitia, Dominus exercituum, strenuus bellator, noster goel & vindex*. Omnes autem istæ virtutes continentur in ipsius iustitia. Ideo *iustitia* dicitur *cingulum lumborum ejus*. Per cincturam tunica corpori arctius adhærebat. Cum autem tunica tessellata, cum suis tessellis, sive fundis, sit pulcherrima imago Ecclesiæ, ut supra ostendimus, balteus signum erat, Ecclesiam Christo arctissime cohærere, nec ullam ab eo posse divelli. Deinde cingi solebant etiam ii, qui in opere aliquo occupati erant, ne vestes laxæ effluerent, & in opere impedimento essent. Hæc erat præcipua causa quam agnovit Josephus, ut suo loco ostendimus, propter quam Sacerdotes cingendi fuerunt. Ita sane Christus in opere nostræ redemptionis a nulla creatura impediri potuit, etsi Herodes, Pontius Pilatus, cum nationibus & populo Israelis, immo ipse Satanus cum satellitibus suis, id impedire omnibus viribus conati fuerint. Psal. ii. ii. Act. iv. xxvi. Christus igitur cinctus erat, ut esset expeditus & promptus ad *iustitiam*. Esa. xvi. v. Tandem inerat bal-

teo lana & colores, quæ symbola erant peccatorum, elementorum mundi rerumque terrenarum. Sane renes nostri cupiunt res terrenas; Sacerdotes omnesque fideles Vet. Testamenti onusti erant peccato, totum eorum sacerdotium erat exercitium corporale, rebusque corporeis & infirmis elementis mundi impliciti fuerunt omnes. I Tim. IV. VIII. Col. II. XX. Per Christum autem renes nostri edocentur, concupiscentiæ cohibentur, peccata expiantur, & omnia elementa mundi tolluntur.

Quartum & ultimum vestimentum Sacerdotum minorum erat *Pileus*. Sed de pileo agemus infra, ubi ad *Tiaram Pontificis Max.* pervenerimus.

DCCLXXXIII. Præter *brachias, tunicam, & balteum*, Pontifex Maximus amictus erat *Pallio, Ephodo, Pectorali, Tiara & corona aurea*. Plures habebat vestes quam reliqui Pontifices, cum fuerit typus Christi, modò aliquo peculiari. Nam cum reliqui Sacerdotes typi fuerint non tantum Christi, sed & omnium electorum in Ecclesia Dei, præsertim sub N. Testamento, unde *Sacerdotes & Reges*, imo *Sacerdotium Regum* vocantur. Apoc. I. VI. I. Petr. II. IX. quare etiam dicuntur offerre sacrificia spiritualia, & munera pura I. Petr. II. V. Mal. I. XI. Pontifex Max. repræsentabat solum Christum, omnium Sacerdotum caput & principem, unde etiam Christus *ἀρχιερεύς* immo *ἀρχιερεύς μέγας*. Hebr. IV. XIV. & *πρωτόκεϛ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς*. Rom. VIII. XXIX. & alibi, dicitur. At summus Pontifex debebat divitiis superare reliquos Sacerdotes, fratres suos omnes; ita ut, si quis Pontifex Max. tenui fortuna natus esset, a reliquis Sacerdotibus fuerit ditandus, omnes enim debebant, ut docent Hebræorum Sapientes, ei cumulativè adferre dona ut ditesceret, & opibus reliquos omnes superaret. Ita sane Christus *dona accepit in hominibus; & oleo lætitiarum unctus est supra consortes suos*. Psalm. LXVIII. & XLV. VIII. Ille sane dives fuit II. Cor. VIII. IX.

DCCLXXXIV. *Pallium* primo dicitur *ὄνυξ* Meil a *ὄνυξ* *occulia prævaricatione*, quod ii qui in alios peccant sub specie amicitiae lædant, ac nequitias suas soleant velare, ficto quodam amore & amicitia, tanquam pallio. Sane omnes in Deum prævaricati sumus, rei sumus facti pessimæ hypocriseos. Christus autem hypocrisim prævaricationemque nostram tegit sua iustitia tanquam pallio, ideo expressis verbis dicimur tegi *pallio iustitiæ ejus*. Esa.

LXI. x. Deinde laneum erat *pallium*, ut Christi humana natura exprimeretur; nam Christus nos non justificasset nisi homo factus esset, homo mori debuit, & semen mulieris caput serpentis contritum erat, nobisque veram justitiam acquisiturum. Genes. II. *Unus nobis est mediator Iesus Christus homo* I. Tum. II. v. Sed tinctum erat colore cœruleo, qui color cœli symbolum est. *Aurea timinnabula* præterea habebat appensa. *Aurum* autem ejus naturam divinam, fulgorem cœlestem & æternitatem demonstrabat. Justitia igitur Christi, qua peccata nostra teguntur, est plane cœlestis & divina. Nulla creaturam justitia peccata prævaricationesque nostræ poterant expiari; opus habemus, ut justitiæ Dei satisfaceret, justitiæ plane divina atque cœlesti. Non sufficiebat ut Christus esset *semen mulieris*, sive homo sanctissimus, sed debebat esse homo plangē cœlestis, θεάνθρωπος, *Deus & homo simul manifestatus in carne, caro factus & ἱμῶν Immanuel Deus nobiscum.* I Tim. III. XVI. Joh. I. XIV. Esa. VII. XIV. Tercio, pallium erat undique clausum, nullamque habebat aperturam nisi circa collum & circa axillas, ut caput & brachia extererentur. Nec ad talos usque dependebat, sed inferior pars tunicæ byssinæ conspiciebatur. Quamvis itaque vestes Pontificis Maximi plurimam partem laneæ & coloratæ fuerint, nihilominus, byssus alba & aurum undique splendebant. Ita sane quamvis Sermo caro factus fuerit, & quamvis formam non solum hominis, sed *servi* assumpserit. Phil. II. ut Christus a Judæis pro homine tantum haberetur, tamen illius natura divina origo cœlestis atque æternitas justitia & sanctitas undique satis apparebant veris electis, qui oculos mentis aperire poterant. Totum corpus etiam tectum habebat vestibus albis, nam & tiara, & interiores vestes ex bysso alba erant. Nihil nisi albissima byssus cernebatur in capite, in brachiis & circa pedes, quandoquidem in Christo κατοικεῖ τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Col. II. VIII. Nullas habuit manicas, sed brachia folis manicis tunicæ byssinæ vestita erant, ut ejus divinitas eluceret præsertim in opere salutis nostræ. Nihil terreni aderat in isto opere, nulla creatura eum adjuvabat, sed Christus solus torcular calcavit. Esa. LXIII. III. solus brachio suo nos liberavit, tanquam Deus noster fortis Esa. LI. v. & LII. x. Habebat aperturam ad exterendum caput limbo pulcherrimo intus attexto munitam ne laceraretur. Ita sane justitia Christi firmissima est, atque illibata

manet; nec a nobis lacerari debet propriis meritis] & iustitia creaturarum.

DCCLXXXV. Pulcherrimis præterea fimbriis ornatum erat. Nam infimis oris habebat appensa *mala punica & tininnabula aurea*. Mala punica facta erant ex filis laneis hyacinthinis, purpureis, coccineis, & aureis, immo, ut quidam volunt, etiam ex byssinis. *Malum punicum* est fructus, qui habet corticem rubicundum, durum, acrem & adstringentem. Intus est plenus acinorum qui valde sunt rubri, quasi in sanguine natarent. Est grati odoris, habetque succum nonnunquam dulcem, aliquando vinosum, ad esum & refrigerium aptum. Ideo valde appetitur in Regionibus calidioribus. Num. xx. v. Deut. viii. viii. Cant. iv. xiii. Joel. i. xii. Hag. ii. xix. Præbet etiam potum ut patet Cant. viii. ii. Hæc omnia I. pulcherrime Christum depingebant, & illius Ecclesiam. Cortex durus significat Christi constantiam & robur. Acrimonia ejus mortem & passiones, ut & castigationes. Reprehendit enim & castigat omnes quos amat. Apoc. iii. xix. Hebr. xii. x. Succus ruber ejus carnem & sanguinem, verum cibum & potum spiritualem. *Nisi enim quis ejus carnem comederit & ejus sanguinem biberit non habebit vitam æternam* Joh. vi. l.iii. Dulcedo, gratias ejus & consolationes, quibus suavissime afficit animam nostram Gratus odor, meritum sacrificii ejus; est enim *sacrificium grati odoris*. Christus igitur est nobis nutrimentum salutare, & odor gratissimus, quo sustentamur in vita spirituali refocillamur in infirmitatibus nostris, ut vires resumeremus, utque in fide & pietate corroboraremur, & quo Deo grati essemus, tanquam sacrificium suavis odoris. II. Erant etiam mala punica symbola sacerdotii Aharonis & legis cærimonialis. Cortex enim sua austeritate & acrimonia significabat cærimonias & jugum legis, quod nullo solamine sincero per illud fideles recrearentur; quod sint *Statuta non bona* Ezech. xx. xxv. xxvi. Immo *infirma & inutilia*. Hebr. vii. xvi. xviii. *Lex carnalis & ministerium mortis*. I. Cor. iii. vii. *Umbra futurorum bonorum*. Hebr. x. i. Nihilominus sub isto duro cortice cærimoniarum & legis, intus latebat suavis & saluberrimus succus, id est gratia Christi, ad quam inde deducebantur, tanquam per *pedagogas* etiam rigidos. Gall. iii. Nec omittendum, quod alibi observavimus, mala punica non fuisse aperta, sed suos adhuc habuisse flores. Quia sub sacerdotio

cerdotio Aharonis fructus mortis & passionis Christi nondum pervenerat ad maturitatem, sed adhuc florebat, ut fideles essent sub spe expectantes proventum præstituto tempore. **III.** Ecclesiam quoque significasse mala punica, patet Cant. **IV. XIII.** Cortex Ecclesiæ custodiam exhibet, cum Christus eam suo amore atque providentia, tanquam muro altissimo, muniat contra vim hostium, eam tutetur & conservet, ut ne portæ quidem inferni contra eam valeant. Apoc. **XXI. XII. XVIII.** Matth. **XVI. XVIII.** Acrimonia indicat Ecclesiæ martyria & persecutiones, ut & reprehensiones & castigationes. Succus dulcis consolationes & promissiones Euangelii. Odor gratus, bona opera, amorem erga Deum & charitatem erga proximos, ut Deo essemus grati. Acini isti innumeri natantes in succo rubro instar sanguinis, sunt omnes electi qui in Christum credunt, & qui stolas suas in sanguine Christi lavarunt. Apoc. **VII. XIV.** Ut eodem cortice omnes acini continentur, sic & fratres in Ecclesia habitant una. Psalm. **CXXXIII. I.** Et quemadmodum acini habent varia loculamenta, sic in Ecclesia fidelium variæ sunt stationes & vocationes, omnes tamen in Christo unum componunt corpus, & unum habent spiritum. Ephes. **IV. IV.** Nec male fortassis Paraphrastæ per acinos malorum punicorum intelligunt præcepta Dei. Ut enim granata sunt plena acinorum, ita & Ecclesia Dei repleta est prophetiarum, promissionum, præceptorumque, ut in iis ambulemus.

CCLXXXVI. Malis punicis juncta erant *Tintinnabula* aurea, Tintinnabula significabant sonum Euangelii. Debebant enim præcepta Dei, & mysteria nostræ Redemptionis prædicari alta voce per totum terrarum orbem. Rom. **X. XVIII.** Psalm. **XIX.** Ut si peccatum intravit in mundum per auditum, etiam per auditum verbi Dei peccatum fugaretur. Pontif. Max. voce & sono judicia Dei annunciavit, & futura tanquam Propheta prædixit. Christus etiam voluntatem Patris prædicavit inter fratres, & futura annunciavit, tanquam verus noster Propheta & Sacerdos. Deut. **XVIII. XV. XVIII.** Psalm. **XXII.** Joh. **XVII. VI.** Et quemadmodum Pont. Max. semper vocalis erat, non tantum per tintinnabula, ut, quoties intrabat templum, a reliquis sacerdotibus audiretur, sed etiam, quando ingrediebatur Sancta Sanctorum, die solennis expiationis, decimo Tisri, cum vestibus albis, preces ad Deum fundebat, altissima voce, ut etiam nomen *Iehova*, (quod tunc

tunc aperte in adyto pronunciabatur.) usque ad urbem Jericho, audiebatur, si Talmudicis credendum est. Ita sane Christus sese obtulit *μὴ κερυθῆς ἢ δαυρῶν magno clamore & lachrymis*, Hebr. v. VII. Et egregiam edidit istam confessionem in iudicio. I. Tim. VI. XIII. Prout promiserat se testimonium daturam præstitutis temporibus de redemptionis pretio. I. Tim. II. VI. quod revera fecit, & viva voce. Luc. XXIV. XIX. Marc. I. XXXVIII. XXXIX. & per Apostolos suos. Rom. X. XVIII. Matth. X. & XXVIII. X. Preces etiam ejus tanquam pius sonus cælum penetrant, & jam in sancto sanctorum pro nobis orat I. Joh. II. I. Rom. VIII. XXXIII.

DCCLXXXVII. Ex auro facta erant tintinnabula, quia sonus Evangelii debebat esse intensior & altior. Sed per aurum significabatur etiam æternitas verbi Dei; nam verbum Dei manet in æternum. Et omnia quæ annunciantur per Christum & per Apostolos sunt æterna, *Sacerdotium Christi, Evangelium, Redemptio, Hæreditas, & Regnum Dei*, omnia illa, inquam, æterna sunt, de quibus plura supra diximus. Sed & ipsa doctrina & fides, quæ prædicatur, est aurea. I. Cor. III. XII. Psal. XIX. XI. Prov. III. XIX. Et præcepta Dei sunt *aurum præstantissimum*. Psalm. CXIV. & XIX. XI.

Si fuerunt duodecim tintinnabula, ut quidam tradunt, numerus ille significabat, non tantum duodecim tribus, sed & XII. Apostolos, quibus Christus uti voluit, ut sonus Evangelii audiretur. Si autem septuaginta duo, ut docent alii; tunc notavit LXXII. discipulos, qui etiam missi erant ut sonus Evangelii ad omnes populos perveniret Luc. X. I. XVII. Sed cum de numero nihil certi constet, de ejus significatione malo tacere quam multa conjecturare. Hoc certum est, tot fuisse tintinnabula quot fuerunt mala punica; ut ostenderetur, sonum Evangelii debere pervenire ad omnes populos & Ecclesias; Nullam debere esse Ecclesiam quæ non habeat suos pastores, qui verbum Dei & redemptionem per Christum partam annunciarent. Et quemadmodum multa erant mala punica, multaque tintinnabula; sic & variz reperiuntur Ecclesiz, varii Pastores & Doctores qui homines erudiant. Sed ut omnia dependebant de pallio Pontificis Max. ita sane & Ecclesiz omnes & Apostoli & Pastores unice dependent a Christo illiusque justitia. Omnia enim sustinet verbo suo potenti, Hebr. I. III.

Tandem cum mala punica significant Ecclesiam Christi, immo Christum ipsum, Ejus carnem & sanguinem, quatenus nobis est esus & potus spiritualis per veram fidem, tintinnabula malis punice juncta erant, ut disceremus, neminem adduci, & fidem in nobis non generari posse, nisi per sonum Euangelii, (*fides enim ex auditu est.* Rom. x, xviv.) nullum nutrimentum spirituale nos percipere, nisi per eundem sonum Euangelii. Juncta etiam fuit in summo Pontifice doctrina legis cum bonis operibus, & vita sancta tanquam fructu veræ doctrinæ. Non docuit aliud, & aliud fecit; sed eadem præcepta quæ exposuit, etiam observavit (saltem debuit.) Sic & Christus verus erat Sacerdos & Doctor. Non tantum in divina sapientia fuit edoctus, non tantum alios præcepta Dei docuit, sed ipse omnia fecit. Venit enim ut faceret voluntatem Dei, & ut præcepta legis adimpleret. Psalm. xl. VII. Math. v. xviii.

DCCLXXXVIII. *Ephodum & Pectorale* Pallio superinduebantur. Hæc erant vestimenta ex lino, lana & auro contexta, variisque coloribus floribusque ornata. Igitur illa quæ supra diximus de materia, colore & ornatu sacri vestitus, præcipue intelligi debent de Ephodo & Pectorali. Nihilominus de his duobus vestimentis quædam in specie dicenda sunt. Ephodum constabat ex duabus plagulis, quarum altera erat anterior, altera posterior; quæ symbola videntur duorum populorum, Judæorum & Ethnicorum, nec non duorum Testamentorum Veteris & Novi. Junctæ tamen erant duæ istæ plagulæ, ut unicum tantum componerent vestimentum. Sic & duo isti populi, illique qui sub Veteri, & sub Novo Testamento vixerunt, unam tantum Ecclesiam constituunt in Christo. In humeris duas habebat fibulas aureas, instar parvorum scutorum, quibus duæ istæ plagulæ cohærebant. Ita sane Ecclesia Christi per ipsius verbum & meritum, auro præstantius, coalescit, ut duo fierent unum corpus, una Ecclesia, cujus caput est Christus. Ipse etiam Christus verus est clypeus & scutum electorum suorum, qui Ecclesiam suam tutatur contra vim hostium. Genes. xvii. Psalm. Lxxxiv. xii. Fibulæ aureæ habebant fundas quibus insiti erant pretiosi duo lapides Sardonyches. Istitis autem Sardonychis insculpta erant duodecim nomina tribuum Israelis. Hæc iterum significabant Ecclesiam Christi. Per duodecim tribus Spiritus Sanctus solet intelligere non tantum

Ecclesiam Judaicam, sed & ipsam Christianam; ita ut totam Ecclesiam suam curet, propriisque humeris ferat, & gubernet. Dominium enim humeris ejus impositum est. Esa. ix. v. Præterea nomina sculpta erant, non in uno lapide tantum, sed in duobus, quod Ecclesia Christi conflata sit ex duobus populis, Judæis & Gentilibus, deinde quod Deus Ecclesiæ suæ fecerit duo Testamenta, Verus & Novum. Sardonyches illæ vocantur *lapides recordationis filiorum Israelis coram Deo*. Scilicet Pontifex Max. meminisse debuit totius Ecclesiæ, quoties sacra faciebat, ut non minorem curam haberet Ecclesiæ quam suimetipsum. Non tantum pro se, sed pro tota Ecclesia debebat sacrificia offerre, thymiamata atque libamina facere, & vota ad Deum concipere. Atque hac ratione iterum clarissimus erat typus Christi veri nostri Pontificis. Christus enim electorum suorum meminit, *novit eos qui sunt sui*. Joh. x. xiv. ii. Tim. ii. xix. pro eis sese obtulit, orat & intercedit. Tandem quum in peccatis omnes simus mortui, ut nec vires habeamus, nec digni simus ut ad Deum accederemus, Christus humeris suis non portat in sanctuarium. Humiles etiam nos & prostratos, per sensum peccati, exaltat, & ipsi cælo infert, facitque ut *federemus in locis super cælestibus*. Ephes. ii. vi. Uno verbo novit nostram miseriam, & in omnibus infirmitatibus nobis succurrit. Est enim *Sacerdos qui novit succurrere nostris infirmitatibus*. Ecclesiam suam amat & sustentat. Hebr. iv. xv. Ephes. v. xxv. Erant præterea lapides isti *Sardonyches*, qui ex albo & rubro constabant, qui colores, ut jam monuimus, non male Christi naturam divinam & humanam repræsentant; ut constaret Christo ipsi nomina fidelium inscripta esse, eum esse fundamentum Ecclesiæ, eamque sustentari per solum Christum, qui est Deus & homo, verus *Ἰεσὺς Χριστὸς*. Sustinet enim Ecclesiam suam quatenus est noster Sponsor & Internuncius, at est Sponsor & Internuncius noster tanquam Deus & homo.

DCCLXXXIX. Nec silentio prætereundum est, quod eidem lapidi *Schobam*, five Sardonychi etiam inscriptum fuerit nomen *Josephi* in Pectorali, ut gemma Josephi bis adhibita fuerit. Scilicet quia Josephus obtinuerat jus primogenituræ, & duplam portionem habuit inter filios Jacobi. I Chron. v. i. ii. Jos. xiv. iv. xvi. & xvii. Ezech. xlvii. xiii. Tota igitur Ecclesia gemmæ Josephi insculpta erat, quia Josephus tanquam primo-

mogenitus totam familiam Jacobi, id est totam Ecclesiam representat. Ideoque egregius est typus Christi, qui verus est primogenitus multorum fratrum, dux & caput Ecclesiæ. Sane totam Ecclesiam aliquando exprimi per solum Josephum, patet ex Psalm. LXXX. II. Obad. com. xviii. & alibi. Ephodum habebat pretiosum suum cingulum, quod erat instar duorum lorum ab utroque latere anterioris plagulæ exeuntium. Quibus loris duæ plagulæ Ephodi corpori arcte & pulchre alligabantur. Hæc autem amorem Christi erga Ecclesiam significabant. Ecclesiam enim suam & Veteris & Novi Testamenti sibi arctissime jungit, ut unum tantum cum eo constituent corpus, Non ultro in Ecclesia fideles Christo adhærent; at Christus ipse eos sibi jungit. Actor. II. XLVII. Ideo & Ecclesia orat Christum, ut ab eo trahatur. Cant. I. VI. Nemo etiam ad filium accedere potest nisi a patre trahatur. Joh. IV. XLIV. Cingulum istud non erat asutum, nec ex alia materia aliunde desumptum, sed ejusdem materiæ & texturæ erat, procedebat enim ex ipso Ephodo. Ita Ecclesia Christo adhæret, cum eoque unita est, non alterius cura ac industria, non vi & meritis hominum, sed Christus ipse solo suo amore & quasi brachiis eam amplectitur, ut cum electis suis unum tantum sit corpus.

DCCXC. Omnium vestimentorum pretiosissimum est Pectorale. Non enim tantum ex lino & lana hyacinthina, coccinea & purpurea, atque ex auro factum erat, sed præterea habebat duodecim gemmas ingentis pretii, immo plus auri habebat quam reliquæ vestes omnes, ut in toto Pectorali nihil nisi aurum & gemmæ cernerentur. I. Notandum est, in Pectorali fuisse duodecim lapides pretiosos, cuilibet lapidi insculptum fuisse nomen aliqujus tribus, ut nomina XII. tribuum reperirentur in XII. istis lapidibus. Per duodecim lapides cum suis nominibus proculdubio intelligitur I. ipse Christus, qui omnium generum virtutibus splendet, tanquam Deus & Sponsor noster. Quid quæso aptius excogitari potest ad depingendam ipsius naturam divinam & humanam, æternitatem, potentiam, sapientiam, sanguinem, livores, vibices, plagas, valorem & pretium illius passionis atque meriti? Idem sane colores, qui in ipsa materia vestium reperiuntur, in hisce lapidibus quoque conspiciuntur, Color *Albus* in *Adamante*, *Hyacinthinus* sive *cæruleus* in *Saphiro* & *Amethy-*

sto? *Coccinus* in *Sardis*, forte etiam in *Hyacintho*; *Purpureus* in *Carbunculo*; *Aureus* in *Chrysolitho*. Sed & eadem ornamenta aliquomodo repræsentant lapides. *Tessellatum* opus *Achates* infinitis signis, punctis & lineolis pulcherrime picta. *Flores operum Rokem* & *Choscheb*, gemmæ virides, *Topazius*, *Smaragdus* & *Iaspis*, prout flores ex herba viridi protruduntur. Taceo quod & ipsæ gemmæ virides plurimum pulcherrimis figuris a natura pingi soleant. Ut in solis gemmis quasi compendium habeamus omnium istarum significationum atque imaginem, de quibus hactenus loquuti sumus. Natura Christi humana & divina exhibentur, non tantum per *Sardonychem*, ut supra ostendimus, sed & per reliquas gemmas. Adest *Adamus* albissimus, instar fulgidissimi alicujus syderis radiantis; & *Chrysolithus* instar purissimi auri rutilantis. Hi Christi naturam divinam quodammodo referunt, non minus quam *byssus alba* & *aurum*, de quibus supra diximus. *Saphirus* cœruleus ejus originem cœlestem indicat. *Sardius* & *Hyacinthus* rubicundæ, peccata, quibus nostra causa onustus est. *Carbunculus* ruberrimus, ejus sanguinem, quem pro nobis effudit. Aut etiam color ruber, flavus, viridis, & cœruleus ejus vibices livores plagas. Tandem hæc omnia simul sumpta, cum reperiantur in lapidibus adeo pretiosis, mortis & passionis Christi pretium valoremque nobis in memoriam revocant in negotio redemptionis. Non enim nisi ingenti pretio redempti sumus. Hebr. IX. XXIII. Rom. VII. III. IV. I Joh. II. II. I Petr. I. XVIII. XIX. I Cor. VI. XX. Psalm. CXVI. XV. Duodecim lapides etiam Ecclesiæ Christi fundamenta dicuntur. Apoc. XXI. XIX. XX. At Christus ipse est fundamentum Ecclesiæ, ut docet Apostolus I Cor, III. VI. Ephes. II. XX. *Petra* illa pretiosa & *angularis lapis* quem reprobarunt ædificata est. Matth. XVI. Psalm. CXVIII. XXII. Matth. XXII. XLII. Deinde cum Christus electis suis sit arctissime junctus, ut cum iis unum tantum constituat corpus; dici potest per lapides istos non tantum Christum solum, sed ipsos etiam electos significari. Electi enim sunt *lapides vivi*. I Petr. II. V. Ecclesiam significari per duodecim lapides pretiosos, patet ex Apoc. XXI. XIX. XX. Ubi fundamenta novæ civitatis, id est Ecclesiæ dicuntur duodecim lapides, quamvis non eodem ordine recitentur, nec forte omnes iidem sint lapides. Videatur Esaias cap. LIV. XI. Et

sane lapidibus illis insculpta fuerunt nomina duodecim tribuum, quemadmodum & Pontifex Max. eos in pectore gestavit. Eodem plane modo nomina nostra in cœlo scripta sunt. Hebr. XII. XXIII. Christus etiam nos in pectore suo gestat tanquam *κεράμιον* pretiosissimum. Deinde cum nomina ista insculpta haberint lapides, sequitur eos fuisse instar tot sigillorum. Electi revera sunt sigilla in corde Christi. Cant. VIII. VI. Nec silentio prætereundum est, nomina lapidibus pretiosis inscripta fuisse, ut constaret, nos Deo gratos & pretiosos esse, non propria dignitate & operibus, sed dignitate Christi pretioque sanguinis ejus. Cum autem nomina lapidibus inscripta sint, non pro lubitu Pontificis Max. sed ex mandato Dei, indicatur Christum electos suos amare, pro eis se sacrificare & intercedere, non ex aliquo amore humano, aut prout nobis placet; sed prout electi ei a Patre dati sunt. Joh. XVII. Ultimo & hoc animadvertendum, nomina tribuum multis & variis lapidibus insculpta fuisse; non omnes ejusdem coloris, virtutis & pretii; ut doceremur, quamvis electi ex variis populis, gentibus ac nationibus sint collecti, immo quamvis non omnes sint ejusdem ætatis, sexus & conditionis, omnes tamen per Christum unum fieri corpus Deoque gratos esse, ne alius præ alio gloriatur, & supra reliquos fratres se extollat. *Nulla enim caro gloriari debet, sed si quis gloriatur, in Christo gloriatur.* I Cor. I. XXIX. XXX.

DCCXI. Secundo, *Pectorale* dicitur *Pectorale Judicii*. Quia Pontifex Max. judicium exercuit, & judicia Dei exposuit. Christus, summus noster Pontifex, est revera Judex vivorum & mortuorum. Act, XVII. XXXI II Cor. V. X. *Pater dedit filio potestatem exercendi judicium quia est filius hominis.* Joh. V. XXXII. Ezech. XXI. XVII, Deinde Christus tanquam Sponsor & Advocatus noster habet potestatem atque jus sibi vendicandi omnes quos suo sanguine redemit, tanquam peculium sibi proprium, ut ab omni accusatione legis & conscientie liberarentur, hæreditatemque intrepidi adirent; utque sua justitia nos justificaret, ne unquam condemnaremur, Rom. V. I. & VIII. I. XXXIII. &c. Tandem in Pectorali fuerunt *Urim & Thummim*, quæ fuerunt iterum Symbola lucis, cognitionis, integritatis & perfectionis. Pontifex Maximus mentem habere debuit illuminatam & lucidissimam in rebus maxime abstrusis & occultis. In illius ore

erat lex, ut labia ejus custodiverint scientiam. Malach. II. VI. VII. Integer etiam debuit esse vita scelerisque purus. Nihil ipsius scientiæ pietatique deesse debuit. Is enim qui internuncius esse vult, ut alios cum Deo reconciliaret, nullam in intellectu debet habere cæcilitatem & ignorantiam, nullum in voluntate peccatum, sed perfectam cognitionem, ut renes & corda nostra scrutari possit, ut omnia peccata, etiam ea quæ nobis metipsis sunt occulta (quis enim cognoscet peccata sua? Psalm. XIX. XII.) cognosceret, atque pro iis intercederet. Vita & sanctitate integer esse debuit, ut ejus sacrificium Deo acceptum esset, utque pro nobis posset mereri. Ejusmodi Pontifex sub Veteri Testamento non reperiebatur. Erant enim homines infirmitatibus multis obnoxii, ut pro propriis peccatis sacrificare cogentur, Hebr. V. II. & VII. XXVIII. Christus igitur depingebatur per *Urim & Thummim*. Is enim verus est noster *Propheta & Vates* sapiens, pius atque fidelis. Deut. XVIII. *Consiliarius Dei* qui omnia didicit in sinu patris. Esa. IX. Joh. I. *Lux mundi, Lux, veritas & vita*. Joh. I. IV. V. IX. & VIII. XII. & IX. IV. *Splendor gloriæ patris*. Hebr. I. III. Immo est ipse *Sol justitiæ*. Malach. IV. II. ut *in eo reconditi sint omnes Thesauri scientiæ, sapientiæ & intelligentiæ*. Col. II. III. Optime itaque *Urim* id est *lucis* dicitur. Sed non minus ipsi competit nomen *Thummim, Perfectiones*. Est enim ipsa sanctitas & perfectio, Hebr. VII. XXVIII. Col. II. IX. X. quidquid etiam electi habent cognitionis & perfectionis, hoc ab eo unice habent. Is enim nobis omnia revelat, factusque nobis est *sapientia, justitia & sanctificatio*. Matth. XI. XXVII. I Cor. I. XXX. Non mirum igitur, quod in secundo Templo nulla amplius fuerint *Urim & Thummim*, cum Christus ipse debuerit esse præsens.

Sed & hoc animadverti debet: Pectorale adhæsisse Ephodo superne in humeris, annulis quibusdam & catenis aureis, inferne autem circa cingulum pretiosum Ephodi alligatum fuit vittis laneis hyacinthino colore tinctis. Aureas autem istas catenas naturam Divinam Christi, vittas hyacinthinas ex lana; ejus naturam humanam significasse, supra jam ostendimus. Ecclesia igitur adhæret Christo, tanquam Deo & homini, ab eoque sustentatur. Non propriis viribus, non propriis meritis adhæremus cordi ejus; sed Christus ipse suo amore nos amplectitur, sibi que nos arctissime jungit.

jungit. Nos ad se trahit funibus amoris, catenisque aureis nos sibi alligat. Est etiam metallum æternum, quod non facile dirumpitur. Nunquam Pectorale ab Ephodo separandum erat; cum electi Christo in æternum adhæreant, nulla vi, nulla arte, nullisque machinis Satanæ, aut hostium Ecclesiæ ab eo possumus avelli. Quos diligit eos diligit usque ad finem. Suos nunquam amittit. Nemo eos eripiet ex ipsius manibus. Ab ejus dilectione & amore separari nequeunt. Sancti in fide & amore Dei in æternum perseverant. Joh. xvii. Rom. viii.

DCCXCII. Tandem capiti imponebatur *Tiara*, sive *Pileus*. *Tiara* erat signum gloriæ & honoris, immo gloriæ Regum atque Magnatum. Quamobrem ii qui tiaras gerebant, simul etiam solebant coronas habere, ut nonnunquam jungantur in verbo Dei. Videantur loca, Job. xxix. xiv. Esa. i. ii. xxiii. & lxii. iii. Ezech. xxi. xxxi. Pontifex Max. igitur tiara ornatus erat, quia revera honorandus erat, summo honore post Regem. Immo quia Deus per summum Pontificem imperium in populum suum exercuit, certis quibusdam temporibus, ut ejus *Sacerdotium* etiam *Regium* dicatur. Exod. xix. vi. Et sane Pileum sacerdotibus datum fuisse in signum honoris, Deus ipse docet. Exod. xxviii. xl. *Et facies ipsis pileos in honorem & in gloriam.* Signum itaque erat *Tiara* honoris gloriæque Christi, qui verus est *Rex* Ecclesiæ, & *Dominus gloriæ* quem omnes honorare debent quemadmodum honorant patrem, ut *ad nomen ejus omne genu se flectat, & ut omnis lingua profiteatur Iesum Christum esse dominum, ad gloriam Dei patris.* Psalm ii. vi. Actor. v. xxxvi. Ephes. i. xx. i. Corint. iii. viii. Joh. v. xxxiii. Phil. ii. x. xi. Joh. xvii. iii. Nihilominus pileus erat etiam signum servitutis & submissi animi. Moses quum esset coram Deo, ne ejus faciem, quæ summa majestate & gloria splendebat, videret, ipse caput velavit faciemque textit. Exod. iii. vi. Idem quoque legimus de Elia: quam enim animadvertisset Deum esse præsentem abscondit faciem obducta veste. i. Reg. xix. xii. Seraphim faciem tegebant alis suis. Esa. vi. ii. Ideo mulier caput debet habere tectum, cum sit sub dominio mariti. i. Cor. xi. x. Sic & Ezech. xvi. legimus sponsam inter alias vestes habuisse velamentum capitis. Et leprosi caput tegere ex lege debebant. Lev. xiii. xlv. Judæi igitur sub lege regendi erant, ut intelligerent se esse sub

sub servitute; & habere spiritum servitutis. Rom. VIII. Cum sub Novo Testamento nobis liceat Deum adorare detecto capite; quia jam sumus liberati a servitute legis, quia habemus spiritum adoptionis & filiationis. Rom. VIII. Gal. IV. IV. Pileus igitur Pontificum significabat, omnes Pontifices Vet. Testamenti fuisse servos legis cærimoniarum, ideo indignos, ut ad Deum accederent detectis capitibus; ipsum etiam Christum, quamvis sit Deus æternus, tamen servum fieri debere, ut nos a servitute liberaret. *Revera cum esset in forma Dei non reputavit rapinam esse æqualem Deo, nihilominus tamen semetipsum humiliavit, & assumpsit formam servi, & obediens erat usque ad mortem, immo mortem crucis.* Phil. II. VII. Galat. IV. Hinc & servus dicitur Esa. XLII. & XLIX. LIII. ut faceret voluntatem patris; corpus sibi adaptavit, & aurem sibi perforari sivit. Psalm. XL. VII. Hebr. IX. v. ut voluntaria sua servitute nos in libertatem vendicaret. ideo sub Novo Testamento hodie nullo pileo opus habemus. I. Cor. XI. IV. sed libere ad Deum, tanquam patrem accedere nobis licet, ut resecta facie gloriam ejus aspiceremus, quasi in speculo intuentes. II. Cor. III. XVIII. Sed & ideo caput velasse videntur Pontifices Vet. Testamenti, quod omnia mysteria redemptionis non satis clare perviderint, Deus enim in obscuritate tunc temporis habitabat. I. Reg. VIII. XII. ne & nos saperemus supra modum, sed ad sobrietatem. Rom. XII. III. I. Cor. IV. VI. Sæpius etiam in gyrum ducebatur fascia, multisque involucris & plicaturis caput involvit Pontifex, ut surdus esset in rebus terrenis, ut, divinis unice intentus, omnia rite perageret, nullis cogitationibus de rebus humanis distractus. Hoc autem maxime præstitit Christus, cum in opere patris sui totus occupatus fuerit, nullis distractus rebus humanis, ut etiam zelus pro domo Dei eum consumpserit. Joh. II. XVII.

DCCXCIII. Ultimam ornamentum Pontificis Maximi erat *Lamina, sive Corona aurea.* Quemadmodum *Tiara* sic & ipsa *Corona* signum erat honoris atque gloriæ, immo Regni & potestatis. Ideo nonnunquam tiara & corona junguntur, ut videre est Ezech. XXI. XXXI. Coronam igitur habuit Pontifex Max. quod fuerit omnium Sacerdotum Rex atque Princeps, immo quod auctoritate aliqua Regia quandoque polleret. Christus autem verus est, non tantum Propheta & Sacerdos, sed & Rex atque Princeps, ut
jam

jam modo ostendimus, ideo ejus typus, qualis erat Pontif. Max. coronandus erat. Triplici ordine, sive *ἡ τρισημίαν*, ut loquitur Josephus, calyculis hyosciami ornata erat corona, ut fere dixisses triplicem fuisse coronam. Quod factum est proculdubio, ut exprimerentur tria munera Christi, *Propheticum, Sacerdotale, & Regium*. Triplicem sane coronam memorant Judæi, *Legis, Sacerdotis & Regis*. Hisce tribus coronis Christus ornatus erat. *Coronam Legis* gessit tanquam Propheta noster fidelis & sanctissimus: cum legem Dei non tantum explicaverit, sed eam etiam adimpleverit. *Sacerdotis*, quod verum sacrificium Deo obtulerit pro remissione peccatorum nostrorum. Et *Regis*, quod sit noster *Rex* atque Princeps, qui Ecclesiam regit & contra hostes defendit. Quæ omnia satis fuscè hactenus demonstrata sunt. Coronæ Pontificis Max. inscripta erant hæc verba: *Sanctitas Iehovæ*. Sane Pontifex Max. Veteris Testamenti *Sanctus* esse debebat, ideoque a Mose unctus Deoque sacratu est. Sacerdotium Dei *Sanctum* erat *Sacerdotium*, ut etiam omnia quæ Sacerdos tangeret sancta essent: ideo *Sacerdotium* dicitur a *sacro*, quemadmodum Græci, ut ipsi sacri auctores in Novo Testamento dicunt *ιεργία* a *sancto*. At sanctitas Pontificum Vet. Testamenti nunquam erat perfecta: semper enim polluti erant peccato, ideo toties debebant sese lavare, & sacrificia offerre pro peccatis suis, non minus quam pro peccatis populi. Ne igitur quis crederet ipsum Pontificem M. possidere veram sanctitatem & propter ipsius sanctitatem sacrificia atque oblationes Deo gratas esse, Deus jussit ut adderetur vocabulum *Iehovæ* scilicet: *Sanctitas Iehovæ*. Christi itaque Sanctitas intelligitur, non alia. Is enim verus est *Iehova* Os. I. VII. & Esa. XL. III. confer cum Marc. I. III. Est etiam *Sanctus, Sanctus Domino, Sanctus Dei*, immo ipsa *Sanctitas*. Luc. I. XXXV. Act. II. XXVII. Mal. II. VI. Marc. I. XXIV. Hæc autem verba *Sanctitas Iehovæ* coronæ inscripta erant, ut Pontif. Max. auferret iniquitatem rerum sacrarum, quas consecraverunt filii Israelis, omnium donorum, consecratorum ab illis. Sane nihil Deo gratum esse potest absque sanctitate Christi. Ille sese pro nobis sanctificavit, & nobis factus est sanctificatio, ut & nos sanctificaret. Joh. XVII. XIV. I Cor. I. XXX. Ideo Ecclesia sancta est, cunctaque ejus bona, quæ a Deo in nos conferuntur, sancta sunt. Omnia nostra opera, & dona & sacrificia spiritualia,

quæ offerimus Deo, sancta atque grata sunt, si procedant ex vera fide, prout sacrificium Abelis Deo gratum fuit per fidem. Hebr. xi. iv. vi. Sed nec fides ipsa, nec ulla dona aut opera quæ a fide procedunt Deo grata sunt absque sanctitate & iustitia Christi; cum etiam præstantissima opera nostra polluta sint. At vero sanctitate Christi omnia purgantur Deoque accepta sunt. Hebr. iv. xv. xvi. & xiii. xv. xxi. Per Christum fumus *sanctum sacerdotium, ut offerremus sacrificia spiriualia, quæ Deo sint grata per Iesum Christum.* I. Petr. ii. v.

DCCXCIV. Vittis etiam corona alligabatur fronti Pontificis Max. Primo non pileum nec ullam aliam partem tetigit lamina, sed ipsam carnem Pontificis. Ita sane purgamur non alterius sanctitate, quam ipsius Christi, quæ ipsi naturalis & propria est. Totus enim sanctus est. Deinde fronti alligatur, ubi majestas, modestia, virtusque se maxime prodit, & ubi est sedes sapientiæ & cognitionis: quia Christo data est omnis potestas in cœlis & in terra, & quia omnibus virtutibus atque pietate consummatus, & suprema sapientia patris est. Ea vittis quidem alligata erat: ut Pontifex intelligeret, se Pontificatum omniaque dona non a se, sed a Deo habere, nec posse retinere gloriam istam nisi a Deo & ejus Spiritu. Cum autem per coronam auream non male fides etiam depingatur, est enim fides aurum probatum, ut suo loco probavimus, hoc ligamento didicit Pontifex Max. totaque Ecclesia simul cum eo, se fidem nec habere, nec conservare nisi per Deum. *Est enim fides domum Dei* Ephes. ii. viii. Vittæ illæ quibus alligabatur corona, ex lana erant hyacinthini, sive cœrulei coloris. Color quidem ostendit Sacerdotium totamque ejus gloriam cœlitis datam esse Pontifici Maximo: omnia præcepta de sacerdotio & sacrificiis non ab hominibus fuisse excogitata pro lubitu, sed ipsum Deum habere auctorem, atque cœlestia latere sub istis rebus terrenis visibilibusque symbolis. Materia istarum vittarum, cum esset ex lana, quæ facile corrumpitur, simul ostendit, gloriam sacerdotii perituram esse; sacrificia & omnes cærimonias Aharonis desituras præstituto suo tempore, ad Christi veri nostri Ἀρχαίως adventum. Ipsi enim sacerdotium solum est æternum, cum & ipse in æternum, sit vivens; in coque solo æternum Sacerdotium quærendum esse.

Est

Est enim *Sacerdos æternus secundum ordinem Melchizedeci*. Psalm. cx. Hebr. vii.

DCCXCV. Hæc ita summam de significatione vestium sacrarum, quibus utebantur Pontifices singulis diebus totius anni, dicta sunt. Restat ut pauca addamus de vestibus albis, quibus usus est Pontifex Max. decimo die Tisri, in solenni Expiatione, unde etiam יום הכפורים *dies expiationis* dictus est. Illo enim die, ut suo loco ostendimus, nullas habebat vestes laneas nec coloratas, nullumque illis aurum nec gemmæ inerant. Sed vestes illius diei omnes, ut ne quidem balteus exciperetur, erant ex bysso subtilissima & albissima. Sane cum totum Sacerdotium fuerit imago Christi illiusque Sacerdotii, tum maxime ministerium illius diei. Omnes Sacerdotes ministri atque typi fuerunt Christi, eorumque sacrificia cuncta, quæ fiebant reliquis diebus totius anni, omnino erant legalia, ut sub lege tantum fierent. At Pontifex Max. decimo die Tisri, illiusque ministerium quod isto die peragebat, tam manifesto Christum illiusque Sacerdotium ob oculos ponebat populo, ut diceres omnia ista non sub lege, non per Sacerdotem typicum, sed sub Novo Testamento, & per Christum ipsum facta fuisse. Nam quemadmodum expiatio solebat fieri finito anno, primo scilicet die anni sequentis: ita per Christum vera expiatio facta est finito tempore Veteris Testamenti. Post Christum enim τὰ ἀρχαία παρῆλθεν ἢ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. II. Cor. v. xvii. Tunc enim incepit novus annus, *annus acceptus & gratia*. Esa. lxi. ii. Illa die Pontifex Max. solus & quidem semel cum sanguine intrabat in sancta sanctorum, suffitus fecit & preces ad Deum fundebat, ut peccata populi expiarentur. Ita sane Christus solus, & semel tantum post peractum sacrificium veræ expiationis, sanguine suo intravit in cælum, tanquam sancta sanctorum, ut pro nobis precibus suis tanquam suffitu gratissimo (Apoc. viii. iii. iv.) intercederet apud patrem. Toto isto die, quamdiu Pontifex Max. in sancto sanctorum ministrabat sanguinem spargendo, suffitum faciendo & preces fundendo, sacrificia cuncta toto isto tempore in atrio cessabant, quasi nullus amplius superesset Sacerdos aut sacrificium. Tunc expiatio facta est, non pro uno homine, nec pro uno peccato tantum, prout reliquis diebus offerri solebat sæpissime pro uno, & pro certo aliquo genere peccati tantum; sed pro omnibus Israelitis

omnibusque peccatis, ut omnes credentes plenam haberent expiationem. Eodem modo, dum Christus jam in cœlo pro nobis orat & intercedit, propriumque suum sanguinem Deo patri offert, perfecta expiatione omnium peccatorum nostrorum, cujuscunque generis sint, pro omnibus etiam electis, cujuscunque sint nationis aut populi, quocunque tempore & in quacunque terra vixerint, atque in posterum victuri sint, nullum datur amplius sacrificium, nulla expiatio, ut omnino nullus amplius supersit Sacerdos. Quæ omnia & id genus alia multa notatu dignissima, fusissime tractantur ab Apostolo, cum alibi, tum præcipue in Epistola ad Hebræos cap. VII. VIII. IX. & X. Non mirum igitur, diem istum dictum fuisse *Ioma*, quasi diceres *Diem nat' ἐξοχλῆ*, & *Ioma Rabba*, diem magnum. Est revera dies magnus & admirabilis, dies nativitatis, mortis, resurrectionis, & ascensionis Christi in cœlum. Hic est ille dies quem videre desiderarunt Patres Veteris Testamenti, quem etiam per fidem cum Abrahamo viderunt. Joh. VIII. LVI.

DCCXCVI, Cum igitur Sacerdotes reliquis diebus totius anni sacrificia fecerint, tanquam sub lege cærimoniali, ubi nulla perfecta fiebat expiatio, ita ut populus & ipsi etiam Sacerdotes adhuc essent sub reatu, peccatisque contaminati, (non enim poterant sacrificia & Sacerdotes tunc temporis purificare quoad conscientiam. Hebr: IX. IX.) Deus voluit ut sacerdotes sacra facerent vestibus ex lana & lino mixtis, variisque coloribus infectis, cum vera fuerint symbola elementorum mundi & peccati, uti supra ostendimus. At vero cum decimo die Tisri Pontifex maximus modo aliquo peculiari Christum repræsentaverit, ejusque Sacerdotium, per quod facta est vera & perfecta expiatio, ut nullus amplius reatus in electis Nov. Testamenti remanserit, nullumque supersit peccatum, quod per Christum non sit perfectissime expiatum, adeo ut Deus peccata & debita nostra nunc non tantum connivendo transierit, propter sponsonem Christi: sed etiam, vero *λύτρω* jam facta, ea transtulerit, & e libro debiti eraserit; ut contra nos nulla omnino restaret accusatio legis & conscientiæ, nullusque timor mortis, & iræ Dei ob violatos ritus: ideo, inquam Deus voluit ut Pontifex Maximus illo die sacra faceret vestibus byssinis & albissimis: ut populus per istos ritus intelligeret, præsentem Christum, & post illius sacrificium atque expiationem, in Ecclesia Christi.

stiana nulla amplius restare peccata nec debita; sed solutionem esse præstitam, Ecclesiam Novi Testamenti esse Ecclesiam sanctam & perfecte justificatam per sanguinem Christi: *Christus enim amavit Ecclesiam suam & semetipsum dedit pro illa, ut eam purgaret, & redderet Ecclesiam Sanctam & inculpata*, ut loquitur Paulus Apostolus Ephes. v. xxv. xxvi. xxvii. Vide etiam Hebr. ix. xiv. xxvi. Secundo, Albis quoque vestibus amictus esse debuit Pontifex Maximus, propter perfectam justitiam & sanctitatem Christi. Ille per quem fieri debet vera expiatio, & qui in cœlum intrare debet, ut pro nobis intercederet, oportet ut sit justissimus ac sanctissimus, in quo nulla omnino reperitur macula peccati; nihil enim in cœlum intrare potest quod sit pollutum. Apoc. xxi. xxvii. Talis autem est summus noster Pontifex Jesus Christus. Ut igitur illius perfecta justitia atque sanctitas vivis suis coloribus depingeretur per Pontificem Max. Veteris Testamenti, quum ingressurus esset in sanctum sanctorum, vestiri debuit albis vestibus & byssinis, in quibus nulla esset lana, nullus fucus colorum, quæ sunt symbola peccati & mentis maculæ. Ideo tam solícite cavebant Judæi sub Veteri Testamento, ne Pontifici Max. aliquid eviniret quo ineptus redderetur ad ministerium illius diei; ut eum etiam septem diebus a consortio hominum separarent occluderentque, ne pollueretur, ut sanctior ad ministerium istius diei accederet, ut docent Magistri, Codice *Ioma cap. i.* Hæc autem pulcherrima imago erat justitiæ, innocentiae & sanctitatis Christi. Is enim perfectissime sanctus & justus est, absque maculis & peccatis, a consortio peccatorum longissime remotus. Eo proculdubio respexit Apostolus ad Hebræos cap. vii. xxvi. ubi dicit; Oportuisse ut haberemus summum Sacerdatem, *ὅσιον, ἀκακον, ἀμίαντον νεχωρυσµένον ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν ἢ ὑψηλότερον τῶν θρανῶν, γενόμενον.* III. Cum lana, gemmæ, aurum, colores & reliqua ornamenta fuerint signa pompæ mundanæ, & gloriæ sacerdotii, sequitur Pontificem Maximum ejusmodi vestimenta deponere & albas induere debuisse, ut populus disceret, post Sacerdotium & expiationem per Christum factam, omnem pompam Sacerdotii Veteris Testamenti habere finem, Dumque coli in Spiritu & veritate, absque apparatu extrinseco. iv. Deposuit etiam vestes laneas

& coloratas, aurum atque gemmas, quando intrabat in sancta sanctorum, ne quis crederet expiationem factam esse dignitate, merito & valore tanti ornatus, auri aut gemmarum. Non enim redempti fumus auro, aut argento aliisque rebus pretiosis, sed sola sanctitate, justitia & sanguine Christi. I. Petr. I. XVIII. Sed & gemmis inscripta erant nomina tribuum, aut duodecim Patriarcharum. Ne igitur in animo suo alerent vanam atque profanam opinionem aliquam, Deo scilicet litatum, & peccata expiata esse ipsa virtute, merito tribuum, justitia populi, aut etiam duodecim istorum Patriarcharum, quorum nomina XII, gemmis insculpta erant, Deus voluit ut Pontifex Maximus tunc temporis vestes illas aureas, gemmatas, laneas & coloratas pictasque deponeret, albasque fumeret: ut solus intraret peccataque expiaret nullo Patriarcha, nulla tribu præsente, quia Christus solus intravit in cœlum, solus pro nobis orat, intercedit & peccata nostra expiat; ne ulla caro ob justitiam propriam gloriatur, sed si quis vult gloriari, gloriatur in Christo. v. Adde diem istam fuisse diem contritionis atque jejunii extraordinarii. Indignum igitur fuisset, si Pontifex Max. ad Deum accedere ausus fuisset, ut peccata deprecaretur, iram Dei leniret, ut eum sibi populoque propitium redderet, in ejusmodi pompa & ornatu mundano. Omnis enim pompa & gloria elatum animum superbiamque notat. Cor autem contristatum humiles gestus & viles habitus decent. Hoc autem in Christo maxime adimpletum est. Is enim, ut nostra peccata expiaret vera expiatione, *semetipsum exinanivit, forma servi accepta, similis hominibus factus est, seque submitit, & factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Phil. II. VII. VIII. Ita ut humilitas summi Pontificis die expiationis, nihil aliud fuerit quam imago humilitatis Jesu Christi. Sed quemadmodum Pontifex Max. dum ita humiliatus erat, nihilominus, peracta expiatione, ipsissimis vestibus albis intravit in Sanctum Sanctorum; sic & Christus, postquam sacrificium se obtulit Deo, in isto statu humili, tandem ascendit in cœlum, verum antitypum Sancti Sanctorum, & supremam gloriam adeptus est. Quod iterum innuit ipse Apostolus eodem loci, versibus IX. X. XI. ubi statim addit: *Quia propter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donavit ei nomen quod est supra omne nomen: Ut ad nomen Jesu omne genu se*

*sc̄dat, cœlestium ac terrestrium & subterraneorum, omnisque lingua
profiteretur Iesum Christum esse Dominum, ad gloriam Dei patris.*

DCCXCVII. Ex his omnibus, quæ hæcenus dicta sunt de
significatione vestium sacrarum, patet nos esse participes sancti-
tatis, justitiæ, & perfectionis Christi, illius mortis, sacrificii,
& intercessionis, omniumque beneficiorum, quæ suo sanguine
apud patrem nobis meruit. At simul etiam colligimus, nos
ipso etiam per Sacerdotium Christi factos esse Sacerdotes, immo
Reges & Sacerdotes. Christus enim *primus genitus est inter multos
fratres.* Commate XXVIII. & XXIX. prout Pontifex Max. V.
Testam. reliquos sacerdotes *fratres suos* nominare solebat. Ideo
& nos sub Novo Testamento, abdicatis humanis cupiditatibus,
& negotiis atque impedimentis omnibus hujus sæculi sepositis. Deo
sumus sancti, ac Sacerdotio sedulo fungi debemus. Cum autem
Sacerdotium exerceamus sub Novo Testamento, post peractum
sacerdotium Christi, illiusque introitum in Sancta Sanctorum:
cessat in hac terra Sacerdotium Christi; cessant omnes oblation-
es, omnia sacrificia desumpta a rebus corporeis, cum res istæ
hodie nullius omnino sint usus; ideo & nullæ vestes sacerdo-
tales in Ecclesia Christiana amplius locum habent, ut non nisi
magna superstitione hodie a nonnullis introducantur. Nihil enim
prorsus possunt significare, cum nullas umbras patiantur Ecclesia
Christiana, postquam Sol justitiæ ortus est. Mal. IV. II. Nul-
lo signo, nullo typo atque imagine opus est præsentem antitypo
Jesu Christo. Deinde quemadmodum Pontifices extra templum
vestibus vulgaribus incedebant, in iis Deum colebant, eodem
modo quo & reliqui Israelitæ: ita sane & nos, quamvis sumus
Sacerdotes spirituales, cum tamen versemur extra templum il-
lud, quod manibus hominum factum est, omnis externa pom-
pa atque habitus nobis deponendus est, ut in omnibus locis,
omnibusque vestibus Deum caste adoraremus & coleremus, pu-
ris manibus atque pura mente, in Spiritu & veritate. Sacerdo-
tes sumus spirituales, ideo sacrificia quæ Deus a nobis postulat
sunt spiritualia. I. Petr. II. V. Sunt preces Sanctorum, quæ
tanquam suffitus grati, cum suffitu Christi & per illius manus
ad Deum ascendunt. Apoc. VIII. II. III. Sunt laudes: sunt
gratiarum actiones; sunt juveni labiorum nostrorum; sunt ope-
ra pietatis erga Deum, & charitatis erga proximum; sunt corda

contrita & animi abjecti atque resipiscentes. Psalm. L. XII. Hebr. XIII. XV. Of. XIV. II. Phil. IV. XVIII. Psalm. LI. XIX. Immo nosmetipsos, corpora & mentes Deo consecrare atque offerre jubemur, tanquam hostias vivas, sanctas, & placentes Deo, qui cultus noster rationalis est. Rom. XII. I. II. Hæc sunt vera sacrificia quæ Deus a nobis postulat, Hoc sensu veri sumus sacerdotes sub Novo Testamento. Tandem cum Christus jam ministret in sancto sanctorum, & cum omnia reliqua sacrificia hodie cessare debeant, sequitur nos etiam cum eo, ut ministerium nostrum perageremus, non nisi albis & puris vestiri debere. Non aureis, non coloratis atque gemmatis. Omnem lanam, omne aurum, omnes gemmas omnemque ornatum, uno verbo omne desiderium divitiarum, gloriæ & pompæ hujus sæculi, omnes cupiditates animi, omnem fastum & superbiam, cum omni colore peccati nequitiarumque exuere debemus ut in omni submissione cordisque contritione, in omni sanctitate & justitia, tanquam vestibus byssinis & albissimis incedamus. Ut *vestibus laudis & justitiæ, & tunica justitiæ Christi* vestiamur. Immo ut *Christum ipsum induamus*, Gal. III. XXVII. Ut tandem in hoc apparatu pio atque sancto; Christi pietatem & virtutes imitantes, summaque diligentia Sacerdotio nostro spirituali functi, tandem peracto Sacerdotio in hac terra, tanquam in atrio, cum Christo summo Sacerdote, fratre, capite & ductore nostro, habeamus libertatem ad Deum patrem accedendi, in cœlum, tanquam in sancta sanctorum intrandi, quo nobis per Christum jam patet introitus, Hebr. IX. VIII. Atque sic ut cum Christo Deum perfecta sanctitate in æternum colamus, laudesque ejus tanquam Reges & Sacerdotes in cœlesti Templo æternum canamus.

F I N I S.

INDEX

INDEX RERUM

& Verborum

SECUNDI LIBRI.

Paragraphi notantur.

A.

A Balet pro abanet inde balteus. 354.
Abraham, Isaac & Jacob in Pectorali. 637
Achates dicitur à Mose Schebo. 558. Ab aliis *Lefchem*. 545.
An sit *Beryllus*. 558. *Achates* est subviridis. 558. Rabbini dicunt *Abatim*. 559. Ejus descriptio. 560. Mirificæ ejus picture. *ibid.* *Achates* Pyrrhi Regis. *ibid.* Varia genera. *ibid.* *Achates* dicta ab Hebr. *Akud*, punctatum, inde *Achud* & *Achat*. 561. Optima *Achates*. 563. Ejus locus natalis. *ibid.* Moles. *ibid.* & 564. Pretium, & virtutes. 564. 565. *Achates*, an dici possit *oculus vituli*. 568
Achlama Amethystus. 569. Nephthali destinatur. 571. Unde dicitur. 568
Achmar gemma. 473. 478
Acinus in uva iustar plectri in tintinnabulo. 425. 425
Adam cur vestitus a Deo. 754.
Adamus Ejus pulvere celantur & poliuntur gemmæ. 467.

An sit lapis *Odem*? 475. Nullo cedit pretio. *ibid.* Ejus etymon. *ibid.* Dicitur *indomitus* fabulose. 475. *Adamantes* falsi ex saphiris. 519. *Adamus* est sextus lapis in Pectorali 533. 534 &c. Ejus non meminit Johannes in Apocal. *ibid.* *Adamus* an Hebr. dicatur *Anach*? & *Anastites*? 535. 536. vox *Adamus* latet in voce *Iabalom*. 537. Dicitur *Almas*. *ibid.* Est omnium lapidum durissimus. 538. &c. An hircino sanguine rumpatur. 538. Perforat margaritas. 539. Est lapis albissimus. 540. Ejus locus natalis. 541. & 542. Quanto tempore nascatur, & ex qua materia. 541. Est gemmarum omnium pretiosissima. 542. Solis, & quidem paucis Regibus olim cognita. *ibid.* Ejus moles. *ibid.* *Adamus* Magni Mogolis. *ibid.* *Adamus* Philippi Reg. Hispaniæ. *ib.* Ejus virtutes. *ibid.* & 543. An sit venenum. *ibid.* *Adamus* an sit *Urim* & *Thurmmim*? 628. 645. An per eum futura prædicantur. *ibid.* 628. 629. Ex *Adamantibus*
Ccccc litte-

INDEX RERUM.

- litteræ in corona Julii secundi Pont. Max. Romani. 671
- Egyptii Cingari palliati.* 410
- Egyptiorum ritus* an ad Judæos propagati? 125. Eorum *sistra* & *crepitacula* utrum ante *tinnabula* Pont. Max. Hebr. *ibid.* *Egyptii* multa videntur didicisse a Judæis, per Josephum. *ibid.* Tempore Salomonis. *ibid.* *Egyptiorum sacerdotes* caput & oculos tegunt. 402. Eorum ornamenta in Pectore. 463. Sunt *Judices*. 615. Habent imaginem in collo. Vide *imago*, & *saphirus*.
- Aeneas* primus tecto capite sacrificat. 401
- Equabiles* catenæ. 461
- Agni* ut plurimum offerebantur. 759
- Agraffes.* 344
- Agrippa* Rex legit sectionem. 711
- Aharonis* virga floruit. 778
- Ahasueri* Regis Thesaurus. 704
- Akek* gemma. 473. 486
- Ala* quomodo dicta Hebr. 659.
- Ala* pallii. 410. 416
- Alam* & *Almas* pro *Jabalom*. 537
- Inde *Admas* & *Adamas*. *ibid.*
- Alba Luna*. 519. *Albescere*. *ibid.*
- Albus* color in Tiaris. 385. In gemmis foli *Adamanti* convenit. 540. *Alba vestes* martyrum. 771. & sacerdotum. *ibid.* *Albus* color Deo attribuitur. *ibid.* Significat Christi *justitiam* & *sanctitatem*. *ibid.* & ejus *naturam divinam*. 766.
- Est *color Regius*. *ibid.*
- Alexandri Magni* Diadema. 383
385. *Alex. Magnus* irascitur Judæis. 717. Placatur. *ibid.* Petit a Pont. Max. Judæorum ut oraculum confuleret. 723
- Alexandri Severi* Thesaurus. 704
- Aller* pro *aner* & *anare*. 354.
- Amethystus* dicitur *Saphyrus*. 528.
- Est *Hyacinthus* dictus. 653.
570. Olim *Hyacinthus* dictus. 553. 558.
- Dicitur *Achlama*. 568.
- Ejus descriptio. 570. 571.
- &c. Vini colorem refert. 570.
- Cur ita dicatur. *ibid.* Ejus varia genera. *ibid.* Omnes violacei. *ibid.* *Nephtali* destinatur. *ibid.* Ejus locus natalis. 570. 572. Ejus *pretium*, & *virtutes*. 570. 572. 573
- Amiciviv*, *amiclus*. 435
- Amiculum* dicitur *Ephod*. 435.
- 439
- Ampisestiletum*. Pectorale. 454
- Amuffis*. 480
- Arach* & *Anactites* an sit *Adamas*. 535. unde dicatur. *ibid.* An sit *Onyx*. *ibid.* Esse *plumbum* aut *stannum*. 636. filum cui *plumbum* appensum est. 536
- Anaxyris* quid? 382
- Ancilia* 463. Eorum forma. *ibid.* *Cælo* dimissum primum. 463
- Angeli* cincti 374. 375. Vide *Balteus* & *cinctus*. An dent re-

LIBRI SECUNDO

- responsa per Urim & Thummim? 625 &c. Eorum ministerio Deus utitur. 626. An vocem edant respondendo per Urim & Thummim? 639
Angulus quid? 410. 411
Animalium imagines nullæ in vest. sacr. 444
Annuli aurei in vest. sacris. 449. 450
Annuli in Ephodo quot? 449. In pectorali. 459. 460
Antbrax a Carchedonio non debet distingui? 508
Antimonium est *stibium*. 509
Antonia arx in Templo. 703
Apanturim, & *Marganit Apanturim*, & *Apantur* gemma: 473. An sit *Pamhera*. 548. Sic vertitur *Jaspis*. 605. 607 609
Apex pileus 402. Unde dicatur? 402. *Apex* Episcopalis dignitas. 402
Apis. In ejus fronte alba macula. 385
Apostoli duodecim. An tot tintinnabula. 427. Significantur per tintinnabula. 787
Aqua marina, *beryllus*. 576
Aqua limpida. 499
Aquila nido suo imponit *Achatem*. 565. Attulit vermem *Samir*. 467. *Aquile* si scalperetur in amethysto virtus. 573
Aranea tela vestis tenuissima. 697
Arca in bellum deducitur. 647. Ejus annuli & vestes. 632
Arca variæ in templo ad custodiendas vestes sacras. 706. Earum tituli. *ibid.*
Arkin gemma. 473. 486. Pro *Tarkin*, unde *Turkois*. 558
Arma Turni & *Palladis*. 361
Ars vestes sacras pretiosas reddit. 700. Ejus significatio. *ibid.*
Artifex imaginum. 480
Artificiosissimum opus Ephod. 442 455
Aruspex herniam prodit. 335
Arx Antonia. 703. Erat sub sigillo Pont. Max. Hebr. postea sub sigillo præsidii Rom. 703
Ascetarum pallia. 409
Asini tintinnabula gerunt. 424
Asmodaus Rex Dæmonum. 467
Aspides in humeralibus quid? 444
Astronomia an Deus docere voluerit per vestes sacras. 742
Atrium solum dicitur templum & *Mikdash*. 716. Extra atrium dicitur *Provincia*. *ibid.*
Augustus *Cæsar* habuit tibia & feminalia. 334
Aurea bulla quid? 360
Aurora ab Hebr. *Or. lumen*. 616
Aurum *virens* pro *Smaragdo*. 502 585
Aurum est corpus Christi. 585
Auri lapis est *Chrysolithus*. 591
 Cccc 2 *Au-*

INDEX RERUM

Aurum & gemma *Tharſis* junguntur. 586
Aurum purum corona Pont. Max. 660
Aurum quid ſignificet. 742. 754
 760. Chriſto offertur ut Regi
 761. Chriſti naturam divinam ſignificat, & æternitatem.
 760. 762. 791. Etejus meriti pretium. 763. Eſt ſymbolum Chriſti donorum & gratiarum. 764

B.

B. ponunt Latini Hebræorum
 n. 499

Baal-Peoris ſacra. 332
Babylonii nudo capite ſacrificant.

401

Bacca dicitur pro *Macca*. 499
Bacchus ab Arabibus in lapide colitur. 501. Ejus ſacra.

401

Baculos habent peregrinantes. 396

Baculus Mamillii Limetani. *ibid.*

Baculus ab Hebr. *Maklo*. 499

Bactriane chryſolithi. 589

Bacu eſt lamina aurea. 662. An ſit vox Hiſpanica? *ibid.* Germanis ſignificat *viam tritam*.

Baenen / de weg baenen.

Gen bacu ſtoffe &c. *ibid.* Pro

Bacu dicitur *barean*. *ibid.* An dicendum **Baut**. *ibid.*

Bagdad pro *Magdad*, 499

Baltens. 353. 354. &c. Vesti-

mentum vetuſtiſſimum. *ib.*
 Latinis dictus ab *Abnet*. 354
Balteorum varia materia. *ibid.*
 Ex pellibus & corio 355. *Baltens* Joh. Baptiſtæ. *ibid.* *Baltens* Argenteus & Auratus. *ibid.* *Aeneus* & *Lineus*. *ibid.*
Baltei ſacerdotum ex lana & lino. 356. Mixtæ ideo materiæ. *ibid.* Extra miniſterium a Sacerdotibus deponi debet. *ibid.* *Baltens* Pont. Max. decimo die [Tiſri] ex lino. *ibid.* dicitur *lorum* & *ſascia*. 356.
Baltei longitudo. 357. 362. Dicitur *Mitra*. *ibid.* 387. Longus xxxii. ulnas. 357. Latus iv. digitos. 358. Inſtus cavus. 359. Ejusmodi *balteis* veteres utebantur pro crumena. *ibid.* In *balteo* ſtipendium. *ibid.* *Baltens* eſt inſtar ſerpentis exuviarum. *ibid.*
Balteorum ornamenta. 360, *Baltei* aurati, conſtellati. *ibid.* Gemmati. *ibid.* *Baltei* Batavorum. *ibid.* *Baltei* Sacerdotum opus Phrygionicum. 361. An habeant ſquamas inſtar ſerpentis? *ibid.* Habent fibulas. 262. Longi dicuntur *mitra* & *ſascia*. 362. *Baltei* in uſum militum. 370. Inde dependet gladius. *ibid.* *Balteo* cingi eſt *armari*. *Balteis* cognoscuntur legionarii. 370. Sunt ſigna exercitus. *ibid.* Germanis dicitur *Felzetchen* Gallis *Eſchar-*

LIBRI PRIMI.

- Eſcharpe* *ibid.* *Balteis* cinguntur foeminae. 371. Inde ad viros. 372. *Balteo* veteres opus habebant. *ibid.* *Baltei* ſacerdot. Hebr. ex mandato Dei. 373. Eis tunica cingitur. 374. *Balteus* & tunica junguntur. *ibid.* Dicitur *Zodiacus*. 375. *Balteus* ſacerdotalis in tabula depictus. 377. Explicatur. *ibid.* *Balteus* opus *Rokem* ideo pretioſus. 700 Eum deponere debebant ſacerdotes quam primum ab opere ceſſabant propter *Schaatnez*. 713. Fluebat propter ornatum. 713. Lævo humero injiciebatur. 713. Quid ſignificet? 742. 745. 753. 776. 782. Cur ſolus acu pictus. *ibid.* & 776
- Banat* & **Want**. Ab Hebr. & Arab. 354. 389
- Bandum*, *Banderolle*, vexillum
- Gen Dæag-bant**. 389
- Wandt** pro **baen**. 662
- Barak*, ſplendere. 498
- Barean* male pro **Waen**. Vide **baen**.
- Bardigin* gemmâ. 473. 507
- Bardocucullus*. 386
- Bareketh*, *Barkan* & *Berakiba*. *Smaragdus*. 495. &c. An ſit *Hyacinthus*? 498. &c. Summus ei attribuitur ſplendor. Vide *Smaragdus*. Ex *Bareket*, & *Berakta* ſit *Bareget* & *Beragda*. Inde *Maragda*, *Maragos* & *Smaragos*. 499. Pro *Barak* Perſæ dicunt *Bereg*. *ibid.* *Gemma Bareketh* quid *Rabboth* 501. 502. Ejus color viridis. *ibid.* vide *Smaragdus*.
- Barkan Veaphran* gemma. 473. 407
- Baſiliſcus* quid? 385
- Batavorum* *Baltei* 360
- Bathnan* pro *Mathnan*. 499
- Baudrier* *balteus*. 353. 370
- Baum Wol* / *Xylinum*. 337
- Baxea* genus calcementi. 318
Hinc *Belgarum Boren* / & *Germ. Buxen?* *ibid.*
- Bdellium*. 593
- Bedolcha* gemma. 473. & *Bedolab* an *Schoham*. 593. Diſtinguitur a *Margarita*. 593. 594. 596
- Belat* eminere. Hinc *gebult* / *bulten* / *een bult*. 636
- Bellen** a *bullâ* tintinnabula. 425
- Belur* Arab. *Beryllus*. 517. an *Schoham*. 593
- Beltze* haube. 382
- Bengala* habet byſſum pretioſam 697
- Benjaminis* vexillum. 609
- Berech* & *borcho* genu. 321
- Beraktha* & *Barkan* gemma. 473
vide *Bareket*.
- Berilioth chala*, gemma. 473.
An *Schoham*. 593. Eſt *Beryllus*. *ibid.*
- Berulin* gemma. 473. 558. *Beryllus*.

INDEX RERUM.

- ryllus. *ibid.*
Beryllus gemma. 472. 517. 558
 An sit *Schebo* *ibid.* an *Acha-*
tes, aut *Tarfis*. 516. *Berylli*
 color. *ibid.* *Beryllus* Thalassius.
ibid. Dicitur Schoham. 593.
 &c. Ad Jaspidem accedit.
 595. Nascitur circa Euphra-
 tem. 597
Beurse-snijder. Sector zona-
 rius. 359
Binden / Draeg bant. 389
Birla gemma. 473. 545
Bladt / eiu stiru *Blat.* 657. La-
 mina P. Max. *ibid.*
Blatteo sericum. 408
Blatuum lamina etu Blatt / folium
 661
Bleau / Peers en Bleau /
Doncker bleau. 525. 529.
Bleantwe Duppen. 570
Bleyschnur. 536
Bohemi Cingari palliati. 410
Bonet de nuet. 386
Bozduren / gebozduert. 361
Bozslap des Geriches / Pe-
 ctorale. 454
Boren Belgice *Brachæ.* 318
Braca, & *bracca* male pro *bra-*
cha. *ibid.*
Brachæ sacræ describuntur.
 312. &c. Dicuntur *feminalia.*
 311. 316. Erant *ἐξάμιλλα* 312
 Albæ *brachæ.* 313. *Coccinæ*
 Alex. Severi. *ibid.* *κοκκίνοι*
 & *plumata* *ibid.* Albæ Impe-
 rator. *ibid.* In tela textæ non
 sutæ. 314. *Brachæ* nonnun-
 quam *tibia.* 318. Germanis
 eiu *Büch.* *ibid.* & *Buxen* Bel-
 gice **Boren.** Earum forma,
 319. &c. In quo loco cin-
 gantur. 319. *Brachati.* 321.
Brachæ breves. *ibid.* *Brachæ*
 non est vox Gallica sed He-
 bræa. 321. 326. *Brachæ* ve-
 terum. *ibid.* *Brachatum* totum
 corpus. 326. *Brachæ* ex pel-
 libus. *ibid.* *Brachata* statua.
ibid. Quomodo dictæ. *ibid.*
Brachæ dimidiatæ. 327. *Bra-*
chæ, non apertæ ad verenda
 nec ad anum. 328. &c. Cinge-
 bantur ad lumbos *ibid.* Sunt
 instar *marfupii.* *ibid.* Dicun-
 tur *facci.* 328. Habent liga-
 menta. *ibid.* Texuntur abs-
 que opera acus. *ibid.* *Brachæ*
 mulierum apud *Judæos.* 329
Brachæ *Pharisæorum.* *ibid.*
 Dicuntur in numero duali.
 330. *Brachæ* in tabula depi-
 ctæ. 331. *Bracharum* sacra-
 rum usus. 332. &c. *Brachas*
 an *Hebræi* habuerint. 333
 Ab eis receptæ *ibid.* An in usu
 in *Regionibus* calidioribus.
 334. *Brachæ* vestimentum
Barbarum. *ibid.* Eas non ha-
 buit *Jul. Cæsar.* *ibid.* Nec
 mulieres tempore *Saturnini*
 334. Et *Sacerdotes* *Ethnico-*
rum. 335. *Brachæ* albæ. 385.
 Quid *Brachæ* significant. 744
 745. 753. 780
Bracteola. 661.
Bra-

LIBRIS ECUNDO

<i>Bragas</i> Italice <i>Brachæ</i> .	318	<i>Colçons & colçones</i> <i>brachæ</i> .	317
<i>Braves</i> Gallice <i>brachæ</i> .	311:318	<i>Caligula</i> unde dictus.	317. Cin-
<i>Britannia</i> quasi <i>Baratanach</i> , A-		ctus.	373
ger <i>stanni</i> .	536	<i>Calottes</i> quasi <i>galottes</i> , dicuntur	
<i>Brode</i> .	361	a <i>Galea</i> .	378. 397
Boeck Belgice <i>Brachæ</i> .	316	<i>Calyptra</i> provincia integra orna-	
<i>Bruch</i> <i>Brachæ</i> .	321	tui <i>Reginæ</i> destinata.	371
<i>Bulla</i> Bellen .	425	<i>Calzi</i> . 317. <i>Calze</i> <i>Marinareſche</i> .	
<i>Bullatum</i> an inde dictum. balte-		326	
um?	354	<i>Camæ</i> quid? <i>Camus</i> , & <i>Camæ-</i>	
<i>Burla</i> gemma pro <i>Beryllus</i> .	473	<i>rum</i> .	339
An <i>Schoham</i> .	593	<i>Camæſena</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Buxen</i> German. <i>brachæ</i> . 318. di-		<i>Camis</i> , in <i>Camis</i> dormire. 339	
ctæ a <i>baxea</i> .	<i>ibid.</i>	<i>Camisſa</i> & <i>Chemisè</i> . 339. Sic di-	
<i>Buza</i> apud <i>Aquilam</i> quid? 319		citur ab Arabico. <i>ibid.</i> <i>Camisſia</i> .	
<i>Byſſus</i> & <i>Byſſina</i> . 340. 383. Pre-		magna. 341. 414. 416. <i>Camis-</i>	
tioſiſſima circa <i>Bengalam</i> . 697		<i>ſole</i> .	350
Quid ſignificet. 742. <i>Justifi-</i>		<i>Campana</i> tintinnabulum.	426
cationes ſanctorum.	758	<i>Campeſtria</i> .	315
<i>Byſſus</i> . vide <i>Linum</i> .		<i>Candidum</i> & <i>rubrum</i> eadem vo-	

C.

C <i>Abaliſta</i> .	470	<i>Canis</i> in nummo C. <i>Mamilii</i> quid	
<i>Cachale</i> & <i>Cochalim</i> gem-		ſignificet.	396
ma. 473. 506. 509. 545.		<i>Canna</i> limitibus metandis. 394	
555. An <i>Carbunculus</i> .	555	&c. Non reperitur in num-	
<i>Cadcarna</i> gemma. 473. Pro <i>Car-</i>		mo <i>Mamilii</i> .	396
<i>chadna</i> <i>Carchedonius</i> .	507	<i>Capita</i> animalium ad ornatum pi-	
<i>Cajaphas</i> non laceravit veſtes Sa-		leorum.	386
cerdotales.	709	<i>Capital</i> quid? unde dictum. 404	
<i>Calamus</i> , <i>decempeda</i> , debet eſſe		<i>Capite</i> nudo ſiebant ſacra antiqui-	
recta.	394	tus. 401. <i>Capite</i> velato qui ſa-	
<i>Calafiris</i> veſtis Sacerdotalis. 352		cificaverint? 401. 402. Cur	
<i>Calchedonius</i> pro <i>Carchedonius</i> .		hoc factum.	403
508		<i>Capitiſ</i> tegumenta varia. 379.	
<i>Calcei</i> quomodo dicti <i>Hebræis</i> .		&c.	

INDEX RERUM

- Capitium* pallii cujus formæ. 419
 Habuit limbum. 420
Capnias gemma Jaspidis genus.
 608
Captivitas, *captivum cepit*. 557
Captiva nuptura Israelitæ cur
 debeat vestes deponere ?
 751
Caracalla. 386. Est similis Epho-
 do. 436
Caracalla Antoninus. 436
Carbunculus. 476. Carbunculus
 veterum est *rubinus*. 476. 495
 Dicitur a *carbone*. 507. Est
 verus *rubinus*. *ibid.* & 512.
 Dicitur *Carchedonius* ab urbe
Carthagine. 508. Utrum cres-
 cat circa Carthaginem? *ibid.*
 Crescit in India. *ibid.* *Carbun-*
culi albi. Masculi & foeminae.
ibid. Varii *Carbunculi*. 510
Carbunculi unde dicti. 510. Est
 pretiosus. *ibid.* Ejus color.
ibid. Cui tribui destinatus.
 511. Ejus fabulosus splendor.
 513. Saphirus an *Carbunculus*.
 520. An *Jahalom*? 533
Carchedonius. 507. Est Car-
 bunculus. dicitur ab urbe Car-
 thagine. 508. & Dicitur *an-*
thrax. 508. Non nascitur cir-
 ca Carthaginem, sed in India
ibid. Ejus color ruber. 509.
 A quibusdam exponitur Sa-
 phirus. 520. Et *Jahalom*. 533
 539
Cardecuchin. 473. & *Carcunin*.
 Est *Carchedonius*. 507
- Cardinales* Eminentia dicuntur.
 unde ? 402. Eorum *Pilei*.
 381
Carthago unde sic dicta. 508.
 Dicitur *Karibachada*, nova
 civitas. *ibid.* *Neapolis*, *Novo-*
magum. *ibid.*
Castanea & Nuces *Palatinae* dicun-
 tur *Colonienses*. 508
Cassia ovata. 397
Catella pro *Catena*. 354
Catena aurea in S. vestitu. 448
 In *Pectorali*. 460. quot. 461
 Earum forma instar funium.
ibid. *Catena aurea* quid signi-
 ficent? 791
Causia pileus. 381. *Causia* con-
 chyliatae. 384. 386
Ceinture de la Reine. Vectigal ap-
 pud Gallos. 371
Centones, *centucla*. 382. 383.
 386
Ceraunius. 495
Cerussa fucus. 524. Magnam ha-
 bet cognationem cum stibio.
 509
Cethegi cinctura. 373
Chabal funis Hebr. Hinc Belg.
een kabel. 499
Chascha filere. 613
Chanamael, an *Pont. Max.*
 688.
Chavila. vide *Havila*.
Chaza videre. 613
Chazeh pectus. *ibid.*
Chemise. *Chemise* qui *tienne fer-*
ree. 336. *Chemisette*. 350
Chetunet & *Chetunah*, tunica.
 414

414. *Chetunceth Tafchbetz. ibid.*
Chilzon conchylium, purpura.

699

Chitis Arabiae Infula. 490. habet
 significationem occultandi.
ibid. Inde nata fabula de To-
 pazio infula quaesita. *ib.*

Chlamys. 436
Cchofchen Mischpat pectorale. 612

614

Christus tunicatus. Vide tunica.
 Ejus *sanguis* per saphirum re-
 praesentatur. 521. Ejus *pas-*
siones. ibid. Ejus *pulchritudo* per
 ebur & saphirum. 525. De
 Christo multa intelligi, quae
 de adamante dicuntur. 538.
 Ejus *natura humana* depingit-
 tur per *Tharsis.* 579. Per *li-*
num & lanam. 760. Per *palli-*
um. 784. Ejus *natura divina*
 repraesentatur per *aurum.* 760
 per *colorem album.* 766. Ejus
 natura divina & perfectiones
 784. 791. *Christus* dicitur au-
 reus. 585. Ejus cingulum au-
 reum *ibid.* Ejus virtus & splen-
 dor auro comparatur. 586.
Christus nulla rerum externa-
 rum commendatione opus ha-
 bet. *ib.* Tamen per res corpo-
 reas repraesentatur. *ibid.* a Sa-
 cerdotibus judicatur. 614. Mi-
 racula edidit per nomen *Ieho-*
va. 621. Depingitur per gem-
 mas in Pectorali. 633. Ejus
 munditiem significant vestes
 sacerdot. 678. In templo quo

sensu federit? 712. Ejus pre-
 ces in caelo ut Pont. Max. in
 S. Sanctorum, 749. *Christus*
 repraesentatur per vestes sa-
 cras. 740. 741. &c. 747. E-
 jus merito sacrificia Deo gra-
 grata sunt. 748. Ejus typi Sa-
 cerdotes. 749. Solus habet
 jus accedendi ad Deum ut
 Pontif. Max. 749. Ejus san-
 guinis clamor. *ibid.* Est ve-
 stimentis sacris indutus. *ibid.*
 Ejus virtutes, dona & bene-
 ficia multa & varia. 753. E-
 jus insignia beneficia quatuor
 depinguntur per quatuor ve-
 stes. 753. Ejus *circumcisio* in-
 itium effusionis sanguinis. 754
 Ejus *duae naturae* repraesentan-
 tur per *linum & lanam.* 756.
 Per *duos sardoniches.* 788. *Chri-*
stus ex muliere nascitur. 756.
 Dicitur *semen mulieris. ibid.* Est
 lino vestitus. 758. Vocatur
 agnus. 759. *Christi* munera
 tria, *Sacerdotale, Regium &*
Propheticum. Quomodo depin-
 gantur. 761. & 793. Et of-
 fertur aurum, thus & myr-
 rha. 761. Ejus sacrificium æ-
 ternum. 762. Pretium ejus
 mortis & passionis per aurum
 significatur. 763. Et ejus do-
 na & gratiae. 764. *Christus* nos
 purgat multis passionibus. 765
 Albis vestibus apparet. 766.
 Magna gloria fulget. *ibid.* Est
 æternus. 768. Est homo cœ-

INDEX RERUM

lectis. *ibid.* Ejus natura humana habet aliquid cœleste. *ibid.* Ejus conceptio & natiuitas cœlestis. 768. Cum saphiro comparatur. *ibid.* Peccatis nostris onustus est. 769. Ejus sanguis per purpuram significatur. 770. Est sanctissimus. 771. Ejus dolores, plagæ & vibices saphirus significat. 772. Ejus integritas & meritum. 773. Sola ejus justitia justificamur. *ibid.* Totus credendus est. *ibid.* Ejus os non frangendum. *ibid.* Pro omnibus electis satisfecit. 773. In eo nihil deforme, nec quod molestiam creet. *ibid.* Ejus sacerdotium æternum. 774. 794. Repræsentatur per flores. 778. Ipse dicitur flos & germen *ibid.* Sacerdotii ejus gloria. 779. Fructus. *ibid.* Et bona. *ibid.* Ejus sacrificii meritum. 785. Sese obtulit magno clamore. 786. Egregiam confessionem edidit. *ibid.* Testimonium dat præstitutis temporibus. *ibid.* *Christi* gratia electi ornatur. 775. *Christus* opus salutis solus absoluit. 776. Quousque utatur opera creaturarum in negotio redemptionis. *ibid.* Possidet summum ornatum & perfectiones. 777. Est arbor vitæ. 779. In eo est vita. *ibid.* Ejus sanctitas & integritas.

780. Est sanctus Dei. *ibid.* Per ejus spiritum caro nostra mortificatur. *ibid.* Ejus honor & gloria. 781. Est sacerdotum Dominus & Antitypus. 182. Bellator & videx. *ibid.* In redemptionis opere non potest impediri. *ibid.* Cinctus est ut esset expeditus in opere. *ibid.* Per eum renes nostri edocentur. *ib.* Est Pont. Max. 783. Est ditissimus. *ibid.* Nostram prævaricationem tegit. 784. Ipse est homo sanctus & cœlestis. *ibid.* Ejus justitia est cœlestis. *ibid.* A nobis non debet lacerari propriis meritis. *ibid.* Ejus constantia. 785. Mors. *ibid.* Caro & sanguis. *ibid.* Consolationes. *ibid.* Voluntatem patris prædicat & futura annunciat. 786. In cœlo pro nobis orat. *ibid.* Ejus bona omnia sunt aurea & æterna. 787. Ejus Apostoli & Discipuli. *ibid.* A *Christo* dependent omnes Ecclesiæ. *ibid.* Est verus doctor & sacerdos. 787. Caput Ecclesiæ. 788. Clypeus & scutum electorum. *ibid.* Novit suos. 788. Eorum meminit. *ibid.* Humeris suis nos portat in sanctuarium *ib.* Nobis succurrit. *ib.* Ecclesiam amat & sustentat. 788. Ejus typus Josephus. 789. *Christi* amor erga Eccles. *ibid.* Electos sibi arête jungit. *ibid.* Sig-

LIBRI SECUNDI.

Significantur per duodecim gemmas. 790. Est fundamentum Ecclesiæ. *ibid.* Ecclesiam in pectore gestat. *ibid.* Eam amat. *ibid.* Christus est iudex. 791. Suos sibi vendicat. *ibid.* Est sponzor & Advocatus noster. *ibid.* Representatur per Urim & Thummim. 791. Est presens in secundo Templo. *ibid.* Est Propheta pius, fidelis & perfectus. *ibid.* Nos sibi jungit. *ibid.* Est Rex Ecclesiæ. 792. Dominus gloriæ *ibid.* Rex & Princeps. 793 Est servus. 792 In operibus patris occupatus est. *ibid.* Est *Iehova*. 793. Perfecite sanctus *ibid.* Ejus sanctitate omnia purgantur. 793. Per *Christum* omnia nova facta sunt. 795 Solus peccata expiat. *ibid.* In cœlum intravit *ibid.* In eo est perfecta expiatio. 796. *Christi* dies 795. Eum videre desiderabant veteres *ibid.* *Christus* peccata perfecte expiat & aufert 796. Est perfecte justus & sanctus 796. Solus expiat peccata & pro nobis in cœlum intrat *ibid.* Ejus humilitas *ibid.* Intrat in Sancta Sanctorum *ibid.* Est primogenitus inter multos fratres 797. Hodie ejus sacerdotium in terra cessat *ibid.* Per *Christum* nobis aditus ad cœlum patet. 797

Chryseleetri gemmæ. 582
Chrysoberyllus Smaragdus dicitur 503
Chrysolithus gemma 487, 506. 554. Ejus color 487. Sumitur pro Topazio 493. Est *Tarschisch* 581. &c. Ejus meminit Johannes in Apocalypsi 584. Qualis gemma veterum *Chrysolithus*. 586. Hodie Topazius vocatur 581. *Chrysolithi* nomen plurimis gemmis attribuitur 582. Veri *Chrysolithi* *ibid.*: Talis est *Tarsis* 583. Est instar auri 584 585. *Chrysolithus* ex *Tarschisch* Indica, non Hispanica 588. In India nascuntur optimi *ibid.* Talem intellexit Moses per *Tarschisch*. *ib.* *Chrysolithi* moles 590. Locus natalis *ibid.*: Sunt pretiosæ *ibid.*: *Chrysolithus* Tavernerio est Topazius *ibid.*: Ejus virtutes 591. Auri & Solis lapis dicitur. *ibid.*
Ciconia carbunculum attulit Heracleæ. 513
Cicum pro *zixæa*. 499
Cidaris. 378. 382. 383. 657. Sic dicitur ab Hebræo *Kether* 667
Cinctus & *præcinctus* armatus. 370
Cinctus muliebriter imbellis. 371
Cinctus *Gabinus*. 373. 403
Cinctus & *cinctui*. 373. *Cincti* candido linteamine. *ibid.*
Cincture locus. 375
Dddd 2 *Cin-*

INDEX RERUM

- Cingari* Ægyptii. 410
Cingere pro armare 370. *Cingendi* modus varius. 375
Cingulum. 353. Hinc Gallis *une Zangle*. 355. *Cinguli* aureis bullis ornati 362. *Cingulum* Reginæ 371. *Cingula* pretiosa nostrarum mulierum. *ibid*.
Cingulum Eliæ 372. Johannis Baptistæ *ibid*: Angelorum *ibid*
Cingula gestant Judæi *ibid*: Et peregrinantes *ibid*: *Cingulum* capitis 404. *Cingulum* Ephodi 439. 441. *Cingula* duo habet Pontifex Maximus *ibid*:
Cingulum aureum 585. *Cingulum* quid significet. vide Balteus.
Cinxit 657. vide Balteus.
Cippus. ab Hebr. *Cepha*. 392
Circumcidendi jus habent omnes Judæi 711. *Circumciso* Christi octavo die 754. Quid significet. *ibid*.
Circumdedit. 657
Citream 422. Ejus cortices. *ibid*.
Cizelé Gallice quid. 669
Claudius *Casar* Smaragdis & Sardonychibus ornatus. 602
Clausum idem ac *commissum*. 314
Clipeola aurea in Ephodo humeralibus. 444
Cliviorum oppidum. 362
Cloche, *cloake* Anglice, & *cloaca* 339. *clochettes*. 424. 426
Coacta lana, *coactile*, *coactilarius* 379
Coccinum a luce dictum. 475. Est color pretiosus 699. Ejus significatio in vestibus sacris 767. Est symbolum peccati. 769
Cæli color cœruleus, & ruber 511. 523. Instar hyacinthi. 553
Cœruleus color & niger conveniunt. 529
Cogitatio inter sacrificandum polluit. 403
Colicum. 673. Ejus remedium. *ib*.
Collega pro *conlega*. 354
Collis. Ei comparatur pileus. 392
Colobia. 412
Colores ornamentorum attribuantur ipsis rebus ornatis. 585. Colores in vestibus sacris pretiosi 699. Quid significant 765. 766
Compactum ex lana. 382
Concionandi jus habent omnes Israelitæ. 711
Concretum ex lana. 382
Conlega, vide *Collega*.
Constrictorium. 315. 327
Consules in referendis portis Jani cincti. 373
Cor. Inter cor & pudenda delictum esse faciendum. 372
Corallia. 520. 521
Corium, inde pilei. 382
Corneolus Sardius quasi carneolus a carne. 482
Corona Regis Amonitarum. 596 602

LIBRI SECUNDI.

Corona Pontificis Maximi Hebr.	Cottes d'armes. fimiles Ephodo.
Vide Lamina.	436
Corona dicitur omne id quod	Coupeur de bourfe. 359
frontem cingit 658. Coronarum	Cranii commiffuræ dicuntur <i>fitura</i> .
varia materia 660. Corona	399
tenuia folia 661. Corona orna-	Christa galli pileus. 390
menta 664. Corona triplex.	Crucis fignum quid fignificet.
Ejus origo 667. Corona Regis,	744
Legis & Sacerdotii <i>ibid</i> : Corona	Crumjama, & Crumjama rabba.
habent titulos & imagines 670	473. utrum fit gemma Tarfis
Corona Diogenis <i>ibid</i> : Corona	576. Dicitur Krumtaffim. <i>ibid</i> .
Domitiani <i>ibid</i> : Corona fignum	Cruralia 317. 333. vide bracha.
perfectionis. 679. Sacrificia &	Crystallum: 593
preces reddit perfectas, & gra-	Cucullus. 386. Confulum Novo-
tas. <i>ibid</i> .	magenfium. 425
Corona Julii Secundi Pontif.	Curbafia, & Curbafia recta. 390
Max. Romani. 671. Ejus in-	Kurbafia. <i>ibid</i> . 402
fcriptio. <i>ibid</i> .	Cufch. Arabia. 492
Corone ornamenta Sacerdot. &	Cyanus gemma. Ejus color. 526
milit. 680. Corona antiquitus	545. 553
foli Deo dabatur. <i>ibid</i> : Coro-	Cybeles. 404
nam auream Jonathani mittit	Cyclades quid? 315
Alexander Syriæ Rex. <i>ibid</i> .	Cyrus rectam habet tiarum. 390
Corona facra quid fignificet.	
742. 744. 754. 793. Corona	
triplex quare. 793. Titulus	
ejus. <i>ibid</i> . Fronti Pont. Max.	
alligatur virtus. 794. Vittæ	
ejus laneæ & cœruleæ quare.	
<i>ibid</i> .	
Corpus hominis pulcherrimi de-	
fcribitur. 523. 524. Ebori	
comparatur. Vide Ebur. Dicitur	
obtectum Saphiris. 525.	
Corporis partes quæ nudæ apud	
veteres. 584	
Corybantium. 389	
Coton. 337	
Cotte unde. 338	
	D.
	D acorum Sacerdotes tecto
	capite facrificant. 402
	Dan primus Idololatra. 545. E-
	jus vexillum. 553. Vide Ve-
	xillunr.
	David an fuerit Levita. 451. U-
	trum induerit Urim & Thum-
	mim? 648. Ejus Legati ig-
	nonimia afficiuntur. 781
	Decempedam an habuerit Ulyffes
	394
	Decima fecunde comeduntur Hie-
	rofo
	D d d d 3

INDEX RERUM

- rofolymis. 716
Dei irati facies instar ignis & Sardi. 478
Demiun apud Plinium Sardinum significat. 481. Non esse legendum *Disenium*. *ibid.* Non significat pinguedinem, sed *ruborem*. Est gemma *Odem* 481. Nomen retinet. 518.
Denarii centum quot imperiales 699. *Denarii* mille. *ibid.*
Devanteau Gallice succinctorium 315.
Diaconorum in Eccles. Roman. vestes. 412. 416
Diadema Darii. 382. 384. 385. Purpureum. *ibid.* Alexandri M. 383. Saporis Persarum Regis. 386. *Diadema* fascia dicitur. 387. Est insigne Regis. 390
Diakynthim, gemma. 473. 496
Dialis sacerdos. Vide Sacerdos.
Diamanti Adamas. 539
Dii nudi. 748
Diogenes virtutis sacerdos. 670. Ejus corona. *ibid.*
Discinctus inermis. 370
Disenium pro *Demiun*. 481
Doctrina Urim. 618
Dodaim in vexillo Rubenis. 478
Doeg occidit sacerdotes. 451
Dogma a *dogéw*. 499
Domitiani corona. 670. Erat Sacerdos Jovis & Minervæ. *ibid.* Ejus imago in coronis. 670.
Domo, an inde Adamas dictus. 537.
Draco cœruleus. 526
D*æagbant* / balteus. 370
Drymilus mons. Ibi reperiuntur Sardonyches. 596
D*ulbant* tiara: pro eo dicitur **T***ulbant*. 389
Duschaim urbs an a sardonynche dicta? 598

E.

- E***bur* antiquum. Et rubrum. 520.
Ebur significat virtutes Christi. 521. Dicitur de corpore elegantissimo. 524. *Eburnea* colla. *ibid.* *Ebur* atramento albefacere. *ibid.* Christi pulchritudinem significat. 525. Et ejus naturam humanam. *ibid.*
Ecclesia Christi vestita auro. 764
Purpura ornata. 770. Est quasi unicus homo. 773. Depingitur per texturam. *ibid.* Per vestes Christi. *ibid.* Est sancta. *ibid.* Ejus firmitas quomodo significetur. 774. Ejus unio. *ibid.* Ejus decus & ordo quomodo repræsentetur. 775. Est ornata tunica tessellata. *ibid.* Ad ejus ornatum omnes electi debent laborare 776. Ejus membra a Christo honorantur omnia. 780. Est justitia Christi tecta. 781. Christo arctissime adhæret. 782. Depingitur per mala pu-
nica

LIBRI SECUNDI.

nica. 785. Ejus castigationes. 785. Et consolationes. *ibid.* Ejus martyria & persecutiones *ibid.* In ea variæ stationes & vocationes. *ibid.* Est repleta prophetiarum, promissionum & præceptorum. *ibid.* Ecclesia quælibet debet habere suum pastorem. 787. *Ecclesia* multæ ut multa mala punica. *ibid.* Omnes a Christo dependent. *ibid.* *Ecclesia* una ex Judæis & Ethnicis. 788. Ejus imago duæ Sardonyches. *ibid.* Sustinetur a Christo. 788. Tota repræsentatur per Josephum. 789. Christo arte juncta est *ibid.* Ejus fundamentum Christus. 790. Significatur per duodecim gemmas *ibid.* A Christo avelli non potest. 791. Est sancta. 793. Ejus bona. *ibid.* Perfecte justificata. 796. *Ecclesia* nullas patitur umbras. 797. Nullos habet Sacerdotes, nec sacrificia nec sacras vestes in hac terra. *ibid.*

Gen Gala gemma. 473. An oculus Beli. 568

Electorum unio. 774. *Electi* dicuntur Sacerdotes. 783. Significantur per mala punica. 785. Sunt figilla in corde Christi. 790. Eorum sacrificium Christus. *ibid.* Omnes a Christo amantur. *ibid.* Sunt participes sacrificii & beneficiorum

Christi. 938. Sunt Sacerdotes & Reges. *ibid.* Eorum Sacerdotium spirituale 797. Vestuntur vestibus albis. 797. Christi pietatem & virtutes debent imitari. *ibid.* Cum Christo intrant in Sancta Sanctorum. *ibid.*

Electrum. 582

Elephas cum tintinnabulo. 426.

Elias faciem velat coram Deo.

792

Eliohin, an Pont. Max. 668. & feqq.

Eminencia dicitur a pileo. 402.

Ephod bad. 408. *Ephod* bad. Davidis. 436

Ephod Sacerdotis Hebr. 433. &c.

Dicitur amiculum. 435. Est

superhumerales. 433. Ejus materia & colores. 434. *Ephod*

etymon. 435. Quomodo dicitur. 436. An habuerit manicas. *ibid.* Ejus forma. *ibid.*

An fuerit talare. 437. Dependebat ad nates. 438. Ejus tres partes. 439. Ejus humeralia

ibid. Ejus cingulum. 438. 441

Habet duas plagulas. 439. Ejus humerale. 439. 446. Habet fibulas gemmatas. *ibid.*

Humeralia ejus non sunt asfuta, sed attexta. 440. *Ephodum* ad latera est apertum. 443. Brevis ejus descriptio

ibid. Fibulas habet gemmatas. 444. *Ephodum* in tabula expressum. 450. *Ephodum* An-

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

næ.

INDEX RERUM.

næ. 450. 451. *Ephodum* lineum. *ibid.* Quomodo differat a sacerdotali. *ibid.* An sit tunica. *ibid.* *Ephodum* Micæ. 452. *Ephodum* fusilis auri. *ibid.* *Ephodi* mirifica descriptio apud Suidam. 453. *Ephodi* significatio. 742. 735. 754. 788. Erat symbolum duorum populorum. 788. Et duorum Testamentorum. *ibid.* *Ephodi* lora quid significant. 789
Episcopalis dignitas dicitur Apex. 402
Epomis dicitur *Ephod.* 435
Equi splendidi. 499
Escarboncle carbunculus. 507
Escarpe balteus. 370. 375
Espor gemma, saphirus. 558
Evangelii sonus. 787
Eumeces lapis somnia inducit. 567
Eumenius Rhetor. 362. 363. & seq.
Euphrates fert Sardonyches. 596
 Ei adhæret mons Drimylus. 596
Expiationum dies decimus Tisri. Illo die Pont. Max. non intrat in Sanctum Sanctorum, cum vestibus aureis & gemmatis 644. Sed lineis. *ibid.* Tunc expandebatur velum byssinum. 682. Ejus significatio. 795. Fiebat primo die anni. *ibid.* Illo die cessant sacrificia, quamdiu Pont. Max est in adyto. *ibid.* Illo die fi-

ebat expiatio pro omnibus Israelitis & pro omnibus peccatis. *ibid.* Dies iste dicitur *dies magna*. 795. Erat imago diei Christi. *ibid.* Dies humiliatio- nis & jejunii. 796

F.

F *Alie* a Græco *φάλα*. 410
Fascia quibus solebant velari pedes. 318. Sic dicuntur baltei. 356. 357. *Fascia* crurales. 376. 385. *Fascia* albæ & cretatae. 385. *Fascia* diadema. 387
Fascia pectoralis. *ibid.* Longa *fascia* erat pileus sacerdotum, & Pont. Max. 656. *Fascia* Hebr. 657
Feltzechen / balteus. 370
Feminalia fumebant Romani tempore hyberno. 316. 334. Eorum forma. 329. Circa ilia stringuntur. 343. Eorum significatio. 745
Feminalia. Vide brachæ.
Ferula male attribuuntur Eumenio Rhetori. 364
Fentre unde dictum, 379
Fibula in balteis. 362. *Fibula* aureæ & gemmatae. *ibid.* *Fibula* dicitur retinaculum. *ibid.* Habent varias figuras. *ibid.* *Fibula* in pallio. 410. In *Ephodo* aureæ gemmatae. 440. 444 An habuerint formam aspidum? 444. Vera earum forma. *ibid.* 446. *Fibula* gemmatae

LIBRIS ECUNDO

- tæ in humeris apud veteres.
444. *Fibula* in Ephodo urum originem dederint reliquis fibulis; *ibid.*
- Fides* aurum dicitur. 764. Et aurea. 787. Generatur in nobis per sonum Euangelii. 787. Depingitur per coronam Pont. Max. 794. Est donum Dei. *ibid.*
- Fils* / & Belgice **Vilt** unde dicitur. 379
- Filia* vocis sub Templo secundo. 643. 723. Ejus vocis exempla *ibid.*
- Fila* in vest. sacerdot. quid significant. 774
- Filum* cui appensum plumbum. Gallice un niveau. 536. *Filum* Coccinum. 769
- Fimbria* in pallio. 431. *Fimbria* dicuntur catenæ aureæ pectoralis: 461
- Flamen Dialis* album habet galeum. 402. *Flamines* quasi *Filamines*. *ibid.*
- Flavialium* collegium. 670
- Flechten* & *πλεξεν* *plectere* ab Hebræo deducitur. 461
- Flos* hyacinthus. Vide hyacinthus.
- Flores* in pallio. 430
- Flores* quid significant. 430. 778 779. 743. Sunt symbola sacerdotii. 778. Et sacerdotii Christi. *ibid.* Et sacerdotis veteris Testam. 779. Magnæ gloriæ & felicitatis. *ibid.* Mor-
- talitatis. *ibid.* Boni alicujus futuri. *ibid.* Flores cadunt peracto sacerdotio Christi. *ibid.*
- Flores* in malis puniceis quare. 785
- Floruit* Hebr. *zitz*. 659. *Floruit* virga Aharonis. Vide virga.
- Folium* dicitur corona Pont. Max. 661
- Foramen* capitis in pallio. 419
- Frigus* a Græco. 499
- Frons* quomodo dicta. 674. *Frons* Pont. Max. ornata lamina. *ibid.* *Frons* est sedes sapientiæ. 794
- Fucus* stibium. 509. ad inungendos oculos. *ibid.*
- Fulgur*. Inde dicitur *Smaragdus*. 500
- Fulguravit*, fulminavit quomodo Hebræis dicitur? 498
- Fuligo maris*. Gemma Tarfis. 576
- 577
- Fullones* & *Coactularii* eodem modo laborant. 379. Hinc Gallice *Fouler*, & Belgice **Dollen** / unde dicitur. *ibid.*
- Funda* aureæ ad inferendas gemmas. 444. 465. In vestibus fundæ quid significant? 775. 781
- Funes* Hebræis quomodo dicantur. 461
- Funginum* genus. Pileati. 381
- Fur* quomodo dicitur. 359

INDEX RERUM

G.

G. H. K. permutantur. 499
Gad. Ejus Vexillum. 562
Galaetites lapis utrum sit Adamas?

535

Galea militum. 382. *Galea* altiores apud veteres. 392. Instar *Galea* pileus sacerdotum minorum. *ibid.*

Galerus quid? 384. 386. *Galericulus.* 390 *Galerus* sacerdot. 402. *Albus Galerus.* *ibid.*

Galottes. Vide *Calottes.*

Gamel Hebr. Camelus. 499

Gaspi dicitur Jaspis, 607

Gebulum apud Hebr. est Provincia. Quicquid est extra atrium Templi. 716. Est idem ac *Medina.* *ibid.*

Gedzeben werck. 669

Geharim. 539

Gemma & *Gemmata* fibulae in Ephodo. 444. Eis insculpta sunt nomina duodecim tribuum. 445. Utrum Moses *gemmas* sculpsit. *ibid.* In qualibet *gemma* Ephodi quot nomina? quot litterae, & quo ordine? 446. 447. &c.

Gemma in Pectorali. 464. &c. Aureis fundis inseruntur. 465 Nomina duodecim tribuum iis insculpuntur. 466. Qua sculptura? 466. Verme Samir sculpta. 467. Quo ordine. 468. &c. Omnes litterae iis insculptae fuerunt. 470. Cuilibet

gemma Pectoralis sex litterae. 470. Quo ordine? *ibid.*

Gemma non omnes eodem ordine recensentur ab auctoribus 472. &c. *Gemmas* interpretandi nulla certa ratio. 474. *Gemma* quarum nomina ab Hebraeis ad nos pervenerunt. 475. 506 *Gemma* Pectoralis comparantur cum vexillis duodecim tribuum. 478. Dicuntur fuisse ejusdem coloris. *ibid.* *Gemmarum* virtutes plerumque fabulosa. 484. *Gemmis* quo ordine nomina inscripta. 511. *Gemmarum* ordo in Pectorali secundum Epiphanium. 628. *Gemma* utrum futura praedicant per lucem. 629. In Pectorali *Gemma* lucidissima. 632. Et perfectissima. *ibid.* Sunt imagines Christi. 633. Sunt symbola praesentiae Dei 640. Unde *Urim* & *Thummim* dictae. *ibid.* Pretiosissima. 701 *Gemma* in sacro vestitu quid significant? 742. 744. 790. Continent compendium omnium significationum sacri vestitus. 790

Gemma in veste Honorii. 701

Gemma & Gallice *Genou.* 320

Germanarum mulierum tiarae.

386

Gesontheyt Belg. Balteus. 375

Gewalst / Gebolt. 379

Gibar *Gemma.* 473. Utrum sit

Jabalom, an *Jaspis.* 539

Gla-

LIBRI SECUNDO

<i>Glaber, glat.</i>	547	rale	613
<i>Glas</i> / Germ. non dicitur a <i>Leschem</i> ; sed a <i>galusch</i> Hebr. glaber.	547. &c.	<i>Hauben pilei.</i>	378. <i>belge hauben.</i>
<i>Glessum</i> ana <i>Leschem.</i>	547	382	
<i>Gloma</i> & <i>Glomerare</i> ab Hebr.	416	<i>Havila</i> terra. Inde affertur <i>Sardonyx.</i>	596. Altera terra <i>Havila.</i>
Et <i>gloma</i> , <i>globus</i> , a <i>Golem.</i>	499		597
<i>Gloria</i> veteris Testam. 779. Erat peritura. <i>ibid.</i> <i>Gloria</i> sacerdotis Christi.	<i>ibid.</i>	<i>Haut de chausses.</i>	318
<i>Goedel</i> / balteus.	353	<i>Helvetiorum</i> pilei.	381
<i>Gracanica</i> pallia.	416	<i>Hemed. Gen Hemdt-rock.</i>	339
<i>Gracorum</i> inscitia in ling. Orientalibus. 479. Inde eorum etymologiæ ridiculæ.	<i>ibid.</i>	dicitur ab Arabico.	<i>ibid.</i>
<i>Granata</i> qualis gemma. 476. Utrum sit <i>Sardius</i> ? 478. 510. Est lapis ruber 510. Recensetur inter <i>Rubinos</i> & <i>Carbunculos.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Herculis</i> sacra tecto capite fiebant	402
<i>Grando</i> per amethystum avertitur.	573	<i>Hermionica</i> purpura. Vide purpura.	
<i>Grex</i> liniger Sacerdotes.	352	<i>Hierusalem.</i> Distinguitur a <i>Mikdash.</i>	716. Comprehenditur sub <i>Medina</i> , id est Provincia. 716. Est tamen Provincia sanctior. <i>ibid.</i> Ibi comedi possunt sancta <i>levia</i> & <i>Maafer Scheni.</i>
<i>Et in Gür. el</i> / balteus.	353	<i>ibid.</i> Dicitur sancta.	<i>ibid.</i>

H.

H . G. K. permutantur. 499	<i>Humerale</i> Ephodi.	439. 440
<i>Halam</i> , Hebr. <i>confingere.</i>	<i>Hunnorum</i> vestes.	436
Inde <i>Halmas</i> , <i>Almas</i> & <i>Adamas.</i>	<i>Hut</i> , pileus 378. <i>Et in hoger hut.</i>	
537. 539	Pileus Sacerdot. minorum.	
<i>Halmut</i> malleus.	399. 656. <i>Et in hut</i> dicitur Germanis pileus ab <i>hüten</i> ut <i>tutulum</i> a tutando.	403
569	<i>Hyacinthus</i> gemma. Dicitur <i>Sapbirus.</i>	528. Et <i>Leschem.</i>
<i>Har Habbath</i> , Templum. Quo- uque extendatur.	&c. A Johanne memoratur in	
716		
<i>Hafna</i> Arab. <i>Elegans.</i> Hinc <i>Pectore</i>		

INDEX RERUM

Apocalypsi. *ibid.* Accedit ad fuccinum. *ibid.* Utrum sit cœruleus? 553. Ejus color. 553 554. An Chrysolithus. 554 *Hyacinthi* varii. 554. 555. Dicitur *Leschem.* 555. Ejus locus natalis. *ibid.* Virtutes. 556. Accedit ad Amethystum. 570 Quid significet. 742. 767.

Hyacinthin hyacinthus. 496

Hyali color vitrum repræsentat 488

Hyrceanus (Johannes) Pont. Max. an vir sanctus? 730. & seqq. Illius temporibus fuisse Oraculum per Urim & Thummim, negatur. 730. & seqq. Non fuit vir adeo sanctus ut vult Bernhardus, *ib.* Fuit Sacerdos *ib.*

I.

I *Acinthe* la belle. 554. 555
Jacobus amictus est vestibus fratris Esavi. 748. Vestes deponit antequam accedat ad altare Dei. 751

Jabalom. 475. Est *Adamas.* 533 534. &c. Pro *Iabalom* scribitur *Almas.* Inde *Adamas.* 537

Jambon de Mayence. Vide perna.
Jarketha & *Jarkan* Topazius. 489

Jaspis quotus lapis. 472. Dicitur *Saphirus.* 517. *Jaspis* nomen suum retinet 518. 533. 606.

Repræsentat corpus humanum 584. Beryllo similis est. 595. Ejus descriptio 605. &c. Varie vertitur *ibid.* Ejus meminit Johannes in sua Apocal. 606. Dicitur *Gaspi.* 607. Benjaminus destinatur 607. Panthera dicitur. *ibid.* Varia habet puncta & colores. *ibid.* Optima est viridis & ad Smaragdum accedit. *ibid.* Ex variis gemmis mixta videtur 708. *Jaspionyx.* &c. *Jaspidum* septem species. *ib.* Laudatissima est Indica & viridis. 609. Optima Scythica. *ibid.* Qualem intellexerit Moses. *ibid.* Ejus virtutes. 11

Idolum Micæ. 452

Iehoschua Pont. Max. cum vestibus deponit iniquitates. 752

Iehova nomen. Utrum sit *Vrim* & *Thummim.* 621. An Pectorali tanquam marsupio sit inditum. *ibid.* Per hoc nomen Moſen & Christum miracula edidisse. 621. Istius nominis superstitiosa adoratio. 668. Exaltatur supra omne nomen 668. 671. 674. Est nomen *Trigrammaton.* An exstiterit sub Templo secundo. 724. In adyto pronunciabatur. 786. Usque ad Jerichuntem audiebatur. *ibid.* Scribitur in corona 668. 793

Imago ex Saphiro. 532. Eam gestabat Ægyptiorum Sacerdos.

LIBRI SECUNDI

- dos & Judex 615. An illa ima-
go antiquior Pectorali Pont.
Max. 625
- Imagines* in Urim & Thummim
618 619
- Imagines* in coronis. 670
- Implere* Hebræis quid? de gem-
mis dicitur. 465
- Implexum* opus, sunt catenæ au-
reæ pectoralis. 461
- Indumentum* judicii dicitur pe-
ctorale. 454. 613
- Indusium* quasi intusium. Interior
tunica. 414
- Inermes* milites discincti. Quo-
modo dicti sint a Græcis.
357
- Insula.* 402
- Isham* Belg. sinus. 344
- Iniquitas* rerum sacrarum quid?
678
- Inscendere* brachas. 327. 330
- Insulam* gestare in aure, in collo
&c? 701
- Inventio* inter sacrificandum. 403
- Involvere* pallio. 416
- Iohannis* Baptistæ balteus. Vide
balteus.
- Iosephus* patrios mores ad Ægyp-
tios propagavit. 625. Deponit
vestimenta antequam accedat
ad Pharaonem. 751. Ejus
vexillum. 600. *Iosephus* totam
Ecclesiam significat. 789. Est
Typus Christi *ibid.*
- Iosua* bos. 600
- Iris* similis Smaragdo? 502
- Ismorad* gemma. 417. 506. 517
- Ismaragdin*, & *Ismurad.* 473
- Ischafcharis* vexillum. Vide ve-
xillum.
- Ispor* gemma. 473. Vide *Espor.*
- Israelis* status miserrimus. 627
- Iude* vexillum. Vide vexillum.
- Iudei* superstitiosi. Patrios mores
in religionem vertunt, ut san-
ctius observarentur 372.
Dum sese balteo cingunt de
blaterant deprecantiunculam
ibid. *Iudei* dicti a montè *Ida*
fabulose 479. Omnes gestant
Onychum 603. An ritus suos
acceperit ab Ægyptiis & ali-
is 625. Omnes habent jus
circumcidendi & concionan-
di. 711. Solliciti sunt de con-
servanda genealogia Sacer-
dotum & Levitarum 722.
Sub V. Testam. expectabant
fructus sacerdotii Christi 779
Sub V. Test. erant sub ser-
vitate 792. Ideo debebant
esse tecti, *ibid*
- Iudices* qui Sacerdotes. 615
- Iudicia* fil. Israelis. 614
- Iulius Cæsar* nullas habuit brachas
334. Est male cinctus. 374 E-
jus statuæ imponitur corona
385. Ejus imago in Achate
cum imagine uxoris. 563
- Iulius Secundus* Pontif. Roman.
nomen ejus in corona. 671

K.

K. H. & G. permutantur.
499
Eeeee 3

Ita

INDEX RERUM

Itabel Belg. pro fune. 461. 499
Italotte. 378
Kankirinum gemma. 473. & *Kanchire* corrupte pro *Lyncurius*.
 546
Kanbire gemma. 473
Kappè. 378
Karus pro *Kerum*. 576
Kerum jama, & *Kerum jama raba.* Vide *Crum jama*.
Klitter / pro eo Belgæ *Kniker* 354
Klappen pro *Snappen* *ibid.*
Kloste tintinnabulum. Sic dicitur ab Hebræo *Chaluk*. 339
 426
Krum tassin gemma. 473
Kyrbasia pileus. 382. 390

L.

L. & **N.** permutantur. 354.
L Ponitur pro **R.** 422
Labonassar pro *Nabonassar*. 354
Labonides pro *Nabonides*. *ibid*
Lacerna dicitur *Pallium Pont.*
M. 409
Lacerna millibus decem empta.
 699
Lamina aurea dicitur *zitz* & *zitz*
Nezer. Quoties populo in
 anno ostendatur? 628. *Capiti*
alligatur vitta hyacinthina
 654. 658 &c. Dicitur *Lamina*
frontalis. 657. Et corona jure
 dicitur 658. Ejus materia
 aurum. 660. Ejus figura 658
 661. Lata erat duos digitos.
 662. Longa ab aure ad au-

rem *ibid.* *Calyculis hyosciamiornata* 63. 664. Est instar
 floris aperti *ibid*: *Frontem*
tantum cingit 666. Habet titulum
 inscriptum 668. Quo ordine
 inscriptio facta sit *ibid*:
 Quibus literis? 669. An literæ
 habuerint puncta? *ibid*:
 Cui parti capitis alligata. 672
 Est supra *tiaram*, quo sensu
 673. &c. *Tiaræ* alligatur vitis
 hyacinthinis 675. Quot vitæ
 & quot foramina in *lamina*
ibid: Depingitur in tabula
 677. Cur *Pont. Max. lamina*
nam gestaverit. 678. Ejus usus
ibid: *Lamina exprabit*, *Formula*
Rabinica 678. Qualia peccata
 expiet 745. Ejus significationes.
 793. &c

Lampades in templo. Earum
 elychnia unde? 720
Lana vitis 337. *Lana* coacta. 379
Lana pretiosa 828. *Milefia*.
 698. *Lanea* triclinaria pretiosissima.
 699. *Lana* in aspersione
 vaccæ rufæ. 759. *Lana* in
 vestibus sacris quid significet?
 756. 757. 758. 759. *Lana* a
 mulieribus neta significat
 Christum ex sola muliere nasci. 756
Lapides pretiosi. Vide *gemmae*.
Lapis ab Arabibus pro *Baccho*
 cultus. 501
Lapis attrahens dicitur *Magnes* 602
Latium unde dictum. 339
Laurolavinium. 402
Lectio sectionis *sabbathicæ* non
 est

LIBRI SECUNDI.

est ministerium sacerd.	711.	697	
Omnes Israelitæ legere possunt in Synagoga.	<i>ibid</i>	<i>Lingua</i> in tintinnabulo.	426
<i>Lectorium</i> in templo.	712	<i>Lingua</i> coccinea.	769
<i>Legionum</i> signa baltei.	370	<i>Lingua</i> quot post confusionem Babylonicam?	427
<i>Leoni</i> similis gemma.	548	<i>Liniger</i> . Vide <i>Grex liniger</i> .	
<i>Leonis</i> pelli similis Achates.	560	<i>Linum</i> 337. Et byssus <i>ibid</i> . Antiquissimis vestibus præbent materiam. 337. 340. 383. <i>Linum</i> quid significet 756. 757	
565		758. Quomodo crescat. <i>ibid</i> . Significat justitiam Christi.	
<i>Lepra</i> peccati imago.	769	758	
<i>Leprosi</i> debent esse tecti	792	<i>Linum</i> Harlemense pretiosum.	
<i>Leschem</i> gemma. 544. &c. Et <i>Lesem</i> pro <i>semel</i> . Inde <i>simile</i> & <i>similacrum</i> . 545. Ei inscriptum est nomen Danis <i>ibid</i> : Hyacinthus.	555	697	
<i>Leschem</i> urbs.	545	<i>Linteolum</i> Sardon in pileis Sacerdotum quid?	399
<i>Levana</i> , & <i>Libne</i> Hebr. quid?		<i>Littera</i> quales in gemmis. 445	
519		<i>Littere</i> totius Alphabeti repetuntur in gemmis. 470. 637	
<i>Leuchates</i> , præstantissimi Achates.	562	Eminebant in responsis per <i>Urim</i> & <i>Thummim</i> .	631
<i>Leucophthalmus</i> gemma	568	<i>Livor</i> .	576
<i>Leucochrysus</i> .	582	<i>Locusta</i> versi color.	501
<i>Leucosaphiri</i> .	519	<i>Lollia</i> Paulina caput ornavit Smaragdis & margaritis sexcentis tertium, id est quinque millionibus flor.	701
<i>Lex</i> <i>Mosis</i> in saphiro scripta. 531		<i>Lorica</i> brevis iudicii dicitur Pætorale.	454. 613
Tabulis inscribitur ab ipso Deo.	635	<i>Lorica</i> os 420. <i>Lorica</i> veterum ex lino & corio.	<i>ibid</i> .
<i>Libella</i> .	530	<i>Lorum</i> fascia, pileus.	387
Nicht undt recht <i>Urim</i> & <i>Thummim</i> .	618	<i>Luna</i> alba.	519
<i>Licia</i> quot retorta in tunica.	346	<i>Lux</i> <i>Urim</i> .	616
<i>Lictores</i>	396	<i>Lympha</i> pro <i>Nympha</i> .	354
<i>Ligaculum</i> femoralium.	389	<i>Lynces</i> habent maculas. 548.	
<i>Liguria</i> . Ibi reperitur <i>Succinum</i> & lapis <i>Lyncurius</i> .	550	Quales colores. <i>ibid</i> : Ex <i>Lyncis</i>	
<i>Limbus</i> in pallio.	420		
<i>Limon</i> pro <i>Rimon</i> .	422		
<i>Linea</i> .	536		
<i>Linea nebula</i> vestis tenuissima.			

INDEX RERUM

cis urina nascuntur gemmæ.
 549. 550 &c.
Lyncurium qualis gemma 547 548
 &c. Utrum fit *Succinum*? *ibid.*
 An gemma maculis notata in-
 star *Lyncis* *ib.*: An ex urina *Lyn-*
cis nascatur? 549. 550. &c.
 Dicitur a *Liguria* loco natali.
 550. Est gemma sculpturæ
 apta 551. Est *hyacinthus*. 552

M.

M. pro B. 499
Macca pro *Bacca*. *ibid.*
Macedonum Regum pilei. 386
Maclo Hebr. *Baculus*. 499
Madidus pro מִדְדָּא. 537
Magdat pro Bagdad. 499
Magnes pugnata cum adamante.
 543. Dicitur *lapis attrahens*?
 602. An *lapis Schokam*? 602
Magorum vanitas. 573
Maba Arab. dicitur *Saphirus*.
 517
Malleus, Hebr. Halmut. 539
Malum punicum sive *malo-grana-*
tum in pallio 421. 422. 430. E-
 jus apertura 422. Ejus cortex
 in tinctura habet usum. *ibid.*
 Eorum magnitudo in pallio.
ibid. Eorum materia. 423. Co-
 lores. *ibid.* Habent flores. 430
Malorum punicorum grana. 476
Mala punica quid significant.
 742. &c. 785. Tot quot tin-
 tinnabula. quare? 787
Mamilus Limetanus. Ejus num-

mus explicatur. 394. *Tbua-*
la exhibetur. *ibid.* *Mamili* va-
 rii. 395
Mamma. Circa mammas stringi-
 tur balteus. 375
Manabaz corrupte pro *Michnes*
 327
Mantillo. 333
Enhille mantel. *En Shabbatz* man-
 tel. 412
Mannus & pedes sacerd. nudi. Al-
 terius sanctitate sancti sunt.
 755
Maragdus pro *Smaragdus*. Vide
Smaragdus.
Margalito gemma. 473
Margalita, *Marganita* & *Mar-*
galioth, pro *Margarita*. *ibid.*
Margarita *Cleopatrarum*. 514. *Mar-*
garita quomodo in S. S. di-
 cantur? 521. Perforantur A-
 damante 539. Distinguuntur
 a *Schokam*. 593. 597. Unde
 veniant. 597. Iunguntur *Sar-*
donychis. 602. *Margarita* ver-
 titur *Iaspis* 605. *Margarita* sunt
 sculpturæ ineptæ. 605. *Mar-*
garitis vix cedit purpura. 699
Marmor album. 506. Et viride
 506 509
Mathnan. Vide *Bathnan*.
Matista gemma. 553
Medina Provincia. Distinguitur
 a *Mikdash* 716. Comprehen-
 dit urbem Hierosolyma. *i-*
bid. Est idem quod *Gebulim*.
Mee 478
Megalenses ludi. 699
Me-

LIBRI SECVNDI.

- Mehil* pallium. 412. 414. Fft magis tunica quam pallium. 413
414. Dicitur *poderes* 417. Breve.
- Menaffis* vexillum. 600
- Mens* multis maculis foedata. 765
- Mensura* in sacris non semper significat duplum. 456
- Mercurius* Deus terminalis. 394
- Meribag* gemma. 473. Schoham 593. Corrupte pro *Berylas*, id est *Beryllus*. *ibid*
- Meretricula* artes. 316
- Mica* habuit Ephod. 452. Et *Theraphim*. 627
- Migbaath* pileus. 389. Quo modo differat a *Mitznephet* summi Pont. 392
- Mikdasch* significat Templum tantum, non urbem Ierusalem. 715. *Mikdasch* quid comprehendat. 716
- Milefia* lana. 698
- Milgrom* pro *Malogranatum*. 422
- Milites* hodie tunicati & cincti. 375
- Militum* pilei. 382. Galea. *ibid*.
- Mina*. triginta minae quot imperiales? 696. Centum minae quot? 697
- Ministerium* Sacerdotum in solo templo fiebat. 711
- Ministerium* mortis gloriosum. 779. Est periturum. *ibid*.
- Mitra* quid? Dicitur balteus 357
387. Est vestimentum capitis *ibid*. 378. *Mitrarum* color 384
- Variegata mitra. 384. *Mitra* mulieribus maxime convenit. *ibid*. Habet redimicula. 398
- Mitra* Pont. Max. describitur 654. &c.
- Mitznephet* differt a *Migbaath*. 392. Est pileus Pont. Max. & reliquorum. 391. 393. *Tiara* Pont. Max. 654. &c.
- Mogolis* Magni *Topazius*. 493. Ejus *Adamas*. 542
- Molochites* gemma. 482
- Moscovitarum* pilei. 382
- Moses* an gemmas sculpsit. 445. Primus fuit *Judæorum* Rex & Sacerdos. 702. *Faciem* coram Deo velat. 702
- Mulier* est sub marito. Ideo caput velat. 792
- Mundus* totus repræsentatur per vestes sacras. 743
- Mutilus*. 350
- Mutsen*. 378
- Myrrha* Christo offertur ut homini mortali. 761
- Myrias* quid; 697
- Mysteria* fingere amant homines. 641
- Mysterium* scriptum in corona. 671

N.

- N.** L permutantur. 354
- Nabonides* & *Nabonassar*. Vide *Labonides* & *Labonassar*.
- Nates* & *Natibos*, *nativus* gemma. 554
- Na-*

F f f f f

INDEX RERUM

- Naziraorum* albor nivi comparatur. 520. Eorum rubor. 521
- Neumstatt.* 508
- Nephtali* vexillum. 571
- Nezer*, lamina Pont. Max. 658
- Niculus* Onyx 595
- Niger* color convenit cum cœruleo. 529
- Nigris* vestibus induuntur Sacerdotes polluti. 771
- Nivean* Gallice. 536
- Nix* albor Naziræi. 520
- Nobiles* hodie tunicati & cincti. 375
- Nola* tintinnabulum majus. 514. 425
- Nomen* divinum mysticum. 470
- Nomina* duodecim tribuum in gemmis. 445. Vide gemmæ
- Nophech* gemma. 497. 507. Est *carbunculus* 507. *Carchedonius* dicitur. *ibid.* Non est *Smaragdus*. 509. Nec *Saphirus*. 511. Sed verus *Carbunculus*. 533
- Nova* Civitas, *Novomagum* idem ac *Charthago*. 508
- Nudi* sacrificant qui? 332
- Nuditas* significat labem mentis 750. 780
- Numerus* septuaginta duo mysticus. 470
- Nummi* festertii. 699
- Nummus* Familix *Limitanæ*. 394
- Nux*. Et ejus cortex. 422. *Nuces* *Colonienfes*. Vide *Castaneæ*.
- Nympha*. Inde *Lympha*. 354
- O.
- O** *Beliscus* Jovis ex *Smaragdo* 504
- Obvolvere*, obtegere. 417
- Oculi* ex *Smaragdo* terrent thynnos. 498
- Oculus* Arabice. 501. *Oculos* stibio inungere. 509. *Oculus vituli* gemma. 533. 568. An sit *oculus Beli* &c. An *Onyx*. *ibid.*
- Occultare* quomodo dicatur Arabice. 490
- Odem* *Sardius*. 475. &c. Utrum *Rubinus*? an *Adamas*? *ibid.*
- Odem* & *Adam* non semper rubrum significat, sed & splendorem. 475. Summe candidum. 475
- Oeneopus* gemma. 510
- Olei* color. 488
- Olor* purpureus. 475
- Omnia* turbat, & *omina* turbat. 403
- Onderboecken** feminalia. 311
- Onias* Pont. Max. Ejus artes ut Pontificatum obtineret. 681. Ejus templum. *ibid*
- Onychus* gemma. 472. Et *Onyx* 594. pro *Schobam* sumitur. 595. Germanis etiam *Dnyctel*. 595. 603
- Onyx* an Hebr. *Anach*? 535. 568
- Onyx* dicitur ab ungue. 599.
- Qualis gemma. *ibid.* Sigillis ap-

aptissima. 603. Eum gestant
 Judæi. *ibid.*
Onychi puncta Jasponyx. 608
Opalus. ejus splendor mobilis.
 544. An sit Tarsis. 577. Est
 gemma pretiosa. *ibid.* Sclaptu-
 ræ inepta. *ibid.*
Ophiodes Insula Topazion. 592
 Dicta a serpentibus. *ibid.*
Ora vestium. 416
Ovalis & Ovata Cassis. 397
Oves plurimum offerebantur.
 759

P.

P *Alla* Gallica. 438
Palliolum. *ibid.*
Pallium Pont. Max. 406. &c. Di-
 citur *tunica*, & *talaris.* *ibid.* Et
Lacerna. Et *penula.* *ibid.* *Palli-*
um a Palla. 408. *Pallium byssi-*
num. *ibid.* Dicitur Ephodum
ibid. *Pallium* ex serico *ibid.* Ex
 lino. *ibid.* *Pallium* totum hya-
 cinthinum. 408. &c. Non fu-
 it ex serico. *ibid.* Sed ex lana.
ibid. Ejus color. *ibid.* *Palliani-*
gra, *Fusca*, *Phoenicea*, *Cocci-*
nea, *Auro sparsa*, *hyacinthina*
 409. Variis figuris ornata. *i-*
bid. Opere reticulato. *ibid.*
Pallio male attribuuntur præ-
 textæ & aliæ figuræ. *ibid.* *Pal-*
lia Græcanica. 410. Et Phi-
 losophorum. *ibid.* Mos gestan-
 di pallium. *ibid.* *Pallii* fibulæ
ibid.

Pallium quadratum. 410 Vete-
 rum instar stragulæ. *ibid.* *Pal-*
lia habent quatuor angulos.
 Iudæorum quadrata. 411. Ha-
 bent peniculamenta. *ibid.* Ho-
 die habent Iudæi breviora. *Pal-*
lium ex duabus plagulis. 412
 Accedit ad formam tunicæ.
 412. 413. *Pallium* Samuelis.
 412. *Pallium* Pont. Max. E-
 jus forma. *ibid.* Est tunica ex-
 terior. 414. *Pallium teres* 414.
 Rotundum. *ibid.* Anglis *Clo-*
ake ab Hebr. *Chatuk* *ibid.* Quo-
 modo differat a tunica & a to-
 ga. 415. *Pallium* clausum.
 416. *Pallium* Saulis. *ibid.* Nul-
 las habet futuras. *ibid.* Erat
 tunica ἄραφα. *ibid.* *Pallia*
 aperta. *ibid.* *Pallium* justitiæ.
 417. *Pallium* Pontif. Max.
 quousque dimissum. *ibid.* Nul-
 las habet manicas. 418. Aper-
 tum ad caput. 344. 419. 420
 Habet simbrias in oris. 421.
 Malogranatis & tintinnabulis
 ornatum. *ibid.* *Pallii* ingens
 ambitus secundum Iudæos.
 428. An in *Pallio* flores. 430
 Vide flores. *Pallia* fimbriata
 apud veteres. 431. *Pallii* bre-
 vis descriptio. 432. Ejus tabu-
 la. *ibid.*
Pallium. 436. Dimidiatum 438
 Est stola hyacinthina 717.
 Non est auro distinctum *ibid.*
 Ejus significatio. 743. 744.
 745. 754. 784. 785. *Pallium*
 Fffff 2 cur

INDEX RERUM.

- cur *Mehil* dictum? 784. Cur
 cœruleum *ibid.* Cur aurea ha-
 buerit tintinnabula *ibid*
Panes propositionis comedit Da-
 vid. 649
Panni coacti pilei. 379. *Panni*
 ex lana coacti absque neto 379
 387
Panthera animal habens maculas
 548. Ejus colores. 548
Panthera gemma *ibid.* Et *Pan-*
therius. ibid. Inter Iaspidium
 genera ponuntur. *ibid.* & 605
 606
Pantiri gemma. 473
Paragandie. 414
Paranithes gemma. 570
Pardalium gemma. 548
Parthorum Diadema. 389
Pag. loot. 536
Pascha celebrandi jus habent om-
 nes Iudæi. 711
Paschalis agnus comedebatur a
 cinctis. 372
Pastorum Ecclesiæ Christianæ
 munus excercere poterant
 omnes Iudæi sub Vet. Testa-
 mento. 711
Patres non nunquam turpiter er-
 rant in explicanda S. Scriptu-
 ra 628. In Ritibus Iudæorum
 parum versati. *ibid.*
Patrimonia integra gerere in au-
 re, in collo, in digito. 701
Paulus non agnovit ex vestibus
 Pont. Maximum. 709
Peccata expiantur vestibus. 614
 Dealbantur sanguine Christi
 770. *Peccatum* quot mala no-
 bis attraxerit? 753. Ejus i-
 mago lana. 759. & *Coccinum*
 769 *Peccata* manebant sub V.
 T. 796. Sub Nov. Test. per
 Christum plane ablata sunt.
ibid
Pectorale. 454. Dicitur Hebr.
Choschen, & *choschen Mischpat.*
 Chald. *Choschen dina. ibid.* E-
 jus materia: 455. Ejus forma
 & longitudo. 456. Est qua-
 dratum. *ibid.* Duplicatum 457
 Intus cavum instar marsupii.
ibid. Indita ei fuisse Urim &
 Thummim *ibid.* Omnium
 vestium ornatissimum & pre-
 tiosissimum 458. Quatuor ha-
 bet annulos aureos. 459. Du-
 as catenas aureas. 460. &c.
 Quomodo Ephodo appensum
 462. Habet vittas hyacinthi-
 nas. *ibid.* Ab Ephodo nun-
 quam separandum. *ibid.* In ta-
 bula depictum. 462. *Pectora-*
lia Sacerdotum Saliorum. 463
Pectorale Pont. Max. Hebr.
 gemmis ornatum. 464. &c.
 Vide Gemmæ. *Pectorale* judi-
 cii. 612. Dicitur vestimentum
 asperum 613. Unde *Choschen*
 dicatur *ibid.* Est pretiosum.
 700. 701. Responſa per *pecto-*
rale. 613. In *pectorali* Urim &
 Thummim. 616. 791. &c. *Pe-*
ctorale Pontif. Maximi utrum
 ante *pectorale* & imaginem
 Pontificis Ægyptiorum? 525
 U.

LIBRI SECUNDI.

Utrum <i>pectoralis</i> indutus Pont. Max. intraverit in Sancta Sanctorum 628. In <i>pectoralis</i> quid scriptum præter nomina XII. tribuum? 937. Dicitur Choschen unde 639. Cum <i>pectoralis</i> Pont. Max. non intrat adyta 644. <i>Pectorale</i> verum utrum amiserat tempore Christi 723. Quid significet. 742 743. 745. 754. 790. <i>Pectorale</i> iudicii cur dicatur? 791	<i>nam</i> rectam. <i>ibid.</i>
Ab Ephodo quare non separandum. 791	<i>Persona</i> , tres personæ, tres gemmæ. 579
<i>Pedes</i> Sacerdotum nudi sancta calcant. 755	<i>Peruque</i> Galerus. 384
<i>Pellicula</i> uvæ. 425	<i>Pervicacia</i> frontis expiatur per laminam. 678
<i>Peniculamentis</i> an opus habuerit Pont. Max. 659. 674	<i>Phabi</i> pro <i>Paphi</i> . 697
<i>Peninim</i> Hebr. quid? 526. Gemmæ rubræ an margaritæ? 521	<i>Philosophorum</i> pallia. 410
<i>Penula</i> dicitur Pallium Pont. Max. 406	<i>Phrygionicum</i> opus balteus. 361
<i>Peregrinantes</i> habent baculos. 396	<i>Phrygia</i> tiara. 398
<i>Perilencus</i> Achates 562	<i>Phrygia</i> Deæ Sacerdotes. 404
<i>Periscelis</i> . 316	<i>Phylacteria</i> frontis Pontif. Max. 393. An Sacerdotes ea gestaverint inter operandum. 674
<i>Peristromata</i> pretiosissima. 699	<i>Physica</i> an doceatur per vestes sacras. 742. 747
<i>Perna</i> pro <i>perla</i> . 354. <i>Perna</i> Wephalica dicitur Jambon de Mayence. quare? 508	<i>Pila</i> marmorea in foro Cathanen- si exhibet Ulyssen. 394
<i>Perosag</i> corrupte pro <i>Prazos</i> , <i>Prazius</i> gemma. 473. An sit <i>Tarhis</i> . 576	<i>Pileus</i> Sacerdotum. 378. <i>Pileorum</i> materia. 379. Unde dicatur. <i>ibid.</i> 381. <i>Pilei</i> German. <i>gewaltt</i> . Belg. <i>gevolt</i> . 379. Ex lana coacta. 380. <i>Pilei</i> thoraces coacti. <i>ibid.</i> Umbellati <i>pilei</i> 381. Cardinalium. <i>ibid.</i> <i>Causia</i> dicitur. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> sine umbellis <i>ib.</i> <i>pilei</i> Helvetiorum <i>ibid.</i> Nocturni. <i>ibid.</i> Suti 382. Militum <i>ibid.</i> Ex ovium pelle villosæ. 382. <i>Pilei</i> Mofcovitarum & Polonorum. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> ex corio. <i>ibid.</i> Linei 383. <i>Pileorum</i> color. 384. 385
<i>Persæ</i> habuerunt brachas. 329. Fuerunt casti. <i>ib.</i>	Eorum forma. 386. <i>Pilei</i> expriment animalium capita. <i>ib.</i>
<i>Persarum</i> tunicæ & thoraces. 361	<i>Pileus</i> fieri potest ex qualibet tela. 387. <i>Pilei</i> Sacerdot. longi fedecim ulnas. 388. Sæpi-
<i>Persarum</i> Reges utuntur <i>Curbasia</i> . 390. Soli gestabant ti-	FFFF 3 u

INDEX RERUM

us circa caput in orbem replicatur. 389. <i>Pilei</i> Turcarum. <i>ibid.</i> <i>Pilei</i> acuminati 390. Turriti. 390. <i>Pileus</i> Curbasia <i>ibid.</i> Descriptio pilei ex Hieronymo 393. Sacerdotum non habet fastigium. <i>ibid.</i> <i>Pileus</i> Ulyssis. 394. &c. Pont. Max. apud Romanos. 397. <i>Pilei</i> redimicula. 398. In occipitio stringitur. 393. 398. 399. <i>Pileos</i> an duos habuerint Sacerd. 399. <i>pileus</i> Sacerdotalis in tabula depictus. 399. Forma <i>pilei</i> Sacerdotum. 387. 390. 391. 399. <i>Pileus</i> Pontif. Max. 400. <i>Pileorum</i> usus. 401. <i>Pileo</i> tecti qui sacra fecerint? 402 &c. <i>Pileus</i> Flamini. <i>ibid.</i> Pro <i>pileo</i> vestes quidam utuntur. 403. <i>Pilei</i> Sacerdot. altiores instar galeæ 655. Fiunt ex longa fascia 656. <i>Pileus</i> quid significet. 742. 745. 753. Est signum gloriæ 792. Et servitutis <i>ibid.</i> Nullo <i>Pileo</i> opus habemus sub Novo Testam. quia sumus liberi. 792	
<i>Pinchasus</i> vestiarius. 706	
<i>Pirle</i> Tarfchisch, <i>beryllus</i> . 576	
<i>Pitdah</i> Topazius, & <i>pitdah</i> Cusch Topazius Arabicus. 485. 492	
Ejus color. 644. Ex <i>Pitdah</i> fir <i>Topdah</i> , & <i>Topza</i> , <i>Topaza</i> , <i>Topazius</i> . 491	
<i>Pischo</i> fluvius. 596	
Plaete. Gen Plaete / corona Pont. Max. 657	
<i>Plexile</i> opus. 461	
<i>Plica</i> Gallice <i>plis</i> : Utrum in tunica. 344	
<i>Plumarium</i> opus balteus. 361	
<i>Plumbum</i> quomodo Hebr. & Arabice. 536	
<i>Poculum</i> varium. 427	
<i>Polonorum</i> pilei. 382	
<i>Polycrates Samius</i> Tyrannus. Ejus Sardonyx, & incredibilis fortuna 602. utrum fuerit Smaragdus. <i>ibid.</i>	
<i>Polymitum</i> balteus. 361	
<i>Pompejus</i> habuit fascias albas & cretatas. 385	
<i>Pondato</i> Rabbini. quid. 359	
<i>Pontifex</i> Maximus insignis iudex. 614. <i>Judicat</i> & <i>judicatur.</i> <i>ibid.</i> Utrum ter in anno ingressus sit Sancta Sanctorum. 628. An cum Pectorali. <i>ibid.</i> Absque Pectorali nullam habuit revelationem per Urim & Thummim. 640. Non intrat Sancta Sanctorum cum vestibus aureis, 645. Sed albis. <i>ibid.</i> Solus interrogat per Urim & Thummim. 646. An habuerit Phylacteria & Peniculamenta. 674. Coronatur aurea corona. Vide Lamina. Hyacintho coronatur. 675.	
<i>Pontifex</i> Max. cum toto vestitu absque Phylacteriis. <i>Pontifex</i> Max. cum Phylacteriis. Uterque exhibetur Tabula. 682. <i>Pontif. Max.</i> patrimonia, integros census, saltus & in-	

LIBRI SE CUNDI.

fulas gestavit in Pectore. 701
 Ejus vestes comparatæ cum
 vestibus Honorii. *ibid.* Sunt
 vere Regiæ. *ibid.* Habuit pro-
 prium conclave in Templo ad
 servandas vestes aureas. 703.
 Ejus vestes servare magna
 gloria 703. Inde magna diffidia
ibid. Quot habuerit tunicas.
 705. Extra templum non po-
 test agnosci ex vestibus. 709.
 Sectionem, si vult, legit. 711
 In qua Synagoga legerit. 712.
 Ejus vestes tritæ abscondun-
 tur. 721 Filius Dei dicitur.
 747 Est typus Christi. 749.
 &c. Cur plures vestes habue-
 rit quam reliqui Sacerdotes.
 754. 783. Ejus vestes quid
 significant. 750. &c. 754. &c.
 Divitiis debet abundare. 783.
 A. reliquis Sacerdotibus dita-
 tur. *ibid.* Judicia Dei annun-
 ciat & futura prædicit, 786.
 In eo juncta erat doctrina le-
 gis cum bonis operibus 787.
 Inter sacrificandum debuit
 meminisse totius populi. 788.
 Et pro toto populo debuit of-
 ferre: *ibid.* Judicia Dei exer-
 cet. 791. Ejus virtutes. *ibid.*
 Nullus sub N. T. perfectus.
 791. Summo honore vene-
 randus erat post Regem 792.
 Ejus Sacerdotium cur Regi-
 um dicatur. *ibid.* Debuit esse
 attentus in opere. 792. Om-
 nium Sacerdotum est Rex &

Princeps 793. Debuit esse
 Sanctus. *ibid.* Quidquid teti-
 git Sanctum erat. *ibid.* Pon-
 tific. habet a Deo non a se 794.
 Sine Deo & ejus Spiritu Pon-
 tificatum non potest retinere.
 794. Solus facit expiationem
 in adyto 795. Cur albas vestes
 habuerit magno die expiation-
 nis? 796. Separabatur ab ho-
 minum consortio ante diem
 expiationis 796. Cur isto die
 deponere debuerit vestes au-
 reas, præsertim pectorale &
 gemmas *ibid.* Ejus humilitas
 die expiationis. *ibid.* Vestibus
 albis intrat in Sancta Sancto-
 rum *ibid.*
 Pontificatus Judæorum in pote-
 state Romanorum 703
 Plus offerenti divendebatur 731
 & seqq. Ejus mali auctores.
 Alcimus. Ipsi etiam Macca-
 cabæi *ibid.*
 Pontifices Judæorum omnes sunt
 typi Christi 747. Cur Deus
 eos vestiri voluerit? 748. &c.
 Soli jus habent accedendi ad
 Deum 749. Velantur Christi
 merito & justitia 752. &c. Vi-
 de Sacerdotes.
 Pontificis Romani corona triplex.
 Ejus origo. 667. In ejus
 corona scriptum Mysterium
 671
 Pape inferiora tegunt. Vide sa-
 crificuli. Cincti sunt 373
 Port d'epée balteus Gallice 355
 Pra-

INDEX RERUM

<i>Pralukin</i> gemma 473. Corrupte pro <i>parulin</i> aut <i>berulin</i> beryllus 693. An <i>Schobam</i> <i>ibid.</i>	<i>Purpura</i> sanguine tingitur. 770
<i>Prasimus</i> & <i>prasineus</i> color. 502	<i>Purpura</i> quid significet. 742. 767. Est symbolum sanguinis Christi. 770
<i>Prasus</i> lapis viridis, pro eo corrupte <i>perozag.</i> 576	<i>Purpurascere.</i> 526
<i>Præcepta</i> Dei depicta per mala punica 785. Sunt aurum præstantissimum 787	<i>Purpureus</i> album significat 475 <i>Purpureus</i> olor <i>ibid.</i>
<i>Præcincti</i> viri strenui 370	<i>Pyrrhi</i> Regis admirabilis <i>Achates</i> 560
<i>Premium</i> pro <i>brabeion</i> 499	<i>Pyropus</i> gemma 521
<i>Prætecta</i> qui utantur pro pileo 403	Q.
<i>Prætor</i> ludorum <i>Megal.</i> 699	Q uadratum pallium 410, 416
<i>Principes</i> vocantur Sacerdotes 702	R.
<i>Prodigus</i> novas vestes fumit antequam accedat patrem 751	R & L. permutantur 333, 500
<i>Propheta</i> qualis esse debeat 761	<i>Rachab</i> extendit pannum coccineum 769
<i>Prophetae</i> dicuntur videntes 613	<i>Radix</i> , <i>radices</i> 461. Catenæ aureæ in Pectorali <i>ibid.</i>
<i>Prophetae</i> sub Templo primo 643	<i>Raisonnement</i> 613
<i>Prophetae</i> priores qui? 724	<i>Rapha</i> Hebr. <i>laxum</i> , <i>remissum</i> 626 An inde <i>Teraphim</i> ? <i>ibid.</i>
<i>Prophetia</i> & <i>Urim</i> & <i>Thummin</i> quomodo differant? 641. <i>Dona Prophetica</i> quamdiu duraverint sub Templo secundo? 723	<i>Rationale</i> varium 427. <i>Rationale</i> iudicii 454, 749. <i>Rationale</i> est Pectorale <i>ibid.</i>
<i>Pulmo</i> unde dicatur. 354	<i>Redemptionis</i> nostræ pretium depingitur per texturam vestium 773. <i>Redemptio</i> nostra non est opus humanum <i>ibid.</i>
<i>Puncta</i> vocalia utrum in usu tempore <i>Mosis.</i> 699	Magna mysteria continet. <i>ib.</i> Magno fit pretio 777, 790
<i>Pnniceus</i> color quid significet 742	<i>Reem</i> Hebr. Capra. Inde een
<i>Purpura</i> violacea amethystina dicta 570. Ejus pretium 699. Conchylio tingitur <i>ibid.</i> <i>Purpura</i> Tyria pretiosissima 699	Ham / een Ham Belgice. Et German. <i>ein Rehe</i> 600
<i>Purpura</i> Hermonica, trium millionum ducatorum. <i>ibid.</i>	<i>Reges</i>
<i>Purpura</i> nigra in Saphiro. 529	

LIBRI SECUNDI.

<i>Reges alba habent diademata</i> 385	<i>nis fabulosus.</i> 513. <i>Hodierni</i>
<i>Regium diadema.</i> 385	<i>Rubini veri carbunculi veterum.</i> <i>ibid.</i> & 533
<i>Reges non habuerunt jus consulendi per Urim & Thummim</i> 646. 648. <i>Reges Gentilium oracula contulunt</i> 648. <i>Sacerdotio funguntur</i> 702. <i>Sub Regibus nullum editum oraculum per Urim & Thummim</i> 724	<i>Rubini pondus</i> 514. <i>Ejus virtutes.</i> 515: <i>Vide Carchedonius.</i>
<i>Reticulatum opus.</i> 409	<i>Ein Rubin.</i> 512
<i>Revelatio quomodo facta Patribus, Prophetis & Pontif. Max. per Urim & Thummim</i> 640	<i>Rubeni filii Jacobi vexillum.</i> 478
<i>Rica quid: unde dicatur</i> 404. <i>Ricula.</i> <i>ib.</i>	<i>Rubere.</i> 478. 511
<i>Rigidus</i> pro ῥιγιδός. 537	<i>Rubor & rubedo.</i> 481
<i>Rimmon</i> 422. <i>Non significat Mespilum; nec citreum.</i> 422	<i>Rubra dicuntur ignea.</i> 478
<i>Ritzim</i> Granat apfel. 422	<i>Rurina.</i> 480
<i>Rocca cyclades.</i> 315	<i>Rundt umb.</i> 416
<i>Roen-dzager</i> 396	<i>Rutilare splendere, fulgere</i> 475
<i>Rock</i> Ein rock met oogskens 336	<i>Dicitur de stellis.</i> <i>ibid.</i>
<i>Ein engen rock</i> 341. <i>Ein leyb-rock.</i> <i>Ephod.</i> 433	
<i>Romani legem & religionem nonnunquam a victis accipiunt</i> 625	
<i>Rond.</i> <i>Tout au rond.</i> 416	
<i>Röndsteyn.</i> 480	
<i>Rubinus gemma</i> 475: 476. <i>Olim pretiosissima gemma</i> 476. <i>Est veterum carbunculus</i> 476. 512 &c. <i>An sit Sardius</i> 478 507. <i>Vide carbunculus. Ejus descriptio.</i> 512. <i>Ejus ig-</i>	

S.

S. In fine vocum assumitur a Græcis 537. Mutatur in

T.	547
<i>Sabbathi vespera decem res creatæ.</i>	467
<i>Sabhalom gemma</i> 473. <i>Unde dicta.</i>	539
<i>Sacci & Bisacci brachæ.</i>	328
<i>Sacerdos vittata.</i>	402. 404
<i>Sacerdos cum Urim & Thummim sub Templo secundo est Christus.</i>	723
<i>Sacerdotes sunt Judices.</i> 614. <i>Vates & Augures</i> 615. <i>Sacerdotibus utilis Saphirus</i> 532. <i>Sacerdotum quot classes</i> 706. <i>Sacerdotes bis in anno ministrant</i> 710. <i>Justitia Christi velantur</i> 781. <i>Sacerdotes cæci & vitio</i>	
Ggggg	la-

INDEX RERUM

- laborantes 709. Nunquam induunt vestes 710 *Sacerdotes* extra ministerium sunt instar Laicorum 709. *Sacerdos* Spiritu Sancto donatus sub Templo secundo nullus 724. *Sacerdos* minor in Tabula depictus 399. *Sacerdotes* Veteris Testamenti sunt mortales. 762. Onusti erant peccato 782 Erant fervi 792. Eorum *Sacerdotium* erat exercitium corporale 782 Fuerunt Typi omnium fidelium 783. Non satis clare videbant mysteria redemptionis 792 Semper erant polluti peccatis 793. Omnes sunt typi Christi 795. *Sacerdotes* hodie nulli nec sacrificia. *ibid.*
- Sacerdotium* Dei est *Sacerdotium Regium* 702. *Sacerdotium* Vet. Test. debebat stare usque ad Adventum Christi 722. *Sacerdotium* unde dictum 793. Ejus praecepta sunt a Deo, non ab hominibus 794. Ejus gloria peritura *ibid.* Habet finem per Christum 796
- Sacerdotium* ambiunt Reges Aegyptiorum, Consules & Imperatores Romani. 702
- Sacerdotes* Aegyptii imaginem ex Saphiro gestant. 532
- Sacerdotes* Phrygiae Deae. 404
- Sacerdotes* Ethnicorum habent coronas. 679 680
- Sacon* color. *Sacodion* gemma. 570
- Sacra* fieri debent caste & pie 332 &c. Olim fiebant nudo corpore *ibid.* *Sacra* Idis 373. *Sacra* Bacchi, Saturni & Honoris 401. In *sacris* non semper debet intelligi duplum. 456.
- Sacramenta* administrandi jus habebant omnes Israelitae. 711
- Sacrificia* Veteris Testam. res debiles 763. Cessant quamdiu Pontif. Max. est in adyto 795 Nulla Deo sunt grata sine vestibus sacris 640. Nec sine corona 679. Expiant typice 747 Eorum pretium. 763
- Sacrificuli* & popae inferiora tegunt 335. Tunicati. 352
- Saga* militaris. 438
- Sal* colonienfe, unde sic dictum 508
- Salii* cincti aereis balteis. 373. 463. Eorum Ancilia. *ibid.* Pectorale. *ibid.* Galeae & pugiones. *ibid.*
- Salm / geroockte Salm.* 478
- Saltus* in aure, in digito, in collo. 701
- Salomonis* Sapientia. 467
- Samir* vermis gemmas sculpsit. 467. Ejus ministerium in aedificando templo Salomonis. *ibid.* Ejus mentio in S. Scriptura 467. quid significet *ibid.* Est *Smiris* lapis ad poliendas gemmas. *ibid.*
- Samperunin*, & *Saphirunin*, & *Sampurina* Gemma. 373. 517 518

LIBRI SECUNDI

Sancta Sanctorum quoties Pont.
Max. ingressus in anno 628.
Utrum cum Ephodo & Pe-
ctorali? 628. 644. 645. 719 An
ibi interrogaverit per Urim &
Thummim *ibid.* *Sanctum San-*
ctorum symbolum fuit cœli.
719 796

Sanctitas Jehovæ in corona Pont.
Max. 669. 671. 793

Sancta levia comedi possunt Hie-
rusalem. 716

Sanctitatis decem gradus in terra
sancta. 716

Sanctorum perseverantia. 791

Sandalchin Sardonyches. 597

Sandalphin, idem. 597

Sandalphumin, idem. 597

Sanguis purpureus. 770

Saphirus. 518. &c. Dicitur Ja-
spis. 517. Arabice dicitur *Ma-*
ha & *Belur Beryllus*. *ibid.* Alii
Ifmorad. *ibid.* Ejus nomen man-
fit apud omnes populos. *ibid.*
518.

Saphirus qualis gemma. 519. &c.

An albi coloris. *ibid.* *Saphiri*

pavimentum. *ibid.* *Leucosaphi-*

ri. *ibid.* *Saphirus* cœruleus. E-

jus color abstrahi potest. *ibid.*

Saphirus gemma durissima 519

Limam respuit. *ibid.* Smiridis

pulvere formatur. *ibid.* Qui-

dam ei colorem rubrum attri-

buunt. 520. Carbunculus di-

citur. *ibid.* Rubinus vertitur

521. Non est ruber *ibid.* Vir-

tutes Christi significat *ibid.*

Saphirus quid? 523. Ejus co-
lor cœlestis *ibid.* Est instar
venæ repletæ sanguine *ibid.*

Dicitur de corpore elegantif-

simo. 524. Passiones & vibi-

ces Christi significat 525. *Sa-*

phirus veterum cœruleus 526

Purpurascit. *ibid.* *Cyano* simi-

lis est. *ibid.* *Saphirus* pulvere

aureo aspersus 527. Hodierni

Saphiri pellucidi 528. Dicitur

Amethystus & Hyacinthus.

ibid. Qualem *Saphirum* intel-

lexerit Moses; 529. Cui tribui

destinatur *ibid.* Dicitur nige r

ibid. Et purpura nigra *ibid.*

Ejus locus natalis 530. Ejus

moles 531. In *Saphiro* scripta

lex Mosis *ibid.* Ejus pretium

ibid. Ejus virtutes 532. Sa-

cerdotibus utilis 532. 615. Ex

Saphiro imago Sacerdotum Æ-

gyptiorum *ibid.* A quibusdam

lic vertitur *Iahalom* 533. Et

Schebo 558. Et *Amethystus* vo-

catur 570. Ei comparatur

Christus. 768. 772

Saphir Rabbini est *pellucidum*.

528

Sarabala. 321

Sarabara. 333

Sardanegin 473. Est Sardonyx.

477 597

Sardanin. 477

Sarda, *Sardius*, *Sardus*, & *Sar-*

donius 477. 599. Qualis gem-

ma 478. 599. Dicitur mas &

foemina *ibid.* Sanguineus &

Ggggg 2 ru-

INDEX RERUM

- ber *ibid.* Granata & rubinus.
 478. *Sardio* pisci fale condito
 similis *ibid.* Est gemma rubra.
 478.479. Reperitur circa *Sar-*
adiniam ibid. *Sardinus* ab Hebr.
Sered 480. *Demum* dicitur ab
Odem 481. *Sardorum* varia ge-
 nera 481. 482. Inter *Sardo-*
rum genera ponitur *Sardonyx*
ibid. Ejus virtutes 483. 484
 Sigillis est aptissimus 603
Sardonyx 444.477.482. Vide *Scho-*
ham. *Sardonyx* dicitur *jahalom*
 533. Et *Schoham* 579.594. Ve-
 rus; *Sardonyx* & *Schoham* 795.
 &c. Est mixtus ex *Sardio* & *O-*
nyche 595.599. Venit ex terra
Havila 596. Nascitur circa
Euphratem in monte *Drimyl-*
lo. ibid. &c. Eo ornatur Re-
 gium diadema *ibid.* Ac *Judæ-*
is dicuntur *Sandalchin*, *San-*
dalephim, & *Sandalphunim* 597
Sardonyches unde? *ibid.* Indi-
 cæ & Arabicæ *Sardonyches* *i-*
bid. *Sardonyx* mons. 598 *Sar-*
donychorum colores 600. Cæcæ
ibid. Arabicæ radicem habent
 nigram *ibid.* Qualem intel-
 lexerit *Moses* 600. 601. 602
Sardonyches variæ *ibid.* Indicæ
 præstantissimæ *ib.* *Sardonychem*
 nominat *Johann.* in *Apocalypf.*
ibid. Pretium 602. *Sardony-*
chem qui habuerint. *ibid.* Pri-
 mus Romanorum ea usus A-
 fricanus *ibid.* Gemmis pretio-
 sis jungitur *ibid.* Dicitur gem-
 ma princeps *ibid.* Sigillis apta
 603. Ejus virtutes *ibid.* *Sar-*
donyches duæ in *Ephodi* hu-
 meralibus an futura prædixe-
 rint? 630 Duæ illæ sunt pre-
 tiosæ & magnæ molis 701.
 Quid significant. 742. 744.
 788. *Sardonychi* inscriptum e-
 rat nomen *Josephi* 789. Qua-
 re? *ibid*
Saturni sacra. 401
Saulis pallium 416. *Saul* an in-
 terrogave rit ipse per *Urim* &
Thummim? 649
Schabzin & *Schabziza* gemma 473
 516. Pro *Topazin*, *Topazus.*
ibid.
Schachor Hebr. significat nigrum
 & cœruleum. 529
Schachum & Arab. *Sachum* ni-
 grum, nigrescere 599. Inde
Schoham sive *Sardonyx* a radice
 nigra. *ibid.*
Schebo gemma 557. Utrum *Be-*
ryllus, an *Turquois*, an *Achates*
 558. An *Chrysophrase* *ibid.*
 Varios habet colores. 562
Schellen. 424. *Schellekens* *ibid*
Schibte *Israel*, *Schibte* *Ieschuran*,
 & *Schibte* *Iah* in *Pectorali.*
 637
Schistlein *Pectorale.* 613
Schlafhaube. *Pileus* nocturnus 381
 386
Schoham gemma. 477. Est *Sar-*
donyx 533. 579. 594. 595.
 743. Dicitur *Nicla* & *Crystal-*
lus. 595. 599. Inde *Dusohaim*
 urbs 498. Dicitur ab Arab.
Sa-

LIBRI SECUNDI.

<i>Sachum</i> nigrum 499. Habet ruborem Sardæ & alborem unguis. <i>Schoham</i> quasi gemma nigra. 600. Vide <i>Sardonix</i> .	489. Ejus vexillum. <i>ibid</i>
<i>Schootg-bel</i> . 321	<i>Simeon</i> Jultus Pontifex Max. obviam it Alexandro Magno extra urbem in vestibus facris. 717
<i>Schopte</i> fuccinctorium 315	<i>Simile</i> & <i>simulacrum</i> unde dictum 545. Ejus primus Auctor. Vide Dan.
<i>Sculpere</i> Hebr. quomodo dicitur. 699	<i>Sinus</i> nullus in tunica. 344
<i>Seyden</i> rock. 403	<i>Sistra</i> Ægyptiorum. 625
<i>Semaktha</i> gemma. & <i>Semakan</i> 473 478	<i>Smaragdus</i> 497. &c. Summus ejus splendor. 498. Nomen habet a fulgure & splendore. <i>ibid</i> . Ex <i>Smaragdo</i> oculi <i>ibid</i> .
<i>Semaktha</i> . idem. <i>ibid</i> .	<i>Smaragdus</i> fit a <i>Bareket</i> 499. 500. <i>Smaragdi</i> color 501 <i>Smaragdus hyacinthizon</i> <i>ibid</i> . Medicus <i>ibid</i> . Quædam dicuntur Carchedonii. <i>ibid</i> . <i>Smaragdus</i> maxime viret. 502. Prasino similis est <i>ibid</i> . Et Iridi <i>ibid</i> .
<i>Semar</i> Pontificis Max. inficitia. 681	<i>Smaragdorum</i> varia genera. 503. Optimæ Scythicæ <i>ibid</i> . Probatissimæ quæ? <i>ibid</i> . Dicuntur Chryfoberylli <i>ibid</i> . Quomodo probentur. <i>ibid</i> .
<i>Semaragdin</i> gemma. 473. 568. Vide <i>Smaragdus</i> .	<i>Smaragdus</i> gemma pretiosissima. 504. Earum moles <i>ibid</i> . Peruvianæ <i>ibid</i> . <i>Smaragdi</i> vires 505. Dicitur <i>Saphirus</i> . 517. Et <i>Achlama</i> 568. Ejus miracula si aquilæ scalpèrentur 573. Dicitur <i>Schoham</i> . 594. Polycratis tyranni gemma 602. <i>Smaragdi</i> Lollia Paulina. 701
<i>Senatores</i> magni Synedrii quot? 427. Totum populum repræsentant. <i>ibid</i>	<i>Smiris</i> lapis. Ejus pulvere poliuntur gemmæ. 467
<i>Septuaginta</i> interpretes. Eorum antiquitas, auctoritas & integritas. 594	Ggggg 3 <i>Sol</i>
<i>Seraphim</i> an <i>Theraphim</i> ? 626. Faciem velant coram Deo. 792	
<i>Sered</i> Hebr. color ruber. 480	
<i>Sericum</i> an inde pilei? 382	
<i>Sericum</i> pallium. 408	
<i>Sermo</i> Logion. 613	
<i>Serpens</i> cœruleus. 526. <i>Serpentium</i> Insula Ophiodes. 492. 493	
<i>Siba</i> Hebr. causa. 539	
<i>Siclus</i> sacer quid? 696	
<i>Sigillis</i> aptissimæ gemmæ Sardinus, Onyx & Sardonix. 603	
<i>Simeonis</i> lapis Topazius viridis,	

INDEX RERUM

<i>Sol</i> pro <i>Son</i> 354. <i>Solis</i> & <i>Lunæ</i> nomen scriptum in Amethylo	<i>Stragula.</i>	436
Ejus miracula 573. <i>Solis</i> lapis est Chrysolithus. 591	<i>Stringo.</i>	315
<i>Solum</i> Dei instar Saphiri. 531	<i>Subligaculum.</i>	327
<i>Somniare.</i> 567	<i>Succictorium.</i>	315. 316
<i>Sompoz</i> in pro Topazius. 491	<i>Succinum</i> 547. An gemma <i>ibid.</i>	
<i>Spihama</i> Hebr. quomodo dica- tur 456 Germ. dicitur et in Span- ne. <i>ibid.</i> Est dimidium cubiti <i>ibid.</i>	Unde dicatur <i>glessum.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Spiritus Sanctus</i> præfens Pontifici Max. per <i>Urim</i> & <i>Thummim</i> 638. 642. <i>Spiritus Sanctus</i> lo- quutus est per <i>Urim</i> & <i>Thum- mim.</i> Per Prophetas, & fili- am vocis 643. <i>Spiritus Sanctus</i> & ejus gratia repræsentatur per aurum. 764	<i>Sudor.</i> In loco ubi fudant Sa- cerdotes non cingunt brachas 319	
<i>Splendor</i> dicitur de Smaragdo. 500	<i>Suffibulum.</i>	404
<i>Sponsa</i> Christi vestita opere Phry- gionico & bysso. 750. Habet velamenta capitis 792. Vide Ecclesia.	<i>Sulla</i> dictum de Jul. Cæsare. 374	
<i>Spuma</i> maris gemma. 576	<i>Superhumeral</i> dicitur Ephod. 433	
<i>Stagnatura</i> Anach. 536	<i>Sutura</i> Josepho quid? 399	
<i>Statua</i> brachata & gausapata. 326	<i>Synagoga</i> caput & Episcopus 712.	
<i>Stella</i> rutilare dicuntur. 475	<i>Synagoga</i> plures Hierosolymis <i>ibid.</i> <i>Synagoga</i> in circuitu Tem- pli. <i>ibid.</i>	
<i>Stibium.</i> 509. Viride. <i>ibid.</i> Et rubrum <i>ibid.</i> Est antimonium <i>ibid.</i> Hyacintho gemmæ simi- le. 555	<i>Synedrium</i> magnum. Ejus Senato- res quot? 470. Significat to- tum cœtum. 650	
<i>Stipendium</i> in balteo habere. 359		
<i>Stola hyacinthina</i> an auro distin- cta. 717. Quid significet? 743		
	T.	
	T. pro S. 547	
	<i>Tabag</i> gemma. 473. Utrum sit <i>Achates</i> 568. an <i>Topaz?</i> <i>ibid.</i>	
	<i>Tabernaculum</i> divisu min tres partes. 742	
	<i>Tabula</i> legis cælatae ope vermis Samir 467. A Deo paratae sunt 635	
	<i>Talaris</i> tunica an pallium 413. <i>Ta- lare</i> pallium 417. <i>Talaris</i> tuni- ca quid. 781	
	<i>Ta-</i>	

LIBRI SECUNDI.

- Talentum* Quinque millia talentum quot faciant milliciones? 699.
- Tapetes* pilei vocantur 379. Ex lana coacta. *ibid.*
- Tarkia* gemma, *Turquois.* 486. 558
- Tarschisch*, sic non dicitur ab urbe Tarsis in Hispania 588 *Tarschisch* Hispaniæ Moses non intellexit. *ibid.* Tunc temporis ista urbs nondum in rerum natura 587. Quando condita *ibid.* *Tarsis* in Oceano Indico 588. Hispanica antiquior. *ibid.* Hispanicæ nomen dedit *ibid.* Vide Chrysolithus.
- Tas* Hebr. bracteola, lamina. 661
- Templum Salomonis.* In ejus ædificatione vermis *Samir* 467. In templo sedere nemini permiffum nisi soli Regi ex familia Davidis 712. *Templum* quousque extendatur? 716. In *Templo* divitiæ abundant 720. In *Templo* secundo quæ res defecerint? 723. In *Templo* secundo nullus Sacerdos Spiritu Sancto donatus. 724
- Templum Oniæ* qua occasione ædificatum. 681
- Terra Sancta* divisa per *Urim* & *Thummim.* 642. &c.
- Tessella* in tunica. Vide *Fundæ.*
- Testamenta* duo significantur per *Ephodum.* 788
- Testamenti veteris* bona 779. Flores & spes *ibid.* Tunc Deus in obscuritate habitabat 792. Patres V. Test. sunt sub reatu. 796
- Testamenti Novi* bona. 779. Fructum & nutrimentum habet *ibid.* Sub *Novo Testamento* Deum adorare possumus detecto capite 792. Nullus amplius reatus. 796
- Tetragrammaton.* Vide *Jehova.* *Teutschen.* *Tuisci.* 354
- Textoris* opus 399. Auget pretium vestium sacrarum 700. *Textura* fiunt catenæ aureæ *Pectoralis* 461. *Textura* lapidum Græcis quid 465. *Textura* vestium sacrarum quid significet. 773
- Tharschisch* gemma 574. Utrum sit *Turquois* 575. An lapis albus 576. An *Beryllus.* *ibid.* An *Opalus*? 577. Quidam putant esse *hyacinthum* 578. Alii *Cyaneum* *ibid.* Alii *Sardonychen* 579. Distinguitur a *Schoham* 579. An significet unguis? *ibid.* Naturam humanam Christi utrum repræsentet? *ibid.* An ejus gloriam & majestatem *ibid.* Non est *Sardonyx* 579. 584. Est *Chrysolithus* 582. &c. An habeat colorem carneum 584. Est colore aureo 585. 586. &c. Unde sic dicatur. 587. 588
- Thephilin* quid? 622
- Thera-*

INDEX RERUM

- Theraphim* Micæ 452. 627. *Theraphim* veterum quid? 625. An Angeli 626. An idem ac *Seraphim*. *ibid.* *Theraphim* cultus Idololatricus 627. *Theraphim* utrum responsa dederint per Urim & Thummim 639 An per vocem. *ibid.* *Theraphim* uxoris Davidis. 625. 749 An fuerit imaguncula. 649
- Theraph* non est idem ac *Seraph*. Quid significet. 626. *Thoreph* ignominia, *Turpha* turpitude. *ibid.*
- Thesaurus* vestium sacrarum 703 Vocatur arx Antonia *ibid.* *Thesaurus* magnus vestes Pontific. Max. *ibid.* *Thesauri* Regum non tantum in auro & gemmis, sed & in vestibus consistunt 704. *Thesauri* coelestes. *ibid.* *Thesauri* Regis Ahasueri 704. Alexandri Severi & aliorum. *Thesauri* vestium in corpore Juris. *ibid.*
- Thorax* ex lana coacta dicitur pileus. 381
- Thummim* perfectiones 617. Responsum perfectum 619. An differat ab Urim *ibid.* Vide Urim & Thummim.
- Thus* Christo ut Deo offertur. 761
- Thynni* terrentur oculis ex Smaragdo. 498
- Tiara*. 378. 382. 385. 386. *Tiara* Orient. popularum. 389. Earum genera duo 390. *Recta Tiara* 390. Earum forma *ibid.* 392. Phrygia 398: Turcica. 399. *Tiara* Sacerdotum tegumentum 402. *Tiara* Summi Pont. 653. &c. Dicitur Mitznepheth *ibid.* Ejus forma 654. Quomodo differat a pileo reliquorum Sacerdot 654. &c. Utrum alius pileus ei impositus *ibid.* *Tiara* hyacintho variata & confutillis *ibid.* *Tiara* non est alta 655 Ampliori mole circa tempora glomerata instar rotæ *ib.* Non erat capiti profunde imposita 674. *Tiara* & corona junguntur 792. *Tiara* hyacintho variata 675. *Tiara* quid significet, 792. Multis involucris caput cingit quare, 792. Vide Mitra & pileus.
- Tibialia*. 317
- Tinctura* medicamina. 422
- Tintinnabula* 339. In pallio 421 424. Fiunt ex auro 424. Eorum forma 425. &c. *Tintinnabula* clausa Belgice **Wellen**. Ejusmodi nota apud veteres *ibid.* Comparantur uvis *ibid.* Eorum malleolus 425. 426. *Tintinnabula* oblonga instar scyphorum. *ibid.* *Tintinnabuli* partes 426. *Tintinnabula* quot in pallio. 427. Eorum magnitudo 428. Quomodo pallio appensa 429. *Tintinnabula* utrum ante fistra Ægyptiorum, 625. *Tintinnabulum*

LIBRI SECUNDI.

- lum* majus 414 *Tintinnabula* gerunt afini 424. Eorum usus. *ibid.* Ad ornatum vstium Regum Persarum *ibid.* *Tintinnabula* quid significant 742. 743 744. 786. 787. Numerus eorum. Tot quot mala punica. 787
- Toga* tunicæ superinduitur. 374 Non stringitur balteo *ibid.* Dicitur pallium teres 414. 415 *Toga* Romana quid. *ibid.* Differt a pallio & a *tunica* 415 697 *Toga* picta 704 In Capitolio Jovis servatur. *ibid.*
- Tondere*, detondit. 547
- Topazius* unde dictus 470. Ejus descriptio 487. &c. Ejus color *ibid.* 488. Splendor 488. A quibusdam dicitur chrysolithus *ibid.* *Topazius* Simeonis lapis 489. Est *Pitdah* 490 An dictus ab Insula *Topazio*. *ibid.* *Topazus* vox Hebræa. 491. Quomodo fiat ex *Pitdah* 491. *Topazion* Insula 490 *Topazis* habet significationem querendi *ibid.* *Topazion* pars Arabiæ 492. *Topazii* locus natalis 492. &c. Nascitur in petra 487. *ibid.* Quomodo reperitur 492. &c. In magnam excrevit molem. An sit gemma pretiosa *ibid.* In Diadematē Regum *ibid.* *Topazius* Magni Mogolis *ibid.* Sumitur pro chrysolitho 493 Ejus virtutes 494. Nomen *Topazius* retinet
518. An sit *Schebo*. 558. *Topazius* hodie gemmaris est veterum chrysolithus 581. Est viridis. 581
- Tribus* duodecim non extiterunt sub Templo secundo 724 Eorum nomina non inferebantur in Sancta Sanctorum. Quare? 796
- Triclinaria* pretiosissima 699 Eorum ingens pretium. *ibid.*
- Trulla* cæmentarii dicitur *Anach* 536
- Truncus*. 350
- Tuba* bellicum instrumentum. 647
- Tubrucus* quasi tibiærum roccus. 218
- Tulbant* quid. 357. Unde sic dicatur. 389. Est vox Arabica *ibid.*
- Tulipant* & *Tulipa*. 389
- Tunica* talaris. 321. 342. 350. 351. 416. Vide *Talaris*.
- Tunica* Sacerdotum 336. &c. *Tunica* stricta & tessellata dicitur *ibid.* *Tunica* Latinis unde dicatur 338. &c. *Tunica* Josephi & *Thamaris* 337. *Tunica* Sacerdot. byssinæ. 340 &c. Dicitur mensura lineæ. 342. Longiores retrahuntur & balteo stringuntur 342 *Tunica* stricta 343. *Tunica* an habeat sinum 344. *Tunica* lacuata 344. Non habet uncinos *ibid.* Circa collum stringitur *ibid.* Textitur 345. &c.

INDEX RERUM

- Ei non assuuntur. manicæ, 345. *Tunica* textæ *ibid.* *Tunica* *taschbeiz.* 347. Fundis confita. 347. &c
- Tunica* vestis vulgaris apud varios populos recepta 349. *Tunicam* Christus habuit *ibid.* Chuscæus, Samuel & sponsa Christi *ibid.* *Tunica* chirodotæ & manicatæ 350. Exterior & interior. *ibid.* &c. In tunica nullum aurum *ibid.* Ægyptiæ tunicæ *ibid.* *Tunica* Corinthe & Semiramidis 351
- Tunica* est vestis muliebris & viris dedecori 351. *Tunicas* viri habent *ibid.* Josephus Chhristus & multi sacri ficuli *ibid.* 352. *Tunica* Persarum 361. *Tunicas* non cinctas habere, idem ac esse inermem 370. *Tunica* cingi solebat olim 374. *Tunica* & balteus junguntur *ibid.* *Tunica* Sacerdotum quomodo cincta. 374
- Tunica* albæ. 385. *Tunica* dicitur pallium Pont. Max. 406
- Tunica* serica. 408. *Tunica* est pallium 413. *Tunica* interior & exterior. 414. Interior nullo auro ornata. 414. *Tunica* variæ *ibid.* *Tunicas* duas habere. *ibid.* Duas habuit Pont. Max. *ibid.* Exterior tunica pallium *ibid.* *Tunica*, toga & pallium quomodo differant. 415. *Tunica* ad talos demissa. 417. *Tunica* *Passim* quid 429. *Tunica* Pont. Max. Hebræorum non est instar togæ Romanæ, 697. *Tunica* lacuata five tessellata pretiosa 700. *Tunica* quingentæ triginta. 705. *Tunica* quid significet. 742. 745. 753. 781
- Tunica palmata* in Capitolio Jovis fervabatur. 704
- Turbant*, pro *Tulbant*. 389
- Turcarum* diadema. *ibid.*
- Tarctischbant* *ibid.*
- Turquois* gemma 486. In pectorali non reperiebatur. 486. 558. Veteribus an nota. 575. An sit *Tarsis*. 575. 576
- Tusca* voces. 354
- Tutulum* pileus a tutando. 403.
- Tutulum* sceminarum 404. *Tutulati*. 404

V.

- V.** pro B. 333
- Vacca* ruffa. 478. Ejus ro-
gus. 769, 685. & seq. Cur
ruffa. *ibid.*
- Vasa* sancta quid? 647
- Vena* repletæ sanguine exhibent
saphirum 523, 525. In albif-
simo corpore cœruleæ appa-
rent. 525
- Veneris* gemma. 570
- Ventrale*. 315, 321
- Venus* textilis tenuissima vestis.
697
- Verbum* Dei æternum est. 787
- Veritas* 618. Imago Judicis Æ-

LIBRI SECUNDI.

gyptiorum. 615
Versicolores aves & gemmae. 577
Vespasianus quo ritu sacrificaverit
 403
Vesta in pectore habet ornamen-
 tum. 615
Vestalis Sacerdos 502. Vestales
 virgines 404. Sunt iudices.
 615
Vestes octodecim habuerunt Ju-
 daei? 414
Vestibus capita tegebant sacrifi-
 cantes. 403
Vestes Sacerdotales quo sensu om-
 nes Judaei gestaverint 451.
 &c
Vestes peccata expiare 614, 742,
 747
Vestire 648. Quo ritu & ordine
 Sacerdotes vestes sacras in-
 duerint? 681
Vestes a Deo datae in honorem
 Sacerdotii. 695
Vestes sacrae in Thesauro occlusae
 703
Vestiarium in Templo. 706
Vestes Sacerdotales Cajaphas non
 laceravit. 709
Vestes Pontificis Max 405, &c.
 An ex pretiosiori bysso? *ibid.*
Vestes Pont. Max. aureas ser-
 vare magna gloria 703, Inde
 subortae lites *ibid.* *Vestes* Pont
 Max. magnus thesaurus *ibid.*
 Romani quare tam sint so-
 liciti ut vestes illas custodirent
 703
Vestium sacrarum pretium 65.

&c, *Vestes* albae Pont. Max.
 ex bysso Indica & Pelusiaca
 triginta minis emptae 696.
 Centum minis *ibid.* *Vestes* al-
 bae nimis tenues rejiciuntur.
 697
Vestes aureae pretiosiores lincis
 698, &c. Vestes duplicis ma-
 teriae triginta minarum. 698
Vestes omnium Sacerdotum in
 Thesauro 704. In Templo.
 706
Vestes albae diei expiationis non
 servabantur in Thesauro 707
 Pontifex Max. iis semel tan-
 tum sutitur *ibid.* *Vestes sacrae*
 sumptibus publicis fiunt.
 708. *Vestibus* albis combure-
 batur vacca rufa. 683. &
 seqq.
Vestium sacrarum usus 709, &c
 In templo tantum vestiuntur,
 & tempore quo vices perage-
 re debebant Sacerdotes, 709
 &c, Extra templum & alio
 tempore *vestibus* vulgaribus
 incedunt *ibid.* Iis utebantur
 Sacerdotes extra ministerium
 quo sensu? 711, 713, Non
 poterant Sacerdotes in iis dor-
 mire noctu *ibid.* Quid actum
 de *vestibus* sacris noctu? 714
 Iis non utebantur Sacerdotes
 in urbe Hierosol 715, *Vestibus*
 sacris induti Sacerdotes pro-
 cedebant extra urbem; sed in
 summa necessitate 717. Quam-
 diu iis uterentur. 718
 H h h h 2 Ve-

INDEX RERUM

Vestibus albis Pont. Max. non nisi unico die usus est, iisdem nunquam postea 718, 719 An iis uteruntur reliqui Sacerdotes; *ibid.* iis usus est Pontif. Max. in Sancto Sanctorum, die magnæ expiationis 719. *Vestibus aureis* non poterat fieri sine piaculo *ib.* *Vestes sortida*, aut *vetustate trita* cui usui 720, 721. Quousque *vestes sacra* durare debuerint? 722, 723 *Vestium usus* cessat tempore Christi 723. *Vestes aurea* Pont. Max. vetustate consumptæ absconduntur. 723
Vestium sacrarum significatio 737 &c, 745. Cur octo *vestes* habuerint Sacerdotes 745. *Vestes sacra* non adducunt ad Christum & ejus merita 747. Sunt typi Christi 750. Significant gratiam & justitiam Christi 750. *Vestes albae* quid significant? 750. *Vestes nuptiales* quid significant? 751. *Vestes lavare* & *dealbare* quid? *ib.* *Vestes* cur quatuor 753. Significant quatuor beneficia Christi 753 *Vestes* Pont. Max. cur octo beneficia *ib.* An circumcisionem Christi? *ib.* *Vestes duplicis materiae* cur habuerint Sacerdotes 757. Quid significaverint *ib.* *Vestium colores* quid significant 765. &c. Cur habuerint plures colores. *ib.* *Vestium textura* quid significet 773. *Ve-*

stes sacra sunt ornatiores & commodiores futis *ib.* Earum *ornamenta* quid significant 774 *Vestes* talares honoratiores 781 *Vestes albae* die X. Tisri cur Pontif. Max. habuerit 796. *Vestes Sacerdotum* in Ecclesia Christiana nullæ. 797
Vexillum 389. *Vexilla* tribuum Israelis quomodo distributa fuerint? 468. Conferuntur cum gemmis in Pectorali 478 Sunt ejusdem coloris *ib.* *Vexillum* Rubenis. Ejus color & signa *ib.* *Vexillum* Simeonis. Ejus color & signa 489. *Vexillum* Levi. Ejus color & signa 501. *Vexillum* Judæ. Ejus color cœlestis, signum Leo 511. *Vexillum* Ischafcharis. Ejus color & signa 529. *Vexillum* Zabulonis 540. *Vexillum* Danis 553 *Vexillum* Gadis 562. *Vexillum* Nephtali 571 *Vexillum* Josephi 600. *Vexillum* Ephraimi *ib.* *Vexillum* Menassæ *ib.* *Vexillum* Benjaminis. 609
Viatores habent baculos. 396
Victoria imaguncula. 375
Victores sæpe ritus & mores accipiunt a victis. 625
Videntes sunt Prophetæ. 613
Vinculum. 657
Vini colorem habet Amethystus 570, &c.
Vinum rubrum. 478
Virga in pileis. 402
Vi-

LIBRI SE CUNDI.

Vitri colorem habet Topazius. 488
Vitia Sacerdotum. 402
Vitia hyacinthinæ in Pectorali 462 &c. In corona 657 &c. 675
 794. *Quot?* *ib.* Ornant tiam
 aram 675. Lanææ quare?
 794
Ullus pro *unus*. 354
Ulyssis pileus exhibet pileum Sa-
 cerdotum 394. &c. *Ulyssis*
 originem dedit genti Mamiliaë
 395
Uncini, an intunica? 344, &c
Ungues similes Sardonychi. 579
Unio margarita 605. Non erat
 in Pectorali? 605
Unus pro *ullus*. 354
Voces sæpe a loco natali ad pe-
 regrinos transmigrant. 321
Voilo Fala. 410
Vela manus. 321
Uphaz optimum aurum. 585
Urim & Thummim in vexillo Si-
 meonis, 501
Urim & Thummim 612. &c. E-
 rant in Pectorali 616, &c.
 Quid sint? 616. Eorum ety-
 mon *ib.* *Urim* sunt luces. 617
 618. Utrum a *Iarah* docere
 618. *Urim & Thummim* do-
 ctrina & veritas *ib.* *Urim* an
 differat a *Thummim*? *ib.* An
 fuerint imagunculæ? 619,
 623. Per *Urim* data responsa
 619. *Urim & Thummim* quid
 620, &c. Utrum Pectorale
 an Gemmæ? an nomen Je-

hovæ? 620, 621. &c. Ipsa
 vocabula *Urim & Thummim*
 Pectorali indita fuisse 622.
 Revelatio per *Urim & Thum-
 mim* quomodo facta *ib.* &c.
Urim an idem quod *Theraphim*
 623. An instrumentum con-
 cavum Pectorali inditum 625
Urim & Thummim an gemmæ
 628. &c. An Adamas? *ib.*
 &c. *Urim & Thummim* mi-
 rifica descriptio ex Epiphanio
 628. &c. Sunt ipsæ gemmæ
 in Pectorali 631. Iudæorum
 sententiæ de *Urim & Thum-
 mim*. 631. Nostra sententiâ
 632, 640. An solus Deus sit
 eorum auctor? 635. Eorum
 usus 636. Quomodo respon-
 sa data per *Urim & Thummim*
 637. An per litteras lucentes
 in Gemmis? *ib.* An vox audita?
 639. Esse Revelationem
 a Deo factam 640. Revelatio
 per *Urim & Thummim* quo-
 modo differat a revelatione fa-
 cta Patribus & Prophetis 641
 Fit per Spiritum Sanctum
 642. Per *Urim & Thummim*
 distributa est Terra Sancta
 642. *Urim & Thummim* gra-
 dus Spiritus Sancti 642. *U-
 rim & Thummim* sub Templo
 primo 643. Quo ritu facta sit
 interrogatio per *Urim & Thum-
 mim*? 643, 644. &c. In quo
 loco interrogatum? 643, 644
 &c. Solus Pontif. Max. in-

INDEX RERUM

terrogavit per *Vrim & Thummim* 646. Utrum David & Saulus etiam interrogaverint *ib.* 649. *Vrim & Thummim* an plura fuerint instrumenta 649. Pro quibus interrogatum fit? 650. De quibus rebus? 651. Quo ordine 652 Interrogatio per *Vrim & Thummim* non fit in Sancto Sanctorum 719. *Vrim & Thummim* nullum tempore Christi 723 Quomodo extiterit sub Templo secundo *ib.* Cessavit stante Templo primo 724. Per *Vrim & Thummim* Deus regnavit. 724. *Urim & Thummim* nullum fuisse sub Templo secundo defenditur contra cavillationes Bernardi Angli 726 per totum caput. Quoad formam *Vrim & Thummim* erant in Templo secundo 725 *Vrim & Thummim* significant Christum 791. Eis non opus erat sub Templo secundo, quia Christus ipse praesens erat. 791
Pro ab Hebraeo *Ur* ignis. 616
Vva instar tintinnabuli. Vide Tintinnabulum.
Vva matura amethystum referant

570. &c

X.

X *Ylinum* gossypium. 337

Z.

Z *Abarget* male emendatur. 499

Zabargiad pro *Smargiad* *Smargadus* 499. pro eo *Zamarut* *ibid.*

Zabulon vexillum. Vide vexillum.

Zangle cingulum 355, 370

Ziz. Corona Pontif. *Maximi*. 657. &c *Ziz* floruit 659. *Ziz* conspicuum. 659. *Ala*, penna, pennicillamentum. *ibid.*

Zodiacus balteus. 375

Zona & *Zonam* solvere 357, 371.

Zonam perdere pecuniam amittere. 359

Zonarius sector. 359

Zona mulierum ornamentum 371. In *Zonam* reditus integrae provinciae 371. *Zona Regina*, Provincia sic dicta *ib.*

Vide *Balteus*, & *Cingulum*.

Zupher. *hzooot* genus pilei. 386

Zuzin Quid? 697, 544

INDEX

I N D E X

Vocum Hebraearum & aliarum linguarum Orientalium,

Qua occurrunt libro secundo

א אבנטים 473, 559. pro אבנטים 559 אבנט <i>Baltens</i> 347, 354, 357, 377, 389, 451, 706 אבני זכרון <i>Lapides memoria</i> 448 אברהם <i>nomen in Pectorali</i> 470 אברקסין pro אברקסין <i>Abrachin, Bracha</i> 311, 321 אדם <i>Rubrum</i> 475 אדם <i>Rubrum</i> <i>ibid.</i> אדם <i>Gemma, Sardius</i> 470, 475, 476, 477, 478, 479, 481, 511, 518, 520 אופי <i>Aurum</i> 585 אור 616, 618, & אור אור <i>aurora</i> 616 אורים & אורים 612, 616, 617, 618, 620, 622, 632 אור <i>Cingere</i> 370 אור <i>Cingulum ex corio</i> 355 אחלמה <i>Gemma</i> 545, 566, 567, 568, 569, 571 אחמה <i>Gemma</i> 473, 478 אחסי <i>ibid.</i> אחסי 488 אימורד <i>Ismurad</i> & אימורדין 473 497, 501, 506, 533 איפורה 433	אבנט 568 אבנטים <i>Achates. Vide</i> אבנטים 616 الأزوار <i>Lux</i> البدنة <i>amiculum</i>, Ephod. 433 הינץ אלמס <i>hiñc Adamas</i> 537 אמישטא <i>fidit</i> 618 אמן 535, 536 אנך 536 אכפור 473, 558 אכף ירך <i>Collige manuum tuam.</i> 627 אפר <i>Ephod</i> 433, 439, 443, 451 אפור בר 451 אפנטורין & אפנטורין 473, 548, 605, 607 ארג <i>opus textoris</i> מעשה ארג & ארג 314, 700 ארגמן <i>Purpura</i> 408 ארון <i>Arka</i> 647 אריגה <i>Textura</i> 461 ב ב <i>ponitur pro</i> ב 559 ב & פ <i>permutantur</i> 392 ב & מ <i>permutantur</i> 499 באפי pro באפי 697 בארולין 593 בגר

Index vocum Hebræarum &c.

בגד <i>Vestis</i>	458	ברקן וטפרן & ברקתא & ברקן	473
בד <i>linum</i>	337	vettes	497
lineæ	583	בִּעָלָא	501
בדולה 593	597	בִּרְחָטָן	<i>ibid.</i>
ברולחא	473, 593, 596	ברקטין <i>Bracha</i>	321
בריל <i>plumbum</i>	536	ברקה 475, 495, 498, 499, 500	518, 533, 568
בדט <i>Ammicuit</i>	433	Arab. Borchaton	501
בִּגְדָא <i>Lorica brevis</i>	454	בִּרְחָטָן	<i>ibid.</i>
בִּשְׁמֵי מֵאֵן & בִּשְׁמֵי	533	בִּרְחָטָן	378
בִּשְׁמֵי בִּרְחָטָן <i>Genu.</i>	321	בִּרְחָטָן	<i>ibid.</i>
בִּשְׁמֵי <i>germa</i>	496	בריטאניא <i>Britannia</i>	536
בויז <i>Byssus</i>	337	מחנן pro בחנן	499
ביולא	473, 544		
ביה גנני <i>Theaurus</i>	704		
ביה הכנסת <i>Synagoga</i>	712		
בִּירָא <i>Beryllus</i>	517, 593		
בלט & בולט <i>Belat. Bolet. hinc</i>	636	ג & ק permutantur	391
gebule	636	ג & ה	460
בִּנְדָא <i>Bant / binden</i>	354	ג & נ	392, 499
בנט	354, 389	est in Pectorali	469, 499
בנימין	447	גבל	461
בעלי מומים <i>vicio laborantes</i>	709	גבול pro גבול	499
בקיא <i>versatus</i>	711	גבולים	716
ברדיגין <i>gemma</i>	473, 507	גנבים & גרשה	392
ברג	499	גואל	753
בריליא <i>beryllus</i>	473	גויה	585
473 & 473	558, 593	גזע <i>Geza gemma</i>	542
ברולחא	593	גרה	523
בִּרְחָטָן	<i>ibid.</i>	גיהדים & <i>Gemma</i>	473, 539
בריליוח חלית 473, בריליוח	473, 473	<i>ibid.</i>	
593		גלימה סגורה & גלימה	416
ברך <i>Genu</i>	323, 321	גלם <i>Golem, Hinc Gloma</i>	499
ברכא	323	גלף <i>γύψω</i>	669
ברכוור <i>Ventrale</i>	321	גלש & שלוש <i>glag / glaber, glat.</i>	
בִּרְחָטָן & Hebr. ברך <i>fulgere</i>		547	
498, 500, 501		גמל <i>Camelus</i>	499
		גראנאטא <i>Granata</i>	476

& aliarum linguarum Orientalium.

ט			
ט littera in Pectorali	470	ritur in Pectorali	470, 499
טבא Gemina	473, 568	גבול pro כבול	499
טבעות זהב & טבעות	<i>Annuli aurei</i>	כרכנא <i>Carchedonius</i>	507
	449, 462, 450	כובע <i>Galea</i> 392, & כובעין	378
טופזין	491, 517	כוחלין	473, 545, 555
טופזין Topadion. Topa-		כוחלא	506
zius	491	כוש <i>Arabia</i>	492
טחשיט ornamentum	458	כחלי	473, 506, 555
טלית	411	כיס <i>Marsupium</i>	328
טפ bracteolae טפים & טפ	661	כיפה <i>Hinc Cippus</i> 392, <i>Caput,</i>	
טפאזין <i>Topazius</i>	568	<i>ῥοψ/ ῥοψ/ Chef, Haube/ ῥοψ/</i>	
טורקוא <i>Turquois gemma</i>	473, 486	<i>ῥοψ/ Cufa, Cucufa, Coeffe</i>	
558		&c.	392
		מיקסא <i>Mixta</i>	714
		מכסא <i>Vasa & vestes</i>	690
		מכסא כלי <i>quid?</i>	647
		מכסא כח <i>Collectio</i> 339, & <i>fascia</i>	
		<i>pectoralis</i>	339
		מכסא <i>Recondere. Hinc Camasena,</i>	
		<i>Latium</i>	339
		מכסא <i>Ale</i>	411, 416
		מכסא כפול <i>duplicatum</i>	457
		מכסא כפל	461
		מכסא <i>Curvare</i>	392
		מכסא <i>Depressus</i>	<i>ibid.</i>
		מכסא כרוט & כרוט <i>χερσιδωτόν</i>	
		451	
		מכסא כרכובין <i>Carchedonius</i>	473, 507
		מכסא כרום & <i>576</i>	473
		מכסא כרום ימא <i>576, 577</i>	473, 576, 577
		מכסא כרכובין	507, 508, 533
		מכסא כרכנא	507, 508
		מכסא כרכונין	507
		מכסא כחונה <i>337, 338, 340, 349, 413,</i>	
		<i>416, 451, 706. Hacke-</i>	
		<i>thona. Hinc Gallice Hocque-</i>	
		<i>ton</i>	338
		מכסא כחונה כרוטא <i>336.</i>	
		340	
כ			
כ permutantur & חגיג	392		
499			
כ pro eo ponitur	559. Repē.		

Index vocum Hebræarum

שש כחונה <i>Tunica byssina</i> 340, 346	Ex optimo 312, 346
שש כחונה חשבן <i>Tunica ocellata</i> , 344, 465	מחט <i>Acus</i> . מחט מנשה <i>opus acus</i> 314
כחונה גסים 349, 413	מחשבה פומלת & מחשבה 403
כחונה <i>Occultare</i> 490. & <i>Aurum</i> 585	מחט <i>Lacerna a</i> מחט <i>pluit</i> 406
כתנא & כתנה 337	מי ברק pro מי ברק <i>Aquæ limpida</i> 499
כתפוח 439, 440, 443. & כתפוח האפר 450	מכה pro מכה <i>ibid.</i>
כתר מלכים & כתר כחונה & כתר <i>Kether</i> 667. כתר ז <i>Cidaris</i> . <i>ibid.</i>	מכנסי & מכנסי פשים & מכנסי בר <i>bracha linea</i> 312, 317, 706
ל	מכנסי <i>bracha</i> 321, 327, 330, 331, 333
ל pro ק 546. <i>Mutatur in</i> נ 605	מלא <i>implere</i> . <i>dicitur de gemmis</i> 465
ל pro ר 516	מסולקין 342
לכרים <i>panni</i> 439, 443	נגרוד pro נגרוד 499
לבנה 519	מיער <i>Pallium</i> 350, 406, & מיער <i>ibid.</i> 408, 411, 412, 413, 414, 416, 451, 784
לבן <i>Albescere</i> <i>ibid.</i>	מטלים <i>Calcei</i> 333
לנצירי <i>Lyncurii</i> 546	מטל 784
לשון שמימי קיל & לשון 436	מנשה אורג 324
לשם <i>Gemma</i> 544, 545, 547, 548	מנשה חשב 443, 455
549, 553, 555.	מנשה רקם 361
מ	מנשה <i>frons</i> 674
מ permutantur ב & מ 499. <i>vo-</i>	מנפת 347, 391, 653
<i>cibus inferitur</i> . <i>Eliditur</i> 491	על המנפת 675
518	מנפת pro מנפת <i>pilens</i> 392
מאטישה <i>Hamatista</i> 545, 553	מקדש 715, 716
מנבלות <i>fines</i> 461	מקל <i>Hinc Baculus</i> 396, 499
מנבעות <i>Pileus</i> 378, 391, 592, 653	מרגליה 473
706	מרגלישו 473
מגנישא <i>Magneta</i> 558	מריבו 473, 593
מרו בר <i>Vestes linea</i> 342	מרמא 506
מרינה <i>Provincia</i> 716	משבצאנא 344
מא <i>Maha Beryllus</i> 517	מטל 344
מן המוחר <i>Optimum</i> . <i>Formula</i> מוחר	<i>iiii</i> 2 משכציה

& aliarum linguarum Orientalium

משבצות & משבצות
450, 465, 775
שבץ a משבצות
משור 344, 347
356, 423, 774
Plumipes. 311
מתנים *Lumbi* 319

סמפורינה & 473, 491, 518
Saphila 516
ספיר 475, 491, 516, 519, 520,
528, 529, 558, 606.
ספירונין 517, 518
סרבאלא *Sarbala* 321
סרבלין *Bracha* 326, 333
סרדנין *Sardonyx* 480

vocibus inferitur 491, 518.
Ponitur pro ל 605
נגד ראשיתו & נגד
הגשמה & גש
נהירא 714
648
616
658
Corona נגד
Ingredi Dicitur de brachis
330
Carbunculus נפך 497, 507, 509,
511, 533, 555, 637.
Annus בית הנקב/נקב 327, 331
בנקבין pro נקבין 675

ע
מטשה עבוח & *funes.* עבוח 711
461
לעולם & עולם 722
עון הקרשים 678
עזרה 716
ישתחף & עטף 416
בית עינוהי & עין 674
Gemma כגמל גמל 674
473, 533, 568
quosensu 674
ענכול 426
סמון & סמאנה 657
סקוד 561
סקין 642
סקק 473, 486
verenda בית השררה & ערוה 327
331, 332
טרקין 473, 486, 558

ס
Causa סבה 539
סבחלוס 473, 539
סביב 416
סוטיא ברקת & סוטיא בארג 499
quid? סינר 316, 443, 450
341
סמון
hinc simile סמל 545
511

& סמון & *Rubere* 478, 511.
Hinc סמון & סמון 473, 478.
Belgarum Smak color ruber
idid.
Sardonyches סרדנין 597, 602
Sardonyches סרדלפונין 597

פ
permutantur ב & פ 392
באפי & פאפי 697
פארולין 593
פוך 509, 555
Cingulum carum פונדהו 359
פורצות

Index vocum Hebræarum

פורצות pro quo פורצות & 316	ציץ זהב & ציץ נזר & ציצא & ציץ 656, 657, 658, 660.
פורצינט 316	ציץ על הפתיל 677
פורצין 443	formula מצרעה הציץ 678
פטרה 475, 485, 491, 492, 518, 590	בן ציצית הככה & ציצית 411
פטרה כוש 485, 492, 581	Xylinum צמר גפן 337
quid? פטשין 317	צנף 389, 391, 653
פי המסיר & פי הראש 419, 432	צרווא & צרווא & צרורא 509
פירלה 576	
corrupte pro פמלניא 316	P
feminalia פמלניא 316, 321	
פנטרדי 473, 548	permutantur. ג & ח / כ / ק 499
פננים 520, 521	in Pectorali ק 546 ל 637
vola manus פסים / פס 321	קדש ליהוה & קדש 668, 669, 671
פנסטרין pro φαντήριον פסמון 354	קדושה 716
פסמון 423, 424	קובט Galea 392
הפקודים 447	קיבשיא 378
Pralukin פראלוקין 473, 593	Xylinum קוטון 337
פרה אדומה 475	קול דקה & קול דממה & קול 639
פרוג 473	מטשה קלית & קלית 461
פרוזו pro פרוזו 576	קליפי רמונים & קליפיים 422
Pharisei, pudici פרושים 329	קלפות שבחון & קלפות 425
פשת 321	קלצי Calzi 317
פשתן Linum. 337. & פשתים 312	Vestiri tunica Vestiri tunica 339
פחותי חתם 669	Camisia, Hemd Camisia, Hemd 339
פחיל 674. פחיל הכלה 677. פחיל 674. פחיל על המצנפה. ibid. פחיל על הציץ. ibid.	Chemise &c. 339
	קנבירי 473
צ	קנבורינון 473, 546. & 546
Reperitur in Pectorali צ 637	קנבירי 546
צ & צ permutantur 339	קרבונקלי Carbaculus 495
צבט 480	קיום ימים 576
Zedida צביל 509	קיומטשין 473, 576
	קריאה 711
	קרישטאל 593
	liiii 3
	סדמא 809

& aliarum linguarum Orientalium.

קרחא חרא & קרחא	<i>Carthago</i> , No-	אבן שואבה & שואבה	602
<i>vomagum</i>	508	אן לא שויריה Gallice-en la sucu	
		319	
ר		שולי	416
		שומפוין	491
ר Mutatur in	593	שורצנים & שורצין	316, 443
In ל	516	שחום	599
ראים	613	שחור	529
ראם	600	سحرة	599
ראש חכנסת	712	שיש	506
רבו	697	שלמא	617
רגיל	711	השם / שם	671
רובון	512	על שמוחס & שמות	469
רישנמנט <i>Raifonnement</i>	613	שמיר Samir, vermis 467. Smiris	
רמונים & רמון	421, 422	<i>ibid.</i>	
רפח	626	שמלה <i>Camisia</i>	339
מטשה רקם & רקם	361, 444.	Ligamenta שגזים	328, 331, 343
700.		344	
		שטטנו	356, 713
ש		שקט	636
		שרד	480
ש permutantur & ה	626.	שרדנגין <i>Sardonyches</i>	473, 477, 597
tatur in ז	613.	שרדנין	477
Ponitur pro ט	491.	سر اونلات <i>feminalia</i>	311
748		333	
שבי & 557.	<i>ibid.</i>	سر اونلات <i>idem</i>	333
שבו	557, 559, 562, 568	שרפים & שרף	626
שבין	473, 517 &	שרשות Catenæ au-	
שבויזא	517	reae 448, 461, 462,	
שבטי יה & שבטי	in Pectorali.	461, 462,	
שבטי ישורין & 470.	<i>ibid.</i> &	שש <i>byssus</i> שש 311, 337, 340	
שבטי ישראל	470	356, 423	
אל שרי & שרי	766		
שהם <i>Sardonyx</i>	440, 444, 450,		
	472, 477, 533, 579, 592,		
	593, 595, 596, 597, 599,		
	600, 601, 603.		

Index vocum Hebraeorum &c.

ה	תלג	<i>Ligaculum</i>	389
	הלמידים		712
ה & ש permutantur	626	אורים ותמים & חמים	616, 617, 632
تولبند <i>Tulbant</i>	389	חפילין רישא & 622 חפילין	674
חלטה שני	408	בפירה & הפירה	324
חלרות & חולרות	446, 468,	חרף	626
469		חרפים	452, 626, 627
חורפה & חורף	626	חריש	506, 533, 574, 475, 476
חחה ראשית	714	577, 578, 579, 580, 581,	
חלרת 408, 523, 554.	כליל חלח.	582, 583, 584. 585. 587.	
409		חשבץ	347, 348, 700

I N D E X

I N D E X

vorum Græcarum quæ in Libro secundo
occurrunt.

	Α.		
		Βάραγγος pro quo μάραγγος	499
		Βήρυλλον	558, 593, 594, 595
		Βία	319
		Βραχέιον	499
		Βραχία bracha	318. 321 Ab He-
		braeo Berech.	ibid.
		Βραχιδάν, à πηρ	501
		Βύσσος, ἐν βύσσῃ κλωστής	312
		Βύσσος κεκλωσμένη	423
		Γ.	
		Γλύφω, & γλύφειν	619
		Γωνία	410, 411
		Δ.	
		Δ pro Λ	537
		Δαλίδα pro δαλίλα	537
		Δαμάω	475, 537
		Διάζωμα	316, 318
		Διακένως 361 & διάκεινον	440
		Διδάσκαλος	712
		Διεζωμένη	600
		Διπλή συνδόν-βουσίην	345
		Δοκίω	
		Ε.	
		Ἐμπίλια, & ἐμπιλιμάια	379
		Ἐμψαινειν, dicitur de brachis	327
			330
		Ἐνδυμα διπλῆς συνδόνος	340
		Ἐνεργεῖν	713
			Ἐξά-
			499
	Β.		
		B & M permutantur	499
Ἀβανήθ	353		
Ἄγια ἱερίων.	645		
Ἀδάμ unde dictus	479		
Ἀδαμας	475, 535, 537		
Ἀιολομίτην 374. & αἰολομίτης 374			
Ἄκωνον	378, 392, 393, 397		
Ἀλείφωσις	536		
Ἀλήθεια	618, 625, 743		
Ἄλμας pro quo ἄδμας & ἄδαμας	537		
Ἀμάχαλος	412, 415, 443, 456		
Ἀμέθους	545, 558, 568, 569,		
	570		
Ἀμιτροχίτανες	357, 387		
Ἀνάγη	535, 536		
Ἀνακίτης	536		
Ἀναξυρίδες quid?	317, 318, 26		
Ἄνθινα	430		
Ἄνθραξ	507, 508, 512		
Ἄπαγίς	382		
Ἀπερίπτακτον	436		
Ἀσπεδόνες	344		
Ἄρφαφος	345, 349, 351, 416		
Ἀρχερδός	749, 778, 783, 794		
Ἀρχερδός μέγας	783		
Ἀσπεδίσκα	444		
Ἀφόρισμα	658		
Ἀχάτης	508		

Index vocum Græcarum.

Ἐξάμιτον	312		
Ἐξανθήση	430	I.	
Ἐξωμίδες	350	Ἰάσπις	517, 606
Ἐπαγγελία	779	Ἰερόπιδμα	793
Ἐπενδύτη & ἐπενδύειν	414. &	Ἰέρων	716
Ἐπένδυμα	435	Ἰμάτια	414
Ἐπιγράμμα	435		
Ἐπίσημοι	414	K	
Ἐπίσκοπος	712	Καθηγιασμεύς	658
Ἐπωμις	433, 436, 440, 453	Καλασίρις	352
Ἐδῆτες ιδιωταί	709	Καμελαύκια & καμηλαύκια.	381, 386
Ἐύζων	370	Κάμηλος pro καβηλος ab He-	
Ἐππαγές. Bene compactum	382	brao ἤπ.	499
Ἐφὸδ βάρ	451	Καρπωτός	321, 350
Ἐφόδης	433	Καρχηδόνιος	507, 508
Ἐφῶδ	451	Κατετφυγμῖον	343
		Καύμα ἐλαύνειν	381
Z.		Κίδαρις	378, 383
Ζώνη. 353. ζώνω λύνει	357, 371	Κικαβή pro cicuma	499
Ζώναις πλατείαις	358	Κοιλίοδεσμος	359
Ζώννυμι	315	Κολοβός & κολόβειον	350
Ζώννουδ pro ὀπλίζεωδ	370	Κολοβός ὁ κονδὸς curtus	ibid.
Ζωσῆ & ζωσῆς παναίολος	361	Κόλπος finis. Inde Golphe,	&
Ζωσῆος ὀχήτες. 362 ζωσῆος λύνει		Golphe.	344
371. & ζωσῆος συνέεργειν χ-		Κορυφή	390
τῶνα	374	Κοσσυμβωτῶν	336
Ζωσός	ibid.	Κρέμα	362
		Κροασοί	421
H		Κροασωτός	338, 461
Ἡμιφάειον	438	Κυανός, & κυάνος δασκων	526
Ἡμίμιτ	325	Κύκλω quid significet?	416
		Κυρβασία & κυρβασίς	390, 392,
Θ		402. & κορυφή ἀλέκτορος	390
Θαλασοβαφής	576	Κύρσις	ibid.
Θαλαπτόχρων	554	Κάδανες.	423
Θεάνθρωπος	784, 788		
Θύσανοι	421		
Θεοκρατες πιλητοί	380		
			Δ.

Kkkkk

Index vocum Græcarum.

Α.	Ξ.
Δ pro Δ 537	Ξύρον crus 317, 318
Λίγυρον, λίγυρον & λιγυρίον 546, 547, 550	Ο
Λιγυσική 550	Οίνωπόν 571
Λόγιον, & λογιέιον. 427. & λογι- ον ᾧ κρίσεων 454, 613, 614	Ὄνουξ. 535, 594. ὄνυχον 595, 605
Λύγκες. 548. λύγκες βαλικά <i>ibid.</i>	Ῥξύς 390
Αυγεῶ vestimenta 396	Ὄξυφοινικόν 510
Ἄωρ 356, 357	Ὀπλιζεδῶ 370
	Ὀχδύς. retinaculum 362
Μ.	Π.
Μ & ν permutantur 499	Π & φ permutantur 379
Μάραγδ 500. Fit à βάρραγδ 499, 500.	Πάλλειν 407
Μαρμαίρω 500	Παμποίικιλ 361
Μάμαρ 500	Παναιόλον <i>ibid.</i>
Μαρίνω 500	Πεποικιλμή 675
Μαρμαρίνω 500	Περίβόλαιον 408, 436
Μαρμαρίνω 500	Περγασφειν 341
Μαρμαριγή 500	Περεζωσμή 374
Μαρμαριγώδης <i>ibid.</i>	Περίζωμα 311, 316, 318
Μαρμαρούσα <i>ibid.</i>	Περίζια & πεπεζίδες 316
Μεσσαβαζανής pro μεσούβαζα 344	Περισκελή 311, 312, 316
Μαχανασή pro μιχνεσή 311, 327	Περισκελής 316
Μασσαβαζανή pro μασσαβαζανής 344	Περισφύρια <i>ibid.</i>
Μεσούβαζα <i>ibid.</i>	Πέταλον 657, 661
Μέτωπον 674	Πηχύαιον 438
Μικρός pro σμικρός 499	Πίλειν 379, 402
Μίτρα. 357. μίτρω λύνει <i>ibid.</i>	Πίλημα & πίλημα πυργωτόν 379, 390
Μιτροχίτωνες <i>ibid.</i>	Πίλησις, πιλωτόν, πιλοτοποιός. 379
Μολοχάς 482	Πίλοι Μηδικοί 379
Μυδάλε madidus 537	Πίλ 390
Μυσήριον 671	Πίλ, πιλίον, πιλίω, & πιλίω 379, 380
Ν.	Πατέα φύλλα 661
Νεάπολις 508	

Index vocum Græcarum

Πλοκή & ἔργον πλοκῆς	461	δ	504
Ποδίης 321, 341, 342, 350, 374,	413, 416, 417	Σμικρός pro μικρός	499
Ποικίλοι	414	Σμίρις	467
Ποικιλτόν	427	Σμειλίης	ibid.
Πορφύρη μελαίνη	529	Σοφισαί	711
Περίσιν	594	Σπίλαμή	456
Προηλπικότες	740, 779	Στέφαν	658
Προσράπλεαδ	420	Στήλη τείγων	390
Πρωτότοκ	783	Στολή διάγυρο	717
Πτέρυξ αλα	410, 411	Συνακτήρ	311, 315, 327
Πυγαῖον	438	Συναρθερωσις	420
Πυράζειν	511	Σφίγξιν	343
Πυροειδὲς instar ignis	478	Σφίξις	379
		Σχιστός, & ἀμάχαλ	412, 416, 443, 450

P.

Ῥαδῆχ, Gen roep-dzager.

Ῥάκ, brachæ. 323. tela	383
Ῥάπλεαδ. 309. & Ῥάπλειν	420
Ῥάπλιν	314
Ῥαφαί	399
Ῥαφός	420
Ῥίγηλ. Hinc Rigidus	537
Ῥοαί & Ῥόσσοι 422, 423, 430, 743	
Ῥύσις	743

S.

S. T. permutantur. 491. S. vocibus ab initio additur 499

Σάπφει	518, 594, 606
Σαρχάρα	333
Σάριον & σαρόνουξ	477, 478, 595, 601
Σινδών	399
Σμάραγδ. 400 pro μάραγδ	
499, 500, 594 ψάδη σμάραγ-	

T.

T & Σ permutantur	491
Ταινία & ταινία λακή	385, 387
Ταρσείς	575
Τελαμών. Fascia, baltens	355
Τελαμών σινδονίτης	356
Τελείωσις	618
Τετραγράμματον	621, 743
Τετραγώνον	410
Τηκόμηον	536
Τιάρα. & ὀρετή τιάρα	390
Τοπάριον	491
Τείλωνες	409
Τελοισία	665, 667, 793

T.

Ῥάκινθον	554, 555
Ῥαλοσιδής	488
Ῥάλον	ibid.
Ῥποδύτη & Ῥποδύτη ποδίης	406, 414
Ῥφάσ-	

Index vocum Græcarum.

Υφάσματα, & διακένως υφασμέ- νη 361 Φ Φάλα. un voile. 410 Φάσκια fascia. 356, 357 Φιδίτια 537 Φιλίτια <i>ibid.</i> Φιμινάλια 318 Φοινικόν 510 Φολισμός 618 Φρίκη <i>frigus</i> 499 Χ. Χ pro 1803 477 Χαλκηδών 507 Χαμαί. Hinc <i>Camunum</i> 339	Χεθομήη pro χεθόνη 337 Χεθόν 340 Χεροδωτός 350. 451 Χιτών. 352, 413, 416. Χιτών κοασυμβατός. 336. Χιτών εις βύσσιν. 340 & βύσσινου χι- τών. 340. χιτών ποδήρης 406 Χρυσολίθη 580 Ψ. Ψαλτήριον 354 Ω. Ωμη 440 Ωσειδής 397

ERRATA Libri Secundi.

Paragraphi Notantur.

P Ag. 354. l. 2. quil. quia.
P. 360. l. 25. הרוח l. הרוח
P. 361. l. 11. lege *lin retors.*
P. 380. l. 36. l. tunicatam.
P. 392. l. 1. l. procurante.
P. 393. l. 27. alia. l. alias
P. 394. l. 6. Quid. l. quidquid
P. 395. l. 21. Com. l. Tom.
P. 405. l. 23. نوایند l. نوایند
Ibid. l. 29. l. כיפה
P. 413. l. 7. *bardoculla.* l. *bardocuculla.*
P. 423. l. 14. esse. l. esse rectos.
P. 460. l. 17. quidam. l. quidem.
P. 474. l. 24. און l. און
P. 478. l. 32. l. 35
P. 493. l. 5. l. Paraphraste Chaldæo.
P. 495. l. 33. ושש l. ושש
P. 500. l. 18. l. *Achmar.*
P. 515. l. 23. jud. l. Ind.
P. 523. l. 21. post. CAP. XI adde

DE 77 CARBUNCULO:

P. 540. l. 26. l. pustulas.
P. 545. l. 30. dele dicuntur
P. 597. l. 4. DXL. l. DCXL.
P. 607. l. 33. l. perfectiones
P. 611. l. 33. l. Ramban.
P. 614. l. 31. l. revelationes.
P. *ibid.* l. 36. l. revelationis.
P. 615. l. 18. כל l. כל
P. 634. l. 9. l. parte tiaræ
P. 652. l. 36. בגדי l. בגדי
P. 654. l. 35. l. contexta.
P. 664. l. 14. l. Afmonæis.
P. 673. l. ult. vocabant. l. vacabant.
P. 680. l. 3. l. ut confideret.
P. 696 l. 2. lege. Ideo Lyfias, ut id fieret tandem decreverat.
P. 697. l. 15. 16. l. timebant enim patres
P. 701. l. 33. l. revelavit.
P. 722. l. 14. ut. l. ut ut.

Reliqua Benevolus Lector ipse corriget.

INDEX RERUM

LIBRI PRIMI.

Paragraphi notantur.

A.

- A** *Bel* an habuerit vestes Sacerdotales. paragr. 11.
Abrodata Rex. Ejus tunica hyacinthina pretiosa. 184
Acus. 228. Major ad consuendas sarcinas. *ibid.* Apud veteres est fibula. *ibid.* Sed raro 230.
Acus subtilior. *ibid.* Ejus usus apud veteres. *ibid.*
Acupicta texta dicuntur. 228. 275
Acupictor. 274
Adamus primus Sacerdos. 12.
60. Bovem obtulit. 61. An *hircum*. 61. Ex mandato Dei sacrificavit. 60. Primæ ejus vestes quales. 11. 12. An habuerit vestes sacerdotales. 11. Habuit vestes ex pellibus villosis. 58. Ejus vestium *virtus*. 62. *Odor gratus*. *ibid.* An ejus vestes pellicæ Sacerdotales? 71. Post peccatum sacrificavit. 12. Creatus in monte *Moria* 37. Ibi struxit aram. *ibid.*
Edificia lutea ab hirundinibus inventa. 229
Egyptiorum sacerdotes vestiti. 10
Egyptum texturam invenisse. 233. Ob mercaturam lini est celebris. 99. 100. Lini & Equorum ferax. 124. Inaccessa facta equitatui. 125. Dicitur Hebræis *Mitzraim*. 233.
Cum *Hollandia* comparari posse. 124
Aeneas læna amictus. 147
Agricultura & *aratio* a porcis inventa. 229
Abaron Pontifex Max. 26. Ejus filii Pontifices. *ibid.*
Albi Dii, & albæ victimæ 165
Albæ vestes. 163. 164. &c.
Albæ vestes in Ecclesia Rom. 164
165. une *Anbe*. 16
Alba opera. 91
Albus color. 163. Diis gratus. 164.
Albæ vestes sacrificantibus in somniis fausta significant. 16
Alexander Severus. 225. Vestem holosericam nunquam habuit. 111. Ejus lex vestiaria. 255
Allegoria. 36
Alkermes. 207. 210. Ejus confectio. 201
Almanac, *Alambyx*, *Alchymista* an voces Arabice? 119
Alvearia olim texebantur. 228
Amasis Ægypti Rex. Ejus *Thorax*. 268. 293.
America multas alit aves. 56
Amethestinus color. 286
Amiantus lapis *Asbestinus*. 94
Aminearum vitium genera. 86
Ammon, *Chamus*. 145
(a) *Amor*

INDEX RERUM.

- Amorgus* insula. 202
Anagogia. 38
Anemona flos purpureus. 189.
 203.
Angeli an confecerint Adami vestes. 59
Animalia vestibus intexta. 280
 &c.
Apices apud Hebræos vocibus adscribuntur. 216
Apostoli prædicant Euangelium. 39. quo habitu. *ibid.*
Aqua farina. 203
Arabes nudi sacrificant. 9. Voces Græcas adoptant. 119.
 210. Eorum sapientes & sacerdotes lana vestiuntur. 248.
 Sæpe intelliguntur per Arabas Judæi qui inter eos habitant. 119
Arachnes & *Minerva* certamen. 229.
Aranca texit & necit. 228. Unde dicta. 229. Est inventrix texturæ. *ibid.* & 230. texit & reficit retia sua. 239
Arbores lanigeræ. 85
Arcas Calistus texturam populares docuit. 233. Arcadum religio. 6
Arcularii. 299
Argaman unde dictum. 202. significat colorem. *ibid.* & 204.
 219.
Argema. 202. 203.
Argemon. 16
Argentum vestibus sacris nullum intextum. 157. Quo tempore ejus usus in re vestiaria. *ibid.*
Arietes teguntur ad conservandam lanam. 144
Ars artem trahit. 122
Artes Mechanicæ vocantur sapientia. 295
Artes repertæ casu, aut a brutis animantibus. 229
Artificiosissimum opus est *choscbeb* 270.
Asbestinum linum. 90. 94.
Athenienses vestibus albis sacra faciunt. 164
Athensæ. An lanificium ibi inventum. 149
Attalus an docuerit vestibus aurum intexere. 158. *Attalici*. *ibid.*
Augurale vestimentum. 201
Augusti jocus de purpura 188
Aurigo. 169
Aurum in vestibus sacris. 150. 151. Ejus color. 169, 170.
Auri varia genera in Talmude. 151. *Aurum Mesukak*, & *aurum Tob.* 152. Ex *Ophir*. *ibid.* Ex *aurro* solido vestes. *ibid.* Ex quo genere *auro* vestes sacrae fiunt. 153. *Aurum* laneis vestibus tantum intextum, non lineis. *ibid.* *Auri* abusus in vestibus & in ædificiis 154. *Aureæ* vestes 155. 156. &c. Regum ornatus. *ibid.* *Aurum* vestibus intexere quis invenerit. 158. Quomodo in filamenta deductum antiquitus. 159. Et hodie. *ibid.*
An-

LIBRI PRIMI.

Aurum textile. ibid. Auri usus magnus in rebus sacris. 156. In Templo Jerus. *ibid.* Ejus color. 168. viride. *ibid.* Fulvum, & Rufum. *ibid.*
Auri plus perit quam argenti. 155.
Auri plus in rerum natura quam Argenti esse. 157
Auro ornatum Tafchbetz. 258
Azur. 177

B.

B *Aal-Pcoris sacra.* 7. 8. Dicitur *Bel-Phegor. ibid.* De eo lepida fabula. *ibid.* Ejus sacra turpissima. 8. Est *Priapus* & *Saturnus.* *ibid.*
Babylonica opera. 268. *Picta textura* & *acu.* 271. *Peristromata ibid.*
Babyloniis acus vincitur pectine textoris. 272
Bacchus. *Νεβρωδης* & *Νεβροδοσολο.* 51. 66. Pelle hinnuli vestitus. *ibid.* A Judæis dicitur adorari 71. Ejus cultus. 34. An Iudæi ipsi sacrificent. 51
Bacchantes findone Vestiti. 102
Balteus Sacerdotum. 23. Est duplicis materiæ. 78. 163. Pontificis Max. die Expiationis est lineus 96. *Balteus.* 84. Sacerdotum est operis *Rokem.* 269. &c. Ejus stamina & subtemina. 287
Baum-wol, Xylinum. 85

Belgarum ades tessellata habent pavimenta. 254
Belluata vestimenta. sive Belluavestibus intexta. 275. &c.
Beltz a pelle 58
Bellica ornamenta tincta. 164
Bengala abundat gossypio. 104
Benus pro bonus. 69
Bestia a βόσκυα. 206
Bezelelus vestes sacras fecit 294. &c.
Bilices. 285
Bis tincta non omnia sunt dibapha. 214
Blatta. 189
Blutum pro ablutum. unde bleu, blan. 180. *Blaww, donker blau* 178 186.
Bleu-mourant. 178
Bombyces sericæ. 113. Earum nidi quomodo redordiantur. 88
Bombacina. 88. an differant a serico. *ibid.*
Bombace, Bombaggio. 88
Bombasijn Belgice a Bombyce. ibid.
Bos. Qualem Adamus obtulerit. 61.
Bracha consuuntur. 231. Quomodo texantur. 280
Brachmanes discaleari sacra faciunt. 50. Eorum vestes lineæ. 94. Et ex lapide Amiante, & Sindone. 102
Brocards panni aurei, ab aureis bracteolis sic dicti. 153
Brocher: Vide lacer & breiden. Vestement broché. 251
Breiden, Gallice lacer, brocher, (a) 2 ars

INDEX RERUM

ars veteribus ignota. 221. 234.
 251.
Britanorum Religio. 9
Broderie & Ouvrage de broderie.
 269. 274. 282.
Boort & Jupiter. 8
Borduren. 269. *Broder quasi bor-*
der, a Belgarum *Boort.* ora.
 282.
Buccinum: 180
Byssus. 17. subtilissima. 18. *Byssus*
 & purpura junguntur. 82
 Utrum sit lana? 89. An *gof-*
sygium, aut sericum? 89. Esse
 linum pretiosum. *ibid.* *Byssus*
 celeberrima est Eliaca. *ibid.*
 Seritur ut canabus. *ibid.* Ex
 ca texuntur vestes & reticu-
 la. *ibid.* *Byssus* Judaica 90. Est
 linum Indicum. *ibid.* pretio-
 sissimum linum. 91. *Byssinas*
 vestes gestandi jus qui ha-
 buerint. 125
Byssina verba. 91

C.

C. H. K. permutantur. 92
 C. mutatur in T. 206
Cain an habuerit vestes Sacerdo-
 tales. 11.
Calasaris genus vestis sacerdot. 147
Calcei vestes vilissimi 44. *Lunati.*
ibid. signum Senatoriæ digni-
 tatis. *ibid.* *Calcei* consuuntur.
 228. 230. &c.
Calceos exuere signum humilita-
 tis. 45. Afferre, solvere &c.
 vile

vile ministerium: 44. *Cal-*
ceorum corrigiam solvere. *ibid.*
Calcei Sacerdot. Ægypt. papy-
 racei. 47. Phœnicum linei.
ibid. Atheniensium albi. 164
Calcei coccinei. 194. Patriciorum.
 216. Gemmati Imperatorum
 161.
Calcei exuebantur die jejunii. 45
 In mortuorum luctu. 46. A
 Mose extrahuntur. 37. A
 Iosua & Sacerdotibus. 41
Calceatus. Larensum Pontifex.
 47. Sacerdotes Athenienses &
 Alexandrini. 47
Calceis quidam Sacerdotes ca-
 rent. 48.
Calceos non habent Sacerd. He-
 bræorum 36. Prohibiti sunt.
 38.
Calcei Empedoelis Philosophi.
 84. Rusticorum apud Hispan-
 nos. 36
Calcei Mosis straminci. 36. Ex
 spina Christi. *ibid.*
Cameli. Eorum magna copia in
 Iudæa. 133. Eorum lana. 57.
 In usu apud Iudæos tempore
 Christi. 133. Mollissima in
 Caspia. 136
Camelot de Hollande, genus pan-
 ni Hollandici. 101. 227. 267
 285. Fiunt ex lana caprina.
 141.
Camisia. Alba, figillata, holo-
 serica & chrysoclava. 154
Canabus inter species *piscium,*
 id est lini. 92. dicitur a simi-
 litu

LIBRI PRIMI.

litudine cannæ.	92	<i>Cea</i> vide <i>coa</i> .	
<i>Canefas</i> , chanvre.	92	<i>Centio</i> .	230
<i>Cancamus</i> .	194	<i>Cereris</i> sacra in vestibus albis	
<i>Candidati</i> .	165		164.
<i>Candys</i> quid?	280	<i>Chamus</i> . <i>Ammon</i> .	149
<i>Candelabra</i> septem.	25	<i>Chemise</i> qui tienne ferrée con-	
<i>Cantus</i> dicitur <i>varius</i> .	266	trepointée. &c. an <i>chetunet</i>	
<i>Capra</i> . In Oriente quales. 142.		<i>Tafshbetz</i> .	<i>ibid.</i>
Earum lana pretiosa & mol-		<i>Chermes</i> pro <i>Kermes</i> .	202
lis. 140. <i>Capros</i> Barbari suis		<i>Chanaanus</i> Chami filius lanificii	
terris non sinunt exire nisi		reperor. 224. est <i>Mercurius</i> .	
castratos. 142. Optimæ ca-		<i>ibid.</i>	
præ in insula Scyro. 139		<i>Cheirotheca</i> : An Sacerdotes iis	
<i>Capra</i> & lana caprina. 135. 137.		utantur.	32
138. 139. &c. Inde non sit		<i>Cherubimi</i> quid? 277. fiunt	
<i>thechelet</i> . 143. Vestes Sacer-		<i>Maaseh choscheb</i> . 265. 270. 277.	
dotales. <i>ibid.</i> Inde fiunt au-		Quales habeant figuras. 272	
læa tabernaculi. 137. Smirna		<i>Christus</i> per <i>hircum</i> representa-	
hodie adfertur. 141. Mollis.		tur. 61. dicitur <i>Agnus Dei</i> .	
138.		61. Albis vestibus induitur.	
<i>Caprarum pilorum</i> usus. 138. Craf-		165.	
sa lana caprarum. 140. dicitur		<i>Cidaris</i> .	84
<i>Merhazi</i> pro <i>Amerhazi</i> . <i>ibid.</i>		<i>Ciclades</i> quantum debeant habere	
<i>Capras nere</i> quid? 140		auri.	155
<i>Capra</i> ex hirco & ove. 137		<i>Cilicia</i> veterum Christianorum.	
<i>Caprea</i> Geitenstein, prope Ul-		135. 138. In Cilicia insula	
trajectum. 142		capræ tondentur.	138
<i>Caracalla</i> consuuntur ex pluri-		<i>Cinctus areus</i> .	49
bis partibus. 231		<i>Cirri</i> foeminarum ex pilis capra-	
<i>Carmesinus</i> color 193. 194. Unde		rum.	139
fiat? <i>ibid.</i> & 201. Hodie a		<i>Cista</i> . hinc Germanorum <i>Zuffe</i> .	
coccino distinguitur. 201.		259.	
Gallis dicitur <i>cranouisin</i> , Ger-		<i>Classes</i> Sacerdotum 302. & seqq.	
manis <i>Carmesin</i> . 189. 201. 210		<i>Clavis</i> in veste Græcis vocatur	
<i>Caro</i> . carne viri delectantur 126		plumion.	268
<i>Carmenæ</i> facello pellem inferi		<i>Clausporte</i> pro <i>Clausporta</i> .	206
nefas. 70		<i>Cleopatra</i> .	161
<i>Carminare</i> lanam. 73		<i>Clysteres</i> cyconia invenit.	220
		(a) 3	603

INDEX RERUM.

- Co*, & *Coa* insula ubi. Patria Hypocratis. 88. 121. Differt a *Cea*. *Coa* vestis utrum de lana, an de Serico dicatur? 122. Ibi lanificium claruit. *ibid.*
- Co* & *Coa* insula differunt a *Cea* 88.
- Co* insula, an hoc nomine nota tempore Salomonis; 122. An tempore Latoi. *ibid.*
- Coccinum*. 118. purpura dicitur. 187. 216. Instar rosæ micat. 188. *Coccinea* dicuntur purpurea. 199. In *coccino* igneus fulgor. 199. *Coccinum* dicitur *dibaphum*, sed male. 198. Differt a purpura plebeja, Tyria & Hysgino. 199. *Cocco* tingitur. 200. *Cocco* tincta vestis. 200. *Coccini* calcei. 194.
- Cocci* cultura. 202. Ejus locus natalis. 202. Quomodo dictum Judæis. 207. Dicitur *Vermiculus acutus*. 215
- Coccus*. 188. Inde *Lacca*. 194. Qualis fructus *coccus*? 200. *Coccinus Tyrius*. 207. *Coccinum* pessime dicitur *dibaphum*, & bis tinctum. 214. *Coccinum duplum retortum*. 212. *Coccinum* cur dicatur *Sebani*. 215. & *Sen*. *ibid.* Est color pretiosissimus. 216. Eo usus est Alexander Severus. 216. Sacerdotibus & Auguribus ornamento est. 216. Et Salomoni. *ibid.*
- Coccinum* dicitur *Galaticus color*. 200. 216.
- Coccinati milites*. 208. 209.
- Cochenille*. 204
- Cæruleum*, *caesium* quasi *cœlium*. 175. Quomodo tingatur? 180 vide *Hyacinthinum*
- Colores* quid? 82. *Colores* veterum nobis sæpe ignoti. 162. *Colores* in sacro vestitu. 163. 164. &c. Quot in sacro vestitu. 167. Quo referantur. 177. *Colores Misti*. 192. *Color Regius*. *ibid.*
- Columna Trajani Romæ*: 9.
- Conchylia*. Inde fit color pretiosus. 175. 176. &c. *Conchylia vestis* 175. 180. *Conchylum* distinguitur a purpura. 180. Eorum genera. *ibid.* pretia. 184. Quomodo tingatur. 190. *Conchylum*. *ibid.*
- Conopeum* texebatur. 219
- Conspicilla*. 53
- Contrepointé*. 251
- Cor* sedes mentis creditur. 292
- Corbes* texebantur. 219
- Corum*. 139
- Corium* & *Cortex* idem. 58. rubrum. 194. an a *Caro*. 58. *Coccino* tingitur 207. *Coria* consuuntur. 228
- Cosculium* & *cusculium*. 204
- Corinus* frutex. 179
- Coron*. Belgice *Catoen*. 87
- Coroneum* malum. 87. Ab Arabibus in Hispaniam delatum. *ibid.*

LIBRI PRIMI.

Cothurni. 51
Crappe. color ruber. Ejus fe-
 rax Zelandia. 189
Crates texuntur. 219
Cravates. Colli lora. 232
Crepida. 51. *Crepidatus* Domitia-
 nus. 47. *Crepidæ* propriæ Sa-
 cerdotibus Dial. & Flavial.
ibid.
Crepitus ventris in cultu Baalis
 Pehoris. 8
Crepus quid? 8
Cretati. 165
Crinale 116. *Crinale aurum.* *ibid.*
Crux in textura. 227. quomodo
 dicatur a Judæis. *ibid.*
Cynocephali populi. 104.

D.

D *Assen.* Colli lora. 232
David vestibus tectus quo
 sensu. Cur in iis non potue-
 rit caleferi. 75
Dentelles. 212. 282.
Desertum apud Judæos quid. 134.
 Ibi prædicavit Johannes. *ibid.*
Dialis Sacerdos. 197
Dibaphum. vide Purpura. Pro
 Auguratu. 197. 214. Male de
 coccino dicitur. 214. 215.
Dii Deaque albis vestibus amicti.
 164.
Diogenes Cynicus. 144. Ejus acre
 dictum in Megarenfes. 146.
Discalceati Judæi quando. 46
Discoloria. 269
Dzaet / *filum.* **Ses Dzaet** / *achte*

Dzaet / genus panni Hollan-
 dici. 285
Drap d'or. pannus aureus. 227
Druida Gallorum albas habent
 vestes. 164
Dolabrum. post usum ferri. 223
Dominica in Albis. 165
Domitianus. 197
Dormire ab Hebræorum *Radam*
 69.
Dormire in Templo solent Sacer-
 dotes & Levitæ. 69
Duos pannos, duas telas jungere
 per texturam. 241. &c.
Duplicata tela. 241
Duplicatio. 212. *Duplicia,* & ve-
 stes duplices. 213

E.

E *Lias* propheta. Ejus vestis.
 65
Eliezer Pont. 106
Elychnia pro Sabbatho unde fie-
 ri debeant. 128
Emplastra non debent reperiri
 intra carnem & vestem Sacer-
 dotis. 31
Ephesiorum vestes habent rhom-
 bos intextos. 255
Ephodum est *Schaatnez,* duplicis
 materiæ. 78. Est *Maase cho-
 scheb.* 264.
Equi. Flavi in Dania. 118. *Po-
 melé, pomelati equi.* 255. *Equi*
Salomonis. 123. *Equi multi in*
Ægypto. 124. & *Thebis.* *ibid.*
Equum conscendere quis docue-
 rit?

INDEX R E R U M

- rit? 124. *Equos habendi jus*
 apud Hebræos 125. *Equorum*
pretium certum statui nequit.
ibid.
- Eruca damnificæ bestiæ.* 88
Escarlatte. 185
- Eva non erat Sacerdos.* 12. 63.
 Ejus vestes non erant Sacer-
 dotales. *ibid.*
- Expiatio Magna.* Dies Expiatio-
 nis dictus *Tom Hakkipurim.* 107
 Illo die Pontifex Max. in ve-
 stitu fastum deponit. 107.
 Non intrat adyta cum vesti-
 bus aureis. 107. In Albis ve-
 stibus ministrat. *ibid.* Reliqua
 omnia tunc splendida *ibid.* Ex
 aureo labro lavat manus & pe-
 des. *ibid.* Vasa aurea tunc pre-
 tiosiora quam reliquis diebus.
 107. Illo die Sindon byssina
 tendebatur in templo 108.
 163. Pontif. Max. lino ve-
 stitu albo. 163
- F.**
- F.** & K. apud Arabas uno apice
 tantum differunt. 201. F.
 Mutatur in V. Apud Græcos
 F & γ quomodo differant. 201
- Faly.* **Cen falsp** genus vestimen-
 ti nostrarum mulierum a φά-
 λα. 232
- Fascia* in vestibus. 282
- Fel, vel, a pelle.* 58
- Feminalia, Brachæ.* 84. Hierony-
 mus male credidit non posse
 texti, 231. 236.
- Ferandin, genus panni serici.* 285
Fen couleur de Fen. 186
Feuille morte, color. 169
Fibula. Est acus 229. A futura
 nunquam distinguitur. *ibid.*
 Nulla sine acu. *ibid.*
- Fibulatum & resfibulatum.* *ibid.*
- Fides, fido, fœdus.* 59. *Fidei sa-*
cra. 32. Ejus flamen. 164
- Filæsel, genus fili serici.* 128
- Filum. six fils, huiet fils, genus*
 panni Hollandici. 285
- Fimbria* in vestibus quomodo
 Hebræis dicantur. 252. In
 vestibus sacris nullæ. *ibid.*
 Quæ in vestibus. 282
- Flachs German. flas Belgic.*
Filace Gall. linum 92. 99. **fijn**
flax. 120
- Flaviales.* 197
- Flamen.* Dialis habet album ga-
 lerum. 164
- Flamines Fidei* manus velant albo
 panno 164. *Flaminibus* lana
 peculiaris, 148. *Flamines* di-
 cuntur quasi *Filamines.* 148.
 Quomodo tegant caput. *ibid.*
- Flaminica* apud Romanos, si tu-
 nicam laneam lino confutam
 habuit piaculum commisit. 81
- Flos* Flores hyacinthini. 176. Ex
 Ajacis sanguine crescunt. 176
- Flos lane* caprinæ. 138
- Floribus* pictæ vestes. 274. 277.
- Floride* vestes propriæ mulieri-
 bus. Et quidem meretricibus.
 274.
- Flores* intexti velis tabernaculi.
 277.

LIBRI PRIMI.

- Fœdus* unde dictum. 39 *Fœdera* sancire. *ibid.* Sancitur fœdus cum signis notabilibus. 59 In sancientis fœderibus victimæ adhibentur. 59. Quid significet. *ib.* In fœderibus comminatio. *ibid.*
- Folia ficulnea.* 56. umbrosissima. 56. Inde vestes. *ibid.*
- Foliis* sese tegit Ulysses. 56.
- Fratres Arvales.* Eorum Sacerdos spiceam habet coronam. 164. Et albam infulam. *ibid.*
- Fullones.* Vestes dealbant & lavant. 165. Junguntur cum *farcinatoribus.* 230.
- Fulvus* color quomodo mixtus. 167.
- Frontalia.* 53.
- Funes.* Quibus ligatus Simfon. 91.
- Fructus* vestibus intexti. 279.
- Fusi.* Post usum ferri. 223.
- Funda* annulorum formas habent figuræ in tunica Sacerdot. 259.
- Funus* deducentes nudis pedibus. 46.
- G.**
- G** *Littera* permutatur. vide **K.**
- Galantes.* 147.
- Galericulus.* vulgo une *Pernuque.* 139. Ex pilis caprarum, *ibid.*
- Galerus Albus* Flamini Dialis. 164.
- Galigula* Sericatus. 111.
- Gallia* quomodo purpuras tingat. 190.
- Gallorum* procærum vestes aureæ. 155.
- Garlaticum* pro *Galaticum* & *Escarlaticum*, *Escarlate.* 206.
- Geiten-Stein.* Villa prope Ultrajectum. Sic dicta ob capras Orientales. 142.
- Gemma* in vestitu sacro. 160. 161. Cælatæ in Calceis. 161. Leges contra vestes gemmatas. *ibid.*
- Gemma Hyacinthus.* 174. &c.
- Gemma Hematites.* 189.
- Gematria* species Cabalæ Judæorum. 278.
- Generosa.* 91. 118.
- Germani* tecti agninis pellibus. 67.
- Germanica* toga pro Græcanica. 197.
- Geta* pelliti. 67.
- Gens.* ab Hebræorum *Es.* 137.
- Goliati* hasta comparatur cum instrumento textoris. 225.
- Gossampini.* Frutices qui *gossypium* ferunt. 86.
- Gossypium.* Parum habet firmitatis. 91. Est *Xylinson* 99. Differt a lino 104. ubi nascatur? 99. Ejus est abundans *Bengala.* 104. Ex *Gossypio* vestes Sacerdot. apud Gentiles. 164. Cum lino an possit misceri. 74.
- Goussen* frustulum tunicæ Gal-
(b) lis

INDEX RERUM.

lis sic dictum. 237. tunicae
 mirifica arte intexitur. *ibid.*
Goude laecken. pannus aure-
 us. 227.
Grex liniger Sacerdotes. 94.
Gris de lin. color. 186.
Grof Gein. Genus panni ex
 lana caprina, apud Belgas.
 227.
Gynacium, Gynaciarii. De iis la-
 ta lex. 308.

H.

H. littera mutatur in G. K.
 92.
Halm / pro *culmus.* 92.
Haus / **Heuep** a *Canabo*, & Heb.
 Kanbos. *ib.*
Handt, pro *cutis* 92. *Haut.*
Hupdt. 67.
Harnspex varicosus. 84.
Hemels Bleau. 172. 177.
Heckelen *Carminare* lina. 73.
Heliogabali calcei gemmati. 161.
Hemo pro *Homo*, ut *bennus* pro
bonus. 69.
Hercules pelle Leonis vestitus.
 66. Ejus Sacerdos *laticlavus*
 vestitus. 148. Ejus amica.
 190. Ejus canis inventor
 purpuræ. *ibid.*
Herculis Lindii sacra cum diris
 imprecationibus. 7.
Heroes prisici pellibus vestiti. 66.
Heroinea pellibus vestitæ. *ibid.*
Hes, Hex, Kas, Catti / Hesseu
 idem. 92.

Himmel biguæ. 177
Hippias sibi vestem texuit. 308.
Hircus Christum significat. 61.
Hircum ab alis. 62.
Hollandi optimos pannos confi-
 ciunt ex lana hispanica. 113.
Hollandia cum Ægypto compa-
 randa. 124.
Holoferica vestis. 111. Ejusmo-
 di vestem nunquam habuit
 Alexander Severus. *ibid.*
Hoqueton tunicula a *chetunet.* 278.
Hunni & Hungari pelliti. 67.
Hyacinthus gemma. vide *Gemma.*
Hyacinthus flos. vide *flos.*
Hyacinthus color qualis. 172. &c.
 183. Quomodo tingitur.
ibid. & 180. 183. Est color
 nigricans, instar atramenti.
 178. Auster *ibid.* Aeris na-
 turam refert. *ibid.* Non om-
 ne est *thechelet.* 179. solo fan-
 guine conchylii tingitur. *ibid.*
 Quomodo hodie tingitur. *ibid.*
 Non nisi lana eo tingitur.
 147.
Hyena. Ejus pellis contra vulne-
 ra. 67.
Hysginus color. 192. 195. 203.
 Augurale vestimentum. 192.

I.

I *Acinthe la belle.* 174
Iacobi vestes, vide *Vestes.*
Ichthyophagi. 56.
Ignis & fulmina in foedere. 59.
Imperatorum Paludamenta alba.
 165,

LIBRI PRIMI.

165.
Ingenicur. Choscheb. 265.
Incubare Deo. Esculapio &c.
 68.
Incubare pellibus. 69. An Mofir
 ritus iste notus. *ibid.* Cur Mo-
 si attribuat. *ibid.*
Inconfutile apud Johannem non
significat sine fibulis. 235.
India unde dicta. 105. ferax
lini. 104. & *Xylini.* 104. *In-*
dica lina præstantissima. *ibid.*
Indicem linum byssus. *ibid.*
India quidquid ultra mare me-
diterraneum, & Ethiopia.
 105. *Ioppe urbs, & Arabia*
India. *ibid.*
Indi Nigri. 105.
Indicus color, harundinum spuma.
 179.
Indumentum. 116.
Insilia. 223.
Insubula instrumentum texoris.
 225.
Insula Cos. Kō 113. 121.
Instita in vestibus. 282.
Jahannes Baptistes. Ejus vestes.
 65. Conveniebant regioni
 montanæ. 134. Quæ de co-
 dicuntur communis vitæ ra-
 tio tulit. 134.
Jonathan Hasmonæus Pont. 28.
Josephi aliorumque scripta cor-
rupta. 162.
Josephi fil. Jac. tunica passim.
 278. &c.
Isis inventrix lanificii. 149. 224.
Ismael f. Paphi Pont. Max. 106.

Italiaensche vloer / Pavimen-
tum Italicum. 254.
Iteratio. 212.
Iugum textorum. 225. *Depicta*
in tabula. 243. *Ejus expli-*
catio. *ibid.*
Jupiter Βρομίδης & πορδίδης. 8.
Juvencus quando oblat. 300.

K.

K. mutatur in C. G. H.
 & T. 92. 180. 206.
Kammen / Carminare. 73.
Kanten. 212. 282.
Kasse. Kasse haube. operimentum
sponsæ dicitur stomachus ani-
malis ruminantis. 260.
Karmesijn. 189. 193.
Kartas. 207.
Kasten a Cista. Funda annuli.
 259. *Getasteler rest. Tunica*
Taschbetz. 259.
Keeperen. Scheepert stoffe. 285
Kermes, coccinum. 202.
Kleermaccker. 229. 231.
Klinkant. 159
Klosse / een Klosse Sacren / a
κλωσς. 212
Klohs noot. 202.
Kolder Waasje Kolder 262.
Koninghs Couleur. 186.
Koreischitarum Religio, apud A-
rab. 9.
Krampf. Spasmus. Haschabetz.
 261.
Kunstlich. Het aller konstelijste
werck. 264.
 (b) 2 L.

INDEX RERUM.

L.

L. littera vestibus intexitur. 273.

Labia rubemta. 215.

Lacca color ruber. unde. 194.

Tyria. 207.

Lacer, bzyden / brocher. veteribus ars ignota. 234.

Lacuata. 257. 258. *Lacunar.* *ibid.* *Lacuata testa.* *ibid.*

Laculatum. vestis *laculata tafchbetz.* 257. 258.

Lana a lana quasi lanca. 147. vide *λάναια.* *Coccina lana.* *ibid.* & 213. *Hyacinthina.* *ibid.* *Textitur.* 233. *Vestis Cæsaris & Imperatoris.* 147. *Æneæ & Sacerdotum.* 147. *Læna quid?* 213.

Lacken. Soude Laccken. panni aurei. 227.

Latitia virorum & mulierum. 126.

Lagena. 139.

Lana. *Vulgatissima materia vestium.* 73. *Inde vestes Sacerd.* 110. *Pretio non cedit serico* *ibid.*

Lana & linum pro vestibus ipsi. 73.

Lanam cum lino in vestibus misceri vetitum. 73.

Lana vitis. *Gossypium.* 86. *Marina pinnicum.* 128.

Lana camelorum. 57. 65. *Non facit Schaatnetz.* *Cum lino misceri potest.* 74. *In usu*

tempore Christi. 133. *Inde vestes Joh. Baptistæ.* *ibid.* *In Insula Caspia mollissima.* 135. *Inde vestes delicatiorum.* *ibid.* *Et Sacerdotum* *ibid.* & *Ara- bum.* *ibid.* *Non valde mollis in Judæa.* 135. *Ex ea fiunt vestes viles & Cilicia.* *ibid.*

Lana. *Adhibetur ad vestes sacri.* 131. *Inde vestes Regum.* *Servii Tullii.* *ibid.* *Late sumitur pro gossypio & serico.* 132. *Varia lanarum genera.* 126. *Agnorum* *ibid.* *Quousque cum lino misceri queat.* 133. *Lana Milesia mollissima.* 135. *Caprina in vestibus sacris nullum habet usum.* 143. *An lana arietum non foeminarum?* *ibid.* *In ovibus pura conservatur.* 144. *Ovifla sola prohibetur ne miscetur cum lino.* *ibid.* *Sola peniculantis indiget.* *ibid.* *In vestitu sacro est optima.* *ibid.* *Lanarum genera mollissima.* *ibid.* *Vigonica, Persica, Hispanica.* 145. *Milesia.* *ibid.* *Judæis notissima.* *ibid.* *Dicta ab urbe Mileto.* *ibid.* *Omnis lana mollissima & pretiosa Milesia dicitur.* 145. *Hispanica lana mollissima.* *Inde panni Leydenses optimi.* *ibid.* *Apula, Gallica, Tarentina, Selgica, Damascena.* *Lanæ Altinates.* *ibid.* *Judaica lana mollissima.* 146. *Lana fusca* &

- & rubra nigræ tincturæ inepta. 146. Alba adhibetur in vest: sacris. *ibid.* Ejus fit mentio in S. Scriptura *ibid.* Lana usus in sacris. 147. *Lana* vestiti Sacerdotes Ethnicorum. *ibid.* Lana nulla in vestibus Sacerdotum Ifidis. 147. *Lana* Flaminihus peculiaris. 148. Arabum sapientes lana vestiti. *ibid.*
- Lanam nendi* artem invenit Mercurius. 223. 224.
- Laniscium* in Insula Coa claruit. 122. In usu tempore Mosis. 149. Attribuitur Ægyptiis, Ifidi & ofirdi. *ibid.*
- Lana* vestium sacr. tingitur, non panni detexti. 217.
- Lana Caprina* misceri potest cum lino. 74. Inde vestes. 137. Hodie magna copia Smirna nobis advehitur. 141.
- Lapper.* 230. **Lappen.** *ibid.*
- Laticlavata tunica.* 148.
- Latous* quando vixerit. 122.
- Lectus* ex pellibus. 67.
- Leeder** / Germ. **Letter** / corium. 58.
- Lepra.* Quænam vestes ea possint infici. 137.
- L' Espagne* Mercator celebris Amstelodamensis. 142.
- Lex Rhodia.* 112. De Murilegiis & Gynæciariis. 308
- Lex vestiarum.* 73. Alex. Severi. 155.
- Leyste** / Institæ vestium. 282.
- Licia.* De *Variantibus liciis* pingere. 271. *Multa licia.* 285. Ex quot liciis fuerint vestes sacræ. 287. Judæorum de his deliria. 290.
- Ligamenta* intra carnem & vestem Sacerdotis vetita. 31.
- Limbi* in vestibus. 280. 281. 282.
- Limbolarii.* 308.
- Linum.* vide lana.
- Linum* ubi nascatur. 99. Quomodo flavescat. 118. Candor ejus damnosus in retibus. *ibid.*
- Linum* firmum. 91. Ex eo fiunt retia. *ibid.* Et funes quibus ligabatur Simson. *ibid.*
- Linum* tenax. 91. *Lini* semen. 92. In culmum crescit, & stipulas habet. *ibid.* *Linum* pectinatum. 120. *Linum* Ægyptiacum. 97. Merx Ægypti celeberrima. 99. Indicum. 100. Est præstantissimum. 104. 105. India olim *lini* ferax. 104. Hodie non multum ex India affertur. *ibid.*
- Linum* & Gossypium in India differunt. *Lina Harlemensia* pretiosa. 106.
- Linea vestis.* vide vestis. *Linea vestis* Herculis. 94. Josephi. *ibid.*
- Lineas vestes* purpura aut auro ornare dementia. 154.
- Liniger grex,* sacerdotes. 94.
- Lini inventor* an Pythagoras. 94.
- Linum* in usu ante tempora

INDEX RERUM.

- Mosis. *ibid.* Lini texturam quis invenierit. 224.
Lini Ægyptiaci pretium certum. 125.
Linyphones, lini textores. 99.
Lintea Sinden. 101.
Littera varia vestibus intextæ. 273.
Locustæ cibus vulgaris apud Judæos. 134. An preces faciendæ propter locustas *ibid.*
Londres pro *Londes* & *London*. 206
Loen. **Gen** **Toen** homo deses. ab Hebræo *Loun*, cunctari. 213.
Lora in vestibus. 282. *Monolores*, *dilores*, *trilores*, *pentelores*. *ibid.*
Lorica decet virum fortem. 112. Neoptolemi *lorica*. 263. 285. Galbæ & Ajacis. 263.
Lorica linea in aceto decoctæ. 263. Ex lana etiam fiebant. *ibid.*
Luctus in pellibus. 66.
Lupercalia. 4. cum sacris Baalil Pehoris conveniunt. 8.
Lutetia pro *Lenketia*. 206.
- M.**
- M** *Achina* quomodo Hebræis dictæ. 265.
Mactari in navi vetitum. 9.
Mactatio apud Iudæos fit cum precatione. *ibid.*
Magra rubrica Synopica. 193.
Maille. *Cotte de Maille.* **Gen** *maille* **Holder.** 262.
Mallens. 223.
Maribus scelis sacra fiebant 32.
Manica tunicis attexuntur, non affluuntur. 245.
Manor instrumentum textoris. 225.
Mare. Ejus color. 175. *Viride marinum.* Vide *viride.* *Mare mortuum.* 182. *Salfum ibid.* *Maria* terræ sanctæ septem. *ibid.*
Margarita Cleopatrarum. 161.
Margian. 193.
Marmor repræsentans nudos popas & sacrificantes. 9.
Maroquin du Levant. 194.
Massechet. Significat instrumentum textoris, & Codicem Talmudis. 225.
Matten Belgicæ stercæ. 222.
Medici Sacerdotum. 34.
Megarenses tegunt oves. 146.
Mel agreste pauperum cibus. 134.
Mercaton & *Melicoton.* 87.
Mercatorum societas. 123.
Mercurius. Invenit artem lanam nendi. 223. 224. Est chanaanæus. 224. *Mercator*, servus Deorum. *ibid.* *Alatus. ibid.* Tradidit lanificium *Mitzraimo*, sive *Osirdi.* *ibid.*
Merhazi, pro *Amerhazi* lana caprina. 140.
Mescha rude panni genus. 140.
 Inde fiunt tentoria & facci apud

LIBRI PRIMI.

apud Arabas. *ibid.*
Metallica ars quomodo inventa.
 220. 224.
Midianita. Eorum Religio. 7.
Mikveh quid? 124.
Ministri Principum albas habent
 vestes. 165.
Milesia lana optima. 145. 146.
 &c.
Milites Lacedæmonii & Babylo-
 nii coccinati. 208. 209.
Minerva ab Arachne in texendo
 victa. 220.
Minium Græcis quid? 118. 207.
Mitum, *dimita*, *trimita*, *âmit* &c.
 285.
Mizraim Chami filius. 149. 224.
 dicitur *Ofris*. 224. Ægyp-
 tum occupavit. *ibid.*
Mixtura in vestibus. Vide ve-
 stes. in agris prohibita. 76.
 In fatis & animalibus. *ibid.*
 In vestibus quo sensu Judæis
 permilla. *ibid.*
Moabita. 7.
Mombas Rex. 107.
Monachi artem fericum confici-
 endi ex India attulerunt. 112
Monolores. 282.
Mons Moria sanctus. 37.
Moses in omnibus artibus Ægyp-
 tiorum edoctus. 293.
Muliebris luxus die Paschatis.
 126.
Murex. 179. *Murices* ubi capi-
 antur ad tingendum. 182. Vi-
 vi capiuntur. 182. statim de-
 bent contundi. *ibid.* *Sacer Mu-*

rex. 196. *Tyrinus murex*. 199.
Murice rubere. 190. Lex de
Murilegiis. 308.
Mustela. 67.

N.

N *Nelde acus.* *Gen Pasch-*
naelde. 229.
Nagel. 226.
Naker. 186. 192.
Natte floreæ. 222.
Nauta Hebræis dicuntur *Me-*
lachim a falsugine maris. 182.
Nectere est *texere*. 219.
Nere. Fœminæ nent. 307. &c.
Nendi artem invenisse Mer-
 curium. 222. *Lanam* & *li-*
num vestium sacrarum quis *ne-*
verit? 292.
Netum. 212.
Nexile. 223. &c. fuit ante *tex-*
tile. 223.
Niger color. 173.
Nimaigre, pro *Nimegue*. 206.
Nimbrodo vestes Adami tripuit
Esavus. 62.
Noppies *Gausen oogen*. genus
 panni linei ocellati. 253.
Notariacon. Species Cabalæ.
 278.
Nudi Dii. 9.
Nudi nascimur. 1.
Nudi Laniones. 9. & *Popæ*. 9. &
Sacerdotes. 3. 9.
Nudi Britanni sacra faciunt. 9.
Nudus Concionator Antonius. 5.
Nudipedalia. 46.
Num-

INDEX RERUM.

Nummi varii.

9. 254.

O.

O *Cellata vestis.* 253. **Ganssen oogen / een roek met oogkens /** 253.
Oculi attribuentur vestibis facris, sed male. 253.
Oholiabus cum *Bezelele* sacras vestes confecit. 294. &c.
Ophir. *Aurum Ophir.* 152.
Opus acuti viri. 264.
Ordire. 127
Ornamenta mulierum ridicula ex pilis caprarum. 139.
Osiris inventor lanificii. 149.
Ossen bloet. 186. 189.
Oves teguntur ad conservandam lanam. 144. 146. &c. *Variae & punctatae.* 146.
Ouvrage de dessin. 264. *Exquis. ibid.* **Oreischrophen / Gallice guouffons.** vide *gouffon.*

P.

P. mutatur in F. & V.
Pagoda Indorum templa. 50.
Palla auro rigens. 155. 158. 162.
Pallas ægide tecta. 66. *χλαυκῶπις* dicitur. 173. Ejus certamen cum *Arachne* de textura. 271. 276. &c.
Pallium Pontif. Max. 234.
Pallium Sinhar ex qua lana. 145. 158.

Paludamentum ex auro textili. 155.
Palma vestibis intexitur. 274.
Pamphila *Latoi* filia invenit artem sericum conficiendi. 113.
Panni optimi conficiuntur in *Hollandia.* 113.
Pannus a πᾶν. 127. & *Dorice* πᾶν. 227.
Panni purpura *Tyria* infecti. 102.
Pannuria, vestis pomposa. 230.
Pannucla. 227
Pannos duos committere per texturam, quomoda a veteribus factum. 241. *Panni duo.* 241.
Panthea uxor Regis *Abradatae.* 184.
Pamberarum maculae oculi dicti. 253.
Pantusla inter calceos non numerantur. 39.
Papirus. Inde vestes veterum. 149.
Paraganda. 278. 280. 282.
Parabola de *Epulone.* 126.
Paschatis die luxus mulierum erat linum. 126. **West Paeschpronck.** 126. Quot agni oblata die Pasch. 304
Passemens, Passementen. Instituta & limbi in vestibis. Sic dicuntur a *Passim* & *Pissa* *Hebraeorum* & *Græcorum* *Pezæ.* 282.
Passim tunica *Josephi* & *Thamaris* quid? 280. 281.
Pa-

LIBRI PRIMI.

<i>Patriarcha</i> quibus vestibus sacrificent. 62.	indutus vulnerari nequit. 67
<i>Pavones varia aves.</i> 266. color eorum colli. 180.	<i>Pelliti</i> qui 67. 68. 70. <i>Pellifson</i> , <i>pellier</i> . 58. <i>Pelitz</i> , <i>vellus</i> , <i>vel</i> , <i>fel</i> &c. vide suis locis.
<i>Paxilli textura.</i> Instrumentum textoris. 226.	<i>Pelufium</i> urbs Ægypti. 98. 99. Unde dictum. 99. 103. <i>Monumentum Ægypti. ibid.</i> <i>Pelufiacum linum.</i> 103
<i>Pectorale Schaaitez</i> duplicis materiae. 78. 79. <i>chojsheb.</i> 264. &c.	<i>Penelopes</i> textura. 307
<i>Pedes</i> lavat Abrahamus. 43. <i>Lothus</i> Angelis. <i>ibid.</i>	<i>Peniculamenta</i> Judæorum hodie non sunt cœrulca. 183.
<i>Pedibus nudis</i> sacra fiunt. 33. Sacerdotes nudis pedibus templum intrant. 35.	<i>Peristromata</i> aurea. 155.
<i>Pede nudo</i> Sabbatha observare Judæos quo sensu? 45.	<i>Perones.</i> 44.
<i>Pedibus nudis</i> Virgines Vestales. 48. <i>Matronæ Romanæ. ibid.</i> <i>Augustales. ibid.</i> <i>Dianæ Sacerdotes</i> & <i>mulierculæ</i> apud <i>Cimbros. ibid.</i> <i>Triumphales.</i> 40. <i>Brachmanes Indorum</i> & <i>Turcæ. ibid.</i>	<i>Persarum sacra</i> impura. 7. <i>Eorum vestes aureæ.</i> 155. <i>Eorum Reges</i> habent vestes gemmatas. 161.
<i>Peye</i> genus panni apud Belgas, quasi <i>pili.</i> 135.	<i>Peruque.</i> 139. unde sic dicta. <i>ibid.</i>
<i>Pelagium.</i> 188.	<i>Perdrix</i> dicunt Galli pro perdix. 206.
<i>Pelles primæ vestes.</i> 12. 51. <i>Pelle himuli</i> Pontifex Maximus apud Judæos vestitus male dicitur a Plutarcho. 51	<i>Pezæ</i> vestium lora, institæ, & limbi. 280.
<i>Pellis.</i> 57. <i>Victimarum</i> sacerdoti cedit. 60. <i>Suuntur</i> acu. 228	<i>Phacasia.</i> 44. 47. <i>Atheniensium Sacerdotes</i> habent <i>Phacasia alba.</i> 164.
<i>Pellibus</i> tectum Tabernaculum & vasa sacra. 69. <i>Pellis</i> in sacris. 68 <i>In pelle dormire</i> vates. <i>ibid.</i>	<i>Phalanges</i> sunt virgæ in vestibus. 255. 258.
<i>Pelles pretiosissimæ</i> hodie ex <i>Moscovia</i> advehuntur. 67. <i>Auro ornatae.</i> 155. <i>Pelle hyena</i>	<i>Philo Judæus.</i> Ejus scripta non pervenerunt ad nos integra. Nos sæpe fallunt. 162.
	<i>Phlebotomia</i> ab equis reperta.
	<i>Phrygionica</i> opera texta dicuntur. 219. Et acupicta. 271. <i>Phryges</i> istius artis inventores. 271.
	<i>Phylira</i> tenuis quid? 222.
	<i>Pictura</i> in vestibus, & pictæ ve-

INDEX RERUM

- vestes. &c. 270. 271.
- Piece Gallis* frustum a *Peza*
Græc. & hoc ab Hebr. *pissa*.
280. 281.
- Pilei. Castorei. Holocastorei, Sub-*
castorei. Castor entier, demy
Castors. 145. *Pileus Laren-*
sii Pontif. ex pelle oyilla.
70.
- Pingere vestes* quis invenerit?
271. Variè pinguntur vestes.
272. &c. Pingebantur ali-
quando sola textura. 271.
- Pinna.* Lana marina. 74.
- Pinne.* Instrumentum textoris sic
dictum. 225.
- Pinchasus.* Præfectus templi su-
per vestes. 306.
- Piscium ossa.* Inde fiunt naves
& ædes. 56.
- Pistrina* ars quomodo inventa.
220.
- Plaga tenuissimæ.* 91. *Cumanæ*
ex lino. *ibid.*
- Pleebere pro texere.* 219
- Pluma lana.* 138. *Plumata, plu-*
marium, plumare, plumarius.
268. 279. Vestes a *plumis*
avium dictæ. 268. Ex *plumis*
avium vestes pulcherrimæ ex
fretro Davis Flestringam allatæ.
268. *Plumarium* opus. 268.
Plumaria ars. 269. *Pluma-*
ta quales habeant figuras.
273.
- Pænula.* Ejus usus. 213
- Polymitarium* opus. 267. 269.
Quales figuras habuerit. 273.
- Polymitum.* 116. 267. 278. 287.
Quis invenerit. 271. Inde
Belgice **Polymiten** / genus
panni ex pluribus filis. 227.
- Ponceau.* Color accedit ad vete-
rem purpuram. 189.
- Pontifices* initiantur unctiōne &
vestibus sacris, 27. 28. Eo-
rum habitus. vide vestes.
- Pontifex Max. Judæorum.* E-
jus vestitus secundum Plu-
tarchum. 51. 71. Decimo die
Tisri totus lineus. 96. Ejus
vestes ex bysso pretiosissima
93. 97. Obviam it Alexan-
dro Magno. 52.
- Pope* nudi sacrificant. 9
- Porphyrion* avis. 187
- Praadamita.* 57
- Pratexta.* 197
- Primogeniti* ante Mosen an ha-
buerint vestes sacerdotales. 12
- Princeps Templi.* 302
- Propheta.* Eorum habitus. 64
- Psychi* pro *psyche.* 119
- Putvis idololatricus* non est infe-
rendus terræ sanctæ. 43
- Punicus color* quomodo tingatur
apud Judæos. 205
- Purpura* an byssus. 82. *Purpu-*
ra sacra. 147. *Purpura* non
nisi lana tingitur. 147. *Pur-*
pura vestes Vestalium. *ibid.*
- Purpura* quomodo tingatur in
Gallia 176. Tyria. 102. 195.
ponitur inter res pretiosissi-
mas. 196. Adhibetur ad ve-
stitum Pontificum. 196. 197.

LIBRI PRIMI.

Purpureus amictus quid? *ibid.*
Purpura dicta a puritate, si-
 ve pura luce. 199. Clara pur-
 pura. 199. *Commodior purpu-*
ra. 214. *Purpura dibapha*, quia
 bis tineta. *ibid.*
Purpura De purpura qui scripse-
 rint. 182. 185. &c. *Indica.* 186
 Variæ purpuræ. *ibid.* Ejus tria
 genera. 188. *Plebeja.* 189. viola-
 cea? 182. An violacea. 189. An
 ea vestiti fuerint Sacerdotes?
 197. *Tyria purpura dibapha.*
 188. 191. *Laconica.* *ibid.* *Pur-*
purca mors, *ibid.* *Pupura* ge-
 nuinus color. 188. Antiqua
 collata cum moderna. *ibid.*
 Est instar sanguinis concreti.
 189. Quibus floribus compa-
 rari debeat. *ibid.* Quomodo
 tingatur. 190. Incomparabi-
 lis in templo Iovis Capitolini.
 190. *Pupura* varia epitheta.
 190. *Sarrana.* 190. Ejus In-
 ventor Hercules. 190. Plu-
 ries tineta. 191. Cur dicatur
bis tineta? *ibid.* Genuina *pur-*
pura maris significat. 195. *Pur-*
pura privatis interdicitur. 196
Pythagore vestis linea. 94.

Q.

Q *Uisquilia.* 204. Sic dicitur
coccus. quare? *ibid.*

R.

R littera aliquando vocibus
 inferitur, ut *stirps* pro

51πθ. &c.

Radii textoris. 223. 226
Ramses urbs Ægypti. 100
Ranunculi flores accedunt ad pur-
 puram veterem. 189
Rach / Belgice tela aranæ, ab
 Hebræo *Arag*, texere. 220
Recamadura ab Hebr. *Rokem.*
 269
Recta tunica stando & ambulando
 textitur. 239
Regilla sursum versum textitur.
 239
Retia fiunt ex lino. 91. Et qui-
 dem ex optimo lino. 91. 120.
 Non fiunt ex gossypio. 91.
 Olim texebantur. 219. 221.
Retium textores. *ibid.* *Retium sta-*
mina. 221
Reticulum. Stomachus animalis
 ruminantis repræsentat figura
 in tunica Sacerdotum, quæ
Taschbetz dicitur. 260. Ta-
 bella in qua depingitur. 260
Retortum filum retortum. 286
Rhenonum pelles. 67
Rica. 148. Est lanca. *ibid.* Ve-
 stis purpurea. 197
Rikema, *Recamare*, *Recamata.*
 vide in *Rokem.*
Roct / tunica. *Ein engen roct.* 250.
Ein bunten roct / 278. *Roct* met
 passamente. 282. *Roce* avec pas-
 sement. *ibid.*
Rokem opus Phrygionicum. 269.
Baltens solus est operis *Rokem.*
 Et Tegumenta portæ
 tentorii. *ibid.*
 (c) 2 Ro-

INDEX RERUM

- Rokem & Choscheb* quomodo differant. 270
- Rosinroth.* 198
- Ruber color igneus.* 170
- Rubigo.* 169
- Rusticus* lepide deceptus ab infectoribus Delphensibus. 173
- Rustici* tenes apud Græcos pelliti. 67
- S.**
- S.** mutatur in T & Z. 190.
- Assumit ante se E. 206
- Sabbathi honor* est gulæ & luxui indulgere. 45
- Sabbathi Zebi*, falsus Messias. Ipsiux uxor. 63
- Sacci* quibus advehitur lana Hispanica crassissimæ texturæ. 223.
- Sacerdos.* Primus Adam. 12. 60.
- Sacerdotes* veterum plerumque Philosophi & Astrologi. 148.
- Sacerdotes* Ethnicorum auræas vestes habebant. 156. Et Gemmatas. 161. Et albas ex gossypio. 164. *Sacerdotes* Ægyptiorum linigeri. 94. *Sacerdotes* dibapho vestiti. 147.
- Sacerdotes nudi.* vide *nudi vestiti.* vide *vestes & sacci.*
- Sacerdotes* Hebræorum non esse pellitos. 71
- Sacerdotum minorum* vestes sunt lineæ & albæ. 163. Eorum balteus habet lanam & est coloratus. 163
- Sacerdotes* inter sacrificandum habere phylacteria. 53. Eorum supplicatio. 52
- Sacerdotes femina* apud Judæos nullæ. 63. Apud Germanos albas habent vestes. 164.
- Sacerdotes* quot? 295. & seqq. Sacerdotum quot Classes & familiæ. quot in qualibet. 296 & seqq. non omnes in Templo operabantur. 298. non semper vestibus sacris in Templo vestiti erant. 299. 300
- Sacerdotes.* vide *Pontifex.*
- Saccis* utrum Sacerdotes vestiti. 51.
- Sacrificantes* apud Athenienses, a scurris quomodo dicti ob colorem vestium. 164
- Sacrificia* quo tempore plurima oblata. 304
- Sagi* Gallorum *ῥαεδοτοί.* 255
- Sanctio*, & *sanctum* a sanguine. 59
- Sanguis avis* an debeat tegi apud Judæos. 194
- Sanguine* fit *lacca.* 194
- Sandyx.* *Indica* purpureus color. 190. 205.
- Salomon.* Magnum quæstum fecit ex equis Ægyptiis. 125. Contrahit cum Pharone. *ibid.*
- Sara* Abrahami uxor. De ea lepida fabula Judæorum. 130. Ejus stupenda pulchritudo. *ibid.*
- Sar, Sara, & Sarra* Tyrus. 190.

207.
Sarranum ostrum. 190. 207.
Sarlaka, Sarlacum pro *Scarlatum.*
 206. 207. *Sarlacca. ibid.* Est
coccinum. 207. Hinc
Scharlaken color coccinus.
 185. 189. a *Scharlatto.* 189.
 198. 205. 207. De *P Escar-*
late Gallice. 189. 205. Vocis
 origo. *ibid.* & 206. *Scharlach*
 Germanice. 205
Sartores qui vestes de novo con-
 cipiunt & conficiunt, quales
 hodie vocamus *Schneyder* /
couturiers, apud veteres vix no-
 ti. 228. 229
Sartores apud veteres non erant
 ii qui novas vestes conficiunt,
 sed laceras reficiunt. 230. Non-
 nunquam tamen vestes faci-
 unt. 231
Sasgon color. Vide *Hysginus.*
Satina findone. 102. a *Seta. ibid.*
 an a *Syndone.* 103. Pannus fe-
 ricus. 285
Saturnus adoratur ab Arabibus
 Amonitis & Moabitis. 8. Ejus
 sacra. 8
Saulus Rex quare sese non po-
 tuerit interimere. 262. 263
Schabatz quid? 263
Schani coccinum. 212. 215. Cur
 ita dictum. 215. quasi acutus
 color *ibid.*
Scharlaken. vide **Scharla-**
ken.
Schesch. 210. 184. &c
Schneyder / qui novas vestes con-
 cipit & contuit. 231
Schorien. 57
Scolecion. 211. vide *σκώληξ.*
Scopi. 223
Scortum meretrix Belgice. *scii*
bel. 58
Scripta veterum non sunt integra,
 & nos saepe fallunt. 162
Scutula & *Scutulata* vestis. 255.
Rete. ibid. *Scutula* in vesti-
 bus quid? *ibid.* &c. *Empla-*
strum scutula dicitur. *ibid.* a
scuto. ibid.
Scyrus Insula. 139
Securis post usum ferri. 223
Semen pro *serimen.* 227. *Semen*
pischtim. i. e. lini. 92
Senatores Romani pelliti. 66
Sericum a Vermibus. 83. *textura.*
 88. 228. 229. *Retorium.* 212.
 dicitur pro bysso, sed male.
 286.
Sericum Arabice. 278. *Sericum*
 an possit cum lino aut lana
 misceri? 74. Ejus nulla fit
 mentio in summo luxu ve-
 stium. 126. Non est *tholaat*
Schani. 209. *Natura album* est
ibid.
Sericum. 102. 109. In vesti-
 bus sacris nullum habet usum.
 110. Nec in *Tabernaculo.*
 115. Non superat pretio la-
 nam. 110. Quomodo inno-
 tuerit apud Romanos. 112.
 Non decet fortem virum. *ibid.*
Libra Serici libra auri. 110.
 112. Est auro pretiosius. 130.
 (c) 3 Unde

INDEX RERUM

- Unde ad Romanos delatum. 112. Ejus cultura. *ibid.* Ars *Sericum*. conficiendi. *ibid.* Ejus origo. 113. Assyriacum *Sericum* distinguitur a serico insulæ Co. 114. Serica hodie a Gallis & Anglis conficiuntur. *ibid.* Magna copia ex India & Persia ad Hollandos affertur. *ibid.* Ejus nulla fit mentio in V. Testam. 114. 126. Tempore Ezechielis ignotum. 116
- Sericum*. 119. 120. &c. Quomodo vocetur ab Indis? 172. *Sericum* vox peregrina, non Hebræa. *ibid.* Ornamentum sceminarum. 110. & 126. Rarum apud Judæos tempore Christi. 126. Quomodo vocetur a Rabinis. *ibid.* Hodie Græcis dicitur *πῆνη*. 127. Judæis innotuisse post imperium Græcorum. *ibid.* Ab omni ævo Judæis notum fuisse fabula. 130. Ex serico fiunt vestes Regiæ. 129. Et Ahafueri. *ibid.* An notum sub templo primo. 129. Antempore Abrahami? *ibid.* Tempore Mosis Judæis ignotum. 85. Olim pretiosissimum. 110
- Viris interdicitur serico. 110
- Imperatoribus negatum. *ibid.* Apud Romanos serica veste primus usus est Helioabalus. 111. *Serica vela*. 111.
- Sericatus* Empedocles. 110. &
- Caligula. 111
- Subserica* vestis. 111
- Sericum* Galli *Soye*, Germanis *Seyde* a *Seta*. 102. *Gezwirne seyde*. *Seydener Schleyer*. 115. 212.
- Servius Tullius* Rex. Ejus vestes laneæ. 131
- Servorum* oppignratio. 44
- Serviettes*. 285
- Serra* post usum ferri. 223
- Sefonchides* docuit equum conscendere. 124
- Sindon*. Optimum linum Pelusiacum 103. *Sindones* Milesiæ. 145.
- Sindon* unde dicta? 103. *Sindone* vestiti. 102. Nota luxus. *ibid.* Philosophos non decet. Attribuitur Bacchantibus. 102. Et Brachmanibus. *ibid.* *Sindon* pro veste. 101. Lintea *Sindon*. 101. *Sindon* aliquando vestis ex vili materia. 101. Clitoris. *ibid.* An idem quod *Satin*? *ibid.* *Syndong* gossypium. 102. Ægyptiaca. *ibid.* Sumitur pro velo. 108. Ex bysso. *ibid.* *Sindon* byssina. 108.
- Smaragdus* gemma viridis. 196.
- Soye* sericum *bout de Soyé*. 285.
- Spasmus*, *vertigo*, *der krampf*. *Habschabetz*. 261
- Spina* coronæ Christi. 36
- Spuere*. Christus consputus. 42
- Spatha*. instrumentum veterum textorum. 226. 240
- Stare*

- Stare supra re aliqua in Templo nefas.* 33. *Stare texendo.* 227. 239. 240
- Stamen ex bysso, & trama ex lana.* 287
- Stamen.* 227. Sic dictum quia *rectum stat.* 227. 239. 240. &c. Ex variis filis *stamen.* 287.
- Stattich / statich* dicitur a *stando.* 291.
- Stella* vestibus intexuntur. 274.
- Stomachus animalis ruminantis* repræsentat figuras in tunica *tatschbetz.* 260
- Storea olim* texebantur. 219
- Stoppen /* reficere vestimenta. 230.
- stute. Ein stute.* Multitudo equorum. 123
- Subtilia.* 116
- Subtegmen male pro subtemen.* 23. In *stamine* & *subtemine* fila ordine disponuntur. 127. *Subtemen.* 227. pro *subteximen.*
- Suere a setis, aut a sue.* 228. *Suere* & *resarcire* Medicorum est. 230.
- Sutores calceos* conficiunt. 228.
- Sutrinum* inventum. 228
- Sutum, resutum, resbulatum.* 229
- Supellex* dicitur a pelle. 67
- Superstitio* contra erucas. 46
- Symbolum* Pythagoricum. 49
- Syricum, color.* 118
- Syrma, Syrmata.* 137
- Syrus color.* 195
- Syrtis, Syrias & Scyrus.* 139.
- T.** mutatur in K. 180. in S. & Z. 190
- Tabernaculum.* ex pellibus. 67. pellibus tectum. 69. Ejus materia. 72
- Tabrobana.* 152. 169.
- Tailleurs, couturiers.* 229. vide *Sartotes.*
- Talaris tunica* solet habere manicas. 279
- Tapetes, tapisserie, Tapijt werck* 271.
- Taschbetz,* quales fuerint figuræ. An oculi? 253. Veræ figuræ. 256. 259.
- Tebenna.* Vestes quales. 197
- Tectum* ex pellibus. 67
- Teenen* Belgice, *тѣн* & *tenus.* 222. *Gen teene benne.* *ibid.*
- Tela.* &c. araneæ. 219. 220.
- Tela pendula* apud veteres quid? 240.
- Tela* quæ *rectum stat.* 240. Quomodo detexi soleat. 241. *Telam* percurrere & obambulare apud veteres quid? 243.
- Tela veterum* structura, in tabula ænea. 243
- Templum* secundum *Jerusalem.* quibus rebus caruerit. 27.
- Templum* conspuere peccatum. 42. Ei nullus pulvis inferri debuit. *ibid.*
- Templi honor.* 37. Est domus Sacerdotum. 39. In templo *fedit*

INDEX RERUM.

- sedit Christus quo sensu. 39.
Templum intrare cum baculo, marsupio &c. aut brevioris viæ causa, 39. 40. Et cum calceis. 42
Templi Principes. 302.
Terebra post usum ferri. 223.
Terra Israelis. 36. Ei non est inferendus pulvis idololatriæ. 43
Tessella in tunicis. 254. &c. differunt a *πλωδίοις*. 258
Texere quid? 127. 219. 227. &c.
Textura quid? 219. 225. Quæ res antiquitus texebatur. 219. 221. 225. *Textura* genera duo antiquitus. 228. 238. *Texere vestem*, tunicam, lænam, chlamydem, togam, faccos. Et *textura* chlamydis, chlænæ, exomidis & chlæna texta, vestimentum textum dicebant veteres, quia per solam texturam absolvebantur. 223. *Texebatur* tunica. *ibid.*
Texere sursum versum, & *deorsum* quid? 234. 238. 239. &c.
Textores stando & ambulando texunt. 239. &c. 242. *Textores* retium. 91. Saccorum. 233. *Textrices*, sive foeminæ maxime texunt. 307. &c. Et aliquando viri. 308. *Textorum* procuratores. 309
Textoris jugum vetustissimum ex Codice Virgillii. 249.
Textura sola plerumque absol-
 vebantur vestes apud veteres, absque futura acus. 228. 232. 237. Hodie quædam vestes texuntur. 308
Textrina templi. 309
 per *Texturam* duos pannos committere, & uti *textura* pro futura quid? 241
Textilia Diis grata. 164. 146.
Textili vestiti sunt Sacerdotes. 244. Texuntur vestes sacræ. 218. &c.
Texendi ars ab aranea inventa. vide *aranea*. *Textura* veterum difficilis. Ideo in desuetudinem abiit. 244. Est adhuc in usu apud Indos, sed raro. 244. Multum temporis requirit. *ibid.* Triennio tunica una textitur. Toga decem annis. 244. Simplicissima vestis mense uno. *ibid.* Hodie uno mense multæ vestes. *ibid.* & 246. *Textura* veterum est divum opus. 244. Opus artificiosum. *ibid.* Ejus mentio fit apud Mosen. 245
Texendi ars quando inventa. 224.
Textura veterum impossibilis credita ab Hieronymo, Salm. Casaubono & reliquis viris doctissimis, tandem a nobis explicatur, & auctores illustrantur. 238. &c. In tabula ænea elegantissima depingitur 243.
Texta tunica rotunda manicata, un-

INDEX RERUM.

undique clausa, tabula aenea
exhibetur. 237. Altera detex-
ta in aedibus nostris. 243.
Thebae equorum abundantes. 124.
Thechelet. vide *hyacinthinus*. 196
Thechelet, *Argaman* & *tholaat Schani*,
id est *hyacinthus*, *purpura*
& *coccus* omnium colorum
pretiosissimi. Jungi solent in
S. Scriptura, & a profanis
auctoribus. 216. 217.
Tholaat Schani. Non est fericum.
209. Est coccinum. 198. 199
&c. 209.
Thorax Amasis. 263.
Tikve quid? 125.
Tilia membranulae. 222.
Tinctura vestium sacr. Ejus nul-
la mentio. 292.
Tintinnabula aurea in veste Re-
gis Persarum. 155.
Tischa beaf dies. 45.
Tisri Mensis. Decimo Tisri dies
expiationis. Illo die Pontif.
Max. Judaeor. totus albus.
80. 95. 96. Convivium dat
peractis sacris. 34.
Toga inter decem annos detexi
nequit. 244. *Toga* purpurea
aureis stellis. 155. *Toga* palma-
ta. 247
Totaphotb quid. 53.
Trabea quid? 216.
Tropologia. 38.
Trama a transmittendo. 227.
Trama ex aureis filis quid
Graecis? 227. *Trama* antiquis
πρίην. 127.
Trilices, German. *trisch*. 285.

Triumphales, vestes aureas ge-
runt. 255.
Tubalcainus est Vulcanus 224.
- Inventor artis metallice. *ibid*.
Tunica Hippii ex trilici lino. 285.
Tunica Christi inconfutulis. 231.
&c. De ea opiniones virorum
doctorum 234. 235. *Tunica*
inconfutiles tres depictae va-
riis tabulis aeneis. 237. 243.
Nos duas possidemus, quarum
altera in nostris aedibus dete-
xta est. 244. Hodie duas pos-
sidemus eleganter textas apud
Indos. 247. De tunica
inconfutuli manicata rotunda
& undique clausa doctorum
sententiae. &c. 236. 241.
Tunica. 48. Ejus forma. 57. 234.
Aurea. 155. *Tunica stricta*.
250. *Tessellata*. *ibid*. *Nodosa*,
simbriata, *contrepointee*, *Tesse-*
lata. *Taschbetz*. &c. 251. 254.
Tunica Josephi. 278. &c. Tha-
maris. 280.
Turca discalceati. 50.
Tyrus Insula 190.
Tyr ab Hebr. *Zur*. 190. 207.

V.

V. mutatur in G. & K. 201.
Vacca rufa. Quibus vesti-
bus comburatur. 263. 164.
Varia. 269. *Variatum* opus. 264.
266. *Variare* & *variare* apud
Latinos quid? 266. De ve-
stibus dicitur. *ibid*.
(d) *Pa-*

INDEX RERUM.

- Vates* mulierculæ canæ apud Cimbros. 49. Nudis pedibus incedunt. *ibid.*
- Vela Tabernacula* crassâ. 290. cuius operis? 264.
- Vellus*, Germanice. *Etu Fel.* Belgic. *ecu Del.* a *Vellenda.* 58. & *Ulicæ.* *ibid.*
- Vellera* Serum. 88. *Velleris* pulli vestis 166.
- Venatores* pelliti. 67.
- Verba byssina.* 91.
- Verres* luxui deditus. Multa habuit textrina. 244.
- Vermis* an ab Arab. *Kermes.* 201.
- Vermittinctum.* 203. *Vermiculum*, *vermilion* & *vermeil* Gal. 200.
- Versicolores.* 278.
- Vestis* vox generalis. Significat quodlibet tegumentum. 75. Quid apud Romanos? 75.
- Vestes* antiquitus unde. Earum materia. 56. &c. 222. *Vestes* ex materia flumineâ, juncis, corticibus, stramine, foliis arborum. *ibid.* *Vestis nexilis* & *textilis.* 223. *Pellicea.* 64. Expellibus villosis. 58. *Victimarum.* 59. *Adami pelliceæ* unde? an ab Angelis confectæ. 59
- Vestium origo* a Deo, non a Pelasgo, Mercurio, Minerva aut Arachne. 12
- Vestis* testimonium peccati. 1. *Esavi* quales? 58. 62. *Vestes* ex plumis. 56. Ex auro solido. 153.
- De Vestibus Romanorum* qui veterum egerint. 10. *Vestes* plures in Templo. 302. ubi Sacerdotes eas induebant. 305
- Vestes prima* Adam ex foliis arborum. 56. ex pellibus. 57. Cur Adamo datæ post peccatum. 60. Sunt gratiæ Dei symbolum. 60. *Adami vestes* an sacerdotales? *ibid.* An iisdem sacra fecerint Noachus, Abrahamus &c. 62
- Vestes lineas* auro aut purpura ornare dementia. 154. *Vestes gemmatæ.* 161. *Pictæ.* 269.
- Vestes* Christo strata. 75. Sternuntur *vestes* Jehu. 75
- Vestis* omne quod tres digitos longum & tot latum est. 31
- Vestes* Regiæ ex serico. 129. *Vestes Paragina* & *Paradina.* 129 *Vestis clara* coccinea. 199.
- Vestes* ex lino & lana mixtæ vitæ. 73. 77. Sacerdotibus Hebræos permittæ. 78. 80. Absque vestibus duplicis materiæ nunquam sacra faciunt; præter decimum diem Tisri. 80. 291
- Vestes* multæ mixtæ inter Judæos prohibitæ non ex lege Dei, sed ne sint offensivæ infirmis. 74
- Vestes sacra* texuntur. 218. &c. Floribus ornantur. 277. Earum materia. 82. Linum, lana & aurum. 83. 126. Ex lino

LIBRI PRIMI.

no Ægyptiaco fiunt. 100. & Indico. <i>ibid.</i> Non ex Xylino. 106.	<i>Virgata vestes</i> , quid? 255
<i>Vestium Sacerdotum</i> origo. 11.	<i>Virgines Vestales</i> nudis incedunt pedibus. 48. Earum vestes albæ. 164
<i>Vestium</i> sacrarum defectus piaculum. 29. Præter numerum vestire, illicitum. <i>ibid.</i>	<i>Viridis</i> color quomodo tingatur. 169. 173. <i>Viride marinum.</i> 175
sine <i>Vestibus sacrificare</i> , piaculum. 10. 27	<i>Vites</i> Aminææ. 86
<i>Vestes</i> sacerdotum ex eadem materia ex qua tabernaculum. 72	<i>Ultramarinum.</i> 175. 277
<i>Vestium</i> sacrarum numerus. 12. 19. 25. 26. Genera. 14. 15.	<i>Ulyssis</i> vestes ex foliis. 56
<i>Vestes Sacerdotum</i> totius ordinis. 23. <i>Vestes sacra</i> duræ. 291.	<i>Vulcanus</i> inventor Metall. 224
<i>Vestes alba.</i> 164. &c. <i>Nigra.</i> 166.	<i>Visui</i> facilius credimus quam auditui. 162
<i>Vestes Pontif. Max.</i> 23. &c. Non poterant geri ab aliis sacerdotibus. 24. <i>Vestes</i> ejus <i>aurea.</i> 16. &c. 19. 109. Albæ. 16. 17. &c. Matutinæ & Vespertinæ. 18. 21. Pretiosissimæ, 18. 21. 98. 106.	<i>Wahre.</i> 123
<i>Vestes lineæ</i> Ethnicorum. 94. Maxime sacrificulorum. <i>ibid.</i>	Westphalia vestes & pannos habet crassiores, Belg. <i>Pepe</i> quasi <i>pili.</i> 135
<i>Vestis</i> Pythagoræ lineæ. <i>ibid.</i>	X.
<i>Vestis villosa</i> falforum Prophetarum. 68	X ylinum a ligno arbore dictum. 85. 87. 99.
<i>Victima</i> nigra. 166	<i>Xylinum.</i> 83 85. 100. Ex Xylino Ægyptiorum Sacerdotes habent vestes 85. Ejus ferax Ægyptus. Et Judæa. <i>ibid.</i> Hebræis dicitur <i>Lana vitis</i> 87. Indicum & Ægyptiacum carum 106. Indicum multorum liciorum. 285
<i>Villa</i> pro Vineæ. 86	Z.
<i>Vino</i> & carne lætantur viri. 126.	Z acharias. plures ejusdem nominis. 295
Vinum <i>Chelbon</i> totius Syriæ optimum 145. Geseüerer <i>Weyn</i> 145	<i>Zambalotti.</i> 114. 135
Vinum coctum ad libamina illegitimum. 145	<i>Zona</i> pellicca. 65
<i>Violet.</i> 186	<i>Zur</i> , Tyrus. 190
(d) 2	<i>Zwitsh / wtsch / Germ.</i> telæ bilices & Trilices. 285
	<i>Zwinnen / gewintret</i> retortum. 73. 212. <i>Gewintrete</i> sepde. 286

I N D E X

Vocum Hebræarum & aliarum linguarum Orientalium,

Quæ in primo libro citantur, explicantur, aut illustrantur.

א & v permutantur.	73	אורנים	226. 218. Textor.
אהוי litteræ permutantur.	121	אורנים	91. 221. Textores retium.
אבנט <i>Baltens</i> רקס	269	אורנים עם אורנים	<i>populus textorum</i>
אדום <i>Rubrum</i> .	215	אורנים אם אורנים	<i>Mater textorum.</i>
אולטרימרין <i>Ultramarinum</i> .	177		193
אומן <i>Artifex</i> . מושה אומן	226. 293	אורנה <i>Textura</i> .	220
אולה & אול	221	ארגוואן <i>Argavan</i> .	193
אוזב	211	ארגוואנה <i>Argavana</i> .	purpura.
אטון מצרים <i>funiculi Egyptiaci</i> .			185
99.		ארגוואנה	185. 194. 195
אריס צמר <i>Arietes lanati</i> .	144	ארגוואנה	<i>Purpura</i> . 100. 126. 129.
אלקרמס <i>Alkermes Arab. Cocci-</i>			185. 193. 194. 195. 196.
<i>num</i> .	201. 210		210.
אלשרק <i>Alferak Arab. Sericum</i> .		ארם <i>Syria</i> .	195
119.		ארמון <i>color Syrius</i> .	purpura Ty-
אמרה <i>Fimbria sacrae</i> .	252	ריא.	195
אמרקלין	302	אשף <i>Inde σοφός</i>	148
אינובולה & אינובולה		אסמאנזון <i>Color caelestis</i> ,	hya-
<i>Instrumentum textoris</i> .	225	cinthinus.	195
אסיפה סוסים <i>Collectio equorum</i> .		אסמאנזון <i>Idem</i> .	177
123			
אפודום <i>Ephodum</i> .	26		
אפליה <i>Aphelia</i> .	122		
אפיליה בבלי <i>Stola Babylonica</i> .	145		
ארג <i>Texere</i> .	193. 195. 218. 220.		

ב

בגד <i>vestis</i> quid?	75
בגדי זהב <i>vestes aurea</i> .	15. 20.
	109. 150.

בגדי

& aliarum linguarum Orientalium.

בגדי לבן <i>Vestes Alba.</i> 20. 96.	הגזית	305
163	גושקרא <i>Stupa serici.</i>	128
בגדי כהן הדיוט <i>Vestes Sacerdotum minorum.</i> 23	גומטריא <i>species Cabalac.</i>	54
בגדי מלכות <i>Vestes Regia.</i> 129	גוליים <i>Dii stercorei.</i>	8
בד <i>Bad, linum.</i> 17. 18. 87. 92.	& לאווא	
97. 98. 106. 107.	גמל <i>Camelus.</i>	133
בדד <i>quomodo lino conveniat.</i> 97		
שש <i>idem.</i> <i>Byssum</i> significat utrumque. 91.	ג	
בוזא <i>byssus.</i> 82. 89. 92. 96. 98.	ג' סריס <i>Sericum; & pictum.</i>	278
בוזא שויר <i>Byssus</i> retorta. 284	ג' סריס <i>sine acu.</i>	235
בוזא וארגמן <i>junguntur.</i> 126		
בית אבי <i>Domus patris mei.</i> 39	ה	
בית השרץ <i>Orum reptilis animalis.</i> 269	הונדו <i>hondo. India. vel Hundo</i>	103
בית הכסופה <i>Stomachus animalis ruminantis.</i> 260	הונדו <i>Indicum.</i>	104. 105
בית <i>particula disjungens.</i> 239	הודו & אינ הודו <i>India.</i>	105
בננציי <i>Bombacinum.</i> 88	הודו <i>vermis.</i>	203
בד <i>Bar</i> pro <i>bad. linum, byssus.</i> 85. 286	הודו <i>Acute vidit.</i>	264
בדד <i>inde</i> פריך <i>peruch, & peruque, Galericultus.</i> 139		
בדד <i>Punctatum.</i> 146	הזב <i>Aurum.</i>	82
בדד	הזב טהור <i>Aurum Ophir.</i>	
בדד <i>splenduit, fulsit.</i> 199	הזב טהור <i>Aurum purum.</i>	151
בדד	הזב טהור & מופו <i>Aurum clausum.</i>	
בדד	151.	
בדד <i>caro.</i> 126	הזב ירוק <i>Aurum viride.</i>	169
	פרויים / ושחוט & זהב טוב	151.
	152. 153.	
	זהב & זהביתא & זהב	199. 210. 213.
	זוכן <i>Aqua farina.</i>	194
	זוכן <i>Splendor. Coccinum.</i>	
	199. 211. (d) 3	
בגא <i>Colligere, unde Gallis Gabelle.</i> 123		
בגא <i>Color.</i> 195. 203		
בגא		302

Index vocum Hebræarum &c.

זכרון	103	ים המלח <i>Mare salsum.</i>	182
حاذق & صناعه	264	ים של סדום <i>Mare Sodomi.</i>	182
<i>Opus acuti viri.</i>	264	יריעות <i>Vela templi.</i>	284
זרע פשתה <i>Semen lini.</i>	93	יתר הארג <i>Instrumentum textoris.</i>	226

ח

חגרה <i>Cinctura.</i>	57
חוט <i>filum.</i>	235
חוט של סקרם <i>filum coccineum.</i>	207
חורי & חרר	91. 118
חוט <i>suere. Hinc Syrus</i> & חגורה	235. 239.
חשב <i>Sartor.</i>	235. 239.
חכמי לב & חכם	292. 293
חלון <i>Conchylum.</i>	178. 181.
חמר מכשל <i>Vinum coctum.</i>	145
חציצה <i>Separatio.</i>	53
הצר	248
חשב <i>opus ar-</i> <i>tificiofissimum.</i>	79. 264. 265.
	271. 272. 277.
חשב אפרתו	264. 284
חשב מעשה אורג	270
חשב & רקם <i>quomodo differant.</i>	270. 272
חשן <i>Pectorale.</i>	26. 284

ט

טה <i>Nere.</i>	73
pro טה	73
טופחות <i>Phylacteria</i>	53
טכס <i>Ordinare.</i>	127
טלוא <i>Punctatum.</i>	146
טף פרויים <i>Tabrobana.</i>	152

יוםא <i>Dies Expiationum.</i>	22
יתר נגרים	30

כ

ככיר <i>Galericulus.</i>	139
כבר	<i>ibid.</i>
כבונה & כנינה <i>ligatum.</i>	146
כהן גדול	72
כהנא רבא	14
כהן משיח	27
כהן הדיוט	72
ארץ כוש & כוש <i>Arabia.</i>	105
כלאים	23. 73. 291
שטטנו כלאים <i>differt a</i>	74
כלב & כלב <i>Canis & Tinctor.</i>	190
כלך <i>pinna, lana marina.</i>	74. 127
	128. 129
כלים	303
כנען	224
כפר	60
כר	139
כרובים <i>Cherubimi.</i>	277
כרוספרין <i>regisæda fimbria sacræ.</i>	252

כריטא <i>Rabinis quid ?</i>	57
כרת ברית <i>ferire fœdus</i>	59
כשורש <i>chassures funda, annuli</i>	259
כתונה <i>עשתיא, Tunica.</i>	57.
	26
כתונה פסים & כתונה רפסא	278.
	279. 280
כתונה מרוקמות	278
כתונה <i>Tunica pellicea.</i>	57
כתונה	כתונה

& aliarum linguarum Orientalium.

כתונה השבץ 263.	<i>Tunica tessellata.</i> 259.	مغيط <i>Acus.</i>	235
כתנא כתנא רומיתא	<i>linum.</i> 92 <i>Linum Romanum. ibid.</i>	متاخا <i>sericum.</i> 127. 128	
كتان & گوسفین	<i>gossypium.</i>	129	
88. 96. 284. & الكتن	<i>88. 96. 284. &</i>	מיא דחירי <i>Aqua farina.</i>	194
idem. 87. 88.		מלת & מילח	145.
כתנא & כתן <i>linum.</i>	88	146	
ל		מילח כנינא <i>lana ligata.</i>	<i>ibid.</i>
		brachæ lineæ. 84. 97.	
		brachæ.	26
		vox composita. 193	
		melancholia. & מלנקוליא	
		119.	
		Nautæ.	182
		ממונים	302
		Instrumen- tum textoris.	225
		Ex superne.	239
		من فوق	
		Textum.	<i>ibid.</i>
		מכח <i>Volumen.</i>	225
		Pecten quo linum pectitur	
		120	
		Pallium, 26. 109. 150. 234	
		290.	
		Mumimentum Ægy- pti.	103
		Opus artificii.	244
		opus textoris. 218.	
		245	
		opus acus.	270
		collectio. 121. 122	
		dictum quasi מן קוה	122
		pro מקו <i>Ex Coo.</i>	<i>ibid.</i>
		מקוה מים	123. 124
		מגביחא pro מקוה	123
		mandatum	
		non destruit mandatum. 55	
		מארם	208
		Tributum	123
		tunica lineæ 84.	
		103.	
		Desertum quid Judæis.	134
		Opimum. מין המוכח	144.
		Medulla.	87
		Monbaz Rex.	107
		מוכפיים	304
		Acus מחט <i>quid?</i>	270

Index vocum Hebræorum &c.

מנדט מנדט מנדט מנדט *mandatum a mandato liberat.* *ibid.* 207
 מצנפת *Tiara.* 194
 מרגריט *margian rubrica.* 120.
 משכנות *fundæ.* 260. 261. 262. 119
 263. *an sericum.* 127
 מהב 252. 253. 258. 259. *pro* כרכא & סרכא 207
 משור *Retortum.* 97. 212. 284. כרכא quid? 194
 287. 290. סרוק & סרוק & סרוק 118. 120.
 משי *An sericum.* 115. 116. 117. סריקין *an sericum.* 119
 127. סריקין *an sericum.* 127

ו

משי *An sericum.* 115. 116. 117. *permutantur.* 73
 127. & G & C *permutantur.* 58.
 משי *משי* 65 137.
 משלן *pro* מכר אומן 272
 משי *palparit.* 116 מכר ציור 270. 272
 מחללים & מחלטים 208 עובדי מתי 218

נ

מורה *uter, lagena.* 139. *stantes.* 291
 נוה *Texere* 73 *pellis. Inde Corium.* 58. &
 נוצה של עזים *lana caprina.* 138. *cortex.* 58
 140. *Caprae, hinc genſſ.*
 נמולל *implexum.* 219 109. 132. 137. 140.
 נקוד *Pandectum.* 149 *Mixia.* 73
 עמורה 137 *irridere.* 208
 עמורה 137 *Lana caprina.* 140
 עקר *punctatum.* 146
 ערב 227
 בין הערבים 304
 ערה *Nudare* 58
 ערסן דמלחין *strata Milesia.* 145

ס

סדין 302
 סדין *Sindon.* 101. 102. *strata Milesia.* 145
 סדין *Sindon Milesia.* סדין
 סדין *Sindon ex byſſo.* & סדין
 סדין 102. 103. 145. סדין
 סין *Lutum.* 98. 103
 סריקין *An sericum.* 127. 128
 סס *סס* 203. 211
 סס *Hysginus.* 195. 203.

פ

פולויל *vox corrupta pro filafel.* 128
 פייטשה *peitische* *pro* פייטשה 272.
 פנסה *tunicula* 57
 פס 211. פס

Index vocum Hebraeorum &c.

רפא <i>Rapa.</i>	57	287. 291. Quomodo differat
רקם <i>opus Phrygionicum</i>	79. 270. 277.	a בלאים 74. Quid sit. 78
רקם בצמר <i>lana pictum.</i>	79.	הרקמה & רקמה
רקמתים & רקמה	268. 269.	שער 138. 140. <i>pili caprarum.</i>
המרוקמתה <i>ibid.</i>	269.	137. 138.
השבץ <i>pro rithia</i> & רחרת	261	שרק 118
ש		91. 118. 119. 120.
שטט Arabice <i>شوط</i> & <i>شوط</i>		טורק & שרוק 118. 120.
<i>Sata. Miscere.</i> pro שטט	73	<i>Schesch. Inde</i> 𐤌𐤅, <i>sex</i> , Belg.
שכנא <i>hinc</i> שבץ & חשבץ		<i>ses.</i> 286
<i>Spasma</i> & <i>tunica tessellata.</i>		שש <i>byssus.</i> 17. 18. 82. 83. 87.
261. 250. 253.		88. 92. 97. 109. 125. 126.
שכנא <i>fundis includere.</i>	259	195.
שכנא <i>idem quod</i> שביצים & שביצים		שש <i>junguntur.</i> 82. 126.
256		195. 213.
שכנא	45	שש משור 95. 284.
שויהא <i>Soye.</i>	115	שתי וטרב. 227. <i>stamen</i>
שוש <i>Levigare</i>	73	& <i>subtemen.</i> 227
שושא <i>Rete.</i>	221	ה
שור <i>Retortum.</i>	212	חולעה 208. 211. 212. 215.
שוחט <i>species auri.</i>	153	<i>Coccinum.</i> 109. 198.
שטומא <i>vox Germanica.</i>	123	&c. 208. 209. 211. 212.
שירא <i>an fericum?</i>		<i>Tunica.</i> 278
127. 185.		הורה 54
שלג <i>Nix.</i> 213. <i>pro</i> שלן <i>ibid.</i>		חיבות <i>hinc</i> 𐤌𐤅𐤁𐤁. 180
שלט <i>scuta.</i> <i>hinc</i> Germ. תכלה 109. 131. 143. 150. 172.		173. 178. 181. 183. <i>A viri-</i>
<i>ein schilde.</i> 255. 269		<i>de distinguitur.</i> 173
שלטי רקמתיה <i>Scuta picta.</i>	269	בוקה <i>pro</i> הקוה 122
שמן המשוח & שמן הקרש & שמן	27	לנה <i>Lana.</i> 135
שן <i>Sen. coccinum.</i>	295	הריג 45
שנה 212. 215		חרשיש 175
שני & שני & שנים & שני & שנים	82. 212. 213. 215	כחונה 251. &c. 256. 259.
שן <i>Acinus.</i>	215	חשבץ 259
שעטנא 23. 73. 74. 131. 136. 143.		

I N D E X

vorum Græcarum.

A.	
Αγνύθεις pondera quibus tendebantur stamina.	240
Απέομαι sarcire, mederi	230
Απεσική ars sutrina	228, 230
Απέσερα	231
Αλιπόφυρον	175
Αλαργίς, 175 & ἀλαργή ἐσής	175
Αμόργη	193, 194
Ανάδρασμον	255
Ανακρέειν, & ἀνακρέσόν	239, 243
Αΰθϙ	274
Ανθινόν 116, 274. σολή ανθινός	274
Ανθόν. Instrumentum textoris	225
Ανω υφαίνειν, ἀνακρέειν, ἀνω τλώ κρόκλω ὡθεῖν, & ἀνωθεν υφαίνειν.	243
Sursum versum texere	243
Απηλιώτη	122
Αραβίσημοι, staminis parum habens	227
Αραχνη ab Hebr: <i>Arag.</i> hinc <i>Ara-</i> <i>nea</i> , & Belg: <i>rach</i>	220
Αραγεμώνη <i>Argema</i> herba	193
Αΰραφϙ Tunica Christi	231
231, 233, 234, 245	
Αρχτέκτων dicitur <i>sapiens</i>	293
Ασάλδατα	53
Ασεργωλωτός χιτών	268, 279
Αφελιώλης & Απηλιώλης	122

B.

Βάμβαξ & βαμβάξι	88
Βαμβύκιον υφασμα	116
Βαπίον pro ἄπιόν	116

Βελονοποιία & βελονοποιιλής	271
Βόσκημα. Hinc Bestia	206
Βελδομάριη	49
Βύθϙ idem quod Βυσός	89
Βυσός & Βύσϙ differunt	89, 195
Βύσϙ byffus 82, 97, 102. βύσϙ κελωσμένη	284, 286

Γ.

Γ. littera vestibus intexitur	273
Γάμματα	<i>ibid.</i>
Γλαυκώπις <i>Epitheton Palladis</i>	173
Γραμμάλια	273
Γραφή. γραφαί ἀπὸ καρίδϙ	270

Δ.

Δέρμα <i>pellis</i> , an ab Hebr: <i>Radara</i> .	69
dormire	69
Διάβαινϙ	198
Διάζωμα	84
Διανησημήιον	212, 215
Διαπλέπειν κρόκας σήμοσι	227
Διάφανον	198, 199
Δίβαφϙ 214. δίβαφα <i>Epitheton proprium purpuræ Tyriæ.</i>	214
Non dicitur de coccino	214
Διπλής σινδόνϙ ένδυμα. quid Josepho	241
Διπλὲν. 212, 215 & Διπλὲν διανησημήιον	212
Δισαῶς 212 δισαῶς χλαίνας	212
213	
Δύο ράκη. <i>Dua tela</i>	242
Δυσείσβαλϙ	103
(e) 2	E.

Index vocum Graecarum

E

Ἐκκέ quid?	122
Ἐμπαιζόντες ἐν πυρὶ	208
Ἐνδυμα διπλῆς σινδόνος βυασίνης	
Josepho quid?	251
Ἐξάμιτον	285
Ἐξεμπλωτό	268
Ἐξομιδοποίησιν	233
Ἐποίχεσθαι	242
Ἐργον ὑφάντης & ἐργασία ὑφάντης	
264	
Ἐρημος	134
Ἐριον	85
Ἐριόφορον	85, 104
Ἐσθῆς	75
Ἐθρομύθη	193
Ἐτερομάχαι	231

Z.

Ζεραφισά à ζεραφοισά	93
Ζεραφοῖς, pro Zerapista	93
Ζωγραφήδον, Animalia depicta in vestibus	275

H

H Littera vestibus intexitur	273

Θ

Θ Littera vestibus intexitur	273
Θ & Δ permutantur	67
Θεκέ. & ἑμ θεκέ	122
Θέσκελ & ἀμφιέποντα τόπων ξένον	
244	
Θρόμβος αἵματός	189
Θύρακες πύλων	199

L

Ἰερὸς ιδιώτης	14
Ἰμάλιον σημῆιον. 254 περιφουρῶν.	199
Ἰμάλιον	104
Ἰππὸς χλωρὸς	118
Ἰσὸς jugum textoris unde dictum	

230

Ἰσὸς ἐρεθιστὸν 239. πολυδαίδαλον ἰβ.	
Ἰσὸν ἐποίχεσθαι & ἰσὸν ἐποιομαθῆναι	
veteres texebant 239, 247, 307	
Ἰταλ. pondera quibus stamina tendebantur	240

K

Κάγκαμον	194
Καθαρός	164
Καλασίρις	147
Κάναεις	92
Καρπωτὸς χιτῶν 268, 279, 280 &c.	
Καλακόρη & πορφύρα	188
Καλασημόνιοι	227
Κατάσιλη	275
Κάχλη ab Hebr: Tichla	180
Κεκλωσμήδον	212, 215, 248
Κεκρύφαλλον	90
Κίβωτος ab Hebr. theba	180
Κλώθω 212 & κλωσὸν, hinc Belgice Gen Klossse	212, 215
Κογχύλιον, κάχλη, & κόχλον	180
Κόθρανοι	34
Κόκκινον & κόκκινον διπλῶν 198, 200	
202, 210, 212, 284. κόκκινος βαφικὴ	202. κόκκινον φοινικῶν
210	
215	
Κόκκινον	118
Κόσσυμβος, κοσσυμβωτός 250, 251	
252	
Κυέ	122
Κρόσπεδα	54
Κελόν	144
Κρόκη	227
Κροσσωτός	251
Κύβητος	254
Κύνκλας	242
Κῶ Insula, 88, 113, 121, 122	
Δ.	

Index vocum Græcarum.

Α.

Λάχνη. Lana	220
Λαμπερόν	164, 199, 210, 211
Λεῖα. Pondera quibus stamina tendebantur	240
Λοκία hinc <i>Lucretia</i>	206
Λοκός	164
Λίνον	96
Λίνον λεπτόν	120
Λίνον ῥιζόν	<i>ibid.</i>
Λινοκαλαμίν	93
Λωρίκιον	84

Μ.

Μανάχασε, pro μίχνεσε	236
Μανδύαι	231
Μανδύας	84, 103
Μανόσημοι	227
Μελαγχολία, Quomodo dicun- tur Arab.	119
Μέλι	169
Μέση ἤ ἔσητων	281
Μεσάνηλον ὕφαντο	225
Μέση	65
Μεταξα, quasi μετάταξις & μετα- τακτόν, & τάσσω, τάξις,	127
199	
Μεδική vestis	66
Μικροφιλότιμον	164
Μίττο & μίτον	227, 267, 285

Ν.

Ναβάρρη urbs	69
Νεβελδόσολο	51, 66
Νεβρώδης <i>Bacchus</i>	51, 66
Νενησμίον κόκκινον	284
Νόβορράπλεν ὑποδήματα	231

Ξ.

Ξύλλιον à ξύλω lignum	85

Ο.

Οθόνη 92, 99, 102, 104. & Οθέ- νια	102
Ολολυγμοί	164
Ολοπόρφυρον	174
Οξεία μετάξα	199
Οξείον	215
Οπωπαί	253
Οπωρινόν. Macula in equis	255
Ορετόν ὠφο	239
Ορεθόν ὕφαινειν, ὀρεθόν ὕφο, ὄρ- θι ἰσός, & ὀρθοσάδια	243
Ὄρθιον ἰζόν	239
Ὄρθοσάδια, ὀρθοσάδιοι χιτώεις	<i>ibid.</i>

Π.

Πάντο. <i>Pannus</i>	227
Πανέκλιον	<i>ibid.</i>
Πάσαλον	226
Πατάσσω, & παλαγέω. hinc <i>Pa- tagium</i>	291
Παχύ ἱμάθιον	213
Πέζαι 280, 281. πεζόφορον	280
281, 282. & πελπέζια	280
Πείθο. <i>fido</i>	59
Πελζώμα αἰγύπθιον	252
Πελοπόρφυρο	216
Περίσημα	197
Πελοκελή	136
Πηλκσιον, ἄπο ἕ πήλω	99
Πήνη, & πήνο	127, 227
Πηνίκη	139
Πιννικόν. <i>Pinna</i> , lana marina	74
128	
Πλινθία. <i>Laterculi quadrati</i>	255
256, 257, 258	
Πλωμία, πλωμισιά & πλωμίον	268
Πλωμακίον	268
(e) 3	Ποι-

Index vocum Græcarum.

Ποικίλα ἱμάτια 266 ποικιλτὸν 266	Ῥάπλεϊν, Ῥάπλὸν & ἄρραφον 231
267, 269. ποικιλία 266, 271	Ῥάπλὸν περὶ αἰδοῖα quid? 236
Ποικίλειν 166 ποικίλον <i>ibid.</i>	Ῥάφαϊ & Ῥαφίδες. pro <i>fibulis</i> 235.
Ποικιλτῆς & ποικιλτῶς, variator	Ῥάφαις & Ῥαφιδῶτά 271
266, 267, 268	ῬήγϞ 193
Ποικίλη ἐσθῆς, ποικίλον περὶ βόλαιον	Ῥοδάνη 227
ποικιλοχτῶνες 266	
ΠοικίλϞ λόγϞ 266	Σ.
Ποικιλία ἰσοεῖα. <i>ibid.</i>	Σακκιφάντης corrupte pro σακχυ-
Ποικίλα ζῶα 266 ποικίλοι ὄρνες,	φάντης. <i>Sacci textor</i> 233
ποικιλίς 266	Σάσγλυ & σάσγυον 203
Ποικιλωδός, ποικιλόεσλϞ, ποι-	Σήμεῖα. <i>signa in vestibus</i> 259
κιλόδορϞ. ποικιλομήχανϞ <i>ibid.</i>	Σηεῖκόν 119, 127, 128
Ποικιλτῆ ἔργον ὑφαντῶν 270	Σῆρες ἰνδικοί 127. σῆρες οἱ σκῶλεκες
Ποικιλόχρῆμα 266	<i>ibid.</i>
ΠολυδαίδαλϞ ἰσός 244, 293	Σῆς 203
Πολύμιλον. <i>Hinc Belgarum</i> Πο	Σινδῶν, & σινδῶν βυασίνη 101, 102
lemjten 116. 227. 267. 285.	103
πολυμιλαεική 267	ΣκότϞ 261
Πολύσημοι, πολύσημα δεσμά 91, 227	Σκυτάλη <i>scutula</i> 255, 258
Πόρφυρα 195, 211	Σκῶληξ γαλατίας 200 σκῶληξ 211
Πόρφυρα ἱερῆ 147, πορφυρεῖν	σκῶληκες 127. σκῶληξ ὁ πόρφυ-
174. πόρφυρα ἢ βύασϞ 126	ρϞ 200
πόρφυρα κατακόρϞ 188. πορ-	Σπαθᾶν. <i>texere</i> 233, 240, 243
φυροεαφή 197, πορφύρεϞ 189	Σπάθη 226. σπάθη ὑφαίνειν, σπά-
πορφύρεϞ θάνατϞ 182	θη κρέειν. <i>Spatha texere</i> 243
Πρόβατα 144	σπαθητὸς, σπαθητὸν ἱμάθιον
Πρόσωπον, διπροσωπὸν & ἀμφιπρο-	233, 243. σπαθητὸς χλαῖνα
σπωπὸν. <i>Tela ab utraque par-</i>	233. σπαθητὸν τὸ ὄρθον ὑφϞ
<i>te picta</i> 272	240
Πηλοεάφος 268	Στήμων <i>stamen</i> 227. ἢ σήμονα συν-
Πυελόν 210	δήσαι 219. σημόνιον 227
Πυρρός. <i>Byrrus vestis</i> 170	Στολή. <i>stola</i> 80. σολή βαβυλωνική
	145
Ρ.	Συμπορητὸν 229
Ῥαβδός <i>virga</i> 255. Ῥαβδωτῆς &	Συνθέσθαι χτῶνας 231
Ῥαβδοειδὴς ἀήμα 255, 258	Συνοφαίνειν 241. σανοφασμὸς quid?
Ῥάκη. δύο Ῥάκη συμβάλλειν quid?	συνοφασμῶ χρεῶδῶ ἀντὶ Ῥαφῆς
251, 241	241
	Συρ-

Index vocum Græcarum.

Συρμαλικόν	157	Φοίνικα & Φοίνιξ	210
Συρράπειν	229	Φοινικοπάρυφ	210
Σφραγίδες. Vestium signa	259, 273	Φοινικῆν	193, 210, 215
& Macule pardalorum	259	Φοίνολα	213
Σχίζειν 231 χροσὸς tunica	235		

X.

T.

Ταλασίτης	175
Τάσσω, τάξις	127
Τέν. hinc Belgice Teenen	222
Τέσσαρα, τέταρα, tessellæ	254
Τέχνηποικιλτή	267
Τηθένηη	216
τείχασιον	116
Τείχες	116

T.

T Littera vestibus intexitur	273
Τάκιν.Θ	172, 174, 211
Τ'ποκόμμα, futura	239
Τ'ς quid?	200, 203
Τ'σγλω, ὕσγη & ὕσγινον	203
Τ'σσωπον	211
Τ'φαίνειν 233. ὕφαίνειν κεκυρφάλως	
221. ὕφαίνειν χλαῖναν 233. ὕφαί- νειν ὄρθον	239
Τ'φαίνειν ἄνωθεν 239. Et ἄνω ὕφαί- νειν	243
Τ'φανική	228, 230, 293
Τ'φαντ.Θ δι ὄλα. Tunica Christi	
232, 239. ὕφαντ.Θ ἐκ τ' ἄνωθεν	
236. ἔργον	264, 270
Τ'φαντον, ἔργον ὕφαντὸν ποικιλτῆ	270
Τ'φάσματα τ' ἐπομίδων	264
Τ'φάσματ.Θ σοφία	244
Τ'φασμός.	241

Φ

Φάλα. Hinc Belgice Ten fals /
& Gal. an voile 232

X Littera vestibus intexitur	273
Χαάνας & χάνας. & χάνα ράββα	14
Χαρο. ira	220
Χεθόν	92
Χειροδατὸς χιτών	268
Χιτών 57. χιτὼν ποικιλ.Θ 478. χι- τὼν πεζοφορ.Θ 480, 481, 482	
χιτῶνες τέμνειν	281
Χλαῖνα 147, 213, 220. χλαῖνας	
πορφύρεες	213
Χλαμῶς βασιλικός 157. χλαμῶς	
κοκκίνη	199
Χλαμιδεργία	233
Χλαμιδοσοφία	ibid.
Χλαμιδεργία	ibid.
Χλιδῆς βαρβαρῆς ἔργον	111
Χλωρὸς	169
Χρονίζειν	213
Χρυσάειλον. Aquila	268
Χρυσόπασσον	71
Χρυσόπηνοι	227
Χρῶμα, λαμπρὸν χρῶμα	199

Υ.

Υιλή πολύμιτ.Θ	267
Υιλοβάφ.Θ	268
Υυχί	119

Ω.

Ω'θεῖν 243. Ἄνω τλω κρούλω ὠθεῖν	
ibid.	

E R.

Libri Primi.

PAg. 4. linea 2. *Fastuli. lege Faustuli.*
 Ibid. lin. 33. lege *ἑπάρθευ.*
 Ibid. lin. 36. leg. adulatione
 Pag. 6. lin. 17. leg. eo magis id credo.
 P. 14. l. 8. בהנא l. בהנא
 P. 18. l. 12. albæ l. albas.
 P. 23. l. 21. leg. sed quia utrumque capitis tegumentum erat, quamvis nomine & forma diversum, ut unica &c.
 P. 30. l. 31. uti, leg. ea uti.
 P. 41. l. 11. cumi, l. cum.
 P. 44. l. 31. leg. discalceatum.
 P. 55. l. 13. חוצץ lege חוצץ
 P. 56. l. 7. CCLXV. l. CCCLXV.
 Pr 66. l. 19. בר l. רב
 P. 79. l. 10. quem. l. quam.
 P. 88. l. 6. quem l. quum.
 P. 93. l. 22. XCIC. l. XCIX.
 P. 102. l. 28. lege לרועה לאברן
 Ibid. l. 29. dele לאברן
 P. 105. l. 8. l. Etymologi
 P. 115. l. 30. l. ipsam, pro ipsa.
 P. 121. l. 16. Juno. l. Junio.
 P. 133. l. 11. *peffere. l. cum Euxtorfio,*
 sed potius טרק *peffere*
 Pag. 148. l. 13. l. materia nota fuerit.

P. 159. l. 23. l. exquirentem.
 P. 196. l. 28. l. ac purpuram.
 P. 224. l. ult. l. dotes.
 P. 237. l. 16. faciunt. l. facinus
 P. 238. l. penult השני l. חשני
 P. 243. l. 18. *σγαθῶν l. σπαθῶν*
 P. 253. l. 3. l. paxilli
 P. 256. l. 12. l. sartoris
 P. 257. l. 9. l. suppellectilia
 P. 280. l. 5. ucas. l. acus.
 P. 283. l. 1. 1. postolorum-
 P. 293. l. ult. מוסכות l. כוסכות
 P. 319. l. 26. ששה l. משה
 P. 321. l. 16. & 17. deletis duobus inter-
 gris istis lincis, sic lege

והר שהיו שזורין וחדר לשאר
 בגדים שלא נאמר בהן שש וחדר לעכב וגו'
 Et paulo post מנה מנה לן
 דכתיב ועשו על שולי המטיל רימוני
 חכלה יארגמ

Ibid. lin. 33. וקצץ lege וקצץ.
 P. 322. l. 23. dele ultimum non.
 P. 332. l. 3. *juvenes. l. juvenum.*
 Ibid. l. 18. constat. l. constabat.

Cætera leviora B, lector ipse corriget.

Special
92-B
21947

THE GETTY CENTER
LIBRARY

